4. 2. 390

4. O. 2.

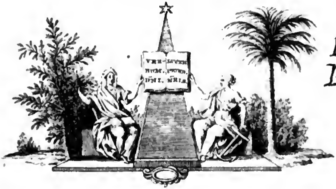
1749

Digitized by Google

DANIELIS GERDESII
HISTORIA REFORMATIONIS,
SIVE,
ANNALES EVANGELII
SECULO XVI.
PASSIM PER EUROPAM
RENOVATI
DOCTRINÆQUE REFORMATÆ,
ACCEDUNT VARIA MONUMENTA
PIETATIS ET REI LITERARIÆ
Ut plurimum ex mss. eruta.

TOMUS III.

Qui Reformationem *Belgii* usque ad A. 1558. itemque
Sueciæ & *Daniæ*, complectitur.

Ex Bibliotheca Baldigiana

FLORENTINAE BIBLIOTH. PUB.

GRONINGÆ & BREMÆ,
Apud { HAJONEM SPANDAW, & GERH. WILH. RUMP. } Bibliopolas.
ANNO MDCCXLIX.

Digitized by Google

SERENISSIMO ATQUE CELSISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO

GULIELMO QUARTO

DEI GRATIA

ARAUSIONENSI & NASSAVIO

PRINCIPI.

Digitized by Google

SEPTEM

FOEDERATI BELGII

POPULORUM

GUBERNATORI HÆREDITARIO

RELIQUA.

REI OMNIS PUBLICÆ

ECCLESIASTICÆ. CIVILIS. MILITARIS.

RESTITUTORI

PACIFERO. PROVIDENTI. PIO.
FELICI.

MAGNIFICENTISSIMO

CIVITATIS NOSTRÆ LITTERARIÆ

RECTORI, &

CURATORI SUPREMO.

AUCTOR.

Digitized by Google

SERENISSIME AC CELSISSIME,

PRINCEPS AC DOMINE.

QUod altera vice non veretur calamus ille meus ſacratiſſimam TUAM accedere Purpuram, quodque ipſe quantillum hoc Opus *de Reformationis* BELGICÆ *primordiis*, usque ad exceſſum Caroli V. Imperatoris & ſupremi Belgicarum Provinciarum Domini, TUÆ CELSITUDINI, ſacrum facio, ejus piæ temeritatis veniam me à TUA SERENITATE facile impetraturum confido.

Neque enim ejus ulla alia mihi ſtat ratio, quam quod animo meo, in SERENITATEM TUAM venerabundo, & in omnia ea maxima, quæ ab

Digitized by Google

hoc ultimo biennio divina patravit, cum *circa* tum *per* TUAM CELSITUDINEM Providentia, lætabundo atque gratabundo, ſilentium imperare nequibam, quominus is & publicè ſe proderet, & pietatem teſtaretur, & Vota, quæ olim nuncupaverat, exſolveret partim, partim renovaret.

Religionem, qua nititur, & *Libertatem*, qua floret RESPUBLICA BELGICA, ſartam tectamque nobis in TE Uno ad Majorum TUORUM Celſiſſimorum culmen & faſtigium evehendo ſtitit Divina Benignitas.

Rempublicam in præceps inclinantem, non ſuſtentatam ſolùm, ſed & aſſertam vidimus & auctam, ab uno illo Fortunarum noſtrarum auſpice Die, qui TE primus hoc exuperantiſſimo inauguravit Imperio.

Qui bellum nobis inferebant & triſtem præſagiebant interitum, Hi mira animorum converſione & mutatis velut haruſpicum reſponſis *Pacem* nobis offerre, atque *Felicitatem publicam* occulto quodam ductu promovere geſtierunt.

Quæ diviſa erat, (potiſſima Belgii gloria) *CONCORDIA*, ea jam in TE Uno copulata atque *reſtituta* conſpicitur, ut quomodo id tanta tamque inexpectata celeritate fieri potuerit, mirentur omnes.

Quæ

Quæ collapſa erat vel remiſſa ſaltem Caſtrenſis collegii Diſciplina, ea majori dubium prudentia an moderatione TUA reparata eſt, & novo induta vigore ac avita virtute prodit.

Quæ exhauſta propemodum erant *Æraria*, quæque contaminatam *fidem publicam* minitabantur, ea largitione civium, TE & conſilio & exemplo præeunte, quorumvis opinione citius in priſtinam reducta *ſanctitatem* & *ſecuritatem* eſſe, gaudemus & lætamur.

Quæ videbatur terras noſtras relinquere velle Aſtræa, retraxit pedem, ſibique TUIS auſpiciis retinacula injici paſſa eſt, novoque veluti connubio cum noſtris ſociata Putealibus, conſedit, libramque & ſceptra in nos porrexit.

Quæ ſuo deſtituebantur ſpiritu Literarum ſtudia, ea novas ſumere vires & effloreſcere in noſtra cumprimis Civitate literaria geſtiunt, inde ab eo die, quo honorem literarum hac quoque dignatione cumulare voluiſti, ut Noſtram hanc Academiam Celſiſſimo TUO Patrocinio ſtantem reficere atque labaſcentem erigere non abnuiſti, inde, inquam, à quo Sceptra Academica CELSITUDINI TUÆ ab Illuſt. & Præpotentibus Ordinibus noſtris oblata ita repudiare noluiſti, ut,

qua

qua in literas benevolentia fulges, etiam TIBI, RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI & CURATORIS PRIMARII Titulum imponi ſis paſſus; Quem Diem communis boni auctorem celebramus & æternis Faſtis inſcribimus, quotquot in hoc Muſarum Templo vel commilitonibus præimus, vel præfectos ſequimur, quotquot in divinarum pariter atque humanarum literarum adyta viam vel monſtramus vel ingredimur.

Has Fortunas noſtras, in medio plurimarum quæ nos cingunt calamitatum, laudare, atque in iis Divinam manum agnoſcere noſtrum eſt, ſimul verò exinde ſpem ſuſcipere, reliquas etiam nebulas eodem illo exorientis lucis fulgore ac ſplendore diſſipatum iri;

Quod ut efficere dignetur Suprema Numinis Majeſtas, DEUM ſupplex veneror, cujus Tutamini, TE, Celſiſſime Princeps, Regiamque Tori Sociam, & auſpicatiſſimam Sobolem utramvis, qua poſſum devotione commendo. Dabam Groningæ d. XII. Januarii cIↃ IↃCC XLIX.

HISTO-

Digitized by Google

HISTORIARUM CUPIDO LECTORI

SALUTEM.

TAmetſi nihil erat, de quo magnopere præfarer, tamen abſque omni Præfamine Volumen hoc publicare, Teque adeò, benevole Lector, ἄνευ προοιμίου in rem præſentem immittere non arbitrabar opportunum. Videbis autem, me, in concinnando hoc *Tomo Tertio*, non minus quam in ſuperioribus id ante omnia ſedulam navaſſe operam, ut Veritati Hiſtoricæ, quæ unicum Hiſtoriæ lumen eſt, litarem, quantum ea quidem mihi poſt ſeriam indagationem ac indefeſſam innoteſcere potuit.

Reformationis Belgicæ ſub Imperio *CAROLI Quinti*, primordia, tanta cum accuratione nos evolviſſe ſperamus atque auguramur, ut eorum, quæ ulla ratione memorabilia dici poſſent, parum vel nihil judicemus eſſe neglectum, quod

** peri-

periti rerum æſtimatores, quique à lupinis æra diſcernere ritè ſunt aſſecuti, non diffitebuntur.

Fuit autem eadem hæc, quæ ſe non ultra annum 1558. extendit, Pericopa, explicatu tantò difficilior, quod haud adeô multa inde ab iis temporibus ad nos translata ſunt monumenta, quodque ea, quæ fortè ab ipſis Veritatis Evangelicæ Confeſſoribus eo tempore ſunt aſſervata, plurimam partem per temporum ſuperiorum calamitatem in ferales Inquiſitorum & Perſecutorum manus inciderunt, ne ſuorum criminum memoria atque truculentiæ nefandæ ſpecimina ad poſteritatem transmigrarent, aut Veritati Evangelicæ oborienti, vel ex ipſa pudendæ ſufflaminationis Hiſtoria, lumen accenderetur;

Et, quanquam glaciem in hac ſerie fractam eſſe à doctiſſimo Viro *Gerardo BRANTIO*, Remonſtrantium apud Amſtelodamenſes cœtus Paſtore clariſſimo certum ſit atque exploratum, ipſique id læti lubentesque ſumma ejus in Hiſtoriam Reformationis Belgicæ merita agnoſcentes fateamur, nulli tamen dubitamus, quin qui utrumvis accuratè conferre voluerit laborem, non minus facilè ſit deprehenſurus, quam multa, oblivioni prorſus eximenda, quæ Cl. *Brantii* induſtriam

effu-

effugerunt, huic Operi noſtro ſuperacceſſerint, hactenus à noſtris quoque nec Obſervata nec Annotata.

Neque verò ullo modo committendum erat, propter eam quam in Univerſitate Groning-Omlandica ſubeo ſtationem, ut quæ Civitatem hanc auguſtam propius concernebant, vel omitterem vel ſilentio obvolverem; Inde eſt, quod ante omnia inter Documenta huic Volumini ſubjecta jam leguntur *Acta Diſputationis Groninganæ* A. 1523. inter Dominicanos monachos & Sacerdotes Eccleſiæ Divi Martini habitæ, quæ ut à ſitu atque interitu liberarentur erant digniſſima:

Sed &, anxiè admodum cum inquiſiverim, annon alicubi reperiundæ eſſent Literæ ad *Senatum Populumque Groninganum* ſcriptæ ab ULRICO Dornumano, tempore colloquii *Oldershemienſis* A. 1526. de iſto colloquio ejusque ordine & eventu, itemque, de *Laurentio* quodam Monacho Groningano gnaviter impio, audace, mendace, atque cuculla digno, quarum EMMIUS Hiſtoriar. Lib. LIV. & ex Emmio nosmet in hujus Operis Tomo II. §. LXXI. pag. 173. mentionem fecimus, tamen, ut eas ullibi inveſtigarem, datum non fuit.

 Eſt

Eſt autem in hac noſtra Civitate, jam A. 1536. à Senatu Ampliſſimo Decretum factum (conf. hujus Tomi III. §. XLI. pag. 125. 126.) adverſus Sectarios Anabaptiſtas, ita tamen, ut eo ipſo Decreto, *Evangelicorum* atque *Pontificiorum* in libertate conſcientiæ vel doctrinæ *par* haberetur *ratio*, atque utrisque ſaltem injungeretur, ne ſe mutuis inſectarentur convitiis; At verò, nec ejus Decreti, in Archivo Civitatis noſtræ, ſedulò licet inquiſiti, ullum deprehendi potuit veſtigium, quippe cum earum rerum, quæ infauſta Rennebergii Gubernatoris tempora antevertunt, apud nos vix vola ſit aut veſtigium.

Quæ de *Regnero PRÆDINIO*, ejusque in Doctrinam Evangelicam atque in omne doctrinarum genus meritis, delibavimus §. LVIII. ſeq. ea civibus noſtris Groninganis non poſſe non arridere confidimus, niſi, quod, ad pag. 191. lin. 6. addi potuiſſent ſequentia: „ Quod admodum ſit credibile, ſi vel maximè diſerta non extarent, „ quæ id comprobant, monumenta, Groninganam Civitatem ſub regimine Caroli, quem „ Nothum dicebant, quod is Caroli Ducis Gelriæ ex concubina filius eſſet, Patre tamen „ longè melior, doctrinæ purioris principia

„ im-

„ imbibiſſe, quippe quibus admodum faviſſe di-
„ citur Carolus, cui Civitatis, nomine Parentis
„ gubernandæ cura erat delata. „

Circa Reformationem ſub Guſtavo I. SUECICAM, quod amplius moneam, non ſupereſt, niſi quod jam in Documentis deprædicaverim cum *Johannis BAAZII* labores, tum Viri Conſultiſſimi Hermanni POSTII, Jureconſulti Bremenſis, eosdem, quippe longè rariores, mihi tam benevolè quam liberaliter communicantis Humanitatem atque præclaras Literas adjuvandi Studium.

Quæ DANICAM deinde adtinent Reformationem, ſub Chriſtierno II. inchoatam ſub Friderico I. promotam & ſub Chriſtiano III. conſummatam, ea breviter atque ex optimis ipſorum Danorum Monumentis cum enarraverim, ut eorum capere velis uſum, maximopere rogo; Neque ſanè quicquam quod adjiciam, reſtat, niſi forte, quod ad Annum 1550. etiam moneri debuiſſet, eodem illo anno curatam fuiſſe integrorum *Bibliorum* in *Linguam Danicam* Verſionem, ad ductum Verſionis Lutheri Germanicæ prioris, interpretibus *Petro Palladio*, *Olao Chryſoſtomo*, *Joanne Synningio* & *Johanne Maccabæo*, hor-

tante Johanne Bugenhagio Pomerano, cum indice marginali, locis quibusdam parallelis & iconibus ex mandato Chriſtiani III. Daniæ Regis in folio Hafniæ, typis Ludovici Dieſt. vid. *Joh. Wandalini* Epiſt. apud Jo. Frid. Mayerum de Verſ. Lutheri pag. 69.

Deinceps etiam, unico verbulo cum ad §. CXXIV. pag. 418. in nota (c) obſervaverim, quod *Auguſtana*, quæ vulgo κατ᾽ ἐξοχὴν ita dicitur, *Confeſſio*, non ante Annum 1574. ab Eccleſiis Danicis fuerit recepta ac ſubſcripta, inde colligitur, quam æque doctiſſimus *Lackmannus* atque etiam Illuſtris *Holbergius*, in determinando Anno 1544. humani quid paſſi fuerint; Neque enim ea, cui tum ſubſcriptum eſt, fuit Auguſtana Confeſſio, cum longè ſit credibilius, Hafnienſes pariter atque Ripenſes Articulos, ei negotio præcipuè inſerviiſſe, licet alioquin illi quoque nos immiſcere nolimus, quæ inter viros doctos agitatur controverſiæ, de *Auguſtanæ Confeſſionis inter Danos auctoritate*, & num ea potior ſit apud Danos, quam illius Hafnienſis, quæ Doctrinæ apud Danos receptæ ac ſtabilitæ primùm, ſummam continet atque argumentum? prouti ejus exemplum in documentis huic Volumini ſubjectis

tis Num. XXVII. à pag. 217--231. exhibuimus;

Prouti nec eam ingredimur litem, quæ inter ipſos ut plurimum Danos cum veteres tum recentiores, ſed & inter genuinos Auguſtanæ Confeſſionis inter Lutheranos aſſeclas, quin imò etiam, inter Evangelico-Reformatos, & Evangelico-Lutheranos agitatur, de eo, num FRIDERICUS II. Rex Glorioſiſſimus, illam ita dictam *Concordiæ Formulam* ſive Torgenſem ſive Bergenſem, quæ tantas in ipſis Lutheranorum cœtibus diſcordiarum ſevit lites, non ſolùm inferri in regnum ſuum ſeverè interdixerit, ſed & ejus ad ſe miſſum exemplar manu regia in ignem conjecerit? Niſi quod unicum tamen illud, quod ad finiendam illam litem cumprimis ſpectat, negligere nullo modo poſſimus, extare illius facti teſtimonium omni exceptione majus, ipſius nempe Regis FRIDERICI II. ad GULIELMUM Haſſiæ Landgravium autographum, idque aſſervari *Caſſellis*, in Archivo Principali, unde jam illud dudum produxit Cl. CROCIUS in tract. de *Aug. Confeſſ. Societate* c. 24. pag. 325. dum nemo contra vel hiſcere fuit auſus; Sed & denuò, exemplar ex autographo deſcriptum, ſuæ

ſuæ adverſus Maſium velitationi, cui titulus *Epiſtola gratulat. & apologetica*, pag. 55. 56. inſeruit Cel. *Samuel ANDREÆ*, Theologus dum vivebat Marburgenſis; Unde illud depromtum, ne quis deinceps de Hiſtoriæ veritate dubitet, hic exhibemus:

Friederich der Ander, von Gottes Gnaden, zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden und Gothen Konig, Hertzog zu Schleſzwich, Hollſtein, Stormaren und der Dietmarſchen, Graff zu Oldenburg und Delmhorſt.

UNſere Freundſchafft, und was Wir mehr liebs und guts vermogen zuvor, Hochgebohrner Fürſt, freundlicher lieber Ohm und Schwager. Daſz Uns E. Lbd. Ihre Meinung, vom dem Concordien-*Buch, (wie es genennet wird) durch Ihr freundlich Schreiben, ſo Uns unterm* dato *den* 10*ten* Januarii *nebiſt verſchienen, ſamt den Beylagen, zugekommen, ſo auffrichtig und vertreulich zu verſtehen gegeben, ſolches iſt Uns gantz anmùhtig und wolgefällig geweſen, Bedancken Uns auch gegen Sie deſzhalben freundlich; So viel aber Unſern Theil betrifft, iſt es nicht ohn, inmaſſen Wir auch ſolches E. L. bey Ihrem Cammer-Knaben, den Sie zuvor bey Uns gehabt, mùndlich zu entbieten laſſen, daſz Wir mit demſelben Buch nichts wollen zuſchaffen haben, vielweniger es unterſchreiben, und dies darumb, daſz Unſer geliebter Herr und Vatter Kònig Chriſtian der Dritte rc. chriſtmilder und ſeliger Gedächtnùſz, gut Zeit, S ſeligen Ld. Kòniglicher Regierung, in einer Kirchen* Ordinanz, *alle* Articul *und Stùcke Chriſtlicher Lehr, beſtàndig, rein, lauter und gantz unſträfflich verfaſſen, und in dieſen Reichen und Landen* publiciren *laſſen, dabey auch S. Ld. biſz in Ihren ſeligen Abſcheid, vor Ihre*

Per-

Perſon, beſtändig geblieben, auch ins gemein darüber mit Ernſt gehalten, alſo, daſz dieſelbige folgends auch an Uns kommen, welcher Wir dann nicht weniger die gantze Zeit über, Unſerer Regierung gefolget, dabey auch biſz in Unſer ſeligs Ende, mit Göttlicher Hülffe zu beſtehen, und darwider nichts, von In-oder Auſzländiſchen einführen, oder verurſachen zu laſſen, beſonder dieſelbige ferner in demſelbigen Stande, auff Unſere Nachkommen zu transferiren *gedencken.*

Was es aber vor Zerrüttung in Kirchen, Schulen und weltlichem Regiment gebieret, do man jemands zuläſſet, über vorige und einmahl bewilligte und angenommene Symbola *und* Formulen, *was neues mit* diſputiren *und dergleichen in Religions Sachen zu erregen, Solches bezeugen alte und neue Exempeln; Derwegen, domit nun auch ſolches Unſern Reichen und Landen nicht begegne, haben Wir Uns durch Gottes Gnade, deſſen beſtiſſen, nicht alleine, wie Wir mit des Allmächtigen Beyſtande, beyde Unterthanen und Zuhörer, bey der gedachten in der Kirchen-*Ordinantz *verfaſzten reinen Lehre, in allen Artickeln und Stucken, unverrückt und einträchtig erhielten, Sondern auch, ſo wenig mit Auſz-als Inländiſchen Büchern, oder der gleichen verunruhigen lieſſen, derwegen auch das jenige, wann ſich darwider etwas innerhalb Unſern Reichen und Landen mercken laſſen, wiederum mit Gottes Beyſtand in vorigen* ordinem, *und zu rechte gebracht, das Auſzlandiſche aber, ſo viel uns müglich von den Unſern abgehalten, darumb Wir auch* Unſere *Theologen* anfänglich über die *formula* ſolches *Concordien*-Buchs, darüber zu *diſputiren*, und Ihr Bedencken zu ſagen, nicht wollen kommen, noch hernacher daſſelbige, da es zuſammen getragen, ſehen laſſen, derwegen Wir auch alſo fort, wie es in Truck auſzgangen, allenthalben in Unſern Reichen ernſtlich verbotten, daſz man es nicht feill, noch bey ſich haben ſoll; *Und weil billig, daſz die Obrigkeit ſelbſt, Ihren Geſetzen mit nachlebe*, haben Wir die beyden getruckten *Exemplaria*, ſo trefflich ſchön und herrlich eingebunden, Uns Unſere freundliche liebe Schweſter die Churfürſtin zu Sachſen unlängſt zugeſchickt, alſobalden, wie Wir Ihrer anſichtig worden, auff ein gut Schornſtein Feuer gebracht und verbrandt, alles zu vorgeſagtem Ende und Meinung,

Digitized by Google

dabey Wir auch mit Hùlffe des Allmàchtigen, biſz in Unſere ſelige Grube beſtàndig zu verharren entſchloſſen rc.

Und haben Uns hinwieder ſolcher Geſtalt, auff berührt E. L. wohlmeinlich Schreiben, hiermit gegen Sie freundlich erklàren wollen, Dero Wir zu aller Freundſchafft und Gutem jederzeit gantz wohl geneigt. Datum *auff Unſerm Schloſz Schanderburg den* 8. *Tag* Februarii Anno 1581.

E. L. getruwer Frunt
wyel ich lebe

FRIEDERICH.

Daſz dieſes copeyliche Schreiben mit dem in hieſigem Fürſtl. Archiv *befindlichen wahren* Original *nach beſchehener fleiſſiger* collationirung *von Worten zu worten gleichlautend befunden, ſolches wird durch unterdruckung deſz gewöhnlichen Fürſtl. Regierungs* Secrets, *neben Unſerer Endsbenanten eigenhàndigen Unterſchrifft der Warheit zu ſteur uff Begehren hiermit beurkundet.* Signatum *Caſſel den* 7. *Tag* Februarii 1690.

GEORGIUS RIESZ, *Rath und* Archivarius *hierſelbſt.*

(L. S.) JOHANNES DEUSING, *Rath und* Archivarius *hierſelbſt, auch* Capitular *zu* Hervord.

Verbum ut amplius addam non eſt opus, niſi ut illud ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗι, Tibi, mihique, ante omnia commendem.

HISTO-

HISTORIA EVANGELII

SECULO XVI.

PASSIM PER EUROPAM RENOVATI, DOCTRINÆQUE REFORMATÆ.

SECTIONIS II.

CAPUT I.

DE REFORMATIONIS *BELGICÆ* PRIMORDIIS USQUE AD EXCESSUM IMP. CAROLI V.

§. I.

NOn deſuerunt Reformationem antegreſſis Seculis in Belgio viri eximii, qui Papali tyrannidi quaquaverſum exundanti obicem ponere, omni ſtudio atque opera contenderunt. Huc ante omnia jam Seculo XI. referre licebit *Gandulfi* cujusdam, ſive *Gundulphi*, ab Italiæ partibus viri, *diſcipulos*, ſub nomine GUNDULFIANORUM (a) notos, per Leodienſem & Cameracenſem Diœceſin qui ſuerunt diſſipati, atque diſertis verbis profeſſi, „ ſe eſſe Gundulfi auditores, & ab eo Evangeli-

(a) Vid. d'ACHERY Spicil. Tom. I. fol. 607. ſeq. qui breviter *Acta Synodi Atrebatenſis* à Gerardo Cameracenſi & Atrebatenſi Epiſcopo propter eos A. 1025. habitæ recenſet; conf. ALLIX Remarks upon the ancient church of Piedmont Cap. XI. p. 93. ſeqq.

Digitized by Google

„ cis mandatis & Apoſtolicis informatos, nullamque præter hanc „ Scripturam recipere, ſed hanc verbo atque opere tenere. „

Quanquam enim & hi tum fuerint incuſati, „ quaſi ſacri „ Baptiſmatis (a) myſterium prorſus abhorrerent, Dominici „ corporis & ſanguinis ſacramentum reſpuerent, negarent lap- „ ſis pœnitentiam poſt profeſſionem proficere, Eccleſiam an- „ nullarent, legitima connubia exſecrarentur, nullum in ſanctis „ Confeſſoribus donum virtutis ſpectarent, præter Apoſtolos & „ Martyres ſe neminem debere venerari, profiterentur. „ Tamen ex illis, quæ cum iis in *Synodo Atrebatenſi* A. 1025. ſunt diſputata, apparet, *quod* equidem Pædo-Baptiſmum repudiaverint, docentes „ ad parvulum neque volentem neque currentem, „ fidei neſcium (b), ſuæque ſalutis atque utilitatis ignarum, in „ quem nulla regenerationis petitio, nulla fidei poteſt ineſſe con- „ feſſio, alienam voluntatem, alienam fidem, alienam confeſſio- „ nem nequaquam pertinere. „ Porrò; *quod* ſtatuerint „ Bap- „ tiſmum ad abluendam (c) originalis culpæ maculam & actua- „ lia delicta nihil profuturum, & per Pœnitentiam peccata ne- „ quaquam poſſe relaxari, nedum ut ea quicquam apud Deum „ promereatur; deinceps, Dominici corporis & ſanguinis ſacra- „ mentum nihil eſſe aliud, niſi quod corporeis oculis cernitur &c. „ *Quod*que adeò, forte in omnibus eorum doctrina non fuerit defæcata, ſed quod tamen iis non conſpurcata fuerit erroribus graviſſimis, quorum accuſabantur; Quin potius, ex iisdem Actis colligitur, eos in medio tenebrarum lucem conſpexiſſe cominus, atque inprimis eos illud Paſchaſii Ratberti (d) Transſubſtantiationis portento præludentis commentum *de carnali Chriſti in Euchariſtiæ ſacramento* (quippe quod ſimul *figuram* corporis Chriſti & ejusdem corporis *veritatem* exhibeat,) *præſentia*, repudiaſſe, tanquam quod articulo de aſcenſione Chriſti in cœlos refragetur (e), atque etiam contra-

(a) Acta Synodi citatæ apud d'ACHERY l. c. p. 608.
(b) v. loc. cit.
(c) loc. cit. p. 624.
(d) vid. præ ceteris ALBERTINUM de Sacram. Euchariſt. Lib. III. p. 920. ſeq.
(e) loc. cit. p. 610. 611.

trarium ſit illi effato: *Caro mea* (carnaliter ſcilicet comeſa) *nil quicquam prodeſt*, & denique communi adverſetur ſenſui, quo docemur, unum idemque corpus, non mille locis & mille eccleſiis ſimul adeſſe poſſe, atque illic diſtribui.

Quidquid ſit, Seculo ſequenti XII. habemus TANCHELINUM (a) ſive TANDEMUM, qui circa Annum MCVI. celebris fuit apud Antverpienſes & vicinas Brabantiæ Flandriæque partes concionator; quique jam ante Petrum Waldum, auſus fuit Papæ & ejus aſſeclis magno conamine reſiſtere, ac repurgatam à fermento Papiſtico doctrinam, per Brabantiam, Flandriam, Walacriam & circumjacentes inſulas (b) & maritima loca prædicare, eo cum ſucceſſu, ut quanquam is à ſacrificulo quodam interficeretur, atque etiam *Norbertus* Santenſis, ordinis Præmonſtratenſis primus Fundator, ei ſe vehementer opponeret, ejus tamen doctrina altas in poſterorum quoque animis relinqueret radices, longo quidem tempore poſt nequidem evulſas. (c)

Sed & Seculo XIII. *Gulielmus* CORNELIUS (d) Antverpiæ vixiſſe dicitur, atque puriorem de Euchariſtiæ ſacramento profeſſus ſententiam, quam ex *Tanchelini* aſſeclis hauſerat, & *Henricus à* GANDAVO (e) vir doctrina memorabili, qui multos ab-

(a) De Tanchelino BAYLE in Lexico Tom. IV. fol. 319. quædam annotavit, itemque MABILLON in præfat. ad Opera Bernardi §. VI. n. 79. qui eum „ Tanchelmum nominat, atque refert ejus errores in „ Trajectenſem usque imo & Colonienſem diœceſin penetraſſe. „ Conf. HOORNB. in ſumm. controverſ. p. 202. Eum BARONIUS ad A. 1126. n. 12. *Sacramentariorum fuiſſe præcurſorem*, diſertis verbis affirmat. MEYERUS Annal. Flandriæ fol. 37. a. *eum* ad A. 1113. notat, *anathemate damnatum*, *atque à ſacerdotio populoque Brugenſi urbe ejectum*. Atque ad A. 1115. annotat, *eum tanquam hæreticum hoc eodem anno fuiſſe occiſum*.

(b) Conf. HARÆI Annales Brabantiæ Tom. I. p. 212. 213. ubi & de ejus doctrina hæc refert: „ Docuerat is, ſacri Ordinis miniſtros nihil „ eſſe, Corporis & ſanguinis Chriſti perceptionem ſumentibus ad ſalutem „ non prodeſſe. „ Quæ ex TRITHEMII Chronico Hirſaugienſi p. m. 155. 156. mutuò ſumta ſunt.

(c) Conf. TRITHEM. Chronic. Hirſaug. fol. m. 193.

(d) Is à BZOVIO in Continuat. Annal. Baronii ad Ann. 1231. inter *Sacramentarios* itidem referri meruit. Conf. FOX. in Martyrologio.

(e) v. MEYER in Annal. Flandr. Lib. XI. fol. 83. a.

abuſus Papiſtarum ex animo refertur odiſſe, deteſtatus eſſe, atque cupiviſſe, ut corrigerentur ac tollerentur. (a)

Quinimo etiam *Nicolaum à* LIRA (b) oppido Brabantiæ oriundum, qui circa Annum 1322. vixit, atque in univerſa Biblia brevem, eumque non ſpernendum edidit commentarium, huc meritò referimus, quippe quem *Jul. Pflugius* celebris Pontificiorum Doctor, Lutheri præcurſorem non obſcurè agnovit ac profeſſus eſt, illud ſæpius ingeminando: *Si Lira non liraſſet, Lutherus non ſaltaſſet.*

Laudatur vero etiam *Gerardus de* GROOT, Daventrienſis, qui eodem Seculo XIV. floruit, quem ajunt dicere identidem fuiſſe ſolitum: „ pro toto auro Arabiæ nollem habere curam „ animarum vel ſpatio unius noctis.„ Et, de quo referunt, quod is præ ceteris *Diœceſin Trajectinam* doctrina ſua illuſtraverit. (c)

Enimverò, eodem illo Seculo XIV. ad finem vergente, multi ex *Tanchelini* aſſeclis, itemque ex *Waldenſium* (d) ſuccedaneis, paſſim

(a) Hæc de eo in *Flacii* catalogo teſtium veritatis leguntur pag. 1618.

(b) In eam nos quidem non immittimus controverſiam, num *Brabantinus*, num vero, quod alii cum Jo. MABILLONIO in libello de ſtudiis Monaſticis & *Rich.* SIMONIO in Bibl. Crit. T. IV. c. 29. contendunt, *Normannus* fuerit: Quod is verò in quamplurimis puriora longè docuerit quam ejus temporis Theologi, atque à Pontificiis placitis aliena, patet ex Ampl. *Marci* ESCHERI Tigurini Excerptis, Bibliothecæ Bremenſi T. II. p. 389. ſeq. inſertis, quæ ſimul evincunt, quam hæ ipſæ Gloſſæ, æque ac alia ejus ſcripta, jam animos præparare luculenter potuerint, ad recipiendum deinceps, tanto majori cum facilitate Doctrinam Evangelicam, à Papiſtarum fœcibus repurgatam.

(c) vid. *Pet. à* BEEK in Aquisgrano ſub fin. Cap. II. apud *Mart.* SCHOOKIUM de Canonicis Trajectinis ſect. III. p. 415. ſeq. conf. BOXHORN. in Hiſtor. Belg. p. 156. 157.

(d) Hiſtoriam horum Vaudoiſiorum in Arteſia copioſe deſcripſit coætaneus *Jacobus le Clerq*, Eques &c. quam deſcriptionem Belgico idiomate jam antea editam libro primo Hiſtoriæ Belgicæ inſeruit M. Z. BOXHORNIUS: conf. BALDUIN. in Comment. ad Inſtit. lib. IV. c. 18. §. 5. Non poſſumus autem non hic egregium ſubjungere de Waldenſibus teſtimonium *Claudii* SEYSSELII Archiepiſcopi Taurinenſis in tractatu *adverſus errores & ſectam Waldenſium* Pariſ. 1520. fol. apud USSERIUM

Digitized by Google

paſſim in Belgio caput extulerunt, Papæque Romano in gravisſimis doctrinæ capitibus ſunt oblocuti, quod ipſum cum ſequenti Seculo XV. facere non deſiſterent, factum eſt, ut infami magiæ nomine denigrarentur *Waldenſes* omnes, (vulgo *Vaudoiſii* dicti) utque omnia mala in ipſos decernerentur, ipſumque eorum nomen graviſſimi convitii loco haberetur.

Quò minus autem, cum quibusdam (a) huc referamus, *Matthiam* GRABONEM, Dominicanum Groningenſem, quæ in Concilio Conſtantienſi A. 1414. cum eo ſunt acta, efficiunt, quippe ex quibus conſtat (b), quod non tam Monachorum ordini fuerit infeſtus, quam potius, quod hos ſolos ſanctos appellaverit, atque ſe adverſus reliquas quas dicunt Fraternitates oppoſuerit, ea de re in Concilio reprehenſus, ut ejus ſcripta condemnata fuerint, isque palinodiam cantare, atque ſemet è Belgio recipere, ne ſocietatibus ejusmodi quæ in Belgio frequentes erant, ultra gravis exiſteret, debuerit.

Accidit hoc eodem tempore, ut quod in Veritatis oppreſſionem violentam ab adverſariis inſtituebatur, in ejus cederet incrementum, atque in doctrinæ veritatis propagationem.

Fuerant ſcilicet Principes, Prælati, Equites, Milites, Plebs ipſa ex *Eburonibus*, *Batavis* (c), *Hannonibus* aliisque locis, ut expeditionem cruciatam in Huſſitas (quo nomine Johannis Huſſi

A 3 aſſe-

SERIUM de ſucceſſ. Eccleſ. Chriſtianar. c. VI. §. 15. fol. 80. quod ita ſe habet: *Nonnihil etiam ad horum* (Waldenſium) *confirmandam tolerandamque ſectam facit, quod præter hæc, quæ contra fidem religionemque noſtram aſſumunt, in reliquis fermè puriorem quam ceteri Chriſtiani vitam agunt. Non enim niſi coacti jurant, raroque nomen Dei in vanum proferunt, promiſſaque ſua bona fide implent, & in paupertate pars maxima degentes, Apoſtolicam vitam doctrinamque ſervare ſe ſolos proteſtantur; ob idque poteſtatem Eccleſiæ apud ſe velut innoxios & veros Chriſti diſcipulos reſidere affirmant, pro cujus fide religioneque in egeſtate vivere, & à nobis perſecutionem pati, pulcrum & glorioſum ducunt.*

(a) Conf. de eo BOXHORN. in Hiſtor. Belg. p. 149. 150. & SCHOOK. lib. cit. p. 428.

(b) v. Acta Concil. Conſtant. ab H. v. d. HARDT edita Tom. III. P. VIII. p. 107——120. conf. SCHELHORN. Amœnit. Liter. T. VIII. p. 506.

(c) vid. MORNÆ. Hiſtor. Papat. fol. m. 537. ex Monſtrelet vol. I. cap. 257.

aſſeclæ, & qui inter Bohemos veritatis teſtes erant, denigrabantur) definitam, exſequerentur, profecti, ad id ab Eccleſiaſticis ſuis incitati, uti magno numero ex *Hollandia* illuc confluxiſſe dicuntur, quippe cum ſola *Dordracena* civitas (a) vel quinquaginta ſex cives illuc mitteret; At vero, cum tota illa Expeditio, quæ nihil ſive bellico impetu, ſive ſuppliciorum acerbitate intentatum relinquebat, à *Johanne Ziska* Viro bellicoſo, Huſſitarum Præfecto, in fugam conjecta atque fracta eſſet, ut re infecta, qui reliqui manſerant, patriam repetere neceſſe haberent, tum evenit, ut qui ita inanes Papiſmi nænias & immanem ejus tyrannidem propius fuerant conſpicati, majori in eam, pro qua modo arma ſuſceperant, Eccleſiam *apoſtaticam* ſcilicet magis quam *Apoſtolicam*, odio atque aſpernatione imbuti redirent, utque ipſa Huſſi & Bohemorum doctrina latius brevi temporis ſpatio per omne Belgium ſpargeretur, novaque Waldenſibus ubivis deliteſcentibus aperiretur janua prodeundi, cognitamque & antea jam profeſſam ſed oppreſſam propemodum Veritatem proferendi.

§. II. Quid? quod eodem adhuc Seculo *Nicolai* CUSANI (b) Cardinalis, nomen in his regionibus celebratiſſimum, variis in doctrina & moribus, abuſibus Papalibus denudandis ac reformandis, præclarum in modum inſervierit; Quam rem ſilentio præterire non poſſumus. Erat is obſcuris natus initiis, in vico *Cuſa* dicto, Moſellæ vicino, Diœceſeos Trevirenſis, ſed inſigni cum polleret ingenii acie, tantos in doctrina fecit progreſſus, ut & Theol. Doctor, & deinceps Epiſcopus Brixinenſis, tandem verò etiam A. 1448. Cardinalis crearetur, quando ab A. 1450. in partibus Inferioris Germaniæ Legati Pontificii dignitatem obtinuit, defunctus Tuderti in Umbria A. 1464. De Doctrina ejus teſtantur cum reliqua ejus ſcripta, tum ejus Libri tres de *Concordantia Catholica* (c), quos cum eſſet Decanus Sancti Florini Conſtan-

(a) vid. BOXHORN. Hiſtor. Belg. p. 155. ſeqq.

(b) Eum *Eugenii Herculem* appellat *Æn.* SYLVIUS in Hiſtor. lib. I. de geſtis Baſile: ſimul verò deplorat, *quod tam nobile ingenium ad illa ſchismatis ſtudia diverterit.* conf. de eo FABRIC. in Biblioth. Lat. medii ævi. Tom. I. p. 1238. ſeq. qui & ejus ſcripta recenſet.

(c) vid. MORNÆ. Myſter. Iniquit. ſive, Hiſtor. Papatus fol. m. 569. 570.

ſtantienſis, tempore Concilii Baſileenſis ante Ann. 1438. conſcripſit, in quibus præter ea, quæ de Conciliorum juribus, privilegiis & auctoritate habet, etiam multa reperiuntur alia, quæ ad Antichriſtum throno deturbandum, Veritatemque Evangelicam reſtituendam facere poterant. In *primo* libro has theſes & defendit & probat; (1.) quod omnes promiſſiones Chriſti Petrum alloquentis: *Dabo tibi claves* &c. *Portæ inferorum* &c. *Oravi pro te* &c. ad Eccleſiam univerſalem, non ſpeciatim ad Petrum, ejusve Succeſſorem ſint referendæ; maximè, cum nonnulli Papæ Schismatici atque hæretici fuerint. (2.) quod unusquisque Epiſcopus ſedem ſuam in Eccleſia ſortiatur, pro privilegio loci, cui præſidet; Qua & ratione Romanus Epiſcopus eum gradum præſidentiæ obtinet, quem olim Roma inter gentes (a); Quod (3.) alioqui, ſi locum obtinerent ex ſanctitate ejus, qui primus ei præfuerit, vel ex reverentia loci ipſius, non dubitandum ſit, quin Hieroſolymis primatus deberetur, ubi ſummus noſter Pontifex Eccleſiam ſuam proprio ſanguine abluerit. Quid? quod etiam Epheſus S. Johannis ſedes, Alexandrinæ præferenda non fuerit, ubi Marcus, & ſic de cæteris. (4.) Quod ad officium Epiſcopi Romani pertineat, Concilium generale omnium Eccleſiarum à quibus cognoſcitur convocare, quod ſi minus præſtiterit, ſupplere ejus vices Imperator teneatur, ne Eccleſia detrimentum patiatur.

In *ſecundo:* (1.) Quod Concilium illud non pendeat ab ejus capite, ſed ab omnium, qui aſſident, conſenſu, qui, quod in ſe eſt, in Decretorum confectionem conferre debent, ita ut nulli præſcriptioni in contrarium locus detur; Cum Epiſcopi Romani, etiam præſidentis, non major ibi ſit auctoritas, quam Metropolitani cujusque in Provinciali; (2.) Quod de facto Petrus ipſe nullatenus majorem Poteſtatem à Chriſto acceperit, quam ceteri Apoſtoli, nec ei quidquam dictum, quod peræquè aliis non ſit dictum; Quippe qui non minus *Petræ* ſunt, quam Petrus ipſe; ut quod dicitur: *Super hanc Petram* &c. ad Confeſſionem ejus, non ad perſonam ſit referendum: Proinde, cum poteſtas

(a) Equidem ibi addit cumulativè, *Apoſtolos Petrum ſibi caput elegiſſe*, ſed unde hoc conſtat?

teſtas ligandi & ſolvendi, omnis jurisdictionis Eccleſiaſticæ ſit fundamentum, manifeſtum eſſe profitetur, quod omnes Epiſcopi, fortaſſe & omnes Presbyteri quoad Jurisdictionem, parem poteſtatem habeant. (a) (3.) Quod Concilium univerſale extra controverſiam ſit ſupra Epiſcopum Romanum, cujus ſi poteſtas in quibusdam locis dicitur eſſe à Chriſto, tamen ex pluribus aliis habetur, *quod ejus primatus eſt ab hominibus*, *& ex canonibus pendet*. Quare, uti à Concilio & judicari & deponi poteſt, ita Conciliorum Canones abrogare, mutare, contrariis evertere non poteſt (b), ſuntque ejus Decretales Canonibus inferiores, quibus ſi Papa contradicat, non auditur. (c)

In *tertio*, pluribus argumentis ex Antiquitate Eccleſiaſtica deſumtis, falſum eſſe convincit, quod Conſtantinus Imperium Occidentis Papæ aut donarit, aut donare potuerit; Nihilo verius, quod Papæ Carolo Magno aut ſucceſſorum cuipiam contulerint Imperium, aut à Græcis ad Germanos illud, uti volunt, transtulerint; Falſiſſimum, quod Electores Imperii à Papa inſtituti ſint, ejusque nomine eligendi munere defungantur. Aſſerit contra (1.) quod Imperator à Deo ſolo ita pendeat, ut à Papa confirmari neceſſe non habeat, à Papa etiam deponi neutiquam poſſit. (2.) Quod in ſuo munere Imperator Chriſti miniſter & vicarius, ſupremus fidei cuſtos ab eo ſit conſtitutus, qua ratione & ipſe Concilio intereſſe, & Princeps quisque in ſua ditione, pari jure uti poteſt. (3.) Quod Imperatores omni tempore Univerſalia Concilia convocarint, eorumque ordinem tutati ſint, ut Nationalium & Provincialium curam Reges & Principes ſuſceperunt, concurrente nihilominus Imperatore cum Pontifice, dum

(a) Hoc ipſum deinceps ita reſtringit, *non quoad exſecutionem*, *quæ ſub certis poſitivis terminis clauditur*, ex jure ſcilicet humano. Sed & addit; „ Quod ceſſante ejus cauſa, ceſſant etiam omnes majoritatis & minoritatis gradus, ita ut ad jus naturale redeundum ſit; ad primigeniam „ utique illam æqualitatem. „

(b) In argumenti locum adfert, quod *Legati Pontificum* in Conciliis Univerſalibus *ſtantes locuti* leguntur, quod literæ eorundem *examinari* fuerint ſolitæ &c.

(c) Has vero & ſimiles theſes latiſſimè probat tum ex *Decretis*, tum ex ipſorum *Patrum ſcriptis*.

dum hic Epiſcopos Concilio adeſſe jubet, ille & ad officium hortatur, & laicis viciſſim, ut adſint, præcipit. Interea, ſi Papa negligentior ſit, Imperatorem Concilium indicere poſſe & debere, & quidem præceptivè. (4.) Quod Imperator illis perpetuo præſederit aſſidentibus quindecim aut viginti ex aulæ Proceribus, quibus locum concedi jubet; quin addit; Quod ipſe ejusque vicarii, quæ ad tranquillitatem & utilitatem Eccleſiæ facere videantur, non ſemel propoſuerint: (5.) Quod quicquid Eccleſia in temporalibus poſſidet, Imperatorum, Regum & Principum beneficiis debeat, qui ut eam veſtirent (a), ſeſe ipſi ſpoliarunt &c.

§. III. Quicquid ſit, fuit ille Nicolaus A. 1450. à Nicolao V. Pontifice Romano Legatus in Belgium miſſus, partim ut Indulgentiarum (b), quæ à tribus jam ſeculis victum quærere cœperant, nundinationem promoveret (c), partim ut abuſibus, qui in monaſteriis, templis, cœnobiis, & ſim. inoleverant, medendis operam collocaret. Is igitur, cum in Hollandiam atque Zeelandiam veniſſet, magno quidem cum applauſu ubivis recipiebatur, ſed ita tamen, ut quamplurimi in cœnobiis deliteſcentes, nec ſuarum rerum ſatis fidentes, ſacro quodam percellerentur timore, atque non niſi trepidantes ejus adventum præſtolarentur. Erat enim corruptiſſima in Belgica eorum vita, qui ſacro mini-

B ſte-

(a) Notabilis hic eſt Cuſani exclamatio lib. III. cap. 29. fol. m. 812. *Temporalia Eccleſiarum quid proſunt Reipublicæ? quid Imperio? quid ſubditis? Certè parum aut nihil. . . . . Rabidus appetitus ad ipſa terrena, Eccleſiis annexa dominia, Epiſcopis ambitioſis hodie ineſt, ut ea videamus expreſſè agere dum promoti ſunt, quæ ante ambiebant. De temporalibus omnis cura, de ſpiritualibus nulla. Non fuit iſta Imperatorum intentio, non volebant ſpiritualia à temporalibus abſorberi, quæ pro eorum augmento Eccleſiis dedere, & hæc omnia prob! dolor, ex perverſo ordine eveniunt.*

(b) vid. BOXHORN Hiſtor. Belg. p. 184. & 193.

(c) MEYERUS in Annal. Flandr. lib. XVI. p. 301. ad A. 1448. hæc annotat: ,, Per hoc ſpatium temporis venit in hanc inferiorem Germa- ,, niam, quidam Cardinalis de Cuſa nomine, ut quædam monachorum ,, inſtituta reformaret, Veſtalesque virgines omnes recluderet. Concio- ,, nabatur Coloniæ, Trajecti, aliisque locis veniam peccatorum imper- ,, tiens. ,,

ſterio electi, nihil ejus præter nomen & reditus obtinebant. (a) Et variorum quidem abuſuum reformationem per eum fuiſſe tum inſtitutam docemur, ita tamen, ut ipſe ſacram illam quæſturam, quæ tanto cum lucro erat copulata, inſtituere non neglexerit, dum interea inter privatos etiam puriora ſe edoctum eſſe profiteretur, atque ea etiam proferre minimè vereretur: v. g. „*quod* „ vera pœnitentia ejusmodi indulgentiis facile carere poſſit (b), „ *quod* Indulgentiæ ſæpius non tam emendandis hominum mori- „ bus, quam corrumpendis iis inſervirent; *quod* peccatorum „ adeò leviter expiandorum gravitas non uti par erat ad animum „ revocaretur; *quod* illa Jubilæa Papalia, præterquam quod „ argento emungerent homines, etiam ſæpius eorum animas per- „ derent, *quod* præſtantiſſimæ Indulgentiæ, & quæ coram Deo „ valeant, eſſent reperiundæ in Scriptura ſacra &c. Porrò, *quod* „ Imaginibus nimia exhiberetur reverentia, *quod* eæ tantum eſ- „ ſent ſigna & monumenta, quibus ſanctorum pietas & virtus „ in memoriam revocari & in exemplum poni deberent; „

Quid? quod is quoque dicatur, multos à votorum Religione ſuperſtitioſa immunes declaraviſſe, atque ne ad ſanctorum imagines religioſas inſtituerent peregrinationes dehortatus eſſe, quæ omnia uti multorum animis ſe inſinuabant, ita ſemina veritatis (c), futuræ Reformationis plenius inſtituendæ admodum proficua, poſt ſe relinquebant, ſuo tempore in exoptatam ſegetem excreſcentia.

§. IV. Præ reliquis tamen omnibus inter veros ac genuinos Belgii noſtri Reformatores recenſeri debet BASILIUS Groninganus, ſive *Johannes* WESSELUS (dictus procul dubio, quod is altero pedis talo nonnihil eſſet diſtorto, vulgari cognomine *ganſe-*

(a) Hug. GROT. in Annal. lib. I. p. m. 18.

(b) Hæc & ſimilia Boxhornius ſe didiciſſe refert ex antiquo ſcripto, cujus auctor fuerat *Fridericus Heilo*, ejus ætatis in Hollandia Clericus, αὐτήκοος ipſe atque αὐτόπτης; v. BOXHORN. lib. cit. p. 186. 187.

(c) Quanquam igitur rectè jam in *Introduct. ad Hiſtor. Reform.* §. XVII. p. 32. pudendum illud NICOLAI hujus effatum, *de Scriptura juxta currentem Eccleſiæ ritum explicanda* repudiaverimus, tamen eundem in aliis multis & Reformationis plenius inſtituendæ præluſorem & veritatis teſtem fuiſſe comperimus;

ganſe-voet vel *gooſe-voet*) de quo ERASMUS (a) „ quod is multa „ cum Luthero habuerit communia, teſtatur, ſed quod longè „ chriſtianius atque modeſtius ſua propoſuerit, quam plerique „ tum faciant. „ Lutherus autem (b) eum vere theodidactum fuiſſe, ſuamque doctrinam ita amicè cum doctrina Weſſeli conſpirare profitetur, ut addat: „ Hic ſi mihi antea fuiſſet lectus, „ poterat hoſtibus meis videri Lutherus omnia ex Weſſelo hau- „ ſiſſe, adeo Spiritus utriusque conſpirat in unum. „ Erat is natus in civitate noſtra Groningana A. 1419. parentibus honeſtis, quos cum præmaturè amiſiſſet, à pia quadam fœmina educatus, ejusque cum filio canonicis regularibus ordinis S. Hieronymi Swollæ erudiendus traditus eſt; Apud Swollanos itaque prima literarum tyrocinia poſuit, quibus cum aliquo modo eruditus eſſet, is admodum juvenis docendo ſtatim operam quoque navavit indeſeſſam; Sed non ita multo poſt Coloniam eſt profectus, *ubi tamen præter Thomam Aquinatem & Albertum Magnum ſe nihil audiviſſe* deinceps non ſemel conqueſtus eſt, *quos ſi quis mediocriter ediſcat, facile ſit Magiſter Colonienſis:* At verò tum ſæpius Rhenum trajeciſſe atque celebre illud cœnobium Tuitienſe adiiſſe, multumque in *Ruperti* Abbatis *Tuitienſis* Operibus triviſſe, & non paucos ex iis profectus hauſiviſſe dicitur, ut jam tum quoque puriorem de Euchariſtiæ ſacramento doctrinam imbiberit, à commento ſaltem Tranſſubſtantiationis factus alienior; Colonia relicta, Heidelbergam, Philippi Electoris vocationi parens adiit, & quamvis in Doctorum Theologiæ numerum & ordinem illic recipi non poſſet, linguas tamen & Græcam & Hebraicam publicè ibi profeſſus eſt, aliaque Doctoris publici (c) munera obivit, nihil diſſimulans, „ multum erroris in doctrinam,

 „ mul-

(a) v. ERASM. in libell. Epiſtolico ad fratres Germaniæ inferioris & Orientalis Friſiæ. Oper Tom. X. p. m. 1622.

(b) v. LUTHERI Epiſt. præfix. quibusdam opuſculis Weſſeli.

(c) Neque adeò cauſam fuiſſe cenſemus *Caſimiro* OUDINO, quare de Scriptor. Eccleſ. T. III. p. 2707. virum Clariſſimum Ubbonem Emmium ſugillaret, quaſi is in Vitis Profeſſorum Groninganorum, (quæ ne quiden Emmium, quippe dudum demortuum, vel ſcriptorem vel auctorem habent) perverſè tradidiſſet, quod Theologiam vel Heidelbergæ vel alibi docuiſſet, cum tantum Groninganæ Scholæ fuerit præfectus &c. &c.

„ multum ſuperſtitionis in cultum, multum denique tyrannidis „ in gubernationem Eccleſiæ ſucceſſu temporis invectum fuiſſe. „

Interea tamen Heidelberga relicta, is primum Lovanienſes deinceps Pariſienſes adiit Magiſtros, majores in ſtudiis progreſſus in dies faciendo, atque nominis famam ſibi acquirendo, aliisque ſimul innotescendo: quo factum eſt, ut pro animi in ipſum diverſitate ab aliis *Lux Mundi*, ab aliis vero *Magiſter contradictionum*, eò quod erroribus, tyrannidi, nugisque magno animo contradiceret, appellaretur: Enimvero, cum contentionum ſcholaſticarum pertæſus tandem eſſet, quod in patriam reverterit, vitamque ibi privatam, ſed literis addictam inter Groninganos noſtros vixerit, ſatis eſt notum; Et commendaverat eum conventui Virginum ſpiritualium Epiſcopus Ultrajectinus *David à Burgundia* ſingularis ejus fautor, qui eo ad tuendam valetudinem non ſemel uſus fuiſſe traditur, & ad quem ſæpiſſime literas exarare ſolebat, quique vel propriis eum alebat ſumtibus, vel Monialibus auctor ſuaſorque ſaltem erat, ut eundem foverent, eique de neceſſariis proſpicerent.

Dici autem nequit, quam hæc vita ejus ſolitaria plena fuerit bonæ frugis, atque ipſi veritati admodum proficua, quippe cum eam celaret nunquam, ubicunque autem poſſet inter amicos & ſodales privatim, atque etiam ſcriptis publicè propagaret: Atque tum eundem non ſemel ad *montem Agnetis* prope Swollam, cœnobio Agnetano celebrem, fuiſſe exſpatiatum, biographia ejus edocet, vel *Aduardiam* conceſſiſſe, quò virorum præſtantiſſimorum, quibus Aduardia tum abundabat, intereſſet confabulationibus, iisque ſua converſatione lucem ſubminiſtraret: Erat enim *Aduardia* tum temporis, referente Hardenbergio (a), *quaſi Academia quædam, ad quam nobiles & docti ex tota Friſia turmatim accedebant*; ipſeque Weſſelus omnem navabat operam ad ejus loci dignitatem fulciendam & eruditionis culturam promovendam, inprimis vero id agebat, ut quantumcunque poſſet ad Scripturarum Sacrarum lectionem adhortaretur omnes, eosque ſuo ſemper exemplo præiret, usque dum vitæ ſatur & annorum A. 1489. mortalitatem ſeptuagenarius ſenex deponeret;

Non

(a) Ita HARDENBERG. in vita Weſſeli.

Non ignoramus equidem, quam Editor *Antiquitatum Eccleſiaſticarum Bataviæ* (a) omnem navet operam, ut evincat, Weſſelum noſtrum pro Reformationis prodromo non rectè venditari; Sed neminem fore confidimus, qui ſimulac ad ipſa ejus argumenta attenderit, huic ſententiæ Viri Docti adſtipuletur. Quid enim? Annon is, qui defæcatam adeò, quod non ex rumore novimus, ſed quod ex editis ſcriptis Weſſeli colligitur, à ſcoriis Pontificiis fovet doctrinam, *qui* in graviſſimis fidei capitibus à mente Eccleſiæ Romanæ recedit, idemque prorſus inculcat & urget, quod Reformatores noſtri potiſſimum urſerunt & inculcarunt, *qui* porrò emendationem cœtus, in quo natus eſt & educatus, & in quo verſatur, omni niſu deſiderat, anhelat atque prædicit, quinimò, *qui* viam ad illam parat, annon is, inquam, dici debet, ubi deinceps ſcilicet nova ſe rerum facies offert, ipſaque emendatio ritè ſuſcipitur, ac non infelici ſucceſſu promovetur, ejus *Præluſor* atque *Prodromus*? Gratis autem hic à Viro Docto dicitur, „veteres etiam Doctores, multos Eccleſiæ cor„ruptionem fuiſſe profeſſos, quos tamen ea propter nemo dixe„rit Reformationis prodromos.„ Id enim magis adhuc juvat cauſam noſtram, atque evincit, neceſſariam fuiſſe maximopere emendationem, atque ab errorum communione ſeparationem, quod, cum paucis antequam res in nervum erumperet, annis agnitum pariter atque profeſſum ſit à Weſſelo noſtro, ita ut ipſi Reformatores huic profeſſioni ſua inædificaverint, facile patet, eum verè hac gloria privari nec poſſe, nec debere: Neque deinceps aliam fidei regulam adæquatam quam Sacram Scripturam agnovit Weſſelus, æque ac noſtri, ne in ipſo quidem illo loco (b), quem citat Vir Doctus, quanquam enim primò *Scripturæ Sacræ jungat quædam ab Apoſtolis tradita, quæ ſcripta non ſunt*, ipſa tamen, quam deinceps addit, diſtinctio ſatis arguit, quænam genuina Weſſeli mens fuerit, quando ait: „Confiteor ergo in hac „fidei regula debere me pendere ex Eccleſiæ auctoritate, *cum* „*qua credo*, non, *in quam*. Credo autem in *Spiritum Sanctum* „regulam fidei regulantem, loquutum per Apoſtolos & Pro„phe-

(a) Vid. Deſcript. Epiſcopatus Groningani fol. m. 300. ſeqq.
(b) Ex Weſſeli Epiſtolis pag. 888. vid. deſcript. Epiſc. Gron. fol. 302.

Digitized by Google

„ phetas; *Cum Eccleſia ſancta credo*, *ſecundum Eccleſiam* ſanctam „ credo, *non in Eccleſiam*; quia credere actus latriæ eſt, virtu- „ tis Theologicæ officium, ſoli Deo offerendum. . . . „ Uti deinceps (a), *Non puto*, inquit, *in regula fidei cenſendum*, *quicquid Bonifacius* VIII. *vel poſt eum Clemens aut Gregorius determinaverunt*. Id verò etiam mirari ſubit, quod V. D. ex illa locutione, quod Weſſelus latronem in cruce *Ducem itineris in cœlum* appellat, eundemque ſibi vovet *comitem in hora extrema*, colligere velit, quod is præter unicum Mediatorem Chriſtum etiam Angelorum & Sanctorum merita agnoverit, iisque cultum præſtiterit, cum nihil minus ex Weſſeli verbis conſequatur, qui equidem in ea fuit hæreſi „ beatos cœlites noſtri etiamnunc curam „ gerere ac orare pro nobis, „ non verò, quaſi eapropter à nobis quoque ſint invocandi, aut divino çultu honorandi; Accedit, quod is reverà, licet etiam à peccaminoſæ carnis reliquiis poſt hanc mortem quandam ſtatuerit purificationem, *purgatorium tamen rejecerit*, cujus rei, vel illud quoque quod V. D. in ſuam adducit cauſam poteſt eſſe documentum, quod ejus libellus *de Purgatorio* in Indice librorum prohibitorum eſt recenſitus; Ne jam cumulemus alia.

§. V. Ipſa enim Weſſeli ſcripta, hanc rem luculenter conficient, eumque in finem ut illam *rerum Theologicarum farraginem*, quam cum ſua præfatione edidit LUTHERUS, propius introſpiciamus, atque inde ſummam ejus Doctrinæ excerpamus (b), operæ cenſemus pretium. „ Hic I. *contra* Ariſtotelem *docet*, „ mortem *non eſſe* omnium terribilium terribiliſſimum, *ſed* ſervis „ DEI ab exilio & multis miſeriis ad patriam transmigrationem: „ non ſupplicium, ſed bonorum maximorum inſtrumentum; „ quoniam per *Jeſum* mors paradiſi ad vitam janua facta, per „ quam ingreſſus latro ſit. Itaque nos etiam, ſi confiteamur no- „ ſtrum reatum, *Chriſti* innocentiam, & inde permoti petamus, „ ut noſtri in regno ſuo meminerit, procul dubio credentes & „ confitentes per mortem intraturos in paradiſum, & ſine fla- „ gel-

(a) Pag. 889.

(b) Præivit hic nobis *Jo. Henr.* MAJUS Pater, in vita J. Reuchlini pag. 156——159. unde hæc depromſimus.

„ gellis mediis, ſic non quaſi per ignem, ſed mox audituros, „ hodie mecum eris in paradiſo. II. *Quando de* cauſis, myſte„ riis & effectibus Dominicæ incarnationis & paſſionis *agit*, ſo„ lum *Jeſum* viam, veritatem & vitam eſſe dicit, *viam* hic, in „ *juſtificando credentes*, quia ſuam vitam *donat* illis, qui *credunt* „ in illum. Oportere igitur nos jugiter aſpicere Chriſtum pro „ nobis crucifixum, ejusque holocauſtum noſtrum fieri per *fi*„ *dem*, qua juſtificemur; *atque hoc probat ex Apoſtolo Paulo*, *ex* „ *quo certas propoſitiones de* Gratia Dei & fide in *Chriſtum collegit*. „ III. *Porrò diſputat* de dignitate & poteſtate Eccleſiaſtica: de „ vera & recta obedientia: & quantum obligent mandata & ſta„ tuta Prælatorum; *ac demonſtrat*, neminem teneri credere, *Pa*„ *pæ* etiam, niſi recte credenti, quia fides noſtra tanquam vir„ tus theologica ſoli *Deo* obnoxia, in ſolum *Deum* credat, in „ quo ſolo juſtus vivat per fidem. Valde autem periclitari vi„ tam juſti, ſi penderet ex fide Papæ, cum ſummorum *Ponti*„ *ficum plerique* erraverint, *&* ipſe etiam *primus Papa Petrus*, „ eo nomine *à Paulo* reprehenſus, omnibus in exemplum, ut „ ſciant ſapientes de ſale infatuato quid faciant. *Unde* ubi ſapiens „ à Papa diſcrepet, potius & magis ſapienti quam Papæ ſtan„ dum aut conſentiendum: inque caſu ſimultatis & contradic„ tionis inter Papam & ſapientem, non ſolum *Papam* teneri au„ dire & ſequi ſapientem: ſed viciſſim ſapientem in his, quibus „ verè ſapiens eſt, h. e. in quibus creditur ſermo veræ ſapientiæ „ ſecundum immaculatam legem Domini, nullatenus à ſua ſen„ tentia debere decedere, & ſequi Papalem autoritatem, quo„ niam ſæpe verus Papa eſt Pſeudoapoſtolus, & verus prælatus „ falſus paſtor. IV. De *Sacramento pœnitentiæ*, ac *clavibus* Ec„ cleſiæ *ſ.* poteſtate ligandi & ſolvendi *diſſerit*, *atque oſtendit*, „ Petrum & omnes Apoſtolos habuiſſe eam, ſed miniſterio, non „ imperio: omnes etiam fideles ſimiliter, licet non æqualiter, „ eandem facultatem accepiſſe. Non in Eccleſiam Catholicam „ non in Concilium Latinum, non in Papam ſed in ſolum Deum „ nos credere: Unam Eccleſiam Catholicam confiteri oportere, „ ſed hanc unitatem in unitate fidei & capitis, & unitate lapi„ dis angularis, non in unitate directoris Petri vel ſucceſſoris

„ *con-*

Digitized by Google

„ *conſiſtere. Ulterius reprehendit prolixe*, *ponentes* tres partes eſſen-
„ tiales *Sacramenti Pœnitentiæ*, contritionem confeſſionem &
„ ſatisfactionem. V. *Affirmat* indulgentiarum materiam eſſe abu-
„ ſum quæſtorum & ſæpe illorum falſum crimen, nonnunquam
„ impuram & corruptam intentionem Papæ. *Sanctum* Petrum
„ primum Papam omnes vias & aditus regni ſuſtuliſſe, præter
„ viam ſcalæ hujus: (a)

1. *Fugientes ejus, quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem,*
2. *Omnem curam ſubinferentes,*
3. *Miniſtrate in fide veſtra virtutem,*
4. *In virtute ſcientiam,*
5. *In ſcientia abſtinentiam,*
6. *In abſtinentia patientiam,*
7. *In patientia pietatem,*
8. *In pietate fraternitatis amorem,*
9. *In amore fraternitatis charitatem.*

„ Hæc enim, ſi vobis aſſint, & ſuperent, *id eſt*, *perfectè ſint*,
„ non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri
„ cognitione. Cui enim non præſto ſunt hæc, cœcus eſt, &
„ manu viam tentans, oblivionem accipiens purgationis veterum
„ delictorum. Ergo ſine his, *concludit Weſſelus*, neque eſt cla-
„ vis Regni, neque purgatio. Hancque viam ſolam dicit abun-
„ danter miniſtrare introitum in regnum Dei & Salvatoris, &
„ hoc non autoritate ſummi Pontificis errare potentis, ſed au-
„ toritate Spiritus Dei loquentis per eum. Videtur igitur ex-
„ preſſè Spiritus S. propheticè per Petrum damnaſſe & repro-
„ baſſe formam indulgentiarum.

„ *Hinc* VI. *materiam fraternitatis & participationis*, *oſcitanter*
„ *& frigide ab aliis tractatam explicat*, *validisque argumentis pro-*
„ *bat*, religioſorum, *ut vocant*, merita transferri in alios haut
„ poſſe. *Tum* ſacrificium Miſſæ *&* purgatorium *refellit prolixè*,
„ *ac de* ſtatu profectuque animarum *diſceptat*. „

§. VI. Enimverò, ſimulatque Evangelicæ lucis aurora in Germania atque Helvetia per Lutheri ac Zwinglii labores ſacros erat

(a) 2 Pet. I. 4. ſeq.

erat exorta, ejus quoque fulgor Belgis noſtris ita vario modo præparatis affulſit, radiiſque ſuis perſtrinxit non ſolum è plebe innumeros (a) ſed plurimos etiam ex iis qui literis & ſcientiis liberalibus erant excultiſſimi, imò ſacris initiati, atque adeò clauſtris monachorum, Antichriſti alioqui mancipiis, incluſi (b); Ita nulla repagula arcere potuerunt lucem illam verbi divini. Certè jam d. 18. Maji 1518. Antverpia & d. 31. Julii ejuſd. anni Lovanio ERASMUS ad amicos ſuos ſcribendo ſignificabat quantoperè veritatis Evangelicæ per Lutherum denuo inſtauratæ cauſa in Belgio procederet: In priori Epiſtola is ita (c) „ *Lutherus* tam ignotus eſt mihi, quam cui ignotiſſimus, nec adhuc vacavit hominis libros evolvere præter unam & alteram „ pagellam. Non quod faſtidierim, ſed quod per ſtudiorum „ occupationes non datum ſit otium: Et tamen hunc quidam „ ut audio confingunt mea opera adjutum: Si rectè ſcripſit, „ mihi nihil debetur laudis, ſin ſecus, nihil mereor probri..... „ Hominis vita magno omnium conſenſu probatur: jam id non „ leve præjudicium eſt, tantam eſſe morum integritatem, ut „ nec hoſtes reperiant, quod calumnientur. Quod ſi maximè „ vacaſſet legere, non mihi tantum arrogo, ut de tanti viri „ ſcriptis velim pronunciare, etiamſi nunc paſſim pueri magna „ temeritate pronuncient, hoc erroneum, illud hæreticum..... „ Neque autem me fugit, quam invidioſa res ſit, ea labefactare, unde meſſis opima demetitur ſacerdotibus aut Monachis. „ In poſteriori autem hunc in modum (d): *Multa præclare monuit Lutherus, ſed utinam civilius admonuiſſet. Plures haberet & fautores & propugnatores, & uberiorem meſſem demeteret Chriſto: Et* C *ta-*

(a) Vid. *Henrici* ANTONII NERDENI præfat ad Syſtema Theolog. lit. B. 1. 6.

(b) Uti ſic jam in *Introduct ad Hiſt. Ref.* §. XIV. p. 24. obſervavimus, inter Theologos Reformatores & Reformatos eos cumprimis nomen & laudem habuiſſe qui in *Monaſteriorum* hactenus latibulis delituerant, atque inter *Theologiæ Scholaſticæ* ſpineta erant enutriti, nunc verò divinæ veritatis luce irradiati, uno veluti impetu erumpebant, atque lucem ſibi obortam ad alios diffundebant.

(c) Ep. CCCXVII. pag. 322.

(d) Ep. CCCXXV. p. 334.

Digitized by Google

tamen impium ſit, illum in his, quæ rectè dixit, prorſus indefenſum relinquere, ne poſthac nemo ſit qui auſit verum proloqui. . . . . Hactenus certè profuit mundo: nonnulli ſunt adacti ad evolvendos veterum Theologorum libros, alii quò ſibi conſulerent, alii quò Luthero negotium faceſſerent.

Sed & idem ERASMUS anno ſeq. ad Petrum Moſellanum Lovanio hæc perſcribebat (a): „Fuit & hic quidam ejus farinæ „ Theologus, antehac habitus ſobrius, qui cum Lutheri cau- „ ſam apud populum feciſſet quam poterat odioſiſſimam, hære- „ ſes & Antichriſtos & periculum fidei chriſtianæ ſubinde vo- „ ciferans; negotium linguarum ac politioris literaturæ cum il- „ lius negotio commiſcucit, dictitans ex his fontibus hæreſes naſci (b): „

Eſt quoque, quam eodem hoc anno ERASMUS ad Lutherum dedit, Epiſtola (c), memorabilis, *cum* quod diſertis verbis affirmat, eſſe in Belgio pariter atque in Anglia, qui Lutheri ſcriptis faveant: „ Habes in Anglia qui de tuis ſcriptis optime „ ſentiant, & ſunt hi maximi. Sunt & hic (Lovanii) quorum eſt „ eximius quidam, qui tuis favent; „ *Tum*, quod ex ea colligitur quod jam eod. anno 1519. Jacobus præpoſitus, (dictus *Spreng*) Prior Auguſtinianus in cœnobio Antverpienſi Evangelicam Doctrinam hominibus inſtillaverit: „ Eſt Antverpiæ Prior ejus Mo- „ naſterii, vir purè Chriſtianus, qui te unicè deamat, tuus olim „ diſcipulus, ut prædicat. Is omnium pæne ſolus Chriſtum præ- „ dicat. Cæteri fere aut hominum fabulas, aut ſuum quæſtum præ- „ dicant. „ *Tum denique*, quod in ea Theologorum Lovanienſium in Lutherum & ejus ſcripta furor verbis admodum emphaticis depingitur: Primos enim omnium qui inter Belgas adverſus Lutherum ſtrinxerunt calamum fuerunt Doctores *Lovanienſes* (d), quippe qui

(a) Epiſt. CCCLXXX. p. 406.

(b) Conf. cum his quæ in *Introd.* §. XV. p. 24. 25. ſunt monita.

(c) Epiſt. CCCCXXVII. p. 445.

(d) Obſervari debet quod ubi Doctores *Lovanienſes* notantur, non omnes qui in Academia Lovanienſi docebant, intelligantur; Erant enim & præclari quidam & eruditi tum in ea viri, de quibus admodum nervoſè ERAS-

Digitized by Google

qui non ſolummodo ſimulac Lutheri libellos viderant, miros excitarunt tragoedias: *Tota res* (ita Eraſmus) *vociferationibus eſt acta, temeritate, ſtrophis, obtrectationibus, ſycophantiis, ut ni præſens hæc ſpectaſſem, imo ſenſiſſem, nulli unquam auctori fuerim crediturus ſic inſanire Theologos*; Sed &, jam die ſeptimo Novembris Anni decimi noni adverſus ejus Libros Bullam ediderunt damnatoriam (a), in qua diſertis verbis profitentur, *ſe quantum in ipſis fuit, primò curaviſſe, ne Lutheri tractatus in Univerſitate ſua publicè venderentur*, atque addunt: „ Verum, cum experientia „ comperiſſemus, iſtud adhuc ſatis non eſſe, ſed librum & auc„ torem ejus multos habere fautores & defenſores, aſſerentes „ hujus libri doctrinam verè eſſe chriſtianam, quorum ſuaſu & „ auctoritate multi ex ſimplicioribus ipſum librum cupidius am„ plectuntur, & à ſinceritate, quæ in Chriſto eſt, avertuntur, „ viſum eſt nobis neceſſarium &c. „ Ex quibus Theologorum Lovanienſium verbis affatim colligitur, præeunte Luthero in Reſponſ. ad condemnat. Lovanienſium (b), quam in ipſo Belgio noſtro civium vulgus & artificum, & quotquot à Magiſtrorum iſtorum ſtudiis erant remotiores, rectius & certius de re chriſtiana jam tum judicaverint, quam hi Theologi, quos ferreæ cervicis & æreæ frontis Magiſtros appellat Lutherus. Juvabit autem ea, quæ Lutherus hic de Theologis refert Lovanienſibus, conferre cum iis, quæ in Epiſtolis Eraſmi, tam in iis, quas jam citavimus, quam alibi de his ipſis leguntur. Sic v. g. is, etiam antequam Lutherus in ſcenam prodiiſſet A. 1514. d. VI. Octobr. ſcribebat ad Andr. Ammonium (c) *Animus eſt à Lovanio alienior . . . illic audiendum . . quid obganniant Pſeudo-Theologi, genus omnium inſuaviſſimum. . . . Utinam magnus ille Jupiter hoc hominum genus recudat ac refingat: qui, cum nihil adferant, quo vel meliores reddamur, vel eruditiores, tamen omnibus faceſſunt negotium.*

ERASMUS in Ep. 595. p. 667. ubi de Jacobo *Ceratino*, Hermanno *Buſchio*, Adriano *Sneſionio*, Rutgero *Reſcio*, Hier. *Buſlidio*, Conrado *Goclenio*, Andr. *Barlando*, Melchiore *Treviro*, Ludovico *Vive*. &ſim.

(a) Legitur ea in Lutheri Operib. Latin. Jenenſ. Vol. I. fol. 415. 416.

(b) Loco citato fol. 418. b.

(c) v. Epiſtol. Eraſmi n. CLX. p. 137. n. CXC. p. 165. CC. p. 178. CCXXV. p. 218. CCXXXI. p. 228.

tium. Sic Lovanio A. 1519. d. 26. Januarii ad Bilib. Pirkheimerum (a): *Ego hic*, ſcribit, *in quotidianis concionibus lapidor à Prædicatoribus*, *& Luthero copulor*, *quicum mihi nihil eſt negotii*, *ſed ita ſtolidè rem gerunt*, *ut populus etiam craſſiſſimus intelligat*. *Non poterunt magis officere Romano Pontifici*, *neque magis Lutherum commendare affectibus hominum*. *Nunc demum incipiunt illi favere*. Atque in eandem ſententiam d. 1. Novembr. ad Albertum Moguntinum: *Nunc Theologi*, ſcribit (b) *quidam*, *quos ego novi*, *nec admonent*, *nec docent*, *Lutherum tantum inſanis clamoribus apud populum traducunt hominem*, *& virulentiſſimis obtrectationibus lacerant*, *nihil habentes in ore præter hæreſes*, *hæreticos*, *hæreſiarchas*, *ſchismata & antichriſtos* &c.

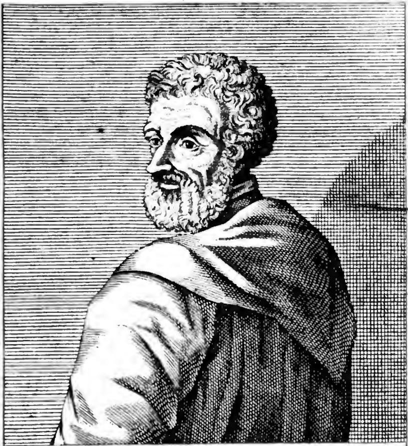
Neque vero apud *Lovanienſes* tantum, ſed & apud *Antverpienſes* jam tum, qui Evangelicæ veritati favebant, erant. Id quod exemplo conſtat *Cornelii* GRAPHEI Secretarii Antverpienſis, Viri eximii, quique propterea, quod *Johannis Gochii*, Mechlinienſis libellum utiliſſimum de *Libertate Religionis Chriſtianæ* in Belgicum idioma tranſtulerat, eique præfationem præmiſerat (c), ſtatim ſibi ingentem conflari vidit invidiam ab hæreticæ pravitatis inquiſitoribus, qui eum Lutheranæ factionis incuſabant, in jus trahebant, carceri mancipabant, atque ut cauſam diceret, ipſamque præfationem recantaret, atque publicè in ignem conjiceret, cogebant; Porrò, eum ab officio publico removebant, atque ad Bruxellarum urbem captivum ablegabant, ac denique, quaſi ſingulari moderatione uterentur, ipſam Bruxellarum urbem detentionis locum ipſi adſignabant, neque ut Antverpiam reverteretur, ipſi concedere volebant: Tametſi deinceps is quoque ad ſuos redierit, atque fortunam habuerit commodiorem, variisque editis ſcriptis immortalem ſibi conciliaverit nominis famam:

Sed & erant apud *Hollandos*, qui Luthero favebant, quod ex ſingulari *Eraſmi* ad *Godeſchalchum Roſemundum* Academiæ Lovanien-

(a) Eſt enim ea, quæ n. CCXXXIV. p. 231. legitur Eraſmi Epiſtola, non ſcripta A. 1517. ſed ſerius, quod ex ipſo liquet argumento.

(b) Ep. CCCCLXXVII. p. 514.

(c) vid. GRAPHEI Epiſt. ad Joh. Carondiletum apud BRANT in Hiſtor. Reform. Belg. Lib. II. pag. 71——79.

CORN. GRAPHEUS. Secretarius Antverpienſis.
Natus A. 1482 Denatus A. 1558.

Digitized by Google

Digitized by Google

nienſis Rectorem A. 1519. data Epiſtola (a) colligimus, ubi inter alia: „ Imputat mihi Vincentius tumultum Hollandicum, quod „ illic poſt ſtultiſſimam concionem propemodum fuerit lapidatus à plebe, cum ego nulli Hollando neque benè ſcripſerim de „ Luthero, neque male. „ Quibuscum conſentuint ea, quæ ad ipſum *Vincentium*, *Alcmarienſem* Dominicanum (quem Inſcriptio Epiſtolæ non nominat, ſed appellat *Obtrectatorem* ſuum *pertinaciſſimum* (b)) is ſcribebat: „ Cum *Dordraci* neſcio quid tumultus accidiſſet tibi poſt concionem, & curriculo te Lovanium „ *recepiſſes*, nondum ſatis promtus pro fide capitis ſubire periculum, clamitabas, hoc quoque *mihi meisque* literis imputandum, cum mihi Dordraci nemo mortalium ſit notus, imò „ *cum de Luthero nulli tum ſcripſiſſem apud Hollandos*, *neque benè* „ *neque male*. „ Quicquid ſit, id ſaltem certum eſt: Nullos magis affectibus populi commendaſſe Lutherum & ejus Doctrinam, quam (c) qui odioſiſſimè vociferati ſunt in eum; Adeo præter opinionem planè res accidit: Quinimò etiam, ipſam Leonis X. adverſus Lutherum Bullam, non potuiſſe animos populi à Luthero alienare, quanquam etiam ſupra modum terribilis eſſet. (d)

§. VII. Inter eos autem, qui ſigillatim adverſus Luthernm inter Belgas ſtrinxerunt calamum, *Jacobus* erat LATOMUS, Camberonenſis ex Hannonia, Doctor Lovanienſis, de quo in variis Epiſtolis Erasmus, & cujus ſcriptum ſpeciatim quoque refutavit Lutherus; Porrò, *Euſtachius de* ZICHENIS, proprio nomine dictus *van de Rivieren* Brabantus, Monachus Dominicanus; Denique, *Johannes* DRIEDO ſive Dridoens dictus *Turenholtius* (e) de quo Erasmus in Epiſtola ad Laurent. Campegium (f) A. 1520. ita: „ Semper hortatus ſum, ut qui poſſent disputarent adverſus Lu- „ therum, ſcriberent adverſus Lutherum. Id ubi Lovanii cœp- „ tum

(a) Ep. CCCCXCI. p. 537.
(b) Erasm. Ep. n. 562. p. 620. ſqq.
(c) Erasm. Ep. n. 563. p. 632.
(d) Erasm. ead. Ep. p. 633.
(e) vid. BAYLE voce Driedo.
(f) Erasm. Ep. 547. p. 600.

„ tum eſt, conſtanti vultu probavi, quod utinam non feciſſent
„ præpoſterè. . . . . . . Unus erat *Lovanii* Vir, Scholaſticæ
„ Theologiæ non vulgariter eruditus, nec veteris illius rudis,
„ nomine *Johannes Turenboltus.* Is publicè multis diebus diſpu-
„ tavit adverſus aliquot axiomata Lutheri, & diſputavit ut
„ Theologum decuit abſque conviciis. Idem ſcripſit ſuper hoc
„ argumento libellum, nec dubito, quin ea moderatione ſcrip-
„ ſerit, qua diſputavit. „

Inter aſſeclas autem Lutheri atque fautores, ille quem Eraſmus jam 1519. laudaverat, erat *Jacobus Præpoſitus* (ſive Probſt) dictus *Spreng*, de quo ſtatim quædam nobis ſunt commemoranda, modo prius illud nobis revocemus in memoriam, CAROLUM ejus nominis *quintum* Imperatorem hoc anno declaratum, maximam partem Belgio tum præfuiſſe, niſi quod Friſia adhuc diriſſimis factionibus diſcinderetur, quarum una Gelrum Ducem Carolum Egmondanum, altera jam ipſum Carolum Burgundum Hiſpaniæ Regem, cui Georgius Saxo ſuum jus ceſſerat ac vendiderat, Principem ſibi & certis legibus Dominum ſuſceperat: Alterum, quod itidem obſervandum hic eſſe judicamus, eſt, quod cum Burgundiæ Principes per præfectos ſuos regere conſueſſent has provincias, hoc tempore, HENRICUS NASSAVIUS, Dynaſta Bredanus, Renati Arauſiaci Pater, Hollandiæ pariter atque Zelandiæ eſſet præfectus, ad hanc præfecturam inde ab A. 1513. evectus, & Johanni Egmondano Comiti defuncto ſurrogatus: Hinc enim intelligi poſſunt illa, quæ à *Sekendorfio* (a) referuntur ex ſcripto Latino, quod tempore Comitiorum Wormatienſium A. 1520. jam vulgatum fuit, atque nunc quidem, ut alia ejusmodi, raro reperitur, ſed aſſervatur tamen in Bibliotheca Paulina Lipſienſi; Sunt verò hæc ſequentia:

„ Comes de Naſſau ſubregulus Flandriæ, Brabantiæ & Hol-
„ landiæ, ad prædicatores in Haga Comitis inquit: *Ite & prædicate ſinceriter Evangelium Chriſti, ſicut Lutherus, neminem*
„ *offendentes, nec habebitis occaſionem interpellandi adverſus ali-*
„ *quem.* Lovanienſes Magiſtri conqueſti fuerunt Dominæ Mar-
„ garethæ, Cæſaris ſorori Gubernatrici Belgii, quod Luthe-

„ rus

(a) Sekendorf. Lib. I. §. LXXXI. addit. III. lit. (c) pag. 129.

„ rus ſuis ſcriptis ſubverteret rem Chriſtianam. Interrogavit „ iſta: *Quinam eſt iſte Lutherus?* Indoctus eſt, inquiunt, Mo- „ nachus. Reſpondit ipſa: *Scribite multi docti, contra unum in- „ doctum, tunc totus mundus plus credet multis doctis, quam uni „ indocto:* Dominus de Raveſtein in Imperiali convivio, ut „ ſermo inciderat de Luthero, ait: *Unus homo Chriſtianus ſur- „ rexit in quadringentis annis, quem* Papa vult occidere: Domini „ noſtri Lovanienſes (a) curaverunt ſuis pecuniis, ut opera Lu- „ theri incinerarentur: concurſus factus eſt: plures apportarunt „ libros; ſed non Martini; ſtudentes itaque & plerique alii, „ parato jam igne libros comportant. Ille *ſermones Diſcipuli*, „ alter *Tartaretum*, ſic hic, *Dormi ſecurè* & alios id genus, ut „ plures ex illorum Auctoribus combuſti ſint, quam ex Operi- „ bus Martini Lutheri. „ Sed hæc veluti in transcurſu:

§. VIII. *Jacobus Spreng* Præpoſitus Antverpienſis, quem Lutheri vel Chriſti potius doctrina imbutum prædicabat Eraſmus, eodem hoc anno, quod liberè Chriſtum prædicaret, captivus ducitur Bruxellas, ubi mirè divexatus, atque ignis ſupplicio graviſſimo perterrefactus palinodiam publicè canere coactus fuit; Id quod coram *Hieronymo Aleandro* Commiſſario Apoſtolico, *Hieronymo van der Nood* Cancellario Brabantiæ, *Adriano Herbautio*, ſuffraganeo Cameracenſi, *Johanne Glapione* Cæſaris Confeſſionario, aliiſque factum fuit menſe Februario anni ſequentis 1520. prouti in hac ejus palinodia (b) tum vehementer gloriati ſunt Hoſtes Evangelii, atque eam tanquam cauſam benè geſtam evulgarunt Lipſienſes; Eſt autem memorabile, atque ad denudandam doctrinæ Pontificiæ indolem pariter ac ipſorum judicum acerbitatem facit, quod qui in eo actu Judices agebant inter triginta

(a) Conf. Hiſtor. noſtr. Reform. ad Ann. 1520. §. VIII. pag. 16.

(b) vid. SEKENDORF. Hiſt. Luther. lib. I. §. CX. pag. 179. Certè Lutherus ea de re ad Joh. Langium ita in Epiſt. T. II. p. 59. b. „Hoſtes, „ edito libello, gloriantur, de revocatione duorum Lutheranorum *Jacobi* noſtri & *Hermanni* cujusdam. „ Melchior Miriſth non revocavit, ſed ſcribit, ſe prudenter egiſſe, ut gratiam eorum ſervaret. „..... Multi alii ſunt coacti *Jacobi* revocationi ſubſcribere, vidi manum Miriſchii „ ad Spalatinum copioſè recitantis miſerabilem & terribilem Jacobinæ „ revocationis hiſtoriam. „

ginta articulos Lutheri, etiam ſequentes condemnare, atque ad eos abjurandos miſerum Jacobum (a) metu mortis cogere veriti non fuerint;

Artic. 6. Omnia opera ſanctorum peccata ſunt, & egent miſericordia, ignoſcente & remittente.

Artic. 10. Omne opus liberi arbitrii, quantumcunque bonum, peccatum eſt, egens Dei miſericordia ignoſcente.

Artic. 24. & 25. Concupiſcentia, quæ in baptizando relinquitur, eſt peccatum propriè dictum, contra hanc legem Dei; non concupisces. Caro tali concupiſcentia infecta ad omne opus liberi arbitrii concurrit, unde quodlibet opus humanum peccatum efficitur.

Artic. 28. Diſplicentia de peccatis admiſſis non eſt via ad gratiam juſtificantem, ſed è contrariò gratia eſt via ad ipſam diſplicentiam.

Artic. 30. Dolor de uno peccato, ſine dolore omnium, eſt peccatum.

Neque verò hæc talia recantaſſe ſatis judicabatur, niſi ſimul juratam adderet aſſertionem Dogmatum Pontificiorum, quæ *Catholicæ Eccleſiæ Doctrinam* vocabant, inter quæ erant: „Credo opera ſanctorum ſic eſſe vitæ æternæ meritoria, quod omni culpa carerent. De libero arbitrio credo & aſſero, quod activè concurrit & cogit ad actus bonos liberè. De operibus liberi arbitrii credo non omnia eſſe peccata, ſed aliqua eſſe vitæ æternæ meritoria absque omni culpa, & per conſequens non indigentia miſericordia remittente.„

Hæc profectò (uti egregiè judicat SEKENDORFIUS) horrida & Chriſtiano nomine indigna eſſe multos etiam ex Romana Eccleſia (b) judicaturos eſſe ſpero. Idem verò ille *Jacobus* tum equidem vinculis ſolutus liber exiit, ſed non ita multò poſt, cum apud

(a) SEKENDORF. l. c.

(b) ERASMUS jam ſuo tempore & quidem A. 1521. ita ad Barbirium Ep. 587. p. 659. Si orthodoxus eſt, quisquis maledicit Luthero, gratulandum eſt populo Chriſtiano. Sed vereor, ne complures ſint, qui magnis conviciis inſectantur in Lutheranis levia quædam; quod genus ſit: *Quicquid agit juſtus, peccatum eſſe.* Cum ipſi non credant id, quod eſt fidei noſtræ baſis, videlicet, *animum ſupereſſe à morte corporis.*

Digitized by Google

apud Flandros in civitate Brugenſi non deſiſteret eandem illam, quam modo vi & minis abſtractus abjuraverat, denuo inſtillare Doctrinam, cumque in eo tenaciter perſeveraret, altera vice captus eſt (a) atque iterum Bruxellas miſſus, ibique in carcerem eſt conjectus, quam rem tanquam improbam ſingulari ad Joh. Staupitium data Epiſtola exagitat Lutherus, & ſimul quanta teneretur (b) ſollicitudine ſignificat, ne eundem, pro ſolita hæreticum clementia flammis exurerent. Sed eſt tamen brevi poſt, Franciscani cujusdam opere, carcere elapſus (c) Jacobus noſter, ſuæque cum incarcerationis tum liberationis edidit Hiſtoriam, in qua Bruxellarum urbem nominat *Macellum Chriſtianorum:* Nam & literas tum publicavit ad Auditores ſuos Antverpianos, quos rogat, ne lapſum ſuum ipſi doctrinæ, ſed potius humanæ imbecillitati imputent atque adſcribant, eosque hortatur, ne ullius hominis ſed ſolius verbi Dei auctoritatem in negotio Religionis reſpiciant.

Is ipſe deinceps *Jacobus* Præpoſitus per aliquot annos apud *Bremenſes* in Templo Mariano quod Evangelium annunciaverit, ex Hiſtoria Reformationis Eccleſiæ Bremenſis (d) cognoſcitur.

§. IX. Cæterum quam in civitate noſtra Groningana Vir egregius nomine *Guilielmus* FREDERICI jam tum A. 1521. Evangelio fuerit addictus, ſuumque gregem Chriſto adduxerit, ex ERASMI addiscimus ad ipſum Epiſtola (e) ubi inter alia „(Pa-

D „ ſto-

(a) LUTH. Ep. T. II. p. 70. ad Langium: *Jacobus Spreng* denuò captus & ductus eſt, quod contra palinodiam ſuam locutus eſt & ſcripſit. Dominus confortet eum. *Multi valdè inſcripti ſunt ex Haga Comitis, ut plectantur & damnentur.*

(b) LUTH. Ep. l. c. p. 76. a. *Jacobus* Prior Antverpienſis, denuò captus eſt, & præſumitur jam exuſtus eſſe, & alii duo cum eo. Nam certum fuit eum occidendum fuiſſe ob damnatam ſuam revocationem. conf. pag. 75. a. & in Ep. ad Hausmannum p. 80. a.

(c) Luth. Epiſt. T. II. ad Spalatinum ita p. 64. b. Mitto hic, quæ ex inferioribus terris ſecum attulit *Jacobus* Prior Antverpienſis, Dei miraculo liberatus, qui nunc hic agit nobiscum.

(d) vid. Hiſtor. Reform. T. II. §. LVII. p. 131.

(e) ERASM. Ep. 571. pag. 637. 638. quam totam huic volumini ſubjectam inveniet Lector inter documenta No. 1.

„ ſtores) ſi ubique tui ſimiles fuiſſent, non jam orbis teneret lupum auribus, quem neque ferre poteſt, nec quomodo excutiat, videt; „ Atque paulo ante: „ Præluces omnibus integritate vitæ, paſcis adſiduè gregem tuum Evangelica doctrina, ac tales adſciſcis tibi ſacerdotes, qui morum innocentia qui ſacra eruditione exornent Eccleſiam tuam, & apud populum tuas vices gerere poſſint, ſic ut nihil opus ſit hoc novo genere Prædicatorum, quos Chriſtus non inſtituit, ſed paſtorum oſcitantia invexit in mundum. „

Dubitari autem nequit, quin ſanguinariæ perſecutionis propter doctrinam Evangelicam in Belgio initium ceperit A. 1521. quando MARGARETHA Auſtriæ Caroli V. Amita, inſtigante Aleandro, aliisque, Cæſaris nomine abutentibus publico edicto ſanguinario adverſus Lutherum in Comitiis Wormatienſibus proſcriptum, & ejus doctrinam, atque aſſeclas apud Flandros cumprimis latitantes (a), inſurgebant; Quæ Decretorum ſola Cæſaris & Nuncii Papalis auctoritate factorum promulgatio publica inſciis Provinciarum Ordinibus, certè jam Libertati (b) gentis Belgicæ ita erat adverſa, ut juſtum unicuivis incutere poſſet timorem, ne porrò eadem hac via horrendum illud ac infame Hiſpanicæ Inquiſitionis tribunal introduceretur.

Neque certè ullus intermittebatur rigor ad ejus decreti feralis executionem urgendam atque perpetuandam, ſiquidem & abinde quotannis illud fuerit renovatum, & ejus vi, ſub uno Caroli (c) Im-

(a) v. BRANT Hiſtor. Ref. Belg. T. I. p. 67. 68. qui & verba decreti tum promulgati exhibet: *En daromme verklaren wy volgens den inhoud van de Pauſſelyke bulle tegen hem uitgegeeven de voorſeide Martin Luther te houden ende te hebben voor een vremd lid, verrot en afgeſneeden uit den lighame van de moeder der heiliger Kerke, als obſtinaet, verbard, ſcismatyk, bekent en openbaar Ketter* &c. &c. ex codice Edictorum, cui tit. *Plakkaetboek van Vlaenderen* pag. 89. ſeq. De hoc Edicto ERASM. Ep. 584. p. 652. ita: Excuſum eſt & Lovanii terribile Edictum, in ultionem eorum, qui non paruerint Cæſareæ (in Wormatienſi ſc. Edicto) voluntati.

(b) GROT. de Rep. Bat. cap. V. p. 78.

(c) SCULTET. Annal. p. 87. ex Eman. VAN METEREN lib. II. Chronici Belgici.

Imperio capite truncata, ſubmerſa, ſuſpenſa, defoſſa, exuſta, aliisque mortis generibus extincta referantur ultra quinquaginta hominum millia; Enimverò, ut plurimum leves illæ erant cauſæ, propter quas vel carceri mancipabantur homines, vel addicebantur igni; *Qui* carnes comederent diebus certis prohibitas, *qui* vel ſervarent vel legerent libellos quosdam, tametſi nec eorum quidem doctrinam probabant; *Qui* inter ſacerdotes & Monachos ſibi fornicationis evitandæ cauſa ducerent uxores, vita privabantur; Et nihilo tamen ſecius hunc ipſum rigorem fefellit eventus: Nam in quam plurimis urbibus, non obſtante præſentiſſimo hoc periculo, inveniebantur, quibus Evangelica veritas & arridebat, & qui eam profitebantur. Ipſe Carolus *Franciſcum Hulſtium* Conſiliarium Brabantiæ A. 1522. Fidei Quæſitorem inſtituit per univerſum Belgium, quem nobis bonarum literarum hoſtem depingit Eraſmus, qui de eodem & de collega ejus *Nicolao Egmondano* (a) homine furioſo ac gladio armato refert, eos primum conjicere homines in carcerem, ac poſt quærere, quæ objiciant; Et ſunt nota nimium *Henrici Zutphanienſis*, *Cornelii Honii*, Batavi, *Guil-Gnaphæi* Hagienſis, *Joh. Piſtorii* Woerdenatis, & aliorum, qui hanc Inquiſitorum ſævitiam experti fuerunt nomina. Certè Antverpienſis cœnobii Monachi quam plures hæreſeos ſuſpicione propter Lutherum itidem Auguſtinianæ familiæ Monachum gravabantur, multique ipſorum ea de cauſa comprehenſi conjiciebantur in vincula (b), neque iis fuiſſent unquam exſoluti, niſi à veritate profeſſa divortium feciſſent (c); quod cum eorum quidam facere non dubitaſſent, alii tamen ita conſtanter perſeverabant, ut ſeriam quoque ad hos ipſos, qui defecerant, ſi pote eos ad veritatis profeſſionem revocare poſſent,

 con-

(a) Eraſm. Ep. 669. p. 782.

(b) vid. LUTHERI Epiſt. Tom. II. p. 80. a. ubi inter alia de urbe Antverpienſi: *Sæviunt*, ſcribit, *Sophiſtæ illic incredibili tyrannide, quibus Cæſar ſtultus ſtultis rem commiſit. Multi, abjurant, poſtea reſipiſcunt, & denuo capiuntur, & properant impii tyranni ad finem ſuum, provocando Chriſtum & adventum ejus.* Conf. pag. 98.

(c) BRANT. Hiſt. Reform. Belg. lib. II. p. 70. conf. SCULTET. Annal. Tom. I. p. 179.

conſcriberent Paræneſin, uſi inter alia hoc quoque Auguſtini argumento memorabili: „ Eos nimirum, qui propter veritatis „ confeſſionem corpus alias mortale ſuum amitterent, animæ „ tamen vitam ac ſalutem illæſam usquequaque ſibi reſervare; „ viciſſim autem eos, qui metu tormentorum ac cruciatuum à „ veritate reſilirent ad mendacia & blaſphemias, utut periculum „ mortis illius corporalis ita declinarent & evaderent, ilicò tamen in æternæ mortis periculum illabi; ſed enim multò tolerabilius eſſe corporis illud temporale, quam æternum hoc „ animæ damnum. „

§. X. Inter eos verò, qui carceri jam mancipati elabebantur, erat *Henricus Mollerus* (a) qui ab urbe patria Zutphanienſi ubi A. 1488. natus erat, pro more illorum temporum (b) HENRICUS ZUTPHANIENSIS dicebatur. De hujus pueritia vel adoleſcentia admodum multa cum dici non poſſint, id unicum ſaltem monemus, eum cum ex ephebis egreſſus eſſet ſub initium Seculi XVI. in Auguſtinianorum Ordinem ac Sodalitium ſe recepiſſe, atque (cum non ſemel aſceterium ſuum commutaret) aliquando etiam *Dordraci* in iſto religionis Ordine inclaruiſſe, quin etiam, eum opinione citius, quod ingenio polleret ac induſtria, profeciſſe atque ad altiora eſſe eniſum, ut *Prioris* quem vocant non vulgarem nec protritam dignitatem in *Antverpienſi* cum verſaretur cœnobio, obtinuerit: Quidquid ſit, is fama Lutheri (c), quam ex Jacobo Præpoſito procul dubio jam didicerat commotus A. 1521. Witebergam ſe contulit, ibique Luthero & reliquis adeo fuit acceptus, ut publico etiam *Baccalaurei* quem vocant *Theologiæ* teſtimonio digniſſimum eum cenſerent, ventilatis eo ipſo tempore

(a) De eo jam in reformatione Eccleſiæ Bremenſis egimus v. Hiſt. Ref. T. II. p. 73. & ſq. & p. 131.

(b) Ita dicti ſunt: Erasmus *Roterodamus* Andr. Bodenſt. *Carolſtadius* Jo. Bugenhagius *Pomeranus*, Joh. Mullerus *Regiomontanus* Joh. Timannus *Amſterdamus*, Joh. *Mellerſtadius*, Philippus *Cominæus* &ſi. Quanquam tamen etiam non deſint qui, num is verè *Henricus Mollerus* dictus fuerit dubitant v. MUHL. Diſſ. de vita & Geſtis *Henrici Zutphanienſis* pag. 413.

(c) vid. Ep. LUTHERI ad Joh. Langium.

pore Propoſitionibus (a), quibusdam quæ luculentum veritatum Evangelicarum continent compendium, *de peccato* cumprimis, & *corrupti hominis natura*, *de lege*, *evangelio*, *fide* & *caritate*; &ſim. Witteberga redux primò quidem Dordracum, deinceps verò Antverpiam denuò appuliſſe legitur; Quò ſimulac delatus erat, ad eundem veritatis amorem, ad eadem ſtudia ſuos fratres excitare, omnem movebat lapidem. Et quam auſpicatò in eam mentem impulerit, ſuòque exemplo ac monitis, idque pari induſtria ac dexteritate ad meliora induxerit, vel ex eo plus ſatis conſtare poterit, quod Cochlæus ipſe teſtetur aperte, „ ideò „ Monaſterium iſtud ſolo plane eſſe æquatum, Henricum verò „ hæreſin Lutheranam publicè coactum abjurare, cumque pau- „ lo poſt ad eandem ſe convertiſſet, ultimo deſtinatum ſuppli- „ cio, iſtud carcere effracto fuga tandem evitaſſe:„ Quanquam enim hic veris falſa ſint intermixta, certum tamen eſt, illud, *quod* de diruto Antverpienſi refert monaſterio, quippe quod menſe Octobri anni 1522. dirutum eſt penitusque everſum (b), quando monachi omnes vel extremo ſupplicio ſunt affecti, vel cum carceris tædio mortisque metu deſeruerunt cauſam, aliis modis indigniſſimè habiti, quin imò & illud, *quod* una ſæviendi fuerit ratio, quod ex Lutheri inſtituto doctrinæ rem pro concionibus non ſine plauſu egiſſent, eamque tam acriter impigrèque perfeciſſent, ut affluentem ſubinde hominum multitudinem Auguſtinianorum etiam templum non caperet; Sed & illud, *quod* in præſentiſſimum periculum ac vitæ diſcrimen cum ſodalibus aliis adductus ſit Henricus noſter, quod tamen is divina ope incolumis evaſit, licet etiam illa Henrici retractatio à Cochlæo ſit efficta, nec ullo comprobari queat indicio; Enimverò, in carce-

D 3 rem

(a) Hæ eædem Propoſitiones, quas ex MUHLII Diſſ. Theolog. pag. 459———472. huic Tomo noſtro Numero II. inter Documenta ſubjungemus, deinceps quoque A. 1523. Archiepiſcopo Bremenſi, Concilioque illius auctoritate Buxtehudam congregato ſunt oblatæ, ſed in linguam Saxonicam converſæ; Extant ceteroquin etiam *Henrici* noſtri *Poſitiones contra Miſſam privatam*, quas ex MSS. Spalatini edidit Cl. KAPPIUS in Spicilegio &c. P. II. p. 487.

(a) Conf. LUTHERI Epiſt. ad Wenceſl. Linccum. apud SECKENDORFF. pag. 295.

rem is conjectus eſt, atque ad articulos ſibi auctoritate Margarethæ Brabantiæ propoſitos & à Luthero memoriæ proditos cum intrepidè reſpondiſſet, ultimo afficiendus ſupplicio judicabatur, fuiſſetque morti addictus, niſi per mulieres nonnullas, quæ ab ejus ore pependerant, exinde mirabiliter eſſet liberatus; Tum verò is relicta Brabantia Witebergam velut bonæ mentis aſylum repetere quidem conſtituerat, ſed occulto fati ductu Bremam pervenit, ibique per biennium fermè (a) commorationis ſedem invenit, usque dum ad Dithmarſos vocatus, ibi experiri debuit, quanta ſit hoſtium Evangelii tyrannis, quæ non niſi plena cruoris unquam veritatis teſtes dimiſit (b);

§. XI. DELPHIS Hollandiæ quis fuerit eccleſiæ ſtatus (c), ex epiſtola Friderici Canirmii (d) A. 1522. ad Casparem Hedionem Moguntiam miſſa addiſcitur: Sic autem illa: *Multa moliuntur adverſarii per mandata, epiſtolas, legationes etiam, ſed infatuat Dominus conſilia Achitophelis & fit, ut monte parturiente naſcatur ridiculus mus; Tantum ſcio, ſi vel ſemel liceat in publico concionari, res monachorum (quæ hic infeſtiſſimæ ſunt veritati) planè ad nihilum redituras, cum magna ex parte labefactatæ ſint pauculis in gymnaſio noſtro ſermonibus à me habitis. Sed expectanda patienter voluntas ac beneplacitum Domini, qui cum videat, usque adeò fervere nos, conſultò diſſimulat auxilium, ne noſtris conatibus aut laboribus quicquam arrogemus, ſi omnia ſimpliciter cadant, cum non tam habeat rationem vocandorum, ut ad gratiam perveniant, quam jam vocatorum ut in gratia permaneant, ſed ubi viderit nos ceſſare, imò deſperare ſalutem Iſraël, ac totis animis inde pendere, ut ipſe ſolus operetur jam in medio terræ; tum demum ex improviſo aderit eccleſiæ ſuæ, qui inſperata feret auxilia, ut tantum Deo ſit laus & gloria. Amen. Eraſmum indies magis frigeſcere, &, quantum ego judicare poſſum, retractare latenter, quæ videatur olim liberius vel dixiſſe*

(a) vid. Tom. II. Hiſtor. Reform. §. pag.
(b) Martyrii hujus Hiſtoriam conſignavit LUTHERUS Tom. III. Opp. Jenenſ. German. fol. 30——35.
(c) vid. Martyrolog. parvum pag. 194——197.
(d) vid. SCULTET Annal. pag. 136. qui eam ex autographo adducit ex reliquiis Bibliothecæ Hedionis.

dixiſſe vel ſcripſiſſe; ægerrimè fero, & agnoſco puerilem metum, qui plus veretur hominum gloriam quam Dei. Cæterum tales Nicodemi apud nos in magno ſunt numero, ſed qui firmius ſtarent haud dubie ſi detur publicare gloriam Chriſti, quo uno fortificantur ægræ conſcientiæ.

§. XII. Maximus verò hoſtium contra Evangelii recens iterum exorti Doctrinam furor ſe anno 1523. exſcrebat Bruxellis, ubi inſtigantibus Hieronymo Aleandro Papæ nuncio itemque Nicolao Egmondano Carmelita & Jacobo Hoogſtratano Dominicano, capti fuerunt duo Auguſtiniani Ordinis Monachi atque in urbe Bruxellenſi combuſti; Erant hi *Henricus Vœſius*, viginti & quatuor annos natus, & *Johannes Eſchius*, uterque eodem & crimine & nomine exuſti, quod ſcilicet Evangelii doctrinam & profiterentur liberè, & aliis inculcare non deſiſterent:

Quæſtionem ubi capti erant inſtituit Hoogſtratanus, atque ante omnia, ecquid crederent? eos interrogavit, Illi Veteris & Novi Teſtamenti libris, & Apoſtolorum ſymbolo, quod fidei capita continet, credere ſeſe profeſſi ſunt: Inſtabat ille, Num decretis Conciliorum atque Patrum credant? Reſpondent: Iis, quæ cum Scriptura S. conſentiant (a): Putentne peccatum eſſe mortale ſi quis Patrum & Pontificis decreta violet? Solis præceptis divinis hoc eſſe tribuendum, ajunt, ut abſolvant & condemnent: Quumque in his perſiſterent, damnati ſunt capitis: Illi verò gratias Deo agunt, quod pro ſui nominis gloria perferendum aliquid eſſet: Neque verò, cum lata eſſet ſententia, dilatum

(a) Hiſtoriam ipſam Vir quidam doctus, & incendii ſpectator, pie luculenterque deſcripſit, quæ epiſtolarum LUTHERI P. II. p. 142. b. ſeq. & SCULTETI Annalibus dec. I. p. 178———181. eſt inſerta. Sed mortem & memoriam ipſorum hymno planè egregio, cujus initium eſt: *Ein neues Lied wir heben an*, celebravit LUTHERUS, vid. Tom. VIII. Oper. Jenenſ. Germ. fol. 407. ſeq. ubi hymnus legitur, quem in Latium eleganter tranſtulit SECKENDORF: Lib. I. fol. 280. poſtquam de duobus hiſce martyribus plura adduxerat. Conf. SLEIDAN. pag. 52. 53. Atque de duobus his exuſtis *Lambertus Mulmannus* Auguſtalis ſatelles, qui incendio interfuit, ex Bruxellarum urbe ad Georg. Spalatinum tum epiſtolam dediſſe conſtat ex Spalatini diario ap. SCHELH. amœnit. literar. Tom. IV. p. 412.

tum eſt longè ſupplicium, quippe quod hilari mente, ignis ſupplicio affecti ipſis Kalendis Julii, ſubierunt: Sed juvat hic ERASMI adſcribere verba (a) ad Carolum Utenhovium: *Quum Bruxellæ primitias immolaſſent exuſtis duobus Monachis Auguſtinienſibus, tertio in carcerem reducto & clam interfecto, quum mira conſtantia mortem oppetiiſſent, quæ res judicibus gravem movebat invidiam, ſparſerunt ridiculam fabulam, unum ex illis apparuiſſe Cuidam Auguſtinenſi, qui nunciaret animas illorum eſſe incolumes, quod in extremis reſipuiſſent, videlicet jam in ipſo incendio, idque factum precibus virginis Matris. Nam & pridie viſitationis exuſti ſunt, & Nicolaus Carmelita magno ſtudio ſacrificium hoc procuraverat. Rogatus carnifex, ecquam pœnitentiæ vocem edidiſſent in rogo? negavit; Sed quum ducerentur ad palum, clara voce teſtati ſunt, ſe mori Chriſtianos & alligati palo, admoto igne canere cœperunt ſymbolum fidei, mox doxologiam Te Deum laudamus, donec flamma vocem intercluderet.*

§. XIII. Eodem hoc anno 1523. in urbe noſtra GRONINGANA in ædibus Prædicatorum celebris eſt habita Diſputatio inter Dominicanos & Sacerdotes Eccleſiæ divi Martini, nempe Magiſtrum noſtrum *Laurentium* Groninganum, cum Fratre *Ludolpho* reſpondente, & Suppriore *Pittinck:* atque Hermannum *Abringium* Juris Doctorem, Joh. Albertum *Timmermannum*, Gerhardum *Piſtoris* & Nicolaum *Lesdorpium* Gymnaſiarcham. Diſputarunt de poteſtate Papæ Monarchica, quam iſti, contrà illos negabant: *Igitur hunc Imperialem gladium* (b), *quem Patres noſtri Romano tribuunt Pontifici, quod Imperator ſit, prorſus negamus & Romano, & cuivis alii Antiſtiti eximio:* Porrò: *Quod ſi Romanus Pontifex indicat ferias, quas noſtræ Eccleſiæ Groninganæ Paſtor viderit ſuo populo eſſe exitio, licebit illi contra Romani Pontificis edicta abrogare ferias, quas videt in perniciem vergere ſui gregis: Et quare eſt paſtor, niſi ut proſpiciat quæ in rem faciant commiſſæ multitudinis? Romano Pontifici non ſunt commiſſæ tuæ oves.* Præter illa, & hæc Timmermannus dixit: *An horarum lectio juris eſt*

(a) ERASMI Epiſt. Tom. II. n. MLX.——pag. 1207. Conf. Jac. WESENBEEC. deſcript. ſtatus relig. p. 10. 11.
(b) vid. HOORNBEK. Summ. Controverſ. Lib. IV. pag. 244. 245.

eſt divini? Quis me novus Apoſtolus coëgit certum pſalmorum & precum numerum quotidie murmurare? Cum Chriſtus doceat non multis verbis orandum Ethnicorum more. Denique; *Quod ſi jure divino eam Monarchiam Romano Pontifici vindicas, nitemur falſiſſimam aſſertionem, validiſſimis argumentis eludere. Quid plus Romano Pontifici eam aſſeris Monarchiam, quam Alexandrino aut Antiocheno? Si Chriſti habet monarchicum imperium, qui Chriſti eſt vicarius, habent ex æquo omnes, quando ex æquo omnes agunt Chriſti vices. Neque enim cuiquam peculiariter Chriſtus eam monarchiam tribuit. Quam aſſertionem ſi non accipitis, nitemur eam Evangelicis auctoritatibus ſtatuere. Primum igitur negamus Romani Pontificis monarchiam; Miniſtros ſuos Chriſtus Apoſtolos ſtatuit, non monarchas, non ſatrapas, non principes, non Rabbinos, hoc eſt, Magiſtros noſtros.* (a)

§. XIV. Fuit hoc idem tempus, quo *Cornelius* HONIUS, Jureconſultus Batavus, de quo jam in Introductione ad Hiſtoriam Reformationis verba fecimus (b), propter Evangelium inaudita cauſa unà cum *Gulielmo Gnapheo*, Hagienſis Gymnaſii mo-

(a) Sunt diſputationis hujus Acta A. 1523. Baſileæ impreſſa 8. prouti ea commemorantur à *Jac.* QUETIF & ECKHARDO, in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum Tom. II. in Vita Fr. Ludolphi de Groninga, fol. m. 54. ubi ſimul brevis ejus ſumma ſed minus accuratè plenéve recenſita occurrit; Sed & eadem hæc Acta, Groningæ 1614. 8. ſunt edita, veluti editores *Relationum Innocuarum* (vulgo *unſchuldige nachrichten*) ad A. 1719. pag. 1107. non minus hanc recenſent diſputationem, ſed ita, ut ridiculo errore civitatem noſtram *Groninganam* crediderint eſſe urbem *Gruningam* ducatus *Halberſtadienſis*, atque præterea non unum in recenſendo commiſerint errorem jam non exagitandum: Ipſum verò illum libellum, quod is paucis philyris abſolvitur, nobisque ab amico Baſileenſi in MSS. eſt communicatus, exhibebimus inter documenta huic volumini annexa No. III. Cæterùm Clar. KAPPIUS Profeſſor Lipſienſis, in Collectione Actor. Reform. P. IV. p. 501. & ſeqq. hujus ipſius quoque Diſputationis mentionem facit, atque Præfationem his actis præmiſſam Epiſtolicam, ad eruditiſſimum atque omnibus dotibus maximum D. *Petrum Aquenſem*, Canonicum apud divum Martinum Monaſterii, lectoribus communicat.

(b) v. *Introd. in Hiſtor. Reform.* pag. 280. itemque in *Documentis* Tomo I. annexis pag. 229. 230.

moderatore, in carcerem per integrum trimeſtre conjectus eſt, quanquam tamen ex eo deinde liberatus, adactus fuerit Hagam Comitis interpoſita cautione cuſtodiæ vice, ad biennium habitare, intra quod tempus *Honius* in Deo feliciter obdormivit (a); Eſt

(a) Vid. GNAPH. in Præfat. ad colloq. cui Tit. *Tobias & Lazarus* Embd. 1557. 8. ubi is inter alia ad Supremam Curiam & reliquos Cæſ. Maj. in aulis Hollandiæ Zelandiæ Friſiæque Conſiliarios ita: „ Recordantur (inquit) aliqua ex parte VV. AA. qua ſedulitate ſcholaſticæ „ juventuti ab ineunte ætate inſervierim, & quantam perſequutionem „ Satanas per quosdam ſuos ſatellites, ipſo initio adverſus me excitarit, „ propterea quod regnum illud cæremoniarum & falſorum cultuum non „ eo ſtudio affectari, revereri, ac propugnare in animum induxiſſem, ac „ illi requirebant. Quamobrem me, cum viro optimo & doctiſſimo D. „ Cornelio *Honio*, cauſâ inauditâ, tunc temporis in carcerem conjici „ juſſerunt: in quo trimeſtri primum ſpatio jacuimus, ac deinde Hagam „ *Comitis*, interpoſitâ cautione, cuſtodiæ vice, ad biennium habitare adacti fuimus: qua durante obligatione nemo comparuit, qui nos ulla „ de re accuſaret, aut litem nobis moveret. Inter hæc bonus Honius in „ Deo feliciter obdormivit. Me vero, elapſo detentionis biennio, (poſtquam ſtipulatus eſſem de judicio ſiſti) libertati reddito, quum adverſarii mei ſchediasma quoddam nacti eſſent, quod rogatu bonorum aliquot virorum ad pauperem & afflictam quandam viduam conſolandam „ elucubraveram, eâ de cauſâ ſecundo me apprehendi fecerunt. Cumque Sophiſtæ Lovanienſes (quos hæreticæ pravitatis Inquiſitores indigitant) una cum Commiſſariis ad id negotium delegatis, ſuper dictâ „ ſchedâ multum diuque me examinaſſent, in cœnobium quoddam ab „ eis relegatus fui, ibi trimeſtrem pœnitentiam acturus in pane & cerevisia, eo quod vitam monaſticam fugillaſſe fuiſſem convictus. Siquidem dictam viduam ſcripto illo fueram hortatus, ne tam deſperatè „ triſtis eſſet, ob rejectum à filio ſuo cucullum monachalem: quandoquidem (ex doctrina Pauli) regnum Dei ſitum non eſſet in cibo aut „ potu, temporum item, locorum, aut veſtium delectu, (quibus vita „ cœnobitica maxima ex parte nitatur) ſed firma in Deum fide, ac ſincera erga proximum charitate, quam fidem & charitatem filio ſuo, „ non minus nunc, quam dum ſub illa veſte ageret, integrum eſſet exercere. Monaſterio hoc concluſus (quod factum Anno CIƆIƆXXV.) „ quum mecum reputarem, quam triſtia imminerent tempora, ob immanes per Belgium perſequutiones, & horrendas à rebellibus ruſticis „ per ſuperiorem Germaniam editas lanienas, per quas miſerrimarum viduarum ac orphanorum ingens paſſim eſſet turba, libellum hunc primò „ è ſa-

Eſt is idem ille, cujus Epiſtolam A. 1521. conſcriptam (a), de vero ſenſu verborum Domini, *Hoc enim eſt corpus meum*; jam antea quoque communicavimus, uti non deſunt, qui judicarunt, eundem hunc HONIUM & *Gulielmum* GNAPHEUM unà cum *Joh.* RHODIO (b) fuiſſe auctores Verſionis N. T. quæ Belgico ſermone A. 1523. excuſa eſt; Quanquam tamen ea potius Lutheri fuerit Verſio in ſermonem Belgicum transfuſa, quam ut pro nova horum virorum verſione venditari poſſit.

Sed & hoc eodem anno LUTHERUS (c) *ad omnes in Chriſto fratres qui ſunt in Hollandia Brabantia & Flandria* ſcripſit, iisque gratulatus eſt, non tantum quod Deus lumen Evangelii admirabile rurſus videndum revexerit ipſis, ſed etiam primos illos eſſe voluerit, qui ob ſuum nomen & Evangelium acceptis injuriis, ignominiam, anguſtias, tribulationes, carcerem, pericula, mortem denique ſufferrent, atque adeò tanto fructu & animi magnitudine eos repleverit, ut qua etiam propria ſanguinis effuſione conſperſi, Evangelium Chriſti infracto animo confirmare non dubitaverint. Ad hæc beatas felicesque prædicat duas illas pretioſas animas, *Henricum* (Voeſium) & *Johannem* (Eſchium) vitam ſuam vilem æſtimantes, quo Chriſtus verbo ſuo ſolus adeò plenioribus præconiorum tibiis ebuccinetur: licet

„ è ſacris literis comportavi, quo & meam ipſe ægritudinem lenirem, & „ regno diaboli (qui ob ſchedulam conſolatoriam tantam adverſus me „ perſequutionem concitabat) non nihil incommodarem. Qui libellus „ quod præmaturè typis vulgatus fuerit, id me ignaro & nolente contigit; neque enim ad prelum ſatis elimatus erat. Quamquam haud exiguo cum fructu prodiit, & multos homines probos ad cognitionem „ veritatis perduxit. Id quod vel inde colligere promtum eſt, quod identidem fuerit recuſus, & ejus cauſâ unus è typographis capite luerit. „ Usque adeo dolet Satanæ veritatem in lucem protrahi, qui & tamdiu „ me eſt perſequutus, donec patriam relinquere coactus fui. Conf. ERASM. in Epiſtol. ad Barbirium d. 17. Aprilis 1523. ſcripta. Num. DCLIII. pag. 766.

(a) vid. *Docum.* loc. cit. n. XXIII.

(b) vid. van TILL. *Introduct.* in Script. Prophet. C. VIII. pag. 84. conf. le LONG. Boekzaal der Nederl. Bybels pag. 522. 523.

(c) v. LUTHERI Epiſtol. Tom. II. pag. 149. ſeqq.

Digitized by Google

enim ignominioſo ſupplicii genere damnatæ ſint, reverſuras tamen ineffabili gloria & inæſtimabili gaudio, olim verè judicaturas eos, à quibus hic inique latam ſententiam audiverint. Vere enim leviculam, imò nullius prorſus momenti rem eſſe, à mundo ignominioſè tractari, occidi & calumnias perpeti, his præſertim, qui certo perſuaſum habeant, ſanguinem celebrem, & mortem eorum fore pretioſam in conſpectu Domini &c.

Neque autem hic negligendum eſt, quod jam in deſcribenda Reformatione Germaniæ nos obſervaſſe reminiſcimur, ſcilicet quod ipſi Evangelii & Doctrinæ renovatæ hoſtes, qui ſcribendo illam ſupprimere omni niſu ſategerunt, ſæpe mirum in modum eandem promoverunt, ut per eosdem, per quos tenebræ offundebantur doctrinæ puriori, purioris Evangelii fax rutileſceret; Erat in his *Ruardus Tapperus*, inquiſitor hæreticæ pravitatis (a), & Acad. Lovanienſis poſtea Cancellarius, cujus libris quantum ſit profectum, ipſe poſtea non ſine ſale audivit dicere doctiſſimum & ſapientiſſimum virum *Viglium Aitta* præſidem. Apud quem cum Tapperus quereretur, neglectum politicorum in exſequendo edicta ſtatuta in hæreſes in cauſa eſſe, quare eæ per Belgium creſcerent, negavit Præſes id culpa politicorum fieri, ſed ejus ipſius & ſociorum. Hic commotiori Tappero & culpam averſanti reſpondet Præſes. „ Quarum hæreſium lectione „ nos conſtituta atroci pœna interdicimus, eas vos in veſtris li- „ bris privilegio munitis vulgatis. „ Tappero ſubjicienti, addi à ſe refutationes, regeſſit Præſes, „ id ſe probè ſcire, ſed lecto- „ res intentos in ipſa adverſariorum argumenta, aut oſcitantius „ refutationes legere, aut non ſatis intelligere, „ minus ſolidas eſſe, dicere puto non auſus. Et certè ſic accidit, quò enim magis adverſariorum libris oppugnata eſt religio, eò magis crevit. *Fontis vitæ*, libri, qui præter conſolatoria maximè dicta ſcripturæ nihil continebat, à Franciſcano Brabanto eam ob cauſam Amſtelodamum, ubi primum excuſus erat profecto, univerſa emta exempla comburuntur. Sed mox variis in locis recuditur. *Libelli* conſolatorii *Gnaphei* & *Bibliorum Lutheri* typographi gladio

(a) vid. *Henrici Antonidæ van der* LINDEN Præfat. B. 3. in Miſcellan. Groning. Tom. III. pag. 45.

dio necantur, neque quicquam quod ad ſupprimendum Evangelium facere poterat, omittitur, quanquam ne ſic quidem, quò minus illud inſtar palmæ, quanto magis preſſum tanto magis in altum ſurgeret, impediri potuerit.

§. XV. Erat ANTVERPIÆ & in finitimis locis A. 1524. magnus jam hominum omnis generis numerus, qui tum primum quendam Verbi divini guſtum capiebant: Atque in ipſa urbe Antverpienſi magno populi concurſu Auguſtinenſis (a) quidam Evangelium docebat: Quod cum ipſi interdictum eſſet, populus nihilominus die quadam Dominica conveniſſe dicitur eum in locum ubi ſcaphæ & naves conficiuntur. Non veniente autem Auguſtinenſi illo, juvenis quidam *Nicolaus*, in navem litori proximam, unde melius audiri poſſet adſcendit, & Evangelium de quinque panibus & duobus piſcibus piè explicavit; Poſtero autem die ſacco indutus, propter metum populi ſubitò in profluentem projectus eſt.

MELTZÆ (b) tum quoque (duobus ab Antverpia milliaribus) quidam parochus erat, qui ſæpius in patentibus locis & campis propter audientium multitudinem concionabatur, cumque illi ſermo de Miſſa eſſet, *nos quidem*, inquit *ſacrificuli*, *Juda proditore ſumus deteriores. Is enim Chriſtum Dominum vendidit & tradidit. Nos verò eum vobis vendimus & non tradimus.* Quæ res novo cuidam interdicto (c) anſam dabat, quo & pretium triginta florenorum in hujus & alterius illius parochi caput conſtituebatur & ne quis eorum concionibus intereſſet interdicebatur.

Ab hoc tempore, usque ad annum 1550. Eccleſia quæ in maximo illo emporio Antverpienſi ab Auguſtinianis colligi cœperat, multis modis (d) exercita, & parum quin oppreſſa fuit; nec habuit ordinarios miniſtros, modo hoc, modo illo verbum admonitionis fidelibus proponente, ſi excipiamus duos, de quibus eorum temporum ſcriptores referunt, quod ad annos com-

E 3 plu-

(a) vid. *Acta Martyrum* citata à SCULTETO in annalib. dec. I. pag. 192. 193.

(b) SCULTET. loc. cit. pag. 210. 211.

(c) v. BRANT. Hiſt. Reform. T. I. pag. 91.

(d) vid. SCHOOK. de Canonicis Ultrajectinis pag. 443.

Digitized by Google

plures ibi hæſerint, nempe *Hermannum Stricker* Suollanum, & *Chriſtophorum Smetium*, ſive *Fabricium*, ex Carmelitarum ordine Monachum. Invigilantibus ad hoc Inquiſitoribus, (inter quos anteſignani erant *Tapperus*, *Sonnius*, & *Titelmannus*) modo in hunc, modo in illum, ut ex Martyrologiis conſtat, exercita fuit quæſtio.

Accidit eodem hoc anno, ut CHRISTIERNI II. Regis Daniæ & Sueciæ, propter immanem in Suecos pariter atque Danos exercitam tyrannidem, ejectio, propagationi veritatis Evangelicæ in noſtris regionibus inſerviret; Quum enim patria ſive ejectus ſive profugus, atque adverſis jactatus ventis in Selandorum regionem appuliſſet, primo quidem urbem *Verenſem* (a), deinceps & *Middelburgenſem* præſentia ſua concelebravit: Erat verò ipſi Conjux Iſabella (vel, Eliſabetha) Caroli V. Imp. & Ferdinandi Regis ſoror, cujus non ſolummodò Virtus heroica & fides in rebus mariti adverſis eximia & illuſtris fulſit, nam illi fida comes eſſe, quam in Dania ſola regnare maluit; Sed & in veritatem Evangelicam propenſio ſingularis atque pietas religioſa, quippe quæ ringentibus ob id fratribus ad veritatis per Lutherum illuſtratæ partes acceſſerat, magno inprimis cum Ferdinandi faſtidio (b), qui dicebat „ ſe malle ſororem ſuam mari „ merſam, quam quod cum Luthero Witebergæ locuta fuerat.„ Cui tamen, quod alio tempore egregiè reſponderit eadem, refertur dicendo (c) „ ſibi conſtitutum eſſe, Verbo Dei unicè in„ hærere, neque ullius hominis auctoritatem ſequi in rebus fi„ dei, cæterum ſe eandem agnoſcere matrem quam Ferdinandus, „ cui lubenter in omnibus ſe ſubmiſſuram eſſe ſpondet, intereà „ ſi is ſororem ſuam vellet abnegare, ſe patienter id ferre debere; „ Deceſſit hæc ipſa Gandavi d. XIX. Januarii A. 1525. ſingulari elo-

(a) v. MEURS Hiſtor. Dan. Lib. III. pag. 248. 249.

(b) SECKENDORF Hiſt. Luther. I. §. CXLII. pag. 261.

(c) vid. SECKENDORFF. l. c. pag. 289. *Sie wären van einer mutter zur welt gebracht, wolle ſich des worts Gottes halten, und zu dem allein, und keiner menſchen bekennen, aber ſonſt alles thun, was ihm wolgefiele, wolte er ſie für ſchweſter verleugnen, muſte ſie es geſchehen laſſen.*

elogio condecorata à LUTHERO, qui ita ad Joh. Agricolam (a): *Regia illa mulier, & verè Regina Eliſabeth Danorum Regis uxor exceſſit è vivis, ut ipſe mihi ſcripſit Chriſtiernus Rex, ſed magna fide exceſſit, accepta cœna domini legitimo ritu Chriſti, nec perſuaderi potuit licet fortiter tentata per Proceres, ut in Papæ fidem rediret. Scilicet Chriſtus etiam aliquando reginam voluit in cœlum evehere:* Quidquid ſit, ipſe Rex Chriſtiernus etiam quod Evangelicæ Doctrinæ tum faveret, patet ex ea quam is *Lyris* in Belgio (b) A. 1525. d. 20. Maji ad Lutherum dedit Epiſtola, in qua illum *Sanctum fratrem* vocat, itemque ex ea quam d. 16. Kal. Novembr. ad Georg. Spalatinum dedit Epiſtola (c), quæ ex Middelburgo Selandorum data referebat, „ mirè illic fervere Verbum Dei & „ augeri ſanguine martyrum.„ Και ταυτα μεν δη ταυτα.

Quod ingens plane Monachorum & Monialium per *Brabantiam*, *Flandriam* & *Hollandiam* numerus relictis clauſtris uxores duxerit ac propudioſum illum cœlibatum miſſum fecerit, in priſcis Annalibus (d) ad h. a. annotatum legimus. Quæ omnia uti Reformationis inſtantis atque lacertos jam moventis apud Hollandos erant indicia, ita non minus pro effectis Evangelii in Germania per Lutherum & ejus collegas renati, reputari debebant.

Sed & novum d. 1. Aprilis 1524. in Hollandia (e) Edictum adverſus libros quoscunque niſi legitime prius fuiſſent examinati & comprobati, emittebatur, quò vel ſic propagationi librorum reformationi inſervientium poneretur obex, atque ne ſalutaris lucis radii corda fidelium ferirent, efficeretur.

Obiit hoc anno d. VII. Aprilis PHILIPPUS Burgundus, Epiſcopus

(a) LUTHERI Epiſtolar. Tom. II. pag. 311.

(b) vid. SECKENDORF. Hiſtor. Lutheran. T. I. §. CXLIX. pag. 268.

(c) vid. *Georg.* SPALATIN. diar. apud SCHELHORN in Amœnit. literar. Tom. IV. pag. 428.

(d) v. REIGERSBERG. Chron. Zeland. cum notis & ex edit. Marc. Zuer. Boxhornii. ad A. 1524. conf. ERASM. in Ep. ad Bilib. Pirckheimerum n. 684. pag. 803. *In Hollandia mea paſſim fugunt Monachæ, ac nubunt in Domino.*

(e) BRANT. Hiſt. Ref. Belg. T. I. pag. 86.

Digitized by Google

copus Trajectinus, cui uti à ſacris fuit *Gerardus* Geldenhaurius à patria dictus *Noviomagus*, ita ipſe, quamvis alias à vitiis non eſſet immunis (a), ad Reformationem ante exortum Lutherum viam quaſi expeditam reddere laboraverat. Teſtatur certè NOVIOMAGUS (b) inter alia de eo ſequentia: „
„ Si quando uno in loco aliquandiu morari rerum neceſſitas
„ coëgiſſet, diem fere hunc in modum partiebatur; Primam
„ ejus partem precibus de more legendis dabat, in quibus ad
„ ea magis adtendebat, quæ ex ſacris literis depromta erant,
„ quam ad fabuloſas divorum hiſtorias. Ridebat interdum cum
„ has legeremus, ineptiſſimos earum ſcriptores fuiſſe dictitans,
„ qui cum omnia mentirentur, nihil minus tamen ſciviſſent,
„ quam mentiri &c. Sacros utriusque Teſtamenti libros, non
„ ſemel atque iterum legerat, & in his tantum profecerat,
„ ut D. Eraſmi Roterodami tranſlationem, vulgatæ conferret,
„ & cum judicio de utraque pronunciaret. Si quis ſacra-
„ rum virginum, monachorum, ſacrificulorum, & eorum,
„ qui aut Magiſtri noſtri, aut Theologi ſalutantur, cæliba-
„ tum prædicaſſet, irridebat vehementer, impoſſibile dicens
„ homines integro corpore, ætate, in tanto otio, in tanta re-
„ rum omnium copia, qui crebro aut vino calerent, aut tur-
„ gerent cereviſia, poſſe caſte vivere. Quare horum caſtitatem,
„ impuriſſimam humanæ naturæ contumeliam interpretabatur.
„ Sacrificulos qui domi concubinas alerent, ſimulatæ caſtitatis
„ profeſſoribus multo puriores judicabat. Hinc male, ut mu-
„ lieroſus, à ptochotyrannis audiebat, & in publicis concioni-
„ bus oblique notabatur. Quod tamen patienter contemnebat,
„ futurum ſperans (ut ajebat) ſe vivo, ut omnis compulſæ ca-
„ ſtitatis neceſſitas, unanimi Epiſcoporum ac Presbyterorum
„ conſilio tolleretur. „

Eſt is idem ille *Philippus*, de quo ERASMUS ita (c) ad *Ger.*

(a) vid. HEDA in Hiſtor. Ultrajectina pag. 327.

(b) v. SCHOOKIUS de Canonicis Ultraj. Sect. III. Cap. VI. p. 436. ex (Gerh.) NOVIOMAGI. Vita Philippi Burgundi inter MATHÆI Analecta Volum. I. pag. 192——203.

(c) ERASMI Epiſtol. n. CCLXVI. pag. 262.

Ger. Noviomagum: „ Certe diœceſi gratulor, ad cujus commu-
„ nionem & ipſe pertineo, cui talis contigerit & Princeps &
„ Epiſcopus, qui pro ſingulari prudentia, proque ſumma mo-
„ rum integritate, juxta munus utrumque ſit expleturus. „
Cæterum de hoc eodem Noviomago refertur, quod is in *Ducatu Gelriæ* non paucos Chriſto lucrifecerit: Namque is A. 1524. nomine Equitum Ultrajectinorum Teutonici Ordinis, qui Commendatorem ſuum uti vocant, Thielæ habere ſolent, *Thielam* miſſus, quò illi Eccleſiæ quæ Trajectinæ ſubjecta erat, proſpiceret, ibi Evangelium publicè concionatus eſt, ſecundum eam poteſtatem, quam prætexebat ſibi jam diu ante à Philippo Burgundo factam: At verò, eo nomine, primò apud *Carolum Egmondanum*, & dein quoque apud *Henricum Bavarum* Ultrajectinum Epiſcopum accuſatus quaſi arrogaſſet ſibi poteſtatem, ex erronei ſeculi formula rite ordineque non delatam, ſolum vertit, Argentoratumque (a) conceſſit.

F §. XVI.

(a) De *Gerb.* NOVIOMAGO, præter ea quæ Melch. *Adami* habet, conferri debet Bibliotheca Bremenſis Claſſ. V. pag. 318. ſeqq. Eſt enim is, qui *Argentorati* variis editis ſcriptis Evangelio inſerviit, usque dum *Auguſtam Vindelicorum* abiret, Annææ ſcholæ ibidem Præfecturam ut ſuſciperet, unde *Marpurgum* vocatus primò Hiſtoriam, deinde S. Theologiam, usque ad A. 1542. quo vivere deſiit, docuit. Inter ſcripta ejus recenſentur quoque *Deſid. Eraſmi annotationes in leges Pontificias & Cæſareas de Hæreticis, nec non epiſtolæ variæ Gerhardi Noviomagi de re Evangelica & Hæreticorum pœnis, ad Carolum Imp. ad Germaniæ Principes in conventu Spirenſi, ad Carolum Gelrorum Ducem & Philippum Heſſorum Principem.* Argent. 1527. 8. Hic liber eſt, qui animum Eraſmi, quo alias Geldenhaurius ut ex literis editis ultrò citroque datis apparet, valde amico fuerat uſus, ab eo prorſus alienavit, anſamque Eraſmo præbuit, notam illam *in Pſeudo Evangelicos* Epiſtolam plenam atræ bilis & ſcommatum conſcribendi, ad quam Theologi tamen *Argentinenſes* reſponderunt, edito tractatu Argentinæ 1530. ſub titulo: *Epiſtola Apologetica ad ſinceriores Chriſtianiſmi Sectatores per Friſiam Orientalem, & alias inferioris Germaniæ regiones, in qua Evangelii Chriſti verè ſtudioſi, non qui ſe falſo Evangelicos vocant, ab iis defenduntur criminibus, quæ in illos Eraſmi Roterodami epiſtola ad Vulturium Neocomum intendit per miniſtros Evangelii Eccleſiæ Argentinenſis.* Ex qua Epiſtola, atque etiam ex *Eraſmi* Reſponſione deinceps commemoranda uti liquido col-

Digitized by Google

§. XVI. Atque hæc quidem ad Annum *viceſimum quartum* annotata legimus; Anno ſequenti 1525. iterum nova ſe pandebat rerum facies, quando in *Belgio* noſtro non minus quam in *Germania*, tritico doctrinæ Evangelicæ errorum zizania ſe intermiſcere conſpiciebantur, qua de re LUTHERUS jam tum graviſſimè conqueri, atque data nova Epiſtola (a) ad *Antverpianos* præcipue, „ ſe charitatis chriſtianæ officio ad id compulſum eſſe, *te-„ ſtatur*, ut ipſos moneat, quò, cum hucusque ſub Papatu, orbis „ terrarum ſpirituum tumultuantium καὶ ἀσωμάτων, pro anima-„ bus hominum ſe venditantium fuerit refertiſſimus, nunc mun-„ dus ſpirituum σωμάτων tumultuantium, & pro meris angelis „ cœleſtibus ſeſe venditantium ſit pleniſſimus, ſibi caveant, & „ confidentes nec conſternantur animo emergentibus indies ſic „ diverſis ſectis & hæreſibus. Ac quo melius cavere queant of-„ fucias & perfidiam perverſorum, tumultuantis cujusdam ſpi-„ ritus articulos erroneos enumerat, quales erant: 1. *Omnem „ hominem habere Spiritum S.* 2. *Spiritum S. nihil aliud eſſe quam „ noſtram rationem & intelligentiam.* 3. *Omnem hominem credere.* „ 4. *Non eſſe inferos aut condemnationem ſed ſolum corpus damnari.* „ 5. *Omnem animam vitam æternam poſſeſſuram.* 6. *Ductu naturæ „ doceri nos illud proximo facere quod ab illo nobis fieri velimus.* „ 7. *Et hanc voluntatem eſſe fidem.* 8. *Adverſus legem non peccari „ concupiſcentiis quatenus concupiſcentiis voluntate non conſenſerimus.* „ 9. *Spiritum S. non habentem, nec peccatum habere, eo quod ra-„ tione careat, quæ ſit Spiritus S.* „ Meminit etiam colloquii habiti cum ejusmodi ſpiritu, qui coràm omnes hos articulos pernegaverit, tametſi ab aliis convinceretur teſtimonio, & hinc ſpiritus inconſtantiam, petulantiam, pertinaciam, mendacia & vanæ gloriæ cupiditatem redarguit, oratque fideles, „ ne ei cre-„ derent calumnianti, ac ſi ipſe (Lutherus) dixiſſet, Deum vel-„ le

colligitur, quam bene de Reformatione meritus ſit Geldenhaurius, ita ſimul conſpicitur, quam eopſe anno 1530. jam plurimi per omne Belgium fuerint Evangelicæ Doctrinæ ſtudioſi. Illa verò ERASMI Epiſtola legitur in Opere Epiſtolarum Lib. XXXI. n. 47. edit. Londinenſis. Atque *Reſponſio* ad *Argentinenſes* in eodem Opere Lib. XXXI. n. 59. pag. 2095. ſqq.

(a) v. LUTHERI Epiſt. Tom. II. p. 281——285.

„ ſe habere peccata, „ cum id tantum concedere ſpiritui noluerit, quod Deus non permittat peccata fieri; monet inſuper, ut quæſtionem *de occulta Dei voluntate* devitent (a), & neceſſaria à Deo *præcepta* ampleɕtantur & diſcant.

Quanquam verò hac ratione ſectarum Evangelio inimicarum lolium ſeſe doctrinæ veræ tritico immiſcebat, atque etiam ab altera parte rigidiſſimum in modum à Pontificiis adverſus Evangelicam doctrinam procedebatur, tamen, non deerant, qui veritati adhærentes eandem omni niſu propagabant; Qua de re juvat ERASMUM audire in Epiſtola (b) ad Bilib. Pirckheymerum d. 20. Auguſti hujus anni ſcripta: „ Eſt civitas *Brabantiæ*, ſatis ampla frequensque, *Sylvam-Ducis* appellant, hic „ populus ejecit Minoritas & Dominicanos omnes. Eam nunc „ obſidet *Margaretha* Cæſaris amita.

„ *Antverpiæ* quidam auſi ſunt extra civitatem concionari (c), „ nec veritus eſt illo populus confluere, contemtis omnibus Cæſaris, *Margaretæ* & Magiſtratuum edictis. Itaque tota civitas „ illa fervet periculoſo tumultu. Aguntur excubiæ nocturnæ „ diurnæque. Caſtigatis *Buſcoducenſibus*, vereor ne impetatur „ *Antverpia*. Utraque civitas eſt opulenta Proceres invitabit „ prædæ magnitudo, cui nunquam non inhiant, ſic ut ſufficiat „ quævis levis occaſio.

F 2 „ Apud

(a) *Quî hæc fiant Deo committenda putamus, ſufficit nobis, Deum peccata deteſtari, quî verò peccatis conſentiat miſſum faciendum eſt. Servus heri ſui arcana curioſè explorare, multo minus noſſe debet, ſed quid præcipiat herus, effectum reddere. Multò minus fas eſt, miſeram creaturam ſui Creatoris, Divinæ nimirum Majeſtatis perveſtigare myſteria.* LUTHER. ep. cit. p. 284. b.

Sed cum hæc Epiſtola multis nominibus ſit commendanda, atque hiſtoriam ſimul pandat de novis Prophetis *Antverpiæ* tum exortis, ſimul verò etiam Confeſſionem manifeſtam habeat diſtinctionis hodiernis Lutheranis adeò exoſæ, *voluntatis* Dei in *occultam* & *revelatam*, & præterea retuſionem calumniæ, quod is Deum auctorem peccati faciat, qui *Deo volente peccata fieri* agnoſcit, inde eſt quod SCULTETUS eam ſuis Annalibus T. I. p. 319——328. totam inſeruerit, quodque eandem huic noſtro Annalium Tomo inter *Documenta* Num. IV. ſubjungamus.

(b) vid. ERASMI Epiſtol. n. DCCLVII. p. 886.

(c) Conf. ad ann. ſuperior. pag. 37.

Digitized by Google

„ Apud *Hollandos* meos aliquot damnati ſunt hæreſeos, in hos „ ſævietur. *Hulſtus* pridem exarmatus denuò per Cæſarem ar-„ matus eſt. Is erat ſolus prophanus Inquiſitorum coryphæus.

„ Maxima populi pars apud *Hollandos*, *Zelandos* & *Flandros* „ ſcit doctrinam Lutheri, & odio plus quam capitali fertur in „ monachos, qui cum plerique ſint mali, tamen pro his nunc „ belligerabimur; qui ſi vicerint, actum erit de bonis omni-„ bus. „

Neque autem dubitamus quin ad hæc aut ſaltem ſequentia tempora præcipuè ſpectent ea, quæ de *Johanne Sartorio* Nordvicenſis ſcholæ Rectore, itemque de *Bernardo* Monacho, *Gerhardo Wormero*, *Gulielmo Trajectino* aliisque referuntur (a); Nam & apud *Alcmarienſes* tum odore Evangelii affectus fuit *Petrus Nannius* & *Laurentius* uterque ſacerdos, & apud *Nerdanos Antonius Friderici*, cui ex locupletioribus civibus multi etiam diſcipuli *Hermannus Coquus* Paſtor, *Nicolaus Quicquius* ſcholæ hypodidaſcalus.

In *Brabantia* vir doctiſſimus *Gualterus Delenus*; In aula Brabantica Secretarius Cæſareus, *Philippus de Lens* clam favet religioni.

§. XVII. Et quanquam nulli diffiteamur ſerpere potius, propter immanem hoſtium Evangelii tyrannidem, ac ſenſim graſſari tum debuiſſe Veritatem, quam ut magnificis greſſibus ea incedere, aut ullo modo efflorescere poſſet, cum ejus nec capitalior eſſet neque infeſtior inimicus, quam *fidei* quæ dicebatur *Sacra Cenſura*, quam equidem Hadrianus VI. in Belgio jam conſtituerat, ſed ita tamen ut hâc non obſtante indies majora caperet incrementa Veritas, atque ſeſe mirabiliter hominum animis inſinuaret:

Quæ res uti ſudes erat in Pontificiorum oculis, ita hi omnem movere lapidem, ne majora exinde in ſuam ſuperſtitionem redundarent incommoda, cumque exaſtimaretur, eos qui Judicio ferali præerant, malè ſuo fungi officio, atque negligentius agendo in cauſa eſſe ne tota radicitus evelleretur hæreſis, Romanus iterum Pontifex ſuis hortatibus, reliquis anteire, atque ut providerent, ne

(a) v. *Henr. Anton.* v. d. LINDEN præf. cit. B. 2.

ne quid Reſpublica detrimenti caperet, eos quorum curæ res demandata erat, adhortari non deſinebat; Certè eapropter *Laurentio Campegio* Cardinali Apoſtolicæ ſedis legato id in mandatis dabat CLEMENS VII. ut alios in illorum Judicum tergiverſantium locum ſufficeret; Quin imò ERHARDUS Cardinalis *de Marcha*, Epiſcopus *Leodienſis*, ſingulari auctoritate & viribus qui pollebat, hoc anno pontificiis hortatibus exſtimulabatur, ut ſupremas judicarii muneris partes ad hæreſeos ſtirpes exſcindendas ſubiret atque perageret: Verba Pontificis ita ſe habent: (a)

Dilecto filio noſtro Erardo tit. S. Chryſogoni Presbytero Cardinali Leodienſi.

„ Cum ex diverſorum fide dignorum aſſertione, non ſine gra-
„ vi cordis noſtri dolore intellexerimus venenum Lutheranæ
„ hæreſis in dictis partibus, nempe Belgii, non ſolum adhuc
„ extinctum non eſſe, ſicuti ſperabamus propediem fore, ve-
„ rum etiam humani generis inimico inſtigante videri quibus-
„ dam in locis ac populis earundem partium latius indies effun-
„ di, pluriumque Chriſti fidelium animos ab orthodoxæ fidei
„ ſinceritate alienare, ac propterea nobis perſuaſerimus ad pe-
„ ſtem hanc ab eisdem partibus ac populis penitus extirpandam
„ auctoritate majori, quam qua dicti inquiſitores a Laurentio
„ Cardinale ac Legato deputati pollent, opus eſſe; præſentes ad
„ Circumſpectionem tuam, cujus in dictis partibus non mino-
„ rem apud omnes auctoritatem & gratiam, quam dignitatem
„ eſſe novimus, dandas duximus, quibus eandem in Domino
„ hortaremur, prout ex animo hortamur, ac in virtute ſanctæ
„ obedientiæ requirimus, ut ipſa omnem induſtriam, ſolicitu-
„ dinem atque conatum in hoc impendere & conferre ſatagat,
„ quo negotium *ſanctæ Inquiſitionis* his malis temporibus ſum-
„ me neceſſarium in dictis partibus digne ac ſtrenue, & prout
„ divini honoris, catholicæque fidei ratio, nec non ſalus anima-
„ rum requiret, adminiſtretur; quod quo efficacius præſtare va-
„ leas, nos tibi in eisdem partibus plenam, ac ſupremam ſuper

(a) RAINALDUS in Annalib. Eccleſiaſtic. ad h. ann. fol. 438.

„ dicta *ſancta inquiſitione* ejusque miniſtris præfatis & aliis quibuscumque ſuperintendentiam & auctoritatem tribuimus. „ Et infra: „ Tu itaque dilecte fili commiſſionem hanc atque provinciam ſanctiſſimam magno animo ac ſolita pietate amplectere, teque ad evellenda ab agro dominico peſſima Lutheranæ perfidiæ zizania, quæ inimicus homo ad perdendam bonam ſegetem ſuperſeminavit, juxta talentum multiplex tibi à Domino creditum toto pectore in ſpe cœleſtis auxilii accommoda, certo tibi perſuadens, nullam tota vita tua occaſionem tibi offerri poſſe, qua vel majus Deo obſequium, vel rem te tuoque gradu & auctoritate digniorem, ac nobis ac ſanctæ huic ſedi gratiorem præſtare valeas. Dat. Romæ XII. Februarii MDXXV. pontificatus noſtri anno I. „

Eſt autem vero admodum ſimile, novum Pontificem (eſt enim is d. xix. Novembris anni ſuperioris HADRIANO ſuffectus (a)) ad has ſimilesve literas exhortatorias inſtigatum fuiſſe cum per alios tum per CAROLUM Gelriæ Ducem qui EGMONDANUS ordinariò cognominatur, quod domo Egmonda erat, is enim, uti ingenio inquies, atque in perpetuis vitam agebat motibus ac bellis, ita tamen verebatur fortaſſe ex mutatione (b) religionis, Status quoque ac Reipublicæ mutationem, ipſo illo menſe Februario hujus anni, ad *Clementem* literas miſerat, cœci impetus ac zeli indices: Erant verò hæ ejusmodi:

„ Poſt oſcula pedum beatiſſimorum humillime exhibita recommendamus nos Sanctitati veſtræ, Beatiſſime pater; Cum per totam fere Germaniam Lutherana hæreſis pernicioſiſſimè, proh dolor! diſſeminata pullulare ac vigere in dies magis ac magis incipiat, non in ſecularibus modo, ſed etiam in eccleſiaſticis perſonis; nos quoque pro viribus eam ſupprimere & extirpare conemur, ita ut minimus ipſius rumor in noſtra ditione hactenus extiterit, mirum in modum dolentes, quod non idem quoque fiat à vicinis circum nos hic principibus tam

(a) v. *Hiſtor. Reform.* Tom. II. p. 116.
(b) vid. PONTANI Hiſtor. Gebr. Lib. XI. fol. 720. qui easdem illas Caroli Egmondani literas, ſeculi ejus ſtilo conſcriptas, Hiſtoriæ ſuæ inſeruit.

„ tam eccleſiaſticis quam ſecularibus, qui ut nobis videtur, „ multa conniventibus oculis permittunt & diſſimulant, quæ „ non admodum difficili opera impedire & reprimere poſſunt: „ Eam ob cauſam humillime obſecramur, ut Sanctitas veſtra dig- „ netur ipſis authoritate, quâ fungitur, Apoſtolicâ mandare, „ ut diligentius aliquanto hanc in rem animadvertant & invi- „ gilent, ne bellua multorum capitum Chriſti Eccleſiam ſimul „ cum Paſtore & ovibus ſuis abſorbeat; quod quam miſerabile „ & horribile futurum eſſet, quis dicere poſſet? &c. Nos ve- „ rò quoniam apud Eccleſiaſticas perſonas non minimam hujus „ mali partem latere ſentimus, & in Chriſtos Domini manum „ noſtram mittere non audemus, valde non ſolum utile ſed & „ neceſſarium fore credimus, ut nobis quoque & ceteris dictis „ Principibus authoritatis veſtræ Apoſtolicæ mandato permitta- „ tur licentia, in rectam illos Chriſtianæ religionis viam, à pa- „ tribus olim inſtitutam, & tanto jam tempore ſanctiſſimè ob- „ ſervatam, reducendi & cum effectu cogendi, ſuppliciis etiam „ extremis, ſi non reſipiſcant, adficiendi. Præſtabimus omne, „ quodcunque poterimus officium, etiamſi opes noſtras omnes „ corpuſque ac vitam denique ipſam impendere neceſſarium fo- „ ret, non defuturi negotio huic tam ſancto tamque neceſſa- „ rio, ſi modo voluntatem hanc noſtram ſinceram, quam „ etiam eſſe chriſtianiſſimam non dubitamus, obſequiumque ve- „ rum ac debitum confirmaverit mandatum authoritatis veſtræ „ Apoſtolicæ, quam Chriſtus dominus Eccleſiæ ſuæ gu- „ bernacula tenentem longævam in omni felicitate conſervet. „ Ex oppido noſtro *Arnhem*, menſe Februario anni Chriſti „ 1525."

§. XVIII. Cæterum inter Hollandiæ Martyres primarium ferme locum habet *Johannes* PISTORIUS (vulgato nomine *Jan de Bakker* dictus) Woerdenas, Batavus; cujus nomen certè dignum eſt, ut nunquam ex hominum memoria labatur & cadat, ſed in omnium ſermone ac celebritate verſetur. Is honeſtis ſed tenuioris fortunæ parentibus natus, quum in civitate *Trajectina* aliquandiu Cantoris (ut appellant) choralis munus & officium obiiſſet, atque deinceps ſub ductu *Johannis Rho-*

dii (a) Hieronymitani collegii apud Trajectinos Præfecti literarum ſtudia proſecutus eſſet, ſimul verò etiam fulgore veritatis quæ tum renaſci cœperat eſſet tactus, abinde jam in Lutheraniſmi ſuſpicionem venerat; Pater igitur optimus filio timens exitium (b), gliſcente nimirum indies magis atque magis odioſa Lutheraniſmi ſuſpicione, eum, jam è ludo domum revocatum, ædituí munus, (erat enim pater ædituus,) ſecum obire juſſit, Neque verò Johannes, tum quoque ullam prætermiſit occaſionem, quin gnaviter Evangelii renaſcentis præconia concivibus ſuis paſſim inculcaret & multos Chriſto adduceret; Hinc verò Lovanium miſſus ad capiendum ulteriorem ingenii cultum, *Eraſmo*, qui cum parenti vetus hoſpitium ac ſumma neceſſitudo intercedebat, commendatus, mirum, quam brevi temporis curriculo profecerit: Non ita multò poſt, paterno ſuaſu, quanquam invitus, Sacerdotalem ordinem ac gradum (pro more ejus temporis) ſuſcipere debuit, atque etiam tum Chriſtum liberius, annunciare, atque Antichriſtianas traditiones veræ fidei inimicas convellere non dubitavit; Cujus rei fama magis atque magis crebreſcente, factum eſt, ut à collegio *Trajectenſi* ad dicendam cauſam vocaretur, atque, cum comparere detrectaret, ab arcis Woerdenſis præfecto, Senatus *Hollandici*, cui hanc uti appellabant contumaciam detulerant Trajectini collegii flamines, auctoritate, in carcerem immitteretur; Enimverò, brevi poſt in libertatem reſtitutus, data fide de ſe ſiſtendo judicio, ultroneum capeſſivit noſter exilium, atque *Wittebergam*, ut Evangelii doctrinam rectius cognoſceret ſe recepit, ibique trimeſtrem habuit moram: In patriam redux factus, Chriſtum denuò prædicare cœpit, quæ res cum iterum in flaminum Trajectinorum oculis ſudes eſſet, hi eum ad triennium ablegare in exilium, atque ut Romam verſus proficiſceretur, ibique pœnitentia acta hæreſeos quod dicebant crimen elueret, injungere. *Piſtorius* verò tantum

(a) Erat is idem ille *Joh. Rhodius*, qui crebris in Germaniam itineribus vacabat, atque non ſemel in Saxoniam quin verò etiam in Helvetiam, cum ea quam diximus *Corn.* HONII Batavi Epiſtola, profectus fuerat, Evangelicæ veritati in omnibus addictiſſimus.

(b) vid. GNAPHEI Deſcriptio martyrii Jo. Piſtorii pag. 2. 3.

tum aberat, ut iniquæ huic ſententiæ morem gereret, ut potius cum ne quidem in urbe patria ab inſultibus Trajectinorum eſſet immunis, Hollandiam peragraret, fratresque & Eccleſias ibi deliteſcentes paſſim in Domino corroboraret, iisque verbi divini pabulum ſubminiſtraret, quando is etiam inprimis *Cornel. Honium* (a), atque *Gulielmum Gnapheum* (b), propter Evangelicam doctrinam, qui apud Delphos hærebant captivi, inviſiſſe dicitur atque evangelica ſolamina ipſis propinaſſe. Fuit hoc idem tempus (c) (A. 1523.), quo miſſo cœlibatu permulti ſacerdotes legitima contrahere matrimonia non verebantur, noſter itaque, ut quod docebat, re præſtaret, non minus, Sacerdos cum eſſet, uxorem duxit, atque Miſſarum abominationes cum probè perſpectas haberet iis valedixit, ſeque ab iis planè abſtinuit, quinimò totum illud ſacerdotale vitæ genus repudiavit, ſeque raſorum gregi quem ingratiis ipſius ſecutus fuerat ſubduxit, atque manibus laborando novus maritus victum quærere cœpit; Quanquam vel tum quoque in ædibus privatorum non ſemel clanculariò tamen præconis evangelici munus obiret:

Evenit tum, ut Romanus Pontifex novo commento ſuam ſtabilire aggrederetur, quæ nutanti proxima erat, ſedem, excogitatis novis quibusdam Indulgentiis, quæ non amplius venundarentur, ſed gratuitò, præter morem receptum, obtruderentur omnibus Miſſas certis locis ac temporibus audire dignantibus: Hæ igitur, cum apud Woerdanos quoque exponerentur, factum eſt ut Johannes noſter adverſus eas inſurgeret, earumque cum impietatem tum vanitatem vivis coloribus depingeret, atque etiam non vereretur publicè illarum ſtrophas & dolos detegere, intereà dum ſimul, omni metu poſthabito, Pietatis & Chriſtianæ Doctrinæ rudimenta civibus ſuis inſtillabat, infirmas in veritate mentes confirmabat, & turbatas conſcientias Evangelio Chriſti tranquillabat. His omnibus loci paſtor ordinarius commotus, manibus pedibusque id apud Magiſtratum egit, ut is æde ſacra prohiberetur, quæ cauſa cum in principio parum ex voto ſucceſſiſſet,

G

(a) v. §. XIV. p. 33. ſeqq.
(b) v. GNAPHEI deſcript. Martyrii *Jo. Piſtorii* pag. 5.
(c) Conf. *Hiſtor. Reform.* Tom. II. §. XLVIII. pag. 113.

ſet, tandem tamen Woerdenati noſtro fatalis fuit; Quandoquidem is haud ita multo poſt juſſu *Margaretæ* Gubernatricis comprehenſus eſt, in captivitatem abductus, ac tandem hoc eodem anno 1525. martyrii coronam accepit, publicè combuſtus.

Mirum autem dictu eſt, quam is pie, moderate, ſtrenuè cum fidei cauſarum quæſitoribus in privatæ diſputationis arenam deſcenderit, ſuamque cauſam imperterrito ore animoque defenderit. Cum enim *ſacri* hi *Judices*, pro Eccleſiæ Romanæ traditionibus omnibus atque inſtitutis tanquam pro fidei norma ac regula contenderent, atque hæreticos vel ad fidem cogendos vel de vita tollendos aſſererent, Sacerdotibus autem matrimonia qualiacunque illicita eſſe, inculcarent, noſter diſertis verbis affirmavit
„ ſe extra Scripturam S. nil quicquam quod ad ſalutarem adtinet
„ doctrinam fide accipere, Scripturæ S. verò libris omnibus,
„ ſic intellectis (a) ut Spiritus S. qui eos dictavit, intelligi vo-
„ luit, ſe plenam habere fidem, pro quibus interpretandis, nihil
„ opus ſit, ut aliis utamur verbis, quam quibus ipſa prodita eſt
„ Scriptura. „ Deinde, „ ſe non minus tamen credere atque
„ aſſentiri illis quoque, *addebat*, hominum vel eccleſiæ catholi-
„ cæ placitis, quæcunque Sacris literis conſentiebant, quicquid
„ verò extra ſcripturam (b) canonicam præciperetur, id non
„ poſſe obſtringere conſcientiam. „

Porrò, Chriſtum noluiſſe ajebat, „ ut Apoſtoli ſui ullam exer-
„ cerent in reliquos dominium, noluiſſe diſcipulos ſuos rerum
„ potiri (c), & aliis armis uti quam ſpiritualibus; Papam autem
„ omnibus modis ſeſe patefacere Antichriſtum, quod temporalia
„ ſectetur & tractet, neque ullam habeat virtutem, quam divo
„ Petro Scriptura cum laude tribuit; „

Denique, quod ad Matrimonium, quod ipſi exprobrabatur, is inter alia hunc in modum (d): *Proinde videte*, inquit, *ne dum ſuper feſtuca mea cœlum terræ miſcetis, ipſi trabem veſtram non advertentes, gravius aliquando judicium feratis. Ego nimirum, ob conju-*

(a) v. GNAPH. deſcr. Hiſt. Jo. Piſtorii pag. 90.
(b) v. loc. cit. p. 91.
(c) v. lib. cit. p. 103.
(d) GNAPH. deſcr. Martyrii Jo. Piſtor. p. 115.

jugium à Domino mihi conceſſum, ſed ab humano die mihi in ſpeciem prohibitum, hæreticus traducor, publicum mundo ſpectaculum fio, ſed quæ vos multo fœdiſſima in veſtro cœlibatu admittitis, nemo ea vobis probro vertit. Eſt autem prorſus notabile, quod cum diu ſatis atque egregie pro Conjugio ſacerdotum licito diſputaſſet *Piſtorius*, tandem egregius ille fidei quæſitor (a) in hæc profana prorſus atque inteſtabilia proruperit verba; „ Optem equidem, „ ut diabolo ipſi fuiſſes incubus, cum primum uxorem tuam „ inieras; Optem, ut vel cum decem putidis ſcortis tum qui- „ dem rem habuiſſes, cum uxori tuæ primum conjunxeras te; „ tantum nobis exhibes negotiorum & moleſtiæ. „ Sed his atque ſimilibus longum fatigatus Johannes noſter tandem ſuccumbere debuit, ut mortis in ipſum promulgata ſententiâ, is ferali addictus ſit igni.

Antequam autem combureretur, ab Inquiſitore Ruardo Tappero ad auricularem confeſſionem adactus, eam præter Tapperi opinionem ita præſtitit: „ Confiteor me miſerrimum peccato- „ rem, eóque maledictione & æterna morte digniſſimum: At „ enim per & propter Jeſum Chriſtum, Dominum ac Salvato- „ rem meum unicum, ſpero, ſed & confido, me beatitatem „ æternam omnino conſecuturum. „

Venerat autem Johannis noſtri Pater æditus, ut amiciſſimum ſibi filium viſeret, quem cum confirmata in Deum fide eſſe videret, atque mortis contemtorem ſtrenuum, quique ſupra veritatem & Chriſtum nec quicquam nec quenquam charum habebat, exhilaratus factus, etiam confirmatiorem eundem reddidit; Tantum aberat, ut, quod ſperaverant hoſtes, eundem à propoſito avocaret atque ad revocandum urgeret; *Paratum ſe quidem* (b), ajebat *Abrahami exemplo, filium oppido charum, utpote à quo nunquam ullam læſionem accepiſſet, Deo offerre*; Quod Patris factum mire diſplicuit inquiſitoribus, & omnes adverſarios peſſimè habuit.

Poſteaquam verò carcere jam mutato mortis hora ipſi denunciaretur, is ſtupendo quodam & inuſitato animi gaudio id exce-

G 2

(a) vid. lib. citat. pag. 159.
(b) v. GNAPH. lib. cit. pag. 162. 163.

excepiſſe dicitur, atque tota nocte ſeſe meditationi, ſacræ lectioni & quieto aliquandiu ſomno dediſſe. (a) Productus tandem ad rogum, ipſemet truncum adſcendit, palo tergum ſuum arctius appreſſit (b), atque funem, quo præfocandus erat antequam igni traderetur, ſuis manibus aptavit jugulo, magnaque voce clamavit: *Ubi nunc eſt inferne gloriatio tua? ubi mors, victoria tua? Abſorpta eſt mors in victoria Chriſti.* Et hiſce tandem finiit; *O Jeſu Chriſte, fili Dei, memento mei, miſerere mei*; Quo dicto ſpiritus illi excludebatur.

Cæterum, & BERNARDUM Carmelitam, ætate quinquagenarium, virum pium & eruditum, fortemque Evangelii præconem in oppido *Britz*, quinque aut ſex milliaribus à *Mechlinia*, ſub idem tempus martyrii mortem obiiſſe, referente Ge. SPALATINO (c) novimus, qui reliquos monachos falſos fratres & filios Belial ipſi tantas paraſſe tradit inſidias, ut adductum ad invidiam tanquam hæreticum ad ignem raperent. In ignem autem ter fruſtra conjectum, nam ignem ſemper extinctum, donec eſſet, qui malleo caput ejus percuſſum interimeret.

Ne jam *Johannem* CASTELLANUM *Tornacenſem* (d) Th. Doctorem commemoremus, qui apud *Lotharingos* martyrii coronam accepit d. 12. Januarii A. 1525. poſteaquam urbem cumprimis *Metenſem* Evangelii luce colluſtraſſet;

Eſt

(a) lib. cit. p. 163.
(b) lib. cit. p. 167.
(c) SPALATIN. in diar. ap. SCHELHORN. in Amœn. literar. Tom. IV. pag. 418. ubi & *illud* additur: *Poſtea cadavere denuo in ignem injecto ignem ut antea reſtinctum, & cadaver ex oculis adſtantium diſparuiſſe, ſecuta conſtanti fama, virum Dei ad cœlum tranſlatum eſſe.*
(d) vid. *Martyrol. magn.* fol. 87. b 88. a itemque quæ de hoc martyrio ad Joh. Fridericum Saxoniæ Electorem retulit LAMBERTUS *Avenionenſis* in Præf. ad ej. commentar. in Hoſeam.

Enimverò antea quam Johannes *Caſtellanus*, ſeculari magiſtratui in latæ ſententiæ exſecutionem traderetur, multis cerimoniis, is à gradu & Ordine Sacerdotali removeri & priſtina ejus unctio eradi debebat; Hanc igitur ſententiam memorabili formula expreſſam cum nobis conſervaverint *Martyrologii Magni* collectores loco citato, tum eandem propter rei memoriam inde depromere, atque lectoribus noſtris exhibere voluimus in *Documentis* huic volumini ſubjectis Num. V.

Eſt enim præ ceteris commendanda Eccleſia *Tornacenſis*, (*Doornyk*) quam non ſemel ab Evangelii adverſariis *Genevam Flandricam* appellatam fuiſſe conſtat. Certè in nulla eccleſia Flandriæ major zelus unquam notatus, nec ulla urbs plures martyres, & pro cauſa Chriſti per univerſam Europam exules exhibuit. Profugos Evangelii gratia *Tornacenſes* (a) adhuc ſuperiori ſecudo, præter *Hollandiam* & *Zelandiam* notabat *Geneva* in Sabaudia, *Londinum* in Anglia, *Baſilea* & *Tigurum* in Helvetia, *Heidelberga*, *Frankendalia* & *Hanovia* in Palatinatu, *Dantiſcum* in Pruſſia, *Brema* ad Viſurgim, *Embda* in Orientali Friſia ad Amaſim. *Veſalia* ad Rhenum in Clivia, & quis non in orbe Europæ terræ angulus? Primam verò lucem veritatis hic obortam per eundem hunc *Johannem Caſtellanum* noſtrum ex Auguſtini inſtituto Monachum, vero admodum ſit ſimile, amplificatam verò paulo poſt, per quendam *Jacobum* Carmelitanum monachum, qui hinc expulſus abiit *Valencenas*, multosque ibi ad ſaniorem deduxit ſenſum.

§. XIX. Brevi poſt mortem Piſtorii tempore nova inibantur conſilia, Doctrinam Evangelicam extirpandi, dum Edicto publico non ſolummodò conventus omnes religioſi ſive publici ſive privati eſſent, prohibebantur, ſed & lectio Evangeliorum, Epiſtolarum Paulinarum, aliorumve ſcriptorum ad pietatem facientium; Deinceps, injungebatur, ne quis vel de iis diſſereret, vel ea exponeret, quin imò ne quis ſive domi ſuæ, ſive alibi de rebus ad Fidem, Sacramenta, Pontificem (b) Concilia & ſim. ſpectantibus diſputare auderet, ſecus qui faceret graviſſimam incurreret pœnam; Addebatur librorum hæreticorum combuſtio, & ne quid, quod non prius viſitationi ſubjectum fuiſſet, imprimeretur, cavebatur. Atque hæc quidem in *Hollandia!*

Præerat verò tum Hollandiæ uti reliquis quamplurimis Belgicæ regionibus Gubernatrix MARGARETA, Philippi I. Soror Caroli Cæſaris amita. (c) Ea cum magnanima pariter atque prudentiſſima eſſet Fœmina, ſatis videbat, quam ab ipſis Clericis & eorum vitæ & doctrinæ genere corruptiſſimo, mala omnia in rem-

(a) v. SCHOOK. de bonis Eccleſiaſ. pag. 471.
(b) v. BRANT. Hiſt. Ref. Belg. T. I. p. 96. ex Repertorio p. 15.
(c) vid. §. IX. pag. 26.

publicam & eccleſiam redundarent, & quam Clericorum emendatio ante omnia eſſet neceſſaria; Certè illud ſatis conſtat, illam primò quidem ipſis civitatium magiſtratibus injunxiſſe d. 22 Septembris hujus anni 1525. „ut ſollicitam haberent inſpectionis curam in Paſtores, Parochiales & Ludimagiſtros, & providerent „ne quid per eorum vel doctrinam fabulis refertam vel mores impuriſſimos res eccleſiaſtica detrimenti caperet: „ Deinceps autem ad ipſa quoque Monaſteria d. 27. ejusd. menſis publicas ea mittebat Literas (a), easque prorſus memorabiles, quippe quæ non parvam emendationis ſacrorum ſpeciem præ ſe ferebant, atque memorabile ſimul referunt teſtimonium, de *neceſſitate Reformationis* eorum temporum, cum in doctrina tum in moribus. Hoc

(a) Has ex BRANTIO Hiſt. Ref. Belg. p. 97. totas hic propter rei memoriam inſerimus: *Marguerite. . .*

Eerſaeme, lieve, ende beminde, Wy ſyn volkomelyken onderricht dat die dwaelinge die onder den gemeenen volke gereſen is, meeſt toekompt ende gekomen is uit de indiſcrete ſermoenen van de Predikanten, Religienſen ende anderen: om waer in te remedieren is onſe meeninge, dat gy voortaene nyemant en ſult uitſeynden omme te preken, ofte gedogen binnen uwen convente te preken, dan den geenen die voorſienig, verſtandig, ende van goede manieren ſyn, ende wel ge-exerceert ende geoeffent in de manieren van preken: ende dat gy de ſelve ſulks onderwyſt, aleer hy preken ſal, dat hy hem wachte, 't gemeen volk te ſcandeliſeren mit onbehoorlyke fabulen, redenen ende narratien als ook wel geſchiedt is: dat hy ook niet en vermaene van Martinus Luther, ofte ſyne leeringen, noch ook van d' opinie van de ketters, die hier voortydts geweeſt ſyn, den ſelven uwen Predikanten adverterende, ſoo verre ſy contrarie doen, dat ſy daer van by u gecorrigeert ſullen worden, ende geſuſpendeert van 't officie, welke correctie gy ten effecte ſult brengen van 't prediken te benemen. Boven deſen is onſe meeninge dat die Terminariſen van uwen convente niet langer en ſullen mogen blyven in heure terminen, dan die weeke die ſullen preken, ende die ſelve weke ge-expireert ſynde terſtondt weder tot huis ende heuren convente keeren, ſonder voor of na de ſelve weke hen voorder in die termine te mogen onderwinden: waer van wy u adverteren, ten einde dat indien dit contrarie gebuerde, ons van node ſoude ſyn voorder daer inne te voorſien tot uwen ſchande en ſchade; 't welk wy als nu om beters wille gelaten hebben, ende hebben niet te min gelaſt onſen wethouders ons te adverteren indien contrarie van deſe gebuerde ende gy hier inne gebrekelyk waert. Eerſaeme, lieve, beminde, ons Heere Godt ſy met u. Geſchreven in den Hage den ſeventwintigſten Septembris des jaers vyſtienhondert vyfentwintig.

Hoc tempore idem ille, de quo in ſuperioribus diximus (a) *Gul.* GNAPHÆUS, in uſum afflictæ cujusdam viduæ nobilem conſcripſerat libellum conſolatorium, propter quem tamen, quod in eo veritatem nimis apertè profeſſus eſſet, atque Pontificias merces nativo ſuo colore delineaſſet, is denuò in monaſterium quoddam regulare (uti loquuntur) relegatus eſt, ut ibi trimeſtrem in pane & cereviſia ageret pœnitentiam; Sed is, hujus detentionis pertæſus, atque ſimul graviſſimam temporum calamitatem ſecum reputans alium libellum quendam, vel in eo cœnobio, vel cum ex eo jam ad intermiſſam docendæ juventutis provinciam rediiſſet, conſignavit ex ſacris literis congeſtum, quo & ſuam ipſius ægritudinem leniret & regno Papiſtico quantum poſſet, afferret detrimenti; Eum ſub titulo *Tobiæ & Lazari*, tum jam ſe ignaro & nolente typis vulgatum conqueſtus eſt, aliquot annis poſt, quod nondum ad prelum ſatis eſſet elimatus, unde deinceps eundem expolire atque denuò publicare Anno ſcilicet 1557. quando is Emdæ typis eſt impreſſus, atque Supremæ Curiæ Hollandicæ, reliquisque Cæſareæ Majeſt. in aulis Hollandiæ Zelandiæ Friſiæque Conſiliariis eſt dedicatus:

In hoc libello uti pulcherrimas *Conſolationes* ex conſideratione *Orationis Dominicæ* potiſſimum derivatas propinat omnibus Chriſtianis, ita quoque egregia de corruptiſſimo Eccleſiæ Pontificiæ ſtatu ſuppeditat teſtimonia, atque ad oculum demonſtrat, quam omnimoda Reformatio eſſet neceſſaria: Inter conſolationes eminet illud, quod inculcat, „ *quod* qui ſponte „ ſua atque animo alacri afflictiones ſubit, quod is demum in „ ipſis afflictionibus jam veræ atque permanentis conſolationis „ percipiat ſemina; *quod* qui Deum in fide nominat Patrem, is „ quoque à paterna manu, quidquid ipſi immittitur ſibi immitti reputare poſſit; *quod* qui fide recipit Chriſtum, is hujus „ ſuæ fidei certiorem non poſſit acquirere ſenſum, quam in ipſis afflictionibus, quæ, ut fides ſuum δοκιμιον exſerat, efficiunt; „ *quod* paternus amor non melius quam in caſtigationibus percipiatur; *quod* Deus in his cumprimis ſanctificari velit; *quod* „ reg-

(a) vid. §. XIV. pag. 34. 35.

„ regnum ejus maximopere inclareſcat in mediis tribulationibus, „ *quod* beatius homini nil quicquam ſit, quam ut ſuam voluntatem in omnibus voluntati divinæ ſubmittat, &c. „ Quæ omnia, pleraque his ſimilia uti in eodem illo leguntur libello, ita mirum non eſt, quod is quoque jam inde ab initio ſaluberrimos habuerit fructus in eo conſpicuos, quod ejus virtute permulti ad veritatis cognitionem ſunt perducti, quodque is plus ſimplici vice eſt recuſus, quodque ejus cauſa unus ex typographis capitis periculum ſubire debuit, quam ultimam, paradoxam licet rationem, ipſe *Gnapheus* in Præf. citata ad eum libellum enumerat.

§. XX. Anno ſequenti prius illud Edictum in *Hollandia* promulgatum renovabatur, atque apud *Flandros* novum condebatur in quo non illa ſolummodo repetebantur, de non nominandis aut adducendis nominibus vel doctrinis Lutheri & aliorum hæreticorum, ſed & denuò hunc in ſenſum edicebatur (a): „ Quandoquidem non obſtante Edicto Anni 1521. contrà Lutherum „ ejusque fautores, paſſim ſerpat malum, quiesque publica turbetur, hinc eſt, quod ordinamus ac præcipimus, ne quisquam conventiculis quibusdam, ubi privatim de ſcripturæ intellectu conferatur, interſit, & neque domi ſuæ nec alibi „ quicquam dicat faciatve, quod ſimplicem populum à reverentia ſacramentorum, honore deiparæ vel aliorum ſanctorum, „ à ſuffragiis pro defunctis, jejuniis, aliisque quæ Eccleſia præcipit ex uſu & traditione fidei Chriſtianæ obſervanda, ulla „ ratione divertat aut diſtrahat, ſub pœna, pro prima vice, „ cum quis de eo cum ventilatione cauſæ apud Senatores fuerit „ convictus, viginti florenorum Carolinorum; pro ſecunda, „ quadraginta, pro tertia vice octoginta ſimilium florenorum, „ vel, ſi eos ſolvere non potuerit, ſub pœna perpetui exilii. „ Nihilomius committentes Senatoribus loci prædictam pœnam „ augendi vel minuendi vel alterandi poteſtatem prout iis viſum „ fuerit. „

Ne-

(a) v. HARÆI Annal. Brabant. T. II. p. 567. 568. ubi refertur quod hoc Edictum datum fuerit d. 17. Julii 1526. Mechliniæ, conf. Plakk. van Vland. van p. 103——107. ap. Brant. l. c. p. 99. 100.

Digitized by Google

Neque autem ex his atque ſimilibus identidem repetitis Edictis id tantum colligitur, quam Confeſſorum numerus in Belgio indies creverit, & quam parum profecerint violenta illa conſilia ſufflaminandi veritatem, quæ potius inſtar ignis cineribus ſuppoſiti, quo fodiebatur magis, eò magis erumpebat, ſuique ſplendoris emittebat ſcintillas: Sed & ipſa fictitia miracula, veritatis hujus de mirifica veritatis Evangelicæ per Belgium propagatione teſtimonium præbent; Sic enim, ſi RAINALDO (a), Annalium Eccleſiaſticorum conditori fides eſt, In Belgio etiam Imago D. Mariæ, quam Dei genitricem appellat, lacrymas fundere viſa eſt per hæc tempora, cum Lutherana ſcilicet, hæreſis eas provincias infeſtaret; Ad populum phaleras!

Intereà verò, dum vel miracula ementita vel Edicta truculenta Reformationis progreſſum ſufflaminare videbantur, longè majori tamen fulgore veritas emicare, atque ad ſingularem quandam gloriam effloreſcere per ipſa *Veteris* & *Novi Teſtamenti* ſcripta, quæ in vernaculam Belgicam transfuſa, atque populo Chriſtiano in manus tradita religionis ad Evangelii normam renovatæ Pandectas exhibebant:

Vix enim Novi Teſtamenti Scripta per Lutherum A. 1522. in Germanicum idioma tranſlata erant atque partitim edita (b), quin ea in Belgicum ſermonem transfunderentur, atque jam A. 1523. 8. *Amſterodami*, non addito tamen Lutheri nomine, ederentur, quanquam typographus, non obſtantibus edictis graviſſimis, non vereretur tamen ſuum addere nomen (c); Quippe qui annis ſequentibus non ſemel eam repetiit editionem, quæ & *Baſileæ*

H

(a) RAYNALD. Annal. Eccl. ad A. 1526. fol. 478. ex BREDENBACH. l. 1. colleat. cap. 19. qui ita: „ Eadem matrona vidit imaginem „ (Mariæ ſcil.) uberrimè lacrymantem, adeò ut, religioſo quodam viro „ lachrymas abſtergente, novæ defluerent, & pectorale madefacerent. „ Pulſatæ ob facti miraculum omnes eo tempore campanæ. Contigit autem circa A. D. 1527. incipiebant id temporis graſſari diverſæ hæreſes, „ quarum occaſione hodie univerſum Belgium miſerè ac fœdè turbari „ videmus. „

(b) v. Hiſtor. Reform. Tom. II. §. XLI. pag. 88. ſq.

(b) Geprent tot Amſtelredam, by mi *Doen Pieters-Soon*, in *Engelenburgh.* vid. Le LONG. Boekzaal der Nederd. Bybels pag. 515. &ſqq.

ſileæ A. 1525. cura Belgarum exulum, uti credibile eſt, in uſum popularium ſuorum eſt procurata (a); Quod enim & hæc Editio Lutheri habeat verſionem, colligitur ex præfationibus Lutheri partim toti N. T. partim Epiſtolæ ad Romanos, partim vero Epiſtolis ad Hebræos, Jacobi, Judæ, & Apocalypſi (b), præmiſſis, quæ hic leguntur: Verum etiam Veteris Teſtamenti ſcripta jam A. 1525. *Antverpiæ* quatuor partibus in forma (decima ſexta) omnium minima, Belgico ſermone ſunt excuſa apud *Job. Roemundum*: Quam editionem quoad partes priores itidem Lutheri Verſionem, quoad partes verò poſteriores Vulgatam Latinam ſed hinc inde emendatam ſequi, obſervatum eſt. (c) Sed prima totius Scripturæ S. Verſio Belgica prodiit *Antverpiæ* apud *Jacobum van Liesveld* duobus in folio voluminibus. Hujus Editionis Novum Teſtamentum, ad normam verſionis Lutheranæ eſt confectum; Vetus autem, in quantum id à Luthero jam tranſlatum erat (d), à Geneſi ſcilicet, usque ad Canticum Canticorum, itidem Lutheranum erat, dum interea reliqui libri ex Vulgata ſed hinc inde emendata, in vernaculam transferebantur: Atque hæc illa eſt omnibus Belgis adeò celebris & decantata Editio *Liesveldiana* (e), quæ annis ſequentibus toties totiesque eſt repetita, ita ut ultimæ tamen editiones ad normam verſionis Lutheranæ, quæ interea temporis plene confecta erat, componerentur, uti quæ vivente adhuc Jacobo Liesveldio A. 1542. prodiit, & ultima fuit Liesveldiana & omnium optima, quæque adeò in controverſiis adverſus Papismum inſtruendis à noſtris hominibus (f) uſurpata eſt ſemper, tantumque ipſi Editori conſla-

(a) vid. Le LONG. loc. cit. pag. 526——

(b) In his præfationibus non tantum inter libros N. T. *majoris & minoris pretii*, diſtinguitur, ſed & Epiſtolæ ad *Hebræos* auctoritas apoſtolica infringitur, quin imò etiam *Apocalypſis Johannea* ex numero librorum Apoſtolicorum & Propheticorum non ſatis-fido conſilio expungitur.

(c) Recenſet eam Le LONG lib. cit. pag. 533——556.

(d) Neque enim totum Vetus Teſtamentum ante annum 1533. à Luthero vel confectum fuit vel editum. vid. Hiſt. noſtr. Ref. T. II. p. 88.

(e) v. Le LONG lib. cit. pag. 562. ſq.

(f) v. LEUSDEN diſſ. X. Philologi Hebræo-mixti pag. 72. van TILL. Introd. in ſcripta Prophet. pag. 85.

flavit odium, ut ipſe quoque ſacros hos ſuos labores capitis periculo redimere debuerit, capite plexus A. 1545. inprimis quod is margini Bibliorum (a) hanc adjicere ſententiam veriſſimam ac piiſſimam non dubitaverat: *Totam hominum ſalutem unicè nobis per Jeſum Chriſtum venire.* Nam & ea Bibliorum Editio A. 1546. d. 30. Junii ſingulari Edicto Cæſareo (b), quanquam antehac cum gratia & Privilegio eſſet publicata, proſcripta legitur:

Præter hanc verò Editionem Liesveldianam, quæ Antverpiæ prodiit, eſt quoque *Amſtelodami* jam A. 1527. edita Bibliorum V. T. Verſio Belgica duobus in octava forma voluminibus (c), apud eundem, apud quem etiam A. 1523. eâdem formâ editum erat Teſtamentum Novum: Eandem hanc Editionem, ad Liesveldianam primam adornatam eſſe, ocularis docet inſpectio, niſi quod ſimul quoque tum *Index* fuerit editus (d) iiſdem literis, eâdem formâ, realis, isque uberior *in Scripturam utriusque Teſtamenti*, qui tamen & ipſe A. 1546. ſingulari Edicto (e) quod Proteſtantium doctrinæ faveret, eſt prohibitus: Ex iis ſaltem omni-

(a) Certè ita WESENBEEK. in Ejus deſcript. hiſtor. relig. edit. Belg. in 8. p. 22. & in 4. p. 10. „ *Jacob* van *Liesveld* is gedood, om „ dat hy in de *aentekeningen* op de cant van een *Bybel*, nae een ander „ exemplaar ghedruckt hadde: *Dat de Saelicheit der menſchen alleen* „ *compt door Jeſum Chriſtum.* „ cf. BRANT. Hiſt. Ref. p. 152.

(b) vid. Plakkaten van Vlaenderen pag. 181.

(c) Titulus ita ſe habet: „ Dye alderheilichſte Bybel, welke tot Eere „ ende glorie des almachtigen Gods, ende alre Heylígen, ende tot pro- „ fyt aller in Chriſto gelovender menſchen, vlytelycken geprent, ende „ mit grooter naerſtichheyt ghecorrigeert is, in 't Graefſchap van Hol- „ lant, in die vermaerde Coop-ſtadt van Amſtelredam. In 't Jaer ons „ Heeren 1527. den 7. dach in Maerte, by my Doen Pieterſoen in En- „ ghelenborch. vid. Le LONG lib. cit. p. 574.

(d) Titulus hujus Indicis ſeparatim quoque editi, eſt: „ Die principael- „ ſte Hooft-articulen van allen dinghen, den menſchen trooſtelick, nut „ ende van noode ſyn te weten; uit dye Heylighe Schrift des ouden en- „ de des Nieuwen Teſtaments, met grooter naerſticheit vergadert. Item „ een Regiſter van den principaelſten Namen, Steden, Wercken, daer „ die Heylige Schrift af inhout, na die ordinancie A. B. C. Voorts is „ dye Letter van A. B. C. daer die Sproken onder ſtaen in die Bibel, „ ook hier bi gheſedt, om terſtont te vindene dat men ſoect.

(e) vid. *Plakk.* van *Vlaenderen* pag. 151.

Digitized by Google

omnibus iterum colligitur, quam ingens jam tum Confeſſorum veritatis in his regionibus fuerit numerus, & quam ii præſertim Verbo Dei, ſuam inædificare doctrinam in contradiſtinctione ad traditiones hominum, anniterentur:

Neque autem quenquam id morari debet, quod admodum imperfecta eſſet Lutheri verſio, ſicque Belgica ad ejus normam confecta, cum verſionis eſſet verſio, longè adhuc debuerit eſſe imperfectior; Quò cumprimis verba faciunt *Phil.* MARNIXII Domini de *Aldegonde*, qui ad *Druſium* ita. (a) „ Ego noſtram „ hanc quæ vulgo manibus teritur verſionem ejusmodi exiſtimo, „ quæ planè novas lucubrationes, novumque penitus opus re- „ quirat. Inter omnes enim omnium verſiones ego ingenuè fa- „ teor, mihi viſam eſſe nullam tanto abeſſe ab Hebraica verita- „ te intervallo, atque eſt Lutheri verſio, è qua manavit noſtra, „ ex vitioſa Germanica, facta vitioſior Belgico-Teutonica. „ Sufficit enim, quod Via ſalutis unica, atque ea, quæ fidei Chriſtianæ fundamentum concernit doctrina, quæque mores informat regula, clarè ſatis perſpicuè & uniformiter in ea ſit expreſſa, quanquam eapropter ſequentium temporum profectui nihil ſit derogatum; Ut tanto majores jam Deo debeamus gratias, quod fulgidior nunc nobis allucеſcat, ex verſionibus accuratius originalem textum referentibus, veritatis ſcripturariæ lux, in qua ut ambulemus, à nobis requiritur.

Ediderat anno viceſimo quinto *Joh.* ECCIUS (b), cujus adverſus Lutherum & Zwinglium conamina ſophiſtica atque Evangelicæ veritati infeſta jam in hoc Opere plus ſemel denudavimus, libellum quendam, ſub titulo *Enchiridii*, eundemque *Henrico* VIII. Anglorum Regi dedicaverat; In eo, uti fucum oblinere doctrinæ papiſticæ, atque veritati illuceſcenti tenebras inducere tentabat, ita vehementem in modum gloriabantur Pontificii: Quid mirum itaque, ſi operæ pretium, qui Papismo favebant, judicaverint, eundem hunc libellum in ſermonem Belgicum transferre? Nec

(a) vid. Vit. & obit. *Druſii* pag. 13. ubi verba *Marnixii* ex Ep. d. 17. Junii 1594. ad *Druſium* data afferuntur.

(b) De eo vid. quæ dicta ſunt in hoc Opere. Tom I. p. 208. 219. 250. & Tom. II. p. 276. 278. itemque in docum. Tomo II. ſubnexis. p. 86. ſq.

Nec mora. Res confecta eſt Anno 1527. quando is *Delphis* apud Cornelium Henrici prodiit in forma octava, ſed ita ut vel ipſe titulus indicaret, quam id potiſſimum *Amſtelodamenſium* cura factum eſſet, quippe apud quos præcipuè extaret venalis (a): Neque certè dubitari poteſt, quin eo potiſſimum conſilio id factum ſit, ne, quæ per Urbem Amſtelodamenſem jam longè lateque divulgabatur veritas, in animis hominum radices ageret: Eſt enim is libellus, in Lutherum, quem *hæreticum* appellat *peſtilentiſſimum*, atque reliquos ejus in opere Reformationis Socios admodum injurius, atque multis verborum & argumentorum præſtigiis veterem ſuperſtitionem legentium animis inſtillare conatur:

Eſt tamen memorabile, atque ſilentio vix involvi poteſt, quod is inter alia pudenda prorſus ratiocinia, quoque non veretur, *Præſentiæ corporis Chriſti localis* in ſacramento Euchariſtiæ commentum his verbis adſtruere (b): *Quanquam igitur naturaliter corpus in pluribus locis ſimul eſſe non poſſit, tamen apud Deum nihil eſt impoſſibile; eſtque adeò corpus ſua & magnitudine & ſpecie inviſibiliter in Sacramento; Neque id Neo-Chriſtus adeò pervicaciter negare deberet*, ſcil. *corpus uni quidem loco adeſſe viſibiliter, alteri verò inviſibiliter; quin potius id omnipotentiæ divinæ relinquere; ſiquidem & naturaliter videat quod una eademque anima ſe moveat v. g. in una manu, cum ea tamen in altera quieſcat. Eſtque una ſane anima in pedibus, oculis, &c. Sed quæ non in utrovis ſimul verum in alterutro ſolum conſpicitur loco: Sic S. Ambroſius exſequiis S. Martini*

(a) *Deze boekskens werden vercogt tot Amſtelredam bi Meeſter Luyk, Coſter van d' oude Kerke.* v. Le LONG. Deſcr. Amſtelod. fol. 469.

(b) Pag. 151. b edit Germanicæ, quam ſervo: „ dann wiewol natürlichen „ ain leib nicht mag an vil orten ſeyn, aber bey Gott iſt nitt unmüglich alles „ wort, darumb der leib der in ſeiner gröſſe und gſtalt ſichtbarlich (vult „ dicere *unſichtbarlich*) iſt im Sacrament. Und ſol das der Newchriſt „ nit ſo freventlich widerſtreytten, das ain leib, an ainem ort ſichtbarlich „ wär, und an dem andern unſichtbarlich, dann er das haym ſetz Gotes almachtikeit, dann natürlich ſicht er das ain ſeel iſt, die ſich in ainer hand bewegt und in der andern rüwet. Es iſt ain ſeel im füss und „ in augen, geſicht doch an ainem ort und nit an dem andern, alſo iſt „ S. Ambroſi geweſen bey der begrabniss S. Martins, und ſchlieff doch „ in der Kirchen in ſeinem ſtül zu Maylaudt.

Digitized by Google

tini interfuit, licet ſimul in Eccleſia propriæ diœceſeos Mediolanenſi dormiret. Tanto ſanæ rationis ejurandæ pretio qui ſuperſtitiones redimendas judicant, cum iis ne quidem diſputandum eſſe, palam eſt!

§. XXI. Non poſſumus non hic iterum mirum Fœminæ cujusdam *Monachodamenſis* (eſt ea Hollandiæ Borealis urbs ſatis nota) in Evangelica veritate robur commemorare & ſingularem in ea usque ad mortem conſtantiam: Ea erat WENDELMUTHA (a) (Nicolai filia) vidua, vitæ puritate omnibus conſpicua, ſed quæ quod Evangelii doctrinam liberè profiteretur, neque ab ea profeſſione ſe pateretur abſtrahi, in arce Woerdenſi primum capta eſt, atque brevi poſt Hagam Comitum ad judicium vel ad ſupplicium potius eſt attracta, quod infracto tamen animo ſubiit die 20. Novembris A. 1527. Monachi, cum capta eſſet, equidem nil quicquam omittere, quò vel fidem ejus concuterent, vel, ut ipſa fide excideret, atque à veritate deficeret, efficerent (b); Sed ea conamina haud feliciter ipſis ceſſerunt; Manſit enim ea usque ad vitæ finem uti veritatis profeſſæ tenaciſſima, ita in ejus profeſſione conſtantiſſima. Cum igitur cognati, aliæve mulieres honeſtæ ad ipſam inviſendam & ſi pote à propoſito vel avertendam vel abſterrendam, in carcerem mitterentur, tum factum eſt, ut unus horum diceret: „ Videris equidem mihi, „ mortem quaſi minimè verearis, ſed enim adhuc non guſtaſti „ eam. „ At verò ſtatim ipſa regerere; „ Fateor, me nondum „ guſtaſſe mortem, ſed nec in æternum eam guſtabo, quippe „ quam Chriſtus pro me ſuſtinuit, qui præthereà diſerte dixit „ ſi quis ſermonem (Joh. VII. 51.) meum ſervabit, in æternum „ mortem non guſtabit. „

Interrogata autem de Miſſa, reſpondit: *Novi ſanè, vos illas rotundas hoſtiolas inſtar Numinis alicujus devenerari, ſed ego tanquam Diabolum easdem exſecror.* Monenti, ut tempeſtivè Sacerdoti etiamnum viva confiteretur, hoc tale reſponſum dedit: *At ego jam tum mortua ſum; ſed Dei ſpiritus eſt qui me vivificat. Interim*

(a) Vulgo *Wendelmoet Klaeſſen.*
(b) vid. *Martyrolog.* parv. pag. 214. ſeq. & PANTALEON in Continuat Foxi fol. 65.

terim omnia mea peccata Domino meo Jeſu Chriſto confeſſa ſum; qui eadem mihi quoque gratioſè condonavit. Sin è proximis aliquem offendi forſan; eum ut ignoſcat mihi demiſſè precor.

Nobili cuidam fœminæ, Wendelmutham unicè diligenti, & hæc ipſi talia inſuſurranti; *Cur non taces, mea Wendelmutha, atque in corde quæ volueris, cogitas & credis, ut hac vitâ diutius frui poſſis?* hæc viciſſim retulit: *Ah neſcis, mea ſoror, quid dicas: Corde creditur ad juſtitiam; Ore ſit confeſſio ad ſalutem.*

Ab univerſo tandem generalis Judicii Batavici Senatu monita, ut ſe converteret; & errorem revocaret; ita reſpondit: *Adhæreo Domino Deoque meo; quem nec in hujuſce vitæ, nec in mortis gratiam unquam derelinquam.*

Quum ad ſupplicium tandem educeretur, & quidam Monachus eam identidem interpellatum iret; ut Salvatorem ſuum, oſtendens interim crucifixi ſimulachrum, oſculo veneraretur; reſpondit: *Hunc ego ligneum Salvatorem non agnoſco; ſed eum, qui in cælis eſt, ad dextram Dei Patris omnipotentis.*

Hæc eadem deinceps Wendelmutha, cum jam rogum adſcendiſſet, tempuſque, ut ſuffocaretur, appropinquaret, oculos modeſtè clauſiſſe refertur, ipſumque caput tanquam dormitura demiſiſſe, ſicque fidelem exhalaſſe animam, ſuffocata primum, deinceps in cinerem redacta. Sunt qui eam ſed immeritò inter Anabaptiſtarum martyres recenſeant, fortè ad augendum tantummodò numerum, cum nihil præterea quod anabaptiſmum ſapiat, ipſi vel imputatum legatur, vel ab ea propoſitum.

§. XXII. Qua ratione per annum *vigeſimum octavum* & *nonum* res proceſſerit equidem multis relatum non eſt, niſi quod jam menſe Januario atque Februario Anni 1528. nova promulgarentur de emendandis rebus eccleſiaſticis Edicta, quibus etiam, ne temporalia ſectarentur Clerici (a), neve rerum immobilium ſibi acquirerent dominia, cavebatur:

Sed & HENRICUS natione Flander, Auguſtiniani Ordinis Monachus, quam ferale eſſet eo tempore Conjugium legitimum, experiri debuit, is enim cum abjecto cucullo miſſum feciſſet monacha-

(a) vid. *Plakk.* van *Vlaend.* pag. 749. 750. apud BRANT. l. c. pag. 102.

Digitized by Google

„ rigi: Sunt quibus peculiaribus plebiſcitis liceat mederi. Velut
„ feſtorum turbam Epiſcopi aut Magiſtratus poſſunt minuere,
„ per eosdem ſordidum hoc ſacrificulorum genus amoveri, ſa-
„ cerdotum indecorus quæſtus coerceri, vita recentior refrenari,
„ tyrannis, ſi qua eſt, premi. Si cui non placet Monachorum
„ vulgus, eligat è multis optimum quenque; Si totum diſpli-
„ cet genus, ſuos quisque liberos & uxores ab illorum conſor-
„ tio contineat. Nemo cogitur ut illis donet, legétve quic-
„ quam. Si in ſua quique parochia curent, ut ſint idonei verbi
„ divini diſpenſatores, excludentur ordines Mendicantium nullo
„ tumultu. Si Canonicorum collegia ſeſe ad ſacrarum ſtudia li-
„ terarum, vitæque puritatem convertant, magnâ invidiâ gra-
„ vabunt Monachos impurè viventes. Quin & ipſi Monachi ſibi
„ mederi poſſunt, ſi quod dicuntur, eſſe ſtudeant. Jam quæ-
„ dam amore publicæ tranquillitatis facilè remittent Præſules,
„ velut obligationem jejuniorum, ac ciborum interdictum, tam-
„ etſi quid hæc gravent non video. Cui nihil nocet piſcium
„ eſus, utique non gravatur, imò voluptatis nonnihil habet va-
„ rietas: cui per ætatem, inopiam, valetudinem, aut aliam
„ quampiam ob cauſam, incommodum eſt jejunium, eum non
„ obligat lex Pontificia. Cujus & animo & corpori conducit
„ jejunium, cur ſe queritur gravatum? præſertim quando Ec-
„ cleſia tranſlatâ in prandium cœnâ, multò tolerabilius reddidit
„ jejunium. Si quis infirmo eſt animo, aut ſibi ignotus eſt,
„ conſulat utcunque medicum: ſi quis ſibi notus, rectam habet
„ conſcientiam, ſibi poteſt utcunque præſtare medicum. Qui
„ non eget Pontificum indulgentiis, nemo cogitur aſſem dare:
„ ſi quis opus habet, cur queritur? Si quis votis irretitus eſt,
„ quæ præſtare non poteſt, niſi prætermiſſis his, quæ propiùs
„ faciunt ad ſalutem, quærat ſolutionem nulli non paratam,
„ minimóque parabilem. Qui non eſt irretitus, abſtineat à vo-
„ tis. Tantum illud curæ ſit, nè libertas quæratur carni. Confeſ-
„ ſionis onus, quâ ratione ſibi quisque poſſit reddere levius, in
„ *Exomologeſi* jam bis editâ monſtravimus. Et ſi quid de hac
„ novandum, expectetur Eccleſiæ vox. Poſtremò, ſi quis eſt
„ firmiore conſcientiâ, modò nè erronea, nec remordet ani-

K „ mus,

Digitized by Google

„ mus, fruatur ſuâ firmitate, nè turbet aliorum infirmitatem. „ De repurgando toto Eccleſiæ ſtatu Principibus erit curæ, „ per quos res absque tumultu geri poterit. Vos interim manete in unitate corporis, non declinantes ad dextram, neque ad „ ſiniſtram, diligenter caventes à quibusdam quorum ſermo blandus, ſed peſtilens, ut cancer ſerpit. Objicitur mala vita Sacerdotum, exaggeratur Pontificia tyrannis, attollitur Monachorum phalarismus, promittitur Libertas ſpiritûs; hæc eſca „ eſt, ſed ſub ea videte, nè lateat uncus chalybs mortem allaturus. Quid autem ſtultius quàm ſic odiſſe ſacerdotes aut „ monachos improbos, ut ipſe te reddas illis deteriorem, nec „ illos tamen reddas meliores? Nullum enim eſt vitium hæreſi „ aut ſchiſmate deterius. Congerantur in unum ſacerdotem, „ luxus, libido, ambitio, avaritia; & ſi quid præterea criminum eſt, totam hanc vitiorum lernam una ſuperat hæreſis. „

Non levem verò hoc anno Belgicæ regiones quamplurimæ ſubierunt mutationem, dum MARGARETHA Ducis Sabaudiæ, ultimi mariti vidua, Cæſaris amita, quæ per integros annos octodecim illius nomine ſapienter equidem, ſed & rigide ſatis eas rexerat, ſupremum obibat diem; Huic enim Anno ſequenti ſurrogabatur MARIA Hungariæ Regina, Cæſaris ſoror, heroico ſpiritu mulier, & cujus ſingularis cum pietas laudatur tum moderatio, deinceps in literas omnemque eruditionem amor, quippe de qua etiam Erasmus (a) alicubi: *Scena* ſcribit, *rerum humanarum invertitur*, *Monachi literas neſciunt*, *& fœminæ libris indulgent*; Nam & ea non ſemel Cæſaris iram temperaſſe dicitur atque id ſua in Evangelicos quibus ea favebat, & pro quibus non ſemel timidè licet ac verecunde apud Cæſarem interceſſerat, moderatione effeciſſe ut apud Paulum III. Ro. Pontificem temporibus inſequentibus in hæreſcos ſuſpicionem (b) deveniret, quippe qui A. 1539. Epiſcopo Montepulciano, ſuo ad Cæſarem legato præceperat, ut apud Cæſarem inter alia conquereretur, de Sorore Maria Regina, Belgii Gubernatrice, *quod* Lutheranis

(a) Conf. quæ notata ſunt in Hiſtor. noſtr. Reform. T. II. §. LXXIII. pag. 176. 177.

(b) v. P. SARPIUS Hiſtor. Concil. Tridentini LI. pag. 78.

Digitized by Google

niſ clam faveret, *quod* ad illos homines dedita opera mitteret, *quod*, cum Fœdus Catholicum eſſet ſanciendum, ad Electorem Trevirenſem ſcripſiſſet, ne huic ſe ſociaret, *quod* denique Dominum de la Vaur, Regis Galliæ Oratorem, ne in Germaniam proficiſceretur, ad conſilia cum Rege Romanorum & Pontificis legato de rebus religionis capienda retardaſſet; Quanquam id ſimul, ne Reginæ nimis animum offenderent hæ querelæ, adderet Legatus, hæc omnia, non à prava Reginæ voluntate, ſed ab improbis miniſtrorum conſiliis profecta eſſe, Pontificem habere perſuaſiſſimum; Quidquid ſit, eandem hanc Mariam per viginti quinque annos, Belgio præfuiſſe atque A. 1556. demum à Philippo, cui Carolus ab Imperio & Regnorum adminiſtratione deſiſtens jam Belgicas tradiderat provincias, in Hiſpaniam accitam fuiſſe, ne ſibi acriora conſilia agitanti obſtaculo eſſet, ubi eadem A. 1558. fato ſuo functa eſt, alibi (a) jam obſervavimus:

§. XXV. Inter primarias Hollandiæ urbes, & quæ mercatura ac opibus præter cæteras florebat, ſuo jure tum quoque reputabatur AMSTELODAMUM (b); Ea igitur maturè jam Evangelicæ veritatis guſtu imbuebatur, quam ſive indigenæ, pro ſcientiæ modulo concivibus annunciabant, ſive peregrini, inſtituendarum mercium cauſa illuc ſe conferentes, eò deferebant, ſive ipſi incolæ peregrinantes & mercaturam exercentes, in aliis regionibus imbibebant, atque ſecum in patriam ſuam remeantes deportabant: Certè *Cornelius* CROCUS Amſtelodamenſis, atque in urbe patria ſacerdos, cujus ludum quoque literarium moderabatur, vir alioquin doctiſſimus, ſed cui Reformationis negotium ſordebat, Anno *triceſimo primo* prid. Epiphan. ad Officialem (ſic enim eum magiſtratum vocant) Trajecti-

(a) v. Hiſtor. Reform. loc. cit. pag. 177.

(b) Eſt igitur frigidum illud quorundam exterorum præjudicium, quodque in virorum clarorum ſcriptis legi non debebat, „ quaſi *Amſtelodamum*, „ ante Antverpiæ ruinam fuiſſet locus vilis & miſerabilis, ubi præter piſcatores halecum nemo habitaret „ quippe quæ jam tum & potentiſſima & firmiſſima & pollentiſſima erat totius Hollandiæ urbs, mercaturâ & navigationibus florens, plena divitiis & viris, uti eam METERANUS deſcribit Lib. VIII.

num (a) ita ſcribit: *Vehementer te oro, ut liceat mihi Preces meas ad unum menſem tantum intermittere, quas legere habeo, quod ſim minoribus Ordinibus initiatus. Nam cupio ſacris laboribus occupari interea, & ſcribere quædam, quæ poſſint animos quorundam, à Lutherana & Oecolampadiana hæreſi avertere aut præmunire, ne; qui adhuc ſinceri ſunt corrumpantur: Et opus eſt feſtinato, nam ſunt quidam, partim cognati mei, partim noti, partim etiam qui fuerunt Diſcipuli mei, quorum ſaluti prodeſſe, hac in parte mihi videor poſſe, & neceſſe eſt, ut quamprimum faciam, quia menſe proximo quidam illorum navibus profecturi ſunt in partes orientales, ut hic Amſterdami mos eſt.* Quibus ex verbis id denuò colligitur, *quam* equidem ſuperſtitio altas etiam in animis virorum doctorum egiſſet radices, ſed tamen, *quam* etiam non deeſſent apud Amſtelodamenſes, veritatis Evangelicæ (quam *hæreſin* Crocus appellat) confeſſores ac defenſores, deinde, *quam* non Lutheri ſolummodo ſed & Oecolampadii (b) ſententia ſcil. de ſacramento euchariſtiæ, à quam multis fuerit recepta, ne quis imperitè opinetur fuiſſe primos inter Belgas noſtros confeſſores omnes Luthero magis quam Zwinglio aut Oecolampadio addictos, cum tàmen omnia alia ſint vera; denique *quam*, cum navigationibus jam tum floreret Amſtelodamum, hæ propagandæ doctrinæ Evangelicæ cumprimis inſervierint.

Inter eos verò qui publicè privatimque Evangelii doctrinam apud Amſtelodamenſes profeſſi ſunt, connumerandus eſt *Johannes* SARTORIUS, Vir ſummus, & cujus ut hic refricemus memoriam ſatis illuſtrem, operæ videtur pretium. Erat is natus *Am-*

(a) vid. FOPPENS Biblioth. Belg. T. I. pag. 197. qui ſibi hæc verba eſſe ſuppeditata refert à Viro Clariſſ. Gisberto Lappio à Waveren, J. C. Ultrajectino, apud quem plures Croci epiſtolæ adhuc legantur. Inſeruit autem totam Epiſtolam ſuæ jam collectioni Epiſtolarum S. A. GABBEMA. n. 47. pag. 94.

(b) Idem ille CROCUS in alio libello cui tit. *Eccleſia*, qui Coloniæ 1539. 8. prodiit pag. B. 2. commemorat per inverſionem *Oecoſcotianos* & *Lutheranos*, qui ſint Catholicæ fidei adverſi, atque deinceps in contradiſtinctione ad Lutheranos & Anabaptiſtas, commemorat *Sacramentarios* ſed quos omnes, quippe qui Eccleſiæ Catholicæ reſpuant auctoritatem ſibi ſumit refellendos.

Digitized by Google

Amſtelodami A. 1500. atque cum polleret ingenio, eos in ſtudiis adoleſcentiæ fecerat progreſſus, ut trium linguarum Hebraicæ, Græcæ atque Latinæ haberetur peritiſſimus, patriæ (a) verò etiam longè callentiſſimus; Et præfuit is primò in Urbe patria ludo literario, neque Latinam modo & Græcam docuit, ſed & impetrata venia à Magiſtratu publicè Hebraicam linguam diſcipulis ſuis inſtillavit, ſimul verò etiam fundamenta jecit Reformationis, quam animo conceperat, familiariſſimus ipſe *Gulielmo Gnapheo* (b) de quo jam egimus, itemque *Angelo Merulæ* (c), de quo deinceps dicemus, aliisque de Reformatione per Hollandiam meritiſſimis; Dicitur (d) autem ipſe in urbe *Delphenſi* per Gualterum Dominicanum Ultrajectinum, qui Delphos à ſuis proſcriptus conceſſerat, primum veritatis guſtum percepiſſe quanquam & Angelus Merula, Paſtor Heenvlietenſis, ipſi ſaniora de fide dogmata dicatur (e) inſtillaſſe. Quidquid ſit, cum omni niſu, quam cognoverat ipſe veritatem alios doceret, atque inprimis de Juſtificatione ex ſola fide doctrinam Evangelicam urgeret, mirum non eſt, quod ipſi cum *Cornelio Croco* pariter atque cum *Alardo* Amſtelodamenſi itidem priſtinæ atque inveteratæ ſuperſtitioni tenaciter adfixo, contentio exoriretur; Certe Crocus jam A. 1531. ſuam de Fide & operibus adverſus Joh.

 Sar-

(a) Certè nullus linguæ vernaculæ eo peritior fuit unquam, uti de eodem ſcribit *Petrus Opmerus* in Chronico, ut qui elegantia linguæ certare cum Græcis ac Latinis oſtenderit Batavos v. FOPPENS Biblioth. Belg. T. II. p. 723. Et dedit is hujus ſuæ peritiæ ſpecimen in Adagiis, quorum Chiliadas tres edidit ex præcipuis auctoribus collectas atque in ſermonem Belgicum transfuſas, quas notis brevibus illuſtratas edidit *Corn. Schrevelius* Amſtelod. 1670. 8.

(b) Hæc certè cum Gnapheo familiaritas effecit ut GNAPHEUS ſuam de filio prodigo Comœdiam, ſub *Acolaſti* titulo editam, inſcriberet *Johanni Sartorio Amſtelredamo*, uti patet ex edit. ſecunda Lipſ. 1538. 8. v. HARDT. autographa Luth. T. I p. 364.

(c) vid. *Pauli* MERULÆ deſcriptionem rer. adv. Angelum Merulam geſtarum p. 108.

(d) Id ipſe alicubi fatetur, teſte SCHOOKIO de Canonicis Ultraj. p. 479.

(e) v. *Paul.* MERUL. l. c.

Digitized by Google

Sartorium edidit Epiſtolam (a) Antverpiæ impreſſam, in qua is Sartorium à fide Catholica prorſus aberrare conatur evincere; Et *Alardus* de fraudibus & impoſturis hæreticorum quædam conſcribens, Johannem Sartorium nobis non ſine ſtili acrimonia deſcribit, virum, qui quidem ſubacto ſatis ſit ingenio, ſed qui peſſimo utatur præceptore, ſcilicet præſumtione: Hæ ſimilesve ipſi ſuſcitatæ lites equidem obſiſtere nequiverunt, quò minus in inſtituto pergeret, uti ejus de *Fide juſtificante* libellus adv. Corn. Crocum extat, atque etiam tractatus de *S. Euchariſtia*, itemque *Aſſertiones fidei ad ſatanæ ſatellitium*, aliaque ejus generis plura; Sed earum tamen pertæſus A. 1540. ad *Nordvicenſem* ſe contulit nobilem Hollandiæ *pagum*, ibi ſcholam erecturus; quæ res uti bene ipſi ceſſit, ita per aliquot annos eundem ibi commoratum fuiſſe colligitur, quippe qui & A. 1545. quando ſæpius in civitatem *Harlemenſem* commearet ſuosque amicos inviſeret, apud Harlemenſes defœcatiocis doctrinæ ſemina ſparſiſſe dicitur (b): Interea tamen eundem deinceps propter calamitatem temporum ſolum patrium vertiſſe novimus, atque Baſileam abiiſſe, ubi Virorum Doctorum amicitia uſus atque familiaritate, diutius conſedit, atque etiam *Paraphraſin* conſcripſit in *Prophetas Majores & Minores*, quam Baſileæ evulgavit Oporinus (c), verum ſub ficto nomine *Johannis Toſarrii* Aquilovicani, quo nomine Sartorius, quò inſidiarum ſecurior eſſet, paſſim in ſuis literis (d) uti ſolebat, fictitiis quoque nominibus condecorando eos, ad quos ſcribebat (e); Neque tamen is per omnem vitam patria abeſſe, quin potius in eandem redire atque exactis quibusdam ſatis feliciter annis ad beatas migrare ſedes, quas A. 1568. vel juxta quos-

(a) v. FOPPENS Bibl. Belg. T. I. p. 198.

(b) SCHOOK. lib. cit. pag. 477.

(c) Baſil. 1558. fol. apud *Oporinum*. Fuit ea Paraphraſis, raró obvia, in Bibliotheca *Lampiana*, atque recenſetur in Catalogo librorum ab *Oporino* typis impreſſorum.

(d) Varias *Joh.* SARTORII literas ſe aſſervare profitebatur ſuperiori ſeculo *Mart.* SCHOOKIUS noſtræ quondam Academiæ Groninganæ Profeſſor, de Canon. Ultraj. pag. 482.

(e) Sic v. g. Secundam paraphraſeos ſuæ partem inſcripſit *Tranquillo Dietrich*, in *Oryſſopolitanorum* republica Senatorio viro.

quoſdam A. 1570. demum adtigit, cum hoc ſibi ſcripſiſſet Epitaphium. (a)

Hac ego, ſum tumulatus humo SARTORIUS, ortum
Cui primum tellus Amſtelodama *dedit.*
Ingenium colui variè, docuique juventam
Omnigenas artes, quippe triglottos eram.
Sed poſtquam virtus duris exercita fatis
Deſtituit corpus, ſpiritus aſtra tenet.

§. XXVI. Sed & inter Veritatis Evangelicæ confeſſores jam tum erat *Johannes Timannus*, vulgo dictus *Johannes Amſterdamus*, qui veritatis quem ceperat guſtum, cum inter populares non adeò liberè quam exoptabat profiteri poſſet, *Bremam* ſe recepit, atque ibi inter primos Doctrinæ Evangelicæ Miniſtros & Paſtores ad ædem S. Martini per triginta annos & quod ſupereſt, locum habuit, Anno *quinquageſimo ſeptimo* ejus ſeculi defunctus.

Quantò autem magis herbaſcere ſeges Evangelii videbatur tantò magis adverſus eam inſurgere, atque per violenta media ejus incrementa ſupprimere conabantur Pontificii: Cæſar hoc anno, novo Edicto Bruxellenſi, eandem cauſam agere atque ſolenni Edicto ſancire, præter ea quæ jam anno *viceſimo nono* erant promulgata, „ ne quis ullos cujuscumque argumenti „ eſſent, libellos, vel imprimeret, vel conſcriberet, vel inpri- „ mi aut conſcribi ſine privilegio curaret, ſecus qui faceret, „ eum carnificis manus non effugiturum, quin imò (horrendum „ dictu) ei candentem crucem cauterio inurendam eſſe, aut ocu- „ lum effodiendum, aut manum detruncandam, pro lubitu Ju- „ dicis ad id deſignati. (b) „ Neque verò id tantum, ſed &, ut per univerſum Belgium denuò prius illud anno *viceſimo nono* datum publice promulgaretur Edictum, conſtituebatur, utque id quovis (c) ſemeſtri ſpatio ſine ulla intermiſſione repeteretur. Quanquam tamen etiam ſimul in Romanæ Eccleſiæ Clericos & Or-

(a) FOPPENS Biblioth. Belg. l. c. p. 198.
(b) Plakk. van Vlaanderen p. 113. 115. apud BRANT. l. c. p. 106.
(c) BRANT. l. c. Plakk. van Vlaand. p. 752.

Ordines Hollandiæ Zelandiæ & Friſiæ Monachales, ſevera ſatis ac repetita, ne in acquirendis rerum dominiis (a) ultra pergerent, alienas (b) hæreditates interverterent, & ad ſeſe omnia transferrent, publicarentur edicta.

§. XXVII. Anno ſequenti 1532. DAVENTRIENSES legatos Cæſaris, qui inquirerent in ſuſpectos Lutheranismi (c) admittere ſuam in urbem noluerunt, quin potius iis qui id nomine Cæſaris poſtulabant, à Senatu in conventu tribunorum plebis eſt reſponſum, „ nullo modo concedi poſſe, ut ulli Commiſſarii ex„ tranei id juris uſurparent, ſed accuſari debere ſuſpectos coram „ conſule aut nonnullis è ſenatu ad hoc delegatis; „ Tantum animi & conſtantiæ præſtabant patriæ ſuæ iſtius ſeculi homines!

Sed triſtior longe erat quæ apud *Limburgenſes* Leodienſibus conterminos agebatur hoc anno fabula; Quum enim magiſtratus hæreticis ita dictis non adeò videretur infeſtus, per ipſos Cæſaris emiſſarios tamen factum eſt, ut unius familiæ ſex Confeſſores, *Pater*, *Mater*, unà cum duabus *filiabus* utrisque nuptis, illarumque *viris* ad ignem (d) condemnarentur; Hi verò cum ad ſupplicium extra urbem ducerentur, veniſſentque ad montana Rotfeldii, jubilis dicuntur repleviſſe viam ſupplicii, variisque Pſalmis unanimi concentu decantatis ſemet ipſos exhilaraſſe atque corroboraſſe, usque dum invocando nomen Jeſu extremum vitæ halitum ponerent; Quæ res memorabilis admodum, proficua & ſalutaris fuiſſe dicitur ſequentium temporum incolis, quippe apud quos Evangelii lux tantopere corda colluſtravit, ut non niſi ingruentibus demum ſub Philippo II. tempeſtatum procellis, ab Evangelicæ fidei profeſſione potuerint avelli.

Sub idem tempus vernaculo ſermone libellus quidam edebatur conſolatorius Anno ſcilicet *triceſimo tertio* (e) ex ſcripturæ ſacræ locis

(a) BRANT. l. c. p. 107. ex J. J. Pontan. Hiſtor. Amſt. L. I. c. 8. p. 28. 29.

(b) Sic enim jam A. 1515. & A. 1524. ejusdem tenoris Edicta adverſus Clericorum & Monachorum, ambitionem, avaritiam, & inſatiabilem opes corradendi cupidinem, erant publicata.

(c) v. REVII Daventr. Illuſtr. pag. 250.

(d) v. Martyrol. magn. ling. Gall. fol. 686.

(e) Le LONG in deſcr. Ref. Amſtelod. fol. 480. Ea igitur quæ §. XIV. pag. 36. de hoc libro diximus, huc potius erant referenda.

locis contextus, ſub amœniſſimo *Fontis-Vitæ* titulo (a); Neque autem totus libellus quicquam niſi mera continebat Scripturæ S. verba ſine ulla vel illuſtratione vel expoſitione adjecta; Interea tamen, cum vel ſic tacito conamine à ſuperſtitionibus ad Deum & Chriſtum unicè avocarentur homines, factum eſt, ut is liber Pontificiorum indignationem incurreret, qui nihil minus quam quæ ipſorum cum ambitioni tum culinis erant infeſta, ferre conſueverant, prouti Monachus quidam Brabantus è Franciſci diſciplina omnia dicitur ſibi coëmiſſe exemplaria, eaque in ignem conjeciſſe, non alio ſanè cum eventu, quam ut tantò plura ſtatim ejuſdem variis in locis inprimerentur, eaque tanto avidius legerentur ab omnibus.

Apud BUSCODUCENSES hoc anno quatuor doctrinæ Reformatæ Confeſſores (b) ad mortis ſupplicium raptos martyrologia referunt, atque ita ſimul planum faciunt, quod jam tum in ea urbe non deeſſent qui cum Evangelicis ſentirent, & quos libera Evangelii profeſſio non puderet;

Uti A. 1536. jam plurimos ibi Reformatæ religioni faviſſe annotavit in privatis actis *Henricus* AGYLÆUS, Vir eximius & Jureconſultus ſua ætate doctiſſimus, qui & ipſe temporibus inſequentibus, multis modis rem reformatam promovit, atque illum à Johanne Bochio ſcriptore Pontificio meruit titulum, ut *gladiatoriæ factionis apud Sylva-Ducenſes is dux diceretur & anteſignanus*; Ex primis autem qui puriorem ibi religionem annunciarunt, uti ex iisdem Actis addiſcitur (c), *Henricus Bomelius* erat, deinceps *Hermannus Stucker* Swollanus, *Georgius Sylvanus*, & *Johannes Andelius* vir pius & doctus. Progreſſu enim temporis, non obſtantibus edictis ſanguinariis ad Phalaridem magis quam ad hominem Chriſtianum referendis, Eccleſia occultè hic colligi cœpta, incrementa varia admiſit, Chriſtiano *Sinapio* (quod eadem illa Acta tradunt) ad annos complures fideles miniſtri partes adimplente.

L §. XXVIII.

(a) *De Fonteyne des levens, uwt welken een jegelick (de door ſyn ſonden of ander ongevallen verdruct is) ſcheppen mag vercoelinge ende trooſt ſyner Sielen, getogen uwt de H. Schriftuere.*

(b) BRANT. ex actis martyrum pag. 108.

(c) vid. SCHOOK. de Canonic. Ultrajectinis pag. 451.

§. XXVIII. Apud TRANSISALANOS hoc tempore gliſcere quodammodo cepit hominum turbulentorum ſecta, quæ ſub reformationis ſpecie latenter inſidias tranquillitati publicæ ſtruere ſeque imprudentium vel res novas cupientium animis inſinuare tentabat, ſiquidem ad captandos homines atque ſeducendos certior laqueus immitti non queat, quam qui probo ſermone, ac pietatis ſpecie accedente divinæ cujusdam inſpirationis præſumtione contegitur. Ea fuit ratio, quod Maria Gubernatrix ad Tranſiſalanos hoc anno hunc in modum ſcriberet: „ Se „ comperiſſe, apud ſectarios quosdam in Tranſiſalania (a) arma „ bellica inveniri, quæ res parum à ſeditione diſtaret, quodſi „ itaque hi culpam faſſi pœnitentiam polliceantur, eos in gra„ tiam recipi poſſe: Cæterum verò, ſummam ſuam voluntatem „ eſſe, ut adverſus reos admodum ſeverè procedatur, quò illa „ extinguatur doctrina erronea, & paci publicæ conſulatur; „ providendum tamen ne incolis ſuis nimiopere orbetur provin„ cia: „ Sed juvat hanc cauſam ex ſuis eruere principiis;

Enimverò ex *Thomæ Munzeri* qui ſeditionem multitudinis in Saxonia, Thuringia & Germania ſuperiori concitarat (b), atque immanes nec impune tamen dederat turbas, officina, prodiit genus hominum, qui propter actionem & ipſum dogma vocabantur ANABAPTISTÆ; Hi parvulos arcebant à baptismo, & rebaptizabantur ipſi, & ita faciundum eſſe omnibus affirmabant, & vim omnem priori baptizationi detrahebant, ſanctimoniam quandam externam præ ſe ferebant (c), docentes, non licere Chriſtianis in foro contendere, non gerere magiſtratum, non jusjurandum dicere, non habere quid proprium, ſed omnia debere omnibus eſſe communia: Et hæc quidem illi principio, ſed multò deinde graviora propoſuerunt: (d)

Cum-

(a) BRANT. Hiſt. Ref. Belg. l. c. p. 108.
(b) v Hiſtor. noſtr. Reform. Tom. II. §. LX. pag. 136.
(c) SLEIDAN. Commentar. Lib. X. pag. 157.
(d) Certè his ſimilibusque erroribus jam propagatis, Opus *Reſtitutionis* titulo inſcriptum, quod SLEIDANUS à Monaſterienſibus durante urbis obſidione conſcriptum eſſe A. 1534. pag. 161. b. tradit, publicarunt; In eo pus & ſaniem paradoxorum ſuorum ita digeſſerunt, ut qui contrà ſen-

Cumque hi per Germaniam longè lateque vagarentur, Lutherus autem & plerique omnes viri docti reclamarent, magiſtratus quoque animadverteret, ut vix majori aliquo numero poſſent coaleſcere, niſi quod pars in Weſtphaliam, pars in Friſiam, alii in Hollandiam & his finitimas gentes emigrarent, factum tamen eſt, ut multas noſtrarum regionum inficerent eccleſias, & variorum hominum, quibus Papales equidem næniæ jam faſtidiebantur, ſed qui animum tamen veritate nec exultum nec firmatum habebant, ingenia ad ſe pellicerent.

Inter eos verò qui hanc cladem noſtris inferre regionibus, primus erat *Melchior Hoffmannus*, natione Suevus, opificio pellio, homo quidem literarum liberalium rudis, ſed ingenio ſolers & vafer ac audax, linguaque promtus. Hic velut enthuſiaſmo (a) correptus, à Deo ſe excitatum ferens ad veritatem mundo patefaciendam non papismum ſolum, ſed Lutheri quoque & Zwinglii, cæterorumque orthodoxorum doctrinam, cum in aliis multis capitibus, tum potiſſimum de *pædobaptismo* vehementer reprehendebat, & eccleſias cum iis facientes damnabat: Apocalypſin Joannis pro ingenio & conceptâ opinione audacter interpretabatur, de tabernaculo Moſis, & figuris aliis veteris teſtamenti mirifica ſomnia concipiebat, & oraculorum inſtar venditabat: de Chriſti incarnatione vetuſta deliria reſuſcitabat: & audebat, ut erat confidens & admirator ſui, cogitationes ſuas velut

ſentirent, impii damnatique judicarentur. Paradoxa autem hæc erant.
„ 1. Regnum Chriſti futurum eſſe ejusmodi ante ſupremum judicii diem,
„ ut pii & electi regnent, impiis omninò deletis ubique. Tradunt etiam
„ 2. licere populo, Magiſtratum abrogare. Item, 3. etſi nullum habuerunt Apoſtoli mandatum uſurpandæ jurisdictionis, tamen eos, qui
„ nunc ſint, Eccleſiæ miniſtros, debere ſibi ſumere jus gladii, pérque
„ vim conſtituere novam rempublicam. 4. Adhæc, neminem, qui non
„ revera ſit Chriſtianus, in Eccleſia tolerandum eſſe: tum & illud,
„ 5. non poſſe quenquam fieri ſalvum, niſi facultates omneis in commune deferat, nihilque proprium poſſideat, 6. Lutherum etiam &
„ pontificem Romanum ajunt eſſe falſos prophetas, Lutherum tamen
„ altero deteriorem: ſed 7. & matrimonium eorum, qui vera fide non
„ ſunt illuſtrati, pollutum & impurum, ac pro ſcortatione vel adulterio
„ potius habendum eſſe dicunt. „

(a) v. EMM. Hiſt. rer. Friſic. Lib. LV. ad A. 1530. fol. 860. 861.

à Deo dictatas chartis illinere, ac in lucem etiam producere. Sed cum animadverteret in patriâ & vicinis regionibus operam ſe ludere, audiretque in *Belgio* & finitimis locis mortales magno numero, eluceſcente paſſim per *Germaniam*, *Daniam*, *Sueciam* Evangelii veritate, è tenebris papatus caput attollentes & lumen aliquod quaſi è longinquo proſpicientes, propterea quod copia doctorum & librorum ob perſecutionem nulla ipſis eſſet, hærere perplexos, & variè fluctuare, &, quod in tali caſu ſolet contingere, incertis & vagis opinionibus circumagi, iſtuc eundi, ad ſementem dogmatis ſui inter eos tanquam idoneo in agro faciendam conſilium cepit. Quod factum eſt anno Chriſtianæ æræ M. D. XXIX. Verum cum metu perſecutionum cruentarum committere ſe regionibus papiſmo obnoxiis haud diu auderet, *Embdam* divertit, quò etiam contagionis anabaptiſticæ nonnihil ex vicinis provinciis irrepſerat anno proximè præcedente. Nam cum per aliquot jam annos continuos religionis Reformatæ exercitium liberum & Embdæ & in tota Friſia Orientali viguiſſet, nec à perſecutoribus ullum illic periculum eſſet, & commerciis vicinarum provinciarum jam tum univerſa regio pateret, accidit, ut qui domi rei divinæ cauſâ ſubſiſtere vererentur, quibus papiſmus fœtere cœpiſſet, huc velut ad aſylum ſe reciperent: in quorum numero etiam fanaticis opinionibus tincti, qui ignes & gladios perſecutorum formidabant, quidam fuere, & hi ſcabiem ſuam libenter aliis quoque affricuere.

Ad hoc igitur *Melchior Hofmannus* veniens, & vocationem divinam, ac vim impulſumque ſpiritus mirificè jactans, velut Apoſtolus aliquis cupidè exceptus eſt, adeò ut tantam ſibi adſentientium multitudinem concitaret, ut brevi tempore cœtum trecentorum (a) utriusque ſexus haberent.

Cumque magiſtratus in urbe, aut aliis rebus intentus, aut religionis cauſam ſuſque deque habens rem negligeret, ac fruſtrà ſine ope magiſtratus eccleſiaſtæ obſiſterent, auctore *Hofmanno* anabaptismus publico loco (b) Embdæ inſtitutus fuit. At facinore

(a) v. Henr. ALTING in Theolog. Hiſtoric. Loc. I. p. 62.

(b) Teſte EMMIO loc. cit. pag. 861. lin. 3. Videmus equidem Rev. MEI-

cinore eo vehementius commoti iidem Eccleſiaſtæ (Georgius *Aportanus* & ejus *collegæ*) non ſolùm acrius eccleſiam monere, & ſumma contentione publicè ac privatim contraire, ſed magiſtratum quoque exſuſcitare, obteſtari, objurgare, periculum non eccleſiæ ſolùm, ſed etiam reipublicæ ex naſcente illo incendio ponere ob oculos, ſuam innocentiam, fidem, diligentiam teſtari in omnes caſus: ipſum etiam Comitem monere, & querelis inceſſere; denique effectum dare, ne quid tale committeretur deinceps, neu malum ſerperet longius. Sic obice objecto indignatus ſeductor decedere iſtinc, & alibi experiri fortunam decrevit. Commodumque ad hanc rem ei accidit ſeu fortè, ſive ex compoſito ab homine ſene nullius pretii aut nominis, qui perſonâ vatis ſumptâ graviter aſſeruit, ſpiritum ſibi dicere, oportere Melchiorem *Argentinam* ire, illic in carcerem condi, & poſt ſemeſtre è carcere dimiſſum jam ſine omni impedimento docere, & docendo tum per ſe, tum per ſectatores ſuos terrarum orbem obire, ac veritatem patefacere. Ille verò velut numini ubique parêre paratus, confectis jam omnibus, quorum cauſâ huc venerat, ſubſtituto in locum ſuum alio, cui per impoſitionem manus ex diſciplinâ anabaptiſticâ *Apoſtolatus* munus commendavit, omnium opinione celerius, intra vertentem annum, ex quo venerat, *Embda* rurſum diſceſſit, & *Argentinam* contendit. Ibi docere privatim apud cives, dogmaque ſuum ſpargere exorſus, pro-

MEINERSIUM in Hiſtor. Ref. Ooſtfriſic. Tom. I. p. 42. hæc Emmii verba, ita tranſtuliſſe: „het quam door Hofmans bedryf daartoe, dat men „ te Emden in een openbare of gemene plaatſe herdoopte. „ Uti is deinceps pag. 45. Ligarium & ejus ſimiles reprehendit, quod referant, ex ſecta Hofmannica quosdam publicè docuiſſe, atque errores ſuos ex ſuggeſtu propalaſſe (*datze de wederdopery te Emden in de Kerke geleert, en in de Geerkamer dezelve uit een vat met water bedient hebben.*) Intereà tamen non diffitemur, ipſa hæc Emmii verba, majora præ ſe ferre, quam id quod vult Rev. *Meinerſius*; quouſque autem illa anabaptiſtarum conamina tum proceſſerint, ex aliis monumentis vix certò definiri poteſt: Id tamen certum eſt, eam quam *Ligarius* & ejus ſimiles exinde eliciunt conſequentiam, *quaſi res tota Emdenſis Eccleſiæ tum anabaptiſticis erroribus fuiſſet inquinata*, eſſe falſiſſimam, quippe quæ ex ſequentibus Emmii verbis (quibus hic utimur) refellitur.

proditus per indicem magiſtratui, in carcerem ductus fuit. Quem cum ingreſſurus eſſet, narrat *Ubbo Philippi* ſectatorum ejus unus è præcipuis, non dubiâ ſpe firmatum reliqua quoque vaticinio fanatici ſenis cui præſens hic eventus congrueret, reſponſura ſimiliter eſſe, lætumque Deo gratias egiſſe; ac projecto ante carceris fores pileo & calceis ſuis, correpto cultro ſoccos tibialium ad digitum pedis magnum præcidiſſe, atque erectis in cælum digitis clara voce juraſſe per Deum viventem, „ non ſe guſtaturum quicquam præter panem & aquam, priusquam eâdem „ manu, & iisdem extenſis digitis monſtraſſet eum præſentem, „ qui ſe miſiſſet, „ ſimulque carcerem hilari vultu & animo ſubiiſſe. Et à paucis diebus, ait, è diſciplinâ ejus Argentinæ vates extitiſſe utriusque ſexus, ſuccinentes ſeni illi priori de læto captivi exitu, & gloriâ ejus futurâ incredibili à completo ſemeſtri, eumque cuſtodiâ liberatum Argentinâ novâ Hieroſolyma egreſſurum cum XLIV. millibus doctorum, & apoſtolorum Dei, atque hos invictâ ſpiritus virtute armatos, & miraculorum dono eximio ornatos in univerſum orbem emiſſurum, & anabaptismum feliciſſimè propagaturum; ipſum Eliæ perſonam gerentem cum altero *Poltermanno* quodam Enochi partes agente, velut faces duas ac oleas in ſuperficie terræ ſtaturos, omnibus conſpicuos: à flammâ oris horum conſumptum iri omnes contradicentes, & ſimilia deliria complura, aut febricitantium ſomnia, ipſâ vanitate vaniora, omnia eventu ipſo confutata, ac ſtultitiæ damnata: quæ perſequi non eſt propoſiti noſtri.

Apud *Embdanos* autem quem ſibi ſubſtituerat *Hofmannus*, (is erat *Joannes* quidam textorii opificii, ex telæ genere, quod conficiebat, trypopæus (a) appellatus, homo literaturæ omnis rudis, natione *Belga*) apoſtoli inſtar non ſolum doctorem ſe ferebat, ſed alios quoque mittebat, & docendi auctoritate inſtruebat. Sed paulò poſt *Hofmanni* abitum, objicientibus ſe magno ſtudio eccleſiaſtis, & commovente ſe quoque magiſtratu perculſus animo, deſertâ ſtatione *Amſterodamum* ſe recepit, ibique docuit occultè ad breve tempus, & anabaptismum adminiſtravit: atque inde alia loca adiit, donec detectus tandem, & *Hagam* in vin-

(a) *Jan Trypmaker.*

vincula tractus ſupplicio capitis vitam finiit. Cum hoc cæteri quoque, quotquot noti erant ejus ſectæ homines, imperio magiſtratus Emda & reliqua regione diſcedere juſſi: urbsque & regio tota ſectariis purgata.

§. XXIX. Sublato igitur in Hollandia Trypopœo, quem ſibi Hoſmannus ſubſtituerat, in eadem Hollandia prodiit *Johannes Mathias* (a) quidam opificio piſtor, civitate *Harlemenſis*, vir vafri & audacis (b) vaſtique animi. Is primus à Trypopœo ea in regione poteſtatem mittendi & dona ſpiritus conferendi ſibi ſumens, impulſu divino id ſe facere ajebat. Qui miniſterium ſuum à peſſimo facinore eſt exorſus. Nam domi deſertâ conjuge, quam habebat provectioris ætatis, puellam Virginem formæ integræ, cujusdam Harlemenſis viri cumprimis honeſti piique filiam aſtu ac promiſſis circumventam ſecreto ſecum abduxit *Amſterodamum*, ibique occuluit. Hinc enthuſiaſticos raptus, & revelationes de rebus maximis jactans, ac inter anabaptiſtas, qui illic erant, in medium procedens ſe Enochum eſſe affirmavit. Hoc perplexos habuit ſectarios, ad quos è cuſtodiâ Argentinenſi Hoſmannus ſcripſerat, „ ad exemplar Zorobabelis & Haggæi, „ qui biennio ab extruendo templo quondam abſtinuêre, ſimi- „ liter nunc anabaptiſtis ab exercendo anabaptiſmo eſſe abſti- „ nendum: „ & norant iidem, Argentinæ Poltermannum pro Enocho haberi. At iſtis hærentibus *Joannis Mathias* vehementius anabaptiſmum urſit, ſimulatâ ſpiritus agitatione, ac ſibi non parentes horribili denunciatione certiſſimarum pœnarum adeò conterruit, ut miſelli præſentem ſe videre infernum exiſtimarent, atque eo metu ſubacti ceu Enochum eum venerarentur. Ex iis verò, quos ita perculerat, & annunciatione pacis ſuæ velut ab inferis revocaverat, nonnullos per impoſitionem manus Apoſtolos deſignavit, atque in opus domini binos & binos Amſterodamo emiſit. Quorum *Gerritius* bibliopegus (c), & *Joannes Bucoldus* (d) ſartor patriâ Leidenſis, is qui deinde ad regnum per-

(a) *Jan Matthyszoon.*
(b) EMM. Hiſtor. rer. Friſicar. Lib. LVII. fol. 882.
(c) *Gerrit Boekbinder.*
(d) *Jan* Bokelszoon *van Leyden.*

pervenit, Monaſterium ſe contulerunt. Qui quem ludum iſtic luſerint, deinceps uberiori ſermone enarrabimus. Duo alii *Bartholomæus* (a) bibliopegus & *Theodoricus* (b) doleator *Leovardiam* Friſiæ pervenere. Hi principio anni M. D. XXXIV. convocatis ejus loci Hofmannicis numero paucis, annunciatâque iis pace, expoſuere miſſionem ſuam, ſuosque Ενθȣσιασμȣς, & mirifica multa de Enocho *Joanne Mathia* homine divino, fidemque ſuperantia, & vocationem ſuam cum apoſtolicâ, ſuum ſpiritum cum ſpiritu in pentecoſte olim effuſo æquipararunt: addidêre præterea, „ perſecutionum tempus jam finem habere, nec eſſe eas „ deinceps metuendas: imò nunc tempus illud adeſſe, quo gen- „ tem fidelium etiam in terris oporteat triumphare, atque adeò „ perſecutoribus tyrannis cum fœnore duplo accepta rependere.„ Atque hæc tam aſſeveranter ac feriò, & cum mirificis verborum præſtigiis pronunciabant homunculi hi, ut ſi quis vel hæſitationis indicium prodere auderet, hunc cum Core Joanne & Jambre reſiſtere ſpiritui ſancto dicerent; contradicentes autem terribilibus damnationum ac pœnarum minis percellerent; denique hunc metum omnibus incuterent, ut ſinguli vererentur, ne temerè ac improvidè fortaſſis divinæ miſſioni ſe opponerent.

Quâ ratione accidit, ut attoniti trepidique omnes ferè qui aderant, eodem iſto die retingi ſe paterentur: in quorum numero etiam *Ubbo* (c) *Philippi* fuit, celebris in ſectâ, qui ipſe hæc memoriæ prodidit. (d) Poſtridiè iidem apoſtoli iſtinc jam abituri, retinctis denuò in unum coactis, *Ubboni* huic Philippi, & *Hanſio* Tonſori (e) per impoſitionem manuum docendi baptiſandique munus tanquam epiſcopis commendarunt. Dein poſt dies octo cum Bartholomæus & Theodoricus jam abiiſſent, venit eôdem tertius apoſtolus à *Joanne Matthia* Amſterodamo miſſus *Petrus Xylo-*

(a) *Barthbolomeus Bockbinder.*
(b) *Dirk Kuyper.*
(c) *Obbe Phlips.*
(d) Is enim cum aliquandiu his ſordibus immerſus fuiſſet, tandem ad frugem tamen rediit, ſuæque fidei confeſſionem, & rei geſtæ quandam narrationem edidit, quam ſæpiusculè citat BRANTIUS loc. cit.
(e) *Hans Scheerder.*

Xylopriſta (a), qui à ſerrando ligno id nomen Germanicum habuit, eodem legationis munere ſe jactans, iisdemque dogmatum fanaticorum veſtigiis cum prioribus inſiſtens: à quo, abſente Ubbone cum collegâ Tonſore, qui docendi & tingendi cauſâ in agrum exierant, *Theodoricus Philippi* (b), Ubbonis frater, vir Latinè & Græcè non vulgariter doctus, atque ideò magnum quoque nomen & fratre majus in ſectâ poſtea nactus, anabaptiſmo eſt initiatus.

§. XXX. Sed *Petrus* cum fortè in orthodoxos, qui Calvini, Zwinglii, Oecolampadii, Melanchthonis, Lutheri libros legerant, incidiſſet, & iis ſe imparem ſenſiſſet, non magno operæ pretio facto à paucis diebus *Leovardia Amſterodamum* ſe recepit. Quo vixdum digreſſo, ſparſo rumore, anabaptiſtas in oppido cætus habere, à magiſtratu Leovardienſi clauſis oppidi portis inquiſitio in eos inſtituta eſt, in quâ ſummum periculum *Ubbo Philippi* epiſcopus ex agro domum tum fortè rediens prope portam adiit. Atque ita vaticiniorum vanitas ſtatim comparuit, teſte ipſo hoc Ubbone. Hæc omnia menſe Januario ejusdem anni M. D. XXXIV. acta: rurſusque anabaptismus per eum annum in Friſiâ univerſâ conticuit.

Sed in Hollandia circiter Calend. Martii retinctorum multitudo per agrum *Leidenſem* collecta, ut *Monaſterium* novi regni ſedem iniret, non procul *Harlemo* diſſipata fuit, multique interempti. Mox in Borea Hollandiæ parte motus eorum compreſſi, plurimi ſuppliciis affecti. Enochus *Joannes Matthias* majora ſequens Monaſterium ad novum regnum promovendum profectus: ubi cum ſuis, uti merebatur, malè periit. Apoſtoli verò ejus tres in Hollandiam regreſſi varios illic tumultus dederunt.

Nam Januario menſe anni ſequentis M. D. XXXV. cum fama crebreſceret, novum regnum feliciter ſurgere apud *Monaſterienſes*, factio horum, nolens in Hollandia quoque ſibi deeſſe, conſilium iniit *Leidæ* occupandæ (c). Verum detecti conſilii auctores

M cir-

(a) *Pieter Houtſager.*
(b) *Dirk Phlips.*
(c) vid. HORTENS. de anabapt. pag. 53.

Digitized by Google

circiter xxx. conjecti in carceres (a), alii igne, alii ferro pœnas dederunt. At exemplo iſto non territi fanatici *Amſterodami* III. Non. Februar. in ædibus Joannis Siberti, quæ erant in *via Salaria* (b), ipſo abſente congregati fuere ſacrorum cauſâ viri VII. fœminæ V. Ex his *Theodorus Sartor* (c), quaſi ſpiritu agitatus coram cæteris in pavimentum ſe conjecit toto corpore extenſus, & cum abſque motu jacuiſſet aliquandiu, tandem velut è ſomno profundo excitatus, ſurgensque, finitis, quas ſimulabat, ardentiſſimis ad DEUM precibus, profeſſus eſt, ipſum DEUM in ſummâ majeſtate conſpicuum ſe vidiſſe, omniaque in cœlo & inferno ſibi eſſe perſpecta: jam nunc diem magni judicii adeſſe. Et his dictis, ait, „ veritatem nudam eſſe, ponenda terrena omnia, ab„ jectisque veſtibus ipſâ nuditate teſtandum fidelibus, eſſe ſe in „ numero filiorum DEI. „ Nec mora, ipſo exemplo præeunte, ab omnibus veſtes poſitæ (d), cunctique quaſi furore correpti toto corpore nudi utriusque ſexus projecto pudore pariter in publicum ex ædibus ſe ejecere, & per vicos urbis diſcurrentes vociferati ſunt, *nova civitas filiorum DEI: agite pœnitentiam, agite pœnitentiam: væ væ ſuper omnibus impiis.* Quibus clamoribus turbati cives, ignari quid rerum eſſet, cum in publicum concurriſſent ad arma, inſidiarum metu, conſpectos fanaticos & comprehenſos in vincula duxerunt. Vincti cauſâ cognitâ à curiâ ſuppliciis affecti.

§. XXXI. In *Friſia Tranſlavicanâ* ejusdem ſectæ homines concurſu facto trecenti numero fœminis puerisque mixti ad III. Calend. April. nocte concubiâ ſubitò advolantes cœnobium vetus,

(a) EMMI l. c. p. 883. ſed HORTENSIUS captos dicit quindecim viros, quinque fœminas, illos ferro cæſos hos in profluenti aqua demerſos.

(b) *De Soutſteeg.*

(c) *Dirk Snyder.*

(d) HORTENS. l. c. p. 54. dicit; *prophetam galeam capiti detraxiſſe, & thoracem ferreum exuiſſe, enſem & alia bellica inſtrumenta excusſiſſe, & in ignem conjeciſſe*, quod & *reliqui* ad ejus *exemplum* fecerint; cum his conſentiunt quæ J. J. Pontanus refert, ſed circumſtantias ab his diverſas ex archivis quibusdam ſive privatis ſive publicis affert BRANT. in Hiſtor. Ref. Belg. T. I. p. 118. 119.

Digitized by Google

tus, *Bolsverdiæ* vicinum (a), invadunt, occupant, ad defenſionem ſe parant, ſi qui oppugnare velint. Quin imò jactant, hoſtium tormenta directa contra ſe in ipſos hoſtes eſſe reditura: atque hoc à malo dœmone perſuaderi ſibi ſinunt. A biduo deinde antiſtitem cœnobii cum omni grege monaſtico fruſtra monitum ut partibus ſe jungat, & eandem fortunam ſubeat, incolumem dimittunt: abeuntes verò his perſequuntur verbis, velut comminantes. *Ite ſanè, ite ad impios, quoniam manere non vultis, ut cum iſtis pereatis.* At Ge. Schenkius Friſiæ præfectus de his certior factus ex omni parte regionis populo ad arma vocato cœnobium obſidet, tormentis quatit, denique poſt dies aliquot muro latè proſtrato vi expugnat. Magna multitudo ſectariorum primo fervore trucidati: XXIV. juxta cœnobium è patibulo ſuſpenſi, XV. capite truncati: Fœminarum multæ Leovardiam in vincula ductæ cum perſiſterent in tuendâ hæreſi, aquâ ſunt ſuffocatæ.

Eodem Aprili menſe idem veſanus ſpiritus in agro *Groningano* ludum luſit longè nequiorem. Vicus eſt in eo agro non vilis, *Sandæ* (b) nomine, in quo villa ruſtica ab aliis paulò remotior juxta aggerem ſecedit. In hanc villam ſub noctem magna multitudo hominum hujus ſectæ confluxerant, ut ſacra ſua peragerent. In horum numero *Hermannus* (c) quidam homo nullius pretii opificio ſutor in lectum ſe conjecit nudus umbilico tenus, prophetam atque adeò Meſſiam, ac demum ipſum DEUM patrem ſe venditans, qui adeſſet jam, ut ſibi credentes cunctos ſervaret. Cubans verò clamabat tremulâ ac abſonâ voce, *occidite, occidite, ſacerdotes & monachos omnes, occidite & magiſtratus totius mundi, & maximè eos, qui hic præſunt: reſipiſcite, reſipiſcite; en adeſt liberatio veſtra.* Atque iſta indeſinenter ingeminabat attonitis omnibus, qui aderant, ululantemque potius quam clamantem adibant: interimque velut æſtuans ſpiritu, ſæpè bibendo ſitim ſedabat. Cumque vulgaret apud ſectarios fama, jam jam appropinquare horam judicii, quâ fideles ſervari, reliquos omnes puniri oporteret, concurrentibus pluribus eadem illa nocte homines circiter CCC. re-

(a) vid. EMMI. l. c. fol. 884.
(b) Vulgo. *'t Hogeſand.*
(c) *Harman de Schoenmaker.*

Digitized by Google

retincti ſunt (a), perſuaſi omnibus pereundum eſſe, qui non retingerentur. Mox adfuit alius ejusdem farinæ homo hortulanus, viſionem crepans, atque ad lectum jacentis patris accedens, filium ſe Dei eſſe & verum Mediatorem aſſerebat: dein cum patre ſermocinatus intercedebat pro humano genere, vociferans, *ô pater, miſerere populi, miſerere, ignoſce, veniam da:* denique canthario cum cereviſiâ poſtulato pater filio cum propinaſſet, bibe ait, & hauri Spiritum ſanctum. Et cum hic cantharum evacuaſſet, extollens eum extentâ in ſublime manu, ac de manu in manum transferens, ſaltansque in turbâ circumſiſtente & venerabundâ, unà cum cubante patre identidem intonabat, *perimite carnem veſtram, caro veſtra diabolus veſter eſt: ponite arma, & quicquid ornatus habetis:* ecce Deus jam pugnabit pro nobis, & in novum regnum cœlorum introducet, deſtruetque omnes impios; *pecuniam, aurum, argentum, & quicquid hujusmodi, abjicite, remoras beatitudinis veſtræ:* atque hæc abjecta nebulones alii diligenter colligebant. Tum filius in ſedile aſcendens iterabat clamores priores, Dei ſe filium mediatoremque eſſe: ſimulque matrem ſuam, quæ in eo cætu aderat, interrogabat, an non crederet & profiteretur, Dei filium ſe peperiſſe, eamque negantem ita terrebat, ut credere & confiteri ſe trepide affirmaret. Alium verò non ſuccinentem ſententiæ eidem prehenſum manu in ſalebras ſtercoris bubuli præcipitem dabat, dicebatque, *Ecce jaces in abyſſo inferorum.* Mox aliis atque aliis ridicule dictis & factis, demum à valido homine indignante proſtratus in terram multorum pugnis inſigniter contuſus eſt iſte Dei filius, ac vix tandem è manibus ferientium fugâ ſe eripuit. Pater verò paulo poſt in lecto adhuc recubans à miniſtris magiſtratus occupatus, loroque vinctus, & Groningam pertractus in carcerem datus eſt: in quo infelicem ſpiritum tanquam mente motus, & in veſanis clamoribus ſuis perſiſtens exhalavit. Sic œſtro illi his in locis finis impoſitus.

§. XXXII. Sed tamen ut illam in urbe MONASTERIENSI excitatam turbam, & truculentam fabulam paucis conſideremus, nec ab Opere noſtro nec ab ipſa re videbitur alienum. Ne-

(a) EMM. l. c. p. 884.

Negari autem non poteſt occaſionem à libertate doctrinæ Evangelicæ datam eſſe Anabaptiſtis in urbem illam irrependi.

Eſt ſcilicet non procul ab Urbe MONASTERIENSI, divi Mauritii templum (a), in eo docebat Evangelium A. 1532. *Bernardus* ROTMANNUS, frequenti civium auditorio: quumque de illo in urbem recipiendo cogitarent, Pontificii ut hoc impedirent, mediocrem pecuniæ ſummam ei dant, quò ſcilicet exercendi ſui cauſa proficiſcatur aliò. Diſcedit ille, & locis aliquot perluſtratis ubi fructum aliquem & culturam ingenii percipere poſſet (b), redit poſt aliquot menſes. Illi verò, qui reditum ipſius moleſtè ferrent, conantur eum à concionibus removere: ſed id fruſtrà fuit, applaudente nimirum populo.

Mox quidam è civibus præſtantiores, in urbem hominem recipiunt. Quumque à templis excluderetur, foris in porticu ſuggeſtum ei collocant. Augeſcente verò indies numero civium & auditorum, poſtulatur à Pontificiis, ut templum ei patefaciant: ſin minus, vi patefactum iri. Non multò poſt, ille, de conſilio delectorum populi, miſſis literis in vicinam Haſſiam, Lantgravianæ ditionis, petit viros aliquot bonos atque doctos ad ſe mitti, qui unâ ſecum Evangelii ſementem ibi faciant. Itaque Marpurgo bini mittuntur. Cùm eò ventum eſt, deliberant numero ſex, quomodo pontificatum inde primo quoque tempore profligent, ut Evangelium majori cum fructu doceri poſſit. Ad eam rem hæc eſt viſa ratio commodiſſima. Pontificios errores conſcribunt, & in XXX. circiter capita referunt, eaque Senatui tradunt, ſic interim animo parati, ut niſi demonſtrent è ſacris literis, hæc omnia cum verbo Dei pugnare, nullam pœnam recuſent. Senatus in curiam venire jubet Pontificios, & ea quæ diximus errorum capita proponit: & quia ſemper præ ſe tuliſſent,

(a) SLEIDAN. lib. X. pag. 157. b.

(b) *Rotmannum* ea arrepta occaſione varias perluſtraſſe civitates & Academias per *Germaniam*, ſed nuſpiam diu ſubſtitiſſe, *Witebergæ* per aliquot dies commoratum eſſe ac præcipuè in *Melanchthonis* amicitiam ſeſe inſinuaſſe; Poſtea *Marpurgum* & *Argentoratum* inviſiſſe, quinimò ad *Helvetias* usque profectum eſſe, refert OTTIUS in Annal. anabaptiſt. pag. 58.

ſent, doctrinam ſuam eſſe puram, & niti Verbo Divino, concionatores autem hoc ipſum pernegent, idque demonſtrare velint etiam ſui capitis periculo: rogat ex illis, an ea quæ objiciantur, ſacris literis confutare velint. Ad hunc modum interpellati, quum magnopere Senatui rem eſſe cordi viderent, paucis reſpondent, „ nihil habere ſe quo ſua defendant, quòd autem „ hucusque dixerint, ſuum inſtitutum eſſe probum atque rec- „ tum, id opinione eſſe factum & ignoratione. (a) „ Tum Senatus, quandoquidem erroris & falſæ doctrinæ convicti, nihil habeant quod opponant, & ſuam ipſi nequitiam agnoſcant: jubet, ut in poſterum à docendi munere abſtineant, novis autem doctoribus, qui detexiſſent ipſorum impoſturas, locum in templis omnibus permittant. Pòſt, de voluntate Senatus atque populi, templa ſingulis attribuuntur, ubi doceant.

Eam rem perquam moleſtè tulerunt Pontificii, ſed imprimis ii, qui primarium templum obtinent, plerique omnes genere nobiles. Hi, quum aliud non poſſent, irati diſcedunt, & ad ejus urbis Epiſcopum abeunt, & inito conſilio ſtatuunt, occupandas eſſe vias omneis & aditus, ne quid in urbem importari poſſit annonæ. Aliquantò pòſt, omnibus jam undique viis obſeſſis, Epiſcopus, & ii quos diximus, amplioris ineundi conſilii cauſa, *Telgetum* veniunt, quod eſt ab urbe oppidulum, ad miliare unum. Illinc tabellarius ad Senatum mittitur cum literis, in hæc verba, „ Deſiſtant ab inſtituto, priſtinumque ſtatum re- „ ſtituant, ſin minus, hoſtium numero futuros. „ Epiſcopus erat, Comes FRANCISCUS *Vualdeccus.* Proximè ante ipſum fuerat archiepiſcopi Colonienſis frater germanus, *Fridericus.* Verùm is, vel quòd iis locis parum uteretur firma valetudine, vel quòd aliquid eſſet odoratus, non ita pridem ſponte loco deceſſerat, & privata vita contentus in patriam reverterat. *Monaſterienſes*, re deliberata, nuntium detinent, & de nocte profecti, quæ diem natalem Chriſti præcedit, circiter *nongenti*, quum ex improviſo veniſſent, oppidulum capiunt, & occupatis portis, ne quis evaderet, omneis comprehendunt. Epiſcopus fortè pridie diſceſſerat. Mox in urbem captivos adducunt. In his erant pri-

(a) SLEIDAN. p. 158. a.

primi nominis Pontificii, & ex reliqua nobilitate nonnulli. Rogat ex iis Senatus, quid ſit ipſorum voluntatis, & an Evangelii prædicationem cogitent poſthac impedire? Liberaliter illi reſpondent, ſe daturos operam, ut ea doctrina vigeat. Itaque fit pactio, cujus exemplum Senatus Lantgravio mittit, & ſimul orat, ut Evangelii ac Reipublicæ cauſa velit non deeſſe negotio. Mittit ille quosdam de ſuis. Illorum interventu pactum fuit, ut reconciliatis animis & offenſione ſublata, pacem utrinque colant. „ In ſex templis Evangelium doceatur: quicquid ſit impiæ reli„ gionis & ſuperſtitioſæ, tollatur. In primario templo nihil mu„ tetur, neque civitas illud quicquam ad ſe pertinere putet. „ Hæc pacis formula fuit obſignata *Lantgravii* & *Epiſcopi* & ipſius clientelæ & nobilitatis & totius populi ſignis, Februarii die decimo quarto, ſalutis anno M. D. XXXIII.

§. XXXIII. Cum itaque ſic ſatis ſtabilitæ in Urbe Monaſterienſi viderentur, cum Principis Haſſiaci auctoritate, tum pactis cum Epiſcopo mutuis, res Evangelicæ doctrinæ, venit magno piorum damno, interitu & infamia Evangelii, Monaſterium *Johannes* ille *Boekbolt*, Leidenſis, Johannis Mathiæ Apoſtolus, & emiſſarius, de quo antehac (a) diximus, homo acutus, eloquens, modicæ lectionis, verſutus, audax, ingenio contentioſo, attamen ad ſimulandum & diſſimulandum quidlibet promto, in ſumma, vehemens Anabaptiſta.

Is initio familiariter ſe Doctoribus Evangelicis inſinuat, eosque adit, atque per novem circiter menſes anni *triceſimi tertii* ibi hærens ſubdolè quærit, jam ab hoc jam ab illo paſtore, num arbitrentur parvulos rectè baptizari? ejusque demonſtrationem ex ſcripturis petit: Quum affirmarent, tum verò ille ridere cœpit eos atque contemnere. Qua re intellecta *Rotmannus* pro concione populum hortatur ad precationem (b), ut puram ipſis doctrinam (c) ſervare liceat, & à fanaticis hominibus incorruptam de-

(a) vid. §. XXIX. pag. 87.

(b) SLEIDAN. loc. cit. pag. 158. b.

(c) Ex hiſce ſaltem apparet, quam minus rectè illæ turbæ vel Reformationis negotio adſcribantur, vel ab ipſo Rotmanno, purioribus antehac doc-

defendere, imprimis autem ab Anabaptiſtis, qui nunc etiam latenter apud ipſos obrepant, & hominum cœtibus aggregentur: quorum opinio ſi vincat, miſerum eſſe futurum, non Reipublicæ modò ſtatum, ſed & Religionis.

Eodem ferè tempore venit eò *Hermannus Stapreda* Morſenſis, qui Rotmanni factus collega, publicè in parvulorum Baptismum invehebatur. Præceptorem iſte habuit *Henricum Rollium*, de quo Trajectenſes paulò ante ſupplicium ſumpſerant ob anabaptismum. Et hic quidem fuit alter veluti gradus ad novum iſtud doctrinæ genus. Jamque res eò proceſſit, ut de Anabaptiſtis plurimus eſſet per urbem ſermo, tametſi privatim adhuc & occultè res ageretur. Nemo enim qui non eſſet ipſorum ſectæ, admittebatur: deinde, non profitebantur iſta palàm auctores, neque docebant niſi de nocte, & quando ſomnum reliqui caperent, tunc demum ſua peragebant myſteria. Sed re patefacta, quum plerique cives fremerent, & indignum eſſe clamarent, novum dogma clanculum & noctu diſſeminari: fit ſenatusconſultum, quo jubentur auctores ab urbe proficiſci, verùm egreſſi, redibant alia via, & mandatum à Deo ſibi jactabant, uti permanerent, cauſamque ſuam graviter & ſeriò perficerent. Movit ea res Senatum, & nonnihil etiam perculit admiratione quadam: itaque majoris vitandi motus & periculi cauſa, jubentur in curiam venire tam Anabaptiſmi quàm Evangelii doctores, & cum his aliquot homines eruditi.

Tum verò *Rotmannus* in transvorſum actus quod huc usque occultaverat, ingenium ſuum prodit, atque parvulorum Baptismum, quem antehac defenderat, ut impium & exſecrandum condemnat; Sed *Hermannus* BUSCHIUS (a) inprimis, vir præclarus, qui tum relicta *Marburgo*, *Monaſterium* conceſſerat, ita diverſam

doctrinis imbuto deriventur, quippe qui ſeductus eſt magis quam ut pro ſeductore haberi poſſit, quanquam etiam deinceps, facto ſemel a veritate divortio, in pejora omnia fuerit prolapſus, certo indicio, quam ſtantem videre oporteat ne cadat, &, quam facilis, ubi ſemel aurem præbuerimus unicuivis ſpiritui, deinceps in omne genus errorum ſit prolapſio.

(a) Eſt de ea diſputatione editus ſingularis libellus *Herm. Hamelmanni* A. 1582. 8. quem citat. Cl. BURKHARDUS in Vita *H. Buſchii* p. 230.

ſam ſententiam inſtituta coram Senatu cum Rotmanno, A. 1533. d. 7. & 8. Auguſti diſputatione defendit, ut Anabaptiſtæ decreto publico juberentur urbe quamprimum excedere; Cum autem per Epiſcopi (a) fines non ſibi licere tutò proficiſci dicerent, Senatus & fidem eis publicam impetrabat, & viaticum unà dabat. Ipſi verò, qui multò antè conſtituiſſent nusquam aliò proficiſci, clàm ad ſuæ doctrinæ ſectatores digreſſi, latitabant aliquandiu.

Senatus interea, priusquam è ſuis illi latibulis denuò prodirent, omnia templa claudit, uno ſolum aperto. Nam metus erat, ne Anabaptiſtæ, quorum indies augeſcebat numerus, comitati ſuis doctoribus, Evangelii præcones è templis exturbarent. Menſe deinde Novembri, Lantgravius, rogatu Senatus mittit eò duos, docendi cauſa, *Theodoricum Fabritium*, *Joannem Melſingerum*. Et *hic* quidem cognita rerum perturbatione, periculo etiam commotus, domum redit. *Alter* autem ſtrenuè monebat cives, ut ab Anabaptiſtica doctrina diligenter caverent: & in hoc quidem ſtadio decurrit atque permanſit, donec Anabaptiſtæ, ſuperiores facti, reliquos urbe pellerent. Et ne quid omnino deſiderari poſſet, certam doctrinæ & adminiſtrationis eccleſiaſticæ formulam conſcribit, Senatu, populóque comprobante. Permiſſu deinde Senatus, incipit rurſus docere *Petrus Vuirtemius*. Sed vix paucis habitis concionibus, impulſu Rotmanni ab Anabaptiſtis eiicitur, qui jam ferociores facti, *Fabritium* & alios ad diſputationem provocabant. Aſſentiente Senatu, placuit, ut è ſacris tantum literis aliisque ſcriptis horum ſimilibus res ageretur, adhibitis aliquot viris literatis atque bonis, velut arbitris, qui partis utriusque ſententiis & argumentis probè cognitis & inveſtigatis decernerent: quod ii ſtatuiſſent, ratum fore, quò ſublatis tandem diſſidiis, pax reſtitueretur Eccleſiæ. Sed conditionem hanc Rotmannus atque ſocii repudiabant. Quum ergo cognitionem ſubterfugerent, cœperunt vulgò contemni. Hanc verò maculam ut eluerent, aliam rationem inveniunt magis compendioſam. Ex ipſis quidam velut afflatus numine, per urbem diſcurrit, &, *Pœnitentiam*, inquit, *agite*, *&*

N *rebap-*

(a) SLEIDAN. loc. cit. pag. 159. a. b.

rebaptizamini: ſin minus, jam ira Dei vos obruet. Hic cœptum eſt vulgò tumultuari, & quicunque rebaptizarentur, eadem quæ ille, eodemque modo declamabant. Multi, quòd iram Dei metuerent, quam iſti tantopere jactabant, ſimplicitate circumventi, homines alioqui non mali (a), morem iis gerebant: alii etiam, quò ſuas fortunas conſervarent. Adverſarios enim Anabap-

(a) Conciliaverant nimirum ſibi multorum aſſenſum homines nefarii quod primæ propoſitiones libri quem A. 1533. publicarunt, ſub tit. *Die bekantnuss von beyden Sacramenten Tauf und Abendmahl der Predikanten zu Munſter*, ſpecie non carerent: juxta illud; Fiſtula dulce canit &c.

Erat verò ejus libri argumentum: „ Inter omnem purioris Evangelii „ annunciationem, corruptionem & impietatem non decreviſſe, ſed majus „ augmentum obtinuiſſe; Cauſam mali eſſe, quod omnes in Eccleſiæ „ communionem ſine diſcrimine admittantur; Id pædobaptiſmo eſſe tribuendum; cum tamen baptiſmus à Chriſto inſtitutus ſit, ad declarandam hoc externo ſigno mortificationem veteris & vivificationem novi „ hominis: Unde abſque tali converſione externum ſignum mera ſit hypocriſis; Qua de cauſa præſtet, ut ad formam à Chriſto præceptam „ primò annuncietur Evangelium Chriſti; Credentes deinde baptizari „ poſſe: Cumprimis, quia baptiſmus virtute mandati Chriſti in nomen „ Patris, Filii & Spiritus Sancti inſtituendus, fœdus cum Patre tam clarè „ notet, atque baptimus in Moſen, fœderalem quandam cum Moſe „ conjunctionem ſuper lege ejus notabat; Atque tum demum, quæ ſervanda ſint, plenius ipſis inculcanda eſſe; Talibus etiam dari poſſe S. „ Cœnam, quæ charitatis quoddam ſit convivium; In quo inde fideles „ memoriam mortis Chriſti recolant, hinc verò ſeſe ad mutuam charitatem excitent, cujus exemplum charitas Chriſti ſit; Et in hoc equidem „ negotio ſe cum Helvetiis atque Friſiis ſe ſentire fatentur:

„ Sed hiſce ſtatim graviores errores adjunxerunt, jactantes, non modò „ Chriſtum corpus de cœlo accepiſſe, ſed etiam, ante ultimum diem „ regnum Chriſti in terra civile futurum. In illo ſolos ſanctos, regibus „ ferro ſublatis dominaturos, reliquos eſſe paganos, non eſſe horum magiſtratibus parendum, non cum talibus matrimonium ineundum, vel, „ initum diſſolvendum, neceſſariam eſſe communionem bonorum, licitam eſſe ipſo jure naturæ Polygamiam &c: „ Quæ ultima dogmata in eo quem A. 1534. publicarunt libro ſub tit. *Reſtitutionis* (vide §. XXVIII.) cumprimis inculcantur: Eum cum PHILIPPUS Haſſiæ Landgravius refutari curaviſſet, tum Hi denuò librum itidem populari lingua, *de Scripturæ myſteriis* conſcribunt: In eo (docente SLEIDANO pag. 163. b.) totius

baptiſtæ malè mulctatos, poſſeſſionibus dejiciebant. Fuit hoc ad exitum Decembris.

Tum verò qui aliquandiu latuerant, ex latebris ſuis prodire atque omnia clamoribus implere, quin imò, non baptizatos, tanquam paganos & impios interficere, atque varia alia furoris & truculentiæ edere ſpecimina, quibus cum ſe reliqui cives opponerent, adeò vehementer inter ſe ab utravis parte dimicarunt, donec utrinque datis obſidibus ad compoſitionem ventum eſt, qua cautum eſt, ut ſuam quisque religionem ſequeretur, ut domum redeant, & pacem colant:

§. XXXIV. Hoc itaque rerum ſuarum qualicunque ſucceſſu confidentiores facti, *Rotmannus*, & Bern. *Knipperdollingius*, qui facilè primus erat ejus factionis, ulteriora tentant, atque non contenti illa quam ita nacti erant libertate, ſtatim res novas moliuntur, atque aucto ipſorum quotidie ex Belgio & aliis regionibus numero, Literas per internuncios mittebant *Osnabrugam*, *Veſaliam*, *Coesveldiam*, & *Warendorpium* ad homines ſui generis, Harum tenor hic erat: „Prophetam à Deo miſſum Monaſterium „ veniſſe, qui Numinis afflatu horrenda canat, & viam rectam

tius mundi tempus atque curſum omnem in treis partes dividunt, & primum quidem mundum, inde ab Adamo usque ad Noham inundatione periiſſe: alterum, in quo nos hodie verſamur, igni periturum: tertium planè novum eſſe futurum dicunt, in quo juſtitia regnet. Prius verò, quàm hic poſtremus illuceſcat, eum, qui nunc ſit, oportere per ignem expurgari, ſed id non antè futurum, quàm ſit revelatus Antichriſtus, & illius oppreſſa planè potentia. Tunc demum fore, ut collapſa ſedes Davidis erigatur, & Chriſtus regnum ſuum in terris obtineat, & Prophetarum omnia ſcripta compleantur: præſentem verò mundum eſſe velut ætatem Eſau. Nam & in eo ſilere juſtitiam, & pios affligi. Sed, ut à captivitate Babylonica, ſic etiam nunc à tantis ærumnis adeſſe tempus liberationis ac reſtitutionis, & futurum, ut impiis cumulatè rependantur ipſorum ſcelera, ſicut in Apocalypſi denunciatum ſit. Hanc autem Reſtitutionem antecedere futurum ſeculum, ut impiis omnibus oppreſſis, juſtitiæ veluti domicilium atque ſedes adornetur.

Hunc librum, ſub titulo: *Von der verborgentheit der Schrift, des Reichs Chriſti, und von dem tag des Herren: durch die Gmeinte Chriſti zu Münſter*, etiamnunc in Archivis Caſſellanis aſſervari notat OTTIUS in Annalib. Anabaptiſt. pag. 86.

Digitized by Google

„ ad ſalutem doceat; Si huc venirent, futurum, ut omnia ab-
„ unde ſuppeterent, nullasque opes defuturas. Relictis domi
„ uxoribus & liberis, adeoque omnibus rebus, ſi ad Verbi Dei
„ regulam ſe accommodare vellent, quam poſſent celerrimè,
„ Monaſterium advolarent, quicquid reliquiſſent, fore ut cum
„ uſura decupli recipiant &c. „

Incredibilis lætitia ab hominibus id genus, lectis his literis exorta, eorum animos in ſpem novæ reipublicæ conſtituendæ erexit, ubi nemo pauper, omnes ex æquo opulenti eſſent. Erant homines audaces, promti ad patranda flagitia, libertatis ad vivendum ex libidine avidi, inhiantes fortunis alienis, diſſoluti ac ſeditioſi, quique nullo legum metu coërcerentur. Itaque brevi ingens inconditorum hominum colluvies Monaſterium ex illis locis confluxit, ut tandem quoque, (cum oppidani præſertim qui erant in re lauta (a) ſe quam poſſent commodiſſimè ſubducerent, relictis anabaptiſtis & promiſcua plebe) ipſorum pars prævaleret, favente ipſis *Tilbeckio* Senatore & *Gerhardo* Centurione; Fuit hoc ſub initium Quadrageſimæ anni *triceſimi quarti*.

Ad hunc modum debilitatis alterius partis viribus, Anabaptiſtæ occupant curiam, veterem ſenatum abrogant, novum eligunt, ſuæ factionis omnes, inter quos Conſules erant *Johannes Knipperdolling* & *Joh. Kippenbroek*; Poteſtatem jam adepti, ædem D. Mauritii invadunt, diripiunt & cum ædificiis vicinis omnibus incendunt, templa omnia & cænobia eorumque bona vi diripiunt, puriores præcones ejiciunt, libros omnes (b) præter ſcripturam (c) comburunt, novumque Hieroſolymæ regnum ibi condere aggrediuntur.

Paucis diebus poſt, per omnes vias diſcurrunt, & primum horribiliter clamant: *Pænitentiam agite, pænitentiam agite*; Mox verò: *Migrate hinc è veſtigio iniqui, niſi vitæ diſcrimen ſubire vobis*

(a) SLEIDAN. pag. 159. b.

(b) HERESBACHIUS in Ep. ad Eraſmum ea de re ita pag. 35.
„ Barbaricum autem eſt hoc quod præter publica documenta inſtrumen-
„ taque literarum quæ exuſſerunt, Bibliothecam ibidem apud Fratres ut
„ vocant, ex omni linguarum literarumque genere inſtructiſſimam ſacri-
„ legi concremaverunt, tot egregia monumenta igni perdentes. „

(c) SLEIDAN. l. c. p. 160. a.

bis ſit propoſitum. Simul armati concurrunt, & miſeros cives, quicunque non eſſent ipſorum ſectæ, domo, bonis omnibus & urbe ejiciunt, ſumma crudelitate, nulla nec ætatis habita ratione nec ſexus, ita quidem ut in his turbis atque fuga præcipiti, fœminæ aliquot gravidæ abortum (a) facerent.

§. XXXV. Erat verò tum primariæ in urbe auctoritatis ipſe Propheta, nam hoc ſibi nomen uſurpabant, *Johannes Mathias*, Harlemenſis, qui ſummum magiſtratum, ceu perpetuam Dictaturam gerebat, eamque ſibi jam apud reliquos paraverat auctoritatem, ut unus (b) ſuprà leges eſſet, unus ſciſceret atque juberet, quæ viderentur, antiquaret, abrogaret leges, aliasque pro libidine conderet.

Ad portas Legiſlator hic vivendi leges & rhetras ſuas in tabula perſcriptas proponebat; Atque has quidem ad carnis libidinem conſtringendam, momentum habere ipſe dictabat. In eas autem qui peccaret, pœna ultimum erat ſupplicium. Mandabat autem inter alia, „ ut univerſi qui in urbe erant, omnes ſuas fortunas „ in medium deferrent, nec quisquam privati aliquid haberet, „ capitis propoſita pœna. „

Itaque populus, utcunque hoc ipſi moleſtum eſſet, tamen omnia in medium confert. (c) Poſthæc ſimiliter mandat, „ ut „ omnes libri præter ſacra Biblia, in publicum deferantur, eos- „ que omnes comburi jubet. „ At verò idem ille *Johannes Matthiæ* in ea urbe, quæ obſidione cingebatur ab Epiſcopo, cum inſtar furioſi in hoſtes ſpiritu fanatico ductus irrueret, cæſus eſt à Misnico milite;

Neque tamen hic ipſe caſus, (mirum dictu) quo ceteroquin fanatica illa omnia conſilia diſſipari neceſſe erat, miſeram multitudinem retraxit, quò minus in errore ſuo perſeverarent, novumque ſibi in defuncti locum prophetam *Joh. Boekholdt* Leidenſem eligerent; Is igitur primò iterum afflatum divinum mentiens duodecim ſtatim deſcribit viros, qui tanquam totidem ſeniores ſuprema cum auctoritate novam hanc Hieroſolymam

(a) SLEIDAN. lib. cit. pag. 160. a.
(b) HORTENS. de Anabaptiſtis pag. 21.
(c) HORTENS. l. c. & SLEIDAN. pag. 160. a.

Digitized by Google

lymam gubernarent; Deinceps, ſiquidem prophetæ dignitas ipſi videretur vilior, alium ſubornat fatidica (ſi credere fas eſt) oracula fundentem aurificem *Johannem Tuchſchererum*, Warendorpienſem, Is convocata in forum multitudine (a) commemorat. Patris cœleſtis hoc eſſe mandatum & voluntatem, „ ut imperium totius orbis terrarum *Johannes Leidenſis* obtineat, ut „ cum validiſſimis copiis egreſſus, reges atque principes omnes „ promiſcuè interficiat, & multitudini ſolum parcat, iis videlicet, qui juſtitiam ament, utque ſedem patris ſui David poſſideat, donec regnum Pater ab ipſo repetat; Oppreſſis enim „ impiis regnaturos eſſe pios in hac ipſa vita: „ His dictis continuò *Johannes Leidenſis* in genua procumbere, atque dicere, ſibi ante dies decem hæc jam comperta fuiſſe, verum ne regni videretur appetentior, ea occultaſſe, nunc verò etiam ſe invitum hoc ſuſcipere ſimulat, ſed tamen ſuſcipit. Quo facto, alter ille novum hunc *Regem Sionis & totius Orbis* declarabat, illique applicabat, quæ de *Rege Juſtitiæ* Jeremiæ viceſimo tertio & Ezechielis triceſimo ſeptimo dicuntur;

Sic ergo Rex factus, mox *Knipperdollingium* Præfectum fecit *Rottmannum* Syndicum dixit, regiam ſibi aſſumit pompam, annulo ſignatorio, mundum gladioſque inſculpi curat, cum hac epigraphe: *Der Konig von dem neuen tempel, führet diſs vor ein*

ex-

(a) SLEIDAN. loc. cit. pag. 161.

exempel. Nummos quoque cudit, quibus duo gladii decuſſati impreſſi fuerunt, quorum cum unus notabilis ad me devenerit, ejus propter rei memoriam hic dare voluimus ectypum: (a)

Edictis quoque adſcripſit: *Gottes Kraft iſt meine macht.* (b)

Intereà verò ſpiritui ſuperbiæ ſpiritus quoque impuritatis acceſſit, duxit enim is quindecim uxores, inter quas eminebat Joh. Matthiæ vidua, Reginæ titulo condecorata, & trecentas ſe ducturum declaravit, ſicuti & viginti ſeptem ejus Apoſtolis (c) in orbem dimiſſis uxores fuerunt centum & viginti quatuor. Exemplum Prophetæ & Regis, alii quidam leves nebulones tum ſecuti ſunt; Dum aliis tamen civibus honeſtioribus ea diſplicebat conjugii profanatio, quippe qui & Regem & Cnipperdollingium & doctores comprehendere non verebantur, ſed irrito tamen molimine, quò fiebat ut ipſimet immanitatis (d) atque truculentiæ plus quam ferinæ evaderent victima; Tam mites erant hi homines tunc ubi rerum ſummam tenebant, qui antehac animi manſuetudinem atque moderationem ubivis præ ſe tulerant! Sed ea immanitatis ſpecimina enarrare longum foret;

Non poterant autem ad tantam ſeditionem Principes quieſcere, hinc ab Epiſcopo obſidentur, transmiſſis ad eum undique copiis, monebantur, evocabantur, ſed fruſtra: Reponente Rege „ Quar- „ tam beſtiam (e) quartam orbis partem ſub ſua poteſtate redegiſſe, „ atque ſanctos conculcare pedibus, ſibi itaque cum beſtia quar- „ ta

(a) Conf. etiam *Franc.* v. MIERIS in Hiſtoria Principum Belgicorum Tom. III. Lib. V. fol. 44.

(b) Reperiuntur adhuc turpiſſimi Regis aurei cum epigraphe, item literæ ſalvi conductus, Legatis Haſſiacis, aliisque, qui eas petebant, datæ, in quibus titulum ſibi tribuit: Regis in novo templo Dei, & miniſtri juſtitiæ. *Johannes von Gottes Gnaden, in Kraft des Koniglichen reichs im neuen tempel, ein diener der gerechtigkeit* vid. SECKENDORF. Hiſt. Luth. L. III. §. XLI. p. 114.

(c) De his vid. SLEIDAN. l. c. pag. 162. a.

(d) vid. BULLING. Hiſtor. anabaptiſt. pag. 56.

(e) *Das vierte thier habe den vierten theil der welt unter ſich gebracht, und trette die heiligen mit füssen. Er habe nichts mit dem vierten thiere zu thun.*

Digitized by Google

„ ta rem non eſſe. „ Interim durante illa obſidione qua tota civitas quaquavorſum cingebatur, atque ne quid in urbem ſubſidii migrare poſſet, cavebatur, tam horrenda fame commeatibus interclusis premebantur (a), ut jam non amplius tenui & inſolito victu macerarentur, ſed ipſa prorſus inedia conſumerentur multi, utque Menckenii Senatoris uxor infandum dictu (quod alicubi me legiſſe recordor auctoris oblitus) cum trium liberorum mater facta eſſet, eos omnes occiderit, ſale condierit, & comederit; In lapides aliquoties dentes acuiſſe referuntur ſperantes juxta Regis vaticinium, illos converſos iri in panem, Quin imò non equis tantum, canibus, felibus, gliribus (b), ſed & corio ac membranis librorum (c) veſcerentur multi; Quid? quod infantium manus ac pedes capta urbe in ſalſamentis dicantur reperti.

Enimverò cum ita ad omnia extrema jam horum hominum pertinax & incredibilis deveniſſet veſania, tandem poſt octodecim menſium obſidionem, cum à milite transfuga Epiſcopo & exercitui militari urbem obſidenti via eſſet indicata, & oſtenſa ratio capiendi civitatem, illa in manus Epiſcopi pervenit, Anni *triceſimi quinti* menſe Junio, quando *Johannes Bucoldus Leidenſis*,

(a) v. HORTENS. in Epiſt. ad Eraſm. de Hiſtor. Anabaptiſtica pag. 152. cf. *Guido* de BRES l. I. cap. 5. p. 32.

(b) Certè Herm. KERSSENBROEK in Bello Monaſterienſi cum Anabaptiſtis geſto, inter alia p. 59.

Cum magis eſuries inſurgeret . . . . . .
Gramina mollit aqua plebs, membranasque librorum,
Veſcitur hic porro redolenti, muribus alter.
Hic fruitur canibus, pellem ſartagine frigens,
Cornipedes hic mactat equos, ranasque loquaces,
Atque loco leporum feles necat ille rapaces,
Infigens verubus, Vulcano torret & undis:
Horreſco referens, crudelis & impia mater,
Infantes teneros patrios detrudit in enſes,
Sanguine natorum gladii maduere paterni,
Gnati membra ſecant, in mollia fruſta ſecuri,
Et ſale conſpergunt puro, parceque fruuntur.

(c) PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 201.

ſis, & *Knipperdollingius* (a) itemque Bern. *Crechtingius* Paſtor Gylthuſienſis, quem in furoris communionem ſecum traxerant, quique Regi fuerat à conſiliis, capti ſunt vivi, atque poſt aliquot menſium detentionem, in qua huc illuc ad Principes ducebantur ſpectaculi & ludibrii cauſa, tametſi etiam tum ut ad frugem redirent, & ſeriam furoris & impietatis agerent reſipiſcentiam, non ſemel idque graviter à variis (b) ſunt admoniti, tandem Anno *triceſimo ſexto* menſe Februario debitas luerunt pœnas, atque ſupplicio ultimo candentibus forpicibus diſtracti (c) deceſſerunt. Extincti autem caveis ferreis illigantur ſinguli, & ad ſummam (quæ D. *Lamperti* appellatur) turrim urbis exponuntur penſiles, Rex quidem, medius, &, uti hominis erat ſtatura ſublimior reliquis. Magnam verò in his cruciatibus patientiam præſtiterunt omnes, adeò ut Regem viginti ſex annos demum natum, poſtquam genibus flexis in Dei manus ſuum ſpiritum commendaſſet, dein ne vocem quidem doloris teſtem emiſiſſe teſtetur, nec ſequiora de Cnipperdollingio & Crechtingio referat CORVINUS (d), qui ſpectaculo ſupplicii interfuit.

Præclarum enimverò atque tremendum in his omnibus ſitum eſt argumentum, unde liqueat quantam ſæpe vim in animos homi-

O

(a) *Rotmannus* enim abjecta ſpe ſalutis, cum in confertam hoſtium turbam incurriſſet, confoditur, ne vivus in illorum veniret poteſtatem, uti ait SLEIDANUS pag. 166. a.

(b) Sic enim Landgravium per ſuos concionatores Corvinum & Kymæum cum ipſis diſputationem inſtituiſſe refert SLEIDANUS l. c. unà cum aliis. Nam &, cum eſſent adducti Telgetum, Rex ab Epiſcopo rogatus, qua fretus auctoritate tantam ſibi licentiam arrogaſſet in ſuam civitatem atque populum? rogaſſe invicem perhibetur, qui ipſi jus & imperium in eam ciaitatem dediſſet? cumque reſponderet epiſcopus, de collegii populique voluntate, ſibi ditionem hanc obveniſſe, refert ille, & ſe divinitus eò vocatum. SLEIDAN. l. c.

(c) SLEIDAN. l. c. conf. HERESBACH. in Epiſt. cit. pag. 167.

(d) Ant. Corvinus in Epiſtola ad Georg. Spalatinum de miſerabili Anabaptiſtarum Monaſterienſium excidio; itemque in libello rariſſimo cui titulus: *Acta, Handlungen, Legation und Schriften* &c. *in der Munſterſchen ſache*; Item *Geſpräche und diſputation Antonii Corvini und Johannis Kymei mit dem Munſterſchen Konig* &c. 1536. quem citavimus in *Florilegio libror. rariorum* pag. 77. 78.

Digitized by Google

minum habeat cœca & ſui neſcia perſuaſio, nihilque eſſe tam abſurdum aut ſpurcum, quod non in occupatos perverſa religione animos cadat, atque ad quod, poſthabito verbo divino, non ſæpe fanaticus inſtinctus impellat homines, humanitatem ſibi conceſſam ſemel exuentes; ut quoque non temerè rejicienda ſint quæ de Gnoſticis (a) & Manichæis ſimilis fere ſpurcitiæ dogmata & facta tradiderunt vetuſti Patres..

§. XXXVI. Verum plus ſatis jam de Anabaptiſtarum turbis; Quæ id profectò effecerunt, ut in illis regionibus Evangelica doctrina, quæ jam radices egerat, & ſupprimeretur penitus & exſcinderetur, dum ii penes quos rerum ſumma erat, improvidè admodum commiſcerent ea quæ toto tamen cœlo diſtabant, Evangelii purioris profeſſionem, cum violentis illis Eccleſiarum & Rerumpublicarum turbatoribus: Certè, horum opprimendorum prætextu intendebatur ſævitia Edictorum & perſecutionis in omnes ab Eccleſia Romana alienos, ſed maxime in Zwinglii aſſeclas, quippe quos credebant, propius etiam, quam Lutheranos, accedere ad Anabaptiſtas, quia pariter ipſius corporis in S. Cœna præſentiam negabant.

Quidquid ſit, DAVENTRIENSES qui antehac (b) Legatos Cæſaris, quos *commiſſarios* vocant, qui in Lutheranismi ſuſpectos inquirerent, admittere noluerant, jam reperimus anno *triceſimo quarto* ſemet interpoſito jurejurando obligaſſe (c), in mutuum auxilium noctu & interdiu ſibi invicem præſtandum adverſus Lutheranismum, Anabaptismi, ut credebant quaſi matrem, ac *ſequenti anno* 1535. jurejurando itidem ſe ipſos ab illius ſuſpicione & communione purgaſſe, ac pœnam capitis iis, qui eum arripuiſſent, ſtatuiſſe.

Sed & inter noſtros acriter admodum ea tempeſtate diſputatum fuit, de eo, num Anabaptiſtæ omnes gladio tollendi eſſent, num verò minus? Et fuit in eo ſingularis conſpicua cura PHILIPPI Haſſiaci Principis non ſolùm Virorum Doctorum Judicia

(a) PERIZONIUS in Hiſt. Sec. XVI. p. 206.

(b) vid. §. XXVII. pag. 80.

(c) PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 209. ex REVII Daventria illuſtrata pag. 253.

cia colligentis ſed & Conventum (a) ea de re *Homburgicum* eodem hoc anno 1536. die ſeptimo Auguſti inſtituentis, atque ut ad eum Theologorum maximè celebrium ſententiæ deferrentur efficientis, dum quamplurimi in eam pedibus irent ſententiam, Anabaptiſmum non poſſe non ad ſeditionem vergere, ipſosque Anabaptiſtas nolle à quoquam erudiri, nec ſi fideliter informentur & erroris convincantur, cedere, eſſe itaque graviter in eos quà ſeditioſos animadvertendum;

Enimverò, ut unde digreſſa eſt narratio noſtra revertamur, apud *Amſtelodamenſes* anno *triceſimo quarto*, vir quidam egregius, & qui ab Anabaptiſmo prorſus abhorrebat, nomine *Iſebrandus Scholl* (b) Paſtor honeſtis parentibus ortus, literatus, eloquens, integerrimæ vitæ ſed qui doctrinæ quandam reformationem urgebat, coràm ſacro quæſitorum fidei tribunali citatus, atque ſemel iterumque elapſus tertia vice cauſa cedere debuit, atque Bruxellas deductus mortis ſubire debuit ſupplicium.

§. XXXVII. Ad annum *triceſimum quintum* equidem nihil quod ad Reformationis faciat negotium annotatum legimus, niſi quis huc fortè retulerit *Gulielmi* TYNDALLI Angli, doctiſſimi pariter atque pientiſſimi pro Evangelica veritate quod apud *Bruxellenſes*, vel *Vilvordienſes* ſubire debuit Supplicium; Devenerat is admodum juvenis in Veritatis notitiam, neque antiquius quicquam habebat, quam ut ea plurimum mentes colluſtraret, unde maximam collocavit operam una cum *Johanne Frytho*, amico ſuo ſingulari, quique ex Tyndallo veritatis Evangelicæ ſemina acceperat, in vertendis utriusque Teſtamenti libris in linguam vernaculam ſive Anglicanam; Fuitque adeò hæc prima Tyndalli verſio quæ Novi Teſtamenti libros complectebatur & Pentateuchum Moſaicum, (neque enim ultrà progreſſus eſt Tyndallus, uti ex vita ejus Operibus præmiſſa patet,) typis impreſſa apud Antverpienſes A. 1526. vel 1527. unde non exigua exemplarium copia in Angliam transmiſſa, ſatis avidè à populo Anglicano coëmebatur

 & le-

(a) vid. OTT. in Annalib. Anab. à pag. 85——89.

(b) v. BRANT. lib. cit. pag. 109. ex J. J. PONTANI Hiſtor. Amſtelod. Lib. II. pag. 239. 240.

Digitized by Google

& legebatur; Contrà vero, Epiſcopi haud ſegniter (a) pro Eccleſiæ ſuæ næniis dimicantes nullum non movent lapidem, quo tum alia ipſius ſcripta tum potiſſimum Bibliorum verſionem è manibus hominum excuterent, promulgato d. 23. Octobris peculiari adverſus eam Edicto; Ipſe *Tyndallus* intereà patria exſul apud Antverpienſes unà cum *Joyeo*, *Conſtantino* & aliis qui quotannis novos adverſus errores & depravatos Pontificiorum mores, edebant libros & in Angliam mittebant, verſabatur, nec minus tamen aliis editis linguâ patria ſcriptis (b) Evangelii cauſam promovebat;

Inter reliquos autem Epiſcopos *Cutbertus Tonſtallus* eminebat Epiſcopus Londinenſis; Is igitur tametſi moderatiora agitabat conſilia, nec facile quenquam ob hanc cauſam volebat perſequi, omnem tamen navabat operam, quò hanc & manibus hominum eriperet & planè ſupprimeret editionem, atque forte ex legatione Cameracenſi redux per Antverpiam A. 1534. iter faciebat. Tum verò res quædam accidit memorabilis, quam ob arcanos providentiæ divinæ pro Evangelii propagatione excubantis ductus non cenſui prætereundam. Tonſtallus enim, de ſupprimenda hac Novi cumprimis Teſtamenti verſione ſollicitus, Antverpienſem quendam ad ſe vocare mercatorem natione Anglum, *Auguſtinum Pakyngtonum*, atque cum eo conſilium captare, de conquirendis pariter ac abolendis his Novi Teſtamenti libris. Erat verò ſatis ingens argenti ſumma iis excudendis impenſa, quæ res ut inopia laboraret Tyndallus effecerat, inprimis, cum, ne in Angliam ſine periculo tranſportari poſſent, Edicto illo ſuo ſatis ſevero caverant Epiſcopi. Pakyngtonus ille mercator, uti Tyndallo clam favebat, ita ſuadebat epiſcopo, ut tantam exponeret argenti ſummam, quanta ſufficeret ad omnia coëmenda ejus impreſſionis exemplaria, tum enim facilè fu-

(a) BURNET. Hiſtor. Reformat. Anglic. Lib. I. pag. 92. 93. edit. Lat. ſed pag. 58. edit. Belg. conf. FOX commentar. rerum in Eccleſia geſtar. Lib. I. fol. 138.

(b) Et ſunt hæc *Gulielmi Tyndalli* Scripta unà cum *Johannis Frythi* & *Roberti Barneſii* opuſculis collecta atque uno volumine impreſſa Londini 1573. fol. inter rariora Bibliothecæ meæ κειμήλια.

futurum, ut ii libri ad unum omnes tollerentur. Placet conſilium, nec ulla erat mora, exponitur argentum mercatori, dantur exempla epiſcopo, qui in Angliam reverſus, ea flammis abolere non verebatur, ingratiis populi Anglicani, conjecturam inde facientis, quantum religio, quam profitebantur epiſcopi ab Evangelio diſtaret, unde novæ eæque non vanæ adverſus Clericos ſuſpiciones. Tyndallus interea cum gaudio ſtatim ad aſſem protinus univerſam accipit pecuniam, tantò ipſi gratiorem, quod jam magis emendatam & Verſionem adornaverat & editionem moliebatur novam, quam tamen ob inopiam rei familiaris, & quod prior editio nondum ſoluta eſſet, ſiſtere nequibat. Jam itaque factum eſt, ut ipſi ſuppeteret, non ſolùm quod ſibi ceterisque ad victum ſufficiebat, ſed quò majori etiam diligentia & librorum copia ſecundam eamque emendatiorem editionem A. 1530. poſſet adornare. Hanc verò, in patriam majori numero cum tranſmitteret, ea tantò fuit acceptior, quantò magis exacerbatus erga clerum propter Tonſtalli facinus erat populi animus.

Sub idem tempus *Conſtantinus* ille, Tyndalli amicus & ſodalis, forte propter tranſportatos libros, & quod hæreſeos nota ipſi inuſta eſſet, capitur Londini, atque ad Thomam Morum Regni Cancellarium deducitur; Is, cum alioquin Conſtantinus de vita periclitaretur, ipſi liberationem promittere, modò unum quod rogaret ingenuè vereque fateretur, „ unde ſcilicet Tyndallo & reliquis Antverpiæ commorantibus tanta ſuppeteret „ argenti copia & quisnam ipſis facultates illas ſuppeditaret, ex „ quibus non modo victum traherent, ſed & novam adornare „ poſſent editionem &c. „ Tum verò Conſtantinus ingenuè, *Tonſtallum* dicit *Epiſcopum Londinenſem*, *præcipuum ipſorum fulcrum eſſe*, *atque dimidiam editionis N. T. partem promta pecunia ſolviſſe*; Subridens Morus, „ credo id equidem tibi, reſpondet (a) „ ita habere ut dicis, Idque adeo epiſcopo ipſi libros tum prius „ empturienti futurum præſagiebam. „ Itaque dimiſſus Conſtantinus impunè abiit, Tyndallus & ejus ſodales ab inopia liberabantur, doctrina Evangelica creſcebat, Scripturæ ſacræ veritas ad plures meabat & Evangelium promovebatur.

O 3 At-

(a) FOX. loc. cit. pag. 138. cf. *Burnet.* l. c.

At verò, non ea Tyndalli fortuna conſtans erat, paucis enim annis poſt, anno ſcilicet *triceſimo quarto*, Antverpiæ, opera & proditione Angli cujusdam Philipſii, non tamen ſine epiſcoporum procuratione, à Lovanienſibus Theologis captus ille eſt, atque in carcerem abductus & poſt annuam cuſtodiam, variasque ut palinodiam canere vellet tentationes, omnes tamen fruſtraneas, ad ignis ſupplicium eſt condemnatus, quæ ſententia in urbe *Bruxellarum* adverſus ipſum lata, tandem *Vilfordiæ* Brabantiæ oppido exſecutioni eſt data, ubi cum magna conſtantia vitam, invictus Chriſti martyr, & *Anglorum*, ut non immerito à quibusdam vocatur *Apoſtolus*, poſuit in Domino.

Cæterum, ob rei memoriam eſt obſervandum, quod eo quoque anno 1535. Cæſar, Legatos omnium Belgicæ ſuæ provinciarum *Bruxellas* in ante diem xv. Julii venire juſſerit, ut de *Fœdere communi*, quo eosdem dein hoſtes & amicos pariter haberent, inter ipſos ſanciendo, & mutuo ſibi invicem auxilio ferendo ageretur; Quandoquidem ita tunc illi omnes, *Brabantini*, *Flandri*, *Arteſii*, *Hannonii*, *Hollandi*, *Zelandi*, *Friſii*, *Trajectini*, *Salii*, *Groningani*, in *unam* quaſi coaluerunt *Rempublicam* (a), ſicque fortunatæ illi veluti præluſerunt *Unioni*, quæ quadraginta quatuor annis poſt A. 1579. inter *Fœderati Belgii* (abinde ita nuncupati) provincias feliciſſimis auſpiciis illuſtriſſimorum Fratrum GULIELMI Arauſionenſis & JOHANNIS Naſſavii Principum Gubernatorum ſancita eſt, &, quam ut in multa ſecula ſub Gubernatione ſapientiſſima GULIELMI FRISONIS, ejusque ſerorum Abnepotum perennare faciat Deus, optant omnes boni.

§. XXXVIII. Annum ſequentum *triceſimum ſextum* notabilem fecerunt non modò Anabaptiſtarum reliquiæ, quæ lacertos iterum movere tentabant, ſed &, quod apud BUSCODUCENSES æque ac apud LEIDENSES tum jam qui purioris Evangelicæ veritatis guſtu erant imbuti deprehenderentur. De *Buſcoducenſibus* jam dictum eſt in ſuſperioribus. (b) De *Leidenſibus* id anno-

(a) vid. REVII Daventr. Illuſtr. pag. 254. & PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 193.
(b) vid. §. XXVII. pag. 81.

annotat Johannes *Sartorius* (a), tum ſcholæ Nordvicenſis Rector, quod jam A. 1536. varii fideles ibi fuerint reperiundi, tametſi, quis primus illis renovatam inſtillaverit doctrinam, inveſtigare ſatis non potuimus, quanquam nullum planè ſit dubium, ipſum Sartorium, quippe qui tum in vicinia ludum literarium erexerat, & cujus memoriam jam quoque (b) celebravimus inter primos illos recenſeri debere. Id ſaltem certum eſt, quod licet deinceps ſub initium motuum Belgicorum Anno ſcilicet ejus ſeculi *ſeptuageſimo*, irrepſerint quidam, qui magis ex Lutheri & Lutheranorum ſententia doctrinam formabant, nihil tamen exinde cum ulla veri ſpecie concludi poſſit, pro neſcio quo Lutheranismo, quem Belgæ & cumprimis Leidenſes primum fuerint profeſſi, ſed qui deinceps per Calvini aſſeclas exinde fuerit eliminatus, quem ad modum ſcriptores quidam ſed aut non ritè informati aut quod pejus eſſet mala prorſus fide commentantur (c);

De Anabaptiſtarum reliquiis res ita ſe habet: Quum durioribus pœnis petulantiam coërceri cernerent (d), reliqui mitiores induere animos, plurimi quoque de regno Anabaptiſtico ſpem planè abjicere cœperunt, niſi quod non deeſſent tamen, qui eandem quam priores inflare tibiam, quamvis non eò tamen dementiæ proceſſerint atque crudelitatis: Quod ad eos, qui mitiora fovere conſilia, inter hos erant UBBO *Philippi* anteà jam commemoratus, atque etiam MENNO *Simonis*; Cujus utriusque pauca quædam ut commemoremus, & rei magnitudo & ordi-

(a) Apud SCHOOK. de Canonicis Ultrajectinis pag. 480.

(b) vid. §. XXV. pag. 76. & ſeq.

(c) Talia nobis commenta propinat Cl. LOESCHERUS in Hiſtor. mot. T. III. pag. 82. 83. qui præterea, neſcio quo animo, Schookium ſibi planè adverſum, tamen quaſi ſuo huic faveret commento, mirabili ſtropha ex verbo *irrepere* ſibi efformata citat, atque verba Schookii in peregrinum plane atque ab ejus mente alienum detorquet ſenſum; Quod fieri non oportuiſſet.

(d) Decretum Imperatorium hoc tempore adverſus Anabaptiſtas publicatum reperitur apud BRANTIUM lib. cit. pag. 123. 124. quo omnes tanquam generis humani carcinomata, de vita tollendos eſſe decernitur.

Digitized by Google

ordinis ratio à nobis efflagitare videntur; Ab altero *Ubbonitarum*, uti priſcis temporibus appellabantur, ab altero *Mennonitarum*, quod etiamnunc locum obtinet, (uti ſatis ingens adhuc eſt Mennonitarum inter nos familia) nomen (a) eſt arceſſendum.

Erat UBBO *Philippi* (b) ſacerdotis Leovardienſis ex concubina (ut illorum temporum mos ferebat) natus filius, unà cum fratre *Theodoro* literis tam græcis quam latinis imbutus, & Romanæ Eccleſiæ ſacris innutritus, quibus tamen cum adultus nuncium miſiſſet, nec ulli hactenus ſectæ dediſſet nomen, is primum ab *Hofmannicis*, quos diximus, in transverſum eſt actus, atque paulo poſt ſe quoque A. 1534. à *Joh. Mathiæ* emiſſariis retingi (c) & in epiſcopum novæ ſectæ ordinari paſſus eſt; Quo facto is ſtatim ſuo fungi miniſterio in agro cumprimis *Leovardienſi*, atque ut opus ferveret, novos ſuæ ſectæ conſtituere doctores & ordinare epiſcopos, inter quos *Theodorus* frater (Dirk Phlips) *David Georgii*, (David Joris) & *Menno Simonis*, (Menno Simons (d)) quibus docendi & rebaptizandi fecit poteſtatem ſuis locis (e) à ſingulis adminiſtrandam & exercendam; Doc-

(a) Eſſe enim unam eandemque, prius *Ubbonitarum*, deinceps verò, poſt A. 1544. *Mennonitarum* nomen præ ſe ferentium Sectam, à rerum peritis jam eſt evictum, licet etiam Ubboni poſt ejus ab Anabaptismo ſeceſſum infeſtior fuerit Menno & ejus aſſeclæ.

(b) v. Jo. Chr. BURGMANNI diſſertat. de *Ubbone* Philippi & *Ubbonitis* Roſtoch. 1733. 4.

(c) vid. §. XXIX. pag. 88. & *Nic.* BLESDYK. in Hiſtoria vitæ Dav. Georgii pag. 135.

(d) Is in vico *Witmarſum*, prope oppidum Bolswert 1496. natus in eccleſia Pontificia, usquedum egerat ſacerdotem.

(e) Sic fratrem *Theodorum* præfecit Dammonenſibus in Omlandia noſtra, *Davidem* Delphenſibus in Hollandia auſtrali & *Mennonem* Groninganis noſtris, quod ultimum (nec enim eodem tempore conſtituit omnes) circa finem A. 1536. factum eſſe docemur. Cæterum ex his, quorum hiſtorica fides eſt indubitata, colligitur, quam V. D. *Herm.* SCHYN in Hiſtor. Mennonitarum humani quid paſſus fuerit, quando is c. V. p. 132. & c. VI. p. 153. c. VII. p. 224. affirmat „ Mennonem antehac Romanæ „ eccleſiæ ſacerdotem, ſeſe junxiſſe piis illis & veris Chriſtianis, qui qui- „ dem adultorum baptismum unicè legitimum ſtatuebant, ſed in ceteris „ pro Waldenſium propagine (mirum dictu) debeant haberi. „

Digitized by Google

Doctrinæ ſummam quod adtinet, eos ante omnia Separationem ab omnibus aliis ſectis inculcaſſe certum eſt, porrò ſuam ſolam ſectam, veram conſtituere Eccleſiam, cujus ſignum primarium ſit Rebaptizatio; denique, eos prædictionibus, promiſſionibus, & ſomniis inanibus fuiſſe deditos, atque his ſuorum (a) animos lactaſſe, quamdiu vanitatem illorum nondum perviderant, dubitari vix poteſt; Quanquam tamen & *Ubbonem* & *Mennonem* (de *Davide* enim qui propriis indulgebat ſomniis, deinceps) à reliquis Monaſterienſis factionis doctrinis alienos fuiſſe (b), ſit credibile.

Id ſaltem conſtat, poſt tranſactas illas infeliciter Monaſterienſes fabulas, Ubbonem cum ſuis ſtatim à reliquis feciſſe divortium, ſicque ab Hofmannica, Monaſterienſi & Batenburgica colluvie ſeceſſiſſe; In quo ipſo receſſu, ſimul reliquorum Mennonitarum fundatur, adverſus poſteriorum temporum calumnias ipſis impactas, quaſi & hi turbis illis fuiſſent involuti, Apologia; Quandoquidem in genere conſtet in Friſia, Groningæ atque his partibus quaquavorſum minus tumultuatum eſſe ab Anabaptiſtis, iis ſaltem, qui vel Ubbonis vel Mennonis veſtigia legebant, quam alibi, aut in ipſa Hollandia. Sed & non minus eſt certum, UBBONEM antequam reſipiſceret & publicè palinodiam faceret ab omni anabaptismo, præfuiſſe huic ſectæ ſuæ, quæ ab ipſo potiſſimum per aliquot annos nomen ſortiebatur, uti inde ab Anno quadrageſimo quarto demum MENNONITARUM appellatio uſu frequentari cœpit; Ubbo enim, poſt aliquot annos de ſectæ quam animo conceperat falſitate convictus, ſe miſerè circumventum eſſe & aliis viciſſim impoſuiſſe, teſtatus eſt atque doluit. (c)

P Ne-

(a) v. BURGMANN. l. c. p. 21.

(b) Certè inde à principio UBBO teſtatur, ſe ea conſilia fuiſſe averſatum, quin imò Deum teſtem invocat, ſe ab ejusmodi turbis fuiſſe alieniſſimum, apud BURGMANNUM l. c. p. 24. conf. BLESDYK. in Vita Dav. Georgii p. 135. Et, de MENNONE idem conſtat ex iis quæ *Herm.* SCHYN libro citato cap. VIII. pag. 224———229. ex ipſius Scriptis colligit teſtimoniis quibus ſe hæc omnia conſilia abominari diſertè profitetur.

(c) Ea UBBONIS Palinodia legitur in ejus Confeſſione, quæ Amſterodami A. 1609. ex ejus autographo eſt edita, ubi circà finem „dolere ſe, „ ait,

Neque id verò etiam negari poteſt, quod MENNO quamvis & ipſe à turbulentis illis conſiliis, quæ malè conſultoribus ſuis ceſſerant, eſſet alienior, tamen ab una parte, mitiorem de ipſis *Monaſterienſibus* quam par erat tulerit ſententiam, eos non tantum (a) latiori ſenſu *fratres charos* appellando, ſed & affirmando „ quod „ non dubitet quin cum parumper deflexiſſent (b) benignum ta„ men experti fuerint Deum,„ & ab altera parte, *Ubbonem*, poſt hanc ejus reſipiſcentiam, non veritus fuerit appellare *Demam*, prouti ipſe abinde novam ſuæ hujus familiæ curam ſuſcepit, novosque conſtituit epiſcopos, atque ore & ſcriptis multifariis cum nomen tum doctrinam ſuam ad poſteritatem transmiſit.

Ubbo ad annum 1568. *Menno*, qui patria deinceps exſul primò apud Emdanos, deinceps apud Holſatos verſari debuit, tantum ad annum 1561. annos natus ſexaginta quinque vitam duxit. A Monaſterienſium verò reliquiis & Batenburgicis, hi Ubbonitæ vel Mennonitæ diſſentiebant (c), non ſolum in eo, quod tumultus illorum & turbas non probarent, quemadmodum nec Hofmannici, ſed ab his & illis diſcrepabant, inprimis in duobus articulis! *primò* de futuro inſtantique alio Chriſti in terris Regno, & admiranda Eccleſiæ per novam & extraordinariam miſſionem

„ ait, ex animo, quod aliquem ad iſtud munus promoviſſet, in quo „ tam miſerè deceptus ipſe ſit, & quod non antea deſtiterit, ſed eò adactus etiam fuerit, ut ad poſtulatum fratrum, *Theodoro* Philippi, *Davidi* „ *Georgii* & *Mennoni* Simonis idem munus impoſuerit: *quod me valdè* „ *pœnitet*, inquit, *& fratribus meis deplorabo*, *quoad vixero*, *iſtiusque* „ *ſemper reminiſcar*. Et cum illis valedicerem, *Mennonem* ac *Theodo*„ *rum* monui, miſſionem meam iniquam, meque in eo circumventum „ fuiſſe, ac optare, ut nunquam hoc munus accepiſſent; Saltem exone„ rare coràm illis conſcientiam viſum, culpam & ſeductionem agnoſcen„ do, de cætero videant quid agant. „ Ingenuum rarumque apud iſtud hominum genus exemplum!

(a) vid. HOORNB. Summa controv. pag. 353. qui ipſa Mennonis verba ex ejus libro Fundamenti, editionis A. 1539. adduxit.

(b) *De een weynig tegen den Here voormaals mishandelt hebben vermits ſy met geweer wolden hoeren gelove beſchermen.* Conf. HOORNB. Summ. Controv. p. 354. quaſi verò illud primarium fuiſſet Monaſterienſium facinus, quod fidem armis defendere voluerint!

(c) vide HOORNB. ſumm. Controv. p. 352.

Digitized by Google

nem Spiritus, quemadmodum olim ſuper Apoſtolos die Pentecoſtes, Reſtitutione; *altero*, de uxorum pluralitate, & facili divortio, quorum neutrum Mennonitæ probabant.

§. XXXIX. Enimverò quod *Batenburgicos* adtinet atque Monaſterienſium reliquias, Erat in hoc numero princeps Johannes Theodorici BATENBURGIUS, parente ex nobili familia Batenburgica, ſed notho genitus, efferi & crudelis planè animi vir. Is affirmabat (a), „ſe ad inſtaurandum Chriſti regnum Monaſterii „ collapſum, divinitus eſſe excitatum, „ atque hanc ob cauſam facilè apud eos, qui in eadem erant expectatione ſeditioſa, in admirationem venit. Hos in factionem ſuam adſcitos, ac ſibi devinctos arctius, educebat aliquando, ut fana diriperent, & quicquid in villis aut pagis incuſtoditum invenirent, id auferrent ſecum, aut etiam perderent. Hujus factionis inſtitutum erat, in delinquentes fidei ſocios ferro vindicare, in adverſariorum, aut apoſtatarum ædes clam irrepere; vel etiam vi irrumpere, homineſque promiſcuè in cubilibus jugulare, aut ædium foribus occluſis incendio ſuffocare, aut ædibus extractos ab arboribus ſuſpendere: eaque ſæpe opere patrabant, atque ita non ſolum ruſticorum vulgo, ſed etiam magiſtratibus ac præfectis formidabiles ſe præſtabant, *Batenburgici* à duce ſuo vulgò dicebantur. Huic furori qui aſſentiri, ſecumque conſpirare nolebant è reliquiis Monaſterienſium, hos Batenburgius tepidos, ignavos, apoſtatas, perfidos denique nuncupabat, dicebatque una cum mundanis cæteris brevi trucidandos eſſe. Porrò omnem functionem rebaptiſandi, impertiendique abſolutionem prorſus abrogaverat, dictitans „ pacem & gratiam in terris ablatam fuiſſe ab eo tempore, „ quo Joannes Bucoldus Monaſterienſium rex gladium, quem re- „ gius adoleſcens per menſem manu ſiniſtra portaverat, in dexte- „ rum latus transferri juſſerat: Eo enim ſignificatum fuiſſe, ſa- „ tis diu viguiſſe Evangelii gratiam, quam qui repudiaſſent hacte- „ nus, eos jam deinde ferro perituros eſſe. Hos autem, licet jam „ cooptari in numerum filiorum Dei non poſſent, ſi maximè ſe „ ſponte populo Batenburgico adjungerent aut ſubjicerent, tamen „ ad exemplum Gibeonitarum, ab injuriâ Iſraelitarum ac nece

(a) *Ubb.* EMM. Hiſt. rer. friſicar. Lib. LVII. fol. 893.

Digitized by Google

„ vindicatos, ipſis ſervituros eſſe. „ Quo modo dum furerent paſſim Batenburgici, ut furor furorem ferè gignit, & exemplo creſcit, exorti ſunt quoque alii in utroque ſexu, qui ſimilem autoritatem ſibi vindicabant. Quos inter aurifaber quidam fuit *Joachimus* nomine (a), qui *Veſaliæ* ad Rhenum per domos oracula promebat, honeſtasque familias ſibi devinciebat, donec magiſtratui indicatus, ac in vincula conjectus tandem capite pœnas dedit. Erant verò utraque in Friſia, item in Tranſiſalanâ regione, in Geldriâ, in Weſtfaliâ & aliis in locis doctores, Monaſterienſium ſeditioſa dogmata probantes, docentesque, qui tamen huic latronum ſocietati ſe non conjungebant. Hæc tam fœda συῤῥαξις & colliſio in confuſionem ac dedecus fanaticæ ſectæ immiſſa divinitus fuit eo tempore, magno bono mortalium: vanitatem enim totius ſchismatis ac novi ſpiritus omnibus videre volentibus conſpicuam fecit, ne decipi poſſent, progreſſumque ejus plurimum ſanè impediit.

§. XL. DAVIDIS verò etiam GEORGII (b) nomen cum ea tempeſtate inter Belgii incolas fuerit notiſſimum, isque varias ſuſcitaverit Reformationis progreſſui inimicas turbas, ut ejus ineamus rationem ab hoc loco non eſſe alienum facilè judicabitur:

Erat is *Delphis* Batavorum natus, Patre Georgio ludione (c), & matre vilioris conditionis fœmina, de cætero literarum rudis, & linguarum præter vernaculam, qua plurima ſcripſit, plane ignarus, ſed ingenio præfracto & tamen in ſpeciem moderato, ut virum bonum atque candidum eum omnes crederent. Erat deinceps pulcra oris & liberalis in vultu (d), dignitas, totiusque corporis motus & ſtatus & inceſſus decens & qui ad omnem probitatem videretur compoſitus. Proprio autem nomine *Johannes* erat baptizatus à Patre, quocum ubi in exhibendis per varia compita variosque pagos locosque ludis & ſpectaculis peregrinaretur, ſem-

(a) EMM. loc. cit. pag. 893.
(b) *David Joris.*
(c) *Kamerſpeelder.*
(d) THUAN. Hiſt. lib. XXII. c. VIII. fol. 749. ſq.

Digitized by Google

DAVID GEORGIUS, *vulgo JORISSEN*.
Si quisnam fuerim, rogitas? Cui visus ego, illi
Pestis et invisus Hæresiarcha fui.

Digitized by Google

Digitized by Google

ſemperque *Davidis* (a) perſonam ageret, tandem hoc ipſi nomen hæſit.

Erat autem ab ipſa jam adoleſcentia nomen ejus inter eos qui doctrinæ pontificiæ reformationem meditabantur ſatis celebre, propterea quod multas cantilenas Biblicas ediderat rhytmice (b), atque etiam certo quodam die magno vitæ ſuæ periculo in ſolenni luſtratione in qua hoſtia ut vocant conſecrata circumferebatur, toti pompæ obverſus ſodalitium ſacrificulorum improvido conſilio appellaverat, & horrendæ idololatriæ accuſaverat, Senatum etiam unà cum civibus præſentibus admonendo, ut reſipiſcerent & pœnitentiam agerent: Eam enim ob rem temerè ſuſceptam is in vincula per aliquod tempus eſt conjectus neque iis niſi ſenatorum quorundam favore exſolvi potuit licet vel ſic lingua ejus in facti pœnam à carnifice ſubulo quodam publicè perforari debuerit.

Quidquid ſit, ea res, quæ Confeſſionis inſtar (ut vocabulo utamur eccleſiaſtico) ſe habebat, &, variæ rhytmorum biblicorum compoſitiones ab ipſo qua erat ingenii fertilitate factæ non vulgarem ipſi famam conciliaverant, ut brevi poſt gloriæ ſtimulis agitatus & lautiorem vitæ conditionem ambiens, quoque ab *opificio* quod tractabat *pictorio* (c), ſe removeret tandem, & religioni uti putabat ac videri volebat, emendandæ operam ſuam impenderet

(a) BRANT. Hiſt. Ref. T. I. pag. 134.

(b) BLESDYK. Hiſtor. Vit. Dav. Georgii pag. 15. 16. Id verò pro illorum temporum more factum fuiſſe conſtat, atque ex vetuſtis quibusdam rhytmice compoſitis libellis, quos rerum priſcarum ſtudioſi ſtudioſè aſſervant, comprobatur: Nam & certa quædam ſocietas ſub nomine Rethoricorum (*der Rethorykers* of rederykers) jam ab antiquo in quamplurimis Belgicæ locis invaluerat, quæ per rhytmos admodum liberè, modo mores hominum, eccleſiaſticorum quoque corruptos, ſatyrico ſale conſpergebat, modo jucunda ratione veritates inſtillabat, hominum affectus movebat, ſeque eorum animis inſinuabat; quæque adeo multis modis, Reformationis negotium promovebat, unde Philippus Rex, etiam graviſſima adverſus eos promulgare Edicta. vid. HOOFD. Hiſtor. Belg. I. 37, 38. apud BRANT. Hiſt. der Ref. pag. 229. 230.

(c) *Glas Schildery.*

Digitized by Google

deret atque laborem. (a) Neque autem is faventiorem huic ſuo conſilio in actum deducendo expectare potuiſſet auram, quippe cum papalia apud quamplurimos tanquam exoleta eviluerant, nec certus tamen doctrinæ ordo hactenus obſervabatur, aut forma erat inſtituta, imò, cum, qui fanatica præ ſe ferebant, ceteris quodammodo imperare videbantur; Hoc itaque actus ſtimulo, is videtur omnium primò ſe anabaptiſtarum gregi miſcuiſſe, à quibus quod etiam conſtitutus fuerit Epiſcopus per *Ubbonem Philippi*, quando cumprimis Delphenſis ipſi commendata fuit familia, jam commemoravimus (b);

Incertum tamen eſt, num jam prius quam in epiſcopum ordinaretur, is factioni Monaſterienſi adhæſerit, num verò inde ab eo tempore demum in eorum familiam ſe receperit? Id ſaltem conſtat, eum Anabaptiſtarum Monaſterienſium præſtigiis ita ſtatim fuiſſe addictum, ut hi tum quoque jam maxima multa ſibi de eo ad firmandum ſuum imperium pollicerentur; Certè qui à Monaſterienſium Rege erant emiſſi Apoſtoli, inter alia palàm affirmarunt, „ à Chriſti & Apoſtolorum temporibus quatuor extitiſſe prophetas, duos veros, *Johannem* Leidenſem & *Davidem* „ Delphenſem (c), totidem verò impios & falſos *Pontificem* „ Rom. & Mart. *Lutherum:* „ Quid? quod is quoque à Johanne Rege nummos accepiſſe (d) referatur, ad conſcribendum copias militares, quæ Monaſterienſibus obſeſſis ſubvenirent:

Quum verò res Monaſterienſium dilapſæ eſſent, atque Anabaptiſtæ in varias ſcinderentur partes, Batenburgici verò violenter ita procederent, tum ſingulari ſtudio atque induſtria collapſas, propemodum reliquias colligere & Hofmannicos cum reliquis,

(a) v. BRANT. Hiſt. der Ref. L. III. pag. 135. ubi ejus ad Laurentium commilitonem leguntur verba: *Laurens, wy zien dat de geeſtelykheid in goeden doen is, en met luttel arbeids rykelyk de Koſt wint. Wy hebben de ſchriftuure al zo wel gelezen als zy. Laet ons in't ſtuk van de religie mede wat by de hand nemen. En als wy zo verre zyn dat de menſchen willen geloven 't geen we des aengaande voorſtellen, dan zyn wy verre en ryk genoeg.*

(b) v. §. XXXVI. 11. p. 112.

(c) v. HORTENS. Hiſtor. tumult. anabapt. p. 36. & Brant. l. c. p. 135.

(d) *Jo. Jſ.* PONTAN. Hiſtor. Amſterod. p. 43.

liquis, inſtituto ad oppidum Monaſterienſis tractus Bukholdiam in menſem Auguſtum anni 1536. colloquio, coadunare allaboravit noſter (a) ſed incaſſum, quæ res licet quoad conſociationem Hofmannicorum cum Monaſterienſibus malè cederet, ipſeque utrimque vapularet, tamen ut novæ ſed præſtigioſæ ſectæ velut Auctor evaderet, anſam dedit, cujus omne fundamentum revelationibus nitebatur fictitiis, quarum is, ubi deprehenderat eas animum afficere ſuorum, ita ferax fuit, ut univerſa ejus deinceps doctrina (b) his ſpectris & vertiginoſis admodum ludibriis inædificaretur.

Erant autem præcipua ejus dogmata (c): Doctrinam hactenus per Moſen, Prophetas ipſumque Chriſtum, ejusque apoſtolos ac diſcipulos promulgatam imperfectam eſſe & inutilem ad veram ac perfectam felicitatem perſequendam; ſuam verò perfectam eſſe & efficacem ad hominem, qui eam ſedulò conceperit, beandum; ſe verum Chriſtum ac Meſſiam eſſe, Patris dilectiſſimum filium, non ex carne ſed ex ſpiritu Jeſu Chriſti ſuſceptum; qui Spiritus Chriſti, carne ejus in nihilum redacta, quodam in loco

(a) v. BLESDYK. Hiſt. Dav. Georg. p. 15. conf. *Ubb.* EMM. l. c. pag. 894.

(b) Hanc doctrinam in novendecim articulos redactam ex epiſtolis ejus & libris editis conſarcinavit BLESDYKIUS l. c. à p. 20-37. qui ſimul, ut ex fimbria de textura conjecturam facere poſſemus, primam enarrat Viſionem, quam is vel habuit verè, vel habuiſſe effinxit: Ea erat hujusmodi; „ Cum intentus admodum eſſet meditationibus varii generis, tum
„ certo quodam die contigit, ut ſibi ipſi ereptus mente cerneret *primo*
„ puerulos aliquot manibus plaudentes, tripudiantes, & omne genus læ-
„ titiæ argumenta oſtendentes, quibus puerulis poſtea totius orbis Reges
„ & Monarchas ſupplices factos, omnia ſua ornamenta tradidiſſe, ſe
„ ſuaque omnia illis ſubjicientes. *Deinde* vidiſſe poſtea in oppoſito parie-
„ te mulieres nudas hærentes, quibus conſpectis ſe exclamaſſe: O Do-
„ mine, nunc omnia poſſum intueri purè. Omnia enim puris pura. *Ter-*
„ *tio* in ſpiritu vidiſſe has mulieres converſas fuiſſe in columbas, ſe ve-
„ ro in columbum transformatum coiiſſe cum illis easque imprægnaſſe. „
Sed & A. 1539. ſibi novam eamque memorabilem viſionem obtigiſſe jactitabat, quam *Giſb.* VOETIUS recenſuit in Polit. Eccleſ. P. II. L. II. Tract. II. pag. 695——698.

(c) Ita THUANUS Hiſtoriar. lib. XXII. fol. 750. ea nobis refert:

Digitized by Google

loco ſanctis omnibus ignoto hactenus ſervatus, nunc Davidi Georgio totus eſſet traditus & in animam ejus infuſus: ſe eum eſſe qui domum Iſraëlis, veroſque Levi filios, (eos autem intelligebat, qui dogmata ſua ſincera fide amplectebantur) una cum vero Dei tabernaculo ſit ſpiritu inſtauraturus, non cruce, rebus adverſis, aut morte, quemadmodum alter ille Chriſtus, qui à patre miſſus in carnem venit, ut homines veluti pueros ac parvulos neque dum perfectæ doctrinæ capaces umbratili doctrina ac ſacramentorum ceremoniis in officio contineret, verum clementia & Spiritus ſancti amore ac gratia, qui ſibi a patre ſit datus. His addebat, quo majorem divinitatis opinionem ſibi arrogaret, & ſe Chriſto digniorem ac præſtantiorem probaret, ***omne peccatum in Patrem ac Filium admiſſum condonari***; ***quod autem in Spiritum ſanctum perpetratum fuerit***, hoc eſt, ***in Davidem Georgium***, ***nunquam***, ***neque in hoc neque in altero ſeculo remitti.*** Erat & hoc ipſius dogma ad fallendos licentiæ dulcedine animos ex Catabaptiſtarum officina ingenioſè confictum; nimirum „ Matrimonium „ liberum eſſe, eoque neminem uni mulieri obligari; proinde „ liberorum procreationem communem eſſe debere iis, qui Da„ vidis ſpiritu renati ſint. „

Cum igitur numerus aſſentientium augeretur, multique ex diverſis locis proficiſcerentur Delphos (a), veluti quondam ad tabernaculum Moſis & poſtea ad templum Salomonis, adferentes dona ac munera, magis ac magis in Vocationis quam is ſibi vendicabat fiducia confirmabantur. Ipſe enim in iis quas ſibi obtigiſſe gloriabatur viſionibus, tale quid ſibi obventurum, revelatum fuiſſe affirmabat, ſicque paulatim, primò quidem Monaſterienſium reliquias, quæ in comitatu Oldenburgenſis Friſiæ (b) morabantur, denuò ſibi aſſerere, deinceps & in collatione Argentoratenſi A. 1538. habita magno ſuſcitato pulvere Hofmannicos in ſuas partes pertrahere eſt annisus, ſed fruſtraneo tamen eventu, ſiquidem utrique, hæc cum maximè Davidis improbabant dogmata:

(a) BLESDYK. l. c. p. 63.

(b) Hæc plenius intelligi poſſe ex Davidis ad Oldenburgenſium propoſitiones reſponſione, & ex eorundem replica, obſervat BLESDYK. l. c. pag. 76.

mata: „ 1. Quod detectio membrorum genitalium & profligatio „ iſtius pudoris ad conſequendam perfectionem faceret. 2. Quod „ peccata omnia in hoc novo cœtu palam ſint confitenda. 3. Quod „ matrimonii obligatio jam poſthac apud perfectos ceſſare debeat. 4. Præter carnis adverſus ſpiritum rebellionem nullos „ eſſe ſubſtantiales dæmones. 5. Præter perſonam Jeſu Chriſti „ ad ultimum judicium venturam, adhuc alium novum & generalem vindicem, caput, principem & ducem à præſenti „ populo Dei nunc eſſe obſervandum & ſequendum. 6. Quod „ hæc nova Davidis doctrina ad normam propheticæ & apoſtolicæ doctrinæ exigi, & inde confirmationem peti, aut ſignis „ eam probari, non oporteat. „

Intereà verò, cum in Hollandia vires acquirere David cum ſuis videretur, ea in re providendum eſſe judicabant cum HOLLANDIÆ Senatus ſupremus tum *Delphenſes* proceres, atque promulgatis edictis ſeverioribus Davidianos vel urbe expellendos vel ſupremo ſupplicio (a) afficiendos, ſanciebant; Tantum verò aberat, ut ipſe præſtigiator his edictis ad ſaniorem mentem ſe reduci pateretur, ut potius in eo quoque gloriaretur, quod pro ipſius cauſa non pauci numero mortem fortiter oppeterent (b); At, cum ipſe tamen periculum evaderet, is audentior factus ad Supremam Hollandiæ Curiam plenas querelarum, confidentiæ & incredibilis faſtus literas (c) dare non verebatur, in quibus inter alia, *tempus adeſſe* innuit *in quo oporteat novam Hieroſolymam reſtitui, templum ædificari & ejus palatia atque ædificia ſpiritualia inſtaurari*, quin imò, *Deum brevi oſtenſurum eſſe in ira ſua Agnum illum à cujus facie & Reges & Principes & tribuni & fortes & divites ſe abſconſuri*

(a) v. BLESDYK. l. c. p. 78——81.

(b) Sic enim in quadam epiſtola. „ Quis à condito mundo audivit tam „ numeroſum cœtum, tam promtè, tam alacriter, mortem non ſolum „ ſubeuntem, ſed & avidè devorantem? quemadmodum fruſtum panis „ devorari ſolet à famelico: Neque hæc divina virtus ſolummodo emicuit in viris, ſed & in mulieribus atque puellis quoque. Nullus ibi re- „ pertus eſt infirmus, ſecundum illud oraculum; Nullus dicet vicino „ ſuo elangui &c. imò omnes fuerunt fortes & minimus inter eos robu- „ ſtus ut David. &c. BLESD. l. c. p. 80. „

(c) Harum argumentum nobis ſiſtit idem BLESDYKIUS l. c. p. 80.

Digitized by Google

ſuri ſint in ſpeluncis & petris montium &c. Neque verò per Agnum illum, quenquam alium quam Semet ipſum intelligi debere non obſcuro prodit indicio; Ejuſdem tenoris Epiſtolam is tum quoque ad Philippum Illuſtriſſ. Haſſiæ Landgravium (a) exarabat, in qua diſertis verbis *ſe vocatum & delectum eſſe* profitetur *Paſtorem & Ducem gregis Dominici puſilli, ut eum paſceret, & in vallem Achor reduceret, atque eapropter omne genus hoſtium ceu lupos & hircos in oves, in ſe irruiſſe, & limpidioris doctrinæ aquas turbaſſe, ſed Deum brevi, judicio quidem juſto ſed omni carni occulto judicaturum & vindicaturum:* Quin etiam addit, *ſibi eſſe concredita ingentia myſteria plurima ſuo tempore Principibus patefacienda, ad quæ ut ſedulò adtendat* ipſe Landgravius, *ejus eſſe officii* monet, *quò ſic ea ritè aſſequatur*, atque *cognoſcat* FILIUM (ſemet ipſum indigitando) *à Deo excitatum & à Prophetis prædictum*; His literis Anno 1539. in Hollandia ſcriptis, adjunctæ erant aliæ per Landgravium tradendæ Carolo V. Imperatori & reliquis Ordinibus Imperii (b), ejusdem fermè argumenti, niſi quod hos quoque ex Dei ſui mandato ſpecialius exhortetur, „ ut velint eam ante omnia in generali Concilio proponere ſententiam explicandam: *Nemo* (c) *novit Filium niſi Pater, & Patrem nemo novit, niſi Filius, & cui Filius voluerit revelare*; „ Hoc enim ænigmate ritè explicato & applicato, omnes religionis controverſias finem accepturas, & ſolidam concordiam „ firmamque pacem ſubſecuturam; „ Prouti deinceps admodum blaſphemè prodit, per illum *Filium* iterum neminem niſi novum hominem *Chriſtum Davidem* (d) intelligi debere: Neque verò, cum à ſua expectatione alienum à Landgravio & ejus conſiliariis accepiſſet reſponſum, is conquieſcere, quin potius A. 1541. novam ad Comitia Imperii Ratisbonenſia mittere legationem (e), atque emiſſarium quendam ex ſuis, qui hanc cauſam tum apud Principes ibi congregatos, tum apud reliquos Viros Doctos com-

(a) Conf. BLESD. l. c. p. 87——97.
(b) BLESDYK. l. c. p. 97.
(c) BLESDYK. pag. 92.
(d) BLESDYK. p. 100.
(e) BLESDYK. p. 121.——126.

commendaret; Sed & ea conamina, cum eſſent fruſtranea, is omnem movere lapidem, ut ſuæ Revelationis Opus ſub titulo *Mirabilium* (a) Orbi & eccleſiæ obtruderet, dum intereà ſecta ejus indies eundo vires acquirere, ſed & varios nanciſci cœpit adverſarios; Inter hos & MENNO erat, qui inter alia,.., „ diabolicæ
„ ſuperbiæ (b) ait, & antichriſtiani furoris argumentum eſſe,
„ quod ſua ſomnia, phantasmata, enthuſiasmos, rhetorismos
„ & alias magicas illuſiones præferre audeat ſapientiæ Sp. Sanc-
„ ti, per quam prodita ſit Scriptura prophetica & apoſtolica,
„ Item: Quod homuncio ſterquilinarius, cinis & umbra extol-
„ lere audeat ſuum officium ſuper officium Jeſu Chriſti filii Dei,
„ ſuam doctrinam præferre doctrinæ Apoſtolorum; ....
Atque deinceps ita claudit: „ Cum igitur in ſe auſus ſit transfer-
„ re honorem ſoli Filio Dei debitum, & Chriſti doctrinam pro
„ obſoleta habeat, ſuam autem pro perfecta & perpetuanda,
„ cum deinde ſuum antichriſtianum officium & miniſterium præ-
„ ferat officio Jeſu Chriſti & miniſterio apoſtolico, adhæc, ſub
„ fuco & prætextu fictæ humilitatis meram Luciferanam ſuper-
„ biam, & ſub ſpecie perfectionis, caſtitatis, & aliarum virtu-
„ tum promovendarum, varia ſcelera & flagitia deſignet & pro-
„ moveat, nimirum fornicationes, adulteria, inceſtus; poſtre-
„ mo, cum ſtatum & formam vitæ Chriſtianæ ad modum Lu-
„ theranorum & Papiſtarum planè transformarit in ſtatum planè
„ mundanum, nullum ſibi dubium reſtare, quin brevi à Deo
„ (qui ſuum honorem alteri non det) præmium & exitum ſit
„ accepturus, qualem habuerit Jo. Bucoldus Monaſterienſium
„ rex, & alii, qui ante eum, honorem Dei Filio debitum ſibi
„ vindicaſſent. „

Hæc igitur cum ultrò citroque gererentur, atque etiam conamina *Davidis*, quibus *Johannem à* LASCO (c) Antiſtitem ejus temporis Emdanum & *Phil.* MELANCHTHONEM (d) in ſuas partes pertrahere allaboraverat, irrita fierent, videretque

Q 2 præ-

(a) Quod Anno 1542. factum fuiſſe omnium primò, docemur.
(b) Menno apud BLESDYK. l. c. p. 130.
(c) BLESD. l. c. p. 137——166.
(d) BLESD. l. c. p. 169. 170.

præterea ſi diutius in patria commoraretur, facile cunctis arcana ſua molimina & flagitia patefieri, ipſumque vitæ periculum incurſurum eſſe, tum is ſecedendum à patria ſibi exiſtimavit, atque A. 1544. *Baſileam Rauracorum* ſedem ſuam tranſtulit, relictis intereà aſſeclis ſuis in Belgio, qui & ſectam ejus firmarent, & quantum ſatis erat ad opiparè vivendum apud Baſileenſes ipſi tranſmitterent, & crebro literarum inſtituto commercio, ejus ſemper animum & delinirent, & expiſcarentur, & informarent: Tum verò is mutare nomen, & aſſumere aliud *Johannis* ſcilicet *van* BRUGGE; Cumque idoneum eum locum ad perniciosa ſua conſilia tegenda videret, à Senatu gravi habita Oratione petit, „ ut ſibi ob religionem profugo apud eos re„ ceptus daretur, in quo uxorem, liberos, familiam ac fortu„ nas omneis tanquam in tutiſſimo portu collocare poſſet: „ Cauſa, perſona, ſermo mirè inter ſe conſentiebant (a), animus in alto receſſu latebat, anteacta vita ignorabatur, patria procul erat, quæ narrabat, à vero non abludebant, præſertim, cum quæ accidiſſe ſibi diceret, eadem multis aliis quotidie accidere conſtaret. Ita in civitatem recipitur VIII. Kalend. Febr. præſtito de more juramento; ubi ſic vixit, ut quum cultu erga magiſtratum, in civeis humanitate, officiis erga omneis, relligionis præterea ritus diligenter ſervando & obeundo, nihil reliqui faceret, id quoque effecerat, ut nemo facile ſiniſtri quicquam de eo ſuſpicari poſſet & talis tantusque à plerisque crederetur, qualis quantusque videri volebat, atque à ſuis habebatur. Eadem erat ipſius ac ſuorum vivendi ratio & tranquilla domi adminiſtratio, in qua ut magis lateret, tria ſibi perpetuo ſervanda propoſuerat. *Primum*, ne Davidis Georgii nomen nimis in Batavia ac Friſia notum quisquam in vulgus proderet: *Deinde* cujusnam in patria conditionis extitiſſet: quo fiebat, ut alii eum claro genere ortum, & qui ob id celari vellet, exiſtimarent: alii nobilem quendam ac locupletem mercatorem eſſe crederent, qui terra marique per procuratores ac inſtitores negotiaretur. *Poſtremo* cavebat, ne ad ſectam ſuam Baſileæ ac vicinis locis quenquam pelliceret, martes muſtellasque imitatus, quas ferunt eorum

(a) Ita THUANUS Hiſtor. Lib. XXII. fol. 750.

rum gallinis, quorum hoſpitio utuntur, parcere, hanc ſaltem hoſpitibus ſuis gratiam referenteis, ſive ut tutius habitent, habeantque latibula, ad quæ ſeſe, cum aliis nocuerint, recipiant. Sic David iſte ſuam ſectam in Belgio & apud ſuos Batavos, aliisque locis longinquis, per litteras, libros, nuncios fovere non ceſſabat; ab Helvetiis abſtinebat, ne ſi feciſſet, aliquo indicio proderetur. In hac diſſimulatione XI. annis placide exactis ſupervenit quiddam, quod prodigioſæ ſectæ auctoris quietem aliquantum turbavit, unius ex ſectariis defectione, qui tam abſurda dogmata melius conſultus repudiavit, & à magiſtri ſui fide alienum ſe omnino oſtendit, ædes quoque ejus in urbe & prædia quædam de cælo tacta, non ſolum inclinatæ fortunæ, ſed inſtantis mortis præſagia fuiſſe dicuntur. Sed nihil illi æque moleſtum accidit, quam cum intellexit, è Belgio veniſſe in urbem quendam fide perſpecta, qui civibus Baſileenſibus Davidem, & ejus familiam omnem deſcripſiſſet. Ex hac cogitatione in rerum ſuarum deſperationem, & ex deſperatione in graviſſimum morbum ipſe & uxor ejus inciderunt, quæ prior deceſſit. Mox & uxorem vir ſecutus eſt VII. Kalen. Febr. anno LVI. Hic exitus præſtigiatoris fuit, qui ſe Chriſto diviniorem & majorem atque adeo immortalem finxerat, in æde B. Leonardi honorifice ſepulti: deducentibus funus ejus filiis, filiabus, nuribus, ac generis, clientibus inſuper & ſervis cum magna civium utriusque ſexus multitudine.

Biennio tamen & VI. menſibus poſt, cum impia ejus detecta eſſent dogmata, cadaver ejus auctoritate Senatus publica, ſepulcro effoſſum eſt, atque unà cum libris & effigie in ejus ædibus reperta, combuſtum eſt, magna adſtantium admiratione, qui hominem cum tanta dignitate apud ſe vixiſſe meminerant, & honorificè ſepultum eſſe, nunc verò eundem terra effoſſum, ac publico judicio contumelioſæ in Deum impietatis damnatum cremari cernerent.

§. XLI. Sed revertimur ad Hiſtoriæ noſtræ filum pertexendum. Hoc enim anno *triceſimo ſexto*, publicum in Senatu civitatis GRONINGANÆ conditum eſt Decretum adverſus Sectarios Anabaptiſtas, odio communi, qui ſe in anteſignanis ſuis

dignos fecerant, ſed quibus tamen ita non accenſebantur Evangelii reſtituti Confeſſores, *Evangelicorum* nomine qui veniunt, ut quoque in eodem illo Edicto (a) diſertis verbis hi eximerentur, dum cavebatur, ne Pontificii vel Evangelici ſe mutuis conviciis aut ſchismaticis nominibus inſectarentur;

Quod verò etiam apud GOUDANOS non deeſſent qui veritatem amarent, atque, licet in Romanæ Eccleſiæ gremio adhuc verſarentur, tamen utilem Evangelio renaſcenti navarent operam, colligitur ex aureo Pſalterio Davidico, brevibus ſed eximiis paraphraſibus per *Reynerium* SNOYUM Goudanum illuſtrato (b), opere egregio, atque multis nominibus commendando, quodque in vernaculum quoque ſermonem deinceps non ſine ædificatione publica eſt tranſlatum.

Cæterum quod anno ſequenti A. 1537. jam in urbe GANDAVENSI, numerati fuerint ultra trecenti aſſeclæ *Petri* BRULII, Doctoris Evangelici, natione Lotharingi, dein Concionatoris Argentoratenſis & denique Martyris, à fide dignis relatum eſt ſcriptoribus;

Erat ipſe Brulius, eloquio admodum potens, ac ſpiritu fervidus, ut ab ejus ore jam tum penderent innumeri (c), & quanquam non niſi Gallico ſufficeret idiomati, tantam tamen ejus cum celebritatem tum exiſtimationem fuiſſe referunt, ut qui minus linguæ Gallicæ periti erant, ſingulari tamen fervore perciti, ſibi pretio oblato ea explicari curarint, quæ ab eo dicta erant; At verò is, paulo poſt ab Argentinenſi Senatu evocatus eſt, ut Gallicanæ Eccleſiæ nuper apud ipſos erectæ Doctorem ageret atque Miniſtrum,
in

(a) Vid. Cl. ISINGII brev. hiſt. de Ref. in urbe Gron. & Omlandia ſubj. *Henrici* ALTINGII tractatui de *Eccleſiis Palatinis* p. 167. Sedulus equidem inquiſivi, num hujus Edicti memorabilis quoddam extaret amplius exemplar, aut veſtigium, in Archivo Civitatis noſtræ, ſed incaſſum, cum earum rerum quæ infauſta Rennebergii Gubernatoris tempora antevertunt, apud nos vix vola deprehendatur aut veſtigium:

(b) Prodiit illud omnium primo Antverp. 1536. 8. atque deinde ſæpius. Ut quoque in Belgicum ſermonem illud tranſlatum legatur, quo tanto magis omnium uſibus atque ædificationi inſerviret: conf. GESNER Biblioth. Univerſal. & FOPPENS Biblioth. Belg. Tom. II.

(c) vid. SCHOOCK. de Canonicis Ultraj. pag. 461.

Digitized by Google

in quo munere is Johanni Calvino (a) ſuccedebat, ejusdem doctrinæ (b) purioris particeps, vitæque inculpatæ; Apud hos verò, cum usque ad A. 1544. eſſet commoratus, tum à fidelibus inferioris Germaniæ denuò expetitur, ut urbibus Flandriæ, Hannoniæ, Arteſiæque cœleſtis cibi fame laborantibus ſuccurreret, easque ſua doctrina irrigaret: Nec mora, proficiſcitur illuc, Martini Buceri, Doctoris Argentinenſis teſtimonio Αυτογραφω inſtructus, atque per Urbes *Valencenas*, *Tornacum*, *Atrebates*, eamque quæ *Inſula* (Ryſſel) appellatur, Evangelium annunciat, atque *Tornacum* cumprimis reverſus, tanto animi ſtudio illic Dei verbum cœpit annunciare, ut palàm apertis aliquando januis convenientes in domo quadam homines pios Evangelium Chriſti doceret; Quæ res ad Evangelii hoſtes delata, & carcerem ejus & martyrium ejus quod A. 1545. ſubire debuit (c), uti in ſequentibus videbimus, acceleravit.

Erant autem in Urbe GANDAVENSI haud pauci, qui jam inde ab initio Reformationi favebant, inter quos præ reliquis connumeratur, *Antonius Clava*, quem ERASMUS (d), alicubi vocat, *ſenem quidem ætate*, *ſed animi bonis omnibus unicè vernantem*; Neque etiam hic negligere poſſumus *Johannem Couſardum*, Gandavienſem qui jam A. 1530. Epiſtolam ſcribebat ad *Zwinglium* (e), relatè ad ejus libellum *de Providentia Dei*; Sed & præter hos, quatuor UTENHOVII; quorum nomen in Hiſtoria Reformationis Belgicæ celebre, deinceps quoque plus ſemel recurret; *Nicolaus*, ſupremi Flandriæ Conſilii Præſes; qui præter exactam Juris peritiam, præter elegantiorum etiam literarum ſcien-

(a) v. SLEIDAN. Hiſt. Lib. XII. fol. 197. a.

(b) Certè Ill. SECKENDORFFIUS Lib. III. §. CXXIV. n. 2. fol. 566. teſtatur, eum in articulo de Sacra Cœna reſpondiſſe ad mentem Helvetiorum, *fide ſumi corpus Chriſti non ore*, quanquam cætera cum doctrina Lutheri ſatis convenirent.

(c) vid. *Martyrol. magn.* Gall. fol. 149. & ſq. it. *Martyrol. parv.* Latin. pag. 266. 267.

(d) In Epiſtola ad Carolum Utenhovium data A. 1529. vid. Epiſt. Eraſmi num. MXII. fol. 1155.

(e) Hanc HOTTINGERUS inſeruit ejus Hiſtor. E. Seculi XVI. Tom. IV. p. 297. ſq.

Digitized by Google

ſcientiam, tanta modeſtia, prudentia, judicio, animi moderatione atque integritate fuit ornatus, ut multis annis nemo Gandavi principali totius Flandriæ concilio, majori cum laude præſederit (a); *Carolus* Pater, Marckemii Toparcha, uterque ex Eraſmi Epiſtolis notus; *Johannes* Caroli Frater (b), itemque *Carolus* Filius, ſcriptis etiam editis illuſtris;

Nam & inter claros Gandavenſes eſt *Martinus de* CLEYNE honeſto loco in urbe natus, medicusque, ut ex compluribus (c) ſcriptis liquet, experientiſſimus, qui percepto defæcatioris doctrinæ guſtu, cum proximis ſuis omni ſtudio communicare allaboravit: Cum verò is contrà inſidiatores & diros Inquiſitores diutius non videretur poſſe ſubſiſtere, aſſumto MICRONII nomine in Angliam cum multis aliis piis viris conceſſit, ſuamque Eccleſiæ Belgicæ Londinenſi (de qua deinceps) impendit operam, usquedum & ibi ingruente perſecutionum tempeſtate, relicta Londino, is, poſt inſtitutam hiemalem peregrinationem dubium an oberrationem, tandem apud Friſios & quidem in Eccleſia Nordana ſubſtitit, multisque modis, uti poſtea videbimus, Evangelii cauſam cum in vicinæ Friſiæ tum in noſtris oris promovit:

§. XLII. Sequentem annum *triceſimum octavum*, non tam variæ nobilitarunt mortes, quas vel ex noſtris confeſſoribus vel ex reliquarum ſectarum aſſeclis (d) quod à Romana ſuperſtitione divortium facerent, obire debuerunt, quam potius felicia *Philippi* MARNIXII (Domini) *de Aldegonde* qui tum in urbe Bruxellarum auram aſpexit vitalem, Natalia; Is eſt, cujus in reſtituta tam Religione, quam Libertate Belgica partes fuerunt lon-

(a) ERASM. Epiſtol. cit. qui & hoc addit: „Et ſi quid in tanto cauſarum undique ſtrepentium tumultu contigiſſet otii, id evolvendis ſacris voluminibus impendebat, frequenter & noctis aliquam partem huic curæ decidens."

(b) SCHOOK. de Canon. Ultraj. pag. 462.

(c) Certè is in pleroſque *Galeni libros* commentatus eſt, itemque in libros *Aphoriſmatum Hippocratis*, vid. FOPP. Bibl. Belg. T. II. p. 857. Cæterum, & ſcriptum ejus extat *Apologeticum*, quo Eccleſias Orientalis Friſiæ à Joachimo Weſtphalo, aliisque ei ſimilibus falſò traductas modeſtè tuetur ac purgat. 1557. 8. conf. Bibl. Brem. Claſſ. VI. p. 161. 162.

(d) vid. BRANT. Hiſt. Ref. Belg. pag. 133. & 138.

Digitized by Google

longè maximæ, quique per univerſam Europam celeberrimum habuit Nomen, genere, ingenio, eruditione, eloquentia, virtute, induſtria, pietate & meritis Vir inſignis: Quin imò, quod maximopere ad laudem ejus facere cenſeri debet, is erat, qui GULIELMO Magno, Patri Patriæ, à Conſiliis erat intimis, & ejus negotiorum geſtor.

Tametſi verò is propter difficillima in quæ incidebat tempora, experiri prius debuit perſecutionum ſub Albano vehementiam, adeò ut jam tum quoque temporibus cedere debuerit, atque in Germaniam exul ſecedere, ſtatim tamen Electoris Palatini FRIDERICI Pii, ita commeruit favorem, ut is eundem ſibi & Senatui Eccleſiaſtico Heidelbergenſi, adſciſceret conſiliarium, usque dum, opportuno admodum tempore Anno ſcilicet *ſeptuageſimo ſecundo*, Principi Arauſionenſi Libertatem Belgicæ à diriſſimo Hiſpanorum jugo plenius meditanti, concederetur iterum, per aliquot menſes, deinceps in perpetuum, quando is abinde Patriæ Libertatis atque Religionis aſſertor extitit & propugnator acerrimus; Neque autem ille conſilio tantum prudentiſſimo adjuvabat rem publicam, ſed & Legationibus ad diverſos Reges Principes & Reſpublicas defunctus ſplendidiſſimis, eloquentia ſua & ſingulari cum oris facundia tum ſcriptorum elegantia eminebat, ut publicarum rerum vel à Principe Arauſionenſi, vel ab Ordinibus vel ab Eccleſiaſticis Evangelicæ religioni addictis, fermè nihil ageretur, cujus ille non conſcius eſſet, atque ſuaſor exiſteret auctorque.

Certè is erat, qui A. 1566. primum illud Fœdus Nobilitatis Belgicæ ſemet adverſus Hiſpanicam Inquiſitionem conſociantis, (quod *Compromiſſi* nomine venit) ſcripto conſignavit (a); Is erat qui à Brederodio jam tum in uſum confœderatæ illius ſocietatis argentum apud Antverpianos colligente nominabatur Quæſtor æra-

(a) vid. STRADA de Bell. Belg. Lib. V. p. m. 171. qui illud dictante Aldegondio fuiſſe conceptum refert & BAYLE l. c. p. 123 Eſt verò ejus Compromiſſi Originale, uti deinceps quoque Libelli ſupplicis ad Margaretham Parmenſem exhibiti, primum exemplum lingua Gallica conſcriptum, atque verbotenus quantum conſtat alibi non legitur, quam in rariſſimo Jacobi WESENBEKII Secretarii Antverpienſis libello, quem recenſuimus in *Florileg. libr. rar.* p. 294. 295. editionis ſecundæ.

rius. (a) Is erat, qui, cum in urbe Dordracena celeberrimus ille ad libertatem vindicandam celebraretur Conventus A. 1572. ab Auriaco Principe illuc mittebatur Legatus & Orator, quique habita XV. Kal. Sept. Oratione graviſſima (b), id efficiebat, ut tum primò arma ſub Auriaco Præſide pro libertate ſumeret Hollandia: Is erat, qui tantæ apud Fœderatos exiſtimationis ac loci erat, teſte Strada (c), ut cum A. 1573. apud Hagam Comitum caperetur, pollicitus ſit Auriacus, quæ audiret Aldegundio fieri ab Hiſpanis, paria ſe Boſſuvio (Hiſpanæ Claſſis ductori maritimo, quem eodem tempore ceperant Fœderati) relaturum: Is erat, de quo anno ſequenti A 1574. Mondragonius (d) in deditione Middelburgenſi paciſcebatur, ſe apud Requeſenium effecturum, ut pro ſe captivus Aldegundius, & tres inſuper alii, Aldegundii arbitratu liberi dimitterentur, quod & tum factum eſt. Is erat, qui unà cum collegis A. 1575. in Angliam mittebatur, ad Eliſabethæ Reginæ in difficillimis illis temporibus protectionem impetrandam (e); Is erat, qui triennio poſt A. 1578. ab Archiduce Matthia miſſus, in Germaniam ad comitia Wormatienſia Nonis Maji Orationem habuit mirè liberam ad Septemviros & Imperii Principes qui aderant, qua, deplorato (f) miſerabili Belgii ſtatu, & Albani Auſtriique tyrannide acerbis verbis exagitata, opem imperii imploravit; Is erat, qui anno *octuageſimo*, in Galliam legationem obibat ad Alençonium, ut is Provinciarum Belgicarum Imperium in ſe ſuſciperet, advocandum. Is erat, qui propter ſingularem & fidem & prudentiam

A. 1583.

(a) STRADA ibid. p. 242. & BAYLE l. c.

(b) vid. MEURS. Gulielm. Auriac. Lib. VI. p. 234. ſq. conf. lib. *de ortu & progreſſu Calviniſt.* Relig. Lib. II. Sect. IV. p. 47.

(c) STRADA de B. Belg. Lib. VII. p. 375. cf. THUAN. Lib. LV. c. VIII. p. 226..

(d) STRADA l. c. p. 382. conf. MEURS. Gul. Aur. Lib. X. p. 379. & THUAN. Lib. LIX. cap. XIV. p. 373.

(e) MEURS lib. cit. p. 412. Thuan. p. 402.

(f) THUAN. Lib. LXVI. c. IX. fol. 604. 5. qui & refert eam tum *Orationem* memorabilem typis fuiſſe excuſam; quam paulo poſt in Belgicam linguam & quidem rhytmice tranſtulit *Baptiſta Houartus.* vid. VERHEIDEN in Elog. clar. vir fol. 144.

Digitized by Google

A. 1583. Conſul Antverpienſis à Principe Auriaco deſignabatur, Prætoris, quem Marggravium (a) vulgo vocant etiam dignitate, quam tamen ipſe recuſabat, delata; Is erat denique, qui tot ſcriptis, conſiliis, monitionibus, declarationibus, epiſtolis (b) etſim. quin imò etiam cantilenis (c) & rhythmis Belgico idiomate editis novellæ Reipublicæ cauſam adjuvit, qui Pſalmos Davidicos doctè convertit, Bibliorum in Belgicam transferendorum Opus auctoritate Ordinum Hollandiæ publica ſuſcepit, adverſus Libertinorum hæreſin (d), Fanaticorum deliria & Pontificiorum cum ſuperſtitionem tum immanitatem incredibilem calamum ſtrinxit, ſeriis jocoſa (e) non ſemel miſcens atque utile dulci, usque dum A. 1598. in urbe Leidenſi (quæ ipſi tanquam portus laborum erat data) mortalitatem deponeret.

Cæterum hoc anno Ducis CAROLI dicti *Egmondani* mors, Gelriæ, cujus Princeps erat, non unam intulit mutationem: Vixerat ille annos plus quam 70. atque univerſam viciniam haud minus quam per 50. annos bellis variis turbaverat (f), ingenii, in-

R 2

(a) THUAN. Lib. LXXVII. c. XIX. p. 146.

(b) Inter Epiſtolas eminet, Epiſtola conſolatoria ad Fratres Exules, Brabantos, Flandros, Hannones, Arteſios aliosque Belgas, peregrinis in regionibus, ob puram Evangelii doctrinam, diſperſos, VERHEID. l. c. p. 144.

(c) Certè is decantatam illam quoque compoſuiſſe dicitur *in Laudem Gulielmi Naſſavii* cantilenam; ad Belgas tyrannide Albani oppreſſos: Quæ quidem ita ſcitè facta, ita concinnis rhythmis modulisque ſuis eſt attemperata, ut plebis animos mirè ad Principis Libertatisque Patriæ amorem excitaverit, nihilque illis temporibus convenientius prodiiſſe judicatum fuerit. vid. *Verheid.* in Elog. præclaror. viror. fol. 145.

(d) Extat ejus *contra Libertinos* Tractatus, itemque *Apologetica reſponſio contra Anonymum quendam Libertinum.*

(e) Huc ejus *Alvearium Romanum* ſpectat, & liber, cui Tit. *Tableau des differens de la Religion*; de quo præ reliquis BAYLIUS l. c. p. 124. „ Une infinitè de gens ſe divertirent à l'examen de ce *Tableau*, & ſe „ confirmerent par là dans leur creance plus fortement, que par la lec- „ ture du meilleur ouvrage de Calvin. „ Ne reliqua ejus ſcripta à MEURSIO in Athenis Batavis, ADAMI in Vitis Jureconſultorum & VERHEYDEN in Elogiis Clarorum Virorum & ſimil. enarrata commemoremus.

(f) UBB. EMM. Lib. LVIII. fol. 900.

Digitized by Google

inquietiſſimi, vaferrimi, ad dolos ac vim armatam æque parati, fidei maximè lubricæ, qui promiſſis, pactis, juramentis, uti talis ludere ſolebat, atque pro commodi aut incommodi ſui ratione his uti conſueverat, Gallicarum partium defenſor pertinaciſſimus, Burgundicarum oſor maximus. Religionis denique Reformatæ (a) Hoſtis acerrimus. Subſtituerat autem ſibi hæredem GULIELMUM Clivenſem, eundemque in poſſeſſionem miſerat, conſentientibus regionis Ordinibus, qui ne Gallo ſe ſubmitterent, metu Imperatoris, atque ne Imperatorem ſibi Ducem expeterent, ejus nimia potentia, impediebantur, unde in Gulielmum facilis & totius populi voluntas & Ordinum erat conſenſus. Quidquid ſit, ea regiminis mutatio, quanquam calamitoſiſſimo bello deinceps cauſam præbuerit, tamen Evangelio non admodum infeſta contigit; Erat enim Gulielmus, tum viginti duorum annorum Juvenis jam ab ineunte ætate à *Conrado Heresbachio*, Patris optimi & Mariæ Matris fœminæ prudentiſſimæ conſilio educatus, tantosque virtutis progreſſus fecerat, ut *Johannes Sturmius*, eximius ille Polyhiſtor Argentoratenſis, quem, prout etiam *Eraſmum*, *Molinæum*, *Caſſandrum*, ob ſummam eruditionem cariſſimum habebat, in Epiſtola ad hunc patriæ ſuæ Principem ſcripta, id publicè quoque fuerit teſtatus (b), itemque *Gerhardus Geldenhaurius Noviomagus* (c), qui prolixa epiſtola, provinciam hanc ampliſſimam A. 1541. illi gratulatus eſt, addita *de officio Principis* admonitione graviſſima; Neque igitur quicquam quod Evangelio erat infeſtum, is commiſit, niſi quod A. 1540. literas tamen (d) ad civitates Gelriæ dediſſe perhibeatur, ne homines ſuſpectæ damnatæque doctrinæ, anabaptiſtas ac ſacramentarios, ut tum vocabant, in ſuas urbes irrepere paterentur.

At verò, potuiſſent hæc veritati conceſſa halcyonia eſſe diuturniora, niſi tandem A. 1543. cedere Imperatori Gelriam, atque

(a) vid. §. XXIII. pag. 65. 66.
(b) v. TESCHEMACH. Annal. Clivens, P. II. fol. 308.
(c) De quo jam in ſuperioribus egimus; Is enim Hiſtoriam Bataviæ Ipſi dedicavit:
(d) PONTAN. Hiſt. Gelr. L. XII. fol. 816.

que ab ejus poſſeſſione decedere, jusjurandum populo remittere, atque inſuper ad recuperandam Gelriam, ſi quæ forte loca deditionem facere recuſarent, auxilia Cæſari ſubminiſtrare, debuiſſet Gulielmus. (a) A quo tempore Cæſar, Gelriæ Ducatus & Zutphaniæ Comitatus Dominus, & Princeps Auriacus Renatus, Cæſaris Præfectus eſt deſignatus, quam tamen paucorum menſium Præfecturam A. 1544. Idibus Julii mors Renati abrupit, relicto ſibi Hærede Gulielmo Naſſavio, & in hac Præfectura, ſucceſſore Philippo Lalaing, Hoochſtratæ Comite;

§. XLIII. Anno 1539. prodiit lingua Belgica opera *Mathæi Dordraceni*, ſed qui in Franciſcanorum cœnobio Antverpienſi Guardianum agebat, libellus, qui titulum habet: *Faſciculus myrrhæ* (b) atque commentarium exhibet in Paſſiones Beatiſſimi Domini noſtri Jeſu Chriſti; Hunc eundem libellum cum nec oculis uſurpaverim ipſe, nec argumenti pertractationem enarratam viderim aut recenſitam, num inter Evangelicæ veritatis aſſertores, num vero minus connumerare liceat, ignoramus.

Enimverò, quæ in civitate Tranſiſalaniæ CAMPENSI hoc anno 1539. cum *Arnoldo* GRATIO, Urbis Campenſis Paſtore doctrinæ Proteſtantium addicto, atque *Alberto* PIGHIO Pontificiæ doctrinæ adſertore tranſacta ſunt, ne ſilentio tranſigantur operæ judicamus pretium: Sunt ea nobis à *Jacobo* REVIO (c) V. Cl. deſcripta ſequentem in modum: „ Anno 1539. Campis

(a) vid. TESCHEMACH. Annal. l. c. p. 313. 314.

(b) Integer libri titulus ita ſe habet: Faſciculus myrrhæ. *Ein ſonderlyke devote materie van die paſſion s' Heeren Jeſu Chriſti geheten dat Buſchelken off dat Bundeken von Myrrhen, vergadert von enen Geſtliken en ſehr verlichten Broder von die Minderbroders Orden, von dic Familie der Obſervanten, in die Provincie van Côln, warin de Hee na veel Sermonen en geſtlike offeninge, ſeer dieplich en klarlich utlegt die verborgentheden en die ſchone lehringen, die in dat Lieden ons Hr. beſchloten ſin, boven alle Dutſche Boken, de man to deſſer tiedt toe geprent offt geſchreven vint, offt van node en profetlik ſin, im enen geſtliken verſtrek in deuchten, toe verkrigen, en is in de prente gekomen bi tocdoen van enen gelehrden Broder, genant Broder Matthis van Dordrecht, Guardian to Antwerpen. To Antwerpen* 1539. vid. HARDT. Autographa Luth. T. III. p. 294.

(c) Jac. REVII Daventr. Illuſtrat. Lib. III. pag. 257——261.

„ erat vicecuratus quidam à Mag. Alberto Pighio præpoſito
„ S. Joannis Ultrajecti, & Paſtore urbis Campenſis ibidem con-
„ ſtitutus, nomine *Arnoldus Gratius*, domo Colonienſis. Hic
„ cum concionando valeret, ac in flagranti gratia civium eſſet,
„ maxime eorum qui in partibus Teutonicis verſati fuerant, at-
„ que inde Auguſtanæ confeſſionis guſtum ſecum attulerant, fa-
„ cile in ſuſpicionem Lutheranismi incidit, quo nomine ab Of-
„ ficiali Ultrajectum citatus eſt, ut ibi ſe purgaret ſuper iis
„ quæ in concionibus ſuis obſervata ſequioris notæ eſſe diceren-
„ tur. Hæc res cum ad aures civium perveniſſet, ægerrime eam
„ tulerunt, nec permittere voluerunt ut eo proficiſceretur,
„ quando nihil propius eſſe appareret, quam ut ſeditio in urbe,
„ ſi id fieret, oriretur: convenerunt ergo in templum quod à
„ Spiritu S. nomen habet, cives & opificum ac ſagittariorum col-
„ legia, ac ſtatuerunt, nullo modo ſibi tolerandum, ut Arnol-
„ dus Ultrajectum evocaretur, ſin eſſet qui adverſus eum quic-
„ quam prætenderet, ei fas eſſe Campis eum convenire ac reum
„ peragere. „

Interim Senatus, cum utroque Tribunorum plebis collegio in curia congregantur, ad quos civium nomine decem aut duodecim delegantur, rogantes, ut ſibi auxilio eſſe velint, ad hoc, ut Arnoldo Gratio Campis permanere concederetur, & accuſatoribus ejus mandaretur, ut actionem ſuam ibidem adverſus eum inſtituerent, certi ex jure & æquo cauſam ejus non minus ibi quam alibi terminatum iri; addebant, decretum eſſe civibus eum neutiquam dimittere. Senatui conſultum viſum, nihil præcipitanter hac in re ſtatuendum eſſe, ſed omnia quærenda media quibus res in longum extrahi poſſet, reſponſum ergo dederunt civibus, ſe de re tota ad M. Albertum Pighium præpoſitum &c. perſcripturos eſſe. Atque hac ratione concurſum populi diſſolverunt.

Senatus Campenſis, prout receperat, ad Pighium ſcripſit, nullo modo ſibi conſultum videri, ut vicecuratum ſuum ita derepente extruderet, vehementer enim ſeſe vereri, ne, ſiquid per imprudentiam hac in parte committeretur, res in nervum eruptura eſſet.

Cir-

Circa hæc *Georgius Schenckius* Vollenhoviam Comitia judicialia convocarat, quibus nomine Daventrienſium interfuturi erant M. Gerardus Swaefken, & M. Gerlacus Doys. Eum ergo miſſis eo delegatis, Campenſes de hoc negocio certiorem fecerant. Quo cum Provinciæ Ordinibus communicato, viſum eſt, ut & ipſe & illi Campos ſe conferrent, ibique cœpta Comitia continuarent. Quod & factum, ac Pighius quoque eodem ſe contulit.

Die Sabbati poſt Gereonis & Victoris, D. Georg. Schenckius, Ordo equeſtris Tranſiſalaniæ, & Deputati civitatum Daventriæ ac Zwollæ, una cum Senatu Campenſi, & utroque Tribb. plebis collegio, Albertus item Pighius & Arnoldus Gratius ejus vicecuratus, in Curia Campenſi congregati ſunt. Ibi Pighius Arnoldum accuſavit, ejusque doctrinam ſugillavit, in faciem ei dicens, „ ſe non amplius eum pro vicecurato ſuo habere conſtituiſſe, æquum eſſe urbe cederet, ob multas ratio-
„ nes fuſe ab ipſo productas. Addidit, ſibi probe conſtare,
„ Campis haberi conventicula, & urbi perniciosa conſilia à non-
„ nullis agitari, qui ſi eodem quo cœperant pede pergerent,
„ urbem in grande periculum eſſent adducturi. Horum cory-
„ phæos ſibi non ignotos eſſe &c. „

Arnoldus Gratius, gravibus hiſce Pighii accuſationibus auditis, perterrefactus expalluit, ſeque quantum poterat defendit.

Dehinc à Præfecto & Ordinibus per ſententiam Arnoldus condemnatus fuit, ac juſſus ipſo die urbe excedere, nec in ejus ditione, regione Tranſiſalaniæ, aut Friſiæ quoque deinceps pedem ponere; Sed præſtat ſententiam ſubjungere è Belgico verſam:

„ Quandoquidem ad aures Clementiſſ. noſtræ Dominæ, Re-
„ ginæ ac Gubernatricis perlatum fuit, contentionem quandam
„ aliquo abhinc tempore exortam fuiſſe inter Rever. D. Mag.
„ Albertum Pighium præpoſitum S. Joannis Ultrajecti & Pa-
„ ſtorem Campenſem ab una, & D. Arnoldum Colonienſem
„ ejusdem Campis vicecuratum ab altera parte, unde ulterius
„ diſcrimen non de nihilo metuendum eſſet, placuit ejus Maje-
„ ſtati, Clementiſſ. noſtro præfecto D. Georgio Schenckio, li-
„ bero

Digitized by Google

„ bero Baroni à Tautenburch, Domino in Wedde & tractu
„ Weſterwoldingano, Cæſareæ Majeſtatis nomine Præfecto
„ Generali Friſiæ, Tranſiſalaniæ, Groningæ & ditionis Gro-
„ ninganæ, injungere, ut vitandæ omni ſeditioni & litigio, in
„ cauſam inquireret, ac de ea ut ſibi conſultum videretur ſta-
„ tueret.

„ Quapropter S. Clem. hodierno die, una cum ſuis Conſilia-
„ riis & Officiariis, ac Ordinibus Tranſiſalaniæ, præſente Se-
„ natu urbis Campenſis & utroque ibidem Tribunorum pleb.
„ Collegio, qui totum negotium S. Clem. arbitrio permiſe-
„ runt, cauſa coram ipſis diſceptata, judicarunt ac ex juſto &
„ æquo pronunciarunt, ut ſequitur:

„ Quum ergo conſtet, prædicto D. *Arnoldo* vicecurato, in
„ urbe Campenſi palam objectum fuiſſe, eſſe eum hæreticum ma-
„ nifeſtum, cujus rei ipſe, data in hoc arrha, qui præſentes
„ erant in teſtes vocavit, nec tamen ſeſe ſuper hoc hactenus de-
„ fendiſſe: Item, poſtquam ſuper articulis quibusdam a Rever.
„ Domino Epiſcopo Ultrajectino citatus eſſet ad cauſam coram
„ eo, aut ejus officiali, tanquam legitimis ejus ſuperioribus,
„ dicendam, nec comparuiſſe eum, nec ſe purgaſſe, ſed inobe-
„ dienter ac contumaciter, quod minime decebat, adverſus eos
„ ſe geſſiſſe, unde a die citationis commotio quædam & ſeditio
„ inter cives gliſcere cœpit:

„ Viſum fuit Clem. D Præfecto, de conſenſu Ordinum Tran-
„ ſiſalaniæ, ad majus infortunium præveniendum, & concor-
„ diam ſtabiliendam, Arnoldo imperandum eſſe, ut è veſtigio
„ Paſtori ſuo M. Alberto Pighio claves omnium rerum, quæ ad
„ Paſtoratum Eccleſiæ ſpectant, reſtituat, & ante ſolis occa-
„ ſum civitate ac diſtrictu Campenſi excedat, ſub capitis pœna,
„ utque in perpetuum è regionibus Friſiæ ac Tranſiſalaniæ,
„ earumque tam majoribus quam minoribus urbibus ac oppidis,
„ nec non è civitate Groningana & Omlandia exulet, ſub præ-
„ dicta pœna corporis & facultatum. Quod ſiquis eum poſt la-
„ tam hanc ſententiam domo exceperit, eum quoque eidem pœ-
„ næ obnoxium fore. „

Tribuni pleb. ægerrime tulerunt, quod Pighius tam indigne
de

de civium congregationibus fuerat loquutus, ac ex eo audire voluerunt, quinam illi eſſent, de quibus palam coram Præfecto & Ordd. Provinciæ dixerat, ſe capita factionis probe noſſe, ut ii pro qualitate delicti ſui puniri poſſent. Quod ſi tergiverſaretur Pighius, & eos nominare vel non vellet, vel non poſſet, ſeſe illum calumniæ reum habituros, qui ea de cauſa debitam correctionem ſubiturus eſſet. Neque enim ſibi tolerandum eſſe, ut peregre ac paſſim pro ſceleratis ac proditoribus traducerentur. Cum, Pighio hanc ob rem vix viæ tutæ eſſent, civibus eum amariſſimis verbis quocunque pergebat inceſſentibus, Præfectus denuo Ordines Tranſiſalaniæ, delegatos Daventriæ ac Zwollæ civitatum, Senatum Campenſem & utrumque Tribb. collegium, una cum Alberto Pighio præpoſito, in curiam convocavit. Ubi Pighius palam omnibus audientibus teſtatus eſt, „ ſe verba de quibus inſimulabatur, non eo modo neque eo ſenſu prolocutum „ eſſe, quo ab aliis perperam eſſent accepta, ſed animo bono quod „ dixerat dixiſſe, civem ſe urbis Campenſis eſſe, in ea natum, in „ ea facultates ſuas habere &c.„ quæ, cum civibus non ſatisfacerent, poſt longam altercationem, magna cum difficultate eo res à Præfecto deducta eſt, ut ſibi ac Provinciæ Ordinibus cauſæ arbitrium permitterent: qui in hæc verba litem hanc deciderunt:

„ Quandoquidem die Sabbati proxime præterito Rev. D. D. „ Albertus Pighius præpoſitus ad S. Joannis Ultrajecti, Paſtor „ Campenſis, in accuſatione adverſus vicecuratum ſuum Arnol- „ dum Colonienſem inſtituta, inter alia verba nonnulla prolo- „ cutus eſt, quæ à Senatu & utroque Tribb. pleb. Collegio „ civitatis Campenſis in ſequiorem partem accepta, ac ad ani- „ mum revocata ſunt, prout id ipſum Clem. D. præfecto indi- „ carunt, eo, die hodierno res deducta fuit, ut hæc querela è „ Senatu Campenſi, ſuo & utriusque Tribb. pleb. Collegii, „ opificum quoque & ſagittariorum nomine, pure ac plene ar- „ bitrio Clem. D. Præfecti, ac Ordinum hujus Provinciæ com- „ mitteretur, ſub promiſſo, citra contradictionem acceptandi „ obſervandique quicquid à Clem. D. Præfecto & Ordd. de- „ cretum ac pronunciatum fuerit.

„ Quapropter Clem. D. Præfectus ac Ordines, perpenſis

„ omnibus quæ ad rem faciunt, ac præcipue conſiderato, quod „ verbis a præpoſito prolatis nemo nominatim deſignatus eſſet, „ quodque ea à præpoſito, bono ac benevolo animo, tanquam „ a viro erga civitatem Campenſem amanter affecto, monendis „ civibus, non lædendis, eſſent prolata, quod ratione ſatis evi- „ denti probetur, cum idem præpoſitus, Campis natus, ibi- „ dem facultates, charitates ac neceſſitudines haberet, ea de „ cauſa Clem. D. Præfectus atque Ordines judicant æquum, eſſe „ ut ei declarationi cives acquieſcant. Ut autem clare favor & „ affectus D. Præpoſiti erga civitatem Campenſem innoteſceret, „ Clem. D. Præfectus & Ordd. eundem eo induxerunt, ut pa- „ ratus ſit, in honorem Cæſareæ Majeſt. ex favore, amore, & „ amicitia, Paſtoratum urbis Campenſis, è veſtigio, ac ſine „ ulla mora, in manus Senatus ejusdem urbis reſignare, quo ab „ hac hora eis liceat eligere & creare bonum, probum, ido- „ neum Paſtorem, qui ipſos ſalutari doctrina ad ſalutem anima- „ rum ſuarum inſtituere poſſit. Qua de re civitati, quæ ad hoc „ ſumtus ſuppeditatura eſt, ejusmodi ſigilla, bullas, brevia a „ Papali ſanctitate, præter diploma Cæſ. Majeſt. traditurus eſt, „ quæ ad hoc negotium requirentur. Quo ipſo unusquisque „ deinceps ulteriori ſuſpicione liberatur; Ita ut nemo, quicun- „ que is fuerit, & cujuscunque partis in honore ſuo ullam læ- „ ſionem aut jacturam ſubeat, ſed amice ac benevole tota res „ compoſita eſſe intelligatur. Actum Anno cIↄIↄxxxix. xiii. „ Octobris. „

Juxta hæc præpoſitus Pighius civitati Campenſi reſignationem Paſtoratus tradidit, & bullam ac conſenſum Papæ eis impetravit. Atque ab hac origine jus conferendi Paſtoratum ad Magiſtratum illius urbis pervenit. Ad hæc, mandato Præfecti, „ ad pulſum campanæ promulgatum fuit, ut unusquisque a ſe- „ ditioſis vocibus & conventiculis ſibi caveret, niſi ſummas pœ- „ nas ac indignationem incurrere vellet &c. „

§. XLIV. Hactenus Revius. In HOLLANDIA autem, die xxvi. Septembris novo promulgato Edicto (a) conciones extra proprias

(a) vid. *Repertor. der Plakk.* p. 38. citante BRANTIO in Hiſtor. Reform. Lib. III. pag. 140.

prias diœceſes, cœnobia ordinum mendicantium & ptochodocheia magnarum civitatum prohibebantur: Quin verò etiam eodem die Suprema Hollandiæ Curia ſequentes ad magiſtratus locorum exarare literas (a):

Comes Hoochſtratanus &c.

Fideles ac Dilecti. Quandoquidem ex Concionum diverſitate, & quod Concionatores in ſermonibus ſuis difficilia multa atque obſcura nec populo Chriſtiano intelligibilia pertractare, quin imò non ſemel in Concionibus ſibi invicem adverſari, clamare atque vociferari, conſueverunt, contentiones & varia in populo murmura oboriuntur: Inde eſt, quod his incommodis proviſuri, vobis præcipiamus ac vice Majeſtatis Cæſareæ mandemus, ut veſtris Parochis, Capellanis, omnibusque qui ſub veſtra Juriſdictione concionibus funguntur, injungatis, ut ſibi in ſermonibus ſuis caveant, ne ſine diſcrimine difficiles pertractent materias, aut tales, quas in ſcandalum rapere queat populus, & unde adverſus magiſtratus ſuos aliosque anſam capere criminandi; Quin potius, ut Evangelia & Epiſtolas dominicales enarrent eaque juxta Veterum Doctorum interpretationem exponant, cum peccatorum debita correctione; Porrò ut ſibi caveant, ne alter in alterum invehat eive contradicat, quodſi verò de proximo ſuo quædam inaudierint vel minus honeſta vel ſcandaloſà, ut prius ipſum de iis conveniant, ſive ut præfecto loci aut Curiæ noſtræ ea indigitent, quorum eſt in iis providere; Fideles & dilecti, Deus ſit vobiscum. Datum Hagæ Comitis d. XXVI. Septembris anni 1539.

Sed & in ea FRISIÆ parte, quæ inter Flevum & Lavicam jacet, tum ex voto populi ſuam libertatem vendicantis, quædam ſunt definita, circa collationem ſacerdotiorum & beneficiorum, quæ vocant, de quibus acribus ſtudiis jam multos per annos lis erat agitata: Scilicet die III. Cal. Novembris Bruxellæ diploma (b) eſt ſignatum, populoque à Cæſare datum, quo is teſtatur ſibi poſt actionem variam cum populo hoc modo conveniſſe:

(a) vid. BRANT. l. c. p. 140. 141. qui nobis eas lingua Belgica originali retulit ibi legendas.

(b) UBB. EMM. Rer. Friſicar. Lib. LVIII. fol. 903. ſq.

Digitized by Google

Sacerdotia beneficiaque quæ vocant, quæ patronos ſuos habent, maneant eo jure, quo ſolent eſſe: In cæteris omnibus populo conſtet jus & libertas nominandi deſignandique ſacerdotes, ac conferendi beneficia pietati dicata, exceptis ſolummodo tribus per annos ſingulos, quæ vacare cœperint aut ipſis Calend. Januariis, aut proximè poſt eas, uno in Oſtergoâ, altero in Weſtergoâ, tertio in Sylveſtri tractu, quorum collatio honoris cauſa Cæſari regionis principi relinquatur, ſive ea opima ſint, ſive tenuia: & hi, quibus ea conferet Cæſar, non ſolùm idonei ſint obeundo muneri ſuo, cujus cauſâ honos aut beneficium in ipſos confertur, ſed etiam domicilium figant iis locis, quorum ſunt iſta ſacerdotia beneficiáve. In reliquis, in quibus populo jus à majoribus acceptum relinquitur, hic ordo & modus agendi ſervetur: „ Loco vacante, omnes qui ſedem domicilii in parœciâ eâdem cum jure ſuffragii habent, (quales „ tantum ſunt, qui domos poſſident pendendo cenſui obnoxias, quive „ aratrum exercent, reliqui non item) pulſu nolarum convocentur in „ templum: Illic deliberatâ re, de paſtore, vicarióve, uti vocant, „ aut quovis, qui beneficio vacante uſurus ſit, eligendo in ſuffragia „ præſentes eant: in quem major numerus præſentium conſenſerit, „ is ritè electus habeatur, non ſecus ac ſi omnes in eum conſenſiſſent: „ minor numerus majori cedat, ac quaſi nullus cenſeatur: abſentes „ ſuffragio careant: eorum, qui nobilitate, genere, honore aut officio eminent, ſuffragia non pluris ſint, quàm aliorum inferiorum: „ nec hîc fas ſit, alios aliorum ſollicitationibus importunis aut coactionibus qualibuſcunque urgeri, ſed ſingulis conſtet & ſervetur illibata & incorrupta ſuffragii ferendi libertas ex animi ſui ſententiâ, & dictamine rectæ conſcientiæ: nec hac in re ſuffragii jus „ habeant illi, qui quamvis poſſeſſiones & prædia in eâdem illâ parœciâ teneant, tamen ibi domicilii ſedem fixam non habent: iſti „ autem ſoli habeant, qui ibidem habitant, & poſſeſſiones tenent „ hujuſmodi, cujuſmodi ſupra deſignatæ ſunt: „ Ad hæc prætor ejus loci ex officio electionem hanc talem cum notâ temporis, quo vacare ſacerdotium beneficiumque cœperit, ſcripto ſigilloque ſtatim conſignet, ejuſque operæ ergò ſtuferos *Brabantinos* ſex, *nec ampliùs capiat: hoc porrò modo à parœcis electi, quemadmodum & à patronis, qui hoc jus habent, editi, ſiſtant offerantque ſe gubernatori*

tori provinciæ, præſidi ſenatus, ac ſentatui præſenti intra tempus menſtruum, petantque & accipiant ab illis diploma formâ eâ, quæ in uſu eſt, cum Cæſaris ſigillo: nec liceat præſidi ſenatuique id petenti denegare absque juſtâ cauſâ, ob quam ſenatui indignus illo munere aut beneficio videatur; teneaturque ſcriba ſenatus, chartarum cuſtos, diploma quam primum expedire, & ſimul exemplar ejus in protocollum referre, acceptâ tantùm operæ mercede uſitatâ, nec quicquam omninò ampliùs; exemplaris verò iſtius inſpectionem & lectionem teneatur itidem concedere cuivis volenti gratis. Quòd ſi contingat electum, aut editum judicio ſenatus ob cauſas juſtas rejici, liberum ſit vel parœciæ, vel jus patronatus tenentibus alium deſignare pari modo, idque toties repetere, donec deſignatus comperietur talis ut jure reprobari non poſſit. Diploma hoc accipiens juret ſolenniter, fidelem ſe Cæſari, ut Friſiæ domino, futurum in omnibus & ejus pericula, quantum queat, averſurum, daturumque operam, ut in obſequio ejusdem reliqui quoque in populo perſeverent, nec ſe ſacerdotii aut beneficii hujus ergò jusjurandum dediſſe, daturumve eſſe cuiquam alteri, ſed nec cuiquam quicquam donaſſe aut promiſiſſe, aut agros locaſſe, aut cum quoquam omninò hujuſce conſequendi gratiâ pactum fuiſſe: Ad hæc fas jusque ſit ſenatui ſummo ſacerdotem, beneficiòve ſacro utentem, ſecùs quàm deceat viventem, munere beneficioque exuere, & ad reſtituendum diploma compellere, more jam olim uſitato, recidatque jus eligendi edendive alium, qui in locum iſtius ſuccedat, ad parœcos patronosve: denique obrepentibus fortè abuſibus notoriis in totâ hac electionis aut editionis ratione, principis partes ſint, cauſâ benè cognitâ remedium adhibere, & conſtituere id, quod ex uſu commodoque provinciæ, ac legibus & rectæ rationi videbitur congruum, hoc tamen modo, ne delictum hujus aut illius aliis noxæ aut detrimento ſiet: civitatibus autem provinciæ hujus ratio ſolita in totâ hac re illibata maneat, ſive ea ex pactis transactionibusve profecta ſit, ſive ex more recepto.

Hic erat idem ille (a) annus 1539. quo Pontifex Paulus III. ſignificabat Cæſari, ſe ea Religione, qua de gerendo optimè Pontificatu Deo obſtrictus ſit, permotum paternè queri de MARIA

(a) Conf. §. XXIV. pag. 74. 75.

Regina Cæſaris Sorore, quæ clandeſtinè factioni Lutheranæ (a) faveat, eamque efferat; ſubmiſſisque hominibus, cauſam catholicam deprimat, atque optimè ab Adminiſtris Cæſareis conſtituta impediat. Certiſſimè enim conſtare Pontifici, ipſam, quo tempore Smalcaldiæ initum eſt Lutheranorum fœdus, Oratorem in eo conventu tenuiſſe; cumque Adminiſtri Cæſarei Catholicorum Principum fœdus promoverent, atque Electores Rheni conſtituiſſent illi nomina ſua adſcribere, Reginam Mariam, acceptâ ea famâ, Trevirenſi archiepiſcopo literas dediſſe, quibus vetuit id fœdus amplecti, à quo Cæſaris voluntas abhorreret, atque ita id ſanctum opus diſcuſſum, eademque ſtropha alios Electores ab eo fœdere revocaſſe: quæ Mariæ Reginæ literæ ab Archiepiſcopo Trevirenſi miſſæ fuere, ad eum Cæſareum Adminiſtrum, qui eam ſubſcriptionem urgebat, de quibus Cæſar ipſe certior fieri potuerit.

Significatum etiam eſt Cæſari, eandem Reginam, quo tempore Galliæ Rex mittebat ad Regem Romanorum Oratorem Epiſcopum Laſcurenſem, ut cum Regia Majeſtate & Legato Apoſtolico de Religionis aſſerendæ rationibus conſilia conferret, ſcripſiſſe Abbati Vincentio, Cæſareo apud Gallum Regem Oratori, ne Epiſcopum Laſcurenſem ſine novis Cæſareæ Majeſtatis mandatis proficiſci ſineret. Quibus cauſis permotus Pontifex cum in animum inducere non poſſet, Mariam Reginam, à tot Catholicis Principibus trahentem originem, cum Cæſare Regeque Romanorum, acerrimis Eccleſiæ Catholicæ, ac fidei propugnatoribus, educatam, in ea crimina ſponte ſua labi potuiſſe, ſed potius ab improbis Adminiſtris ad conſilia improbiſſima inclinatam, impulſamque, propterea Cæſarem hortatus eſt, ut ſalutis animæ procurandæ, honorisque Cæſarei tuendi ergo, ſedulam operam ad præfocanda in ſuo fomite graviſſima ea mala navaret.

§. XLV. His fere diebus admodum gravis orta fuit GANDAVI ſeditio; Quod urbs ea (quæ viribus & auctoritate plurimum valebat iis locis, & pro libertate vehementer ſæpe dimicaverat, cum Flandriæ Dominis, quorum eſt in ditione) ſua privilegia ſuasque immuni-

(a) Verba ſunt RAINALDI in Annal. ad h. a. Tom. XXI. fol. 163.

munitates cenſeret imminutas; Num verò, qui Religionem volebant reformatam, his turbis etiam fuerint impliciti, compertum non eſt; Cæſar autem, qui tum in Hiſpania morabatur, re audita, nulla interjecta mora, ad eas ſedandas proficiſcitur, ſibique è veſtigio totam civitatem læſæ Majeſtatis ream demtis privilegiis (a) omnibus atque immunitatibus ſubjicit; Tum verò etiam, à monachis atque Theologis Lovanienſibus, qui nec operæ nec laboris quicquam (b) intermittebant, ad extirpandam doctrinam Evangelicam, inſtigatus Cæſar admodum ſevera promulgat ac repetit Edicta (c) adverſus fidei repurgatæ confeſſores, hæreticorum nomine denigratos, & in Anabaptiſtarum numero recenſitos; quibus inter alia edicebatur, „ ut quo die in „ hæreſin prolapſi eſſent, ab eo die inhabiles eſſent ad bona ſua „ vel poſſidenda, vel de iis diſponenda, unde, omnes alienatio- „ nes, donationes, ceſſiones cujuscunque generis, legationes „ & teſtamenta inde ab eo tempore ab his confecta, pro nullis „ & irritis (d) declarantur, „ Porrò privilegia addicebantur illis, qui clandeſtinos eorum cœtus & conventus eſſent delaturi (e), ſi vel maximè etiam ipſi illis aliquandiu interfuiſſent: Sed &, adverſus eos, qui cum in jus prius ob hæreſin vocati (f) regionibus exceſſerant, eaque propter exilio multati erant, nunc autem reduces facti, ſemet purgare volebant, gravia ſtatuebantur; „ His enim nullum jus competere, ſed eos pro condemnatis ha- „ beri debere. „

Libris jam antehac prohibitis (g) quidam addebantur, atque inprimis, luſus illi ſcenici, quos nuper apud Gandavenſes *Rhetori-*

(a) vid. HARÆI Annal. Brabant. Tom. II. fol. 616. 617.

(b) vid. *Martyrol. magn.* Gall. fol. 117. b. 118. ubi ſimul argumenta ſuaſoria & motiva horum Theologaſtrorum referuntur, quibus à Cæſare intempeſtiva ejusmodi extorſerunt edicta, atque ut eorum exſecutio ſibi mandaretur, effecerunt.

(c) BRANT. Hiſt. Ref. Belg. p. 141. 142.

(d) *Plakk. van Vlaand.* p. 124. 125.

(e) *Plakk. van Vlaand.* p. 126.

(f) Lib. cit. p. 127.

(g) Conf. RAINALD. Annal. Eccleſ. ad A. 1540. fol. 117.

toricorum (a) ita dicta *familia* luſerat, ſingulari licet privilegio illi antehac eſſent muniti, quorum principium erat: „ Quænam „ hominis morientis potiſſima eſſet conſolatio? „

Quid? quod etiam, Magiſtratibus locorum ſub gravi pœna injungeretur, ut quovis ſemeſtri ſpatio hoc Edictum publicè promulgarent, atque ne ullo modo conniverent iis qui rei deprehenderentur, poſthabitis & abrogatis omnibus proteſtationibus, appellationibus, privilegiis, ſtatutis, conſuetudinibus in contrarium.

Neque verò minor erat Perſecutio, quæ hæc Edicta inſequebatur, inprimis apud Lovanienſes, quandoquidem uti Theologorum Lovanienſinm & cumprimis *Ruardi Tapperi* & *Jacobi Latomi* inſtinctu potiſſimum ſevera illa Edicta emanaverant, ita iidem probè quoque curabant, ne ſolummodò ea viderentur fulmina ex pelvi: Eodem ſaltem hoc anno LOVANII duo profeſſionis Evangelicæ nomine viri ſunt concremati, duæque mulieres vivæ ſimul in terram defoſſæ fuerunt: Harum altera, pharmacopolæ cujusdam uxor erat, quæ notabili quodam reſponſo martyrium ſuum condecoravit, quod ne ſilentio à nobis tranſgeretur, erat digniſſimum;

Ea enim, cum ad ſacrorum ſuorum Quæſitorum interrogationem, *ecquid de Sanctorum Invocatione ſentiret?* piè pariter ac concinne ex Math. IV. 10. reſpondiſſet (b): *Deum ſolum invocandum & ipſi ſoli ſerviendum eſſe*; iſtos irritavit adeò, duris ut eam aſperisque verbis hiſce talibus increparent: *Te igitur audaculam valdè & inſigniter impudentem oportet eſſe; quæ tot tantisque conſpurcata peccatis coram ſanctiſſimâ Dei facie comparêre non verearis! Ecquid enim coram inſigni quodam & excellenti homine tibi faciendum hactenus cenſes? Enimverò, ſi Cæſareæ Majeſtati negocium tibi proponendum eſſet aliquod; nonne Dominum Granvellanum, aut alium ex ejus intimis aliquem priùs appellares, quàm ad ipſam Majeſtatem rectà te conferres?* Ad quæ pia matrona cordatè reſpondit: *At verò Majeſtas ipſa Cæſarea, è feneſtrâ fortè proſpiciens, meam-*

que

(a) v. Huj. Op. §. XL. pag. 117. conf. BORR. Hiſtor. Belg. L. I. fol. 5. & BRANT. p. 142.
(b) vid. *Martyrol. magn.* Gall. fol. 118. a.

JOHANNES à LASCO, *Polonus.*
Miſit in exilium, Te ingrata Polonia LASCO,
Sed fixas ſedes Friſia grata dedit.
Anglia Te vidit Doctorem, Dania pellit,
Rurſus amor Patriæ Te capit atque fovet.

Digitized by Google

que conditionem probè perſpiciens, ſi me vocaret ultrò & hiſce talibus ad ſe accerſitum iret; Ades-dum fœmella! Adſum equidem egò ipſe, qui te juvare poſſum & usquequaque paratus ſum; Ecquid tum! mihi faciendum cenſeretis? an ut aulicos priùs appellarem atque prenſarem interceſſores? Minimè verò! Quin, ad mandatum Imperatoris, ipſummet rectà ſtatim accederem; auxilium ab eo præſentiſſimum expetens & exſpectans. Quo quidem inexſpectato piæ ac prudentiſſimæ fœminæ reſponſo, Theologaſtri illi quâ pudefacti, quà magis etiam irritati, judicârunt; „ ut, juxta promul- „ gatum anteà Cæſareum edictum, viva defoderetur. „

Cæterum, & in urbe ZIRICZEENSI in *Zelandia* ruſticum quendam confeſſorem miſerè crematum interiiſſe referunt *Martyrologia*, quod is palàm profeſſus eſſet: „ ſe ut credat adduci „ non poſſe (a), Chriſtum verum Deum & hominem in Miſſæ „ pane vel hoſtiola abſconditum aut incluſum veluti latere. „

§. XLVI. Erat hic annus, quo *Johannes à* LASCO Nobilis ille Polonus, cujus in Reformatione Friſiæ Orientalis, in directione Eccleſiæ peregrinorum Londinenſis, in conſtitutione eccleſiæ Reformatæ Francofurtanæ & in propagatione Evangelii per Poloniam eximiæ prorſus fuerunt partes, FRISIAM acceſſit ORIENTALEM, atque cumprimis EMDAM, ubi ab Ennone II. Comite, ad colloquium vocatus, ut de reformando eccleſiarum (b) ſtatu prioribus quorundam actionibus deformato deliberaret & ex illius conſilio (quoniam ipſe tum recuſabat (c)) Εφορον, quem Superintendentem vocant, ex doctiſſimis aliquem vocaret, atque eccleſiis præficeret;

Verum ut hujus Præclari atque de doctrina Reformata, variisque Eccleſiis noſtris meritiſſimi Viri memoriam paulò repetamus altius, neceſſe eſt, nec à ſcopo noſtro alienum.

T Erat

(a) v. *Martyrol. parv.* Latin. pag. 251.

(b) vid. UBB. EMM. Rer. Friſicar. Lib. LVIII. fol. 908.

(c) EMDENSES in Apologia ſua referre, quod Enno verè ipſi Johanni à Laſco, Eccleſiarum Ooſtfriſicarum Ephoriam demandaverit, tradit BERTRAMUS Hiſt. Crit. Jo. à Laſco P. I. p. 9. & repetit P. II. p. 139. eóſque accuſat, quod literas ejus rei originales non protulerint, quas tamen apud ſe aſſervent; Egomet autem nihil hujus in Apologia Emdana invenire potui.

Erat is illuſtri apud Polonos familia natus A. 1499. Hieronymi Laſci, Legati quondam Cæſarei (a) ad Turcarum Imperatorem itemque Ladiſlai & Staniſlai (b), Virorum eximiorum, Frater; Cum puer is, pro more Nobilitatis Polonicæ, in literarum humaniorum & elegantiorum ſtudiis apprime eſſet informatus, iter inſtituebat literarium, atque Italiæ, Galliæ, Germaniæ & Belgii celeberrimas Academias petens, inter alia quoque Lovanii A. 1523. verſatus eſt, atque cum Alb. Hardenbergio contraxit amicitiam, uti Tigurum tranſiens, in notitiam devenit Huldrici Zwinglii, qui jam tum ad S. Scripturæ lectionem (c), atque ut miſſa ſuperſtitione Pontificia ad Evangelium ſe converteret, eundem impellebat, deinceps verò Baſileæ moratus, A. 1525. Eraſmi (d) Oecolampadii & Pellicani (e) cum amicitia tum inſtitutione fruebatur; prouti ſingularis ipſi cum Eraſmo intercedebat familiaritas & amicitia; Baſilea autem, ubi ſui deſiderium abiens reliquit, cum quibuscunque habuit conſuetudinem, redux in Patriam devenit A. 1526. eique inſerviit, atque ad ſummos Eccleſiæ Romanæ honores evectus eſt (f), quippe qui A. 1527. Præpoſitus jam erat Gneſnenſis (g) & deinceps Lenezicienſis (h), de

(a) SLEIDAN. Lib. VI. fol. 103. a. & Lib. XIII. fol. 120. a. conf. *Biblioth.* BREM. Claſſ. VI. pag. 117. & 118. Et vocat eum SLEIDANUS l. c. *excellentis ingenii virum*; veluti eidem huic Hieronymo librum *de modo orandi* dedicavit ERASMUS A. 1525.

(b) Ad Staniſlaum Laſcum extat Elegia *Georgii* SABINI pag. 150. quippe qui & Eclogam *de captivatione Franciſci I. Regis Galliarum* Staniſlao à Laſco dedicavit.

(c) Teſte ipſo LASCIO in reſponſ. ad Weſtphali Epiſtolam p. 18.

(d) Is in iisdem cum Eraſmo ædibus vixerat Baſileæ v. Ep. ERASM. ad Margaretam Navarrenam n. 764. fol. 891. unde Eraſmus teſtatur, quod cum eo ſibi eſſent jura amicitiæ communia omnia. Cæterum A. 1525. d. 8. Octobris eum Baſilea abiiſſe refert ERASM. Ep. 772. fol. 897.

(e) vid. LASCI Epiſt. ad Pellican. in *Bibl. Brem.* Claſſ. III. p. 183.

(f) vid. REGENVOLSC. Hiſt. Eccleſ. Slavonicar. p. 409.

(g) vid. ERASM. Epiſtol. ad ipſum n. 862. fol. 979.

(h) Certè GLAREANUS A. 1532. ſingulari Epiſtola Friburgo ſcripta eum appellat, *ſingulare ornamentum regni Poloniæ*. v. GABBEMA Epiſt. clar. viror. p. 18. Et eum ſequenti anno appellabat *decanum & adminiſtratorem Gneznenſem*; dum ipſi librum *de Geographia* inſcribebat.

Digitized by Google

de quo tempore tamen ipſe in Epiſtola (a) ad Pellicanum deinceps refert, „ quod ipſi totum illud perierit miſerè in- „ curſitationibus, bellicis tumultibus & faſtu aulico, atque ait, „ ſe illud alioquin ſtudiis ſuis impendere felicius multò po- „ tuiſſe: „ *Sed*, addit tamen, *bonus Deus me mihi reſtituit, atque ad veram ſui cognitionem è medio Phariſaismo demum mirabiliter evocavit*; Quidquid ſit, cum is A. 1536. nominatus jam eſſet in Hungaria Epiſcopus Veſprimenſis, quinimò, cum à Sigismundo I. Rege Poloniæ Epiſcopus Cujavienſis deſignatus & nominatus eſſet, ipſe Regem adiit, & fractis quibus antehac detentus fuerat gloriæ mundanæ repagulis, cauſas ipſi liberè ſatis apperuit, quare id munus, ſalva conſcientia in iis rerum circumſtantiis ſuſcipere non poſſet; diciturque Rex, tum non modo non offenſus fuiſſe, ſed & tanta cum benevolentia eas accepiſſe, ut & liberum id ipſi relinqueret, & cum peregrinationem denuò literariam meditaretur à Laſco, ipſi ultrò commendatitias literas ad varios Proceres & Principes concederet:

Id ſaltem certum eſt, Johannem à Laſco A. 1537. verſatum fuiſſe Moguntiæ, unà cum Alb. Hardenbergio, qui tum illic Lauream Doctoralem (b) capiebat; Eundem verò, biennio poſt, itidem cum Hardenbergio apud Lovanienſes fuiſſe (c), ubi quod uxorem quoque in matrimonium duxerit (d), notum eſt. Neque tamen illic diu moras uxoratus nectere potuit, quin potius is brevi poſt A. 1540. ſive ob afflictiſſima tempora, ſive ob illuſtre nomen Eccleſiæ Emdanæ, Emdanos acceſſit (e), atque primò cum Ennone, deinceps quando Enno d. 24. Sept. ejusdem anni mortem obierat, cum Anna Comitiſſa, de publicis rebus, cumprimis autem de eccleſiaſticis conſtituendis, multum diúque inivit conſilia, hactenus tamen à publico munere alienus; Sic

(a) à LASCO in Ep. ad Pellic. in Bibl. Brem. l. c. p. 183.
(b) vid. *Bibl. Brem.* Claſſ. VII. p. 314.
(c) Teſte HARDENBERGIO in Bibl. Br. l. c. p. 314.
(d) EMM. Rer. Friſ. lib. 59. fol. 914.
(e) EMM. l. c. fol. 908. & 94. uti jam circa ejus anni finem ad Alb. Hardenbergium Theologiæ Doctorem Aduardiæ commorantem, is literas dabat, quæ in Bibl. Br. cl. VI. p. 112. ſq. leguntur.

enim A. 1541. eum Emdæ tanquam privatum delituiſſe conſtat, quin imò A. 1542. iter in patriam inſtituiſſe, quod tum Frater ejus Hieronymus graviter decumberet, & ſupremum, præſente Johanne noſtro, diem obiret: At verò in Friſiam redux, cum Laſco (a) ipſo actum eſt ab Anna Principe vidua, hortante Chriſtophoro Oldenburgico Annæ Fratre, nec abnuentibus cæteris, qui ſummæ rerum cum eadem præerant, ut & paſturam Eccleſiæ Emdanæ, quod ſymmyſtæ & ſeniores ejus, & univerſa multitudo impenſè cupiebat ac rogabat, & ſimul Εφορειαν eccleſiarum omnium totius regionis in ſeſe ſuſciperet: Et quanquam Laſcus excuſaret ſe primum, & difficultatem rei, ſuam infirmitatem (b), invaletudinem pæne perpetuam, vulgaris linguæ imperitiam prætenderet, tamen tandem, cum & monitus eſſet, & expendiſſet, quid Chriſto deberet, aſſenſus eſt, ſed addidit conditionem, „ ſi ipſa re experiretur, Gloriam Dei & ab eccle- „ ſia & à Principe in hac ſui vocatione ſpectari, tum ſe in mune- „ re manſurum, cæteroquin dimiſſionem ab utraque flagitaturum.„

Cum hæc itaque jacta eſſet alea, dici nequit, quanta cum prudentia, diligentia, moderatione & conſtantia, is quæ ad reſtituendas res cum doctrinæ tum diſciplinæ eccleſiaſticæ ſpectabant, perfecerit, quæ ſi hic enarrare vellemus omnia, longum foret, ut tribus ea perſtringere verbis nunc tantùm poſſimus; Deſiderabatur in Reformatione Emdana ultima adhuc lima; Superſtitionis priſtinæ reliquiæ permanſerant multæ; Propter negotium ſacramentarium variæ à rigidis quibusdam carnalis Chriſti præſentiæ in S. Cœna aſſertoribus erant ſuſcitatæ turbæ, diſciplinæ ratio nulla fuerat habita, quin imò tota illa ditio ſuſpicione erat gravata, quod in ea perfugium haberet omne genus damnatarum ſectarum, uno verbo, ſchismata varia diviſerant confeſſorum animos, nondum ſatis à fermento papiſtico repurgatos: His itaque omnibus pro virili cum mederi vellet, atque imperterrito prorſus animo, prudenti licet conſilio attemperato, id ageret,

(a) *Ubb.* EMM. l. c. p. 916.

(b) Neque enim ferre poterat cœli Emdani inclementiam, uti ipſe jam in primis ad Hardenbergium literis A. 1540. teſtatus erat. conf. DRYANDRI Epiſt. ad eum apud *Gabbema* p. 40.

ageret, mirum non eſt, quod variæ ipſi indies, cum à Pontificiis, tum à rigidis Lutheri aſſeclis, tum à Mennonis & Davidis Georgii ſecta, tum ab Aulicis (a) quibusdam vitæ diſſolutæ, diviſionem animorum & religionis potius quærentium, quam ut componerentur atque ad fidei unitatem redigerentur, ſuſcitarentur moleſtiæ. Intereà tamen in agendo indefeſſus is prudentia ſua moleſtiis ſuperatis omnibus, id tandem effecit, ut imagines ex templis ſuſtollerentur (b), inutiles ac ſuperſtitioſæ cerimoniæ, Exorcismi, etſimiles (c) abrogarentur, diſciplinæ cujusdam & ordinis eccleſiaſtici forma ſignaretur (d), doctrinæ purioris ratio in certam quandam normam (e) & ſyſtema veluti referretur, Davidis Georgii aſſeclæ (f), & quicunque ejus erroribus nuncium mittere renuebant, ditione Friſiæ Orientalis ejicerentur, viſitationes Eccleſiarum (g) ab ipſo inſtituerentur, & purior de S. Cœna (h) confeſſio, quæ per Luneburgenſem quandam formulam Emdanis ante decennium fere obtruſam, obliterata fuerat,

(a) De his ipſe à LASCO ita: *His* (ſcil. aulæ adminiſtris) *verò nihil minus cordi eſt, quam religio, & ſine legibus vivere aſſueti, ne nomen quidem diſciplinæ ferunt.* v. Bibl. Br. cl. VI. p. 124.

(b) EMM. fol. 921.

(c) Solebat is ritus illos appellare *cultum meretricium*, uti in præfat. ad Librum *de Sacramentis* vehementer in eos declamat.

(d) vid. à LASCO Epiſt. ad Hardenb. in Bibl. Br. cl. VI. p. 122. 123. „ Meditamur itaque nunc formam quandam diſciplinæ in noſtra eccle- „ ſia; in qua conſtituenda, magno nobis erit adjumento, Epiſcopi tui „ Colonienſis (is erat Hermannus à Weda) ordinatio, quam &c. „ conf. ENTFELDERI Ep. ad Laſcum apud GABBEMA pag. 53.

(e) LASC. ad Hardenb. l. c. p. 135. Mitto ad te doctrinæ meæ Epitomen, ut à Bucero & aliis iſthic excutiatur; Ubi eam Bucerus legerit, tum vellem ut ad Bullingerum quoque tranſmittatur per Gerardum noſtrum. Demum verò ut Philippo quoque exhibeatur.

(f) vid. BLESDYK. lib. cit. p. 168. & p. 171.

(g) LASC. ad Hardenb. l. c. p. 133. Ego orſus ſum eccleſiarum Viſitationem, & in ipſo mox initio plurima monſtra repperi. conf. EMM. l. c. p. 926. & HARKENR. ad Bening. pag. 808.

(h) De hac Confeſſione LAVATERUS & HOSPINIANUS in Hiſtor. Sacramentaria, *Emdani* in Relatione apologetica ſuæ Reformationis p. 143. & ipſe LASCUS in Epiſt. ad Hardenb. in Bibl. Brem. cl. VI. p. 134.

Digitized by Google

rat, reſtitueretur, quinimò ut celeberrimus ille atque per univerſum Orbem Reformatum decantatus erigeretur Cœtus Emdanus. (a)

Ne jam dicamus, de ejus ad Eccleſiam Regiomontanam (b) vocatione, aut de ejus receſſu in Angliam, cum turbæ Interimiſticæ Germaniam omnem & Friſiam quoque Orientalem inundarent, ipſeque adeò ſuo amplius apud Emdanos munere imperturbatus fungi nequiret; Erat enim Thomæ Cranmeri Archi-Præſulis Cantuarienſis hortatu (c) à Rege Eduardo VI. in Angliam vocatus atque Londinum ſe contulerat A. 1550. quò Eccleſiam Peregrinorum quæ jam A. 1544. potiſſimum ex Belgio noſtro illuc confluxerat, & in legitimam formam redigeret & legibus inſtrueret (d) tanquam ejus Inſpector Generalis; Prouti tum unà cum *Gualtero Deloëno*, *Martino Micronio*, *Franciſco Riverio*, *Richardo Gallo*, & *Johanne Utenhovio* illam feliciter admodum ita gubernavit, ut, cum ea tum jam ad 3000. vel 4000. numerum excreviſſet, is tamen & omnium ſaluti ſtuderet publicè, & ſingulorum curam privatim gereret, dum omnes eum tanquam Patrem colebant atque venerabantur.

Nam & Peregrinationem ejus, quando Eduardo defuncto, ſub initio regiminis Mariæ, Angliam cum comitibus ſuis relinquere debuit, atque per Daniam (e) & varias Holſatiæ civitates hie-

(a) De cœtu Emdano vid. EMM. loc. cit. pag. 926. 927. & in tractatu *de ſtatu reip. & Eccleſiæ in Friſia Orientali* pag. 28. item *in vita Menſonis Altingii* cap. 32. p. 50. conf. *Emdenſium* relation. de Reform. Emd. p. 306——311.

(b) vid. LASC. Ep. ad Hardenb. in Bibl. Brem. Cl. VI. p. 134. & Chriſt. ENTFELDER Epiſt. in collectione Gabbemæ pag. 51. & 52.

(c) Duabus vicibus eum in Angliam contendiſſe ex ejus vita addiſcitur. conf. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 407. 408.

(d) Edidit vero is deinceps quoque „ Formam & Rationem totam „ Eccleſiaſtici Miniſterii, in illa Peregrinorum Eccleſia Londinenſi &c. „ atque eandem dedicavit Sigiſmundo Regi Poloniæ A. 1555. 8. „ Quem libellum, optimam atque abſolutiſſimam exhibere Ordinationem Eccleſiaſticam, judicabit unusquisque, qui eum legerit, atque ad rationis trutinam expenderit.

(e) Extat liber rariſſimus cui tit. „ Simplex & fidelis narratio de in- „ ſti-

hiemali tempeſtate, denegato illis ob conſtantem Anglicanæ doctrinæ profeſſionem, omni hoſpitio, oberrare coactus fuit, usque dum circa finem A. 1553. Emdam denuò tranquillam ſedem reciperet, non commemoramus; Quanquam ea quoque ſingulare cum patientiæ & in veritatis confeſſione libera conſtantiæ, tum incredibilis inhumanitatis eorum, qui Lutheri nomen ſuperſtitioni ſuæ prætexebant, atque in ejus, quin imò in ejus aſſeclarum dogmata ita juraverant, ut ne latum quidem unguem ab iis ſecedendum eſſe reputarent, exemplum referat ac ſiſtat documentum. Cæterum, Laſcus, per unius anni ſpatium (a) apud Emdanos cum moratus fuiſſet, & quæ ad Embdanæ Eccleſiæ commodum ſpectabant ſimul verò etiam diſſipatis in Anglii Eccleſiis hoſpitium procuraſſet, atque à quibusdam (b) minus honorificè haberetur, in patriam revocatus, A. 1555. Francofurtum ad Mœnum primò eſt profectus, & peregrinorum ibi maximè Belgarum Eccleſiam condidit atque ſtabilivit (c), atque inde in Patriam tandem, A. 1556. Sigismundo Rege & Proceribus minimè invitis (d) rediit, ubi A. 1560. menſe Januario, piam atque

„ ſtituta ac demum diſſipata Belgarum aliorumque peregrinorum in Anglia Eccleſia, & potiſſimum de ſuſceptis poſteà illius nomine itineribus, quæque eis in illis evenerunt &c. per *Johannem* UTENHOVIUM. Baſileæ. A. 1560. 8. „

(a) vid. *Ubb.* EMM. loc. cit. Ipſe autem Laſcus de hoc apud Emdanos receptu ſuo ſuorumque, hunc in modum ad Hardenbergium tum temporis Eccleſiaſten Bremenſen. „ Ita hic excepti ſumus, ut ſi ad maximè neceſſarios veniſſem, amantius excipi non potuerim &c. „ vid. *Biblioth. Brem.* claſſ. VI. p. 156. 157.

(b) v. Præfat. ad formam miniſterii Eccleſ. Peregr. E. 6. b.

(c) vid. HOSPINIANI Hiſtor. Sacrament. P. II. fol. 242. b. Et conf. ipſius Joh. à LASCO Purgationem Miniſtrorum in eccleſiis peregrinorum Francofurti, adverſus eorum calumnias, qui ipſorum doctrinam de Chriſti Domini in Cœna ſua præſentia diſſenſionis accuſant in Auguſtana Confeſſione, quæ inſerta eſt *Documentis Francofurtanis* in folio editis Num. XVII.

(d) Ad hanc vitæ ejus pericopam præcipue ſpectant primò literæ ipſius Laſci ad Sigismundum datæ, quas nobis conſervavit LUBIENICIUS in Hiſtor. Reform. Polonicæ à pag. 79———91. deinceps duæ *Hieronymi*

Digitized by Google

atque multis pro cauſa Dei & veritatis exantlatis laboribus feſſam animam Deo ſuo reddidit, magnaque cum pompa funebri in Eccleſia *Pintzovienſi* eſt ſepultus, dum à quatuor Doctoribus eximiis J. *Sylvio*, St. *Sarnicio*, P. *Statorio* & F. *Crucigero* ei haberentur Parentalia.

§. XLVII. Atque hæc quidem de *Johanne à Laſco*, cujus ſi characterem animi velimus intueri, non vividius eundem nobis repræſentabimus, quam factum eſt ab *Ubbone* EMMIO graviſſimo Hiſtorico:

Ex cujus univerſa narratione, id ante omnia colligitur, *prudentiam* illius in rebus ritè digerendis eccleſiaſticam, deinceps, in multis difficultatibus expediendis, animis hominum inter ſe conciliandis atque in aliis arduis negotiis conficiendis, ſingulari modo fuiſſe conſpicuam; porrò ejus *humanitatem* erga omnes & *facilitatem* erga diſſentientes non minus fuiſſe celebrem, uti imperterritus in veritatem Evangelicam amor atque *conſtantia* in ſingulari ejus elogio referri merentur; Quippe qui in Eccleſiis quibus præerat luſtrandis, moribus emendandis, diſciplina eccleſiæ collapſa erigenda, templis à ſuperſtitionum papalium reliquiis repurgandis, egentium inopia ſublevanda, omnibusque adeò quæ ſunt paſtoralis muneris dirigendis, tanta *religione*, *pietate*, *liberalitate*, *ſapientia* & *diligentia* enituit, ut ejus virtus in omnibus fermè locis quò vocabatur, veluti clariſſimum lumen eluceret; Nam &, quod ante omnia in cenſum venit, cum nòn deeſſent, qui vel propter cauſas leves diſcidia facerent, vel ſub terminorum ambiguitate deliteſcentes malefidam erigere concordiam allaborarent; Is è contra ad concordiam equidem omnes vocare, ſed ſententiam tamen ſuam rotundis (a) verbis proponere, veritatem ejus ſolidis rationibus adſtruere, dubitantes aut diſſentientes audire placidè, eosque ſi paci ſtuderent, pro fratribus agnoſcere, idque faciundum eſſe, & diſſenſionis illius ergo, concordiam non ſolvendam aut unitatem ſcindendam alios

nymi ZANCHII, Theologi Argentoratenſis ad Joh. à Laſco datæ literæ, inter Epiſtolas ZANCHII legendæ, quas ob rei memoriam inter documenta huic Operi annexa dabimus legendas. Num. VI.

(a) Ubb. EMM. Lib. LIX. fol. 927.

Digitized by Google

alios docere, exemploque ſuo in eo præire, eodem pede hac in re cum Bucero, Capitone, Melanchthone, Hardenbergio incedere, ſed planius quam illi mentem ſuam explicare. Erat enim ingenio imprimis aperto, & quæ ſentias, præſertim in rebus divinis, planis & perſpicuis verbis exponenda putabat.

Neque ſane diffiteri poſſumus, quod hic animi ejus character cumprimis ex variis ejus colligi poſſit epiſtolis ad varios ſcriptis; Siquidem ipſi, (ne de literis ad Reges & Principes (a) datis loquamur) interceſſerit commercium epiſtolare cum Bullingero, Melanchthone, Crucigero, Bucero, Martyre, Cranmero, Oecolampadio, Eraſmo, Rhenano, Glareano, Pellicano, Amerbachio, Gnapheo, Frobenio, Hardenbergio, Micronio, Utenhovio & Calvino;

Si verò doctrinam ejus ſpectemus, videbimus eum & doctiſſimum fuiſſe & orthodoxiæ ſtudioſiſſimum, quod uti ipſa ejus evincunt ſcripta immortalia, ita cumprimis brevis ille catechismus (b) edocebit, quem is cum collegis ſuis in uſum Eccleſiæ Emdanæ edidit, ut ne opus quidem eſſet, eam rem multis verborum involucris agere, niſi tamen breviter quorundam præjudiciis hic ocurrendum eſſet; cum non defuerint, è Remonſtrantibus, qui ſuperiori ſeculo (c) eum ſibi ut vindicarent, omnem navarunt operam quin imò cum non deſint, qui etiamnunc, eundem Lutheranum (d) fuiſſe Theologum magis quam Reformatum, miro argumentorum genere, & incredibili cum confidentia aſſerunt;

V Et

(a) Sic enim eum ad *Margaretham* Navarrenam, ad *Albertum* Boruſſiæ, & *Albertum* Megalopolitanum Duces, itemque, Ad *Eduardum* Angliæ, *Sigismundum* Poloniæ, *Chriſtiernum* Daniæ & *Guſtavum* Sueciæ Reges, atque ad quamplurimos alios ſummæ auctoritatis & dignitatis Principes, Duces & Comites, quamplurimas dediſſe literas ex ejus Vita ſatis conſtat:

(b) v. *Bibliotb. Brem.* Claſſ. VI. p. 160. & Ubb. EMM. Lib. LX. fol. 948.

(c) Sic enim UTENBOGARDUS eum ſibi ſuæque ſectæ adſcribendum eſſe judicabat, adverſus quem luculenter diſputat, modò ſatis ubique ſolidè, TRIGLANDIUS in Hiſtor. Reform. Belg. fol. 131. & ſeq. & Oper. Theolog. Tom. I. p. 496.

(d) vid. BERTRAM. Hiſtor. Crit. Jo. à Laſco. Part. I. p. 90. 91.

Et quidem, quod ad Lutheranos adtinet, quo jure, quave injuria hi ſ.um ſibi vendicent, patebit ex propria ipſius confeſſione (a), qua is quænam ſibi à quibusdam Lutheri aſſeclis importunis imputarentur, hunc in modum refert: „ Duo ſunt, „ quorum nomine potiſſimum, à farraginum neſcio quarum fartoribus (b) & accuſamur ſimul & condemnamur; Alterum, „ quod in Eccleſiaſtico Miniſterio, Dei ipſius opus proprium, „ in miniſtri opus non transferamus. Alterum, quod in cœnæ „ Dominicæ elementis, realem (ut vocant) corporis & ſanguinis Chriſti delitefcentiam (juxta naturalem ipſius ſubſiſtentiam) non ſtatuamus. Hic verò clamatur o cœlum, o terra! „ Alioqui ſi hic aſſentiremur, protinus ſanctiſſimi ac terque quaterque Evangelici & orthodoxi haberemur......... Jam, „ quò minus in Eccleſiaſtico miniſterio (c) Dei ſolius proprium „ opus, miniſtri operi, ullo prorſus modo adſcribamus: Pauli „ Apoſtoli doctrinam obſtare dicimus, qui etſi denuo ſe Galatas parturire, Corinthios item atque Oneſimum genuiſſe teſtetur, ad commendandam in ſuo miniſterio divinæ virtutis „ efficaciam: tamen ne opus Dei in miniſtrum ullo modo transferat, opus Dei à miniſtri opere diſcernit. Et plantationem „ duntaxat atque rigationem, miniſtris attribuit (externam videlicet plantularum culturam) ut ita demum Deum per miniſtros, & plantare, & rigare ad ſalutem fideles intelligamus: „ miniſtrosque, Dei (hac in parte) συνεργοὺς agnoſcamus. Cæterum

(a) Vid. Præfat. ad Formam & Ordinem miniſterii Eccleſ. Peregrin. γ. 1. & 2.

(b) Reſpicit ad TIMANNI *Amſterdami*, Bremenſis tum Paſtoris editam *farraginem* ſententiarum de Cœna Domini &c. quam inter libros rariores refert doctiſſ. VOGT. in Catal. libr. rar. p. 679. 680. itemque ad *Joachimi* WESTPHALI, Hamburgenſis Paſtoris ſcriptum A. 1552. adverſus Calvinum, Tigurinos & Joh. à Laſco editum ſub tit. *Farrago confuſanearum & inter ſe diſſidentium opinionum de cœna domini* &c. Magdeb. 8.

(c) Ex hiſce non id tantummodò colligitur, quam de gratia vorticordia certe non omnibus communi, ſanam foverit, longéque à *Remonſtrantium* doctrina alienam ſententiam, ſed & quam mutilatè admodum, quod fieri par non erat, hæc verba citaverit BERTRAMUS in Hiſtor. Crit. Joh. à Laſco Part. I. pag. 107.

Digitized by Google

„ terum dandi incrementi opus, ita ſoli Deo proprium facit:
„ ut ab illo miniſtros ipſos prorſus excludat, neque enim omnes
„ eos qui & rigant & plantant (præ eo qui incrementum ſolus
„ dat) nihil eſſe pronunciaſſet: ſi ulla omnino dandi incrementi
„ pars in ipſo miniſtri opere quoquomodo poſita eſſet, aut ab
„ ipſo, ullo prorſus modo penderet. Rurſum, quo minus in cœ-
„ næ Dominicæ elementis (Pane inquam & Vino) realem illam
„ (ut vocant) corporis & ſanguinis Chriſti deliteſcentiam (jux-
„ ta naturalem eorum ſubſiſtentiam) ſtatuamus: eas adferimus
„ cauſas, quod doctrina hæc cum mente totius ſcripturæ pug-
„ net, neque fidei Analogiæ reſpondeat, cum catholicæ item
„ Eccleſiæ conſenſu non conſiſtat & citra Chriſti Domini con-
„ tumeliam retineri non poſſit. „

Ut verbum amplius addamus, opus non eſt: Qui enim hæc cum hodierna vel Remonſtrantium vel Lutheranorum doctrina paria facere contenderit, cum eo amplius litigandum non eſt. Et quanquam diffiteri nolimus, Laſcum noſtrum, alibi & de ſalute infantum (a), & de ſalute gentilium (b), & de univerſali erga genus humanum miſericordia & gratia divina (c), quædam tradidiſſe, quæ pro noſtris, ipſi reputare nollemus; Tamen non magis inde efficietur, quod is fuerit Lutheranus, quam quod ipſe Zwinglius noſter, qui & in his paria fermè, unà cum Bullingero atque aliis ſenſit, quoque fuerit Lutheranus; Neque, ſi is moderatiora ſemper ſecutus eſt conſilia, id in ſequiorem partem capi poterit: Hoc enim, judice EMMIO (d), admirabile habebat, & præcipuè laude dignum, quod nemo de ſacramentis & tota controverſia ſacramentaria liberius & planius ſententiam ſuam explicaret, & quid diſpliceret hic ſibi in aliis, aperiret, moneretque, nemo tamen diſſentientes à ſe in hac doctrinæ parte ferret facilius, & complecteretur arctius, nemo proniore aut magis ſincero animo pro fratribus eos haberet, atque ad Syn-

(a) vid. Epiſt. LASCI ad Phil. Melanchth. A. 1543. datam, apud GABBEMA in Epiſt. Clar Viror. p. 495. ſq.
(b) vid. Bertram. l. c. P. I. p. 42.
(c) vid. Form. & Ord. miniſter. Evangel. &: pag. 375. ſqq.
(d) EMM. Rer. Friſicar. Lib. LIX. p. 950.

axin ſacram ſecum celebrandam invitaret, aut promtius cum illis in hac ſacra actione ſe jungeret, modo vinculum pacis & charitatis ipſi non ſolverent, & concordiam factione & condemnationibus non turbarent, atque hac ratione plurimum ſanè eccleſiis proderat. Eandemque hanc mentem præeundo, docendo, monendo, collegis quoque ſuis & ſymmyſtis aliis multis cœtum frequentantibus inſeverat. Neque ſanè ab hac ejus moderatione abludunt, ea quæ ipſe alicubi (a) hunc in modum, „ Ego enim
„ tanti non facio diſſidium hoc de elementis Sacramentorum,
„ poſteaquam de myſteriis convenit, ut propter elementa ſcindi
„ velim ſocietatem & charitatem Chriſtianam. Myſterium por-
„ ro omnium ſummum in cœna eſſe puto, communionem cor-
„ poris & ſanguinis Chriſti; In hoc vero nullum usque diſſi-
„ dium video. Omnes enim ingenue fatemur, nos in cœna,
„ vero Chriſti corpori & ſanguini, vere etiam communicare:
„ quicunque verbo illius credimus. *Quid jam attinet, quo mo-*
„ *do id fiat, anxie & curioſe disquirere, atque hoc nomine tur-*
„ *bas in Eccleſia non neceſſarias excitare? quam alioqui ſatis affligi*
„ *& perturbari ab hoſtibus noſtris videmus.* Excitent eas, qui vo-
„ lent, me illarum ſocium non habebunt. Mihi ea corporis &
„ ſanguinis Chriſti manducatio ſatis eſt, quam Dominus ipſe
„ ore ſuo nobis ad ſalutem noſtram ſatis eſſe teſtatur, dum illi ad-
„ dit vitæ æternæ promiſſionem, non facta interim mentione ul-
„ lius alterius manducationis. Et certus ſum Chriſtum hic mihi
„ mentitum non eſſe. Quare hanc ipſam & non aliam mandu-
„ cationem cœnæ uſu in animo meo renovo, fidemque illius in
„ animo meo, ex Chriſti inſtitutione, obſigno: ne mihi exci-
„ dat unquam. Atque hoc mihi ſatis eſt, qui his plura quærunt
„ id illis per me licet, ſed mihi pax eſt cum omnibus, qui hanc
„ quam expoſui manducationem agnoſcunt. Sive illi poſtea ad-
„ dant aliquid, ſive non addant, modo me circa eam, quæ Chri-
„ ſto ſatis eſt, manducationem manere ſinant. Ita ego pacem
„ cum omnibus habeo, quantum in me eſt, quod quidem ad
„ cœnæ

(a) vid. LASCI Ep. ad Hardenb. in Bibl. Brem. claſſ. VI. p. 144. 145. ad quæ verba rectè notavit Cl. Th. Haſæus: *Aurea hæc verba ſunt, & quantivis pretii, quæ his quidem diebus ſatis inculari ac repeti nequeunt.*

„ cœnæ dignitatem attinet, quandoquidem idem cum omnibus „ cœnæ myſterium agnoſco, nempe communionem corporis & „ ſanguinis Chriſti.. Sed ſunt, quibus hoc non ſatisfaciat. Hos „ ego permitto judicare quod velint, interim illos pro fratribus „ habeo, ſi id patiantur. Certe do operam, ne a me quoquo- „ modo lædantur. „

Atque hæc quidem de Johanne à Laſco.

§. XLVIII. Cæterum hoc anno *Albertus* HARDENBERGIUS Theologiæ Doctor, qui jam dudum doctrinæ purioris guſtum ceperat, atque ſingularem cum *Johanne à Laſco* contraxerat amicitiam atque familiaritatem, in ADUARDIANO Groninganæ editionis Cœnobio Doctorem agebat atque Evangelii Præconem.

Erat ante cœtera agri Groningani Cœnobia celeberrimum *Aduardienſe* (a), quinque vicis imperans, opibus famoſis inclytum, ſuperbo inprimis fano viſendum, ædificiis variis & multis frequens, munitionibus & portis ut oppidum clauſum, familiæ Bernardinæ: In eo tum temporis Abbatis dignitatem ſuſtinebat *Johannes Reekamp*, Groninganus, Vir planè eximius, quippe qui ab A. 1528-1549. ejus cœnobii Abbas (b) fuit æſtumatiſſimus; Is, uti mirum in modum literarum & literatorum fautor erat, ita veterem illius cœnobii tuebatur gloriam, quæ in eo conſiſtebat, quod Virorum Doctorum illic quædam veluti corona eſſet, quodque non tam monaſterium eſſet quam Academia (c), ad quam nobiles & docti ex tota Friſia turmatim accurrebant, & in qua docti erant Profeſſores, qui Juventutem in Philoſophia & Sacris literis erudiebant. Certè Johannes à Laſco ad

(a) vid. EMM. tract. de agro Friſiæ inter Lavicam & Amaſam. p. 10.

(b) vid. *Kerkel. Oudhed.* van Gron. en Groningerland fol. 342--345.

(c) Conf. quæ jam pag. 12. diximus. Enimverò ſplendidum hoc monaſterium, A. 1580. prid. Kalend. Septembres à fœderato milite occupatum & trecentis in eo viris trucidatis, multaque præda capta igni exuſtum eſt, non ſine literarum inſigni danno, quod ob bibliothecam, vetuſtaque documenta in iis adſervata paſſæ ſunt, referunt eorum temporum annales, qui & addunt lapides diruti ædificii extruendis munitionibus Urbis Groningenſis deinceps inſerviiſſe.

Digitized by Google

ad Alb. Hardenbergium (a) tum Aduardiæ verſantem, ita de Abbate illo: „ Optarim in omnibus monaſteriis tales eſſe abbates, qui ſic Juventutem inſtituendam curent, quemadmodum „ id nunc per Te (b) facit Abbas tuus, imo verò noſter potius. „ Nam & ego eum hominis animum non poſſum non amare, „ ut interim de ejus candore & integritate taceam, quam mihi „ in illo haud obſcurè videor perſpexiſſe; Tu quæſo fac me illi „ commendes, idque diligenter. Dabo operam, ut illum adhuc & te ſimul inviſam, præſensque hinc advolem. „

Quidquid ſit, Albertus Hardenbergius tum in eodem cœnobio erudiendis monachis & habendis concionibus ſacris vacabat (c), quæ res non poterat non in doctrinæ Evangelicæ, cujus guſtu imbutus erat, (cœnobiale licet vitæ genus adhuc ſectaretur, quippe cum cœnobii iſtius ſumtibus in Academia (d) Lovanienſi artibus & ſcientiis eſſet innutritus Albertus) incrementum mirificum, ejusque in his regionibus propagationem facere; Erat enim Theologus inſignis, atque tum doctrina excellebat, tum facundia præſtabat, & rectè de religione ſentiebat, prætereà, prudentia, moderatione animi, morum commoditate valebat, & has dotes ſingulari pietate ornabat, atque in ætate erat integra, propter quas laudes omnes, is quoque Ennoni Comiti Friſiæ Orientalis, atque deinceps ejus viduæ, Comitiſſæ Annæ Oldenburgicæ, ſtatum Eccleſiarum Friſicarum emendare cupientibus præcipuè commendabatur, ad munus Εφορειας eccleſiarum Friſicarum; Quod officium deinceps tamen ipſi, qui tum Hardenbergium amicum veterem commendabat, Johanni à Laſco ceſſit:

Enimverò Hardenbergius tum apud Aduardianos fermè per trien-

(a) v. *Bibl. Brem.* Cl. VI. p. 115. 116. ubi quædam minus accuratè tamen prolata videmus Cel. HASÆI annotata.

(b) Sic enim legendum eſt, non *pro te*, uti nullo ſenſu legitur in Bibl. Brem. l. c.

(c) Ubb. EMM. l. c. p. 915. ubi Johannes à Laſco teſtatur, *ſe eum* nuper in ſuggeſto ibidem audiiſſe.

(d) Nam, quod is ejus cœnobii ſumtibus eſſet enutritus, is ſpeciali quoque vinculo ſe illi adſtrictum & obligatum eſſe perſentiſcebat, ut, niſi aliò vocatus, ſemet eo non poſſet extricari, uti non prius quam à Præſule Colonienſi vocatus eſſet, is eò ſecederet;

triennium (a) eſt commoratus, quando primò ab Archi Præſule Colonienſi Hermanno à Weda (b) vocatus, Ejusdem factus eſt Concionator aulicus, deinceps verò ab A. 1547. Eccleſiæ cathedralis Bremenſis Antiſtes, atque Evangelico-Reformatæ apud Bremenſes doctrinæ Evangeliſta primus, donec abinde atque è Saxonico diſtrictu ſe propter tumultus (c) ubiquitiſticos recipere debuit A. 1561. quando ultimam vitæ cataſtrophen inde ab A. 1567. apud Emdanos (d) magno cum emolumento illius eccleſiæ exegit A. 1574. ad meliorem vitam evocatus, bibliothecam ſuam civitati Emdanæ legando, dum intereà ejus effigies in Cœtus Emdani diverſorio conſpicitur, cui Vir Cl. nobisque dum vivebat amiciſſimus, *Theodorus* HASÆUS, Theologus Bremenſis, hoc ſubſcripſit Elogium.

Sic faciem *Albertus* tulit *Hardenbergius*, ille
    Adſertor veri maximus, ille boni
Hunc ingrata tuis pepuliſti mœnibus olim
    Tanti indigna tui, Patria depoſiti.
Pone perenne Viro nunc ſignum, quo magis ullus
    Nec de te meruit, nec meriturus erit.

§. XLIX. Atque ita quidem paucis delibavimus progreſſum Veritatis Evangelicæ in noſtris hiſce regionibus Friſiæ Orientali conterminis, in quibus certè nec tantum ſanguinis eſt effuſum, quantum in reliquis, nec tanta hactenus immanitatis fuerunt conſpicua documenta feralia, quanta quidem in reliquo Belgio: uti cum primis eam civitas GRONINGANA ſingularem habet laudem, quod propter religionem ibi neci traditus ſit nemo (e), antequam illa ſub Albano Duce graviſſima imminerent tempora: Et,

(a) Certè, quod is A. 1542. d. 12. Maji Aduardiæ adhuc verſaretur, addiſcimus ex Epiſtola Laſci, eodem die ad ipſum data, in Bibl. Brem. Claſſ. VI. p. 118.

(b) Is eſt, quem deinceps propter Reformatæ doctrinæ ſtudium à ſede ſua deturbarunt Papiſtæ.

(c) vid. SALIG. Hiſtor. Auguſtan. Confeſſ. Tom. III. p. 758. ſq.

(d) vid. MEINERS. Hiſt. Reform. Friſ. Or. T. I. p. 455.

(e) Certe Ger. BRANTIUS in Hiſt. Reform. Lib. VII. ad A. 1566. inter alia, ita: *Groeningen, daar men nooit menſch, om't geloof had ſien dooden, was van de laatſte* &c.

Et, quoniam exteri fortè ignorant, quantum ſanguinis in Belgio propter religionem per quinquaginta fermè annos ſit effuſum, adſcribam hic ea, quæ verè narrat Balæus Carſenna. (a) in Oratione quam de pacanda & componenda Republica ad Belgas conſcripſit. Ejus verba hæc ſunt: „ Nunc tranſeamus ad alte-
„ rum, videamusque deinceps, quàm in miniſtros ac vates Jeſu
„ Chriſti, qui reducere nos in viam conati ſunt, inclementer
„ ac truculentè nos geſſerimus. Ita enim conſtabit omnem nos
„ veterum eccleſiæ perſequutorum patrum noſtrorum menſuram
„ accumulaſſe. Sed hæreo hîc planè, neque unde exordiar, ne-
„ que quà aut quò progrediar, ſatis expedio. Tantus enim ſeſe
„ hîc pandit campus, vel potiùs inexplicabilis labyrinthus, ut
„ ſi noſtræ crudelitatis exempla hac in parte ſingulatim vel enu-
„ merare tantùm velim, neque initium neque exitum ſim habi-
„ turus. Itaque ſuccumbere potius tanto oneri, quàm narrando
„ extenuare fidem eorum decrevi, quæ vix fidem apud poſteros
„ noſtros ſunt inventura, quæque niſi à nobis geſta eſſent, ne
„ ipſi quidem narrantibus aliis credere velimus. Tantùm in uni-
„ verſum vos méque ipſum monebo, Ut ſi per hos *quinquaginta*
„ *annos* tantum Chriſtiani ſanguinis hauſimus, odio renaſcentis
„ Evangelii, quantum ne omnibus quidem retrò ſeculis patres
„ noſtri quamlibet impii; tandem nos capiat pœnitudo, aut
„ ſaltem laſſitudo tantæ lanienæ: Etenim noſtræ crudelitati ſatis
„ non fuit, eos qui in nomine Chriſti, ardenti zelo gloriæ Dei
„ & noſtræ ſalutis, ultrò ad docendum Evangelium ſe nobis ob-
„ tulerunt, morte mulctare: ſed & rapuimus è privato in pu-
„ blicum (conſtitutis ad hoc publicis Inquiſitoribus, quadru-
„ platoribus, facibus ac peſtibus humani generis) promiſcuè
„ omnes, quotquot nobiſcum ad eandem luxus & impietatis
„ profuſionem non concurrebant. Utque omnes ſævitiæ nume-
„ ros impleremus, in hac tam violenta, tam immani, tamque
„ Bar-

(a) Hæc leguntur in *Actis Pacificationis Colonienſis* edit. Lugd. 1580. 4. pag. 142. ſeqq. & quidem in *annotationibus*, quas ſcripto conſignavit, qui horum Actorum eſt editor, *Aggæus* ALBADA Jureconſultus, qui & ipſe inter Ordinum Legatos erat conſpicuus. vid. Florileg. noſtr. lib. rarior. p. 4. 5.

„ Barbarica truculentia, nec ſexus, nec ætatis nec conditionis „ aut infirmitatis ulla habita eſt ratio. Abreptæ à nobis orantes „ in privato honeſtæ matronæ, productæque in publicum ſpectaculum, & per carnificem vel flammis concrematæ, vel vivæ in terram defoſſæ ſunt. Adeò & legum & humanitatis ſimul omnis obliti fuimus. Præterea & ſenes decrepiti, homines cœci, claudi, & imberbes juvenes, ac pueri, vixdum pubertatis annos ingreſſi, puellæque virgines, unà cum matribus, & feminæ uterum ferentes, jámque vicinæ partui, unà cum fœtu, horrendum non ſolùm viſu, ſed etiam dictu, aut in profluentem projectæ, merſæque, aut terrifico flammarum incendio conſumptæ ſunt, idque plerunque indicta cauſa, ſinéque ulla legitima doctrinæ inveſtigatione, aut forma judicii.

„ Poſteaquam deinde tetrum illud axioma; Cum hæreticis non eſſe diſputandum; ab Inquiſitoribus receptum fuit, tanquam per ſe notum: factum eſt, ut ſine ullo doctrinæ examine, audita tantùm poſt accuſatorem confeſſione doctrinæ, ſola carnificis opera requireretur. Et cùm jam populus partim quaſi commiſeratione quadam innocentium reorum, partim edoctus quodammodo de ipſa ſuppliciorum indignitate & cauſa, ſtomachari, muſſitare, tandémque & concitari cœpit; itum eſt ad clandeſtinas & nocturnas innocentiſſimorum hominum lanienas: hoc eſt, ad publica impunitáque latrocinia ſine ordine ac modo: in quibus idem ferè accuſator qui & judex & carnifex fuit. Quinetiam negatum ſæpiſſimè ereptúmque piis martyribus id quod unicum ipſis in morte indigniſſima ſolatium eſſe debuerat, ut neque de doctrina & cauſa mortis, neque de ſua innocentia ad populum verba facere poſſent. Quibusdam enim eorum, antequam producerentur, inſerta illigatáque oribus ligna, injectæque pilæ, aut linguæ præfectæ, ne non modò de doctrina, ſed nec de rebus quidem domeſticis, ultimáque voluntate ſua, alloquendi populum aut propinquos facultas eſſet. Nonnullis etiam nobilioribus, eadem de cauſa, tubarum ac tympanorum ſtrepitu, clangorèque ad ludibrium non ſolùm reorum, sed & populi, vox in-

„ tercepta fuit. Taceo de fœditate, horrore & ſqualore carce„ rum, aliiſque infinitis exquiſitiſſimorum tormentorum crucia„ tibus, quibus plurimi excarnificati ac mutilati, multi in ip„ ſis carceribus inter manus carnificum contrucidati, non pauci „ ita miſerandum in modum excruciati, torti, tenſique ut ad „ prodeundum miſerè luxatis, diſtortis, diſtractíſque membris, „ vires non ſupereſſent. Taceo quoque de diris & horrendis im„ maniſſimorum ſuppliciorum exemplis & ſpectaculis, déque „ ſumma deformitate hærentium poſt mortem ad compita via„ rum in rotis, furcis, poſtibus ac patibulis corporum in eſcam „ fœdarum volucrum & ferarum. Horret enim animus, con„ tremiſcunt artus, & concutitur totum mihi corpus, vel ſola „ ac tacita commemoratione tam inhumanæ, & plus quam bar„ baræ, vixque fidem apud exteros poſteróſque noſtros habitu„ ræ feritatis noſtræ. Quid enim aut magis horrendum, aut „ tam incredibile videbitur, quàm Belgas, gentem Germani„ cam, ingenio placidam, profeſſione Chriſtianam; non ſolùm „ vicinitate, ſed & conſanguinitate, lingua, commerciis ac „ moribus Germanorum planè Germanam, oblitam innatæ mo„ derationis (etiamſi maximè tam frequentibus ac diuturnis vi„ cinorum commerciis, de religione reſtituta nihil unquam di„ diciſſent) adverſus innocentiſſimos Chriſtianos, & ſua ipſorum „ viſcera, ſæviendo, æmulari potius Hiſpanorum efferatam ſæ„ vitiam, rabiémque, quàm imitari Germanicam, hoc eſt, „ ſuam humanitatem ac moderationem maluiſſe. Et inferiùs:

„ Jam quid querar de numero trucidatorum? Numerari enim „ infinita quî poſſunt? Ut autem infinita videantur, quæ ſanè „ quàm ſimillima ſunt infinitis, noſtra quoque crudelitas effe„ cit, per nocturna clandeſtináque latrocinia aſſiduè graſſando. „ Si tamen divinare per vos, atque ſimul ex Commentariis & „ memoria publica conjicere, & conquirere licet aliquid, quod „ unum reliquum fecit inclementia, reperiemus, ni fallor, in„ tra Belgicæ noſtræ (ne quid de aliis dicam) quamlibet angu„ ſtos limites, intráque jam ſupradictum annorum ſpatium, ob „ ſolam religionis profeſſionem, haud minorem centum (quibus „ tamen nonnulli dimidio plures addunt) millium trucidatorum

„ nume-

„ numerum. O ſævitiam furorémque horrendum atque incredi-
„ bilem! Quis enim poſthac, præter nos ipſos, credere aut ani-
„ mo concipere, tam multa, támque immitia crudelitàtis ex-
„ empla à Belgis, inque Belgas, eáque tam brevi ſpatio tem-
„ poris ac loci edita, pòterit? Carent enim omnino pari exem-
„ plo cunctæ omnium temporum ac tyrannorum hiſtoriæ. Quan-
„ quam ut miſerum hoc eſt in Belgis, ita mirum in Satana non
„ eſt, ſuperaſſe ſævitiam omnium ætatum furore ac rabie no-
„ viſſimi temporis. Nam licet idem ſit hic, qui etiam omnibus
„ poſt homines natos temporibus, irreconciliabili odio eccleſiam
„ perſequutus eſt immitiſſimus draco ac ſerpens antiquus: ta-
„ men quia cogi nunc in anguſtias regni ac tyrannidis ſuæ ter-
„ minos, ſéque indies magis magisque conſtringi in exiguum
„ temporis ſpatium videt, in furorem ac rabiem jam vertit iram
„ odiúmque Chriſti & Eccleſiæ: & quaſi trucidandis ſingulis
„ jam laſſus leo, nil niſi compendia cædium requirit; ideóque
„ nos quoque Belgas cum iniuria naturæ ingeniíque Belgici, in
„ extrema iſta tyrannidis exempla prorumpere, inque propria
„ viſcera convertere rabiem atque arma noſtra manúsque furio-
„ ſas compulit. „ Hæc ille.

§. L. Anno milleſimo quingenteſimo *quadrageſimo ſecundo* celebris ille Pontificiorum dogmatum adverſus Proteſtantes, inprimis verò adverſus Martinum Bucerum & Joh. Calvinum aſſertor *Albertus* PIGHIUS Canonicus Ultrajectinus ſupremum diem obiit, ſingulari œſtro percitus, quod videret (a), ultimum illud Buceri ſcriptum, *De vera Eccleſiarum in doctrina, ceremoniis, & diſciplina reconciliatione & compoſitione*, unà cum *reſponſione* (ita ſe habet libri titulus) *ad calumnias Alberti Pighii Campenſis, contra Confeſſionem & Apologiam Proteſtantium nuper vulgatas* &c. admodum difficulter à ſe refelli poſſe, quanquam etiam, cum jam ceteroquin parum valeret, ſummas intenderet easque ultimas ſucceſſu

(a) Conf. Epiſt. *Joh. Vorſtii de Lombeca* ad Gerard. Hamontium apud *Nibuſium* in Hypodigmate pag. 340. citante BÆLIO in Lexico. voce Pighius fol. 721. qui teſtatur, quod is adv. Bucerum *Apologiam ſed inchoatam tantum, morte præventus reliquerit. Quæ certè indubitata fuit cauſa celerioris ejus diſceſſus.*

ceſſu tamen irrito vires. Laudatur ab his, culpatur ab aliis; Animum ejus à reformanda doctrina alienum jam in illa cum Arnoldo Gratio Paſtore Campenſi dimicatione (a) vidimus. Cæterùm, is licet quoque Papæ Romani Αποθεωσιν eò evehat, „ ut „ ſententiam ejus de religione, non ſolum conciliis, quantumvis „ generalibus longe anteferat ſed faciat etiam ἀναμάρτητον, „ tamen non in omnibus ad Romanæ doctrinæ placita ſapuit, unde & ex ejus libris quosdam in Prohibitorum indicem (b) retulerunt, atque eundem ad Pelagianorum placita proximè acceſſiſſe dicunt, ut nec ſine ſingulari cautione ejus opera legi poſſe præceperit Cardinalis Bona. (c) Quid? quod non defuerint, qui eam nobis retulerint fabulam, quaſi, cum non cautè ſatis ipſe legiſſet Inſtitutiones Calvini, ad Calvinianam quam vocant hæreſin in negotio Juſtificationis, ſit traductus (d), nullo tamen ſolido uti arbitramur nixi fundamento, niſi quod, cum is multa non ſine plagii literarii crimine verbotenus ex Calvini Inſtitutionibus (e) & decerpſiſſet & in ſuam rem convertiſſet, id anſam ei forte dederit cavillationi, veluti eam quoque in rem alicubi ſcribit & quidem rectè (f), „ nos nec fide, nec charitate noſtra „ juſtificari coram Deo, ſi formaliter & propriè loquamur, ſed „ una Dei in Chriſto juſtitia, una Chriſti nobis communicata „ juſtitia, una ignoſcente nobis peccata noſtra Dei miſericordia. „

§. LI.

(a) vid. §. XLV. pag. 140.

(b) conf. POSSEVIN. in Apparatu citante BÆLIO lib. cit. p. 720.

(c) *Alb. Pighius ita preſſè Pelagianorum ſectabatur veſtigia ut opera ejus cautè legenda merito cenſuerit Cardinalis Bona.* Narratio chronol. cauſæ Michaëlis Baji p. 192. Tom. II. Operum Baji Edit. 1696. conf. BUCER. in Præfat. ad Tractatum modo laudatum.

(d) Theoph. Raynaud. de Libris p. 263. *Pighium conſtat ex lectione librorum Calvini impactum non rarò eſſe in ſcopulos, tametſi homo erat non ineruditus, quod edita ab eo volumina teſtatum faciunt.* conf. BOSNAG. Hiſtoire de la Religion des Egliſes Reformées Tom. II. pag. 243. & pag. 610. Edit. 1725. 4.

(e) vid. CALVIN. Reſponſ. contr. Pighium Opuſcul. Theolog. fol. 140.

(f) vid. BUCER. in tractat. cit. pag. 177. b.

§. LI. Ad annum ſequentem *quadrageſimum tertium* notabilis illa ſpectat *Franciſci* DRYANDRI Hiſtoria, quam hic ſilentio præterire plane nefas foret; Hujus enim viri pietatem, doctrinam, diligentiam, in fide conſtantiam & ſtudium inſerviendi proximo eumque ædificandi, ita ubivis emicaſſe deprehendemus, ut ſimul & hoſtium veritatis impietatem nefandam & ſtuporem incredibilem mirari, divinæ autem providentiæ pro ſuorum ſalute incubantis nutum adorare ſatis non poſſimus:

Erat ille *Franciſcus* DRYANDER vero nomine dictus ENZINAS (a), natione Hiſpanus & quidem Burgenſis, *Nicolai Enzinas*, qui Anno 1546. Romæ (b) propter Evangelii confeſſionem illuſtri martyrio vitam finivit, Frater, apud Germanos æque atque apud Belgas ob pietatem ac eruditionem clarus; Quippe quem *Joachimus* CAMERARIUS (c) virum gravem admodum appellat, conſtantemque & fortem in iis aſſerendis defendendisque, quæ vera atque recta eſſe diſcendo comperiſſet, quemque *Phil.* MELANCHTHON (d) adeò vehementer commendat Thomæ Cranmero Archiepiſcopo Cantuarienſi, atque *eum uſui eſſe poſſe in Academia aliqua Anglicana arguit*, neque ſe dubitare profitetur „ quin, ſi de eo virorum piorum & docto-„ rum judicia audiret, eundem ſumma voluntate & ſingulari „ benevolentia eſſet complexurus: „ Addit; ſibi cum eo eſſe multorum annorum familiaritatem, ſeque eum judicio complexum fuiſſe: „ Penitus enim perſpexi ejus opiniones & mores, ac ani-„ madverti, eum excellenti ingenio præditum eſſe, & præcla-„ rè inſtructum eruditione, & de controverſiis rectiſſimè judi-„ care, ac prorſus alienum eſſe à fanaticis & ſeditioſis opinioni-„ bus. Morum etiam gravitatem ſingularem ipſe cito cogno-„ ſces. Et his ornamentis tantis addit veram Dei agnitionem & „ invocationem. „

(a) Erat hoc nomen ejus Hiſpanicum, quod Græcè tranſlatum, per *Dryander* effertur: Eſt enim apud Hiſpanos *Enzinas*, quercus quædam ſpecies, quam Græci Δρῦς dicunt.

(b) vid. *Martyrol. parv.* Latin. pag. 321. & *magn. Gall.* fol. 159. b.

(c) CAMERAR. in vita Phil. Melancht. pag. m. 341.

(d) Eſt autem ea Epiſtola data A. 1548. atque inſerta MELANCHTH. Epiſtol. Libro III. Ep. 43. pag. 522. 523.

Digitized by Google

Is igitur Anno 1543. cum in Belgio verſaretur (a), Scripta Novi Teſtamenti in popularium gratiam atque ut publicæ ædificationi inſerviret, in linguam Hiſpanicam tranſtulit, quod ante eum à nemine factum fuerat; Eam verſionem prius quam typis excuderet vel publicaret, Theologis Lovanienſibus, cum textu originali conferendam exhibuerat, ſimul verò etiam amicis quibusdam aliis: Priores, ante omnia ſe Hiſpanicæ linguæ profitebantur ignaros, ſed tamen addebant „ ſe dubitare (b) num id è re Hiſpanorum eſſet, ſcripta Novi Teſtamenti lingua vernacula legere, quippe cum nihil magis ad „ promovendam hæreſin faceret, quam Scripturam Sacram vernaculo ſermone unicuivis exponere, cujus rei variæ illæ in „ Belgio nuper exortæ hæreſes documentum faciant: Præſtare „ itaque cauſam ſeditionis & turbarum adverſus Eccleſiæ placita, ſummovere plebi, quæ ſcriptis Biblicis facilè careat; „ Quin imò præſtitiſſe, ſi nec in Belgicum ſermonem ea tranſlata fuiſſent unquam, ſéque vel nunc animitus exoptare ut „ vernaculæ verſiones tollerentur omnes, quando ſedi Apoſtolicæ „ ejusque auctoritati magis proſpectum eſſet; Interea tamen, „ cum Cæſar nec prohibuiſſet hactenus impreſſionem librorum „ Biblicorum, quam etiam unicuivis ſine venia à Theologis „ impetranda feciſſet liberam, ſe nec prohibere, quo minus Biblia „ legantur vernaculè, ſeque adeo hanc verſionem, nec laudare „ nec carpere, nec approbare nec improbare: „

Poſteriores, amici ſcilicet ipſius Dryandri, quique Hiſpanici idiomatis gnari erant, atque non minus eruditi cenſebantur in lingua textus originalis Græca, fatebantur, ſe quanta fieri poterat cum diligentia verſionis præcipuorum locorum collationem inſtituiſſe, atque inde conjecturam facere, quam utilis illa admodum atque proficua futura ſit opera, ad quam perficiendam ipſe quoque eſſet extimulandus. Franciſcus igitur eam typographo impri-

(a) Extat totius hujus hiſtoriæ narratio ab ipſo DRYANDRO confecta atque edita Antverp. 1545. lingua Latina, ſed quam editionem hactenus inveſtigare nullibi datum fuit: Eſt ea tamen à *Ludovico* RABO in Germanicam tranſlata atque inſerta ejus Martyrologio Tom. VII. pag. 177——231. unde ſumma rerum capita fideliter decerpere juvabit.

(b) vid. Relat. ipſius Dryandri apud Rabum l. c. p. 178. a.

imprimendum tradere Antverpienſi, libroque cum præfatione ad Cæſaream Majeſtatem directa, titulum facere (a); *Novum Teſtamentum id eſt novum Fœdus Redemptoris noſtri atque Salvatoris unici Jeſu Chriſti* &c. Enimverò, tum monachus quidam cetera non inſipiens, cui primum illud impreſſum folium tradiderat, illud *Fœderis* nomen titulo inſcriptum ita ferre non poterat, ut Lutherani quid ſapere affirmaret, ſuam ſaltem poſt multas vitilitigationes aperiret de Franciſco ſuſpicionem, quaſi is non longè ab ea hæreſi abeſſet; Quid? quod is non vereretur per omnia jurare ſacra & per ſuum quoque cucullum, quod Francisci ſcopus non eſſet alius, quam ut ſub Novi Teſtamenti prætextu hæreſin Lutheranam populariun ſuorum animis inſtillaret; Uno verbo, coactum ſe videbat Dryander, titulum illum immutandi, *Fœderisque* nomen expungendi, retento ceteroquin reliquo titulo. At verò tum, alius quidam non indoctus, novam ipſi movere litem, atque crimini ipſi dare, quod vocabulo *unici Salvatoris* fuiſſet uſus (b), quæ phraſis itidem ejus judicio Lutheranismum ſaperet; Franciſcus & huic morem gerere, atque ut altera vice primum illud recuderetur libri folium procurare: Tum verò non prius, quam ſibi per Jemnenſem Epiſcopum facta eſſet copia (c), Cæſarem, Bruxellas qui modo intraverat, ipſum adeundi, eique librum totum impreſſum offerendi, cuiquam amplius quicquam communicavit, ne novis implicaretur tricis, quarum nectendarum fœcunda erat monachorum natio: Cæſar hilari vultu donum ejus excipere, ſuumque polliceri patrocinium, modo nihil ineſſet quod juſtam ciere poſſet ſuſpicionem (d), Cui Franciſcus regerere, totum hoc opus ita omni vacare ſuſpicione, ut ipſum Deum haberet auctorem, cujus hic legatur verbum per Filium ejus patefactum; Enimverò Cæſar omnia bona promittens ipſum dimit-

(a) Titulus libri deinceps altera vice correctus ita ſe habebat: *El nuevo Teſtamento de nueſtro Redemtor Salvador Jeſu Chriſti traduzido de Griego en lengua Caſtellana por* Franciſco *de* Enzinas, *dedicado à la Ceſarea Mayeſtad.* 1543. 8. vid. florileg. libr. rar. p. 87. 88.

(b) RABI Lib. cit. fol. 133. a.

(c) Lib. cit. fol. 134. a.

(d) Lib. cit. fol. 135. a.

dimittebat, librum verò tradebat Monacho Cæſaris Confeſſionario, homini ad omnem dolum malum inſtructo pariter atque parato: Is cum Franciſcus Antverpiam repetiviſſet, in longum rem protrahere atque moras nectere, quarum ille pertæſus Bruxellas iterum adire ipſumque convenire Monachum, qui doloſis atque ad omnem humanitatem compoſitis verbis ipſum fallere, atque eò tandem impietatis, quam ſub verborum ſuaviſſimorum (a) fuco tegebat, progredi, ut factum improbaret, atque id quod maximè pietatis erat ipſi crimini daret, „ facere ut verbum Dei „ad plebejos iret, qui ita adverſus Eccleſiam Catholicam anima„rentur, ut ea res non poſſet non in pejorem partem rapi, quippe „quæ omni hæreſi (b) latam aperiat portam;„ Huic homini cum obſiſtere vellet ſermocinando (c), tum vero monachus, nihil eſſe periculoſius ajebat quam hoc ipſum, ſcripta novi teſtamenti ſi legerentur vernaculè, ipſumque Dryandri factum incuſare tanquam impium, temerarium (d) mandato Cæſareo adverſum, religioni toti inimicum, Patriæ ſuæ infeſtum atque cumprimis civitati patriæ Burgenſi, quæ hactenus tot eximios protuliſſet viros, quibus is ita maculam veluti impio hoc atque pudendo conamine inuſſiſſet. (e) Addebat, Dryandrum etiam graviſſimas pœnas jam incurriſſe, quod Germaniam adiiſſet atque inprimis quod Philippum Melanchthonem (f) ſalutaſſet atque ejus doctrinam & virtutes ubivis laudaret; Quinimò eum rei capitalis quoque reum eſſe, quod Hiſpanico idiomate libellum (g) quendam,

(a) Lib. cit. fol. 187. a. b. & fol. 190.
(b) Lib. cit. fol. 193. a.
(c) Lib. cit. ibid.
(d) Lib. cit. fol. 193. b.
(e) Lib. cit. ibid.
(f) Certè is ante biennium fere Germaniam inviſerat atque cumprimis Academiam Witebergenſem, quam, cum adire vellet, à Johanne à Laſco, ut ſe commendare vellet, expetebat vid. GABBEMA collect. epiſtolar. pag. 37——43. Quam ipſam Dryandri epiſtolam piiſſimam, huic volumini ſubnexam Num. VII. ad perennandam ejus memoriam, exhibebimus.
(g) Is libellus erat Lutheri de libertate Chriſtiana & de ſervo arbitrio in Hiſpanicum idioma tranſlatus, non tamen ab ipſo Dryandro, vid. lib. cit. fol. 197. a. & fol. 222. b.

Digitized by Google

dam, qui ubivis circumferatur, edidiſſet hæreticum. Nec minis monachalibus deerat virtus; Miſer ille Dryander nihil tale, expectans, in ipſo monachi cœnobio poſt amicam illam, ſcilicet, confabulationem inſtitutam, loco privilegii Cæſarei quod ipſi Cæſar promiſerat, à lictoribus prehenditur, captivus abducitur, carceri includitur, atque miſerrimo modo lancinatur per integros menſes quindecim, neque facilè, niſi provida Dei ipſi liberum exitum indicantis atque hoſtium inſidias deſtruentis, manus interveniſſet, mortis ſupplicium evaſiſſet: Enimverò, cum ipſe quæ ad hujus incarcerationis pariter atque etiam liberationis Hiſtoriam adtinent, conſcripſerit, tum ex iis pauca quædam delibare, atque iis noſtram hanc exornare Hiſtoriam, operæ pretium eſt viſum: Vix dum ipſi ad eum, quem diximus *Petrum à Soto*, (hoc enim homini nomen erat) Monachum Confeſſionarium datus erat acceſſus, quin is eum audiret concionantem coram Hiſpanis quibusdam iisque aulicis, ſed adeò miſere, atque adeo jejune, ut nihil ſupra, quæ res tanto videbatur Dryandro mirabilior, quod ille idem magna eloquentiæ ſacræ floreret laude, quodque is conſcientiæ tanti Principis præfectus eſſet; Dixerat autem inter alia, ne de animi moderatione erga ſe ſuosque, quos proditores is arguebat religionis, dubitaret Dryander, „ Judam proditorem ſuſpendio ſibi vitam ſuſtuliſſe atque medium diſſiluiſſe (a), atque in ejus locum Matthiam ſorte electum, exinde eam elici debere veritatem, quod *proditores religionis omnes ſuſpendio ſint ſuſtollendi*, *atque medii diſtringendi*; „ Modum vero ſorte Apoſtolos eligendi tum temporis equidem „ uſu veniſſe, ſed Eccleſiam ſequentium temporum meliorem „ excogitaſſe rationem Epiſcopos eligendi &c. „

Cum deinceps in Monachi hujus contubernium, atque penetrale introductus eſſet Dryander, tum vero illud totum idolis inauratis (b), atque altaribus & accenſis lucernis exornatum non ſine indignatione videbat, atque ſemet ei per ſemihorium fere incluſum, niſi quod Alphonſi à Caſtro adverſus hæreſes libri (ſpiſ-

(a) Lib. cit. fol. 190.

(b) Lib. cit. fol. 192.

ſum ſatis volumen (a)) ipſi interea temporis legendi porrigerentur, in quibus ante omnia aſſeritur, „ quod hæreſium omnium „ origo vera ac genuina ſit Scripturæ ſacræ Lectio, & in ver- „ naculas linguas tranſlatio, unde Rex Hiſpaniæ magnopere col- „ laudari mereatur, quod is lectione ſcripturarum, tanquam præ- „ ſentiſſimo veneno, & animarum peſte ſuos ſub graviſſimis pœnis „ prohibuerit. „ Unde & Alphonſus ille inquiſitores fidei cohortatur, ne unquam permittant, ut Biblia in Hiſpanicam linguam vel transferantur, vel populo legenda permittantur.

Ad carceris locum cum deductus eſſet, atque variis urgeretur turbatæ mentis anxietatibus, is inter reliquos ibi ſingulari *Ægidii* cujusdam (b) in eadem captivitate propter veritatis Evangelicæ confeſſionem detenti colloquio quam fuerit erectus, atque mirifice corroboratus profitetur, quippe cujus eximii viri non verba ſolummodo ſpirabant unctionem omnia, ſed & mirum in modum noſtrum Franciſcum ſolabantur, uti preces ejus calidiſſimæ ad Deum fuſæ & ſummo cum fervore prolatæ & magnæ fuiſſe dicuntur (c) efficaciæ; adeo ut non ſemel quam extra ſe raptus, aut è profundiſſimo ſomno, quotiescunque ab aliis interpellaretur, excitatus appareret.

In eo autem, quem cum Franciſco inſtituerant examine inquiſitorio monachi, inter alia id quoque crimini datum ipſi fuiſſe legimus, quod in ea, quam adornaverat Verſione Novi Teſtamenti Hiſpanica, verba Pauli (d) in Epiſtola ad Rom. Cap. III. 28. *Reputamus itaque, fide juſtificari hominem abſque operibus legis*, majo-

(a) De his libris vid. VOGT. in Catal. libr. rarior. p. 178. 179. edit. noviſſ.

(b) vid. Lib. cit. fol. 200. & ſeqq. item fol. 204. & ſeqq.

(c) vid. *Martyrol. parv.* La.. p. 258. & *magn.* Gall. fol. 125. a. Conf. RABI Martyrol. Tom. VII. fol. 132. a. & fol. 145. a. b. uti AMYRALDUS dans ſa *Morale Chretienne* P. IV. p. 346. de eo ita. „ Entr'- „ autres un certain *Gilles Tilleman* qui a ſouffert le Martyre pour la „ confirmation de la verite au commencement de la Reformation, a eté „ quelquefois ſi ravi hors de lui meme en cette exercice, qu'il ne voyoit „ & n'ouoit point ceux qui ſe preſentojent devant lui, ou meſmes, qui „ l'appellojent par ſon nom, &c. „

(d) v. RABI. lib. cit. fol. 209. b. & 210.

Digitized by Google

majoribus literis eſſent impreſſa; Quam rem ſe ita ferre non poſſe adſeverabant ſacri hi homines, ut ea quoque flammis videretur digna, quandoquidem is locus Lutheranam præ ſe ferat hæreſin. Tantopere depravata erat horum hominum cum indoles tum ratio, ut ipſi mallent Apoſtolo Paulo contradicere, quam ut veritati ſe ſuaque præjudicia ſubmitterent, atque ut nihil relinquerent intentatum, quo ſanguinolentæ ſuæ ſatisfacerent libidini; Quamvis alioquin ne quidem ipſius Dryandri cura id factum fuiſſet, ſed typographi ſolius induſtria.

Eſt verò & illud memorabile, quod Franciſcus noſter equidem à cognatis ſuis proximis Patre & avunculis, qui ſimulac incarcerationis rumor precrebuerat, atque Antverpiam delatus erat, ipſum conveniebant, omnemque ut is in libertatem reſtitueretur, operam navabant (a), ſolatii parum, moleſtiæ verò plurimum acciperet, qui & imprudentiæ (b) & Περιεργειας & malè collocati temporis atque laboris in transferendo Novo Teſtamento, eum accuſabant, atque non ſine acerba ſatis increpatione, quod is proprii ſui hujus infortunii eſſet faber, licet ceteroquin eum nullius criminis eſſe reum faterentur, ab ipſo diſcedebant; At verò, non deerant tamen alii permulti cives Bruxellenſes, qui incarcerationis hujus fama illecti ipſum quotidie ſalutabant, varioque modo, cum ſermone tum opere ipſum ſolabantur, quorum numerus quod vel ad *quadringentos* (c) adſcenderit, ipſe refert, hoc addito ſingulari encomio, eos omnes Evangelicæ religionis guſtu imbutos, & purioris doctrinæ ſtudioſos eſſe; Quid? quod iidem hi narrarent, quam in urbe BRUXELLARUM ultra *ſeptem millia* (d) deliteſcerent, qui Phariſaicam monachorum & clericorum hypocriſin & ſuperſtitionem deteſtabantur, veritatis autem Evangelicæ deſiderio ſummopere flagrabant. Tanta erat illic hominum Evangelicorum ſeges, quæ ad meſſem maturuerat!

Nam & ex reliquis Belgii civitatibus multos ad ſe veniſſe narrat,

(a) Lib. cit. fol. 211. b.
(b) Lib. cit. fol. 306. b. & 307. a.
(c) Lib. cit. fol. 213. b.
(d) Lib. cit. fol. 214. a.

Digitized by Google

rat, qui lætum illum ipſi adtulerunt nuncium, quod Evangelii reſtituti negotium ubivis inter ipſas perſecutiones & violentas hoſtium inſectationes (a) egregie tamen procederet, atque quotidiana caperet incrementa; Quæ res non poterat non ipſi grata accidere, atque animo ejus mirificum robur addere atque confirmationem.

Cæterum, quam ipſius Dryandri, dum in vinculis erat, pietas non eſſet otioſa, colligitur ex eo, quod is tum *Pſalmos Davidicos* omnes non modo magna cum animi induſtria (b) perluſtravit, ſibique reddidit familiares, ad propriam ſuam excitandam devotionem, ſed & eos in uſus precum quotidianarum convertit, ſibique pariter atque aliis ita uberem ſuppeditavit orandi, votaque ſua verbis Davidicis apud Deum effundendi, materiem.

Quidquid ſit, cum deinceps tamen periculum carceris provido Dei Numine evaſiſſet noſter, is primo quidem Antverpiam migrare, deinde in Germaniam ſecedere, atque tandem ſe recipere in Angliam conſtituit, ubi, quando & quo mortis genere ſit defunctus, haud relatum legimus, niſi quod is à *Phil. Melanchthone* ſingularem in modum *Thomæ Cranmero* Archiepiſcopo Cantuarienſi A. 1548. (quod modo monebamus) legatur commendatus.

§. LII. Quantopere autem in genuinos Evangelii confeſſores hoc Anno 1543. ſævitum fuerit, præcipue apud LOVANIENSES, vel ex eo conſtat, quod viginti vel triginta (c) viri fœminæque religionis ergo in una civitate Lovanienſi eodem hoc anno fuerint combuſti, quodque, ne vel elaberentur, vel non ſecure ſatis deprehenderentur, atque ad ſacrum judicium ſiſterentur, variæ fuerint apud Pontificios excogitatæ artes, ad eos, quos dicebant hæreticos, detegendum, atque ex ipſorum latebris eliciendum: Namque non publicè tantum atque pro concione admonebant populum, „ officium ſuum eccleſiæ præſtent, „ &, ſi quem de religione male ſentientem norint, deferant; hoc „ enim Deo gratiſſimum eſſe opus, „ ſed & ad certam ſemet adſtringebant

(a) Lib. cit. fol. 214. a.
(b) Lib. cit. fol. 213. b.
(c) BRANT. Hiſt. Ref. Belg. p. 143.

Digitized by Google

gebant formulam, quam in explorando ſequerentur; Id enim ante omnia à delatoribus percontari jubebantur (a), „ num aliquem no-
„ viſſent, qui dicat non eſſe purgatorium: hominem extinctum,
„ aut ſalvum eſſe jam aut damnatum: obſervatione mandatorum
„ Dei, hominem non juſtificari: ſolum Deum implorandum
„ eſſe, non Divos: venerationem imaginum eſſe idololatricam:
„ Sanctos non edere miracula: ceremonias Eccleſiæ nihil pro-
„ deſſe: leges Eccleſiæ non obligare quenquam: omnibus pro-
„ miſcue neceſſariam eſſe Evangelii cognitionem: ſacram Scrip-
„ turam lingua populari legendam eſſe omnibus: ineptum eſſe,
„ vulgus hominum precari Deum ſermone Latino: ſacerdotem
„ non condonare peccata per ſacramentum pœnitentiæ, ſed eſſe
„ miniſtrum, & beneficium Dei condonantis peccata denuntia-
„ re tantum: Eccleſiæ non licere quenquam aſtringere peccato
„ mortali: licere quovis tempore veſci carnibus. „ Verum etiam ad Paſtores & Miniſtros detegendos (b) Lovanienſes curabant eorum confici effigies, atque eas ad civitatis portas, quò urbe egreſſis vel ingreſſis poſſent eſſe conſpicuæ, atque ad alia loca publica affigebant, iisque qui tales ad illos deferrent, magnum pollicebantur præmium. Quem morem, quod etiam temporibus inſequentibus nondum dedidicerint, ex iis quæ *Franciſco* JUNIO (c) ſummo Theologo deinceps evenerunt, colligitur, Is enim cum A. 1566. libellum quendam ἀνώνυμως conſcripſiſſet, monita politica complexum, eumque clanculum curaviſſet Bruxellas in curiam & ſummum conſilium ſubjiciendum, quo Principes, qui in conſilio erant, de rebus ad pacem & tranquillitatem reip. ſpectantibus cogitarent, ſublata animorum & conſcientiarum perveſtigatione, qua tranquillitas publica funditus evertitur; Factum eſt, ut mandatum promulgaretur ante curiam Bruxellenſem, „ ut quisquis auctorem illius ſcripti cognoviſſet,
„ indicium faceret magiſtratui, & pro indicio hoc floreni trecen-
„ ti, quadringenti pronuntiarentur, „ Hoc præmium ut ſibi acqui-

 rerent

(a) SLEIDAN. Lib. XIV. p. 241. b.
(b) BRANT. loc. cit. p. 143.
(c) Vid. Vita *Franc. Junii* ab ipſo conſcript. præmiſſa Operibus ejus Theologicis Tomo I. fol. 16.

Digitized by Google

rerent quidam, omnem navarunt operam, cumque comperiſſent Junium Antverpiæ verſari, hanc, ut de eo certo cognoſcerent, excogitarunt rationem, „ ſubmiſſus eſt quidam Bruxellenſis pic- „ tor, qui ſtudium religionis perbelle ſimulans, veniret Ant- „ verpiam, & ſeſe noſtris (ita Junius ipſe) adjungebat: Hic ſuis „ partibus quam diligentiſſime defunctus eſt. Nam & conven- „ tibus aliquot me vidit, obſervavitque diligentia ſumma, & „ veſtigia mea tam accurate inſecutus eſt, ut de habitatione mea „ cognoverit. Tum imago mea per hominem illum Bruxellas „ ad Margaritam Parmenſem, & ad Conſilium delata eſt, & in- „ de ad Marchionem Antverpianum miſſa, ut me comprehen- „ deret. „ Sed anteverterat hoc conſilium Dei Opt. Max. providentia, quæ curaverat, ut Junius Eccleſiam Bredanam inviſurus, domo jam exceſſiſſet, ante ſemihoram ferme quam adventaret Prætor ad luſtrandam domum.

§. LIII. Neque autem ÆGIDII illius quem diximus *Tilemanni* pientiſſimi pariter atque beneficentiſſimi hominis, quique ſua liberalitate atque beneficentia ſibi apud univerſam fere civitatem plauſum fecerat, ſuamque vitam pene omnem erogaverat egenis, ea erat fortuna, ut is in libertatem reſtitueretur; Quippe qui potius funeſtum cum aliis quibusdam veritatis confeſſoribus A. 1544. ſubire debuit ignis ſupplicium (a); Quod is tamen, tanta cum bonæ cauſa fiducia, tantaque cum adſtantium admiratione ſuſtinuit ut ejus quoque necis impio atque invido certe monachorum conſilio, patratæ, culpa, deinceps ingentem monachorum ordini, cujus auctoritas alioquin fracta jam erat, conflaverit invidiam.

Enimverò, quando hic Ægidii hujus imperterritam prorſus laudamus fidei conſtantiam, & conſcientiæ de ſalute certò adeunda, certitudinem, quique ad mortem raptus non tamen deficiebat, aut ullis labefactatus tentationibus deſpondebat animum, incidit illa in ſcholis Pontificiorum quæ obtinet Dubitationis doctrina, plena impietatis & tenebrarum, qua uti fidem magis per ignorationem quam per ſcientiam definiri poſſe ſciſcunt, ita quen-

(a) vid. BRANT. Hiſt. Ref. Belg. p. 143. 144. & *martyrol. magn. Gall.* fol. 124. a. & RABI Martyrol. Tom. VII. fol. 152 153. PANTALEON. rer. in eccleſia geſtar Lib. IV. p. 101. 102.

quenquam de fide ſua atque adeo de ſalute ſua certum eſſe poſſe vel debere, citra ſpecialem revelationem, inficiantur. Tam triſti enim Doctores ſcholaſtici ſervitute tum opprimebant hominum miſerorum conſcientias, ſua iſta perpetua dubitatione, quam in libris & ſcholis docebant, atque etiamnum docent, ut incredibilem animarum ruinam in æternum exitium ſecum pertraxerint; Plurimorum exempla, qui cum in extremo agone graviſſimum certamen & conflictum cum hac impia dubitatione habuiſſent, nunquam tamen mentem atque animum ad Deum erigere neque hanc exitialem dubitationem ſuperare potuerunt, commemorare poſſemus, niſi, quæ de una ſchola Lovanienſi *Johannes* DIAZIUS, eximius ille veritatis fideique Confeſſor & Martyr, tanquam quæ ſuo tempore contigerant, retulit, hanc cauſam confirmarent: *Claudius* SENARCLÆUS (a) is eſt, qui ex ore Johannis Diazii ea refert, quæ hic ut legerentur digna reputabamus. *Affirmabat* (Diazius) *à paucis annis extitiſſe in urbe Lovanienſi tres viros non vulgares, qui hac opinione furioſa dementati, ad extremum vitæ articulum de ſalute animæ deſperaverunt.*

Primum nominabat *Guarlacum* quendam, qui fuerat in ſchola theologorum inſtitutus, & apud monachos Gertrudianos ſacras literas (uti tunc loquebantur) profitebatur. Is ubi ſenſit, ſe fatali morbo teneri, & inſtare jam poſtremum vitæ diem, cœpit usque ad ultimum ſpiritum triſtiſſimas illas voces legis ingeminare, quæ à deſperatis hominibus proferri ſolent: „ Se perditè vixiſſe, judicium Dei ſuſtinere non poſſe, quia majora eſſe agnoſcebat „ ſua peccata, quam quæ veniam poſſent impetrare. „ Itaque periit ille miſer hac triſtiſſima deſperatione oppreſſus, quam in ſcholaſticis diſputationibus didicerat: eamque ex illa præclara Theologaſtrorum officina, quaſi præmium ſuorum laborum reportavit.

Secundum appellabat *Arnoldum Bomelium*, juvenem in omni liberali doctrina bene inſtitutum, nec à ſententia veræ religionis abhor-

(a) SENARCLÆUS in Epiſtola ad *Martin. Bucerum* ſcripta A. 1546. & præmiſſa ejus hiſtoriæ veræ de morte ſancti viri *Johannis Diazii*, quem ejus frater germanus Alphonſus Diazius nefarie interfecit &c. edita A. 1546. 8. pag. 6——14.

abhorrentem. Sed is qui in prima ætate præclaræ indolis fuerat juvenis, poſt paulo ubi ſe in ſodalitium diſciplinamque Tilmani cujusdam tradidit, theologiæ licentiati, qui præerat in collegio Pontificis, penitus fuit perverſus, totaque illa nobilis natura funditus extincta. Nam cum ab illo ſuo dubitationis magiſtro frequenter audiret uſitatas illas deſperationis voces, aliaque in eam ſententiam permulta ex impia ſcholaſticorum doctrina repetita, quæ facile bene compoſitam juvenis mentem potuiſſent labefactare, cœpit ille quoque in dubitationem ſuæ ſalutis deſperationemque venire. Quotidie cum hac triſti dubitatione conflictabatur, donec ab ea tandem ſuperatus, egreditur ſemel extra urbem quaſi prodeambulatum, tribus aliis ſtudioſis qui erant in ejus ſocietate comitatus. Cumque ſimul omnes ex deambulatione domum redirent, ſedit Arnoldus prope fonticulum quendam, ut quaſi defatigatus à via, aliquantulum in eo loco requieſceret. Reliqui ejus ſodales, quia nihil mali ſuſpicari poterant de eo, quem magis recreatum arbitrabantur, parum ab eo receſſerunt. Arnoldus interim clam extracto pugione, quem apud ſe habebat, ſuum pectus usque ad cor propria manu vulneravit. Studioſi qui cum eo venerant paulatim animadvertebant labaſcentem Arnoldum: eoque ſanguine qui ex vulnere occultè promanabat fontem ipſum videbant rubeſcentem. Accedunt expavefacti ad eum, explorant univerſum corpus, ac ubi id ſenſerunt, quod ab eo factum erat, apprehenderunt vulneratum, & in vicinam domum introduxerunt. Etſi enim dubitatum ibi eſt, utrum vulnus eſſet lethale, tamen eum cohortabantur, ut facti pœniteret. Ille verò externo geſtu aliquo etiam vocis indicio præbebat nonnullam pœnitentiæ ſignificationem. Interim tamen animadvertit pendere cultellum de cingulo cujusdam amici qui prope ipſum ſtabat. Hunc Arnoldus celeriter arripuit, eoque ſubito pectus transfixit, ac ipſum cor magno impetu transverberavit. Atque ita miſerabiliter periit.

Tertium producebat *Jacobum Latomum*, omnium Theologorum Lovanienſium ſine controverſia principem, qui ante annos tres, poſtquam ſtulta & puerili concione, quam Bruxellæ habuit coram Imperatore, ſe toti aulæ ridendum exhibuiſſet, mox

ubi

ubi Lovanium rediit, pernicioſo quodam furore correptus cœpit inſanire, ac in ipſa etiam publica prælectione voces edere plenas deſperationis atque impietatis. (a) Quod cum cæteri Theologi animadverterent, præcipue Ruardus Anchuſianus (b), homo miſerabili balbutie & crudelitate atque impietate inaudita, apprehenderunt furentem Latomum, eumque domi clauſum tenuerunt. Ab eo tempore usque ad poſtremum ſpiritum nihil aliud clamavit Latomus, quam „ ſe condemnatum eſſe, ſe à Deo „ rejectum eſſe, nec ullam ſpem ſalutis aut veniæ ſibi amplius „ eſſe reliquam, ut qui veritatem agnitam impugnaſſet. „ Hæc de Latomo narrabat DIAZIUS, ſe audiviſſe à viris fide digniſſimis, qui hodie Lovanii vivunt: nominatim à quodam medico, qui, ut opem ferret laboranti Latomo, fuit accerſitus, easque ipſas deſperationis voces ex ore decumbentis ſe audiviſſe prædicabat. Quod ſi Latomus ab eo in quo nunc eſt loco, in hanc lucem redire poſſet, dubium non eſt, quin ipſe de mutando genere doctrinæ cogitaret, & ſuos etiam collegas hortaretur, ne in ſimili cum eo condemnatione cœci ac ſepulti jacerent. O! deplorandam doctrinam, quæ ubi maxime opus eſt, nullum habet uſum, & in ſummis conſcientiæ pavoribus deſtituit poſſeſſorem. Hactenus *Senarclæus!* Mors Latomi contigit A. 1544.

Quo eodem anno ALARDUS quoque Amſtelodamenſis ſupremum obiit diem (c), quem *Erasmus*, *Nannius*, *Goclenius*, *Ludovicus Vives* atque alii, magni feciſſe dicuntur. Erat is equidem Luthero atque ejus reformationi infeſtus, ſed ita tamen ut varios Pontificiæ Eccleſiæ nævos & errores, eos cumprimis qui ex diſciplinæ Eccleſiaſticæ neglectu oriebantur, animadverteret pariter atque redargueret. Inde certè profectam fuiſſe credi debet illam notam, quam ad titulum Pontificis quo is *beatiſſimus* Pater dicitur facit (d): „ Dum Pontifex Romanus beatiſſimus „ & ſanctiſſimus audit, aſſiduè commonetur, quid ab illo præ- „ ſta-

(a) Conf. Fr. JUN. lib. de Judiciis divinis in malefacta hominum. Lib. I. C. 19. apud BRANT. Hiſt. Ref. T. I. p. 148.
(b) Is erat *Ruardus* TAPPERUS. Nomen in Belgio ſatis famoſum.
(c) BRANT. l. c.
(d) v. Rod. Agric. Opp. T. II. p. 170.

„ ſtari oporteat, & quid in illo ſit pulcherrimum, non ſi ditiſſi-„ mus ſit, aut latiſſimè imperet, ſed ſi ſanctimonia præcellat,„ aliaque complura probioris notæ. De eo ERASMUS (a), quod ſurdaſter eſſet, lingua tamen volubili, dicere ſolebat, *eum*, *quod auribus diminutum eſſet*, *lingua penſare:* Is erat, qui *Rodolphi Agricolæ* (b) præclari illius apud noſtrates Evangelicæ veritatis Teſtis & literarum bonarum Reſtauratoris, Opera, cum præfatione & ſingulari edidit elogio, eoque ſolo nomine jam optime de re literaria eſt meritus: Cæterum Alardus ſibimet ipſi ad nomen Belgicum *Al aerd* alludendo, hoc feciſſe dicitur epitaphium, *Tota tegit tellus*, *qui tellus tota vocatur*.

§. LIV. Erat hic annus, quo VESALIENSES novam ſe inſtaurare velle ſcholam, circa feſtum Paſchatis aperiundam, palàm profitebantur, atque ad eam diſcipulos quaquavorſum invitabant. Sed, quod id ſine auctoritate Cæſaris fieri diceretur, quodque ipſa Veſalia quæ *Adolphum Clarenbachium* jam A. 1525. habuerat ſcholæ Rectorem, atque deinceps opera *Johannis Cloprisii*, *Gerardi Omkenii* & *Brixii*, Paſtorum Budericenſium Evangelicæ veritatis guſtum acceperat, ſicque jam quodammodo hæreſeos ſuſpecta eſſet, atque Anabaptiſtis, quod hi anno *triceſimo tertio*, *quarto* & *quinto* ſe in eam quoque urbem diffudiſſent, favere crederetur, factum eſt, ut Edictum Bruxellis d. 7. Martii promulgaretur Cæſareum (c), quo „ ne quis ad Veſalienſem „ ſcholam vel proficiſceretur, vel ſuos illuc liberos, cognatos-„ ve aut reliquos ſuæ curæ traditos, informatum mitteret „ ſevere prohibebatur, cum ea addita clauſula ſatis fervida, „ qui „ ſecus facerent, eos pro hæreticis eſſe habendos, & tanquam „ hæreticos pœna capitali afficiendos. „

Urbem vero ipſam quod concernit *Veſalienſem*, quæ ſoli Cliviaci oræ Germanicæ regina eſt, ea cum ſub regimine Guilielmi Ducis Cliviæ eſſet conſtituta, jam quoque apertius doctrinæ reformatæ ſubjecerat faſces, atque A. 1540. miſſis pontificiis ritibus,

(a) v. FOPPENS Bibl. Belg. T. I. p. 38.
(b) Sunt hæc edita Coloniæ apud Jo. Gymmicum 1539. 4.
(c) BRANT. Hiſt. Ref. p. 145. *Plakk. van Vlaand.* p. 133. 134. *Repert. der Holl. Plakk.* p. 52.

bus, Evangelico ritu ſacra receperat, in cujus rei monumentum etiamnunc leguntur PHILIPPI Haſſiaci ad civitatis magiſtratum literæ (a) gratulatoriæ pariter ac admonitoriæ A. 1542. datæ, itemque magiſtratus ejus ad Sereniſſimum Principem reſponſio. Et fuit inter primos Veſalienſium Paſtores Reformatores inprimis celebris *Imannus* (b) *Ortzenius*, quem Reformatæ doctrinæ addictum per multos annos habuerunt Paſtorem atque Concionatorem Πολλων ἀνταξιον ἀλλων.

Certè, Magiſtratus Veſalienſis auctoritate A. 1543. inter *Imannum*, (qui ſe Zelandum ſemper dicebat) & *Antonium* Mechlinium ejus collegam ab una, & ab altera parte inter ſacerdotes Pontificios & Monachos, publica in curia Veſalienſi habita eſt de articulis controverſis, & cumprimis de Miſſa, num ex verbo Dei ea (c) comprobari poſſet, Diſputatio, in qua, ad languorem cum dati eſſent Pontificii, Miſſam Senatus abrogavit, atque ad petitionem populi repetitam, binis, quos habebant Paſtori-

(a) vid. von STEINEN deſcr. Reform. Ducatus Cliv. p. 147---157. qui utriusque hujus epiſtolæ copiam nobis ſuppeditat.

(b) Hunc *Imannum* Ortzenium ordinario *Zelandum* dicunt, quod is in pago Zelandiæ prope Zirieczæam *de olde tonge* dicto fuit natus A. 1505. Vir fuit in Philoſophia, Theologia Biblica & Patriſtica verſatiſſimus, Linguarum Belgicæ, Germanicæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Latinæ, Græcæ & Hebraicæ, pro ratione tamen temporum callentiſſimus; ſtudia excoluit Middelburgi, Hagæ Comitis, Delphis, Daventriæ, Coloniæ, Lovanii, Compluti, Salmanticæ, Patavii, Romæ. Iisdem abſolutis Ordini Auguſtiniano fuit addictus. Mercenarius Papæ factus primum in *Middelharniſch* pago prope Zierieczæam, poſtmodum *Hagæ Comitis*, inde apud D. D. *Batenburgicos*, item *Daventriæ*, *Coloniæ*, *Sonsbecæ*; Tandem A. 1536. Veſaliam vocatus, Eccleſiam gradatim reformavit; atque A. 1548. per Interimiſtas, juſſu Caroli V. in exilium ejectus, A. 1560. revocatus & A. 1571. ibidem eſt mortuus, & in choro templi Mathenaici ſepultus. Hæc omnia ex MSS. annotatione *Antonii* DORTH. V. D. M. Veſalienſis, qui & ſequentia addidit. „Orthodoxam, aut ſi mavis, Zwin„glianam doctrinam ſuis inculcavit auditoribus, Lutheranorum, non „tantum Ubiquitiſtarum, ſed & Heshuſianorum (Sacramenti perdarum, „ut ipſos vocant) adverſarius ſtrenuus, prout hoc ejus, quæ penes me „ſunt, autographa ſatis teſtantur: „

(c) Van STEINEN lib. cit. p. 29. 30.

ſtoribus, adjunxit *Nicolaum Buſcoducenſem*, & *Thoman Plateanum*. Unde & factum eſt, ut, cum in Brabantia & Flandria tantopere affligerentur Evangelici, hi ſe in Clivenſes regiones & cumprimis in urbem Veſalienſem (a), *invito licet* Cæſare, ſed annuente Duce Clivenſi, atque profectionem ipſis procurante, reciperent.

Sed & in urbe GANDAVENSI nova quædam eaque ſevera adverſus librorum ſine ſuperiorum permiſſu editorum, aut nullis ſingularibus privilegiis munitorum (b) impreſſionem, importationem atque venditionem, emanabant Edicta, itemque adverſus libros quoscunque Anonymos atque Pſeudonymos, & quibus nec typographi nec loci nomen legebatur addictum, quippe quod ſcriptorum genus, nec edi, nec venale haberi nec importari in urbem volebat Cæſar, atque injungebatur civibus ne ſub centum florenorum mulcta ſe præfectis in hæc inquirentibus gererent immorigeros, aut priſca prætexerent ſibi ſuæque civitati conceſſa privilegia, quippe quæ Cæſar ita volebat eſſe nulla, ut in cauſa religionis ea quoque nollet obtendi.

Cæterum, & hoc anno factum eſt, ut apud TRANSISALANOS pro veritate mortis ſupplicium ſubire debuerit nobilis virgo *Maria à Beccum*, una cum fratris uxore Urſula; Res ita ſe habebat; Nobilis illa virgo *Maria à Beccum* (c), quod in diverſa ab Eccleſia Romana ſententia eſſet, à matre ædibus exturbata in diœceſin Trajectinam venit, quod reſciſcens præfectus ejus Provinciæ, miſit *Gosvinum à Raesvelt* cum multis apparitoribus, qui eam comprehenderent, in ædibus fratris ſui *Johannis à Beccum* ubi latitabat, è lectulo ergo cum ſurrexiſſet (nox enim erat) uxorem fratris ſui *Urſulam* interrogavit, velletne ſeſe comitari? quæ reſpondit, ſi maritus non abnueret, ſe ei fore comitem: is, flagitante id Mariæ ſorore, annuit, itaque ſimul abiere. Venerant ad eam mater ac ſoror è Friſia, quo animum ejus inflecterent, ſed fruſtra fuerunt, itaque eis valedixit. Pariter

(a) vid. SECKENDORFF. Hiſt. Luth. Lib. III. §. 124. fol. 566.
(b) BRANT. l. c. p. 146.
(c) vid. REVII Daventr. Illuſtr. p. 264. 265. & PANTALEON rer. in Eccl. geſtar. Lib. IV. p. 110.

ter vectæ Daventriam, cleri inſultus ibi, præſertim cujusdam fratris *Gruelli* expertæ ſunt, qui cum eas à ſententia dimovere non poſſet, eas & ultricibus flammis, & Satanæ, quantum in ſe erat, devovit. Inde in arcem *Deldenſem* perductæ, ubi delegatus quidam ex aula Burgundica multum cum eis altercatus eſt, inter alia, num rebaptizatæ eſſent, quærens, cui illæ, „ ſemel „ ſe juxta inſtitutionem Chriſti baptizatas, unum verum bap- „ tisma eſſe, quod qui acceperint, Chriſtum induiſſe: „ quæſivit item, quid de præſentia Chriſti in Euchariſtiæ ſacramento ſentirent? quod illæ ad ejus Αναμνησιν inſtitutum, ac eo fine percipiendum reſponderunt. Cum autem Pontificum inventa, ut aliena à verbo Dei repudiarent, ad mortem fuerunt condemnatæ. Cum abducerentur, cantantes progrediebantur, ac cœtui hominum ſequentium tam triſte ſpectaculum miſeranti „ non „ patimur (inquit Maria) tanquam veneficæ, aut ſceleris cujus- „ piam convictæ, ſed ut Chriſtianæ. Itaque noſtra flere nolite. „ Ad locum ſupplicii cum perveniſſent, conſolatæ ſe invicem ac oſculo ſupremum vale dicentes, Deum, ut ignoſceret judicibus, quia quid facerent ignorarent, merſos ſuperſtitionum caligine illuminaret, ac animas ſuas in cœleſte gaudium reciperet, precatæ ſunt. Maria, judices prius exhortata, ne plus ſanguinis innocui deinceps effunderent, hilaris ad rogum properavit, carnifex cum execratione tumultuabatur, quod catena non uti vellet ſe haberet, quem illa modeſte increpuit, ac ne ſui corpuſculi cauſa, quod tanti non eſſet, nomen Dei blaſphemaret, rogavit. Parochus Deldenſis Urſulam à ſorore avertit, at illa ſeſe ad eam denuo convertens, velle ſe ait exitum ſororis ſuæ aſpicere, in cujus gloriam & ipſa introire deſiderabat. Exuſta Maria, denuo hanc interrogarunt, an nondum à pertinacia diſcedere vellet, gladio, ſi hoc faceret, ferienda, ſed conſtanter recuſavit, uni è villicis ſuis forte præſenti, injunxit, marito ſuo valediceret, ac ut Deo inſerviret, cui jam ipſa immolaretur, ſuo nomine eum moneret. Pyræ extructæ admota, junctis manibus, Orationem Dominicam exorſa, cum diceret, Pater noſter, qui es in cœlis, ſane inquit Parochus ibi ille invenitur; cui illa, quia eum ibi quæro ac non in corruptibili pane, mihi mors ſubeunda eſt. Cum

ſtruem lignorum aſcenderet, ac pes vacillaret nonnihil, *lapſura mihi* inquit *videor*; quod judex de abnegatione interpretatus, *deſinite*, exclamavit, *parat enim defectionem.* „ Nequaquam (re-„ ſpondit illa) ſed truncus cui innitebar, nutabat, abſit ut Chri-„ ſtum deſeram;„ Sic & ipſa ad palum alligata mortem patienter perpeſſa eſt. Quod autem miraculoſe (a), tum contigiſſe legitur, ut carnifices cadavera nullo igne exurere vel conſumere potuerint, ſed quod albicantia manſerint integra, atque deinceps à piis Chriſtianis ſepulcro fuerint tradita, id ſuo loco relinquimus.

§. LV. Neque autem indicti prætermitti poſſunt Lovanienſium Doctorum indefeſſi & ultra quam credi poteſt, pro Pontificiæ Doctrinæ placitis labores, atque improba ad hæreticos omnes, quos appellabant, extirpandos, atque regione univerſa eliminandos, ſtudia, quæ, licet à nobis quoque plus ſemel notata, tamen novo quodam documento hac tempeſtate illuſtrata fuerunt.

Scilicet, ut tanto facilius de hæreticis triumphare poſſent, exemplum ſecuti ſunt Theologorum Pariſienſium, qui A. 1543. Lutetiæ Pariſiorum Calendis Auguſti quædam promulgaverant doctrinæ capita (b), & per præconem tuba convocato de more populo publice recitari (c) curaverant, poſt etiam typis excuſa mandatu Regis, qui & illa ſanciebat & gravi denuntiata pœna, ne quis omnium contra faceret aut doceret, edixit, addito etiam decreto de perveſtigandis Lutheranis. Ad eundem itaque modum hoc anno Lovanienſes dogmata conſcribunt, & poſt, de voluntate Cæſaris edunt ad numerum XXXII. prorſus ejusdem generis ut Lutetiana. (d) Ea Cæſar A. 1545. edicto confirmat & ſan-

(a) PANTALEON rer. in eccleſia geſtar. Lib. IV. p. 110.

(b) RAYNALDI Annal. ad. h. a. fol. 231. conf. SECKENDORF Lib. III. fol. 589.

(c) SLEIDAN. Lib. XV. fol. 255. a.

(d) Utrosque hos articulos cum brevem nobis exhibeant conſpectum eorum, quæ in Eccleſia Pontificia pro fidei articulis reputabantur, cum *Pariſienſes*, tum *Lovanienſes*, ad calcem hujus operis legendos exhibuimus ob rei memoriam; Num. VIII. & IX. Priores autem ſingulari opera

Digitized by Google

ſancit (a), evulgatis literis pridie idus Martias: Erant vero hujusmodi, „ Sacrificium miſſæ inſtitutum eſſe à Chriſto & „ prodeſſe tum vivis tum mortuis: Orandos eſſe divos, ut ſint „ nobis ad Chriſtum interceſſores & advocati, Panis & vini ſub- „ ſtantiam in conſecratione mutari. Sacerdotibus tantum licere „ conſecrare panem & vinum; & ad eos modo pertinere cœnam „ Domini totam; Vota monaſtica ſervanda. Confirmatione & „ Unctione, Sacramentis conferri Spiritum Sanctum; Oratione „ jejunio & bonis operibus animas è purgatorio liberari; Leges „ Eccleſiæ de jejunio & ciborum delectu obligare conſcientiam; „ Unum eſſe ſummum Eccleſiæ præſulem atque pontificem, cui „ jure divino teneantur omnes obedire; Multa eſſe credenda & „ neceſſario recipienda, quæ non ſunt prodita ſcripturis, In- „ dulgentiis Pontificiis condonari ignem purgatorii; Sacerdotes „ etiam impuros & vitioſos conſecrare corpus Domini, ſiqui- „ dem illud conſecrare intendant. Peccata omnia mortalia eſſe „ revelanda ſacerdoti, & ſacramentalem abſolutionem ab eo re- „ cipiendam. Homini eſſe liberum arbitrium, quo poſſit agere „ benè vel male, & reſurgere à peccato per pœnitentiam. Non „ ſola fide ſed per charitatem & veram pœnitentiam acquiri „ peccatorum remiſſionem. Eccleſiam & concilia legitime con- „ gregata non poſſe errare & eis eſſe parendum. Ad Eccleſiam „ pertinere judicium & interpretationem ſcripturæ, ſi quid ſit „ controverſum &c. „

In urbe HARLEMENSI *Florentius* quidam Minorita, fide ac ſimplicitate magis ad veterem illorum hominum ſimplicium famam,

opera edito antidoto denudavit *Joh.* CALVINUS in Ej. Operibus Tom. VIII. fol. 190. & ſeqq. Adverſus poſteriores calamum ſtrinxit M. LUTHERUS A. 1545. ſed ita ut latus apertum præberet adverſariis, infeſtumque ſuum erga Helvetios & eorum aſſeclas non celaret animum. Sic enim Theſi 15. dicit, „ In Euchariſtiæ ſacramento venerabili & adorabili, „ eſt, & exhibetur & ſumitur vere & re ipſa corpus & ſanguis Chriſti, „ tam à dignis, quam indignis, & Theſi 27. Hæreticos ſerio cenſemus & „ alienos ab Eccleſia Dei Cinglianos & omnes Sacramentarios, qui ne- „ gant corpus & ſanguinem Chriſti ore carnali ſumi in venerabili Eucha- „ riſtia &c. „

(a) RAYNALD. l. c. fol. 253.

id fuit aliquantò ſerius: & priuſquam hæ literæ perferrentur, Saxonis atque Lantgravii nomine miſſæ, jam erat ſublatus è medio. Fuit hoc ad XIX. Februarii diem. Supplicii genus erat vehemens. Nam igni non magno fuit exuſtus, ut tanto major eſſet cruciatus. Doctrinam ſuam conſtanter ad extremum uſque ſpiritum profitebatur, & diſcipulos, qui paſſim erant in catenas conjecti, per literas conſolatus è vinculis, ad conſtantiam hortabatur. Lata ſententia fuit, „eò ſumi de ipſo ſupplicium, quòd „in Cæſaris mandata peccaſſet.„ Nam inde à multis annis, edicta graviſſima Cæſar, per inferiorem Germaniam atque Belgium ſuæ ditionis, propoſuerat in Lutheranos, & quotannis ea bis recitantur iis locis, ut ne quis ignorantiæ cauſam obducat. Quum ex vinculis cauſam ille diceret, theologi monachi rogant ex eo, præſente Magiſtratu, quid ſentiat de ſacramento, quod vocant altaris, de Miſſa, de conſecratione, de adoratione hoſtiæ, de loco purgatorio, de Sanctorum veneratione, de libero arbitrio, de bonis operibus, de juſtificatione, de ſtatuis, de Baptiſmo, de votis, de peccatorum confeſſione, de virginitate Mariæ matris? Ad hæc ille. „Verum ibi corpus & ſanguinem Chriſti ſumi, „non quidem ore, ſed ſpiritu per fidem, neque panis atque vini „ſubſtantiam mutari: ſed quum ex inſtituto Chriſti cœna diſtri„buitur Eccleſiæ, ſermone populari, ſic ut omnes uſum atque „fructum ejus intelligant, tunc verè conſecrari illa, nimirum ex „verbis Chriſti. Nam tacitum illud & ſummiſſum murmur, quo „ſacrifici panem atque vinum tractant & affantur, ad ſortilegos & „veneficos magis, quàm ad Chriſtianos pertinere. Miſſam pon„tificiam nihil habere commune cum cœna Domini, ſed eſſe cul„tum ab hominibus inventum ad contumeliam & injuriam Chriſti: „adorationem conſecrati panis eſſe idololatriam: nam creaturam „ibi loco Creatoris adorari. Purgatorium ſe nullum aliud ſcire, „nec etiam inveſtigare, præter ſanguinem Chriſti, qui non cul„pam modò, ſed & pœnam peccatis debitam, nobis condonet. „Itaque Miſſam & alias precationes, quæ mortuis impenduntur, „eſſe non ſolum nullius uſus, verum etiam impias, quòd præter „verbum Dei ſint inſtitutæ. Divos non poſſe rectius coli, quàm „ſi fidem & virtutes ipſorum imitemur. Si quid accedat præter-

„ ea, eſſe impium, & ipſos, dum viverent, longè ab ſe repudiaſ„ ſe cultum omnem. Non igitur eſſe implorandos pro interceſſo„ ribus, quòd ad ſolum Chriſtum hæc gloria pertineat. Per pec„ catum Adæ, naturam hominis eſſe prorſus corruptam, & arbi„ trium impeditum, ſic ut absque gratia Dei nihil boni præſtare „ poſſit: hominem autem regeneratum, impulſore Deo, velut bo„ nam arborem, bonos proferre fructus. Fidem eſſe, quæ ſalutem „ nobis adferat, nempe, quando promiſſionibus Divinis confidi„ mus, & propter Chriſtum filium certò ſtatuimus, condonari „ nobis peccata; traditiones, quibus alligantur mentes, non eſſe „ recipiendas: ut imagines atque ſtatuæ ſint in templis, periculi „ plenum eſſe, propter idololatriam: Baptiſmum eſſe ſignum fœ„ deris, quod nobiscum fecit Deus, quo teſtatur ſe nobis condo„ nare peccata: eſſe quoque ſignum perpetuæ mortificationis & „ novæ vitæ, quæ Baptismum comitari debeat: hoc ſacramentum „ eſſe omnibus percipiendum, nec arcendos ab eo parvulos, qui „ ſint & ipſi promiſſionis divinæ participes: votum nullum eſſe „ faciendum, quod ſit vel extra verbum Dei, vel ab homine præ„ ſtari non poſſit: debere quemque ſua delicta confiteri Deo quo„ tidie, ejusque miſericordiam implorare: ſi quis etiam ſcrupulus „ conſcientiam urgeat, conſulendum eſſe miniſtrum Eccleſiæ, „ conſolationis percipiendæ cauſa: verùm auricularem illam pec„ catorum enumerationem, neque teſtimonium habere Scripturæ, „ neque poſſe præſtari, ſed eſſe carnificinam mentis valde pericu„ loſam: de perpetua Mariæ matris virginitate nullum ſibi dubium „ eſſe.„ De his rebus omnibus, aliquot diebus ante, quam produceretur, ad uxorem ſuam & reliquos amicos (a), qui hoc ab eo flagitarant, ſcripſit, uſus miniſterio ſororis: & damnatus capitis, alteris literis, uxori, quo genere ſupplicii vitam eſſet poſtridie finiturus, exponit, ac ſimul illam conſolatur, demonſtrans, non oportere diſcipuli potiorem eſſe, quam ipſius magiſtri, conditionem. Vitæ quoque præcepta quædam ei tradit.

Sed

(a) Literas Brulii ad Uxorem priores, quippe maximè memorabiles, atque cum de puritate doctrinæ tum de ſingulari ejus pietate teſtimonium ferentes, in viri præclari memoriam huic operi ſubjunximus inter documenta Num. X. ex *Martyrologio Magno Gallico* fol. 149. b. & ſeqq.

Digitized by Google

Sed &, duorum Fratrum *Franciſci* & *Nicolai Thieſſen*, civium Mechlinienſium, in civitate patria propter Evangelii Confeſſionem liberam & imperterritam exuſtionem, hoc anno 1545. die 23. Decembris factam, ſingulari ſtudio deſcripſit Philippus Melanchthon (a), qui ſimul refert, quam publicè profeſſi fuerint, ſe ſocios habere multa millia in omnibus regionibus diſperſos, & quam nihil veriti carnificum truculentiam aperto ore usque ad vitæ finem, in fidei confeſſione perſeveraverint, fideique coronam fuerint adepti.

§. LVI. His fere diebus Eccleſia quædam Peregrinorum in Civitate regia *Londinenſi* congregari cœpta eſt, occulto tamen magis quam aperto hactenus conſilio. Quum enim adeo truculenta in Evangelicæ Doctrinæ confeſſores ubivis fere, præcipuè tamen in Belgio atque Gallia decernerentur, & graviſſimæ ſuſcitarentur perſecutiones, factum eſt, ut permulti harum miſeriarum pertæſi, tutas in aliis regionibus ſibi ſedes quærerent, in quas, vel tantiſper, dum ea perſecutionum tempeſtas deſæviret, vel in totum, ſecederent. In Anglia igitur ejusmodi ſedes tranquillas, cum ſub finem Imperii Henrici VIII. tum ſextam & ultimam uxorem *Catharinam Parriam*, Proteſtantium ſacris faventem habentis, ſibi multi pollicerentur, *Londinum* ſe jam tum quamplurimi ex Gallia & ex Belgio, eorum cumprimis qui mercaturæ dabant operam, uti cum Antverpienſibus multa tum Londinenſibus erat conſuetudo, ſe receperant. Accedebat, quod publica Parlamenti Anglicani auctoritate ſucceſſionis in regno Anglicano ratio ita jam definita eſſet, ut EDUARDUS Princeps in Reformatæ Religionis principiis qui enutriebatur, Patris in Imperio vices proximè excepturus eſſet, ut Judicarent, ſe commercia ſua in eam poſſe regionem, quæ conſcientiæ libertatem non ſolum indulgeret, verùm etiam Veritatis Evangelicæ Defenſionem ſuſciperet, animi ſecuros importare.

Et quanquam admodum exigua hæc eſſent initia cœtus illius, qui brevi poſt, ubi ad regni gubernacula admotus eſt Eduardus, in majorem excrevit multitudinem, tamen eadem hic prorſus

 reti-

(a) Conf. PANTALEON rerum in Eccl. geſtar. Lib. V. fol. 156. 157.

Digitized by Google

reticenda non erant, quippe cum deinceps iidem hi peregrini eorumque poſteri & quoad civilem & quoad eccleſiaſticum ſtatum multis modis Belgio Fœderato ſemet in libertatem vindicanti, fuerint proficui, atque cauſam communem adjuvarint.

Cæterùm, Anno *quadrageſimo ſexto*, novo Edictorum genere ſævitum eſt, non tam in libros hominum, quos ſuſpectos eſſe Papanorum factio judicabat, ſiquidem tum quoque omnium primò librorum prohibitorum quidam Index fuerit (a) confectus, ſed & in libros ſacros veteris atque novi Teſtamenti, quos tamen religionis Chriſtianæ Pandectas eſſe nemo non agnoſcit. Certè Biblia Latina A. 1532. & 1540. Pariſiis apud Robertum Stephanum edita, itemque ea quæ A. 1542. apud Franciſcum Gryphium excuſa extabant, & quæ cum Seb. Munſteri annotationibus Baſileæ A. 1538. fol. prodierant, atro jam lapillo tum fuerunt notata atque prohibita. Deinceps Biblia Belgica apud Jacobum Liesveld impreſſa Antwerpiæ 1542. & apud Gulielmum Vorſterman A. 1528. 34. 44. & 45. Porrò Biblia Gallica Antv. 1534. & 1541. itemque Novum Teſtamentum Belgicum apud Liesveldium A. 1542. 1543. 1544. unà cum ſeptendecim editionibus aliis, licet earum quædam antehac etiam publico jam privilegio munitæ fuiſſent. Nam & Jacobum *Liesveldium* operæ imprimendis Bibliis admodum diligenter impenſæ præmium aliud non retuliſſe quam capitis ſupplicium, quod eodem hoc anno ſubire debuit, jam in hoc Opere (b) à nobis eſt obſervatum.

At verò, ſupra quam credi poteſt, ea tempeſtate, Flandriam primum & Brabantiam, deinde Galliam ſuis opinionibus & fœditatibus conturbavit genus quoddam hominum, qui quidem inter Re-

(a) Fateor ante annum 1548. Librorum prohibitorum Indicem generalem non prodiiſſe aut publicatum fuiſſe, vid. FABRIC. Centifol. Lutheran. P. II. p. 549. Sed tamen hoc anno 1546. publico Cæſaris Edicto adjectum fuiſſe ejusmodi Indicem à Lovanienſibus confectum, docemur ex Codice Edictorum Flandriæ p. 141. 145. 146. apud BRANT. Hiſt. Ref. p. 152. ut Tridentini hoc Lovanienſium pariter atque Pariſienſium qui idem nuper fecerant, exemplo extimulati, deinceps quoque & Indicem confici & publica auctoritate cum Pontificis Ro. tum Concilii, edi curaverint.

(b) vid. §. XX. pag. 59.

Reformatos recenſeri volebant, ſed de reliquo omnibus planè exſolvi cupiebant cum veritatis tum religionis vinculis & quibus eapropter *Libertinorum* nomen hæſit. Hi diſcipulos reliquerunt ubique plurimos, uti in improbitatem & nequitiam homines facile eſt reperire & efficere pronos paratóſque; Inter hos fuerat, teſte CALVINO, (qui adverſus Libertinos maſcule ſcripſit & accurate (a)) *Coppinus* quidam Inſulanus, deinceps *Quintinus* ex partibus Hannoniæ oriundus, & *Bertrandus* cum illo unà ex ſartore Doctor factus, patria ſua ob maleficia potius quam ob verbum Dei egreſſi, Porrò *Claudius Perſevalus* & denique *Antonius Pocquius* (b) ſacerdos etſim. Hos equidem ne Galliam, quò ſe receperant amplius infeſtare poſſent, effecerunt Calvinus pariter atque Viretus (c), Viri Summi; Sed unde malum ortum, totum ferè Belgium eo malo circumſeptum eſt; Ac neſcio quo modo in his regionibus adeò hæſerit illud firmiter radicatum, ut hodie quoque (d) pauciores ejus fautores exiſtere optandum eſſet. Hoc ſenſerunt jam tum de noſtra Belgarum natione primi Reformatores, illos ſcilicet nimis leves ac petulantes in negotio religionis ſibi videri. Certè Melanchthon, quando cum Bucero Bonnam à Colonienſi Archiepiſcopo eſſet evocatus ad promovendam in diſtrictu iſto Reformationem, cum Bucero aliquando ad Rheni ripam obambulans, extenſa dextra aliquoties Bucero dixiſ-

(a) vid. CALVIN. Operum Tom. VIII. fol. 376. ſqq.

(b) Hunc in modum eorum nomina recenſet in libello adv. Libertinos edito atque Operibus ejus l. c. inſerto Calvinus.

(c) VIRETI verba in Lib. II. de miniſt. Verb. Dei & Sacram. p. 23. b. ſunt notatu digna: „ Nam illis (de Libertinis loquor) Chriſtus eſt Satanas, & Satanas Chriſtus, vitium virtus, virtus vitium. Nullum enim „ ex eorum ſententia peccatum eſt niſi eorum opinione qui ſe peccare „ putant. Verus Dei timor, & eo imbuta conſcientia, pro inferno ipſis „ habetur, & Furiarum regno atque conſcientiæ carnificina: pro paradiſo „ autem & vita beata, conſcientia divini judicii contemtrix, ſecura, ſtupida, conſopita. . . . . . His vero fundamentis jactis ita ſcripturas interpretari ſolent, eas quocunque volunt verſantes, ut illarum teſtimoniis impiam ſuam ſententiam & doctrinam approbare & confirmare videantur, & imperitis fucum faciant. „

(d) vid. HOORNB. ſumm. Controv. Lib. VI. p. 391.

dixiſſe (a) ſcribitur *Væ Belgio*, *ab horrendo ſanguinis balneo*, *&* *ingeniorum petulantia.* Inter reliquos autem cum verſutia tum impudentia eminebat hoc eodem tempore Scandularius (b) aliquis *Loy* dictus, quem qui ſequebantur *Loiſtæ* ſunt appellati, Is doctrinam Libertiniſticam non Antverpiæ ſolum inter cives diſſeminavit, negata reſurrectione, inferno &c. Sed & per Germaniam, ubi cum Melanchthone diſputavit, præſente Luthero qui eum diabolo obſeſſum (c) eſſe palàm affirmabat, usque dum is ultimò Antverpiam reverſus & aliis & ſibi cauſa extitit ultimi ſupplicii, combuſtus A. 1546. (d).

§. LVII. Atque hæc quidem ita ſe habent; Intereà ut ad GRONINGANAM noſtram retro paulisper vertamur civitatem neceſſe eſt, quam à violentis propter Evangelicam veritatem vel diſceſſum à religione Papiſtica perſecutionibus, diu ſatis immunem manſiſſe obſervavimus: Debebat ea ſuam hanc felicitatem acceptam Paſtoribus ſuis atque Sacerdotibus equidem ut plurimum Pontificiæ religioni adhuc addictis, ſed longè tamen moderatius quam fieri tum ſolebat apud Pontificios, informatis: Qui enim WESSELI GANSFORTII doctrina atque ſententiis erant imbuti, quales erant quamplurimi, quique cum *Rodolpho* AGRICOLA Juvenes erant converſati, ejusque cum amicitia tum familiaritate fuerant uſi, illi non poterant non ad humaniores artes ac literas animum applicare, morumque barbariei obſiſtere, ſed & de rebus religionis longè moderatius & de diſſentientibus clementius ſentire, inprimis autem Evangelicæ doctrinæ, novos eosque lucidos radios ſpargentis, veritatem agnoſcere (e), ac amplecti. Inter hos, uti jam in ſuperioribus annotavi-

(a) CAMERAR. in Vita Melanchth.

(b) Een *Schaëlie*-of *Leie-Dekker.*

(c) *Das ihn der Teuffel ritte.*

(d) HOORNB. l. c. p. 392. conf. METERAN. Hiſtor. Belg. lib. I. fol. 12. c. d.

(e) Uterque enim & *Weſſelus* & *Agricola*, Eccleſiæ tenebras deplorabant, profanationem cœnæ in Miſſis reprehendebant, itemque cœlibatum, diſputabant de juſtitia fidei, quid ſit quod Paulus toties inculcat; Homines fide juſtos eſſe non operibus. Quin imò apertè rejiciebant Monachorum

tavimus (a), erat *Gulielmus* FRIDERICI, Vir πολλων ἀντάξιος ἄλλων, quique *Perſonæ* (b) nomen & munus apud noſtrates tum uſitatum atque honorificum dignitatique epiſcopali proximum gerebat, quanquam etiam credibile ſit, eum apertius deinceps Evangelicam doctrinam fuiſſe profeſſum, quippe qui & *Hieronymum* (c) Filium habuiſſe dicitur, de quo ſtatim. Sed &, alii permulti huc pertinent, quorum in celebri illo colloquio A. 1523. in ædibus Prædicatorum inter Dominicanos & Sacerdotes Eccleſiæ D. Martini habito jam occurrentia in ſuperioribus (d) recenſuimus nomina. Atque commodè hic ſe nobis offert Schedula quædam manu *Joachimi Altingii*, Groningani circa principium ſuperioris ſeculi Conſulis, conſcripta, in qua Paſtores quidam Civitatis noſtræ usque ad tempora reductionis A. 1594. quæ contigit recenſentur. Eam quod ejusmodi recenſionem non alibi factam recordamur, & quod ea ad rem præſentem facit, Lectoribus noſtris communicamus;

Paſtores ad S. Martinum.

Wilhelmus Frederici, Artium & Medicinæ Doctor, Perſona Perſonatus & Curatus Eccleſiæ S. Martini Groningens. Pater doctoris Hieronymi Frederici. Obiit 1527. d. 3. Auguſti.

Hugo de Nulo, Doctor, Perſona Perſonatus & Paſtor ad S. Martinum, Obiit 1549. in Feſto Simonis & Judæ.

Magiſter *Henricus Sutoris* Paſtor ad S. Martinum, Obiit die Calixti 1557.

Doctor *Stephanus Sylvius* Poſtor ad S. Martinum obiit d. ante palmarum 27. Martii 1561. Ma-

rum opinionem, quæ fingit homines operibus juſtos eſſe, teſte Goswino Halenſi, qui hæc atque ſimilia ex ſermonibus utriusque familiaribus collegit. vid. deſcript. *Vitæ Rod. Agricolæ* in Vitis Profeſſ. Groning. fol. m. 32.

(a) vid. §. IX. p. 25. ſq.

(b) vid. *Ubb.* EMM. de Urbe Groninga fol. 70. & SCHOOCK. de Canonicis Ultraj. p. 512. Eſt autem *Perſonatus*, præeminentia ſine jurisdictione, prouti definitur à *Rebuffo* de Pacif. Paſſ. n. 70. Soletque hic *perſonatus* titulus uni è clericis tanquam reliquorum calculo digniori, ibi conferri, ubi nec Epiſcopus notatur, nec alia aliqua dignitas.

(c) vid. *Cornel.* KEMPIUS de origine Friſiæ p. 157. citatus in Bibl. Brem. Claſſ. VII. p. 319.

(d) §. XIII. pag. 32. & ſq.

Digitized by Google

Magiſter *Wilhelmus Huberti* Paſtor ad S. Mart. Obiit d. 27. Decemb. 1563.

Mr. *Henricus Vreſe*, deſignatus Paſtor ad S. Mart. dum promotionis cauſa abeſt moritur Coloniæ d. 21. Januar. 1564.

Doctor *Johannes Eeltz* electus 1564. 17. Martii, obiit 3. Julii 1588.

Mag. *Radingus Koeninck* Paſtor ad S. Mart. obiit ipſo die Pentecoſtes. 1581.

Jaſperus Vos Paſtor ad S. Mart. obiit d. 5. Octob. 1592.

Henricus Focking Paſt. ad S. Mart. electus d. 29. Januar. 1593. obiit 1606.

Arnoldus de Nylo creatus in Paſtorem ..... relicta civitate migravit unà cum militibus regiis, poſt reductionem ejusdem civitatis 1594. 24. Julii.

Mag. *Joachimus* (Wermerus) à Magiſtratus & civibus Reformatæ religionis electus Aug. 1594. obiit 5. Nov. 1614.

Paſtores ad Ter Aa.

Theſo Huginga 1512. Paſtor ter Aa.

Fredericus ten Hoevel Paſtor ter Aa obiit 1. Sept. 1590. ſucceſſit Magiſtro Henrico Heldt.

Mag. *Henricus Heldt* Paſtor ter Aa, obiit 6. Jun. 1567. electus in die Converſionis Pauli 1559.

§ LVIII. Præ ceteris verò etiam Evangelicæ doctrinæ principiis adſtipulatum fuiſſe certum eſt Virum egregium *Goswinum* HALENSEM, Præpoſitum in Domo Fratrum Hieronymianorum, &, poſt eum jam A. 1530. defunctum, *Regnerum* PRÆDINIUM, Scholæ Groninganæ per annos plurimos Moderatorem, atque *Nicolai* LESDORPII, uti videtur, non minus viri eximii ſucceſſorem, doctiſſimum, prudentiſſimum, piiſſimum de quo ut paulo diſpiciamus uberius, neceſſe eſt. Erat is natus in pago Omlandiæ *Winſum*. dicto, qui Groninga non longè diſtat A. 1508. atque vocari voluit, quod ruri & in prædiis natus eſſet, PRÆDINIUS (a): Is, cum acre ſatis & ad liberales artes accommodum ipſi contigiſſet ingenium, jam inde quoque à prima ſtatim ætate literarum rudimenta imbibit, atque in ea quæ Gro-

(a) Vit. Prædinii in Vitis Profeſſ. Groning. fol. 36.

Groningæ erat Domo Fratrum Hieronymianorum liberalium artium ac diſciplinarum ſtudio eſt innutritus, contubernio jam tum & in ſtudiis conſortio gaviſus Alberti Hardenbergii, quocum abinde perpetuus ipſi uſus interceſſit & neceſſitudo; prouti is deinceps Lovanium profectus, eundem habuit commilitonem atque fidum Achatem. Et fuit hoc in Prædinio ſingulare, quod is, cum jam adoleſcens admodum perſpiceret, quam omnia ſtudia eſſent inania, niſi referrentur ad ſacroſanctam veritatem (a), quoque prudentiſſimè omnem ſuam eruditionem, mores, totamque vitam ad Dei verbum ſemper examinaverit, nihilque ſolidè bonum jam abinde judicaverit, quod hominem non aliqua ex parte meliorem faceret, atque æternæ veritatis redderet participem; Ea meditatio altè cordi ejus infixa, eum ad Theologiæ ſtudium ſua ſponte manuduxit, eundemque per omnem vitam ut pietati ſtuderet, atque ut purum caſtumque Deo cultum cum anima tum corpore præſtaret, incitavit:

Quidquid ſit, cum is in patriam reverſus eſſet, atque ad diverſa munia in Rep. obeunda invitaretur, ad nullum ſuſcipiendum commoveri tamen potuiſſe refertur (b), niſi ad curam ac adminiſtrationem Scholæ publicæ, ſive quod ea res genio ejus videretur accommodatior, ſive quod revera utiliorem ſe rei chriſtianæ præſtare poſſe operam non perſpiceret, quam ſi teneros adoleſcentum in ſpem patriæ & eccleſiæ ſuccreſcentium animos, inde à prima ætate ad veritatem ſimul atque pietatem informaret, iisque unà cum literarum principiis veræ quoque & chriſtianæ virtutis in una & ſola pietate quærendæ principia inſtillaret; Neque etiam illud ipſi ceſſit infeliciter; Erat enim in eo recondita eruditio, & eloquentia ſingularis, & quod præcipuum eſt, gubernandæ juventutis mirabilis quædam dexteritas; Unde factum eſt, ut ad ſcholam Groninganam undique (c) ex Friſia Orientali & Occidentali, ex Weſtfalia, Tranſiſulania, Gelria, Brabantia, Flandria, quin imò etiam ex Germania, Gallia, Italia, Hiſpania & Polonia, ejus audiendi gratia confluerent

(a) v. ACRONII Præfat. ad opera Prædinii p. 2.
(b) Vit. Prædinii in *Vit. Prof. Groning.* fol. 36.
(c) v. Vit. *Profeſſ. Groning.* pag. 36.

utque Viri eruditi multi ad ejus exercitia tanquam ad Academiam quandam commigrarent, nec niſi doctiores abinde ſe reciperent.

Atque, ne jam quales ille & quantos in omni ſcientiarum genere diſcipulos fecerit, commemoremus, id ante omnia hic in cenſum venit, quod is præcipuè (a) Theologica tractaverit, atque veritate Evangelica ſuorum auditorum animos imbuerit, id quod colligitur ex Operibus ejus, quæ à *Johanne* ACRONIO Friſio paucis poſt ejus mortem annis, anno ſcilicet *ſexageſimo tertio* (b) ſunt edita, in quibus, uti *de Fide*, de *Precatione Chriſtiana*, de *Excommunicatione Eccleſiaſtica* atque de multis aliis ad Praxin fidei ſpectantibus agit, ita cumprimis ad puros verbi divini latices ſuos deducit, eumque in finem loca difficiliora ex Evangeliis & Epiſtola ad Romanos decerpta exponit, porrò integrum *Commentarium* texit in duo priora capita *ad Romanos* & in integram *priorem Epiſtolam ad Corinthios*; eaque ubivis tradit quæ & informant & ædificant, illi ſemper innixus principio, „ non eſſe nobis traditum (c) Dei Verbum ad contendendum & „ diſputandum, ſed ut ex eo Deum cognoſcamus, ipſi firmiſſimè credamus, ac piè ſancteque vivamus. „

§. LIX. Sed juvat hinc inde quædam depromere atque huic Operi noſtro inſerere lumina, per univerſum volumen ſparſa, quæ nos de ejus doctrina puriori queant informare.

Quamnam is differentiam agnoſcat inter hominem Gentilem, utcunque convenienter lumini naturæ viventem, & Chriſtianum, patet ex ejus verbis, quæ in libello *de Fide* (d) leguntur. „ Profectò, ut adulteria & furta diſplicuerint, temperantia & „ juſtitia probatæ fuerint, quemadmodum divo Paulo, ita etiam „ Catoni Uticenſi; non ideò tamen æque recte vim ſceleris in „ utroque crimine perſpexit & oderat lex Naturæ quæ in Ca- „ to-

(a) Notatu dignum eſt quod is, uti multa alia cum meditatus eſſet ac ſcripſiſſet, tum etiam in Platonem, Ariſtotelem, Demoſthenem & Galenum, itemque in Latinos Ciceronem & Quintilianum, quod is tamen ea omnia ipſe tanquam perituram ſcientiam redolentia Vulcano tradiderit, ut ſola ſcripta Theologica ad poſteritatem tranſmitti potuerint.

(b) Baſileæ 1563. fol.

(c) ACRON. in Præfat. cit. pag. 4.

(d) vid. Opera Prædinii fol. 25.

„ tone eminebat, atque Spiritus Dei qui Paulum edocebat. Non „ æque verè aut intellexit utramque illam virtutem aut experi- „ vit. „

Hominem naturalem & ſibi relictum is agnoſcebat atque profitebatur eſſe Dei inimicum, in libro *de Precatione Chriſtiana* (a); „ Quid opus pluribus? Non hæc modo ſed infinita alia convin- „ cunt, nos Deum remiſſius longe amare, quam nosmet ipſos, „ ut ne dicam (quod ſanè verius eſt in homine non regenerato) „ etiam ex animo odiſſe. „

De gratuito Dei erga electos amore, eoque non ex ratione quadam objectiva in ipſis hominibus quærenda, ſed ex ſolo Dei beneplacito derivando, is hunc in modum (b), ad locum Joh. III. 16. diſſerit. „ Unde hæc cauſa dilectionis putabitur pro- „ fecta eſſe? Num in homine erat, quod per ſe hanc mereba- „ tur? aut illam ſuo merito ac commendatione commodavit? „ Spectetur hominis natura à Paulo expoſita ad Galat. verum „ uberius ad Rom. in deſcribenda carne, & reperietur nihil ni- „ ſi hoſtile ac Deo infeſtum. Comprobat enim manifeſtò hanc „ vim carnis eſſe, ut Deo nolit parere, imò ut ne poſſit quo- „ que . . . . ſiquidem in nobis non aliud erat, quam „ quod ſua culpa & vitioſitate debebat per ſe odio eſſe: Ex ip- „ ſo igitur Deo cauſa amoris orta eſt, cur filium ſuum unigeni- „ tum mitteret, quò ipſius morte homines conſervarentur. „

De Scriptura Sacra, tanquam unico doctrinæ ſalutaris principio ejusque cum integritate tum θεοπνευστίᾳ, itemque de allegationibus locorum V. T. in Teſtamento novo, & de concinno ſcriptorum Paulinorum ordine is ita: „ Nego (c) Evangeliſtas „ diſcrepare, nego μνημονικὸν ἁμάρτημα, nego illos quicquam aſſe- „ rere, de re quavis dictum eſſe, quod de ea dictum non ſit, „ eo modo atque ipſi tradunt. . . . . An idcircò neceſſe erit „ Evangeliſtas diſſentire, quoniam ut doctus quidem, homo ta- „ men aliquis, non aſſequatur, quonam modo inter ſe conſen-

(a) vid. Opp. Prædin. fol. 63.

(b) Opp. cit. fol. 233.

(c) vid. *Enarrat. diſſic. locor* apud Mathæum Opp. fol. 140.

Digitized by Google

„ tiant? „ Itemque (a): „ Hieronymus quidem tanquam haud „ dubie alibi locos torſerint ſcriptores N. T. atque eorum exem- „ plo ſimile aliquando ſit liciturum, ita & volens & ſæpe hoc „ ipſum videtur facere. Et quod equidem longè magis etiam „ admiror, putat in his ſcriptis quæ ſunt Novi Teſt. quæ ip- „ ſius omnino Spiritus Sancti, errata interdum memoriæ repe- „ riri. At, iſtud eſt extrà omnem controverſiam, unum eun- „ demque Spiritum fuiſſe, qui auctoribus utriusque Teſtamenti, „ ipſorum ſcripta quaſi præivit, inque eum nullam nec oblivio- „ nem nec inconſtantiam poſſe quocunque modo convenire. „ Porrò (b): „ Nihil certius habeo, quam divum Paulum eſſe „ uſum, quam optima redditione atque partitione, ſed me ig- „ norare, ut pleraque vel diducta ſint, vel ad alia referantur. „

De Precibus in nomine Chriſti fundendis eximiè præcipit in libro *de Precatione*, atque inter alia ita (c): „ Non me fugit „ quod Acta habent de precibus Cornelii centurionis, iis jam „ tum Deum annuiſſe, cum tamen ille necdum Chriſtum cog- „ noviſſet. Annuit illis quidem Deus, verùm non ideò quia „ promiſerat, ſed ultrò, at, nos de his loquimur (precibus) quæ „ ex promiſſione Dei ſint certæ futuræ omnium ſuorum voto- „ rum &c. „

De Fide, quam ea non ſit omnium, luculenter edocet (d): „ Equidem non legi, Evangelia uſpiam tradere, Deum pro- „ miscuè omnibus Spiritum fidei auctorem pollicitum eſſe, alio- „ qui, quis mortalium non crederet? quis ad præſcriptum ſpi- „ ritus non viveret? . . . . Proinde ut ſit Dominus Jeſus ad ſa- „ lutem omnibus conſtitutus, quia tamen non niſi fide acquira- „ tur, fidesque (quippe Dei præceptum) non à carne ſed vi ſpi- „ ritus prehendatur, conſequitur, quoniam Deus non omnibus „ promiſcuè hunc ſpiritum addixit, datque modo ex fatali ſuo „ delectu, non poſſe cauſam ſalutis ulli alii rei attribui, quam „ benigniſſimæ Dei clementiæ, ac benignitati, exitium verò, „ quo quisque perit, ſuæ ipſius culpæ ac delicto. „ Qui-

(a) vid. *Comment.* in *prior. Ep. ad Corinth.* Operum fol. 307.
(b) Ibid. fol. 381.
(c) In Lib. de *Precat. Chriſt.* pag. 45.
(d) In Lib. *de Fide* Opp. fol. 27. 28.

Digitized by Google

Quibuſcum ex amuſſi conſentiunt ea, quæ is in eodem libello (a) *de Fide* docet, ſcil. Spiritum & fidem non poſſe referri accepta ulli rei, tanquam ipſorum cauſæ neceſſariæ, præterquam ſoli beneficentiæ Dei.

Sed & legi merentur, quæ is de communione cum Chriſto, tanquam fructu juſtificationis ex fide protulit, hunc in modum (b): „ Ex quo (ſcil. quod credentium multitudo unum „ corpus Chriſti conſtituit) fit, ut Chriſti mors Chriſti Juſtitia „ & Sanctificatio ſit noſtra: eoque morti nullum jus in nos „ queat eſſe, ſed vitæ perpetuitas debeatur; tam etenim in Chri- „ ſto mortem peccati pœnam dependimus, quam legi integrè „ obſecuti ſumus. Quid multis? hac ſententia Patris, hac gra- „ tuita liberalitate ac beneficentia totus Chriſtus, noſter eſt, „ nos unum cum illo ſumus, ejus cohæredes, hæredes ſummi „ Dei. „

Uti is non minus Converſionem, Opus non naturæ ſed Spiritus Sancti directe aſſerit, dicens (c): „ Cæterum iſtiusmodi „ conſtitutionem hominis, ut eadem ſit cum Chriſto mens, ea- „ dem ſententia, conſilium par, voluntas conjuncta, eſt mani- „ feſtum, non poſſe ſic adtribui naturæ depravatæ, tanquam „ ab hujus facultate profectam, imò, ne rei quidem ulli, ut „ etiam omnia recenſeas, præterquam Spiritui ſancto. Hujus ita „ vis eſt, hic noſtras mentes corripit, ab hoc divinitus quaſi „ regeneramur. „

Nam & *Fidem*, quæ nos Chriſto inſerit, non poſſe non eſſe ***vivam*** (d) docet: „ Non igitur veram fidem ſed fidei quandam „ opinionem falſam reperiri (certum eſt) in his qui è carne vi- „ vunt. Siquidem hos morituros eſſe (palam eſt) quod in cre- „ dentem non cadit. Spiritumque ſanctum nos per veram fidem „ regenerare atque in Chriſtum inſerere. „

De Officiis Amoris erga proximum, atque de reſtrictione illius regu-

(a) Opp. fol. 23.
(b) Opp. fol. 10.
(c) Opp. fol. 13.
(d) Opp. fol. 21.

Digitized by Google

regulæ; *Quæ tibi vis fieri* &c. is inter alia (a): „ Nemo ferè „ hanc legem ignorat, quà jubemur proximum æque ac noſmet „ ipſos diligere: Quapropter ſi iſti qui præſtant rebus fortunæ, „ dum illis utuntur non ad vivendi neceſſitatem, ſibi finxerint „ animum & cauſam egenorum, facilè ſenſuros eſſe ex hoc quod „ ſibi velint fieri, quid contra, & quantum ab ipſis, pro hac „ æquabilitate amandi, debeatur preſſis egeſtate ac ceteris inopibus: Quod tamen, ſibi velle aliquid fieri, non erit infinitè „ accipiendum, ſed quantum ſibi quiſque volet jure fieri. Alioqui, res ab Evangelio alieniſſimæ viderentur introduci. „

Uti non minus eſt egregia diſtinctio, quam obſervandam præcipit inter Charitatem chriſtianam, quæ debetur omnibus, & inter Dilectionem ſingularem, qua ſæpenumero huic illive familiarius adſtricti ſumus (b): „ Sed in eo frequentius erratur, quod „ quæ officia tanquam propria ſint ſolius amicitiæ, ea referantur ad neceſſariam charitatem: ex quo mox alterutrum exiſtit, vel, ut ſe homines obligent per hunc errorem, non neceſſaria rerum quarundam ſervitute, vel, ut quædam præter ſententiam ſuæ rationis non exſequantur, quanquam illa putent eſſe ex officiis juſtæ charitatis; Neutrum expetendum, „ ſed in poſteriore etiam peccatum verſatur, propterea quod „ hoc ex fide non adminiſtretur. „

De Morte etiam fidelium eundem hæc proferre videmus (c) „ *Qui credit in Filium habet vitam æternam*; Nam interitus corporis hanc ei non adimit, ſed ſuccurrit potius, tanquam remedium ad extinguendum veterem Adamum, qui illi vitæ repugnat. Siquidem mors in ſanctis, non poteſt duci ſupplicium „ ejus peccati, quod Dominus undiquaque præſtitit ſua cruce. „ Sed tantò magis apparebit corporis occubitum vitam æternam „ neque eripere neque interpellare, ſi intelligatur, hæc necdum „ reipſa eſſe adita, ſed jure certo, ſpe ac fide: neque alio magis diſtineri, quam quod natura carnis necdum ſit in illam ſpiritalem commutata, in quam Chriſtus revixit. „

Ad-

(a) Opp. fol. 280.
(b) Opp. fol. 274.
(c) Opp. fol. 240.

Ad locum Joh. VI. 38. *Ut faciam non quod ego volo* &c. is ita (a): „ Non ea cauſa oppoſitorum, ut ſignificent quicquam „ diſcrepans in voluntate patris ac filii; uti legatus ſi fingatur „ dicere: non propterea ſe veniſſe quo ſuam, ſed quo reipubli- „ cæ ſententiam exponat; non intelligetur ſignificare id, quod „ cum ſuo animo diſſideret, imò ne quidem, ſe non fuiſſe auc- „ torem illius negotii, ac rerum quæ aguntur &c. „

Ad locum Joh. XI. 25. *Ego ſum reſurrectio & vita.* (b) „ U- „ trumque iſtud in Chriſto inerat, ut ejus ſolius proprium & „ ſuum, nam cum peccatum cruce præſtitiſſet, cauſam mortis „ ſuſtulit, cumque natus integer omnem ſuam vitam tranſegiſ- „ ſet exactiſſimè ad præſcripta divinæ legis, non potuit in il- „ lum jus eſſe morti, ſed debebatur ei ex conſtitutione patris „ vivendi perpetuitas. Inſeruntur autem credentes in Dominum „ fide, tanquam membra in corpus; efficiunturque Dei exiſti- „ matione unum. Quare mirum non eſt neque abſtruſum, quo- „ nam modo ipſe ſuis ſit reſurrectio & vita: cum & hæc ambo „ inſint in eo, atque cum ipſo efficiantur unum credentes; Sed „ nec fieri poteſt, ut ſi hæc in Chriſto inſint, hi qui cum Chri- „ ſto prorſus unum ſunt non reviviſcant; Et quanquam corpore „ videantur mortui, tamen eò minus vivant. „

Ad locum Joh. XIII. 10. hanc nobis ſuppeditat (c) paraphra- ſin „ *Qui lotus eſt*, nimirum ſanguine meo, huic *nihil* amplius „ *eſt neceſſe*, *quam ut pedes lavet*, ſuam carnem ſubigat, illam „ ſpiritui ſubdat, mundus etenim eſt totus. „

Sed unicum adhuc addere juvat Exegema non ſpernendum ad locum (d), 1 Tim. I. 20. quod tale eſt: „ Nam quod Apoſtolus „ ſcribit, *ſe tradidiſſe Satanæ Alexandrum & Hymenæum*, id ego, „ ſi quid aliud fuit ab excommunicando (quemadmodum quod „ D. Petrus quaſi verbo occidit Ananiam & Sapphiram) pro- „ prium ferè arbitror fuiſſe Apoſtolorum, eoque pertinuiſſe, „ quod illum Corinthium præſente ſpiritu ſuo, juſſerit Satanæ „ de-

(a) Opp. fol. 256.
(b) Opp. fol. 275.
(c) Opp. fol. 282.
(d) Opp. fol. 124.

Digitized by Google

„ dedi, ad interitum carnis, quo ſpiritus ſalvus foret, videli-
„ cet, dæmone corpus ejus exagitante cruciatibus ad pœniten-
„ tiam, qui conceſſu Apoſtoli eam poteſtatem nactus eſſet. „

Quam verò etiam is peritè definiat, in quantum Deus aliquem dici poſſit tentare, in quantum verò minus? itemque, Num Deus verè quempiam tentet ad malum? patet ex his ejus verbis. (a) „ Nam ut nec ſuſtinuero negare omnino tropum nus-
„ quam ſubeſſe (in illis ſcilicet phraſibus, ubi Deus dicitur vel
„ ad peccandum impellere vel indurare hominem peccatorem,
„ vel in reprobam tradere mentem &c.) ita nec illud quidem,
„ Deum nulla juſtitia poſſe ſimul & indurare & punire. Tam-
„ etſi haud ſciam, num quis poſſit negare, carnem peccati Deum
„ odiſſe, atque ex odio ipſo per ſe propriè & neceſſariò exiſte-
„ re, ut illi quem odiſti adverſeris. Quodſi ita eſt, annon vi-
„ debitur conſequi, eos omnes qui carne conſtant, ita incipere
„ quicquam nolle, atque intellexerint arbitrenturve Deum vel-
„ le? & tali quodam modo Deum illos tentare, indurare, ad
„ peccatum adigere, dum ſuam eis voluntatem exponat? Quan-
„ quam ſit nihil neque rectius neque per ſe ſummoque jure ma-
„ gis contrarium peccato, quam mortalibus demonſtrare, quid
„ faciendum & quid contra fugiendum. . . . . . Nihil etenim
„ neque magis conſentaneum cum ſcriptura, neque propria ſua-
„ que ratione verius, quam ſibi quemque jure imputare peccati
„ adminiſtrationem, Deo autem ſoli conſervationem in tentatio-
„ nibus. „

Nam & adverſus ſuperſtitioſas Pontificiorum Horas, is admodum moderatè ita (b): „ Optimus hic numerus precationum,
„ quem poteſt quisque à ſuis negotiis frequentiſſimum obtinere;
„ In quo cavendum tamen ſicut & in tempore, ut ne res eva-
„ dat in quandam ſuperſtitionis opinionem; Tempora enim ſunt
„ precandi cauſa obeunda aut deligenda, non preces temporis
„ jure, tanquam tempus jus neceſſarium acquiſierit ex ſolenni
„ conſuetudine; quod niſi teneatur, inſidiæ texentur animis,
„ & occaſio quædam lubrica ad peccandum, quin ita hinc ſo-
„ lent

(a) Opp. fol. 88. 89.
(b) Opp. fol. 70.

„ lent affici, ſimul atque iſtiusmodi vices non fuerint ſervatæ, „ tanquam contrà Evangelium quicquam commiſiſſent. „

De Controverſia autem Sacramentaria, quænam ejus fuerit ſententia, liquet ex juſtiſſima hac, quam fundit querela (a) ad Verba: *Hoc enim eſt corpus meum.* „ De cauſa, i. e. περι τελȣς και „ δυναμεως, deque uſu (τροπον dico της χρησεως) acriter cum Roma- „ na eccleſia contenderunt homines eruditi apud Germanos & „ Helvetios. Et quanquam hi utrique ἐν τῃ ζητησει περι της ȣσιας, „ nulla ex parte darent illam μεταλλαξιν ἐν ὑποστασει, tamen nec „ Germanis cum Helvetiis, nec ipſis inter ſe undique convenit „ adhuc περι της παρȣσιας τȣ σωματος τȣ κυριȣ. Verum ita merentur no- „ ſtra peccata, ut, quæ res debebat ſua ipſius natura vi ac uſu „ vel potentiſſimè concordiam Chriſtianorum confirmare, ea „ proh nefas! trahatur etiam in perennem materiam ſæviſſimo- „ rum certaminum. „

De religione Sabbathi autem atque de die Dominico eum ita ſuam proferre fidem videmus (b): „ Ad quæ (exercitia ſcil. cha- „ riſmatum & cœnæ Domini) ut poſſunt delegiſſe tempora ex „ opportunitate veteres Chriſtiani, ita veriſimile eſt, & Sabba- „ tha interdum illos ſumſiſſe, non religionem ſequentes, tan- „ quam hæc major eſſet in eo die quam in cæteris; Sed quod „ religio à Judæis exorta ſecum hunc morem inde duxiſſet, re- „ bus Chriſtianorum nihil incommodum. Ætate certè Polycar- „ pi, quod quidam videbantur plus nimio dare Judæorum inſti- „ tutis, prohibebatur ſtudioſè vel potius ſeverè, ne Chriſtia- „ norum hujuscemodi tanquam ſacræ feriæ haberentur die Sa- „ turni, ſed die Solis: „ Και ταυτα μεν δη ταυτα.

§. LX. Plura vero jam proclive foret ex iis Operibus elicere præclarè dicta, quæ nos informare poſſent & de lucis illius ſe- renioris, quæ Civitatem noſtram allucebat præſtantia, & de Præ- dinii meritis, & de fortunis illorum, qui ei jam tum in diſcipli- nam tradebantur, & quorum is teneras mentes his talibus præ- ceptis imbuebat, niſi hæc jam ſufficerent; Intereà tamen uni- cum illud præterire nequimus, quod is de ſingulari cum pietate

 tum

(a) Opp. fol. 373.
(b) Opp. fol. 409.

tum liberalitate Doctoris *Hieronymi* FREDERICI Urbis Groninganæ Quæſtoris (a), profert teſtimonium; Cum enim ad caput decimum ſextum (b) epiſtolæ prioris ad Corinthios ℣ſ. 15. annotaſſet, quam *domus Stephanæ*, in quorumlibet ſanctorum ſive qui indidem eſſent ſive aliunde Corinthum veniſſent, *& ſe & ſua omnia ultro contulerit*, ſtatim addit: „ Quod idem apud „ nos tot jam annis facit conſtanter & palàm Doctor *Hierony-* „ *mus* FRIDERICHUS. Nulli hunc labores, nullæ mo- „ leſtiæ, nulli ſumtus quovis tempore laſſaverunt, nulli eum „ terrores, nulla pericula quantumvis magna & præſentia ſic „ deterrere poterunt, quo minus pari fortitudine & liberalitate „ præſtaret omnibus Chriſtianis, ſive noſtrates eſſent, ſive un- „ decunque adveniſſent, & ſe & ſua omnia in profugium expo- „ ſitum certumque ac in præſidium multo benigniſſimum. „ Erat is *Hieronymus*, Gulielmi Frederici præclari illius quem jam plus ſemel laudavimus Antiſtitis filius, atque procul omni dubio idem ille *Hieronymus* Doctor, qui adverſus Davidem Georgii & ejus ſectam literas quaſdam A. 1543. bona fruge plenas conſcripſerat (c), in teſtimonium quod is omnem doctrinæ perverſitatem abominaretur, atque tam puritatis atque veritatis eſſet amans quam etiam charitatis. In hujus quoque ædibus A. 1556. per tempus aliquod commoratum fuiſſe ſanctum illum Martyrem *Carolum Regium*, qui zelo divino exſuſcitatus in Brabantiam profectus eſt, diſſuadente licet, ob periculoſa tempora ejus Hoſpite, ut fratres ſub cruce gementes ædificaret, aſt Brugis in carcerem conjectus, dein die 27. Aprilis (ſive ut alii tradunt (d) d. 26. Martii) anni 1557. combuſtus eſt, referunt Martyrologia. (e)

§. LXI.

(a) vid. REVII Daventr. illuſtr. pag. 265.
(b) Opp. fol. 410.
(c) BRANT. Hiſt. Ref. Belg. p. 144.
(d) Sunt in Archivo Eccleſiaſtico Eccleſiæ Belgico-Londinenſis Ger. Mortaigne ad Jo. Utenhovium ſub lit. L. p. 85. & Ger. Caſſandri ad eundem ſub lit. L. p. 87. literæ, quas aliquando in Miſcellaneis noſtris Groninganis novis imprimi curabimus, quæ Carolum hunc Kuninck, menſe Martio, martyrii mortem ſubiiſſe, referunt.
(e) vid. *Martyrol. magn. Gall.* fol. 404. b. & *Harkenroth.* in *Biblioth. Brem.* Claſſ. VII. pag. 320.

Digitized by Google

§. LXI. Erat annus *milleſimus quingenteſimus quadrageſimus octavus*, quo in conventu Auguſtano Cæſar regiones omnes quas habebat Belgicas Imperio Romano-Germanico adjungi in mutui auxilii Legem curabat, ita tamen ut ſuis illæ uterentur legibus & judiciis, quando provinciæ hæ in Circulum Imperii quem *Burgundicum* ſive *Belgicum* appellari volebat Cæſar, redactæ in tutela ac patrocinio Imperii Germanici eſſent, & onera (a) quidem ejusdem Imperii cum cæteris ejus Ordinibus ferrent, & fortuna poſcente viciſſim ei ſuccurrerent (b), ſed cum Jurisdictione tamen ejusdem nihil haberent commune.

Erat hic idem annus, quo Cæſar in eodem conventu Auguſtano, cum quoquo modo vellet controverſias de religione in Germania, jam fere ſuam ad libidinem compoſita, tolli, Librum, quem conſcribi curaverat quo contineretur doctrinæ formula, ad quam Germani *interim* ſe conformarent & accommodarent, iisque dum in communi Chriſtianorum Concilio, in Germania habendo, controverſiæ omnes tandem dijudicarentur, Ordinibus Imperii recipiendum proponebat atque ſummo conamine obtrudere volebat: Liber autem iſte INTERIM dictus eſt, cujus argumentum per omnia erat Romanis doctrinis conſentaneum, niſi quod mitioribus, quam noviſſimè fecerant Tridentini, & ſæpe ambiguis uteretur locutionibus, atque in duobus omnino capitibus indulgeret Proteſtantibus, dum Calicem iis in Euchariſtia concedebat, & Presbyteris atque omnibus Clericis permittebat conjugia, ſed tantum ad tempus, ſeu, usque dum hæc quoque in legitimo Concilio fuiſſent deciſa & conſtituta. Atque ut tantò clariorem nobis de hoc libro formare queamus conceptum, notari debet eundem primo tractare de conditione (c) hominis ante lapſum & poſt lapſum, de redemtione per Chriſtum, de charitate & bonis operibus, de fiducia remiſſio-

(a) EMM. Hiſt. Rer. Friſicar. Lib. LIX. fol. 934. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 396.

(b) Ita quidem ut tenerentur hæ regiones tantum conferre quantum duo Electores ad neceſſitates communes, adverſus Turcam verò quantum tres. Em. v. METEREN. Lib. I. p. 13. b.

(c) vid. SLEIDAN. Lib. XIX. ad A. 1548. fol. 369.

ſionis peccatorum, de Eccleſia, de votis, de poteſtate, de miniſtris Eccleſiæ, de ſummo Pontifice, de ſacramentis, de ſacrificio Miſſæ, de memoria, invocatione & interceſſione Sanctorum, de memoria eorum qui piè mortui ſunt, de communione cum ſacrificio jungenda, de ceremoniis & uſu ſacramentorum. Hæc autem inter alia docentur: „Opera illa, quæ præter mandatum Dei pie vel honeſte ſuſcipiuntur, & quæ vulgò dicuntur opera ſupererogationis, eſſe commendanda: non poſſe hominem ſine dubitatione ſuæ imbecillitatis credere peccata ſibi eſſe remiſſa: Eccleſiam habere poteſtatem interpretandi Scripturas, ex iis eliciendi & explanandi dogmata, poteſtatem juris dicundi, de rebus dubiis judicandi per ſynodum, & condendi leges: unum eſſe, qui cæteris omnibus præſit, ſummum pontificem, ob prærogativam Petro conceſſam: huic univerſæ Eccleſiæ gubernationem eſſe demandatam à Chriſto, ſic tamen, ut cæteri etiam Epiſcopi partem ſolicitudinis habeant in ſua quisque Eccleſia: confirmatione & chrismase accipi Spiritum ſanctum, ut inſidiis diaboli, carnis atque mundi reſiſtatur, & hujus ſacramenti miniſtrum eſſe duntaxat Epiſcopum: ſacerdoti enumeranda eſſe peccata, quæ veniunt in mentem: ſatisfactione, quæ in pœnitentiæ fructibus conſiſtit, maximè in jejunio, eleemoſyna, precatione, peccatorum cauſas excindi, & temporalem pœnam vel tolli vel mitigari: Unctionem ſacram inde ab Apoſtolorum ætate nobis eſſe traditam, ut vel corpori ſubveniat, vel mentem ipſam adverſus ignita tela diaboli muniat: adhibendam igitur eſſe tunc, quum vitæ finis imminere videtur: matrimonium ſine parentum aſſenſu contractum, debere eſſe ratum, ſed liberos tamen pro concione monendos, ut parentes in conſilium adhibeant: Chriſtum in ultima cœna ſacramentum inſtituiſſe ſui corporis atque ſanguinis: primum, ut à fidelibus illud ſumeretur, veluti cibus animæ ſalutaris: deinde, ut in ipſius mortis memoriam offerretur: nam duo eſſe omnino ſacrificia Chriſti, unum, in cruce cruentum, alterum, quo ſub ſpecie panis atque vini, corpus & ſanguinem ſuum ipſe patri obtulit, & pòſt Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus illud in ſui memo-

„riam

„ riam peragendum ad finem uſque ſæculi, commendavit: illo „ quidem genus humanum fuiſſe reconciliatum Patri, ſed hoc „ non cruento, ſiſti Deo Patri & repræſentari Chriſtum, non „ ut denuò peccatorum remiſſionem mereamur, ſed ut morte „ Chriſti paratam reconciliationem fide nobis applicemus: in „ hoc ſacrificio, quo mortem Chriſti recolimus, memoriam eſſe „ celebrandam Sanctorum, ut ad Deum Patrem pro nobis intercedant, ſuisque nos meritis adjuvent: complectendos etiam „ eſſe mortuos, Deoque commendandos. „ Poſtea præcipitur, ut ceremoniæ veteres, quæ Baptismo ſolent adhiberi, retineantur omnes, exorcismus, abrenunciatio, fidei profeſſio, chrisma. item, ut in ceremoniis, quæ miſſæ adhibentur, nihil mutetur: in ſingulis oppidis atque templis quotidie duæ Miſſæ ad minimum peragantur, ruri autem & in vicis, una, præſertim diebus feſtis: in canone Miſſæ prorſus nihil immutetur, & reliqua omnia ſerventur juxta vetus præſcriptum: ſi quid tamen irrepſit, quod ſuperſtitioni cauſam dare poſſit, tollatur: veſtes, ornamenta, vaſa, cruces, altaria, candelæ & imagines, veluti monumenta quædam retineantur: preces ordinariæ & pia illa pſalmodia minimè tollantur, & ubi ſublata ſunt, reſtituantur: mortuorum exequiæ, de more veteris Eccleſiæ peragantur, Divorum quoque dies feſti, ſed & illi, quibus decretæ ſunt ſupplicationes, colantur: pridie Paſchatis & Pentecoſtes aqua Baptismi præparetur conſecratione ſolenni: luxus frenandi, & animi ad officia pietatis excitandi cauſa, certis diebus ab eſu carnium abſtineatur, & jejunetur: poſtremò, licet optandum ſit, plurimos inveniri miniſtros Eccleſiæ, qui caſtè vivant, tamen, quod multi paſſim uxores habeant, quas nolint repudiare, neque ſine gravi turba mutari nunc iſtud poſſit, expectandum eſſe concilii decretum. Idem quoque placere de iis, qui cœnam Domini ſub utraque ſpecie percipiunt: ſic tamen, ne reprehendant eos qui diverſum faciant: nam ſub utralibet ſpecie, Chriſti corpus atque ſanguinem contineri totum.

Enimverò, quod aliter fieri nequibat, utrisque, cum Pontificiis, tum Proteſtantibus liber ille diſplicebat, prioribus, quod ferre non poſſent Cæſarem, Laicum, dogmata Theologica condere atque

Eccleſiæ præſcribere, præterquam quod nimium quoque crederent indultum eſſe hæreticis, poſterioribus, quod totus ille liber non niſi incruſtatum & infucatum præ ſe ferret Papismum; Dum verò cœlum & terram movebat Cæſar, ut eum Ordinibus Germaniæ obtruderet, factum eſt, ut quidam tempeſtati cederent, alii verò conſtanter reluctando varias ſuſtinerent perpeſſiones; Neque ipſam Orientalem Friſiam (a), quam tunc regebat Ennonis vidua, neglexit Cæſar. Nam & eò Edictum miſerat, cujus hæc erat ſententia, „ ut religio ad normam in libello expreſſam, usque dum „ in Concilio generali certius aliquid eſſet ſtatutum, reformaretur „ & exerceretur. „ Et quanquam Anna Comitiſſa cum Ordinibus primum deprecando Cæſaris animum & emollire & expugnare tentaret, eum tamen conatum prorſus irritum eſſe eventus docuit, ut ea parere illi Edicto cogeretur, ſed cunctanter & ex parte tantum, ut ſolet ab illis fieri qui parent inviti. Enimverò cuſa tum fuit formula (b) cum edicto; ſecundum Formulam, Dei cultus in templis omnibus publicè perageretur, partim ex ea, quam ante novendecim annos Comes Enno A. 1530. publicaverat, partim ex ſentina Interimiſtica derivata, cerimoniarum ſuperſtitioſarum plena (c); Edicti telum hoc erat, ut Eccleſiaſtæ qui non parerent, templorum uſu ſtatim arcerentur, dein & munere toto & ſtipendiis privarentur: Quæ utraque res quantas & turbas pariter & moleſtias excitaverit, quinimò etiam, quam curſui Evangelii poſuerit obicem, quivis facilè colliget, niſi quod cumprimis de Emdenſibus referatur, quod etiam cum templum ipſorum (d) eſſet clauſum, tamen in coemiterio ſub dio concionati fuerint Eccleſiaſtæ, interea dum ingens populi multitudo ſtatis temporibus conflueret, ipſâ religionis perſecutione ſtudium ac ardorem pietatis augente, & aviditatem audiendi in-

(a) EMM. Rer. Friſicar. Lib. LIX. fol. 936. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. pag. 393.

(b) EMM rer. Friſic. Lib. LIX. fol. 938.

(c) Quam hæc Ubbonis Emmii verbis concinnata obſervatio ſit veriſſima, patet ex ipſa hujus formulæ inſpectione, quam nobis procuravit Rev. Emdenſium Eccleſiaſtes Ed. MEINERS. hanc formulam inſerendo ejus Hiſt. Reform. Friſ. Orientalis Tomo I. pag. 303———380.

(d) EMM. loc. cit. fol. 939.

Digitized by Google

incendente; Quid? quod etiam non vererentur ibidem baptiſmum publicè adminiſtrare, deinceps privatim in ædibus homines inſtituere, ad pietatem extimulare, ſolari, ad conſtantiam hortari, ita quidem ut horum veſtigia alii quoque ſequerentur, totaque regio, ut in luctа & luctu erat, ita pietatis tamen zelo, tanquam ſub cruce inardeſceret.

§. LXII. Evocavit exeunte anno 1548. Cæſar ex Hiſpania Philippum filium, ejus nominis II. annos jam 21. natum, quæ res in Hiſpania ingentem tradebat ſermonum materiam (a) Philippus itaque navibus Andreæ Doriæ primò quidem parum ſecunda uſus navigatione Genuam appulit, unde per Italiam in Germaniam & Belgicam anno ſequenti 1549. ad Patrem pervenit. De ejus apud Italos & quidem apud Genuenſes quantilla commoratione, ita MINIANA (b); *Parum*, inquit, *Italis gratum Principis ſupercilium, & prælata vultu ſeveritas, animi tumorem arrogantiamque, qua male audiunt Hiſpani, ſiniſtrè interpretati.* Quidquid ſit, in Belgica Philippus ubique maxima cum lætitia (c), ſumtu & pompa exceptus, omnes fere populos usque in Tranſiſalaniam ipſe adiit, ut ab iis fidem juratam acciperet, daretque viciſſim, tanquam futurus eorum Dominus atque Princeps Hæreditarius, à Lovanio primaria Brabantiæ urbe initium faciens; (d) Neque verò abs re alienum videri poterit, ſi paucis verbis hic præcipua legantur Juramenti Principis Brabantis facti capita, ex recenſione HARÆI, Scriptoris Catholici (e): „ Uni-

(a) vid. MINIANA in continuat. Marianæ de rebus Hiſpaniæ Lib. IV. Cap. VII. fol. 163. b.

(b) MINIANA loc. cit. p. 164. b. Ex hoc autem hominis Hiſpani & quidem Jeſuitæ teſtimonio, quænam ſibi jam tum polliceri de hoc novo ſuo Domino Belgæ noſtri, qui tanta tamen cum animorum lætitia eundem recipiebant, potuerint, colluceſcit.

(c) vid. PERIZON. in Hiſt. Sec. XVI. p. 398. Uti cumprimis ea quæ in civitate Antverpienſi circa Philippi introitum atque inaugurationem contigerunt, ſingulari libello deſcripſit *Cornelius Grapheus* Antverpienſis civitatis ſecretarius, de quo in ſuperioribus jam monuimus.

(d) MINIANA l. c. fol. 172. a. & HARÆ. in Annalib. Brab. Tom. II. fol. 653.

(e) HARÆUS l. c. conf. BURNET. Hiſtor. Ref. Anglic. T. II. fol. 85. edit. Latin. qui rectè obſervat, illum articulum maximè eſſe notan-

„ Unicuique jus adminiſtrabimus ſecundum jus loci. Nullum
„ ſuſcipiemus bellum ratione dominiorum, niſi cum conſenſu
„ civitatum & Provinciæ. Fovebimus ſeptem Conſiliarios ido-
„ neos: quorum unus Cancellarius, Brabantus natus, peritus
„ trium linguarum, Latinæ, Gallicæ, & Teutonicæ, ſigilli
„ noſtri ſit cuſtos; quatuor item Brabanti, vel ſaltem ratione
„ nuptiarum Brabantiæ noſtræ Feudales; & duo reliqui pro
„ noſtro arbitrio, callentes tamen linguam Teutonicam: per
„ quos ſeptem, & alios quos iiſdem adjungere placuerit, Nos,
„ noſterve Locum-tenens, omnem juſtitiam adminiſtrabimus
„ tam in proviſionibus, quàm ordinariis Juſtitiarum, Statuto-
„ rum, Placitorum, Edictorum, Mandatorumque, cum con-
„ ſilio & deliberatione eorundem & ſupradictorum Brabantico-
„ rum Conſiliariorum, ita ut in his à nullo impediri poterunt,
„ nulliusque nutum aut ordinationem reſpicere tenebuntur, quàm
„ noſtram vel noſtri Locum-tenentis. Nihilominùs qui Conſi-
„ liarii aut Secretarii noſtri futuri ſunt, promittent tribus Or-
„ dinibus Brabantiæ, ſe nullum contractum confirmaturos, quo
„ Provinciæ Brabanticæ & Transmoſanæ civitas ulla, arx, pa-
„ gus, vel quæcumque bona à reliquo corpore ſeparentur, vel
„ quoquomodo oppignorentur, niſi cum conſenſu dictorum
„ trium Ordinum. Item nullum curabimus cudi nummum in
„ Brabantia, niſi cum conſilio, voluntate & aſſenſu jam dictæ
„ Provinciæ. Nullum in dicta Provincia captum ex illa avehi
„ permittemus. Comitia celebrabimus iis locis ad quæ Ordines
„ Provinciæ liberè & ſine metu accedere & recedere poſſint.
„ Nemo deinceps boni nominis & famæ per torturam examinari
„ poterit, niſi informatione per Prætorem Senatoribus loci ex-
„ hibita, id prius judicialiter ab iiſdem ei fuerit permiſſum,
„ excepto crimine Privilegiato, & de quo Senatores civitatum
„ aut

tandum, quo jurare debuit Philippus, „ ſi has violaret conditiones, in „ ipſorum poteſtate ſitum fore, illi obſequium non amplius præſtare, & „ eum è Principatu deturbare, donec ipſos patriis Legibus regeret. „ Hic enim ille fuit articulus, quo ſe noſtri purgarunt, cum Hiſpaniæ jugum excuterent; Siquidem Hiſpania reverà omnes fœderis articulos violaverat.

„ aut pagorum non habent cognoſcere, ſed ad noſtram vel ſu-
„ pradicti Conſilii noſtri auctoritatem pertinet. *Si nos aut no-*
„ *ſtri hæredes ullum eorum quæ prædicta ſunt infregerimus, aut*
„ *infringi permiſerimus, conſentimus & permittimus, ut Braban-*
„ *tiæ Prælati, Barones, Equites, civitates, municipia, omnes-*
„ *que omnino ſubditi, nullam nobis opem aut obedientiam præ-*
„ *ſtent aut debeant, donec quod delictum eſt, fuerit plenè revoca-*
„ *tum.* „

Et fuerunt hæc ipſa Juramenti præſtiti capita fermè in reliquis Belgicæ regionibus eadem, niſi quod pro diverſitate regionum atque civitatum, diverſa quoque eſſent, ad quæ conſervanda is juramento ſe obſtringebat, Privilegia: Certe apud Noviomagenſes, is hunc in modum juraviſſe legitur. (a) „ Ego Phi-
„ lippus &c. Promitto ac juro ad hæc ſancta Dei Evangelia,
„ quod in ingreſſu meo & ſucceſſione ac Regimine Ducatus
„ Gelriæ ac Comitatus Zutphaniæ, Nobiles & Milites diſtric-
„ tus Neomagenſis, nec non Burgimagiſtros, Scabinos ac Con-
„ ſules, communes cives, incolas & ſubditos oppidi Neomagi
„ & aliorum minorum oppidorum præfati diſtrictus Neomagen-
„ ſis, videlicet Tiel & Bommel omneſque alios de diſtrictu Neo-
„ magenſi exiſtentes, tanquam fideles & obedientes ſubditos, in
„ tranquillitate, pace, juſtitia & bona politia regam, atque
„ eos in ſuis privilegiis, libertatibus, antiquis obſervantiis, bo-
„ nis conſuetudinibus, literis ac ſigillis dimittam & conſervabo.
„ Eoſdemque ab omni violentia gravamine ac damno defendam
„ ac protegam, quemadmodum clemens & benignus Princeps
„ fideles & obedientes ſubditos ſuos defendere & protegere te-
„ netur & obligatur. Cæteraque omnia faciam, quæ in tracta-
„ tu inter Cæſaream Majeſtatem, Dominum & Patrem meum
„ colendiſſimum, ac Status hujus Ducatus Gelriæ ac Comitatus
„ Zutphaniæ ante oppidum Venlo inito latius continentur. Ita
„ me Deus adjuvet & omnes ſancti ejus. „

Deinceps in Tranſiſalania eundem civitatibus, *Daventriæ*, *Campis*, *Swollæ*, ſe fermè eundem in modum juramento alligaſſe ferunt,

(a) v. PONTAN. Hiſtor. Gelr. Lib. XIII. fol. 854.

runt, atque *Campenſibus* (a) cumprimis hunc in modum juraſſe:
„ Ego Philippus &cet. promitto & juro, ſuper ſanctum Dei
„ Evangelium, meo, & hæredum ac ſucceſſorum meorum Du-
„ cum Brabantiæ, Comitum Hollandiæ & Dominorum hære-
„ ditariorum regionum ac civitatum Tranſiſalaniæ nomine: me
„ in adventu meo & ſucceſſione in dominium regionum ac civi-
„ tatum Tranſiſalaniæ ſanctam Eccleſiam protecturum, viduas
„ & orphanos defenſurum, Conſules, Scabinos, Conſiliarios,
„ Tribunos plebis & cives ac ſubditos civitatis Campenſis, jura
„ ipſorum municipalia, civilia, feudalia, agraria, & omnia
„ alia privilegia, poſſeſſiones, conſuetudines, tam reſpectu
„ Hanſæ, quam aliarum immunitatum quibus fruuntur, & quas
„ juſto titulo hactenus habuerunt, conſervaturum, ac omnia
„ facturum, juxta tenorem literarum confirmationis datarum
„ XXI. Febr. Anno cIↃIↃXXVII. ſub ſigillo Cæſareæ Maj. Cle-
„ mentiſſ. noſtri Domini ac parentis, quæ apud illos aſſervan-
„ tur. Ac porro erga civitatem Campenſem, Dominos, cives
„ & incolas eorumque facultates ita me geſturum, ut probum
„ Dominum hæreditarium ac Principem decet. Ita me Deus
„ adjuvet & omnes ſancti ejus.

Hoc eodem anno 1549. refertur, quod Moſæ-Trajecti celebri Brabantiæ oppido fuerit *Chriſtianus Turnius* (b), ſcholæ ibidem Rector, qui à Canonicis S. Servatii Lutheraniſmi fuerit accuſatus; Cæterùm, quod is eam à ſe ſuſpicionem removerit, ſolenni præſtita abjuratione, adeò ut non ante annum 1566. niſi admodum tenues fuerint in animis Trajectenſium veritatis Evangelicæ ductæ lineæ.

Hoc eodem anno, quod variæ lites exorirentur atque contentiones de bonis atque fundis eorum, qui propter hæreſeos vel ſuſpicionem vel crimen ipſis impactum ſe ſurripuerant, ſive jam hi ipſi

(a) vid. REVII Hiſtor. Daventr. Lib. III. pag. 272.

(b) SCHOOK. de Canonicis Ultraj. S. de bonis Eccleſ. pag. 453. qui & tradit quod *Johannes Sartorius* Turnii in quadam meminerit Epiſtola, quam cum aliis illius & ſimilium epiſtolis ſe aliquando evulgaturum eſſe promittit, cui tamen promiſſo ſatisfactum eſſe unquam, non novimus.

Digitized by Google

ipſi fuiſſent terrarum quas poſſederant & agrorum domini, ſive tantum fuiſſent uſufructuarii, quorum alii, uti erant Domini directi, ita hi ſibi proprietatem eorum arrogabant, Edicto Cæſareo (a) eſt promulgatum, „ea omnia ad Fiſcum Cæſareum referri „ debere, tametſi civitatum quarundam atque aliorum locorum „ alia hactenus fuiſſent privilegia, quæ omnia ex voluntate Cæſaris, ea penitus abrogantis, concidebant ac pro nullis reputabantur (b), non ſine manifeſta jurium ac privilegiorum longo uſu ſtabilitorum ac per ipſum Carolum, ejusque Filium Philippum jurato aſſertorum infractione.

§. LXIII. At vero fœdiora ſequentis anni A. 1550. & aſperiora longè erant quæ adverſus hæreticos ita dictos promulgabantur. Hactenus enim à Magiſtratibus ſecularibus ſine officio *Inquiſitionis* (c) puniti fuerant, qui hæreſeos vel ſuſpecti erant vel accuſati, vel morte vel exilio, ita tamen ut ob nimiam hæreticorum ita dictorum multitudinem, rigor ille ſæpius à Magiſtratibus temperaretur. Jam verò, antequam in Germaniam ad Auguſtana Comitia proficiſceretur Cæſar, conſilium iniit, ut ad modum Hiſpaniarum hic introduci poſſet *Inquiſitio*, atque ea de re Decretum populari & Gallico ſermone die penultimo Aprilis conſcribi curavit, quod non multò poſt ejus abitionem utroque ſermone fuit promulgatum: Illud autem ſic habet: „ Quanquam, (inquit Cæſar,) id operam dedi ſemper (d), ut meos „ intra fines antiqua & vera religio ſervaretur, etſi totus in hoc „ ſemper fui, ut qui multis nunc annis per orbem Chriſtianum „ diſſeminati ſunt errores, hæreſes atque ſectæ, funditus tollerentur, licet hoc nomine varie ſubinde propoſui edicta, gra-

(a) Plakk. van Vlaenderen p. 153——156. apud BRANT. l. c. p. 156. 157.

(b) *De Keiſer verklaarde, ſtatueerde en decreteerde dat in alle ſulke ſaeken de confiſkatie plaats ſoude hebben in alle ſyne landen van herwaerts over: niet tegenſtaende couſtumen, privilegien, en uſantien gepretendeert ter contrarie, by. enige ſteden of landen, die hun in ſaeken als boven niet ſouden konnen te hulpe komen.*

(c) Paul. SARPIUS in Hiſtor. Inquiſit. pag. 27. 28. edit. Latin.

(d) SLEIDAN. Hiſtoriar. Lib. XXII. fol. 399. b. conf. HARÆ. Annal. Brabant. Tom. II. fol. 657.

„ viſſimasque pœnas: tamen magno cum animi dolore accepi, „ non meæ ſolùm ditionis homines, verum exteros etiam, qui „ noſtris in provinciis habitant atque negotiantur, hujus mali „ contagionem, longè latéque in promiſcuam multitudinem dif- „ fundere: ſic ut planè ſit opus, acrem aliquam adhibere me- „ dicinam, & in fontes diligenter inquirere, ut ea peſtis extir- „ petur radicitus, quemadmodum in poſtremis conventibus pro- „ vinciarum præfectos & ordines admonui, ut, pro ſe quisque, „ diligenter in hanc curam incumberent, & in veteri atque ca- „ tholica religione permanerent. Præſertim, quum ſit omnium „ oculis expoſitum, quas turbas atque ſeditiones in vicinis po- „ pulis excitarit ea labes, ut interim de ſalutis & animarum di- „ ſpendio nihil dicam.

„ Itaque de conſilio chariſſimæ ſororis Germanæ & reli- „ quorum Procerum, novam hanc legem fero, & ſimul edi- „ co, primum, *ne* quis omnium, quicunque ſit ille demum, „ habeat, emat, aut diſtribuat Lutheri, Oecolampadii, Zwin- „ glii, Buceri, Calvini, & quoscunque tandem libros, edi- „ tos annis abhinc triginta, incertis authoribus, ut amplius „ in Theologorum Lovanienſium catalogo continetur: item, „ *ne* quis ullam habeat picturam aut imaginem fictam in ludi- „ brium atque contumeliam divæ Virginis atque Sanctorum, „ *néve* diſiiciat aut infringat ullam imaginem, in honorem ali- „ cujus divi depictam: *ne* quis domum ſuam conventibus oc- „ cultis aperiat, in quibus & diſſeminari ſolent errores, & ho- „ mines rebaptiſari, & conſpirationes in Eccleſiam atque Rem- „ publicam fieri: *ne* quis de ſacra Scriptura, maximè, de rebus „ dubiis atque difficilibus, privatim aut publicè diſputet, aut „ ejus interpretationem ſibi ſumat, niſi ſit Theologus, qui pro- „ batæ alicujus academiæ teſtimonium habeat: qui ſecus fece- „ rint, punientur ut ſeditioſi & publicæ tranquillitatis pertur- „ batores, ac viri quidem, gladio ferientur, fœminæ autem in „ terram defodientur, ſi quidem ab errore deſiſtent: ſi verò „ pertinaces erunt, exurentur, publicatis ipſorum bonis, utrun- „ cunque luant ſupplicium: ad hæc, teſtamenti faciendi pote- „ ſtatem nullam habebunt, & quicquid ejus rei fecerint, à quo

„ pri-

„ primum tempore legem hanc noſtram violare ceperunt, irri-
„ tum eſſe jube . *Præterea*, ne quis hoſpitium præbeat aut ul-
„ la re ſubveniat iis, quos de hæreſi novit ſuſpectos, mando,
„ verum denuntiet ſtatim *Inquiſitori* vel loci præfecto, ſubitu-
„ rus pœnam, niſi faciat. Qui non malitia nec obſtinatione, ſed
„ per infirmitatem lapſi fuerint in hæreſin & errorem, neque
„ tamen in hanc noſtram legem commiſerint, nec ſeditioſè quid
„ fecerint, & ſponte redierint ad ſanitatem, & abjuratione fac-
„ ta recepti fuerint in gratiam, nullum poſthac ſermonem inter
„ ſe conferant de rebus ad fidem atque religionem pertinentibus:
„ alioqui plectentur, ut in crimen relapſi. Qui, non convictus
„ quidem, ſed admodum ſuſpectus de hæreſi, damnatus fuerit,
„ ut vel abjuret vel publicè ſatisfaciat, & idem pòſt accuſetur
„ hæreſis, mulctabitur ut in crimen relapſus. Iis, qui ſunt hæ-
„ reſeos & id genus criminum macula polluti, licet in gratiam
„ recepti fuerint, nullus honos, nullum munus publicum, nul-
„ la dignitas communicabitur. Niſi teſtimonium quis adferat
„ ab Eccleſiæ miniſtro ejus loci, ubi poſtremò vixit, non per-
„ mittatur ei domicilium vel habitatio. Nam ejusmodi pro ſu-
„ ſpectis haberi debent. Præfecti locorum & reliqui noſtri be-
„ neficiarii per ſuam quisque provinciam, diligenter inquirant,
„ in eos, qui legem hanc violabunt, ſed & *Inquiſitoribus* & ju-
„ dicibus *eccleſiaſticis* opem ferant, ut in quibus culpa reſidebit,
„ comprehenſi pœnam luant juxta formulam, quam *inquiſitori-*
„ *bus* præſcripſi: niſi faciant, arbitrio noſtro luent, procura-
„ tor etiam publicus cognoſcat, an ſuum illi munus faciant, &
„ ſi negligentiam in eis deprehendet, in judicium venire jubeat,
„ & ſi deliquiſſe apparebit, aut Magiſtratus illis abrogetur, aut
„ alia, quæ videbitur, pœna conſtituatur. Epiſcopi præterea
„ & archidiaconi & abbates & id genus alii proceres inveſtigent
„ omni ſtudio, ſi quis ordinis eccleſiaſtici ſit infectus eo mor-
„ bo, & ſeverè vindicent. Qui contaminatum aliquem hac peſte
„ norunt, vel, quibus in locis commorentur & deliteſcant hæ-
„ retici, compertum habent, ilicò deferant: niſi faciant, ean-
„ dem quam illi pœnam luant. Delator, ſi modò non vana fue-
„ rit accuſatio, dimidiam partem bonorum illius conſequetur.

„ Quæ quidem bona ſexcentos aureos non excedent, nam quicquid erit ſupra hanc ſummam, ejus decima pars illi decidetur. „ Qui conventus occultos *Inquiſitori* deteget, etiamſi conſilia „ cum illis contulit, non plectetur, modò & de religione bene „ ſentiat, & in poſterum abſtineat. Sed qui remotus ab eorum „ ſocietate deferet, præmium conſequetur, ut ſuprà dictum eſt. „ Pœnæ, quas conſtituimus, irrogentur omnino tales, neque „ ſit in ullius poteſtate, illas vel mutare vel mitigare, quod „ ſæpe factum eſſe intelligo. Nam qui judices in eo delinquent „ non ferent impunè. Qui de hæreſi accuſati & in jus vocati „ profugerunt, ac poſtea proſcripti ſunt, ubi de ſociis criminum jam mortuis acceperunt, ſupplicare ſolent ut ad purgationem admittantur, quandoquidem probari crimen amplius „ non poſſe putant, eoque fit, ut reverſi falſam doctrinam & „ errores iterum diffundant: id verò ne fiat, publicè intereſt. „ Itaque mando, ne locus ullus detur ipſorum poſtulatis, verum ut omnes, qui citati non comparuerunt, ſed fuga ſalutem quæſierunt, habeantur pro convictis atque damnatis. Qui „ pro ſuſpectis & fugitivis & proſcriptis, & Anabaptiſtis intercedunt, habeantur pro fautoribus hæreticorum. Judices autem atque præfecti neminem ex illis in gratiam recipiant, niſi „ vel meo vel ſororis Germanæ permiſſu. Qui ſecus agent, iis „ abrogabitur præfectura. Librarii nihil excudant, nihil divendant aut diſtrahant rei ſacræ, niſi de voluntate & conſenſu „ eorum, quibus hæc erit demandata cura: ſi quid etiam ipſorum operæ in eo deliquerint, ipſi præſtabunt. Et quia *catalogus* extat *librorum*, quos Academia *Lovanienſis* rejecit, librarii ſuis in tabernis eum habeant ſuſpenſum, & ob oculos „ poſitum, ne poſt, ignorantiam obducant vel ipſi vel emptores: deinde alterum habeant omnium ſuorum librorum catalogum. Qui non parebit, centum aureis mulctetur. Pueros „ etiam erudiendos nemo ſuſcipiat, niſi permiſſu Magiſtratus & „ præcipui Eccleſiæ miniſtri, nihil autem doceat aut juventuti „ proponat, niſi juxta formulam à theologis Lovanienſibus conſcriptam. „

§. LXIV. Neque verò quicquam erat in hoc Edicto, quam illud

lud eſſet funeſtum, quod adeò populis Belgicis inviſum erat atque deteſtabile, quam nomen *Inquiſitionis* & *Inquiſitorum*; ſiquidem inquiſitoribus & eorum jurisdictioni (a) ita ſumma dabatur poteſtas, ut non plebejos tantum ſed etiam magiſtratus ad ſe in jus vocare & interpoſito jurejurando cogere poſſent, ut ad interrogata reſpondeant (b), compertaque deferant, præmio inſuper partis bonorum delatoribus propoſito. Ita enim, (graviter monente Thuano,) calumniis & vexationibus in omnes Belgii ſubditos, & eos ſimul, qui magno numero negotiandi cauſa illuc confluebant, feneſtra aperta eſt; Certè Angli ante omnes & Germani mercatores, qui cum alibi tum Antverpiæ potiſſimum, maximo numero negotiabantur (c), ſic judicabant, aut illud edictum eſſe mitigandum, aut alio ſibi commigrandum, quid quod clauſis tabernis multi jam ipſo facto cogitarent abire, vitandi periculi cauſa.

Senatus igitur Antverpianus & privatim cives, qui maximo & incredibili ſuo diſpendio futurum hoc eſſe videbant, magnis erant in anguſtiis, &, quum eò veniſſent, qui Inquiſitionem eam inſtituerent, omni ſtudio & contentione repugnabant & unamini conſenſu Inquiſitionem (d) exſecrabantur, ſimul vero etiam

(a) vid. THUAN. Hiſtoriar. Lib. VI. §. XVII. fol. 229. Eſt verò mirum prorſus atque incredibile, quo pacto hoc quoque Cæſaris Edictum omiſſo planè *Inquiſitionis* Vocabulo, emollire ſtuduerit, HARÆUS, alioquin non inficetus Annalium Brabantiæ conditor.

(b) Erant autem quæſtiones ad religionem pertinentes, de quibus interrogabantur delati vel ſuſpecti, numero ad triginta octo, & in his, „an „credant ſacrificium altaris, Miſſam, prodeſſe mortuis, ut è pœnis pur„gatorii liberentur? An credant Divum Petrum fuiſſe Principem Apoſto„lorum, Chriſtique vicarium, & Eccleſiæ Romanæ ſummum Pontificem, „& pro talibus etiam habendos, qui legitimè ſuccedunt in ejus cathedram? „An à pontificis obedientia diſcedi poſſe credant, modo ne ſit hæreticus „aut ſchismaticus? An matrimonium occultè contractum, credant eſſe le„gitimum? An Lutheranos, Bucerianos & id genus alios credant eſſe Ec„cleſiam? v. SLEIDAN. l. c. „

(c) SLEIDAN. l. c. fol. 401. a.

(d) Quantus fuerit *Inquiſitionis Hiſpanicæ* horror & odium, jam inde ab ejus initio ſub regimine *Ferdinandi*, *Catholici* titulum abinde adepti, dicere

etiam ad Mariam Reginam profecti, quanti non ipſorum modo, ſed totius quoque regionis interſit, ne ſacerrimum illud tribunal erigatur, demonſtrant. Itaque res, ea quidem in civitate, cujus cauſa præcipuè factum erat decretum, ob diverſas ibi nationes ac populos tunc donec de re tota ad Cæſarem referretur, conquievit: Ipſa autem Maria, quæ uti longè moderatiora ſpirabat, ita, quid rerum ageretur facilè ſentiebat, Auguſtam, cum aliis, tum etiam hac de cauſa, profecta eſt, ut ibi adhuc hærentem Cæſarem coram accederet ipſa, & edoceret (a), in quantam ſtragem proceſſiſſent illa, quæ remedia dicebantur, quo vel ſic Edictum illud nuper in Belgio promulgatum ſi reſcindi non poſſet, ſaltem mitigaretur; „ Niſi enim ita fieret, & Inquiſi-
„ tionis mentio penitus omitteretur, fore dicebat, ut quæ nunc
„ ſit totius orbis frequentiſſimum emporium, Antverpia, ſplen-
„ dorem ſuum amittat, quandoquidem omnes extranei mercato-
„ res ſint diſceſſuri, civitatesque reliquæ etiam manſuræ absque
„ commerciis, ſeditionis quoque, addebat, paſſim permagnum
„ eſſe periculum, ſiquidem in exſecutionem res venire debeat.„

Neque tamen ea, his aliisque, quas afferebat, rationibus, niſi ægrè admodum (b) à fratre tandem impetrare potuit, ut decretum interpretatione mitigaretur (c), & mutatis iis, quæ ad exteros negotiatores ſpectant, *Inquiſitionis* odioſum nomen tolleretur,

cere non adtinet. Augebat (ita THUAN. L. III. §. IV. fol. 101. edit. noviſſ.) horrorem perverſa & præpoſtera judiciorum forma, quæ contra naturalem æquitatem & omnem legitimum ordinem in jurisdictione illa explicanda obſervatur, tum etiam immanitas tormentorum, quibus plerumque contrà veritatem, quicquid delegatis judicibus libebat, à miſeris & innocentibus reis, ut ſe cruciatibus eximerent, per vim extorquebatur, quo fiebat, ut non tam pietatis tuendæ cauſa eam inventam dicerent, quam ut everſis iſta ratione etiam omnium fortunis, liberis capitibus periculum crearetur.

(a) GROT. Annal. lib. I. fol. 12. conf. SARP. Hiſtor. Concil. Trident. Lib. III. pag. 210.

(b) THUANUS l. c. p. 229. SLEIDAN. l. c.

(c) Edictum hoc renovatum Auguſtæ d. 25. Auguſti editum eſt, atque redeunte Maria in Belgio proclamatum. vid. Plakkat. van Vlaanderen p. 186——200. conf. BOR. qui totum illud Tomo I. ad A. 1550. inſeruit.

retur, manente quod ad cetera (ratione civium ſcilicet atque indigenarum) edicto admodum truculento, & civitatum regionumque Belgicæ totius privilegiis infeſtiſſimo.

Erant autem hoc eodem tempore apud Antverpianos (a), jam doctrinæ Reformatæ Paſtores duo, qui concionibus ſacris habendis in privatis cœtibus operam dabant, Georgius *Sylvanus* (ſive *van den Buſch*) & Caſparus *Heidanus* (ſive *van der Heyden.*) Cujus poſterioris admodum multa ſequentibus annis in Eccleſiam primò Antverpienſem usque ad aſperrima Albani Ducis tempora, deinceps verò in omnem Reformatam fuerunt merita, quippe qui, non ſolum Eccleſiam in Palatinatu celeberrimam Francothalienſem (b), auſpiciis Friderici III. Electoris Palatini fundavit atque ſtabilivit, ſed & Eccleſias Belgarum undique diſperſas, multis præclaris conſiliis, epiſtolis, ſcriptis ædificavit, collegit, atque etiam Diſciplinam ſacram, in eam, quam etiamnunc per Dei gratiam noſtræ ſervant eccleſiæ, formam redegit, usque dum A. 1583. vitæ & laborum, quos Eccleſiis noſtris, duriſſima tempeſtate, & Antverpienſi præcipuè Eccleſiæ impenderat, ſatur, miniſterio pariter atque vitæ ſuæ finem imponeret. (c)

Enimverò, ne tum quidem poſt eam quam diximus mitigationem effici potuit, ut Antverpienſes (d), niſi ſub certis reſtrictionibus, atque ſolenni, pro ſuis immunitatibus, quas imminutas volebat Cæſar, proteſtatione, Edicti Cæſarei publicatio-

E e nem

(a) vid. WESENBEC. in Deſcr. Relig. in Belg. p. 13. apud BRANT. l. c. p. 160.

(b) *Francothalium* oppidum, cum prius non niſi cœnobium monachorum & monialium fuiſſet, auſpiciis Friderici III. ab exulibus Flandris, Hollandis, Brabantis, Gallo-Belgis & aliis, Ducis Albani & Hiſpanorum tyrannide ob Religionem Evangelicam patria pulſis, fundari & condi cœptum, intra 50. annorum ſpatium, civium virtute & induſtria, in tantam incolarum frequentiam, mercimoniorum celebritatem & opulentiam, munitionumque amplitudinem & firmitatem excrevit, ut vicinis civitatibus, intra quas ſitum eſt, *Wormatiæ* & *Spiræ* nihil ferè conceſſerit. v. PAREI Hiſt. Palat. p. 394.

(c) Fuit is *Abrahami Heidani*, Theologi inter noſtros præclari avus, Scriptisque editis, inter quæ & ſunt *Acta colloquii Francothalienſis* in Belgicum ſermonem tranſlata, celeberrimus.

(d) v. WESENB. l. c. p. 21. BRAND. l. c. p. 162.

Digitized by Google

nem admitterent, ut adeò voluntas Imperatoris non niſi imperfectè adimpleretur, atque hactenus ut plurimum, ingraveſcentibus licet adverſus religionem Evangelicam odiis & perſecutionibus, contrà hæreticos jurisdictio maneret penes magiſtratus (a), quorum uti in religionem Pontificiam non æquus ſemper erat animus, ita fervor indies refrigeſcere incipiebat, eorum cumprimis, qui dudum edocti erant, religionem non tam imperari, quam ex præcepta veritatis opinione, accedente divini Numinis gratia, bene præparatis mentibus infundi.

§. LXV. Sub idem tempus in Gelria *Johannes* ANASTASIUS (dictus Veluanus ab ea in qua verſabatur regione) graviter ob Evangelii profeſſionem affligebatur (b), & non niſi luxata fide dimittebatur. Et fuit is, poſteaquam per integrum ſexennium in pago *Garderen* Velaviæ inferioris Paſtorem egerat, & repurgatam à ſcoriis Pontificiis doctrinam (c) ſuis inſtillaverat, ipſis novi anni 1550. Kalendis propter Evangelium vinctus, atque Arenacum deductus, ubi totus quantus in tantum horrorem mortisque metum conjectus dicitur, ut palinodiam (d) caneret: Erant autem inter inimicos ejus & accuſatores, Franciscus *Sonnius* & Johannes *Gruwel*, nota ſatis inter inquiſitores nomina. Hi in ſchedis ejus reperiſſe dicebantur duo ſcripta, quorum alterum ſacros quosdam continebat ſermones, alterum rudem fere conſpectum ipſius illius libelli utilis atque pii, quem is deinceps A. 1554. ſub titulo Οδηγος Laicorum (*der Leeken Wegwyſer* (e)) edidit; In eo Pontificiæ idololatriæ cum nuditatem tum fœditatem detegebat, veritatem à Luthero & ejus ſodalibus in lucem denuò protractam mirificè laudabat, cæterum, querelam de Johanne Friderico Electore Saxoniæ, & Philippo Haſſiæ Land-

(a) v. SARP. in Hiſtor. Inquiſitionis pag. 28.

(b) Henr. ANTONID. Nerden. Præf. ad Syſt. Theol.

(c) VYTENBOG. Kerkel. Hiſt. P. III. fol. 3. 4. & BRANT. Hiſt. Ref. Belg. I. p. 173.

(d) Ipſe id profitetur in præfat. ad libellum *der Leeken Wegwyzer*;

(e) Sive, *Kort bericht in allen Principalen punten des Chriſten geloofs*: Straisburg 1554. 8. Cæterum notari meretur, quendam *Johannem van den Bundere* Gandavi 1575. 8. ediḍiſſe librum huic Anaſtaſii libro oppoſitum, ſub titulo: *Schildt des Geloofs tegen den Leeken wegwyſer.*

Digitized by Google

Landgravio à Cæſare in captivitatem datis & abductis inſtituebat, & Hermanni Nuenarii Archiepiſcopi Colonienſis ob Reformationis tentatum negotium à dignitate ſua dejecti ſortem deplorabat, atque cumprimis conquerebatur, quod Cæſar ſibi ludos facere pateretur à Pontifice Romano & ejus emiſſariis, & ſim. Anaſtaſius igitur, cum ita meticuloſitate nimia inductus retractaſſet, ne ſic tamen exibat liber, quin potius dabatur in carcerem, Turri *Hattumenſi* incluſus, neque unquam inde dimittendus, niſi ſub ea lege atque conditione, quam ipſi Sonnius & Gruwel præſcribebant, ut ſcilicet, tantum pro Papa & Eccleſia Romana ſcriberet, quantum modo adverſus eam conſcripſerat: Et concedebantur ipſi eum in finem Biblia, itemque priſci quidam Doctores, unà cum charta atque atramento: At verò, cum integrum fermè biennium ibi conſediſſet, parceque ac duriter tractaretur, is equidem menſe Decembri A. 1551. turri eſt dimiſſus, præſtita cautione ſe domo exire nolle; Eo in ſtatu, cum per ſeſquiannum detentus eſſet, tandem ut Hattumo abire poſſet ipſi permiſſum eſt, ſed ita ut intra quatuordecim dies ſe Lovanium conferret atque ibi Pontificiæ Theologiæ addiſcendæ daret operam; datis ipſi ad Theologos Lovanienſes Συςατικαῖς (a), quibus, ut victum ſibi & amictum miſſificando & cantillando quæreret, ipſi injungebatur, atque Lovanienſes admonebantur, ut ſollicitè ad ejus attenderent converſationem, eamque Sonnio accuratè perſcriberent. Anaſtaſius igitur Lovanium quidem primò commigravit, ſed cum non ultra triduum ibi ſubſtitiſſet, Theologorum autemneminem conveniſſet, Argentoratum conceſſit, ibique, eum quem diximus Librum, quo aperta *Fidei* ejus *Confeſſio* continetur, edidit, ad eluendum retractationis crimen, quod ut ſibi remittere velint, omnes exorat fideles, eosque a conſimili lapſu graviter & modeſtè dehortatur, fideique conſtantiam ſincere promittit. (b) Hoc

(a) Has literas is, cum Lovanium reliquiſſet, reſignavit, earumque argumentum retulit in præfat. libro prædicto præmiſſa. v. BRANT. l. c. p. 174.

(b) *Ik hoope, voortaen met Godts hulpe ſtandvaſtig by de waerheid te blyven, en bidde de Paſtooren, dat ſy haeren dienſt naerſtelyk bedenken, ende dat ſy ſig des gevaerlyken wederroepens hoeden.*

Hoc fere tempore in tractu Hollandiæ Borealis *Alcmarienſi* enituit *Johannis* SASCERIDIS ingenium, cujus nomen hic non erat reticendum; quippe qui non ſolùm inter claros Belgas, & eximios ſui temporis Poëtas referri debet, ſed & inter Reformatores ex Sacerdotibus Papiſticis oriundos, quippe qui ſtudio cumprimis exegetico atque prophetico præclaram navavit operam, & in eo promovendo eximiam promeruit laudem. Erat verò natus *Warmenhuſæ* haud procul Alcmaria Anno 1526. Et fuit is, cum juventutis ſtudia abſolviſſet, pro more tum recepto, inauguratus Eccleſiæ Romanæ ſacerdotio, quo eodem functus eſt in pago *Haringcarſpel.* Sed Evangelicæ veritatis radiis colluſtratus, patria exceſſit, atque primum ſe contulit in Angliam (a), quod Eduardi Regis tempore factum eſſe vero ſit ſimile. Abinde verò is dicitur per triennium (b), apud Wittebergenſes in ſchola Phil. Melanchthonis & ejus collegarum verſatus, usque dum in Daniam, commendatione Philippi Mel. uſus migraret, atque à Chriſtiano III. Rege Daniæ, Hebraicæ Linguæ atque Theologiæ Profeſſor conſtitueretur in Academia Hafnienſi, quod A. 1557. factum eſſe conſtat; Quam profeſſionem cum per 37. annos magna fide & induſtria obiviſſet, is A. 1594. mortalitatem explevit (c), homo minimè vulgaris, atque à doctis iſtius ævi, ob eximiam pietatem magni habitus; Neque autem is, quando apud Danos erat, popularium ſuorum Hollandorum curam abjecit, quin potius iis inſervire quantum in ipſo erat anniſus eſt, mittendo vel tum quoque ad Warmenhuſanos (d) ſuos ſcriptum lingua Belgica, *de ſeptem Periodis Apocalypſeos Johanneæ* quod Clariſſimus TILLIUS tantæ judicavit utilitatis, ut illud ſubnecteret Tractatui cui titulum fecit, *Introductio in ſcripta Prophetica:* De reliquis ejus Scriptis (e), hodie

(a) vid. S. v. TILL. in Append. ad Introd. in ſcript. Prophet. ling. Belg.

(b) v. GRAMM. in Præf. ad Crag. Hiſtor. Chriſtiani III. pag. 108.

(c) v. VINDING. in Academia Hafnienſi.

(d) S. v. TILL. loc. cit.

(e) Ea partim à VINDINGIO l. c. partim à BARTHOLINO in libello de Scriptis Danorum, partim à MOLLERO in Hypomnem. ad Bartholinum, & in ejus Cimbria Literata, recenſentur.

Digitized by Google

diē vix inveniendis, niſi fortuitò & ſingulari caſu occurrerint, id ante omnia notari debet, Theologum noſtrum in iis fere omnibus (a), admodum multum, ſtudio prophetico & apocalyptico, citra ineptias tamen, ſummoque cum ſanctitatis ſtudio indulſiſſe, neque hoc ſolum, verum in hiſtoriis biblicis, cunctisque fere Vet. Teſtam. libris, myſteria, typos, allegorias quæſiviſſe: Eminent inter ea, Carminum ſacrorum *de Temporibus ſeptem ſacræ Eccleſiæ* libri IX. Baſil. 1557. 8. Liber *in Paſſionem Chriſti*. Hafn. 1557. 8. Themata pro Magiſterii gradu in Philoſophia *de Affectibus*. Hafn. 1565. 8. *De Agni* ſeu *Chriſti victoria contra Gogum & Magogum* libri quatuor Hafn. 1577. 8. cum memorabili ad *Wilhelmum* Principem Arauſiacum præfatione; Eſt hoc ultimum Poëma heroici generis, in quatuor libros diſtributum (b), quo Chriſti contra Draconem, ab origine mundi usque ad ejus finem, certamina & victoriam perſequitur; Inter ejus Anecdota verò eſt *Explicatio Grammatica Pſalmorum Davidis* (c), quæ MSS. aſſervatur in Bibliotheca Reſenii Hafnienſi, itemque, Commentarius *in Jeſajam* & *Prophetas minores*, quam Bibliotheca Academica Hafnienſis aſſervat.

§. LXVI. Interea, licet hæc Edictorum violentia Veritatis Evangelicæ confeſſoribus valdè moleſta eſſet, tantum tamen aberat ut eorum opprimeretur ardor, ut obduraretur etiam magis animus ad majora patienda, ſive audenda, quippe cum ex cineribus aliorum enaſcerentur alii, & numerus creſceret, neque etiam deeſſent, qui ſe ultrò flammis pro veritate comburendos præberent, & Dei gratia fulti vividoque amoris divini ſenſu perciti, ea lubenter ſufferrent, ad quæ, ſi vel ea nunc demum repetere memoria velimus, exhorreſcat animus. Fuerunt certe, mirabile dictu, (neque enim concipi poteſt, quo modo ſine aliqua miraculorum ope auxilioque tantam aſperitatem acerbitatemque, cum ſumma animi alacritate voluptateque potuerint ſubire) qui cum

(a) GRAMM. in Præf. cit. p. 109.

(b) Hoc opus ſe poſſidere affirmat doctiſſ. GRAMMIUS in præfat. citata.

(c) vid. Alb. à THURA in Idea Hiſtor. literar. Danor. pag. 267. 268.

igni cremandi ad palum alligarentur, ibi genibus flexis (a) canere cœperunt hymnos, quos fumus & ignis vix interrupit. Et, cum carnifex ignem poſt tergum, ne conſpiceretur, immittere vellet, *Huc*, inſonabant, *accede & ante oculos accende ignem, ſi enim illum timuiſſemus, nunquam ad hunc locum, quem fugere licuit, acceſſiſſemus*; Adeò hilares erant extremo ſpiritu, cum jam præcordiis conceptam mortem continerent!

Et, ne jam omnia Martyrum, in quos ille perſecutionum ſe exundavit nimbus, recenſeamus innumera fermè nomina, ſed pauca tantum commemoremus; *Gillotus* enim huc pertinet *Vivierus* (b), natus in pago quem vocant San-Salvatoris tribus milliaribus à Tornaco, homo panni texendi artifex: & *Michaël Faber*, ex eodem quoque loco affinis ipſius Gilloti, annos natus XIX. paterque ejus *Jacobus Faber*, annos LX. natus, pater *Annæ* quæ Gilloti uxor fuit, quæ paulo pòſt propter eandem Evangelii cauſam in carcerem conjecta eſt. Eorum autem unusquisque ſuſceptam Evangelii veritatem conſtantiſſimè defendit. Jacobus verò Faber cum in ſumma ætate ad agnitionem veritatis deductus eſſet, in ejus profeſſione ac confeſſione adeò permanſit, ut nullis impeditus adverſariorum quæſtionibus cavillisque objectis, ab ea ullo modo dimoveri potuerit. Si minus adverſariorum argumentis ſatisfacere aut reſpondere poſſet, conſtanter tamen ad veritatem Evangelii provocabat. Neque vero minus inſignis atque admirabilis fuit virtus *Annæ Fabræ*, Gilloti uxoris, quæ præclarum patris, fratis, maritique exemplum fideique teſtimonium imitata, eorum quippe ſupplicium ac martyrium aliquo tempore, puerperio videlicet abſoluto, pòſt ſequuta eſt. Nam capitis damnata propter conſtantem Chriſti ejusque Evangelii confeſſionem, eandem ignis pœnam mulier virili animo cum ſumma omnium admiratione ſuſtinuit.

Sed & nota ſunt *Johannis Oſtendani* dicti *Tromcken* (c), *Godofredi*

(a) vid. THUAN. Præfat. ad Henric. IV. Operi Hiſtorico præmiſſ. conf. BRANT. l. c. p. 162——

(b) *Martyrol. parv.* Lat. p. 368. 369. & PANTALEON. rerum in Eccleſ. geſtarum Lib. VII. p. 214. 215.

(c) *Martyrol. parv.* p. 378. ſq.

Digitized by Google

fredi Hamellæi (a), atque aliorum ſupplicia, heroica morte condecorata, atque in martyrologiis obvia; Certè non ſine admiratione legi poteſt GODOFREDI illius Epiſtola (b), ad piam quandam ac fidelem mulierem ſcripta, in qua inter alia: „ Deus, „ ſcribit, omnium novit optimè, quantopere ego deſiderem, „ ut nomen ipſius per me exiguum ſanè inſtrumentum glorificetur: ſi eo quidem velit tum ad vitam uti tum ad mortem. „ Ego enim nihil aliud cupio, nihil quidquam appeto, niſi ut „ ſanctiſſima ejus voluntas de me perficiatur, ſive mihi carcer „ ſive mors ipſa ſit perpetienda. „ Is, cum ab eo quæſitum eſſet, quid de Sacra Cœna ſentiret? ita reſpondiſſe fertur (c): „ Cœnam, à Domino veluti eſt inſtituta, adminiſtratam, credo convivium eſſe ſpirituale, fideli animæ ſub panis & vini ſymbolis „ propoſitum, ita ut, qui fide panem eum vinumque ſumit, is „ corpus etiam & ſanguinem Chriſti percipiat, non quod in eo „ pane corpus Chriſti latitet, aut ſanguis in vino quaſi natitet, „ ſed, quod credam, id omne me ſpiritualiter accipere, ad ſalutarem animæ meæ refectionem atque conſolationem; ita quidem ut eum panem edens vinumque bibens, eo quo dixi modo Chriſti corporis ejusdemque ſanguinis verè ſim particeps, „ nec enim meos defigo oculos in ea ſolum caduca elementa, „ quæ corruptioni ſunt obnoxia, ſed longius oculos fidei meæ „ rejicio in Jeſum Chriſtum, pro peccatis meis crucifixum ſemel & oblatum; ſicque contemplor etiam vulnus illud lateris, ex quo puriſſimus emanavit ſanguis, ut ab omnibus vitiorum peccatorumque meorum maculis ita purgarer: „ Quum inſtarent & urgerent ulterius; *An plane nihil in elementis iſtis immutari cenſeret?* Godefridus „ Nihil, ait, ſed quemadmodum „ ea corpus alunt ac ſuſtentant, ita fide, quæ carnem & ſanguinem Chriſti ſumit, anima alitur, vegetatur, confirmatur. „ Ne-

(a) *Martyrol. parv.* p. 380——386. & PANTAL. l. c. Lib. VIII. p. 219. ſq.

(b) *Martyrol. magn.* Gall. fol. 193. b. & PANTAL. l. c. unde eandem depromere atque inter *Documenta* huic Operi ſubnexa referre voluimus. Num. XI.

(c) *Martyrol. magn.* Gal. fol. 194. a.

„ Neque verò opus eſt aut neceſſe, ut Chriſtus Dominus à dextra Patris in hæc inferiora deſcendat elementa, quò ſe nobis „ communicet aut impertiat: ſed potius, ut mentes ipſi noſtras „ atque cordis cogitationes, ab hujusmodi rebus, quæ ſunt „ aſpectabiles atque ad tempus propoſitæ, ad alia æterna ac ſpiritualia, quæ ſub ſenſum & aſpectum non cadunt, traducamus, animosque noſtros revocatum eamus & erectum ad dextram Dei Patris. Unde nullum ejus corporalem expectamus „ adventum ante tempus illud quo judicatum vivos & mortuos „ eſt rediturus. Tum ſanè Chriſtus veniet non occultus aut obſcurus, ſed illuſtris & gloria ſua ornatus. „ Quum ex eo denuò quidam quæreret; *Annon Chriſti corpus in pane Sacramenti incluſum eſſe ſtatueret?* „ Ego verò, reſpondit, hoc nullo modo „ poſſum approbare, propterea quod & à natura veri corporis, „ quod Chriſtus in cœlum extulit, & à veritate verbi & à fidei „ ratione confeſſioneque abhorreat.„ Sed, eſt is propter hæc & alia fidei purioris placita conſtanti confeſſione prolata, ſupremo affectus ſupplicio, atque Tornaci d. 23. Julii A. 1552. exuſtus, quanquam is magis obdormiſcere viſus ſit medio in igne (a), quam mori, non minus placidè, quam ſi quis ſomno naturali quieſceret.

Ex his omnibus patet, quam opportunè ſub initium anni 1553. votum ſuum exſeruerit *Andreas* HYPERIUS, Vir doctiſſimus, in Epiſtola (b) ad Georgium Caſſandrum: „ Utinam „ aliquando detur doctrinam cœleſtem, quæ te, quæ me, quæ „ multos alios vitæ innocentiæ commendatos coëgit exulatum „ ire, in patria noſtra (c) locum aliquem tandem aliquando obtinere! Utinam, inquam, Deus Pater cœleſtis ſic noſtratibus „ aliquando faveat, ut Jeſu Chriſti filii ejus ſalutare Evangelium „ pure apud eos prædicetur! Non quod ego ullo reditus in „ patriam deſiderio tenear; ſed quod innumerabilibus bonis „ vi-

(a) PANTALEON l. c. fol. 226.

(b) vid. *Illuſtrium Viror. Epiſt.* edente HEINSIO Centur. I. ep. 7. pag. 47.

(c) De *Andrea* HYPERIO, quod celebre ejus apud Reformatos deinceps no-

„ viris, quos ſcio ibi cum gemitu, & lacrymis ad regnum Dei
„ aſpirare, conſultum toto pectore cupiam.

F f §. LXVII.

nomen fuit, hic paucis notamus, Eum *Hyperis* oppido Flandriæ A. 1511. d. 16. Maji natum atque *Hyperii* nomen inde ſortitum eſſe: Studiorum tirocinia cum apud Inſulas Flandrorum & Lutetiam Pariſiorum poſuiſſet, ad ulteriora cumprimis Philoſophica eſt progreſſus, atque Joach. Ringelbergii Antverpiani, adoleſcentis in omni artium genere ad miraculum usque docti conſuetudine uſus, artium quandam encyclopædiam animo concepit; Deinde apud Pariſienſes prima quoque doctrinæ Theologicæ rudimenta hauſit, quæ tamen pro temporis illius conditione magis ex Decretorum Pontificiorum libris quam ex Scripturæ S. tabulis hauriebantur: Interea verò, dum is apud Pariſios ſtudiis incumbebat, non neglexit feriarum cumprimis hiemalium tempore literarium iter per Galliæ atque Italiæ loca quamplurima inſtituere, atque per eam cum viris doctis converſationem ſuam locupletare ſcientiam. In patriam ubi A. 1535. reverſus erat, primò quidem Germaniam inferiorem, deinceps verò, etiam ſuperiorem peragravit, ut celebriores cum Academias tum viros doctos inviſeret; Ita autem denuò redeunti Abbatia quædam ſatis lauta ipſi deſignata erat, neque quicquam reſtabat, niſi ut ſuum proderet conſenſum *Carondiletus* Archiepiſcopus Panormitanus Cæſaris cancellarius; At verò, tum divina providentia factum eſt, ut non ſolum ſuum denegaret cancellarius aſſenſum, ſed & ut non ſine manifeſto periculo à competitoribus accuſaretur noſter, *quod ſuperiorem Germaniam hæreticis ſcatentem adiiſſet, ſeque adeo in hæreſeos ſuſpicionem conjeciſſet*; Ea enim res, ut ab Eccleſia Pontificia tantò fieret alienior effecit, ſiquidem & per integrum quadriennium abinde in Angliam receſſit, ibi familiaritate graviſus & amicitia Caroli *Montioji*, Baronis eruditiſſimi, donec A. 1540. inde quoque ſeſe, propter Henrici VIII. in peregrinos acerba admodum promulgata edicta, recipere debuit; Tum verò is primò Antverpiam repetere, deinceps Argentoratum contendere, niſi in ipſo itinere apud Marpurgenſes ipſi peramica injecta fuiſſent vincula; Ibi enim cum tranſitum ſolummodò meditaretur, Gerardi *Noviomagi* ſuaſu & argumentis inductus ſubſtitit, atque quod reliquum vitæ fuit in munere Profeſſorio tranſegit, variisque cum diſputationum tum declamationum exercitiis ſuos per integros 22. annos exercuit, atque eruditis piisque lucubratiunculis nominis celebritatem ad poſteritatem tranſmiſit; fato ſuo functus A. 1564. Scripta ejus præcipua ſunt: *De ratione ſtudii Theologici. De formandis concionibus, de quotidiana lectione & meditatione ſacrarum literarum, de publica in pauperes beneficentia*: Commentaria *in Epiſtolas Paulinas omnes*; Commentarius *in Ep. ad Hebræos.* De *conjugio miniſtrorum eccleſiæ.* *Quo-*

Digitized by Google

§. LXVII. De *Eccleſia Peregrinorum in Anglia*, cum in ſuperioribus quædam delibaverimus, non videbitur à filo noſtro alienum, ſi adhuc pauca quædam referamus, atque huic noſtræ hiſtoriæ intertexamus: Innumeros ex Germania & Gallia, ſed cumprimis ex Belgio ſemet in Angliam religionis cauſa recepiſſe, dum Imperii habenas EDUARDUS VI. & ejus nomine *Eduardus Seimour*, Protector & Somerſethiæ Dux tractabat, certum eſt; Erat enim Dux ille Somerſethenſis (a), Reformatæ religionis fautor ac promotor acerrimus, auctorque fuit Eduardo Regi (b), ut ſtatum religionis in Anglia immutaret, adminiſtro Thoma Cranmero, qui jam ab Henrico Patre Archiepiſcopatum Cantuarienſem acceperat, quique uti ſanctiſſimus erat, ita veritatis Evangelicæ ſtudioſiſſimus. Peregrinis itaque in ingentem numerum multiplicatis, ne vel ductor deeſſet atque ſacrorum præfectus, qui & doctrinam & diſciplinam pariter ordinaret, effectum eſt, quando *Johannes à* LASCO, nobilis ille Polonus, A. 1548. inſtinctu Petri Martyris, tum apud Oxonienſes jam Doctoris, & Turneri Medici rogatus fuit (c), ut Emda, cujus Eccleſiæ Paſtorem præcipuum is agebat (d), relicta, in Angliam, ad ordinem Eccleſiaſticum in Eccleſia iſta Peregrinorum conſtituendum ſe conferret: Quod & fecit, venia ad breve tempus ab Anna Comitiſſa impetratâ. At verò, cum is ſequenti anno, ſimulac potuit, confecto in Anglia negotio, rediiſſet, ſuamque Eccleſiam Emdanam repetiviſſet, factum tamen eſt, ut pau-

Quomodo intelligi debeat locus ad Rom. I. *Homines à Deo in reprobam mentem tradi, tum quomodo peccata peccatis puniantur etſim.* Eſt verò memorabile, quod is de ſe in tractatu de ſacris ſtudiis non deſerendis refert: „ Hæc mea ars, hæ màchinæ bellicæ, hæc conſilia militaria, quibus contra adverſarios qui me lædunt, me defendo, repugno, atque „ frequenter ſupero; TACEO, FERO, SPERO. „

(a) Eſt eximia ad eum Epiſtola Johannis CALVINI data d. 22. Octobris 1548. cujus initium: *Etſi in ea provincia, quam nunc ſuſtines* &c. quæ in Epiſtolis Calvini legitur Opp. Tom. IX. fol. 39. & ſq. conf. BURNET. Hiſt. Ref. Anglic. Tom. II. p. 58. edit. Latinæ.

(b) v. THUAN. Hiſtor. Lib. III. §. V. fol. 104.

(c) PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 407.

(d) vid. §. XLVI. pag. 148.——151.

paulo poſt, propter formam ſacrorum, quam (uti vidimus (a)) ex libello *Interim* recipi omnino volebat Cæſar, qui Theologos ſuo edicto in his minus parentes templis continuò arceri ac dimitti jubebat, is Emdam denuo relinquere deberet, atque altera vice in Angliam migraret, ubi tum ab A. 1550. usque ad regnum Mariæ, & tutum habuit receptum & Peregrinorum Eccleſiæ maximo cum eorum emolumento præfuit.

Enimverò habuerant jam A. 1548. & 1549. ſuos conventus eccleſiaſticos atque ſuas conciones (b) hi Confeſſores intra privatos parietes, & ſpes affulgebat, ulteriora ipſis conceſſum iri privilegia. Neque ſanè illa ſpe fruſtrati ſunt, indulſit enim brevi poſt Optimus Princeps, huic eidem Eccleſiæ peregrinorum, quæ maximam partem rigoroſo illo Caroli V. edicto ex regionibus Belgicis ſe huc receperat, eorumque miniſtris Gualtero *Deloeno* Alcmarienſi & Martino *Micronio* Flandro, Templum, quod Auguſtinianorum quondam fuerat Monachorum, atque ut in eo puriora celebrarent ſacra conceſſit. Neque id tantummodo, ſed &, quum Johannes à Laſco, unà cum Johanne Utenhovio A. 1550. publicam ejus indulti confirmationem à Rege Sereniſſimo expeteret, Rex petito annuens eam ipſis gratioſiſſimè dari curavit, ſeque uti Patrem Patriæ, ita Eccleſiæ Protectorem & Fidei Defenſorem præbuit; atque anno regiminis quarto, publicum hoc atque memorabile ipſis conceſſit diploma. (c)

EDUARDUS SEXTUS Dei Gratia Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, fidei defenſor, & in terra Eccleſiæ Anglicanæ & Hi-

(a) vid. §. XLI. pag. 203.

(b) vid. Epiſt. *Petri* MARTYRIS ad Jo. Utenhovium d. 15. Januarii 1549. ſcriptam, quæ in *Archivo* ſervatur *Eccleſiaſtico* eccleſiæ illius Lit. L. pag. 27. ubi hunc in modum: „ Quod autem vos & conciones „ intra parietes habeatis & conventus piorum quandoque ſint, non poſſum „ non vehementer gaudere. Faxit Deus, ut iſtorum bonorum videamus „ quandoque juſtas acceſſiones. Neque dubito, diabolum invidere iſtis „ initiis, verum cum tu in hac militia jam ſis veteranus, impetrabis tua „ fide & ſollicita cura, ne de ovibus lupus victor triumphet. „

(c) vid. *Joh. à* LASCO Forma & ratio eccleſiaſtici miniſterii in Eccleſia Peregrinorum &c. pag. 651. ſq. & BURNET. Hiſtor. Reform. Tom. II. inter documenta num L. I. fol. 120. edit. Latin.

Hibernicæ ſupremum ſub Chriſto caput. *Omnibus* ad quos præſentes literæ pervenerint, ſalutem.

Cum magnæ quædam & graves conſiderationes nos ad præſens ſpecialiter impulerunt, tum etiam cogitantes illud quanto ſtudio & charitate Chriſtianos Principes in ſacroſanctum Dei Evangelium & religionem Apoſtolicam ab ipſo Chriſto inchoatam, inſtitutam & traditam animatos & propenſos eſſe conveniat, ſine qua haud dubiè politia & civile regimen neque conſiſtere diu, neque nomen ſuum tueri poteſt, niſi principes cæterique præpotentes viri, quos Deus ad Regnorum gubernacula ſedere voluit, id imprimis operam dent, ut per totum reipublicæ corpus caſta ſynceraque religio diffundatur, & Eccleſia in verè Chriſtianis & Apoſtolicis opinionibus & ritibus inſtituta & adulta, per ſanctos ac carni & mundo mortuos miniſtros conſervetur, pro eo quod Chriſtiani Principis officium ſtatuimus inter alias graviſſimas de regno ſuo bene ſplendideque adminiſtrando cogitationes etiam religioni, & religionis cauſa calamitate fractis & afflictis exulibus conſulere.

Sciatis quòd non ſolum præmiſſa contemplantes, & Eccleſiam à Papatus tyrannide per nos vindicatam in priſtina libertate conſervare cupientes, verum etiam exulum ac peregrinorum conditionem miſerantes, qui jam bonis temporibus in Regno noſtro Angliæ commorati ſunt, voluntario exilio religionis & Eccleſiæ cauſa mulctati, quia hoſpites & exteros homines propter Chriſti Evangelium ex patria ſua profligatos & ejectos, & in Regnum noſtrum profugos præſidiis ad vitam degendam neceſſariis in Regno noſtro egere, non dignum eſſe, neque Chriſtiano homine, neque principis magnificentia dignum eſſe duximus, cujus liberalitas nullo modo in tali rerum ſtatu reſtricta clauſave eſſe debet. Ac quoniam multi Germanæ nationis homines ac alii peregrini qui confluxerunt, & in dies ſingulos confluunt in regnum noſtrum Angliæ ex Germania, & aliis remotioribus partibus, in quibus Papatus dominatu Evangelii libertas labefactari & premi cœpta eſt, non habent certam ſedem & locum in regno noſtro, ubi conventus ſuos celebrare valeant, ubi inter ſuæ gentis & moderni idiomatis homines religionis negocia & res Eccleſiaſticas pro patrio ritu & more intelligenter obire & tractare poſſint.

Id-

Idcirco de gratia noſtra ſpeciali, ac ex certa ſcientia & mero motu noſtris, nec non de aviſamento Conſilii noſtri volumus, concedimus & ordinamus, quod de cætero ſit & erit, unum *Templum* ſive ſacra ædes in civitate noſtra Londinenſi quod vel quæ vocabitur *templum Domini Jeſu*, ubi congregatio & conventus Germanorum & aliorum peregrinorum fieri & celebrari poſſit ea intentione & propoſito, ut à miniſtris Eccleſiæ Germanorum aliorumque peregrinorum, ſacroſancti Evangelii incorrupta interpretatio, ſacramentorum juxta verbum Dei & Apoſtolicam obſervationem adminiſtratio fiat. Ac *templum illud* ſive *ſacram ædem illam* de uno ſuperintendente & quatuor verbi miniſtris erigimus, creamus, ordinamus & fundamus per præſentes. Et quod idem ſuperintendens & miniſtri in re & nomine ſint & erunt *unum corpus corporatum & politicum* de ſe per nomen ſuperintendentis & miniſtrorum Eccleſiæ Germanorum, & aliorum peregrinorum ex fundatione Regis Eduardi Sexti in civitate Londinenſi per præſentes incorporamus, ac corpus corporatum & politicum, per idem nomen realiter & ad plenum creamus, erigimus, ordinamus, facimus & conſtituimus per præſentes, & quæ ſucceſſionem habeant.

Et ulterius de gratia noſtra ſpeciali, ac ex certa ſcientia & mero motu noſtris: nec non de aviſamento Conſilii noſtri dedimus & conceſſimus, ac per præſentes damus & concedimus præfato Superintendenti & miniſtris Eccleſiæ Germanorum & aliorum peregrinorum in civitate Londinenſi totum illud templum ſive Eccleſiam nuper fratrum Auguſtinenſium in civitate noſtra Londinenſi ac totam terram, fundum & ſolum Eccleſiæ prædictæ, exceptis toto choro dictæ Eccleſiæ terris, fundo & ſolo ejusdem. *Habendum* & gaudendum dictum templum ſive Eccleſiam ac cætera præmiſſa exceptis, præexceptis, præfatis ſuperintendenti & miniſtris & ſucceſſoribus ſuis, *Tenendum* de nobis hæredibus & ſucceſſoribus noſtris in puram & liberam elemoſynam.

Damus ulterius de aviſamento prædicto, ac ex certa ſcientia & mero motu noſtris prædictis ac per præſentes concedimus, præfatis Superintendenti & miniſtris & ſucceſſoribus ſuis plenam facultatem, poteſtatem & autoritatem ampliandi & majorem fa-

Digitized by Google

ciendi numerum miniſtrorum & nominandi & appunctuandi de tempore in tempus tales & hujusmodi ſubminiſtros ad ſerviendum in templo prædicto, quales præfatis ſuperintendenti & miniſtris neceſſarium viſum fuerit. Et quidem hæc omnia juxta beneplacitum Regium.

Volumus præterea, quod *Joannes à Laſco* natione Polonus, homo propter integritatem & innocentiam vitæ, ac morum, & ſingularem eruditionem valde celebris, ſit primus & modernus Superintendens dictæ Eccleſiæ, & quod Gualterus *Delœnus*, *Martinus* Flandrus, Franciſcus *Riverius*, *Richardus Gallus*, ſint quatuor primi & moderni miniſtri.

Damus præterea & concedimus præfatis Superintendenti & miniſtris & ſucceſſoribus ſuis facultatem, autoritatem & licentiam poſt mortem vel vacationem alicujus miniſtri prædictorum de tempore in tempus eligendi, nominandi & ſurrogandi aliam perſonam habilem & idoneam in locum ſuum. Ita tamen quod ſic nominatus & electus præſentetur & ſiſtatur coram nobis hæredibus vel ſucceſſoribus noſtris, & per nos hæredes vel ſucceſſores noſtros inſtituatur in miniſterium prædictum. *Damus* etiam & concedimus præfatis, ſuperintendenti, miniſtris & ſucceſſoribus ſuis facultatem, autoritatem & licentiam poſt mortem ſeu vacationem Superintendentis de tempore in tempus eligendi, nominandi & ſurrogandi aliam perſonam doctam & gravem in locum ſuum. Ita tamen quod ſic nominatus & electus præſentetur & ſiſtatur coram nobis hæredibus vel ſucceſſoribus noſtris, & per nos hæredes vel ſucceſſores noſtros inſtituatur in officium Superintendentis prædictum.

Mandamus & firmiter injungendum præcipimus tam Majori Vicecomitibus & Aldermannis Civitatis noſtræ Londinenſis quam Epiſcopo Londinenſi & ſucceſſoribus ſuis cum omnibus aliis Archiepiſcopis, Epiſcopis, Juſticiariis, Officiariis & miniſtris noſtris quibuſcunque, quod permittant præfatis Superintendenti & miniſtris & ſua ſuos liberè & quietè frui, gaudere, uti, & exercere ritus & ceremonias ſuas proprias & diſciplinam Eccleſiaſticam propriam & peculiarem, non obſtante quod non conveniant cum ritibus & ceremoniis in Regno noſtro uſitatis abs-

abſque impetitione, perturbatione, aut inquietatione eorum, vel eorum alicujus, aliquo ſtatuto, actu, proclamatione, injunctione, reſtrictione ſeu uſu in contrarium inde ante hac habitis, factis, editis ſeu promulgatis in contrarium non obſtantibus. *Eo quod* expreſſa mentio de vero valore annuo aut de certitudine præmiſſorum ſive eorum alicujus, aut de aliis donis ſive conceſſionibus per nos præfatis Superintendenti, miniſtris & ſucceſſoribus ſuis ante hæc tempora factis in præſentibus minimè facta exiſtit: aut aliquo ſtatuto, actu, ordinatione, proviſione ſive reſtrictione inde in contrarium factis, editis, ordinatis, ſeu proviſis. Aut aliqua alia re, cauſa vel materia quacunque in aliquo non obſtante. *In cujus* rei teſtimonium has literas noſtras fieri fecimus patentes. *Teſte* me ipſo apud Leighes viceſimo quarto die Julii, Anno regni noſtri quarto per Breve de privato ſigillo, & de datis prædicta autoritate parliamenti. P. South. Vuel.

W. HARRYS.

Ex publicis hiſce literis adeò liberaliter atque munificè indultis patet, quam Rex in politicum corpus veluti coire fecerit hunc cœtum, cui perinſignia eaque invidenda conceſſit privilegia; Sed &, quod magis eſt, ex peregrinis illis trecentos & octoginta tanquam indigenas haberi & pro regni Anglicani civibus natis reputari (a) juſſit.

Quænam autem præcipua tum cura fuerit Johannis à Laſco, non melius quam ex ipſius verbis addiſci poteſt; Is verò ita (b): „ Hujus igitur (Cranmeri) hortatu, cum ego quoque per Regem illum vocatus eſſem & leges quædam patriæ obſtarent, „ quo minus publici potiſſimum cultus divini ritus ſub Papiſmo „ uſurpati (pro eo ac Rex ipſe cupiebat) repurgari protinus „ poſſent. Ego verò pro Peregrinorum eccleſiis ſedulò inſta-

„ rem,

(a) Id ſibi ex diplomatum actis conſtare aſſeverat BURNETUS in Hiſt Ref. Anglic. Tom. II. fol. 107. atque adeò notari debet, deinceps quando poſt Mariæ Reginæ obitum, ſub Eliſabetha, nova noſtris concedebantur halcyonia, iique ad priſtinas has commorationis ſedes redirent, tamen denegatum iis tum fuiſſe, ne politicum aliquòd corpus conſtituerent.

(b) vid. à LASCO forma & rat. eccleſiaſtici miniſterii &c. in præfatione.

Digitized by Google

,, rem, ita demum placuit, ut ritus publici in Anglicis Eccle-
,, ſiis per gradus quoſdam (quantum per leges patrias omnino
,, liceret) repurgarentur. Peregrinis verò hominibus (qui patriis
,, hac alioqui in parte legibus non uſque adeo tenerentur) Ec-
,, cleſiæ concederentur, in quibus omnia liberè, & nulla ri-
,, tuum Patriorum habita ratione, (juxta doctrinam duntaxat
,, atque obſervationem Apoſtolicam) inſtituerentur, ita enim
,, fore, ut Anglicæ quoque Eccleſiæ ad puritatem Apoſtolicam
,, amplectendam unanimi omnium regni ordinum conſenſu exci-
,, tarentur. Ejus verò conſilii Rex ipſemet (pro ſua pietate) præ-
,, cipuus non autor tantum, ſed etiam propugnator fuit. Etſi
,, enim id in Senatu Regio omnibus propemodum placeret, ip-
,, ſéque Cantuarienſis Archiepiſcopus rem modis omnibus pro-
,, moveret: non deerant tamen qui id moleſtè ferrent, adeoque
,, & reluctaturi fuiſſent huic inſtituto Regio, niſi Rex ipſe, non
,, tantum autoritate ſua reſtitiſſet: ſed productis etiam inſtituti
,, hujus rationibus conatus eorum repreſſiſſet. Conceſſit itaque
,, Peregrinorum Eccleſiis, & quidem ea lege ſeu libertate po-
,, tius, ut in illis omnia juxta doctrinam atque obſervationem
,, Apoſtolicam inſtituerentur: cura illarum mihi (Regia & Se-
,, natus autoritate) committebatur, jubebarque mihi collegas aſci-
,, ſcere quos ei miniſterio aptiſſimos eſſe judicarem: ut illorum
,, nomina Regio Diplomati inſererentur. Quod ubi factum eſſet,
,, noſque jam diploma Regium haberemus, & videremus ean-
,, dem planè conditionem diplomati ipſi (diſertis verbis) inſer-
,, tam eſſe, cognitam ita haberemus mentem (hac in parte) &
,, Majeſtatis Regiæ & Senatus ipſius, præterea ſciremus magnam
,, eſſe omnium piorum de nobis (in novo hoc noſtro miniſterio)
,, expectationem: denique moneremur etiam, ut non tantum
,, propter miniſterii noſtri fidem (quam tamen in proſpectu no-
,, ſtro ſemper, & ante omnia habere deberemus) ſed propter
,, adverſariorum quoque dolos diligenter caveremus, ne quid
,, omnino in noſtris inſtitueremus Eccleſiis, quod doctrinæ at-
,, que obſervationi Apoſtolicæ non proximè reſponderet, nimi-
,, rum ſi quid aliter inſtitueremus, excidiſſe jam à facta nobis
,, Eccleſiarum conceſſione videri poſſemus: qui conditionem

alio-

Digitized by Google

„ alioqui nobis præſcriptam inobedientia noſtra violaſſemus. „ Hæc ita (inquam) cum ſe haberent omnia, noſtri ſanè eſſe „ officii exiſtimavimus, ut præſcriptam nobis conditionem (per „ ſe alioqui juſtiſſimam) modis omnibus (pro noſtra virili) ſe- „ queremur. Ne quid autem præcipitanter in re tanta agere- „ mus, initiò nihil aliud ſtuduimus, quàm ut Eccleſiæ per pu- „ blicas, tum Germanicas tum Gallicas conciones colligeren- „ tur, inque catalogos referrentur nomina omnium, quæ ſub „ alterutra Eccleſia cenſeri vellent. Creſcente autem indies ma- „ gis ac magis utraque Eccleſia, utrobique etiam Seniores ſive „ Presbyteri, atque item Diaconi conſtituebantur. Ut illi qui- „ dem gubernandæ nobiſcum & cum collegis noſtris alterutrius „ Eccleſiæ curam ſuſtinerent: iſti verò colligendis ac diſpenſan- „ dis eleemoſynis præeſſent. Mox communi aſſenſu omnium „ utriusque Eccleſiæ miniſtrorum ac Seniorum, edita eſt fidei „ publica Profeſſio: cujus potiſſimum nomine Eccleſiæ ipſæ „ colligebantur, atque hæc explicabatur in publicis concioni- „ bus, ut ab omnibus intelligi poſſet. De inſtituendis verò cul- „ tus divini ritibus, ſuſpenſa aliquandiu deliberatio fuit: donec „ populus doceretur, rituum varietate non ſcindi Eccleſias, „ hos enim temporarios eſſe, atque Eccleſiarum ædificationi „ (pro locorum ac temporum ratione) ſervire oportere. Non „ eandem ubique Eccleſiis omnibus eſſe libertatem repurgandi „ protinus omnia: atque alicubi ſine magno turbarum metu vix „ quidquam mutari poſſe. Præſtare autem, aliquam Eccleſia- „ rum reſtitutionem haberi, quam nullam: etiamſi quædam in- „ viti ferre cogamur. Proinde gratulandam eſſe libertatem iis, „ qui illam adepti eſſent: ſed & illos in omni charitate feren- „ dos juvandosque eſſe, qui quo vellent, per temporum iniqui- „ tatem, eluctari adhuc non poſſent. Horum ita viſum eſt plu- „ ries ac diligenter moneri Eccleſias: priusquam de ritibus ullis „ inſtituendis quidquam omnino ſtatueretur, ut illorum diverſi- „ tas, neque Anglicas poſtea Eccleſias offenderet: & noſtras „ item in ſervandæ cum illis ſocietatis officiis nihilominus reti- „ neret. Poſtea rituum forma quædam conſcribebatur: & (prius- „ quam inſtitueretur) coram Eccleſia tota per partes ſuas expli-

„ cabatur, ſcripturarumque teſtimoniis confirmabatur, facta „ etiam poteſtate omnibus, ut nos amanter admonerent, ſi qua „ parte ſibi quiſpiam ſatisfactum non eſſe exiſtimaret. Ita vero „ jam edocta Eccleſia: ut neque ſciſſionem aliquam fieri intelli- „ geret, propter rituum varietatem: & certa eſſet etiam nihil „ ſibi obſervandum eſſe quod doctrinæ atque obſervationi Apo- „ ſtolicæ non proximè reſponderet: ventum eſt tandem, ad ri- „ tuum quoque noſtris Eccleſiis peculiarium inſtitutionem. In „ quibus interim aliquam etiam varietatem (inter noſtras ipſorum „ Eccleſias) retinuimus, exiguam quidem illam, & quæ non „ cuivis eſſet conſpicua: ſed quæ indicium tamen faceret, ſuam „ cuique eccleſiæ libertatem (hac in parte) conſtare. Eam por- „ rò ita parvam varietatem proſequuti hîc undequaque non ſu- „ mus: niſi ſicubi id res ipſa viſa eſt poſtulare, ſed Germanicæ „ potiſſimum Eccleſiæ ritibus conſcribendis operam dedimus: „ quod & illa à me id peculiariter peteret, & ego familiarius „ in illa etiam (propter majorem linguæ uſum) verſarer. „

§. LXVIII. Erant igitur quatuor tum Eccleſiæ Belgicæ ſive Gallo-Belgicæ peregrinorum Miniſtri, Gualterus *Delœnus*, Martinus *Micronius*, Franciſcus *Riverius* & *Richardus Gallus*, quibus *Johannes à Laſco* Superintendens præerat, iisque aſſiſtebat tanquam Presbyter *Johannes Utenbovius*, individuus ab eo tempore Johannis à Laſco comes & fidus Achates. Neque dubitari poteſt, quin longè plurima indies ceperit incrementa ſtatus illius Eccleſiæ, dum Eduardus Rex, atque Dux Somerſethenſis vivebant; Enimverò non tantum, cum M. *Bucero* qui apud Cantabrigienſes & cum P. *Martyre* qui apud Oxonienſes verſabantur atque doctrinæ Evangelicæ puritatem tenebant & aſſerebant, frequens huic Eccleſiæ intercedebat commercium literarium, de rebus vel ad doctrinam vel ad diſciplinam facientibus; Verum etiam, *Johannes à Laſco* quò purior de ſacramentis doctrina innoteſceret, primò *Bullingeri*, Theologi Tigurini librum *de ſacramento euchariſtiæ* Londini in lucem dedit, deinceps propriam *de Cœna Domini* confeſſionem edidit, in qua genuinam verborum Chriſti *Accipite*, *edite*, *hoc eſt corpus meum*, mentem explicat; Porrò reliquam doctrinam & guberna-

tio-

tionem (a) ita inſtituit, ut an quid ei in eo genere praxeos eccleſiarum reſtitutarum uſpiam extet ſimile meritò dubitemus; Dum intereà *Johannes Utenhovius* in uſum Eccleſiæ *Pſalmos Davidicos* & in Belgicos transferebat rhytmos & Muſicis inſtruebat modulationibus, eosque ad publicos eccleſiæ uſus adaptabat, & reliqui omnem navabant operam, ut Chriſtum ſincerè prædicarent, magnoque ſtudio veram in populo pœnitentiam urgerent, atque diſciplinam Eccleſiaſticam adminiſtrarent: Adeò ut brevi tempore is cœtus jam ad trium vel quatuor millium hominum numerum excreſceret, atque majora quotidie pollliceretur augmenta.

At verò, vix Eduardus Rex piiſſimus, maximo bonorum omnium & piorum hominum dolore A. 1553. d. 6. Julii naturæ debitum ſolverat, quin omnia prorſus dilabi atque in pejus ruere, ut, ſuccedente Maria Regina, à qua graviſſima perſecutio cum reſtitutione Papatus inminebat, eodem adhuc anno ſeſe abinde recipere debuerint Petrus *Martyr* (b), & Johannes à *Laſco*, una cum Joh. *Utenbovio*, ceterisque peregrinis, utque Eccleſia tota, cui templum quod ſub Eduardo acceperat adimebatur, diſſiparetur, & per varias divagari regiones cogeretur;

Et fuerunt, qui tum perſecutionum æſtum evitantes, ſedes in peregrinis & ignotis terris & cumprimis in Dania, quorſum ſingularis Chriſtiani III. Regis pietas, quæ paſſim prædicabatur alliciebat, quærerent; Augebat votum, quod opportuno cum maximè uti videbatur tempore, duæ naves Danicæ in Tameſi vacuæ, & exules recipere paratæ nihil aliud quam ventum (c) ſecundum in Daniam operirentur. Quotquot igitur ad eam navigationem accincti erant, naves illas Danicas conſcendunt atque d. 17. Septembris iter illud ingrediuntur (d); Erant autem in utraque illa

Gg 2 navi

(a) Huc illa pertinet, quam §. XLVI. p. 150. citavimus, *Forma & Ratio Eccleſiaſtici Miniſterii* &c. auctore Jo. à LASCO.

(b) De P. *Martyris* ſeceſſu memorabilia quædam in Epiſtola Julii Terentiani referuntur in centur. epiſtolar. Fueſſlin. n. LXXVI. p. 304. ſq. erat vero *Bucerus* jam A. 1551. Cantabrigiæ mortuus.

(c) vid. UTENHOV. narrat de peregrin. &c. p. 20. 21.

(d) Reliquos verò Fratres Belgas primò Londini manſiſſe, quando P. Delœnus Gualteri Filius, inter eos, ad menſes aliquot magno ſuæ vitæ pe-

navi Danica circiter 175. homines ex Belgis potiſſimum & Gallis, unà cum Anglis quibuſdam & Scotis, qui ſe reliquis adjunxerant. In altum delati, prius quidem ſatis ſecundo ferebantur vento, ſed brevi poſt coorta tempeſtate adverſa, multum laboris pariter atque periculi ſubire debuerunt, donec ægrè admodum poſt ſex ſeptimanarum oberrationem in Daniam appellebant: At verò tantum aberat ut juxta ſpem & expectationem ſuam, ibi fraternè reciperentur, atque exoptatam invenirent requiem, ut potius in aſperrimis hyemis frigoribus, ut illic à fluctibus reſpirarent paululum, ipſis quoque negaretur, quin imò, ut, quià in una Euchariſticæ formulæ interpretatione à rigidis illis Lutheranæ fidei exactoribus diſcrepabant, hoſpitio cum ſuis prohiberentur, atque ne ut ſereniorem quidem expectarent tempeſtatem permitterentur; Non tam Chriſtiani Regis aſperitate quadam aut immanitate, quippe à qua mores ejus quod alieni fuerint, Annales tradunt, quam nimia potius ejus vel in Theologos ſuos lenitate ac facilitate, vel credulitate atque in privata ſuorum dogmata propenſione;

Sed hanc noſtris exulibus illatam injuriam veterem refricare non fuiſſet animus, niſi etiam noſtris temporibus eſſent, qui vel eam ὀνοματι περιπετῆειν, atque ſub zeli (ne ſcilicet error ſacramentarius diſſeminaretur) nomine commendare, vel totam illam hiſtoriam inficiari, vel eam ſaltem, quæ ea de re extat narrationem, ſuſpectam reddere atque falſi inſimulare non vererentur; Cum tamen ipſa narratio, non ſolum ab his ipſis, quibus is dolor illatus erat, eodem tempore quo refelli potuiſſet ſi quid immixtum falſi fuiſſet, fuerit edita, ſed & ſibi per omnia ſit ſimilis, nuda, neque taceat laudes adverſariorum, nec proprios nævos diſſi-

periculo munus Evangelii adminiſtravit. Et habemus *Epiſtolam*, quæ in Archivo Eccleſ. Belg. Londin. reperitur ſub. lit. L. fol. 113. ſcriptam A. 1554. ad *Joh. à Laſco* tum apud Emdanos denuò commorantem, in qua *Londinenſis* Eccleſiæ ſtatus ſub cruce nobis delineatur, quam inter Documenta huic Volumini ſubjecta Num. XIII. referemus; Eam autem ſcriptam à *P. Delæno* ſuſpicamur; Sed & inter Gallos Franciſcus Riverius, deinceps apud Francofurtenſes Miniſter, aliquantiſper Londini manſit, uti teſtis eſt UTENHOVIUS in narrat. cit. p. 22. 23.

Digitized by Google

diſſimulet, nec quicquam habeat, quo vel exaggeratum vel imminutum eſſe factum ſuſpicari quiſpiam cum ratione (a) poſſit.

Quidquid ſit, cum Hoſpitii jus ipſis in Dania denegaretur, & ne hibernandi (b) quidem moram impetrare poſſent, Peregrini noſtri denuò, ſibi ut naves conquirerent & anchoram ſolverent, injunctum videbant, in Germaniam ſuum dirigentes curſum. Neque verò à Roſtochienſibus (c), Wismarienſibus (d) Lubecenſibus (e) & Hamburgenſibus (f), quò deinde ſe contulerunt profugi, benignius ſunt habiti, renitente imprimis Joachimo Weſtphalo, acerbiſſimi ingenii Theologo Hamburgenſi, qui eos quos ob conſtantem Anglicanæ doctrinæ profeſſionem perſecutio interemerat (infandum dictu) *Martyres Diaboli* appellitare ſolebat.

Noſtri igitur per tot caſus infeliciter agitati, tandem A. 1554. menſe Martio Friſiam denuò acceſſerunt Orientalem, atque cum ab Anna Comitiſſa, Friſiæ Domina, tum ab Emdanis, tum à reliquis Friſiæ civibus & incolis, omnibus humanitatis officiis excepti, tranquillum ærumnarum portum invenerunt; dum intereà quidam eorum *Francofordiam* commigrare, atque ibi novam Peregrinorum eccleſiam condere, alii *Dantiſcum*, *Veſaliam* alii,

 alii

(a) Eſt verò dilutum, ſæpius licet à Doctoribus Lutheranis repetitum, atque ingeminatum, cumprimis autem à *Maſio* Theologo Dano & *Loeſchero* Theologo Saxone, quod dicunt, „ Hiſtoriam illam Utenhovii „ poſtquam edita eſſet, multis Reformatorum, ac præſertim Ludovico „ Lavatero diſplicuiſſe, „ quaſi exinde quidpiam adverſus ipſius narrationis fidem hiſtoricam inferri poſſet: cum longè tamen aliter ſe habeant LAVATERI verba, quæque pium ejus tantum atque intenſum concordiæ ſtudium præ ſe ferunt, non verò, ut ullam inde adverſus Utenhovii narrationem elicere fas ſit inſimulationem: Verba hæc ſunt: „ Multi au- „ tem eruditi & pii viri, licet de veritate hujus hiſtoriæ minimè dubita- „ rent, maluiſſent tamen non evulgatam, ſed ſempiterna oblivione ſe- „ pultam eſſe, idque propter offenſiones, quæ inde orituræ videbantur, „ &, ne ad poſteros res tam mali exempli tranſmitteretur. vid. LAVAT. Hiſtor. Sacram. fol. 40. a.

(b) UTENHOV. narr. hiſtor. pag. 109——112.

(c) Ibid. p. 118. ſq.

(d) Ibid. p. 120. ſq.

(e) Ibid. p. 165. ſq.

(f) Ibid. p. 191.

alii *Argentoratum*, alii alias civitates adire, atque de tuto ſibi hoſpitio proſpicere allaborabant, quarum tamen rerum enarratio ad ulteriora, quam quæ hic proferimus ſpectant tempora.

§. LXIX. Inter ea tamen, quæ in ipſo fere itinere contigerunt commemorari meretur Colloquium inter *Martinum Micronium* & *Mennonem Simonis* celebrem ſectæ anabaptiſticæ paraſtatam apud Wismarienſes, ubi cum ſuis commorabatur Menno, habitum; In eo tractatum eſt (a), primùm de nimia Mennonis judicandi temeritate, qua in ſcriptis ſuis ſine ullo diſcrimine paſſim omnes à ſe diſſentientes, præſertim concionatores, ceu mundanos, carnales &c. condemnat; Actum deinde, de Magiſtratus auctoritate in jure gladii; Adhæc, de divortio, poſtremò & quidem fuſius, de Incarnatione Chriſti Domini; Factum hoc eſt A. 1554. d. VI. Februarii.

Enimverò noſtri, per id colloquium cui auditores interfuerant, haud paulo in doctrinæ veritate facti confirmatiores, ſtatim novum quoddam pro aliorum quoque capitum tractatione ſibi exoptabant, quod ægre licet tandem tamen à Mennone atque ejus conſortibns impetrarunt. Fuit illud d. 15. Februarii habitum (b), ſed ita ut nec ſcopo nec expectationi noſtrorum ſatisfieret, cum enim in eo expectaretur tractatio de Baptiſmo, de Jurejurando, de Miniſtrorum vocatione ſimilibusque articulis, Menno, quem jam diximus ad hoc colloquium tardiorem atque lentiorem, denuò in omnia alia, atque rurſum exorſus eſt diſputare de humana Chriſti Domini natura, cujus originem ex cœleſti Dei Patris ſemine, non autem ex Mariæ virginis ſubſtantia eſſe aſſerebat; Cumque in ejus quæſtionis tractatione totus propemodum dies, reliquis articulis ne libatis quidem, conſumtus eſſet, re propemodum infecta, diſceſſum eſt. Cæterùm ea quæ in his colloquiis dicta factaque ſunt, omnia à Micronio copioſè Anno 1556. Belgica lingua in lucem ſunt edita.

Fuit

(a) UTENHOV. narr. hiſtor. p. 123. conf. Micron. in Hiſtor. diſputat A. 1556. 8. edita. p. 76. ſq. & Apolog. adv. Mennon. A. 1558. 8. pag. 42. 43.

(b) MICRON. Hiſtor. cit. p. 180. ſeqq. & in Apolog. fol. 85. ſeq. UTENHOV. p. 124.

Fuit idem hic annus 1554. quo ſui diſceſſus ex Papatu Hiſtoriam deſcripſit, MENNO, ſuorumque in nova erigenda ſecta conſiliorum rationem reddidit, cum is non Belgio tantum ſed & Friſia orientali expulſus eſſet atque apud Holſatos verſaretur; Id verò ante omnia in hac ſui diſceſſus Hiſtoria evincere voluit Menno (a), quam cum Monaſterienſibus illis priſcis eorumque ſeditioſis pariter atque turbulentis moliminibus ipſi nulla res fuiſſet, & nullum conſortium, quippe qui inde ab initio quoque eadem improbaſſet, ſeque in omnibus quæ ad civilem ſtatum adtinent, præbuiſſet morigerum & tranquillitatis publicæ ſtudioſum.

§. LXX. Erat hoc tempore Carolo Cæſari cum Henrico II. Galliarum Rege bellum, cujus primarius impetus in Belgicam exonerabatur, quando Gallus oppidula (b) quædam & munitiones in illa vicinia capiebat, diripiebat, & demoliebatur, omniaque longè & latè rapinis & incendiis devaſtabat, ut ingentem adverſus illum Cæſar educere cogeretur exercitum;

Neque verò quidquam mirabile magis tum accedit, quam quod, licet truculenta adeò in Evangelicos promulgata eſſent edicta, eaque ſine mora maxima cum ſeveritate darentur exſecutioni, Germanis tamen militibus adverſus Gallos in caſtris Cæſareis militantibus Evangelicæ religionis Profeſſio adeo libera permittebatur, ut quoque cultus publici & Eccleſiaſtarum Evangelicorum haberent libertatem, idque non in caſtris ſolùm, verum etiam in ipſis munitis oppidis, uti inter alia, *Lazari Swendii* (c) celeberrimi illius atque toto orbe notiſſimi Imperatoris Bellici legio, quæ in civitate Antverpienſi hibernabat, fere tota *Lutheranis* conſtabat, quibus præterea ſingulare illud, quod alioquin tanta cum ſuperſtitione prohibetur omnibus, concedebatur privilegium, comedendi carnem in quadrageſimis: Sic peregrinis, & militibus quidem liberum dabatur, quod inquilinis & civibus ſub graviſſima capitis pœna erat interdictum: Neque verò

(a) HOORNB. ſumm. Controv. p. 352. conf. §. XXXVIII. p. 114.
(b) SLEIDAN. Lib. XXV. fol. 485. b. HARÆ Annal. Brab. Tom. II. fol. 675.
(c) v. BRANT. Hiſt. Ref. p. 170. ex Weſenbekio pag. 13. 14. edit. Gall.

rò id non poterat murmura ſuſcitare, quin imò querelas varias & contentiones, eorum, qui facinus indignum arbitrabantur, id quod ſibi indigenis intercludebatur, concedi exteris; Veluti & *Antverpiæ* eodem tempore tumultuatum fuiſſe conſtat, licet ipſæ à Lazaro (a) introductæ copiæ turbas ſedaſſe dicantur, de aliquibus ſumto capitis ſupplicio, dum alii emungebantur argento.

Inter hæc paſſim ſævire Pontificiæ fidei dicam an immanitatis quæſitores, & confeſſorum ſanguine ſuam explere libidinem, ferrum, flammas, exilia, & proſcriptiones decernere in homines innocuos, & quorum vel nulla planè, vel non alia erat culpa, quam quod morbus (uti putabant,) menti inhæreret, ad quem, ſi quis eſſet, curandum, non iis quæ in corpus penetrant, ſed doctrina opus erat & ſedula inſtitutione, quæ in animum leniter inſtillata deſcendit, eundemque ſanare apta nata eſt. Fatendum tamen, mixta fuiſſe orthodoxorum & enthuſiaſtarum funera, horumque veſaniam perſecutionis rigori non ſemel fomitem præbuiſſe.

§. LXXI. Erat annus hujus ſeculi *quinquageſimus quintus*, quo poſt multas & longas diſceptationes Deus amplius noluit, ut res Evangelicorum tam turbatæ & proſtratæ jacerent, quin potius iis certam indulſit Pacem & ipſorum Religioni Libertatem in Imperio ſaltem Romano Germanico.

Carolum certè qui in conſcientias dominatum ſibi dudum arrogaverat, potenti manu compeſcuit Deus; Cum enim is Magdeburgum ob non receptum librum Interim fruſtrà aliquandiu per Mauritium Saxonem oppugnari curaſſet, ipſe tandem Mauritius, quod Joh. Fredericum & cumprimis Socerum ſuum Philippum Magnanimum Haſſiæ è captivitate diutina dimittere noluerat, in Cæſarem, cum Alberto Brandenburgico & Gallo tam feliciter bellum moverat, ut non modò jam altera vice Tridentinum Concilium diſſolveretur, ipſeque Carolus Oeniponte intempeſta nocte pluvio tempore ad accenſos funales, Villacum Carinthiæ oppidum, quod in finibus Venetorum eſt ſitum, aufu-

(a) vid. CAMERAR. notat. rer. præcipuar. A. 1555. in FREHER. ſcript. rer. Germ. T. III. p. 558.

ſugere territus deberet, Mauritius autem pleraſque Sueviæ & Franconiæ urbes occuparet, atque in iis cultum Evangelicum reduceret; Sed &, cum ſoli eſſent in armis Evangelici, Pontificii autem imparati plane, & Turca Ferdinandum urgeret, & denique Gallum Carolus metueret, ut mediante Ferdinando, *Paſſavii* Pacem Evangelicis, A. 1552. obtineret idem Mauritius, in qua pacificatione (vulgò *der Paſſauiſche vertrag* dicta) & Philippum Haſſiæ ſe protinus liberaturum promittere debebat Cæſar, & Religioni dare Pacem, ſaltem usque ad proximum, eumque intra ſex menſes habendum Germanicæ nationis conventum, atque inde in perpetuum, ſi in eo controverſiæ æquis rationibus non componerentur; Et ſunt abinde in Cameram Spirenſem Auguſtanæ confeſſioni addicti admiſſi.

Hanc pacificationem Ferdinandus triennio poſt, procurante id Auguſto Saxone (cum Mauritius frater in prælio cum Alberto Brandenburgico A. 1553. periiſſet) *Auguſtæ Vindelicorum* confirmavit, erecta A. 1555. Pace religioſa, cujus decretum ad d. VII. Kalendar. Octobr. recitatum eſt in hanc ferme ſententiâm: „ Propter Auguſtanæ confeſſionis (a) doctrinam, religionem atque fidem, Cæſar, Ferdinandus Rex (b), cæterique principes ac ordines, neminem totius Imperii quocunque modo violent, nec ad deſerendam religionem ſuam, ceremonias atque leges, quas in ſua ditione vel jam inſtituerunt, vel poſthac inſtituent confeſſionis Auguſtanæ ſocii, mandatis aut alia quavis ratione cogant, néve contemnant etiam, ſed hanc religionem illis liberam permittant, ſimulque bona, facultates, veſtigalia, poſſeſſiones atque jura, ſic ut pacatè poſſint

H h „ eis

(a) vid. SLEIDAN. Lib. XXVI. p. 503. a. Ipſum vero hujus Pacis Inſtrumentum habet LEHMANNUS in Actis publicis de Pace Religionis Lib. I. p. 136——143. Uti *Johannes* CROCIUS invictis argumentis in Libb. *de Societate Confeſſionis Auguſtanæ* evicit, quod ſub illo *Confeſſionis Auguſtanæ* nomine etiam tum *Reformati* comprehenſi fuerint: Certè Philippus Haſſiæ cum cerneret in conceptu pacis religioſæ Sacramentarios excludi, & judicaret, ea voce Helvetios & aliquot Civitates Imperii offendi poſſe, per Legatos petiit, ut illud nomen deleretur, quod etiam teſte Crocio factum fuit.

(b) Conf. §. LXIV. p. 217.

„ eis uti ac frui: diſſidium quoque religionis non aliis quam piis, „ amicis & tranquillis rationibus componatur. Eodem modo „ qui ſunt Confeſſionis Auguſtanæ ſeſe gerent erga Cæſarem, „ Ferdinandum regem, ceterosquæ principes ac ordines antiquæ „ religioni conjunctos, tam ſacros quam civiles, erga cæteros „ omneis eccleſiaſtici ſtatus eorumque collegia, quocunque tan- „ dem illi migrarint habitandi cauſa, modo ut rectè procuren- „ tur miniſteria, ſicut infrà dicetur, his omnibus & religionem „ ſuam & ceremonias, & leges & poſſeſſiones & vectigalia, „ cæteraque jura liberè permittant, nec ulla ratione impediant, „ quo minus illis pacatè utantur ac fruantur, & quicquid erit of- „ fenſionis atque litis, more ac legibus Imperii definiatur utro- „ bique. Qui non ſunt alterutrius religionis, hac in pace non „ comprehendantur. Si quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Anti- „ ſtes, aut alius ordinis eccleſiaſtici à religione veteri deficiet, „ is continuò decedat ab epiſcopatu ſuo, præfectura, benefi- „ cio, ſimul omnibus etiam fructibus, quos inde percepit: quod „ ipſum tamen ad nullam ejus infamiam pertinebit: & collegio „ ſive iis, ad quos ea res jure vel conſuetudine pertinet, liceat „ & integrum ſit in ejus locum eligere ſeu conſtituere alium, „ qui ſit veteris religionis, quo nimirum inſtitutionis, electio- „ nis, præſentationis, confirmationis, & id genus alia jura ſi- „ mul cum tranquilla poſſeſſione bonorum integra illis perma- „ neant: ſic tamen, ut futuræ conciliationi religionis, de qua „ dictum eſt, nihil hoc ipſo detrahatur. Et quia nonnulli ordi- „ nes Imperii, eorumque majores, quaſdam præfecturas eccle- „ ſiaſticas, collegia monachorum & id genus alia bona ſacra ſibi „ ſumpſerunt, eaque miniſteriis eccleſiæ, ſcholis & aliis bonis „ uſibus accommodarunt, non interpellentur hoc nomine, nec „ in jus propterea vocentur, ſed ejuſmodi bona, nimirum ea „ quæ non pertinent ad ordines Imperii, vel alios Imperio pla- „ nè ſubjectos, & quorum poſſeſſionem tempore tranſactionis „ Paſſavienſis, & pòſt etiam, eccleſiaſtici non habuerunt, ſuo „ loco permaneant, & hac in pace comprehendantur: neque „ Cameræ judicibus, propter hæc ab illis uſurpata & alienata „ bona, jure quicquam adverſus illos experiri ſeu decernere

„ liceat,

„ liceat. Jurisdictio ſacra non exerceatur neque locum habeat
„ adverſum Auguſtanæ confeſſionis religionem, fidem, ritus,
„ leges, miniſterium eccleſiaſticum: ſed ſuſpenſa maneat & ſiſta-
„ tur, nec ullum impedimentum illis inferat, quoad integrè
„ ſublatum erit diſſidium: in cæteris autem rebus, extra reli-
„ gionem, ceremonias, leges ac miniſterium poſitis valeat &
„ exerceatur pro veteri more atque jure: deinde, toti ordini
„ eccleſiaſtico ſuæ facultates, vectigalia, jura nihilo minus in-
„ tegra maneant, ſic tamen, ut ii, quorum in ditione ſunt ejus-
„ modi bona, ſui juris politici, quod ante diſſidium hoc religio-
„ nis habuerunt, nihil amittant: adhæc, ut ex iis ipſis bonis,
„ neceſſaria eccleſiæ miniſteria, parœciæ, ſcholæ, eleemoſynæ,
„ loca hoſpitalia pauperum & afflictorum, ſicut olim conſtituta
„ fuerunt, ita nunc etiam conſtituantur & foveantur, non ha-
„ bita ratione, utrius illi ſint religionis, quorum in uſus hoc
„ ſubſidium & alimonia confertur. Quòd ſi propter hanc ali-
„ moniam ejusque modum lis oriatur, & diſceptatio, de con-
„ ſenſu partium arbitri deligantur, qui facta notione intra ſe-
„ meſtre tempus decernant & ſtatuant, quantum in ejusmodi
„ uſus & miniſteria decidi, & conferri debeat: interea dum lis
„ pendet, ii, quorum eſt conferre ſubſidium in eos uſus, non
„ impediantur in ſua poſſeſſione, veruntamen, quod antiquitus
„ dare ſolebant & conferre, nunc etiam conferant, dum lis ex-
„ pediatur. „

Qualis autem hoc eodem tempore fuerit ſtatus Eccleſiæ quæ Chriſto clam Pontificiis colligebatur ANTVERPIENSIS (a), non melius cognoſci poteſt quam ex Literis Caſpari Heidani hoc anno d. 17. Decembris ſcriptis ad Eccleſiam *Emdanam*, quas in rei Documentum ut his Annalibus ſubjungamus, operæ judicamus pretium.

§. LXXII. Venit ſub Autumni tempus ad Carolum in Belgas PHILIPPUS Princeps Hiſpaniarum, qui anno ſuperiori cum Maria Angliæ Regina matrimonium inierat, & Angliam, quæ multis jam annis à Romanæ Eccleſiæ corpore ſeparata fuerat ac avulſa, ad ejusdem Eccleſiæ communionem & Romanæ ſedis obedien-

 tiam

(a) vid. Document. huic volumini ſubj. Nu. XV.

tiam reduxerat, intercedente Reginaldi Poli Cardinalis diligentia fide ſtudio & opera (a);

Venit autem nunc, relicta Anglia & hac Conjuge, quum partus ſicque dotalis regni ſpes fruſtrata (b) eſſet, Bruxellam ad Cæſarem parentem, magno cum procerum Anglorum comitatu (c), parum penſi habens, quid vel Regina vel Natio Anglicana ea de re judicaret.

Cæſar enim rerum ſuarum tædio, quas quotidie (d) ſecum una ſeneſcere cum doleret, in Hiſpaniam procul ab omni adminiſtratione ſecedere decreverat, ut valetudini non jam recurrenti ſed continuis doloribus podagricis & arthriticis afflictæ conſuleret; Eum igitur in finem VIII. Kalend. Novembris totius Belgii Proceres omnium ordinum (e) evocat Bruxellam, ibique ipſe in

(a) SLEIDAN. Lib. XXVI. p. 491. a.

(b) v. BURNET. Hiſt. Ref. Angl. Tom. II. L. II. p. 509. 510. edit. Belg. *Rapin.* THOIRAS Hiſt. d'Anglet. Tom. VI. pag. 125. 126.

(c) SLEIDAN. ibid. p. 496. b.

(d) THUANUS Lib. XVI. §. XX. fol. 570. Alias rationes alii expiſcantur vid. STRADA de Bello Belg. L. I. 19. 20. & PERIZON. Hiſtor. Sec. XVI. p. 587.

(e) Hi equidem advenerunt frequentes. Soli tamen *Lovanienſes* in Brabantia Legatos quidem miſere, ſed vi ſuorum privilegiorum poſtulabant, Philippus novus Brabantiæ Dux ſuam in Urbem ut veniret, ad fidem Novi Principatus dandam, accipiendamque: atque ideò aliis mox jurantibus, ipſi nec adeſſe nec præſtare jusjurandum Bruxellis voluerunt. v. PERIZON. l. c. p. 589. qui & annotat, quam haud minus libertatis ac juris ſui fuerint tenaces *Tranſiſalani*, qui ne legatos quidem eam in rem ablegarunt, ſed literis datis rogarunt Cæſarem, ut quoniam alienum ſit à moribus & jure Saliorum, extra ſuæ regionis limites citari in id, ut fidem ſuam cuicunque rei obligent, aut novum Principem recipiant, quispiam igitur ab eo inſtrueretur poteſtate ſolvendi ipſos jurejurando, quo ſe illi olim ſubmiſerant, & Novi Principis nomine ſervandis ipſorum privilegiis jusjurandum præſtandi, & ab ſe juratam Principi fidem viciſſim accipiendi. Quod, quo modo factum ſit, exponere non eſt hujus loci.

Unum tamen hoc præterire nefas eſt, *Friſios* ſcilicet, non ſolum tardiores in mittendis legatis fuiſſe, ſed & ſingularem in modum ſuæ libertatis externum quoddam tum extare voluiſſe documentum: „ Traditum „ enim eſt memoriæ (ſunt verba *Pierii* WINSEMII Hiſt. Lib. I. fol. 8.) „ Fri-

in Solio reſidens & aſtanre ad dextram filio Philippo, & ad ſiniſtram ſorore Maria, longam habet Orationem, qua cum alia commemorat, tum de ſcripto recenſet ſeriem bellorum quæ ſuſcepiſſet, geſſiſſet, conſiliaque & occaſiones illorum exponit, atque ita oſtendit ſibi in animo eſſe in Hiſpaniam reverti: *Et nunc cariſſimo filio huic*, inquit, *meo*, *omnem horum locorum ditionem* (a) *atque poſſeſſionem trado*, *& committo gubernationem*; ſimulque eum complexus hortatur, ut ſibi in illa parte ſtrenuè ſuccederet, & (quod à ſe pro virili factum erat) religionem Catholicam tueretur. Tum Philippus filius aſſurgens (b), capite detecto, circumſtanteis ſalutat, progreſſusque ſeni parenti tactam dextram venerabundus & in genua procumbens deoſculatur; Et cum ſimul D. O. M. ope fretum & amantiſſimi patris monitis egregiè inſtructum, quæ mandata erant, diligenter curaturum ſe demiſſa admodum Oratione confirmaret, viſus eſt illacrymaſſe Cæſar, ſuoque exemplo à circumſtantibus proceribus lacrymas expreſſiſſe, cum diceret, „ miſereri ſe filii chariſſimi vicem, cujus humeris tam grave pondus incumberet; „

Tum verò etiam Maria Regina Belgii Gubernatrix, ea provincia quam per 25. annos Cæſaris fratris mandatu ſumma fide & diligentia rexerat, ſe pariter abdicat (c), in cujus locum ſtatim à Philippo Philibertus Emanuel Sabaudiæ Dux ſubſtituitur: Neque id modò, ſed & ceteris Regnis hæreditariis ampliſſimis ſemet abdicare Cæſar, eaque in Filii manum reſignare, quinimò etiam om-

„ Friſiorum legatos ſtantes & erectos, velut tacita utrinque libertatis agnitione, Philippo ſacramentum dixiſſe, reliquarumque Provinciarum „ legatos, quas hæreditario jure Philippus tenebat, inclinato genu ſolennia homagii recitaviſſe. „ Eſt autem notabilis quam huic relationi ſubjungit Winſemius monela: *Quæ ex magna domo & nobiliſſimi viri, qui actioni interfuit, ore profecta, inſerenda annalibus duxi, quo opera mea lecturis innoteſceret, Friſiæ gentem præ ceteris magna libertatis prærogativa valuiſſe.*

(a) v. CAMERAR. notat. rerum præcip. anni 1555. apud FREHER. Tom. III. p. 563.

(b) THUAN. Lib. XVI. §. XX. p. 571.

(c) THUAN. l. c.

omnem Imperii Ro. Germanici Majeſtatem is paulo poſt (a) tradidit in manus Principum Septemuirum creandis Imperatoribus Romanis.

Conſilium hoc cepiſſe Carolum (b) jam ante annos triginta à quibusdam ſed fide dubia affirmabatur, ſed tunc & exhauſtis viribus, & adverſis eventis fractus, deſperatione quadam rerum omnium, & amiſſione nonnullarum opportunitatum id exſecutus eſt, quod ratione quadam olim ſe facturum eſſe conſtituiſſet. Et ferunt, cum aliqui ab ea ſententia eum abducere vellent, Carolum dixiſſe; „ Impendiſſe ſe quæ habuiſſet omnia, „ & quidem in fulciendum tuendumque maximè ſtatum Ecc„ cleſiaſticum; Pecuniam, quæ quidem reparari idque damnum „ ſarciri forte poſſet, ſed amiſſam quoque eſſe Exiſtimationem „ nominis, & valetudinem bonam, & ſtudia hominum, quæ „ recuperaturus eſſet nunquam. „

Quidquid ſit Philippus abinde II. Hiſpaniæ Rex Belgarum Princeps ſalutatus eſt; qui dum in Belgio agit (c), dum adire adhuc Belgis ſuum Principem licet ac ſalutare, dumque abſunt injuriæ peregrini ſuperbi miniſterii, ſic ſatis pacata omnia & compoſita in turbando mox & quaſi vertendo Belgio noſtro manſere; niſi quod Perſecutionum in Reformatæ religionis confeſſores æſtus jam inde à regiminis novi principio, quod deinceps videbimus, fuerit ferventiſſimus;

Quod verò ad Carolum adtinet, is quanquam per omnem vitam veteris religionis aſſecla fuerat, atque multo etiam ſanguine ſuum Imperium commaculaverat (d) tamen in vitæ clauſula animi ſui magnitudinem oſtendiſſe dicitur; quando Vir alios (e) vincere

(a) Neque verò jam diſputamus, quo anno verè ſemet Imperio exuerit Carolus V. quippe cum usque ad A. 1558. ſub nomine & ſigillo Caroli Edicta Imperialia in publicis Imperii dicaſteriis ſint edita. v. OBRECHT Diſſ. Acad. XI. p. 246. 247. Abiit ſaltem A. 1556. in Hiſpaniam, omnemque Imperandi curam (hactenus fiduciariam) Ferdinando tradidit, usque dum is pleno jure Imperator eſſet creatus.

(b) vid. CAMERARII Vita Melancht. p. m. 376.

(c) BOXHORN. Hiſtor. univerſ. in append. p. 78.

(d) vid. §. IX. pag. 26. 27. conf. SARP. Hiſt. Concil. Trident. p. 373.

(e) THUAN. Lib. XXI. §. X. p. 723.

cere aſſuetus ſeipſum vicit, vitæque tot caſibus obnoxiæ, jam potiorem mente agitans, antequam moreretur, renunciavit, & qui reipublicæ vixerat, ſibi ac Deo cœpit vivere (a);

Quid? quod credatur à quibusdam eum in extremis rectius de Proteſtantiam doctrina ſenſiſſe (b); Certè, THUANO referente (c) toto biennio quod mortem præceſſit, in Hieronymianorum fratrum ſodalitio (contulerat enim ſe in Hieronymiani ſodalitii cœnobium S. Juſti Hiſpanicæ ditionis (d), ſed in Luſitaniæ finibus haud procul Placentia in valle amœniſſima ſitum) monitore uſus *Conſtantino* quodam *Fontio* (e), (Hiſpanicè *de la Fuente*) qui ei à ſacris confeſſionibus erat (f), præcipuè S. Bernardi lectione ſe ſolabatur, & toto pectore in Deum revolutus ſic ratiocinabatur; „ Se „ quidem indignum eſſe, qui propriis meritis regnum cœlorum „ obtineret, ſed Dominum Deum ſuum, qui illud duplici jure „ ob-

(a) Sunt notabilia P. SARPII verba l. c. p. 365. „ Hoc anno multam hominum ſermonibus occaſionem dedit *Carolus Cæſar*, dum relicto *Belgio* in *Hiſpaniam* navigat, ad vitam privatam in ſeceſſu procul „ ab omni adminiſtratione tranſigendam. Conferebant enim factum hujus „ Principis, qui ab pueritia in maximis & difficillimis negotiis verſatus, „ non niſi quinquagenarius decreviſſet abdicato imperio, ſeculo renunciare, ut Dei ſervitio ſe totum manciparet, è potentiſſimo Principe humillimus Deo devotus myſtes factus, cum altero, qui olim Epiſcopi „ dignitate ceſſiſſet, ut in monaſterium ſe ſubduceret; nuper verò creatus Pontifex, (*Paulus* ſcil. IV.) etiam cum octogenarius, ſe totum „ ad pompam, ſuperbiam & oſtentationem projeciſſet, *Europâ* prope „ univerſâ per eum bellicis tumultibus exardeſcente. „

(b) Neque id tantum, ſed & Phil. MELANCHT. in comm. ad Math. Cap. XXV. Operum Tom. III. p. 559. refert, quam prius jam exoletas Pontificiorum nænias & ſordes Monachales ſpreverit: „ Etiam Imperator „ Carolus V. juſſit amoveri Monachos à conjuge moritura, & juſſit Præceptorem filii ſui proponere conjugi conſolationes de Chriſto. „

(c) THUAN. Hiſt. lib. cit. p. 724.

(d) THUAN. Lib. XVII. §. XXVI. pag. 609. 610.

(e) Id verum ejus nomen erat, quanquam alterum illud *Pontii* nomen ſit notius & vulgatius. v. BAYLE. voc. *Ponce*.

(f) THUANUS æquè ac SARPIUS aliique id teſtantur, negat tamen cum ſuis PALLAVICINUS, Hiſtor. Concil. Trident. Lib. XIV. c. XI. pag. 198. eum fuiſſe à confeſſionibus atque tantum eundem à concionibus ei fuiſſe concedit.

Digitized by Google

„ obtineat ex patris hæreditate & paſſionis merito, altero contentum eſſe, alterum ſibi donare; ex cujus dono illud ſibi meritò vindicet, hacque fiducia fretus minime confundatur, neque enim oleum miſericordiæ niſi in vaſe fiduciæ poni: hanc hominis fiduciam eſſe à ſe deficientis & innitentis domino ſuo: alioqui propriis meritis fidere, non fidei ſed perfidiæ eſſe: peccata remitti per Dei indulgentiam; ideoque credere nos debere, peccata deleri non poſſe, niſi ab eo cui ſoli peccavimus, & in quem peccatum non cadit, per quem ſolum nobis peccata condonantur. „ Quæ ſanè quam ſint pia, & à fermentis Pontificiæ ſuperſtitionis prorſus aliena, apparet; Eundem verò hunc Fontium etiamdum animam verbis, *In me mane dulciſſime ſervator, ut ego in te maneam*, agenti Carolo inſerviiſſe & ulnis ſuis exſpirantem excepiſſe, Thuanus (a) quodammodo, Sarpius autem diſertis verbis teſtatur (b), refragante Pallavicino, qui dicit eum jam propter hæreſin in vincula conjectum Hiſpali, vivente adhuc Carolo, qui rei nuncio accepto, dixerit extemplò: *Si Fontius hæreticus eſt, inſignis hæreticus eſt*;

Ut vero ea ſe res habeat, Palavicinus (c) concedit, *Bartholomæum Carranzam* (d), Archiepiſcopum Toletanum, moribundo Carolo adfuiſſe, qui tamen & ipſe, brevi poſt propter hæreſeos ſuſpicionem, & in carcerem projectus eſt, & ut ampliſſimorum ſuorum bonorum, fiſco quippe addictorum, jacturam faceret, experiri debuit, nec niſi ſolenni renunciatione & abjuratione facta ſuæ captivationis vinculis exſolvi potuit.

§. LXXIII. Enimverò, cum Carolus ita ſe regimine abdicaſſet, prima novi regiminis cura fuit, quo modo hæreticorum (quos dicebant) ſenticeta extirparentur; Philippus igitur è veſtigio novum in Belgio Edictum (e) promulgare jam ſub finem anni

(a) THUAN. L. XXIII. §. XIV. p. 788.
(b) SARP. Hiſt. Concil. Trid. Lib. V. p. m. 376.
(c) PALLAVICIN. l. c. p. 199.
(d) De *Barth. Carranza*, & ejus cum vita, tum muneribus, ſcriptis & fatis conf. BAYLE in Carranza: Nic. ANTON. in Bibl. Hiſpan. Tom. I. p. 147. 148. SALIG. Hiſtor. Auguſt. Confeſſ. T. II. p. 8. 9.
(e) BENTIVOGL. Hiſt. Belg. T. I. Lib. I. p. 7. & p. 13. cf. BRANT. Hiſt. Ref. p. 192.

Digitized by Google

anni 1555. quo non vetera ſolum, Caroli adverſus hæreticos Edicta innovabantur & confirmabantur, ſed & illud quod A. 1550. à Cæſare rigoroſe nimis latum fuerat, & de quo in ſuperioribus egimus (a), in Edicti perpetui formam redigebatur; Addebantur nova eaque callida admodum & aſtuta conſilia, Inquiſitionem (cujus nomen Belgæ tamen adeò abhorrebant) denuò introducendi (b), ſiquidem cum tribunal equidem illud tremendum ordinariò proprios haberet delegatos Judices, Quæſitores fidei vel Inquiſitores dictos, quibus antehac privatim ea res ne nimium afficeret Belgarum animos fuerat demandata, jam in ſolenni regiminis innovatione, ſubitò tentabatur, num ordinariis Magiſtratibus & prætoribus locorum id denuò injungi poſſet, ut providerent non modò, ne quis fidei in hæreticos inquiſitionem turbaret, verum etiam, ut omni ſubſidio ad exſequendum ſua mandata inquiſitoribus ſubvenirent. Et tentatum id tum quidem eſt publico Edicto (c) menſe Decembri ejuſdem anni 1555. in eam ſententiam edito, neque id tamen ipſis ex voto ceſſit; Rectores enim civitatis præcipuè Antverpienſis ſtatim omni virium conamine juſſis illis obnunciare, atque ſuos ad aulam delegatos mittere, qui indicarent rationes, quare nova illa mandata nec recipi ab ipſis nec publicari poſſent, atque petere, ut audirentur, ſin ſecus, ut juramento, quo civitati ſuæ erant adſtricti exſolverentur, propter immanes illas quas exinde in civitatem redundaturas præſagiebant turbas: Ea dicendi libertas, tum, cum bello Gallico implicitus erat Philippus, prætereaque æris indigebat, equidem, feliciter ipſis ceſſit, eſt enim in *Antverpienſi* & ceteris civitatibus *Brabantiæ* menſe Januario (d) anni ſequentis iterum ſummotum illud Edictum, & novo Diplomate regio revocatum, quanquam etiam *Lovanienſes* (e) pariter atque *Buſcoducenſes* illud jam publicaverant;

Ii Con-

(a) vid. §. LXIII. pag. 211. ſeq.
(b) vid. WESENB. Hiſt. relig. in Belg. p. 22. 23.
(c) BOR Oorſpronk der Nederl. beroert. Lib. I. fol. 10. 11.
(d) BOR l. c. conf. Belgarum *libell. ſuppl.* A. 1570. in comitiis *Spirenſibus* exhibit. p. 19. b.
(e) BRANT. lib. cit. p. 194. 125. ex WESENB. l. c. & Borrio.

Digitized by Google

Conſimili quoque ratione *Friſios* illi ſemet Edicto oppoſuiſſe legimus, ægre ferentes, quod Philippus jam quoque vivo Patre, contra receptum regnantibus morem, quorum leniſſimi primi dominatus eſſe ſolent, truculentis adeo auſpiciis atque violentis anticipatum ſuum ordiretur (a) imperium, quod Ordines ante quinquennium ei nequidem niſi expleta per Carolum mortalitate depacti erant; At verò Philippus, ne prima principatus ſui infantia Friſiorum animos à ſe alienaret, de attemperanda hic quoque Inquiſitorum poteſtate cogitavit, demulcendisque offenſis mentibus Edictum tale (b) in Friſiam miſit:

„ Quamvis ad præcavendas hæreſes, & errores adverſus Chri-
„ ſtianam fidem in his Belgicæ provinciis exortos plurima Edic-
„ ta facta, ac vulgata fuere, pœnæque iſti rei decretæ deterre-
„ re animos hominum debuiſſent, quo minus in iisdem errori-
„ bus perſeverarent, ita deprehendo magnum pravis opinioni-
„ bus incrementum per Friſiam accedere, cum quod è vicinis
„ locis illa contagio luesque proſerpat, tum quod ſimpliciſſimi,
„ innocentiſſimique ope ſeductorum corrumpantur inquinentur-
„ que. Et quia plurimæ difficultates ſuper puniendis per Fri-
„ ſiam pro rigore Edictorum hæreticis ex hac cauſa emanant,
„ quod Georgius Scencus Teutoburgius, nuper provinciæ iſtius
„ Præfectus, in conſeſſu regii Senatus fidem feciſſet, Carolum
„ Cæſarem patrem meum ſuper hoc conſultum ſingulari clemen-
„ tia indulſiſſe, veniamque eidem Senatui feciſſe, qua Edicto-
„ rum aſperitati temperamentum reperiret, judicaretque pro
„ qualitate rerum perſonarumque conſcientiæ magis norma,
„ quam pro ſcripti juris rigore. Ea propter perſpectis viſitatis-
„ que actis, quæ mitigandis corrigendisque Edictis perſcripta
„ erant, de conſilio Senatus ſtatui atque ordinavi: Ut ii, qui
„ ſimplicitate ſua aut perſuaſione aliorum, ab Eccleſia deſcive-
„ runt, contemnentes ſacramenta, interrogatique de articulis
„ fidei ſuæ, non reſpondent, prout veros Chriſtianos decebat,
„ cæterum ut hæretici & contra doctrinam Eccleſiæ ſentientes,
„ niſi

(a) Pier. WINSEM. Hiſtoriar. L. I. ad A. 1555. pag. 10.
(b) Id WINSEMIUS l. c. ſe ex literis XII. Kalend. Martii A. 1556. authore Regio Senatu datis deprehendiſſe, affirmat *Hiſtoriar.* l. c. p. 11.

Digitized by Google

„ niſi intra ternum decimum quartum diem toties moniti reſi-
„ puerint, & ad communionem Eccleſiæ redierint, facta erro-
„ rum ſuorum confeſſione ſine mora punientur pro rigore Edic-
„ torum. Illi vero, qui præmiſſis admonitionibus, intrà illud
„ tempus reſipuerunt, redieruntque ad Eccleſiam damnantes er-
„ rores ſuos, arbitraria à Senatu (qui hoc modo ex Edictis ju-
„ dicare non tenebitur) pœna corrigentur, cæterum hac lege &
„ conditione niſi relapſi in hæreſes, neque illarum Doctores
„ fuerint, quibus id beneficii nequaquam dabitur. Quod ad eos
„ verò attinet, qui errore ſeducti non baptizari liberos ſuos fe-
„ cerunt, aut baptizari vetuerunt, vetabuntque; illi, & ſi hac
„ de re convicti fuerint, & ſi prima, ſecunda, aut tertia admo-
„ nitione emendaverint ſe, ac pœnitentiam egerint, oblata ab-
„ juratione errorum ſuorum, arbitraria pœna corrigentur, ſin
„ vero perſiſtant etiam admoniti, à Senatu meo è formula Edic-
„ torum igne punientur, non requiſita Inquiſitorum ſententia.
„ Quapropter Senatui meo per Friſiam mando, ut ſine ulla ter-
„ giverſatione ea exequatur, quæ conſtitui, ac quæ publicè ex-
„ pedire judicavi. Datum Bruxellis 11. Non. Martii, Anno
„ Domini milleſimo quingenteſimo ſexto. Signatum

P H I L I P P U S.

Et ad mandatum Regis.

D. O V E R L O P E.

Tum quoque, tradente WINSEMIO (a) ut diverſitati religionum, & ſimul aſperitati judiciorum ſubveniret Philippus, *Georgium Egmondanum* Præſulem Ultrajectinum (cujus eccleſiaſticæ jurisdictioni clerus tum per Friſiam parebat) Bruxellas evocavit, deque mittendo in Friſiam Legato ſedis decretum fecit. Penſionem quoque ei ex ærario ſacro, tum etiam ſuo, ordinavit; *Joannemque* Lignæum *Arenbergium* ſecretis hac de re mandatis inſtructum in Friſiam præmiſit. Iis verò maxumè caverat Philippus, ut fœdis abominandiſque monachorum ſacerdotumque moribus aſperius remedium ordinaretur, deſciſcentiumque ab Eccleſia dignitates & ſacerdotia, adſtricti moris vitæque culto-

(a) WINSEM. l. c. p. 11. 12.

toribus & incorruptam religionem profeſſis, interpoſita Præſulum auctoritate conferrentur. Itaque Arenbergius evocatos ad ſe antiſtites ſui officii ſeriò commonefecit, eviteſcentisque divini cultus reſtaurationem imperavit, Litteræ Philippi hac de re ad Senatum regium VIII. Eid. Mart. datæ.

§. LXXIV. Dici autem non poteſt, quam abinde perſecutiones fuerint in Evangelii confeſſores multiplicatæ. (a) Certè apud *Tornacenſes*, *Bertrandus Blaſius*, qui apud *Veſalienſes* doctrinæ purioris guſtum imbiberat, atque incautè admodum præter vocationem ſuam Pontificia ſacra turbaverat, atque ſacrificii Miſſatici vanitatem, comminuendo & pedibus calcando hoſtiam quam dicunt ſacratam, oſtendere voluerat, horribili ſupplicio eſt excruciatus; hac in eum lata ſententia (b):

„ Viſo proceſſu criminali facto coram nobis adverſus te *Bertrandum le Blas*, per quem proceſſum ſimul & per tuas confeſſiones liberè factas nobis ſufficienter conſtat, quod in die „ Natalis Domini nuper elapſo, hora magnæ Miſſæ comparueris in eccleſia parochiali in templo cathedrali noſtræ Dominæ „ Tornacenſis: & ibi, malo, perverſo & felonia turgenti animo, propoſito deliberato, propius acceſſiſti ad Curatum celebrantem prædictam magnam Miſſam parochialem, ac tenentem ſanctiſſimam ac ſacratiſſimam hoſtiam & ſanctum ſacramentum altaris inter ſuos digitos, paratum ad elevandum & „ oſtendendum populo: quam quidem hoſtiam tu ab illius digitis violenter manu tua dextra arreptam maxima irreverentia & „ contemptu projectam in terram, ac deſuper tuo pede dextro „ conculcatam verbis probroſis proſequutus es, dicens, *Hoc facio ad oſtendendum gloriam iſtius Dei*, *& quod nullam potentiam habeat.* Et tum in promptu per eos qui circunſtabant „ quum fuiſſes apprehenſus, ut captivus conſtituereris, multa verba hæretica pronunciaſti, ut eos induceres in tuam damnabilem intentionem: imò in tuis interrogationibus reſpondiſti de „ ſa-

(a) Martyrol. parv. lat. p. 562.
(b) Martyrol. l. c. p. 565. 566. Conf. *Actiones & Monim. martyr.* 1560. 4. fol. 280. & ſq. unde illam mortis ſententiam in Bertrandum latam hauſimus.

Digitized by Google

„ ſacro Sacramento Baptiſmatis prorſus hæreticæ & contra ſanc-
„ tam Scripturam. Item contraveniendo Ordinationibus Impe-
„ ratoris, noſtri domini, tu fuiſti pluries *Weſaliæ*, ibidem con-
„ verſando commorando per aliquod tempus cum iis qui illam
„ urbem inhabitant.

„ Pro quibus omnibus caſibus ſupradictis ex conſilio & re-
„ ſolutione domini Baillivi Tornacenſis & Torneſii ac ip-
„ ſius Locumtenentis, ſimul & conſiliariorum Imperatoris no-
„ ſtri domini in eodem Balliagio, magna & matura delibera-
„ tione habita, nos te condemnavimus & condemnamus, ut
„ *ſuper cratem traharis* à loco pronunciationis ſententiæ usque
„ ad magnum forum iſtius urbis, ut ibi ſuper facto theatro *ma-*
„ *nus dextera tibi forcipibus igne rubentibus vi evellatur*, ſimili-
„ ter & *pes dexter*, ac deinde *lingua præcidatur*: ac *corpus* tuum
„ *vivum* per medium ligatum ad ſummum trochleæ paulatim
„ *lento igne flammificetur: in eo* denique *igne ſæpius demittatur*
„ *& attollatur*, ac finaliter *in cineres conſumatur*. Atque inſu-
„ per declaramus omnia tua bona confiſcata ad utilitatem Im-
„ peratoris domini noſtri, aut ejus aut eorum ad quos perti-
„ nebit per noſtram ſententiam diffinitivam criminalem & pro
„ jure. Actum & pronunciatum januis apertis per excelſum
„ & potentem dominum Seneſcallum Hannoniæ, &c. Die Sab-
„ bati XXIX. Decembris, anni M. D. LV. præſentibus viris
„ conſiliariis ad hoc ordinatis & deputatis. „

Is verò, magna cum æquanimitate tum conſtantia id mortis genus ſuſtulit; Et, quoniam Bertrandus ille, quicquid eruditionis & veræ religionis habuiſſet, confeſſus eſt *Eccleſiæ Veſalienſi* (a) ſe totum acceptum referre, ſimul interdictum eſt, „ ne quis aut com-
„ mercii aut cujusquam alterius negotii nomine eò proficiſce-
„ retur, alioqui fore, ut in mulctam Imperatoris incurreret. „

Sed & *Robertum Ogujerium* cum *Johanna* ejus uxore & filiis *Balduino* & *Martino* inter veritatis teſtes & eos qui ſanguine eandem confirmarunt referre par eſt; Eſt *Inſularum* quæ dicitur Flandriæ (vulgo *Ryſſel*) civitas nulli ſecunda, jam inde à primis Reformatæ religionis initiis, veritatis odore imbuta, qui porro mul-

(a) Martyrol. l. c. p. 567.

Digitized by Google

multos incolas ſive cives ſive peregrinos imbuit; Certe Rob. Ogujerius, qui cum ſuis huc venerat, ad veritatis agnitionem, verámque Chriſti Doctrinam ſibi apertam vidit januam: Quæ res in Pontificiorum oculis cum eſſet ſudes, cumque monachi conquererentur de neglecto magiſtratus in inquirendis & puniendis hæreticis officio, factum eſt ut piiſſima hæc familia in vincula primum fuerit conjecta, atque deinceps ad ferale ignis ſupplicium protracta.

Eſt autem præ reliquis notabile reſponſum *Balduini*, filii, quod is interrogantibus, quid in ſuis conventibus agerent, tuliſſe fertur: „ Quòtieſcunque, dicebat, convenimus (a), Domini, in nomine Chriſti ad audiendum ſanctum ipſius verbum, in terra flexis primum genibus noſtra coram Majeſtate Dei confitemur peccata, animo humili & contrito. Deinde, ut purè & incorruptè nobis annuncietur verbum Dei, rogamus. Quin etiam publicas pro Imperatore noſtro ejusque conſiliariis fundimus preces, idque eo fine, ut politia & gubernatio hæc mundana ad nominis divini gloriam adminiſtretur, Immo & veſtri, o Domini, ceu magiſtratus noſtri non intermittimus memoriam: Nam ſimul etiam pro vobis & tota civitate obſecramus Deum, ut vos omni benedictione locupletare velit. Ex quibus omnibus, quid noſtris in cœtibus tractemus, evidenter cernitis. An igitur tantum & tam crudele nefas aut horrendum facinus nos committere exiſtimatis? Quod ſi verò ipſa precum noſtrarum verba vos audire non tædet, quibus in omni conventu noſtro utimur, haud gravatim etiam commemorare vobis ſum paratus; „ Itaque contradicente nemine in genua procidens Balduinus, tanto zelo & ardore ſuos ad Deum faciebat preces, ut non ſine lacrymis ac gemitibus admiraretur Senatus.

Neque verò ingenua hæc confeſſio, nec reliquæ piæ voces cum *Roberti* Patris, tum *Balduini*, & *Martini* filiorum, nec infracta *Johannæ* Matris pietas, imminens periculum ab ipſis depellere valuerunt, quò minus in ſævas hoſtium veritatis manus delati flammis feralibus traderentur: Ex carcere etiam Epiſtolam quan-

(a) *Martyrol. parv.* latin. p. 585.

quandam ad Inſulanam Eccleſiam ſcripſiſſe dicitur *Balduinus* (a), in qua inter alia hunc in modum: „ Non ignoratis adverſarios „ & hoſtes noſtros ſat longum tempus illud egiſſe, ut miſerum „ noſtrum & pæne exhauſtum gregem adorirentur; verum eos an- „ te definitum à Deo tempus id perficere non potuiſſe. Quum enim „ in gregem porcorum irruere absque venia Chriſti Salvatoris „ noſtri nequiverit Satanas, qui fieri poſſit, ut absque Dei ve- „ nia & permiſſu nos improviſo adoriatur aut præoccupet? Ne- „ quaquam, nequaquam fratres. Nolite exiſtimare caſu & te- „ merè id eveniſſe nobis, qui porcis omnibus multò ſumus me- „ liores. „

Præter hos etiam *Carolus* REGIUS (ſive *Konyncks*) Gandavus in hunc cenſum venit, quippe qui A. 1557. (quod in ſuperioribus jam verbo eſt monitum (b)) ſive menſe Aprili ſive menſe Martio mortem prius oppetere voluit, & pro veritate Evangelica fundere ſanguinem, quam ut opimum ſatis ac divitem qui ipſi offerebatur acciperet Canonicatum (c), in omnibus fidelis & conſtans usque ad mortem.

§. LXXV. Ad hæc tempora referri debet illa, quam ex Hiſpanis quidam vir eruditus, *Fridericus Furius Cæriolanus*, Valentia Conteſtanorum oriundus, apud Lovanienſes inſtituit, Diſputatio, ſatis acris, cum *Johanne de Bononia*, Siculo, Theologiæ Profeſſore & Rectore Lovanienſi, de Bibliis in vernaculam linguam vertendis, cujus THUANUS (d) meminit (ad annum Chriſti 1592. Furii emortualem:) Enimverò Furius admodum maſculè & multis rationibus oppido gravibus defendere auſus erat librorum ſacrorum in vernaculum idioma tranſlationem, & quod magis erat, eam diſputationem in ſcripto comprehenſam in Germaniam profectus publicaverat ſub titulo: *Bononia* (e), ſive *de*

(a) Hanc integram videmus inſertam *Martyrolog. Magno* Gall. p. 387. b.
(b) vid. §. LX. pag. 202.
(c) Martyrol. parv. Latin. pag. 600. 601.
(d) THUAN. Hiſtoriar. Lib. CIV. c. 7. fol. m. 180.
(e) vid. SCHELHORN. Amænit. literar. T. VIII. p. 485. 486. Hunc enim operi titulum indidit Furius, quod ſermones cum Bononia Rectore tum Lovanienſi eo de argumento habitos contineat.

de Libris ſacris in vernaculam Linguam convertendis Libri duo ad Franciſcum Bovadillium Mendozium, Cardinalem Burgenſem (a); Neque autem dubitare quisquam poteſt, quin haud paucæ Auctori inde fuerint ſubnatæ moleſtiæ; Certè eum ob id factum cenſoriæ notæ acumine fuiſſe perſtrictum Thuanus refert (b), quanquam Carolus tamen, ei ſingularem in modum favens, eum & periculo exemerit, & ex Germania ad Philippum Filium miſerit, à cujus comitatu is abinde nunquam diſceſſiſſe dicitur (c): Ipſe de moleſtiis ſibi ſuſcitatis quædam commemorat, quando librum in limine (d) ita conquerentem inducit:

Magne Mendozi, *referamne torvos*
Hoſtium vultus, mihi qui cruento
Enſe tergus dilacerant maligne, &
Viſcera nudant!
Eloquar; Scribæ, Phariſæi, Judas,
Cajaphas, Pilatus *& omnis orbis*
Judæorum perdere me laborant
Arte doloſa.
Hei mihi, eheu quam premor, urgeorque
Innocens, ſuccurre Pater, mihique
Fer, rogo te, ſuppetias, opemque
Ocyus aura.

Eſt autem illud Furii Opus hodie inter rariores libros connumerandum, à Pio IV. P. R. & Tridentinis jam A. 1559. (e) in Catalogum Librorum prohibitorum relatum.

Sed ne *Angeli* MERULÆ Viri Doctiſſimi & pagi *Heenvlietenſis* in Hollandia Paſtoris fideliſſimi, tragicam hic ſilentio prætereamus hiſtoriam, quam ſingulari libello eoque rariſſimo deſcrip-

(a) Eſt autem editus is liber Baſil. per Joannem Oporinum A. 1556. 8.
(b) THUANUS l. c.
(c) Ejusdem hujus *Furii* conciliationis inter Hiſpanos & Belgas eximia prorſus tentamina, dum totum arderet bellis Belgium, commemorantur à THUANO Lib. LX. c. I. fol. 392. 393. ad Ann. 1575.
(d) v. Schelhorn. l. c.
(e) v. P. P. VERGERII Operum Tom. I. fol. 285.

Digitized by Google

ſcripſit Paulus Merula, Hiſtoriarum apud Leydenſes Profeſſor, & Angeli ex Fratre Nepos (a), ipſius rei facit memorabilitas:

Erat is natus A. 1482. Patricia familia Brielæ, deinceps Pariſiis ubi quadriennium hæſit Magiſterii titulum adeptus A. 1507. factusque pro illorum temporum more Theologiæ Licentiatus A. 1508. in patriam reverſus, & officiis ſacris dicatus Trajecti eſt conſecratus Sacerdos in Eccleſia cathedrali; atque A. 1511. primam Miſſam in æde Brielenſi primaria celebravit; At verò cum pietatis fama is inclareſceret, vocatus eſt paucis annis poſt Paſtor Heenvlietenſis, ab illius loci patrono *Jodoco Cruningio* ſpectatæ pietatis atque nobilitatis Viro; Munus paſtorale, dum, qua poterat diligentia (b) quaque debebat fide obiret, ſecretiſſima quæque Sacræ Scripturæ rimatus paulatim, ut illa tempeſtate multi alii, diſcere cœpit, Eccleſiam Chriſtianam multis nævis eſſe deformatam, infinitisque & intolerandis involutam erroribus; Sed inconſultum tamen ratus violentam uno momento omnium, quæ diſplicebant, quæque cum ſancto Dei Verbo pugnare videbantur, vel abrogationem vel mutationem inſtituere, morbisque, qui radices altas in animis omnium egerant, medicinam ſimul ſemelque adhibere, ante alia mutatis multis cum in Miſſali tum in Collecta ut vocant, ſive Oratione quæ canitur in die omnium Sanctorum, ſenſim ſuos & Dominum & reliquos Auditores, alia ab Romanorum decretis, prout ſingulorum captus erat, docere,

(a) Titulus libelli eſt: *Fidelis & ſuccincta rerum adverſus Angelum Merulam tragice ante annos XLVII. per quadriennium & quod excurrit ab Inquiſitoribus geſtarum commemoratio.* Auctore *Paulo* G. F. P. N. MERULA &c. Lugd. Batav. 1604. 4. Dedit autem ex eodem hoc libello eximium nobis excerptum, ſuæque Hiſtoriæ inſeruit G. BRANTIUS v. Brant. Hiſt. Ref. Belg. T. I. p. 198——213.

Eſt verò notabilis error, quem hic in nomine committunt Martyrologia, eum appellando M. *Angelum Emphlitium* Zelandum v. Martyrol. parv. Latin. p. 603. ſq. & Martyrol. magn. Gall. fol. 412. ſq. cum tamen *Angelus* noſter non Zelandus fuerit, ſed Hollandus, Briela celebri Hollandiæ oppido oriundus, nec ejus nomen fuerit *Emphlitius* (quod forte corruptum eſt & conflatum ex nomine pagi *Heenvlitii*, cui præerat Angelus noſter, ad Paſtorale munus vocatus) ſed *Merula*, vel *de Merle*:

(b) MERULÆ Hiſt. Trag. Angeli Merulæ pag. 1. 2.

Digitized by Google

& partim publice in Concionibus, partim privatim Eccleſiæ maculas morboſque indicare cœpit, ſatis ex voto, quandiu ſuperſtes erat Jodocus Dynaſta, qui ex conſilio Paſtoris ſui multa jam curaverat emendari;

Neque tamen perpetua hæc ejus erat felicitas atque ſermonis libertas, quin is Eccleſiaſticorum quorundam operâ, inter quos agmen ducebant Inquiſitores, & alii quidam, qui antehac familiariter etiam cum Angelo vixerant & converſati erant, ad Curiam Provincialem Hollandiæ deferretur, atque à Senatorum uno res traderetur Franciſco Sonnio, hæreticæ pravitatis Inquiſitori minori, qui Heenvlitium profectus A. 1553. ſtatim Angelum noſtrum accuſare, quaſi is *non eſſe adorandos nec invocandos ſanctos*, crederet (a), *quippe qui noſtri Interceſſores apud Deum eſſe amplius nequeant*, deinceps, *quod colere nollet nec auro vel argento vel aliis modis ornare ſanctorum imagines ac ſtatuas, multo minus ut iis vel cereos eſſe accendendos ſtatueret, vel illis eſſe ſacrificandum, cum Ligna ſint atque Trunci:* Porrò *quod aſſereret Vota & Peregrinationes eſſe nugas. Quod impedierit, impedirique fecerit Oblationes peregrinorum, quæ fieri ſolebant quibusdam Imaginibus Templi Heenvlietenſis. Quod conſuetis Stationibus & Feſtis Templi à Proceſſione abſtinuerit; nibiloque magis illos dies celebrarit, quam Profeſtos, tantumque effecerit concionibus ſuis, ut omnino nulla Peregrinatio fiat ad Sanctos* Cornelium & Leonardum: *Quod multo tempore detrectarit canere Laudes Virginis Mariæ*, Salve Regina; *paucisque diebus elapſis dixerit, nullius nomine eaſdem ſe amplius velle canere: quod negarit Bona noſtra Opera eſſe meritoria; Satisfactionem tertiam eſſe partem Pœnitentiæ: Quod ſatius eſſe docuiſſet decem Miſſas præterire vel negligere, quam unam Concionem; nihil aliud credendum eſſe, quam quod Verbo continebatur Dei & Sacra Scriptura, eamque non hortari homines ad externas aliquas Ceremonias, ut ſtatuto tempore jejunandum eſſe, feriandum, hoc aut illo veſcendum, hoc aut illud legendum, faciundum, loquendum: Quod affirmarit voventem alia, quam docet Scriptura, non vovere decenter; ideoque Reum illis non adſtringi: Quod ex eo non ſemel auditum, nihili faciundos eſſe Ordines Monaſticos, quantumlibet duros,*

(a) MERULÆ Hiſtor. Trag. pag. 5.

Digitized by Google

ros, graves & auſteros: Deum tantummodo exigere Animum, & Cor ipſi Verboque Sacroſancto & vivo fidens, obediens, ipſumque timens: Quod hortatus fuerit per litteras multos, præſertim qui Monaſticæ vitæ, ad rejiciendas quaſcunque hominum Doctrinas, Leges, Regulas, Cerimonias & Ordines; nihil enim hæc omnia facere ad noſtri Inſtitutionem aut Salutem: Quod denique adſeverarit omnes Eccleſiæ Conſtitutiones Traditionesque, quæ non aperte Sacra Scriptura continentur, nihil pendendas eſſe.

His cum varia accederent alia, quæ vel ex concionibus ejus erant excerpta, vel ex annotatis ejus ad Libros varios hauſta, tum horum articulorum numerus intra breve tempus usque ad centum quinquagenta duorum (a) excrevit, ad quos ut inſtantiſſime reſponderet Angelus, eum in vincula jam conjectum & ſatis tenaciter aſſervatum urſerunt, usque dum is, poſt varia iniquè in eum conjecta crimina, & innumeras vexationes, Hagam deduceretur in Portam captivorum (b): Illic cum detentus eſſet, qui antea multum tergiverſari, & longas nectere moras, eum adire *Sonnius*, atque de articulis cum ipſo diſſerere, ſed ita ut Angelus non niſi Verbo Dei quod in Scriptura S. continetur, ſe ſuam inædificare velle fidem, identidem aſſereret neque ab ea veritate ſe unquam receſſurum eſſe profiteretur: Interea dum hæc aguntur, accedit alter ad Angelum Inquiſitor isque Generalis, Ruardus *Tapperus*, quocum, poſtquam is iteratis vicibus de cultu ſanctorum diſſeruiſſet, tandem in hanc Angelus ſententiam, clauſit: „ Se libentius à mundo (c) velle rejici, vel ſi ita opus fieri, ut Hæreticum cenſeri, dicendo, illum invocandum Solum, qui in omnes ipſum invocantes dives eſt, quam magnum haberi, ipſum relinquendo, docendoque, Pauperes, quique à ſe nihil habent, & ex ſe nihil retribuere poſſunt, quum ſine Chriſto nihil omnino queant, Sanctos ſcilicet defunctos eſſe invocandos. „ *Ruardus* cum abiiſſet, *Sonnius* denuò inſtare atque nullum inſequendi finem facere, quin imò petere, ut Trajectum ad Rhenum, quò in urbe epiſcopali, tantò magis eccleſiaſtico

 ſub-

(a) Merula l. c. p. 16.
(b) Merula l. c. p. 20.
(c) Merula l. c. p. 23.

Digitized by Google

ſubjaceret judicio, transferretur, quod tamen cum ipſi, renuentibus Hollandiæ Ordinibus (a), denegaretur, tum ille longas atque difficiles iterum nectere cunctationes, quò vel ſic Angeli virtutem & conſtantiam fatigaret, qui conſilii inops tandem d. 1. Novemb. 1553. ad Hollandiæ Præſidem *Aſſendelſium*, hunc in modum (b) ſcribere: „ Se ultra ſeptem ferme menſes, cum
„ maximo ſuo incommodo gravique injuria fuiſſe & in arce Heen-
„ vlietenſi & Hagæ captivum, Sonnium ejusque collegas pol-
„ licitos ſæpe cauſam ſe brevi terminaturos, jam verò moras
„ parato odioſas nectere, non niſi deſpectu Ordinum Hollan-
„ diæ, qui non ſuſtinuerant captivum ad importunam eorum
„ libidinem Trajectum deportari &c. „ Præſes illi conſilium dari ut libellum ſupplicem Senatui Provinciali exhibeat, *quò vinculis liberato Haga ſub idonea cautione carcer adſignaretur*. Neque id tamen impetrare tum potuit Angelus, niſi quod ſub initium Decembris Maria tamen Regina in ejus favorem literas mitteret ad Senatum Hollandiæ, quibus jubebatur (c), ut Carcer captivo ſeni mitigaretur, duobusque adpoſitis cuſtodibus in loco ſecuro conſervaretur; Quibus, admodum difficulter demum eſt impetratum, ut pridie Nativitatis Chriſti carcer ejus aliquantiſper mitigaretur; donec aliquot menſibus poſt, in longum protracto negotio, is arctiori iterum incluſus carceri, in *Tapperi* denuò manus incidit (d), qui ut ad centum & octo articulos, è veſtigio nihil præmeditatus reſponderet captivus, eundem urget (e); ubi inter alia *de Libris Lutheri* etiam erat quæſtio; Sed re paucis expedita, non fuit unquam deinceps ulla eorum facta mentio: Noverant enim *non* tam *Lutheri* ipſum quam *Antiquorum* cauſſam fovere; Sparſerant etiam adverſarii, Angelum ſua dogmata non ex Luthero hauſiſſe, ſed aliunde nactum fuiſſe ex priorum hæreticorum Libris, atque adeò proprio quodam veneno abundare. Quidquid ſit, cum ne ita quidem ſatisfa-

(a) Merula l. c. p. 24. 25.
(b) Merula l. c. p. 35.
(c) Merula l. c. p. 45.
(d) Merula l. c. p. 49.
(e) Merula l. c. p. 52.

facere poſſet, invicta facundia menſem ferè integrum (a) contra Ruardum ejuſque Collegas Angelus diſputare, & ſtupenda animi conſtantia tum defendere debuit capita de doctrina fideque Chriſtiana, quæ maximi momenti, primæque claſſis ſunt, id quod ſumma tamen omnium admiratione in totius Hollandiæ capitolio, præſentibus non ſemel Præfecto Provinciæ, Concilii Præſide, Senatoribus, aliiſque magnis viris factum eſt; Faſſos quidam ſcribunt adverſarios ipſos, nunquam in ſimili negotio prælium ſe vidiſſe acerbius, nunquam in Inquiſitoria Republica periculoſius trepidatum. Non videbatur enim ceſſurus unquam; Sic ſua contra hoſtium inſultus ictuſque promta parataque habebat tela; Latine, Græce, Hebraiceque doctiſſimus, in ſacra Scriptura Antiquorumque Patrum lectione verſatiſſimus, ſolituſque in rebus valde controverſis ad Textum provocare cum Hebraicum tum Græcum, nam Latino (cujus tenaciſſimus erat Ruardus) non multum auctoritatis deferebat.

Neque tamen eæ dimicationes ut ab illo deſiſterent, effecerunt; Et proſtat ejus libera admodum & intrepida ſcripto conſignata & ad Ruardum miſſa d. 31. Auguſti 1554. de doctrina Catholica Confeſſio (b), quam ut hic legamus, operæ videtur pretium; In ea ſcribit; „Se, ne ultra ipſis quam velint, ſit moleſtus, quum Cauſ-
„ ſam cœptam non minus, quam ipſi, optet vel amice ſopitam,
„ vel judicio terminatam; ut paucis unicaque quaſi reſponſione
„ ſatisfiat, ad omnia ſimul ſemelque dicere, Quæcunque Verbo
„ Dei convenire, Sacriſque Auctoribus & Doctrinis Sanctæ
„ Eccleſiæ Catholicæ conſentanea eſſe comperirentur; ne ſoli-
„ citi eſſe, vel exiſtimare velint, ſe illa revocandi animum ha-
„ bere, aut publice in Veritatis confuſionem poſſe, aut velle
„ negare, aut ab illis recedere; ſed certo ſtatuiſſe, iiſdem fir-
„ miſſime ſtare, nec umquam in hanc vel illam partem declina-
„ turum ſe profiteri: Si vel Eccleſiam vel communem Uſum,
„ longive Uſus Conſuetudinem allegare voluerint; Se brevi-
„ bus ad ea dicere, *Eccleſias*, ut Hilarius notat, *intra quas*
„ *Verbum Dei non vigilat*, *naufragas eſſe*; ideoque, ſi ſecun-

(a) Merula l. c. p. 54.
(b) Merula l. c. p. 55. ſq.

Digitized by Google

„ dum Verbum Dei Ordinatio & Eccleſiaſticus modus in Eccle-
„ ſia non obſervetur, non velle ſe illi modo vel ordinationi ullo
„ pacto adſtrictum; ſed cum Cyrillo, ad Reginas ſcribente,
„ pronunciare ſe, *neceſſarium eſſe nobis ſequi Divinas Litteras,*
„ *& in nullo ab earum præſcripto diſcedere:* Didiciſſe ſe cum
„ Auguſtino, Scripturarum Libris tantum, qui Canonici ap-
„ pellantur, hunc deferre honorem reverentiamque, ut nullum
„ earum Auctorem aliquid erraſſe, certiſſime credat: ſi quis di-
„ cat, quod Eccleſia præcipit, credendum eſſe; ſe dicere non
„ eſſe Eccleſiam, quæ ſine Verbi Doctrina & S. Scripturæ auc-
„ toritate quid docet, vel præcipit: Chryſoſtumum bene in-
„ culcare, *cognoſci non poſſe, quæ ſit vera Eccleſia Chriſti niſi*
„ *per Scripturas:* ex ipſis veris Eccleſiis frequenter exire Se-
„ ductores, ideoque nec ipſis omnino credendum eſſe; niſi ea
„ dicant vel faciant, quæ Scripturis conveniunt: Auguſtinum
„ item monere, Quæ contraria ſunt Doctrinæ Chriſti, contra-
„ ria eſſe Verbo Dei: ſuggerere Ambroſium, Ratione vel auc-
„ toritate Hominis moveri, eſſe Cananæum, id eſt, mobile &
„ perfidia fluctuans; quidquid item in Sacris Litteris non eſt
„ traditum, ſceleribus plenum eſſe: Ex his igitur ſequi, Solo
„ Verbo & Doctrina Evangelica debere uti Eccleſiam Catholi-
„ cam; & ſine iis Eccleſiam non eſſe Chriſti, non eſſe Catho-
„ licam; talemque, cui ſe numquam commiſſurus, quippe nau-
„ fragæ & vita privatæ. Si quis opponat Longum Uſum &
„ Conſuetudinem multorum annorum; Longam autem Conſue-
„ tudinem ex præſcripto Legum obſervandam eſſe; ideo Eccle-
„ ſiæ etiam Conſuetudini ſtandum eſſe, & obediendum: Re-
„ ſpondere ſe, Conſuetudinem quidem habere locum, & vim
„ Legis, dummodo ratione non careat, & Communitatis pa-
„ cem promoveat, Caritatemque inducat, nam ſi contra Dei
„ Verbum ſit vel Sacram Scripturam, non Conſuetudinis, ſed
„ Erroris appellationem mereri: apud Hebræos Uſum ſeptin-
„ gentorum vel octingentorum annorum non obtinuiſſe, quin
„ Ezechias Serpentem æneum contereret, & deſtrueret, a Mo-
„ ſis tamen temporibus ab Judæis cultum; ſic debere etiam om-
„ nem Inſtitutionem, omne Præceptum, omnem Uſum, qui
„ con-

„ contra Dei verbum eſt, aboleri, penitusque exſtirpari; Er-
„ rorem, cui non reſiſtitur, adprobari: ſi Solus Chriſtus au-
„ diendus eſt, non debere nos attendere, quid aliquis ante nos
„ faciundum putarit, ſed quid, qui ante omnes eſt, Chriſtus
„ prior fecerit, neque enim hominis Conſuetudinem ſequi nos
„ oportere, ſed Dei Veritatem: ſine cauſſa colere Deum eos,
„ qui Mandata docent & Doctrinas Hominum; quamlibet Con-
„ ſuetudinem, quantumvis vetuſtam & vulgatam, eſſe Veritati
„ omnino poſtponendam; & Uſum, qui Veritati contrarius
„ eſt, abolendum eſſe: Auguſtini illud verum eſſe, Eum, qui,
„ contemta Veritate, præſumit Conſuetudinem ſequi, aut cir-
„ ca Fratres eſſe invidum & malignum, quibus Veritas revela-
„ tur; aut ingratum circa Deum, cujus inſpiratione Eccleſia
„ ejus inſtituitur: beneque Cypriani hoc notandum, *Conſue-*
„ *tudinem, quæ apud quosdam obrepſit, impedire non debere, quo*
„ *minus Veritas prævaleat, & vincat*; Conſuetudinem enim ſine
„ Veritate vetuſtatem eſſe Erroris: Relicto igitur Errore, ſe-
„ quendam eſſe Veritatem; id eſt dicis gratia, relictis Culti-
„ bus & Invocationibus Demortuorum, Imaginum, Sculpti-
„ lium, ſequendam eſſe Chriſti Doctrinam & Verbum; quod
„ fideliter monet, *Soli Deo ſerviendum, Deum Solum invocan-*
„ *dum in die Tribulationis.* Nam quum dicat Tertullianus,
„ quodcunque adverſus Veritatem ſapit, Hæreſin eſſe, etiam
„ Veterem Conſuetudinem; quumque ſcribat Hieronymus, nec
„ Parentum nec Majorum Errorem eſſe ſequendum, ſed aucto-
„ ritatem Scripturarum, Deique docentis Imperium: non eſſe,
„ ut Conſuetudinem opponamus Veritati; pendere enim nos de-
„ bere non ab Uſu, ſed ab Dei Verbo, & unde ſortiti ſumus
„ Nomen, Chriſto Jeſu & Spiritu Sancto, qui Veritas eſt So-
„ lus. Quinimo rogare ſe Doctores, ut exemplo Superiorum
„ Patrum ſtilum moveant, ſibique occaſionem dent reſponden-
„ di: decorum eſſe & utile, Ingenia exercere in Vinea Domi-
„ ni; inque his, de quibus mota jam controverſia, & unde pe-
„ riculum in Fide imminet Populo Chriſtiano ac ipſius Saluti:
„ Dei Verbum exercitio continuo Veritatis indagandæ ſtudio
„ colendum eſſe, humanaque Commenta diſcutienda, quando
„ ex-

Digitized by Google

„ ex Solo Verbo Vita; humanis vero omnibus nihil præter Interitum hauriatur. His accuratius perpenſis, non eſſe tantopere in ſe ſæviendum, quemadmodum per *Sonnium* contra omnem æquitatem (quum jam etiam ſedecim menſes ſederit Captivus, longa febri variisque morbis gravatus) & Evangelicam Veritatem Fraternamque & Chriſtianam Caritatem, inchoatum eſt: maxime quum Theologos Apoſtolicam deceat vitam ducere, neque contra Proximum Evangelicam poſtpoſuiſſe Admonitionis Chriſti doctrinam; ſed tempora temporibus adæquare nos oportere, multaque cum patientia Veritatem docere volentes ferre: Si durius quid à ſe quam oporteat, nimioque Zelo ſcriptum dictumve ſit: noſſe Doctores totum illud originem ab Cæſareæ Majeſtatis Præcepto, Archiepiſcopi Colonienſis Epiſcopique Trajectenſis Mandatu, Concilii denique proclamati Libertate duxiſſe, & proveniſſe. Neminem enim non, qui Eccleſiæ tolli ſcandala, remediumque Morbis adhiberi deſiderat, tot, talibus, tantisque tantorum Principum ſtimulis atque adhortationibus provocatum adplicare debuiſſe & Mentem, & omnia ſua, ut Eccleſia purgetur, divinus cultus augeatur, & tandem ille, cui Soli ſerviendum eſt & ſacrificandum, Solus ab omnibus colatur, adoretur, invocetur, & ſanctificetur. Enimvero ſi & *Contarenus* Cardinalis, Apoſtolicæ ſedis Legatus, & *Eckius* non ita pridem faſſi fuerint libere, multos in Miſſis eſſe Abuſus; Deum Opt. Max. non recte coli; neque, ut Scriptura docet, invocari Solum: alienum ab Juſtitia dubio-procul eſſe & contra æquitatem, his optantem Morbis adhiberi Remedium (eos attingendo ſolum) indignationem incurrere, aut temeritatis condemnari: quum iidem etjam adſerant, non recte de Pœnitentia, deque Fide ac Fiducia in Deum erudire ac inſtrui Populum; eſſe tamen hæc Salutis noſtræ totiusque Veritatis Evangelicæ principia; quibus fœdatis, intricatis, diſtractis denique, &, quod dolendum, ſublatis, nullam Populo reſtare Salutem, certum eſſe; quum ſine Fide fieri non poſſet, ut quis placeat Deo; ipſaque non minus ambiguitas Fideique timiditas ab Deo condemnetur, quam Infidelitas:

„ Ti-

„ Timidis enim & incredulis partem, ut docet Joannes Evan-
„ geliſta, in ſtagno futuram in ardenti Igne: Plura quidem
„ viſum fuiſſe addere; ſed ea qualiacunque Inquiſitorum Judi-
„ cumque ſe committere cenſuræ; quum & ipſos ſperet non
„ minus, quam ſe, populi ſibi concrediti invigilare & incum-
„ bere ſaluti: Illius Romani vere Epiſcopi, Felicis I. cordibus
„ imprimendam eſſe doctrinam, qua dicit, *Væ futurum Paſto-*
„ *ribus*, cum, qui hujus Miniſterii (Verbi Dei prædicandi &
„ Fidei Catholicæ propagandæ) onus ſuſceptum habent, *ſi Ve-*
„ *ritatem Salvatoris Jeſu Chriſti*, quam Apoſtoli prædicave-
„ runt, *prædicare neglexerint*; tum, qui *ſilentio Veritatem op-*
„ *preſſerint*, quam erogare jubentur Nummulariis. Se igitur
„ obſecrare, ut Timor Domini cum ipſo ſit, ejusque collegis;
„ & cum diligentia caritateque Chriſtiana (quæ quod ſibi vult
„ fieri, hoc & alteri ſolet facere) cuncta agant in Dei Gloriam
„ & proximorum ædificationem; cauſſamque cœptam deci-
„ dant, atque bona conſcientia terminent; &, quemadmodum
„ coram Dei Judicio reſpondere in eadem cauſſa audebunt,
„ cum omni benivolentia de ſe ſtatuant & judicent. „

§. LXXVI. Sed, incredibile dictu, hæc ipſa Confeſſio prorſus intrepida anſam tamen dare potuit infandæ fraudi in ipſum Angelum & ejus pietatem illibatam perpetrandæ; Effinxerunt enim adverſarii, ipſum Angelum articulos hæreticos retractaſſe atque iis ipſis Articulis, quos intrepide adeo confeſſus fuerat, & pro quorum veritate tuenda ſe nihil non ſuppliciorum ſubiturum dixerat, dolo malo alios oppoſitos (a) ſubſtituerunt, & quaſi eos publicè confiteretur, apud populum, agmine velut facto ut conſtantem Angeli pro veritate confeſſionem audirent, congregatum, fictitia proclamatione effecerunt, voce adeò ſubmiſſe inſtituta, ut nec ipſe Merula, qui præterea ſurdaſter erat, vel aſſequi quæ prælegebantur vel intelligere poſſet, addita deinceps coronidis loco ejus nomine Proteſtatione, „ quaſi quamcunque
„ hæreſin & præcipuè illam Martini Lutheri & Sociorum abju-
„ raret & ſe totum Eccleſiæ Romanæ & Doctrinæ Catholicæ
„ addiceret; „ Interea dum mirum in modum populus omnia alia

(a) MERULA l. c. p. 68. 69.

Digitized by Google

expectans indignabatur, atque ipſi Inquiſitores (tanta erat ipſorum pietas) nihilo ſecius adverſus Angelum tanquam lapſum ſententiam pronunciarent, qua is perpetuo carceri manciparetur. (a)

Dici nequit, quanto mœrore confectus fuerit, hunc dolum animadvertens ipſe Senex noſter, ut quoque non ſine ſummo vitæ periculo in gravem eapropter incideret morbum, atque, ſimulac ab eo convaluiſſet, Apologiam pro ſe conſcriberet atque ſimul ipſius illius Sententiæ Refutationem adornaret, quod A. 1555. circà menſis Martii initium eſt factum; Quando is tandem, adverſariorum conſiliis in id unicè directis ut Politicorum poteſtati ſubduceretur, captivus Lovanium eſt abductus, ubi durius & acerbius à Tappero & reliquis haberi cœptus (b) eſt, ita quidem ut A. 1556. menſe Januario artiori includeretur cuſtodia, & omnis ad ipſum aditus intercluderetur (c), quinimo ut is librorum quoque & chartæ ſcriptionisque uſu privaretur (d): Quid? quod ſub finem menſis Februarii injectus ipſi fuerit terror, quaſi illud ageretur, ut ſacco incluſus intempeſta nocte (e) aquis eſſet ſuffocandus, quæ res ut tantò videretur certior, Monachus ad Angelum miſſus eſt, qui ei eſſet a confeſſionibus, quanquam ne is quidem metus Angelum de conſtantia ſua deturbavit.

His omnibus actis, & quod perſpiceret Tapperus ſe lucraturum in Angelo nihil, quin potius quod famæ ſuæ macula non levis inureretur apud populum, ſi vel diutius in civitate Lovanienſi eundem detineret, vel ſi is ad ſupplicium, quod ipſi intentatum erat, raperetur, indignantibus & Tappero eam cauſam imputantibus Hollandis, tandem curavit ille ut Lovanio abduceretur (f) in Abbatiam Laetienſem, quæ in Comitatu eſt Hannoniæ, menſe Junio ejusd. anni 1556. ubi inter varias cum Abbate ejus loci decertationes (g) per ſemeſtre ſpatium hæſit intrepidus animo, & ne hilum quidem cedens adverſariis, quando tan-

(a) Merula l. c. p. 72.
(b) Merula l. c. p. 75.
(c) Id. l. c. p. 80.
(d) Id. l. c. p. 83.
(e) Id. l. c. p. 85.
(f) Id. l. c. p. 89.
(g) Id. l. c. p. 90—99.

tandem menſe Junio ex Abbatia Laetienſi extractus in Montes Hannoniæ eſt tranſportatus (a) ibique arcis carcere clauſus.

Illic autem adverſus ipſum, qui ſua tamen conſtantia invictum teſtatus erat animum, tanquam relapſum, cum lata eſſet vivicomburii ſententia ad Kalendas Sextiles, tum verò, mirabile quidpiam contigit; Cum enim is ad rogum duceretur, atque variis egregiis veritatibus ſe pariter ac alios in via corroboraret quin imò etiam inter alia prædiceret (b), „ſanguinem ſuum illud quod jam ortum erat „ incendium non extincturum eſſe, quin potius illud brevi in mul- „ to majores flammas eſſe exiturum, quibus ſopiendis nec ipſi nec „ ipſorum poſteri futuri eſſent pares, „ equidem ad Locum ſupplicio deſtinatum pervenerunt: Hic verò pius ſenex rogavit, ut ſibi liceret ad ingreſſum caſæ, in quam condendus jamjam erat, ſtramineæ, faſcibusque & lignis undique ſeptæ ſuffultæque, preces ad Deum fundere, ejusque in ſupremo hoc certamine miſericordiam implorare; Hoc enim non difficulter impetrato, dum flexis (c) genibus, manibusque in cœlum ſublatis, Orationi eſt intentus, animadverſus eſt verſus dextrum latus inclinare, quumque putarent adverſarii, viribus ipſum ob inſtans ſupplicium deficere, adcurrentes deprehenderunt mortuum; Animam ſcilicet ejus clementiſſimus Deus ad ſe, rariſſimo ſane exemplo, evocarat, ne quid cruciatuum, qui morbis, ſenio, carcereque fere quinquennali jam plene planeque erat fractus, ſentiret. Is per ſummam Inquiſitorum perfidiam Angelo fuit finis, Bonis ipſius omnibus quæ Fratris Filio *Gulielmo Merulæ*, ſoli & unico Hæredi debebantur, Fiſco addictis. Agebat tunc annum 75.

§. LXXVII. De *Regneri* PRÆDINII Schola in Groningana civitate noſtra celebri atque florente, pluribus jam diſſeruimus. (d) Neque ferme aliter fieri poterat, quin ejus principiis

L l 2 qui

(a) Id. l. c. p. 102.
(b) Merula l. c. p. 105.
(c) Merula l. c. p. 106. & 107.
(d) vid. §. LVIII. pag. 193. Eſt verò is mortuus A. 1559. d. 18. Aprilis, anno ætatis 51. atque memorabili hoc condecoratus elogio,

Si doctrina, fides, pietas, fera fata morari
Poſſent, *Reinerus* non moriturus erat.

Sed

qui imbuti erant, Pontificiis erroribus & Miſſæ repudii libellum mittere debuerint, atque veritatem Evangelicam ſuſcipere. Et erant tum certè non pauci inter GRONINGANOS qui peculiarem quendam cœtum efformare poterant; Hi igitur ab Emdanis, quibus Evangelii lux ſerenior dudum affulſerat, opem implorare, atque ut conſilio & opera ſibi ſubvenire velint, expetere; Emdani autem petito morem gerere ita minime detrectabant, ut quoque *Feytonem* RUARDI illuc mitterent, qui occulto cœtui ſucurreret, atque verbum vitæ ipſis annunciaret, fuitque adeò is *primus Eccleſiæ* illius adhuc deliteſcentis atque ſub cruce gementis, *Miniſter*; At verò, is d. 26. Julii 1557. Emdanos adiiſſe denuò (a) narratur, variis onuſtus gravaminibus, uti is inter alia, „ quod ipſi non liceret, de die, neque clam neque „ palam convocare fidelium congregationem, aut eos accedere, „ querebatur, ſed noctu ſolummodo, quando tamen utplurimum „ propter hominum ſomnolentiam, incaſſum laboraret ac ſine „ notabili Evangelii ſucceſſu. „ Tum igitur Emdani *Hermannum Braſſium* (b) Verbi divini in ſua civitate Miniſtrum ad Groninganos unà cum ſenioribus Eccleſiæ *Gerardo ten Camp* & *Jodoco Roſa* mittere, qui ex ipſis quæreret, cuperéntne Feitonem apud ſe retinere, num verò minus? ſe enim judicare quod omnino operario quodam indigeant; Interea vero neceſſe eſſe, ut ſi Feithonem retinendum judicarent, ei quoque de victu proſpicerent, quin imò & de loco, in quo tutò ſatis ſuo poſſet fungi munere eccleſiaſtico. Feyto interea d. 24. Junii anni ſequentis 1558. denuò adire Emdanos (c), atque iis notum facere, quam is

Sed quæ debuerant diram depellere mortem,
  Hæc illi celeris cauſa fuere necis.
Dum nimis indulget ſtudiis, dum quosque juvare
  Ardet, eheu vitam negligit ille ſuam.

(a) vid. MEINERS Hiſt. Ref. Friſ. Orient. T. I. p. 394.

(b) *Hermanni* BRASSII Oſterhuſani memoriam ad A. 1544. celebrat Ubbo EMMIUS Hiſtoriarum Lib. LIX. fol. 916. eum appellando, cum ad Emdanam Eccleſiam vocaretur, „ ætate quidem juvenem, ſed „ loco illo plane dignum, ſive eruditionem ſpectaret, ſive dicendi do- „ cendique facultatem, ſive pietatis zelum. „

(c) v. MEINERS lib. cit. p. 395. 396.

Digitized by Google

is civitate Groningana eſſet interdictus, neque amplius, quippe nimis notus omnibus, illic commorari poſſet, niſi univerſus cœtus graviſſimum ejus gratia ſubire vellet periculum; Addebat, ſibi nequidem integrum eſſe, ut ullo cum fructu eos doceret, quippe quos per diem non niſi domatim & quidem ſingulos ſeorſum poterat erudire, ut ad integrum cœtum informandum non ſibi uni ſatis eſſet temporis &c.

Quæ verò Emdani ad Groninganos reſcripſerint, & quid viciſſim acceperint reſponſi, id ſeriorum eſt temporum; niſi quod ex privatis quibusdam (a) eo tempore exaratis literis colligatur, graviora tum atque duriora cum alibi tum apud Groninganos, fata ſubire debuiſſe (b), quotquot à priſtina ſuperſtitione divortium facerent: Certè apud *Groninganos* noſtros, non Feytoni ſolum interdicebatur civitas, ſed & verendum erat, ne ipſum quoque *Hieronymum Friderici*, Doctorem eximium (c), quique magna apud omnes pollebat gratia, civitate abire juberent, quod is infantulum ſuum nollet Papiſticis ritibus baptizari. Id tamen factum eſſe non conſtat: Eædem literæ referunt, quanto fervore apud *Antverpienſes*, *Gandavenſes*, & *Mechlinienſes* priſtinæ ſuperſtitioni fuerint patrocinati, qui rerum ſummam tenebant: Certè quod *Gerardus Mortaigne* (d) Eccleſiæ Emdanæ Senior, ad Patrem ſuum Gandavenſem ſcripſerat de reditu Johannis à Laſco in Poloniam, & de incremento Evangelii apud Polonos inde ſpe-

(a) Harum literarum ex Autographo deſcriptarum trigam, duas ſcilicet à *Gerardo Mortaigne*, & unam ab *Arnoldo Piſcatore* ad *Jo. Utenhovium* Cracoviæ commorantem A. 1557. & 1558. ſcriptas, legendas dabimus, atque ab oblivionis injuria vindicabimus in Documentis huic volumini ſubjectis Num. XIV.

(b) Sic. v. g. PISCATOR in Ep. cit. ſcribebat ex Lopperſumo, nobili provinciæ Groninganæ pago: *Hoc video & hic & alibi, ita adverſus Eccleſiam ejusque membra ſingula furere Satanam, ut nunquam antea.*

(c) De eo egimus §. LX. pag. 202.

(d) Is GERARDUS non alio ferme nomine notus eſt, quam quod Epiſtolas memoratas dederit ad *Jo. Utenhovium*, cujus neptem in matrimonium duxerat, & cujus, uti & *Johannis à Laſco* ſingularem erga ſe gratiam & benevolentiam laudat, & in omnibus ſe veritatis aſſeclam & cultorem comprobat.

Digitized by Google

rando, quodque ea epiſtola infeliciter admodum in manus Pontificiorum devenerat, ipſe Mortaignii Pater in civitate Mechlinienſi 1557. captus eſt, atque in vincula conjectus, in quibus poſt octo menſium detentionem is obiit, etiam antequam de ipſo lata eſſet ſententia, interea dum Bona ejus æque atque etiam ipſius Gerardi omnia fiſco adjudicarentur:

Sed & apud *Antverpianos* eo tempore duodecim Fratres in vinculis fuiſſe detentos, ſine ulla liberationis ſpe, quin potius ita ut quotidie expectarent mortem, eædem perhibent literæ, ut per totum fere Belgium reſtituti Evangelii confeſſoribus, nil niſi vincula manerent & plurima mortis imago.

Inter hæc apud AMSTELODAMENSES erant, qui Reformatam, occulté licet, ſecuti doctrinam, Emdenſium quoque amicitiam ambiebant, atque ut hi, ſibi fidum quendam Evangelii præconem ſubmitterent, ab iis expetebant. Hi tum *Nicolaum Carinæum* (a) cò ablegare, cum luculenta inſtructione, quomodo is ſe gerere deberet cum reſpectu membrorum Eccleſiæ nondum ſatis confirmatorum, tum reſpectu infantium baptizandorum, ne quid Evangelii res caperet detrimenti. Et leguntur deinceps d. 25. Julii 1558. Emdani quoque per *Gerardum ten Camp* dediſſe literas (b) ad *Amſtelodamenſes* pariter atque *Alcmarienſes*, hortatorias, ut eidem *Carinæo* de neceſſariis proſpicerent, quò haberet unde vitam inter ipſos traheret:

§. LXXVIII. In eo verò, qui hoc tempore apud Antverpienſes Chriſto colligebatur clandeſtino Evangelicorum cœtu, præter *Caſparem Heidanum*, ſupra (c) commemoratum, Paſtorem agebat, ætate licet juvenis adhuc *Hadrianus* Cornelii F. HAEMSTEDIUS, Haemſtedio (d) Zelandiæ pago uti videtur oriundus, Vir pius atque ſingulari zelo præditus. Is

(a) Eundem hunc *Carinæum* deinceps tamen in Friſiam rediiſſe, atque A. 1562. ad Londinenſem Peregrinorum Eccleſiam fuiſſe vocatum, ex duobus ejus literis addiſcitur, quarum priores ad *Cornelium Colthunium* V. D. M. Emdanum ſunt datæ, poſteriores ad ipſam *Londinenſium* Eccleſiam; utræque vero reperiuntur in Archivo Eccleſ. Lond. ſub lit. L. fol. 79. & 81.

(b) v. MEINERS lib. cit. p. 397.

(c) vid. §. LXIV. pag. 217.

(d) Conf. P. de la RUE Gelett. Zeland pag. 542.

Digitized by Google

Is ab Emdanis (a) qui ejus juventutem informaſſe videntur, in Belgium miſſus, ut Eccleſias Chriſti occultas atque latentes novaque Evangelii luce colluſtratas erigeret, erectasque ædificaret, anno hujus ſeculi quinquageſimo ſeptimo Antverpiæ in verbi divini Miniſterio deſudabat; Certè quod d. 21. Junii ejusdem anni Antverpia Epiſtolam dederit ad Gerardum *Campium* & Gerardum *Mortaigne* Seniores Eccleſiæ Emdanæ, ex ipſa Epiſtola (b) liquet; Quum enim majorem auctoritatem, res circa regimen Eccleſiaſticum conſtituendum in cœtu Antverpienſi requirere viderentur, Haemſtedius per Epiſtolam invitavit Emdanos, ut Paſtorem magis exercitatum, & quidem ſi fieri poſſet *Hubertum* Midlumi in Præfectura Emdana miniſterio fungentem iſtuc mitterent, qui amore erga Deum & Eccleſiam ardens ad id promtus eſſet atque alacris, neque detrectaret tanquam alter Moſes potius malis cum eccleſia affici, quam apud Midlumanos pace frui; In eadem verò etiam Epiſtola eorundem conſilium expiſcatur, annon æquum judicent, ut in poſterum publicè & ſuper tecta in civitate Antverpienſi Evangelium annuncietur? ſiquidem ipſe cœtus indies accreſcat, adeò ut ædes privatæ credentium numerum capere amplius non poſſint, nec locus ſatis opportunus inveniri queat, ad Verbi prædicationem & Sacramentorum adminiſtrationem, ſitque mandato Chriſti cumprimis conſentaneum, ut palam & ſuper tecta annuncientur quæ infra privatos parietes & in domo audiebantur, idque tanto magis, quod ipſe ſingulari etiam ferretur in id deſiderio (c) publicè & coram cœtu ingenti proferendi & annunciandi, quæ hactenus intra cœnaculi tantum parie-

(a) vid. HARKENROTH ad Theod. Haſ. Bibl. Brem. Cl. V. pag. 711.

(b) v. MEINERS Kerkel. Geſch. van Ooſtvrieſland T. I. pag. 371--375. qui totam Epiſtolam exhibet lingua Belgica ſcriptam neque lectu indignam.

(c) Myn eige conſcientie zoude my daartoe ook wroegen „ ..... ook „ zoude het bloed der onwetenden, die noch zo menige binnen Ant- „ werpen zyn, om dattet heimelyk geſchied, van myne handen geeiſcht „ worden, als of ik het ligt onder een mate geſtolpen hadde, dat het een „ iegelyk niet ligten zoude, ende als of ik het talent pond in de aerde be- „ graven hadde, om zo overvloedigen woeker niet te krygen. „

parietes efferri debuerant: Ex eadem Epiſtola conſtat, Belgas noſtros tum temporis Friſiam Orientalem, quod lacte & melle Evangelicæ doctrinæ ea perflueret, inſtar habuiſſe *Canaanis*, Emdam *Hieroſolymorum* nomine dignatos eſſe & Amiſiam fluvium appellitaſſe *Jordanem*, Sinum vero illum qui jam Hollandiam à Friſia occidentali dirimit (vulgo *de Zuiderzee* dictum) pro *Mari rubro* habuiſſe; Sic enim in ea querulatur (a), „ quod monachi, „ ad doctrinam Evangelicam converſi, quamdiu mare rubrum „ non ſint transgreſſi, quamprimum illos cura ventris vexare „ incipit, facilè revertantur ad clauſtra ſua, remiſſa vera reli- „ gione. „ Enimverò, quid ab Emdanis in hac cauſa tum Hadriano fuerit reſponſum, nobis equidem haud conſtat; Id tamen conſtat, eum anno ſequenti, verè, id de quo ſcripſerat, auctoritate propria tentaſſe, atque primum fuiſſe qui Antverpiæ in Feſto Sacramenti (quod vocant,) eo ipſo tempore, quo luſtratio idololatrica de more à pontificiis peragitur, in ponte ſive platea, cui à mari nomen ad crucem illam magnam quæ in ejus medio ſtabat (b), prætereunte & vidente pompa luſtrali papali, intrepide & non ſine vitæ periculo publicè fuiſſe concionatum, quod tamen factum, uti multis intempeſtivum viſum fuit, ita, quomodo ea ipſi ceſſerit temeritas, relatum non legimus.

Interea verò, eodem illo anno, accreſcente menſe Februario Haemſtedius noſter Eccleſiam *Aquenſem* Belgicam ex tredecim familiis mercatorum Antverpienſium potiſſimum conſtantem, primus fundavit (c) quo eodem tempore Eccleſia Gallica ibidem viginti conſtabat familiis; Sunt verò tum, quò tanto magis

(a) Daarenboven zo lang als ze hier noch zyn, zo en zynze „ *over* „ *de zuiderzee*, dat is, *het rode meer* niet gepaſſeert, dan keerenze zo „ ligtelyk wederom als haar de buikzorge dwinget, tot de *Ægyptiſche* „ *vleeſchpotten*. MEINERS l. c. p. 372. „

(b) vid. Henr. ANTONID. Præfat. ad Synt. Theol. p. B. 2. conf. BRANT. Hiſt. Ref. T. I. p. 214.

(c) HARKENROTH l. c. p. 713. quamvis etiam SCHOOKIUS de Canonicis Ultraj. p. 517. referat Eccleſiam Belgicam *Aquisgranenſem* jam A. 1524. colligi cœpiſſe per quendam *Albertum van Munſter*, atque de ea ex primis bene meritos fuiſſe *Johannem Chriſtiani* & *Joannem Heuckelom*.

Digitized by Google

gis proficeret opus Domini feliciter inchoatum, ad Aquenſes quoque ab Emdanis miſſi *Johannes Theodori* (vulgo *Dirkens*) & *Hermes Backerelins*, quos ibidem aliquo tempore miniſterio functos duæ teſtantur literæ (a) quas d. 5. Maji & d. 5. Junii abinde ad Conſiſtorium Emdanum, cujus jam magna tum erat celebritas, ſcripſerunt.

Hoc eodem anno Haemſtedium *Francofurto* quò itidem ſe receperat ad *Antverpienſes* rediiſſe, alicubi legitur, ita tamen ut eodem adhuc anno, ingruente perſecutionum æſtu, ſolum vertere cogeretur (b), niſi id forte factum fuerit occaſione zeli illius quem modo referebamus intempeſtivi: ſaltem conſtat, eundem tum Nordam urbem Friſiæ Orientalis perantiquam appuliſſe, ibidemque aliquantiſper apud ſororem ſuam viduam Catharinam ab Haemſtede commoratum fuiſſe; Fuit ille primus omnium, qui hiſtoriam martyrum belgico idiomate typis (c) evulgavit A. 1559. eandemque Proceribus Belgii, Brabantiæ, Gelriæ, Flandriæ & Hollandiæ inſcripſit; Quo eodem anno is quoque in Angliam migravit, atque ibi reſtauratis peregrinorum Evangelicorum ſub Eliſabethæ Regimine ſacris, miniſterium obivit Evangelicum, non eo tamen cum fructu vel ſucceſſu proſpero, quem ſibi ab eruditione ejus & ſingulari dicendi facundia vel exoptare vel polliceri poterant ejus Eccleſiæ membra; Eſt enim ingens admodum contentio, quæ facilè in Schisma quoddam degenerare potuiſſet, per ipſum propter incautas quasdam phraſes & loquendi rationes, (quibus nimioperè tamen in-

M m hæ-

(a) MEINERS Hiſt. Ref. Emdan. T. I. p. 383. qui teſtatur quam hæ literæ in Scriniis Eccleſiaſticis Emdenſibus aſſerventur.

(b) HARKENROTH l. c. p. 713.

(c) vid. VOGT. Catal. libr. rarior. p. 326. & Florig. noſtr. libr. rar. p. 126. Titulus libri eſt: *Geſchiedeniſſe ende de dood der vromen Martelaren, die om het getuigeniſſe des Evangeliums haar bloed geſtort hebben, van den tyden Chriſti af tot den Jare 1559. toe, by een vergaderd op het Kortſte A.* 1559. d. 18. Martii in 4. Recudi eum ſuperiori ſeculo 1658. curavit *Joh. Gyſius*, variis figuris æneis illuſtratum & 60. Martyribus augmentatum. cf. PARS. Ind. Batav. p. 245. ſq.

hæſiſſe videtur) tum in Eccleſia Belgico-Londinenſi (a) excitata;

Protulerat ſcilicet Hadrianus noſter pro concione, quædam Anabaptiſtis, quorum exoſior ſecta tum erat nulla, faventia, atque illorum erroribus patrocinantia; Dixerat, quinimò etiam ſcripſerat alicubi (b); „ ſe equidem ſalutis fundamentum Chriſtum „ ipſum intelligere, atque tenere, quod autem Chriſtus ex mu„ lieris ſemine natus ſit, ac noſtræ carnis particeps, id non fun„ damentum eſſe, ſed ipſius fundamenti circumſtantiam quan„ dam, quod etiam pueri primis literis imbuti agnoſcant, adeò, „ ut qui Chriſtum ex mulieris ſemine natum eſſe negat, is non „ fundamentum neget, ſed unam ex fundamenti circumſtantiis, „ Ea verba, & quod Anabaptiſtas pro veris fratribus habendos eſſe inclamaret, ſuamque hanc cauſam vehementius quam par erat urgeret, à quibusdam hæc talia improbantibus deferebatur ad *Edmundum* GRINDALLUM Epiſcopum Londinenſem, quippe cui res Eccleſiæ Peregrinorum ſpeciali Reginæ Eliſabethæ juſſu erant demandatæ, quique *utriusque Eccleſiæ peregrinorum Superintendens* appellabatur (c); Is igitur, poſt multa agitata cum Haemſtedio tentamina, atque inſtituta colloquia, uti videtur correctoria, tandem ipſi, ut retractaret & culpam fateretur, injungere; dum in-

(a) Ea res ex ipſis Actis quæ in Archivo Eccleſiæ Belgico-Londinenſis ſub lit. B. reperiuntur nobis conſtat, nec ſola innititur conjectura, ſed ipſiſſimis rerum documentis, ut rectè conjecerit Cl. Th. HASÆUS Bibl. Br. Cl. VI. p. 1171. quod is *errores* aliquando *Anabaptiſticos* in eadem eccleſia diſſeminare ceperit, nequicquam ad alium quendam *Adrianum* id applicante doctiſſimo MEINERSIO in lib. cit. pag. 405. cum ad ſolum & unum noſtrum Hadrianum Haemſtedium ea ſint referenda.

(b) Ipſiſſima hæc ſunt verba *Jac.* ACONTII in Epiſtola MSſ. quæ in Archivo Eccleſiaſtico Belgico Londinenſi aſſervatur ſub lit. L. pag. 149. ſq. in qua Acontius Haemſtedii cauſam agit, eique quantum fieri poteſt, patrocinatur. Neque ego ferè dubitaverim, quin hæc verba in eodem illo Scripto legantur, quod Edm. Grindallo Epiſcopo tum Londinenſi atque etiam utriusque Eccleſiæ peregrinorum Superintendenti oblatum legitur in Ep. Grindalli vid. *Bibl. Brem.* loc. cit. pag. 1171. 1172. quodque, uti Grindallus tum conjiciebat, auctorem *Hadrianum* noſtrum habebat.

(c) vid. STRYPE in vita Edm. Grindalli in App. p. 4.

Digitized by Google

interea Haemſtedius ter repetita vice id renuere, usque adeò ut ipſe Epiſcopus eundem qua pollebat auctoritate tanquam contumacem excommunicare, atque à miniſterii ſacri quod obibat munere removere non dubitaret:

Quando Haemſtedius Friſiam Orientalem repetiit, atque *Olderſumi* commoratus eſt agriculturæ ſemet tradens (a): Et, quanquam is non ſemel à ſuis ut in Angliam rediret invitaretur, atque etiam non ſemel illi amicorum invitationi renueret, factum tamen eſt brevi poſt, ut ſe perſuaderi pateretur, ipſeque altera vice Londinum adiret, ſeque Eccleſiæ & Fratribus inſcio uti videtur Epiſcopo præſentem ſiſteret, ſed haud feliciori quam antea ſucceſſu; Cum enim Epiſcopus ipſi de novo præſcripta formula ſevera ſatis, ſuperiorum errorum retractationem (b) injungeret, isque tenaciter admodum ei ſubſcribere detrectaret, denuò à Conſilio Regio peculiari ad Eccleſiam Peregrinorum Edicto eſt proſcriptus, & propter erroneas opiniones ſolum vertere juſſus d. XIX. Auguſti 1562. quo tamen eodem anno in Friſiam reverſus is fato ſuo functus dicitur.

Atque hæc de HAEMSTEDIO, cujus equidem zelus, uti non ſemper ſecundum veritatem, ita nec tempeſtivus erat, neque usquequaque laudandus, ſed, qui tamen pia mente, veritatem, in quantum ea ipſi perſpecta erat, adamabat, aliisque eam inſtillare ſatagebat, ſuæque ſcientiæ lumen, quantillum id eſſet, ſequebatur, uti quod in Eccleſia *Antverpienſi* (c), is magno-

Mm 2

(a) Id ipſe profitetur HAEMSTEDIUS in Epiſtola ad Jac. Acontium data Olderſumi d. 14. Junii A. 1561. quam ob rei memoriam hiſce annalibus ſubjungendam curavi inter Documenta ſub Numero XVI.

(b) Ejus Formulam ipſi præſcriptam ſervat idem illud Archivum Eccleſiaſticum modo laudatum, ſub lit. B.

(c) Eſt verò tum quoque à *Carolo* UTENHOVIO prid. Idus Majas 1561. Antverpia ſcripta Epiſtola ad *Joh. Utenhovium*, Londini in officio verſantem, qua is hanc Londinenſium nimiam in Haemſtedium ſeveritatem reprehendit, atque iis exprobrat, quod minimè perpendiſſe videantur, qualem perſonam is ſuſtinuerit, & quanto cum fructu Eccleſiam docuerit; „ Quid putas (inter alia ſcribit) dicturam promiſcuam turbam „ auditorum illius, in qua infirmi plurimi, cum audient ejectum illum, „ qui

no cum omnium bonorum applauſu miniſterio ſacro functus fuerat, apud omnes in confeſſo erat;

Adeò, ut omnino judicemus, cum eo mitius procedi, atque moderatiora fortaſſis iniri & potuiſſe & debuiſſe conſilia, cum ſatius ſit lucrari bonos & pios Viros Eccleſiæque utiles, quam ad incitas redigere eorum conamina, eosque ab omni plane publico inſerviendi officio removere:

Sed ea res injuriæ temporum eſt adſcribenda, quò ſæpenumero contingit, ut quæ ſalubriora ſunt, vel magis ad ædificationem faciunt, reliquis poſtponantur, ac ea potius, quæ vel in externos incurrunt ſenſus, vel quæ ut tantò magis ab exoſis quibusdam adverſariis remoti videamur, faciunt, ſeligantur atque præſtentur: Interea tamen, nobis iniquum videbatur, hos noſtrorum Confeſſorum nævos atque imbecillitates ullo modo celare, aut ſilentio præterire; cum hoc ſit præcipuè in cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, omnis ut exempli Documenta in illuſtri poſita monimento intueamur, atque inde nobis noſtræque rei ſive publicæ ſive eccleſiaſticæ, quod imitemur capiamus, inde fœdum inceptu fœdum exitu, quod vitemus.

„ qui Antverpiæ duo miliia hominum eduxit, & tanto cum applauſu ibi „ ad annos aliquot Eccleſiaſten egit! „ Eſt hæc Epiſtola in *Archivo Eccleſiæ Lond. Belg.* reperiunda lit. L. fol. 137. quam propter rei memoriam & Haemſtedii nomen, inter Documenta Num. XVII. retulimus.

T A N T U M.

S E C-

SECTIONIS II.

CAPUT II.

DE REFORMATIONIS SUECICÆ PRIMORDIIS INPRIMIS SUB GUSTAVO ERICI, REGE SUECIÆ;

§. LXXIX. Sed, ut quomodo, ad Regna quoque Septentrionalia tranſiverit Evangelii in quamplurimis Europæ partibus renovati doctrina, inde à principio, quanta fieri poteſt brevitate nobis eſt exponendum; Erat *Johannes Angelus* ARCIMBOLDUS (a), Legatus Pontificius in Regna cumprimis Septentrionalia *Daniæ* & *Sueciæ* jam inde ab A. 1514. miſſus à Leone X. Pontifice Romano, ut populis ad Boream vergentibus Indulgentias ſuas Papales venum exponeret, auro regiones emungeret, Italiamque eo ſi non ſatiaret ſaltim refocillaret; Ab hoc veniarum Pontificalium nundinatore non minus ſordido, quam reliqui, qui vel in Helvetiam vel in Saxoniam miſſi fuerant, ſi primam dicamus occipiendæ per SUECIAM Reformationi datam fuiſſe occaſionem (b), nihil dicemus, quod non per fida Hiſtoriarum monumenta poſſit comprobari;

Imperabat eo tempore *Danis* ex Domo Oldenburgica, *Chriſtianus* II. ſive, CHRISTIERNUS, qui ut Sueciæ Regnum inde ab obitu Patris (qui A. 1513. d. 20. Aprilis obierat,) ex Cal-

(a) Conf. de eo *Introduct. in Hiſtor. Reform.* §. XXXVIII. p. 78. Memorabile autem eſt de eo teſtimonium *Pauli* SARPII in *Hiſtor. Concil. Tridentini* pag. 5. quod is, „ aſſumta Præſulis dignitate, nullam tamen periti mercatoris, & quidem Genuenſis artem exuerit, quodque „ explendæ mulieris (ea erat Magdalena Leonis X. ſoror) cupiditati, „ quam expendendis hominum meritis magis intentus, indulgentiarum „ publicandarum poteſtatem fecerit iis, qui eas plurimo licitarentur; nullo mediocris fortunæ hominibus ad contrahendum relicto loco, ſed his „ ſolis, qui ſui ſimiles, per ſordes & avaritiam omnia adminiſtrarent. „

(b) Conf. Cl. HARTMANNI diſput. academ. De *Arcimboldo Legato Pontificio*, Reformationis Evangelicæ in Suecia occaſione.

marienſi unione jam dudum à Suecis abolita (a), tanquam ſibi debitum primo quoque tempore ſubjiceret, magna tenebatur cupiditate; *Succiam* verò tum gubernabat *Steno* STURIUS, Swantonis Filius; Is Erico Trollio, Viro licet ætate gravi, & nobilitate avita conſpicuo, quique eam dignitatem ad ſe pertinere arbitrabatur, erat prælatus. Quæ res Erici Filium, *Guſtavum Trollium* (b), Archiepiſcopum Upſalienſem, primariæ auctoritatis virum, uti certe Epiſcoporum, in Septentrionalibus Regnis princeps erat dignitas, ita malè urebat, ut is clandeſtina cum Chriſtierno Daniæ conſilia, de Patria ſua Danis iterum ſubjicienda, modò ut Stenonem ab adminiſtratione deturbaret, inire non vereretur.

Arcimboldus intereà nundinator prius Daniam acceſſerat, atque ingentem ex ea pecuniæ vim corraſerat, eandemque ad uſuras, (ne fortè criminarentur, eum talenta ſibi concredita defodere,) inter ipſos Danos expoſuerat (c), cum in Sueciam mercimonia ſua transferre moliretur; Chriſtiernus Rex, jugi illius Papalis, Regibus adeò infeſti (d), licet impatiens, animi tamen dolorem ex illa quæſtura conceptum diſſimulabat, quod auxilio Clericorum is ſibi opus eſſe pervideret, ad illud in Sueciam Imperium, quod meditabatur, recuperandum: Quin imò etiam, improvide ſatis, quæ occultari adhuc fas fuerat, ſuo demum tempore eruptura, Arcimboldo ſubindicabat conſilia, atque eam quam cum Guſtavo Archiepiſcopo Upſalienſi inierat adverſus Suecos & eorum Gu-

(a) LOCCEN. Hiſt. Suec. Lib. V. p. 169. ſq. CHYTR. Saxon. L. IV. p. 115. ſq.

(b) Is eſt, de quo inter alia quoque refertur, quod hoc aliquando Titulo prorſus mirifico in Epiſtolis fuerit uſus; *Mira Dei Tolerantia Epiſcopus* &c. vid. *Eric.* PANTOPPID. Hiſt. Ref. Dan. c. I. pag. 8.

(c) vid. L'Abbé de VERTOT dans l'Hiſtoire des revolutions de Suede P. I. pag. 67. & ſq.

(d) Quam illud Papæ Romani Jugum Regibus Daniæ quoque cumprimis infeſtum fuerit, documentis quibusdam comprobavit *Ericus Pantoppidanus* in libro citato pag. 5. & ſeqq. ex Huitfeldio Tom. I. p. 318. ex quibus id colligi poteſt, quam ſtatus publicus pæne fuerit biceps, adeò ut *Epiſcopus* Papæ vicarius, quidam veluti *Rex* eſſet *Eccleſiaſticus*, cui in quamplurimis, vel ipſe Rex cedere debebat:

Gubernatorem Stenonem conſpirationem, retegebat, addendo inſuper (a) „ quam præfecti arcium Holmienſis atque Nicopin- „ genſis ſibi in omnibus addicti eſſent, quippe qui ſimulac Danus „ in Sueciam facturus eſſet irruptionem, ſuas arces Danicæ po- „ teſtati eſſent ſubmiſſuri; „ Arcimboldus viciſſim ſuam Regi tanta cum confidentia arcana ſua revelanti teſtari fidem, atque religioſe polliceri, ſe cum Archiepiſcopo Upſalienſi id operam daturum eſſe, ut Danicam in Suecia factionem corroboraret, ipſámque adeò Sueciam, quibuscunque poſſet artibus, ſub poteſtate Danica redigeret.

§. LXXX. Arcimboldus igitur, (quo anno, fere incertum, cum alii ad annum 1515. hæc referant, alii hæc contigiſſe tradant, ſub finem anni 1517. vel ſub principium anni 1518. (b)) *Sueciam* non ſine pompa pro more ſolito (c) ingreſſus, nulla facta mora Stenonem Regni Adminiſtratorem adire, eumque præter alia multa ut cum Danis in novum coire vellet fœdus, omnibus modis hortari ac admonere, ſibique id à Leone X. Pontifice Maximo, cumprimis etiam mandatum eſſe, multis referre; Addebat autem, intempeſtivè prorſus, admonitionem de Archiepiſcopo Upſalienſi, quocum Adminiſtratori erant ſimultates, in gratiam recipiendo, atque ejus generis alia, quæ uti nimiam ſpirabant familiaritatem, ita privatam potius Gubernatoris cauſam concernebant, quam cum publicis illis commiſcere nequaquam debuiſſet;

Ea intempeſtiva prorſus cauſarum, quæ cum maximè diſparatæ erant, permixtio, non poterat non apud Stenonem, ſingularis perſpicaciæ hominem, ſuſpicionem movere de pluribus iisque gravio-ri-

(a) VERTOT. lib. cit. p. 69.

(b) Priorem ſententiam rectiorem VERTOTUS l. c. p. 69. ſequitur, ſed HUITFELDUS ad A. 1517. ASLACUS autem ad principium anni 1518. ea retulit. vid. *Eric.* PANTOPPID. l. c. p. 114.

(c) Qualis illa & quam ſolennis fuerit Pompa horum Quæſtorum inter Agyrtas meritò recenſendorum, verbo indicavimus in *Introd. ad Hiſt. Ref.* §. XLI. pag. 84. Conf. de pompa Arcimboldi, cum is civitatem Lubecenſem ingrederetur Hermannus BONNUS in Chronico Lubecenſi Mſſ. apud LOESCHER. in Actis & Docum. Tom. I. p. 378. 379.

ribus quibusdam arcanis Arcimboldo fortè revelatis (a), ſed quæ is ſtudioſè reticeret, ut ad ea expiſcanda ſingulari arte opus eſſet atque induſtria. Atque ibi commodè Stenoni in mentem venit, Arcimboldi animum facilius expugnari non poſſe, quam ſi connivendo non ſolum ſed & erogando velificaret ejus avaritiæ, atque quæſturæ ejus indulgentiariæ, quam is impotenter admodum urgebat, latam aperiret portam, concedendo nimirum liberam prorſus atque imperturbatam harum mercium nundinationem, imò Proceres & populum ad Papalium bullarum coemtionem exſtimulando, iisque proprio ſuo exemplo præeundo, quin etiam permittendo, ut præter morem alias conſuetum, collecta pecunia, ſine ullo vectigali expenſo (b) extra Sueciam deportaretur, donationibus denique ampliſſimis (c), ipſius Nundinatoris quæſtui unicè inhiantis, animum aucupando: Largitionibus hiſce atque indultis munificentiſſimis cum Legatum Pontificium ſibi devinxiſſet Steno, tum verò ipſe tentare, ſi forte arcana ex ipſo elicere poſſet ſibi ſuisque rebus profutura, miramque adeò ſimulare familiaritatem, atque privata cum eo miſcere colloquia, cumprimis autem de Guſtavi *Trollii* Archiepiſcopi Upſalienſis ingratitudine conqueri, quippe qui poſthabitis omnibus à ſe acceptis beneficiis, id unum agere videretur, ut ſuam Adminiſtratoris auctoritatem labefactaret, Patriam proderet, atque in Danos, internecinos Sueciæ & Suecorum hoſtes univerſum Regni Suecici

(a) VERTOT. l. c. p. 70.
(b) VERTOT. l. c. p. 72. ex vita archiep. Upſalienſis Johannis Magni.
(c) LOCCENIUS Hiſtor. Suec. lib. V. p. 181. munus commemorat laminæ puri argenti, quæ menſæ rotundæ magnitudinem adæquaverit; Ex hiſce autem atque ſimilibus, quæ per ipſa documenta hiſtorica comprobantur, patet, quid de MAIMBURGII relatione in Hiſt. Lutheran. Lib. I. Sect. 57. haberi debeat: „ Florebat egregiè religio catholica in „ Suecia, cum ſchisma in Germania indulgentiarum occaſione fieri inci„ peret. Adeò nemo offendebatur oblationibus ad fabricam S. Petri, ut „ & Princeps tunc Regni Steno, & Magnates aulæ omnes magnifica do„ na legato Arcimboldo dederint, & Prælatus iſte plusquam decies cen„ tena millia florenorum ex Suecia exportaverit, quam pecuniam Chri„ ſtiernus . . . belluino more à Leone X. repoſcere non eſt veritus. „ Sunt enim hæc πονηρȣ κομμάλος.

cici imperium auſu infando transferret, ſeque adeò id omni opera curaturum eſſe profitebatur, ut à Dignitate Archiepiſcopali, quantacunque etiam ceteroquin ſua eſſet erga Epiſcopalem & Eccleſiaſticam poteſtatem obſervantia, detruderetur;

Arcimboldus, qui ſe ludum fieri vix opinabatur, his omnibus irretitus, ſibique non ſatis ab avido & appetente animo ſuo cavens, atque ſuſpicans jam conſiliorum illorum, quæ Epiſcopo cum Chriſtierno Daniæ intercedebant, quandam Stenoni datam eſſe notitiam, illiberali prorſus inſtituto, ea quæ ſub fide ſilentii (a) ipſi erant à Chriſtierno concredita, arcana conſilia prodere, Archiepiſcopi cum Chriſtierno commercia (b) vetita aperire, præfectorum Holmienſis & Nicopingenſis arcium in Regem Daniæ ſtudia detegere, & quam hi ſimulac Danus in Succiam cum valido ſatis exercitu irrupiſſet, utramque arcem Danicæ poteſtati eſſent ſubmiſſuri.

Quis, periculo tam præſenti intellecto Stenoni Gubernatori fuerit ſenſus, quæ eum vel ſubierit admiratio, vel occupaverit indignatio, facili conjectura quis aſſequi poterit; Ipſe autem *Arcimboldus* auro argentoque gravis, tanquam re præclariſſimè geſta remeare in Daniam, eaque quæ inter ſe & Stenonem dicta geſtave erant, ſtudioſè celare, quin imò, omnem, quò minus intentioni Regiæ quantumcunque etiam voluiſſet ſubvenire potuiſſet, culpam rejicere in Guſtavum Archiepiſcopum, „ quocum „ in arce Stekenſi (quæ ejus erat reſidentia) velut recondito (c), „ ne quidem ipſi integrum fuerit ſermones miſcere propius, nedum ut eam quæ inter Regem Daniæ & ipſum fovebatur, con„ ſpirationem potuerit promovere; Tantam enim Archiepiſcopo „ apud Gubernatorem conflatam fuiſſe invidiam & tam infeſtum „ Gubernatoris in eum fuiſſe animum, ut cum Stenonis gratiam „ ambire deberet & favorem in cauſa indulgentiaria, is ne qui„ dem auſus fuerit Archiepiſcopum convenire. „

N n In-

(a) LOCCEN. Hiſtor. Suecic. L. V. p. 181. Legatus Pontificius fidem Chriſtierno datam fallens ſilentium non præſtitit, ſed factioſorum nomina & conſilia Stenoni edidit, occultare commiſſa neſcius, an corruptus ingenti ejus largitione & promiſſis.

(b) VERTOT. l. c. p. 72.

(c) VERTOT. l. c. p. 73.

Interea verò *Steno* Sueciæ Gubernator, non longas facere moras (a) nec diu cunctari, quin potius, ſimulac illa ſibi detecta eſſet conſpiratio, omni modo in ejus auctorem primarium inſurgere, rem ad regni Senatum deferre, atque ſe adverſus Danos & eorum irruptionem præmunire; Quin imò, arcem Stekanam, cui ſe cum ſuis incluſerat archiepiſcopus, obſidere (b), ipſumque Archiepiſcopum ad deditionem urgere, atque eum denique, dum arx Stekana ſolo æquari imperabatur, de ſua dignitate Archiepiſcopali ex ſupremi Senatus conſulto deturbare (c):

Ea res, uti infeſta erat Danis, ita Archiepiſcopus una cum Danis nullam prætermittere occaſionem, quò minus ad Leonem X. Po. Romanum, clam palamve, rem referrent, atque interdicti ſolennis Bullam adverſus Sueciæ Gubernatorem (d) & ejus conſortes, (niſi Archiepiſcopum ſuæ dignitati reſtituerent) impetrarent. Tum verò Pontifex, prius Arcimboldum altera vice (e) in Sueciam ablegare, atque ut in integrum reſtitueretur, cum Arx, tum Archiepiſcopus, ſub comminatione tamen interdicti, urgere; Arcimboldus acceptorum munerum memor & nova captans, ſe in Daniam iterum (f) recipiens, Stenoni atque Senatui ſed incaſſum ea proponit; Hi enim Trollium, cui gratiæ loco vitam conceſſerant, ſedi ſuæ reſtitui non poſſe affirmant, niſi ipſi tyrannidi via lata panderetur, interea tamen, ut denuo Arcimboldi captarent animum, nova ei munera porrigere non negli-

(a) Hæc à VERTOTO l. c. p. 74. pariter atque à LOCCENIO. Hiſtor. Suecici Lib. V. ad A. 1516. referuntur.

(b) VERTOT. l. c. p. 77. 78.

(c) VERTOT. l. c. p. 83. & LOCCEN. l. c. ad Ann. 1517.

(d) VERTOT. l. c. p. 84.

(e) Hæc à PUFFENDORFFIO turbato aliquantiſper ordine traduntur, quando is (edit. Belg. p. 254.) tradit Arcimboldum à Chriſtierno incitatum in Daniam migraſſe atque Suecos ejus nomine hortatum fuiſſe, ut Archiepiſcopum in dignitate reſtituerent, & arcem Stekanam reſtaurarent, quod & Papa fecerit ſcripto, qui ſimul tamen excommunicationem fuerit minatus &c.

(f) Hic eſt ille Arcimboldi in Sueciam adventus, quem HUITFELDUS ad A. 1517. ASLACUS ad principium A. 1518. refert, tradente *Erico* PANTOPPIDANO Hiſt. Ref. Dan. p. 114. qui tamen manifeſto priorem illum cum hoc poſteriori confundit.

gligunt, atque ut eum penitus ſibi haberent aſſentientem, ipſi grandes bolos, ipſum ſcilicet Archiepiſcopatum Upſalienſem, offerunt (a), quem vel abſens adminiſtrare, atque nihilo tamen ſecius copioſos ejus reditus percipere poſſet. His promiſſis illectus Arcimboldus, in Stenonis ire partes, atque ad Leonem X. pro eo adverſus Archiepiſcopum intercedere, ſed nihil tamen efficere, quippe cum Papa totum Sueciæ regnum interdicto ſubjiceret, ipſumque adminiſtratorem & totum Regni-Senatum edita Bulla (b) excommunicaret, & ad reædificandam arcem Stekanam & mulctam centies mille ducatorum Archiepiſcopo Trollio numerandam injungeret, Chriſtiernum verò Daniæ rogaret, ut Bullam hanc exſecutioni daret, & Suecos, eidem inobedientes, excommunicatos, ſchismaticos & pertinaces haberet. (c)

Id verò, uti Suecorum animos tantò magis à Pontifice & aula Romana abalienabat, qui ne ea Bulla in Sueciam inferretur (d) ſub gravi pœna interdicebant, ita Arcimboldus ſe abinde recipere atque in Daniam remigrare cogebatur: Quicquid ſit, cum exoriente Bello, Sueci Danos ſuas ditiones auctoritate Papali infeſtantes plus una vice fugaſſent, tandem Steno Adminiſtrator (neque enim hæc fuſius hic tractare nobis licet) fato tamen ſuccumbere, tormenti ictu graviter (e) ſauciatus neceſſe habebat. Intereà verò dum hæc inter Suecos & Danos agitantur, Arcimboldus ſuæ jam avaritiæ pariter atque perfidiæ meritas luere debebat pœnas.

Chriſtiernus enim Rex Daniæ (f) cum illam in Suecos ſibi ſubjugandos, tametſi ſemel quoque repulſam tulerat, inſtauraret expeditionem, (quæ parum ab expeditione cruciata diſtabat) ſed æris indigeret, ad Arcimboldi, quem proditionis reum jam non

 ſubol-

(a) VERTOT. l. c. p. 86.
(b) VERTOT. l. c. p. 87.
(c) Conf. BAAZII Inventarium Eccleſiæ Sueo-Goth. Lib. I. c. XII. p. 147. 148.
(d) VERTOT. l. c. p. 87. conf. Jo. MAGNUS Hiſt. l. 24. c. 3. qui ita *Oppoſuerunt autem ſeſe Sueo-Gothi infracto animo, huic Tyrannidi Papæ Ro. & Regis Chriſtierni* &c. quæ verba à BAAZIO l. c. p. 148. adducuntur, in hodiernis tamen exemplaribus non inveniunda.
(e) VERTOT. l. c. p. 100.
(f) VERTOT. l. c. p. 97.

ſubolfaciebat ſolum, ſed ſciebat, theſauros animum adjicere, eosque quos ex utroque regno is collegerat ad integrum florenorum millionem (a) accedentes, Legato huic Pontificio eripi, atque in ærarium ſuum transferri jubebat, luculento indicio, quam male parta male quoque dilabantur, ſed &, quam ipſe Rex, modo ut ſuæ Suecos ſibi ſubjugandi libidini ſatisfaceret, parum penſi haberet, quid è re Leonis X. aut curiæ Romanæ, ac Religionis Pontificiæ eſſet, quid verò minus.

§. LXXXI. Neque autem ullum eſt dubium, quin illa Arcimboldi prorſus neſanda pecunias corradendi atque profundendi libido ſimul verò etiam fidem Chriſtierno datam violandi ratio, & quæ eam ſunt inſecuta tyrannidis Papalis ſpecimina, non Suecorum modò, ſed & Danorum animos, ita à ſede Romana reddiderint alienos, ut utrique hi deinceps propiori data occaſione illud religionis Pontificiæ jugum excutere, ſeque in plenam adſerere libertatem non dubitaverint.

Neque enim diffiteri quiſpiam poteſt, quin etiam illa mala, quæ paulo poſt Chriſtiernus II. Daniæ Rex, truculento ſatis conſilio & infanda ſævitia Suecis intulit, itidem Clero & Pontifici ſint imputanda, & *primò* quidem factioni illius Trollii Archiepiſcopi Upſalienſis, qui patriæ ſuæ proditor Sueciam (modo ut ſuam corroboraret factionem) Chriſtierno ſubjicere volebat; *deinceps*, ipſi Arcimboldo, atque ejus cum perfidiæ tum avaritiæ; *porrò* autem quoque Leoni X. qui Bulla ſua inſolenti effecerat, ut Steno & Proceres anathematis fulmine vibrarentur atque interdicto ſubjicerentur; Prouti verè Chriſtiernus, immanem (b) illam lanienam ſupplicio tot Procerum & civium anno 1520. in coronationis convivio exercitam, eo prætextu excuſavit, quod excommunicatos omnes á Pontifice eſſe, ſeque adeò tantum latam in Stenonem & Sue-

(a) VERTOT. l. c. p. 96. & MAIMBURG. Hiſt. Luth. Sect. 57. n. 3. quamquam alii ad *viginti mille florenorum* ſummam hunc theſaurum redigant, quæ ſumma pro ea tempeſtate ſatis ingens fuerit. Conf. SECKENDORF. Hiſt. Luth. L. I. §. 149. addit. 3. lit. 6. p. 268. ſed ipſe tamen PUFFENDORFIUS l. c. p. 254. non florenorum ſaltem ſed *ducatorum millionem* commemorat.

(b) SECKENDORFF. Hiſtor. Luth. L. I. §. CXLIX. p. 266. conf. VERTOT. l. c. p. 121. ſeqq. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 80. 81.

GUSTAVUS ERICI I.

Rex et Reformator cum Regni tum Eccleſiæ Sueciaæ.

Digitized by Google

Sueciæ Proceres, omneſque Suecos à Pontifice ſententiam in effectum deducere (a), diceret.

Quid? quod ipſe Leo deinceps ſingulari Bulla confirmaret illam duorum Danorum in Epiſcopatus *Stregnenſem* & *Scarenſem* Sueciæ intruſionem (b) omnibus planè legibus & ſtatutis contrariam, ſicque novam præberet Suecis indignandi materiam.

Quod ad Suecos adtinet, non ita diu poſt, GUSTAVUS *Erici*, ex Waſorum familia Princeps illuſtris, atque Stenonis I. itidem Gubernatoris, (ſed qui jam A. 1503. mortem obierat,) ex fratre Nepos, poſt varios caſus & varia rerum diſcrimina (c), ad Sueciæ Regimen publica auctoritate A. 1523. evectus eſſet, atque à Chriſtierni Daniæ Regis jugo non tolerabili Patriam liberaſſet, is ab *Olao Petri*, atque ejus Fratre *Laurentio*, Lutheri & Melanchthonis diſcipulis edoctus, puriorem religionis doctrinam palàm mox eſt amplexus, utque ea intra paucos annos in Regnum ſuum introduceretur, omnem navavit operam;

Sed hæc eſt illa res, quam ita brevi ſumma complexam, ut ſpecialius aliquantiſper elucidemus, ſicque huic parti *Hiſtoriæ Reformationis* prorſus notabili, vel lucem accendamus vel facem præferamus, operæ judicamus pretium.

§. LXXXII. Erant ſcilicet Evangelicæ doctrinæ, in Saxonia nuper exortæ atque inſtauratæ ſemina, per varios mercatores Germanos, qui *Holmiam*, *Suderkopingiam*, & *Calmariam* primarias Suecorum urbes, commerciorum inſtituendorum gratia adire conſueverant, variorum animis jam inſtillata (d), atque

 etiam

(a) CHYTRÆ Saxon. Lib. IX. fol. 228. conf. VERTOT. l. c. p. 126.
(b) VERTOT. l. c. p. 133.
(c) De his *Guſtavi* à Sleidano dicti *Ericſonii* fatis, & mira in eo conſervando & extollendo providentia, nemo opinor melius quam doctiſſ. VERTOT. in lib. cit. p. 135. & ſeqq. cf. CHYTRÆ Lib. IX. p. 233. ſeq. Is verò cum A. 1519. apud Lubecenſes exularet, quod jam primum de Lutheri doctrina, quæ ad Eccleſiæ Reformationem tendebat, rumorem acceperit, informatus deinceps à duobus iſtis Lutheri diſcipulis Laurentio & Olao Petri, ex BAAZII Inventario Sueo-Gothico Lib. II. cap. I. tradit SECKENDORF. l. c. p. 266.
(d) PUFFENDORF. loc. cit. pag. 274. 275.

etiam ipſius Lutheri ſcripta in Sueciam erant deportata. Inter eos, quos Guſtavus ſibi ad liberandam patriam delegerat milites, erant quoque Germani, tum jam Lutheri cauſæ (a) faventes, Ordini Eccleſiaſtico ſaltem inviſi. Varii quoque adoleſcentes, natione Sueci in Witebergenſi Academia literis operam navaverant, atque eandem hanc doctrinam puriorem imbiberant; Inter hos ille *Olaus Petri*, ex regione Nericia oriundus Gothus, in patriam reverſus, Stregnenſis qui tum florebat Epiſcopi Mathiæ, erat Protonotarius. Is igitur, cum Matthias ſupremum diem obiviſſet, nec ejus in Epiſcopatu deſignatus ſucceſſor, hactenus eam ſedem occupaſſet, illius interſtitii tempore, omnem navare operam non detrectabat, quò, quæ ex Luthero didicerat, ad plures faceret manare, & ipſa Lutheri ſcripta quæ ſecum adtulerat, pluribus communicaret, atque ut omni ſtudio ac labore illud Reformandæ Doctrinæ & Reſtituendorum Sacrorum negotium promoveret. Hæc geſta eſſe circà annum 1521. referuntur. (b) Inter eos autem, quibus is cumprimis Lutheri ſcripta exhibebat ejusque doctrinam inſtillabat, erat Archidiaconus & Presbyter Stregnenſis, (ſed qui deinceps ad Regni Suecici ſub Guſtavo I. Cancellariatum eſt evectus,) LAURENTIUS Andreæ (ſive ANDERSON) quem virum ingenio judicio & auctoritate præſtantem, is ita non difficulter in ſuam pertrahebat ſententiam, ut ejus nutu quoque, aut ſaltem eo non refragante, de his rebus in ſcholis intrepidè diſſerere poſſet, atque easdem libere qua lubebat populo in concione publica proponere non vetaretur; Ea res, quod propter novitatem, fieri aliter nequibat, non unam ciebat inter Olaum Petri & reliquos, contentionem ſcholaſticam maguo ſæpe cum impetu agitatam (c), Enimverò cum hæ diſputatio-

(a) VERTOT l. c. pag. 174.
(b) VERTOT l. c. pag. 175.
(c) vid. VERTOT ad A. 1521. p. 175. qui ita de Olao Petri; Il n' oublia rien pour repandre la doctrine de ſon Maitre, pendant le deſordre & les troubles des guerres civiles, tems toujours favorable au changement ou à l' etabliſſement des nouvelles Religions. La jeuneſſe avide, & toujours la dupe des nouveautez, embraſſa avec ardeur ces opinions; Il gagna la plupart des Profeſſeurs & des Ecoliers de l' univerſité qui ſe firent

tationes ad *Guſtavi* aures deferrentur, ipſius animum quodammodo comitate ſua ac morum facilitate jam lucratus erat *Laurentius* ille *Andreæ* (a) propter ſingularem perſpicaciam & in rebus agendis dexteritatem ad Cancellarii aulici dignitatem evectus. Certe GUSTAVUS poſt varios cum Anderſono mixtos ſermones & propiorem de negotio Reformationis partim ex Germania acceptam, partim per Olaum & Laurentium Petri adeptam informationem, ipſi Reformationi ſed occulte adhuc, quod palam id prodere velle, res periculo videretur pleniſſima (b) favere incepit, non equidem, monſtrata ex bonis eccleſiaſticis præda, quam nobis fabulam pro hiſtoria obtrudit Maimburgius (c) ſed veritatis luce ac radiis tactus, inque ipſas Evangelicæ doctrinæ rationes ante omnia inquirens, antequam vel ſibi quidpiam definiendum vel in ritibus priſcis immutandum ſuſciperet. Neque enim is aperte ſtatim in hanc ſcenam prodire, ſi vel maxime voluiſſet, potuiſſet, ut omnino cunctari atque quonam Epiſcoporum

firent à leur tour un merite, de devenir les Miniſtres & les Herauts de cette doctrine; tout le monde vouloit etre inſtruit de ces nouvelles opinions, la doctrine de Luther paſſa inſenſiblement de l' Ecole dans les maiſons des particuliers; les Familles ſe partagerent, chacum prenoit parti ſelon ſes lumieres & ſon inclination, les uns deffendoient la Religion catholique, parce que c' etoit la Religion de leurs peres, & la plus part s'y attachoient par le ſeul merite de ſon antiquité, les autres ſe plaignoient des abus, que l'avarice du Clergé avoit introduits dans l' adminiſtration des ſacremens, & ils attaquoient ces abus avec d' autant plus d' ardeur, qu'ils trouvoient leur intereſt à les decrier, les femmes meme entroient dans ces diſputes, ſoit par Vanité, ou de bonne foy, & par une crainte exceſſive de n'etre pas dans la bonne voye: tout le monde s'erigeoit en Juge de controverſe; ce qui eſtoit reſté d' Evesques en Suede depuis le maſſacre de Stockolme, plus attentifs aux conqueſtes de Guſtave, qu' aux qu'ils devoient à leurs dioceſes, negligerent ces mouvemens & le progres du Luteraniſme.

(a) De *Laurentio Andreæ* latius VERTOT l. c. P. II. p. 47. 48.

(b) Difficultates quæ Guſtavo objiciebantur, ne tam cito quam vellet eccleſiam patriæ reformaret, enumerat ſigillatim *Joh.* BAAZIUS in Inventar. Hiſt. Eccl. ſueco-Gothorum Lib. II. C. II. p. 156. ſeqq.

(c) vide MAIMBURG apud Seckendorf. in Hiſt. Lutheraniſmi L. I. §. CLXVIII. fol. 265.

porum ſibi ſuoque regno non admodum faventium (a) inſolentiæ divergerent, intueri etiam cogeretur; Licet etiam A. C. 1521. menſe Junio, ſeriò ſatis ex Canonicis Upſalienſibus jam quæſiviſſe dicatur (b) *An eligerent vivere Sueci, juxta libertatem patriæ, an vocari Dani & Papales, juxta voluntatem Archiepiſcopi & Regis Chriſtierni?* Quod verò is deinceps puriorem religionis doctrinam miſſa omni ſimulatione palam eſt amplexus, ad eam rem aliquid primum contuliſſe dicuntur (c) difficultates rei nummariæ, quibus ſuo & Regni nomine conſtrictus, ac Lubecenſibus maxime propter ſubſidia claſſis & pecuniæ contra Chriſtiernum miſſa obligatus, tenebatur. Præterquam quod & animum ejus, incredibilis illa, qua ſe tum temporis Epiſcopi efferebant potentia atque faſtus irritarent, quippe qui dudum jam res Succiæ turbaverant, & ad extremum inſolentiæ, cujus nec menſuram faciebant nec modum, faſtigium proceſſerant.

§. LXXXIII. Quidquid ſit, uti ſub initio novi Gubernaminis non niſi tenuia nec ſatis tuta erant ipſius Guſtavi, tum nondum Regis, ſed Producis conamina, ita quoque ante annum 1523. vel 1524. vix quidquam quod Reformationi promovendæ accommodatum erat, contigiſſe perhibent Annales.

Tum verò Rex anno ſuperiori 1523. (d) deſignatus & electus, nondum tamen (e) vel coronatus vel inauguratus, ante omnia ut cum Friderico, novo, poſt dethronatum Chriſtiernum, Daniæ Rege

(a) Erant enim Epiſcopi ferme omnes Factionis *Danicæ*, Papæ ſaltem ita obnoxii, ut Eccleſiæ quoque Suecicæ libertatem, quam ea à longo tempore fuerat tuita, perlubenter Pontifici Romano atque ejus Curiæ vendidiſſent.

(b) *Hiſtor. Guſtav.* Part. I. fol. 24. apud BAAZ. Inventar. L. II. C. I. pag. 154.

(c) vid. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. pag. 178.

(d) VERTOT. Hiſt. des revolutions de Suede Tom. II. p. 20. 21.

(e) Ipſe enim, cum ceteroquin ordines & ſtatus regni id quoque urgerent, coronari tum nondum volebat, cum propter alias rationes, tum quod juramentum in coronationis ſolennitate exigi ſolitum ſuperſtitionem Papalem redoleret, ipſique Epiſcopi Regibus ita vincula velut injicere conſueſſent, ne vel juribus vel privilegiis à longo tempore uſurpatis, obviam ire, ſi vel maxime vellent, poſſent.

ge in gratiam rediret, ac mutuum pangeret fœdus, adverſus infeſta Chriſtierni & eorum qui Chriſtiernum adjuvare annitebantur, molimina, omem nnavavit operam, eumque in finem *Anconam* ſeu *Malmogiam* in Scaniæ littore ſe contulit, ubi res ea cum Friderico, præſentibus utriusque Regis miniſtris, tranſigeretur. (a)

At verò, tum facile fieri potuiſſet ut in hoc quoque Regno, antequam herbaſcere inciperet ſeges Evangelica, infelix hæreſeos lolium eam ſuppreſſiſſet. Contuliſſe enim hoc eodem tempore ſe in Sueciam (b) fanaticos quosdam doctores, quos Anabaptiſtas vocabant, refertur & nominatim *Melchiorem* illum *Rinckum* & *Knipperdollingium* cum aliis quibusdam Hollandis fanatica doctrina imbutis. Atque hi ipſi (c) videntes Guſtavum Regem pio zelo accenſum meditari Opus piæ Reformationis Eccleſiaſticæ, ſtatim ſe non vocati Holmiam ingerere, atque ibi qua erant imprudentia & in rebus agendis non tam dexteritate quam temeritate, audacter ingreſſi ſunt templum Holmienſe Divo Johanni conſecratum, ejecerunt Organa muſica, Statuas, & Imagines, multaque tumultuanter & pro illorum hominum more, indigeſto potius calore quam ratione ad recti & æqui regulas temperata egerunt. Neque tamen hunc ipſorum furorem diu exercere potuerunt ipſius Regis reditu præpediti, quippe qui, cum ei hæc omnia renunciata eſſent, eos primo in carcerem conjicere, deinceps cognita cauſa atque improbata, eosdem ſolum vertere juſſit, atque ex Regno ſuo proſcripſit. Neque tamen hactenus graviora in eos edixit. Veruntamen, *cum* & Evangelici ſua conniventia viderentur has turbas foviſſe, ſaltem non impediviſſe (d), ea ſe cogitatione lactantes, fore, ut his ſopitis turbis tantò citius Evangelica doctrina propagaretur; Porrò, *cum* Pontificii unicè has turbas ad invidiam cum Evangelicis tum Regi conciliandam, Evangelicis per calumniam adſcriberent, ipſe Rex illam vel ſegnitiem Evangelicorum vel conniventiam reprehendere, atque eos quod huic ferociæ non prius iviſſent obviam, exprobrare.

(a) CHYTRÆ in Saxon. Lib. XI. fol. 271. & 292.
(b) CHYTRÆ. loc. cit.
(c) BAAZIUS in Inventar. lib. II. c. II. p. 158.
(d) PUFFENDORF. Hiſt. Suec. edit. cit. p. 281.

Sed ne tamen ea lues ulterius ſerperet, atque in ulteriora erumperet mala, ſingularem is inſtituiſſe dicitur *Viſitationem Eccleſiaſtico-politicam* præcipuas regni provincias obeundo, turbas hinc illinc ſuſcitatas ſedando, atque unà cum Olao Petri Theologo (a), ea quæ ad turbarum compoſitionem, religionis autem immutationem ſuccedaneam facere poterant, providendo;

Erat autem *Olaus Petri*, magnæ jam tum auctoritatis vir, atque in propaganda veritatis Evangelicæ doctrina indefeſſus, Templi Majoris Holmienſis Paſtor, isque cœlibatum illum impurum, quem a Clericis ſuis exigebant Pontificii, ægerrimè ferens, ante omnia in matrimonium legitimum pronus, uxorem ducere non dubitabat, eaque re manifeſtum à ſacris Pontificiorum faciebat diſcidium. Id cum non inſuetum tantummodo eſſet populo Suecico, ſed & multis modis occaſionem præberet ſacrificulis, adverſus hanc, uti credebatur, impietatem inſurgendi, atque magnam excitandi tempeſtatem, quaſi jam omnis diſciplina publica ſoluta eſſet, & ipſæ quoque res ſanctiſſimæ proculcarentur, Tum verò Rex ejus in ſe ſuſcipere velut patrocinium, atque ſuo nutu illud approbare.

Cum verò deinceps Rex, (præterquam quod varia alia (b) ad inhibendum Eccleſiaſticorum faſtum pariter & luxum publicaret edicta,) quoque rei nummariæ difficultate tenebatur, neque præſentius ad acquirendos nummos ſibi neceſſarios medium noſſet, quam ſi ab omnibus per univerſam Succiam Bonis Eccleſiaſticis ſibi decimam ſolvendam Epiſcopis injungeret. Tum is equidem coacto Sacerdotum conventu, id ab iis exigere; Sed huic mandato, reliqui equidem obmurmmurare, ſed quod viribus haud pares eſſent, tacitè magis quam apertè, *Johannes* autem *Braskius* Epiſcopus Lincopingenſis ex reliquis aperte, atque acerrimè ſe opponere, atque propter utramque illam cauſam querimoniarum plenas ad Regem conſcribere literas; Rex igitur ad eas reſpondere, eique regerere, „ ſibi probè cognitum eſſe, quam Eccleſiaſtici omnes & Cœnobia monachorum immenſas ex publicis Regni bonis ſibi corraſiſſent divitias, nunc autem urgente neceſſitate „ cos

(a) CHYTRÆ l. c. fol. 292.
(b) VERTOT. Tom. II. p. 55——58.

„ eos non ægre ferre debere, ſi & ad ſubveniendum rei publicæ „ ceteroquin collabaſcenti & ad imminentem patriæ ruinam aver- „ tendam, advocentur, atque ut Regi iterum erogarent, ea quæ „ multis modis antehac Regi atque Ærario regni ſubtraxerant atque „ ad ſe pertraxerant: „ Quod verò ad conjugium *Olai* ſpectaret, Eum facti ſui rationem ex Scriptura S. arceſſere, quem ſi liberet, ex Scriptura (a) convincere poſſet de facti turpitudine; „ Se ta- „ men id magnoperè mirari, addebat, quod tantas propter illas „ nuptias honeſte contractas facerent turbas, cum tamen in fe- „ rendis eccleſiaſticorum ſcortis multifariis adeo faciles eſſent at- „ que tepidi. „ Hoc reſponſo magis adhuc irritatus Epiſcopus, totam ſuam obeundo Diœceſin, omnibus doctis æque ac indoctis, ne ullam Lutheri aut ejus doctrinæ facerent mentionem, graviter injungebat, ne ſcilicet ea, tantas quæ præ ſe ferret illecebras, inficerentur:

§. LXXXIV. Dum hæc aguntur, idem *Olaus* omnem impendere diligentiam, ut in *Suecicum* idioma Novi Teſtamenti (b) ſcripta transferrentur, ſibique eum in finem Lutheri verſionem nuper in Germania publicatam in exemplum ponere. Et ceſſit ea res ipſi non infeliciter, quippe cum brevi, quidquid obmurmurarent Epiſcopi, *Novi Teſtamenti* ſcripta omnium manibus tererentur, hique ex iis quanta caligine res ſacræ hactenus fuiſſent obvolutæ intelligebant. Rex ejus rei conſcius (c), ſed celare ſua adhuc

 con-

(a) PUFFENDORF. l. c. p. 283.
(b) PUFFEND. l. c. conf. VERTOT. l. c. p. 59.
(c) At verò Jo. BAAZIUS & cum eo recentiores Bibliorum Suecicorum A. 1703. editores, in Act. Erud. A. 1704. p. 342. recenſiti, referunt *Laurentium Andreæ* tum adhuc Presbyterum Stregnenſem dein Cancellarium jam A. 1523. in Suecanum idioma tranſtuliſſe Novum Teſtamentum, ſed eam Verſionem typis demum deſcriptam fuiſſe Stockholmiæ A. 1526. in folio, aliis poſtmodum formis repetitam. Cæterum eandem rem quoque injunctam fuiſſe ambobus fratribus *Olavo Petri* & *Laurentio Petri* Nericiis, quorum hic, dum brevi poſt, id eſt, A. 1531. Archiepiſcopus Upſalienſis conſtitutus eſſet, omni opera id fuerit exſecutus, *integra* edendo *Biblia* Suetice Stockholm. 1541. fol.

Neque autem meliori ratione hanc litem literariam componi poſſe judica-

conſilia ſuetus, utque quid Epiſcopi adverſus ea molirentur reſciret, iis itidem injungere, ut & ipſi Verſionem N. T. adornarent, ad reliquarum nationum, ipſius etiam Danicæ, exemplum; Id quod ſibi tanto magis videbatur neceſſarium, quod novæ quotidie circà doctrinam fidei lites exorirentur, non alia meliori ratione componendæ, quam ad ipſius Scripturæ normam, quæque adeò in vernaculam transfuſa omnibus deberet eſſe expoſita, inprimis cum ne Latinam quidem benè ſatis plurimi intelligerent Clerici, qui falſis adeò interpretationibus fidelium aures animumque replebant.

Epiſcopi, qui ſuam indies magis magiſque imminutam videbant cum auctoritatem tum poteſtatem, tamen ſuam diſſimulare primò animi mentem, atque, annuente *Johanne Magno*, nuper ad Archiepiſcopatum Upſalienſem evecto, eam Novi Teſtamenti in vernaculam transferendi curam in ſe ſuſcipere propemodum inviti aggrediebantur: Atque eſt tum inter ipſos facta diviſio (a), eaque res tota diverſis eſt commendata Canonicorum collegiis, qui libros transferendos ita inter ſe partiti ſunt, ut *Upſalienſi* collegio cederent Evangelium Matthæi & Epiſtola ad Romanos, *Lincopingenſi* Marci Evangelium cum utraque Epiſtola ad Corinthios, *Scarenſi*, Lucas & Epiſtola ad Galatas, *Stregnenſi* Johannes & Epiſtola ad Epheſios, *Aroſienſi*, Acta Apoſtolorum, *Aboenſi* Epiſtola ad Theſſalonicenſes & ad Timotheum, *Monachis Dominicanis* Epiſtolæ ad Titum.& ad Hebræos *Franciſcanis* Epiſtolæ Judæ & Jacobi. *Wadſtenenſi* collegio, Epiſtolæ Petri & Johannis, & denique *Carthuſianis monachis*, Apocalypſis Johannea.

Intereà tamen Archiepiſcopus & ejus conſortes, ne veritati Evangelicæ viderentur infeſti eſſe, & tamen, ut tempeſtatem in ſe intentàm ſi pote amolirentur, conjunctim adire Regem, atque

camus, quam ut *Laurentius* ille *Anderſonius* ſtatuatur unanimi cum *Olao Petri* inito conſilio, id perfeciſſe atque ſua auctoritate promoviſſe, quod ad *Novi Teſtamenti* ſcilicet adtinet Verſionem, ita tamen ut deinceps Fratrum *Olai* & *Laurentii Peterſoniorum* juſſu Regio quoque acceſſerint labores, in transferendis *totis Bibliis*.

(a) PUFFEND. l. c. p. 284.

que adverſus Olaum & ejus ſectatores Hæreſeos cauſam inſtruere: Archiepiſcopus igitur ſtatim commonſtrare Regi, quam illa Olai Verſio (a) eſſet meriſſima Verſio Lutheri, quam tamen Pontifex Romanus jam interdicto ſubjecerat & tanquam hæreticam condemnaverat; porrò, quam illæ Declarationes Regiæ adverſus Clericos emiſſæ, tantummodò eſſent factæ ſuaſu & nutu horum anteſignanorum, qui uti religioni inimici erant, ita dum Clericorum immunitatibus adverſabantur, eo ipſo totius nationis privilegia violabant; Seque adeò nomine totius Cleri Regem, „ ut illa „ in ſe gravia decreta reſcindat, ſubmiſſe petere, ſimul verò, „ intentè rogare ut ſe Protectorem Religionis & Miniſtrorum „ ejus gerere non detrectaret. „

Rex ad ea, ſe omnino prioribus ſcitis ut æquiſſimis inhærere regerebat, quippe cum æquum ſemper & juſtum eſſet repetere ſua, neque enim ſe quicquam ab Eccleſiaſticis extorquere, niſi quod ipſi antea ſed injuſtè ſibi arrogaverant: Quod ad Olaum, ſe paratum eſſe æque ad ipſum atque ad reliquos Hæreticos omnes exterminandos, modo ne abſque juſta cum Olai tum reliquorum convictione id fieret; Cæterum, ſe hactenus egregia multa cum de vita tum de moribus Olai percepiſſe, ut invidia facile collegarum ejus, hanc hæreſeos labem pro more dudum recepto, ipſi affricare poſſet, cum Theologi dudum conſueſſent eos omnes qui non in omnibus ſecum conſpirarent, ſtatim hæreſeos accuſare, atque ejusmodi actionem de rebus quoque titivillitii inſtituere non vererentur.

Eo reſponſo commotior factus Archiepiſcopus, nec ſuarum ſatis virium conſcius ajebat, „ ſe coram ipſa Regia Majeſtate & „ ejus Miniſtris velle Olaum de graviſſimis fidei capitibus hæreſeos „ convincere, atque ut omnes ejus convictionis teſtes eſſent, effi- „ cere. „ Tum verò Rex, qui ejusmodi collationem utilem atque ad promovendam Evangelicam veritatem percommodam imo & perneceſſariam arbitrabatur, non diu cunctari, quin potius, cum vehementiſſimè ceteroquin omni Emendationi doctrinæ Archiepiſcopum & Canonicos refragare conſpiceret, ei propoſitioni annuere, ſicque publicam decernere *Diſputationem* de præcipuis

 fidei

(a) VERTOT. l. c. p. 60. 61.

fidei Chriſtianæ articulis habendam in Collegio *Upſalienſi*, cui ipſe cum ſuis præſens adeſſet, quando ſimul unicuivis innoteſceret, quibus vellent argumentis ſuam defendere (a) religionem Romanam Papales, & quibus poſſent ſuam comprobare doctrinam Doctores Evangelici. Guſtavus igitur illuc convocare Auditores quosvis Viros Doctos Regni Senatores (b) atque Proceres, qui veritatem illuſtratam cognoſcere, dignoſcere atque pro merito de ejus pretio & valore ſecum judicare poſſent; Neque etiam ulla in Olao ſtrenuo veritatis aſſertore erat mora. At verò, tum Epiſcopi moras nectere atque tergiverſari, quod ſuæ Dignitati minus videretur conveniens, conferre cum eo cujus eſſent Judices, quodque vererentur, ne qui ſingulari oris facundia & ingenio pollebat, Olaus, ipſos magno cum ſuæ factionis detrimento in ruborem (c) daret; Hi igitur pro ſe collocutorem deſignare *Petrum Galle* Theologiæ in Acad. Upſalienſi Profeſſorem, qui Pontificia dogmata propugnaret, interea dum alter ille, *Olaus*, ſuæ ſuorumque doctrinæ rationem redderet, ſeque ab hæreſeos labe ipſi impacta purgaret.

§. LXXXV. Coacto hoc ſolenniori Colloquio, Rex ut omnia ad verbum conſcriberentur atque ad Acta referrentur, jubebat; Tum verò collocutores ii de variis fidei capitibus conferre; Proponebantur (d) articuli controverſi præcipui, in quibus confeſſio Evangelicorum diſſidet à Religione Pontificiorum; videlicet, *de* hominis peccatoris juſtificatione coram Deo, an ſit illa homini habitualis bonis operibus formata, juxta Pontificios? An

(a) BAAZ. lib. cit. L. II. c. 3. p. 160.

(b) BAAZ. L. II. c. 4. p. 164. qui tamen (niſi ſit vitium typographicum, qualia plurima in numeris occurrentia in hoc Inventario deprehendimus) dicit hanc diſputationem A. 1524. die S. Stephani inſtitutam eſſe, cum reliqui rerum Suecicarum & Hiſtoriæ Reformationis ſcriptores omnes eam demum A. 1526. contigiſſe affirment.

(c) VERTOT. l. c. p. 61. Peut-etre auſſi dans la crainte de ſe commettre avec un homme ſavant & eloquent.

(d) Ita BAAZIUS Inventar. Lib. II. c. 4. p. 164. & 165. qui & integra hujus Diſputationis Acta alibi non reperiunda nobis conſervavit; Quæ ut ex Opere Baazii longè rariſſimo excerperemus atque inter Documenta huic volumini ſubnexa Num. XVIII. referremus, operæ judicavimus pretium.

Digitized by Google

An vero ſit gratuita, in merito Chriſti fundata, quam fiduciâ certiſſimâ apprehendant, ſibique applicent omnes ſalvandi.

Item, Num valeat Remiſſio peccatorum per indulgentiam Papæ conceſſa? *Et*, quid efficiat liberum hominis arbitrium in converſione hominis peccatoris? *Adhuc*, quid valeat meritum bonorum operum in cauſa ſalutis? *&*, quid tribuendum ſit Traditionibus Pontificiis, illis præſertim, quæ traduntur habere vim conferendi operantibus Remiſſionem peccatorum, ut Miſſa pro defunctis, Invocatio ſanctorum, Peregrinatio ad loca ſancta &c. His accedebant contentiones de Purgatorio (a) de Indulgentiis de Communione ſub una, de Cœlibatu clericorum & de Poteſtate temporali clericorum eorumque dignitatibus etſim. De his igitur omnibus cum ultro citroque diſputatum eſſet, alter tamen alteri victoriam ita concedere nolebat, ut quoque de ipſis probationum fundamentis inter diſputantes nulla eſſet conſenſio, ſiquidem Doctor Pontificius probationes ſuas æque ex Traditionibus, Patribus, Conciliorum & Pontificum decretis, atque ex Scriptura S. repeti poſſe & debere pleno ore affirmaret, cum è contra Olaus non alias, quam quæ ex Scriptura S. petitæ eſſent, probationes admittere vellet, arguens Scripturam S. unicam eſſe & plenam fidei & doctrinæ fidei atque ſalutis normam atque regulam: Ea res, & quod acriter admodum ſemet invicem impeterent, adeò ut collocutorum mentem nequidem rite poſſent auditores aſſequi, ſicque, quod par erat, de tota re judicium ferre, impulit Regem *ut unicuivis collocutori imponeret* (b) *conſcribere ſua argumenta, ut Religioſi Auditores & Lectores poſſent cognoſcere utra pars veritatem Religionis defenderet, & cultum Dei in Sacra Scriptura definitum doceret. Sic abrupta eſt Diſputatio. Et conſcripſit D. Galle probationes ſententiæ Pontificiorum in articulis fidei præcipuè controverſis. Illas probationes refutavit M. Olaus datis duodecim Exceptionibus:*

Enimverò, ex hujus Diſputationis Actis ita ſcripto conſignatis ante omnia qualis illa *Olai* circa præcipua doctrinarum capita & quam pura fuerit *fides* haud obſcurè colligitur; Ut verò etiam quæ-

(a) VERTOT. l. c. p. 62.
(b) BAAZIUS l. c. p. 165. cujus hæc ſunt verba.

Digitized by Google

quædam ex iis huic Operi inferamus lumina, non abs re futurum eſſe arbitramur; Ipſe ſaltem Olaus, Propoſitionis primæ, ita determinat controverſiæ ſtatum (a): „ Quæſtio eſt, an Patres „ & Antiqui Doctores Eccl. *ſine ſacra ſcriptura* definientes tra„ dant dogmata ſalutaria, aut, an traditio & religio illorum ſit „ abroganda? Hic reſpondet D. Galle, non contemnenda eſſe „ dogmata antiquorum Patrum *juxta S. Scripturam* per ſpiritum „ Dei loquentium, quod nemo pius negat. Probat D. Galle „ inutiliter, quædam obſcura contineri in S. Scriptura, quæ non „ intelligit homo carnalis: Sed quæſtio loquitur de articulis „ fidei ac fundamento religionis, num S. Scriptura in his trac„ tandis ſit obſcura, quod non poteſt probari. „

De Scripturæ S. claritate non minus eximiè diſſerit Olaus, inter alia hunc in modum. (b) „ Quod verbum Dei ſit in cauſa ſalutis ac „ religionis lucidum ac clarum, teſtatur Pſaltes in multis locis. „ Obſcuritas dependet à contemtoribus verbi, qui illud negligunt „ nec diſcere cupiunt. Sic verbum eſt obſcurum imò ſtultum, „ omnibus carnalibus, præſertim non renatis, qualis fuit ratio „ Æthiopis Actor 8. non renati. Tales cœcutiunt lectione & „ auditione S. Scripturæ, licet hæc ſit lucida & clariſſima: „ Nam ſicut ſol non videtur ſplendere in ſumma meridie cœco „ homini, non quia ſol non ſplendeat, ſed quia cœcus ſplendo„ rem non videat: Ita lucidum eſt verbum in ſalutis ac religio„ nis cauſa, licet homo carnalis in ſpiritualibus cœcutiens, lu„ cem verbi non percipiat, nec veram eſſe religionem in verbo „ ſcriptam credat &c. „

Porrò, ad diſtinguendum inter mandata Dei quæ conſcientiam obligant, & mandata hominum, facit hoc aſſertum (c) Olai: *Quoniam id ſolum eſt peccatum, quod ſit contra Dei mandatum, ideò nullus homo, ſive Papa, ſive alius peccator poteſt conſtituere decretum, cujus transgreſſio convincat peccatorem peccati per ſe reum eſſe, alias nulla eſſet differentia inter mandatum Dei, & hominum, cujus con-*

(a) vid. BAAZII Inventar. p. 167.
(b) BAAZ. l. c. p. 168.
(c) BAAZ. l. c. p. 176.

contrarium ſupra probatur Prop. 1. Et paulo poſt (a) is de decretis Pontificum ita: „ Quodſi eccleſia alligetur ad obſervationem „ Decretorum Papalium, quid faciendum Chriſtiano homini, „ dum hæc Decreta invicem diſſentiunt? Hoc ſæpe fieri teſtan- „ tur Libri Decretalium. Jam conſtat diſſentientes non habere „ Spiritum S. qui concordiam amat, unamque viam ſalutis in „ verbo tradit. „

De poteſtate autem Eccleſiaſticorum quæ Clavium ſub nomine venire ſolet, is deinceps non minus peritè quam verè ita (b): „ Poteſtas S. miniſterio data Math. 18. concernit an- „ nunciationem Evangelii, ad ſolatium fidelium & correptio- „ nem infidelium, ut impœnitentes reſipiſcant & pœnitentes „ abſolvantur à peccatis. Qui verò permanſerit impœnitens, „ non excommunicat illum homo, ſed verbum Dei oſtendit il- „ lum ligatum eſſe in ſuo peccato, donec reſipiſcat. Hæc pote- „ ſtas ligandi & ſolvendi peccata, eſt data ipſi Eccleſiæ, non „ ſingularibus hominibus. . . . . . Nec reſpicit uſus excommu- „ nicationis aliquod Dominium ſeculare, aut poteſtatem inſti- „ tuendi nova dogmata fidei; ſed intendit piam diſciplinam Ec- „ cleſiaſticam, & ordinariam peccatorum correctionem, ne pu- „ blica ſcandala creſcant, &c. „

De eliminandis operum bonorum meritis is hunc in modum ad Propoſit VII. (c) *Sicut nullus*, inquit, *renatus bene operatur abſque cooperatione Spiritus Sancti*, *ita nullam ex ſuo opere meretur mercedem*, *ſed promeritam à Chriſto obtinet ex ſola gratia Dei. Sic tribuitur-merces non operantibus ſed fidelibus*, & *quando honorat Deus bene operantem*, *non tribuit operi humano mercedem promeritam*, *ſed confert operi renati hominis mercedem gratis in Chriſto promiſſam*, *præſertim cum hoc opus bonum perfecerit ipſe Spiritus S.*

De Vita Monaſtica quam foverit ſententiam ex his ejus verbis colligitur. (d) „ De compendio ſervandi præcepta Dei per „ Vitam monaſticam, quod dicit D. Galle, impium eſt. Chriſtus

P p „ non

(a) BAAZ. l. c. p. 177.
(b) BAAZ. l. c. p. 178. 179.
(c) BAAZ. l. c. p. 184.
(d) BAAZ. l. c. p. 187.

Digitized by Google

„ non docuit compendium ingrediendi vitam, ſed ipſam viam in
„ ſe ipſo oſtendit, qui tamen non fuit monachus &c. „

Sed & de Miſſa, & prætenſo apud Pontificios Miſſæ Sacrificio quid ſenſerit, patet ex his. (a) „ Sacrificulus Papiſticus non „ poteſt offerre corpus Chriſti in S. Cœna, absque contemtu „ Sacrificii Chriſti in ara crucis oblati, quin potius crucifigit „ Chriſtum de novo, more impiorum Hebr. VI. Hinc conſtat „ Papam Rom. mutaſſe eſſentialia S. Cœnæ, idque fine peſſimo, „ dum is corradit opes & oblationes plurimas ex opera Sacrifi-„ culi, offerentis Chriſtum in Miſſa pro redemtione mortui in „ purgatorio exiſtentis, vultque Religio Papiſtica, hanc Miſſam „ ita iterandam eſſe, ſicut augeri poterit pecunia, juxta faculta-„ tes demortui, pro redemtione animæ ejus, numeranda ſacrifi-„ culo. Hæc pecunia & copioſæ oblationes minuerentur Fiſco „ Papæ Rom. ſi verus uſus S. Cœnæ in Eccleſia ejus maneret. „

De Purgatorio is ita (b): *Videtur cura ventris, non dilectio proximi hunc conſtituiſſe articulum. Nam laborat Sacrificulus, miſſas pro redemtione animæ de purgatorio celebrans, magis in colligenda pecunia ſub miſſæ officio oblata, quam in ſtudio liberandi de purgatorio animam.*

De Invocatione Sanctorum, OLAUS ita (c): „ Adfert „ D. Galle, non eſſe dubitandum de invocatione Sanctorum, „ quia eam diu uſurpavit Eccleſia. Sed non dubium eſt, nos diu „ ſatis deceptos eſſe aſtu Prælatorum Eccleſiæ & Monachorum, „ unde ſeducti ſunt Chriſtiani à fide in unicum Mediatorem. Pe-„ perit enim monachis & ſanctulis illis magnas opes hæc præ-„ ſumta fides, in ſanctorum interceſſione fundata, quam docue-„ runt illi Chriſtianos ſimplices tenere, juxtaque illam, com-„ parare ſibi magno pretio reliquias ſanctorum &c. „

§. LXXXVI. At verò, cum illa finita eſſet Diſputatio, atque Librorum Novi Teſtamenti Verſio ipſius Archiepiſcopi conſenſu, Eccleſiaſticis eſſet demandata, non quieſcere tamen *Job.* BRASKIUS Epiſcopus *Lincopingenſis* (d) quin potius omnem impendere operam, quò illa ſufflaminaret conſilia, *modò* aſſerendo „ quam

(a) BAAZ. l. c. p. 190.
(b) BAAZ. l. c. p. 198.
(c) BAAZ. l. c. p. 201.
(d) v. PUFFENDORF. l. c. p. 285. 286. VERTOT. P. II. p. 64.

„ quam Chriſtus Interpretationem S. Sacræ Epiſcopis demandaſſet & Doctoribus Eccleſiæ, non Laicis aut plebi, ne ſcilicet his anſa daretur de rebus ſanctiſſimis lites movendi; *modò* indicando, quam ejusmodi Verſio tantum faceret ad ſtabiliendum Lutheranismum, cum vel ita ſibi de rebus fidei judicium quoque arrogatura eſſet plebs rerum novarum avida, *modò* inculcando, quam Religio & Eccleſia dudum ſtabilitæ, nulli amplius examini ſubjici poſſent, *modò* Archiepiſcopi, qui id annuiſſet, nimiam accuſando lenitatem, *modò* omnem in Olaum invidiam derivando, eumque hæreſeos accuſando, quem Epiſcopus Stregnenſis cujus diœceſi ſuberat in cuſtodiam dare deberet, atque de eo decernere, aut ſaltem Romam mittere, ne quid per eum atque ejus ſimiles, non convincendos, ſed ferro & igne comburendos (a) detrimenti pateretur Eccleſia: „ Neque tamen hæc omnia conamina, Doctrinæ purioris, quæ jam in plurimorum animis radices egerat, curſum amplius poterant remorari; Et habebat *Actorum Colloquii Upſalienſis* publicatio, itemque *Olai* modo laudati matrimonium, quod inierat, cum effectum, ut permulti alii ex Sacerdotibus id exemplum ſecuti doctrinæ ipſius adſtipularentur, neque paterentur ſe ab ea divelli, dum interea Proceres multi privatos ſibi eligerent Miniſtros, qui doctrinam Evangelicam in arcibus ſuis atque caſtellis annunciarent, *ſive* novitatis gratia, *ſive* veritatis ſtudio, *ſive* quod ipſorum eloquentiæ id darent, *ſive* etiam, ut Principi in eam proclivi placerent.

Eodem hoc tempore CAROLUS Imperator, ut Chriſtierno Regna, quæ reliquerat Daniæ & Sueciæ, repetituro, opem ferret, inſtruere claſſem navalem, ſicque invaſionem in Sueciæ regnum, ante omnia ſive minari ſive moliri: Ea re perculſus GUSTAVUS, neque tamen, unde vel debita antea jam apud Lubecenſes & alios contracta vel ſtipendia nunc militibus eroganda perſolveret, aut reliquis neceſſitatibus ſuccurreret, gnarus, convocat Regni Senatum atque Stockholmiæ celebrat Comitia (b); In his quod inſtans periculum poſtulabat, ante omnia proponit, „ ut velint

 „ pro-

(a) VERTOT. l. c. p. 64.
(b) BAAZII Inventar. Lib. II. C. VI. p. 202. 203.

„ providere Senatores, ne quid detrimenti patiatur Reſpublica, „ utque adverſus hoſtem communem animati, ſerio velint cogi- „ tare, de iis quæ imminentem patriæ ruinam poſſent avertere, „ quandoquidem, niſi paratam haberent pecuniam, in qua ſola „ jam eorum veluti incolumitas verteretur, fore ut brevi in pri- „ ſtinam ſervitutem ultrò ſe præcipitarent: „ Prætereà curat, per Cancellarium, ut Senatoribus inſinuetur, quam in re præ- ſenti medium non ſit aliud, niſi prius Ærarii publici quomodo- cunque inſtruendi & reſtaurandi ineatur cura, atque cumprimis ab Eccleſiaſticis ea repetantur, quæ hi injuſtè admodum poſſi- debant, deinceps ab iisdem ea exigantur, quæ hi tanquam cives rei publicæ & patriæ ſuæ defendendæ debebant: Eſtque adeò tum facile in eo unanimiter conſenſum, atque decretum conditum, „ ut unius anni Decimæ Eccleſiaſticæ, vel earum duo ſaltem „ trientes (a), in ærarii ſubſidium aut Lubecenſis æris ſolutionem „ converterentur; „ Id Decretum, uti inviſum cumprimis erat Epiſcopis & Eccleſiaſticis, quin imò etiam Archiepiſcopo *Johanni Magno*, qui ceteroquin à ſua jam auctoritate multum in Regis gratiam remittere debuerat, ita hi quoque acriter huic decreto reſiſtere, idque omni arte eludere conabantur, varios ciendo tu- multus, atque, de impacta ſibi injuria, imminutis privilegiis, & vi illata veritati, & de ſpreta Religione Catholica, aliisque ejus generis conqueri non negligebant (b): Quibus omnibus commo- tus ipſe tandem Rex, circa Pentecoſten (c) A. 1526. venit Upſa- liam, ibique prius ſopita, quæ illuc nundinarum ſolennium oc- caſione confluxerat, plebe, & dein Conventu indicto Eccleſiaſtico (capitulum vocant) Archiepiſcopum evocat, unà cum reliquis ejus Canonicis Capituli Upſalienſis adſeſſoribus (d): Cum his, præ-

(a) BAAZ. Inventar. L. II. c. 6. p. 203. PERIZON. l. c. p. 179.
(b) v. VERTOT. l. c. p. 68. 69. & PUFFENDORF. p. 288.
(c) BAAZ. l. c. c. 7. p. 204. ſq.
(d) Tum temporis inter alia de *Johanne Magno* Archiepiſcopo refer- tur, quod Regem convivio excipiens, non ſolum ſe Regi ferè in omni- bus geſſerit æqualem, ſed & his ei verbis admodum faſtuoſis poculum præbiberit: *Noſtra Clementia veſtræ Clementiæ propinat:* v. PUFFEN- DORF. l. c. p. 288. & PERIZON. l. c. p. 178.

præſente, uti videtur Olao Petri, atque etiam Doctore Galle (a) novam inſtituit Collationem, *De Reditibus & Exemtione Prælatorum Eccleſiæ*, cujus ut hic breve exhibeamus compendium, non abs re futurum eſſe arbitramur, idque verbis BAAZII (b), qui ex ipſis Actis hæc talia verbotenus excerpſiſſe videtur: „ Rex igi-
„ tur quærebat ex iis in genere, undenam Clerici haberent Præ-
„ benda & immunitatem Eccleſiaſticam. Reſpondebat D. Galle:
„ Ex donatione piorum Regum & Principum, juxtà verbum
„ Dei, ad Eccleſiæ ſuſtentationem liberaliter erogata: Infere-
„ bat Rex: Si ex liberalitate Regum obtinent Clerici ſua bona
„ & immunitatem Eccl. nonne ex eadem poteſtate deſinat dona-
„ tio, præſertim dum Clerici his bonis abutuntur? Dixit Gal-
„ le: Si removerentur Bona Eccl. collabaſcit ipſa Eccleſia, con-
„ tra voluntatem ac promiſſionem Chriſti, dicentis, *Eam eſſe per-*
„ *manſuram contra portas inferorum*; Rex regeſſit: Bona Eccl.
„ inſumuntur in ventres pigros, qui utilia Eccleſiæ prædicare
„ & ſcribere neſciunt, & ſaltem didicerunt Horas, quas vocant
„ Canonicas, cantare, quod plurimi ſine devotione faciunt. Cum
„ igitur non poſſit ex verbo Dei probari, præbenda ad Eccle-
„ ſiam pertinere abſolutè, neque illa bona augeant pietatem,
„ aut in uſus neceſſarios conferantur, ergo rectius vertantur in
„ meliorem uſum, ut ſtatum eccleſiæ promoveant. Hic tacuit
„ D. Galle. Juſſit igitur Electus Rex Archiepiſcopum reſpon-
„ dere, ſed noluit ille. Tunc incepit Præpoſitus Cathedralis
„ M. Georgius Turſon, pro privilegiis Clericorum graviter per-
„ orare: dicens: Non licet ulli homini ſine periculo excom-
„ municationis, æternæque damnationis quicquam aufferre Ec-
„ cleſiæ. Tulit patienter Rex acerbam hominis orationem. Sed
„ juſſit Theologum Theologicè loqui, & ex S. Scriptura pro-
„ bare quod dixerat. Deinde Rex hunc in modum animi men-
„ tem declarabat, ut non negaret piis miniſtris Eccleſiæ, tum
„ honorem juxtà Dei verbum, tum neceſſariam & honeſtam ſu-
„ ſtentationem. Sed pigris ventribus in Templis ac Monaſteriis
„ viventibus non videbat ullum deberi ſtipendium. Cum nihil

 „ cer-

(a) PUFFENDORF. l. c. p. 288.
(b) BAAZ. l. c. p. 204.

„ certi hic reſponderent Capitulares, diſceſſit Rex, pergens „ Holmiam, quo vocavit Archiepiſcopum. „ Hactenus Acta.

§. LXXXVII. Archiepiſcopus intereà non quieſcere, quin potius omnes Papanos, quantum in ipſo erat, adverſus Regem & hæc ejus conſilia excitare, atque multis nominibus ſe gravem atque moleſtum præbere Regi; Qui tandem verſo in ipſum impetu, eundem in cuſtodiam dabat (a), ſed ita tamen, ut, cum alii graviora in ipſum decernere vellent, haud ita multo poſt eum quoque dimitteret, quando eundem in Poloniam ablegaſſe Rex dicitur, ad expediunda negotia ſummè neceſſaria (b), ſed quorum ſummam ipſi demum aperturus eſſet, ubi comperiſſet, eum Dantiſcum appuliſſe, interea dum, rem adeò iter habentibus neceſſariam, pecuniam, ipſi tamen haud ſubminiſtraret: Et fuiſſet tum ipſi JOHANNI, qui fratrem OLAUM habebat comitem, vix tantum argenti quantum opus habebat ad id ut ſe Regno ſubduceret, niſi artem excogitaſſet peculiarem, aliquos, qui veterem ſequebantur religionem, argento emungendi (c); Ab his igitur argento ipſi ſubminiſtrato, is convaſatis rebus ſuis & Documentis quam plurimis Hiſtoricis ad archivum regni cum eccleſiaſticum tum politicum ſpectantibus, Dantiscum petiit, neque unquam poſtea in Sueciam reverſus eſt, dum interea ſui epiſcopatus curam *Braskio* demandaverat, ipſeque ſe Romam contulerat, ut Clementis VII. Po. Ro. ſi pote opem exponeret; At verò, cum Pontifex eopſe tempore in Adriani mole (d) quam & S. Angeli Caſtellum vocant, à milite Cæſareano detineretur, ea res in longum protracta eſt, neque is unquam vel ſuo potitus eſt iterum Epiſcopatu, vel, quò minus Evangelica Reformatio in Sueciæ Regno promoveretur, impedire potuit, quantum etiam operæ atque laborum, ſparſis ubique calumniis, & variis vel ad Re-

(a) PUFFENDORF. l. c. p. 289.

(b) PUFFENDORFIUS l. c. ſubinnuit hanc legationem fuiſſe ſubornatam ea ſpecie, quaſi Sigismundi Regis filiam ſibi Guſtavus in matrimonium expeteret.

(c) Cf. SECKEND. L. I. §. CXLIX. p. 267. & BAAZ. l. c. p. 204. 205.

(d) vid. *Hiſtor. noſtr. Reform.* Tom. II. §. LXVIII. p. 164.

Regem, vel ad ſuos miſſis literis, querimoniarum & injuriarum plenis, impenderet.

§. LXXXVIII. Inter hæc enim Guſtavus non ſolum Eccleſiam Holmienſem è veſtigio reformare aggreditur, removendo idololatrica quædam ex templis monumenta, inter quæ & S. Georgii portentoſæ magnitudinis ſtatua, variis ſuperſtitionibus quæ locum dederat; Sed &, in iis Evangelicos Concionatores collocando, iisque, ut quicquid ad cultum ſacrum faceret non amplius Latina, quippe cujus ignara plebs erat, ſed lingua vernaculâ, perageretur, injungendo.

Neque tamen etiam, reſpondere neglexit ad eas quas modo commemorabamus *Johannis Magni* ſparſas ubique calumnias; Eſt enim tum ſingulare publicatum Diploma, cujus hæc inter alia verba ſunt principe digna (a): „ Religionis veræ curam nos habere juxta Dei verbum non diffitemur. Veriorem nullam habemus religionem quam à Chriſto & Apoſtolis traditam, de „ hac non controvertitur, ſed de ritibus quibusdam ab hominibus inventis, præſertim immunitate Prælatorum Eccleſiæ. Ritus inutiles cupiunt Docti abrogatos. Novam vel aliam quam „ verè Chriſtianam religionem introducere minimè inſimulari „ poſſumus. Nam pietati veróque Dei cultui rectè ſtudentes de „ gaudio vitæ æternæ participare cum omnibus Chriſti fidelibus unicè laboramus. Quare jubemus clementer dilectos noſtros ſubditos, ne calumniæ de nobis ſparſæ locum dent, quin „ potius religioſa piè judicantes cogitent nos tractare illa, quæ „ Dei gloriam & noſtram noſtrorumque ſubditorum æternam & „ temporalem felicitatem concernunt. Sumus experti haud ita „ pridem, qua uſus ſit fraude Papa Romanus, in colligendis „ noſtris bonis, dum per Miſſas atque Indulgentias corraſit magnam vim pecuniæ, prætendens connumerandam eſſe conducto „ militi, contra Turcam merenti ſtipendium, ſicut emiſſarius „ Papæ divulgabat factum; Hac pecunia utitur Papa Romanus „ ad

(a) SECKENDORF. l. c. p. 267. ex BAAZII Invent. L. II. c. 8. pag. 206. & ſq. qui integram hanc Apologiam inveniri refert in Hiſtoria Guſtavi I. MſT. Suecica lingua conſcripti, unde is ejus ſummam deſcribit, & nosmet ex Baazio, in Documentis huic volumini ſubjectis, Num. XIX.

„ ad ſtabiliendum Regnum ſuum contra Imperium Cæſaris Ro-
„ mani. Quas Epiſcopi & Prælati noverint alias fallacias, qui-
„ bus decipiant ſimpliciores, tum gravando conſcientias miſero-
„ rum ut lucrum reportent, ſi relaxent impoſitam ſatisfactio-
„ nem, tum multiplicando hypocriſin Religionis, ut nomen
„ ſanctitatis (ementitæ) obtineant, hoc totum Docti viri in aliis
„ regionibus ad oculum demonſtrant. Dum Prælati Eccleſiaſti-
„ ci ſuo ventri indulgentes, obſervant doctos piosque viros hæc
„ mala detegere, veritati ſummo niſu reſiſtunt, accuſantes illos
„ novæ Religionis, mutatæque catholicæ fidei. Hic cum nul-
„ lius ſit veritatis ſermo, ne huic calumniæ locum detis, ſeriò
„ hortamur. „

At verò, cum vix omnia ſine tumultu majori, quod ita exaſperati eſſent Epiſcoporum & Eccleſiaſticorum animi, qui ſimul Dalekarlios (a) ad ſeditionem faciendam incitaverant, in integrum reſtitui poſſe videret Rex ſagaciſſimus, is ſine mora Comitia cogere *Aroſienſia*, atque ad ea omnem Regni Suecici convocare Senatum, neceſſe judicabat, Epiſcopos, Senatores, Provinciarum Deputatos & univerſos Status cum Eccleſiaſtici tum Politici tum Ruſticani Ordines: In his, cum prius Convivio ſolenni (b) exciperet Regni Proceres, jam ab initio teſtatum fecit, quanti faceret, & quo loco abinde habiturus eſſet Epiſcoporum Ordinem; Progreſſis enim ad menſam, ita unicuivis adſignari curabat locum, ut facilè quid rerum ageretur, ſubodorari poſſent Eccleſiaſtici; *Primum* enim adſignabat Senatoribus Regni ſecularibus, longe aliter, quam fieri conſueverat (c) hactenus, quippe

(a) *Dalecarli* ſunt incolæ ſeptentrionalium maximè Sueciæ Regionum, uti ſunt multæ eorum terræ, quæ in *Oſtrodalias*, *Veſtrodalias* & *Sotdalias* diſtinguuntur. *Aſperi ſunt illic* (ita Joh. Magnus in Præf. ad Hiſtor. Goth. pag. 11.) *homines & montani, exercitati in armis, qui gladium & aratum, bellum & pacem, mortem & vitam in equo ponunt. Gens durata gelu, gens inſuperabilis armis.*

(b) BAAZ. Inventar. L. II. C. XIII. p. 220. ſq.

(c) *Fuit enim hactenus in more poſitum* (ſunt verba Baazii l. c. p. 221.) *nominare Archiepiſcopum Regni Primatem, ipſique dare ſellam poſt Regem ſupremam; Deinde parare ſedilia Epiſcopis patriæ, ſupra ſedes Senatorum regni, & omnes Clericos ſupra Nobiles collocare.*

Digitized by Google

pe cum Epiſcopi ſibi primas competere judicaſſent, ſeque ante alios omnes efferre ſoliti fuiſſent; Deinceps *ſecundus* locus, equidem dabatur Epiſcopis, ſed *tertius* iterum Nobilibus, quibus tum proximè collocabantur quotquot erant reliquorum Eccleſiaſticorum, qui *quartum* locum occupabant, dum interea Cives *quintum* & Ruſtici *ſextum* habebant.

Vix igitur à menſa ſurrectum fuerat, quin Epiſcopi & reliqui Eccleſiaſtici ordinis irarum & indignationis pleni è Palatio Principis ſemet in templum S. Ægidio ſacrum recipere (a), atque ibi clauſis foribus conſilia communia capere, proviſuri ſcil. ne quid res Eccleſiæ, quam peſſum ire per ejuſmodi locorum ordinationem à Rege factam ſibi perſuadebant, detrimenti caperet: Hic itaque primo deliberant, quid ſibi faciendum eſſet, in tanta ſuarum rerum, quæ inſtare videbatur, viciſſitudine, & quo pacto tantam in ſe contumeliam atque contemtum vindicare poſſent: Tum verò *Johannes* BRASKIUS Epiſcopus Lincopingenſis, & Archiepiſcopi Upſalienſis ſuffraganeus, ſuprà quam dici poteſt iratus gravi oratione fratres ſuos admonere aggreditur, atque de injuria toti Ordini Eccleſiaſtico illata conqueri, Addebat, „ quod cum „ Rex ſimulandi ac diſſimulandi peritus eſſet, nec quidquam facilè „ ſuſciperet, niſi rationibus, tectis tamen iis atque celatis, inductus, „ verendum eſſe, ne hoc quoque factum indignabundum graviora „ ſecum haberet copulata; Id ſaltem patere, quam Rex injuriarum „ non faceret modum, isque ſemper haberet ſibi adſtipulantes hæ„ reſeos Lutheranæ labe infectos adulatores, qui novas quotidie „ conficiendæ pecuniæ rationes comminiſcerentur, non alio fine, „ quam ut univerſo Ordini Eccleſiaſtico vel bona ſua eriperentur „ vel ſaltem valde moleſtæ exactiones imponerentur, interea dum „ ipſa hæreſis indies nova virium acceſſione confirmaretur; Quæ „ omnia cum parum eſſent æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui „ Regis auctoritatem & commoda promovere contendebant, ſo„ lum introducta, neceſſe eſſe ajebat, ut his omni niſu obſiſterent „ quotquot vero religionis catholicæ & rerum ſacrarum ſenſu te-

(a) PUFFENDORF. l. c. p. 294. LOCCEN. L. VI. p. 250. & BAAZ. l. c. eum conventum die proximo eſſe factum referunt; Sed Abbas VERTOT. P. II. p. 81. eum è veſtigio factum recenſet.

„ nerentur; Regem ſub ſpecioſo Defenſoris Patriæ titulo, aućto-
„ ritatem jam uſurpare abſolutam & nullis legibus adſtrićtam, ſe-
„ que brevi, ni obſiſterent ejus conſiliis, omnibus ſuis exutos videri
„ caſtellis & arcibus, ut unicè à Regis gratia ipſis pendendum eſſet
„ atque in ejus verba jurandum: „ His dićtis Epiſcopus *Stregnenſis*, qui à Regis partibus ſtabat, equidem, regerebat, „ nihil op-
„ tabilius eſſe, quam ut Religioni collabaſcenti ſubvenirent, in-
„ terea tamen, nimiopere verendum eſſe, addebat, ne manui for-
„ tiori obſiſtendo aćtum agerent, ſibique majora quam credi poſ-
„ ſent, cierent pericula, neque etiam ſatis eſſe virium Ordini Ec-
„ cleſiaſtico, ad reſiſtendum tanti Principis, quique populi Sue-
„ cici benevolentiam ſibi dudum meritis ſuis acquiſiverat, conſi-
„ liis, aut ad ſe tutandum, vel adverſus Regis aućtoritatem vel
„ adverſus vicinorum inſultationem; Viderique adeò conſultius ut
„ ſuorum bonorum partem quandam, urgente neceſſitate, Regi
„ etiam ultro offerrent, quam ut minus verecundè id ipſi denega-
„ rent; „ Seque adeo pronum eſſe ac paratum, addebat, ut omnem ſuam arcem, & quæ ab ea penderent in Regis manum reſignaret, qui & potior eſſet ac fortior ad ſe tutandum quam ipſemet aut ceterorum Eccleſiaſticorum quisquam: Atque huic *Stregnenſis* dićto, quod *Scarenſis* Epiſcopus quoque aſſenſerit (a), refertur: Neque tamen is ea exceptione quicquam tum promovit: Eſt enim decretum factum ab Epiſcopis & Eccleſiaſticis, aſſentientibus quoque iis, qui ceteroquin paulisper diſſenſerant, ſed tamen adverſando ſe nihil aćturos videbant, in Braskii verba, quorum hæc fuiſſe dicitur ſumma; „ Se ſolennem in modum jurare, fidemque
„ facere, ad Ordinis Eccleſiaſtici privilegia defendenda, ad bona
„ eccleſiaſtica retinenda, ad hæreſes omnes eliminandas, atque ad
„ evertenda Regis omnia molimina his contraria: „ Ejus ſive juramenti, ſive Proteſtationis formula, (cui ſubſcripſerant omnes, fact̃â obteſtatione ſingulorum, ne quis præſentium hoc ſecretum revelaret) ne forte Regi ſubolſieret, eſt tum lapidi cuidam ſepulcrali in ipſis Ægidii Ædibus clam ſuppoſita, atque quindecim demum annis (b) poſt reperta;

Rex

(a) BAAZ. l. c. p. 221.
(b) PUFFENDORF. l. c. p. 294. & BAAZ. l. c. p. 222.

Digitized by Google

Rex illarum rerum ignarus, poſtero die in Comitiis per Regni Cancellarium (a) qui erat *Laurentius* ANDERSON, vir ſummus, ante omnia proponi curabat, deliberato opus eſſe, quomodo diſcordes atque tumultuantes Dalecarlorum aliorumque qui turbas meditabantur animi eſſent conſopiendi, ne illi tumultus in bellum civile excreſcerent, porrò, quomodo vi externæ, per Chriſtierni II. exſcenſionem quam parabat, imminenti foret occurrendum, itemque, quo pacto rerum agendarum nervus, argentum, cum exhauſta eſſent æraria publica, poſſet acquiri; ſiquidem & ſtipendia militibus exſolvenda & muniendæ arces & communienda eſſent propugnacula, exſtruendæ porrò naves bellicæ & in univerſum parandus ac ſubvehendus eſſet ingruente bellorum tempeſtate commeatus.

Tum verò addebat, ipſis Proceribus non eſſe incognitum, quam illa ingentia Eccleſiaſtici Ordinis Bona, utplurimum ærariis regiis nimia ſuperiorum Regum lenitate ac facilitate eſſent ſubtracta, quamque per Eccleſiaſticorum uſurpationes factum eſſet, ut ipſi Nobiles ferme omnes (b) ad paupertatem rediiſſent, Cives autem gravioribus exactionibus vexari deberent, quam verò etiam, illæ religioſæ, quas vocant vel donationes vel fundationes omni religione deſtituerentur, fuiſſentque reipublicæ moleſto oneri, reſque adeò ipſa expoſceret, quidquid etiam contradicerent hi, qui publicam univerſorum utilitatem ad privatam ſuam rapiebant contumeliam, ut his omnibus mederetur Regni Senatus, redigendo bona Eccleſiaſticorum ſuperflua in Fiſcum Regium, limites figendo injuſtis eorum uſurpationibus, obicem ponendo ſuperſtitioni latè vaganti, iiſque qui alieni laboris fructu ad ſuas voluptates abutebantur; Deinceps quam arces & præſidia non in Epiſcoporum poteſtate relinqui deberent, ſed in Regni, eæque ſanctiones majorum, quæ pio forte conſilio factæ ſed ad publicam ſalutem tuendam noxiæ eſſent, reſcindendæ, quò vel ſic rerum dominia, ad proprios ſuos redirent dominos, & ſuus Nobilitati conſtaret honos, Regno autem Salus aſſereretur publica; Sed & iniquum eſſe arguebat, ut Eccleſiaſtici nullis ob-

(a) VERTOT. l. c. p. 85——88.
(b) PUFFENDORF. l. c. p. 295. 296.

Digitized by Google

obſtricti legibus in Societate viverent, ſuarumque tantum rerum ſatagerent, nec tamen in communem utilitatem, ſuas, quibus fere diffluebant, opes conferrent; „Omnium rerum atque etiam con„ſuetudinum eſſe viciſſitudinem, ad ipſas temporum & fortunæ „viciſſitudines accommodandam, neque diutius durare ſolere ejus„modi conſuetudines, quam aliud quid efflagitet ipſa neceſſitas; „ Jam itaque illam in Eccleſiaſticorum bona ſucceſſionem quoque prorſus eſſe illegitimam, qua ſibi vel clauſtra & cœnobia vel Canonicorum collegia vel Epiſcopi arrogarent jus ab inteſtato in defunctorum Eccleſiaſticorum bona involandi, poſthabitis proximis cognatis iisque hæredibus legitimis, uno verbo, Decreti nuper a Rege in ſolamen populi & emolumentum regni lati confirmationem & corroborationem efflagitabat nomine Regis Cancellarius, atque ut dehinc Senatu Regni eximerentur Eccleſiaſtici, ſimul verò omni Gubernamine ad eos minimè ſpectante exuerentur efflagitabat.

Hæc, cum non ſinè quadam animi commotione protuliſſet Cancellarius, iisque (a) non pauca de reformanda religione immiſcuiſſet, Epiſcopus Lincopingenſis (b), ſibi ſuisque minimè videri mirum, regerebat, quod inſolenter adeò Rex Eccleſiaſticorum Bonorum ſibi arrogaret poſſeſſionem, quippe cum & Lutheranis, qui ipſam Religionem adtrectarent, eam non ſine omnium bonorum offenſione graviſſima dudum indulſiſſet Poteſtatem: Se vero ita nihil horum, quæ de Bonis Eccleſiaſticis alienandis prolata erant, conceſſurum, ut potius ad extremum usque halitum fidem & Religionem Catholicam defendere vellet, ſe-

(a) LOCCEN. Lib. VI. p. 252. qui ſimul refert, quam conqueſtus fuerit Cancellarius, quod Rex *novæ religionis conditor* diceretur, cum ſuperſtitioſos eccleſiæ ritus & flagitia monachorum tantum extirpari, potentiam Epiſcoporum intolerandam, quæ olim Regibus inſultarit, & externos principes Sueonum cervicibus graves induxerit, minui, & incorruptum Dei verbum propagari vellet: *Regem autem rem commiſſurum eſſe veræ religionis peritorum, à ſtudio partium alienorum, & omnium Ordinum Judicio; ut quæ pars ſanam amplectitur doctrinam, vincat, confirmetur & defendatur ab omnibus, & omnis diſcordiæ occaſio in poſterum præcidatur:*

(b) VERTOT. l. c. p. 88. PUFFENDORF. p. 296.

ſeque à juribus ſuis atque privilegiis nihil remiſſuros eſſe, priusquam Papa Romanus, cujus in his ſolam Auctoritatem agnoſcerent ſummam, quique ſummus eſſet controverſiarum fidei Judex ea de re peremtorium tuliſſet judicium.

§. LXXXIX. Rex igitur eo ſermone & magis adhuc obfirmato illo animo, quo nonnullos etiam ex Proceribus veteri religioni addictos lucratus videbatur Epiſcopus, commotus, ſine mora ſurgere atque habita oratione, ipſis exprobrare cum animi levitatem tum ingratitudinem erga ſe, qui vitam pro ipſorum libertate tamen periculo exponere non dubitaverat, cum ſacrificuli ex adverſo deſides in otio veluti diffluerent, & animo quoque maleferiato crimen hæreſeos ipſi impingere non vererentur, ſimul verò adjicere, ſe non dicis gratia Regiam habere Majeſtatem, cujus ſi contemnerent auctoritatem, ſe libentius etiam ei renunciare velle, quo facto magna cum indignatione, in publico Gentis concilio Regiam Dignitatem in ſinum ipſorum deponebat, poſtulans tamen, ut prius patrimonium ſuum omne, ac ſumtus in Regnum facti (a), juſto ſibi pretio reſtituerentur, quo facto, non Regno tantum ſed & Patria ceſſurus ſit lubens, nec unquam in eam rediturus. (b) Hæc ubi dicta erant, Rex ſemet è Senatu recipere, atque unà cum militiæ Præfectis, qui ipſi adhærebant, in regiam ſe abdere arcem atque omnem ad ſe aditum intercludens, cum ſuis per integrum triduum convivari, dum interea *Laurentius Anderſon* Cancellarius in Concilio reſtabat, nec niſi diremta congregatione diſcedebat, ne quid gravius in illo perturbato rerum ſtatu, aut ignominioſius ab iis qui male volebant decerneretur; At verò tum, ſine tumultu, & ſine ulteriori quoque deliberatione diſceſſere omnes.

Poſtero die, non ſine varia contentione celebrabatur conventus, intereà dum prius circà religionem inter *Olaum Petri* & *Petrum Galle* novum quoddam oboriebatur certamen, quod ita tamen diſſolvi debuit, ut cum Gallus non niſi Latino ſermone tractare vellet controverſias & quidem methodo ſcholaſtica, Olaus

(a) VERTOT. l. c. p. 89.
(b) VERTOT. l. c. p. 90. & PUFFENDORF. p. 296.

ex adverſo, vernaculo ſermone (a) omnibus qui aderant magis cognito, commodius id fieri urgeret, neuter verò ab incepto deſiſtere vellet, ea res manſerit infecta; Cæterum in eodem hoc Conventu id potiſſimum agebatur, omnibusne promiſcuè privilegiis eccleſiaſticorum atque Bonis ex voluntate Regis eſſet renunciandum, an verò poſthabita Regis voluntate bonorum poſſeſſioni potius eſſet inhærendum? Qui cum *Braskio* faciebant, durius ſecum agi conquerebantur, quod iis quæ à majoribus acceperant beneficiis atque privilegiis ſemet exuere cogerentur, inprimis cum ita ſimul Papæ auctoritatem & Religionis Pontificiæ faſtigium conculcari viderent; Contrà diſputabatur; „ Nihil magis eſſe civibus expetendum, quam ut ab Eccleſiaſticorum „ gubernamine (quorum parum intererat quid ex utilitate Reip. „ eſſet, cum etiam peregrini cujusdam Principis, Papæ ſcilicet „ ſuprematum & in ſe Imperium jam aſſeruiſſent) quantocyus „ regnum liberaretur, neque alia ratione id facilius obtineri, „ quam ſi voluntati Regis, qui unus ſit Princeps, ſatisfieret, in„ primis cum Salus publica ſuprema lex eſſe deberet, ceteræque „ conſtitutiones omnes ad hanc ſe referre deberent; Æquum „ præterea eſſe, ut bona, quæ mala fide ſub variis licet prætex„ tibus ærario publico ſurrepta erant, reſtituerentur, utque Epi„ ſcopi non amplius ab inteſtato Sacerdotum eſſent hæredes, „ nec inofficioſo teſtamento ſcripti hæreditatem adirent, mag„ no cum privatarum familiarum etiam illuſtrium detrimento; „ Deinceps, illas Eccleſiaſticorum exactiones, venundationes, „ indulgentias ita dictas, eſſe reipublicæ moleſtas, atque illam „ cumprimis excommunicandi omnes eos quia à ſede Romana „ ſaltem diſſentirent, atque declarati eſſent hæretici, poteſtatem „ nullo modo ferendam eſſe, etſim. „ Hæc, quum plurimi vera non ignorarent, & ſumma eſſet Cancellarii cum dicendi virtus, tum auctoritas, ipſique adſtipularentur ex Eccleſiaſticis (b) quamplu-

(a) BAAZ. Inventar. l. 2. c. 13. pag. 223.

(b) Certè, quod Epiſcopus *Stregnenſis* in eandem quoque tum ſententiam in Ordinum Regni Concilio peroraverit, annotatum eſt à LOCCENIO l. 6. p. m. 254. conf. VERTOT. l. c. p. 93. qui brevem orationis ejus

Digitized by Google

plurimi, quinimò etiam Magnus Regni Mareſchallus, *Turo Johannis*, qui ceteroquin adverſæ factionis erat, ſe ita vel circumventum vel ſolum atque à reliquis derelictum perſpiceret, tum, nequicquam reclamante quorundam clericorum caterva, definitum eſt, legationem eſſe faciendam in palatium Principis, ejusque animum eſſe, conceſſione omnium eorum quæ poſtulaverat, aucupandum, eundemque, ne quæ anteacta erant reminiſci velit, eſſe exorandum quin potius ut rediret in Concilium atque Regnum reciperet: Eam legationem Ordines de Concilii ſententia demandarunt eidem *Cancellario* atque *Olao Petri*, quos utrosque Evangelicæ religioni addictos, tamen magna apud Regem gratia florere non ignorabant. Hi, quum diu pertinaciter recuſaviſſet Rex (a), quarto tandem die ut rediret eundem exorarunt:

§. XC. Rex verò tum, uti tractabiliores jam habebat Proceres ita è veſtigio perfecit, quod animo conceperat, ſicque totius Regni Senatus frequentiſſimo concilio definivit, „ ut Epiſcopi „ dehinc à Republica regenda abſtinerent, utque ſupervacua Cle„ ricorum bona, ſeu Arces quas illi tenebant, & tredecim mil„ lia (b) prædiorum, quæ à tempore Caroli Canuti, proximi ante „ Danicas turbas Regis, intra LXX. fere annos acceperant, par„ tim cum arcibus ad Regnum, partim ad eos redirent, quorum „ Majores iſthæc prædia obtinuerant, computatis proventibus „ annuis, & in ſortis ſolutionem datis, ſiquidem vendita intra „ illud tempus fuiſſent. „ Præter hæc verò, quid circà res Ecle-

ejus ſummam excerpit, atque inter alia eum dixiſſe refert; „ qu'au reſte „ il n'eſtoit pas permis de ſoupconner le Roy d'avoir changé de Reli„ gion, parce qu'il ne faiſoit pas bruler tous ceux qui s'obſtinoient à „ prier Dieu en Suedois & dans leur Langue naturelle; . . . . . qu'apres „ tout, l'étoit obligé d'avouer que les Moines avoient introduit dans „ l'Egliſe ſous l'apparence de devotion pluſieurs ſuperſtitions, qui defi„ guroient entierement le Chriſtianisme; que le Roy avec le ſecours de „ plus habiles gens de ſon Royaume, pouvoit corriger ces abus, ſans „ qu'on puſt l'accuſer de toucher à la Religion, comme il pouvoit ju„ ſtement s'affranchir de la ſervitude de la Cour de Rome, ſans cepen„ dant ſe ſeparer de l'Egliſe Romaine. „

(a) vid. LOCCEN. Hiſt. Suec. Lib. VI. p. 254.

(b) PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 180. ex LOCCEN. l. c. p. 255.

cleſiaſticas tum quoque publico ordinum decreto, conſtitutum ſit ex his à BAAZIO (a) nobis ſuppeditatis colligitur articulis:

1. Epiſcopi præficiant Eccleſiis paſtores idoneos: Si ſecus fecerint ſit in poteſtate pii Regis providere neceſſitati, ne aliqua conqueratur Eccleſia ſibi deeſſe idoneum Paſtorem.
2. Epiſcopi dabunt regi ſupputationem expenſarum de Bonis Eccleſ. annuatim collectarum, ut diſponat Rex conſenſu piorum ſenatorum Regni, quantum ſufficiat ſuſtentandis Eccleſiis, & ſi quid ſuperſit coronæ numerandum.
3. Cavebunt Paſtores abuſum officii, ne excommunicent auditores in cauſis levioribus errantes, quod hactenus fuiſſe frequens patria noverat, præſertim cogebant interdicto Sacramenti tempore Paſchatos, ut redderent Paſtori nummos reſtantes in deputato ſtipendio ejus, licet pauper debitor cauſam ſuæ egeſtatis daret, & dilationem peteret, donec haberet quod daret, idque ſe promte redditurum reciperet.
4. Monachi præbendati non mendicabunt.
5. Monachi mendicantes exibunt clauſtris bis ſaltem in anno, videlicet tempore hiemali colligent ſtipem ſolii quinque hebdomadibus, totidem tempore æſtivo. Si inveniantur inordinatè mendicare, accipiat Præfectus Regis eleemoſynam.
6. Epiſcopus non accipiat Bonum Clericorum demortuorum, ſi legitimi adſint hæredes: Et moriturus Clericus non faciat teſtamentum præter vel ſupra præſcriptum legis patriæ.
7. In omnibus ſcholis legatur Evangelium, & aliæ ſacræ prælectiones ex Bibliis deſumtæ.
8. Providebunt Præfecti Regii, ne indigenæ graventur circumcurſitantibus eleemoſynariis impiis & mendacibus &c.

Quibus additi ſunt articuli ad judicia Eccleſiaſtica ſpectantes, præſertim hi:

Non ordinabitur Clericus, qui prædicare purum Dei Verbum nolit aut neſciat.

Epiſcopi judicabunt quidem cauſas circa conjugium incidentes, & caſus clericorum examinabunt; Quæ autem pecunia mulcta-

(a) BAAZ. lib. 2. c. 13. p. 223. 224.

mulctatitia poſſit ex his caſibus rectè colligi, reddatur ejus ratio Regi.

Sed ſi Clericus habeat Actorem Politicum, reſpondebit is in foro politico;

Et, ſi plectatur Clericus mulcta pecuniaria juxta legem civilem, numerabit illam præfecto Regio.

Nam Epiſcopus diſponet de officio Clerici, non de errore ejus civili.

Numerarunt hactenus Clerici pecuniam certam Epiſcopo, quam deinceps colliget Præfectus Regius.

Quicunque inobediens eſt Verbo Dei & Judicio Eccleſ. neque meruit juſtam excommunicationem, is comparebit Judicio Regis, qui conſenſu piorum ſeniorum cauſam dicet; non vero plectetur is peccator interdicto ſolius Epiſcopi.

Eſt verò tum ad ſingulas Regni provincias id Decretum tranſmiſſum, ſimulque ſunt juſſi Epiſcopi, has ſubſcribere Literas (a) obligatorias.

„ Nos Johannes *Lincopenſis*, Petrus *Aroſienſis*, D. G. Epi-
„ ſcopi, Magnus *Scarenſis* & Magnus *Stregnenſis*, eadem
„ gratia Electi, ſignificamus nos cum duobus Capitularibus
„ *Upſalienſibus* & duobus *Wexionenſibus* additis quibusdam
„ ex noſtris capitulis, fuiſſe in hoc Conventu Aroſienſi præ-
„ ſentes, ad mandatum Sereniſ. Regis noſtri Electi, Illu-
„ ſtriſſimi GUSTAVI &c. Inter alia, quæ proponebantur
„ ab Illuſtriſ. Rege, fuit querela, quod quidam noſtri Ante-
„ ceſſores abuſi ſint eminentia & privilegiis officii, dum au-
„ derent ſe opponere Regibus & legitimo ſuo magiſtratui,
„ introducentes in ſolium Regni quandoque externos Re-
„ ges, licet id cum ſumma Regni pernicie eſſet conjunc-
„ tum. Hoc ne in poſterum accideret, concluſerunt Ordi-
„ nes Regni, ut Epiſcopi reſignarent Arces, quas hactenus
„ ſub Chriſtianiſmo poſſederunt, & ne ipſi alerent plures
„ ſervos vel aulicos quam Rex concederet. Quod autem

 „ fu-

(a) BAAZ. l. c. pag. 225.

Digitized by Google

„ ſuperſit de Eccleſiæ bonis, honeſtæ Epiſcoporum ſuſtentationi, olim officio huic attributum, id totum voluerunt Ordines Regni reddendum eſſe Regi vel Coronæ. Item, quos reditus habent Templa Cathedralia, Canonici & Præbendarii ex prædiis Eccleſ. adſcribentur illi Fiſco Regni. Igitur, ne nos locum ſuſpicioni demus, quaſi poſſeſſionibus Eccleſ. abuti velimus, teſtamur his literis nos huic Decreto Ordinum Regni velle acquieſcere, In cujus rei teſtimonium ſigilla noſtra apponimus. Dat. Aroſiæ poſtridie S. Joh. Baptiſtæ An. Chr. 1527. „

§. XCI. Sed factum eſt hoc eodem anno ut per OLAUM PETRI tum Secretarium (a) Holmienſem, doctrina purior & illuſtraretur & ſtabiliretur, editis quibusdam ſcriptis, cum refutatoriis tum informatoriis;

Priora ſcripta erant occaſione libellorum quorundam à Monacho Dano PAULO ELIA Carmelita (b) editorum in contumeliam cum Lutheri tum Doctorum Evangelicorum, qui graviſſimorum errorum accuſabantur; Quum enim ille prius Epiſtolam quandam conſcripſiſſet p. d. ad Doctorem *Petrum Galle*, cui tum temporis cum *Olao Petri* de Reformationis negotio intercedebat controverſia. *Olaus Petri* primus ille ac præcipuus Evangelicæ Doctrinæ in Suecia propagator, æquum eſſe arbitratus eſt eam refellere, ſcripto vernaculo ſermone tum Libro, cui titulus; *Reſponſio ad literas impias Pauli Helie contra ſanctum Evangelium* (c) Holmiæ 1527. 4. Dein-

(a) Notari hic meretur auctoritas & exiſtimatio, qua Clerici & Sacri Ordinis viri, in aulis olim & judiciis Principum & rerump. præpolluerunt, quippe qua effectum eſt, ut non modo veterum legum tabulis concinnandis adhibiti, ſed & præcipuorum ſtatus conſiliorum arbitri nominati fuerint: Certè *Cancellarii* dignitas Anderſonio, & *Secretarii* ſive publici ſcribæ Holmenſis Olao noſtro tributa, inde illuſtrantur.

(b) Erat is *Paulus Eliæ* Carmelita, qui in Reformationis Danicæ negotio & variam egit & primariam ferè perſonam, primò quidem Evangelicæ veritati addictus, deinde autem vertumnus (unde illud cognomen Danicum *Vendekaabe* ipſi tributum) atque ab ea factus alienior. Habemus ejus Vitam ante paucos annos literis conſignatam à *Chriſtierno* OLIVARIO. Hafniæ 1741. 8. conf. *Act. Erud. nov.* A. 1744. pag. 513. ſeqq.

(c) MOLLERI hypomnemat. pag. 272.

Deinceps, cum iterum noto ſermone Danico Paulus ille Carmelita ſcriptum edidiſſet, procul dubio ſub titulo, *Chriſtianæ Informationis*, quam ſe nobili viro *Tychoni Krabbe de negotio Lutherano* ſcripſiſſe refert ipſe ELIAS (a), in quo Lutherum & omnes Evangelicos Doctores graviſſimorum errorum reos agere non verebatur, cumque multa ejus in Sueciam illata eſſent exemplaria, ut metus eſſe poſſet, ne quorundam animi per illud prorſus à Reformatione abalienarentur, OLAUS noſter id quoque ſuſcepit refutandum (b);

Paulus Eliæ ſcilicet traduxerat inter alia Lutherum, de libertate Chriſtiana differentem, porrò, ſeditionis ruſticorum in Germania obortæ cauſam in Lutherum trajecerat, & eundem, quod bona opera prohiberet, infamaverat, atque alia multa in eum, ejusque aſſeclas projecerat ſcommata;

Hæc ita diluebat, in illo poſteriori ſcripto *Olaus Petri*, ut, quantum ad *Libertatem* attinet à Luthero aſſertam doceret, „ eam „ eſſe ſpiritualem (c) ſerviendi Deo juxta liberam promtitudinem „ fidei in Evangelio propoſitam, non juxta terrorem legis, qui „ coactam extorquet obedientiam: „ Quod verò illam *de Seditione ruſticorum* in Lutherum intentatam concernebat calumniam, reſpondebat *Olaus*, argumentum invertendo, atque evincendo, quam, cum Lutherus peculiari ſcripto illos Ruſticorum compeſcuiſſet furores, ii Luthero vel ejus doctrinæ non poſſent adſcribi, quin potius ejus rei culpam in Papam Rom. & ejus Clericos eſſe rejiciendam, qui ita ſe ab omni obedientia, legitimo magiſtratui debita exemerint, ut quoque tanquam exleges in ſumma voluptate volutentur, nec ſe tamen à magiſtratibus patiantur corrigi.

Addebat vero etiam, ipſius Papæ tanto pejorem (d) eſſe licentiam, quod is Reges & Principes in mutua quoque irritaret odia atque contentiones: Nam & ad illud, quaſi Lutherus *Bona opera prohiberet*, regerebat: Quod, cum abſque fide bona opera effici

 non

(a) In *Reſponſ.* ſcil. *ad quæſtiones* Guſtavi Regis. v. OLIVAR. in Vita *Pauli Eliæ* p. 101.
(b) BAAZ. Inventar. L. II. C. XI. p. 212. ſq.
(c) v. BAAZ. Inventar. L. II. C. XI. pag. 212.
(d) BAAZ. l. c. pag. 213.

non poſſent, fides autem ſit bonorum operum radix, & bona opera ſint fructus ſpiritus fidei (a), cumque Lutherus fidem ubivis inculcaverit, & quidem eam, quæ promiſſionem habet mercedis gratuitam, quæ non poteſt non operoſa eſſe, inde ſatis patere, quam Lutherus Bona opera nec improbaverit nec prohibuerit; &c.

Sed &, cum Lutherus culparetur, quaſi nimis irreverenter & ambitionem & avaritiam Clericorum infandam correxiſſet, eosque adeo in odium quorumvis ex plebe adduxiſſet, ad id reſpondebat (b) OLAUS; minimè convenire, ut miniſtri Eccleſiæ dum res domini ſui tenentur agere, res ſuas agant, utque corradendis opibus intenti ſint magis quam ſuo fungantur officio, tales igitur ut reprehendantur & corrigantur ita non eſſe indecorum, ut quoque ſummè ſit neceſſarium, cum vel ipſe hic nobis præiverit Chriſtus, qui ſi non ſtatim Phariſæos officio exuendos voluit, id ſaltem factum eſſe, obſervat Olaus, partim quod tempus mutandæ politiæ Judaicæ nondum aderat, partim quod hi tam politico quam eccleſiaſtico præerant regimini, quod turbare nolebat Chriſtus.

Denique cum *Paulus Eliæ* quoque Lutherum eſſe caſtigandum monuiſſet, quod is homini in negotio (c) Converſionis atque exercitio pietatis *liberum arbitrium* eſſe negaret, ab Olao rectè declabatur, quam hoc omne cum S. Scripturæ doctrina & cum gratuita hominis ſalute eſſet conſonum;

Hæc igitur cum menſe Martio Anni 1527. eſſent conſcripta, tum eodem anno, De numero *ſacramentorum* & de *uſu conjugii* quoque ſcripta publicaſſe OLAUM noſtrum conſtat. In quorum priori, duo ſaltem eſſe N. T. ſacramenta evincit Baptiſmum & Sacram Cœnam, atque multa ſimul ſuperſtitionis Papalis adſumenta rejicit, cumprimis autem ſatis luculenter edocet, quam S. Cœna non ſit ſacrificium, etſim. In poſteriori, comprobat quam Conjugium ita ſit omnibus licitum, ut ſimul Epiſcopos & Præ-

(a) BAAZ. l. c.
(b) BAAZ. Inventar. l. c. p. 214.
(c) BAAZ. l. c. p. 215.

Digitized by Google

Prælatos Sueciæ contemtui exponat (a), deinde, quantis incommodis illa legitimi matrimonii prohibitio ſit obnoxia edocet, addita commonefactione ſeria, ut legitimum potius contrahant matrimonium Sacerdotes, ne amplius tot ſcortationibus & adulteriis iram Dei, cum in ſe tum in patriam, ejusmodi peccatis commaculatam provocent:

§. XCII. Circà finem hujus anni, Rex, qui jam ad nutum ſuum in Aroſienſibus Comitiis omnia diſpoſuerat, atque reformandis rebus undiquaque turbatis intentus erat, jam non clam ſed palàm ſe doctrinæ Evangelicæ eſſe addictum profiteri, ſeque cum doctrinæ purioris aſſertoribus conjungere & priſtinum illum innovare cultum papiſticum aggrediebatur;

Certè is tum non ſolum *Olaum Petri* in Paſtoratu Holmienſi confirmare, ſed & fratrem ejus *Laurentium Petri* (b) ad Archiepiſcopatum Holmienſem evehere, atque illi ſuam deſponſare neptem, cum ampliſſima dote, quò vel ſic illam bonorum ab Epiſcopatu ad Fiſcum regium tranſlatorum jacturam, quam patiebatur Archiepiſcopus, repararet, ſimul verò etiam ſuum in idem hoc matrimonium teſtaretur ſtudium:

Tum verò altera Regem ſubibat cura, quomodo jam ſolennia Coronationis regiæ quæ tantiſper dilata erant, poſſet celebrare, totamque penitus à ſuperſtitione papali poſſet immunem præſtare Sueciam; inprimis cum valida adhuc videretur Epiſcoporum factio, quæ variis in locis populum ſibi fovebat adſentientem. Enimverò Rex has difficultates omnes perrumpere, atque id tamen curare, ut ante Coronationis ſuæ actum tres ordinarentur electi Epiſcopi, ſcil. Magnus *Stregnenſis*, Magnus Haraldi *Scarenſis* & Martinus *Aboenſis*, quod factum eſt die 5. Januarii ordinante illos Epiſcopo *Aroſienſi*, non requiſito conſenſu aut inveſtitura Papæ Romani. (c) Cum igitur circà initium anni 1528. Regni

(a) BAAZ. l. c. pag. 220.

(b) Ita quidem VERTOT. P. II. p. 106. Quanquam ex iis quæ Baazius habet, potius colligendum eſſe videatur illum *Laurentium Petri* demum A. 1531. in Archiepiſcopum Upſalienſem fuiſſe electum. v. Lib. II. Cap. XXIII. pag. 257. & ſeqq. conf. PUFFENDORF. & LOCCEN.

(c) BAAZ. L. II. C. XIV. p. 227.

Ordines *Stregnenſia* celebrarent *Comitia*, ſimul diem Coronationis regiæ dixerunt ſcilicet duodecimum Januarii (a), quando ſolenni ritu in urbe Upſalienſi, adſtante totius Regni Senatu, Rex coronatus eſt atque ſolenniter ſuo inauguratus imperio; Neque verò ſine invocatione Nominis divini, & ſolenni eaque publica Prælectione earum rerum quæ ad informandum Regem, ut Deo Judicium adminiſtraret (b), facere poterant, illa peracta eſt cerimonia, in grande totius Nationis Suecicæ, atque Religionis purioris commodum atque emolumentum:

Accidit eodem tempore, ut gravis fames affligeret Sueciam (c), cujus mali culpam Ruſtici, à ſacerdotibus ita edocti, in Regem conjiciebant, ut mutandæ Religionis auctorem; Rex autem, maxima frumenti copia aliunde advecta, & æquiſſimo divendita pretio, penuriam mox ſublevavit, ac dein palàm Religionis Emendationem per totum ſuſcepit Regnum.

Et quamvis non uno impetu reformari poſſent omnia, ne ſubitanea ſacrorum immutatione nimium offenderentur plerorumque animi, quamvis etiam non deeſſent, qui cautius eſſe procedendum admonerent Regem, idque cumprimis cavendum eſſe edicerent, ne monachi & moniales contemto ſacro (uti opinabantur) voto, clauſtris exirent atque nuberent, itemque, ne Rex inolitam illam abrogaret legem papalem, de abſtinendo â carnibus die Veneris etſim. quandoquidem ita facile rumor ſpargi poſſet, quaſi antiquam fidem catholicam perdidiſſet; Tamen Rex iis minimè obtemperans, diſerte, *ſe verum Dei cultum* (d) *ipſamque pietatem quovis modo promoturum atque conſervaturum eſſe* pollicebatur; Eundem ſaltem in finem A. 1529. Comitia indixit *Ore-*

(a) VERTOT. l. c. p. 106. qui equidem refert *Laurentium Petri* Archiepiſcopum Upſalienſem hunc actum perfeciſſe, ſed invita, uti arbitramur veritate.

(b) BAAZ. L. II. C. XV. p. 228. qui nobis ejus Admonitionis in publica concione factæ formulam ſive Liturgiam exhibet, unde eandem in rei memoriam depromere, atque Documentis noſtris inſerere Num. XXI. non dubitavimus.

(c) PERIZON. Hiſtor. Sec. XVI. p. 180.

(d) BAAZ. l. c. p. 227.

Orebrogiæ (a) in Nericiæ principatu celebranda, in quibus, ut de toto Reformationis negotio plenius definiretur, atque abjecto cultu eccleſiæ Romanæ ſuperſtitioſo, ejusque capite Papa Romano, ad Scripturæ S. normam atque regulam ſacrorum fieret inſtitutio (b), convenerunt; Adfuerunt in his Comitiis præcipui totius Regni Clerici, quibus præſidebat *Laurentius* ANDERSON Regis ad id delegatus Nuncius, unà cum Secretario Holmienſi, *Olao Petri*. Hi ſaltem decreta illic condita atque conſtitutiones Eccleſiaſticas publicis ſubſcriptionibus confirmarunt omnes, & patria lingua (c) publicarunt: Inter hæc autem ſilentio præteriri non debet, quod non omnes equidem ſint abrogatæ ſed quædam retentæ cerimoniæ, ita tamen ut earum uſus & accuratius exponeretur & ab abuſu omni discriminaretur. Sic *Aquam* v. g. *luſtralem* non abſtergere peccata, quod ſolus Chriſti ſanguis faciat, edocebant, attamen eam revocare in memoriam poſſe Baptismi uſum quo lavati ſumus in remiſſionem peccatorum; *Imagines ſanctorum* non propter ullum retineri debere cultum, ſed propter Chriſti & ſanctorum memoriam, atque ut illorum cum vitam tum pietatem imitemur. *Palmas* non conſecrari, quod inde ſibi quoddam præſtolentur auxilium, qùin potius ad recordationem palmarum Chriſto ſubſtratarum. *Candelas* equidem *conſecratas* die purificationis Mariæ non abrogari, ſed illis tamen nullam tribui ſanctitatem, quæ lumini vero ſolum competat, Chriſto, in Templo Hieroſolymitano oblato, quem con-

(a) BAAZ. pag. 239.

(b) Mira hic eſt Abbatis VERTOT. hallucinatio, quando p. 107. de his Comitiis loquitur, atque inter alia inquit: „ Ils reconnurent la Confeſſion d' Augsburg pour regle de leur foy: ils renoncerent ſolennellement à l' obeiſſance qu'ils devoient au Chef de l' Egliſe &c. „ Quaſi verò non Scriprura S. eſſet unica fidei regula; aut quaſi, quæ tum nondum erat, Auguſtana Confeſſio A. 1530. nata demum & exhibita in Imperii Comitiis, poſſet conſtitui, credendi norma atque regula. Uti vel deinceps propriæ magis Confeſſioni, quam Auguſtanæ quod adhæſerint Sueci, ſatis eſt notum.

(c) Illa verò decreta ex Lingua Suecica in Latinam tranſtulit BAAZIUS l. c. atque ſuo inſeruit Inventario pag. 240——244. incl. unde eadem decerpere atque documentis noſtris Num. XXII. inſerere voluimus.

Digitized by Google

conſecrata candela deſignet. *Unctionem* extremam chriſmatis fieri tantum ad adumbrandam internam Spiritus Sancti unctionem fidelibus neceſſariam. *Uſum campanarum* tantum ad convocandam plebem adhiberi. *Ædificationem templorum* non per ſe eſſe cultum Dei ſiquidem Deus non habitet in Templis manufactis; ſed neceſſitatem monere Chriſtianos, ut habeant loca in quibus ad peragenda ſacra conveniant; *Templa conſecrari*, itemque *ſalem*, *cibum*, aliaque, non ut ſint in ſeipſis ſancta, ſed ut ſint nobis ſancta, & ſic porro. *Jejunium* non eſſe ipſum cultum Dei, ſed ſubtrahi hoc modo voluptatem carni, ut præparetur animus ad ſerium Dei cultum celebrandum. *Ferias* peragi, non propter ſpecialem Dei cultum in feriando ſitum, ſed ut tempus detur auditui verbi Dei opportunum &c.

Quidquid ſit, eſt tum quoque Linguâ Suecicâ ab eodem *Olao Petri* Nericio conſcriptum *Enchiridion* quoddam, ſive *Manuale* (a), præſcribens Paſtoribus Eccleſiarum ordinem tractandi publicè ſacra in conventu Eccleſiæ idiomate patrio. Ceremoniæ enim in ſacro Baptiſmo ſervabantur, aliquæ minus neceſſariæ, hactenus uſitatæ, ne ſimpliciores, & cauſam neceſſariæ Reformationis nondum intelligentes, offenderentur totali rituum abrogatione. Cumque ritus ipſi non ſpectent per ſe cauſam ſalutis, monuit pius Rex Guſtavus Prædicatores Holmenſes, ne ſcandala darent infirmioribus per celerem horum abrogationem. Sic manſerunt hi ritus in Baptiſmo, tamen notâ linguâ adminiſtrandi. Infans Baptizandus muniretur ſigno crucis, ejuſque ori infunderetur Sal, non tamen exorcizatum. Exorciſmus vulgaris etiam ſervaretur, & oleo ungeretur infans, jamque Baptizatus, novâ ſtola indueretur, & poſtquam is ſumpſiſſet lychnum in manibus, eſt cum benedictione dimiſſus.

In copulandis conjugibus ſic ageret miniſter. Eccleſiæ, cum copulandi eſſent præ foribus Templi præſentes, informabantur à miniſtro Eccleſiæ de formâ fineque conjugii, additâ commonefactione pioque voto, ut in hoc ſtatu piè viverent. Poſtea interrogaret miniſter utramque perſonam, an liberè conſentiret hunc

(a) BAAZ. Inventar. L. II. C. XVIII. pag. 245. cujus verbis, hujus Manualis argumentum hic recenſemus:

hunc inire contractum, quod dum quælibet ſingulariter affirmaſſet, daret Sponſæ annulum Sponſus, ut Eccleſia ſciret hos eſſe copulatos Conjuges. Deinde recitaret miniſter Eccleſiæ copulatis conjugibus Textum Evangeliſtarum Matth. & Marci, de ſervando legitimo conjugio, & quod uxor non ſit quacunque de cauſa dimittenda, veteri more Judæorum. Poſtquam vero addidiſſet miniſter Eccleſiæ juvenibus conjugatis Benedictionem nuptialem, & abſolviſſet in Eccleſia ſuum officium, Templo diſceſſerunt omnes.

Forma introducendi uxorem poſt partum abſolvebatur piâ precatione juxta morem.

Viſitatio ægrotorum præſcripta erat in hoc *manuali* talis. Ad ægrotum vocatus miniſter Eccleſiæ juſſus eſt informare illum de cauſa morbi & mortis, item de cruce piorum in mundo, quam patienter eſſe ferendam, monitu & exemplo Chriſti ſedulò inculcaret. Quod ſi aliquod peccatum ſingulariter vexaret ægroti conſcientiam, moneret illum fateri idipſum, & pœnitentem ac Evangelio credentem, conſolaretur ex verbo Dei, Chriſtique merito, ut de Abſolutione hujus & omnium peccatorum dignè participaret. Si optaret ægrotus fieri particeps Cœnæ Dominicæ, in confirmationem ſuæ fidei de remiſſione peccatorum, adminiſtraret Paſtor ægroto eandem, poſtquam Elementa propoſita conſecraſſet, recitatione verborum inſtitutionis, in conſpectu præſentis Eccleſiæ. Quod ſi peteret ægrotus ſibi extremam unctionem conferri, informaret illum fideliter miniſter Eccleſiaſticus, non eſſe neceſſariam hanc externam unctionem, cum ſufficeret data Spiritus S. unctio, per remiſſionem peccatorum collata, & S. Cœnæ uſu jam confirmata. Sin vero inſtaret ægrotus morem patriæ non eſſe ſibi denegandum, moneret miniſter ægrotum, nequaquam facere ex hac unctione Sacramentum, quaſi ipſa per ſeſe conferat, utenti remiſſionem peccatorum; quæ opinio derogat Sacramento Cœnæ efficaciam, & ſuperſtitionem Religioni addit.

Modus ſepeliendi mortuos in *Manuali* hic præſcribitur. Ante funeris eductionem aderit Paſtor informaturus cognatos, hæredes & affines, ne dolori indulgeant more Ethnico, ſed conſolationem admittant ſpe futuræ glorioſæ Reſurrectionis, datæ omnibus

S ſ

bus fidelibus in Chriſto morituris. Deinde deduceret Paſtor cum Eccleſia præſente, Religioſis cantionibus ipſum funus ad diſpoſitum ſepulchrum, & poſtquam bajuli dimiſiſſent capulum in ſuum locum, adeſſet Paſtor, qui terram ter injiceret corpori demortuo, cum oratione ut præſentes hoc exemplo moniti, de felici emigratione cogitent & aſpirent æterna, ne hæc caduca illos ſeducant, quibus tandem valedicent.

In hac oratione fieri memoriam defuncti hac dubiâ Phraſi monuit Manuale, *Quod ſi ſtatus demortui permittat*, *ut fiant pro ipſo ſupplicationes*, *Oramus ut tu Deus illius miſerearis.* Demortuum ſi velint hæredes & cognati honorandum concione funebrali, inſtituet illam Miniſter Eccleſiæ poſt debitam præparationem, ut tam præſens Eccleſia informetur, quam demortuus honoretur. Hoc erat *Manuale* Paſtoris ſub prima Reformatione conſcriptum.

§. XCIII. Neque autem abs re alienum arbitramur brevem illum hic legere conſpectum, quem *de Juſtificatione hominis peccatoris coram Deo* nobis ſuppeditat idem ille OLAUS PETRI, quem inter Sueciæ Reformatores primum habere locum jam plus una vice à nobis eſt evictum: Is enim peculiari ſcripto hanc ita exponit doctrinam, ut *primò* evincat homines omnes naturali modo genitos eſſe in peccato & conceptos & natos, unde ſua ſponte jam *conſequitur*, impoſſibile eſſe ut homo carnalis vel adimpleat legem vel ſuis operibus mereatur juſtitiam: *Primum*que adeò legis uſum eſſe, ut ſe agnoſcat homo legis transgreſſorem, id eſt, peccatorem, *alterum*, ut ſit ad Chriſtum pædagogus, id eſt, ut hominem peccatorem omnis mortis reum, ad revelatam in Chriſto gratiam adducat & juſtitiam, quippe cum Chriſtus omni modo legi non modo ſatisfecerit, ſed & vicem noſtram in ſufferendis peccatorum noſtrorum pœnis ſubierit;

His evictis, quomodo *per fidem* Chriſti *juſtitia* evadat *noſtra*, explicat, & quo pacto id per fidem recipiat homo, quod nullis ſuis operibus unquam mereri poterat, *Juſtificari*, enim aſſerit, *peccatorem per fidem*, *non in eo*, *quod ipſe fidelis agit credendo*, *ſed in eo quod ſibi applicat juſtitiam Chriſti accipiendo*; „ Nam totum „ eſt (inquit) gratia (a) Dei quod juſtificat. Scimus equidem „ iram

(a) v BAAZ. Inventar. L. II. C. XX. pag. 251.

„ iram Dei eſſe infinitam, quam homo peccator nunquam ſeda-
„ re poteſt. Venit igitur Filius Dei in carne manifeſtatus, qui
„ vice noſtri, qui peccato perditi eramus, ſuſtulit iram infini-
„ tam, promerens gratiam infinitam omnibus credentibus ſalu-
„ tarem. Ergo qui propriis operibus vult juſtificari, contemnit
„ meritum Chriſti, & nequaquam aſſequitur juſtitiam quam
„ quærit. Nos autem fideles diligimur in Chriſto & ira Dei
„ manet ſuper incredulos. Electi in Chriſto ſunt filii Dei prop-
„ ter meritum ac redemtionem ab unico filio Dei incarnato fac-
„ tam, qui idcircò frater noſter fieri voluit, ut officium media-
„ toris præſtaret. Hanc fiduciam ſalutis ac electionis ſuſtentat
„ in juſtificatis ſeu ipſis fidelibus ipſe Spiritus S. ductor illo-
„ rum, cujus ore ipſi fideles in exercitio Bonorum Operum ac
„ obedientia verbi Dei indies proficiunt. „

Ex iis deinceps, quid ſit prædicare Evangelium deducit, atque, *Prædicare Evangelium*, aſſerit, *eſſe annunciare remiſſionem peccatorum, Chriſtique Juſtitiam, quam ſequuntur in renatis Bona opera*, non quidem perfecta, propter inhabitantem in carne veterem Adamum, bonitati ac perfectioni repugnantem, ſed tamen accepta propter reconciliationem in Chriſto factam, & directionem Spiritus S. à quo ducitur fidelis qui verbo Dei obedit.

Quod verò ad *Mercedem* adtinet, eam licet à Chriſto liberaliſſimè promiſſam, non tamen proprie quærere, innuit, fidelem, quippe qui eam habiturus ſit ex gratia promiſſionis non ex merito operis, ut hi qui ſibi magnam quærant mercedem, illá totaliter deſtituantur, ſiquidem fidelis rectius facere quicquam nequeat, niſi ut gloriam tribuat Deo cooperanti (cui ſoli Gloria debetur) & agnoſcat gratuitam eſſe mercedem, non verò ut gloriæ particulam ſibi adſcribat: Veram enim vitam hominis eſſe gloriam Dei.

Quæ omnia quam ſint & ſana & Evangelica, & perſpicuis verbis ita prolata, ut vel in noſtra temporum luce clarius proferri non poſſint aut accuratius, apparet.

§. XCIV. Quidquid ſit, cum ita paullatim Suecorum animis inſtillaretur veritas, atque Rex ipſe procuraret, ut nec digni deeſſent Epiſcopi, nec qui ſingularem cœtuum in ſe ſuſcipiebant

curam deficerent Paſtores, accederet prætereà, Sacræ Scripturæ in Linguam vernaculam Verſio, & doctrinæ purioris illuſtratio atque corroboratio multiplex, factum eſt, ut haud ita multo poſt integra Monachorum turma monaſticæ vitæ pertæſa ſemet ex clauſtris ſuis reciperet, & Evangelicam veritatem amplecteretur & emendatam religionem capeſſeret; Quæ res tantò magis Evangelio & ejus per Sueciæ varias provincias propagationi proficua fuiſſe dicitur, quantò promtiores hi ſtatim erant, atque alacriores ad ſuſcipiendum quoque verbi Evangelici Miniſterium, à ſordibus Papiſticis repurgatum; Sic de Priore monaſterii Aroſienſis, *Nicolao Andreæ* legimus (a), quod is intellecta veritate Evangelica conteſtim clauſtro fuerit egreſſus, & Decanatum Eccleſiæ Cathedralis ibidem ſuſceperit; Neque verò minus, id de *Arbogenſi* refertur monaſterio (b), quod totum illud reliquerint vacuum clauſtrales, ſeque ad veritatem Evangelicam converterint, atque mutato habitu, mores quoque mutaverint atque vitæ genus, verbis & opere ſe Miniſterio ſacro tradentes, quando ſimul à civibus *Arbogienſibus* curatum eſt, ut demta ſuperioris ſuperſtitionis omni memoria, monaſterium illud in Templum Evangelii præconio dicatum converteretur. Ad quem eundem morem id plurimis in locis factitatum eſſe legimus; Quid? quod etiam in Finlandiam (c) delatus jam tum fuerit Evangelii redintegrati rumor, atque hi ſe non minus allici ſiverint atque reliqui, ad id ut veritati tanto cum virore renaſcenti vota ſua addicerent; Eſt enim tum quoque (d) ex *Bibliis Suecicis* tranſlatum *Novum Teſtamentum* in linguam *Finnonicam*, auctore M. *Michaële* AGRICOLA Nylandia Finnone, Paſtore Aboenſi;

Tam-

(a) BAAZ. Invent. L. II. C. XXI. p. 252.

(b) BAAZ. ibid.

(c) BAAZ. ibid.

(d) Annum tranſlationis hujus à BAAZIO qui l. c. hæc commemorat non legimus annotatum, neque quando hæc primum prodierit Verſio, niſi quod ex *Biblioth. Sacra Jacobi le* LONG & quidem ex Indice Alphabetico Tomo II. ſubjecto p. 595. addiſcamus illum *Mich. Agricolam* A. 1556. diem ſupremum obiviſſe.

Digitized by Google

Tametſi vero jam ita videri poterat altas ſatis radices egiſſe in quamplurimorum mentibus, Veritas Evangelica, tamen non defuerunt temporibus inſequentibus varii propter Reformationis cauſam ſuſcitati præſertim in Weſt-Gothia tumultus, *modò* quod Bona Eccleſiaſtica ad Fiſcum Regium erant redacta, *modò* quod Rex Eccleſiaſticis omnem ademerat auctoritatem, *modò* quod argentea Vaſa quamplurima ex templis, in uſum ſacrum, uti cenſebant deſtinata, aliaque pretioſa, quin imò etiam, ipſas templorum Nolas, conſecratas & unctas, in profanos uſus verterat atque conflaverat, quod ipſis planè nefas videbatur; Intereà verò turbas illas ciebat potiſſimum atque fovebat THURO JOHANNIS Regni non ita pridem Mareſchallus, Weſt-Gothus, qui uti Pontificiæ religioni favebat, ita non unam cum complicibus ſuis ſeditionem (a) excitabat adverſus Guſtavum Regem ejusque in Reformanda Suecia progreſſus, qui tamen annuente Providentia divina, quæ ejus conamina mirum in modum ſecundabat, motus illos ferè omnes compeſcuit, atque etiam illos, quos Chriſtiernus exſcenſionem in Sueciam parans, ipſi minari videbatur inſultus profligavit; Siquidem Chriſtiernus A. 1533. à *Friderico Daniæ* Rege captus (b), atque quò minus novas moliri res poſſet, perpetuo viginti ſeptem annorum carceri eſt mancipatus; Guſtavus autem abinde Veſt-Gothorum Dalekarlorum & Smolandenſium repetitos tumultus acriori quam antehac impetu ſedavit ac ſua cum prudentia tum virtute militari compoſuit, ut, nequicquam refragantibus adverſariis, Evangelica tamen Religio indies majora caperet incrementa ac triumpharet.

Certè Principes Evangelici in Germania, qui à Confeſſione *Auguſtana* quam anno triceſimo in Comitiis Auguſtanis Cæſari exhibuerant & præcipuè á *Proteſtatione* ſolenni in Comitiis Spirenſibus exhibita (c) ſemet appellabant, cum è re ſua eſſe putarent ut Regum exterorum inprimis eorum qui jam Reformatæ Religioni addicti erant, amicitiam ſibi expeterent, quoque Guſtavi noſtri

(a) Conf. *Loccen.* Hiſtor. Suec. Lib. VI. p. 272. 273. 275.
(b) PUFFENDORF. l. c. pag. 310.
(c) v. *Hiſtor. noſtr. Reform.* Tom. II. §. LXXXIII. pag. 209.

ſtri quod ambiverint conjunctionem, ex illuſtri ad eum facta (a) Legatione A. 1537. conſtat, quando ſcil. Electoris Saxoniæ *Johannis Friderici* & Landgravii Haſſiæ *Philippi* Legati, una cum Civitatum quarundam Evangelicarum Legatis, Holmiam venerunt, ut ſuorum mittentium nomine unitatem cum Eccleſiis Germanorum Evangelicis expeterent, atque ſimul animum Regis ſi fieri poſſet, ſibi ad tutandam & ab omni invaſione immunem præſtandam Religionem, arctius devincirent; Ad ea confeſtim ex animi ſententia profeſſus eſt pius Rex, ſe jam dudum veritatem Evangelicæ Religionis perſpexiſſe, elegiſſe, & procuraſſe ut in Suecia, pura Evangelii vox audiretur & verus Sacramentorum uſus vigeret, neque adeò ſe paſſurum eſſe, ut quicquam in ipſo deſideraretur, quod ad Evangelii veræque fidei promotionem ac defenſionem facere poterat; Quo reſponſo uti mirum in modum gaudebant Legati, ita viciſſim nulla interpoſita mora, ſuorum fidem teſtari atque pronum in ipſum Regem affectum, porrò quævis à ſua parte polliceri, quæ ad conſociationis firmitatem facere poterant, neque ſuos Mittentes intermiſſuros eſſe quidpiam, quod ad arctius conſtringendam amicitiam, & ad commune bonum promovendum facere poterat.

Inter hæc quoque Chriſtiernus III. Daniæ Rex (b), qui in Patris Friderici A. 1533. demortui locum poſt breve quoddam interregrum ſucceſſerat, in Suéciam venit, cum ob religionis conſenſum, tum ob præſentium temporum conditionem, Guſtavi Regis amicitiam ut ſibi pararet, ſuamque ipſi offerret; Et, convenerunt tum in Religionis negotio peramicè GUSTAVUS & CHRISTIERNUS, ita tamen ut de reliquo non adeò plenè inter utroſque conſenſus eſſet; Guſtavus ſaltem hoc anno 1537. Regis Chriſtiani legatis, qui ut Fœderi Religionis ad exemplum Chriſtiani nomen dare vellet Guſtavus, inſtabant, hoc reſponſum dediſſe (c) fertur: *Si prius edoceri poſſet, quibus conditionibus ad iſtud fœdus nomen ſuum profiteri velit Chriſtianus, ſe propenſum ad idem*,

(a) BAAZ. Invent. l. c. Lib. II. C. XXIV. p. 260. ex Hiſtor. Guſt. I. Part II. fol. 104. conf. LOCCEN. lib. cit. p. 298.
(b) BAAZ. Inventar. L. II. Cap. XXIV. pag. 261.
(c) LOCCEN. Hiſt. Suecic. pag. 298.

idem, ut deceat, fore: amicè petens, ut in hoc & aliis in rem ſuam conſulere velit, uti ſibi de ipſo fraternè polliceatur. Se par pari quavis occaſione relaturum.

§. XCV. Erat annus ejus ſeculi *quadrageſimus* cum ſeditio Laurentii Johannis in Oſtrogothia (a) contra Nobiles & alios qui Evangelicam fidem amplectebantur, excitaretur, ſed quæ tamen factionis ducibus capite plexis mox conquievit;

Paulus III. Papa Romanus, de Concilio Tridenti celebrando, varia A. 1542. nec ſibi ſatis conſtantia agitabat conſilia, atque Bullam (b) publicabat invitatoriam ad ipſos quoque Germaniæ Principes Evangelicæ Religioni addictos, directam, ſed non talem qualem equidem vovebant & expetebant omnes boni; Hi igitur inter ſpem formidinemque ſuſpenſi, ac in ancipiti fortuna veluti conſtituti, nec ullo tamen modo ſe Papali concilio ſubmittere intenti, denuò ad Sueciæ Regem decernere Legationem, atque illam pridem factam confœderationem renovare, ſeque denuò ejus amicitiæ tradere; Qui illuc mittebatur, erat *Franciſus* BURCKHARDTUS (c) Cancellarius Electoris Saxoniæ; Quamvis autem, quo ſucceſſu ea tum miſſa fuerit legatio, non conſtat, id tamen certum eſt, anno ſequenti 1543. Regem Sueciæ in Societatem Fœderis Smalcaldici (d) receptum fuiſſe, ea lege atque conditione ut centum florenorum millia ad ſumtus neceſſariæ defenſionis Brunsvigæ deponeret, & ad expenſas annuas quinque millia contribueret; Quando ſimul commiſſum fuit Landgravio Haſſiæ, ut ulterius cum Rege tractaret, & illi pedites ſexies mille, ſi illis opus haberet, in auxilium promitteret, Bremam usque mittendos, dein Regis ſtipendiis merituros, ita ut quartam tamen vel tertiam partem remittendi poteſtatem haberet.

Cum

(a) LOCCEN. l. c. pag. 305.

(b) v. SARP. Lib. I. pag. 88. SLEIDAN. Lib. XIV. pag. 241. a. PALLAVICIN. Lib. V. C. I. pag. 421. Biblioth. Brem. Claſ. VIII. pag. 202. ſeq.

(c) BAAZ. l. c. p. 261.

(d) SECKENDORF. Hiſt. Luth. L. III. §. CII. p. 418.

Cum in hoc ſtatu res Sueciæ eſſent, Rex iterum ſub ipſo anni 1544. exordio celebrare Comitia *Aroſiæ Weſtmannorum*, (vulgò Weſterææs) in quibus ante omnia Regni Ordines admonere (a) de conſtanti ſua in agnita Evangelii veritate confeſſione, atque eos exhortari, ne ab ea quam ſemel receperant veritate divortium unquam facerent, aut ſe divelli paterentur. Et videbatur ea Admonitio tanto tum opportunior, quod aſtutis ſuis conſiliis Evangelicam doctrinam labefactare non una ratione anniteretur Pontificiorum factio, quæ ab una parte animadvertere in omnes, qui priſtinæ ſuperſtitioni renunciaverant jubebat, & ab altera varios moliebatur diſſenſus inter ipſos Proteſtantes, *modò* ſingularem præ ſe ferendo Reformationem, ſed quæ non niſi nomine aut externa ſaltem ſpecie talis eſſet, *modò* Concilium indicendo Tridentinum, in quo tamen ipſam rem diſputationi ita committere nolebat Papa, ut tantum de Evangelicorum doctrina tanquam jam prædamnata, judicium hæreſeos ferre vellet; *modò*, neſcio quem conſenſum fictitium certè atque ſimulatum urgendo, quò ſipote incautos, nulla judicii vel liberæ diſceptationis formâ ipſis relictâ, decipere poſſet: Certè REX in pleno Ordinum conſeſſu, ad piorum ſub populo Dei Regum exemplum de certitudine atque firmitate Religionis graviter diſſerere, atque omnem ſubditis ſuis adimere ſuſpicionem allaborabat, quaſi aut doctrinam ſimularet ipſe, aut non ſatis de ejus veritate convictus, vel non firmiter in ea radicatus eſſet, aut quaſi ſuorum conſcientias illaqueare, atque iis inſidias ſtruere tentaret:

Explicuit verò tum publica *Oratione*; Quis ſit verus (b) Dei cultus, quomodo is declaretur verâ dilectione & obedientia Dei, juxta revelatum ejus Verbum continuo actu producenda.

Quod diligendus ſit proximus charitate non ficta, juxta præceptum Dei, & hæc externa obedientia præceptorum Dei magis placeat Deo, quam ullæ cærimoniæ ab hominibus inventæ, de quibus nullum extat in S. S. verbulum, utpote de aqua luſtrali, conſecratis candelis, palmis, vel aliis, in quibus præcipuum Dei cultum hypocritæ collocant. „ Cum

(a) conf. LOCCEN. lib. cit. pag. 318.

(b) His verbis BAAZIUS Orationis à Guſtavo habitæ ſummam proponit. L. II. C. XXV. pag. 262. 263.

„ Cum verò unico Dei verbo nos obligari ſciamus, fruſtra „ in traditionibus hominum ſalutem quærimus. Equidem ſi re- „ cogitemus, Patriotæ (inquit Rex,) quid hactenus effecerit „ in patria dominatus Epiſcoporum & immunitas Clericorum, „ facilè accepto damno ſapiamus: In recenti eſt memoria, quas „ fraudes cum damno patriæ conjunctas machinatus ſit *Guſtavus* „ *Trolle*, olim Archiepiſcopus Upſalienſis, unde Gubernator „ Sueciæ Junior *Steno Sture* extremum ſubierit periculum. Item, „ quale fecerit negotium ſeniori *Stenoni Sture* Archiepiſcopus „ *Jacobus* (a), omnibus vobis ignotum eſſe non poteſt: Quam „ moleſtiam crearit Regi *Carolo Canuti* Archiepiſcopus *Johannes* „ relatione majorum accepimus. Prætereo fallacias multiplices, „ inſidias vix memorandas Epiſcoporum olim Suecicorum, in „ exoticis hodieque degentium, quas in extremam dilectæ pa- „ triæ perniciem direxerunt. Quomodo vocemus hos homines, „ tanta taliaque in noſtrum interitum machinantes, bonos Ec- „ cleſiæ Chriſti Paſtores, Religioſos Prælatos, & curatores ani- „ marum fideles? Cogitate, fortes Sueci, dilecti ſubditi, quis „ ſit futurus patriæ ſtatus, ſi hunc patiamur Epiſcoporum do- „ minatum. „

Hac Oratione graviſſima, accedentibus innumeris Guſtavi in Sueciam meritis, commoti Ordines Regni, non tantum ſuam erga Regem ſubmiſſe & alacriter teſtari gratitudinem, quod Rex tanta cum benevolentia, ſe cum temporalibus tum cœleſtibus ſubditorum ſuorum commodis invigilare ac porrò invigilaturum eſſe, profeſſus ac pollicitus fuerat, ſed &, in Regis verba ſolenniter jurare, ſuamque interponere fidem, quam Evangelicæ Religioni adhæſuri eſſent (b) firmiter, eamque omni ope eſſent defenſuri, nec ut alia quævis in Suecia prædominaretur, unquam permiſſuri; Quid? quod & in gratitudinis hujus devinctiſſimæ memoriam ſtatim unanimi conſenſu tum decreverint, Jus Regnandi in Suecia GUSTAVO, tanquam Patriæ Servatori (c) ac Reformatori atque ejus Poſteris *Hæreditarium*, ut legitimi ejus filii

 in

(a) Conf. LOCCEN. l. c. p. 318. 319.
(b) PUFFENDORF. loc. cit. pag. 320.
(c) BAAZ. loc. cit. p. 263.

in adminiſtratione Regiminis Patriæ, huic perpetuo ſuccederent, quod ipſum decretum *Unionem Hæreditariam* (a) vocant, in cujus confirmationem jam tum quoque ERICUS, major natu Guſtavi filius undecennis licet, *Rex Sueciæ* fuit declaratus.

§. XCVI. Neque verò Guſtavus abinde unquam neglexit, ea quæ ad Eccleſiæ commodum & veritatis incrementum ſpectare poterant, providè curare; Nam &, cum hæc æſtate tota cœlum eſſet valdè pluvium & ager inde tam madidus, ut periculum calamitatis frugibus adhuc in ſolo exſtantibus eſſet, GUSTAVUS, ad deprecandum à Deo meritas (b) delictorum pœnas hoc anno *octo dierum*, & deinceps quotannis *quatridui* ſupplicationes publicas, pio & ſalutari inſtituto indixit: Seriò hortatus populum ad fugiendum verbi divini contemtum, luxum, crapulam, jurisjurandi abuſum & levitatem, homicidia, ſtupra, adulteria aliaque delicta, plagarum publicarum cauſas, earum verò remedium optimum ratus, ſerias ad Deum preces, & ad meliorem mentem receptum.

Anno ſequenti 1545. quum per occultos Guſtavi inimicos (c) & invidos, atque per extorres quosdam Suedos libelli in Regem maledici in Germania & alibi paſſim ſparſi eſſent, Rex ad ſuam exiſtimationem & regium nomen à calumniis vindicandum, in lucem edidit *Apologiam* prolixiorem, in qua inter alia ad ſecundum caput; *Quod in Chriſtianam religionem inuſitatas & Chriſtianæ fidei contrarias mutationes invexiſſet*, ita ſe explicat: „ Se errores quosdam in religione, rituum abuſus & ſuperſtitiones ex „ Verbo Dei per orthodoxos Theologos ſatis refutatas, juſta „ moderatione tolli, & eorum vicem talem religionis emendatæ „ & cerimoniarum formam introduci curaſſe, quæ Verbi divini „ normæ & puritati fidei eſſet congrua: quo nomine etiam ad „ Generalis Concilii cenſuram ulterius provocare velit: Epiſco- „ pis, qui regiis opibus & ambitione, faces tot motuum inte- „ ſti-

(a) PUFFENDORF. p. 319. LOCCEN. l. c. p. 320. cf. PERIZON. Hiſt. Sec. XVI. p. 320. VERTOT. pag. 121.
(b) LOCCEN. Lib. VI. pag. 321. & BAAZ. Inventar. L. II. c. 26. qui ipſum Edictum regium p. 264. & 265. inſeruit.
(c) LOCCEN. Lib. VI. pag. 322.

Digitized by Google

„ ſtinorum fuiſſent, fortunas æquo ampliores animosque mini-
„ mè Apoſtolicos aliquantum depreſſiſſe, eosque, juſtis & ho-
„ neſtis ſtipendiis adſignatis, ad eccleſiaſtica munia fidelius ob-
„ eunda remiſiſſe. Unde quidam ultrò ſe abdicantes officio, &
„ ſpontaneum eligentes auxilium, in exteris locis per ſibi dedi-
„ tos domi clientes & factioſos homines non deſierint turbare
„ patriam. „

§. XCVII. Erat annus milleſimus quingenteſimus *quadrageſimus ſextus*, quo Ordines Regni convenerunt *Arbogiæ* (a) menſe Januario à Rege convocati, quando varia, ad cultum civilem & ejus conſervandam honeſtatem ſunt conſtituta, inter quæ & illud: „ Ne Miniſtri Eccleſiæ lucri cauſa exercerent mercaturam, „ neve cives, ultra conditionem ſuam in veſtimentis luxum oſtentarent, aut immodico ſumtu ſua prodigerent patrimonia; „

Sed & ſequenti anno 1547. quam is Eccleſiaſticorum, & quibus ex Evangelii prædicatione victus erat, curam gereret, eorumque reditus non vellet imminutos, ſingulari teſtatum fecit Guſtavus Rex Diplomate (b) ad quosdam Smolandiæ Paſtores directo, quod ita ſe habet:

„ Nos GUSTAVUS D. G. Suec. Goth. & Vand. &c. Rex,
„ Noſtris ſubditis & Nobilibus, Clericis & plebejis in Smolandia
„ & Olandia habitantibus gratiam & clementiam regiam. Intel-
„ leximus quosdam improbos vobis perſuaſiſſe, Nos velle Ordi-
„ nem Clericalem abolitum, capta exinde occaſione, quod per-
„ mutaverimus immobilia Bona Eccl. ad coronam & defenſio-
„ nem regiam rectè pertinentia, cum neceſſario ſalario, ſuſten-
„ tandis clericis templisque conſervandis ſufficiente. Cauſam per-
„ mutationis indicabimus, ut locum calumniæ præcidamus. No-
„ tum eſt, Clericos gladio carentes non poſſe vim incurſorum
„ injuriam inferentium, ab his ſubditis qui prædia Eccl. colunt,
„ propulſare. Unde factum cernimus, ut pleraque hæc prædia,
„ ſint, aut malè tractata, aut colonis orbata, adeò ut ipſi co-
„ loni elegerint coronæ ſubeſſe, & Regia defenſione gaudere.
„ Hoc modo cum ipſi Clerici ex his prædiis damnum non com-

(a) BAAZ. l. c. p. 266.
(b) BAAZ. l. c. p. 267. 268.

Digitized by Google

„ modum perceperint, facta juſta permutatione, dedimus Clericis Templisque neceſſariam ſuſtentationem & conſervationem ſui ſtatus ex decimis frumentorum, retinentes viciſſim prædia fundosque Ruſticorum, ſeu ipſorum Regis ſubditorum, qui defenſione regia in bonis, tam immobilibus, quam mobilibus gaudere debeant. Sic nos ſervaſſe non violaſſe legem Patriæ videmus; *Jubet enim lex noſtra Tit. de Eccl. ut Clerici alantur decimis, jubetque æquitas, ut expenſæ omnium ſubditorum ad coronæ ſuſtentationem conferantur.* Quod ſi malevoli calumnientur noſtrum factum, quaſi velimus ſtatum Clericorum ſuppreſſum vel abrogatum, aut Clericos ad extremam paupertatem redactos, nolite hoc credere.

„ Anteceſſores noſtri vix curà majori ſtuduerunt veram pietatem in Regno propagatam, verosque Clericos bene ſuſtentatos, quam nos id ipſum exſequemur. Ut autem Clementia noſtra, in Clericos, penuriam prætendentes, & in nominatis Provinciis habitantes conſpiciatur major, concedimus illis ordinarios labores Ruſticorum (*Dagzwärken*) in fundis olim Eccleſiæ habitantium, ſimulque unum prædium ruſticum, annexæ Eccleſiæ contiguum (*Preſte ſtompn*) ab omni exactione ad coronam pertinente liberum. Hoc vobis ſignificamus, declarantes Clementiam Regiam non eſſe Clericis ablatam, ut inde diſcatis ora calumniatorum obſtruere.„ Datum Gryphisholmiæ d. 9. Julii A. C. 1547.

Verum etiam, A. 1549. cum de Concilio Tridentino ſuſpendendo an redintegrando dubius hæreret Papa, & longas necteret moras, illa ipſa cauſa, (licet etiam Sueci nequidem ad illud Concilium fuiſſent invitati (a),) diverſos animorum, pro cujusque erga Regem & Religionem Evangelicam amore vel odio in Suecia ſuſcitabat motus, aliis inde ſibi pulcherrima quævis, pro reducenda doctrina Papiſtica præſagientibus, aliis omnia alia ſibi metuentibus; Accedebat, quod CAROLUS V. Imperator qui concilium illud à Curialibus Romanæ ſedis de anno in annum extrahi videbat, cunctationum illarum Papalium pertæſus A. 1548. formulam quandam ſemi-Papiſticam conſcribi curaverat, cui titulum

(a) BAAZ. l. c. p. 268.

lum fecit INTERIM (a), quod ea doctrinæ & cerimoniarum in religione formam præſcriberet, *interea* tenendam, quoad de univerſa re Religionis Concilio publico eſſet definitim; Is enim Liber, uti varias per univerſam Germaniam ſuſcitaverat turbas & animorum diſſenſiones, ita quoque allatus erat in Sueciam, non equidem publica vel Cæſaris vel aliorum, quantum conſtat, auctoritate (b), ſed privata tantum;

Guſtavus interea Rex, ſuam ſtatim interponere auctoritatem, atque providere, ne quid Emendata religio per eundem detrimenti caperet; Juſſitque adeò ſtatim Epiſcopos doctosque Clericos patriæ, ſcriptum illud examinare; Quo examinato (c) à tribus Epiſcopis *Laurentio* Upſalienſi, *Bothvido* Stregnenſi & *Henrico* Aroſienſi, unà cum M. *Olao Petri* Paſtore Holmienſi & M. *Erico Swart*, Paſtore Upſal. nec non aliis ibidem doctis Miniſtris eccleſiaſticis, videbant omnes veriſimile, eſſe hoc ſcriptum dolo Papiſtico conſarcinatum, quod omnes pii verique Evangelici recte odiſſe debeant. Hanc ſententiam manuum ſubſcriptione nominati Clerici confirmarunt. Dum pius Rex hoc intellexit, ſimulque audivit publicationem hujus ſcripti magnas in Germania dediſſe turbas, ſuſpicabatur nihil boni ex his dolis Papiſticis eſſe ſperandum, præſertim cum videretur dubium, num Principes Evangelici in Germania, & Rex Daniæ, qui ad hoc Concilium Ligamque Interimiſticam invitati erant, poſſent perſuaderi, ut hæc Acta Papiſtica Conciliique decreta approbarent. Hoc autem ſi fieret, gravem imminere tentationem patriæ, ab omnibus Religionem Evangelicam adverſantibus præſenſit Rex; Quare diſpoſuit omnia in Regno dexterrimè, quæ ad defenſionem integri ſtatus pertinerent. Juſſit Epiſcopos Eccleſiæque Inſpectores ſedulò cavere, ne occaſio mutandæ Evangelicæ religionis daretur.

Tt 3 Exer-

(a) Conf. *Hiſtor*. noſtr. *Reform. Belg*. §. LXI. pag. 203. ſq.

(b) LOCCENIUS equidem Hiſtor. Suec. l. c. p. 327. dicit, eum *huic quoque regno obtruſum*, *ſed ex cenſura ſacri ordinis rejectum fuiſſe*; At verò BAAZIUS, ea de re nihil, quippe qui L. II. Cap. XXIX. p. 269. tantum, *quod etiam in patriam pervenerit*, refert, atque deinceps, *quod fuerit examinatus à tribus Epiſcopis* &c.

(c) Ita BAAZIUS l. c. p. 269. cujus hic verbis usque ad finem hujus paragraphi inhæremus.

Exercitum publica inquiſitione numeravit ad defenſionem patriæ paratiſſimum: Sicque præparatis neceſſariis in omnem eventum, ſufferre quamvis fortunam, divina diſpoſitione contingentem decernebat.

§. XCVIII. Dum igitur in Regno pariter atque Eccleſia Sueciæ ſatis compoſitus erat rerum ſtatus & cauſa religionis quodammodo ſtabilita erat, ipſe Rex Guſtavus, ex defunčta conjuge ſecunda *Margaretha*, quæ A. 1551. d. XVI. Auguſti obierat, factus viduus, de tertiis ineundis nuptiis meditari cœpit, & quidem de jungenda ſibi matrimonio Illuſtri Virgine (a) CATHARINA, Guſtavi Olai de Torpa, Equitis aurati & Gubernatoris *Weſtrogothiæ* filia, Reginæ *Margarethæ* ſobrina ſive ſororis filia; At verò, cum ea res quendam conſcientiæ Regis injicere poſſet, ob parentelæ reſpectum, ſcrupulum, convocati ſunt auctoritate regia Præſules & Epiſcopi, ſacrorumque emendatorum Antiſtites, qui *Wadſtenis* convenerunt, ut de his nuptiis, eſſentne licitæ num verò minus, diſquirerent, atque rem ex jure divino definirent: Tum verò, quamplurimis, quod ea affinitas nimis videretur propinqua, circa hanc cauſſam quid tandem definirent hærentibus, tandem, cunctis fere aſſentientibus, ita concluſum eſt; „ Hoc matrimonii genus in S. Scriptura conceptis verbis „ vetitum non eſſe. Sed, ut Rex propitio Deo, & tranquillâ „ conſcientiâ in Chriſtiano conjugio degeret, nec è publica re „ foret, eo tempore apud exteros diſpicere ſponſam, nec aliam „ legendi quæ placeret Guſtavo facultas eſſet, permiſſum videri „ hoc matrimonium, nec offenſionem inde facile metuendam. „ Accedere, quod ea quoque ratione regiorum hæredum & univerſi regni bono, quieti, dignitati, internæ conjunctioni, „ paci & concordiæ conſuli poſſit. Ex quibus cauſis ante à Pontifice & Evangelicis, Chriſtianis Cæſaribus, Regibus & Principibus conceſſum fuerit, etiam in propinquiori cognationis „ vel affinitatis gradu matrimonium, ſi utilitate publicâ adverſus „ ſubditos penſari poſſet. Quum ergo ex tali neceſſitate & reſpectu, aliis ſublimibus perſonis uſurpatum, nec tamen inde „ commune ſcandali exemplum præbitum ſit; Et Guſtavus ex „ pa-

(a) LOCCEN. l. c. p. 329.

„ patriæ & regni ſalute ſacrum Dei verbum & Evangelium tam „ fideliter & gnaviter promoverit & tuitus ſit, poſt Regios filios „ & principes, etiam Præſules, uná cum regni Senatu, Equeſtri Ordine & Nobilitate unanimes decernere, ut Regi in nomine S. Sanctæ Trinitatis quietâ cum conſcientia dictum matrimonium ingredi liceat. Illud ſeſe contra aliorum quorumcunque diſſenſum aut impugnationem pro virili verbis & factis „ defenſuros eſſe. (a) „

§. XCIX. Neque autem, quæ ad rem Eccleſiaſticam ſic ſatis proſperè curatam, ſpectant, ulteriora ſub illuſtri GUSTAVI Regimine contigerunt, niſi quod inter alia, in quibus bene meruit de Eccleſia Suecica, & ſuam teſtatus eſt pietatem, circa cultum ſacrum externum & imperturbatum ejus exercitium quasdam leges tuliſſe & conſtitutiones feciſſe legatur Eccleſiaſticas, quarum A. 1554. publicatarum hic exhibere compendium fortè non abs re erit: Sunt verò hæ. (b)

1. Quicunque die ſacro excitat in cœmiterio vel circa illud jurgia, proximum ſuum colaphizans aut leviter percutiens, plectetur pœnâ 40. marcis.
2. Qui ſanguinem proximi ſui in altercatione effuderit die ſacro, dum pergit, ad templum ſacra peracturus, vel de templo redit, pœnam capitis ſubibit. Nec fiet in illo Templo miniſterium ſacrum donec informetur Eccleſia per Epiſcopum vel Præpoſitum de gravitate talis peccati, profanantis tum feſtum tum locum ſacrum.
3. Qui murmuraverit in Templo ſub publico officio miniſtri Eccl. exponet 6. oras. Quod ſi impediat ſuo murmure officium miniſtri plectetur 3. marcis.
4. Qui de templo exierit, aut vagus aberraverit ſub concione punietur in 3 marcis.
5. In cœmiterio non fiant conventus ad tractanda negotia politica, ſed extra cœmiterium congregent politici ruriculas de his rebus tractaturi. Sin verò fiat conventus Eccleſiæ publi-

(a) LOCCEN. l. c. p. 330.
(b) BAAZ. Inventar. Lib. II. C. XXX. p. 270. 271.

blicus, dictus parochialis (*Sochnaſtemna*), conveniant omnes ad diſtrictum Paſtoris pertinentes, in domo Eccleſiæ prope cœmiterium erecta, ibique tractabunt quæ ſunt neceſſaria ad conſervationem ordinis, bonique ſtatus in illa Eccleſia. Qui volenter ſeparat ſe ab hoc conventu, & in diſtrictu habitat, dabit ad fiſcum Eccleſiæ 4. oras.

6. Loca ſepulturæ piè mortuorum ſerventur religioſe, ne proſtituantur animalibus, & illorum fœditate contaminentur. Qui datâ operâ intromittit ullum animal, cujus fœditate polluitur cœmiterium, plectetur 3. oris.

7. Qui templum non frequentat dum ſacra peraguntur die ſabbathi, nec habet veram abſentiæ cauſam, dabit pœnam primò 4. orarum, ſecundò 1. marc. tertio 3. marc.

8. Qui pulſat campanam eccleſiæ ſine conſenſu æditui mulctabit tres oras.

9. Qui hoſpitium præbet Agyrtis, vaniſque Erronibus, non indicatâ cauſâ Paſtori Eccleſiæ, aut Præfecto regio, condemnabitur ad 40. marcas.

10. Ædificia ordinata congregationi Eccleſiæ, collectioni decimarum, aut habitationi Paſtoris, ſerventur integra, ne collabantur incuria parochianorum.

Cæterùm & illud circa Reformationem Eccleſiæ Suecanæ monendum reſtat unicum, quod LAURENTIUS PETRI Nericius Archiepiſcopus Upſalienſis uti per integros quadraginta annos (a) eccleſiæ Suecanæ magna cum laude præfuit, (eſt enim mortuus A. 1573. ætatis ſuæ 74.) ita variis quoque & ſaluberrimis conſiliis & conſtitutionibus Evangelicæ (b) religionis propagationi ſuccurrere eandemque promovere ſtuduerit; Inter quas

(a) vid. WEXION. deſcript. Gothiæ Sueciæ & Fenningiæ &c. p. m. 430. in S. F. *Habnii* collect. monum. Tom. II.

(b) Fuerunt ejus, in eam quæ à Luthero nomen ſortitur Eccleſiam, merita prorſus eximia; Quanquam tamen majorem in ipſo deſideraſſemus circa Evangelico-Reformatorum de S. Cœna ac Prædeſtinatione doctrinam, quæ tempore Erici Regis invaleſcebat, & candorem & moderationem. Sed ea jam non tangimus ulcera!

Digitized by Google

quas præ reliquis eminet eximia prorſus de modo quo feriati ſupplicationum publicarum Dies, maximo cum Dei honore & eccleſiarum fructu ſint celebrandi, Conſtitutio, quam inter hujus Voluminis Documenta (a) ne memoria excideret, exſcribendam curavimus.

Eſt verò, GUSTAVUS inclytus ille Suecorum cum Libertatis aſſertor tum Religionis emendatæ Stator, quum Sueciæ & Norvegiæ regnis ſumma prudentiæ laude totos XXXVIII. annos præfuiſſet atque vitæ ſuæ LXX. annos menſes IV. & dies XVIII. expleviſſet, ac immortalem ſibi pietatis, juſtitiæ, prudentiæ & animi magnitudinis gloriam peperiſſet, d. 3. Kalend. Octobris A. C. 1560. ad meliorem evocatus vitam, regnique habenas ERICO Filio primogenito tradidit, qui eas usque ad A. 1568. vario ſub diſcrimine quidem tenuit, ut tamen easdem JOHANNI Fratri relinquere tum debuerit, à quo, A. 1594. defuncto, cum primum Filius ejus SIGISMUNDUS, idem quoque Poloniæ Rex, illas capeſſiviſſet, tandem tertius quoque Guſtavi noſtri Filius CAROLUS ejus nominis nonus A. 1600. Regni potitus eſt, qui, uti *Eccleſiam Suecicam* variis fluctibus ac tentationibus agitatam à fermento Papiſtico tandem immunem ſtitit ac purgatam, ita non ſine pietatis encomio A. 1611. rebus humanis exemtus eſt, Regnumque, Magno Guſtavi Nepoti, GUSTAVO ADOLPHO reliquit, Imperatori Suecorum ſemper Auguſto.

T A N T U M!

(a) vid. Docum. Num. XXIII. ex BAAZII Inventario L. II. C. XXXI. p. 272. ſeqq.

Digitized by Google

SECTIONIS II.

Caput III.

DE REFORMATIONIS DANICÆ PRIMORDIIS.

Sub CHRISTIERNO II. FRIDERICO I. & CHRISTIERNO III.

§. C. ENarratis igitur *Reformationis Suecicæ* Primordiis etiam ut in DANICARUM Eccleſiarum Reformationem nos immittamus, ille quem nobis præſcripſimus tractationis Ordo efflagitat: Neque autem hanc nobis felicius poterimus repræſentare, aut diſtinctius enarrare, quam ſi tribus membris eam diſpeſcamus, atque dicamus I. de *Præparatione ad* Eccleſiarum Danicarum *Reformationem* ſub ipſo jam CHRISTIERNI II. Daniæ Regis regimine, usque dum ille A. 1523. turpi fuga Regnum deſerendo, ſemet omni Principatu exutum ſentire debuit; II. De ipſa *Reformatione* ſub FRIDERICO Rege ſuſcepta, & ad certam jam tum doctrinæ ac diſciplinæ formam redacta: III. De pleniore *Reformationis* ſub Imperio CHRISTIANI III. prudentiſſimo ac pientiſſimo, in Dania conſummatione; Siquidem non niſi certis gradibus creſcere, atque ad quandam veluti maturitatem adoleſcere potuit Eccleſia DANICA, quod ex Monumentis fide dignis quanta fieri poteſt brevitate referre jam ſuſcipimus;

Et quidem quod ad Præparationem adtinet; Cum LEO Papa hujus nominis decimus, in Germania per Jo. *Tetzelium*, in Helvetia autem per Franc. *Sampſonium*, illam turpiſſimam indulgentiarum nundinationem inſtituiſſet, in Dania atque Suecia, eandem illam Quæſturam, Pontificis nomine exercebat *Angelus* ARCIMBOLDUS (a) legatus Pontificis à latere; Is aſſumta Præſulis dignitate, nullam tamen prætermittebat artem vel occaſionem pecunias corradendi, easque corraſas partim turpiter profunden-

(a) Conf. de eo in *Hiſt. Reform. Suec.* §. LXXIX. & LXXX. pag. 277——284.

dendi, partim ad uſuras inde percipiendas avarè elocandi: Hujus itaque fraudes, cum nec modum haberent nec menſuram, ipſéque CHRISTIERNUS II. Daniæ Rex, qui benevolè ac liberaliter eum receperat, ab eo arcana ſua adverſus Suecos conſilia propalante ſe circumventum eſſe variis ex argumentis ſuſpicaretur, factum eſt, ut Rex ab eo fieret alienior, utque cumprimis ſummo cum probro & nummorum corrogatorum diſpendio eundem à ſe dimitteret;

Venerat tum, id eſt, anno Seculi XVI. vel *decimo nono* vel *viceſimo* Helſingora ex Monaſterio Carmelitarum, Hafniam *Paulus* ELIÆ Warbergius, vel *Vardbergenſis* (in oppido Septentrionalis Hallandiæ non ignobili Vardbergo natus:) Is, cum jam eo tempore Reformationis fama undiquaque ſe diſpergeret, inclareſcendi cupidine flagrans, lectis Lutheri ſcriptis, ac doctrinis in quantum eæ tum innotuerant penſitatis, aliquam Reformationis Eccleſiaſticæ agnoſcebat neceſſitatem.

Commodum interea accidit, ut ſurgeret *Hafniæ* in vico & parœcia Divi *Petri* novum *Carmelitarum* collegium (a) ſumtibus provinciæ Scanicæ extructum, in quo ex donatione Chriſtierni Regis, Fratrum quædam Societas ſuſtentaretur, quorum unus Doctor & *Baccalaureus* Theologiæ in Univerſitate Theologiam quotidie explicaret; Huic Monachorum Cœtui, in quo præter reliquos etiam *Franciſcus Wormordus* erat Amſtelrodamus (b), præficiebatur PAULUS ELIÆ Sacræ Theol. Baccalaureus & Cœnobii Prior, ſiveprimus in eodem Capitulo Regens, & S. Scripturæ ſive Lector ſive Doctor conſtitutus, ſicque dignam (erat enim eruditus) explicandis eruditionis acquiſitæ theſauris aream nanciſcebatur.

Quid? quod is tum quoque inter Academiæ Hafnienſis Profeſſores locum habuiſſe & S. Theologiam (c) tum diſputando

 publi-

(a) OLIVAR. in Vita PAULI ELIÆ pag. 11. 12. & PANTOPPID. in Hiſtor. *Reform. Danic.* Ling. Germ. p. 119.

(b) vid. RESEN. Luther. triumph. ad ann. 1519. Is autem *Wormordus* deinceps Evangelii fuit Epiſcopus in Scania. vid. *Magni* MATTHIÆ ſeries Epiſcoporum Lundenſium p. 239. item, *Eric.* PANTOPPID. p. 73. 74.

(c) OLIVAR. l. c. p. 17. 18. & SUANING. in Vita CHRISTIERNI II. ex MſT. pag. 158.

publice tum prælegendo, purè docuiſſe referatur: Ipſe ſaltem eximium ſuum quo in ſtudia ferebatur amorem, his verbis (a) prodit: „ Sunt, qui nihil aliud cupiunt, quam ut exſtinguantur „ penitus ſinceriora ſtudia, quæ putant meis vigiliis in nonnullis Daciæ ſcholis eſſe adjuta, etiamſi in hoc falluntur: Conatus ſum quidem pro viribus, ſed parum efficere potui, cum ob „ meam imbecillitatem, tum maximè ob ſtultos quosdam ſenes, „ qui nunquam non reclamant ſtudiorum Mæcenatibus, adeoque „ pietatis ſtudio ſunt obſtrepentes, ut malint barbariem perpetuò regnare, quam vel tantillum æſtimationis amittere, qui „ olim habiti ſunt Rabbini & Doctores. Non intelligunt invidum & non religioſum eſſe odiſſe literas, quas neſciunt, nec „ ſolidis argumentis quicquam moliuntur, ſed tantum ſtrophis „ & technis inſtructi, furore & inſania perciti, clamant hæreticum eum, qui vel *Chriſtum* vel *Petrum* vel *Paulum* in ſcholis interpretatur. Ego in omnibus pietatem & auctoritatem „ veneror, dignitatem etiam agnoſco in malis, ſed impietatem, „ tyrannidem, faſtum, avaritiam deteſtor atque perpetuò deteſtabor, etiamſi rumpantur ilia Codro. „ Hic igitur *Paulus* ELIÆ, delibatis Lutheri ſcriptis & cognito cominus Evangelio, ſimul verò perſpectis Papiſmi nævis, *Reformatorem* agere primis illis temporibus auſus eſt; Et reportaſſet *Primi* inter Danos REFORMATORIS Nomen & Laudem, niſi deinceps cum Dema mundanam redamaſſet gloriam, ex Evangelii Confeſſore ejus factus adverſarius, eaque propter Vertumni nomine (Danicè *Vendekaabe*) non immeritò traductus. Quidquid ſit, is jam eo tempore puram Evangelii (b) doctrinam juxta Lutheri reformationem primus docere cœpit; Neque verò is tantum in illo Hafnienſi cœnobio id aggreſſus eſſe dicitur, ſed &, cum adhuc in Clau-

(a) In Epiſtola ad *Petrum Ivari* Canonicum Lundenſem Mſſ. ap. OLIVAR. l. c. p. 19. & deinceps p. 173.

(b) ASLACUS in Orat. de Religionis per Lutherum Reformatæ origine & progreſſu in Germania ac Dania, cum annexa tabula chronologica ab A. 1517. ad 1621. pag. 19. conf. LINTRUP Epiſt. ad Læmmelium de meritis *Bugenhagii* in Eccleſiam Danicam.

Digitized by Google

Clauſtro Helſingorano (a) deliteſceret, is & ſanioris doctrinæ igniculos ſenſiſſe, & divinæ doctrinæ radios quaquavorſum ſparſiſſe perhibetur; Adeò ut Hafniam tranſlatus in hoc eodem ſtudio gnaviter perrexerit (b), accedente novo Eccleſiæ Reformationem urgendi fervore tantò excitatiore quantò magis Aulæ Magnatumque indulgentiam, civium verò & vulgi fervorem ſuis conatibus videbat obſtetricantem.

§. CI. Enimverò, tum quoque Evangelii cauſa non parum effloruit, commendatione Viri Prænobilis, quique equeſtri dignitate inter ſuos florebat *Petri Parvi* (ſive *Petri Lille*,) ex illuſtri ac nobiliſſima (*de Lillers*) familia prognati, dicti ROSÆFONTANI; Is enim, uti Lutheri & Melanchthonis in Academia Witebergenſi præcepta imbiberat, ita in patriam redux eorum doctrinam, quantum in ipſo erat, & laudavit, & ut aliis redderetur acceptior, operam navavit, eapropter inter emendatæ doctrinæ apud Danos Reſtauratores & Eccleſiæ Danicæ Reformatores meritò commemorandus (c), nec ſua laude defraudandus.

Sed &, poſtquam fama de publicis Lutheri diſputationibus earumque ſucceſſu proſpero in Daniam perlata percrebuerat, divino quodam contigit fato, ut Rex CHRISTIERNUS II. (qui jam quod alibi docuimus (d) Arcimboldi fraudes & avaritiam perſpexerat atque expertus fuerat,) quoque, ſive veritatis fulgore ac ſtudio tactus, ſive novarum rerum, quin imò etiam bonorum eccleſiaſticorum (e) & aſperioris in ipſos quoque Eccleſiaſticos quorum & impoſturas noverat & inſolentiam deteſtabatur dominii, cupidus, LUTHERI doctrinæ ſemet haud præberet adverſum, eousque, ut quoque ab avunculis ſuis *Friderico* Electore & *Jo-*

(a) OLIVAR. loc. cit. p. 23. ex Programmate Jubilæo Academiæ Hafnienſis edito pridie calendar. Novembris anni 1617. cf. PANTOPPID. l. c. p. 119.

(b) RESEN. Luther. triumph. p. 49. apud OLIVAR. p. 24.

(c) vid. ASLACUS Orat. cit. & MUHLIUS de reform. relig. in Cimbria p. 25. item OLIVAR. p. 25. qui eundem Eccleſiæ Danicæ Reformatorem appellat, digniſſimum omnino, cujus facta & facta peculiari commentatione illuſtrentur.

(d) Hiſt. *Ref. Suec.* p. 284.

(e) v. HUITFELD. in Chron. Dan. apud PANTOPPID. p. 122.

Digitized by Google

Johanne Saxoniæ Principe, Concionatorem Evangelicum ut ſibi mitterent, ſcriptis ad eos literis, & miſſo nuncio (a), expeteret, *qui religionem* (uti SUANINGIUS (b) loquitur) *in tanta Pontificum ignavia, & ſola rerum mundanarum adminiſtratione occupatorum ſophiſtica vitiatam repurgaret, & Pontifices Doctoresque à Politica rerum adminiſtratione ad Eccleſiæ miniſterium invitaret.*

Neque certè Celſiſſimi Saxoniæ Duces longam tum facere moram, quin potius huic Regis, alioquin illaudati, voto laudabili annuere, atque illuc Magiſtrum MARTINUM (c) mittere, virum eruditum ac ſincerum, quemque adeò Rex jam A. 1520. in templo Hafnienſi D. Nicolai Evangelii Doctorem conſtituit, qui diebus dominicis aliisque feſtis veſpertinam haberet concionem: Et dicitur is tum magno confluentium undique auditorio (d), in ea Baſilica repurgatam à Luthero doctrinam expoſuiſſe, & quidem idiomate germanico; Cum verò ad eum audiendum magno numero convenirent, non tam Germani quam Dani, rei novitate magis, quam veritatis amore compulſi, quippe qui ne Germanicæ quidem linguæ ſatis erant periti (e), commodum is, in eodem illo *Paulo Eliæ*, invenit Συνεργον; Hic enim, interpretis in ſe tum ſuſcepiſſe refertur officium, quæque Germanicè propoſuerat *Martinus*, vernaculo idiomate reddita auditoribus inculcaſſe (f), pulcerrimo ſane nec ſucceſſu carente inſtituto, modo diutius utrique in eo labore perſeverare licuiſſet;

Sed cum ille *Martinus*, non admodum decoris in concionando uteretur geſtibus, haud difficulter is in plebejorum hominum contumeliam, ab iis, qui è re ſua eſſe putabant doctrinæ puritati adverſari, adduci poterat, uti reverà *inertem plebeculam adverſus con-*

(a) v. MUHL. de ref. relig. in Cimbr. pag. 25.

(b) SUANING in Vita Chriſtierni II. Mſſ. p. 151. apud OLIVAR. pag. 31. conf. HUITFELD. in Chronic. Danic. Tom. II. p. 1152.

(c) vid. *Hiſtor. noſtr. Ref.* Tom. II. §. X. pag. 20. conf. HELDVADER. Sylv. Chronol. part II. p. 45. 6.

(d) Verba ſunt *Lintrupii* in Epiſt. ad Læmmelium.

(e) SUANNING. in Vita CHRISTIERNI II. p. 153.

(f) Eric. PANTOPPIDAN. Hiſtor. Reform. Danici p. 124.

concionatorem hunc concitarunt (a) Epiſcopi & reliqui Clerici, adeò ut ludibrio ſannisque exceptus fuerit; Hi enim peræg rè ferebant, hunc ſibi atque eccleſiis ſuis obtrudi *Martinum* (b), qui plebi ſolummodo (ut exiſtimabant ac præ ſe ferebant) ſeducendæ invigilaret. Hiſtoriam prolixe exponit HUITFELDIUS (c) & PONTANUS (d) his verbis: „Ut hos concionatoris geſtus „ majori ludibrio exponerent, qui ſacerdotiis fungebantur in „ templo primario Hafniæ, quos vulgò Canonicos Vicariosque „ vocamus, puerum admodum mobili verſatilique ingenio præ„ ditum conducunt, qui aſſiduè Martini hujus concionibus in„ terſit, geſtusque aſſiduitate audiendi videndique ſic penitus „ imbibat, ut cum opus eſſet, atque ab eo id exigeretur, varia „ admixta loquacitate de futilibus rebus, eosdem geſtus quam „ propriiſſimè reddere ac repræſentare poſſet. Is præmioli dul„ cedine illectus brevi temporis ſpatio ſic ad eosdem geſtus ex„ primendos ſeſe aſſuefecit, ut jam non illius eſſe, ſed concio„ natoris proprios omnes judicarent. Itaque omnibus conviviis „ & ſympoſiis adhibitus, de rebus leviſſimis ridiculisque concio„ nes habuit, quibus concionatoris geſtus ita ſcienter accom„ modavit, ut jam non perſonatum aliquem puerum, ſed *Mar„ tinum* ipſum adeſſe, vulgo eſſet perſuaſum. Vicatim igitur „ per urbem ductus more Antoniani porci ſaginabatur. Nam ut „ majori cura geſtus exprimeret, primus omnium cibo vinoque „ in conviviis replebatur. Hæc autem frequenter ab Eccleſiaſti„ cis ita fiebant, ut & *Martinum* ludibrio haberent, & accen„ ſam divinitus Evangelii lucem rurſus extinguerent, atque ut „ in tenebris, quas magis quam lucem amabant, permanerent, „ riſumque per ludibrium divini verbi convivis ſuis moverent. „

Ita ſaltem per Epiſcoporum & Clericorum reliquorum inſidias, machinasque, quibus ſaluberrimum iſtud Regis inſtitutum ſudes erat in oculis, effectum eſt, ut *Martinus* ſe recipere deberet,

(a) ASLAC. orat. cit. p. 19.
(b) SUANNING l. c.
(c) HUITFELD. Chron. Danic. Tom. II. p. 1152.
(d) PONTAN. Hiſtor. Danic. Tom. II. fol. 460. in WESTPHAL. Monumentis rer. Cimbricar. Tom. III.

ret, atque ad Witebergenſes (a) reditum meditaretur, quem (ut Doctoris Gradum quem dicunt ſibi aſſumeret,) eum ſuſcepiſſe, tradit Lutherus, licet quæ eum fata tandem exceperint, haud in comperto ſit.

§. CII. Intereà tamen CHRISTIERNUS Rex, utrum ſeriò ſolideque initia & cauſas reformandæ religioni ſtruxerit, an potius, ut privatis ſuis inſerviret commodis (b), incertum, a Pontificio faſtu & arrogantia alienus, meliorem ſubinde cauſam atque doctrinam omnino tutandam ſuſcepit:

Certè cum A. 1521. mandatum ad Academiam Hafnienſem mitteretur de damnandis Lutheri libris, Rex, ne illud publicaretur, palam & ſine circuitu non ſolum prohibuit; Verum etiam mandatum Univerſitati ſuæ tum dediſſe refertur, ne Lutherum & ejus doctrinam (referente id LUTHERO (c) in Epiſtola ad *Ge. Spalatinum* d. 7. Martii 1521.) damnarent; Quibus ſic publicè in Dania factis, ita nonnulli nec in ſpeciem ſed ſeriò commovebantur, ut *Melanchthoni* quoque per epiſtolam paulo poſt, & dominica quidem Exaudi, ſignificaret Lutherus (d) *Cæſarem etiam impetitum ab iſtis ut Regi Daniæ ſcriberet ne reliquias Lutheranæ hæreſcos reciperet.*

Erat

(a) LUTHER. ad Spalatinum Epiſtolar. Tom. I. ep. 219. pag. 313. a.

(b) De *Chriſtierno* II. Daniæ Rege, ejusque cum animo tum factis & fatis, hic diſceptare nobis integrum non eſt; Ejus in Suecos exercitam truculentiam atque in cives tyrannidem uti nec exagitare volumus, ita nec excuſare poſſumus; Id ſaltem conſtat, eum illam Suecorum cædem & ejus culpam omnem conjeciſſe in Pontificis Romani Bullam Interdictoriam atque excommunicatoriam, quam ipſe pro virili tantum exſecutioni dederit, atque etiam, quò deinceps à ſe hoc quidquid eſt flagitii amoliretur, eum effeciſſe, ut idem Pontifex nova legatione teſte MEURSIO Hiſtor. Danic. Lib. III. p. 229. *Johannem à Potentia* Cardinalem mitteret, qui legitima inquiſitione habita, *nihil à Chriſtiano factum præter jus*, pronunciavit; Conf. THUAN. Hiſtor. Lib. I. C. XVIII. fol. 34. & PANTOPPID. pag. 132. ſq. qui SCEPPERUM in Apologia pro Chriſt. II. citat, cui p. d. Acta ejus Legationis, quam HUITFELD. effictam arguit, fuerint perſpecta.

(c) LUTHERUS in Ep. loc. cit. *Rex Daciæ etiam perſequitur Papiſtas, mandato dato univerſitati ſuæ ne mea damnarent.*

(d) LUTHER. Ep. 226. pag. 323. b.

Erat REX ſaltem, *Pauli Eliæ* cum Fautor tum promotor, eique hoc eodem anno librum aliquem in Danicum idioma transferendum miſerat (a), quem *Olivarius* ſuſpicatur fuiſſe *Machiavelli de Principe* Tractatum, in cujus tamen locum Paulus ille potius *Eraſmi Roterodami* librum de *Inſtitutione Principis Chriſtiani* ſubſtituit, eundemque Danico ſermone donavit, ipſique Chriſtierno dedicavit, atque in dedicatione has mutati inſtituti cauſas recenſet (b): „ Sentiens ego labore hujus (id eſt, illius quem Rex transferendum ipſi in mandatis dederat) libri „ verſionem plurimo conſtare, fructum verò inde redundare nul„ lum, cum peccare potius doceret, quam reſipiſcere, prout „ Clementia Veſtra per viros eruditos explorare poteſt, quam„ vis laudatus fuerit liber illis, qui judicare non potuerunt, bo„ nusne eſſet an malus, cum præterea inutilia multa minusque „ neceſſaria eidem libro immiſceantur, quam ob cauſam indig„ nam cenſui, quæ Danicâ lingua prodiret. Inutilem igitur la„ borem tamdiu ſuſpendi donec Clem. veſtræ de eodem ſenten„ tiam exploraſſem. Venit mihi interea in mentem liber à Doc„ tore *Eraſmo Roterodamo* compoſitus, & inſcriptus Sereniſſimo „ Principi *Carolo* tunc temporis Hiſpaniarum Regi, jam electo „ Romanorum Imperatori, qui liber latinè inſcribitur, *Inſti„ tutio principis Chriſtiani*; Hic liber reverà ita ad Chriſtianis„ mum compoſitus eſt, ut nihil Chriſtianum Regem magis „ decere poſſit, quam eundem legere & cognoſcere, aut à viris, „ veritatem ſine fuco amantibus, ſibi prælegendum curare. „

Sed quod hac tamen libelli Eraſmiani translatione haud magnam inierit gratiam PAULUS ELIÆ, compertum eſt, quippe cum ea unius libri pro altero ſubſtitutio Regi admodum diſpliceret, qui ægrè ferebat commendatum à ſe librum ita ſive negligi ſive ſperni; *Offenſus enim Paulo Eliæ Rex factus*, *inprimis* (c) *quod ver-*

(a) v. PAULI ELIÆ Dedicat. præf. verſioni danicæ tractatus Eraſmi de inſtitutione principis Chriſtiani Mſſ. ap. Olivar. l. c. p. 45.

(b) OLIVAR. l. c. p. 46.

(c) OLIVAR. in Vit. *Pauli* ELIÆ pag. 48. conf. RESENIUS in Luther. triumph.. pag. 108. qui teſtatur Paulum eo libro, Chriſtierni II. abominantis ſalubria, gravem iram in ſe concitaſſe.

vertiſſet Principem Eraſmi in linguam vernaculam ſuis moribus contrarium, ut Hafnia Roeskildiam ad Lagonem Urne migrare coactus fuerit & poſt Aarhuſiam;

In quo eodem exilio A. 1522. factum eſt, ut & à Rege & à Lutheri quoque doctrina fieret alienior, PAULUS ille, quod ſingulari tum epiſtola teſtatum faciebat (a): Erat enim MARTINUS quidam REINHARDTUS, Presbyter Diœceſeos Herbipolenſis, juſſu regio in Daniam, & quidem in Academiam Hafnienſem (b) vocatus: Is Lutheranismo favens, quandam conſcripſerat diſſertationem, eandemque in vulgus ſparſerat, qua *captivitatem Babylonicam Papismi* typum fuiſſe aſſerebatur; Hanc diſſertationem juſſu *Oveni* BILDE Epiſcopi Aarhuſienſis confutandam ſibi ſumebat PAULUS, in exilio veluti degens, edita adverſus eandem acerba quadam epiſtola, quæ tamen utrum typis exſcripta ſit, non conſtat (c); Id ſaltem exinde colligitur, à Lutheri doctrina tum non alienum fuiſſe Chriſtiernum Regem, qui præterea, Epiſcoporum cum faſtui tum luxui, vehementem in modum adverſabatur, eodemque hoc anno, præter alia, quibus eccleſiaſticorum reditus (d) imminuebat, atque Lundenſi Capitulo faceſſebat moleſtias, Edictum publicabat, ne Archiepiſcopus *Lundenſis*, de quo refertur quod (e) *centum & triginta* equorum comitatu ſtipatus ordinario inceſſerit, ultra quam *viginti equorum* apparatum peregrè proficiſcens haberet (f); dum reliquis Epiſcopis ne ultra *decem* ſtipati incederent, mandabat; Sed & exinde patebat, quam ejusmodi Doctoribus tum deſtituti non eſſent Dani (g), qui animum veluti ad recipiendum paulo poſt doctrinam

(a) *Eric.* PANTOPPID. l. c. p. 137.

(b) *Alb.* THURÆ infant. & puerit. Academ. Hafn. p. 58. Hunc verò *Martinum Reinhardtum*, non eſſe commiſcendum cum eo, de quo jam egimus, Martino concionatore, certum eſt, quanquam etiam id in Biblioth. Danica. T. I. p. 13. factum ſit.

(c) OLIVAR. in Vit. Eliæ p. 53.

(d) v. PANTOPPID. l. c. p. 134. 135.

(e) HELDVADER Sylv. Chronol. P. II. p. 40.

(f) HELDVADER l. c. p. 55.

(g) Conf. quæ de H. TASTIO, Evangelii Præcone apud *Huſumenſes*

nam Evangelicam præpararent, viamque facerent ulteriori ejus quæ inſtabat annunciationi:

Et non poſſumus non hic commemorare Legum Eccleſiaſticarum & Civilium Codicem à CHRISTIERNO noſtro, Daciæ, Sueciæ & Norvegiæ Rege (uti habet titulus) publicatum, quem edidit *Petrus Jo. Reſenius* Hafn. 1684. 4. & quem doctiſſ. FALSTERUS (a) *librum* appellat *non ubivis obvium neque cuivis notum:* In eo enim, præter reliqua multa quæ vel antiquitatem vel jucunditatem aliquam habere videntur, etiam leguntur vel præcipiuntur ſequentia (b):

Cap. II. „ Quoties Epiſcopi (c) Regni noſtri ad Regem in „ Comitiis aut alio in tempore veniunt, habitum ſubtilem (*ſubtil* in ipſa Lege ſcribitur, qui alias mercatoribus *Danis* ſcil. dicitur *ſucket*) gerunto, tam cum equo vehuntur, quam cum „ pedites incedunt, ut vulgus à ceteris doctoribus eos dignoſcat. „ Neque verò, quod hactenus fieri conſuevit tibiæ aut tympana „ iis præcinunto. „

Cap. IV. Numerus ſervorum, qui Præſulem in itinere comitentur (quod modò ex *Heldvadero* etiam monebamus) ita coercetur, ut Epiſcopum iter facientem non plures quam XII. aut XIV. famuli, Archiepiſcopum verò equitantem XX. Juvenes cum equis cataphractis in poſterum proſequantur.

Deinde, Venaticum jus cœnobitarum ita reſtringitur, „ ut „ *Antvorſchovienſes*, *Sorani*, aliique majores Cœnobitæ, ad captandas feras haudquaquam plures canes quam quatuor inquiſitores & curſores totidem alant, minores verò par tantum horum, par illorum. „

Cap. XVII. „ Præſuli, Sacerdoti aut Clerico, ſive regulari

Xx 2 „ ſive

ſes in Ducatu Sleſvicenſi tradita ſunt in Hiſtor. noſtr. Reform. Tom. II. §. XXXIV. p. 71. ſq. cum ea proprie ad Regni Danici Reformationem non ſpectent.

(a) FALSTERUS in Amœnit. Philolog. vol. III. n. XXIV. p. 149.

(b) Excerpta hæc debemus induſtriæ ejusdem illius FALSTERI, qui libro citato pag. 150. ſq. ea Latino ſermone, ax Danico ſcil. idiomate, reddita, nobis exhibet.

(c) Ex hac Conſtitutione addiſcitur, partim, qualis habitus ſolennis eorum temporum Epiſcopos decuerit, partim, quam muſicè illi vixerint.

„ ſive ſeculari Prædium quodquam ſive Urbanum ſive Oppida-
„ num poſthac coemere licitum non eſto, niſi doctrinæ (a) Pau-
„ li qui in 1. Epiſtola ad Timotheum cap. 3. uxores ducere iis
„ ſuadet, obtemperare velint, moreque majorum matrimonia ca-
„ peſſant. „

Cap. XXI. Rex ita, Juriſdictionem Romanam apertè ſatis infringendo, ſancit: „ Ne homines Eccleſiaſtici, qui controver-
„ ſantur, peregre, Romæ aut alibi, ſicuti hactenus factitatum
„ eſt, jus ſuum vindicare cogantur, quod in patria obtineri hu-
„ cusque non potuiſſe queruntur: inſtituimus volumusque, ut
„ lites cunctæ inpoſterum intra Regnum noſtrum in Curia Ca-
„ merali coram Doctoribus & Magiſtris, quibus hoc negotium
„ damus, agitentur atque finiantur. „

Cap. XXXI. „ Ubi ſacerdos inteſtatò moritur, ibi Epiſcopus
„ relicta bona (b) non ſine ſummo ſcelere univerſa rapit, quod
„ in poſterum fieri nolumus. „

§. CIII. Inter hæc verò, indies accreſcebat in CHRISTIERNUM Regem, cum Nobilitatis tum Epiſcoporum odium, ipſiusque Regis evileſcebat auctoritas, adeò ut anno ſequenti 1523. d. 20. Januarii in Comitiis *Wiburgenſibus* congregati Ordines CIMBRIÆ, ſeptentrionalis ſcil. ſive JUTIÆ, quod ipſe cum exercitu adverſus eos venturus diceretur, metuentes (c) ne quod Suecis accidiſſet, ſibi quoque eveniret, ipſi ſolennem in modum obſequium renunciarent, ſeque adverſus ipſum armarent: Quæ res cum ipſi ex improviſo accideret (d), cumque is comperiret, *Fridericum Holſatiæ* Ducem, à Jutis jam deſignatum Regem ſibi bellum indicere, is adeò conſternatus fuiſſe dicitur, ut quid ſibi agendum eſſet, prorſus hæreret dubius, utque ex conſiliis ipſi ſuppeditatis illud eligeret, quod omnium minimè rebus ejus inſervire poterat; Nam & planè conturbatus eopſe anno d. xx. Aprilis

(a) Ex ea Lege patet, quantopere Chriſtierno cœlibatus clericorum diſplicuerit, quippe quos ad rem uxoriam tacitè hortatur.

(b) Ex ea liquet, quanta quamque inviſa Chriſtierno fuerit Epiſcoporum ſuorum avaritia.

(c) MEURS. Hiſt. Dan. Lib. III. p. 243. HELDVAD. l. c. p. 60. ſq.

(d) Totam cauſam enarrat MEURS. in Hiſt. Danic. Lib. III. p. 244. ſq.

Digitized by Google

lis fugam tandem capeſſivit, atque inſtructâ viginti navium claſſe, poſteaquam eas auro, argento, regiaque ſupellectile qualicunque impleſſet, in Belgium, atque cumprimis in Zelandiam ſeſe recepit (a); Quid? quod is tum regni aperto ſanctiore ærario, (quod Callundeburgi erat, non recludi niſi ſumma in neceſſitate ſolitum) inde quicquid à multis annis aſſervatum fuerat, abſtuliſſe referatur, atque ne ullum fugæ ſuæ adminiculum prætermitteret, tum pinnacula quoque templi arcis ædiumque tota urbe Hafnienſi grandiorum, quia inaurata erant, ſpoliaſſe, quin imò etiam archiva regni depopulaſſe atque privilegia inde abduxiſſe;

Utrum verò, hæc turpiſſima Regis fuga, Evangelicæ Doctrinæ profuerit magis an obfuerit, dubium videri poſſet, niſi provida Dei cura factum fuiſſet ut, Chriſtierno profugo, idem ille FRIDERICUS Chriſtierni Patruelis, Holſatiæ Dux glorioſiſſimus, atque Luthero & ejus doctrinæ maximopere favens ſubſtitueretur (b) isque in ejus locum Rex Daniæ conſtitueretur, qui emendatæ religioni fundamenta jecit in DANIA longe auſpicatiora, quod deinceps videbimus.

Ex iis autem quæ prælibavimus, equidem colligitur, quam ſub Chriſtierno Rege Præparatio magis fuerit facta ad Reformationis Danicæ negotium (c), quam ut is eam Reformationem inchoaſſe

(a) Conf. *Hiſt. noſtr. Reform. Belg.* §. XV. pag. 38. 39.

(b) Certè ſub initium anni 1524. jam Fridericus, excluſo ob tyrannidem & perfidiam in Suecos & Danos Nobiles perpetratam Chriſtierno, Rex eſt conſtitutus unanimi Ordinum conſenſu, atque die 7. Auguſti ejusdem anni coronatus eſt. Vid. CHYTRÆ Saxon. Lib. X. fol. 261.

(c) Quod ad Reformationem Præparatio fuerit facta per Chriſtiernum diſertis verbis teſtatur PAULUS ELIÆ Ep. ad P. IVARI apud OLIVAR. l. c. p. 171. ubi ita: *Rex itaque Chriſtiernus injuria omnipotentis Dei multorumque ſimplicium ſubditorum, manifeſto ſcandalo atque pernicioſa erroris occaſione ad Hafniam Regiam civitatem, accerſiri fecit manifeſtos & ab Eccleſia damnatos hæreticos & ſchismaticos qui fidem catholicam impiâ doctrinâ labefactarunt. Qui etiam freti violento præfati Regis principatu, mira impudentia & temeritate ſuaſerunt defectionem ab Eccleſia Romana, quam ſubinde Satanæ ſedem & Antichriſti regnum appellabant. . . . . Hinc factum eſt, ut Eccleſiaſticos Viros nullo duceret honore dignos, contemneret etiam Sacros Canones, Patrum decreta, Eccleſiaſticorum ritus &c.*

choaſſe dici queat, quamvis etiam tum animis hominum hinc inde doctrinæ purioris inſtillarentur ſemina, deinceps ubi propior exſerendi ſemet offerret occaſio, eruptura; Quidquid ſit, Chriſtiernus, non tam populi Danici, quam potius Epiſcoporum & Nobilium offenderat animos, quippe cum etiam populo quædam indulſiſſet privilegia, atque conſtituto Hafniæ emporio de Regno bene meritus fuiſſet, tam civibus & ruſticis (a) acceptus quam Nobilitati & Clero inviſus, niſi quod manifeſtæ in Suecos exercitæ tyrannidis, imago omnium tamen oculis obverſaretur (b), uti ſæpenumero evenire videmus ut facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertineat.

§. CIV. At verò, qui, dum Rex fuerat, ſuam in Evangelicam doctrinam non uno documento teſtatus fuerat propenſionem, (id quod inter reliquos Daniæ Proceres ipſi in Epiſtola Valedictoria (c) exprobrabat LAGHO URNE Epiſcopus Roeskildenſis & regni Daniæ Cancellarius, quippe in qua inter alia, *quod Lutheraniſmum in Daniam introducere tentaſſet*, refertur,) is, Ex-Rex factus & patria extorris, non tamen, eapropter deſtitit, ejus pariter atque emendatæ doctrinæ (d) commodis inſervire;

Eſt enim, quod hic ſilentio non erat involvendum, ejus nutu & auctoritate jam anno quoque ſequenti, cum inter Belgas verſaretur, procurata *Novi Teſtamenti* Verſio DANICA atque typis excuſa Lipſiæ (e); Cujus Operis auctor atque ſuaſor quod fuerit Rex Chriſtiernus, conſtat, quisnam verò interpretationem concinnaverit, non æquè conſtat.

Id

(a) MEURS l. c. p. 251.

(b) Diploma verò quod tum ab Ordinibus Daniæ ad expulſionis illius juſtificationem ediderunt, inſertum legitur Saxoniæ CHYTRÆI lib. X. fol. 262. & ſeqq. cui deinceps à parte Chriſtierni, ſingulari edita Apologia reſponſum eſt, auctore *Corn.* SCEPPERO, Belga. vid. VOGT. Catal. libr. rarior. pag. 608.

(c) v. OLIVAR. in Vita PAULI ELIÆ p. 57. & ſqq.

(d) Certè cum in Saxonia verſaretur, is propenſi in veritatem animi plura eaque egregia documenta ſponte ac ultrò dediſſe refertur. v. SECKENDORF. Hiſtor. Luther. L. I. §. CXLIX. add. III. (a) pag. 268.

(e) Titulus libri eſt. Thette ere thz Noye Teſtamenth paa Danske ret effter latinen udſatthe MDXXIIII. id eſt, *Hoc eſt Novum Teſtamentum Danicè ex latino accuratè expoſitum* 8.

Id tamen certum eſt (a) & interpretum unum, forte primarium, fuiſſe *Johannem* MICHAELIUM (b), Conſulem antea Malmogienſem, et eum, hinc inde unicum interpretis officio fuiſſe functum, prouti conſtat (c), quod is ſaltem Secundam partem, quæ *Scripta Apoſtolica* complectitur, abſolverit; Quamvis autem in titulo referatur, hanc verſionem ex Latino idiomate fuiſſe factam, ipſa tamen inſpectio, unumquemvis edocebit, eam magis ex Lutheri Germanica verſione, quæ tum nuper (d) prodierat, exornatam fuiſſe quam ex Latino ſermone, ſiquidem & ad ejusdem Verſionis Germanicæ primæque Editionis exemplum, per partes prodierit, & iisdem quoque inſtructa legatur præfationibus, quibus illa Lutheri, retentis ipſiſſimis illis obſervationibus (e), circa differentiam librorum N. T. eorundemque pretium differens, circa Evangelium S. *Johannis* reliquis præferendum, Epiſtolam *Jacobi* reliquis poſtponendam & ſim. Siquidem & Gloſſæ Lutheri marginales hic retentæ legantur, & Verba 1 Joh. V. 7. in hac Verſione Danica, æque ac in Lutheri Germanica (f) deficiant, aliaque, quæ itidem in Lutheri verſione deſiderantur v. g. Luc. XVII. 36. Joh. XIX. 38. b. Act. XI. 38. & ſim. (g) quæ ſatis evincunt, cumprimis, & exceptis paucis admodum (h), expreſſam fuiſſe Verſionem Lutheri Germanicam: In-

(a) OLIVAR. l. c. p. 66——96.
(b) De eo MOLLER in Biblioth. Septentr. erudit. p. 292.
(c) vid. Biblioth. Danic. Tom. I. pag. 121.
(d) vid. *Hiſt. noſtr. Reform.* Tom. II. §. XLI. pag. 88. 89.
(e) OLIVAR. in Vita PAULI ELIÆ p. 69. 70. qui tamen minus rectè eas obſervationes Luthero abjudicat, cum ocularis inſpectio editionum verſionis Germanicæ à Luthero adornatæ primarum, contrarium evincat, ut vere quoque PAULUS ELIÆ de Luthero tum pronunciaret, quod is *nonnullos ſcripturæ libros aliis viliores pronunciaſſet*, eapropter ab Olivario l. c. p. 86. minimè corrigendus, quippe cum ea accuſatio cum ipſa veritate ex amuſſi conveniat.
(f) Cl. OLIVARIUS l. c. p. 69. in nota dicit, id *aliquando* etiam à Luthero factum fuiſſe; Dicere debuerat, *ſemper*; quippe cum Lutheri editio nulla, decantatum illum verſum ſeptimum habeat, licet tamen nefas ſit, exinde quidpiam vel adverſus authenticitatem loci, vel adverſus Lutheri ſinceritatem, concludere; Sed, id hujus non eſt loci.
(g) vid. *Biblioth. Danic.* Tom. I. p. 127.
(h) *Biblioth. Dan.* l. c. p. 129. ſq.

Interea memoratu digna eſt Præfatio, quæ Tomo ſecundo, ſicque Epiſtolæ ad Romanos præmittitur *Joh.* MICHAELII Epiſtolica (a), ſcripta Antverpiæ, ubi tum temporis cum Rege exule degebat; Hanc ita inchoat: *Gratiam ac Pacem à Deo Patre Domino noſtro Jeſu Chriſto opto Joh. Michaelius Danis omnibus Viris & Mulieribus junioribus & ſenioribus; Chariſſimi fratres & ſorores in Chriſto Jeſu.* Ipſa verò Epiſtola in malitiam Cleri Pontificii invehitur, qui bullas Papales, Jus Canonicum &c. Chriſtianis obtrudebant: ubi inter alia ita, „ Blaſ„ phemi iſti è contrario bullas ſuas antichriſtianas, & jus ut „ vocant eccleſiaſticum conſarcinarunt, quibus miſerum in mo„ dum ſacras ſcripturas obſcurarunt & perverterunt, ut vix „ Scriptura in Scriptura inveniatur, & ſimplicem gregem „ Chriſtianum, quem tamen ſibi dicunt concreditum, ita tan„ dem occoecarunt nugis & ſomniis ſuis, quæ ſtulti cœci & „ indurati in concionibus ſuis populo prædicarunt, ita ut ni„ hil nobis ſcire permitteretur, niſi quod hypocriſis eorum, „ dignitas & auctoritas nobis ſciendum vel concederet vel ob„ truderet (b): „ Deinde inſignem Dei Gratiam deprædicat, quod jam detectæ ſint ejusmodi fraudes. „ Gratia & remiſſio „ peccatorum nullibi eſt, niſi ubi Evangelium Dei prædicatur, „ quicunque enim hoc audit & ſervat, ille audit & cognoſcit „ remiſſionem, habetque ſalutis certitudinem, qui verò pro„ pter remiſſionem peccatorum Romam contendit, nihil repor„ tat præter moleſtias, plumbum, ceram & chartam. „ Ceterum commemorat (c), ſe poſt *Evangeliorum* tranſlationem à Rege CHRISTIERNO procuratam, *Epiſtolas Pauli aliosque nonnullos ſanctos tractatus* interpretandi, negotium ſuſcepiſſe, ſimulque ſe excuſat, ſi fortè quædam minus polita aut exquiſita in hac Verſione requirantur; atque liberam cuique melius intelligenti relin-

(a) Hæc fuit præcipua, quæ PAULUM ELIÆ tum Canonicum Othonienſem inſtigavit, ut calamum adverſus hanc verſionem ſtringeret, ipſique Michaelio pariter atque Chriſtierno Lutheraniſmum exprobraret. vid. OLIVAR. l. c. p. 80. & ſqq.
(b) OLIVAR. in Vit. PAULI ELIÆ p. 75. & 76.
(c) OLIVAR. l. c. p. 76.

Digitized by Google

relinquit corrigendi poteſtatem. Porro, Laicis Scripturæ lectionem commendat, & graviter tandem Danos exhortatur, ut cum Rege Chriſtierno in gratiam redeant, eique denuò negatum hactenus præſtent obſequium.

Quidquid ſit, exacerbavit equidem Pontificios haud mediocriter totum illud inſtitutum, quod perutile tamen erat atque neceſſarium, ut magnam procul dubio cum CHRISTIERNUS tum MICHAELIUS (a) ille, hoc ipſo labore ſacratiſſimo apud omnes Evangelicæ doctrinæ cupidos iniverint gratiam nullo tempore obliterandam. Et fuiſſet forte, ſine iſthoc ultimo monito, ut majores ab hoc labore ſacro ſibi Editor promittere potuiſſet fructus, quippe cum Chriſtierni nomen adeò Danis exoſum eſſet, ut vel veritatem ab eo profectam aſpernarentur; Accedit, quod *Friderico Regi*, jam in ejus locum ſuffecto, ea non poterat non ingrata eſſe monela, licet ceteroquin & ipſe doctrinæ Evangelicæ ejusque emendationi faveret.

§. CV. Sed ut ad alterum hujus Narrationis caput progrediamur neceſſe eſt, quo modo ſcilicet ſub FRIDERICI I. Imperio optimo atque prudentiſſimo, Res Evangelicæ Doctrinæ felicius ſucceſſerit, atque eximia ceperit incrementa:

Erat FRIDERICUS Slesvici atque Holſatiæ Dux, Chriſtierni II. patruus; Chriſtierni I. Filius, *Johannis* (qui Pater Chriſtierni II. erat) Frater. Is jam antequam ad Regale ſolium evectus eſſet, Evangelicæ doctrinæ, quæ in Cimbria radices agere cœperat (b) favebat, atque, ut ea per Lutheri quosdam diſcipulos Cimbrorum animis inſtillaretur, indulſerat: Hunc igitur poſteaquam ſibi Regem elegerant Dani, mirum non erat, quod longè

(a) De hoc *Michaelio* ut pauca notemus, operæ erit pretium: Erat is Conſul anteà Malmogienſis, præclarorum in civitatem patriam meritorum, ſed qui tanta in Chriſtiernum Ex-Regem fuit fide, ut regno pulſum, relictis in patria uxore, liberis & omni ſupellectili, ultra ſecutus fuerit, nec unquam poſtea perſuaderi potuerit, quamvis multis multa magnificè pollicentibus, ut in patriam reverteretur, aut ad Friderici I. obſequia retraheretur; Obiit vero Harderovici in Gelria d. 20. Dec. 1532. vid. Magn. Math. in ſerie Regum Daniæ Mſſ. in Biblioth. Dan. T. I. p. 122. & Olivar. in Vit. Pauli El. p. 56.

(b) v. *Hiſt. noſtr. Reform.* Tom. II. p. 71—73.

auſpicatiora jam religioni emendatæ poſſent ſterni fundamenta; Certè cum is *Georgium Johannis*, *Johannem Tauſſanum*, *Chriſtiernum Schrokkium* & alios (a) eadem docere *Viburgi*, (quod Jutiæ oppidum eſt primarium) & in vicinia A. 1525. 1526. & 1527. promte benevoleque concederet, magni ubique progreſſus ſunt facti, indignantibus fruſtrà Epiſcopis atque Clero nequicquam reſiſtente:

Interea tamen, Antiſtites, & qui ex Clero erant, cum perviderent res ſuas iri imminutum, niſi certò ſibi de ſuis immunitatibus in novo regimine proſpicerent, id omni niſu agebant, ut Electum noviter (ipſorum licet ingratiis) Regem, ad id facta Capitulatione, obſtringerent, ut is juramentum interponeret, „de non violandis Eccleſiaſticorum vel Statu vel Dignitate (b) vel Privilegiis „& immunitatibus, quibus in hunc usque diem gaviſi erant.„

Præterea verò etiam, ut ſibi civitatis Hafnienſis magiſtratum devinciret, omnem navare operam cum ſuis aggrediebatur LAGHO URNE (c) Epiſcopus Zelandiæ; Cum enim Magiſtratus ille ab Eccleſiaſticis, certa quædam latifundia vel prædia ſuburbana ſibi coemere aut certa ſaltem mercede in perpetuum conducere dudum cupiviſſet, id verò ſemper renuiſſet Capitulum; Jam magiſtratui morem gerere ſuaſore Epiſcopo Capitulum; Convenit igitur inter eos, ut magiſtratus ea ſibi haberet, atque cum eccleſiis tum cœnobiis annuam ex iis penſionem ſolveret, ſub ea tamen lege atque conditione, „ne unquam Lutheraniſ„mum in ſua urbe vel recipiant vel ſtabiliant;„ Magiſtratus id tum quidem polliceri, ſed promiſſis tamen ſtare nequibat.

§. CVI. Erat verò GEORGIUS JOHANNIS ſive *Jani* SADOLINUS, alio nomine etiam *Viburgius* dictus à loco nativitatis, primus ferè inter Danos Veritatis Evangelicæ teſtis atque Danorum Apoſtolus; Is cum ſanioris doctrinæ principia à Doctoribus Witebergenſibus accepiſſet circa Annum 1525. jam in urbe patria Viburgenſi eadem aliis inſtillare aggrediebatur; At verò, cum *Georgius Friſius* Epiſcopus Viburgenſis ei adverſaretur, ipſe ta-

(a) Ita MUHLIUS de Reform. Relig. in Cimbria p. 27.
(b) *Eric.* PANTOPPID. pag. 148.
(c) *Eric.* PANTOPPID. l. c. p. 153.

Digitized by Google

M. JOH: TAUSSANUS

Daniæ Reformator et Episcopus Ripensis

Symb. Ægyptus homo est non Deus fortis.

Digitized by Google

tamen Rex per literas id ipſi concedere, atque ſimul ut Scholam Evangelicam (a) in illa civitate erigeret, indulgere, quæ inter Daniæ ſcholas Evangelicas omnium prima fuit; Hoc igitur inſtituto, is uti Pontificiæ religioni planè unus omnium maximam intulit cladem, ita deinceps patrocinio Regio fretus, non uno nomine Evangelicam religionem feliciter promovit, adeò ut A. 1537. ſub Chriſtiano III. ad *Othonienſem* Epiſcopatum tum jam Reformatis ſacris innovatum eveheretur, quando non ſolum adverſus Pontificios clandeſtinos, ſed & adverſus Anabaptiſtas illic lacertos moventes, ſingulari fervore percitus, ſuæ confeſſionis ſocios eſt tuitus, ut quoque à carcere, in quem eos deportari juſſit, minimè abſtineret, eapropter ab *Huitfeldio* intempeſtivi zeli incuſatus; Vixit is usque ad Ann. 1559. atque hanc ab *Er.* LÆTO (b) reportavit laudem

Claramque *Georgius* urbem
Accipit Ottoniam, qui, quod *Viburgius* eſſet,
Sic dici voluit. Studiis vir & ore diſertus,
Ingenioque acer, puræ qui vivida noſtris,
Thauſanio junctus, doctrinæ ſemina regnis
Intulit, ac ſanctis pietatem moribus auxit.

At verò ut *Johannis* TAUSONI vel *Tauſſani*, ante omnia refricemus memoriam, neceſſe eſt; Is enim præ reliquis omnibus primarius Eccleſiæ Danicæ (c) fuit Reformator, ac purioris in ea doctrinæ ſtabilitæ aſſertor & vindex: Locus ei natalis fuerat pagus Fioniæ *Birkinde*, ubi A. 1494. primò vitalem aſpexit lucem; Et quanquam nec parentum, ruſticorum quippe, conditio, nec rei familiaris inopia, permitterent, ut ad literarum ſtudia applicaret animum, tamen ejus naturalem in ſtudia propenſionem jam inde ab infantia vehementem fuiſſe, proditum eſt;

(a) PANTOPPID. l. c. p. 81.

(b) Is inter Poëtas Danos eximium habet nomen, uti is aliquot *Poematum* volumina in 4. ſcripſit v. MORH. Polyh. T. I. L. VII. c. 3. n. 17.

(c) Vitam pereximii hujus Daniæ Reformatoris ſingulari cura conſcripſit editor *Bibliothecæ Danicæ* quæ lingua German. prodiit Tom. I. p. 1-34.

Juvenis autem, pro illorum temporum more, Ordini divi *Johannis Baptiſtæ* ſive Hieroſolymitarum in monaſterio Antvorskovienſi Zelandiæ nomen dedit:

In eo Cœnobio cum lateret, ſeque in opere aſſiduum gereret atque à vitiorum contagione purum, is jam tum ita ESKILLO (a) Cœnobii Priori ſuam hanc probaſſe dicitur aſſiduitatem vitæque integritatem, ut dignus judicaretur, qui cœnobii ſtipendio inſtructus & adjutus, eruditionis apud exteros quæreret incrementa, in ipſius cœnobii decus & ornamentum aliquando redundatura: Fuitque ei tum equidem permiſſum, ut quamcunque vellet, adiret Scholam ſive Univerſitatem, excepta ſola atque unica Witebergenſi, quippe quam (uti præpoſterè judicabant) hæreſi ſua deformaverat Lutherus, uti præ reliquis, Lovanienſis atque Colonienſis Academiæ ipſi commendabantur; Paruit initio Tauſſanus, & Coloniam, Scholaſticos doctores auditurus, ſe contulit; Neque diu tamen ibi commoratus erat, quin ipſum jam ſcholaſticarum nugarum & ineptiarum tæderet, atque purioris doctrinæ ac ſolidioris ſtudio incenderetur; Commodum vero accidebat, ut *Lutheri* ſcripta tum in ejus manus traderentur (b), quorum lectione ad ſaniorem converſus ſententiam, adiit *Witebergenſem* Academiam, promiſſionum ſuis temerè factarum parum memor, quamvis tamen eum palam id feciſſe credi vix poſſit, quippe qui ceteroquin eo, quo gaudebat, facilè excidere potuiſſet beneficio: Quidquid ſit, is domum revertens, apud *Roſtochienſes* titulo Magiſtri decoratus eſt, atque circà annum jam 1521. menſe Octobri redux in patriam, receptus eſt in numerum eorum, quibus docendi Theologiam facultas erat conceſſa, ſive ut RESENIUS loquitur (c), *menſe octobri inſcriptus eſt in matriculam Academiæ ad Theologicæ facultatis profeſſionem.*

Neque tamen is diu admodum Academiæ inſervire poterat, quod Cœnobio *Antvorskovienſi*, cujus ſumtibus in Academias exteras erat

(a) *Bibl. Dan.* l. c. p. 2.

(b) *Bibl. Dan.* l. c. p. 3.

(c) RESEN. in Luthero Triumph. ad ann. 1521. apud OLIVAR. in Vit. Pauli p. 109.

erat miſſus, fidem dederat (a) illuc redeundi atque ejus commodis inſerviendi; In illo igitur receptus Cœnobio probitas ejus atque virtus in tantis ſeculi tenebris veluti clariſſimum lumen elucebat, longeque eluxiſſet ſplendidius, niſi temporum vitia interceſſiſſent & monachorum erga veritatem Evangelicam odium: Cum enim variorum inſtitutorum monachalium impietatem perſpiceret & ipſorum monachorum cum doctrinæ tum morum perverſitatem animadverteret, is liberè admodum vitia corrigere atque iis obſiſtere pergebat, ſuisque conventualibus Verbi divini lucem ſubminiſtrare, primum quidem mitius agendo (b), textumque ſimpliciter explicando, deinceps verò, religionis pontificiæ errores ſociis ſuis privatim exponendo, fratribusque, quantum huc usque à vera ſalutis via deflexerant, monſtrando. Quæ res (uti omnis novitas raro apud imperitos animos fidem & aſſenſum invenit) cum admodum eſſet moleſta monachis, tantoque moleſtior, quantò magis inſtaret *Tauſſanus*, & reformationem urgeret, tum factum eſt, ut tandem, habita Feſto viridium (c) anni MDXXIV. concione, meritum Chriſti pro dignitate myſterii exaggerans, virium verò humanarum defectum omniumque bonorum operum & ſatisfactionum putatitiarum indigentiam monſtrans, occœcatos Pontificia ſuperſtitione Superiores totos in ſe armaret.

Unus autem ex reliquis, qui magnoperè eo ſermone offendebantur, erat, illius Cœnobii Prior ESKILDUS (d), veteris ſuperſtitionis tenaciſſimus, qui prius quidem *Tauſſano* faverat, eique primus extiterat auctor in exteris Academiis indagandi veritatem, & doctrinam excolendi uſu receptam.

Is igitur, cum jam ſcopo ſuo ſemet excidiſſe perviderer, atque, ne in aliam de ſacris ſententiam immitterentur monachi, neve doctrinæ Lutheranæ ſuſpicionem contraheret cœnobium, vere-

 retur,

(a) HUITFELD. Tom. II. p. 1305. apud OLIVAR. l. c. p. 109.
(b) OLIVAR. l. c. Biblioth. Danic. T. I. p. 5.
(c) Is eſt dies *Hebdomadis* ita dictæ *magnæ* qui *feſtum crucifixionis Chriſti* præcedit, atque *dies viridium* dictus eſt, ob paſſum ſervatorem noſtrum perpetuò virentem, uti & ordinario Latinis *dies* ſive, natalis *calicis* appellari ſolet. v. SCHMID. Hiſtor. feſtor. & dominicar. pag. 118. 119.
(d) *Biblioth. Dan.* l. c. p. 5.

retur, è re ſua eſſe putabat alïorſum ablegare *Tauſſanum*, eundemque adeò Viburgum in *Johannis Hieroſolymitani* cœnobium tantiſper recedere jubebat, ea quidem intentione, ut arctiores intra limites ibi conſtringeretur, atque ne ſua veritate nocere aliis (uti opinabantur) poſſet, prohiberetur, unde eundem curæ atque inſpectioni *Petri Jani* (vulgò *Petri Jenſſen*) cœnobii illius Prioris præcipuè demandabat, ſed eventu tamen ab opinione ejus longè diverſo. *Tauſſanus* enim clauſtris illis incluſus, minimè veritatis cauſam deſerebat (a), quin eam potius omni virium contentione propagare, & Fratribus inſtillare annitebatur, uti cumprimis per clauſtri ſui cancellos ſive carceris feneſtras etiam prætereuntem populum dicitur informaſſe, eo cum ſucceſſu ſingulari, ut *Eraſmum* (b) Franciſcani ordinis Monachum, atque etiam alium quendam Fratrem, nomine *Thöger* (c) ſive *Theocarius*, tum ad Evangelicam veritatem converterit;

Quidquid ſit, id ſaltem conſtat, A. 1526. majorem ipſi licentiam indultam fuiſſe (d) ſingulari Reſcripto Friderici Regis, quo ipſi tanquam ſuo Capellano Rex indulgebat, ut liberè apud Viburgenſes Evangelium annunciare poſſet, atque tutus eſſet ab inſultibus cum eccleſiaſticorum tum politicorum, qui ſe adverſus concionum ejus libertatem erigere vellent; Neque tamen ea Regis Gratia, *Tauſſanum* ab omni inſectatione Monachorum ſiſtere poterat immunem, quippe cum Monaſterii Viburgenſis Johannitici Prior *Petrus Jani*, eundem quoque, ob ſuſpicionem ac ſi Fratres Cœnobii ſua doctrina corrumperet, & præterea, quod ex ſuggeſtu Papæ & Romanæ Eccleſiæ doctrinam taxaret, cœnobio deinceps expelleret, atque per hanc ipſam expulſionem, mirabili providentiæ divinæ ductu, in majus certè theatrum eundem immitteret, è monaſterio ſcil. in urbem, è clauſtro in vineam Domini: Interea verò, qui ſic monaſterio

(a) RESEN. in Luther. triumph. ad ann. 1525.
(b) *Eric.* PANTOPPID. *Hiſt. ref. Dan.* p. 154.
(c) vid. *Biblioth. Dan.* l. c. p. 6. 7. ubi quædam de eo, qui deinceps primus poſt Reformationem fuit Paſtor Viburgenſis &c.
(d) RESEN. l. c. & *Biblioth. Dan.* l. c. ubi ipſum hoc Indultum regium Lingua Danica pariter atque Lingua Germanica exhibetur, uti illud Lingua Germanica propter rei memoriam ſubjunximus huic Operi, atque Documentis noſtris inſeruimus: Num. XXIV.

rio ejectus erat, civibusque Viburgenſibus Evangelium annunciabat, is vel tum quoque à multis impetebatur clericis & clero addictis, atque acerbiſſima experiri debebat odia, tametſi, per ſingularem Dei gratiam in urbe inveniret, qui divina oracula cum gaudio excipiebant, & publicum urbis templum ei conciones (a) habituro aperiebant; Quid? quod, cum aliquando eas *Tauſſani* conciones (b) inhibere vi & armis niteretur Epiſcopus Viburgenſis *Georgius Fris*, eum purioris doctrinæ amorem, eamque ſinceritatem monſtraſſe dicantur cives Viburgenſes, ut contra irruentes Epiſcopi emiſſarios locum ſacris habendis deſtinatum defenſuri, plateas etiam catenis munire, armatique ad celebranda ſacra convenire non dubitaverint; Quæ diſſidentium à ſe invicem partium diſcordia facilè in majores moleſtias eruptura Regis auctoritate ſuſpenſa eſt, jubentis, ut ad ſui reditum ceſſaret omnis violentia ita tamen, ut liberam Evangelii annunciationem, & ipſum *Tauſſanum* (c) Evangelii Præconem civibus Viburgenſibus indulgeret.

§. CVII. Neque ullum eſt dubium, quin eodem illo tempore per Epiſcopum *Viburgenſem*, *Georgium* FRIS, reliqui Cimbriæ Epiſcopi, *Ripenſis* ſcilicet, *Barglavenſis* (d) & *Arhuſienſis* fuerint excitati, ad Veritatis Evangelicæ ſuppreſſionem ut omnem moverent lapidem; Quippe qui (e) tum quoque conveniſſe atque unanimi Conſilio

(a) *Biblioth. Danic.* l. c. p. 9. 10.

(b) v. OLIVAR. Vit. Eliæ Petri pag. 110. 111. & PANTOPPID. Hiſt. Ref. Dan. ad ann. 1528. p. 183.

(c) Is enim demum A. 1529. Hafniam vocatus, ibi usque ad annum 1533. Evangelii cauſam promovit, quando poſt Friderici Regis mortem excitatis quibusdam motibus, primò, loco cedere debuit, ſed, reſtitutus tamen brevi poſt, anno 1537. ad *Roeskildienſes* Paſtor & Theologiæ Lector electus migravit, usque dum ad *Ripenſem* Epiſcopatum evectus, ibi curſum ſuum conſummaret in Domino mortuus A. 1561. ætatis 67. Scripta ejus enarrantur in *Bibliotheca Danica* l. c. p. 27. 28. Symbolum ejus ordinarium fuiſſe dicitur, *Ægyptus homo eſt*, *non autem Deus fortis*.

(d) *Barglavienſem* Epiſcopatum nunc *Alburgenſem* dici notandum eſt.

(e) Nomina eorum erant, Jvarus *Munk*, Stiiggo *Krumpen* & Avo *Bilde*; Hi unà cum Georgio *Fris*, eam A. 1527. conſcripſerunt Epiſtolam, quam, non tam, propter ipſius Epiſtolæ ſordidè ſatis ſcriptæ excellentiam, quam, propter rei memoriam, ex TERPAGERI *Ripis Cimbricis*, inſerui-

ſilio ſolennem feciſſe leguntur legationem ad *Joh.* ECKIUM in Academia *Ingolſtadienſi* Doctorem, ut, ſive eum ſive *Joh.* COCHLÆUM (a), qui tum Moguntiæ verſabatur, in Cimbriam promiſſo annuo honeſto ſtipendio pellicerent, qui, uti erant Moroſophiæ Papiſticæ promachi, vel concionibus vel diſputationibus vel ſcriptis ſuis, os obturarent Evangelii præconibus, eorumque doctrinam oppugnarent & ſuæ cauſæ propemodum ad incitas jam redactæ, & indies ulterius corruenti ſubvenirent: Quanquam vel hæc quoque conamina in ſpongiam tum incubuerint.

Quod verò ſic, per *Georgium Friſium* Epiſcopum Viburgenſem & per *Petrum Jani*, cœnobii Viburgenſis Priorem Evangelio parum æquum, vario molimine interpellabatur negotium Evangelicum, id non ſolùm ita per *Tauſſanum* noſtrum (b), ſed &, per *Georgium Jani*, dictum *Sadolinum*, uti jam diximus paragrapho ſuperiori, mirum in modum in eadem hæc urbe provehebatur; Cum enim Regis auctoritate & indultu publica eaque libera apud Viburgenſes erecta eſſet Schola, in qua & Evangelicæ Religionis principia diſcipulis inſtillarentur, tum quod ejus Scholæ cura pariter atque præfectura demandata fuerit eidem illi *Georgio Johannis* jam obſervavimus, uti is eidem per aliquot annos non ſine ingenti fructu præfuit, usque dum A. 1537. ad Othonienſem eveheretur Epiſcopatum.

Cæterum anno 1526. menſe Junio *Fridericum Regem* apud Hafnienſes omnium primò, cum ante biduum in Hafniam introitum ſuum celebraſſet, unà cum magiſtro equitum Magno Goye, cœpiſſe Lutheranorum more, feriis ſextis carne veſci & ſub utraque ſpecie communicare, refertur ab auctore Anonymo (c), quanquam

ruimus Documentis noſtris huic volumini ſubjectis Num. XXV. addito ſingulari quodam Inſtrumento, tanquam literis Credentialibus, quibus *Henricum Geerkens* ad eam Legationem ſubeundam inſtruxerunt, quas & ipſas l. c. ſub lit. A. exhibuimus.

(a) Utriusque horum nomina ſatis in hiſtoria Reformationis ſunt nota.

(b) PANTOPPID. l. c. p. 185.

(c) v. LUDWIG Reliq. Mſſ. omnis ævi Tom. IX. cod. 2. pag. 60. & *Eric.* PANTOPPID. pag. 161.

quam credibile ſit, eum quoque jam prius (a) eò proceſſiſſe, licet in urbe quoque Hafnienſi forte id primò tum quoque factum, cenſeri queat.

Verum & *Flensburgenſes*, Ducatus *Slesvicenſis*, cives A. 1526. jam Evangelicæ veritati ſua dediſſe vota leguntur, ut duodecim monachos urbe expellerent, & in eorum locum Paſtores Evangelicos ſubſtituerent, inter quos *Gerhardus Slevardus* commemoratur & *Nicolaus Johannis*. (b)

§. CVIII. Interea dum hæc apud Viburgenſes agebantur, non minus in *Fionia*, (vulgo *Fünen*) pura Evangelii doctrina legitur annunciata; uti nec *Othonienſis* Urbs illi refragabatur, niſi Epiſcopus Othonienſis, *Johannes Andreæ*, dictus *Bellenack*, & *Paulus Eliæ* qui tum Othonienſis erat Canonicus, tam acriter emergenti veritati ſemet oppoſuiſſent; Quidquid ſit, cum ita *Paulus Eliæ* veritati pridem agnitæ nuntium miſiſſet, Rex autem *Fridericus*, qua erat morum facilitate, perlubenter ab utravis parte doctrinæ veritatem indagare vellet, is *Paulum* Anno 1526. menſe Junio in arcem evocari curavit, ut ejus de Religione ſententiam audiret: Quam rem referre juvat verbis ignoti Auctoris (c), quantumvis Pontificiæ religioni ad ſuperſtitionem usque addicti, adeoque Lutheranis infenſiſſimi: „ Anno 1526. die *Johannis Baptiſtæ* accerſitus fuit ad arcem Hafnienſem quidam frater *Paulus Helie* carmelita juſſu ſacrilegi Regis *Friderici* primi per Dominum *Tuchonem Crabbe*, ut ſuam de Lutheraniſmo publicè „ prædicans ſententiam diceret, cui ob id promiſſus fuerat ſecurus commeatus, ne ullo læderetur modo verbis aut factis, „ ab impiiſſimis impuriſſimisque dicti Regis militibus, qui unà „ cum Rege erant ſacrilegæ Lutheranorum ſectæ addictiſſimi, „ cumque multis Holſatis, magiſtro equitum *Magno Goye*, omnium Lutheranorum in Dania anteſignano. Cumque idem *Paulus*

(a) Sic enim compendioſa Regum Daniæ Hiſtoria quam Erp. Lindenbrogius edidit, diſerte pag. 58. teſtatur, quod *Fridericus Rex* d. 7. Auguſti 1524. coronatus doctrinam Eccleſiæ à D. M. Luthero repurgatam publicè in templis eodem jam anno proponi mandaverit.

(b) PANTOPPID. l. c. p. 155. 156.

(c) Ex citatione OLIVARII in Vita Pauli El. p. 97.

„ *lus* mediocri libertate ſuam de Lutheranismo ſententiam dixiſ- „ ſet, ingenue confeſſus, neutram partem eſſe ſobriam, adeo- „ que alteram non ſine altera corrigendam, ab arce deſcendens, „ tantis fuit affectus contumeliis, convitiis & calumniis à turba „ frementium ac inſultantium militum, ut à cæde ipſius vix ſit „ temperatum. Subornarant enim Hiſtrionem *Magni Goye*, *Ja- „ cobum Nar* appellatum, qui vibrato enſe, illum, illiusque ſo- „ cium usque ad caſtri portam eſt inſecutus, ac vere alterum il- „ lorum læſiſſet, niſi illius curſus à ſequentibus ſacerdotibus & „ clericis fuiſſet remoratus. Nec ceſſatum fuit à clamore & ex- „ probratione, donec omnino ab oculis inſanorum militum eſſet „ ſubductus, alioqui vociferantes inſanis vocibus clamabant, il- „ lum ad maledicendum Chriſto Deique Verbo muneribus eſſe „ corruptum, quidam lupum & animicidam appellabant, alii „ Monachum & hypocritam, nonnulli verò lupum & impoſto- „ rem; Talis erat fides principum hujus ſeculi, talis etiam ho- „ nos Clericis habitus. „

Vagiens autem ita in cunis ſeptentrionalibus religio Evangelica in urbe quoque Fioniæ *Aſſenſi* pereximium prorſus atque fidelem nacta eſt paraſtatam *Chriſtianum* SCHROKKIUM, qui adverſus Indulgentias (a), purgatorium, operum merita, ſanctorum Invocationem & Miſſæ ſacrificium abominandum concionabatur, ac brevi temporis ſpatio haud exiguum nanciſcebatur aſſeclarum numerum, qui miſſis Pontificiorum doctrinis Evangelicæ doctrinæ adſtipulabantur. Ea res, uti ſudes erat in oculis *Johannis Andreæ* Othonienſis Epiſcopi, ita is ad Senatum populumque *Aſſenſem* in Fionia, acerbiſſimas exarare literas, easque prorſus memorabiles (b) non verebatur, quippe in quibus non ſolummodo magna minatur, ſeque levi halitu omnes Evangelicorum copias diſſlare poſſe gloriatur, ſed &, inter alia ipſis oggerit, „ quam longe ſatius eſſet ſi ad patibulum condemnarentur omnes „ crucique ſuffigerentur, quam ut unicum Miſſæ ſacrificium, „ quippe quod officium ſit divinum, intermitterent:

Enim-

(a) PANTOPPID. l. c. p. 165.

(b) Has literas propter rei memoriam Documentis noſtris videbis inſertas. Num. XXVI.

Enimverò, uti invitis Ordinibus Regni, quorum plurimi adhuc Papiſmo favebant, nihil quicquam tentare volebat Rex piiſſimus, ita magna quoque ſolicitudine ſibi cavendum eſſe videbat, ne caſu & vi quadam ex transverſo erumperet (a), quod coeptum affligeret negotium aut perderet; Is igitur, eodem hoc anno, prudentiſſimo conſilio, Regni Comitia indixit, & quidem OTHONIÆ, quæ primaria Fioniæ civitas eſt, & ſedes Epiſcopalis, celebranda die Aſſumtionis (uti dicitur) divæ Virginis, quò ſic & Regni tranquillitatem firmaret, & tenellam ac in herba veluti poſitam Evangelii doctrinam ſerio communiret, eique liberum procuraret atque non interceptum curſum.

Illuc igitur omnes Epiſcopi, Prælati, Nobiles, & cujuscunque ſtatus Ordines cum congregati eſſent, tum verò REX ipſe graviſſima eosdem Oratione compellare, atque hunc in modum (b) Epiſcopos cumprimis ac Prælatos exhortari aggrediebatur:

„ Vos, Epiſcopi, vos inquam, qui in hoc dignitatis faſtigio „ collocati eſtis, ut Eccleſiam Chriſti ſano Dei Verbo paſcatis, „ agite, vos moneo & hortor, ut in id omnibus induſtriæ ner- „ vis invigiletis, ut pura & intemerata Evangelii vox, in veſtris „ diœceſibus perſonet, alatur, conſervetur. Percepiſtis, ut reor, „ abunde, quanta veteris idolomaniæ Pontificiæ in Germania, „ interventu D. Martini Lutheri facta ſit expurgatio. Nec ibi „ ſolum ſed & alibi veteratoriæ Pontificum inſidiæ atque im- „ poſturæ tandem ſimplici plebeculæ ſatis ſuperque innotuerunt. „ Imo verò, apud nos quoque communis quamplurimorum que- „ rela eſt, paſſim in hoc Regno, pro puro & incontaminato „ Verbo Divino ex limpidiſſimis Iſraëlis fontibus hauriendo, à „ Miniſtris veſtris ex turbidis illis humanæ doctrinæ lacunis pro- „ poni, atque ad cœlum usque evehi humanas fabulas, traditio- „ nes, itemque miracula & prodigia, neſcio quæ, eaque tam „ putida, tam abſurda, ut etiam ipſi vulgo ſordeſcere incipiant. „ Et quanquam non diffiteor, me jurejurando vobis caviſſe de

Zzz „ Ca-

(a) MUHL. de Hiſtor. Reform. in Cimbria p. 28. 29. conf. PANTOPPID. l. c. p. 168——177.

(b) Ipſiſſima hæc Latino ſermone pronunciata verba referuntur ab *Er.* PANTOPPIDANO. l. c. p. 172. ſq.

„ Catholica & Romana religione in his regnis per me conſer-
„ vanda; Tamen id non velim ita vos interpretari, ac ſi religio-
„ ſe vobis receperim, me errores atque fabulas omnes aniles,
„ quæ præter Verbum Dei in Eccleſiam Catholicam aliunde
„ irrepſerunt, recipere, & Regio favore defendere velle. Et quis
„ veſtrum ignorat, quam multi abuſus & erronea dogmata,
„ tractu temporis, in Eccleſiæ proſcenium irrepſerunt? Quæ
„ nemo ſanæ mentis defendere ſuſtinuerit. Neque enim, vel me
„ Daniæ & Norvagiæ Regem, vel vosmet teneri arbitror, ut
„ ulla Romanæ Eccleſiæ dogmata, placita, aut decreta ſequa-
„ mur, niſi quæ ſuper invictam illam rupem Verbi Divini fun-
„ data fuerint. Juramento inquam ſpopondi vobis, me veſtrum
„ Epiſcopalem ſtatum, honores, privilegia conſervaturum,
„ dummodo, quod veſtri eſt muneris, indefeſſo labore & vigili
„ induſtria exequamini. Hæc inquam perpetuò ita intacta & in-
„ violata per me manſura ſpopondi ac ſpondeo. Et, quoniam in
„ his regnis, ut de exteris nil dicam, Doctrina Chriſtiana juxta
„ *Lutheri Reformationem* tam alte radices egit, ut ſine cæde
„ ac ſanguine ac magno Regni & incolarum incommodo haud
„ facile averruncari jam queat, ideò hæc Regia noſtra eſt volun-
„ tas, utramque in hiſce regnis Religionem, tam *Lutheranam*
„ quam *Pontificiam*, liberè permittendam eſſe, tantiſper dum
„ Concilium aliquod generale in exteris indictum fuerit. Quod
„ verò tum de religione piè decretum fuerit, me poſtmodum
„ conſtanter amplexurum recipio. „

Quid iſtis Verbis pulcrius (a), quid generoſius excogitari poterat, & prudentiſſimo Rege magis dignum, quibus ſaniorem non tam obtrudere religionem per vim atque ſævitiam, quam verecundè eandem proponere, piéque ſuadere nitebatur. *Et certè, nec eſt religionis*, pulcrè notante Tertulliano, *cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debeat, non vi, cum & hoſtiæ ab animo lubente expoſtulentur.*

Neque igitur mirum, quod Oratione Regis, permoti Ordines, (renitentibus licet Epiſcopis quamplurimis atque Clericis, qui manibus pedibusque id agebant, ne voluntati regiæ ſatisfieret,) in

(a) Ita MUHLIUS loc. cit. pag. 24.

in primaria quædam capita tum conſenſerint, quæ hunc in modum à Rege & Senatoribus ſancita ſunt atque conſtituta (a):

I. Liberum unicuique eſſe debere, utri religioni, vel Lutheranæ vel Pontificiæ adhærere vellet,

II. Ob religionem nec conſcientiæ inquiſitionem fieri debere nec in conſcientia quenquam turbandum eſſe.

III. Regem ſua auctoritate tutari debere Lutheranos, qui hactenus nullam habuiſſent ſecuritatem, æque atque Pontificios, adverſus omnem vim atque tyrannidem;

IV. Monachis ac Monialibus, & quicunque ejus eſſent Ordinis, liberum fore, clauſtra ſua deſerere, & quoquò vellent ſe conferre, imò pro lubitu vel conjugium inire, vel in vitæ puritate permanere.

Sed & in his ipſis Comitiis, varia alia conſtituebantur, inter quæ & illud, quod Clericis omnibus abinde liberum eſſet, miſſo cœlibatu, matrimonia contrahere, ac legitimas ducere uxores (b); Porrò, quod Epiſcopis interdiceretur, Romæ ſoluto ingenti pretio Pallium, quod vocant Epiſcopale (c), petere, & mandaretur, ut Electio Antiſtitis eſſet penes capitulum. (d) Itemque, quod Juriſdictio ita dicta Eccleſiaſtica, intra certos coerceretur limites, ipſisque Clericis mandaretur, ne rebus ſecularibus ſemet immiſcerent: Cæterum & Bona tum quæ poſſidebant Eccleſiaſtica ipſis relinquebantur, ipſique ne coram tribunali civili in jus vocarentur, declarabantur immunes &c.

§. CIX. Tum verò etiam inſulæ *Fanoe* (e) quæ ad Fioniam ſpectat, incolæ, ſibi concionatorem expetebant, qui & apud ipſos

Zz 3 eſſe

(a) Eric. PANTOPPID. *Hiſt. Ref. Dan.* pag. 175. conf. MUHL. loc. cit.

(b) HELDVADER. l. c. ad ann. 1527. pag. 80. qui & illud addit: *Da ſahe man wunder über wunder, wie die Pfaffen ſich nach der menſchen tochter umſahen, und Palingenii rath folgten*

Si te delectant formoſæ membra puellæ,
J, pete conjugium!

(c) v. ASLAC. apud SECKENDORF. Lib. III. §. XXXI. p. 88.

(d) vid. MUHLIUS l. c. pag. 30.

(e) PANTOPPID. *Hiſt. Ref. Dan.* pag. 177.

Digitized by Google

eſſe & paſtorem agere poſſet, quod equidem à Rege ipſis concedebatur, ea tamen lege, ut Jus præſentationis apud Regem eſſet: Erat enim tum temporis ut plurimum apud Epiſcopos Jus vocandi, niſi quod Regi, in quibusdam ſed pauciſſimis parœciis id competeret, usque dum A. 1539. ipſis eccleſiarum cœtibus libera paſtorem eligendi poteſtas concederetur.

Apud MALMOGIENSES verò in Scania hoc eodem tempore erant, qui ita Veritati patrocinabantur Evangelicæ, ut omni niſu Cultus quoque externi emendationem urgerent; Cum igitur hactenus peregrina lingua in ſacris fuiſſent uſi Pontificii, cumque vel ipſe populus latinæ linguæ prorſus ignarus ſuas tamen Deo cantiones lingua latina propoſuiſſet, id ante omnia agebant Reformationis cupidi, ut loco latinarum cantiuncularum ſubſtituerentur vernaculæ, quas & intelligere populus & Deo poſſet accinere:

In his verò omnium primi fuerant *Nicolaus* MARTINI cognomine *Tondebinder* (a), & *Johannes* SPANDEMAGER (b), uterque inter Eccleſiæ Danicæ Reformatores recenſendus.

Nicolaus MARTINI (c), fidelis Evangelii cum miniſter tum promotor, & primus in variis Scaniæ locis veritatis Evangelicæ doctor; Is enim cum ex libris & ſcriptis Lutheri diligenter lectis atque penſitatis ſincerum verbi divini guſtum hauſiviſſet, jam A. 1527. à Malmogienſibus vocabatur ad annunciandum Evangelium, cui vocationi quoque is obſecundaſſe legitur, primam habendo concionem Evangelicam die 1. Junii pridie Feſtum adſcenſionis Chriſti, ſed extra urbem, in publico tamen Senatus Malmogienſis viridario.

Idem verò ille erat, qui anno ſequenti 1528. Cantiones quasdam ſacras ex Germanica in linguam Danicam tranſtulit, auxilio pariter atque conſilio uſus fidelis ſymmyſtæ atque collegæ *Johannis* SPANDEMAGERI, qui deinceps Eccleſiaſtes in Scania

(a) vid. PANTOPPIDAN. Hiſtor. Eccleſ. Dan. Tom. II. L. VI. C. I. p. 301.
(b) vid. *Biblioth. Danic.* T. IX. pag. 695.
(c) *Claus Martenſon*, dictus *Vaſcularius* in vetuſto chronico quod recenſetur in Reliq. Mſſ. omnis ævi Tom. IX. num. 2.

nia Lundenſis fuit, & cui *Nicolaus* HEMMINGIUS (a) ad decanum Capituli Lundenſis *Henricum Buſcoducenſem* de Bruchoffen, ſcribens, laudabile illud præbet teſtimonium, ,, quod is ultra triginta annos ſtrenuè laboraverit in vinea Domini; ,, Eſtque hoc ipſum *Cantionale* tum in civitate Malmogienſi typis impreſſum atque publicatum. (b)

Eodem planè veritatis zelo exſtimulatus *Franciſcus* WORMORDUS Amſtelrodamus (c) tum Monachus Carmelita, ſed deinceps primus ex Evangelicis Epiſcopus Lundenſis, itidem Linguâ Danicâ edidit *Pſalterium Davidicum*, quod is dum in monaſterio vel Hafnienſi vel Helſingorano degebat, junctâ cum *Paulo Eliæ* operâ (d), quod idiomatis Danici non ſatis ipſe adhuc gnarus eſſet, tranſtulerat (e), atque illud hoc anno 1528. cum gratia & privilegio Regiæ Majeſtatis publicavit.

Operæ autem pretium eſt, illius Pſalterii indolem propius conſiderare, tanto magis, quod illud non ſolummodò Præfatione, quam *Paulus Eliæ* compoſuiſſe creditur, verum etiam Dedicatione, utraque bonæ frugis pleniſſima (f) gaudet. Certè in Dedicatione refert ipſe *Wormordus*, quam Viri Nobil. *Oveni Bilde* (g) & conjugis ejus pien-

(a) vid. HEMMING. Epiſt. dedicat. in comment. in Ep. ad Epheſ. p. m. 382. quæ ſcripta eſt A. 1564.

(b) vid. Biblioth. Danic. Tom. IX. pag. 695.

(c) De eo conf. §. C. p. 339. & MOLLER. in Cimbr. literat. itemque *Er. Mich.* LÆTUS in libris rerum Danicarum, ubi p. 242. ita

Franciſcum Scania natum
Hollandum, ſed qui noſtris regionibus inde
A puero aſſuevit, linguæque inſtructus in uſum
Multa evangelio promovit ſemina.

(d) vid. *Bibl. Dan.* T. IX. p. 696. uti ipſe *Wormordus* in præfatione dedicatoria ad *Ovenum Bilde* Equitem & ejus Conjugem *Petronellam* directa id teſtatur v. *Bibl. Dan.* T. III. p. 77. 78.

(e) v. RESEN. Luther. triumph. p. 138. ad ann. 1528. apud OLIVAR. in Vita Pauli El. p. 21. libri titulus eſt; Davids Pſalter, udſat paa danske &c. i. e. *Pſalmi Davidici, in Danicum tranſlati & explicati à Franciſco Wormordo, & impreſſi in monaſterio S. Michaelis Roſtochii* 1528. 4.

(f) *Bibl. Dan.* T. III. p. 76.

(g) De *Oveno Bilde* conf. PAULSONII Bibliotheca Aarhuſienſ. pag. 42. 43.

pientiſſimæ ſuaſu potiſſimum fuerit permotus ad hanc operam in transferendis Pſalmis ceteroquin admodum difficilem ſuſcipiendam, quippe quo excitatus fuerit ejus zelus pro gloria Dei, atque ſtudium, ut Regis Friderici, quem cariſſimum atque gratioſiſſimum appellat Regem, honori velificaret & ſaluti proſpiceret illorum ex Danis, qui ceteroquin idiomatis Latini eſſent ignari: Porrò, quam *Pauli* ELIÆ opem fuerit expertus & auxilium promtiſſimum (a) tradit, ſimulque addit, quam Pſalterio Gallico itemque Pſalterio Romano ſuam in rem fuerit uſus, itemque duobus Pſalteriis, altero Germanico altero Belgico, & denique labore *Felicis Pratenſis* & *Conradi Pellicani*, qui ex Hebraico in Latinum unà cum brevibus quibusdam ſcholiis idem converterant; Sed ultimò tamen monet, quam præcipuè textum Hebraicum fuerit ſecutus, ſuosque patronos hortatur, ut loco carminum Feſcenninorum apud pleroſque Nobiles ejus temporis uſitatorum, velint *Pſalmos* hos *Davidicos* perlegere, atque iis animum ſalutis cupidum informare: Denique verò, Sacræ Scripturæ in Linguas vernaculas tranſlationem, uti in genere variis eam in rem prolatis argumentis effert atque commendat, ita præcipuè Pſalmorum Davidicorum ſingularem prædicat efficaciam atque virtutem, quippe cum PSALMI verum exhibeant Evangelium, poſſintque & opera & regnum diaboli penitus deſtruere.

Eſt verò ea Dedicatio ſignata Hafniæ die 5. Marci 1528. In ipſo Opere igitur equidem Lutherum non ſemel ſecutus eſt *Wormordus* (b), ita tamen ut ſæpenumero quoque ab ipſo fecerit divortium (c), uti varias Annotationes textui ad ſimpliciorem ejus intellectum facientes videmus ſubjunctas (d); atque unumquemque Pſalmum ſingulari quodam eoque brevi Summario (e) inſtructum; In-

(a) vid. *Bibl. Dan.* T. III. p. 78. Eſt verò id tanto memorabilius, quod ſic videatur Paulus ille jam meliora tum edoctus, quippe qui paucis abhinc annis adverſus *Joh. Michaelii* Verſionem N. T. Danicam quoque calamum ſtrinxerat, nunc verò Verſionum Scripturæ S. utilitatem agnoſcere non veretur:

(b) vid. *Bibl. Dan.* T. III. p. 82——43.

(c) vid. ibid. p. 94——98.

(d) vid. *Bibl. Dan.* T. III. p. 99——110.

(e) vid. *Bibl. Dan.* ibid. p. 110——121.

Inter *Annotationes* illas, præ reliquis ſunt memorabiles, hæ:

Ad Pſ. II. 12. *Filium oſculari*, eſt Evangelium Jeſu Chriſti ejusque Gratiam magna cum veneratione & ex puro corde recipere.

Ad Pſ. V. 4. *Manè* deſignat tempus gratiæ & horam viſitationis Jeſu Chriſti: *Attollere oculos*, eſt Veritati & Juſtitiæ divinæ intentum eſſe.

Ad Pſ. VIII. 3. *Pueri & lactentes* ſunt h. l. ſancti Apoſtoli, atque alii viri ſimplices, qui apud faſtuoſum ſeculum equidem contemti erant, ſed quorum Verbo & concione Dominus omnem ſapientiam & prudentiam mundanam annihilabat.

Ad Pſ. VIII. 6. *Paullo minor factus eſt angelis*, tum quando eas aſſumebat imbecillitates, quarum ne quidem capax eſt angelorum natura, v. g. famem, ſitim, æſtum, frigus, etſim. omnesque alias imbecillitates humanas, exceptis peccaminoſis.

Ad Pſ. XIX. 1. *Cœlum* hic nobis eos repræſentat, qui Spiritu S. repleti erant, uti Apoſtoli & reliqui viri ſancti erant: *Gloria Dei* deſignat gratioſam peccatorum remiſſionem, quam firma in Chriſtum Jeſum fide recipimus.

Inter *Summaria* verò illa brevia, eminent ſequentia;

Pſ. IV. Reprehenſio Judæorum, qui ſenſum literæ ſolùm, non verò ſenſum ſpiritualem Scripturæ S. rimabantur, & Exhortatio illorum, ut Chriſtum recipiant.

Pſ. VI. Intenſæ Chriſti, tanquam veri inter Deum et hominem Mediatoris, preces, de paſſionibus cum ſuis tum ſuorum membrorum.

Pſ. XVIII. Poſteaquam Chriſtus ſua reſurrectione, omnia, quæ eum affligebant, quæque ipſi adverſa erant, ſuperaſſet, hic Deum pro ſe & pro ſuis laudat, propter omnia illa, quæ ipſi indulta fuerant dona, ſimul verò commemorat lytri ſolutionem, per ejus paſſiones præſtitam.

Pſ. XXVI. Oratio Chriſti ad Patrem, in qua, ut à mortifera, vana atque erronea Judæorum opinione, quam de ſola Sacræ Scripturæ litera fovebant, liberetur, exoptat: Eſt verò etiam is Pſalmus, Oratio quædam ſpiritualis, Eccleſiæ adverſus omnes hæreticos.

Pſ. XXXIII. Conſilium propheticum & exhortatio ad Apoſtolos & diſcipulos Jeſu directa, ad eum fide cordis recipien-

dum, & oris confeſſione de ejus Deitate atque Dominio, collaudandum.

Pſ. XXXVIII. Lacrymæ & Querela Mediatoris noſtri pro peccatis noſtris orantis, ubi coram Patre noſtra peccata, loco noſtro, confitetur, atque noſtram expetit liberationem.

Pſ. LIII. Chriſtus reprehendit Judæos, populi ſui ſeductores, ſive, ut alii volunt, Antichriſtum & ejus aſſeclas.

Pſ. LIV. Oratio Chriſti ad Patrem in horto, cum à Judæis capiendus erat.

Pſ. LIX. Oratio prophetica, quæ ſimul Judicium futurum & Vindictam in Judæos deſcribit, qui in malitia ſua indurati, per univerſum mundum erant diſpergendi.

Pſ. LXXVI. Soliloquium Eccleſiæ chriſtianæ primævæ, quando à tyrannis ea affligebatur, quo ſemet ipſa erigit, ad contemplandum Magnalia Dei, quæ in mundo facta erant, iisque pia meditatione inhærendum.

Ne jam reliqua commemoremus ejusdem fermè naturæ atque indolis, cum ex his paucis tanquam ex ungue leonem.

§. CX. Accenſus eſt igitur hoc tempore, Pontano teſtante, honeſto promovendæ doctrinæ ſanioris zelo extremus etiam Boreas.

Eſtque BERGIS Norvegorum deprædicatum (a) publicè Evangelium, atque inde totus ille tractus Pontificiis ſordibus paulatim repurgatus, accedentibus indies, qui ceterorum ſtudium juvarent.

Cumprimis autem factum, ut Anno ſubſequenti 1529. MALMOGIENSES in Scania, qui *Nicolao* (b) Martinio in agro ipſorum (c) primum, & deinceps in ipſa urbe perauſpicatò docente, jam ante cantare Danice in cœtu unà cum Evangelio recepto cœperant, Pontificiæ etiam religioni nuncium plane remitterent, atque in omnibus Eccleſiis rectiora doceri promulgarique

(a) v. MUHL. de Reform. relig. in Cimbria p. 31. & PANTOPP. Hiſt. Ref. Dan. p. 187.

(b) Eſt verò legendum, non *Claudio*, uti Muhlius equidem fecit, ſed *Nicolao* Martinio, Danice enim dicitur *Claus Mortenſon*.

(c) Conf. §. ſuperior.

rique inculcarent. Quod eorum ſtudium, literis (a) ad ipſum Regem directis ſignificatum, impenſe non modo probavit Rex FRIDERICUS, ſed publico juxta Placito, ut prædia aliaque Romanæ ſuperſtitioni olim donata alendis poſthac in noſocomio pauperibus, aperiendoque Gymnaſio Theologico, dicarentur, munifice clementerque indulſit. Fuitque adeò MALMOGIENSIS urbs inter reliquas Daniæ urbes, prima, quæ plenè ac in omnibus Evangelicam veritatem recepit; Certè Gymnaſium inibi erectum multis modis propagandæ veritati Evangelicæ fuit proficuum, multosque Eccleſiæ Danicæ ſuppeditavit Viros egregios; Inter Profeſſores, ſive, ut tum appellabantur, Lectores primos, erant *Nicolaus* ille *Martinius*, porrò *Andreas*, qui Monachus fuerat, deinceps *Franciſcus Wormordus*, qui & ipſe cucullum depoſuerat, itemque *Olaus Chryſoſtomus* Theologiæ Doctor, & *Petrus Laurentii*, viri præclari omnes; Ex quibus tamen *Olaus Chryſoſtomus*, haud longam ibi facere moram, quippe qui brevi poſt Hafniam vocabatur ad ædem *D. Mariæ* primus Concionator Evangelicus.

Quidquid ſit, eodem anno ut per totum qua patet Regnum Danicum provinciaſque omnes, purior doctrina veritaſque intemerata publicè aſſereretur, rectiſſimeque myſteriorum capita de Chriſto ejuſque merito explanarentur, providit benigne religioſiſſiméque conſtituit Rex. Quem in finem TAUSSANUS ille fidelis Evangelii cultor apud Viburgenſes hactenus, Hafniam denuò auctoritate Regia vocatus eſt, & publico Evangelii in æde Nicolaitana prædicandi muneri feliciſſime admotus eſt.

Habuit is tum itineris comitem fideique ſocium, eum quem diximus Monachum converſum, *Thögerum* ſive *Theocarum*, cujus tametſi pæne oblivioni ceſſerit nomen et memoria, tamen in rem Evangelicam non exigua dicuntur fuiſſe merita:

Enimverò, ſimul ac ad Hafnienſem civitatem acceſſiſſet *Tauſſanus*, vix credi poteſt, quanta cum alacritate ad ejus conciones confluerent cives, cum, quod exploſis confeſtim cantionibus, ritibuſque Pontificiis abrogatis, Pſalmi Davidici, Lutheri, alio-

(a) Has literas lingua Danica exhibet HUITFELDIUS Tom. II. p. 1313. teſte PANTOPPID. l. c. p. 191.

rumque Cantica ſacra lingua vernacula expreſſa majori eccleſiæ commodo ſubſtituerentur, tum quod veritates ipſæ, antehac obſcuratæ atque detectæ, majori cum perſpicuitate (a) dubium an ſoliditate & eloquentia proponerentur atque inculcarentur:

Neque autem hæc ſolummodò *Tauſſani* laus erat, verum etiam, ut ab aliis Evangelica Veritas atque purior doctrina inſtillaretur, omnem navabat operam, quippe cum ubivis ejusmodi commendaret Miniſtros & Paſtores, quos noverat in opere Domini fideles atque præcipuè exorientis Evangelicæ lucis ſtudioſos, ejusque propagandæ cupidos:

In itinere *Tauſſani* Hafnienſi, refertur, eum in civitate Othonienſi quoque veritatis quædam reliquiſſe ſemina, parumque abfuiſſe quin *Canutum Gyldenſtiaerne*, ſummæ auctoritatis virum atque Regni Senatorem in ſuas pertraxiſſet partes, cui nihil penitus obſtabat, niſi quod is auctoritatis præjudicio captus ſibi vix perſuadere poſſet, Eccleſiam per tot ſecula externo ſplendore coruſcam, poſſe eſſe falſam, atque Novam illam, quam præ ſe ferebat Lutherana ſocietas, Religionem poſſe eſſe veram, ſiquidem Religio pariter atque Eccleſia vera debuerit eſſe antiquiſſima. (b)

Neque autem quicquam magis fuit hoc anno 1529. memorabile, quam illud, quod cum *Melchiore Hoffmanno* tum inſtitutum fuit, Colloquium FLENSBURGENSE: Erat *Hoffmannus* ille (c) cujus molimina Fanatica jam alibi à nobis ſunt discuſſa, Magdeburgo A. 1527. in Holſatiam vocatus, ibique Paſtoris *Kilonienſis* munus à Friderico Rege ſibi oblatum obtinuerat; Is igitur, cum regia floreret gratia, nec tamen Evangelii impermixti puritatem ſectaretur, cumque præterea iis eſſet moribus (d), ut in Demegoriis ſuis non tantum multa putidè atque imprudenter effutiret, ſed in publicis etiam ſcriptis turpiter ſe da-

(a) *Bibl. Dan.* T. I. p. 13.
(b) v. PANTOPPID. l. c. p. 193. 194.
(c) vid. *Hiſtor. Reform. Belg.* §. XXVIII. pag. 83. ſq.
(d) vid. MUHL. de Reform. relig. in Cimbria pag. 50. & Ejusd. Oratio de colloq. Flensburgenſi, quæ inſerta eſt *Bibliotheca Danica* Tom. IX. pag. 293. 294.

daret, & nullis licet excultus litteris, celebriores tamen purioreſque Eccleſiæ Doctores atque Miniſtros malignè infeſtaret, tum alii per Lutherum, Amsdorfium, alioſque expergefacti (a), ſemet eidem opponere; Atque, cum ea res ad contentionem veniret, indictus eſt auctoritate Regia, Theologorum conventus, ad quem *Flenopoli* (vulgo *Flensburg*) celebrandum, *Hoffmannus* & ejus adverſarii vocabantur, ſatis ille quidem celebris, ſed in quo tamen, prout Acta teſtantur, unicè tum de S. Cœnæ negotio, fuit actum; Num ſcilicet ipſum Chriſti corpus vere, in, cum & ſub pane euchariſtico præſens, ibi corporis etiam ore perciperetur, num verò dici deberet panem equidem corporis Chriſti figuram habere, ſicque ad Sacramenti omnino morem, corpus quidem Chriſti dici poſſe, neutiquam tamen verum & ſubſtantiale corpus veréque ac proprie dictum eſſe? Huic enim poſteriori ſententiæ inhærebat *Hoffmannus*, ſicque Helveticæ magis quam Saxonicæ ſententiæ videbatur inhærere; At verò, cum is tamen, ab iis qui aderant, de errore non poſſet convinci, ſolum vertere ſedesque ſuas mutare cogebatur, quod equidem, propter reliquas fanaticas quas *Hoffmannus* fovebat opiniones, magno cum Eccleſiæ Danicæ, puſillæ tum adhuc, atque facilè in opiniones enthuſiaſticas prolapſuræ, commodo atque emolumento ſactum fuiſſe, credi poteſt (b):

Unicum illud omittendum non erat inter hujus anni memorabilia, de nova Scripturæ S. Novi Teſtamenti *Verſione Danica*, quæ Antverpiæ hoc anno 1529. prodiit, cura (c) *Chriſtierni Petri*

(a) vid. MUHL. in Orat. citat. pag. 302. ſq.

(b) Acta hujus Diſputationis ſunt edita Witebergæ eodem adhuc anno 1529. cura & auctoritate *Joh. Bugenhagii*, qui & ipſe colloquio interfuerat, & ſunt Geræ Variscorum recuſa A. 1511. à *Chriſtophoro Wilhelmo* à Vallo, vel potius Walpurgero, iisque tum adjuncta eſt Dialogi Hofmannici confutatio & *Jacobi Heggii* palinodia.

(c) Titulum gerit hæc novi teſtamenti editio: *Det nye teſtamente, Jeſu Chriſti ord og evangelia, ſom han ſelf prædikede* &c. i. e. „ Novum „ Teſtamentum, Evangelia & Verba Jeſu Chriſti, quæ ipſe in terra prædicavit & docuit, quæ deinde ſancti ejus Apoſtoli & Evangeliſtæ deſcripſerunt, ea jam in honorem & Gloriam Dei & totius populi uſum „ in Danicum idioma accuratius ſunt tranſlata. „

Canonici antea Lundenſis & apud Archiepiſcopum Lundenſem Cancellarii: Qui eam curabat, erat vir bonus & doctus *Chriſtiernus* PETRI in hiſtoria iſtorum temporum notiſſimus (a) fidus Chriſtierni II. etiam exulis miniſter, & ſincerus Evangelicæ veritatis cum ore tum ſcriptis propagator (b); Quique poſt aliquot peregrinationes in Patriam redux, ultimum vitæ tempus exegiſſe dicitur in pago Zælandiæ *Kirkebelſinge* prope Slagloſiam, ubi per annos quatuordecim, primus Evangelici Sacerdotis munere functus eſt, ibidem mortuus A. 1554.

Scilicet, adverſus illam quam Michaelius A. 1524. procuraverat Verſionem, quod ea non ſatis eſſet appoſita, atque multiplici laboraret obſcuritate (c), calamum ſtrinxerat *Paulus Eliæ*, tum Canonicus Othonienſis; Hac igitur re incitatus *Chriſtiernus Petri*, laudabilem hanc in ſe ſuſcipiebat curam, idque navabat operam, ut ad genuinum linguæ Danicæ genium quam proximè accederet ejus interpretatio (d), ſicque ejus uſus & inde redundans ædificatio eſſet patentior, prouti non minus pollicebatur, ſe Vetus quoque Teſtamentum Danicè exhibiturum eſſe, quod tamen an deinceps factum fuerit, neſcire cogimur. At verò, num præ altera illa Michaelii, quam diximus, hæc Chriſtierni Petri Verſio *Paulo Eliæ* atque ejus ſimilibus placuerit, haud certo conſtat Documento, licet indubium planè ſit, per hanc Novi Teſtamenti Verſionem rei ſacræ per Daniam & vicinas regiones propagandæ, magnum acceſſiſſe adjumentum.

§. CXI. Sed anno inſequenti A. 1530. ingens illud Opus, quod *Reformationis Danicæ* ſtabilimentum non immeritò dixerimus,

(a) v. OLIVAR. in Vita *Pauli Eliæ* pag. 92. 93.

(b) Id, quod varii ab eo tum Antverpiæ tum Malmogiæ, Danico idiomate editi tractatus teſtantur. vid. OLIVAR. l. c.

(c) OLIVAR. lib. cit. pag. 80. ſq.

(d) „ Proinde (hæc ſunt verba Chriſtierni in præfatione) jam novum „ hocce teſtamentum atque Evangelia in linguam Danicam accuratius trans„ tuli, ut à vulgo etiam tanto melius intelligeretur (antea enim multo„ rum erat querela, ſe non intelligere ab aliis editum novum teſtamen„ tum Danicum) ſpero ſtylum hujus verſionis Danicum facilem omnibus „ intellectu futurum, ſi gratiam mihi ulteriorem conceſſerit Deus, vetus „ quoque teſtamentum Danicè interpretari conabor. „

mus, aggreſſus eſt Veritatis Evangelicæ ſtudioſiſſimus Rex FRIDERICUS; Quæ res paulo altius eſt repetenda; Tum enim omnes totius regni Epiſcopos ac Prælatos (a) unà cum præcipuis Lutheranæ doctrinæ defenſoribus ad Comitia HAFNIÆ feſto Nativitatis Mariæ habenda evocavit Rex, quò ſcilicet ipſe unà cum toto Regni Senatu, genuinam illius, quæ Daniam, & ejus ſtatum eccleſiaſticum turbabat, diſcordiæ, naturam accuratius introſpiceret, ac utriusque partis confeſſionem cognoſceret atque penſitaret; Cum enim pervicacius Præſules & reliqui Pontificii Luci Evangelicæ ſerenius emergenti obverterent frontem, & Evangelicorum mores cauſamque, infeſtius criminarentur, opportunius nihil eſſe, ad Evangelicam cauſam ſtabiliendam, augurabatur Rex prudentiſſimus, quam ut ejusmodi cogeretur Conventus, in quo liberè ſuam ventilarent cauſam diſſidentes, anſamque ſubminiſtrarent veritatem enucleatius proponendi atque ſtrictius defendendi;

Ea igitur Comitia cum auctoritate regia publicè indicerentur, erant non pauci ex Pontificiis, qui magna veluti lætitia affecti, jam triumphos canere atque apud ſuos gloriari non verebantur, quod de Lutheranis omnium commodiſſime plenam reportaturi eſſent victoriam, modo nullis occupati præjudiciis accederent Rex atque Proceres Regni, atque non à veritate dudum recepta atque ſtabilita prorſus abhorrerent; Nec deerant, qui id aperto ore ubivis diſſeminabant, ſuisque adeo gloriationibus præoccupare ſtudebant animos ad Reformationem ceteroquin proclives; At verò hi erant ante victoriam triumphi;

Neque tamen Præſules ipſi atque primi Ordinis Epiſcopi, ſuis adeò fidere poterant viribus, ut non externa ſibi expeterent auxilia, quippe cum ingens, in rebus ſacris iisque quæ ad doctrinam fidei ſpectabant, ignorantia plurimorum mentes obſideret, ut ſe minimè pares adverſæ factioni viderent;

Ablegarunt itaque denuò, ut ſuas partes nova virium acceſſione confirmarent, Coloniam, quendam nomine *Georgium Lampſing* (b), Can-

(a) Ita OLIVAR. in Vit. *Pauli Eliæ* pag. 113.

(b) *Alb.* THURÆ Infant. & puerit Acad. Hafnienſ. p. 45. apud Olivar. l. c.

Cantorem Aarhuſienſem, ut ex iſta urbe Ariſtotelicos Doctores, Magiſtros ac Monachos, qui & eruditione valerent & in arte diſputatoria eſſent exercitati ſatis, in Patriam ſecum adduceret, publico Hafnienſi concilio interfuturos; Neque tamen eos adeò multos tum adduxiſſe conſtat, qui hanc dubiam diſputationis aleam ſuſtinere vellent; Inter eos verò qui acceſſerant è Germania, præcipuus fuiſſe dicitur quidam cui nomen STAGEFYR, Doctoris titulum qui gerebat; Inter Danos autem, quibus adverſus Lutheranos diſputandi demandabatur negotium, eminebat *Paulus* ELIÆ, qui plures alios ſibi adjunctos habebat, quorum nomina recenſet HUITFELDIUS (a) A partibus verò Lutheranorum ſtabant *Johannes Tauſſanus*, *Petrus Laurentii* Malmogienſis, acris ingenii vir, *Franciscus Wormordus*, *Olaus Chryſoſtomus* (Guldenmund) *Nicolaus Martini*, *Johannes Olai*, *Jacob Skiönning* Viburgenſis, *Georgius Johannis* (b), *Martinus Hegelund*, Aalburgenſis, *Petrus Thomæ*, Sallinganus, *Petrus Johannis*, *Andreas Liung*, Landscronenſis, *Chriſtianus Schrokkius* Aſſenſis, *Johannes Niellius* Falſterbogienſis, *Tycho Chriſtianius*, *Andreas Mathiæ*, *Andreas Niellius*, *Mathias Niellius*, *Jacobus Yſtadenſis*, *Erasmus* Trelleburgenſis & *Niſſius Chriſtiani*, viri clari, & à Rege dudum conſtituti, ſed à Pontificiis deſpecti & contemtim habiti, Paſtores.

Igitur cum hi præcipuè eum in finem conveniſſent, ut de controverſis fidei articulis, inſpectante Rege & Regni Senatoribus publice diſputarent, nihil ſibi prius aut eam in rem aptius agendum eſſe videbant Evangelici Doctores, quam ut *Fidei* ſuæ *Confeſſionem* & ſcripto conſignarent & in ipſis hiſce Comitiis exhiberent; Ea res cum *Johanni* TAUSSANO cæterorum anteſignano, commendata atque ab ipſo perfecta eſſet, is ſuo & Fratrum nomine *Doctrinæ* à ſe hactenus traditæ *Summam* quadraginta tribus articulis comprehenſam Regi & Ordinibus exhibere, atque in ea, quam omnia ex puriſſimo ſcripturarum ſacrarum fonte ſibi ſuisque eſſent hauſta, manifeſtum facere ſatagebat; Quippe cum „ non aliam ad ſalutem regulam hominem Chriſtianum aſ- „ ſe-

(a) Pag. 1322. cf. PANTOPPID. l. c. pag. 209.
(b) PANTOPPID. pag. 210.

„ ſereret habere, quam ſolam Chriſti doctrinam, quæ eſt Sacra
„ Scriptura; Neque aliam, agnoſceret ſapientiam aut ſatisfac-
„ tionem quam Chriſti meritum, pœnam, ac mortem; In his
„ enim eſſe Satisfactionem pro peccatis noſtris omnibus, affir-
„ mabat, Cerimonias externas non equidem omnes eſſe rejicien-
„ das, ſed eas tamen, quæ cum Verbo Divino pugnant, quæ-
„ que homini ſanctitatis aliquid attribuere putantur. (a) Eccle-
„ ſiam veram non eſſe niſi ſanctorum communionem, eorumque
„ omnium qui Deo ejusque Filio vera fide inſerti ſint; Aliam
„ particularem, quam etiam illa externe ſancta & illuſtris vi-
„ deatur, nihili faciendam eſſe, cum ea ſæpenumero adverſa ſit
„ veræ Eccleſiæ, & damnet, quibus Deus benedicit, rejiciat,
„ quos Deus recipit, hæreticos proclamet, qui ſana docent,
„ quique hominum lapſus & peccata coarguunt ac caſtigant;
„ Fictitias hominum benedictiones & indulgentias eſſe coram
„ Deo maledictiones. Sacramenta eſſe duo, plura qui inducunt,
„ eos præter Scripturam id facere. Matrimonium, uti à Deo
„ eſt inſtitutum, ſanctum eſſe & honorabile, atque in eo honeſte
„ vivere, veram eſſe coram Deo caſtitatem, illud vero viris fe-
„ minisque interdicere ſub ſpecie caſtitatis, non Dei, ſed Dia-
„ boli doctrinam eſſe; Vota monaſtica eſſe inania: Verum Dei
„ cultum non conſiſtere in externis cantibus, miſſis, vigiliis,
„ templis, raſuris, cucullis, unctionibus &c. Sed in adoratio-
„ ne Dei in ſpiritu ac veritate, quod eſt, corde credere & ore
„ confiteri unum Deum ac J. C. Servatorem noſtrum; Veram
„ Chriſti Miſſam eſſe Jeſu Chriſti pœnarum ac mortis comme-
„ morationem, in qua ejus corpus editur ac ſanguis potatur in
„ certum pignus, quod ejus nomine peccatorum remiſſionem
„ obtineamus. Ubi ea celebratur, ibi etiam hominem Chriſtia-

Bbb „ num

(a) Ea Confeſſio lingua Danica conſcripta, ab HUITFELDIO inſerta eſt Chronico Danico Tom. II. p. 1322. ſed in Latinam linguam à Joh. PONTANO converſa legitur in Henr. MUHLII comment. de Reformatione Religionis in Cimbria p. 133. ſq. In Germanicam verò eandem tranſtulit PANTOPPIDANUS, ſuæque Hiſtor. Ref. in Dania inſeruit pag. 211 —— 224. Unde eam depromere atque Latinam Pontani Verſionem eidem à latere adjicere, et Documentis noſtris ad hoc Volumen Num. XXVII. inſerere, judicavimus opportunum.

„ num debere utriusque partis eſſe participem, corporis in pa-
„ ne, & ſanguinis (a) in vino, in commodum ſui ipſius, tan-
„ quam viventis; Quum è contra, illud quod pro vivis ac mor-
„ tuis offertur in Miſſis ſacrificium ſit ridiculum. Hominum
„ merita qualiacunque, Indulgentias, aliaque talia nihil apud
„ Deum valere, nec quicquam ad ſalutem noſtram poſſe, quod
„ Monachi perſuaſum voluere. Non alios dari vel Epiſcopos
„ vel Sacerdotes quam Verbi Miniſtros, & horum eſſe, non
„ curare res mundanas, multò minus belligerare, aut militiæ
„ præeſſe, præſidere in judiciis etſim. quin potius, eos mun-
„ danæ poteſtati ſubditos eſſe debere in omnibus, quæ Deo ejus-
„ que decretis non adverſantur: Confiteri equidem nos coràm
„ Deo ejusque filio noſtra debere peccata, veniam delictorum
„ precantes, ſed eam quæ hactenus obtinuerat auricularem con-
„ feſſionem, eſſe hominum inventum, eaque propter rejiciendam.
„ Omnes fideles in Chriſto Jeſu eſſe Sacerdotes, in quantum ſe
„ Deo gratam ac viventem exhibent victimam, doceant & orent,
„ ſed ex his conſentiente Eccleſia eligi debere Verbi præcones
„ & rerum ſacrarum adminiſtratores; Monachos autem omnes
„ otioſos, non eſſe dignos qui fruantur beneficiis eccleſiaſticis.
„ Præſtare etiam, (ut omnis vitetur ſuperſtitio) in Eccleſiis nul-
„ las omnino eſſe Imagines (b), idque propter ſimplices, qui iis
„ facile in devium abripi poſſunt ſenſum. Eccleſiæ Caput ac
„ Pro-

(a) Non diffitemur, hæc aliquanto dilutius à PONTANO, præclaro ceteroquin Danorum hiſtoriographo, non tam Lutheri placitis quam Evangelico-Reformatorum partibus addicto, eſſe converſa; Unde is vapulat *Barth. Botſacco*, *Henrico Muhlio*, & cumprimis *Marco Woeldicke* Doctoribus Lutheranis, quaſi mala fide, quam tamen ab eo procul fuiſſe varia alia arguunt, egiſſet, ipſumque Confeſſionis ſenſum mirificè invertiſſet, cum tamen advertere debuiſſent Viri Docti non adverſus Zwinglium & ejus fidei conſortes, ſed adverſus Pontificios, Evangelicæ doctrinæ ſummam propoſuiſſe *Tauſſanum*, quem hujus Confeſſionis Auctorem, alioquin ne quidem à Reformatorum placitis in hac cauſſa alienum fuiſſe, jam notavit RESENIUS in Luthero triumphante ad A. 1539. conf. *Biblioth. Dan.* Tom. I. pag. 28.

(b) Additur quidem Num. XLII. *non propter rectè informatos & genuinos Chriſtianos, quibus nullum inde damnum, ſi vel maximè retineantur*; Sed hæc *Pontanus*, notante MUHLIO l. c. p. 140. omiſerat.

Digitized by Google

„ Protectorem eſſe ſolum Chriſtum, neque præter eum, aliam „ aliquam creaturam ſive in cœlo ſive in terra, & ab hoc capite „ in omnia membra i. e. in omnes verè Chriſtianos vitam ſalutem ac ſanitatem promanare. „

§. CXII. Neque autem ſolùm à partibus Evangelicorum, ſed & â partibus Pontificiorum quoſdam conſignatos accepimus articulos, qui equidem non eam quam profitebantur doctrinam, præ ſe ferebant aut adſtruebant, quippe quam nulli amplius examini, nedum Regis & Procerum Regni ſubmittendam eſſe judicabant, quam potius adverſariorum quos opinabantur errores exhibebant; Quos per modum Libelli ſupplicis (a) Regiæ Majeſtati offerebant, atque ut ex officio Rex, cum illis qui tales foverent ac diſſeminarent errores, procedere velit, eundem impenſe rogabant, atque expetebant, ut vel ea reprobarent Evangelici vel probarent, atque ſi in eorum probatione deficerent, id quod æquum ac juſtum eſſet in ipſos ſtatueretur; Neque id tantum, ſed & rogabant, vetaret Rex, ne quis eorum ante litem dijudicatam ſine præſtito vadimonio, pedem Hafnia (b) moveret, ſe enim ita pro Eccleſia ſancta eſſe decertaturos, atque ſcripto & ratione adverſariorum conamina eluſuros eſſe, ut niſi perſpicuè ex Scriptura & omni Jure oſtenderent, Evangelicos ita dictos à fide vera deſciviſſe, &, niſi id dilucidè demonſtrarent, ut Judices omnes impartiales id faſſuri eſſent, etiam perlubenter cauſâ velint cadere, atque in eorum placita tanquam victos tranſire, quod tamen & ipſi ab adverſæ factionis hominibus exigant, ubi cauſa eorum vi & robore deprehenſa fuiſſet inferior.

Rex, ſimulac hunc accuſationum catalogum receperat, eundem tradi curabat *Johanni Tauſſano*, atque ejus aſſeclis, quo ſingulas adverſariorum imputationes diluerent; Hi igitur confeſtim congregati, diligenter cumulateque ſuos articulos & expoſuerunt & vindicarunt, & in quantum illæ adverſariorum imputationes veræ eſſent, in quantum vero minus, apertè declararunt, eos-

(a) Eum libellum ſupplicem lingua Germ. exhibet PANTOPPID. l. c. p. 224. ſeq. Ipſos autem articulos errorum atque etiam Evangelicorum reſponſionem Documentis noſtris Num. XXVIII. inſeruimus.

(b) PANTOPPID. l. c. p. 224.

eosque in formam libelli apologetici (a) Regi obtulerunt; In his inter alia de *Libero arbitrio* ad articulum *quintum*, ita ſuam profitentur fidem: „ Quid in noſtræ libertatis arbitrio ſit, experientia „ quotidiana ſatis evincit, quocircà ex S. Scriptura edocemur, „ quod naturà Cœci ſumus, nec Deum verè, cujusmodi ſit, ag- „ noſcamus Joh. IX. Quomodo igitur eum Deum rectè colere „ queamus, quem naturà non agnoſcimus? Ideoque Paulus ait „ Deum in nobis quod bonum eſt, non ſolum perficere, ſed etiam „ in nobis voluntatem, quæ ad bonum fert, creare; Unde & „ Chriſtus ait, neminem ad ſe venire, niſi à Patre trahatur &c. „ Dominus Deus nos in prima creatione ita condidit, ut agere „ aliquid poſſimus, nimirum edere, bibere, ſtare, ambulare, & „ alias ejusmodi exſequi actiones naturales; At, ubi nobis ſolis „ fidimus ac ſtamus, ſtatim ea ipſa Deo minus placent, quia „ arbor mala ferre bonos fructus nequit Math. VII. Opus ita- „ que, ut ex nobis novam creaturam conſtituat Deus, quæ non „ ſe ipſa ſed Deo nitatur. Phil. IV. „

Ad articulum *decimum nonum* autem, „ veriſſimum eſſe, regerunt, quamvis non omnibus hoc effatum placeat, Miſſam non „ eſſe offertorium, ſed memoriam tantum ac reminiſcentiam ejus „ ſacrificii, quod in cruce Chriſtus ſemel perfecit, Luc. XXII. „ Ad articulum *viceſimum ſecundum:* „ Iterum iterumque, dicunt, „ agnoſcimus ac profitemur vigilias omnes, preces ac miſſas pro „ defunctis, eſſe vanas nec ullius momenti &c. „

Hoc maxime pacto cum inſtructus eſſet controverſiæ ſtatus, nihil amplius quam ut ad ipſam diſceptationem venirent partes, reſtare videbatur; Tum verò, eadem fermè ratione modoque, uti in *Hiſtoria Reformationis Suecicæ* (b) vidimus, graviſſima de duabus quæſtionibus præliminaribus contentio eſt exorta, inter Pontificios tergiverſantes & Evangelicos propoſiti tenaces;

(a) Hanc Declarationem Apologeticam ſe alia occaſione ex Danico in Germanicum transfuſam exhibiturum eſſe pollicetur PANTOPP. in Hiſt. Ref. Dan. p. 232. Ipſam vero ad articulos reſponſionem inter Docum. ex MUHLIO retulimus Num. XXVIII. ſub lit. B.

(b) vid. *Hiſtor. Ref. Suecic.* §. LXXXIX. p. 309. 310. & §. LXXXV. pag. 295.

naces; *Prior* erat, quâ linguâ ſuſcipienda eſſet Diſputatio? Pontificiis Latinam, Danicam verò Evangelicis urgentibus. *Poſterior* erat, de Judice controverſiarum, quisnam ad definiendam hanc contentionem pro Judice eſſet agnoſcendus? cum Evangelici Verbum Dei & exinde Regem, Senatum & populum univerſum, Pontificii autem Papam Romanum, aut Generale ſaltem Concilium Judicem ſibi depoſcerent.

Neque ſanè mirum, quod Latinam cumprimis eligerent Pontificii, multis terminis ſcholaſticis & ſophiſticationibus obnoxiam, quibus tanquam totidem elabendi rimis ſibi cum ſuis ſemper ſpondere poſſent victoriam; Accedebat, quod Evangelici ſuam Confeſſionem Danicè jam exhibuiſſent, ſicque nunc novo illo labore gravarentur, eam in Latinum ſermonem transferendi, quando non una de verbis & eorum translatione moveri poſſet vitilitigatio; Præterquam, quod illi quos in auxilium ſibi Colonia arceſſiverant, Doctores ſcholaſtici & moroſophiæ Papiſticæ promachi, cum Danicam non callerent, majori cum pompa, ſi Latinè res ageretur, in ſcenam prodire, atque eam, quam ipſi Dani, quod ſeſe propter ignorantiam huic fortunæ committere non auderent, nequibant, cauſam in ſe ſuſcipere totamque diſputationem in ludibrium convertere poſſent.

Cum è contrario, Evangelici magis è re ſua ac veritatis arbitrarentur, noto ac vernaculo ſermone cauſam ſatis jam ſcripta confeſſione inſtructam, continuare, quomodo omnium optimè illas de verbis & de verborum translatione, frivolè movendas effugere poſſent contentiones; Præterquam, quod magna Procerum pars, itemque populus in his Comitiis congregatus, etiam peregrinum ſermonem nec intelligere, nec ipſam adeò rem ad rationis aut ſcripturæ trutinam exigere, aut ad animum applicare aut dijudicare poſſet, uti par erat, cum religio tamen & ejus reformatio pertineret ad omnes.

Sed &, cum permulti intereſſet, coram quo judice res ageretur, Proteſtantes in rebus fidei nullum alium agnoſci debere, rectè urgebant, controverſiarum Judicem, quam ipſum DEUM in Verbo ſuo loquentem, proximè tamen etiam, Regiæ Majeſtati, itemque Proceribus regni, quinimò, quibusvis Auditoribus

 com-

Digitized by Google

competere aſſerebant judicium, de eo, quænam pars cum ipſa Scriptura S. ejusque dictaminibus conveniret, quænam vero ab ea deviaret? Cum ex adverſo Pontificii, non ſolum Scripturæ ſenſum à definitionibus Conciliorum & conſenſu Patrum dependere, ſed & ultimo loco ad PONTIFICEM Romanum tanquam ſummum & ultimum Judicem recurri debere, ſtatuerent.

Cum igitur neutra partium ſuà cedere vellet ſententiâ, præter omnem opinationem abrupta eſt Diſputatio, Pontificiis ab una parte, Lutheranos eſſe hæreticos, ſchismaticos, homines nauci etſim. qui nec digni eſſent, quibuscum manus ſuas confererent Epiſcopi, calumniantibus, & ab altera tamen parte, de (neſcio qua) vi ſibi illata (a) conquerentibus, quaſi per eos, quos armata manu ut Regiam Majeſtatem tuerentur, adeſſe conſpiciebant, milites, circumventi fuiſſent, ne liberè ſententiam dicere potuiſſent; quandoquidem ipſum Regem quoque hæreticis experti fuiſſent faventem: Dum Proteſtantes non minus de Pontificiorum tergiverſatione conquerebantur, &, quod ſe pariter atque Regem, Regnique Proceres, totamque populi concionem ludos facerent:

§. CXIV. Igitur, cum re infecta diſceſſum eſſet, & Evangelicis tamen nova anſa daretur, has ſuas exhibendi querelas, eos duodecim exhibuiſſe propoſitiones (b), atque in iis denuò Pontificiorum errores coarguiſſe accepimus; Quas propoſitiones ſi dixerimus eximiam *Reformationis Danicæ* Apologiam continere, nihil quod non prudentioris Lectoris judicio ſemet approbaturum ſit, proferemus: Eæ verò ita ſe habent

1. Sciat Clementia pariter atque Majeſtas Regia, nos nullo modo de Sancta conqueri Eccleſia; Quin imò etiam, Dominos hoſce (Sc. Epiſcopos) agnoſcimus nobili genere & honeſto loco ortos, viros bonos, atque ad politicas conſultationes habendas ſatis aptos: Sed hæc noſtra eſt prima & potiſſima querela, quod nomen Epiſcoporum gerant, ſine ut ullo modo Epiſcopali munere & officio, juxta Scripturam Sacram fungantur.

2. Non

(a) PANTOPPID. l. c. p. 235.
(b) Has nobis lingua Germanica ſuppeditat PANTOPPID. Hiſt. Ref. in Dan. pag. 236. ſq.

2. Non ſolùm enim ipſi haud concionantur, ſed & in ipſorum diœceſibus chriſtianos & doctos conſtituere concionatores negligunt, ad quod tamen, vi officii ſui, & ejus, quam Majeſtatis veſtræ cum mandato tum receſſui (a) debent, obligationis, tenentur.

3. Quin potius, ſtupidis, indoctis & profanis quibuscunque hominibus, illud concionandi munus demandant, qui fabulas, hominum inventiones, monachorum ſomnia, & hypocriticas anileſque nugas & gerras populo Chriſtiano, pro more Papiſtarum, proponunt.

4. Neque etiam alios inaugurantur Paſtores, quam qui juramento ſe obſtringunt, ſe vetera illa atque obſoleta ſine ulla mutatione velle retinere.

5. Calumniantur verò & perſequuntur, cum verbis tum factis, eos, qui Evangelium annunciant, quique mendacia eorum, hypocriſin, falſique nominis devotionem & zelum coarguunt.

6. Dum ingens Monachorum & Nundinatorum Indulgentiariorum colluvies Evangelio obnititur, & ejus lucem apud ſimplices obtenebrare & extinguere non veretur.

7. Hi ſunt, qui populum bonis & argento eousque emungunt, ut ne pauperibus quidem ipſis debitæ porrigi poſſint eleemoſynæ, ſine quibus ii tamen ſuſtentari non queant.

8. In Baſilicis & monaſteriis eorum, ingentibus allecti beneficiis, curant Miſſas idololatricas, & cantiones iisdem convenientes impias, cum tamen potius Conciones & Lectiones in uſum plebis eſſent habendæ, cultusque divinus ad ejus captum foret adminiſtrandus:

9. Eccleſias ſuas malè partiuntur inter Canonicos, Nobiles, & alios, qui nullum populo ſervitium exhibent; Quid? quod & uni ſæpenumero ſex ſeptemve eccleſias curandas committunt, modo ut is inde diteſcat.

10. Etiam ſibimet ipſis variarum eccleſiarum reditus aſſervant, dum ſcribis ſuis & lectoribus (qui non niſi ex libris conciones prælegunt) aliisque pauperioribus clericis, tanquam ſervis utuntur, qui ſacro fungantur miniſterio.

11. Con-

(a) Receſſum in Comitiis Othonienſibus conſtitutum arguunt.

11. Contrariantur verò & Sacræ Scripturæ & Legibus Eccleſiaſticis & Æquitati naturali, dum populo non permittunt Chriſtiana libertate frui, atque juxta Virorum doctorum & piorum conſilium, ſibimet ipſis eligere Concionatores Evangelico-Chriſtianos.

12. Sacerdotibus interdicunt matrimonia (etiam poſteaquam in Othonienſi receſſu id liberum ipſis eſt factum,) qua re plurima eorum pars & ſcortationis & adulterii crimine rea fit: Quales verò ex ipſis quidam ſint, de eo ſuperſedemus.

His utcunque exhibitis, uti Pontificii viribus inferiores (a) cauſam deſeruiſſe, ſeque certaminis aleæ ſubtraxiſſe cenſebantur, ita Regia auctoritate Decretum eſt, „ ut Evangelici divinum „ Verbum liberè deinceps ac publice annunciarent, donec finis „ litibus per generale totius Chriſtianismi concilium imponere„ tur, dum interim (b) ſuam utrique parti protectionem Rex non „ denegaret; „ Ea res, & quod præter opinionem Pontificiis os obturaretur, *Johanni* TAUSSANO Senatum egreſſo, anſam ſuppeditabat ea proferendi verba, quæ is abinde in Symboli vicem uſurpavit: *Ægyptus Homo eſt, non Deus fortis.* Cæterum, ex eo Decreto ſimul illud colligitur, quantum in Dania decrementi jam illo tempore cepiſſet cleri Pontificii auctoritas, tantum ſcilicet, ut Rex eodem hoc anno non dubitaverit Epiſcopum Othonianum JANUM ANDREÆ BELDENACK in jus vocare, & per conſtitutos è Procerum & Epiſcoporum ordine Judices, ſententiam in eum ferre, ut nempe tres Marcas Danicas (c) ſolveret, quæ mulcta apud Danos perquam ignominioſa cenſetur, non pretii quidem ſed conſuetudinis ergo. Intereà tamen, quod Regi, ab Epiſcopis in articulorum ſuorum præfamine fuiſſet

(a) Verba codicis cujusdam antiqui manu Papiſtica ſcripti apud *Pantoppidanum* p. 239. ita ſe habent: „ A. 1530. in Feſto viſit. Mariæ, ce„ lebrata ſunt Hafniæ Comitia ſolennia, ad quæ vocati fuerunt cum or„ thodoxis Epiſcopis & Presbyteris etiam Concionatores Lutherani, hoc „ animo, ut ſub judice vulgo, res univerſa tranſigeretur, Lutheranis „ victoribus. „

(b) OLIVAR. in Vita PAULI ELIÆ p. 115.

(c) Hujus ſententiæ conſpectum è Bibliotheca Foſſiana ſuppeditat OLIVAR. l. c. p. 116.

Digitized by Google

fuiſſet exprobratum, eum contra fidem in Capitulatione Regia datam, Lutheranis & Lutheranæ factioni patrocinari, ad id, convenienter iis, quæ jam in Othonienſi receſſu ab ipſo fuerant propoſita, reſpondebat: „Se nec Lutherum nec hominum quen-„ quam reſpicere (a) ſed eos ſolos defendere quos Veritati divinæ „ noſſet addictos, ad quod non minus obſtricti ſint Epiſcopi, ſive „ jam ea Veritas à Romanis ſive à Luthero eſſet prolata, cum „ veritatis ſtudioſo perinde eſſe deberet, Lutherumne an alium „ quendam haberet auctorem: „

§. CXV. Certè ab hoc tempore ſemper adauctus eſt Evangelicorum in Dania numerus, deſerta ſunt, reditibus eorum ad ſcholas erigendas & pauperes ſuſtentandos præcipuè adhibitis, monaſteria & templa ſuperflua, quædam etiam tumultuoſè á plebe deſtructa; Apud *Hafnienſes*, *Ripenſes*, *Faaburgenſes*, *Aſſenſes* atque alios, Monachi relictis cœnobiis vel Evangelio ſe mancipabant vel ſaltem diſcedebant (b), atque corraſis quantumcunque poterant nummis, aliorſum divergebant; Rex verò, ne in tanta rerum innovatione ſibi quid inopinati accideret, per clandeſtina Epiſcoporum conſilia, rebus ſuis melius conſulere non poſſe facilè conjiciebat, quam, ut cum Principibus Evangelicis arctiorem contraheret amicitiam, mutuumque cum iis fœdus pangeret, inprimis, cum ad id quodammodo videretur invitari, per eos qui nuper *Smalcaldiæ* (c) quò ſe adverſus omnem Papiſticorum hoſtium vim (d) communirent, convenerant Principes, ſiquidem in eo conventu quoque Landgravius Haſſiæ in ſe receperat, ut cum Friderico Daniæ Rege ageret, eundemque ſibi ſocium adjungeret; Sic enim ipſe, jam inde à principio anni 1531. commodiſſimam occaſionem ſe ſuumque regnum defendendi ſibi da-

 tam

(a) PANTOPPID. l. c. p. 239.

(b) PANTOPPID. l. c. p. 240.

(c) SECKENDORF. ad A. 1530. Lib. III. Sect. I. pag. 2.

(d) Certè totum illud fœderis Smalcaldici inſtitutum eò tantum ſpectabat, ut vim vi repellerent, atque ſibi pro viribus & facultatibus cum aliis cauſæ conſortibus, mutuò ſubvenirent, id quod ex eorum temporum Actis à Sleidano & aliis evolutis, ſatis conſtat.

Digitized by Google

tam ratus, in Fœdus ab Evangelicis Principibus (a) ſibi oblatum tranſiit, prouti hæc ejus Receptio d. 20. Januarii 1532. in urbe Lubecenſium ratificata fuit ſolenniter:

Dici verò non poteſt, quantum abinde ſerenior Evangelii lux inter Danos fuerit exorta, qui jam non ſolùm propria ſua lingua Scripta Novi Teſtamenti legebant, & Pſalmos Davidicos, ſed & indies, novos Verbi divini Interpretes & Evangelii Præcones linguâ vernaculâ viam ſalutis aperientes accipiebant, ſicque de iis, quæ ipſos antehac latuerant, ita informabantur, ut ſimul ad hanc lucem, ut ſuas componerent actiones, inſtituerentur, & quantis in tenebris hactenus delituiſſent, perſpicerent:

Quomodo in *Jutia* atque cumprimis apud *Scanderburgenſes* & *Aarhuſenſes* non ſine tumultibus tamen acta res fuerit, exponunt Danorum Annales (b); Quid apud *Hafnienſes* circa Imagines & earum deſtructionem fuerit actum, non minus eſt notum. (c)

Inter alios autem Pontificiorum errores à Lutheranis taxatos (d) erat MISSA, quam, articulo inter commemoratos duodecim octavo, *Idololatricam* appellaverant; Ea res, mirum in modum *Paulum* ELIÆ ſæpe jam commemoratum commovit, ut is quoque ad mandatum Epiſcoporum reliquorum, in ſe ſuſciperet laborantis Miſſæ defenſionem, ederetque hoc eodem anno 1531. ad Conſules & Senatum civitatis Hafnienſis de Sancta Miſſa ejusque uſu libellum, ſub tit. *Inſtitutio brevis de Sancta Miſſa adverſus novos ejus oſores*, *cum additamento*, *auctore Paulo Eliæ:* In quo libello, uti, diſſimulatis fere iis quæ in Comitiis Hafnienſibus alioquin acta erant, is audaciæ arguere non veretur Lutheranos, quod dogmata ſua adhuc defendere & ex Scripturis probare ſuſtineant, ita contumelioſis verbis ſtatim in ejus principio magna minatur: „Civium Hafnienſium plurimi magnopere mirati ſunt, „quare nondum reſponſum redditum ſit ſuperbis provocationi- „bus,

(a) SECKENDORFF. Lib. III. §. XXXI. pag. 89. it. PANTOPPID. l. c. p. 241.
(b) PANTOPPID. *Hiſt. Ref. Dan.* p. 242.
(c) PANTOPP. l. c. p. 246.
(d) OLIVAR. in Vita *Pauli Eliæ*, pag. 116. ſeq. cf. PANTOPPID. p. 249. ſq.

„ bus, propoſitis à veſtræ civitatis Doctoribus, quos vocatis „ *Evangelicos Concionatores*, quæ cum quotidie plebi veſtræ pro- „ ponantur, cum admonitione ſincera & ſevera comminatione „ de corpore & anima ſimul perdenda; Tota autem hæc Refor- „ matio infirma eſt & falſa, quà ſub æternæ ſalutis ſpecie ple- „ beculam fallunt. „ Deinde inſtituti rationem (a) exponit, rogans, „ ut hæc ſua inſtitutio Lutheranis concionatoribus tradatur, „ quorum adeóque reſponſum literis conceptum depoſcit. „ Sequitur ipſa de *Miſſa* tractatio, ſex omnino capitibus comprehenſa, quorum *primum* quærit, an & in quo ſenſu *Miſſa* vocari queat ſacrificium? *ſecundum*, an uſitata in Miſſæ celebratione ſanctorum invocatio ſit licita? *tertium*, an ordinationi divinæ & inſtitutioni Chriſti adverſetur, quod ſolus ſacerdos accipiat ſacramentum, *quartum*, an corpus Domini ſtatim in conſecratione diſtribuendum, an verò ſeponendum ſit & adorandum? *quintum*, an verba conſecrationis ſonorâ voce an verò muſſitando efferenda? *ſextum*, utrum in Miſſa pro equis, pecoribus, ſuibus, anſeribus, aut gallinis orare ſit licitum. Tandem, novo ad lectorem alloquio librum concludit, in quo *Johannem Tauſſanum* ad pugnam provocare non dubitat, contendens, ut Magiſtratus eum ad reſponſum & quidem Latinâ potius quam vernaculâ dandum, compelleret.

Neque verò etiam TAUSSANUS ullàm tum facere moram, quin ad hunc *Pauli Eliæ* Tractatum de Miſſa Papiſtica, adornaret Reſponſum (b); Eratque, illud prius etiam, quam Pauli tractatus publicaretur, evulgatum, unde nova Paulo dabatur anſa, adverſus illud quoque, ſub finem ejusdem illius tractatus, quem modo commemorabamus, inſurgendi, ſed ita tamen ut pleniorem eum refellendi laborem ſibi in aliud tempus reſervaret, quando ſe non ſolùm *uberiorem ad objectiones Tauſſani reſponſionem, & in uſum ſimplicium inſtitutionem* editurum eſſe (quod num unquam præſtiterit (c), neſcimus) minatur, ſed & addit, „ ſin hæc *Tauſſano* non ſatisfecerint, at ſatisfacturam eſſe *Epiſcoporum & Præ-*

Ccc 2 „ *la-*

(a) OLIVAR. l. c. p. 120.

(b) Cujus tamen quod poſterior pars ſolùm Malmogiæ 1531. 4. prodierit, notat OLIVAR. l. c. p. 122.

(c) OLIVAR. l. c. p. 135.

Digitized by Google

„ *latorum totius Daniæ Reſponſionem* brevi prodituram; ſin neque „ hæc ſuffecerint, omnia ſaltem peroraturam eſſe, edendam eorun- „ dem nomine, *Chriſtianæ Religionis Explicationem*; „ Sed, neque hunc ultimum Tractatum unquam prodiiſſe conſtat; Alter tamen ille Liber, cleri nomine editus, anno ſequenti 1532. prodiit, & Linguâ quidem Danicâ, habuitque ſcriptorem eundem illum *Paulum Eliæ* (a); Contenta ejus & inſtituti rationem non melius cognoſcemus, quam ex nova Operis Inſcriptione, quæ Præfationi proximè ſubjuncta comparet, atque ita ſe habet. „ Totius „ Regni Daniæ, Epiſcoporum ac Prælatorum Apologia contra „ antichriſtianum Reſponſum, quo novi Doctores, ita dicti Con- „ cionatores Evangelici, ſe defendere voluerunt adverſus 27. ar- „ ticulos, quos illis oppoſuerant Epiſcopi ac Prælati, in comi- „ tiis quæ habita ſunt Hafniæ anno 1530. menſe Junio. „ Siquidem inde conſtet, hunc librum præcipuè Reſponſioni illi (vid. §. CXII.) quam Evangelici ad articulos Pontificiorum 27. adornaverant, quamque in formam libelli Apologetici, Regi obtulerant, fuiſſe oppoſitum. Enimverò, uti hic à Pontificiis Evangelicorum ad illos articulos Reſponſio exagitatur, ipſique articuli ſi pote defenduntur, ita toti in eo ſunt occupati Epiſcopi, ut erroris arguant, omnibusque exoſam reddant doctrinam Lutheranam, omnem verò à ſe culpam amoliantur, inſtitutis novis veluti lacrimis & querelis de comitiis ſuprà memoratis: Conqueruntur enim, „ ſecurum ſatis aut habendo colloquio idoneum locum Hafniam „ non fuiſſe, nec ſibi non ſuſpectos fuiſſe Judices, partium quip- „ pe ſtudioſos; „ Provocant ergo, hinc ad Romanæ ſedis auctoritatem (b), inde ad Generale totius Chriſtianiſmi Concilium.

Nec multò poſt, *Jacobus* RONNOVIUS, Antiſtes Roeſchildienſis, aſtuto ſatis ac malefido conſilio, quandam meditari *Reformationem*, quamvis religioni inſtauratæ inimicus eſſet, videri volebat, eaque de re quoddam conſignare *Schema*, illudque Friderico Regi exhibere; In eo, *primò* quidem ſe curaturum,

(a) Titulus libri eſt *Menige Danmarkis Riges*, &c. id eſt, *Totius Regni Daniæ, Epiſcoporum ac Prælatorum ad articulos Lutheranos Reſponſum.* cf. Olivar. p. 137. ſq.

(b) PANTOPPID. l. c. p. 250. & OLIVAR. l. c. p. 139.

rum, ut ſuæ ditionis parœciis pii doctique præficerentur Eccleſiaſtæ, utque omni modo Verbum Dei abundanter inter ipſos habitaret, pollicebatur; Interea *ſecundò* Regem orat, ut Cathedralem Eccleſiam Hafnienſem divæ Virgini ſacram, ſive Franciſcanis, ſive qui à Spiritu S. nomen habebant Fratribus, traderet, quippe quibus & concionandi pure & peccata corripiendi ſeverè munus incumberet: Deinceps, *tertiò* non renuebat quandam in externis ceremoniis emendationem, modo Miſſa, ceterique cultus publici ritus, haud abrogarentur, ſed in priſtino retinerentur honore, atque inprimis, ut Officia & Cantus, non populari, ſed Latina lingua obirentur, ne vel illa vileſceret, vel ipſe Ordo Eccleſiaſticus inde quidpiam caperet detrimenti. Etiam *quartò*, ne altaria vel reliqua ædium ſacrarum ornamenta ſuſtollerentur, aut ulla ratione violarentur, à Rege petebat. Porrò, *quinto*, cum ex Majoribus ejus quidam, nomine Petrus, Cathedralis Eccleſiæ Hafnienſis Canonicis inſuper ſex eccleſiarum extra urbem ſitarum reditus aſſignaſſet, hi verò reditus ipſis ademti eſſent, volebat, ut, qui iis jam gauderent, imponeretur annua quædam Canonicis hiſce ſolvenda penſio: Utque *ſextò* Sacerdotibus Hafnienſibus, Canonicis & Vicariis, illud à Magiſtratu Hafnienſi debitum non denegaretur ſalarium, in cujus gratiam hi nuper admodum prædia quædam (a) ſuburbana civitati Hafnienſi ſub ipſa Regis conceſſione, & Lagonis Urne Epiſcopi Zelandiæ ſuaſu & auctoritate conceſſerant: *Septimò*, ne, novis illis concionatoribus amplius concederentur literæ regiæ, aut ulla alia poteſtas in ædes ſacras irrependi, easque ſibi appropriandi: Quodſi verò, *octavò*, in ſuarum parœciarum concionatoribus eorumve doctrina vel vita & moribus eſſent aut corrigenda aut emendanda, ea ut ſibi tanquam ordinario Epiſcopo indicarentur, orabat, ſeque in iis proviſurum eſſe promittebat. Uti *nonò* omnibus ſe mederi velle defectibus, quantum quidem fieri poſſet, ſpondebat, quinimò, ne quis ullam deinceps habeat conquerendi anſam, procuraturum, gloriabatur; Atque *decimò*, ſe non declinare aut refugere, ajebat, aliorum informationem, quin potius ſe ipſum Regem & Regni Proceres, ut Statuta quædam Eccleſiaſtica nova concinnarent,

(a) vid. §. CV. pag. 354.

rent, exhortari, dum interea ipſe ſuo ſe functurum officio præſtolabatur, ſeque immunem coràm Deo & hominibus, ſi quæ his contraria decernerentur, affirmabat:

Hæc illa erat ad Regem Daniæ admonitio & non ſatis fida quam Ronnovius meditabatur, Eccleſiæ Danicæ Reformatio, quam forte quis *Danorum* INTERIM (a) poſſet appellare; Sed quæ tamen, uti merito debebat eſſe ſuſpecta Evangelii concionatoribus, ita quoque tantum abfuit ut comprobaretur, ut potius ea tota in ſpongiam incumberet, ipſeque Rex cum Regni Proceribus, cum Othonienſi Receſſui, tum Decreto in Comitiis Hafnienſibus facto, inhæreret;

Cæterum, eodem hoc anno, CHRISTIERNUS Ex-Rex (b), cum novam moliretur in Daniam exſcenſionem, ſed adverſo Numine & certantibus contrà ventis, per naufragium majore claſſis parte amiſſa, victus & captus eſt, atque cum Canuti Guldenſternii ſuaſu, Fridericum patruum adire vellet, atque de conditionibus pacis cum ipſo tranſigere, in *Sunderburgenſem* cuſtodiam eſt abductus, in qua per viginti ſeptem annos vixit, donec eodem menſe, cum Chriſtiano III. Patruele Rege, fatales ſuas his in terris ærumnas finivit.

Graviſſimæ, quæ in hunc annum inciderunt atque Daniam infeſtarunt, inundationes omnem pæne excedunt fidem (c), cum integra fere Oppida inundarentur, & multa hominum millia opprimerentur, & pauci quidam ægre evaderent, nec ulla fere loca calamitatis eſſent expertia; Neque autem deerant, qui has aliasque calamitates immutato ſacrorum cultui & Evangelii concionatoribus adſcriberent, quaſi hi res ſacras inſtaurando & idololatriam veterem removendo, divinam in ſe provocaſſent iram; Ita fervebant blaſphemiæ, (quod de ſuorum temporum miſeriis teſtatur OROSIUS (d),) & vulgo nomen Evangelii tanquam lues aliqua præſentium temporum opprobriis gravabatur;

§. CXVI.

(a) PANTOPPID. *Hiſt. Ref. Dan.* p. 253.
(b) HELDVADER. ad A. 1532. p. 91. CHYTRÆ. Saxon. Lib. XIII. fol. 334. 335. THUAN. Lib. I. Cap. XVIII. p. m. 35.
(c) HELDVADER. l. c. p. 92. 93.
(d) Paul. OROS. Hiſtoriar. l. 7. c. 37. p. 568.

§. CXVI. Vix autem, omnem de Chriſtierni, in captivitatem Sunderburgenſem ita abducti, moliminibus, metum ſuperaverat FRIDERICUS Rex, atque ea quæ ad promovendam Evangelii cauſam facere poterant, animo conceperat, quin ipſe A. 1533. d. 10. Aprilis, ætatis ſexageſimo ſecundo, mortalitatem deponeret, in medio Reformationis curſu, lugentibus omnibus bonis, qui graviſſimam in morte Regis optimi jacturam faciebant; Et fuiſſet ea mors cum certo Religionis inſtauratæ, quæ in ultimum diſcrimen veniebat, interitu copulata, niſi aliter ei proſpexiſſet providum Dei Numen, in Friderici locum, poſt biennii integri interregnum ſurrogando CHRISTIANUM III. *Friderici Filium*, Holſatiæ tum atque Slesvici Ducem, omnibus numeris perfectum, & omnium illius ætatis, uti ferebatur, Principem religioſiſſimum:

Sed hæc, cum *Tertiam* noſtræ *Narrationis* (v. §. C.) *partem* conficiant, tum prius ut de Interregno illo triſtiſſimo quædam proferamus, neceſſe eſt.

Cum enim eſſent, qui *Johannem* natu minorem *Friderici Filium*, volebant Regem, alii, qui *Chriſtianum* modo dictum, alii, qui *Chriſtiernum* II. captivum illum Exregem, ſibi expoſcebant, dum inter Prælatos quamplurimi, nec *Johannem* vellent, nec Chriſtianum, qui gravius Epiſcopos, quam Rex Chriſtiernus unquam feciſſet, oppreſſurus eſſet, nec ipſum quoque Chriſtiernum, ſed, Se ipſos regnum adminiſtrare velle, affirmarent, ſicque res ad Interregnum eſſet deventa; Tum hi ſimul omnes intendere nervos, ut Religio Evangelica, quæ jam *Friderici Regis* orba erat patrocinio, opprimeretur, & vetus illa reſtitueretur ſacrorum Pontificiorum ratio: Certè eum in finem, in primis Regni Comitiis, quæ die *Johannis Baptiſtæ* A. 1533. Hafniæ indicta erant, Antiſtites ſtatim & Epiſcopi, qui plurima adhuc pollebant auctoritate, ut, antequam de Novo Rege eligendo inirentur conſilia, de *Rebus Papiſticis reſtituendis* ageretur, obtinuerunt:

Hinc igitur (quæ verba ſunt eximii Danorum Hiſtorici (a)) exorſi, de cultus divini neglectu, & rituum antiquorum profana-

na-

(a) vid. *Nic.* CRAGIUS in Hiſtoria Regis Chriſtiani III. ad A. 1533. fol. 4. 5.

Digitized by Google

natione prolixe diſſeruerunt Papani (a); Quumque invecti graviter fuiſſent in miniſtros novæ religionis (uti tum vocabant) cum acerba increpatione perſtringunt, qui patrocinium iis præſtiterant. Miſſa laudibus ad cœlum evecta, qua religio Chriſtiana primitus conſtituta ſit: ibi & religionis catholicæ caput. Conditio & ſtatus eccleſiaſticorum magnopere deploratus, qui pejore loco nunquam eſſe queat, quam hæreticis jam occupantibus cœnobia, à monachis & virginibus ſacris deſerta. Plebs etiam petulantiæ ac proterviæ accuſata, ut cui imagines ſanctorum dejicere, ac vaſa ſacra aliaque ornamenta diripere, religioni non fuerit. Præcipue autem ea indignatio, quod Eccleſiaſticis nulla veneratio impenderetur, ſed minuerentur indies, quæ ſacris inferre juris eſſet. Inceſſitur præterea convitiis nova dicta religio, ac ſi licentia ſcelerum omnium cum ea ſit invecta, ac fas omne numinisque reverentia exterminata. Monere igitur & obteſtari Antiſtites, ne Patres religionem antiquam, qua tum ipſi à pueris imbuti, tum majores etiam ſalutis & æterni gaudii participes facti, tam fœde ſinerent labefactari. Magnopere eò facere poſſe, ſi reſtaurari velint Eccleſiaſticorum auctoritatem, bonaque eorum contracta pretiis novæ hæreſeos mercandæ, deſtinatis uſibus reſtitui. Retrahendos etiam monachos & virgines ad ordines ſacros, votique obſervationem, quotquot eorum ab inceſtis nuptiis impolluti ſint. Exſerendum Excommunicationis fulmen in reliquos, qui ad novam hæreſin defecerant, ut ea abdicata, ad gremium matris Eccleſiæ ſponte revertantur, aliisque pœnis atrocioribus in pervicaces animadvertendum: Hæc conſilia ſi Patres unanimi conſenſu adjutent, non ſolum ex officio facturos, utque viros conſtantes, graves, cordatos, ac publicæ pacis communisque ſalutis ſolicitos decet, ſed & Deo rem gratam præſtituros, quem non aliter maneat honor ſuus illibatus, & fidei ſuæ, qua catholicæ Eccleſiæ ſint obſtricti, conſulturos. Poſtquam in hanc fere ſententiam antiſtites pro religione coram oraſſent, plerique in bona ſpe erant novandi libidinem querelis hujusmodi exſatiatam. Sed deinceps patefactum, majora multo animis agitaſſe. Quum

(a) Horum, uti & quorundam ex reliquis Proceribus Nomina, enarrat *Eric.* PANTOPPID. Hiſt. Ref. Dan. pag. 260. 261.

Quum enim Patres ſegnius reſtituendæ religionis catholicæ curam capeſſere viderentur, cœperunt mox antiſtites aperte Senatusconſulto Othiniano obtrectare. Quod induci eo majore animorum contentione poſtularunt, quo plus, demto metu Regio, ſibi jam licere exiſtimarunt; queſti enim per id deceſſiſſe plurimum juri eccleſiaſticorum, quibus antea pœnæ delictorum ex piis cauſis debebantur. Jam vero, iſto Senatusconſulto facto, hoc juris, ſacro ordini ademptum, cuivis ex nobilitate ſine meritorum diſcrimine collatum, nec tamen, quæ viciſſim promiſſa, ſincera fide præſtita. Cautum enim, ut in reliquis jus ac poteſtas antiſtitum nihil minueretur. Quod omnino ſecius fieret. Ita enim eviluiſſe eorum auctoritatem, ut pauci ſint, qui cultum & venerationem aliquam impendant: pauciores qui cenſuræ eccleſiaſticæ ſeveritatem metuant. Lutheranorum autem hæreſi complures indies accedere, quibus præſtetur etiam à primariis viris patrocinium. Atque ipſos hæreticos doctores præmia habere ſeductionis, quæ oporteret eſſe devotionis. Velle igitur hoc Senatusconſultum ordini ſacro tam perniciosum antiquari, niſi contra promiſſa impleantur. Quum intelligeretur haud obſcure, conſilia antiſtitum non niſi ad excidium reformatæ doctrinæ tendere, Patres eam religionem profeſſi, magnitudine periculi vehementer ſunt turbati. Metuenda enim fuit hinc, plebis ſeditio, ſi quicquam gravius contra religionem reformatam ſtatueretur: illinc, vis ac tumultus nobilitatis, ſi juri in ſuos quæſito aliquid detraheretur. Neutrum Regno, diutina inquietudine jam pridem fatigato, tolerabile. Itaque impenſe adnixi, ut res integra ad cognitionem novi Regis reſervaretur. GOYÆUS, princeps religionis reformatæ protector, paucis fatus: „ Ego, inquit, vos obte-
„ ſtor, venerandi antiſtites & patres conſcripti univerſi, ne rei-
„ publicæ novam calamitatem arceſſamus: ſuo ipſa malo labo-
„ rans, nimis quam invalida eſt. Si denuo ſuſcitetur internus
„ aliquis morbus, nemo erit noſtrum tanta potentia & auctori-
„ tate, qui eam ab interitu aſſeret. Res ſancta religio eſt, cujus
„ neque initium neque finis in poteſtate humana ſita; damnatio
„ hujus vel illius abſit, in tanta judicii noſtri inſtabilitate & cæ-
„ citate. Toleremus nos mutuo, nec privatæ vindictæ infera-

„ mus cauſam religionis. Haud fas eam cupiditatibus noſtris ob-
„ tendere, cujus violatæ, ac perperam quocunque modo uſur-
„ patæ, DEUS ipſe vindex. Ego partam ei libertatem Rege
„ volente, non niſi Rege in contrarium ſciſcente, puto eripi poſ-
„ ſe.„ Sed Antiſtites, potentiores ſuffragiis erant, quam ut unus aut alter contra eos obtineret: Itaque ut in commune conſuleretur, quidam patrum, qui moderatiores haberi voluerunt, pacis ſtudio eccleſiaſticis aliquid concedendum ſtatuere. Quod tandem à *Goyæo* & ſociis acceptum, ne pro victis ſuccumberent, ſi antiſtites, ipſis nequicquam repugnantibus, obtinuiſſent quod vellent. Tum ſenatusconſultum factum (a), quo antiſtitum priſtina poteſtas in ſacerdotibus creandis atque itidem repudiandis, ita firmata, ut præter eos, nemo alius munus eccleſiaſticum conferre, abrogare nemo poſſet. Decimas etiam exigendi jus eccleſiaſticis reſtitutum, nec ulli ſolvere detrectanti judicii patrocinium præſtandum eſſe. Deinde quomodo templa, cœnobia, noſocomia, ſcholæ, academia, omniaque eccleſiaſticorum prædia & poſſeſſiones inſtauranda, conſervanda & vindicanda ſint, decretum eſt. Tandem conſtitutum, ut legata pietatis cauſa ſacerdotibus quibusvis capere liceat, modo tamen ne quisquam in ea plus erogare cogatur, quam libera ejus voluntas ferat. Atque iſta ſummatim fere ſenatusconſulto continebantur, cujus plura capita erant, ſingula fere ſuperioribus pœnis ſancita. Sed quia redigendo in tabulas publicas, multa antiſtitum aſtu erant interpolata, multa inſerta contra patrum decreta, recuſarunt *Magnus Goyæus* & *Ericus Bannerus* id ſuis ſigillis pro more confirmare. Nihilominus, dum res ita ſtetit, pro legitimo ſenatusconſulto obtinuit. His impetratis, antiſtites poteſtatem ordinis eccleſiaſtici ita ſtabilitam arbitrati ſunt, ut nullius ſua conſilia oppugnantis tela formidare neceſſe eſſet.

Neque ſanè ullam tum prætermittere occaſionem Antiſtites, quin acerbitatem ſententiæ adverſus Evangelii concionatores exſequerentur, quippe qui non contenti probra & contumeliam in eos ingerere, atque minas addere in legum Papiſticarum violatores,

(a) Hanc *Conſtitutionem* XIV. articulis conſtantem lingua Germanica ſuæ relationi totam inſeruit PANTOPPID. l. c. pag. 263—267.

Digitized by Google

tores, ſed & non ceſſare, priusquam inſigni ſeveritatis exemplo pleroſque ab ejus profeſſione deterruiſſent:

§. CXVII. Quidquid ſit, *Magnus* GOYÆUS & *Ericus* BANNERUS iſta pervicaci antiſtitum feritate offenſi, quum hactenus nihil non, pacis & concordiæ cauſa, tuliſſent, conſilium deſerendi Senatus capere. Mox uterque eorum, notante CRAGIO (a), patribus reddita diſceſſus cauſa, invitos ſe à Senatu ſegregari, Dei hominumque fidem conteſtati ſunt. „ Videre ſe „ nihil à patribus agi, quod in rem publicam pertineat. Indicta „ enim fuiſſe Comitia Regi creando, ſed Antiſtites nihil minus „ curæ habuiſſe, potiusque ſuas egiſſe. Si itaque per interreg- „ num reipublicæ ſecius aliquid accideret, nolle eum alienæ „ culpæ reum ſuſtinere, nec ſibi crimini dare, quod præſtare „ non poſſent. „ Neque autem obſcurum erat, ad antiſtitum invidiam diſceſſum horum vergere, prouti eos ex urbe exeuntes magna confeſtim ſecuta eſt nobilium turba ac plebis innumera multitudo, quorum omnium, uti non tuta ſatis in urbe erat commoratio, ita in antiſtites, à quibus extrema mala ſibi metuebant, animi erant accenſi: Interea tamen Sacerdotes, indignabundi licet, ita non laborarunt abeuntium cuiquam injicere retinacula, ut quoque mala illa quæ diſcedentes metuebant, ab eorum diſceſſu ſtatim data veluti porta erumperent: Certamina ſaltem religionis ſimul ac adverſarii profectionem adornaverant, ab iis, ſolis jam dominantibus, accedente nulla nova cauſa, reſumebantur, idque operam dabant Epiſcopi, ut priora illa de utriusque religionis libertate conſulta reſcinderentur, utque, quotquot erant reformatæ doctrinæ miniſtri, ſede ſua deturbarentur atque amoverentur, eumque in finem in ultimum illud nuperrimè factum Senatusconſultum, ejusque exſecutionem ſtrenuè urgebant;

Cum autem præ reliquis *Johannes* TAUSSANUS in Pontificiorum oculis ſudes eſſet, in ejus quoque caput omnis è veſtigio devoluta eſt perſecutionum tempeſtas. Ipſique Epiſcopi ejus accuſatores in eum ſtatim imperioſam ſuam exercuerunt arrogantiam, eum in jus vocando, & adverſus eum varias inſtituendo accuſationes; Id imprimis ab omnibus ei crimini datum, quod libel-

(a) CRAG. lib. cit. fol. 17.

lo (a) quodam typis expreſſo, ordinem eccleſiaſticum univerſum apud plebem traduxiſſet; Appellaſſe enim antiſtites & prælatos, tyrannos immanes & contumaces, reliquos, impoſtores & occœcatos truncos, qui ignavi ventres & iners terræ pondus, neque frugi neque rei bonæ ſint, multaque alia convitia in univerſos eum cumulaſſe, quibus liber ſcateat. Deinde etiam inſeruiſſe contra Miſſæ ſacrificium ac cœnæ dominicæ ſacramentum, quæ catholicæ Eccleſiæ Romanæ doctrinæ haudquaquam ſint conſentanea. Præter hæc ſeorſum *Ronnovius* (b) ſuam quandam injuriam perſequebatur: *Tauſſanum* à ſe non vocatum aut ordinatum, ædem *Divo Nicolao* ſacram ſibi uſurpaſſe, quam concionibus hæreticis, plebe catervatim ad eum confluente, profanarit. Nec, interpellatum iſta de re in cœtu eccleſiaſtico, eum æqui aliquid reſpondiſſe, ſed inſuper os impudens ad contumeliam aperuiſſe. De quibus objectis *Tauſſanus* paucis reſpondit: „ Quicquid ho-
„ rum feciſſet, ad gloriam Dei feciſſe, nec niſi hominum æter-
„ nam ſalutem à ſe ſpectatam. Privatim ſibi cum nullo eccleſia-
„ ſticorum, ne dum cum *Ronnovio*, inimicitias intercedere, quem
„ ſi verbis per imprudentiam vel imperitiam læſiſſet, paratum
„ offenſam demiſſe deprecari. De ſacroſancta cœna Domini nul-
„ lius ſibi erroris conſcium, ſed ſi quæ culpa in eo doctrinæ
„ articulo libro commiſſa, eam librario ſeu typographo impu-
„ tandam. Fateri ſub ſpecie panis & vini, in miſſa à ſacerdote
„ conſecrati, non latere vel includi corpus & ſanguinem Domi-
„ nicum, nec arcula vel pyxide, ubi ſecundum Romanæ eccle-
„ ſiæ ritum panis aſſervatur, illud contineri. „ Quum his aliiſ-
que

(a) CRAGIUS loc. cit. p. 17. 18. & HUITFELD. Tom. II. p. 1400. apud PANTOPPID. pag. 269. conf. Vit. Tauſſani in Biblioth. Danic. Tom. I. pag. 18. 19.

(b) De *Jacobo* RONNOVIO, cujus maleſida Pontificiorum & Evangelicorum conciliatio, jam in ſuperioribus à nobis eſt commemorata, ſingularia quædam relata videmus in *Bibliotheca Danica* Tom. I. pag. 18. 19. Quanquam tamen illud, quod CHYTRÆUS refert Saxon. Lib. XV. fol. 379. quaſi *Ronnovius* etiam aliquando ambiverit, ut Rex Daniæ crearetur, eumque in finem faſtu plus quam epiſcopali, effigiem ſuam Mariæ Gubernatrici Belgii, miſerit, ejus conjugium ſibi expetendo, fidem propemodum omnem exſuperet.

Digitized by Google

que utrinque diſceptata lis eſſet, pronunciata à judicibus ſecundum eccleſiaſticos ſententia; damnatusque *Tauſſanus*, uti jure & legibus plecteretur, ni antiſtites delicti gratiam exorare poſſet. *Ronnovio* autem adjudicata templa urbana Hafniæ, & quæcunque alia ejus ſacræ jurisdictioni fuiſſent exemta, quæ deinceps teneret eo jure, quo antiſtites Roſchildienſes unquam liberrime templa ſua uſurpaſſent. Decretumque inſuper, ut ſacerdotes ac concionatores ipſe inſtitueret, qui Verbum Dei docerent, ſacramenta adminiſtrarent, miſſas dicerent, aliaque ſacra obirent, ut Chriſtianis dignum foret. At Senatores ac reliqui magiſtratus plebeii, *Tauſſani* apud antiſtites ſupplicium deprecantur, nolentes ejus damnationem emanare, ne qua plebem inde offendi contingeret. Qui interceſſione ſua obtinuere, ut pœna relaxaretur hiſce legibus (a), „ ne deinceps *Tauſſanus* conciones haberet in æde „ aliqua Hafnienſium, neve alia ſacra ibi perageret: ne libros „ ullos componeret, aut in publicum ederet; ut intra menſis „ ſpatium diœceſi Zeelandica diſcederet, nec in Scaniam vel Zeelandiam unquam rediret. Si quando Fioniam vel Jutiam ingreſſurus, ne libros evulgando, aut ad plebem concionando, „ eccleſiaſticum munus ſibi arrogaret. Nec eccleſiæ ſe alicui „ ingerens, jus vel auctoritatem antiſtitum minueret, ſed ipſorum conſenſum prius requireret. „

Patribus hæc in curia civitatis agentibus, plebs Hafnienſis ſumptis armis furens, forum tumultu ac clamoribus implet. Indignari enim & fremere, ab reformatæ doctrinæ hoſtibus concionatorem ſuum in jus trahi, qui cauſam apud eosdem judices & accuſatores diceret. Audiebanturque voces, reſtitui *Tauſſanum* flagitantium, ac ne contra religionem gravius ſtatueretur, adjectis minis, haud impune eccleſiaſticos habituros, ſi ſecus fieret. Intellecta cauſa tumultus, periculum verita excivit curia aliquos ex ſenatoribus, qui plebem irritatam pacarent. *Tauſſano* nihil periculi eſſe; cui cum eccleſiaſticis interceſſione patrum jam probe convenerit. Nec interdici religionis Evangelicæ uſum, tantum antiſtites deſiderare, ne miniſtri in eccleſias, auctoritate ipſo-

(a) Summam decreti in Tauſſanum lati ex HUITFELDIO Lingua Germanica refert PANTOPPIDANUS p. 269. 270. cf. CRAG. p. 19.

Digitized by Google

ipſorum poſthabita, involent. Irent igitur pacati domum, & res ſuas agerent; ſenatui curæ futurum, ne quid iniquum contra religionem, vel ejus miniſtros decerneretur. Sed plebs nihilo ſedatior, in antiſtites probra & convitia ingerebant. Itaque patres hac audaci petulantia acerbati, ſonantiore voce, quam ira expreſſit, ad pœnas expetendas inardeſcunt. Sed verba eorum, tametſi indiscreto ſono parum intellecta, iram tamen indicabant. Proinde intumeſcente contra motu plebis, & ipſi armati infrendent, ac minabundi inclamant, exhibendum *Tauſſanum*, aut ſe fores molituros. Patres intento metu ſubacti, *Tauſſanum* plebi reſtituunt, cautione de vitæ ſecuritate ei data. Mox è curia egreſſi, domum per mediam plebem ſe recipiunt, eo quisque tutior, quo à religionis reformatæ odio exiſtimabatur alienior. *Ronnovium* præ aliis ferocia inviſum plebs oculis trucibus aſpiciebat, infeſtis animis ſequens, ac piaculum furoris depoſcens. Sed evaſit tamen violentas eorum manus, *Tauſſani* æquanimitate ac manſuetudine, quæ turbidos & religionis zelo præpoſtero flagrantes compeſcuit. Quo nomine in ædium veſtibulo converſus ad comitantem *Tauſſanum*, ei gratias egit, eique æquiorem benignioremque ſe exinde præſtitit? usque adeo ut non multo poſt, ad interceſſionem (a) *Goyæi* & preces Hafnienſium eccleſiæ reſtitutus ſit, quum prius fidem ſuam obſtrinxiſſet, ceſſaturum ab omni in eccleſiaſticos convicio, ac in honore commodisque ejus ſtudium & operam omnem occupaturum. In quæ tamen aliaque ſponſorem *Ronnovius Goyæum* ſumpſit, à quo promiſſum, quicquid periculi eo nomine crearetur, junctis viribus ſe depulſurum, etiam cum vitæ fortunarumque omnium diſpendio. Nam *Ronnovius* arctiore amicitia *Goyæo*, *Bannero*, & *Magno Guldenſternio* junctus, cauſæ religionis reformatæ non usque adeo deinceps infeſtum ſe præbuit, modo opum ſacrarum ſecurus eſſet.

At

(a) Quin imò ſunt, qui nobiliſſimæ Virginis *Brigittæ Goyææ*, quam adamabat Ronnovius, interceſſione, cumprimis reſtitutum eſſe *Tauſſanum* referant, uti Eric. PANTOPPID. p. 277. conf. *Biblioth. Danic.* Tom. I. p. 23. ſq. ubi lectiſſimæ hujus matronæ memoria ab interitu vindicatur.

At reliqui antiſtites, ſoluto ita Senatus conventu, ut relicta quaſi in medio reſpublica ſine certo ordine aut ſede gubernationis huc illuc fluctuaret, quum domum ſe contuliſſent, in ſua quisque diœceſi perſecutionem reformatæ doctrinæ acriter aggrediuntur. Metropolitanus *Torbernus Billeus* miniſtros evangelii, qui *Malmogiæ* & *Veiis* haud infelici ſucceſſu docuerant, proſcribit. Civitatibus his aliisque pœnam excommunicationis (a) denunciat, ni eos à ſe abigant. Reliqui ejus exemplo & ipſi per ſuas quisque diœceſes perſecutioni ac expulſioni miniſtrorum nihilo ſegnius inſiſtunt. Sed conſtitit adhuc tamen omnis perſecutio intra proſcriptionis pœnam, non niſi paucis irrogatam. Ad crucem, gladium, ignem nusquam ventum eſt, nec religionis reformatio ſanguine cujusquam redemta. Quæ miſericordia omnino cœlitus præ aliis regnis Daniæ illuxit, quum ubique fere in vivis ac mortuis cremandis extrema ſævitia exercita ſit.

Inprimis autem de civitate *Viburgenſi* notandum, quod equidem epiſcopus *Georgius Friſius* omnem impenderet laborem ad urbe ejiciendum Evangelicos, ſed irrito tamen conatu, quippe cum hi majores (b) eſſent numero, quam ut vi & armis adverſus eos quidpiam tentari poſſet. In reliquis locis verò & cumprimis in pagis, ab illis quas diximus perſecutionibus non deſiſtebatur, ita ut ad extirpandam doctrinam Evangelicam nihil operæ reliquum facerent Epiſcopi, & qui ab ipſorum nutu & imperio dependebant.

§. CXVIII. Eodem hoc tempore *Petrus* LAURENTII Gymnaſii Malmogienſis Lector ſive Profeſſor, ſcripto altercari cum Capituli Lundenſis Canonicis, qui ad exemplum Epiſcopi ſui *Torberni Bilde* graviter Evangelicos perſequebantur: Sic enim primò *Expoſtulationem* (c), edebat, *ad Canonicos Lundenſes, adverſus temerariò latam exilii ſententiam in quosdam verbi Divini miniſtros:* In ea cum ſuorum innocentiam tuebatur, tum emphaticis admodum

(a) Conf. Conr. ASLAC. in Chronol. ad A. 1534. apud PANTOPPID. l. c. p. 283. Eſt verò dolendum, earum rerum memoriam non majori cum accuratione fuiſſe conſervatam.
(b) PANTOPPID. pag. 272.
(c) PANTOPPID. l. c. p. 274.

Digitized by Google

dum verbis ac dilucide, perſecutionis iniquitatem, ipſis repræſentabat, & quam Judicem ſupremum extimeſcere deberent: Sed &, ad ea quæ ipſis Evangelicis objiciebantur, adeo graviter & peritè reſpondebat ut nihil ſuprà; „ Neque enim plura quam duo „ dari N. T. Sacramenta, evincebat, porrò Calicem Laicis nullo „ modo debere ſurripi, neque etiam conjugia prohiberi poſſe „ Eccleſiaſticis: „ Ad hæc, cum à Canonicis quædam regererentur, tum ea plus quam credi poteſt jejuna fuiſſe, atque omni nervo deſtituta, vel ex hoc colligi poteſt verborum ſpecimine, ubi, poſt alia multa invectiva, ita rei cardinem attingere audent: „ Impia autem Doctrinæ tuæ fermenta, expoſtulatrici epiſtolæ „ inſerta, de utraque ſpecie ſacramenti Laicis danda, de ſacrilegis ſcortis veſtris, pro legitimis tutandis uxoribus, deque „ Sacramentorum non debita confeſſione, placuit in præſentiarum execrando contemnere, & contemnendo præterire. Ne „ videamur ſemel judicata ac rectè à Patribus ſacroſanctisque „ Conciliis diſpoſita revolvere, atque in dubium revocare. „ Tantæ levitatis erant hi ſuperſtitionum Papalium protectores & defenſores! At verò, ne quid per intempeſtivum ſilentium res veritatis caperet detrimenti, ab ipſo effectum eſt *Petro Laurentii*, quippe qui novo Reſponſo, cauſam Evangelii tutatus eſt (a), cujus hoc erat exordium. „ Suſcepi obviis quod ajunt manibus, „ epiſtolam jam pridie à vobis miſſam, ſperans hanc ipſam, eruditionis quippiam, aut veræ piæ doctrinæ, candidæque re- „ ſponſionis in ſe contenturam, à tantis nimirum viris, Scanicæ videlicet Eccleſiæ columnis, & nutantis Eccleſiaſticæ rei- „ publicæ Atlantibus profectam, idque jam dudum expectaveram. Sed ſpe & opinione fruſtratus, video, tantos montes, „ poſt gravem nixum, murem ridiculum, ſed dentatum & mordacem peperiſſe. „

Sed & alia ſatyrico ſale conſperſa ſcripta, tum in vulgus ſpargebantur, inter quæ & *Dialogus* quidam ſub titulo *Miſſæ* (b) *Papiſti-*

(a) Hoc ipſum reſponſum cum priori apologia & Canonicorum repliea, typis impreſſum dicitur Malmogiæ A. 1533. vid. PANTOPPID. l. c. p. 275.

(b) PANTOPPID. p. 279. *von der in letzten zügen liegenden papiſtiſchen meſſe.*

piſticæ extremum ſpiritum trahentis; itemque Satyra, *de Vigiliis ſuperſtitioſis*. Porrò, *Centum & ſeptuaginta quæſtiones de doctrina Chriſtiana*, *auctore Chriſtiano* PETRI Canonico Lundenſi. Nam & nova, Linguâ Danicâ, adornata *Novi Teſtamenti* editio prodibat Antverpiæ cura & ſumtibus ejusdem Canonici. Quinimo à *Georgio Johannis* SADOLINO, jam tum, *Confeſſionem* ita dictam *Auguſtanam* in linguam Danicam fuiſſe converſam, & Hafniæ typis impreſſam, referunt Annales. (a)

§. CXIX. Inter hæc, quamplurimi emendatæ religionis aſſeclæ, ad CHRISTIANUM, Friderici Regis primogenitum Holſatiæ Ducem reſpicere, atque eum ad regnum capeſſendum invitare: Is verò, non prius illi petito morem gerere, quam deprehenderet, Patribus inter ſe de electione conveniſſe, quippe qui non Regem ſe populo obtrudere volebat (b), quin potius ab ipſo populo ad Regnum advocari cupiebat: Neque tamen ea res adeò facilè cum componi poſſet, tandem anno ſequenti 1534. menſe Julio factum eſt, ut plerorumque ſuffragiis in Regem Daniæ Chriſtianus eligeretur (c), qui, ſimulac ejus rei ſolennem Legationem recipiebat, non diu ſollicitos legatos verbis ſuſpenſos tenuit, ſed regnum à Deo & Senatu populoque Danico delatum, acceptare ſe ait, polliceturque „ vitam (d) fortunasque omnes reipublicæ „ Danicæ ſaluti impendere velle, & ſi Deus illum ad guberna- „ cula venire velit, jus æquumque omnibus adminiſtraturum, „ & quæ immunitates à prioribus Regibus conceſſæ, ſolenni „ ſacramento pro more confirmaturum: „ Eſtque tum, quantum ad religionem, in has leges conventum; „ Ut antiſtites, „ prælati, & quicunque ſunt ordinis eccleſiaſtici, ſi velint, re- „ tineant ſacra ſua, nec non bona omnia eccleſiaſticis attributa, „ donec parta tranquillitate & quiete, Senatus populusque Da-

(a) PANTOPPID. p. 280.

(b) Hanc animi moderationem in Chriſtiano, quavis data occaſione laudare ſolebat in Lectionibus publicis *Phil. Melanchthon*, atque ex his aliisque documentis ejus colligebat pietatem, cuivis principi in exemplum ponendam.

(c) CRAG. Hiſtor. Reg. Chriſt. Lib. II. pag. 53. 54.

(d) CRAG. l. c. p. 55.

„ nicus, de iis aliter decreverit. E contrà Nobilitas etiam te-
„ neat, quæ jam in poſſeſſione habeat. De religione intereà nulla
„ ſit dimicatio (a), ſed qui uſitatis ritibus adhæreſcere velint,
„ non vetentur. Qui amplecti reformatam evangelii doctrinam
„ malunt, id iis absque fraude ſit. „

Tum verò demum graviſſimæ illæ exortæ ſunt dimicationes bellicæ, ſiquidem abhorrentes à Chriſtiano, id agebant, ut JOHANNES Frater illius natu minor & impubes coronam acciperet, educandus interea in veteri religione; Plebs autem, CHRISTIERNUM captivum liberare & in regnum reſtituere ſatagebat, usque dum omnes adverſitates multo labore & ſumtu nec ſine ſanguine ſuperaret CHRISTIANUS, & poſtquam integro anno obſediſſet Hafniam, tandem eam fame coactam A. 1536. in poteſtatem redigeret, ſicque quietam regni poſſeſſionem adipiſceretur.

Per totum intereà annum 1534. Daniam, maximè Sælandiam vexabat, geſtum, duce CHRISTOPHORO Comite Oldenburgenſi, bellum (b), cui, cum neceſſarii ſumptus non ſuppeterent, Clericos in auxilium vocare, & pretioſa templorum ac monaſteriorum Cimelia in belli ſubſidium inpendere haud dubitavit. Publica adeoque neceſſitas Canonicos etiam Rocskildenſes compellabat, ut quicquid auri vel argenti eorum templis conderetur, in uſum belli propere conferrent, illi verò jubenti potius quàm roganti Comiti hæc denegare ſubſidia non auſi, ſimulque collectos varià arte, improbo labore, multoque tempore theſauros tam ſubito diſſipari, ægrè ferentes, excuſationem moliuntur, & Comiti, ut Eccleſiæ bonis parcat, perſuadere conantur, non tam rationibus quàm exemplis eorum allegatis, qui ob illatas iſtiusmodi ſacris ſacrilegas manus dederant pœnas. Calamum huic negotio commodavit PAULUS ELIÆ ejusdem Canonicorum Collegii Socius, & ad Comitem CHRISTOPHORUM nomine Capituli Epiſtolam die Octobris vigeſimo octavo anni MDXXXIV. ſcripſit, multivaria lectione refertam. (c) Cæ-

(a) CRAG. l. c. p. 57.
(b) vid. OLIVAR. in Vita Pauli. El. p. 141. 142.
(c) Ipſam hanc Epiſtolam, nomine *Capituli Roeſchildienſis* ad *Chriſtophorum*

Cæterùm, qui hucuſque omnem impenderat operam ut Lutheranorum, à vera, quam Romanam eſſe crepabat, doctrina deviationem evinceret PAULUS ELIÆ, is jam alia via rem aggredi, tentaturus utriuſque Religionis conciliationem, eamque in rem breve quoddam publicare ſcriptum Irenicum, quod inſtar novi cujuſdam *Interim* conſiderari poteſt: Libelli titulus erat: *Brevis Inſtitutio ad Chriſtianam Concordiam contra impias diſſenſiones, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ pacem nunc turbaverunt magno Chriſtianiſmi detrimento.* In eo ſcripto (a), ad controverſias in Dania tunc temporis agitatas primario reſpicit, & quoſdam equidem Eccleſiæ Romanæ abuſus agnoſcit, ſed illico tamen ad antiquum redit & nullam receptæ in Papatu ſuperſtitionis laudandæ & commendandæ prætermittit occaſionem. Eſt intereà memorabile, quod is in Lutheranorum ejus temporis doctrinam, hoc modo invehat: „ In concionibus Lutheranorum docetur, nec bonis „ operibus ſalutem, nec malis damnationem eſſe tribuendam, „ homini nullum eſſe liberum arbitrium, caſtigationes corporis „ & afflictiones luſum eſſe, ſuperſtitionem & diffidentiam erga „ Deum, Miſſam præter panem & vinum nihil aliud continere, „ votum & promiſſiones neminem obligare ultra beneplacitum, „ unde porrò dicunt, juvenculam ſeni nuptam, non peccare, „ ſi cum alio conſueſcat, ſanctos demortuos non eſſe in cœlo, „ nec eorum apud Deum interceſſiones alicujus eſſe momenti. „

Sed &, *Franciſcus* WORMORDUS (b) Profeſſor Malmogienſis, eodem anno 1534. Hafniæ viginti & unum publicabat *articulos, iis qui Salvari cuperent creditu neceſſarios:* Quid? quod etiam Malmogiæ in Linguam Danicam converſum inprimeretur Lutheri ſcriptum: *Quouſque fuga tempore peſtis eſſet licita?* Prouti anno ſequenti 1535. alia non minus ejuſdem LUTHERI ſcripta in Danicum idioma converſa Malmogiæ (c) publicabantur.

phorum Comitem datam, videmus à Doctiſſ. OLIVARIO ſubjunctam ejus Tractatui de Vita *Pauli Eliæ* p. 174. ſq. unde eam decerptam propter rei memoriam Documentis noſtris Num. XXIX. inſeruimus.

(a) OLIVAR. Vit. Pauli El. p. 143.
(b) PANTOPPID. l. c. p. 283.
(c) PANTOPPID. l. c. p. 284.

§. CXX. Enimverò cum A. 1536. civitas Hafnienſis poſt diuturnam obſidionem, ad deditionem faciendam redacta eſſet, tum inter ea quæ civibus Hafnienſibus, poſteaquam in Chriſtiani fidem atque clicentelam ſe recepiſſent, indulgebantur, & hoc erat. (a) „ Reformatæ Evangelii doctrinæ adhærere ipſis ſine „ fraude fore, modo adhiberent ad docendum publicè miniſtros „ nulla prava opinione infectos, ſed modeſtos, pios & Regi „ eruditione & moribus probatos. (b) „ Quid? quod haud ita multo poſt, in ſecretiori Regis Conſilio decerneretur: „ Abo- „ lendam Epiſcoporum auctoritatem, opesque eorum reipubli- „ cæ applicandas, nec ferendum ullum eorum poſthac ad gu- „ bernationem aliquam eccleſiaſticam vel politicam admoveri, „ niſi Synodo generali Eccleſiæ aliter ſancitum. Et, ut maximè „ Synodo ita decretum fuerit, nulla machinatione tamen eniten- „ dum, ut ullus priſtinum locum recuperet, niſi Regis Senatus „ Populique Danici conſentientibus ſuffragiis; Religioni refor- „ matæ univerſos velle adhæreſcere, ejusque ſinceræ doctrinæ „ inoffenſum curſum adjuvare; Regi, tum religionis tum reipu- „ blicæ cauſa, ſi neceſſe ſit, vitam & fortunas omnes velle impen- „ dere. „ Neque tamen hoc ipſum, ſecreto conſilio (c) & ſub fide ſilentii ſacramento à ſingulis Senatorum exacto, captum decretum, prius quam opportunum videbatur, evulgatum fuit; Erat enim Epiſcoporum adhuc formidabilis potentia, atque Regi tanto magis ſuſpecta, quanto is cum animo tum religione ab ipſis erat alienior: Quidquid ſit, non ita multò poſt, ex improviſo in captivitatem auctoritate Regia rediguntur Epiſcopi, quod in CRAGII Annalibus (d) hunc in modum refertur. „ Hafniam officii ergo „ Regem adierunt *Torbernus Billeus* Metropolitanus Lunden- „ ſis & *Ronnovius* Roſchildenſis Antiſtites. Ibi illi juſſu Regis „ inopinato à *Meliore Rantzovio* capti, *Billeus* in hoſpitio ſuo, „ *Ronnovius* in ædibus, quæ tum antiſtitis erant, uterque eo

„ die

(a) CRAG. Hiſt. Chriſt. III. Lib. III. fol. 146.
(b) CRAG. l. c. p. 149.
(c) HELDVADER Sylv. Chronol. circuli Baltici pag. 105.
(d) CRAG. Hiſt. Chriſtiani III. p. 149. ſq. conf. PANTOPPID. l. c. p. 289——294. & HELDVADER l. c. p. 106. 107.

„ die ſimul epulati. Quorum ille quidem neceſſitati parens, „ ſponte ſe dedidit; ſed hic à militibus effracta vi porta in ædium „ interiora ſe proripiens, ſuper laquearia in fœdum latibulum „ conſcenderat, ac demum undiquaque quæſitus, poſtridie re- „ peritur, violentus etiamnum contumelia, quia tolerandi inſo- „ lens. *Canutum Guldenſternium* Antiſtitem Otthinianum, quum „ ſacris operatus ex *Albani* templo egrederetur, *Claudius Daba*, „ cum centurione Germano opprimunt: qui initio fremens & „ indignans, tandem lectis litteris Regiis, quibus hoc miniſterii „ mandabatur, acquievit, nullo motu concito. Eadem mandata „ ſecutus *Johannes Rantzovius*, Antiſtites Jutiæ partim vi, par- „ tim aſtu adoritur, ac tandem in poteſtatem redactos ad Re- „ gem captivos adducit. *Georgius Friſius* Viburgenſis, opera ci- „ vium quorundam prehenſus eſt, quum nihil mali ſibi metuens, „ ad excipiendum *Rantzovium* honoris ergo extra portas caſtelli „ Hallenſis eſſet egreſſus. Nam à Viburgenſibus, interemto „ janitore, antiſtiti fugienti portæ obſeratæ, quem ita exclu- „ ſum *Rantzovius* conſecutus, mox ipſo pariter ac caſtello po- „ titur. Nec magna vis contra *Stigotum Crumpenum* Burglamen- „ ſem adhibita, qui in ſua diœceſi longius diſſita contra dolum „ minus paratus. Antiſtitem Aruſienſem, quia vi capi *Chriſtia-* „ *nus* vetuerat, redigendi in ordinem major labor erat: Is enim „ caſtellum Silkeburgicum dedi non patiebatur, quantumvis „ acriter *Rantzovius* id oppugnaret, ſed per *Johannem Stugium* „ contra vim defendebat: Quod & tenuit tantiſper, donec ad „ *Chriſtianum* ſcriberet; à quo fiducia meritorum, quorum, „ ſub tribus Regibus Cancellarii munere functus, ſibi conſcius „ erat, petiit, ne id, ſibi à collegio Aruſiano fide jurisjurandi „ traditum, extorqueret, atque ita perjurii reum faceret. Sed, „ tametſi deprecatio ejus inanis, nolente Chriſtiano quemquam „ antiſtitum diœceſeos aut caſtellorum amplius compotem eſſe, „ tamen præ reliquis ejus ratio habita, idque honori ejus tribu- „ tum, ut mitterentur *Johannes Friſius*, & *Olaus Roſæcrantzius*, „ qui eum hortarentur ac monerent, ut Regis poteſtati ſe per- „ mitteret, ac juſſis pareret. A quibus perſuaſus, caſtello tra- „ dito, in Selandiam in ipſorum comitatu liber verſans deduci-

Digitized by Google

„ tur, usquedum Roſchildiam ventum, ubi demum, adhibito „ *Stenbergio*, militum cuſtodia ſeptus eſt. Ita & ille pro captivo „ aſſervatus eſt. Solus autem *Jvarus Munccius*, qui antiſtes Ri- „ penſis fuerat, quia jam antea depoſita dignitate eccleſiaſtica, „ vitam privatam elegerat, & per invaletudinem ſenecta ad ex- „ tremum vergente, nusquam duci poterat, evaſit captivitatis „ infortunium. Electus tamen *Olaus Munccius*, cum reliquis „ eandem fortunæ neceſſitatem ſubiit. Ita capti antiſtites, alii „ alio in cuſtodiam deduntur, quidam Draconiam, nonnulli „ Vordinburgum, *Crumpenus* Sunderburgum, & *Ronnovius* jam „ hac jam illa arce aſſervatus. Nam prout quisque modeſte ſe „ geſſit, & à contumeliis temperabat, ita humaniter habitus. „ Ac plerisque, quibus magis tractabile ingenium, liberatio con- „ tigit, non ſolum reſtitutis bonis hæreditariis, ſed etiam bene- „ ficia unde viverent, à Rege tributa. Cum *Ronnovio*, reliquis „ ferociore, durius poſtea actum: qui primum in regia Hafnien- „ ſi detentus, inde Draconiam vectus, tum in arcem Helſino- „ renſem, inde in Visbuenſem, ac demum in Hafnienſem duc- „ tus, donec tandem in cuſtodia diem noviſſimum explevit.

„ Mox autem, captis antiſtitibus, bona eccleſiaſtica (a) om- „ nia, quæ cujusque diœceſeos fuerant, & monaſteria à Rege „ occupata. Qui tamen uſus inſigni benignitate, conſervavit „ quinque Collegia Canonicorum, ac in monaſteriis vitam de- „ gere permiſit, quotquot clauſtris iſtis exire nolebant: haud „ vetitis tamen ad miniſterium evangelii adhiberi, qui divina- „ rum litterarum ſtudio mediocri imbuti, ad docendum erant „ idonei. „

§. CXXI. Tum verò, ne quis publicum regni liberi ſtatum injuſſu populi, Regem mutare criminaretur, indicta ſunt Comitia Hafnienſia, ad quæ cum Nobilitate, Cives ex plebe urbana æque atque ruſtica delecti convocabantur; In his ipſe Rex exorſus à publicarum calamitatum miſeratione, oſtendit, ex animo ſe dolere infauſta tempora quæ rempublicam afflixerint, inprimis ta-

(a) PANTOPPID. p. 295——298. qui Catalogum texit bonorum illorum ex clericorum poteſtate redemtorum, atque in uſus publicos redactorum. conf. HELDVADER l. c. p. 108. 109.

tamen, quod Eccleſiaſtici adeò minus ſe dignos geſſerint tanto officio, quippe cum Epiſcoporum nemo eſſet, qui non dictis & factis Deum atque Regem offendiſſet, Eccleſiam verò atque rempublicam læſiſſet, in tantum, ut quoque plurimi eorum, extremum commeruiſſent ſupplicium; Cumque aliis exprobrarentur alia, tum uni eorum præ reliquis exprobratum eſt, *quod ipſe exoptaſſet ſe in Diabolum transformari* (a), *ut animam Friderici, hæreſi infectam, apud inferos quanto vellet cruciatu poſſet affligere.* Univerſi autem hoc nomine maximè inſimulati ſunt, „quod doctrinæ reformatæ pertinaciter omnibus viribus obſtitiſſent, quod „ Evangelii doctores implacabili odio eſſent proſecuti, quod jura „ regni ſuis ſtatutis & decretis antiquaſſent, quodque in ſua quisque diœceſi, nec prorſus Pontificii, nec Lutherani, regnum ſibi „ erigere conſtituiſſent. Eis de cauſis antiſtitibus electioni Regis „ intercedentibus, rempublicam accepiſſe cladem, quæ modo „ ante oculos verſetur. Hæc & ejusmodi innumera per ſummum „ dedecus & flagitium antiſtites patraſſe, ideoque viſum intolerandam ipſorum ſuperbiam eſſe, & exitioſam dominationem; „ proinde placere eccleſiaſticam illam dignitatem in perpetuum „ aboleri, ut poteſtas omnis reipublicæ deinceps penes proceres „ laicos ſit. Doctrinam etiam velle reformari, ac religionem ritusque eccleſiæ Romanæ ceſſare; ita tamen, ut ſi qui ſint, „ qui Pontificiis renunciare nolint, non idcirco diſſentientes „ malevolentiam formident, nedum ut vi contra conſcientiam „ adigantur; ſed ex Verbo Dei de veritate potius erudiantur. „ Tum ſi parere recuſent, reddituros ipſos Deo fidei rationem. „ Se nihilominus agnitam veritatem deſerere nolle. Quod ſi autem pariter illi doctrinam puriorem amplectantur, & eccleſiaſticam dignitatem abrogatam velint, haud dubie paſſuros „ bona eccleſiaſticorum in fiſcum redigi; quod non videantur „ in meliorem alium uſum converti poſſe, quam ut inde æs alienum tempore belli conflatum diſſolvi, & plebs tributorum „ exactionibus liberari facilius queat. Nec tamen cenſere ita „ prorſus omnia fiſco vindicanda, quin ad pios uſus remaneant. „ Nam jura patronatus, quæ nobilibus competunt, ſerventur; „ fundi

(a) CRAG. Hiſt. Chriſt. III. Lib. IV. p. 153.

„ fundi & prædia eccleſiis ſuis maneant; decimæ etiam pro Su-
„ perintendentibus & aliis doctis viris alendis inferantur; Aca-
„ demia neceſſariis profeſſorum ſtipendiis inſtauretur: Collegia
„ canonicorum & vicariorum, cum prælaturis & præpoſituris,
„ ſua retineant: Reformatis cænobiis, monachi & virgines ibi,
„ ſi velint, alantur: & noſocomiis aut ptochotrophiis erigendis
„ de proventibus proſpiciatur. „

Atque hæc de rebus ſacris ſtatuta. Quippe quæ, in iisdem illis Comitiis, ita ſolenniter, omnium qui aderant nominum ſubſcriptione ſunt rata facta, ut in Sanctionem ſolennem, ſive Decretum, vulgo *Receſſus* (a) dictum, tranſiverint, perpetuique Edicti obtinuerint formam.

§. CXXII. Annum hujus ſeculi *trigeſimum ſeptimum* varia nobilitarunt; Et primò quidem *Ordinatio Eccleſiaſtica* ſcripto conſignata atque ratificata. Quum enim Regis animus ſemel deſignaverat Sacrorum veterum emendationem, pleniorem eam atque confirmatiorem, „ convocatis doctoribus (b) & prædicatoribus
„ eccleſiarum ex Daniæ regno & Ducatibus ſuis, illud in man-
„ datis dedit Rex, ut Ordinationem aliquam ſacram conſcribe-
„ rent, de qua conſultaret; Acceptam deinde miſit ad Luthe-
„ rum, qui eam cum aliis Theologis Wittebergenſibus appro-
„ baret, quando *Bugenhagii* conſilio & opera eſt uſus, una cum
„ conſiliariis regiis in eadem illa ordinatione ſacra conficien-
„ da.

(a) Sanctionem hanc, ſive *Receſſum*, à Rege & Ordinibus regni Factum in Comitiis Hafnienſibus, die Lunæ proximo poſt Feſtum SS. Simonis & Judæ Anno. 1536. cum Epiſcopatus in regno abrogatus eſſet, Cel. *Joh.* GRAMMIUS ex Danica in Latinam tranſtulit, atque ſubjecit Editioni novæ *Annalium*, ſive *Hiſtoriæ Chriſtiani III.* auctore *Nic.* CRAGIO editæ Hafniæ 1737. fol.

(b) Hæc verba ſunt, quæ in præfatione illius *Ordinationis* leguntur, quæque illum multorum virorum doctorum errorem ſatis refellunt, quaſi *Joh. Bugenhagius* vel pro unico vel pro præcipuo ejus auctore, (cum tamen in ipſa Ordinatione, quædam ita ſint comparata, ut à nemine potuerint, niſi legum & conſtitutionis Regni Daniæ admodum perito proficiſci,) eſſet habendus vid. Cl. GRAMMII Præfat. ad Crag. Hiſtor. Chr. III. pag. 96. 97. ſq.

„ da. (a) „ Quidquid ſit, cum Rex ex collegiis & miniſterio Doctiſſimos quosque viros ad eam rem arceſſiviſſet, hi eandem conſcripſerunt non ſolùm, ſed & juſſi nomina (b) ſubſignarunt; Id poſteaquam factum eſſet, & Rex ferè totus tum à Lutheri judicio dependeret, is eam ad Vitebergenſes, Academiæ illius cen-

F f f ſuræ

(a) Illud *confectionis* vocabulum quo pacto fraudi fuerit Viris doctis, ad *Bugenhagium* omnem illam laudem referentibus, annotat l. c. GRAMMIUS, atque edocet, quam eo tantum reviſio, correctio, ſuppletio & in lucem publicam emiſſio, ſignificentur.

(b) Horum nomina, magno eorum merito cum æternitati conſecraverit CRAGIUS in Hiſtor. Chriſt. III. pag. 170. 171. tum eadem hic reticere noluimus: Erant autem bini ex quovis collegio miſſi, qui collegii nomine, quum miniſtri ipſi pro ſe quisque ſubnotarent: *Andreas Schougardius*, *Nicolaus Friſius* nomine collegii Viburgenſis, *Georgius Samſingius*, *Johannes Olai* nomine collegii Aruſienſis; *Petrus Ivari* F. *Benedictus Arvidus* Lundenſis collegii nomine: *Chriſtophorus Rantsbergius*, *Nicolaus Hammerus* pro collegio Roſchildenſi: *Severinus Olai* F. *Johannes Chriſtiani* nomine collegii Ripenſis, ſubſignarunt. Horum quosdam, ſatis conſtabat etiamnum pontificios eſſe; quos tamen Rex tolerans, ſubſignare voluit, ne quid contra hanc formulam tentarent. *Schougardius* etiam in ſubſcriptione palam teſtatus eſt, „ non aliter ordinationis articulos acceptare, niſi donec aliquid melius in laudem & honorem Dei Concilium „ generale definierit, & conſtituerit, ad id quodammodo provocans. „ Reliqui religionem reformatam palam profeſſi ſunt, nec dubitabatur eos eſſe, quod profitebantur. *Petrus Laurentii F.* Lector Malmogianus, *Johannes Tauſſanus* eccleſiaſtes Hafnienſis, *Franciſcus Vormordus* eccleſiaſtes Malmogianus, *Olaus Chryſoſtomus* politioris litteraturæ Malmogiæ profeſſor, *Jacobus Scaningius* concionator Viburgenſis, *Petrus Thomæ* F. clericus Viburgenſis diœceſeos, parochus eccleſiæ Torn, *Georgius Vibergius* eccleſiaſtes Hafnienſis, *Martinus Hegelundius* eccleſiaſtes Alburgenſis, *Andreas Lyngius* Coronenſis eccleſiaſtes, *Nicolaus Jacobi* F. Arruſienſis Eccleſiaſtes, *Thorchillus Abilgardius* prædicator Arruſienſis, *Paulus Petri* eccleſiaſtes Ripenſis, *Chriſtianus Scroccius* prædicator Suenoburgenſis, *Melchior Johannis* F. eccleſiaſtes Callunburgenſis, *Erasmus Vordinus* concionator Foburgenſis, *Petrus Stormius* prædicator Horsnenſis, *Severinus Magni* F. prædicator Coagienſis, *Matthias Langius*, eccleſiaſtes Randrenſis, *Nicolaus Caſpari*, eccleſiaſtes Coldingenſis, *Johannes Alberti*, *Johannes Sclavus* ſeu *Vandalus* lector Hatterſlebianus, *Reinholdus Veſterholdius* paſtor Sliævicenſis, *Hermannus Taſtius* eccleſiæ Huſemenſis paſtor, *Gerardus Slevertinus*, eccleſiæ Flensburgenſis ad divum Nicolaum paſtor, *Georgius Vinterus* concionator Hatterſlebianus.

Digitized by Google

ſuræ ſubjiciendam miſit, additis ad Lutherum atque etiam ad *Fridericum Saxoniæ* literis, quibus expetebat, ut *Johannes Bugenbagius* Pomeranus, qui magna jam dederat apud alios peritiæ in ordinandis rebus eccleſiaſticis experimenta, ſibi per aliquod tempus, ad res ſacras ordinatius inſtituendas, indulgeretur. Is igitur cum Hafniam veniſſet, ipſo moderante totum illud circa Ordinationem Eccleſiaſticam (a) negotium, eſt confectum.

Sed & inter hujus anni notabilia referri meretur Chriſtiani Regis Inauguratio, cujus ſolennia itidem ſacra adminiſtrante *Bugenbagio* pridie Idus Auguſti A. 1537. peracta ſunt, nullis tamen ritibus exquiſitis, magnificis, aut veterem ſuperſtitionem (b) redolentibus: Etenim Rex volens abdicare toto Regno (c) cerimonias Pontificias, haud conſentaneum exiſtimavit, eas regni initio uſurpari, utut ad ſplendorem facere viderentur. Ritus unctio-

(a) Hanc Ordinationem Regni Daniæ, tanquam eximium Reformationis monumentum commendat D. CHYTRÆUS Saxoniæ Lib. XV. fol. 378. ut multam inierit apud omnes gratiam, quod eam Cragii Annalibus à ſe editis, tanquam Documentum publicum ex editione Hafnienſi 1537. Lingua Latina ſubjungere voluerit Cel. GRAMMIUS vid. Additam. ad Hiſtor. Crag. Num. II. pag. 29——88. qui prætereà in Præfat. ad Cragium obſervat, quam Rex, cum Latinum exemplar ad Lutherum mitteret, aliud ſibi ipſi adornari fecerit Lingua Danica, cujus autographum ipſe GRAMMIUS & viderit & ſtudioſè evolverit, prouti varia ad ejus rei illuſtrationem, ex collatione horum exemplarium lectoribus harum cupediarum ſtudioſis, communicat obſervata, pag. 98. 99. 100. conf. PANTOPPID. l. c. p. 337. ſq. ubi breve ejus Ordinationis Summarium linguâ Germanicâ communicat.

(b) Equidem CRAGIUS l. c. p. 168. dicit, Chriſtianum fuiſſe *Regem primum*, qui ita reformatæ religionis ritibus inauguratus ſit, in quo tamen fallitur, cum jam Guſtavus Sueciæ Rex, quod in hoc Opere §. XCII. pag. 317. & 318. vidimus, A. 1528. eidem præiverit, fueritque, prævia admonitione publica ad emendatæ religionis mentem inſtituta, ſuo inauguratus Imperio, cujus admonitionis formulam in Documentis noſtris ad hunc Tomum, Num. XXI. p. 187——193. exhibuimus. Eſt verò inepta VARILLASII cavillatio T. 3. Hiſt. des revol. l. 13. p. 171. *Pomeran inventa une nouvelle ceremonie, pour couronner les Roys, & la pratiqua ſur Chretien Trois, ſans que perſonne s' en formaliſat.* vid. PANTOPPID. l. c. p. 312.

(c) CRAG. loc. cit.

Digitized by Google

tionis tamen pro more adhibitus: Corona aurea gemmis pretioſiſſimis diſtincta caput redimitum, gladiusque cum ſceptro & pomo in manus tradita. De quibus omnibus pia concione Rex inſtructus eſt, admonitione facta, quam regnum regnique inſignia per manus miniſtri, Numinis ſupremi proviſu, ad ſummum hujus magiſtratus honorem Regi evecto traderentur, ut ejus gloriam unicè cum ſalute reipublicæ quæreret.

Cum verò ita ſedibus ſuis pulſi motique eſſent Epiſcopi Pontificii, in eorum locum ſurrogari eodem hoc anno curavit Rex, ſeptem alios eosque Evangelicos Antiſtites, quod ab eodem Pomerano peractum eſt, iisque injunctum, ut deinceps Eccleſiarum curam gererent, earumque inſpectionem haberent, Superintendentes dicti (a) potius quam Epiſcopi. Erant autem qui tum initiabantur, hi: *Petrus* PALLADIUS (b), diœceſeos Sælandiæ, *Franciſcus* WORMORDUS (c), ex Carmelita Helſingorano miniſter & Prof. Theologiæ Malmogienſis, diœceſeos Scanicæ, *Georgius* VIBURGIUS, ex miniſtro Hafnienſi diœceſeos Fionicæ, *Johannes* VANDALUS (d), lector Hatterſlebianus, diœceſeos Ripenſis, *Mathias* LANGIUS miniſter Randrenſis, diœceſeos Arhuſienſis, *Jacobus* SCANINGIUS miniſter Viburgi, diœceſeos Viburgenſis, *Petrus* THOMÆ, miniſter eccleſiæ Torn, Alburgenſis diœceſeos Superintendentes ſive epiſcopi creati. Hi omnes d. 26. Auguſti in ſummo Hafniæ templo à *Bugenhagio* ſacro Χειροθεσίας Apoſtolicæ ritu inaugurabantur, atque eorum unusquisque fidem & obedientiam Regi obligans, in officio dili-

 gen-

(a) CRAG. l. c. p. 169.

(b) De *Palladio*, Ripis Cimbrorum oriundo, atque per triginta annos & quod ſupereſt Theologiæ D. & Profeſſore in Acad. Hafnienſi & Selandiæ Epiſcopo, variis ſcriptis & meritis in Eccleſias Danicas, Norvegicas & Islandicas celebri v. TERPAG. Rip. Cimbr. p. 633. 634. conf. *Biblioth. Danic.* Part. V. p. 73. 74. & PANTOPP. p. 77. ſq.

(c) De *Wormordo* in ſuperioribus jam egimus, itemque de *Georgio* Sadolino, dicto *Viburgio*.

(d) Joh. *Wandalus* erat non, ut quidam dicunt, Goſlarienſis, ſed Guſtravienſis, Wandalinorum deinceps inter Danos multis nominibus celebrium Parens, is per quatuor tantum annos diœceſi Ripenſi præeſſe potuit, mortuus A. 1541. d. 11. Auguſti. Reliquorum autem obſcurior paulo eſt memoria.

Digitized by Google

gentiam & integritatem pollicitus eſt, tum Verbum Dei ſincerè docendo, tum ſacramenta ad formam à Chriſto inſtitutam adminiſtrando: itemque curæ habituros idem ut præſtent miniſtri ſinguli in ſuis eccleſiis, utque rudimentis catecheticæ doctrinæ ignaros inſtruant. De Scholis etiam puerorum & eleemoſynis in pauperes conferendis ac rectè diſtribuendis ſollicitos futuros, atque à corruptela munerum in omnibus ſe integros præſtituros, nec affectibus indulturos.

Ac brevi poſt, illa quam diximus publicata eſt formula, nomine *Ordinationis* dicta, ad quam omnes docentes in Eccleſiis & ſcholis adſtringerentur, juſſique ſunt recens creati epiſcopi omnia ad iſtam quaſi normam in miniſterio evangelii exigere, neque ab ea in doctrina vel ritibus diſcedere.

Quum itaque jam miniſtrorum ordinatio Superintendentibus eſſet mandata, nec munus docendi uſurpare fas eſſet, niſi explorata cujusvis doctrina ipſis admittentibus, qui ſolebant paſſim ſe rudi plebi docendo ingerere, vetiti ſunt amplius circumcurſare. Inde mendicantium ordines (a), qui tres tum in Dania fuiſſe feruntur, mox aboliti, quibusdam ex iis aliisque ſectis in miniſterium adſcitis, quibus ea doctrinæ facultas; aliis regno profugientibus; Nonnullis etiam plebi, depoſito religionis habitu, ſe inſerentibus, ut in paucis annis per totum Regnum vix unus aut alter ſupereſſet, qui non abdicata religione Pontificia, reformatam doctrinam profiteretur.

Atque hæc quidem publicè tum ſunt acta, ſed privatim *Johannes* TAUSSANUS qui hucusque in Hafnienſi civitate præconem egerat, hoc eodem anno ad *Gymnaſium Roeſchildienſe* eſt vocatus S. Theologiæ Lector & V. D. Miniſter, ubi per quatuor annos (b) cum eſſet commoratus, is A. 1542. in locum *Johannis Wandali* electus eſt & conſtitutus Epiſcopus *Ripenſis*, ab ipſo tum quoque *Joh. Bugenhagio*, præſente Rege, ejusque Miniſtris & ſex reliquis Epiſcopis, inauguratus.

§. CXXIII. Eſt vero etiam Rex anno 1538. non tamen Regis Daniæ ſed Holſatiæ Ducis titulo adſcitus in Fœdus *Smalcaldicum*, quod inter Imperii Ro. Germanici Principes vigebat: Ex-

(a) CRAGIUS l. c. p. 172.
(b) Vita *Tauſſani* in Biblioth. Danic. T. I. p. 25.

Digitized by Google

Extendebat id fœdus ſe potiſſimum (a) ad religionem, „ cui „ contra hoſtes propugnandæ auxilia utrinque promiſſa, ſeu nu- „ merata pecunia, ſeu milite commodius eſſet ſubvenire. Inpri- „ mis autem, cautum, ne quis ſociorum in Concilium, Man- „ tuæ á Pontifice & Cæſare indictum, conſentiret, reliquis in- „ conſultis. Duraturum hoc in novem annos: „

Inter iſta roboratæ plenius religionis & per omne regnum dilatatæ molimina, ſapientiæ ſtudia pariter è ſitu & ſqualore ac ſordibus vindicanda erant, & collapſa penitus Hafnienſis Academia colligi debebat ac firmari: Idque tantò magis, quod deeſſent paſſim idonei miniſtri (b), adeò ut in Ordinatione Eccleſiaſtica etiam Superintendentibus commendetur, „ ut ſervis ſuis ſacram „ ſcripturam inſtillent, ut inde poſtea boni paſtores (c) aut ſcho- „ læ præſides peti poſſint, „ quodque triſtiſſima belli tempora & Papalium næniarum tenebræ literarum lucem obumbraſſent, uti verè ab anno 1530. ad 1537. omnia fere ceſſarunt in Univerſitate Regia negotia Academica, Profeſſoribns plerisque digreſ- Fff 3 ſis,

(a) CRAG. l. c. p. 183. conf. GRAMM. præf. p. 47. qui ſimul illam à Chriſtiano Rege labem abſtergit, quam ei quidam & inter eos *Hub. Thom.* LEODIUS, itemque *Jac.* PERIZONIUS, affricare non fuerunt veriti, quaſi is deinceps, cum bello implicarentur Fœderati Proteſtantes, eos dereliquiſſet, quin imò fœdus prodidiſſet, & contra fidem & officium egiſſet, ſusque deque habendo ſocietatis illius leges & communem Lutheranæ religionis cauſam, eaque arte Cæſaris gratiam tunc aucupaſſet, à quo (uti PERIZONIUS loquitur in Commentar. rer. geſtar. XVI. p. 525.) profligatis jam Smalcaldicis, Holſatiæ, Stormariæ & Ditmarſiæ feudum, deſertæ ſocietatis præmium, ampliſſimis verbis obtinuerit: Siquidem ex iis quæ à Doctiſſimo Grammio afferuntur, colluceſcat, ipſorum tum temporis Principum Proteſtantium bellum non tam fuiſſe defenſivum quam potius omni modo offenſivum, ut ei ſe implicare vi pactorum, obſtrictus nequidem fuerit Chriſtianus, nedum ut pacta diſſolviſſe dici queat, verum etiam, reverà eum ita non deſeruiſſe Proteſtantium cauſam, ut quoque quadragies mille aureos (magnam ſatis pro illis temporibus auri vim) illis ſubmiſerit, ſicque id præſtiterit, ad quod ex ipſius ſocietatis legibus obſtrictus erat. Και ταυτα μεν δη ταυτα.

(b) CRAG. l. c. p. 205. cf. PANTOPPID. pag. 319.

(c) vid. Ordinat. Eccleſ. fol. 46. edit. veter. ſed fol. 59. edit. recent. à Grammio curatæ.

ſis, & in aliis Regnis extra Daniam, ob motus bellicos ac Religionis evitandos, latitantibus (a);

Aucto igitur doctorum collegio, aliquibus profeſſorum præter priores inſtitutiones attribuit Rex unde proventus & ſalaria, prout illa tempora ferebant, large & munificè cunctis inferrentur. Et fuit in ea quoque re ſingularis iterum BUGENHAGII, denuò in Daniam accerſiti opera conſpicua (b), quippe per quem illud Muſarum ſacrarium, prope everſum, inſtauratum, novis legibus ſtatutisque conditis & à Rege 1540. confirmatis exornatum, pluribusque aliis invidendis præſidiis inſtructum.

Atque aliquot poſt annis, præſtantiſſimi quique, hi atque illi ex Germania viri, ad docendi munus in Academia eximiis præmiis ſunt invitati.

Interea tamen (c), anno 1539. Comitiis Othoniæ habitis, ultima manus operi reformationis fuit impoſita; Quid verò tum actum ſit malumus ipſius *Bugenhagii* verbis Latine verſis (d) ex relatione die 4. Julii ad Electorem Saxoniæ ſcripta referre: Præmiſerat quædam de itinere, quod non ſine periculo per Dei tamen gratiam & precibus adjutus tutus perfecerit, & acceptis à Rege, Haderſlebiæ literis d. 1. Jun. Othoniam venerit: Iis, hæc ſubjungit: „ Die Viti (d. 15. Jun.) profeſſi ſunt in Comitiis Regni Senatores omnes publicè, perſeveraturos ſe eſſe in Doctrina Evangelica, in qua ſatis ſint inſtructi, ſervaturos etiam Ordinationem rituum ante biennium factam, ſi tamen in Concilio libero pacis & concordiæ cauſa indifferentes & utiles ceremoniæ (*freye und dienſtliche Ceremonien*) Doctrinæ Evangelicæ de remiſſione peccatorum non contrariæ recipiantur, illas quoque ad exemplum aliarum eccleſiarum chriſtianarum admiſſuros. Inde Rex omnesque Senatores ſigilla ſua ordinationi chriſtianæ, ex Latina quam ſcripſi (e), in Danicam linguam

(a) Alb. à THURA Infantia Academ. Hafnienſis p. 50.
(b) MUHL. de Reform. Relig. in Cimbr. pag. 77.
(c) SECKENDORF. Lib. III. §. LXXV. p. 242. 243.
(d) à SECKENDORFIO l. c.
(e) Ex his *Bugenhagii* Verbis, quidam collegerunt, *Bugenhagium* fuiſſe, atque ſemet ipſum profiteri, auctorem & ſcriptorem primarium Ordinationis

„ guam tranſlatæ, appoſuerunt. Sequenti die producta fuit & „ cum omni promtitudine & gratiarum actione approbata fundatio & ordinatio Academiæ Hafnienſis. Conſtituti ſunt Profeſſores boni & larga accipiunt ſtipendia; non dubito de egregio ſucceſſu, isque jam apparet. Evangelium in regno purè „ & efficaciter prædicatur. Deus, qui cœpit, ulteriorem largiatur profectum! Nullibi vidi majorem quam in Dania audiendarum concionum cupiditatem. Concurritur etiam diebus „ non feſtis & hyeme ante lucem, in feſtis tota die, preces fiunt „ diligenter. „ Hæc Pomeranus.

Sed fuit in Islandia (a), quæ Danici juris in ultima Septentrionis plaga regio eſt, jam annis aliquot continuus tumultus, religionis potiſſimum cauſa excitatus, quippe cum etiam nonnulli ſeditioſi, eousque audaciæ progreſſi eſſent, ut præſidis Regii miniſtros aliquot ludibrio habitos & perquam crudeliter mactatos ac pulſatos trucidarint. Et impingebatur tum ejus facinoris culpa cumprimis Epiſcopo Schalholtenſi *Augmundo*, cui cum *Mauritio* præſide ſimultas erat, quod emendatam doctrinam propagare conanti infeſto odio Epiſcopus adverſaretur. Sed *Augmundus* tamen vindictam antevertit, atque abdicato munere epiſcopali privatam vitam elegit. In ejus verò locum, anno ſequenti 1540. per Chriſt. *Huitfeldium*, qui illuc auctoritate regia miſſus erat, in Schalholtenſem diœceſin eſt introductus *Giſlerus Enericus*

nis Danorum Eccleſiaſticæ; At verò, cum Verba Germanica ita ſe habeant: *Drauff hat Königl. Majeſt.... ire ſigille, an die Chriſtliche ordnung Deniſch geſchrieben an meinen Lateiniſchen gehanget*; quæ nihil aliud volunt, quam quod ſua (*Bugenhagii*) Ordinatio pro Canonicis & Monaſteriis Latina, Ordinationi Danicæ tum fuerit annexa, quamque ambo conjunctim ſcripta, à Rege Senatuque fuerint approbata. Intelligit autem per ſuam Ordinationem, illam *ordinationem ceremoniarum pro Canonicis & monaſteriis* quæ Ordinationi Eccleſiaſticæ Danicæ legitur adjecta, & quæ, aliquot annis poſt, etiam Ordinationi Eccleſiarum Brunsvicenſium Germanicæ reperitur adjecta, Latinè Scripta, nec unquam in aliam converſa linguam. vid. Cel. GRAMM. in Præfat. ad Cragii Annal. p. 101. qui rectè ſuſpicatur Ill. *Seckendorfium* pro præpoſitione Germanica *an* legiſſe *aus*, unde deinceps ille prognatus fuerit error.

(a) CRAG. Annal. Chriſt. III. p. 203.

Digitized by Google

cus (a), (Giſſer Enerſön) qui Witebergæ inſtitutus erat. Ab hoc igitur primum publice cœpta religionis emendatio, ſed gradu lento, cum altas admodum radices in Iſlandorum mentibus egiſſet ſuperſtitio: Unde cum plebi Iſlandicæ Ordinatio Danicarum Eccleſiarum prælegeretur, idque fieret Regis nomine, propter auctoritatem, Iſlandi ſcribere non dubitarunt: „ Exhibitam quidem novam de religione Ordinationem eò miſſam, ſed exiſtimare, „ non Regis eſſe ſed Romanæ eccleſiæ, cultum ac ceremonias „ in religione præſcribere. „ Nam & deinceps, quod non ſine multis iisque gravibus tumultibus, inter eos qui emendatæ religioni favebant & inter reliquos qui veteri inhærebant ſuperſtitioni, res fuerit tranſacta, docent Annales. (b)

§. CXXIV. Anno milleſimo quingenteſimo *quadrageſimo ſecundo*, vita defuncto *Johanne Wandalo* (c), Epiſcopo ſive Superattendente Ripenſi, TAUSSANUS ipſi eſt ſuffectus eaque occaſione in urbe RIPENSI nationale celebratum fuit Concilium, in quo, poſteaquam (d) *Tauſſanus* à *Jo. Bugenhagio* ſolenniter inauguratus eſſet, Ordinatio Eccleſiaſtica, præſente tum Rege ipſo, & Præfectis diſtrictuum & VII. totius Regni Daniæ Epiſcopis XXVI. Articulis aucta eſt & confirmata. Hinc *articuli* illi *Ripenſes* (e) dicti.

Sed & Academia tum jam inſtaurari cœpta, viris doctis ut locupletaretur, curavit Rex, eumque in finem equidem primò *Bugenhagio*, ut is relicta prorſus Witeberga ſe Hafnienſi Academiæ mancipare vellet, perſuadere annifus eſt, ſed incaſſum, tum verò, ad docendas ſacras literas Witeberga accerſivit *Johannem* MAC-

(a) CRAG. l. c. pag. 218. conf. SECKENDORF. Hiſt. Luth. Lib. III. §. LXXV. p. 242. qui ex *Conr.* ASLACO, verbo monet, quod Epiſcopus Pontificius, captivus in Daniam fuerit abductus, & in ejus locum ſuperintendens ſubſtitutus.

(b) Conf. CRAG. ad ann. 1548. pag. 311. 312. & STEPHANIUS in continuatione CRAGII ad annum 1551. à pag. 345—349. item, PANTOPPID. ad A. 1547. p. 388——393.

(c) CRAG. l. c. p. 251.

(d) TERPAGER in Ripis Cimbr. p. 578. PANTOPPID. l. c. p. 369.

(e) PANTOPP. l. c. qui & brevem ex illis ſummam communicat. pag. 370——376.

MACCABÆUM (proprio nomine Macalpinum) Scotum, virum doctrina & pietate gravem (a), Regique ac bonis omnibus modeſtia longè cariſſimum, quique usque ad annum *quinquageſimum ſeptimum* emortualem, perutilem cum Academiæ tum Eccleſiæ Danicæ laborem impendit.

Ad annum ſequentem *quadrageſimum tertium* ſpectant Acta inter Theologos Hafnienſes & Capitulum Roſchildenſe, circa tres potiſſimum diſputationes Hafnienſium publicas de Miſſa de Cœna Domini & de Miniſterio Verbi (b); Latebant enim in Capitulis paſſim, qui equidem Collegiorum ſacrorum beneficiis adhuc fruebantur, ſed qui Pontificiæ ſuperſtitioni clanculum favebant, ejusque doctrinam ſectabantur. Et hi quidem, licet ignoti non eſſent, tolerabantur, eò quod tranquillitatem publicam non læderent, donec forte aliqua occaſione rectius edoceri poſſent. Ad hos autem plene planeque convincendos, altera vice publicum HAFNIÆ colloquium inſtituendum indicebat A. 1544. CHRISTIANUS Rex, in quo & de præcipuis religionis capitibus (c) & in quibus controverſiarum momentum maximum poſitum erat, ageretur.

(a) Conf. de eo VINDING. in deſcript. Acad. Hafn. p. 71——73. Reliquerat is, qui ex nobili & antiqua Macalpinorum in Scotia familia ortum trahebat, Religionis ergo Scotiam, & migraverat Witebergam, atque ibi cum Luthero & Melanchthone familiaritatem contraxerat, unde Hafniam vocatus Academiæ præfuit per annos ſedecim, mortuus d. 6. Decemb. 1557. Inter ejus ingenii monumenta, & recenſentur ejus *annotationes in Mathæum*, vid. Alb. à THURA Hiſt. Liter. Danor. pag. 274. *Oratio* in dictum Rom. XIV. *Quicquid ex fide non eſt*, *peccatum eſt*. In *Nicolai Hemmingii* inaugurationem A. 1553. quam Bibliothecæ Danicæ Parti VIII. p. 257. ſq. videmus inſertam. *Epiſtola* ad *Petrum Palladium qua ſe excuſat*, quod poſtulato ejus ſatisfacere, & *Anglos exules in doctrina de S. Cœna diſſentientes damnare nequeat* 1556. d. 14. Januar. vid. *Bibl. Dan.* Part. V. p. 74. Et fuit hujus ejusdem *Maccabæi* itemque *Palladii* ſtudium, ante omnia A. 1548. conſpicuum, in edendo *Theologorum Hafnienſium Judicio de libro Interim*, quod itidem *Bibliothecæ Danicæ* Part. V. p. 76———160. eſt inſertum.

(b) Hæc acta, & ſcripta cum Capituli Roſchildenſis tum Theologorum Hafnienſium, videmus inſerta *Bibliothecæ Danicæ* Tom. VII. p. 99-148.

(c) MUHL. reform. relig. in Cimbr. p. 79. CRAG. Hiſt. Chriſt. III. pag. 272.

Digitized by Google

Eo invitabantur ex Sacris collegiis plurimi, atque cumprimis Prælati & Canonici omnes capituli Lundinenſis; deinceps poteſtas dabatur univerſis, ex animi ſententia ſine fraude & periculo diſſerendi: Ipſe Rex prudentiſſimus Actum diſputatorium moderabatur, atque præſto erat. Extracta hæc in octiduum diſputatio, quæ quotidie ab hora ſeptima matutina ad meridiem, inde ab hora ſecunda ad quintam veſpertinam inſtituebatur, eum habuit eventum, ut plerique melius inde inſtructi, articulis emendatæ religionis (a) ſubſcriberent, & expurgatam Evangelii doctrinam hilares lubentesque amplexarentur; Erant in hoc actu collocutores, à parte Evangelicorum *Nicolaus Cragius* (b), *Olaus Chryſoſtomus*, & *Johannes Synningius*, quibus operæ in diſputando ſtrenue navatæ præmium dabatur honor Doctoratus, qui dici ſolet; Intereà dolendum eſt, nec hujus Colloquii Acta fuiſſe aſſervata, nec ſatis certò conſtare, cui præciſè formulæ (c) ſubſcripſerint, ii qui ad meliora ſe traduci patiebantur.

Quæ annis inſequentibus, *quadrageſimo quinto*, *ſexto*, & *ſeptimo* contigerunt, *partim* circà Principes Fœderis Smalcaldici ſocios, à quibus non tam diſceſſum meditabatur Chriſtianus, quam potius diffidebat, quod eorum conſilia non ſatis deliberatò capta videbantur, *partim* circà Tridentinum Concilium (d), ad quod equidem invitabatur Chriſtianus, ſed, inita cum Guſtavo Suecorum Rege deliberatione (e), neminem mittebat, *partim* circà libellum Interim, quem Carolus V. Proteſtantibus tanquam interim valiturum, obtrudere conabatur, donec Concilio generali lites

(a) CRAG. l. c. & MUHL. l. c. p. 80.

(b) Is procul dubio, idem ille fuit *Nicolaus Cragius*, cujus jam quoque in Hiſtoria Reformationis *Mindenſis* mentionem injecimus, quique cum prius in *Friſia Orientali* circà annum 1536. fuiſſet commoratus, atque ibi notante Emmio factionum ſtudiis indulſiſſet, tandem in Daniam ſeceſſiſſe videtur. Conf. *Hiſt. Ref.* Tom. II. §. LXXXVI. pag. 222.

(c) PANTOPPID. l. c. pag. 384. qui ſimul indicat, quam ii prorſus à linea aberrent, qui Auguſtanam Confeſſionem jam tum in Dania uſu publico receptam, ſibi imaginantur, quippe quæ demum A. 1574. in Danicas Eccleſias eſt introducta.

(d) PANTOPPID. l. c. p. 387.

(e) CRAG. l. c. p. 285.

lites iſtæ circa doctrinam exortæ componi poſſent, ea non adeò præciſè ad res Danicas cum ſpectent, prætermittimus; niſi quod reticere tamen nequeamus *Petri* PALLADII & *Johannis* MACCABÆI dexteritatem ſingularem in eodem illo libello *Interim*, refellendo, quippe qui Theologorum Hafnienſium nomine *Judicium* plane eximium (a) de eodem publicarunt; In quo (ut hoc unicum tantùm commemoremus) inter alia de S. Euchariſtiæ ſacramento ſuam ita exponunt ſententiam (b); „ Agnoſcimus quidem „ Cœnam Domini Sacramentum à Deo inſtitutum eſſe, ut ſit „ ſignum & pignus, quo certi & tuti reddimur quod promiſſio „ gratiæ, remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ ſit firma & inviolabilis omnibus, qui in Jeſum Chriſtum credunt, & Sa„ cramento Cœnæ, ut ſigno & teſtimonio hujus gratiæ, utun„ tur: Sed, quod Chriſtus Sacramentum ſui corporis & ſangui„ nis inſtituiſſet in alium uſum, nempe, ut in memoriam ſuæ „ paſſionis offerretur, & ſacrificium incruentum, (ut falſo vo„ cant & ſine ſcriptura loquuntur) diceretur, id ex his Ver„ bis, *Hoc facite in mei commemorationem*, nunquam vel colligi „ vel probari poteſt. „ Et deinceps (c): *Quod igitur liber dicit Chriſtum ſe obtuliſſe in cœna ſub ſpeciebus panis & vini, neque ex Sacra Scriptura neque ex Patribus probari poteſt, ſed humanum commentum eſt.*

§. CXXV. Enimverò, ex his talibus, quænam fuerit priſca præſtantiſſimorum Daniæ Reformatorum circà rem Sacramentariam fides, aptius longè atque luculentius colligitur, quam ex hodiernis recentiorum quorundam non ſatis aut fidis aut accuratis

 re-

(a) Hoc Theologorum *Hafnienſium Judicium de Libro interim*, inſertum legitur *Bibliothecæ Danicæ* Tom. V. pag. 76. & ſqq. ubi ſimul quoque *Johannis* ÆPINI Theologi Hamburgenſis ad *Palladium* & *Maccabæum* leguntur literæ exhortatoriæ, itemque horum ad *Æpinum* reſponſoriæ, in quibus inter alia, illud *Interim*, vocant „ *Satanicum commentum, verè ad interimendam Eccleſiam Chriſti* (ſi poſſibile eſſet) *excogitatum*, atque dicunt, *ſe potius Tyrannis ſuas velle cervices feriendas „ præbere, quam illud commentum admittere &c.* „

(b) v. *Bibl. Dan.* l. c. p. 136. 137.

(c) *Ibid.* pag. 150.

relationibus, qui *Daniam* ita dictam *Orthodoxam* (a) nobis dare voluerunt, atque, eam, qualem ſibi effingunt, ſemper fuiſſe talem inde à Reformationis temporibus primis, evincere fuerunt anniſi, cumprimis aſſerentes, *pro reali præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in Sacra Cœna* acerrimè ſemper apud Danos pugnatum eſſe, & vel ſolo hoc etiam nomine *Zwinglii* & *Calvini* doctrinam ab Eccleſiis eorum proſcriptam fuiſſe: Quid enim? annon *Johannes* TAUSSANUS, at, quantus vir, & quantorum in Eccleſiam Danicam meritorum, in ejus *Poſtilla* (quo barbaro vocabulo tum Homiliæ Eccleſiaſticæ ſolebant appellari) in Evangelia & Epiſtolas, quæ Magdeburgi anno triceſimo nono prodiit, atque Chriſtiano Regi dedicata eſt, diſertè ſatis ad Reformatorum magis quam ad Lutheranorum ita dictorum, *de Sacra Cœna* ſententiam acceſſit? ut quoque ea de cauſa *Zwinglianiſmi* legatur inſimulatus à Conr. ASLACO, & *Joh. Paulo* RESENIO (b) in ejus Luthero triumphante: Annon hæc ipſa Theologorum Hafnienſium in Judicio de libello interim modo allegata verba, ad Helvetiorum magis & Noſtram propendent ſententiam, quam quidem ad eam, quam noſtris temporibus tanto molimine Lutheranorum anteſignani defendunt, atque unicè veram & ſalutiferam eſſe proclamant? Annon *Johannes* MACCABÆUS. Vir planè eximius, quique pietate, doctrina & judicii dexteritate excelluiſſe dicitur (c), quique Verbum Dei in Academia Hafnienſi ſumma fide & diligentia usque ad ejus beatam ἀναλυσιν interpretatus eſt (d) itidem apertè ſatis Calviniſmo (e) (uti loquuntur) favit? quippe qui, & Anglos exules in Doctrina de Sacra Cœna diſſentientes eapropter damnare nec poterat nec volebat, adeò ut ea de re quoque ad *Petrum Palladium* collegam Anno 1556. epiſtolam conſcripſerit ſin-

(a) Eſt is titulus libelli cujusdam à V. C. *Hectore Godofredo* MASIO publicati, quem peculiari opera refutavit edita Epiſtola Apologetica, Vir Cel. *Samuel Andreæ* Theologus Marburgenſis Marb. 1690. 4.

(b) RESEN. in Luther. triumph. ad ann. 1539. vid. *Biblioth. Danic.* Part. I. pag. 28. conf. PANTOPPID. lib. cit. pag. 90.

(c) In Joh. BORDINGII Oratione funebri in obitum Chriſtiani III.

(d) Ita STEPHANIUS in Hiſtor. Danic. Lib. I. p. 385.

(e) vid. *Biblioth. Danic.* Part. V. pag. 74.

Digitized by Google

ſingularem (a); Quid? quod idem ille *Petrus* PALLADIUS, candide, & plane ut Epiſcopum Chriſtianum decebat, quam non procul abeſſet ab Anglorum illorum exulum *Johannis à Laſco*, *Martini Micronii*, *Joh. Utenhovii*, & aliorum ſententia, teſtatum fecerit in eo, quod Hafniæ A. 1553. cum his inſtituebatur colloquio, in quo is inter alia coram univerſo cœtu (b) in hanc ſententiam: „ Pro hac fidei, inquit, confeſſione, quam ex iſtis viris audivi, ago gratias Deo, ut quæ ab omnibus ſectis aliena, præcipuis Chriſtianæ Religionis capitibus conſentiat. Exiguum duntaxat diſſidium eſt circa Cœnam Dominicam, non quidem in præcipua ejus parte & myſterio, ſed duntaxat in quæſtione quadam, de modo præſentiæ corporis Chriſti in Cœna. Quod diſſidium ſanè tanti non eſt, ut propterea fraternitatis vinculum rumpi à nobis debeat, præſertim cum in præcipuis articulis Chriſtianæ fidei ſit conſenſus. Quapropter nos decet homines iſtos in hac fidei ipſorum confeſſione pro fratribus complecti, ac pro noſtra facultate auxilio venire. Ego ſanè eos pro Chriſtianis atque fratribus agnoſco, utque apud vos omnes conſtet, me ita de illis ſentire, en publicè data eis dextra id teſtatum facio. „

Nam & idem ille poſtmodum, cum *Paulo* NOVIOMAGO duriora proferenti cedere deberet, & exules, ut ſententiam de re ſacramentaria mutarent ſolicitare cogeretur, tamen nec vultum nec animum mutavit, ſed eos, dignâ Epiſcopo conſtantia, data dextra, amico *fratrum* titulo ſalutavit, & etiam cum in diſſenſu perſiſterent, tamen de ipſorum ſalute non dubitare, & pro fratribus nihilominus ſe eos complecti profeſſus eſt.

Et quis ignorat Virum Summum, *Nicolaum* HEMMINGIUM, quique ultra viginti annos Academiæ Hafnienſi & Eccleſiis Danicis, ipſe Danus, magno ſtudio, aſſiduitate & vigiliis, inſerviit, omnino addictum fuiſſe ſententiæ Reformatorum, in quantum ii à Lutheranis, in doctrina de perſona Chriſti, de communicatione idioma-

(a) Hanc Epiſtolam inter inedita *Maccabæi* Scripta ſe poſſidere fatetur, *Bibliothecæ Danicæ* editor doctiſſimus P. V. p. 74.

(b) vid. *Joh.* UTENHOVII ſimplex & fidelis narratio de illis exulibus &c. p. m. 104. cf. p. 107.

matum & de S. Cœna diſſident, quippe quem ea propter quoque Clar. LOESCHERUS introducti in Daniam Crypto-Calviniſmi accuſat; Certè in ejus *Inſtitutionibus* (a) quæ A. 1574. in uſum ſtudioſæ Juventutis editæ, & *Joh. Franciſco Ripenſi* Medicinæ Doctori & Academiæ Hafnienſis Rectori Magnifico ſunt inſcriptæ, talia leguntur, quæ nec accuratius nec enucleatius à Noſtris Doctoribus, vel ab ipſo *Johanne Calvino*, proferri potuiſſent, quippe cum is, non modo, ſe dogmati ubiquitatis, quod tum lacertos movebat in Eccleſiis Lutheranorum, ex profeſſo opponeret, ſed & aſſereret, *quam equidem poſt reſurrectionem Chriſti acceſſerint, humanæ naturæ*, præter illa corporis Chriſti eſſentialia (b) *quædam, quæ conjuncta ſunt cum conſeſſu ejus ad dextram Patris, ſed quæ ſita fuerint in eo, quod Chriſtus depoſita omni infirmitate, in eum gloriæ gradum ſit evectus, quo ſupra omne nomen, ut Paulus loquitur, id eſt, dignitatem & eminentiam emineat, carne ipſius jam plenè à Deitate σωματικῶς in ea habitante glorificata, non in ſua eſſentia, neque in proprietatibus eſſentialibus abſorpta, quod ſanè non eſſet glorificari, ſed aboleri potius humanam naturam.* Et, quam non quæſo, is apertè, de S. Cœna hunc in modum ſuam profeſſus eſt ſententiam? in eo loco (c), ubi *ſummam Doctrinæ Eccleſiarum Danicarum* indicat ad ipſum Regem FRIDERICUM II. dicendo: „ Cœnam Domini (alterum ſignum gratiæ in N. T.) in „ qua panis & vinum Symbola corporis & ſanguinis Domini di- „ ſtribuuntur, docemus eſſe ſacramentum corporis & ſanguinis „ Domini, atque adeò noſtræ per victimam Chriſti redemtionis „ ab

(a) Titulus eſt *Syntagma Inſtitutionum Chriſtianarum*, perſpicuis aſſertionibus ex doctrina Prophetica & Apoſtolica congeſtis (pleriſque propoſitis & diſputatis in Academia Hafnienſi) comprehenſum. Lugd. Bat. 1585. 8.

(b) Eſſentialia, vocat ea, quibus ſublatis naturam humanam ſimul tolli neceſſe eſt, & in eorum numerum refert, nominatim, *occupare certum locum*, ſecundum Petrum Apoſtolum. Actor. III. *Περιγραπτον eſſe*, ſecundum Nazianzenum & Juſtinum, *loco teneri, ſecundum veri corporis modum*, ut Auguſtinus loquitur. *In certo ſpatio eſſe & finitum eſſe*, ſecundùm Vigilium. vid. pag. 53.

(c) vid. HEMMING. in Præfat. dedicat. ad *comment. in omnes Epiſtolas Apoſtolicas* ad Frideric. II. Reg. Daniæ ſcripta Hafniæ Kalendis Januarii 1571. lit. β. col. 1.

„ ab ipſo Chriſto jam morituro pro peccatis noſtris inſtitutum
„ & commendatum Eccleſiæ usque dum venerit ad judicium,
„ idque ideò *ut* ſit perpetua recordatio Chriſti tradentis ſuum
„ corpus & effundentis ſuum ſanguinem pro nobis, *ut* ſit ob-
„ ſignatio novi fœderis de gratia & remiſſione peccatorum prop-
„ ter meritum Chriſti, *ut*que ſit teſtimonium copulationis no-
„ ſtri cum capite noſtro Chriſto, cujus corpore & ſanguine ve-
„ rè paſcimur, modo vere ſumus, quod dicimur, hoc eſt, Chri-
„ ſtiani. Hæc verò ſcripta ſunt A. 1571. „ Quibus concinunt
ea quæ is A. 1574. repetiit, hunc in modum (a): „ *Quid? Adeſt-*
„ *ne ergo corpus Domini* pro nobis traditum, & ſanguis ipſius
„ pro nobis effuſus, verè & ſubſtantialiter in cœna? Adeſt
„ quidem, non ratione loci. Nam, ſi locum ſpectes, cor-
„ pus Chriſti in cœlo eſt περιγραπτον. Sed ratione fidei homi-
„ nis legitimè utentis Sacra Chriſti Cœna. Hæc enim fides con-
„ jungens nos cum filio Dei, facit ut multò arctius carni & ſan-
„ guini Chriſti mediante Λογῳ jungamur, quam jungimur pani,
„ quem comedimus & vino quod bibimus. Ea eſt enim vis fidei,
„ ut jungat remotiſſima idque arctiſſime. Ubi autem fides non
„ adeſt, nulla fit conjunctio, niſi ſacramentalis tantum, quæ
„ cedit utenti in judicium. „

Ea verò quæ cum *Hemmingio* annis 1575. & 1576. fuerunt acta (b), ſatis evincunt, quam ita non à Doctrina noſtra fuerint alieni præſtantiſſimi Daniæ Reformatores, quod noſtris temporibus cum V. D. *Hect. God.* MASIO, & aliis, quidam ſibi nobisque perſuadere voluerunt; Ut longe potior quoque ſpes fuerit ipſos Danos Evangelicos, aliquando plenè nobiscum conſenſuros, niſi deinceps alii quidam, calidiore impetu qui Lutheranismum propagare cupiebant, ea omnia ſufflaminaſſent conſilia, utrique Proteſtantium parti tantoperè profutura:

Ne-

(a) vid. *Syntagm.* in loco *de S. Cœna* §. 23. p. 245.

(b) De iis quædam in *Biblioth. Danica* commemorantur P. I. p. 58-78. ubi tamen notabile, quod HEMMINGIUS etiam p. 73. provocet ad *Maccabæum*, qui paria in illo de S. Cœna articulo cum *Hemmingio* docuerat, quodque ipſe teſtetur, ſe per 25. vel. 33. annos aliter non docuiſſe &c.

Neque autem hæc, à nobis proferri quiſpiam autumet, quaſi vel nunc illuſtriſſimo Daniæ Regno Evangelico-Lutheranam cui CHRISTIANUS III. Rex Glorioſiſſimus tenaciter & magno cum animi ardore inhærebat, invideremus Doctrinam, vel, cum ullo, contentionis ſerram de prima Reformatorum Danicæ Eccleſiæ Doctrina Evangelica reciprocare velimus, vel etiam, quaſi nunc quoque ſtudioſè ambiamus ab ipſis in Communionem eccleſiaſticam recipi, aut denique exigamus, ut ſuâ, quam publice profitentur & cui ſunt innutriti, poſthabitâ doctrinâ, noſtram amplectantur; Abſit! Eſt enim unicujusque, ſuo abundare ſenſu, & ſuo frui genio; Sed tamen, ut, qui hodie apud Danos florent, Viri pietate & doctrina conſpicui, nobiscum agnoſcant, Iliacos intra muros fuiſſe peccatum & extra, Majoresque ipſorum æque ac noſtros humani quid paſſos, ſæpenumero ab Evangelica manſuetudine & charitate potuiſſe deviare, ne illorum præciſè inſiſtentes veſtigiis, atque in eorum verba jurantes, in hac noſtra temporum luce, factioni magis quam veritati ſtudeamus, aut intempeſtivo zelo Chriſti tunicam quam inconſutilem diſcindere non oporteret, dilaceremus atque dividamus, quin potius in amica fœderis coëamus vincula, atque, non obſtantibus ſententiarum divortiis, ***mutuam*** atque *fraternam* exerceamus, communionis eccleſiaſticæ vinculum certiſſimum, *charitatem*.

§. CXXVI. Poſt illam de libello Interim Declarationem, ſatis erat tranquillus atque floridus Regni pariter atque Eccleſiæ Danicæ ſtatus, ita ut Angliæ Rex EDUARDUS VI. tum quoque, atque ejus nomine Gubernator Somerſethi Dux, ad Chriſtianum Regem legationem mitteret, expetendæ amicitiæ Danicæ gratia, dum Angli viciſſim pollicerentur, amicitiam Anglicam Danis & eorum religioni honori & emolumento futuram, ut Chriſtianum (a) ejus nunquam pœniteret. Quæ legatio uti peraccepta erat Chriſtiano, ita gratum cumprimis illud, quod Religionem reformatam Anglis cordi curæque eſſe intelligeret, dum precabatur, ut Regi ac Gubernatori totique populo id in ſalutem cederet, ſimulque in amicitia Anglica ſe conſtantem fore promittebat, memorem ejus neceſſitudinis quæ ipſi cum Henrico, Eduardi Patre, interceſſerat. In-

(a) CRAG. Annal. Dan. Chriſtiani III. pag. 315.

Digitized by Google

Interea verò, dum inter Evangelico-Lutheranos, & FLACII *Illyrici* ſecta ſurgebat, & *Andreæ* OSIANDRI hypotheſes ſingulares multum pulveris movebant, & *Anabaptiſtæ* novos ciebant tumultus, inter hos omnes ſtrepitus, Eccleſiæ Danicæ ſtatus, cum Regis providentia, tum Doctorum pro veritate conſtantia & manſuetudine, conſervatus eſt. Certè de *Flacio Illyrico*, & ejus adverſus *Melanchthonem*, *Bugenhagium* & reliquos Doctores Witebergenſes moliminibus, memorabili prorſus ipſius *Bugenhagii* Epiſtola (a) admonitus eſt Rex, in qua ſimul *Joachimi* WESTPHALI (b), præfervidi plane ingenii hominis, cum altercandi libido tum animi inſolentia vividis depinguntur coloribus: Et quantum ad *Oſiandri* Doctoris Regiomontani errores de Juſtificatione hominis peccatoris coràm Deo non per imputatam Chriſti Mediatoris juſtitiam, ſed per ipſam Dei in nobis habitantis juſtitiam, ſiquidem is Chriſtum tanquam Deum, non ut Deum & hominem, juſtitiam noſtram eſſe aſſerebat, ii à *Petro* PALLADIO & *Job.* MACCABÆO ſingulari edito libello cum detecti (c) ſunt tum rejecti: Prouti, cum A. 1553. in diœceſi Othonienſi novas turbas ſuſcitarent *Chriſtophorus Michaelis* & *Laurentius Eliæ* duo verbi divini præcones, anabaptiſticis erroribus imbuti, iique à *Georgio Sadolino* Epiſcopo, plus ſemel admoniti non deſiſterent, Rex novum epiſcoporum conventum indixit *Hafniæ*, cui ipſe intererat, atque in ipſo veluti principio, quod inde exoriri potuiſſet, incendium reſtinxit, datis illis duobus hæreſeos ana-

 bap-

(a) Hanc *Bibliothecæ Danicæ* Collectores inſeruerunt Parti VIII. Num. VIII. p. 280—291.

(b) Eſt is idem ille *Joachimus Weſtphalus*, Doctor Hamburgenſis, qui litem inter Saxonicos & Helvetios, ſive inter Lutheri atque Zwinglii aſſeclas propemodum conſopitam, facilè ſaltem conſopiendam, ἀναζωπυρεῖν, atque novum belli Sacramentarii claſſicum canere A. 1551. & ſq. non dubitavit, cujus adverſus *Æpinum*, *Melanchthonem*, *Calvinum*, *Johannem à Laſco* & alios, contentioſa Scripta ſatis ſuperque ſunt nota, quanvis etiam in eo tanquam eximio doctrinæ γνησίως Lutheranæ aſſertore atque promacho, recentiores quidam Lutheranorum Doctores glorientur:

(c) v. STEPHAN. in additam ad Annales CRAGII p. 355. 356. & Biblioth. Danic. Part. VII. p. 105. ſq.

baptiſticæ patronis in captivitatem (a), in qua & miſere periiſſe dicuntur;

At verò, circa idem hoc tempus, ſub anni ſcilicet 1553. finem, Hoſpitalitatis Chriſtianæ atque Charitatis officia erga diſſipatam Eccleſiam Anglo-Belgicam, quæ cum *Johanne à Laſco* & ejus commilitonibus, tutum in regno Daniæ & ſub umbone Regis Chriſtiani quærebat, nec invenire tamen poterat, perfugium, non neglecta vellemus atque conculcata; Quanquam etiam nunc (b) illi vulneri dudum obductam cicatricem refricare aut funeſtam ejus rei, per *Paulum Noviomagum* Theologum Regium, potiſſimum actæ ac promotæ, memoriam renovare non velimus:

Fuerunt autem ultima vitæ Regis glorioſiſſimi tempora, & quoad Rempublicam & quoad Religionem firmiter ſatis ſtabilitam pacatiora, ut vovendum fuiſſet, eundem diutius rebus humanis intereſſe potuiſſe; At verò, aliter ea de re cum definitum eſſet in arcanis Dei conſiliis, is poſt viginti quatuor annorum gubernationem ætatis quinquageſimo ſexto A. 1559. ſupremum obire diem, atque Imperium, quod à Religionis veræ cura exorſus fuerat, pie atque religioſè deponere debuit, dum ſanctiſſimis ſuſpiriis animam hinc diſcedens Deo commendabat, atque ad Filium Principem FRIDERICUM ſecundum, non minus inclytum, Regni pariter atque Eccleſiæ DANICÆ habenas transmittebat.

(a) STEPHAN. loc. cit. pag. 361.
(b) Conf. *Hiſtor. Reform. Belg.* §. LXVIII. pag. 235——238.

F I N I S.

L E M-

LEMMATA
PARAGRAPHORUM.

§. I. DE Teſtibus veritatis in *Belgio* Reformationis Seculum antegreſsis. De *Gundulfo* Seculi XI. & *Gundulfianis*, eorumque de Baptiſmo & S. Cœna ſententia. De *Tanchelino* ſive *Tandemo* Seculi XII. & ejus in Brabantia aſſeclis. *Norbertus Tanchelini* adverſarius. De *Gulielmo Cornelio* Seculi XIII. & *Henrico à Gandavo*. *Nicolaus à Lira* Lutheri præcurſor. De *Gerardo de Groot* Seculi XIV. itemque de *Waldenſibus*, quorum doctrina & vita laudatur. De *Mathia Grabone* Dominicano Groningano. Expeditio cruciata ex Belgio in Huſſitas deſtinata, Huſſitarum doctrinam propagavit, & in Belgium tranſportavit.

§. II. *Nicolai Cuſani* nomen celebre & doctrina ex libris ejus *de Concordia Catholica*, quos tempore concilii Baſileenſis A. 1438. conſcripſit excerpta. Is non Papæ Romani ſed Eccleſiæ infallibilitatem adſtruebat, & *Concilium ſupra Papam* longè evehit. *Donationem* ita dictam *Conſtantini* falſitatis arguit. Verba Chriſti *de Petra* cui Eccleſia ſit inædificata, *ad Confeſſionem Petri non ad perſonam ejus* refert. *Imperatoris* denique poteſtatem & *auctoritatem* in cogendis, indicendis & confirmandis *Conciliis* agnoſcit.

§. III. Nicolaus Cuſanus à Nicolao V. Pont. Ro. in Belgium mittitur ad *Indulgentias* venundandas, & ad reformanda monachorum quamplurima inſtituta. Ejus de *Indulgentiis* doctrina ab ejus praxi diſſidebat. Is *cultum Imaginum* repudiabat. Ejus pudendum de *Interpretanda S. Scriptura* juxta currentem eccleſiæ ritum, effatum.

§. IV. Johannes *Weſſelus* Groninganus ab Eraſmo laudatus, itemque à Luthero Ejus ſtudia & vitæ genus. Dictus *Lux Mundi*, itemque *Magiſter contradictionum*. *Aduardia* virorum doctorum ſchola celebris. Antiquitatum Eccleſiaſticarum Bataviæ editor refellitur. *Weſſeli* doctrina vindicatur.

Digitized by Google

§. V. Brevis *doctrinæ Weſſelianæ* ſumma ex ejus ſcriptis collecta.

§. VI. Belgæ *Lutheri & Zwinglii* doctrinæ jam à principio favebant. *Eraſmi* ea de re teſtimonia afferuntur. De *Jacobo Præpoſito* dicto *Spreng.* De *Lovanienſium* Doctorum in Lutherum odio. De *Antverpienſibus*. *Cornelii Graphei* Secretarii Antverpienſis memoria refricatur. Apud *Hollandos* erant qui Lutherum amabant. *Vincentius Alcmarienſis* Monachus Lutheri obtrectator.

§. VII. *Jacobus Latomus*, *Euſtachius de Zichenis* & *Johannes Driedo* dictus *Turenbolt*, primi erant Lutheri inter Belgas adverſarii. Carolus V. Belgii plurimam partem tenebat. *Henricus Naſſavius* Hollandiæ & Zelandiæ tum præfectus erat. De eo quædam. *Margarethæ* Gubernatricis Belgii ſcitum ad Lovanienſes magiſtros *de Luthero* reſponſum.

§. VIII. De *Jacobo Spreng* Præpoſito Antverpienſi & ejus cum carcere tum palinodia, in qua, pudendo inſtituto Pontificiorum, is articulos maximè ſanos abjurare coactus eſt. Cum verò is denuò captus & carcere elapſus eſſet, apud *Bremenſes* annunciavit Evangelium.

§. IX. De *Gulielmo Friderici* celebri apud *Groningenſes* viro, & Eraſmi ad ipſum epiſtola.

A. 1521.

Decretum primum Caroli V. *ſanguinarium* in Belgio propter religionem publicatum. Triſtiſſimæ ejus ſequelæ. *Antverpienſis* cœnobii monachi in vincula conjiciuntur.

§. X. De *Henrico Zutphanienſi* & ejus jam A. 1521. editis Propoſitionibus.

A. 1522.

Antverpienſe monaſterium dirutum & ſolo æquatum. *Henricus* retractavit nunquam, ſed morti jam addictus evaſit, atque per biennium *Bremæ* verſatus eſt, usque dum apud *Dithmarſos* ultimo ſupplicio Martyr affligeretur.

§. XI. De ſtatu *Eccleſiæ Delphenſis* Frid. *Canirmii* ad Caſparem *Hedionem* Epiſtola

A. 1523.

§. XII. Apud *Bruxellenſes* Henr. *Voeſius* & Joh. *Eſchius* propter Evangelii doctrinam exuſti.

§. XIII. De ſolenni Colloquio vel Diſputatione *Groningenſi* hoc anno habita, adverſus Po-

Poteſtatem Papæ *Monarchicam* agitur.

§. XIV. *Corn. Honius* Jureconſultus Batavus & *Gul. Gnapheus* Hagienſis Gymnaſii moderator, ob Evangelicam doctrinam in carcerem conjiciuntur. De *Gnapheo* quædam ſingularia. Epiſtola *Honii* de ſenſu verborum Domini *Hoc enim eſt corpus meum. Lutheri Epiſtola* ad fratres in Hollandia Brabantia & Flandria. Evangelii hoſtes ſæpenumero fuerunt ejus promotores, quod exemplo *Ruardi Tapperi* comprobatur.

A. 1524.

§. XV. In urbe *Antverpienſi* Evangelicæ doctrinæ progreſſus. *Meltzenſis* Parochus de Miſſa judicium prodit. *Chriſtierni* II. Regis Daniæ in Zelandiam ſeceſſus Evangelio proficuus. *Elizabetha* uxor ejus in fide hinc migravit A. 1525. Monachorum & Monialium connubia varia. Novum in *Hollandia* adverſus libros edictum. *Philippi Burgundi* Epiſcopi Trajectini laus & obitus. De *Gerh. Noviomago* quædam traduntur.

A. 1525.

§. XVI. Fanaticorum apud *Antverpienſes* ſemina. *Lutheri* ad Antverpienſes Epiſtola de novis illis prophetis, in qua diſtinctionem facit inter *voluntatem* Dei *occultam* & *revelatam*, atque agnoſcit, quod qui *volente Deo peccata fieri* dicit, is eapropter *Deum non faciat auctorem peccati*. Eraſmi de variorum *Belgii locorum* reformatione teſtimonium.

§. XVII. *Inquiſitionis tribunal* erigi coeptum in Belgio. *Clementis* VII. Po. Ro. Epiſtola ad *Erhardum* Epiſcopum Leodienſem, de extirpandis hæreſibus. *Caroli Egmondani* Ducis Gelriæ ad Clementem VII. Epiſtola ad extirpandos hæreticos exhortatoria.

§. XVIII. De Martyrio *Johannis Piſtorii* (vulgo *Bakker*,) Woerdenatis, Hiſtoria exponitur. Indulgentiæ novæ gratuitò annunciatæ. *Piſtorii* de Scriptura de Papa de Matrimonio ſive conjugio ſacerdotum etſim. doctrina. Ejus mors glorioſa. *Bernardus* Carmelita in oppido *Britz* exuſtus. Joh. *Caſtellani* apud *Metenſes* Martyrium. Eccleſiæ *Tornacenſis* elogium.

§. XIX. Edictum novum in *Hollandia* promulgatum. *Margarethæ* Gubernatricis Belgii memorabile *de neceſſitate re-*

formationis teſtimonium. *Gul. Gnaphei* liber cui titulus, *Tobias & Lazarus.* Ejus contenta.

A. 1526.

§. XX. Novum in *Flandria* edictum adverſus Lutherum & ejus fautores, in quo privatæ de Scripturæ S. intellectu collationes prohibentur. *Miracula fictitia*, Reformationis propagationem arguebant. De *verſione Bibliorum* cum Veteris tum Novi Teſtamenti in linguam Belgicam latè diſſeritur. *Jacobus Liesveld* propter impreſſionem Bibliorum Belgicorum capite plexus. *Index realis* in Scripturam S. ſingulari edicto prohibitus. *Lutheri verſio* bona ſed imperfecta. *Jo. Eccii* liber cui tit. *Enchiridion* recenſetur. Ejus de *præſentia corporis Chriſti* locali in S. Cœna ſententia.

A. 1527.

§. XXI. *Wendelmuthæ* fœminæ *Monachodamenſis* martyrium & exitus glorioſus.

A. 1528.

§. XXII. *Henricus* Flander Monachus Auguſtinianus ob ductam uxorem in matrimonium ad vivicomburium eſt condemnatus. Fuit is primus qui *Cortraci* Evangelicam doctrinam prædicavit. De *cœtu Lutherano Ultrajectino* hujus temporis, commentum Varillaſii à Loeſchero & aliis avide arreptum, exploditur.

A. 1529.

§. XXIII. *Cameracenſe* fœdus inter Carolum V. & Franciſcum I. *de extirpandis Lutheranis* habet articulum. Novum in Lutheranos *Caroli* edictum d. 14. Octobris. *Carolus Egmondanus* quoque in *Arenacenſi* urbe promulgat Edictum ſeveriſſimum d. 17. Aprilis. De *Carolo Egmondano* & ejus in Evangelicos odio quædam ſingularia. Filius ejus *Carolus nothus* Evangelio favet. Adolphus *Clarenbach* Rector Veſalienſis exuſtus.

Gerh. *Geldenbaurius* dictus *Noviomagus* Gelriæ lucem Evangelicam intulit. De *Comitatu Zutphanienſi* teſtimonium Johannis Sartorii. *Gulielmi Swollenſis* Confeſſio eximia recenſetur, quæ tamen d. 20. Octobris ipſi mortem acceleravit. *Proteſtantium* Nomen exortum.

A. 1530.

§. XXIV. *Comitia Auguſtana* celebrantur. *Confeſſio Auguſtana Eraſmi* violentum circa Reformationis negotium judicium

Digitized by Google

cium occaſione litis cum *Gerb. Noviomago* prolatum. *Eraſmi* in religione levitas. Ejus Epiſtola in veritatis Evangelicæ confeſſores declamatoria. *Margaretha* Gubernatrix Belgii moritur. *Maria Hungariæ* Regina ejus locum occupat. Mariæ laus & fata.

A. 1531.

§. XXV. *Amſtelodamenſis* civitatis celebritas. *Cornelius Crocus* Amſtelodamenſis doctrinæ Evangelicorum infeſtus. *Lutherus* & *Oecolampadius* jam tum ſuos in ea urbe habebant aſſeclas. De *Johanne Sartorio* Amſtelodamenſi viro eximio latius diſſeritur. Ejus de Juſtificatione lis cum *Alardo* Amſtelodamenſi. *Scholæ Nordvicenſis* inſtaurator. *Paraphraſis ejus in Prophetas Majores & Minores.* Ejus mors & epitaphium.

§. XXVI. De *Johanne Timanno Amſterdamo*, deinceps doctore Bremenſi. Novum Edictum *Bruxellenſe* gravius adverſus Proteſtantium libros. Edicta adverſus *clericorum* & *monachorum* ambitionem, avaritiam & inſatiabilem opes corradendi cupidinem.

A. 1532.

§. XXVII. *Daventrienſes* Legatos Cæſaris qui in Lutheraniſmi ſuſpectos inquirerent, admittere nolebant. *Limburgenſes* perſecutionum æſtum tolerant.

A. 1533.

Fons Vitæ Liber, mera Scripturæ loca complexus à Brabanto Monacho è Franciſci diſciplina comburitur. Apud *Buſcoducenſes* quidam ſupplicio afficiuntur. *Henr. Agylæus* JCtus Evangelio favit. Primi Reformatores apud Buſcoducenſes.

§. XXVIII. In *Tranſiſalania* Fanatici quidam res novas moliuntur Edicto ſingulari notati. De *Anabaptiſtis Thuringicis*, & eorum doctrina. Liber *Reſtitutionis* à Monaſterienſibus editus & ejus doctrina. *Origines Anabaptiſticæ* in Belgio. *Melchioris Hofmanni* molimina cum in Germania, tum in Belgio & apud *Emdanos*. De Anabaptiſmo Emdano. *Argentinenſes* labe ea infeſtantur. *Johannes Trypmaker*, Hofmanno apud Emdanos ſubſtituitur, qui Hagæ Comitis ſupplicium capitis ſubiit.

A. 1534—1536.

§. XXIX. *Johannes Mathias* in Anabaptiſtarum caſtra tranſit de-

deſerta conjuge, in cujus locum is aliam juniorem duxit. Se Enochum eſſe affirmaret. *Enthuſiaſticos* motus præ ſe fert. *Apoſtolos* deſignat inter quos *Johannes Bucoldus*, vulgò *Jan van Leyden*. Horum quidam ad urbem *Monaſterienſem* alii ad *Leovardienſem* ſeceſſerunt. *Leovardiæ* per eos Apoſtolos diſcipuli ſunt facti varii & inter eos *Ubbo Philippi* itemque *Theodoricus Philippi* ejus frater.

§. XXX. *Leovardienſis* magiſtratus in hos & ſimiles inquirit. Retinctorum multitudo in *Hollandia* interemta. *Johannes Matthias* apud *Monaſterienſes* novum regnum molitur. Rumor de *regno Monaſterienſi* Leidenſis urbis occupandæ conſilia ſuggerit, ſed quæ turbata ſunt captis & ſupplicio affectis turbonibus. *Amſtelodamenſes* turbæ per *Theodorum Sartorem* excitatæ civium opera ſopitæ.

§. XXXI. *Anabaptiſtarum* molimina in occupando cœnobio veteri quod prope *Bolsverdiam* erat in Friſia, per Georg. *Schenkium* Friſiæ præfectum turbata. Spiritus Fanaticus agrum *Groninganum* occupat, ſed detegitur & pudefit.

§. XXXII. De Turbis *Monaſterienſibus* luculenter agitur. Bern. *Rotmannus* Evangelii præco Reformationem in ea urbe promovit. *Pontificiorum* cum *Reformatis* inita pax circa libertatem cultus utriusque *Pontificii & Reformati* à *Landgravio* & *Epiſcopo* confirmata.

§. XXXIII. Rebus Evangelicis in ea urbe ſtabilitis *Johannes Boekhold Leidenſis* urbem adit, ſe primò ſimulans auditorem docilem. *Rotmannus* Fanaticis obſiſtit, atque puram doctrinam inculcat. *Hermannus Stapreda* Morſenſis ejus collega Anabaptismo favet. Oriuntur diſſenſiones. Ad eas componendas vocantur in curiam Anabaptismi & Evangelii Doctores. *Rotmannus* ſeducitur. *Herm. Buſchius* rationibus efficit, ut *Anabaptiſtæ* urbe interdicerentur. *Landgravius* ad ſopiendas turbas eò mittit *Fabritium* & *Melſingerum*. Decernitur collatio. Eam refugiunt *Anabaptiſtæ*. Hi per urbem diſcurrunt atque ſuum *væ* ingeminando *clamoribus omnia replent*. Libelli *Anabaptiſtarum* ſparſi & eorum dogmata. Liber *reſtitutionis*. Liber *de ſcripturæ myſteriis*. Ejus argumentum.

A. 1534.

§. XXXIV. *Rotmannus* & *Knipperdollingius* ulteriora tentant. Mittunt *Apoſtolos*, ut exteri ſe ad urbem recipiant & *Prophetam* à Deo miſſum audiant, qui *Regnum Dei* inſtauraturus eſſet. Multorum colluvies eò ſe recipit. *Anabaptiſtæ* occupant curiam, *veterem ſenatum* abrogant, novum ex ſuæ factionis hominibus inſtituunt. *templa* & *cœnobia* diripiunt, ima ſummis miſcent, cives ſuæ factioni adverſos urbe ejiciunt, atque cædibus omnia replent.

§. XXXV. *Johannes Mathias* Harlemenſis, *Prophetam* agebat & *Legislatorem*; In ejus leges qui peccabant ſummo ſupplicio afficiebantur. *Communio bonorum* indicitur ſub pœna capitis. Johannes Mathiæ moritur. In ejus locum ſufficiunt *Johannem* Boekhold *Leidenſem*. Is duodecim ſibi viros eligit, & ſe *terrarum orbis regem* venditat. Præter ſuperbiæ quem habebat ſpiritum, tamen etiam impuritatis ſpiritu ducitur, atque *Polygamiam* introducit.

A. 1535.

Obſidio *Monaſterienſis*. *Fames* in urbe vehemens & incredibilis, deſcripta verbis *Herm. Kerſſenbroek*. Matres *infanticidio* famem ſatiare tentabant. Capta urbs menſe Junio. *Knipperdolliug* & *Job. Bucoldus* caveis ferreis incluſi circumducti ſunt, nec tamen ad frugem redierunt. *Knipperdolling* & *Bucoldus* itemque *Crechtingius* candentibus *forpicibus* diſtracti deceſſerunt, atque *penſiles* ad ſupremam urbis turrim exponuntur. *Ant. Corvinus* illud ſupplicium deſcripſit.

§. XXXVI. *Anabaptiſtarum* hæ turbæ Evangelio propagando fuerunt infeſtæ. Edicta *in Anabaptiſtas* etiam in *Lutheri* & *Zwinglii* aſſeclas directa credebantur. *Daventrienſes* ſemet adverſus Lutheranismum Anabaptismi ut credebant matrem jurejurando obſtringebant. Anabaptiſtæ num gladio tollendi eſſent num verò minus? diſputatum eſt. *Iſebrandus Scholl* Amſtelodamenſis anno 1534. mortis ſupplicium ſubire debuit.

§. XXXVII. De *Gulielmo Tyndallo* Anglo apud Vilvordienſes vel Bruxellenſes exuſto. De ejus *verſione Anglica* Novi Teſtamenti quædam memorabilia. *Johannis Frythi* ſodalis ejus opera adjutoria in vertendis N. T. libris laudatur.

tur. Adverſus eam verſionem promulgatur in Anglia Edictum. *Tyndallus* apud *Antverpienſes* exul alios quoque libros pro cauſa doctrinæ Evangelicæ publicat. *Cutberti Tonſtalli* adverſus ejus verſionem N. T. inſidiæ eluduntur arte ſingulari à *Conſtantino* quodam, ſingulari Tyndalli amico. *Conſtantini* ad *Thomam Morum* ea de re reſponſum. *Belgicæ* Provinciæ in unam hoc eodem anno coaluerunt *Rempublicam*.

A. 1536.

§. XXXVIII. *Anabaptiſtarum* reliquiæ. Apud *Buſcoducenſes* & *Leidenſes* Evangelicæ veritatis femina. *Joh. Sartorii* laus & in doctrina puriori in vicinia *Leidenſi* inſtillanda ſtudium. Non ad Lutheri magis quam ad reliquorum Reformatorum placita *Leidenſis* inſtituta eſt *Reformatio*. *Loeſcherus* notatur. Inter *Anabaptiſtas* quidam mitiora inire conſilia cœperunt. Inter hos *Ubbo Philippi* & *Menno Simonis*. *Mennonitarum* Origines indicantur. *Herm. Schyn* ſpecioſè nimis eas incruſtavit. *Theodorus Philippi*, *David Georgii* & *Menno Simonis* eodem tempore ab emiſſariis *Johannis Mathiæ* baptizati ſunt: Primarium dogma *Mennonis* erat, ſuam ſolam Eccleſiam eſſe veram, & ejus ſignum primarium eſſe Anabaptismum. Fuerunt tamen ejus aſſeclæ à ſeditione *Monaſterienſi* alieni. Anabaptiſtæ *Friſii* & *Groninganı* qui vel Ubbonis vel Mennonis veſtigia premebant reliquis erant ſedatiores. *Mennonitarum* nomen ab anno 1544. demum invaluit, cum antehac *Ubbonitarum* nomen obtineret. *Ubbonis palinodia* laudatur, quam *Menno* tamen cum ſuis improbavit. *Ubbonis* & *Mennonis* mors. *Mennonis aſſeclæ* diſſentiebant à reliquis *Anabaptiſtis* in duobus articulis.

§. XXXIX. De *Batenburgicis*, qui auctore Batenburgio Regnum Monaſterienſe dirutum inſtaurare ſatagebant. Eorum furores. *Joachimus* quidam Anabaptiſta *Veſaliæ* ad ſupplicium raptus. Furores horum hominum generi humano erant proficui, cum ita citius & facilius eorum opiniones fanaticæ detegerentur.

§. XL. *Davidis Georgii* vita, errores, fata & mors enarrantur de *rhytmis Biblicis* ab illo decantatis. De ſocietate *Rhe-*

Digitized by Google

Rhetoricorum Reformationi proficua. *David Georgii* ſectam condere annifus eſt. Is *Monaſterienſium* factioni addictus erat & ab iis magnifiebat. Deinceps ipſe in ſectæ auctorem ſe erigere auſus eſt. Præcipua ejus dogmata *ſpectris* & *viſionibus* innixa. Is ſe *Davidem* eſſe & alterum *Chriſtum* jactabat. *Hofmannici* varia Georgianorum vel Davidianorum dogmata improbabant. *Delphenſes* Davidis aſſeclas proſcribebant. *Davidis* ea de re querela ad ſupremam *Hollandiæ Curiam*. Is apud *Baſileenſes* ſe *Johannem van Brugge* appellabat. Ibi in civitatem recipitur, & cum ſuis lautè vivit, tempeſtivè moritur ac honeſte ſepelitur. Sed tertio anno poſt obitum, *cadaver effoſſum* comburitur.

§. XLI. Apud *Groninganos* decretum conditur adverſus *Sectarios Anabaptiſtas*, ita tamen ut *Evangelicis* quædam religionis libertas concederetur. *Reynerii Snoyi* Goudani Pſalterium laudatur.

A. 1537.

Apud *Gandavenſes* tum jam trecenti aſſeclæ Petri Brulii numerabantur. De *Petro Brulio* eximio doctore Evangelico. Ejus per varias *Flandriæ urbes* labores pro doctrina puriori. Ejus eloquentia mirifica. Is *Calvini* ſucceſſor in officio paſtorali apud *Argentoratenſes* deſignabatur. Inter *Gandavenſes* Reformationis patroni erant quamplurimi. *Antonius Clava. Joh. Couſardus. Utenhovii* quatuor. *Martinus Cleyne* ſive *Micronius* & ſimiles.

A. 1538.

§. XLII. *Philippi Marnixii* Domini *de Aldegonde* nativitas. Ejus in Eccleſiam & Rempublicam *Belgicam*, atque univerſam doctrinam Reformatam merita. Ei primariò *Compromiſſum* illud *Nobilium Belgii* 1566. eſt acceptum ferendum. Ejus varia *conſilia* & *legationes*, *dignitates* porrò & *ſcripta* enarrantur. Obiit Leidæ 1598. *Caroli Egmondani* Principis Gelriæ mors. Hæres ejus erat *Gulielmus* dux *Clivenſis*. Cujus Laus & in doctrinam Evangelicam favor commemorantur. Is ab Imperatore à Ducatu Gelriæ eſt ſemotus.

A. 1539.

§. XLIII. *Mathæi* Dordraceni liber cui tit. *Faſciculus myrrhæ*. In civitate *Campenſi* geſta cum *Arnoldo Gratio* & *Alb.*

Pigbio referuntur. *Gratius* in ſuſpicionem *Lutheraniſmi* adducitur. Cives *Campenſes* ejus cauſæ favent. *Senatus* a civibus non eſt alienus. *Comitia* habentur *Campis*. *Gratius* urbe exire juſſus eſt, quod Tribuni plebis ægrè tulerunt, eaque propter *Pigbio* inſultarunt, quando res ad Provinciæ Ordines delata tandem ita deciſa eſt, ut *Pigbius* quoque *loco cedere* debuerit, atque *Paſtoratum in manus ſenatus civici* reſignare.

§. XLIV. In *Hollandia* novo Edicto conciones extra proprias diœceſes prohibentur, atque etiam de concionibus ad ædificationem publicam inſtituendis ſuprema Hollandiæ Curia promulgat edictum. In *Friſia* quædam circa *collationem ſacerdotiorum & beneficiorum* definiuntur, atque tranſiguntur, inter Carolum Imp. & Populum libertatis ſuæ tenacem.

Mariam Hungariæ Reginam Belgii gubernatricem *hæreſeos Lutheranæ* ſuſpectam facit *Paulus* III. Po. Rom.

A. 1540.

§. XLV. Seditio *Gandavenſis*. Cæſar omnibus privilegiis urbem Gandavenſem exuit. Edicta publicantur adverſus doctrinam Evangelicam, quibus omnia gravia in *Hæreticos* olim promulgata Edicta applicantur. *Librorum probibitorum* copia. *Rhetoricorum* familia, & *luſus* illorum *ſcenici* illi Edicto ſubjiciebantur. Perſecutio gravis per *Ru. Tapperum* & *Jac. Latomum* ſuſcitata apud *Lovanienſes*. *Fœminæ cujusdam* ad martyrium pertractæ ſcitum reſponſum circa *Invocationem ſanctorum*. In urbe *Ziricſeenſi* ruſticus quidam confeſſor & Martyr.

§. XLVI. De *Johanne à Laſco*, Friſiæ Orientalis & cumprimis Eccleſiæ *Emdenſis* Inſpectore & Reformatore. Ejus familia, ortus, educatio, informatio, itinera, & cum Reformatoribus *Zwinglio*, *Oecolampadio*, *Pellicano* & aliis, contracta notitia. *Eraſmi* cum ipſo *converſatio familiaris*. Præpoſitus *Gneſnenſis* & *Lenczizienſis*, dein deſignatus *Epiſcopus Cujavienſis* Papatu ſe abdicat, atque Reformatis ſe jungit. Ejus iter *Moguntinum* & *Lovanienſe*. Acceſſit *Emdanos*, & ab iis receptus, eorum *Reformationem* promovet. Ejus doctrina & varia in Eccleſiam *Emdenſem* merita. In *An-*

Angliam vocatur, atque ibi *Eccleſiæ Peregrinorum Belgicæ* fundamenta ponit. Ejus *Peregrinatio in Daniam* & *Holſatiam*, urgente perſecutionis *Anglicanæ* tempeſtate. *Utenhovii* liber de ea peregrinatione laudatur. *Laſcus Emdam* redux tandem ad *Francofurtenſes* proficiſcitur & in patriam *Poloniam* redit, cujus *Reformationi* intentus moritur A. 1560.

§. XLVII. *Johannis à Laſco* character & virtutes. Ejus *commercium epiſtolicum* cum viris ſummis. Ejus *Doctrina. Nihil* eum *minus* fuiſſe quam *Lutheranum* evincitur adverſus *Bertramum*. Ejus ſententia de ſalute infantum, de ſalute gentilium, de univerſali gratia. Ejus moderatio ſingularis erga diſſentientes, cumprimis in articulo de S. Cœna.

§. XLVIII. Albertus *Hardenbergius* in *Aduardiano Groninganæ* ditionis cœnobio *doctorem* agit ac Præconem *Evangelicum*. *Aduardienſis cœnobii* celebritas. *Johannes Reekamp* Abbas laudatur. Hardenbergius Johannis à Laſco amicus & familiaris. Is Coloniam abit, deinceps *Bremam* ubi doctrinam Evangelico-Reformatam cumprimis profeſſus eſt, denique apud Emdanos eſt mortuus A. 1574. Ejus Elogium.

A. 1541.

§. XLIX. *Groninganæ civitatis* fortuna ſingularis, quod *propter religionem* ibi neci traditus ſit *nemo*, ante tempora *Ducis Albani*. *Balæi Carſennæ* Oratio de pacanda & componenda Republica ad Belgas. Ejus teſtimonium de *profuſo multorum ſanguine in Belgio* notabile.

A. 1542.

§. L. *Albertus Pighius* diem ſupremum obit. Ejus adverſus *Bucerum* Apologia. Erat Reformationis adverſarius acerrimus. Pelagianismi accuſatur, quin verò etiam in materia de Juſtificatione Calvinianismi, quippe qui *Calvinum verbotenus* exſcripſiſſe dicitur.

A. 1543.

§. LI. Hiſtoria *Franciſci Dryandri* ſive *Enzinas* (Germanicè *Eyckman* ſive *van der Eyck*) panditur. *Dryandri* laus & eruditio. *Melanchtonis* de eo teſtimonium. Ejus Verſio Hiſpanica librorum Novi Teſtamenti. Titulus *Novi Fœderis*,

ris, hæreſeos accuſatur. Quod *Unicum* Salvatorem in titulo diceret Jeſum Chriſtum, id ipſi fraudi erat. *Verſio ipſa* varias ipſi ciebat moleſtias, per eos qui plebis informationem in rebus fidei periculo non carere dicebant. *Dryandri* cum *Petro à Soto* Cæſaris confesſionario contentiones. *Dryander* carceri mancipatur inſtituto ſubdolo. *Ægidii* cujusdam pietas & ſingularis in precibus fundendis fervor ac zelus. Accuſatur Dryander, quod locum Rom. III. 28. *majoribus literis* imprimi curaſſet. Ingens *Evangelicorum* jam tum in urbe *Bruxellenſi* numerus. Dryander in carcere *Pſalmos Davidicos* in uſum precum quotidianarum convertit. Carcere liberatus in *Germaniam* ſecedit, ac deinceps in *Angliam*.

§. LII. Apud *Lovanienſes* perſecutio gravis. Monachorum ſolertia ſingularis & aſtutia detegendi & capiendi hæreticos, per *quæſtiunculas captioſas*, quin imò etiam, per pictas eorum clandeſtino conſilio *effigies*. *Franc. Junii* Antverpiæ verſantis dolo detecti ſed divinitus liberati exemplum.

A. 1544.

§. LIII. *Ægidii Tilemanni* pietas, charitas & ſpes laudantur, is martyrium, quod *fidei certitudinem* aſſereret, ſubire debuit. Eccleſiæ Romanenſium de fidei & ſalutis in certitudine ſententia ad deſperationem viam munit, quod exemplis quibusdam confirmatur *Guarlaci* cujusdam, deinde *Arnoldi Bomelii* & denique *Jacobi Latomi* Theologi Lovanienſis.

Alardi Amſtelodamenſis mors. Ejus in Reformatores animus infeſtus, licet Eccleſiæ Pontificiæ nævos & errores videret & agnoſceret. Ejus Epitaphium.

§. LIV. *Veſalienſes* Scholam inſtituunt. Cæſar edictum adverſus eos tanquam hæreſeos ſuſpectos promulgat. De *Reformatione Veſalienſi* quædam ſingularia. *Imannus Ortzenius*, Zelandus dictus, inter *Veſalienſes Reformatores* nomen habet. Diſputatio *Veſaliæ* habita inter *Imannum* & *Antonium* Mechlinium, *de Miſſa, num ea ex verbo Dei comprobari poſſet*, commemoratur. *Veſalia* erat afflictorum ex *Brabantia & Flandria aſylum*.

Edicta *Gandavenſia* Reformationi

tioni inimica. De Martyrio *Mariæ à Beccum*, una cum fratris uxore *Urſula* apud *Tranſiſalanos* prope *Deldam*.

A. 1545.

§. LV. *Lovanienſium* circa opprimendam Reformationem ſtudia & labores. *Eorum articuli* XXXII. à Cæſare confirmati, ad exemplum *articulorum Pariſienſium*, quos confirmaverat Franciſcus Rex. In urbe *Harlemenſi Florentius* Minorita *Reformationis ſemina* dudum ſparſerat, quæ nunc herbaſcere incipiebant, accedente *Johannis Sartorii* diligentia. *Petri Brulii* martyrium. Ejus eximia prorſus *Confeſſio*, & *Literæ ad uxorem* ex carcere ſcriptæ laudantur. Duorum fratrum *Mechlinienſium* Franciſci & Nicolai Thieſſen exuſtio.

A. 1546.

§. LVI. De Eccleſia *Peregrinorum in Urbe Londinenſi* congregata quædam traduntur, Ejusque panduntur initia, regnante adhuc Henrico VIII. Nova *in Belgio Edicta* adverſus varias *Bibliorum lingua vernacula* editiones. *Index librorum prohibitorum* primus. *Libertinorum* fæx ſe Reformationi immiſcebat, adverſus quos in Flandria, Brabantia & Gallia obvios *Calvinus* ſcribit. Belgarum levitas & ingeniorum petulantia.

A. 1547.

§. LVII. De Civitate *Groningana* & primis ejus Reformatoribus ſingularia quædam. Index *Paſtorum Groninganorum* ad A. 1594.

§. LVIII. *Goswinus Halenſis*, *Nicolaus Lesdorpius* & *Regnerus Prædinius* laudantur. *Regneri Prædinii* Vita & in ſcholam & Eccleſiam Groninganam merita. Ejus ſcripta.

§. LIX. *Regn. Prædinii* doctrina ex ſcriptis ejus excerpta. De *Fidei* præſtantia. De homine *naturali*. De gratuito Dei erga electos *amore*. De *Scriptura S.* De *precibus* in nomine Chriſti fundendis. De fide, quod ea *non ſit omnium*. De communione *cum Chriſto*. De *converſione*. De *Fide viva*. De officiis *amoris erga proximum*. De reſtrictione ejus regulæ: *Quæ tibi vis fieri &c.* De Charitate chriſtiana. De *morte* fidelium. Expoſitio locorum Joh. VI. 38. Joh. XIII. 10. 1 Tim. I. 20. Quomodo *Deus* dici poſſit *aliquem tentare*. De ſuperſtitioſis Pontificiorum *Horis*. De contro-

verſia *ſacramentaria*. De religione Sabbathi & die Dominica.

§. LX. *Prædinii ſchola* celebris. Ejus teſtimonium de liberalitate *Hieronymi Friderici*, Urbis Groninganæ Quæſtoris. Is & orthodoxiæ erat ſtudioſus & veritatis amantiſſimus & domus ejus virorum doctorum erat receptaculum.

A. 1548.

§. LXI. Imperator *Regiones* ſuas *Belgicas* omnes *Imperio Ro. Germanico* adjungit ſub certis conditionibus; Motus de Libro *Interim* ſuſcitati. Ejus libri argumentum. *Annæ Comitiſſæ* in Friſia Orientali circa hanc cauſam formula & edictum. *Emdenſes* ei ſe ſubjicere renuunt, atque potius, clauſis ædibus ſacris publicis, in cœmiterio & ſub dio concionantur.

A. 1549.

§. LXII. *Philippus* ex Hiſpania evocatus *Belgii* totius *Dominus* agnoſcitur, præſtito *juramento*, cujus *formula* notabilis hic legitur, tum prouti *Brabantis*, tum prouti *Noviomagenſibus*, tum denique prouti *Campenſibus* id præſtitit. Apud *Moſæ Trajectinos Chriſtianus Turnius* ſcholæ Rector Lutheraniſmi incuſatur. *Edictum* promulgatur adverſus *Bona eorum* qui *hæreſeos* ſuſpecti fuerant.

A. 1550.

§. LXIII. *Carolus Inquiſitionem in Belgium* introducere manifeſtò tentat, publicato *Edicto* admodum violento, cujus *formula* hic legitur.

§. LXIV. *Inquiſitionis tribunal* horribile & *Belgis inviſum*. Modus *captioſas interrogationes* inſtituendi. *Antverpienſes* adverſus Edictum illud inſurgunt. *Mariæ Gubernatricis* interceſſione de rigore aliquantiſper *remittitur*. *Georgius Sylvanus* (van den Buſch) & *Caspar Heidanus* (van der Heyden) Miniſtri Antverpienſes. *Heidani* fata præcipua, labores & merita recenſentur. *Francothalienſis* Eccleſiæ celebritas.

§. LXV. *Joh. Anaſtaſii Veluani* liber, der *Leeken wegwyzer*. Is arci *Hattumenſi* incluſus palinodiam canere debuit, deinceps tamen ad frugem rediit, eamque *palinodiam retractavit*. De *Johanne Saskeride*, Warmenhuſano, Theologo deinceps Hafnienſi, ejusque cum doctrina tum ſcriptis memorabilia.

A. 1551.

A. 1551. 1552.

§. LXVI. *Edicta adverſus* veritatem promovebant *ardorem confeſſorum. Gillotus*, *Vivierus. Michael Faber. Jacobus Faber. Anna Fabra* Martyres. *Johannis Oſtendani* & *Godofredi Hamellæi* ſupplicia. *Godofredi* Epiſtola & confeſſio eximia. Andreæ *Hyperii* votum. Ejusdam fata & ſcripta.

A. 1553.

§. LXVII. De *Eccleſia Peregrinorum* in Anglia tempore Eduardi VI. erecta. *Eduardi Privilegium* ſingulare ipſi conceſſum. *Joh. à Laſco* cura circa eam condendam & gubernandam.

§. LXVIII. Primi ejus Eccleſiæ Miniſtri *Belgæ* & *Gallo-Belgæ* recenſentur. Gualterus *Delænus*, Franciſcus *Riverius*, *Richardus Gallus*, Martinus *Micronius* & Joh. *Utenhovius* Presbyter. Ejus diſſipatio ſub *Maria Regina* & moleſta per varias regiones hiemali tempeſtate ſæviente peregrinatio. Petri *Martyris* ſeceſſus. *Lutheranorum* erga Eccleſiam Peregrinorum inhumanitas. *Petrus Delænus* Londini ſub cruce per aliquod tempus manſit & *Franc. Riverius*.

A. 1554.

Peregrini ab *Emdanis* recipiuntur. Abinde varias Eccleſias *Francofurti Dantiſci Veſaliæ Argentorati* condunt.

§. LXIX. Colloquii inter *Martinum Micronium* & *Mennonem Simonis* apud *Wismarienſes* habiti ratio & inſtitutum. *Menno* ſui ex Papatu diſceſſus Hiſtoriam edit.

§. LXX. *Caroli* V. cum Henrico II. Galliæ bellum. Inter *milites Cæſareanos* cultus *Proteſtantium* permittitur in civitatibus Belgii. Tumultus eapropter excitati.

A. 1555.

§. LXXI. Carolus V. *Pacificationem Paſſavienſem* confirmare cogitur. *Pacis Religioſæ* ſumma & argumentum. Status Eccleſiæ Antverpienſis.

§. LXXII. Carolus V. *Philippo* Filio defert *Regimen Belgii.* Varia circa Inaugurationem Philippi memorabilia. *Lovanienſes Tranſiſalani* & *Friſii* ſuam in minimis quoque tuentur libertatem. De Carolo & ejus *in Hiſpaniam*, abdicato omni Imperio, Seceſſu. De ejus in doctrinam Proteſtantium inclinatione. *Conſtantini Fontii*, ejus Confeſſionarii doc-

doctrina. *Barthol Carranzæ* doctrina ſuſpecta fuit.

§. LXXIII. Philippus Edictum adverſus hæreticos renovat. Apud Friſios illud mitigatur.

§. LXXIV. *Bertrandi de Blas* horribile ſupplicium. *Veſalienſis* Eccleſia hæreſeos ſuſpecta declaratur. *Rob. Oguierii* & Balduini ejus filii confeſſio & martyrium. *Caroli Regii* mors pro veritate Evangelica.

A. 1556.

§. LXXV. *Fr. Furii Coriolani* diſputatio *Lovanii* inſtituta pro *verſionibus Script. S. vernaculis*. *Angeli Merulæ* Hiſtoria Tragica enarratur. Martyrologiorum *in nomine* notatur error. Ejus circa *Invocationem ſanctorum* doctrina. Is carceri mancipatur. Ejus intrepida fidei confeſſio.

§. LXXVI. Fraus in *Angelum* commiſſa. Rumor vanus quaſi *retractaviſſet*. Ejus, cum ſupplicio proximus eſſet, *Mors placida*.

§. LXXVII. *Prædinii* Schola apud Groninganos Evangelio proficua. *Feyto Ruardi* Emda Groningam miſſus. *Herm. Braſſius* Paſtor Emdanus. Apud Groninganos duriora fluunt tempora. *Gerb. Mortaigne* Epiſtola. *Nicolaus Carinæus* apud *Amſtelodamenſes* præconem agit.

§. LXXVIII. De *Hadriano Haemſtedio* & ejus fatis. Is *Antverpienſis* Eccleſiæ paſtor erat. Ejus *zelus ſingularis*. *Aquenſem* Eccleſiam fundat. Primus *Hiſtoriam Martyrum* deſcripſit. In *Angliam* migrat. *Eccleſiæ Peregrinorum* Paſtor. De ejus *in doctrinam anabaptiſticam* inclinatione. Ejus mors.

SECTIONIS II.

§. LXXIX. EVangelii doctrina in *ſeptentrionales regiones* tranſit. *Arcimboldi* Legati Pontificii nundinatio *indulgentiaria*. *Chriſtierni* II. Regis Daniæ cum eo conſpiratio.

§. LXXX. *Arcimboldus* in Sueciam abit. *Stenonis Sturii* Gubernatoris Sueciæ circà eum *conniventia*. Is *arcana Arcimboldi* rimatur & detegit. *Guſtavi Trollii* Archiep. *Upſalienſis* infidelitas.

§. LXXXI.

§. LXXXI. *Arcimboldi* avaritia & infidelitas, proxima ratio alienati cum *Suecorum*, tum *Danorum* à Pontifice animi. *Chriſtierni* Regis in Suecos truculentia *Trollio*, *Arcimboldo*, & *Leoni X.* imputanda. *Leonis Bulla* duplex Suecis infeſta. *Guſtavus Erici* ad Sueciæ regimen evectus, adhortante *Olao* & *Laurentio Petri* Nericiorum Reformationis *Suecicæ* auctor.

A. 1521. 2.

§. LXXXII. Prima Evangelicæ doctrinæ apud *Suecos* ſemina. *Olaus Petri* reſtituendorum ſacrorum prima jecit fundamenta, fultus auctoritate *Laurentii Andreæ*, *ſ. Anderſon*, qui uti *Guſtavi* favore gaudebat, ita deinceps ad Cancellarii dignitatem eſt evectus. *Guſtavus Reformationem* non uno impetu, ſed per certos gradus promovit.

A. 1523. 4.

§. LXXXIII. *Guſtavus*, *Friderici I.* Daniæ Regis amicitiam lucratur. *Fanatici* quidam, & inprimis *Rinkius* & *Knipperdolling*, *Holmiam* reformare tentant conatu fruſtraneo, dum illorum molimina diſſipat *Guſtavus*. *Olaus Petri* Paſtor *Holmienſis* uxorem ducit. *Guſtavus* decimam ſibi ſolvi cupit ab Epiſcopis ex *Bonis Eccleſiaſticis*. Jo. *Braskius* Ep. Lincopingenſis ei obſiſtit, cui masculè reſpondet Rex.

§. LXXXIV. *Novum Teſtamentum* in *Suecicum* idioma vertitur per *Laurentium Andreæ* & *Olaum Petri*. *Epiſcopis* id ægrè ferentibus injungitur *nova Verſio* conficienda.

A. 1525.

Epiſcopi *Olaum* hæreſeos accuſant, & *bonorum eccleſiaſticorum* immunitatem efflagitant, quibus Rex reſpondet, atque ut *Olaum* non tam accuſent, quam convincant, injungit. Decernitur *Diſputatio Upſalienſis*.

A. 1526.

§. LXXXV. Diſputationis *Upſalienſis* inter *Olaum Petri* & *Petrum Galle* Acta. Quædam ex iis excerpuntur. *De Scripturæ S. perfectione*, ſine traditionibus. De ejusdem *perſpicuitate*. Quid interſit inter *mandata Dei* & *hominum*. De poteſtate *clavium*. De *operum meritis*. De vita *monaſtica*. De *Miſſa*. De *Purgatorio*. De *Invocatione Sanctorum*.

§. LXXXVI. Jo. *Braskius* nova Reformationi adverſa tenta-

tamina urget, ſed incaſſum. *Acta Upſalienſia* Evangelii doctrinam promovent. Varii *Evangelii miniſtri* eliguntur. *Guſtavus*, ne *Chriſtierni* Regis ejecti molimina Regno Sueciæ noceant, providet, eumque in finem *ærarium publicum* inſtruit, redactis in illud *decimis eccleſiaſticis*. Nova cum Canonicis *Capituli Upſalienſis* inſtituta Collatio, *de Reditibus & exemtione Prælatorum eccleſiæ*.

§. LXXXVII. *Joh. Magnus* Archiepiſcopus, Regis Conſilia interturbat. Dimittitur. In *Poloniam* ſecedit. *Romam* proficiſcitur & *Pontificis opem* implorat.

A. 1527.

§. LXXXVIII. Rex *Holmienſem* Reformationem ſuſcipit ac promovet. *Apologiam* edit adverſus *Jo. Magni* ſparſas calumnias. *Dalekarlii* ad ſeditionem ſuſcitantur. Comitia *Aroſienſia* Epiſcopis infeſta. Hi confœderationem clam Rege ineunt. *Jo. Braskius* factioſa oratione animos commovet. Ei *Stregnenſis* & *Scarenſis* Epiſcopi adverſantur.

In Comitiis *Laurentius Andreæ*, nomine Regis petitionem proponit, cui adverſantur Epiſcopi, & inprimis *Braskius*, Lincopingenſis.

§. LXXXIX. *Rex* commotus ſurgit, atque *Regiam dignitatem* in eorum ſinum *deponit*. Inter *Olaum Petri* & *Petrum Galle* nova certamina. Machinæ Epiſcoporum ſeditioſæ ſubvertuntur. *Legatio* in Comitiis decreta ad *Regem*, *de ſuſcipiendo* iterum *regimine*.

§. XC. Regni Senatus *Epiſcopos* ab omni Rei publicæ *gubernamine removet*. *Arces* eorum & *bona* ſupervacua ad legitimos poſſeſſores redeunt. Decreta *de rebus eccleſiaſticis* & *de Judiciis eccleſiaſticis*. Epiſcopis injungitur ſubſcriptio *Reſignationis* ſolennis, qua *Bona* quamplurima *Eccleſiaſtica* vel Regi vel Coronæ redderentur.

§. XCI. *Olaus Petri* ſcripta quædam *pro Reformatione* edit, & cum *Paulo Eliæ* contentionis ſerram reciprocat. *Olaus Lutherum* defendit adverſus calumnias *de ſeditione ruſticorum* in Germania & de *negatis bonis operibus*. Lutheri *de ſervo arbitrio* doctrina declaratur. De numero *Sacramentorum* & uſu *conjugii* ſcripta.

A. 1528.

Digitized by Google

A. 1528.

§. XCII. *Rex* palàm *Evangelicæ doctrinæ* ſemet addicit. Solennia *Coronationis Regiæ* inſtruuntur. Annonæ caritas *Suecos* premit, quibus conſulit *Rex*.

A. 1529.

Reformationis plenioris negotium ſuſcipitur in *Comitiis Orebrogienſibus*. Neque tamen omnes veteres ceremoniæ ſunt abrogatæ, ſed quædam retentæ, atque ad rectum uſum ſublatis abuſibus reductæ. *Olaus Petri Enchiridion* quoddam edidit, ſive *Ordinationem Eccleſiaſticam*. Cujus contenta quædam recenſentur.

A. 1530.

§. XCIII. *Olai Petri* de *Juſtificatione hominis peccatoris coram Deo* Doctrina ex ejus libello, ea de re edito, proponitur.

A. 1531.

§. XCIV. *Monachorum* multorum converſio, Evangelicam *Reformationem* promovet. *Novum Teſtamentum* in linguam *Finnonicam* tranſlatum. Varii in *Weſt-Gothia* tumultus.

A. 1533.

Chriſtiernus Ex-Rex à *Friderico* Daniæ Rege captivatur. *Guſtavus* intentius Reformationem promovet.

A. 1537.

Guſtavus cum *Proteſtantibus* Germaniæ pangit *fœdus*. Idem conſpirat in religionis negotio cum *Chriſtiano* III. Rege *Daniæ*.

A. 1540—43.

§. XCV. Seditio in *Oſtro-Gothia* ſopitur. De *Concilio Tridentino* varii ſermones ipſius Regis in *Fœdus Smalcaldicum* receptionem promovent.

A. 1544.

Comitia *Aroſienſia*. Pontificiorum molimina eliduntur per *Regis* apertam *declarationem* de *ſua* in Evangelii veritate *Conſtantia*. *Regis Oratio Ordines Regni* commovet, ut hi quoque ſuam in Evangelii confeſſione *conſtantiam* ſolenniter promitterent. Regnum *hæreditarium Guſtavo* & ejus *Poſteris* addicitur, & *Ericus* primogenitus, *Rex declaratur*.

§. XCVI. *Guſtavus* publicas preces & *ſupplicationes* decernit, propter annonæ prævíſam caritatem, & tempeſtatem pluviam.

A. 1545.

Rex *Apologiam* publicat adverſus malevolorum hominum *calumnias*, quaſi *Chriſtianam religionem immutaret*.

A. 1546. & 1547.

§. XCVII. Decreta quædam de rebus *Eccleſiaſticis*, ne miniſtri Evangelii mercaturam exercerent, & de *reditibus eccleſiaſticorum* in V. D. Miniſtros erogandis, et ſim.

A 1549.

Suecorum circa Concilium *Tridentinum* & Librum *Interim* deliberationes. *Guſtavus* Rex, ne ex improviſo ipſum adorirentur Pontificii, ſollicitè providet.

A. 1551. & 1552.

§. CXVIII. Regis *novæ nuptiæ*. Eccleſiaſticorum circa illas, cum *Catharina defunctæ Conjugis ſobrina* contrahendas, Conſilium.

A. 1554. & ſeq.

§. XCIX. *Conſtitutiones* quædam *Eccleſiaſticæ* ad firmandum Reformationis ſtatum publicatæ. *Laurentius Petri* per 40. annos *Archiepiſcopus Upſalienſis* Evangelio proficuus. *Guſtavi Regis* mors A. 1560. &c.

SECTIONIS III.

§. C. TRanſitus ad Hiſtoriam *Reformationis Danicæ*. Tres gradus in ea diſcernendi. Sub *Chriſtierno* II. facta ad Reformationem præparatio. *Arcimboldi* avaritia & perfidia Chriſtierni animum abalienarunt. *Paulus Eliæ* Carmelita Reformationi favet & impendit operam. Novum *Carmelitarum* Hafniæ erigitur *Collegium*. In eo *Wormordus* erat Amſtelodamenſis: Et *Paulus Eliæ*, ejus collegii præfectus, idemque Profeſſor in Academia Hafnienſi. Ejus *in ſtudia* amor & in *Reformationem* propenſio laudatur, fuiſſetque primus dicendus Reformator Daniæ, niſi *Vertumnum* egiſſet.

§. CI. *Petrus Parvus Roſæfontanus* Vir Nobilis *Eccleſiæ Danicæ Reformator*. *Chriſtiernus* II. Rex, *Lutheri* doctrinæ & *Reformationi* favet, ſibique à Ducibus *Saxoniæ* concionatorem expetit Evangelicum. Magiſter *Martinus* Hafniam miſſus, unà cum *Paulo Eliæ* Evangelium annunciat. *Martinus* autem, quod indecoris uteretur geſtibus, ludibrio eſt habitus, & rediit in Saxoniam. A.

Digitized by Google

A. 1521.

§. CII. *Chriſtiernus* doctrinæ Evangelicæ patronus, Pontificis mandatum *de damnandis Lutheri libris* inhibet, & Academiæ, *ne Lutherum* & ejus doctrinam *damnent*, præcipit. Is *Paulo Eliæ* tractatum *de Principe* transferendum mittit, qui loco ejus *Eraſmi Principem Chriſtianum* transfert & Regi dedicat, qua libelli mutatione tamen offenditur Rex.

A. 1522.

Paulus Eliæ à Rege pariter & Lutheri doctrina fit alienus. *Martinus Reinhardtus* Captivitatem Babylonicam Papiſmi typum aſſerit. Id ſcripto quodam refutat *Paulus Eliæ*. *Chriſtiernus* Rex Legum civilium & eccleſiaſticarum codicem edit. Ex eo excerpta quædam communicantur, Epiſcoporum habitum, comitatum, jus venaticum, & matrimonium concernentia &c.

A. 1523.

§. CIII. *Chriſtiernus* Rex dethrono dejectus fugam capeſſit, atque in *Belgium*, cumprimis in *Zelandiam* ſe recipit. In ejus locum ſubſtituitur *Fridericus Holſatiæ* Dux, qui Reformationem in Dania promovit, poſteaquam ſub Chriſtierno præparatio ad eam facta fuerat. *Chriſtiernus* Nobilibus & Epiſcopis magis inviſus erat, quam populo.

A. 1524.

§. CIV. *Chriſtiernus* Ex-Rex multis modis Reformationem promovit. *Verſio Danica Novi Teſtamenti* ſub ejus auſpiciis perfecta & edita. *Jo. Michaelius* Conſul antea Malmogienſis ejus curam in ſe ſuſcipit. Quædam de ea Verſione referuntur memorabilia. *Præfatio ad eam verſionem* laudatur: Adverſus eam *Paulus Eliæ* calamum ſtrinxit. De *Michaelio* quædam.

§. CV. *Fridericus* I. Rex jam antequam ad regale faſtigium aſcenderet *Evangelicæ Doctrinæ* favebat. Quomodo is Veritatem promoverit, docetur in genere. Ei ſe opponebant *Epiſcopi*. Hi variis artibus *Papiſmum* ſtabilire conantur.

A. 1525.

§. CVI. De Georgio Johannis ſive *Jano Sadolino* dicto *Viburgio* Ejus in Reformationem ſtudia. Declaratur *Epiſcopus Othonienſis*. Ejus pro veritate zelus & fervor. De *Johanne Tauſon*, ſive *Tauſſano*, & ejus fatis quædam referuntur.

A. 1526.

Tauſſano indultum Regium conceditur, ad liberè proferendam Evangelicam veritatem in civitate *Viburgenſi*, nequicquam refragante Epiſcopo Viburgenſi. Reliqua de *Tauſſano*.

§. CVII. *Quatuor Cimbriæ Epiſcopi* literas ſcribunt ad *Joh. Eccium* & *Joh. Cochlæum*, quò eorum alterutrum advocarent in Daniam. *Fridericus* Rex in Urbe Hafnienſi ſuum celebrans introitum, *Lutherano more Euchariſtiam* celebrat. *Flensburgenſes* monachos expellunt, iisque *Paſtores Evangelicos* ſubſtituunt.

§. CVIII. In *Fionia* Evangelii lux exoritur. *Othonienſis* urbs eam recipit, obſiſtente Epiſcopo *Johanne Andreæ* dicto Bellenack. *Paulus Eliæ*, Lutheranæ doctrinæ adverſarius, ad Regem adductus. In Urbe *Aſſenſi* Chriſt. *Schrockius* adverſus Papismum concionabatur. *Johannis Andreæ* Epiſcopi ad S. P. Q. Aſſenſem literæ.

A. 1527.

Comitia Othonienſia indicuntur, ad quæ omnes cujuscunque ſtatus *Ordines*, *Epiſcopi*, *Nobiles*, *Cives* invitantur. Rex Oratione pulcherrima animos demulcet, atque ut *de Religione* conderentur decreta efficit.

§. CIX. Inſula *Fanoe*, quæ ad *Fioniam* ſpectat, ſibi expetit concionatorem, quem Rex ipſi concedit, ſibi reſervato *Jure præſentationis*. Apud *Malmogienſes* in Scania Evangelica doctrina promulgatur ac promovetur per *Nicolaum Martini*, cognomine *Tondebinder* & Johannem *Spandemager*.

A. 1528.

Cantionale primum Lingua Danica impreſſum. *Franc. Wormordus* Pſalterium Davidicum lingua Danica adornat. In eo *Pauli Eliæ* labor & ſtudium laudantur. *Wormordi* Præfatio & Dedicatio ad *Avonem Bilde* laudantur. Ex *annotationibus* ejus *in Pſalmos* quædam referuntur ſpecimina. Ex *Summariis* ejus in Pſalmos quædam adducuntur.

§. CX. Evangelii progreſſus in *Norvegia*.

A. 1529.

Apud *Malmogienſes* Reformatio inſtituitur plenior. Literæ ea de re ad Regem datæ, quibus Rex gratioſè reſpondit. Fuit ea inter Daniæ urbes *prima*, quæ plene *Reformationem* ſuſce-

ſcepit. Gymnaſium eorum celebre fuit variis doctoribus. *Tauſſanus Hafniam* vocatur, atque ibi non minus pleniori Reformationi navat operam, & *Miniſtros* & *Paſtores Evangelicos* commendat. In civitate *Othonienſi* veritatis ſemina reliquit ac propemodum *Canutum Gyldenſtiærne* convertit. De *Colloquio Flensburgenſi* cum *Melchiore Hoffmanno* inſtituto. *Hoffmannus* Dania ejicitur. Nova *Verſio Novi* Teſtamenti *Danica* cura *Chriſtierni Petri*. Ea magis ad linguæ Danicæ genium & indolem erat comparata, quam prior illa Michaelii.

A. 1530.

§. CXI. *Comitia Hafnienſia* indicuntur, atque in iis Religionis controverſiæ ut deciderentur, Rex operam navat, inſtituendo *Diſputationem publicam* inter Pontificios & Evangelicos Doctores. Evangelici *Confeſſionem* fidei ſcripto conſignant. *Jo. Tauſſanus* eam doctrinæ ſummam 43. articulis comprehenſam, exhibet. Cujus breve argumentum recenſetur.

§. CXII. Reliqua ejus Concilii acta & quomodo tergiverſati fuerint Pontificii, enarratur. Evangelicorum de *libero arbitrio*, *de Miſſa*, & de *vigiliis* &c. ſententia.

§. CXIII. Diſputatur de eo, *quanam linguâ* ordiri deberent diſputationem? Dum *Latinam* volunt Pontificii, *Danicam* Evangelici, itemque, de eo, *coram quo Judice* res eſſet agenda, dum proteſtantes non alium quam *Deum* in Verbo loquentem Judicem volebant, atque de ſenſu verbi divini & *Regem* & *Proceres* & *Auditores* quosvis judicare poſſe aſſerebant: Pontificii verò, *non niſi Papam* crepabant. Ea ſententiarum divortia diſputationem abruperunt.

§. CXIV. *Evangelici* novos articulos Regi exhibent, in quibus *duodecim propoſitionibus* novas adverſus Pontificios querelas proferunt, & *Reformationis Danicæ Apologiam* condunt. Decretum Regium conditur pro *libero Evangelii curſu*. *Tauſſanus* ea re gaviſus illud ingeminat: *Ægyptus homo eſt*, *non Deus fortis*. Rex in jus vocat Epiſcopum. Idem ſe, non Lutherum, nec hominem, ſed veritatem reſpicere, profitetur.

A. 1531.

A. 1531.

§. CXV. *Evangelicorum* numerus *in Dania* adauctus. *Hafnienſes*, *Ripenſes*, *Aſnenſes*, *Faaburgenſes* Monachi relictis cœnobiis aliorſum ſe convertunt. In *Fœdus Smalcaldicum* recipitur *Fridericus* Rex. In *Jutia* & apud *Scanderburgenſes* & *Aarhuſenſes* Evangelii progreſſus. *Hafniæ* deſtruuntur *Imagines* & *ſtatuæ* ſanctorum. *Miſſam* inprimis *Idololatricam* cum appellaſſent Theologi Evangelici, ea de re inter *Paulum Eliæ* & *Joh. Tauſſanum*, ſcripta controverſa ſunt reciprocata, quæ recenſentur.

A. 1532.

J. *Ronnovius* Epiſcopus *Roeſchildienſis*, conciliationem quandam meditatur inter Pontificios & Evangelicos, tanquam *Interim* quoddam. *Chriſtiernus* Ex-Rex captivatur. Graviſſima *inundationum* judicia Daniam infeſtant.

A. 1533.

§. CXVI. *Fridericus* I. moritur. *Interregnum* turbulentum. Factio *Pontificia* corroboratur, & *Evangelicis* obicem ponit. *Comitia Hafnienſia* Lutheranis infeſta. *Magnus Goye* religionis emendatæ protector eorum tuetur cauſam, ſed incaſſum. *Perſecutio in Evangelicos.*

§. CXVII. *Magnus Goye* & *Ericus Banner* ſe ex Senatu Regni recipiunt. *Epiſcopi* tantò agunt inſolentius. Inprimis in *Joh. Tauſſanum* inſurgunt, eique vario nomine dicam impingunt, & à munere removent. Is autem à *plebe Hafnienſi* reſtituitur, ope & auctoritate *Magni Goye*, ejusque filiæ *Brigittæ Goye*. Perſecutio ab Epiſcopis *in Lutheranos* ſuſcitata. Urbs *Viburgenſis* ſibi vinculum injici non patitur.

§. CXVIII. *Petri Laurentii* Gymnaſii *Malmogienſis* Profeſſoris ſcripta adverſus *Canonicos Lundinenſes* recenſentur. Pontificiorum pro ſua doctrina argumenta imbecillia. *Scripta Satyrica* in Papiſtas ſparſa. *Chriſtiani Petri* quæſtiones de doctrina Chriſtiana. Nova editio *Teſtamenti novi Danici*. Georgii Joh. *Sadolini* verſio *Confeſſionis Auguſtanæ*.

A. 1534.

§. CXIX. *Chriſtianus* Rex declaratus, non prius, quam à populo & Ordinibus ſolenniter eſſet electus, capeſſere regnum volebat. Tum verò

is

is ſtatim aſſentiebatur, atque *de Religione* ſuſcipiebat curam. *Johannes* Frater à quibusdam, ab aliis *Chriſtiernus* captivus expetitur, usque dum *Chriſtianus* III. ſuperior factus Regno potitus eſt. *Chriſtophorus* Comes *Oldenburgicus* à Canonicis *Roeſchildienſibus* ad bellandum ſumtus poſtulabat. *Pauli Eliæ* nomine Capituli ad eum Epiſtola. *Paulus Eliæ* novum molitur *Interim*. *Lutheranorum doctrina* ex relatione *Pauli Eliæ*. *Fr. Wormordi* ſcriptum de articulis fidei neceſſariis & alia quædam apud *Malmogienſes* A. 1535. publicata.

A. 1536.

§. CXX. Civitas *Hafnienſis* in Regis Chriſtiani manum tradita, *Religionis libertatem* nanciſcitur. Ordines cum Rege ſe Evangelicæ Religioni addicunt, atque ea de re Decretum promulgant. Epiſcopi omnes in captivitatem rediguntur.

§. CXXI. *Comitia Hafnienſia* indicuntur. Rex Oratione ad Ordines *de Eccleſiaſticorum vitiis* habita, Epiſcopos variorum criminum reos agit, eosque dehinc *à Regimine Regni* removet. *Evangelicam* doctrinam publicè ſtabilit, atque celebrem illum *Receſſum Hafnienſem* condit.

A. 1537.

§. CXXII. *Ordinatio Eccleſiaſtica* conſcribitur à *Theologis Danis*. Ea mittitur ad *Wittebergenſes*, ut eam vel emendarent vel approbarent. *Bugenhagius* Witeberga arceſſitur, ipſoque moderante totum *Ordinationis* negotium eſt confectum. Nomina ſubſcriptorum. *Chriſtiani Regis Inauguratio* per *Bugenhagium* peracta, addita pia ad Regem admonitione. In *Epiſcoporum abrogatorum* locum ſurrogantur *Superintendentes Evangelici* quorum nomina referuntur. Alia ad Reformationem ſpectantia conſtituuntur. *Joh. Tauſſanus* ad Gymnaſium *Roeſchildienſe* vocatus eſt Th. Profeſſor.

A. 1538.

§. CXXIII. *Chriſtianus* in *Fœdus Smalcaldicum* recipitur. Ejus in Fœderatos fides vindicatur. *Hafnienſis Academia* reſtituitur. Miniſtrorum Evangelicorum numerus exiguus. *Bugenhagii* circa *Academiam* reſtituendam cura.

A. 1539. 1540.

In *Comitiis Othonienſibus* ultima manus imponitur operi Re-

formationis. *Motus Iſlandici* circa Religionem.

A. 1542.

§. CXXIV. *Tauſſanus* Epiſcopus *Ripenſis* conſtituitur. *Ordinatio Eccleſiaſtica* articulis quibusdam, dictis *Ripenſibus*, augetur. *Joh. Maccabæus* ad *Hafnienſem* Academiam vocatur. Ejus vita & merita.

A. 1543.

Acta inter *Theologos Hafnienſes* & *Capitulum Roeſchildienſe*.

A. 1544.

Publicum *Hafniæ* Colloquium denuò inſtituitur inter *Pontificios & Evangelicos*. De *Nicolao Cragio*.

A. 1545. ſq.

De *Fœdere Smalcaldico*. De *Concilio Tridentino*. De *Libro Interim* & ejus Refutatione à Theologis *Hafnienſibus* ſuſcepta. Horum de *Sacramento Euchariſtiæ* ſententia exponitur.

A. 1548.

§. CXXV. *Reformatorum Daniæ* primorum & præſtantiſſimorum *Fides* circa rem *Sacramentariam* enarratur, & quædam adverſus H. G. *Maſium* & alios proferuntur. *Jo. Tauſſanus* Zwinglianismo ita dicto favit, & ejus eſt accuſatus à recentioribus. *Theologi Hafnienſes* in refutatione libri interim itidem eò inclinant. *Joh. Maccabæus* ad ſententiam Calvini propendebat. *Petrus Palladius* Anglos exules, *fratres* appellabat & pro *fratribus* haberi volebat. Ea de re teſtimonium *Jo. Utenhovii*. *Nicol. Hemmingius* apertè Evangelico-Reformatam, non autem Lutheranam in doctrina *de Sacramentis* ſententiam ſequebatur & proferebat. Loca quædam ex ejus ſcriptis allata. Ratio, quare hæc à nobis allegentur.

A. 1549—59.

§. CXXVI. *Eduardi* VI. Regis Angliæ amicitia cum *Chriſtiano Rege*, fidei doctrinæque inter eos ſocietas

Flacii Illyrici ſecta Lutheranam Eccleſiam infeſtat. Adverſus eam & *Jo. Weſtphalum* Epiſtola *Bugenhagii*. Weſtphali ſcripta eriſtica. *Andr. Oſiandri* hypotheſes de Juſtificatione refelluntur à *Palladio* & *Maccabæo*. *Anabaptiſtici* motus in diœceſi *Othonienſi* ſuſcitati conſopiuntur. Verbum *de Exulibus Anglis*, *Joh. à Laſco* &c. monetur. *Chriſtiani* III. Mors pia, quæ A. 1559. contigit. Ejus in Rgno ſucceſſor *Fridericus* II.

MONU-

Digitized by Google

MONUMENTA ANTIQUITATIS
AD ILLUSTRANDAM
HISTORIAM
REFORMATIONIS
ECCLESIASTICAM
FACIENTIA

Partim hinc inde ex impreſſis
documentis ratioribus

partim ex Mſſ. eruta.

TOM. III.

Digitized by Google

Digitized by Google

Num. I.

DES. ERASMI Epiſtolæ tres de rebus Religionis in Belgio

Anno 1521.

A.

Epiſtola prima ad *Gulielmum Friderici* Paſtorem civitatis Groningenſis.

QUum Viri inter Groninganos noſtros præclari, *Gulielmi* FRIDERICI Memoriam, inter noſtri Seculi, ceteroquin divitiis magis corradendis quam doctrinarum ſtudiis intenti, cives propemodum obliteratam refricare in ipſo hoc Opere § IX. p. 25. anniterer, peropportunè incidebat, quod *Deſiderius* ERASMUS Roterodamus ad eundem hunc noſtrum in æde Martini tum Paſtorem eximium, literas amicitiæ teſtes conſcripſiſſet, reperiundas in Epiſtolarum Erasmi Opere Num. DLXXI. pag. 637. 638. Inde igitur ut eas decerperemus atque Lectoribus nòſtris legendas traderemus operæ judicabamus pretium:

At verò, idem hic noſter *Gulielmus*, in alio ejus temporis ſcripto, cui titulus *Lamentationes Petri*, *autore Esdra Scriba olim*, *modo publico Sanctorum Protonotario* &c. hunc in modum propter ſingularia ejus in omnem doctrinam ſacram merita, nobis delineatur: *Gaudet totius cœli univerſitas*, *atque multis modis eruditis Germaniæ viris gratulatur*, *inter quos neque tu infimo ordine cenſendus es*, *optime Antiſtes*, *vir omni doctrinarum genere inſigniter erudite. Habet alius eloquentiæ dotem*, *alius medicinæ profeſſione valet plurimum. Alius alia quavis facultate inſigniter eſt glorioſus*, *tu omnibus dotibus ita præis*, *ut non fuerit inglorius*, *quisquis tuus fuerit ſtudioſus pediſſequus.*

Digitized by Google

Acceſſit tibi cum ætate morum gravitas, atque omnigena eruditio, quodque his ſuſpicio amplius intra vetuſtos tuos ſinus, novum foves diſcendi ardorem. Tu patriæ honos, Phriſiæ decus, ſacerdotum diſciplina, plebis autoritas, ſenatuś conſilium, orphanorum ſpes, egentium aſylum, viduarum tutor, omnium recte viventium aſſertor. Te canit clerus, te popularis illa turba prædicat. Tibi Mathuſalemi ætatem nullus non imprecatur. Tibi paſtori clerus bene fiſus innititur, te virum undequaque moribus inculpatis, nullus non amplectitur. Tibi clamat ſpectata puellorum indoles, quorum rectis ſtudiis faves certe integerrime. Quid enim bonarum literarum contigit enaſci, quod non tu pro tuo candore promoveris.

O immortalem Gronegani paſtoris laudem, o nunquam emoriturum tanti viri præconium. Adſervarunt te noſtris ætatibus cæleſtia illa numinum fata. Publicis atque communibus noſtris ſtudiis per te Deus ſummus conſuluit. Neque enim ſine arcanis Dei conſultis id tibi ætatis tam ſingulariter contigit, facit id ſummus Deus maximus, ut te autore clerus perſiſteret in officio. Arrident plane ſacris celi civibus tui cani optime paſtor.

Alterum te ſuſpicio Auguſtinum, *de eo ſiquidem Antiſtite traditum eſt, quod in te integre conſpecto, qui omnes tuos literariis ſemper quæſtiunculis exercitas, idque, inter ipſa pocula atque prandia, quo quidem tempore remiſſius aliquid habere ſolent reliqui, tu rerum ordine commutato, dum Epicureum agit alius, philoſophum te cum tuis inſinuas. Denique ut ad omnem tuam magnificentiam adhuc addatur, non te alium, quam* Aurelium Auguſtinum *complector, bujus etenim Pontificis vitæ, (ſi parva licet componere magnis) tua appoſitiſſime committitur. Habes quoque in tuo municipio eruditam ſobolem te patre digniſſimam. Habes virum integerrimum* Fratriciarum ædium primatem (a), *virum omni doctrinarum genere inſigniter eruditum, pium, modeſtum, candidum, gravem, diſcretum. Denique quicquid prælationis munus præclarum exigit, duplicatum ſemper in eo viro ſuſpicio, atque ſi cum bona aliorum pace aliquid licet addere, ſi quis apud te vir eſt optimus, is eſt, quem morum boneſtat integritas, decorat autem ſacerdotium. Quem quæſo is referet tibi alium, niſi divum magnumque pontificem* Gregorium. *Habet quoque ille domeſticum*

(a) Intelligit *Goſwinum ab Halen.*

cum fratrum collegium, plane neque impium, neque ineruditum. Ille vir ignotus ab ignotiſſimis non modicis præconiis dudum evectus eſt, tum ob ſuam, tum fratrum ſuorum ſummam caſtimoniam, ſupremam eruditionem. Et neſcio ſi viderim ullas ædes monachici inſtituti, in quibus tam omnes artium facultates coiverint, in quibus tam ſint integre ſolideque omnes eruditi, atque illas illius viri ædes, ſi tamen evulgatus rumor nihil me fallit. Verum hæc tibi attinent, tua ſunt inſignia optime paſtor. Audivi dudum Fratriciarum ædium Patronum te eſſe deditiſſimum, atque ipſam eorum bibliothecam non temnendo munere locupletaſſe. Id ſi verum eſt, tuo candori gratulor, gratificor ampliſſimæ tuæ munificentiæ.

Habes iterum inter tuos, virum multorum opinione celeberrimum Gelmarum. (a) *De hujus candore quicquid enarrare ſupervacaneum foret, tam ipſe omnibus effulget dotibus. Si vitæ caſtimoniam ſpectas, angelicus eſt, ſi Chriſtianum pectus expoſcis, ipſe geſtat, ſi animum velis divinis eloquiis deditum, illius deditiſſimus eſt, ſi morum ſpectas gravitatem, ſi modeſtiam, ſi integritatem, ſi comitatem, omnia hæc multo ipſe reportat fænore. Poſtremo cum nullis dotibus ſit non inſignis, eloquentiæ tamen dotem ſingulariter attigit. Hic publico adactus muneri*, hic Senatui a ſecretis atque ab actis, Ambroſium *Antiſtitem tibi appoſitiſſime exhibet, tam munere comparandus quam eloquentiæ dotibus.*

Quartus qui ſolus deſideratur, Hieronymus *eſt.* (b) *Neque tamen hic deeſſe potuit, quem optimis linguis audio ſuccreſcere, vocabulum prudens ſupprimo, ne immaturior ætas inſoleſcat. Ecce candide Paſtor quatuor non modica eccleſiæ lumina, tibi ſummus Deus appoſuit. Habes in tuo municipio, quod totæ dudum negatum erat Germaniæ. Feceris igitur ut & apud te bonæ literæ reviviſcant. Habeat te docta Minerva patronum.*

Cæterum ex his verbis colligitur, quam *Gulielmus* noſter ipſi Scriptori hactenus nobis ignoto, cum *Auguſtino* comparetur; Quam

(a) Is eſt *Gelmarus Ianterus* de quo variis in locis EMMIUS in Hiſtor. rer. Friſicarum, quem & *Senatorem* & *Secretarium* appellat *Virum ſummæ doctrinæ ac prudentiæ*, itemque *doctiſſimum & facundiſſimum ſeculi ejus inter ſuos.*

(b) *Hieronymus* ſcil. *Verrutius.*

Quam verò *Goſwinum ab Halen*, virum inter Groninganos noſtros ſatis notum & Weſſeli Gansfortii quondam amanuenſem, appellet *Gregorium*, & *Gelmarum Canterum*, civitatis Groninganæ Secretarium, ſub *Ambroſii* nomine repræſentet, & denique *Hieronymum Verrutium* Seniorem, tum quidem inter pueros ætate ſed inter viros eruditione recenſendum, *Hieronymum* vocitet, quos omnes vult ut ſibi ſocios in utiliſſimo Emendationis ſacrorum labore aſſumat GULIELMUS:

Ipſa verò Erasmi Epiſtola hæc eſt.

Erasmus Roterodamus Guilhelmo Paſtori
civitatis Gruningenſis S. D.

DE juvene revocato, non eſt quod mihi gratias agas vir egregie, ob hoc nihil promereor laudis, ſed impius eram futurus, & *Chriſtianæ* charitatis immemor, ſi cum per occaſionem liceret, puero non conſuluiſſem. Poculum inauratum, tuo nomine reddidit vir longè candidiſſimi pectoris *Goſuvinus*, nec potuit non eſſe gratiſſimum munus, quod ab optimo viro profectum, per optimum redderetur, niſi quòd unum illud vereor, nè ille mei ſtudio tibi vellicârit aurem, ut id faceres, cum mihi nè in ſomnis quidem unquam tale quicquam in mentem venerit. Ex ejusdem literis, ſimul & oratione cognovi, quanto ſtudio iſthic omnia obeas munia, quibus olim fungebantur illi non titulo tantum Epiſcopi. Præluces omnibus integritate vitæ, paſcis aſſiduè gregem tuum Evangelicâ doctrinâ, ac tales adſciſcis tibi ſacerdotes, qui morum innocentiâ, qui ſacrâ eruditione, & ornent eccleſiam tuam, & apud populum tuas vices gerere poſſint, ſic ut nihil opus ſit hoc novo genere Prædicatorum, quos *Chriſtus* non inſtituit, ſed paſtorum oſcitantia invexit in mundum. Qui ſi ubique tui ſimiles fuiſſent, non jam orbis teneret lupum auribus, quem neque ferre poteſt, nec quomodo excutiat videt. Non te populus compotorem habet, ſed doctorem, ſed conſolatorem, ſed hortatorem, ſed admonitorem, ſed conſultorem fidiſſimum, & amantiſſimum experitur. Atque adeo non deglubis gregem tuum, ut de tuo etiam largiter opituleris egeſta-

egeſtate preſſis, nec tibi congeris opes, ſed ingenti ſtudio properas ad brabium illud immortalitatis, quod bonâ fide tibi redditurus eſt ſummus ille paſtor, princeps paſtorum omnium, qui gratis animam impendit ovibus ſuis. Quantumvis multas opes congeſſerit homo in hac vita, tamen non poteſt non pauperrimus hinc exire, cui nihil omninò rerum congeſtarum licet efferre. Ille demum dives exit, qui talibus rationibus abundè communitus exit. Rationes ſunt interim, ſed bonæ fidei eſt, qui cum nobis res eſt. Nec periculum eſt, ſi rationes in immenſum accreſcant, dives eſt in omnes, à quo præmium expectamus. Mihi & illud arguit tuam pietatem, quod in ſacrario bibliothecam adornas, iis potiſſimum autoribus refertam, quorum ſcripta ſpirant evangelicam charitatem. Quales ſunt *Origenes*, *Chryſoſtomus*, *Cyprianus*, *Ambroſius*, *Auguſtinus*, *Hieronymus:* ex horum lectione ſentimus nobis inflammari pectus ad amorem rerum cœleſtium, ad contemptum eorum, quorum cæcâ cupiditate, ſúsque déquè miſcentur res mortalium, cum ab iſtorum, quos ſcholæ ſolennes nobis dederunt, lectione ſurgamus frigidi, nonnunquam & fide minus ſolidâ, quàm attuleramus. Jam menſam tuam non ſolùm commendat frugalitas, ſed condiunt etiam è ſacris libris petitæ fabulæ, quæ paſcant animos talium epularum famelicos. Proferunt in medium ſuum quisque floſculum, è pratis divinorum voluminum decerptum, alius eructat aliquid mellei ſucci, quem apiculæ in morem per omnes arcanæ ſcripturæ floſculos obvolitans, exſuxit. Nec ſinis tuam menſam contaminari virulentis fabulis, quæ livorem, & odium ſapiunt. Quàm verò graviter impoſuiſti nuper ſilentium duobus, qui ſe jactant ſacros Evangelii præcones, cum multa non minus impudenter, quàm amarulentè cœpiſſent evomere in *Erasmum:* ut peſtilentem ſermonem interrumperes, rogabas, num legiſſent libros meos, faſſi ſunt ſe nunquam legiſſe. Mox ſubjiciebas, te demirari, quâ fronte ſic deblaterarent in hominis doctrinam, cujus libros non legiſſent. Ubi verò nec hac admonitione coerceretur illorum ſtoliditas, jam vino quoque facta petulantior, negabas tibi placere convivas, qui talibus fabulis menſam tuam conſpurcarent; Aut ſermonem mutarent, aut menſam. Et iſti

ſunt,

ſunt, qui ſeditioſè vociferantur apud populum in paſtores, ut ipſi vocant, ſeculares, à quibus magis oportebat ipſos ſobrietatis, ac moderationis exemplum petere. Faxit *Chriſtus* optimus maximus, ut tui ſimiles exiſtant ubique plurimi, quo vel mundus extraordinarium hoc ac vagum doctorum genus faſtidiat, vel ipſi cogantur ſeſe ad veræ pietatis ſtudium ab ocioſo luxu, & luxurioſo ocio recipere. Bene vale. *Lovanii* pridie Cal. Maias. Anno M. D. XXI.

B.

Epiſtola ad *D. Alexandrum*,

Illuſtriſſimi Comitis à *Naſſauwen*
Secretarium.

ET hæc Epiſtola ERASMI digniſſima nobis videbatur propter ea quæ inibi leguntur memorabilia, quæ hic legeretur: Exhibuit eam epiſtolarum Erasmi collector ultimus *Joh.* CLERICUS in Operis Epiſtolar. Appendice n. CCCXIV. p. *1695. 1696*. Ea vero ita ſe habet:

* * *
* *
*

COgnatus hic meus mihi ſubinde recurſans faceſſit negotium, ac tibi viciſſim negotium exhibeo. Curare te rogo, ſi aut non eſt ſpes, aut ſpes eſt vehementer exigua, liberes eum inutili ſpe. Nam mihi eſt aliud, quod agam. *Lutheri* libros non legi: nihil eſt mihi rei cum homine, niſi quod eſt cum quovis *Chriſtiano*. Certè correctum hominem mallem, quàm extinctum. Et ſi quid veneni ſerit in vulgus, nemo meliùs retrahet quàm qui infixit. Nec obſto, ſi vel aſſum malint *Lutherum*, vel elixum. Levis eſt unius hominis jactura. Sed tamen tranquillitati publicæ conſulendum eſt. Qui hoc negotium agunt, calido ma-

magis quàm ſalubri conſilio, utinam tam prudenter faveant dignitati *Romani* Pontificis, quàm videntur favere ſedulò. Hic certè nemo magis officit Pontificiæ dignitati, quàm qui odioſiſſimè clamant in *Lutherum:* nemo magis illum commendat affectibus populi, tam ſtolidè, tam ſeditioſè res agitur per monachos quosdam, inter quos nullus eſt habitus vir bonus.

Bulla jubet (a), ut prædicent adversùs *Lutherum*, hoc eſt, ut opiniones illius refellant teſtimonio ſacrarum literarum, ac diverſa melioràque doceant. Nunc nullus eſt, qui ſumat calamum ad refellendum illum, quum id efflagitant omnes; nullus redarguit, tantum conviciantur, ſæpe etiam mentientes. Aiunt illum tollere Confeſſionem, aiunt tollere Purgatorium, aiunt ſcribere blaſphemias in Deum. Quidam *Jacobita Antwerpiæ* dixit, illum ſcripſiſſe, quicquid miraculorum egiſſet *Chriſtus*, egiſſe magicis artibus. Apud Regem *Galliæ Carmelita* quidam dixit in concione, venturum Anti-*Chriſtum*; jam quatuor eſſe Præcurſores, *Minoritam* neſcio quem, in *Italia*; *Jacobum Fabrum Stapulenſem*, in *Gallia*; *Reuchlinum*, *in Germania*; *Erasmum*, in *Brabantia*.

Brugis Minorita quidam, Suffraganeus *Tornacenſis*, in Templo Divi *Donatiani* totam horam concionatus eſt in *Lutherum*, & in me. (Nam hoc conſilium inter pocula condidere Monachi; ut me, qui nihil habeam commercii cum *Luthero*, ſemper cum illo conjungant.) Nec tamen quidquam docuit: tantum vocavit nos grues, aſinos, beſtias, ſtipites, Anti-*Chriſtos*; adeo ut nullus in populo judicaret, hominem eſſe ſani capitis. In altera concione dixit, in libris *Erasmi* eſſe quædam hæretica. A concione rogatus à docto quodam Magiſtratu, quænam eſſent illa? negavit ſe meos libros legiſſe; voluiſſe quidem legere Paraphraſes, ſed ob altam *Latinitatem* metuere, nè poſſem in aliquam Hæreſim prolabi. Audis ſcurram Επικωπον perfrictæ frontis.

His etiam ſtultiora blaterant *Jacobitæ Antwerpienſes*; adeo ſeditioſè, ut Magiſtratus haudquaquam ſtultus, metuens populi tumultum, admonuerit eos, ut apud populum nec probarent *Lu-*

B *therum*,

(a) Bulla LEONIS X. quæ data eſt Romæ d. xv. Junii A. 1520. vid. Docum. noſtr. ad *Introd. in Hiſtor. Reform.* Num. XIV. pag. 129-145.

therum, nec inceſſerent, ſed prædicarent Evangelium *Chriſti.* Mox exortus *Minorita* quidam, homo linguaciſſimus, nomine *Mathias*, dixit, *Si vultis audire Evangelium, id audire licebit à Paſtoribus veſtris, etiamſi noctu concubuerint cum aliquo ſcorto.* (a)

Lovanii Carmelita quidam *Nicolaus Ecmondanus* in ordinaria lectione Theologica dixit, *Paulum ex perſecutore Eccleſiæ factum bonum virum; precandum ut idem eveniat in Luthero & Eraſmo.* Alterâ lectione dixit, *eſſe diſſidium inter Eraſmum & Jacobum Fabrum, nec mirum*, inquit, *nunquam pax eſt inter Hæreticos.* Et hic eſt primus hujus Academiæ Theologus, homo ſtultus ac furioſus, ac mirè pertinax. E pluribus pauca narravi, è quibus licet aliorum facere conjecturam.

Utinam *S. D. N.* (b) ſciret, quibus modis hìc res geratur. Crede mihi, Monachi non agunt illius negotium, ſed ſuum. Quidquid meretur *Lutherus*, certè tempus eſt, ut *Carolus* proſpiciat tranquillitati *Chriſtianæ*. Id erit, ſi prorſus imponatur ſilentium apud populum utrique parti, & *Lutherus* deſinat ſcribere libros hujusmodi; imò quos ſcripſit, repurget ab iſtis, quæ præbent ſeditionis materiam.

Qui laudem aucupantur è publicis malis, malunt ſævitiâ rem confici. Et utinam eſſet rectè confecta in gloriam *Chriſti*. Sed nemo credat, quàm latè *Lutherus* irrepſerit in animos multarum gentium, & quàm altè inſederit libris omni linguâ quaquâ verſum ſparſis. Muſſant hìc neſcio quid de terrifico Mandato (c) *Caroli*; precor, ut felix ſit orbi *Chriſtiano*, quidquid agit Princeps optimus; ſed vereor, nè non perinde ſuccedat ac quidam putant. Rogabis, humaniſſime *Alexander*, cur hæc tibi ſcribam? Non ob aliud, niſi ut occurratur pernicioſo tumultui, quem video imminere, ſi Principes quorundam affectibus obſequi malint, quàm Reipublicæ conſulere.

Non ago *Lutheri* negotium, etiamſi refert, quo modo ille puniatur: publicæ tranquillitati metuo; & ſcis, rebus turbatis, peſſi-

(a) Hæc paulo aliter referuntur in epiſtola ſequente.

(b) i. e. *Sereniſſimus Dominus noſter*, Scil. Imperator Carolus V. vel etiam forte, *Sanctiſſimus Dominus noſter* id eſt Papa.

(c) Edictum Imperiale intelligit datum Wormatiæ 8. Maji Anno 1521.

Digitized by Google

peſſimo cuique eſſe optimè. Faveo *Prædicatorum* Ordini, non odi *Carmelitarum*. Sed ex his novi quosdam tales, ut malim parere *Turcæ*, quàm horum ferre Tyrannidem. Erit igitur prudentiæ Pontificiæ, erit providentiæ Principum, nè hoc hominum genus in fortunas & capita bonorum virorum immittatur. Bene vale, mi *Alexander*, méque illuſtriſſimo Comiti diligenter commenda. Et, ſi inciderit commoditas, ſaluta Dominum *Florentium Iſelſteinium* (a), cujus filius (b) heri me viſit, quod ſubinde facit, ac mirâ promptitudine reddit *Græcum Homerum*. Servet Deus puerum, magno ornamento futurum ſuæ patriæ. *Lovanio* III. Idus Martias. Anno 1521.

C.

Epiſtola ad *Nicolaum Everardum* Hollandiæ Præſidem.

HAnc quoque Epiſtolam ERASMI, quam inter *Gudianas* jam quoque edidit V. C. *Petrus* BURMANNUS pag. 379. 380. ad ejus temporis hiſtoriam ritè cognoſcendam facere poſſe, judicabamus, eandemque adeò, ſed longè emendatiorem, quam Gudiana collectio eam exhibuit, hic legi voluimus ex Appendice Epiſtolarum Eraſmi n. CCCXVII. p. 1797.

Si *Lutherus* moderatius ſcripſiſſet, etiamſi libere, & plus laudis ipſe tuliſſet ſibi, & plus fructus attuliſſet orbi. Sed aliter viſum eſt fatis. Neque quicquam magis admiror quam hominem adhuc ſubſiſtere. Gravi invidia oneravit Reuchlinum, graviore me: denique & litteras, quod quidem in ipſo fuit. Rurſus qui illum impugnant tam ſtolide rem gerunt, ut videantur cum Luthero colludere. Si eſſem capitalis hoſtis Jacobitis quibusdam & Carmelitis, non optarem illis aliam mentem, quam ha-

(a) Hic eſt *Florentius Egmondanus*, Comes II. Buræ, Dominus Iſelſteinæ &c.

(b) *Maximilianus* Comes Buræ III. cujus filiam & hæredem Annam uxorem duxit, *Gulielmus* Arauſiorum Princeps, Belgii noſtri Liberator.

habent. Nuper Antverpiæ Minorita quidam attractus in conjurationem cœpit inſanire apud populum; nomen homini *Matthias*; Hollandus eſt. Juſſus eſt a Magiſtratu prædicare Evangelium; in concione proxima dixit. *Evangelium vos docet Paſtor veſter, etiamſi pridem dormiviſſet cum ſcorto.* Has belluas alit mundus, usque ad delicias, imo usque ad Tyrannidem. Adverſus hos non video aliud remedium, quam ut ſubducatur illis liberalitas, nec admittantur in ædes bonorum virorum. Adoleſcentes a parentibus, fœminæ a maritis edoceantur, ut paſtoribus ſuis confiteantur. Deſtituantur concionantes ab auditoribus. Imò, cum ſic incipiunt debacchari, ſurgant plerique, & abeant domum. His rebus fiet ut certe moderatius inſaniant.

Adfirmant hic diploma quoddam apparatum, multo ſævius, quam fuerat bulla Pontificis. Neſcio quid metus obſtat, quo minus edatur. Quin & illud demiror, Pontificem tale negotium per tales homines agere, partim indoctos, certe impotentis arrogantiæ omnes. Quid *Cajetano* Card. ſuperbius aut furioſius? quid Carolo a *Milticis?* Quid *Marino?* Quid *Aleandro?* omnibus placet illud juvenile conſilium, *minimus digitus meus major eſt dorſo patris mei*; Aleander plane maniacus eſt, vir malus & ſtultus. *Antonius Puccius* apud Helvetios homo mire eſt fraudulentus & impotens. Pariſiis duo potiſſimum impugnant Lutherum. *Querquo Normannus* ſeniculus virulentus & *Bedda Standonchenſis* truncus verius quam homo. Res ut audio nunc agitur venenis. Pariſiis ſublati ſunt aliquot, qui Lutherum manifeſte defendebant. Fortaſſis hoc in mandatis eſt, ut quoniam aliter vinci non poſſunt hoſtes Sedis Romanæ, (ſic enim illi vocant, qui harpyis illis non per omnia obſequuntur,) veneno tollantur cum benedictione Pontificis. Hac arte valet Aleander. Is me Coloniæ impenſiſſime rogabat ad prandium; ego quo magis ille inſtabat, hoc pertinacius excuſavi. Adverſus Condonationes hoc erit remedium, ſi nihil detur, donec dabitur melior occaſio explodendi has impias cauponationes. Hoc liberius apud te effudi, vir optime. Cavebis ne hæc epiſtola aberret in manus multorum. Nam Germani evulgant, quicquid nacti fuerint. Bene vale cum tuis. Saluta *M. Jacobum Mauritium* ac *Sasboutum*. Mechlina raptim in diverſorio, cum hic forte fortuna eſſet oblatus. Anno 1521. Num.

Digitized by Google

Num. II.

HENRICI *Zutphanienſis* Propoſitiones A. 1521. in Academia Witebergenſi ventilatæ.

DE HENRICO ZUTPHANIENSI Evangelii apud Antverpienſes & deinceps Bremenſes & Dithmarſos Confeſſore atque Martyre, in ipſo Opere §. X. quædam commemoravimus, quibus nunc ſolummodò, antequam ejus *Propoſitiones* jam A. 1521. in Academia Witebergenſi ventilatas exhibeamus, addimus ſingularem ejus Epiſtolam, Bremâ A. 1522. ſcriptam ad *Jacobum Spreng* dictum Yprenſem, qui itidem apud Antverpienſes quod in Opere vidimus incarceratus fuerat, & ad Patrem *Reynerum* quem Patrem ſuum in Chriſto appellat; Eam ex MSS. Spalatiniano omnium primò. edidit Cl. KAPPIUS in ſpicilegio P. II. pag. 550. ſq. unde eam admodum mendoſè licet deſcriptam depromere propter rei memoriam voluimus: Ea ita ſe habet:

„ Chriſtus vivit, Chriſtus vicit, Chriſtus imperat. *Quem-* „ *admodum Antverpiam exierim, jam olim audiſtis, Venerabiles* „ & chariſſimi patres. Invenit enim impiiſſima Ieſabel, ava- „ ritia tabeſcens, ſuos falſos teſtes, filios Belial, qui dixe- „ runt, ſe audiſſe de ore meo verba heretica, & piarum au- „ rium offenſiva, unde occaſionem querens contra - - - - „ (quippe noluerunt illius avaritiam explere) moliebatur in ſedi- „ tionem vertere civitatem: ut ſic liceret, quantum voluiſſet „ auri pro punitione extorquere, ſed præcavit omnia Deus, ne „ quid ageretur a civibus tumultuoſius, quam prudentius, „ quantiſcunque violentiis ad hoc provocatis. Primum enim a „ Monachis & Belis ſacerdotibus inducta me comprehendi fecit, „ ipſo die Sancti Michaëlis, ex quo noctu fueram educendus & „ Bruxellas deducendus: nam jam hoc arreſtato & per magi- „ ſtrum fratrem *de Hulſt* carcere preprarato: ſed quod conſi- „ lium que ſciam, contra - - - -: veſpere, dum ſol occubuiſ-

 „ ſet,

„ ſet, irruperunt in monaſterium, quo detinebar, aliquot mu-
„ lierum milia concurrentibus ſimul viris, & ruptis foribus
„ eductum me reſtituerunt fratribus meis, cum quibus egi tri-
„ duo: ſed quoniam denuo a fratribus ſequente diligentiſſimo
„ ſcrutinio fui requiſitus, & omnes fratres ſimiliter adiurati, ut
„ me proderent, ſi qui ſciſſent, quo loco eſſem abſconditus,
„ (ſedebam enim caſu in domo arrtmaes) non audebant me fra-
„ tres ſecum retinere: exhortantibus ergo fratribus Chriſtianis
„ ſcripte ſunt amicis. Wittebergam cepi adire per Hollandiam
„ & Weſtphaliam fratres ſalutando: vix tamen *Enchuſen* exie-
„ ram, & ecce poſt me ſcripte ſunt litere, mandantes conſula-
„ tui & priori, ut vinctum me perducerent Amſtelodamum ad
„ preſentiam ducis Margarete. Amſteliedami adhuc eram, dum
„ hoc mihi innotuit: benedicetur autem Dominus, qui non
„ tradidit in manus impiorum. *Zutphani* quoque juſſus ſum ſi-
„ ſtere tribunalibus accuſatus a minoribus, quaſi nove atque
„ jam doctrine damnate ſeminator: ubi dum interrogabar, quis
„ eſſem, unde venirem, & quo proficiſcerer, reſpondi, ut res
„ habuit: Interrogant num ad predicandum illuc veniſſem: dixi
„ me neque miſſum, neque vocatum ad evangelicum munus
„ apud ſe ſuſcipiendum, vere tamen ſi placuerit eis, libenter
„ me functionem illam ſubiturum: dimiſerunt ergo me, ſe pe-
„ nis interminantes, ne cui loquerer de hac doctrina: reſpondi:
„ non vocatus vel petitus non predicabo: poſtea veni *Bremas*,
„ nihil minus ſuſpicatus, quam a me poſtularent verbum. In-
„ notui tamen civibus aliquot charitatis, quibus ſermonem a
„ me petentibus non potui non obtemperare. Dominica die au-
„ tem *Martini* verbo per me evangelizato, citor a magiſtratu
„ civitatis, & canonicis interrogantibus, cur & quid ante pre-
„ dicaſſem, reſpondi quoniam petitur, & quoniam verbum Dei
„ non eſſet alligatum, multa deinde ſurſum deorſumque verſan-
„ tes, auctoritate preſulis & ſua, interdixerunt mihi ſermones,
„ ſed ubi reſpondiſſem, oportere me Deo plus obedire quam
„ hominibus: a conſulatu petunt repulſionem meam fieri, qui
„ reſponderunt, ſe neque precepiſſe, neque prohibituros me
„ unquam. Cauſa devolvitur ad Epiſcopum (interim ego ſermo-
„ nem

Digitized by Google

„ nem continuans — — — —) convocantur nobiles & præ-
„ lati dioceſium duarum ad Bremas: qui mittentes ad magiſtra-
„ tum & per oratorem ſuum primo deinde per ſuffraganeum
„ domini Bremenſis: Nam exaggerantes poſtulant & ſub hu-
„ mano jurejurando exigunt me tradi in manus Epiſcopi, vo-
„ cantes civium capita & artificum prepoſitos, ut votis preſu-
„ lis ſubſcribant: Reſpondent omnes, preter evangelium ſe ni-
„ hil a me audiviſſe, nec me dedituros, priusquam palam vi-
„ derint de errore convictum. Mitiſſime poſt hoc Preſulis ege-
„ runt legati, & non parum favere veritati nonnullis videban-
„ tur, de quo mihi non conſtat quicquam: *In domino enim con-*
„ *fido*, *non timebo*, *quid faciat mihi homo:* Spero, brevi te quo-
„ que, chariſſime *Jacobe*, vocandum ad evangelizandum, ſal-
„ tem indeſinenter orate pro verbi incremento, ego Bremas
„ non deſeram, niſi violenter expulſus. Fiat voluntas Domini,
„ cujus manum ſentio mecum ſemper propitiam. Venit ex
„ Hantverpia poſtridie civis quidam Bronien, qui dixit, prin-
„ cipem *Margaretam* citatam eſſe ad imperatorem, accuſatam cru-
„ delitatis & avaricie per curie Holandie ac Brabancie rectores,
„ Item quod omnes fratres domus noſtre ducti fuerant ad *Vil-*
„ *uordam*, quorum pars dimiſſa eſt ad *Dordracum*, pars in li-
„ bertatem ire, quo voluiſſet, qui dicuntur *Wittenbergam* ven-
„ turi: pars autem ſua ſponte remanſiſſe: nec velle dimitti, do-
„ nec doceat, quare tam turpiſſime tanquam latrones ſint de-
„ ducti. Valete & pro me orate: Salutant te, Jacobe, fratres
„ omnes in Bremis Dirich Vaſſmern, Henrich Erickrel. Saluta-
„ te & vos venerabiles patres Priorem, Baccalaurios, Lectorem,
„ *Johan. Petſchenſtein* & omnes meos. Datum in Bremis anno
„ 1522. in vigilia Andreæ.

„ Diligentiſſime agatis, ut noſtre res
„ mittantur per Brunonem vel
„ preſentium exhibitorem.

Quod verò ad has *Propoſitiones* ejus adtinet, in Opere jam vidimus, eum apud Witebergenſes *Baccalaurei* quem vocant *Theologiæ* honores adeptum fuiſſe, atque tum has ipſas Theſes (quas Buxtehudano deinceps, & ſui equidem condemnandi cauſa coacto,

aĉto, concilio, Brema ſed fruſtra evocatus exhibuit Henricus) diſceptationi ventilationique publicæ expoſuiſſe, referente Doĉt. MUHLIO in Diſſertt. Hiſtorico-Theologicis p. 420. qui & ipſe nobis has Theſes pag. 459. & ſeqq. ſubminiſtrat hunc in modum.

FRATRIS HENRICI ZUTPHANIENSIS PROPOSITIONES

DISPUTATÆ VITENBERGÆ

A. MCCCCCXXI.

NATURA.

HOmo natus ex carne, caro eſt ipſe totus, & quicquid eſt in ipſo.

2. Caro quia non percipit ea quæ Dei ſunt, cæca eſt & in tenebris manet.

3. Caro quia regnum Dei poſſidere non poteſt, ſub peccato, ſub principe mundi, ſub ira Dei manet.

4. Caro quia legi Dei ſubeſſe nequit, tota, peccatum, mors, & infernus eſt damnationis.

5. Homo enim dum vivum verbum (quo conditus erat) deſeruit, ſtatim mortuus eſt, & ſpiritu Dei vivificante privatus.

6. Verum mors iſta, licet nunquam non ſit pernicioſa, tollens vitam & omnes aĉtus ejus.

7. Tamen dum pro vita habetur, multum eſt pernicioſiſſima.

8. Impia cæcitas, quæ hanc cæcitatem neſcit, impius ſtupor, qui hanc mortem non ſentit.

9. Sed impiiſſimus Ariſtoteles, qui cæcitatem lumen, & mortem nobis ſuadet eſſe vitam.

10. Dum rationem ad optima precantem, & liberum arbitrium rationi obtemperans, ſtatuit in natura.

11. Scilicet ab arbore jam ex radice peſſima colligens fruĉtus tam bonos tam felices.

12. Talis eſt doĉtrina moralis Sententiariorum noſtrorum.

13. Quod vel me tacente probant cæcitatis fruĉtus (quos videmus,) 1. ca. ad Roma. deſcriptos.

14. Sic

14. Sic enim debuit illudi vanitas cordis humani, quæ non probavit in notitia habere Deum.

15. Ut cæcam ſequendo Philoſophiam in tantam rueret ſentinam perditionis.

16. Manet ergo homo ſicut in peccatis conceptus; Ita in damnatione mortuus, quantos eliciat actus bonos.

17. Nec hoc dico, quaſi actus morales, quia non ſunt ex gratia eliciti, a Deo reprobentur.

18. Qui dum habitu gratiæ veluti veſtiti procedunt, fierent grati.

19. Sed cor hominis vanum eſt, & omnia interiora ejus prava, ſicut Paulus ex 14. Pſalmo deducit.

20. Nihil habens in radice, trunco & fructibus non venenatum.

21. Sola quippe folia ſunt ficus & occultamenta dedecoris, quicquid unquam eſt ab hominibus morale conſutum.

LEX.

QUoniam autem bis cæcus erat & bis mortuus homo, quia dixit, video & vivo, ſcilicet inſtructus per Philoſophiam.

23. Ideo ſubintroivit Lex, ut oſtenderet peccatum & refricaret illius immedicabile vulnus, mortem.

24. Eſt autem Lex, clara mandatorum Dei cognitio, quam vidit igneam Moſes, in dextera Dei.

25. Quæ, niſi veles faciem Moſi fuco, ſolummodo terret, peccatum arguit, peccatores & inimicos Dei conſtituit.

26. Dum omnes concludit ſub peccatum, qui non permanſerint in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis.

27. Non, quod faciat peccatum, ſed energia eſt peccati, ſicut Sol excitat fœtorem cadaveris, ut ſordeſcat nimis.

28. Mortuus enim eram in peccato, ſed neſciebam ante legem.

29. Eſt ergo gladius a Paradiſo coërcens, imo peccatorem judicans & occidens.

30. Unde ſit bona Lex, ſit mandatum ſanctum, aliud quam mortem & damnationem in peccatore non operatur.

31. Quis-

31. Quiſquis autem requieſcit in Lege, ſub obſervantia mandatorum quærens juſtitiam, diſcipulus Moſis dici poteſt, non tamen erit.

32. Veſtimentum quippe ſcindit, non cor, & contemto vivo Moſe, cum larva ludit & velo faciei ejus.

33. Alioqui vivus Moſes fidelis ſervus eſt in domo quam filius hæreditavit, viva lex, pædagogus recta ducens ad unum magiſtrum Chriſtum.

34. Et hæc de lege divina, humanas autem leges (quod ad juſtitiam attinet, etiamſi ſint honeſtiſſimæ) indicat Chriſtus Matth. 15. dicens, Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Eſajas dicens, Populus hic &c. fruſtra colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.

EVANGELIUM ET FIDES.

QUandoquidem impoſſibile erat vel apicem præterire a lege, donec omnia fierent.

2. Oportuit ſub maledicto concludi univerſum ſemen Adæ.

3. Donec veniret ſemen cui benedixit Dominus, dicens, ipſum conteret caput ſerpentis.

4. In iſto quoniam complacitum erat Patri, tota lex impleta eſt & Prophetæ.

5. Solus ipſe ſervus legis & dominus, totum peccatum tolerans & tollens, mortis rapina ſimul & laqueus, captus in inferno quem dirupit.

6. In quo ſicut omnia ſunt creata, ita oportet omnia recreari.

7. Nec plus efficit nova Creatura, ad ſui recreationem, quam vetus illa cooperata eſt ſuo creatori.

8. Nullo modo ſenex poteſt introire in ventrem matris & renaſci, ſed totaliter novum cor, & novus homo creatur ſecundum Deum, in juſticia & ſanctitate veritatis.

9. Dum fide credit cor novum ad juſticiam, non dubitans quin acceperit poteſtatem filius Dei fieri, credens in nomine Chriſti.

10. Nec fidem accipio mortuam illam literam recenſendi tum veteris tum novi Teſtamenti narrationem.

11. Ne-

11. Neque ſi omnes articulos fidei in litera noveris, & quicquid ſequitur ex eis, Chriſtianus eris.

12. Sic enim dæmones credunt & contremiſcunt, natum, crucifixum & mortuum ſciunt Chriſtum.

13. Imo reſurrexiſſe & judicaturum vivos & mortuos.

14. Sed fidem dico certiſſimum teſtimonium ſpiritus Chriſti, teſtificantis ſpiritui noſtro quod ſimus filii Dei.

15. Nihil minus habentes, quam ipſe filius, quem habemus per fidem habitantem in cordibus noſtris.

16. Cujus juſtitia noſtra eſt, peccati, mortis, & inferni triumphus noſter eſt, cujus totum regnum, noſtrum eſt.

17. Ita ut nihil habeat Pater, quod non habeat Filius, & nihil habeat hæres, quod non habeant cohæredes, quos non erubuit vocare fratres.

18. In qua hæreditate tantum accipis, quantum credis, imo omnia poſſibilia ſunt credenti.

19. Nec quicquam mereris gratiæ, quia filius iræ, nec gloriæ, quia jam pridem filius & hæres.

20. Si enim aliquid eſt ex merito, jam gratia non eſt gratia, nec Chriſtus plenus gratia & veritate.

CHARITAS.

NUm ergo ceſſabimus a bono, quia noſtris officiis nihil meremur?

22. Imo ideo non ceſſabimus a bono, quia gratis nobis dedit pater, quod non opus eſt ut mereamur.

23, Alioqui ceſſet & bonus filius obſequi patri, cujus ſcit ſe nullis meritis eſſe hæredem.

24. Quin potius hoc, Paulo monente, ſentiamus in nobis, quod & in Chriſto Jeſu.

25. Qui jam dum conceptus filius & hæres, factus eſt obediens patri usque ad mortem.

26. Ita portemus fratrem & omnes neceſſitates ejus, adimplentes (quam ipſe ſuſcepit) legem Chriſti.

27. An ideo nolimus obſequi Patri, quia gratificavit nos in dilecto filio ſuo?

28. Pereat ergo fides illa, ſtupore dormitans, perurgentem ad charitatis officia ſpiritum non ſentiens.

29. Ariſtotelicus forte fuerit aliquis habitus ille, quem neſcias, non vivus Chriſtus.

30. Eſt enim ſermo Dei vivus & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti.

31. Ne ergo metuito, ſi fidem habeas, charitatem non mox comitaturam.

32. Imo jam ſpiritu duceris, & ſpontaneus raperis ad omnia, exemptus à lege.

ENimverò, cum non minus alias quasdam ejusdem HENRICI noſtri Theſes *contra Miſſam privatam* nobis ſuppeditaverit ex MSS. Cl. KAPPIUS in citato Spicilegio pag. 487. tum easdem inde quoque excerpere voluimus atque ut hic legerentur efficere; Quanquam diffiteri non poſſim memet vehementer dubitare, num eædem *Henricum* noſtrum *Zutphanienſem* habeant auctorem? quippe cum longè ſit credibilius, earum veros auctores eſſe Theologos illos Witebergenſes (a), de quibus in *Hiſtor. Reform.* Tom. II. pag. 65. diximus, quod ii A. 1521. abſente Luthero (qui tum in arce Wartburgenſi delitescebat,) Miſſam privatam abrogarint, idola reformarint, cœnam ſacram ſub utraque ſpecie celebrarint, confeſſionem auricularem, preces ad ſanctos, diſcrimina ciborum & id genus alia ſuſtulerint, & de quibus latè Ill. SECKENDORFIUS in Hiſtor. Lutheraniſmi ad h. a. Quidquid ſit, cum eæ tamen ſint digniſſimæ quæ hic legantur, en eas:

Celebratio miſſarum caput eſt & radix ſimul extinctæ fidei & totius charitatis.

Nam pôſtquam miſſarum celebratio pro bono opere vel ſacrificio (non moror) recepta eſt, ceperunt huic veluti uni atque eidem ſacratiſſime anchore omnes ſimul adherere.

Templa, que pro conventu fidelium ad audiendum verbum Dei & humilia & pauciora ſuffeciſſent, ſumptuoſa: pro miſſarum

(a) Et confirmamur in eadem ſententia tanto magis, quoniam ipſe quoque Ge. *Spalatinus*, ſub finem harum theſium proprià manu ſcripſiſſe refertur: *Der Auguſtiner zu Wittenberg Poſitiones von der Meſſ.* vid. KAPP. l. c. p. 484.

rum percelebratione multiplicare: piiſſimum veluti obſequium Deo preſtaturi.

Quibus templis ornandis fundandisque miſſis omne mox ſtudium etiam optimorum principum erat intentum.

Hanc unam ſue ſalutis habentium rationem, ſi auguſta templa cum miſſarum numero fundaſſent.

Jam actum erat de verbo Dei, quandoquidem in templa & celebrationes & cantus ſumma Chriſtianismi erat tranſlata.

Et fides ſolo verbo (atque hoc quotidiano) ſubſiſtens jamjam coacta eſt exulare.

Quod b. *Auguſtinus* Epiſtola ad Januarium jam olim ſuis temporibus factum deplorat.

Inductis ſimplicitati fidei ceremoniarum plusquam judaicarum fucis, ut genuina facies eccleſie non agnoſceretur.

Fide jam cecati & verbo privati: vide in quantam ydololatrie abominationem ſimus precipitati.

Sciſſa eſt Eccleſia in duas partes: ſacerdotes ſeu clericos & laicos.

Tanta diſſimiles varietate, ut pre illorum ſacro ſancta majeſtate hi vix pro fece Eccleſie ſint recepti

Et unde hec diſſimilitudo, niſi ratione celebrationis, que nihil habet Chriſtiane inſtitutionis.

Quandoquidem non qui celebrat, ſed qui ſumit, dominico ſatisfacit inſtituto, etiamſi ſit laicus.

Jam videat quisque, quot maria errorum ex hac una celebrationis opinione recepta proruperint.

Unicus & indiviſus manſit errorum ſequax, laicorum vulgus.

Sed ſacroſancti ſacerdotes in primariam, ſecundariam & tertiariam hierarchiam ſeſe diſſecuerunt.

Primus Pontifex in reges, ſecundarii in principes, tertiarii cumprimis in vulgus inſatiabiles rapinas exercentes.

Imponentes ſimplicitati illorum, ut non ſolum juſtas penſas vectigalium ceterorumque tributorum, que principibus à nullis non debentur, non penderent.

Non ſolum jus gladii (quod judex publicus ſuper omnes habet) a ſe projicerent.

 Quin

Quin etiam ipſi omnium illorum jus dandi principibus ſibi falſo arrogaverint.

Interim illudentes, ut provincias, civitates & ampla patrimonia cederent ypocriſi illorum.

Ut principum ceterorum heroum filiis exheredibus relictis, ecclesias, monaſteria & id genus celebrantium delubra fundarint.

Hec pietas, hoc ſalutare, hoc ſolum exiſtimatum eſt eſſe chriſtianum.

Quicquid ergo errorum, quicquid impietatis, quicquid neglecte fidei eſt in temporibus iſtis, totum debemus meritis receptis miſſarum.

Ex quibus, que ſecuta eſt totius charitatis inductio, nemo non facile videt.

Nempe fundatio fundationem peperit, & nondum nato templo uno, decem alia concipiebantur.

Monaſteria, ſacella, luci & excelſa cum univerſa provincia ydolorum; ita omne aurum conſumpſerunt, ut ne obulus quidem reſiduus eſſet pauperi Chriſto.

Aperiat quis oculos fidei, & totum chriſtianismum videbit per miſſationes jugulatum.

Quodſi cena dominica ſue fuerit innocentie reſtituta: jam mox antichriſti regnum expirat.

Convenient enim in unione quotidie, Verbi Evangelii, hoc eſt fidei charitatisque verbo annunciato.

Commonebitur quisque poſt fidei ſpem certiſſimam in Chriſto, qui ſicut ipſe Dominus, nos & omnia noſtra tulit in cruce, ponens pro peccatoribus animam ſuam:

Ita pro fratribus ſubſtantiam, orationes, miniſteriorum officia, & quicquid fuerit charitatis, ponet.

Jam non opibus accumulandis, ſed pauperibus alendis episcopus invigilabit.

Jam vera & ſancta, tum ſpiritualium tum temporalium erit communio.

Sic quippe ad fidei & charitatis communionem eſt dominica cena inſtituta.

Ut

Ut nemo ſuam preſumat cenam manducare eccleſiam Dei, que maxime pauperis eſt conditionis.

Neque enim tam ut tu communices Chriſto per fidem ſolum, quam ut per charitatem communices proximo, videtur hec communicatio inſtituta.

Verbo fidei tu ſatis communicaveris Deo, ſed niſi fratribus tua dividas, non communicabis illi.

Fructus privatæ cene cum manifeſti ſint, fidei, charitatis & omnis chriſtiane communionis ad privatum ventris queſtum contemplatio.

Vel ſaltem (in ſanctioribus ypocritis) ſue privateque ſalutis ratio.

Facile licebit cernere, que radix ſit amariſſime amaritudinis illius.

Quomodo enim ex bono fundamento tanta eccleſie Chriſti ruina poterit fuiſſe ſecuta?

Omnium ergo ſcandalorum maximum eſt hujus cene dominice inordinata uſurpatio.

Qua ſtante, manet privati ſacerdotii, celebrationis, ſacrificii & omnium papiſticarum impoſturarum opinio:

Quam confirmat, ac proinde peſſimi ſcandali fimbrias prorogat, quisquis *in manifeſto* cenam dominicam ſibi parat.

Confirmat enim conſuetudinem illorum, qui ad miſſas ſive celebrandas, ſive audiendas ſummam chriſtianismi detorſerunt.

Tantam habuit Chriſtus ſcandali rationem, ut tolerabilius eſſe dixerit, mola aſinaria ſuffocatum demergi in mare, quam vel uni ex minimis offendiculum preſtare.

Quodve illi in univerſa eccleſia tantum offendiculum fovet, alit, ſuſtentat?

Qui cadens apertos habet oculos, videns periculum propter mercedem iniquitatis, currit in illud.

Videns fidem & omnem charitatem periclitandem diſſimulatione ſua.

Paulus in faciem reſtitit Petro in periculum fidei non ambulanti, juxta veritatem Evangelii, & nos in illam ſimulationem intrabimus miſſarum, ubi naufragium perpeſſa eſt fides ſimiliter tota?

Aut

Aut qui poterit abuſus miſſarum corrigi, ſi ii, qui reduces eſſe deberent, adhuc a veſtigiis non declinantur errorum?

Sive ergo quis potuerit licite, privatim celebrationes ſibi parare, ſive non, conſtat, quod non liceat publicis ritibus ſpecioſe ypocriſeos ſeſe aſſimulare.

Nulla in re videmus Chriſtum tanto zelo fuiſſe commotum, quanto movebatur, videns ſcandalum in domo patris ſui parari.

Neque enim, quoniam vendebatur, ſed quoniam ſua occaſione domum patris fecerunt menſam negotiationis, indignabatur.

Paulus ne vel unum fratrem offenderet, voluit non manducare carnem in eternum, dicens charitatem in eo non eſſe, qui a re, alioquin manifeſte licita, reſpectu ſcandali, non abſtinuiſſet.

Quis jam excuſabit, ſi hanc privatarum cenarum tenebroſam viam (qua conſtat, eccleſiam erraſſe) fuerimus ingreſſi, relicta interim clara ſemita evangelii Apoſtolorum pedibus trita? *Qui enim periculum amat, peribit in illo.*

Nec quemquam morari debet, ſaltem Chriſtianum, ſcandalum ſacrificiariorum.

Conſtat enim illorum plantationem non eſſe a patre, adeoque eradicandam: Ceci enim ſunt & duces cecorum.

Preterea conſtat, Chriſtum veniſſe ad hoc, ut unum corpus, unam Eccleſiam, & ſemper ac ubique ſtatueret communionem.

Hinc omnia miniſteria ab aliis in alios voluit miniſtrari, nemine ſibi ipſi miniſtrante.

Baptismum, lapſi fratris reductionem, ligationem, ſolutionem, manus impoſitionem, & quicquid eſt miniſteriorum, in officiis mutuis voluit commendare, adeo, ut ſeſe baptizare, ſibi manus imponere, ſeſe ſolvere, non poſſit quis ullo modo.

Imo, ſi miniſterium ſacramenti deſit, ſola fide ſine miniſterio ſigni creditur quisque purificari.

Quid eſt, quod cenam dominicam (que ſola communio eſt) & pre omnibus ſacramentis eccleſie ſymbolum habetur, preſumat ſibi quisque parare ſolus, manducans, communionem privatim uſurpans?

Quandoquidem & omnia Chriſti verba porrigentium ſunt & accipientium;

Et

Et Paulus communionem in unum ad cenam dominicam fieri mandat.

Mutuo expectare, & pre omnibus, quotieſcunque manducandum & bibendum eſt, mortem Domini annunciare.

Hinc fractionem, hinc participationem corporis & ſanguinis Domini dicit.

Et hoc de privatis & queſtuariis miſſis ſine verbo Dei.

De utriusque ſpeciei communione: quod non liceat ullo modo alterutram pretermittere communicare volenti, jam omnium conſenſu ex manifeſtiſſima Chriſti inſtitutione concluſum eſt.

Si itaque manifeſta hec Chriſti inſtitutio, ſi Apoſtoli cene private probibitio, ſi communionis ratio, ſi ſcandali confirmatio, ſi omnium malorum, que ex hoc abuſu promanarunt conſideratio, non movent quempiam, ut relicta tenebroſa hac via evangelicam ſemitam nobiscum ingrediatur: Det nobis, quisquis is fuerit, rationem fidei ſue ex Chriſtiana charitate, &, ſiquidem probatam viam habuerit, ambulabimus poſt eum.

Rogamus tamen, pro amore Chriſti, ut ad hec *F. Martini* calculus accedat, priusquam aliquid pro nobis vel contra nos ſtatuatur. Libenter ambulabimus poſt eum, qui dicit:

Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vite.

Num. III.

Acta Diſputationis GRONINGANÆ habitæ A. 1523.

QUæ ad Hiſtoriam hujus Diſputationis, Civitatis noſtræ, quin imò etiam reliquis Belgicæ Reipublicæ, civibus plurimam partem ignotæ, adtinent, in ipſo Opere Hiſtorico §. XIII. pag. 32. 33. paucis verbis indigitavimus; Neque tamen hujus rei geſtæ planè memorabilis, indoles permittere videbatur, ut ſicco tantum pede eandem præteriremus quippe quæ potius efflagitabat, ut, cum ejus Diſputationis Acta ab amico Baſileenſi

juxta exemplar jam A. 1523. impreſſum, in MSS. nobis communicata ſint, eadem Lectoribus noſtris legenda exhiberentur atque ad poſteritatem transmitterentur; Id quod tantò fieri à me poterat opportunius quoniam ante paucos admodum dies ejus libelli quoque exemplum in Urbe noſtra Groningana A. 1614. 8. impreſſum, atque ex Nobilis Viri, *Petri Pappi à Tratzberg*, Prætoris legionis Groning-Omlandicæ Bibliotheca editum, ad manus meas pervenerit, ut abinde tantò accuratius ea typis mandari potuerint: Titulus autem libelli is eſt: *Diſputatio habita GRONINGÆ in ædibus Prædicatorum, inter Dominicanos atque Sacerdotes Eccleſiæ D. Martini Anno redempti orbis 1523. In feriis divi Magnique Pontificiis Gregorii:* Præfatio directa eſt ad *Petrum Aquenſem*, (Pieter van der Aa) Canonicum &c. atque ita ſe habet:

Eruditiſſimo, atque omnibus
dotibus maximo,

D. PETRO AQUENSI,

Canonico apud D. Martinum
Monaſterii.

NON *ita dudum eſt, quòd novis ſubinde literis me excitaris in vicariam ſcriptionem. En, novus fabulator veteri amico obſtrepo. Soleo aliquoties deplorare huc prolapſam ſinceritatem doctrinæ Evangelicæ, ut nullum ſit illius veſtigium, quod non contraminarit hæc novi noſtri orbis Theologia, cujus authorem* Ariſtotelem *fecimus. Optimum certè quiddam contigerat* D. Aurelio Auguſtino, *quòd in Academicorum ſectam inciderit, qui ita inveſtigant omnia, ut certi nihil pronuntient: faciebatque nonnihil ad mutandos* Auguſtini *animos* Cieceronis Hortenſius, *quòd ille liber non certam aliquam ſectam temerè arroganterque approbarit; ſed quòd eos docebat audiendos Philoſophos, qui quàm proximè accederent ad rei veritatem: quam inveniſſe Philoſophiæ caput eſt. Nos his prophanis Philoſophis hoc certè plus ſumus ſtupidi, plus iniqui, quòd cæco noſtro arbitratu ſtatui-*

tuimus non quæ habet veritas; ſed quæ noſtris affectibus viſa ſunt optima. Jam ſi nobis faverit Ariſtotelica *authoritas, quid non audemus? quo ſupercilio non pronuntiamus ea, quæ ex bujus beſtiæ fortaſſis licebit ſcriptis ſtatuere; perinde quaſi mox doctrina ſit Evangelica, quicquid ex illius licebit ſcriptis* (a) *ſtatuere. Audivi olim adoleſcens à candidiſſimi pectoris* D. Theſone, *viro certè tota vita laudatiſſimo*, Ariſtotelicam *philoſophiam non minores peſtes invexiſſe in Eccleſiam, quàm olim impii dogmatis aſſertor invexerit* Arrius. *Quòd ſi tanti viri exigua videbitur dicendi authoritas, addo vetuſtiſſimum Patrem*, Cypriani *magiſtrum*, Tertullianum, *in libello* de hæreticorum præſcriptionibus, *in hæc verba*; Hæ ſunt, *inquit*, doctrinæ hominum & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio ſapientiæ ſecularis, quam Dominus ſtultitiam vocans, ſtulta mundi, confuſione etiam philoſophiæ ipſius, elegit. Ea eſt enim materia ſapientiæ ſecularis, temeraria interpres divinæ naturæ diſpoſitionis. Ipſæ denique hæreſes à philoſophia ſubornantur. *Hinc, juxta* Apoſtolum, *evitandæ illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæſtiones infructuoſæ, & ſermones, ſerpentes velut cancer; à quibus* Apoſtolus *refrenans, nominatim philoſophiam & inanem ſeductionem conteſtatus, caveri oportere, ſcribit Coloſſ.* 2. ℣ſ. 8. Videte ne quis ſit circumveniens vos per philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, *præter providentiam Spiritus Sancti. Fuerat Athenis, & iſtam ſapientiam humanam, adſectatricem & interpolatricem veritatis de congreſſibus noverat; ipſam quoque in ſuas hæreſes multipartitas varietatis ſectarum invicem repugnantium. Quid ergo Athenis, & Hieroſolymis? quid Academiæ & Eccleſiæ? quid Hæreticis & Chriſtianis? &c.*

Verùm excitat ſubinde ſuos Chriſtus, atque novo ſpiritu ditat capaces animos, quos ad Evangelicam philoſophiam illectapparat. Quanquam neque hodie deſint veteris erroris ſtudioſi patroni, quibus non eſt conſilium ita abjicere ſemel imbibitam philoſophiam, quaſi illa officiat ad rem Theologicam. Connituntur ii improbiſſimo ſtudio ſimul diſcipuli eſſe & Ariſtotelici & Evangelici. At quis neſciat quàm ægrè hi duo ſpiritus cohæreant? Verùm nonnulla ſpes affulſit, fore ut

 pror-

(a) Verendum ſanè eſt, ne recentioribus quoque temporibus, mutato ſaltem nomine eadem ludatur fabula.

prorſus excutiant veterem philoſophiam. Nempe, qui nuper aggreſſi ſunt inveſtigare de rebus Theologicis, magna quædam ſpes eſt fore, ut ad Paſchales ferias plenum Phaſe faciant, ab Ariſtotele *ad* Paulum, *à* Moiſe *ad* Chriſtum, *à lege ad gratiam, à carne ad ſpiritum, à ſervitute ad libertatem, à metu ad hilaritatem. Etenim ille nonnihil defecit à priore authore, qui de illius dogmatibus auſus eſt addubitare: is nonnihil promovit ad doctrinam Evangelicam, qui candido pectore inquirit illius præſcripta; qui diſcutit, qui verſat, qui meditatur, qui disquirit quæ ſint optima. Amabo igitur, atque toto pectore adamabo noſtræ civitatis Dominicanos, ſi felicibus auſpiciis, partim perſuaſi,* Ariſtotelem *exuti* Chriſtum *induant. Id autem fiet, ſi velint admittere cordata conſilia. Habeat ſuam laudem Theologia Scholaſtica; verùm Paulinæ Theologiæ primas demus oportet.* Philoſophi, *inquit* Tertullianus *in Apologetico adverſus gentes, cap.* 46. affectant veritatem, & affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant: Chriſtiani eam neceſſariò appetunt, & integrè præſtant, ut qui ſaluti ſuæ curant. Adeò neque de ſcientia, neque diſciplina, ut putatis, æquamur. *Igitur quando apud noſtrates reſloreſcunt ſtudia optima, eſt ſanè quod mecum gaudeas, vir eruditiſſime. Mihi, uti dixi, eximia quædam ſpes affulſit, fore, ut honeſtiſſimus noſtri municipii Sacerdotum chorus melioribus ſeſe ſtudiis nuncupet, quando nuper pulcherrimum ſui præbuerint ſpecimen. Siquidem provocati à* Dominicanis *in Diſputationem Scholaſticam, non invalidis certè argumentis contrà ferebant arma. Prodibant in hanc diſputationem* M. Hermannus Abringius, *Legum Doctor*; M. Joannes Timmermannus; M. Gerardus Piſtoris; M. Nicolaus Lesdorpius, *Gymnaſiarcha: quos ob id viſum eſt monumentis conſecrare, quòd hoc modo plures extimulandos putem ad optima ſtudia, ſi perſpexerint eos viros neutiquam orbi eſſe incelebres, quorum favore atque induſtria recta ſtudia habent optimè. Verùm hanc laudis partem debemus noſtræ civitatis paſtoribus,* Wilhelmo Frederico, *Perſonæ perſonatus, artium liberalium Magiſtro, Medicinæ Doctori, omnisque melioris eruditionis aſſertori præcipuo, atque* M. Everardo Jarghes, *Legum Doctori ornatiſſimo: quòd hi in eàm pugnam Sacerdotum animos incitarunt. Addet, ſpero, hic congreſſus multis ſtimulos ad meliores literas, dabuntque gnaviter operam tum*

cleri-

clerici, tùm noſtri Dominicani, quo in hujuſcemodi diſceptationem, quam illi novam inſtituunt, adferant ſana, dignaque eruditis Theologis. Facient id potiſſimum, ſi conſpexerint graphio literiſque excipi, ſi viderint toto orbe lectitari ſuas diſceptatiunculas. Atqui, ut ego fatear quod res eſt, hac potiſſimum cauſa hanc novam pugnam ebuccino, non quod ullius famam fœda macula aſpergam; ſed quò illos excitem ad literas optimas. Quas ſubjeci concluſiones, noſtri Dominicani collatis nervis nitebantur ſtatuere; evocabant in novam diſceptationem omnis ordinis, omnis conditionis viros. Proceſſit Muſarum conventus, atque in feriis D. Gregorii *literaria pugna conſeruêre manus. Hujus rei nos tibi fabulam agimus.*

Verùm non hæc ibi citata ſunt omnia. Exauxi paucis eam diſceptationem: neque enim pauculis horis licebat tot authoritatum maria effundere. Ferebant plerique adhuc tacitos ſub pectore textus: at omnia depromere non ſinebat temporis ratio. Nos igitur ſi quid exauximus, inde eſt, quòd illi poterant in eum conſeſſum deprompſiſſe, ſi ita faviſſent fugaciſſima tempora. Vale.

DISPUTATIO HABITA
GRUNINGÆ.

UTrum Chriſtus benedictus ab hora ſuæ nativitatis Sacerdos ſimul fuerit & Imperator? atque an hoc ſua meruerit paſſione?

Sacroſanctum poſt monarchias quatuor juxta Danielis præſagia imperium, Chriſto vero Deo & Homini ſecundum ejus humanitatem ab initio ſuæ benedictæ nativitatis inabdicabiliter traditum, ſacerdotale ſimul & monarchicum eſt, quare multarum rerum non modo dono & facto proprio acquiſivit proprietatem, verum omnium infuſum habuit dominium.

Primum corollarium. Ea propter utriusque gladii autoritas apud Romanum pontificem, Chriſti, regis regum, & ſummi ſacerdotis vicarium plenario jure reſidet, quorum alter ab eccleſia eſt utendus; alter vero pro, & non ab eccleſia eſt evaginandus, ſicut & Imperator Romani pontificis autoritate in caſu venit deponendus.

 Cum

Secundum Corollarium.

Cum Chriſtus verbo & exemplo altiſſimam docuerit paupertatem, ad ſupremam in temporalibus monarchicam dignitatem ſimplex Religioſus nequaquam inhabilis eſt, quo fit, ut civile dominium ſuper univerſum orbem habere poſſit.

Chriſtus eccleſiæ ſponſus tametſi Romano pontifici in temporalibus indixerit generalem adminiſtrationem, particularem tamen minime, quam ita apud Imperatorem eſſe voluit, ut nullus contra eam præſcribere poſſet. Habetur enim melius electione quam ſucceſſione Imperator, proinde non minus atque *Octavianus* Chriſti vices gerit in terris.

Primum corollarium.

Imperatoris igitur autoritas, tallias imponere, bellum movere, uſuras, lupanariaque permittere poteſt, Judæorum autem uſuras ab eis amovere tenetur.

Secundum corollarium.

Quia omnis poteſtas ad honorem & utilitatem ejus, à quo eſt exerceri debet, ſicque quilibet princeps Dei & eccleſiæ vicarius tenetur in hæreticos primum, deinde in legem Dei manifeſti delinquentis congrua coercitione etiam usque ad carnis interitum animadvertere.

Utraque poteſtas ſuis legibus ſubditos in conſcientiæ foro, obligat: nocentem in caſu liberat, ejus pœnam mitigans, Innocentem vero cognitum talem nonnunquàm juſte condemnat. Evangelica tamen lex plus Moſaica eorum ſtatutis gravat. (a)

Primum corollarium.

Unde Romanus Pontifex, ſicut Canones condere etiam contra quorumcunque Doctorum determinata, modo non, aut contra Scripturam, aut contra priorum quatuor Conciliorum ſint dictata, poteſt ita in votis & juramentis diſpenſare. Cæterum Religioſos, aut in ſacris conſtitutos, ab horarum lectione penitus abſolvere poteſt minime.

Secundum corollarium.

Chriſtus proinde benedictus ab hora ſuæ nativitatis Sacerdos fuit ſimul & Imperator atque hæc ſua meruit paſſione.

IM-

(a) *Gravat.* ita legitur in MSS. ex editione prima 1523; Sed in altera editione impreſſa 1614. legitur; *non gravata eſt.*

IMPERTINENS PHYSICALE.

Legi naturali etſi repugnet mundum incœpiſſe, ipſum tamen initium accepiſſe, eſſe poteſt: non veritate comprobatur, ita ut nec locus ſine corpore, nec econtra, ita nec vacuum, quo tamen poſito, etſi motus in eo fieret non tamen in inſtanti.

Colloquutores.

D. Doctor, *Magiſter noſter* Laurentius (a) Groninganus.
Frater Ludolphus, *Lector. Reſpondens.*
Supprior Pittinck.
D. Hermannus Abringius, *utriusque juris Doctor.*
M. Joannes Alberti Timmermannus.
M. Gerardus Piſtoris.
M. Nicolaus Lesdorpius, *Gymnaſiarcha.*

Titulus quæſtionis affirmativæ.

„SACROSanctum, poſt monarchias quatuor, juxta „Danielis præſagia Imperium, Chriſto vero Deo & Ho„mini, ſecundum ejus humanitatem ab initio ſuæ bene„dictæ nativitatis inabdicabiliter traditum, ſacerdotale „ſimul & monarchicum eſt; Quare Chriſtus multarum „rerum non modo dono ex facto proprio acquiſivit „proprietatem, verùm omnium infuſum habuit domi„nium.„

MAGISTER HERMANNUS *Abringius* legum Doctor. Equidem quando de monarchiis facta eſt inquiſitio, pulcherrimum foret hic *Philonis* atque *Annii* monumenta referre, quando præter unum Philonem neſcio quis hic ſit alius probata fide Chronographus. Verum multa evolvere non ſinet temporis ratio. Igitur quod Patres optimi nituntur, Chriſto, juxta aſſumptam

(a) Qualis ille *Laurentius* fuerit *Jacobæorum* monachorum in Urbe Prior, jam in *Hiſtor. noſtr. Ref.* Tom. II. pag. 170. & in *ſupplem.* pag. 450. edocuimus.

Chriſti Genealogia.

Ahiaſarim.

Religioſus inhabilis eſt ad monarchic. dign.

ptam humanitatem regnum aſſerere, vel hoc ſolo nomine videbitur abſurdiſſimum, quod per *Nathanem*, non per *Salomonem* Chriſtus ducat originem. Quin & ſacratiſſima virgo Maria, non per *Salomonem* traxit alta principia, ſed per *Nathanem*, ut intelligant patres noſtri, Iſraëliticum Regnum, juxta aſſumptam carnem nunquam contigiſſe Chriſto; quando unica Salomonis poſteritas, ſuccedanea functione illi regno ſemper ſit ſubſtituta. Chriſtus autem quoniam ex linea *Nathanis* ducebat originem, inter eos erat, quos Philo atque Annius, *Abiaſarim* dicunt, fratres videlicet atque nepotes Salomonis, quos ita vocabant Hebræi, quod poterant evocari in regnum, ſi *Salomonis* poſteritas defeciſſet.

„ Cum Chriſtus & verbo & exemplo altiſſimam do-
„ cuerit paupertatem, ad ſupremam in temporalibus
„ monarchicam dignitatem ſimplex Religioſus nequa-
„ quam inhabilis eſt, quo fit, ut civile dominium ſu-
„ per univerſum orbem habere poteſt. „

Et hoc corollarium ita eludo. Cum Chriſtus & verbo & exemplo, fugerit dignitatem publicam, certe eatenus inhabilis eſt, quatenus Chriſti volet eſſe imitator. Religioſus igitur, qui abſolutum profitetur Chriſtianiſmum, tota vita inhabilis eſt. Majorem ſic aſſero. Exemplo fugit. Johan. 6. ℣ſ. 15. *venerunt ut raperent & facerent eum regem* &c. LECTOR. Rex eſſe noluit, ideo rex non fuit? Quæ conſequentia? DOCTOR *Abringius*. Certe optima, alioqui quis invitum coëgit imperium ſuſcipere? quando & in judicem vocatus, judex eſſe noluit. Lucæ 12. ℣ſ. 14. Hoc exemplo docuit fugiendos honores etiam ultro oblatos; tantum abeſt, ut cuiquam liceat Chriſtiano cœca ambitione venari negatam monarchiam, ut olim Conſtantinopolitanus antiſtes Joannes. Verbo quoque docuit Chriſtus hunc dignitatis apicem fugere. Matth. 20. ℣ſ. 25. & ſeq. *Principes gentium dominantur eorum. Non ita erit inter vos, ſed qui-*

quicunque voluerit inter vos eſſe major &c. MAGISTER noſter. Non his verbis Chriſtus Apoſtolis interdixit orbis monarchiam, ſed tacite ſubmonuit Apoſtolicos ſatrapas, ne ethnicorum principum more impia tyrannide ſuos premerent, non ethnicorum more dominarentur. ABRINGIUS. Mihi certe id non probabitur, cum dicat Chriſtus. *Quicunque voluerit inter vos eſſe major*, non ait, *quicunque inter vos voluerit exercere iniquam tyrannidem.* Minorem ſic ſtatuo, *qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare* 1 Johan. 2. ℣ſ. 6. Chriſtus autem tota vita fugit ampliſſimam dignitatem. Igitur inhabilis eſt Religioſus, ſi tamen ille volet Chriſti eſſe imitator. Ita & Apoſtolus docet *non altum ſapere, ſed humilibus conſentire*, ad Rom. 12. ℣ſ. 16. ita ad Philipp. 2. ℣ſ. 3. humilitate ſuperiores inuicem arbitrantes, ita 1 Pet. 5. ℣ſ. 5. *humilitatem invicem inſinuate.*

Jam ut mittamus iſta, miror Patres optimos hanc orbis monarchiam uni Petro vindicare, quum Lucas narret Petrum non ut monarcham non ut principem, ſed ut evangelicum militem ab eccleſiæ ſenioribus miſſum Samariam, Act. 8. ℣ſ. 14. LECTOR, Non eſt miſſus Petrus veluti ordine inferior, ſed ut primas Apoſtolici ordinis, qui eam legationem fuerat graviter obiturus. ABRINGIUS. Si Petro nusquam non conſtabit apoſtolici ordinis ſuprema dignitas, quid eſt quod non Petrus, ſed Jacobus reſpondit ad Judæorum quæſtionem? Act. 15. ℣ſ. 13. ſeqq. quando tamen ipſe Petrus Synodo aſſidebat. MAGISTER noſter, Pulchre oravit doctor, gratiam habeo. ABRINGIUS. Si ita placebit Theologis aliud infero. Chriſti imperium, ut hic eximii theologi, rem parum intellectam torquent, neque ſacerdotale neque monarchicum eſt. Neque enim ille fuit aut ſacerdos aut imperator, qualem vos eum fingitis, Regni temporalis monarchia nunquam contigit Chriſto. Sed neque ſacerdos fuit, quales ſumus nos, qui alie-

Chriſtus neque Sacerdos neque imperator.

 num

num ſanguinem offerimus. *Regnum meum*, inquit, *non eſt de hoc mundo.* Johannis 18. ℣ſ. 36. Neque enim unquam imperatorem egit Chriſtus. Igitur neque hujus vicario Romano Pontifici licebit imperatorem agere. Spiritualem Chriſti monarchiam (de qua dictum eſt Pſ. 2. ℣ſ. 8. *Poſtula à me & dabo* &c. & Pſ. 82. ℣ſ. 8. *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus*, & Pſ. 8. ℣ſ. 7. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus*, & Matth. 28. ℣ſ. 18. *Data eſt mihi omnis poteſtas*) vos torquetis ad mundanum ſtrepitum, hoc modo Chriſtus ſecundum humanitatem in mundo ſacerdos fuit & imperator. Igitur hujus vicarius Romanus pontifex &c. Neque advertunt Patres optimi in Chriſto nihil fuiſſe craſſi, ſed omnia ſpiritualia. Nam & ipſe Spiritus, *Deus inquit ſpiritus eſt.* Joh. 4. ℣ſ. 24. ſed & in ſcripturis, Chriſti regnum dicitur æternum. Daniël. 3. ℣ſ. 33. *& regnum ejus regnum æternum.* & Cap. 6. ℣ſ. 26. *Regnum ejus non diſſipabitur.* Eſaiæ 9. ℣ſ. 7. *Multiplicabitur ejus imperium*, & Pſ. 86. ℣ſ. 15. *Da imperium puero tuo.* Chriſtus igitur juxta aſſumptam humanitatem non habuit omnium rerum infuſum dominium, ut Patres noſtri rem parum intellectam ſunt interpretati, quando illum Pater non *imperatorem* miſit, ſed *propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius*, ad Rom. 3. ℣ſ. 25. & 1. Joh. 2. ℣ſ. 2. & Cap 4. ℣ſ. 10. Et Eſaiæ 53. ℣ſ. 7. 8. dicitur à patre ovis deſtinatus ad victimam. *Propter ſcelus*, inquit, *populi mei percuſſi eum*, *ſicut ovis ad occiſionem ducetur.* Audis quid Chriſto juxta aſſumptam humanitatem promiſit Pater? non utique imperium, non regnum, non gloriam. Sed quid? *Non eſt*, inquit, ℣ſ. 2. *ſpecies ei*, *neque decor. Et deſideravimus eum deſpectum*, &c. LECTOR, Heus tu, evolvito prophetarum oracula, reperies ubique Chriſto & ſacerdotium promitti & imperium. Audi Zachariæ vaticinium cap. 6. ℣ſ. 12. & ſq. *Ecce vir oriens nomen ejus*, *Et ædificabit templum domino*, *& dominabitur ſuper ſolio ſuo*, *Et erit ſacerdos ſu-*

ſuper ſolio ſuo. Et erit conſilium pacis inter illos duos. ABRINGIUS: Vaticinatus eſt hæc domini prophetes de ſpirituali Chriſti imperio, quo ille in recte credentium animis ſibi ſolium præparat, juxta illud, *anima juſti ſedes eſt ſapientiæ*, Verum ne quid addubites de meis interpretationibus, divi *Hieronymi* commentarios in hunc locum expende, cernes, quam non ſis prorſus prophetæ vaticinium aſſecutus.

„ Utraque poteſtas ſuis legibus ſubditos in conſcien-
„ tiæ foro obligat, nocentem in caſu liberat, ejus pœ-
„ nam mitigans. Innocentem vero cognitum talem non-
„ nunquam juſte condemnat; Evangelica tamen lex
„ plus Moſaica eorum ſtatutis gravata non eſt.

SUPPRIOR, Miror Patres noſtros tam prorſus temere hanc nobis univerſalem obtrudere, *Utraque* inquiunt, *Poteſtas.* Perinde quaſi quidlibet illis liceat ſtatuere, ob id duntaxat quod poteſtates ſint. Et quid ſi Romanus pontifex deſciſcat à fide, num ob id illi licebit quælibet præſcribere, quod poteſtas ſit? Immò, nobis tum venit judicandus atque arguendus; Tantum abeſt, ut illi quicquam in nos liceat, Per fidem qua Chriſtum profeſſus eſt filium Dei, Petrus ligandi pontificium meruit. Ecquid? ſi ille in Cajaphæ ædibus degeneraſſet in ſathanam, numquid claves ſecum tuliſſet Petrus, quo illi adhuc licuiſſet hanc poteſtatem in nos exercere? LECTOR, Et nos olim pueri didicimus, ob hæreſin ſuam majeſtatem decidere Pontifici. SUP. Igitur ſi ob hæreſin non eſt audiendus Pontifex, quid hanc nobis univerſalem ſtatuis? *Utraque* inquis, *poteſtas* &c. Perinde quaſi nihil illi non liceat, hoc duntaxat nomine quod poteſtas ſit. Verum tam eſt hic Patrum error craſſus, ut non mereatur erudita reſponſa, alioqui quid eſt quod Paulus objurgarit Petrum, ad Galat. 2. ℣ſ. 1. quid eſt quod Paulus nuſquam non clamitat evitandos pſeudoapoſtolos, qui perſonata ſanctimonia imperitæ multitudini venerabiles *in mendacio loquebantur*

E 2 *doctri-*

doctrinas dæmoniorum 1 Timot. 4. ℣ſ. 1. quid eſt quod Joannes clamitat *cavendos Antichriſtos*, *quos jam in mundum exiſſe aſſerit* 1 Johan. 4. ℣ſ. 3.

MAGISTER JOHAN. *Timmermannus.* Ita inquiunt Patres, *Utraque poteſtas*, Ego autem ita, Neutra poteſtas ſuis legibus ad peccatum obligat, niſi id præcipiat, quod præcepit Chriſtus; *Non licet cuivis pontifici ad Dei legem aut addere aut tollere*, Deut. 4. ℣ſ. 2. Apoſtolus non ſolet Corinthiis præcipere quod à Domino non habuit præceptum, ſolet rogatus cordata dare conſilia 1 Cor. 7. ℣ſ. 26. & 2 Cor. 8. ℣ſ. 8. *Non quaſi imperans dico*, *Conſilium autem in hoc do* &c. ita & Apoſtoli jubentur *non ſuum* ſed *Chriſti* annunciare Evangelium, Marci ultimo, *Euntes baptizate omnes gentes*, *docentes ſervare eos*, non quælibet, ſed *quæcunque mandavi vobis*, Ita & Paulus nusquam non clamitat ſe Chriſti negocium agere, atque illius ſe prædicare Evangelium, ad Galat. 2. ℣ſ. 7. Creditum eſt mihi Evangelium, & 2. ad Cor. 4. ℣ſ. 5. Non enim prædicamus nosmet ipſos, ſed Dominum Jeſum, nos autem ſervos ejus, & ad Rom. 1. ℣ſ. 1. *Segregatus ſum in Evangelium Dei*, ita quoque ut apud Galatas ſibi autoritatem aſſereret, teſtatur non ſuum eſſe Evangelium, non humana commenta, non traditiones hominum ſed *Evangelium Dei*, quod ab ipſo Jeſu Chriſto didicerat. Quid hic dicturi fuerant Galatæ, ſi Paulus ſuopte ingenio novum aliquod Evangelium conflaſſet? quæ illi fuiſſet dicendi autoritas? quis credidiſſet Paulo? annon & Chriſtus toto Evangelio deſtomachatur in traditiones & mandata hominum, Matth. 15. ℣ſ. 8. & Marci 7. ℣ſ. 7. ita & ad Coloſſ. 2. ℣ſ. 8. ſecundum doctrinas & traditiones hominum? Addo *Tertulliani* autoritatem ex libello de præſcriptionibus hæreticorum, *Nobis*, inquit, *nihil licet* ex noſtro arbitrio indulgere, ſed nec eligere, quod aliquis de arbitrio ſuo induxerit, Apoſtolos domini habemus autores qui nec ipſi quicquid de ſuo arbitrio quod inducerent ele-

Argumentum longe validiſſimum.

elegerunt, ſed acceptam à Chriſto diſciplinam fideliter nationibus adſignarunt, itaque etiamſi angelus de cœlo aliter evangeliſaret, anathema *diceretur à nobis*, hæc ille.
MAGISTER NOSTER; His Tertulliani verbis, evangelicum ego ſermonem oppono, *Qui vos audit, me audit* &c. Luc. 10. ℣ſ. 16.

TIMMERMANNUS, Chriſtus ne ſua annunciarent Apoſtoli, prius illos abduxit in montem, atque ibi docuit quid fuerant docturi, Matth. 5. ℣ſ. & ſq. Igitur quando ea jubent pontifices, quæ juſſit Chriſtus, certe audiendi ſunt ut ipſe Chriſtus, ita & Apoſtolus 1. ad Tim. 1. ℣ſ. 12 Ponens me in miniſterio Evangelii ſui, & 2Cor. 5. ℣ſ. 20. *Legatione fungimur* &c. Etenim uti Chriſtus Patris ſui cauſa hic legatione functus eſt, nihil docens aliud quam quod à patre acceperat, juxta illud Joh. 7. ℣ſ. 16. Mea doctrina non eſt mea, &, Joh. 12. ℣ſ. 50. Sicut mandatum dedit mihi pater, ſic loquor, &, Joh. 7. ℣ſ. 28. A me ipſo non veni, & Joh. 14. ℣ſ. 10. *A me ipſo non loquor*, ita ſuam quoque functionem Chriſtus in Apoſtolos tranſpoſuit, neque ipſis licet docere aliud, aut novum evangelium condere, præter id quod à Chriſto illis eſt creditum, juxta illud ad Gal. 2. ℣ſ. 7. Creditum mihi eſt Evangelium. *Sicut miſit*, inquit, Joh. 20. ℣ſ. 21. *me pater & ego mitto vos*, Chriſti jubentur annunciare Evangelium non ſuum; Indicarat hoc vario ænigmate Chriſtus, verum tum potiſſimum, quum acceptos panes ipſe diffregit, fractosque à Chriſto Apoſtoli offerebant multitudini, vel hoc paradigmate ſatis clamitans, quales eſſe oporteat Doctores ſermonis evangelici, Ut enim ille aggregatis turbis, in cœlos tendit obtutus, hac ſuſpectione innuens, ſe nihil agere, nihil tradere, quod non accepiſſet à cœleſti Patre, ita docebat Doctores divini ſermonis nihil apponere ſimplici multitudini, præter quod à Chriſto ipſi accepiſſent. Non è ſuis affectibus apponerent humana dogmata, non prophanam philoſophiam, Chriſti admiſcerent evange-

 lio,

lio, ſed puram ſimplicemque doctrinam evangelicam, ea fide apponerent, qua à Chriſto illam accepiſſent, nec novis ſubinde diviſionibus, turbis Evangelicam alimoniam aliter frangerent, quam eam fregiſſet ipſe Chriſtus.

NOCENTEM *in caſu liberat* &c. Et hanc ita impugno, Non licet cuivis etiam eximio principi quicquid contra Scripturas canonicas. Vetant illæ etiam ſtudioſiſſime innocentem perdere, igitur poteſtas innocentem cognitum talem nunquam juſte condemnat, Majorem aſſero, Deut. 4. ℣ſ. 2. *Non addes non tolles legi Dei tui*; Minorem ſtatuo autoritatibus graviſſimis, Dan. 13. ℣ſ. 53. Innocentem & juſtum non interficies, Si hominem indemnatum non licet flagellare, Act. 22. ℣ſ. 25. qui poterit juſte plecti, qui jam pronunciatus eſt juſtus? aut ſi id facient, quomodo legum conditores juſta decernunt? Prov. 8. ℣ſ. 15. ita & Nicodemus, Joh. 7. ℣ſ. 51. Nunquid lex noſtra judicat quenquam niſi audierit ab ipſo prius & cognoverit quid faciat? ita & Eſaiæ vaticinium, mirum, cur Patres nihil metuant, Cap. 59. ℣ſ. 7. *Feſtinant, ut effundant ſanguinem innocentem*, & Job. 3. ℣ſ. 19. Effuderunt ſanguinem innocentem, & Jon. 1. ℣ſ. 14. Ne des ſuper nos ſanguinem innocentem. LECTOR, *in caſu* diximus *juſte condemnat*. TIMMERMANNUS.

Nocentem poteſtas dimittit & quando.

Quid incertum fortuitumque caſum mihi ingeris, quaſi protinus generali lege ſit licitum, quod in caſu fortaſſis videbitur tolerabile. Ego hunc tibi nodum ita diſſolvo. Nocentem poterit aliquando poteſtas dimittere, aut certe mutare pœnam, ſi ita videbitur noxii ſaluti expedire, juxta Chriſti judicium de adultera; Joh. 8. ℣ſ. 11. ita & Aurelius Auguſtinus apud Marcellinum judicem pro Circumcellionibus interceſſit. Innocentem vero, quis unquam juſte damnat? Joh. 18. ℣ſ. 23. *Si non locutus ſum male, quid me cædis?*

EVANGELICA TAMEN LEX, &c. Et hanc

hujus

Digitized by Google

hujus corollarii partem ita impugno: Moſis lege cautum erat, ne quis ab eo ſumeret capitis ſupplicium, qui non ſponte patraſſet homicidium, quando & hujus effugio tres urbes addixerat, Num. 35. ℣ſ. 2. & ſeq. Veſtra autem poteſtas innocentem atque jam pronunciatum juſtum, judicat; Quomodo igitur Evangelica lex plus Moſaica eorum ſtatutis gravata non eſt? Evangelica lex, lex eſt libertatis, qua nemini quic-
„quam debemus, niſi, ut invicem diligamus, quod
„autem tributa damus magiſtratibus, non id facimus,
„quo quicquam illis debeamus, ſed ne illi ſimus offen-
„diculo, aut certe ut his illi publicis commodis con-
„ſulant, alioqui nullius pontificis, nullius imperatoris
„legibus ſumus ſubjecti, niſi quantum poſtulat chri-
„ſtiana caritas, qua jubemur, & acceptam injuriam, & fraudem diſſimulare. 1 Cor. 6. ℣ſ. 7. *Quare non magis fraudem patimini?* Jactitabant judæi ſuam libertatem, quod nemini ſervierint unquam; Chriſtus convincit eos peccatis ſuis ſervos. Nos docet liberos, quos Filius non Moſes liberarit, Joh. 8. ℣ſ. 33. ſq. Evangelica igitur lex, non ſolum ab humanis edictis, ſed & ab ipſa Moſaicæ legis ſervitute nos liberat, ideo & palam liquet, plus eſſe libertatis in Evangelio, quam in veteri lege, cum ipſa Lex ſua natura nihil ſit aliud quam ſervitus, Evangelium nihil niſi libertas, modo Magiſtri noſtri hanc evangelicam libertatem recte intelligant. LECTOR, Itane igitur liber eris ab Imperialibus edictis? Certe poterit ille tallias imponere, uſuras permittere &c.

Evangelium eſt libertas ſpiritus.

TIMMER. Et hoc quicquid eſt, ita eludo. Imperator, quoniam Chriſtianus eſt, frater noſter eſt, ejusdemque corporis membrum, igitur neque nos quicquam debemus Imperatori, neque quoque ille viciſſim debet nobis, niſi *ut invicem diligamus*, ad Rom. 13. ℣ſ. 18. Verum quando publicus ille eſt miniſter, proſpicere debet non ſuo quæſtui, ſed commodis publicis, igitur

ſi ob

ſi ob publicam rerum tranquillitatem, ille tributum „ exegerit, pendemus non gravate quod poſtulat, quan-„ do & noſtris commodis & paci militat publicæ. Ce-„ terum, ſi ille volet, cœca ambitione exaugere ſuum „ ſatellitium, ſi exteris Regibus ſuas oſtentare opes, ſi „ alea turpiter perdere, illi nihil debemus; Verum ſi „ ille exegerit, pendemus, non ut debitum, ſed ne no-„ ſtro ſtrepitu turbemus publicam tranquillitatem. Ne-„ que enim temere reſiſtendum eſt poteſtatibus, quando „ Deo reſiſtit, qui illius ordinationi reſiſtit. Ferenda „ etiam duriſſima exactio, modo ille ad impia te non im-„ pellat.„ *Auguſt.* de civi. Dei, libro 5. Cap. 17. *Quid intereſt ſub quibus regibus vivas modo ad impia te non compellant?* Porro, licet nos pendamus quod illi exigunt, Principi tamen Evangelica autoritate non licet tallias imponere? Id ſi fecerit, jubemur nos ab Apoſtolo tyrannidem diſſimulare. Ille autem excuſatus non eſt, imò reus eſt. Quodſi reus eſt, qua autoritate Patres mei aſſerunt principi licere tallias indicere? MAGISTER noſter, audi Apoſtolum ad Rom. Cap. 13. ℣ſ. 1. & 7. Omnis anima poteſtatibus ſubdita &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum &c.

TIMMER. Hoc hujus epiſtolæ caput, ut video à nemine non legi, ita à pauciſſimis video recte intelligi. Nunquam intelliget qui volet ea trahere ad eccleſiaſticos proceres, ad eccleſiarum pontifices, ad chriſtianos magiſtratus. Juſſit hæc tum Chriſtus, tum Apoſtolus ea tempeſtate, quando nondum eſſent ulli Chriſtiani principes. Promiſcue tum agebant fideles cum ethnicis. Paulus igitur ne quis putaret ob ſuſceptam Chriſtiani nominis profeſſionem, licere publicam ethnicamque poteſtatem contemnere, aut hujus imperata negligere, docet, nihil negandum impiis magiſtratibus, quicquid illi ceu ſuo jure exigunt, quod citra pietatis jacturam liceret pendere, non quod his quicquam debeas, ſed ne tua culpa perturbetur ordo publicus, ne illis ſis offendiculo,

diculo, quos oportebat tua potius modeſtia ad meliorem mentem vocare; Ita & Chriſtus ſolvit didrachmum, non quod quicquam deberet imperatori, ſed *ne ſcandaliſemus*, inquit, *eos*, Matth. 17. ℣ſ. 27. Igitur mea modeſtia qua fero prementem tyrannidem, non parit principi innocentiam, ut illi liceat qualibet ex cauſa tallias imponere. Apoſtolus ubi ad Chriſtianos vertiſſet ſtilum *Cæterum*, inquit, *inter vos nemini quicquam debeatis*, *niſi ut invicem diligatis*, ad Rom. 13. ℣ſ. 8. quando & Imperator & pontifex & plebejus, unius ſimus corporis membra ac fratres invicem.

BELLUM *movere* &c. Et hanc partem expugno, Quæro ſi Chriſtiano ullum bellum ſit licitum, qui jubetur à Chriſto & inimicos diligere, & tollenti tunicam, pallium adjicere, Matth. 5. ℣ſ. 40. & 44. & à Paulo jubetur fraudem pati 1. ad Cor. 6. ℣ſ. 7. Quin & Apoſtoli paradigma de membris, & Chriſti & apoſtolorum doctrina de fraterna concordia, non admittunt ullum bellum. Sunt pontificiæ leges, quæ non omne bellum improbant. Chriſtus autem & apoſtoli palàm dehortantur à cædibus, quando non liceat quenquam odiſſe, quando & is qui fratrem odit, homicida eſt. 1 Joh. 3. ℣ſ. 15. Novi quid de bello ſentiat & *Auguſt.* & *Bernardus*, dum ſuos milites inſtituit. Ego dico Chriſti doctrinam non admittere pugnaces animos, non iram, non malivolentiam, non odium, ad Galat. 5. ℣ſ. 20. Tantum abeſt, ut permittat graſſari in Chriſtianos, in fratres. Ut non convenit capiti pugna cum pedibus, ita neque chriſtiano cum chriſtianis, quum invicem ſimus membra, ita 1 Cor. 12. ℣ſ. 15. ſeq. Ephe. 4. ℣ſ. 4. Provocare ad pugnam nemini licet, ſi liceat provocatum contra movere arma, videant Magiſtri noſtri, quando neque id mihi probatur. Non ſinebat Moſaica lex ſuos principes adornare prælia, niſi prius pacem obtuliſſent, Deut. 20. ℣ſ. 10. *Quando acceſſeris ad expugnandum civitatem*, *offeres ei primum pacem* &c. Id ſi Moſis lege non licuit, quæ

Bellum an licitum.

 tota

tota eſt in pugnis, qui poterit evangelica lege id eſſe licitum, quæ pacis eſt lex, quæ cogit & inimicos diligere?

LUPANARIA *permittere*; Non licet Imperatori, ſed neque ulli Pontifici, permittere ſcorta publica, quæ & Moſaica lege ſunt vetita. Deut. 23. ℣ſ. 17. *Non erit meretrix de filiabus* &c. verum cogitur permittere, nolens, quando aliter tuta eſſe non poteſt virginum pudicitia, ita olim Paulus 1 Cor. 7. ℣ſ. 9. Corinthiis permiſit ſecunda conjugia, non quod non intelligeret, quid foret optimum, ſed quod aliter tuta pudicitia eſſe non potuit (quanquam aliter habeam honeſtas nuptias, & fœda proſtibula) Ita igitur cogitur Imperator admittere ſcorta publica, ne quid delinquatur flagitioſius. Ipſe autem ſua autoritate facere non poteſt ut apud Deum non ſit peccatum. Connivere poteſt, ut non dent pœnas legibus publicis.

„ QUIA omnis poteſtas ad honorem & utilitatem ejus „ à quo eſt exerceri debet, ſitque quilibet Princeps Dei „ & eccleſiæ vicarius, tenetur in hæreticos primum, „ deinde in legem Dei manifeſtè delinquentes congrua „ coërcitione etiam usque ad carnis interitum animadvertere. „

Et hoc ego Magiſtri noſtri corollarium, hoc modo arrodo, Non tenetur, imo neque licet ulli poteſtati quenquam manifeſte cohercere, quem privatum non monuit, niſi manifeſtum ſit flagitium, alioqui juxta regulam evangelicam admonendus eſt proximus, Matth. 18. ℣ſ. 15. Eccleſiaſticæ autem poteſtatis extrema pœna eſt excommunicatio, gladio Chriſtus nihil docuit ſuos attentare. Revocandus eſt potius tolerantia, atque doctrinis ſanis, quod ſi ille eſt inſanabilis, ſuo domino relinquendus erit. Nobis non licet judicare quenquam, ita docuit Apoſtolus, 1 Cor. 5. & 2 Cor. 2. cum de Corinthio inceſto eſſet quæſtio, ita jubet Chriſtus ſibi ſervari vindictam, ita redarguit Apoſtolos precan-

tes

tes ignem cœlo deſcendere, Luc. 9. ℣ſ. 55. „ Lapi-
„ dare Judæorum eſt, mederi Chriſtianorum eſt; Hæ-
„ reticus nemo pronunciandus eſt, niſi qui Apoſto-
„ licis autoritatibus erroris publice convictus, mutare
„ noluerit inſana dogmata. Tum demum huic præſcri-
„ benda eſt pœnitentia, ut ab eccleſia depulſus ſolus
„ maneat, ut ſuffuſus pudore quandoquidem mutetur
„ ad meliorem mentem; „ Ita egit cum hæreticis Hy-
meneo atque Alexandro Apoſtolus 1 Tim. 1. ℣ſ. 20. Ita
cum Hermogene, Phyleto, atque Phygello, 1 Timo. 1:
℣ſ. 15. quos certe ille capitis pœna nolebat plectere.
MAGISTER noſter; Quæ bona fabula? Quam no-
vam rem nobis ebuccinas? Et ubi quicquam traditum
eſt, de hiſce hæreticis, quos tu nobis ingeris? TIM-
MER. Noſti *Tertulliani* libellum, cui *de præſcriptio-
nibus hæreticorum* ille dedit titulum? MAGISTER
noſter. Nunquam vidi codicem. TIMMER. Præſta-
ret & hunc Patrem lectitaſſe, qui volet de ejuſcemodi
re docta diſſerere. MAGISTER noſter. Somnia mihi
narras. TIMMER. Ne quæſo magiſter noſter has
meas fabulas rideat, Exiguus quidem eſt libellus, ve-
rum talis eſt, tantus eſt; ut optarim in orbe non eſſe
Dominicanum theologum, qui hunc vetuſtiſſimi Patris
libellum non edidiciſſet, adeo probe ſuis coloribus pin-
git doctores ſcholaſticos. Hoc igitur libello, ille nar-
rat hæc quæ monui. Porro ſi ab hæreticis ſumendum
erit capitis ſupplicium, quid eſt, quod *Apoſtolus* juſſit
devitandum, qui hujusmodi eſt, ad Tit. 3. ℣ſ. 1. *Hæ-
reticum poſt primam ex ſecundam ammonitionem devita*;
niſi forte *Magiſter noſter* volet *devitare* vocabulum, ita interpretari, ut audio quosdam magiſtros noſtros, Pau-
linam dictionem torquere, dum *devitare* ſunt interpre-
tati *de vita tollere*; Id ſi ita voluit *Apoſtolus*, quid eſt
quod nusquam non clamitat cavendos pſeudoapoſtolos?
quos certe non raro poterat tradidiſſe poteſtati publicæ,
atque ab his capitis ſupplicium ſumpſiſſe, verum non

Devitare quid ſignificet.

ita

ita voluit *Apoſtolus*. Habet & Evangelica manſuetudo ſuam iram, non qua ſæviat, ſed qua corrigat; Hinc eſt quod Chriſtus cavendum docet à falſis prophetis. Matth. 7. ℣ſ. 15. *Attendite*, inquit *vobis à falſis*, non ait *perdite*, *trucidate*, *jugulate*, Chriſtiano enim non licet in fratrem ſævire, ob id enim ſpiritalem eccleſiæ gladium Chriſtus eſſe voluit, ne ethnicorum more frater fratrem jugularet, Ita & Turonenſis antiſtes divus *Martinus* (ut autor eſt *Sulpicius*) apud imperatorem precator interceſſit, ne apud Gallias ille jugularet hæreticos, Ita & pro Donatiſtis circumcellionibus interceſſit *Auguſtinus*. Igitur hunc imperialem gladium, quem Patres noſtri Romano tribuunt Pontifici, quod Imperator ſit, prorſus negamus, & Romano & cuivis alii eximio antiſtiti, quando Chriſtus pacem docuerit non pugnam, juſſus eſt Petrus & hunc gladium occulere. Matth. 26. ℣ſ. 16. non Petrus tantum, ſed in Petri perſona Eccleſia, quam Chriſtus pacem docuit, *Pacem meam*, inquit, *do vobis*, Joh. 14. ℣ſ. 52. quin & adeo non licet Petro, id eſt eccleſiæ gladium educere, ut cogatur, & benefacere facientibus male, & diligere inimicos, & tollenti tunicam, pallium adjicere, Et *Apoſtolus* docet, quantum in nobis eſt cum omnibus hominibus pacem habendam, ad Rom. 12. ℣ſ. 18. cum ſimus invicem fratres alter alterius membra. „ Cæte„ rum quod hodie gladium permittimus pontifici, non „ hunc permittimus cuiquam quod ſit pontifex, ſed „ quod prophanam gerit poteſtatem, cui apoſtolus gla„ dium permiſit. „ Ad Rom. 13. ℣ſ. 4. Pontifici non licet movere arma, qui juſſus eſt prædicare Evangelium pacis, *Quam pulchri*, inquit, *pedes* &c. ad Rom. 10. ℣ſ. 15. Neque enim gladio quicquam attentavit Chriſtus, alioqui non fuerat piſcatoribus, ſed imperatoribus aggreſſurus totum orbem ſibi ſubdere, „ Impera„ tor cogitur audire Pontificem Romanum, ut præco„ nem doctrinæ Evangelicæ, Pontifex cogitur audire „ Im-

Hæretici non ſunt exurendi ſed ſanandi.

Petrus eccleſiæ geſſit perſonam.

„ Imperatorem, ut poteſtatem publicam, „ cui nos omnes ex æquo Apoſtolus ſubjecit, ad Rom. 13. ℣ſ. 1. *Omnis*, inquit, *anima poteſtatibus &c.* Quodſi & Imperator volet Romano pontifici tributa imponere, cogetur ille juxta *Pauli* doctrinam æquè pendere, atque quilibet extremi ordinis chriſtianus, ita & Chriſtus Imperatori ſolvit didrachmum, tantum abeſt, ut quicquam in Imperatorem poſſit pontifex. Vult Paulus Chriſtianos omnes obedire poteſtati publicæ, „ Id ſi „ facere nolet Romanus pontifex; ſi turbare, ſi ob- „ ſtrepere Imperatoris decretis, ipſe viderit ſi ſit Chri- „ ſtianus, quin & adeo nihil licebit Romano pontifici, in imperatorem, ut & licet ethnicum juſſus ſit honorare 1 Petri 2. ℣ſ. 13. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ. Sive regi quaſi præcellenti* &c. ita & *Ambroſius* non gravatus eſt ducenta auri pondo Imperatori pendere, epiſtola 33. *Si patrimonium*, inquit, *petitur*, *invadite*, *baſilicam non trado*, &c. Verum hæc ſe ita habebunt, ſi ſynceritatem ſpectes doctrinæ Evangelicæ. Cæterum, ſi huc adferas Patrum conſtitutiones, de immunitatibus eccleſiarum atque clericorum. Quis non ridebit meam fabulam? Alter gladius qui eſt excommunicationis non eſt peculiaris ulli Pontifici, ſed communis omnibus etiam laicis, id eſt, Eccleſiæ. Non enim Paulus excommunicavit Corinthium inceſtum 1 Cor. 5. ſed eccleſia quæ fuerat offenſa, ſed neque eum reconciliavit, fecerunt id cives Corinthii, 2 Cor. 2. qui ejus correctione reconciliati, condonarunt fratri, quod admiſerat. *Paulus* igitur, quando illi fuerant placati, libens condonavit admiſſum. *Si cui*, inquit, *aliquid condonaſtis & ego* 2 Cor. 3. ℣ſ. 10. igitur ſpiritualis eccleſiæ gladius non eſt penes unum Romanum Pontificem, ſed penes eos, qui læſi ſunt fratris flagitio. Quod ſi illi reconciliantur, & Chriſtus reconciliatus eſt. Nec habet Romanus pontifex, quod in eum ſæviat, juxta illud evangelicum. *Si audierit te*, *lucratus es fra-*

Excommunicatio penes quos.

es fratrem tuum, Matth. 18. ℣ſ. 15. Item, ℣ſ. 18. *Si duo ex vobis conſenſerint. Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis ſuper terram* &c. Quod ſi penes unum Pontificem, hæc erit alligandi autoritas, cur *Apoſtolus* hoc quicquid eſt autoritatis, non mandavit Eccleſiæ & Epiſcopo? aut certe cur id non juſſit Timotheo, ut eum inceſtum ejiceret eccleſiæ conventibus, quando per Timotheum mittebat epiſtolam? Verum Eccleſiæ hanc autoritatem detulit, quæ fœdo crimine offenſa fuerat. LECTOR, Itane igitur tu utrumque gladium adimis Pontifici, quando & Chriſtus eos non ademerit? Neque enim ille dixit, Luc. 22. ℣ſ. 38. *Nimium eſt*, ſed *ſatis eſt?* TIM. „ Pontifici ſuum jus „ non adimo, imo illi vindico, quod autoritate evan„ gelica illi donavit Chriſtus, nempe Verbi miniſte„ rium, gladiumque ſpiritus, quem tamen ita pecu„ liarem nolo eſſe Romano pontifici, ut eum adimam „ Eccleſiæ, cui cum quovis pontifice communis eſt.„ Cæterum Imperialem gladium juſſus eſt Petrus occulere. *Converte*, inquit *gladium in locum ſuum*. Matth. 26. ℣ſ. 52. MAGISTER *noſter*; Adeo non juſſit Chriſtus hunc gladium abdere, ut & emere juſſerit gladium. *Qui habet*, inquit, *ſacculum*, *tollat*, *ſimiliter & peram. Et qui non habet*, *vendat tunicam ſuam & emat gladium.* Lucæ 22. ℣ſ. 36. TIM. Itane igitur ſecum pugnat Evangelium? an ſecum diffidet Chriſtus, ut jubeat & gladium emere & gladium occulere? An forte arcanum quid hæc Chriſti verba innuunt? Audiant Patres optimi, Dicam quid hiſce ſuis verbis tacite ſubindicarit Chriſtus. Emere jubet gladium at ferire prohibet, ut diſcas etiam tum non ulciſci, quando ulciſci poteras, juxta illud, *benefacite his qui perſequuntur vos.* Matth. 5. ℣ſ. 44. & ad Rom. 12. ℣ſ. 19. *Non vos ipſos defendentes chariſſimi*, *ſed date locum iræ: Benedicite perſequentibus vos* &c. ita & Chriſtus, cum ſe ulciſci potuiſſet, maluit immolari, hoc enim eſt & gla-

Gladium emere quare juſſit Chriſtus.

Digitized by Google

gladium emere & gladium abdere. Porrò, quod duos gladios admiſerit Chriſtus, dum inquit, *ſatis eſt*, puto ego Chriſtum his verbis tacite ſubindicaſſe Apoſtolis, ne quid temere prophanam poteſtatem inceſſerent, quando & illa hac parte ſui officii non inutilis futura erat pietati evangelicæ, dum facinoroſorum hominum cohercet vitæ licentiam, alioqui dicturus fuerat Chriſtus, ***nimium eſt***. Verum quid hunc gladium nituntur Patres noſtri Pontifici tribuere? quum Petro ſit dictum, ut hunc gladium abderet?

„ Unde Romanus pontifex, ſicut canones condere „ etiam contra quorumcunqne Doctorum determinata, „ modo non aut contra Scripturam, aut contra priorum quatuor Conciliorum ſint dictata, poteſt ita in „ votis & juramentis diſpenſare; Cæterum Religioſos, „ aut in ſacris conſtitutos ab horarum lectione penitus „ abſolvere poteſt minime. „

Et hoc corollarium hoc modo impugno; Aſſero, Romano Pontifici licere (ſi ita videbitur eccleſiæ expedire) diſpenſare in omnibus humanis decretis, etiam quatuor Conciliorum, cum ſit Epiſcopus, id eſt, is qui conſulere debeat atque proſpicere aliorum ſaluti. Igitur ſi quicquid decrevit Nicenus conventus, quod, (ut nunc ſunt hominum mores) Pontifex viderit ſuo populo eſſe exitio, non eſt Epiſcopus noſter, niſi mutet; niſi adtemperet inſtitutum, ut nobis videbitur expedire; Dicam id exemplo luculentius. Cogimur Pontificum decretis ad frequentiſſimas Divorum ferias. Si conſpëxerit Romanus pontifex indictas ferias abſumi libidinatione, alea, ebrietatibus, luxu, cædibus, fabulis &c. peccabit Pontifex ſi non tollit ſabbatiſmos, ſi ob ſynodorum, ſi ob hominum decreta, non vindicet injuriam Dei. „ Quod ſi Romanus Pontifex indicat ferias, „ quas noſtræ eccleſiæ Groninganæ paſtor viderit „ ſuo populo eſſe exitio, licebit illi contra Romani „ Pontificis edicta abrogare ferias, quas videt in per-

„ ni-

„ niciem vergere ſui gregis. „ Et, quare eſt Paſtor, niſi ut proſpiciat quæ in rem faciunt commiſſæ multitudinis? „ Romano Pontifici non ſunt commiſſæ tuæ „ oves, tu paſtorem profiteris, alioqui ſatis foret „ unum eſſe chriſtiani orbis Paſtorem, „ cum tamen. *Ezechielis* vaticinium ex æquo omnes paſtores increpitet Cap. 34. & Nahum 3. ℣ſ. 18. *Dormitaverunt paſtores tui*, non ait *Paſtor*, & Zach. 10. ℣ſ. 3. *Iratus eſt dominus ſuper paſtores*. Ita *Paulus* ex æquo omnibus mandavit de ovibus Act. 20. ℣ſ. 28. *Attendite vobis & univerſo gregi* &c. Igitur ſi licebit Groninganis paſtoribus mutare Romani Pontificis decreta, hac cauſa, Quidni licebit & Romano Pontifici mutare decreta patrum ſuorum, atque quorumcunque conciliorum, ſi viderit illa non expedire noſtris moribus? *Sabbatum*, inquit Dominus *propter homines eſt*, id eſt, ſerviet hominum utilitati, *non homo audiet Sabbatum*. Video Patres noſtros *Gregorii* exemplo Evangelicam autoritatem tribuere quatuor Synodis, at non hic mihi probatur Gregorii autoritas, quando *Gregorio* habet contrarium divus *Aurelius Auguſt*. contra Creſcentium grammaticum lib. 2. Cap. 22. Item in commonitorio ad Fortunatianum. Item ad Probam. Item in prologo in librum 3. de trinitate, & lib. 2. contra Donatiſtas Cap. 3. Item ad Hieronymum Epiſtola 19. Item *Hieronymus* ad Theophilum adverſus Johannem Hieroſo. Item diſt. 9. Cap. Quis neſciat, & diſt. 9. Cap. Noli.

Groningaܢnis paſtoribus licebit abrogare divorum ferias.

Quatuor concilia ut quatuor Evangelia.

De votis. *In votis & juramentis diſpenſare poteſt*. TIMMERMANNUS, Poteſt certe ſi id facit conſulens illorum ſaluti, ſi ſuo quæſtui, non poteſt. Neque enim Pontifex prohibere poteſt, ut non faciam bonum quod facere inſtitueram.

Cæterum in ſacris conſtitutos & Religioſos ab horarum lectione penitus abſolvere poteſt minimè.

De horis canonicis. TIMMER. Mirum, quid hic velint Theologi, itane ſecum pugnent ipſi! Dicunt, Romano Pontifici licere diſpen-

diſpenſare in omnibus, quæ juris ſunt (quod ajunt) poſitivi, „ An horarum lectio juris eſt divini? Quis „ me novus Apoſtolus coëgit certum pſalmorum & „ precum numerum quotidie emurmurare? cum Chri-„ ſtus doceat *non multis verbis orandum ethnicorum mo-„ re*„ Matth. 6. ℣ſ. 7. Et quid ſi gravioribus me contingat rebus occupari, dum lectito, quæ facient ad erudiendam rudem plebeculam, quid ſi ſim occupatus conſolandis pupillis? deſtitutisque viduis? Quæ vera eſt religio, Jacob. 1. ℣ſ. 27. Itane igitur mihi licebit hanc pulchram pietatis ſpeciem anteponere frigidis preculis, quas è ſuo ingenio neſcio quis mihi homo præſcripſit? Si hanc diſpenſationem non permittis Romano pontifici, quid orbis Monarchiam illi aſſeris? MAGISTER noſter. Si ita contingit quempiam gravioribus occupari, tum jam licebit Romano Pont. eas canonicas preces ita mutare, ut ter oret precationem Dominicam; Verum penitus abſolvere non poterit. TIM. Rem novam audio, Gratiam habeo, quod neſcivi, didici. LECTOR. Stabit hæc mea ſententia, perpetuo addictum eſſe canonicis precibus, qui beneficiatus eſt clericus. TIM. Igitur neque vos cogemini ad eas preculas, quando vobis non ſint beneficia. MAGISTER noſter. Sunt maxime; nempe qui pauperum liberalitate otioſi vivimus. TIM. Oretis ergo in Dei nomine.

„ LEGI naturali etſi repugnet mundum incepiſſe „ ipſum tamen initium accepiſſe, eſſe poteſt; non veritate comprobatur; ita ut nec locus ſine corpore nec „ è contra, ita nec vacuum, quo tamen poſito & ſi „ motus in eo fieret, non tamen in inſtanti. „

MAGISTER *Gerhardus* PISTORIS. Hoc corollarium plures habet partes, quarum primam impugno hoc modo, teſte Philoſopho 12. Metaphy. Cap. 7. Tum cœlum tum terra à Deo primo principio dependet, tanquam cauſa efficiente ejusdem, igitur non repugnat legi naturali mundum incœpiſſe.

Secundo ſic, ſi legi naturæ repugnaret, mundum incœpiſſe, materia mundi tota eſſet coæterna ipſi Deo primo, ac coæternum ſtramentum ſempiternæ cauſſalitatis ipſius Dei, quod ſane eſt abſurdum aſſerere.

LECTOR, Et ego novi, quid coëgerit eximios philoſophos dubitare de mundi initiis. Hanc enim cauſſam videbantur adferre, quia niſi ſemper ante fuiſſet, ſempiternus deinceps eſſe non poſſet, quanquam apertiſſime clamitet *Plato*, mundum & eſſe cœpiſſe, & tamen non habiturum finem, Verum ſive ille eſſe cœperit ante tempus ſive poſt tempus ſive cum tempore, ut cum corpore procedit umbra, non eſt hujus loci neque temporis acute diſſerere. MAGISTER Gerbardus, Recte narras.

Tertio, ſi mundus lege naturæ fuit ab æterno, ergo generatio fuit ab æterno, patet conſequentia per *Philoſophum* libro ſecundo de generatione dicentem; Motus ſolis in obliquo circulo eſt cauſa generationis & corruptionis in hæc inferiora, & ſic infiniti homines proceſſerunt. Ergo infinitæ corruptibiles animæ & infinitæ circulationes ſolis mundo exiſtente ab æterno præceſſerunt. Ergo erit ponere infinitum in actu & infinita continget pertranſire contra *Philoſophum* 3. Phyſicorum.

Quartò, de hac eadem ſententia diverſa ſentit ac contraria. Nam libro primo *cæli* diſputat cœlum eſſe ingenitum & incorruptibile. In primo *topicorum* vero manifeſte dicit, quod quædam ſunt problemata dialectica, de quibus rationes non habemus; ut, utrum mundus ſit æternus? ergo vacillanter & non demonſtrative loquutus fuiſſe videtur, mundum fuiſſe lege naturæ ingenitum & incorruptibilem.

Item *Auguſtinus* lib. de civitate Dei 12. Cap. 14. confutat hanc Ariſtotelis, & aliorum opinionem de origine mundi, dicens, quod Philoſophi, qui ſic tenent, putant non quod ſciunt, ſed quod volunt.

„ QUOD

„ QUOD locus poſſit eſſe ſine corpore.

Si id quod minus videtur ineſſe, ergo &c. Sed extra cœlum videtur eſſe locus ſine corpore, ergo locus ſine corpore eſt reperire ſub hac ſphæra activorum & paſſivorum. Probatur, quoniam ſubſtantiæ ſeparatæ, aut intelligentiæ ſunt extra cœlum. Sed *extra* denotat locum vel nominat conditionem & circumſtantiam loci. Nam dicimus extra cœlum, & intra cœlum, ergo videtur ibi locus eſſe ſine corpore.

„ UTRUM Chriſtus benedictus ab hora nativitatis „ ſuæ, ſacerdos fuerit & imperator, atque hæc ſua „ paſſione meruerit? „

M. *Nicolaus* LESDORPIUS Gymnaſiarcha. Chriſtus, quoniam Filius Dei, Sacerdos fuit in æternum, non ſecundum ordinem Aaron, ſed Melchiſedech, qui inducitur ab *Apoſtolo* neque initium dierum, neque finem habens, ut intelligas Chriſti ſacerdotium, neque cœpiſſe ab hora nativitatis ſuæ, neque deſiiſſe; Neque enim ab homine ille eſt inſtitutus aut unctus, juxta illud ad Hebræ. 7. ℣ſ. 16 17. *qui non ſecundum legem mandati carnalis, factus eſt ſacerdos, ſed ſecundum virtutem Dei; Conteſtatur enim, quoniam tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.* Item ℣ſ 28. *lex hominis inſtituit ſacerdotes, ſermo autem juris jurandi filium in æternum.* Item Pſ. 45. ℣ſ. 9. *Unxit te Deus*, &c. Igitur Leviticum ſacerdotium ſecundum Aaron, & in tempore cœpit, & in tempore deſiit; Chriſti ſacerdotium, quod non Leviticum, ſed ex tribu Juda, & in æternum fuit, & in æternum manet, ut teſtatur Apoſtolus ad Heb. 7.

Paſſione ſua non meruit ſibi quicquam, cui nihil accedit, nihil decedit. Pſ. 102. ℣ſ. 28. *Tu autem idem ipſe es* &c. Verum nobis meruit, ut nobis proſit ipſius ſacrificium. Ipſe enim nobis à patre donatus eſt, ut noſtris uſibus impenderetur. 1 Cor. 1. ℣ſ. 30. *Qui*

factus eſt nobis ſapientia, *juſtitia*, *ſanctificatio & redemptio*, &c. Ita & Joh. 3. ỳſ. 16. *Sic Deus dilexit mundum*, *ut filium ſuum daret*, & 1 Joh. 4. ỳſ. 14. *Teſtificamur*, *quoniam Pater miſit filium ſuum ſalvatorem mundi*, & 1 Eph. 1. ỳſ. 4. *Qui elegit nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem*, Et Eſaiæ 9. ỳſ. 6. *Puer datus eſt nobis* &c. *Nobis*, inquit, *datus eſt*, cum nondum ille nobis eſſet editus. Ita Chriſtus nobis fuit Sacerdos, quum eſſet ab æterno Unigenitus apud patrem. Verum qui ſacerdos erat in æternum, non enim ab hominibus inſtitutus eſt. Et Apoſtolus ad Heb. 7. In fine temporum homo factus ſacrificium obtulit, quo ſibi nihil meruit, ſed nobis, ita & ſuos vocat pueros quos ſuo ſacrificio nondum à patre meruerat, Eſaiæ 8. ỳſ. 18. *Ecce pueri mei*, *quos dedit mihi Deus*. Ita & Joh. 17. ỳſ. 11. Ante hoc ſacrificium, *Pater ſancte*, *ſerva eos*, *quos dediſti mihi*. Igitur ut Chriſtus ſuos dicit, quos nondum ſuo ſacrificio à patre meruerat, ita & nobis fuit ſacerdos, cum nondum obtuliſſet ſacrificium, cum unigenitus eſſet apud patrem. Verum qui in æternum ſacerdos erat apud patrem, nobis ſacerdos factus eſt, juxta aſſumptam humanitatem, id eſt, tum pro ſacrificio nobis conſuluit, tum nobis profuit, quando factus eſt nobis à patre reconciliatio, quando Deus in eo agnitus eſt reconcilians ſibi mundum, alioqui ſi ſecundum humanitatem dumtaxat eſt ſacerdos, ſi ab hora nativitatis ſuæ ſacerdos eſſe cœpit, quis eum ſacerdotem inſtituit? quis unxit? Neque enim lex eum ſacerdotem inſtituit, quæ non admittebat ad ſacerdotium, niſi Leviticæ tribus viros. *Apoſtolus* autem Heb. 7. ut æternum Chriſti ſacerdotium aſſerat, & è tribu Juda inducit, & juxta ordinem Melchiſedech, cui neque initium neque finis dierum. Sua morte ſacerdos fieri non meruit, ſed qui ſacerdos erat, ſua morte ſacrificium obtulit. Porrò ut Pater nos prædeſtinavit in Chriſto ante mundi conſtitutionem, Eph. 1. ỳſ. 4. ita & Chriſtum

Sua morte ſi Chriſtus ſacerdos fieri meruit.

ſtum novit ſacerdotem ante mundi conſtitutionem, cujus ſacrificio ſalvandi erant prædeſtinati. Si ab hora nativitatis ille ſacerdos eſſe cœpit. Sacerdotem autem nos dicimus Scholaſtici, quod faciat ſacra, Chriſtus autem non obtulit ſuum ſacrificium ante eam cœnam, quam ſub noctem ſuæ paſſionis cum diſcipulis myſticam egit, aut certe ante crucis ſupplicium, Igitur ab hora paſſionis, & non nativitatis, ſacerdos eſſe cœpit. MAGISTER noſter. Captioſe contra nos argumenta inſtituis. Quidſi ille ante mortem non obtulerit ſacrificium? quum & nos hodie habeamus ſacerdotulum, qui nondum obtulit ſacrificium, num ideo is non eſt ſacerdos? certe oblaturus eſt, idque die ab hac quarta.

GYMNASIARCHA. Si is eſt ſacerdos, qui aliquando oblaturus eſt ſacrificium, numerabo & me inter ſacerdotes, quippe qui hoc ſacrificium non devoverim. MAGISTER noſter, Bona verba. GYM. Lubens audio! daboque ſilentes auditus, modo Magiſter autoritatibus graviſſimis obtundat *Lesdorpium*; Aut certe ſi id nequis, pergo fabulam texere. Chriſtum dicunt Patres optimi ſacerdotem, ob id, quod olim oblaturus erat in cruce ſacrificium: quid arguit eum ab æterno hoc modo ſacerdotem aſſerere? quando ab æterno huic ſacrificio à Patre deſtinatus erat, juxta illud Apoſtoli ad Heb. 9. ℣ſ. 26. *Apparuit ſacerdos cum hoſtia ſua*, Is qui ſacerdos erat cum hoſtia, id eſt, cum aſſumpta carne in cruce apparuit: Verum mittamus iſta, quæ ſciſſe aut neſciſſe retulerit nihili.

„ SACROSANCTUM poſt monarchias quatuor, „ juxta Daniëlis præſagia, imperium Chriſto vero Deo „ & homini, ſecundum ejus humanitatem, ab initio „ ſuæ benedictæ nativitatis inabdicabiliter traditum ſa„ cerdotale ſimul & monarchicum eſt; quare multarum „ rerum non modo dono, & facto proprio acquiſivit „ proprietatem, verum omnium infuſum habet domi„ nium. „

Digitized by Google

Et hoc quicquid eſt ita eludo, Novi quatuor *Danielis* monarchias in Chriſtum deſiviſſe; Verum hanc ampliſſimam dignitatem illius divinitati tribuo; humanitati illius præſentiſſimo animo adimo. Neque enim quicquam hujus imperii Filio donavit Pater, Alioqui quid eſt quod *in Regem vocatus*, *rex eſſe noluit?* Joh. 6. ℣ſ. 15. qui ſtabit illius verbum? *Quæ placita ſunt illi facio ſemper*, Joh. 8. ℣ſ. 29. *Et regnum meum non eſt de hoc mundo*, Joh. 18. ℣ſ. 36. MAGISTER noſter, Chriſti regnum non erat de hoc mundo, at in hoc mundo erat. GYM. Gratiam habeo, quod neſcivi, te docente didici, Quod ſcivi, te dicente non perdidi. Dextre nodum amovit Theologus. Lubet & aliud inveſtigare, quando in omnem nodum diſcutiendum Magiſter noſter tam ſit facilis.

„ EA propter utriusque gladii autoritas apud Romanum Pontificem Chriſti regis regum & ſummi ſacerdotis Vicarium plenario jure reſidet, quorum alter ab & pro eccleſia eſt utendus, alter vero pro & non ab eccleſia eſt evaginandus, ſicut & Imperator Romani pontificis autoritate in caſu venit deponendus. „

GYM. Et hoc corollarium adeo non approbo, ut etiam totis animi nervis id niter impugnare, Quæ conſequentia? Concedimus Chriſto ceſſiſſe imperium monarchicum atque ſacerdotale, quando ſimul & rex & ſacerdos ſucceſſerit & Levitico ſacerdotio & Iſraëlitarum regno. Verum negamus Chriſtum hanc ampliſſimam dignitatem cuivis Pontifici tradidiſſe. Quod ſi jure divino eam monarchiam Romano pontifici vindicas, nitemur falſiſſimam aſſertionem validiſſimis argumentis eludere. „ Quid plus Romano pontifici aſſeris eam Monarchiam quam Alexandrino aut Antiocheno? Si Chriſti habet monarchicum imperium, qui Chriſti eſt vicarius, habent eam ex æquo Pontifices omnes; quando ex æquo omnes Chriſti agunt vices. Neque

„ enim

„ enim cuiquam peculiariter Chriſtus eam Monarchiam „ tribuit. „ Quam aſſertionem, ſi non accipitis, nitemur eam Evangelicis autoritatibus ſtatuere. Primum igitur negamus Romani Pont. monarchiam. Miniſtros ſuos Chriſtus apoſtolos ſtatuit non monarchas, non ſatrapas, non principes, non rabbinos, hoc eſt, Magiſtros noſtros. Miniſtros inſtituit juxta illud. 1 Cor. 3. ℣ſ. 5. *Quid autem Apollo, quid vero Paulus, Nonne miniſtri ejus cui vos credidiſtis?* Et 1 Cor. 4. ℣ſ. 1. *Sic nos exiſtimet homo (non ut autores, ſed) ut miniſtros Chriſti.* 2 Cor. 3. ℣ſ. 6. *qui & idoneos nos fecit miniſtros*, Coloſſ. primo ℣ſ. 25. *Cujus factus ſum ego Paulus miniſter.* Satrapas aut principes eſſe noluit. Matth. 20. ℣ſ. 25. 26. *Non ita erit inter vos, Principes gentium dominantur eorum* &c. *Quicunque voluerit inter vos eſſe major, erit veſter miniſter*, Si *Petrus* voluit ſibi arrogare orbis monarchiam, omnium conſtituendus erat miniſter: Ita & *Paulus*, omnes nos, membra dicit unius corporis, cui„ que caput non eſt Romanus Pontifex qui & ipſe mem„ brum, ſi tamen eſt in eccleſia. Chriſtus autem eccleſiæ ſuæ eſt caput Rom. 12. ℣ſ. 4. 5. *In uno corpore multa membra habemus* &c. *ſinguli autem alter alterius membra.* 1 Cor. 12. ℣ſ. 12. *Sicut unum corpus multa habet membra*, Eph. 4. ℣ſ. 25. *Quoniam ſumus invicem membra.* Igitur ſi Pontifex nolit nobiſcum eſſe membrum (caput autem non eſt, juxta illud Eph. 5. ℣ſ. 23. *Chriſtus autem caput eccleſiæ*) videat ille cujus ſit caput aut membrum. Rabbinos apoſtolos eſſe noluit, Matth. 23. ℣ſ. 8. *Vos autem nolite vocari Rabbi, Unus eſt enim magiſter veſter* &c. MAGISTER noſter; Imò rectiſſime dicimur omnes, quotquot magiſtri ſumus imperitæ multitudinis. GYM. Non ita eſt vocabulum interpretatus *Reuchlinus.* Ille in ſuis vocabulis Rabbinos vocat non quoslibet, ſed eximios magiſtros noſtros. MAGISTER noſter, *Reuchlinus* ſuo more nos ridet omnes, nusquam non ſtomachatur in ſacroſanctum gradum

Miniſtros Chriſtus Apoſtolos inſtituit, non Satrapas.

Rabbinos eſſe noluit.

dum Facultatis Theologicæ: Verum eſt, quo illius exſufflemus convitium. Ridet ille Rabbinos, hoc eſt, Magiſtros noſtros. Chriſtus autem fuit Rabbi, igitur feret ille nobiscum communem injuriam. GYM. Si quenquam ille rideat, mihi certe non eſt compertum. Virum video apoſtolico pectore non parum quid emolumenti peperiſſe literis optimis. Cui quoque non parum debet, quisquis hodie Theologiæ eſt candidatus. Quin & ego hoc illi debeo, quod id vocabuli mihi ſit interpretatus, ut intelligam eos olim dictos Rabbinos, quos hodie vocamus magiſtros noſtros, quales tamen Chriſtus Apoſtolos eſſe noluit, *Vos autem nolite*, inquit Matth. 23. ℣ſ. 8. *vocari Rabbi*, *unus eſt enim magiſter veſter* &c. Hoc eſt, procul abſitis à ſupercilio Phariſæorum qui ſibi placent, quoties audiunt magnificum illud nomen *Rabbi*. Nolim horum exemplo pro eximiis magiſtris vos geratis, quando vos nihil ſitis aliud quàm meri miniſtri, ac fratres invicem. Unus eſt, quem communem Magiſtrum habetis omnes, huic uni tranſcribendum, ſi quo honore dignabitur vos mundus. Ne quid vobis velitis arrogare, quando non ſitis aliud, quam miniſtri rei alienæ. Ita 1. ad Timoth. 1 ℣ſ. 12. *Ponens me in miniſterio Evangelii ſui*. Et 2 Cor. 5. ℣ſ. 20. *legatione fungimur* &c. Ita & Paulus increpat eos, qui ſe pro eximiis gerebant Apoſtolis, qui Evangelii gloriam ſibi aſſcribebant. 1. Cor. 4. ℣ſ. 7. *Quid habes*, inquit, *quod non accepiſti? Si autem accepiſti*, *quid gloriaris quaſi non acceperis*? Si tua tradis, inquit, teipſum prædicas, non Chriſtum. Sin aliena, ſin evangelii es miniſter, quid alienum fulgorem tibi arrogas, qua fronte tibi vindicas, quod tuum non eſt? „ Igitur hiſce autoritatibus liquet Pontificatum non eſſe monarchiam, „ non imperium, ut Patres noſtri dicunt, ſed miniſterium. Quod ex æquo omnibus Apoſtolis Chriſtus „ delegavit. Matth. 10. ℣ſ. 11. „ *Convocatis duodecim, miſit eos* &c. idem & Marci ultimo, ℣ſ. 15. *Euntes*

in

in orbem univerſum. Igitur eandem ſollicitudinem, quam debebat *Petrus* Romanis, debebat & *Jacobus* Hieroſolomitanis, quando & ipſum *Epiſcopi* vocabulum, palam non indicet principatum, ſed miniſterium, ſed ſollicitudinem. Ita & Paulus diaconos & presbyteros vocat epiſcopos, Act. 20. ℣ſ. 28. *Attendite vobis & univerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos* &c. Ita & *Apoſtolus* jubet prælatos non in imperio, ſed in ſollicitudine præeſſe Rom. 12. ℣ſ. 8. *qui præeſt in ſollicitudine*, ita ad Col. 2. ℣ſ. 1. *volo vos ſcire qualem ſollicitudinem habeam pro vobis.* 1 Cor. 12. ℣ſ. 25. *Pro ſe invicem ſollicita ſunt membra*, „ Igitur Pontificatus „ non eſt imperium, ſed miniſterium, ſed ſollicitudo, „ qua unus proſpicit multis. Sed dicunt ob generalem „ ſollicitudinem Romanus pontifex merebitur orbis monarchiam. „ Quod ſi ita vultis, prius eſt, ut *Paulo* eam demus, cui *cura fuit omnium eccleſiarum* 2 Cor. 11. ℣ſ. 8. *qui plus omnibus laboravit* 1 Cor. 15. ℣ſ. 10.

Pontificis ergo officium eſt, non imperatorem agere ſed paſtorem, ſed miniſtrum, idque etiam ſuo periculo, quando ipſe ſua functione compellitur ἐπισκοπεῖν, aliis inſervire, aliorum commodis proſpicere, non propriis. 1 Cor. 9. ℣ſ. 16. *Væ mihi eſt ſi non evangelizavero*, ita & queritur *omnes*, *quæ ſua ſunt quærere.* Phil. 2. ℣ſ. 20. Ita. 1 Cor. 10. ℣ſ. 33. *Non quæro, quod mihi utile eſt* &c. Igitur in hac ſollicitudine omnes epiſcopi ex æquo Chriſti agunt vices, ſicut ille Patris ſui cauſſa, hic in mundo legatione functus eſt. Jam, quid nituntur Patres mei, Chriſtum imperatorem ſtatuere, atque mox hujus vicarium Romanum pontificem? Imperatorem dicebant Romani, qui educebat exercitum, Chriſto autem quid commune cum armis, qui tota vita prædicat pacem? LECTOR. At tum quidem Imperatorem egit Chriſtus, cum *templo ejiceret flagello*, *ementes.* Johan. 2. ℣ſ. 15. GYM. Certe hac ejectione non imperatorem ſed ludimagiſtrum video egiſſe Chriſtum.

Digitized by Google

Igitur multo jure mihi plaudam licebit, quando ego Chriſti agam vicarium, idque fortaſſis nonnihil verius atque orbis monarcha, Romanus pontifex, aut certe Imperator, qui gladio animadvertunt, ſi quid admiſſum eſt ſceleris. Chriſtus autem non enſe proturbavit negociantes ſed flagello; ut intelligatis Chriſtum ludimagiſtrum, atque pleno jure me illius vicarium, qui & ipſe flagello ad meliorem mentem meos clientulos perpello. MAGISTER noſter. Eam orbis monarchiam, qua imperator eſt pontifex, concedimus juris eſſe quod dicimus poſitivi; Verum Petri monarchiam, qua ille Chriſtiani orbis eſt primas, Evangelicam aſſerimus, cum ampliſſimam hanc apoſtolicamque dignitatem non cuivis tribuerit extremi ordinis Apoſtolo, ſed uni *Petro*, apoſtolici ordinis primati. GYM. Et hanc illi monarchiam negamus, quando miniſtros non ſatrapas Chriſtus Apoſtolos ſuos inſtituit.

„ CHRISTUS eccleſiæ ſponſus, tametſi generalem „ Pontifici Romano in temporalibus interdixerit admi-„ niſtrationem, particularem tamen minime, quam ita „ apud Imperatorem eſſe voluit, ut nullus contra eam „ poſſit præſcribere &c. „

GYMNA. Chriſtus temporalis imperii nihil dedit Apoſtolis, quos ceu oves inter lupos direxit. *Ecce ego mitto vos ſicut oves* Matth. 10. ℣ſ. 16. quando ne ipſe quidem Chriſtus hujus mundi imperium, aut adminiſtrationem habuit, igitur quando Petrum Chriſti dicitis Vicarium, Chriſtus imperator nunquam fuit, igitur neque Petrus erit. Quin & contendentes de principatu diſcipulos redarguit. Luc. 22. ℣ſ. 27. *Ego*, inquit, *in medio veſtrum ſum, qui miniſtrat.* Quid Chriſto cum *Octaviano* Imperatore? Imperavit ille tot orbis nationibus, quot tum ſubjectas habebat ſuo imperio, faciat item & noſter Imperator, quid hæc ad rem Theologicam? Imperator apoſtolica autoritate præerit ſuo imperio, quantum quantum eſt. Imperator non gerit Chri-

Chriſti vices, qui nusquam docuit movere arma, ſed *Chriſti*, inquit, *miniſter eſt*, ad Rom. 13. ẏſ. 4. dum aliqua parte ſui officii patrocinatur juſtitiæ Evangelicæ.

„ UNDE Romanus pontifex, ſicut canones etiam, „ contra quorumcunque Doctorum determinata, modo „ autem non contra Scripturam aut contra priorum „ quatuor Conciliorum ſint dictata, condere poteſt. „

GYM. Et hanc aſſertionem ita deſtruo. Si Romano Pontifici nihil licebit contra quatuor Concilia, qua autoritate orbis monarchiam ſibi vindicat, quum ſuburbicarum duntaxat eccleſiarum curam, illi delegarit Nicenus conventus. „ Si contra quatuor concilia nihil po- „ teſt, ergo iniquiſſimo jure orbis eſt monarcha, & „ liberi erunt tot Chriſtiani orbis Epiſcopatus, quos „ contra Nicena decreta poſſidet. „ Videmus hic quam teneant probe hiſtoriam Patres optimi, quomodo ſecum pugnent ipſi. Orbis monarchiam pontifici aſſerunt, & Nicena ſtatuta rata volunt, quæ hanc orbis monarchiam Romano pontifici apertiſſime denegant. Quis hos conjunget hiatus? Quaſi non & alia ſexenta ſint horum conciliorum decreta, quæ poſtea aut abrogarit aut permutarit temporis ratio. Quod ſi crimen eſt, contra Nicena ſtatuta quicquam facere, „ qua fronte auſus eſt Chalcedo- „ nenſis conventus, univerſalem pontificem pronun- „ ciare, antiſtitem Romanum? qua conſcientia auſus „ fuit *divus magnusque Gregorius* ampliſſimam hanc dig- „ nitatem Romanæ ſedi depellere, idque contra Chal- „ cedonenſis ſynodi decreta; Legant Patres optimi epiſtolam ad Eulogium, epiſcopum Alexandrinum, cui eſt initium, *Communis filius*; cujus hæc ſunt verba. *Ecce in præfatione epiſtolæ, ſuperbæ appellationis verbum*, univerſalem me Papam *dicentes, imprimere curaſtis. Quod peto mihi ultra ſanctitas veſtra non faciat; quia nobis ſubtrahitur, quod alteri plusquam ratio exigit, præbetur* &c. Et infra, *Et quidem in ſancta Chalcedonenſi ſynodo atque poſt*

Nota candide lector, argumentum quod inſtituitur.

Gregorius univerſalis pontifex eſſe noluit.

 hoc

hoc à ſubſequentibus patribus, *prædeceſſoribus meis hoc oblatum ſanctitas veſtra novit*, *ſed tamen nullus eorum hoc unquam vocabulo uti voluit* &c. „ Si crimen eſt contra
„ Nicena decreta quicquam facere, quare cum clericis
„ præter matrem & ſororem manet fœmina? quando
„ & id interdixerit Nicenum concilium, Quare fornicarii
„ ſacerdotes, notorii (ut ipſi dicunt) admittuntur
„ hodie ad altaris miniſterium? cum hos juſſerit Nicena
„ ſynodus cum laicis communicare? Quare ab Epiſ-
„ copatu minore, ad majorem hodie quiſquam auſus
„ eſt tranſcendere, quando & id caverit Nicenus con-
„ ventus? „ Sunt id genus ſexcenta alia, quæ hodie mutavit temporis ratio.

Quid ni igitur licebit Romano Pontifici contra horum Conciliorum decreta quicquam ſtatuere? quod toties jam factum aſſeritur. MAGISTER noſter. Certe non invalidis argumentis, quæ dicis, aſſeris, Gratiam habeo viris optimis, quod evocati in hanc Diſputationem proceſſerint. Diſcimus inter hæc, quæ neſcivimus, docebimus quæ didicimus, ſiquidem hoc nomine profutura eſt noſtra diſceptatio, ut ea inquiramus quæ ſunt optima, ea teneamus quæ ſunt Evangelica; *Veritas*, inquit Aurelius AUGUSTINUS, *diſputatione inquiritur*, *non veritate diſputatio*, in prologo quæſtionum in Geneſin. Ego humaniſſimis viris, prandium condico, apparabitur venturis Theologis tenuis epulatio, literariis jocis exhilarabimus convivium.

Num.

Digitized by Google

Num. IV.

Martini LUTHERI Epiſtola ad Anverpianos A. 1525.

NOn eſt, ut multis hanc LUTHERI ad *Antverpianos* Epiſtolam verborum præconiis eveham, quippe cum jam primarium ejus argumentum in ipſo Opere §. XVI. p. 42. 43. indigitaverim;

Habet ea, Hiſtoriam de novis Prophetis *Antverpiæ* exortis; Hortatur Chriſtianos Antverpiæ congregatos, ut ab erroneis ſpiritibus, multum negotii piis qui faceſſebant, ſibi diligenter caveant, atque ſimul recenſet impoſturas ſpirituum ſub Papatu, ac novorum ſpirituum hujus ſeculi ſeductiones: Enumerat deinceps erroneos articulos tumultuantis cujusdam ſpiritus apud Antverpianos, ejusque ſpiritus inconſtantiam, mendacia, petulantiam & vanæ gloriæ cujuditatem accuſat; Confeſſionem prodit manifeſtam, diſtinctionis illius, quæ nunc temporis adeò tamen apud Lutheranos exoſa eſt, inter *Voluntatem Dei occultam & revelatam*; Dum hortatur eos, ut illam *de occulta* Dei *voluntate* quæſtionem devitent, & neceſſaria à Deo *præcepta* amplectantur & diſcant: Denique is eam retundit calumniam, quod, qui *Deo volente* peccatum fieri agnoſcit, is Deum faciat peccati auctorem.

Cæterum hanc Epiſtolam ex Opere Epiſtolarum Lutheri per *Aurifabrum* collecto & à Jo. *Cæleſtino* edito Tom. II. pag. 281. & ſeqq. hic exhibemus:

* * *
* *
*

Omnibus Chriſtianis Antverpiæ, Martinus Lutherus.

GRatiam & Pacem à Deo Patre noſtro & Domino Jesu Christo.

Erronei ſpiritus apud Antverpianos.

Chriſtianæ charitatis ſolicitudine compulſus, amici in Christo chariſſimi, has ad vos literas non potui non ſcribere. Relatum eſt enim mihi, iſtic etiam apud vos ſpiritus erroneos ſuboriri, qui ſua veſania Chriſtianam doctrinam impedire & commaculare moliuntur, id quod & alibi ab ejus farinæ hominibus cæptum eſt. Ita ut quantum in me eſt, officii mei eſſe putem, vos monere fideliter, ne mea taciturnitate aut ſilentio ullius ſanguinis ſeducti jactura mihi imputetur, cui conſiliis aut monitis auxilio eſſe potuiſſem in tempore. Quamobrem vos obſecro, amici chariſſimi, qui hactenus præter ſedulitatem & fidi pectoris officia, quibus magno meo cum periculo Chriſtianæ Reipub. commodare & prodeſſe ſemper ſtudui, in me aliud obſervaſtis nihil, velitis & hanc amoris erga vos mei amicam admonitionem candidè ſuſceptam boni conſulere. Neque enim meum in hoc, ſed veſtrum quæro cum compendium tum ſalutem. Cum meæ utilitatis rationem habiturus, compreſſis digito labellis tacere potuiſſem, & quietus eſſe, aut aliam venandæ utilitatis inire viam.

Seductio ſpirituum ſub Papatu.

Multo tempore hactenus ſub Papiſtica tyrannide varias & graves impoſturarum ſeductiones perpeſſi ſumus, à ſpiritibus tumultuantibus & nocturnis adornatas. Quos credimus & putavimus pro demortuorum animabus in igne purgatorio conſtitutis cruciatos, & opem implorantes obambulare. Cujus erroris techna diabolica exorto Evangelii lumine jam detecta eſt, & falſa reperta, adeò ut neminem poſthac eſſe opinor dubitantem non homi-

hominum animas, ſed ſpirituum malignorum fuiſſe ſpectra, quæ fictitiis reſponſis hominum ſimplici credulitati impoſuerunt, multis Idololatriis per totum mundum hac fraude erectis. Ubi verò ſui tumultus, nullam poſthac apud homines eſſe rationem, καὶ οὐδένα λόγον, animadvertit Diabolus, patefacta nequitia, novæ impoſturæ novo excogitato dolo aliud aggreditur, cæpitque in membris ſuis, hoc eſt, hominibus impiis tumultuari & inſanire, variamque & multiplicem, cum doctrinam, tum fidem comminiſci. Hic ſupervacaneum Chriſtianis baptiſmum eſſe affirmat. Ille Ευχαριστίας ſacramentum pernegat. Eſt qui alium mundum inter hunc & diei ſupremi adventum confinxit & excogitavit. Nonnulli docent, Christum non fuiſſe Deum. Nec deſunt qui fidei juſtificationem adimunt, operibus noſtris adſcribentes. Partim hoc dicunt, partim verò aliud. Nec ullus eſt Morychus adeò ſtupidus οὐ οὕτως τε καὶ ἀπαίδευτος, qui non, quicquid probè adpotus ſomniavit, non protinus à Spiritu ſancto ſibi ſuggeſtum eſſe contendit, & mox Propheta eſſe laborat.

Novorum ſpirituum novæ impoſturæ.

Exempli gratia unus hic mihi producendus eſt. Hi enim Spiritus multum mihi faceſſunt negotii. Nullus eſt qui non velit Luthero eſſe doctior. Et nemo eſt, qui non de me proſtrato victoriæ palmam auferre cupiat. Et ô utinam eſſent, quod eſſe contendunt, & ego nihil eſſem. Inter cætera ſic dicebat ad me quidam, „ ſe miſ„ ſum eſſe à Deo cœli & terræ conditore ad me, mag„ nificis & ſesquipedalibus verbis utens, quanquam ſatis „ quoque ruſticis. Breviter, hoc ſe à Deo accepiſſe in „ mandatis, ut illi libros Moſaicos legerem. „ Dum ego ex eo quærebam ejus mandati ſignum, reſpondet, hoc ſcriptum eſſe in Evangelio Johannis. Hîc ego primo ſtatim geſtu perſpectam hominis ſtultitiam faſtidiebam, jubens eum alio redire tempore, hoc enim temporis punctum non ferre, ut libri Moſaici legantur. Ita mi Domine, inquit, cœleſtis Pater qui ſuum pro nobis

Cœleſtium ſpirituum jactantia.

nobis effudit ſanguinem, dirigat nos per viam rectam ad filium ſuum Jesum. Ecce Prophetarum circumforaneorum veſaniam. Nam niſi me fallit animus, hîc clarè perſpicis, quales ii ſunt ſpiritus, ita ſuperbè ſe venditantes & jactantes, neque tamen Christum nec Deum ſatis intelligentes, ſed furioſorum in morem loquentes. Ejus ordinis homines miſeros & væcordes per annum non paucos audire cogor, alia enim ratione Diabolus me divexare neſcit.

Hoc itaque dico. Huc usque orbem terrarum Spirituum tumultuantium καὶ Ἀσωματικῶν pro animabus hominum ſe venditantium fuiſſe refertiſſimum. Hoc verò ætatis mundum eſſe Spirituum Σωματικῶν tumultuantium, & pro meris angelis cœleſtibus ſeſe venditantium, pleniſſimum. Quamobrem Chriſtianum confidentem eſſe oportet, nec conſternari animo, emergentibus indies ſic diverſis ſectis & hæreſibus, nec aliter animatum cogitare, quàm quod in diverſis locis, ut hactenus, ſpirituum tumultuantium excitarentur turbæ. Non poteſt non tumultuari Diabolus, quo certum habeant homines eum adhuc eſſe in vivis & regnare. Mundus verò ſui tumultus ſcena eſt. Tumultuantis Tragœdiæ hiſtriones ſunt Prophetæ furioſi. Si parum ſucceſſerit tumultus in angelis extra corpus à ſe excitatus, ſuccedat ille in veſanis & diſtortis inſanientium Prophetarum capitibus & cerebris expergefactus. Vult eſſe tumultus S. Paulus: ait enim, *Oportet hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fiant.* Sub regno Papiſtico omnia erant tranquilla ab hujusmodi ſectis & hæreſibus, ſiquidem fortis & armatus compoſita pace cuſtodiebat atrium ſuum. Porrò, ubi jam fortior venit, & ſuperatum imbeciliorem exegit atrio, juxta doctrinam Evangelicam, furere cœpit & tumultuari, invitus emigrans.

Diaboli furor in diverſis ſpiritibus.

Ita quoque, amici chariſſimi, ſubortus etiam inter vos Spiritus corporeus & tumultuans, qui vos perturbare, atque

Spiritus tumultuans apud

Digitized by Google

atque à vera cognitione in ſuam tenebricoſam & fallibilem opinionem perducere ſtatuit. Proinde moniti vobis proſpicite. Porrò, quo melius ejus obſervare & cavere queatis offutias & perfidiam, nonnullos articulos ab ipſo perperam aſſertos ſubjiciam.

Antverpianos.

Erronei articuli aſſerti ab iſto ſpiritu.

1. Omnem hominem habere ſpiritum ſanctum.

2. Spiritum ſanctum nihil aliud eſſe quam noſtram rationem & intelligentiam.

3. Omnem hominem credere.

4. Non eſſe inferos aut condemnationem, ſed ſolum corpus damnari.

5. Omnem animam vitam æternam poſſeſſuram.

6. Ductu naturæ doceri nos illud proximo facere, quod ab illo nobis fieri velimus. Et hanc voluntatem eſſe fidem.

7. Adverſus legem non peccari concupiſcentiis, quatenus concupiſcentiis voluntate non conſenſerimus.

8. Spiritum ſanctum non habentem, nec peccatum habere, eò quod ratione careat, quam Spiritum ſanctum vocat.

Omnes ii articuli, excepto ſeptimo, magna temeritate ſunt aſſerti, nec digni confutatione aut reſponſione. Et non malè feceritis, ſi hunc ſpiritum juxta doctrinam ſuam contempſeritis. Neque enim diſſimilis eſt etiam aliis nonnullis ſurſum ac deorſum incerta ſede vagantibus, nihil penſi habentibus quid doceant aut aſſerant, ſed gaudent famigerabiles per ora virum volitare, & eſſe mundo fabula, ut laudentur, & celebrentur paſſim ab omnibus. Sed & Diabolus ipſe harum ſectarum author nihil aliud quærit perinde, quàm quod excitatis hominibus ſeditioſis Vos impeditos à vera doctrina abducat, aut non permittat horum furiis obſtantibus eandem vos exercere. Veluti aliis ſpectris homines frequenter deceptos tota via aberrare fecit. Non ſecus quoque hîc ſpiritus ſuis vobiſcum agit articulis. Quamobrem cautè agentes, date operam, ut omnia nova &

Intentio & ſtudium horum ſpirituum.

inſolita, animarum ſaluti parum conducentia miſſa faciatis. His enim ſpectris homines otio deditos illaqueare ſtatuit.

Colloquium Lutheri cum iſto ſpiritu Antverpiano.

Quanquam veſter Spiritus dum apud me erat, omnes hos pernegabat articulos, tametſi de aliis convincebatur teſtimonio. Sed & inter loquendum ſuomet judicio ſe prodebat ſorex, & aliquot confitebatur, ſic ut pro vero teſtari poſſim, me Spiritum inconſtantiorem, mendaciorem, impudentiorem & petulantiorem vidiſſe & audiviſſe nunquam: Ut qui eodem tempore & uno ore idem dicat & perneget, & aliud ſtans aliud ſedens comminiſcatur. Præterea ita ambitioſum & nominis avidum, ut haud ſciam an uſpiam miſerius gloriæ mancipium inveniri poſſit, præter gloriam & nominis celebritatem nihil ambiens, quodque dignus ſit habitus noſtro colloquio, cuique voluptati ſit ſuum quoque fimum fœtere, qui mos multorum nunc eſt nec diſſimilium. Potiſſimum verò hîc acriter depugnabat, Dei Præceptum eſſe bonum, & Deum peccata habere nolle. Quæ res nunquam mihi venerat in dubium, nec ſatis erat, tametſi nos quoque id ipſum afſirmaremus. Huc verò adduci non poterat, quod Deus, quanquam peccatum deteſtaretur, & huic inhibendo præceptum dediſſet, peccatum tamen nihilominus fieri permitteret. Eam permiſſionem citra voluntatem Dei non poſſe fieri. Quis enim adigit eum ut permittat fieri peccatum? quin etiam qui poſſit permittere peccatum, ſi nolit permittere aut conſentire? Hîc vertice cœlum perrumpere tentabat furioſus Propheta, volens indagare, undenam Deus peccatum non volens, fieri tamen, conſentiret aut permitteret, putabatque Majeſtatis divinæ abyſſum ſe haud dubiè exhaurire poſſe, quanam ratione hæ duæ ex diametro repugnantes in Deo voluntates conſtare poſſent. Hîc neminem audire volens, pertinaciter contendebat, alteram tantum voluntatem in Deo eſſe. Quid verò ſua pertinacia mon-

Curioſi ſpiritus pugna quod Deus non permittat fieri peccatum.

monſtri aluerit, ſatis indicio ſunt articuli ſuperius poſiti.

Nec dubium eſt, quin me falſò apud vos delaturus ſit, ac ſi dixiſſem, DEUM velle habere peccata. Cujus criminationi ſic reſponſum volo, mihi injuriam fieri, atque eundem, ut aliàs portentum ex mendaciis & ſycophantia conſutum, & hîc impudenter mentiri. Ita dico, DEUM datis in hoc præceptis peccata inhibuiſſe, & hanc Voluntatem ſatis liquere, & nobis cognitu neceſſariam eſſe. Quid verò fiat, ut homines peccare permittat, ut peccatis perpetrandis conſentiant, nos ſcire non voluit, alioqui palàm feciſſet, ſi adeò ejus conſilii nos voluiſſet eſſe conſcios. Atqui & ipſe Paulus hæc ſcire noluit, ſcribens Rom. 9. O homo tu quis es, qui ex adverſo reſpondebis DEO?

Reſponſio Lutheri ad calumniam quandam.

Quamobrem oratos vos volo fratres, ut averſemini Spiritum hac ſublimi quæſtione *de occulta DEI voluntate* vos moleſtantem & impugnantem dicentes, putasne parum eſſe quod DEUS *manifeſtæ voluntatis* ſuæ in præceptis expreſſæ nos voluerit eſſe conſcios? Quid itaque tu nos infatuas eò nos inducendo, quod ſcire nefas adeoque interdictum eſt, nec poſſibile cognitu, & in quo tu veſane nobiſcum ex æquo cæcutis & hallucinaris? Quî hæc fiant, DEO committenda putamus, ſufficit nobis, DEUM peccata deteſtari, quî verò peccatis conſentiat, miſſum faciendum eſt. Servus heri ſui *arcana* curioſè explorare, multo minus noſſe debet, ſed quid *præcipiat* herus, effectum reddere. Multo minus fas eſt miſeram creaturam ſui Creatoris divinæ nimirum Majeſtatis perveſtigare myſteria.

Videtur quæſtio de occulta Dei voluntate.

Videtis nunc, optimi amici, qui Diaboli ſint conatus, quæ conſilia, quæ rerum novandarum ſtudia, quibus unum hoc molitur, ut non neceſſariis & inutilibus cognituque impoſſibilibus articulis hominum levium animos occupet atque detineat, à vera via alienos. Proinde videte, ut id, quod ſcitu eſt utile, & vobis

Diſcantur neceſſaria & à Deo præcepta.

bis neceſſarium, atque à Deo præceptum, amplectamini, poſthabitis nugis futilibus non ædificantibus, & nihil perinde atque contentiones producentibus, juxta ſapientis viri conſilium. Quod ſupra ingenii tui captum eſt, ne perquiras, ſed mane in iis quæ à Deo tibi præcepta ſunt. Tota vita opus eſt Christo rectè perdiſcendo, & ejus præceptis cognoſcendis, etiam nullis aliis rebus intentis. Quibus probè jam cognitis ad ſcrutanda myſteria animum deinceps applicabimus, quæ diabolicus hîc Spiritus nequicquam movet, aucupandæ gloriolæ gratia. Regreſſi igitur in viam, diſcite quid Paulus Romanos docuit, cujus prologum ejus Epiſtolæ à me præfixum inſpicientibus perſpicuum fiet, qui ſit ordo ſacras literas perdiſcendi, & quem locum ſcrutanda myſteria obtineant. Vos ineptè garrulos & futiliter loquaces devitate. Gratia Christi ſit vobiſcum. Orate vos quoque pro me fratres. Amen.

Eccleſiaſtici 3. cap.

Num. V.

Sententia Degradationis (a) qua *Jo. Caſtellanus*, Martyr,

Solenni formula à Gradu & Ordine *Sacerdotali* eſt remotus, Anno. 1524.

Antequam Magiſtratui ſeculari comburendus traderetur.

La forme de la ſentence, & la procedure de la degradation extraite du procez dudit Jean Caſtellan.

Note le ſtil & maniere de faire des ſentences.

VEU le procez inquiſitional fait & formé contre toy Jean Caſtellan, preſtre & religieux des freres hermites de ſainct Auguſtin. Veuë preallablement ta confeſſion, laquelle de ta pure volonté as confeſſee, en

(a) Hanc ſententiam ex *Martyrologio Magno* fol. 87. b. & 88. hic propter rei memoriam, damus legendam.

en ſouſtenant une fauſſe doctrine & erronee, &c. Veuës avec ces choſes les admonitions & charitables exhortations à toy faites de par nous en la cité de Mets, leſquelles à la ſemblance du ſerpent Aſpid tu as refuſé ouir de tes aureilles ſourdement cloſes & fermees. Veuës auſſi tes reſponſes reiterees, faites aux interrogatoires avec ton ſerment: eſquelles par art diabolique tu n'as ſeulement teu & caché verité, mais auſſi à l'exemple de Cain, tu as denié confeſſer tes pechez. Veus en la fin les teſmoings examinez contre toy, les perſonnes & depoſitions diligemment conſiderees, meſmement toutes autres choſes dignes d'eſtre veuës par droict: venerable perſonne maiſtre Nicole Savin docteur en Theologie & Inquiſiteur de la foy, nous aſſiſtant à faire ton procez, eſtant communiqué à mout d'hommes lettrez, maiſtres & Docteurs treſexcellens tant en droit divin qu'humain, qui ont ſouſcrit & ſouſſigné audit procez: il nous eſt euidemment apparu & appert, que toy Jean Caſtellan, pluſieurs fois & en divers lieux manifeſtement & publiquement as divulgué, dogmatizé & preſché maintes propoſitions erronees, fauſſes, & totalement pleines de l'hereſie Lutherienne, derogatoires & contraires à la foy catholique, à la verité Evangelique & au ſainct ſiege Apoſtolique: & ainſi malheureuſement ayant apoſtaté en regardant derriere, tu as eſté trouuê menteur à Dieu tout-puiſſant. Et comme ainſi ſoit que les reigles ſacrees du Droit Canon ordonnent que ceux qui par les dards piquans de leur langue enuenimee pervertiſſent les Eſcritures divines, & taſchent à leur pouvoir d'infecter & corrompre les ames des fideles, ſoyent corrigez de vengeances cruelles, afin que les autres ayent crainte de penſer telles choſes, & tous en general prennent exemple de ſeverité & bonté: Pour ces cauſes & autres reſultantes dudit procez: des authoritez Apoſtolique & dudit reverend ſeigneur Cardinal, par ceſte noſtre ſentence

Voire, qui les veut croire.

tence diffinitive, laquelle, ſeans au tribunal, nous prononçons par eſcrit, ayans Dieu ſeul devant nos yeux, conſiderans ſainement, que de telle meſure que nous avons meſuré les autres, on nous meſurera: prononçons & declarons diffinitivement, toy Jean Caſtellan eſtant ici devant nous en preſence à cauſe de tes merites, ou (qui pis eſt) demerites, avoir eſté & eſtre excommunié de la plus grande excommunication, avec ce coulpable de leſe majeſté divine, adverſaire de la foy catholique & verité Evangelique, heretique manifeſte, ſectateur de Martin Luther, homme ſuſcitateur d'hereſies vieilles & deſia condamnees: & pource devoir eſtre depoſé & privé de tout honneur ſacerdotal, de toutes tes ordres, auſſi de ta tonſure & habit de religion: meſmement de ton benefice Eccleſiaſtique (ſi aucun en as) & de tout privilege auſſi clerical, comme dés maintenant te depoſons & te privons, comme membre pourry, de la communion des fideles: & ainſi privé & ſeparé, te jugeons devoir eſtre actuellement degradé. Ce parfait, te delaiſſons à la cour ſeculiere, commettans ceſte meſme degradation & actuelle execution de noſtre ſentence à ce reverend Seigneur & Pontife icy preſent, par les authoritez & commandemens ſuſdits.

Les ſuppoſts de l'Antichriſt ne ſavent rien que maudire. Mais J. C. benit ſes ſerviteurs.

Degradation de Caſtellan.

La ſentence ainſi prononcee, & le ſermon de leur foy catholique parachevé, le ſuſdit eveſque de Nicopole, ſuffragant de Mets, ſéant pontificalement au tribunal avec le Clergé, les nobles & le peuple: proceda à la degradation du ſuſdit Jean Caſtellan: lequel eſtant preſt à eſtre degradê, par les officiers du ſuſdit Eveſque fut ſacerdotalement reveſtu, & puis amené de la chapelle par les preſtres à ce deputez, avec ornemens ſacerdotaux. Les officiers luy donnerent entre les mains le calice, le vin & l'eau, la platine & l'hoſtie. Toutes leſquelles choſes ledit Eveſque degradateur luy oſta des mains, diſant, Nous t'oſtons ou com-

Preſtre.

commandons eſtre oſtee de toy la puiſſance d'offrir ſacrifice à Dieu, & de celebrer Meſſe tant pour les vifs que pour les morts. Outre plus, ledit Eveſque luy raſa les doigts avec une piece de verre, diſant, Par ceſte raſure nous t'oſtons la puiſſance de ſacrifier, de conſacrer & benir, laquelle tu as receuë à l'onction des mains: puis luy oſta la chaſuble par derriere avec le chaperon, diſant, Nous te deſpovillons à bon droit de la robe ſacerdotale laquelle ſignifie charité: car pour certain tu t'es deveſtu d'icelle & de toute innocence. En luy oſtant l'eſtole, dit, Tu as vilainement jetté & mis arriere de toy le ſigne de noſtre Seigneur, lequel eſt repreſenté par ceſte eſtole: à raiſon dequoy nous te l'oſtons, & te rendons inhabile d'exercer office ſacerdotal & toute choſe appartenante à preſtriſe.

Diacre.

La degradation de l'ordre ſacerdotal faite, on proceda à l'ordre de Diaconat. Les officiers luy donnerent le liure des Evangiles, & ledit Eveſque prononça, Nous t'oſtons la puiſſance de lire les Evangiles en l'egliſe de Dieu: car cela ne compete ſinon aux dignes. Puis il luy oſta la dalmatique, qui eſt le veſtement du Diacre, en diſant, Nous te privons de l'ordre Levitique: car quant à ce, tu n'as accomply ton miniſtere & office. Apres ledit Eveſque luy oſta l'eſtole, diſant, Nous t'oſtons juſtement l'eſtole blanche, laquelle tu avois priſe immaculee, & laquelle tu devois porter juſques en preſence du Seigneur. Et afin que le peuple dedié au nom de noſtre Seigneur Jeſus Chriſt y puiſſe cy apres prendre exemple, te defendons d'exercer plus l'office de Diaconat.

Souſdiacre.

Apres ils procederent à la degradation de l'ordre du Subdiaconat, luy ayans donné entre les mains le liure des Epiſtres, lequel l'Eveſque retira, diſant, Nous t'oſtons la puiſſance de lire l'Epiſtre en l'egliſe de Dieu: car de ce miniſtere tu t'es rendu indigne. En luy oſtant la tunique, dit, Nous te deveſtons de la tu-

la tunique Subdiaconale: car la crainte de Dieu, chaſte & permanente eternellement, n'a edifié ton cœur ne conſtruit ton corps. Outreplus ledit Eveſque luy dit, Oſte le manipule: car par le fruict des bonnes œuvres, leſquelles le manipule repreſente & ſignifie, tu n'as rejetté les aſſauts & embuſches de l'ennemy ſpirituel.

Apres ces choſes, l'un des officiers luy mit entre les mains les chopinettes, avec le vin & l'eau, l'eſguiere, le baſſin & la touaille, auſſi le calice vuide avec la platine. Toutes leſquelles choſes l'Archediacre receut des mains dudit Caſtellan, reſervè le calice avec la platine, que l'Eveſque luy oſta, diſant, Nous t'oſtons la puiſſance d'entrer au reveſtiaire, de toucher les corporaux & vaiſſeaux: meſme tous autres veſtemens ſacrez, & tous myſteres & offices du Subdiaconat.

Puis apres on le deſpouilla de la ceinture, aube & amict: & procederent à la degradation des moindres ordres. Pour ce faire l'un des officiers mit és mains d'iceluy une chopinette vuide: laquelle luy oſta l'Eveſque, diſant, Ord & ſale, d'oreſenavant tu n'adminiſtreras ni vin ni eau au ſacrement de l'autel. Outre, il luy oſta le chandelier & le cierge eſteït, diſant en cette maniere, Laiſſe la lumiere viſible: car par tes mœurs depravees tu as eſté nonchalant de donner au peuple la lumiere ſpirituelle. Oſte dõc du tout l'office d'Acolite.

Acolite.

Exorciſte. En apres l'Eveſque vint à la degradation de l'ordre d'Exorciſte. Et ainſi le miniſtre deputé luy bailla le livre des Exorciſmes: qui luy fut oſté par l'Eveſque, diſant, Nous te privons de la puiſſance de mettre la main ſur les Energumene poſſedez des mauvais eſprits, & de jetter diables des corps poſſedez par iceux: te defendans l'office d'Exorciſte.

Lecteur. On vint à l'execution de l'ordre de Lectorat. Et pour

pour ce faire l'Eveſque print des mains dudit Caſtellan le livre, diſant, Ne li plus en l'egliſe de Dieu, & ne chante plus: auſſi doreſenavant ne beni les pains ni les fruicts nouveaux: car tu n'as accompli ton office fidelement & devotement.

Pour depoſition de l'office de portier, on lui donna les clefs du temple, leſquelles l'Eveſque print de ſes mains, diſant, Pourautant que tu as mal fermé les huis de ton cœur aux ennemis, nous t'oſtons l'office de Portier, afin que tu ne ſonnes plus la cloche, & que tu n'ouvres plus le temple ne le reveſtiaire: auſſi tu ne donneras à l'aduenir le livre à celuy qui veut preſcher. Portier.

Cela dit, l'Eveſque proceda à la degradation de la premiere tonſure: & dit en luy oſtant le ſurplis; De l'authorité de Dieu tout-puiſſant, du Pere & du Fils & du S. Eſprit, & de la noſtre, nous t'oſtons l'habit clerical: avec ce te denuons & deveſtons de l'ornement de religion: & te depoſons, degradons, ſpolions & deſpovillons de tout ordre, benefice & privilege clerical: & comme indigne de la profeſſion des Clercs, te remettons en ſervitude & ignominie de l'habit & eſtat ſeculier. Premiere tonſure.

Lors on prit des ciſeaux pour le tondre: & en ceſte maniere on luy dit, Nous te jettons hors de l'heritage du Seigneur, auquel tu eſtois appelé: & ſi oſtons de ton chef la couronne, qui eſt le ſigne royal de Preſtriſe. l'Eveſque adiouſta ces mots, Ce que tu as chanté de bouche, tu n'as creu de cœur, ni accompli par œvure: pource nous t'oſtons l'office de chanter en l'egliſe de Dieu. Chanterie.

La degradation parfaite, le Procureur fiſcal de la cour & cité de *Mets*, demanda au notaire de ceſte cauſe, un inſtrument ou pluſieurs eſtre faits de la dite degradation. Alors les miniſtres dudit Evesque deſpovillerent ledit *Caſtellan* de la robe & habit clerical, & le

 veſti-

Digitized by Google

veſtirent d'un habit ſeculier. Et d'autant que celui qui eſt degradé, doit eſtre liuré à la cour ſeculiere, ſelon les conſtitutions du Pape Innocent troiſieme: l'Eveſque degradateur ne proceda plus avant, mais dit en ceſte maniere, Nous prononçons que la cour ſeculiere te reçoyve en ſa charge, ainſi degradé & deveſtu de tout ordre & privilege clerical. Cela fait, ledit Eveſque interceda pour lui, ſelon leur maniere de faire, au juge ſeculier, diſant, Seigneur Juge, nous vous prions ſi affectueuſement que pouvons, tant pour l'amour de Dieu qu'en contemplation de pitié & miſericorde, & pour l'egard de nos prieres, que vous ne faciez à celui miſerable homme choſe dommageable, tendante à mort ou mutilation de ſon corps.

O impoſture & hypocriſie execrable.

Ces choſes faites, la juſtice ſeculiere de ladite ville de *Vic*, peu apres confermant la ſusdite ſentence, condamna *Jean Caſtellan* à eſtre bruſlé vif: ce qu'il endura d'une telle conſtance, que non ſeulement grand nombre d'ignorans fut attiré à la cognoiſſance de la verité: mais auſſi pluſieurs ayans ja quelque ſentiment d'icelle, furent grandement confermez par une ſi precieuſe mort.

Num. VI.

Joh. UTENHOVII & Hier. ZANCHII Literæ, de rebus Johannis à Laſco Polonicis.

FAtemur equidem, has quas hic afferimus literas ad Hiſtoriam Reformationis Belgicæ præciſè non ſpectare, niſi in quantum tamen Eccleſiæ noſtræ quamplurimæ Emdanam Eccleſiam ſi non Matrem, ſaltem Germanam Sororem agnoſcunt atque venerantur; Uti Johannis à LASCO præclara fuerunt in omnem Eccleſiam Evangelico-Reformatam merita, in ipſo Opere breviter à nobis expoſita:

Prior

Prior verò Epiſtola *Johannis* UTENHOVII, præclari illius Gandavi, quique fidus in omnibus Johanni à Laſco fuit Achates, Epiſtola ad Joh. Calvinum A. 1557. data, legitur in Calvini Epiſtolis, Operum Tom. VIII. fol. 120.

Poſteriores ipſius Zanchii ad Johannem à Laſco reperiuntur in Hier. ZANCHII Operibus, Tom. VIII. pag. 358. 359. 360. atque exinde à nobis ſunt deſcriptæ, quod in iis adeò multa ad rem Reformatam ejus temporis ſpectantia continentur Memorabilia.

A.

Utenhovius Calvino S. D.

QUum jam ſcribendis ad amicos paſſim literis operam darem, Calvine mihi obſervandiſſime, nolui committere quin te nunc certiorem facerem de ſucceſſu rerum magnifici Domini *Joannis à Laſco* in *Polonia*. Cui ſane non omnino infeliciter ceſſit hactenus (gratia Deo Optimo Maximo) tametſi non ſine incredibili reluctatione Satanæ, qui ſibi ſuoque regno ab eo (quæ ejus admiranda hic multis nominibus eſt auctoritas) non parum metuit. Ac proinde omnes conatus, omniaque ſtudia, per ſuos ſtipendiarios hactenus congeſſit ut eum perderet, aut ſaltem Regno pelleret. Quum enim ante duos, plus minus, menſes, Epiſcopi noſtri (qui omnes apud Regem Warſſoviæ in Regni comitiis erant) ſubolfeciſſent D. *Joannem à Laſco* huc adveniſſe, mox convenerunt apud Archiepiſcopum *Gnesnenſem*, una cum *Lipomano* Veronenſi Epiſcopo legato hic Pontificio, ſemotis arbitris (ut vocant) ſecularibus. Ubi totum diem conſultarunt inter ſe, quid hic facto opus eſſet, ut Dominum *à Laſco* omnium commodiſſime Regno ejicerent: è re enim eorum hoc eſſe. Nam ipſum, ſi maneat, eorum carnificem fore (quod ipſum dixiſſe Cracovienſem Epiſcopum, affirmavit Nicodemus quidam) ac proinde tempeſtivo opus fore remedio. Poſtridie vero Regem adeunt, primo *Lipomanus*: deinde etiam reliqui Epiſcopi turmatim omnes. Se compertum habere *Joannem à Laſ-*

co adveniſſe, velleque Regem adire, ut cum ipſo colloquatur. Quare ſupplicare ſe, ne eum ad colloquium admittat, eo quod maximus eſſet hæreticus (qui nusquam gentium ferretur, ideoque nunc in patriam reverſum eſſe) ac talis hic olim pronunciatus eſſet. Quibus reſpondit Rex, qui adhuc eſt puſillanimior, „ Verum quidem eſt, ipſum olim à vobis in veſtris ſynodis hære„ticum fuiſſe pronunciatum: ſed non item à Regio, Regnique „ Senatu. Joannemque à Laſco ac ſuos aſſeverare & probare velle „ ſe non hæreticos, ſed catholicos eſſe. Non video itaque qua ra„ tione hic vobis condeſcendam. „ Tum vero ajebant Epiſcopi, Regem hoc omnino facere debere, ſi modo vellet recte conſulere tranquillitati Regni. Non enim dubium eſſe quin multæ turbæ hic obortituræ eſſent, ſi hic ferretur *Joannes à Laſco*. Rex vero (dum illi nullum finem neque modum hic facerent) juſſit ut ſilerent. Iniquam enim & contra jus Regni eorum eſſe poſtulationem. Quum vero illi jam viderent ſe primo illo ariete nihil effeciſſe, mille mendacia ab eo die impudentiſſime excogitarunt, quibus Dominum *à Laſco* paſſim & præſertim apud Regem ipſum gravarunt. Inter cætera aſſeuerantes ipſum D. *à Laſco* veniſſe in Poloniam, ut arma ſumeret contra Regem, utque impleret hic omnia turbis & ſeditionibus: eum obequitare Epiſcopatum *Cracovienſem* centum aut ducentis equitibus, paſſimque jam ſub ipſum ejus adventum demoliri in templis omnia pro ſuo arbitrio, & id genus alia multa: quæ omnia adeo conſtanter referebant, firmiterque aſſeverabant, ut Rex cœperit aliquandiu ſiniſterius quippiam ſuſpicari de Domino *à Laſco*, eique infenſior eſſe, donec ipſe cum Procere quodam, affine Domini à Laſco de hoc ipſo expoſtulaſſet. Ille enim dixit Regi, ea omnia nihil eſſe quam meras calumnias, multo impudentiſſime excogitatas & confictas ab ipſius adverſariis. Hocque Regem ſibi perſuadere debere: ſeſe in veritatis ſtabilimentum hic fidem ac etiamnum vitam ſuam pignoris loco interponere velle. Ad cujus demum verba Regius animus cœpit miteſcere. Aitque illi Rex, Tu ſcis ejusmodi turbas ac motus magnorum regnorum excidii occaſionem plerumque fuiſſe. Quare dic D. *à Laſco* ut ipſi inter vos (qui ſanguine & affinitate juncti eſtis) Religionis nego-

tium

tium agatis, videbis & ipſe, brevi me majorem Dei quam hominum rationem habiturum eſſe. Quod ut det Deus Optimus Maximus ad incrementum regni ſui, etiam atque etiam obnixeque oramus. Porro Comitia illa nuper *Warſſoviæ* habita non omnino adhuc ex animi noſtri ſucceſſerunt ſententia: adeo furioſe ſeſe opponit Satan propagationi regni Chriſti Domini. Illa autem propter bellum iſtud *Livonicum*, ad quod ſe nunc accingit Rex, veluti abrupta fuerunt, ut tractatio de Religione ac Reformatione Eccleſiarum rejecta fuerit in proxima Comitia, quibus nondum dictus eſt dies. Interim Nobilitas tota ſumma utitur libertate, in quos nulla cadit Epiſcoporum inquiſitio: qui etiam ſibi ac ſuis Evangelicos concionatores alere poſſunt. Et ſperandum eſt tandem, nos hic aliquando feliciores progreſſus habituros eſſe, niſi nos noſtra ingratitudine iram Dei in nos provocemus. *Turca* non ita pridem habuit ſuum Legatum apud *Joannem* II. Regem Ungariæ, dum comitiis illis regni celebrandis impediretur, miſitque ei vexillum quoddam Turcicum, ſuo ipſius interſignio inſignitum, jubens ut copias ſuas omnes quas cum ex *Polonis*, tum ex *Ungaris*, colligere poſſit, ſub eo vexillo *Viennam* verſus, proximo vere educeret adverſus *Ferdinandum*. Quid vero Joannes reſponderit, aut facturus ſit, adhuc ignoramus. Sed veremur ne Turcæ addictior ſiet quam par ſit, ſicuti ipſe nuper non obſcure declaravit, ad juſſum Turcæ mittendo ei quendam inſignem Capitaneum (quem detinebat) qui à Ferdinandi partibus fideliter ſemper ſteterat. Deus interim miſereatur noſtri ac *Viennæ*, quæ hactenus firmum adverſus Turcarum furorem & potentiam Chriſtianis fuit propugnaculum. Vale mi Domine Calvine, mihi perpetuo colendiſſime in Chriſto Domino, cui ego te tuumque miniſterium commendo ex animo. Salutat te peramanter Dominus *à Laſco*, cui per otium non licuit nunc ſcribere. Saluta mihi D. à Sancto Andrea, Raymundum, D. Jo. Budæum, ac reliquos fratres in Domino. Cracoviæ, 19. Febr. M. D. LVII.

Tuus ut ſuus multoque addictiſſimus Joannes Utenhovius.

Ita nunc obruor curis ac negotiis, mi Calvine, ut nihil poſſim ſcribere. Hinc hoſtes, hinc falſi fratres nos adoriuntur, ut non ſit quies ulla. Sed & pios multos habemus, ſit Deo gratia, qui nobis ſunt & adjumento & conſolationi. *Utenhovius* noſter novit omnia. Itaque quæ is ſcripſit, à me ſcripta eſſe cogitabis. Vale. Salvere officioſiſſime jubeo fratres in Domino omnes.

Joannes à Laſco manu propria.

B.

H. Zanchii ad D. Johannem à Laſco.
S.

NON ſine magna animi lætitia & voluptate, vir clariſſime, intellexi ex literis noſtri *Lismanini*, poſt tuum in patriam reditum, Evangelium Chriſti non parum in iſto ampliſſimo Regno, fuiſſe promotum, quippe qui & Sereniſſimo Regi, & omnibus Regni Principibus (ut æquum eſt) ita gratus ſis, ut omnes te non ſolùm ut ejusdem nationis hominem ament, & ut virum gravem, doctum & nobilem obſervent: ſed etiam uti Servum Chriſti, & ardenti pietatis promovendæ ſtudio æſtuantem, admirentur, ſuſpiciant, & verba de Chriſto facientem clementiſſimè attenteque auribus audiant. Ex iis non potuimus non concipere optimam ſpem, fore, ut quemadmodum nuper fecit & *Anglia* & *Scotia*, ſic etiam tota *Polonia*, toti tandem Antichriſti Regno in perpetuum renunciet, & ad verum legitimumque Regem Chriſtum redeat, ei reconcilietur, eum oſculetur, ejus legibus & ſceptro ſe ſubdat, ei ex animo ſerviat, denique totam tum religionem, tum vitam, ad illius voluntatem, quæ in Evangelio eſt patefacta, componat. Perge venerande ſenex, & pater optime, ut cœpiſti. Servavit te huc usque Deus, ut ſicut *Lutherus* ſuæ Germaniæ, *Zwinglius* ſuæ Helvetiæ, *Calvinus* ſuæ Galliæ, ita *tu* tuæ Poloniæ ſis Apoſtolus. Suſtentet igitur te Dominus Jeſus etiam poſthac in multos annos, donec tuum

tuum perficias Apoſtolatum, & univerſum iſtum populum Chriſto Regi tandem aliquando ſubjicias.

De *Gallia* multa nobis initio (id eſt, poſt Regis mortem) ſpes facta fuerat, & quidem hæc à viris gravibus Genevâ ad nos ſcripta fuerunt: „ Reginam (viduam) admonitam ſui officii, multa pol„ licitam fuiſſe: Navarrum, omnia promiſiſſe: permultos qui ig„ ni adiudicati fuerant ab Henrico, mox eo mortuo, liberatos „ fuiſſe: per Regium Præconem Lugduni proclamatum fuiſſe, „ *ne quispiam de Lutheranis, vel bene, vel male, loqueretur:* Regi„ nam in publico quidem & in foro diſſimulare veram religionem: „ ſed in ſecreto, & intra parietes, omnibus fidelibus bonam ſpem „ facere, & ut Deum rogent, quò res ex ſententia ſuccedant, ju„ bere, &c.„ At verò heri veſperi rediit quidam Gallus Lutetiâ, eò à noſtris miſſus, ut quomodo ſe res haberet, fideliter referret. Is retulit, *Guiſianos* rerum omnium in Regno potiri. Ii verò quàm atroces ſint hoſtes Evangelii, nemo non novit. Ob iſtorum potentiam, nec Reginam, nec Navarrum aliquid contra Papam audere. Magnum Conneſtablium, inter quem & Guiſianos maximæ ſunt inimicitiæ, & ſe & omnia ſua obtuliſſe Navarro, ſi velit tyrannide horum Guiſianorum Regnum liberare, ſed *Navarrum* nimis eſſe timidum, & qui paulò antè paratus eſſe videbatur, nihil non propter Evangelium facere, & pati, modò ſpe regni gubernandi allectum (ad ipſum enim pertinet Regni gubernatio, dum puer Rex, ad maturam ætatem perveniat) Papiſtica templa adire, defuncto Regi juſta feciſſe, Miſſas audire, & in ſumma, omnem ſpem, quam nobis fecerant tum *Regina*, tum *Vandomius*, prorſus ablatam nobis eſſe videmus. Guiſiani enim, qui omnium infenſiſſimi ſunt veræ religioni, & animum novi Regis occuparunt, & rerum omnium in Gallia potiuntur. Illud tantum ſupereſt boni, quòd propè infinitus eſt fidelium, & quidem non vulgarium hominum numerus in Gallia, ita ut ſi velint, *Guiſiani* in pios, ſicut Henricus fecit, ſævire, metuendum ſit ab aliqua horribili ſeditione in toto Regno, idque recenti *Scotorum* exemplo. Rogandus igitur eſt Deus ut & omnes ſeditiones, per quas male poſſit audire Chriſtiana religio, impediat, & tamen ſuæ Eccleſiæ ſuccurrat, ſuumque Evangelium in eo Regno ubique promoveat. Dux

Dux *Sabaudiæ* repetiit à *Bernenſibus* ea oppida, quæ ad ſuum Ducatum pertinent. Metuimus *Genevæ* bellum. Fertur hîc, Imperatorem *Conſtantiæ*, quæ, ut noſti, non procul diſtat à Tiguro, hiematurum. Decreti fuerunt in Comitiis Auguſtanis duo ad Regem Galliæ legati, Wirtenbergenſis & Bavarus, qui præter alia, repetant nomine Imperii, *Metas*, & quædam alia oppida. Sed nondum ſuam egerunt legationem, neque audio, quòd parent profectionem. Omnia lentè.

In *Italia* maxima perſecutio, nec minor in *Hiſpania*. Argumento eſt, multos ibi eſſe fideles, qui audent Chriſtum confiteri. *Calvinus* graviſſimè ægrotavit, ita ut ferè de ejus valetudine deſperaſſemus, ſed Dei beneficio convaluit, legit, concionatur, ſcribit, ut antea. Eccleſiæ hîc bene habent, non deſunt tamen moleſtiæ. Iſte modeſtus & doctus juvenis cupit ſe tuæ præſtantiæ à me commendari. Facio igitur officium. Non dubito, quin T. P. ſit illum habitura quàm commendatiſſimum. Vale.

C.

Ejuſdem ad Eundem.

S.

S. Scripſi jam pridem, per Sebaſtianum, ornatiſſime vir, ad tuam præſtantiam, ea quæ tunc mihi ſcribenda videbantur. Poſt illud tempus nihil quidem hîc novi contigit, dignum quod ad T. P. ſcribatur: verùm quæ tandem in *Anglia*, Dei beneficio mutatio ſit facta, non minus tibi, quàm nobis perſpicuum eſſe exiſtimo. *Angli* ferè omnes, qui hîc apud nos, (*Argentoratenſes*) religionis cauſſa, annos circiter quinque plus minùs exularunt, ad patriam redierunt. Non dubito, quin Dominus multorum ex illis operâ uſurus ſit ad regnum ſuum inſtaurandum. Reliquię enim fuerunt ſeminis ſancti, in hunc finem è communi Angliæ incendio ereptæ, & è manibus Jezabelis huc usque ſervatæ: nempe, ut ſicut per reliquias Iſraëlis è Babylone in patriam revocatas, templum reædificatum, & vetus patriáque religio renovata fuit: ſic per hoſce fratres, regnum Chriſti, in Regno Angliæ inſtauretur.

retur. Ardentibus igitur votis rogandus eſt Dominus, ut inde evulſis, atque in mare projectis omnibus Papiſtici regni veſtigiis, Regnum Chriſti cum ſuo Evangelio, altiùs, fortiusque, quàm antea, ſuas figat radices.

Ad d. 15. hujus menſis coronabitur Sancta Regina: mox habebitur (ut vocant) Parlamentum. Fertur, Gallum ipſis etiam Anglis pacem perpetuam obtuliſſe, ſed hac lege, ut nunquam audeant Caletum repetere, omnibusque ſuis in illud juribus renuncient: ſin minus, ſe illis bellum indicere. Hac de cauſſa maturari Reginæ coronationem, & totius Regni Parlamentum. Vides quàm rogandus ſit Deus pro illo regno. Non dubito, quin T. P. jam dudum ſcripſerit ad Reginam, eique conſuluerit, quæ pro illius Regni conſervatione, & Regni Chriſti inſtauratione facienda judicarit: non omittam tamen, quin T. P. rogem, ut idem ſæpenumero ac multiplicatis literis faciat. Scio enim, quanta ſit tua apud Anglos, atque apud ipſam Reginam autoritas. Nunc certè tempus eſt, ut tu tuique ſimiles, veſtris conſiliis adjuvetis tam piam Reginam, conſulatis ſaluti tanti Regni, imò verò toti Eccleſiæ Chriſtianæ, ubique terrarum aflictæ & vexatæ, ſuccurratis. Scimus non parum adjumenti acceſſurum reliquis omnibus per Germaniam, Poloniam, & alias regiones diſperſis Eccleſiis, ſi Regnum Chriſti in Regnum Angliæ feliciter introducatur. Ergo videmus, in cujus rei ſtudium ſit diligenter incumbendum.

Num. VII.

Franciſci DRYANDRI, Hiſpani, Epiſtola ad

Johannem à Laſco, Baronem. A. 1541.

De hujus Epiſtolæ Scriptore pio pariter atque docto, *Franciſco* ENZINAS, dicto DRYANDRO, cum memorabilia quædam in ipſo hoc Opere §. LI. & LII. jam expoſuiſſem,

 com-

committere nequibam, ut hanc Epiſtolam, cujus apud me eſt Autographum, tanquam pietatis ejus locuples & inſigne Documentum, atque ex illa antiquitate ſingulare Κειμήλιον, ad refricandam æquè ac ad perennandam ejus Memoriam, uſibus Tuis, benevole lector, non conſecrarem;

Eſt ea data ad Johannem à Laſco, Nobilem illum Friſiæ Orientalis Reformatorem, de quo itidem in hoc Opere §. XLVI. p. 145. & ſeq. quantum ſatis eſt diximus, atque ſingulare teſtimonium, de Viri hujus Summi tum apud Emdanos verſantis auctoritate, deinceps de Alb. Hardenbergio, quin imò etiam de Philippo Melanchthone atque M. Luthero Reformatoribus eximiis, refert, ut nullus dubitem ejus lectionem & gratam Tibi fore, & multis nominibus acceptam:

Johanni à Laſco, Baroni.

TAm efficaci charitatis vinculo Divinus ille Spiritus ſuorum animos conciliare ſolet, ut remotiſſimos etiam & à nobis quam maximè ſejunctos, atque adeo eos, quos nunquam nec vidimus, nec audivimus, mirando quodam divinæ providentiæ conſilio arctiſſimè conjungat. Id quod ſæpius in aliis cum norim, tum in me ipſo veriſſimum eſſe experior. Usque adeo enim inſignes animi tui dotes, quas penè divinas & agnoſco, & veneror, me in amorem tui inflammarunt, ut ſi hujus pectoris æſtus aut tu propius pernoſſes, aut ego tibi pro dignitate calamo depingere poſſem, non ſolum audaciam iſtam meam boni conſuleres, verum etiam animum plus æquo formidoloſum, & imperitiæ conſcientiâ proſternatum, acrioribus pietatis candorisque tui ſtimulis erigeres, & tam diuturnum ſilentium vehementer increpares. Si quidem affectus iſte non heri, aut nudiustertius mihi inſitus eſt: Sed jam inde à tuo conſpectu alta illum mente repoſitum ſervo, tametſi diſpari menſurâ. Nam cum te primum *Lovanii* viderem, tametſi magni quippiam præſagiebat animus, & divinum neſcio quid mihi coram oculis habere viderer, cum gra-

gravitatem illam vultus pari ſuavitate conjunctam, & totius corporis majeſtatem verè heroicam præſenti animo contemplarer, leviter tamen (quæ mea craſſa divinandi peritia erat) afficiebar: ut qui dignitatem illam animi, & theſauros in penetralibus mentis latentes neque agnoſcerem neque intelligerem. Poſtea verò quam ex ore ALBERTI mei (a) eximiam pietatem, germanam religionem, humaniſſimam deinde morum facilitatem, denique liberalium omnium diſciplinarum admirandam cognitionem: ut interim taceam accuratam linguarum peritiam, & copiam beatiſſimam, quibus omnibus divinitus donatus es præ cæteris mortalibus, intellexi: tantum priſtino acceſſit amoris, ut tunc demum ſeriò amare, antea verò dilexiſſe viderer. Nec amare modo cœpi, ſed certè ſcintillula ignis, quam in præcordiis internis reconditam gerebam, tam altè progreſſu temporis radices egit, atque incrementum dedit, ut totum ferè pectus conflagrare videretur. Porro verò cum totus in hoc eſſem ut rationem aliquam ſeu potius pharmacum præſentaneum invenirem, quo incendium iſtud extinguerem, & deſiderio meo aliqua ſaltem ex parte ſatisfacerem, præter colloquium, aut literarum viciſſitudinem, reperio præſentius nullum. Ad te properare rationes meæ non ſinebant, & quæ Lovanio tunc temporis abeſſe non permitterent, niſi magnam meo nomini invidiam, plus ſatis alioqui invidioſo, conflare voluiſſem. Sæviebat enim impunè rumor percruentus, impiorum quorundam opera ſparſus, quibus, cum non niſi in rebus peſſimis exultare ſoleant, erat odioſiſſimus, mihi verò, nullius criminis conſcio, longè gratiſſimus, ut cui contigerit, quantumvis indigno, propter Verbum DEI aliquas impiorum pati contumelias. Literis vero meum animum tibi aperire, negabat atque etiamnum negat craſſa Minerva. Ridiculum enim foret, & non niſi impudentiæ tribuendum, nugamentis (ut ita dixerim) ineptiſſimis tantum virum, negotiis alioquin graviſſimis intentum, interpellare. Quid igitur hîc faciundum erit, inter Scyllam & Charybdin conſtituto? Pereundumne dolore priusquam vulnus coram medico reſerare ſit integrum?

 An

(a) Is eſt *Albertus Hardenbergius*, Johannis à Laſco amicus atque familiaris, de quo §. XLVIII. pag. 157. ſeq.

An potiùs contra decorum aliquid ſupra vires tentandum? Cum in mentem revocarem, candorem animi tui minimè vulgarem, humanitatem incredibilem, qua univerſos humaniter amplecteris, imprimis autem Religionem illam ſtupendam ac verè divinam, toties mihi à viris fide digniſſimis, præſertim Alberto meo, qui te intus & in cute (ni fallor) exploratum habet, deprædicatam, animum recipiebam, & calamum extemplò corripiebam, ut cogitationes meas tibi literis indicarem. Rurſus, ubi ad me redeo, etſi chartas neſcio quas atramento obleveram, imperitiæ tamen meæ terrore perculſus, protinus manum de tabula ſemovebam. At cum ſæpius tentanti ne ſemel quidem ſuccederet, ante duos menſes itineri ſum accinctus, ut tuam Amplitudinem inviſere, & coram variis de rebus alloqui, liceret. Jam *Antverpiam* perveneram, cum malus quidam genius, (ut nunquam phanatici ſpiritus deſunt, qui pia meditantibus oblatrare audeant) ab incepto curſu pedem reflectere coëgit. Itaque cum propter negotiola quædam, quæ meam præſentiam deſiderabant: tum ob tempeſtatem ſubitò exortam, quæ ſuo impetu & ſævitia facilè ab itinere vel ferreum hominem repuliſſet, *Lovanium* redire cogor. Interim tamen meam infelicitatem non poteram non vehementer deplorare atque ægrè ferre. Jam penè deſperaveram id quod optabam unquam impetrare poſſe, cum Deus quiſpiam ἀπὸ μηχανῆς animum alioqui labaſcentem bona ſpe fulcire cœpit. Nunciavit enim quidam ex fratribus heri uxorem tuam ante dies octo fuiſſe *Lovanii*; cæterùm ignorare, utrum jam profecta eſſet in Friſiam. Hoc audito ad illam totus exanimatus accurro. Domum ingreſſus longè majora reperio, quam voto expetere, nedum ſperare auſus fuiſſem: Nempe matrem & filiolam pignora chara tui. Protinus ut parvulam viderem, parentem ipſum coram mihi intueri videbar. At, quo ſuavius erat puellam intentis oculis contemplari, quod in ea patrem renatum animadverterem, hoc acerbius erat adverſam patris valetudinem ex ore matris audire: quod in eo ſpem atque ſalutem, non modo privatæ familiæ, ſed etiam multarum animarum repoſitam eſſe non dubitem. Jam vero, cum illa profectionem adornaret, ne tantam occaſionem, tam optatam, tam inſperatam amitterem,

rem,

Digitized by Google

rem, humanitate tua fretus auſus ſum facinus audax. Quod ſi (ut ſpero) benè verterit, & FRANCISCUM tui ſtudioſiſſimum clientelæ tuæ adſcribere non gravaberis, adnitar omnes ingenioli nervos intendere, omnem tentare venam, ut indies magis ac magis agnoſcas, quanti te faciam. Cæterum vitæ meæ rationem ab ineunte ætate ſuſceptam in præſentia non recenſebo: tum ne ſupervacaneo ſermone aures humanitatis tuæ onerare videar, tum etiam quod Doctor noſter ALBERTUS, non ſecus omnem vitæ meæ curſum pernovit, atque ego ipſe: cui ſanè malim fidem adhiberi, quam meis literis. Nunc vero, etſi ſciam totum ferè mundum contra me arma ſumpturum, quod ſtudia literarum, viris alioquin graviſſimis reluctantibus, perſequi decreverim, non tamen committam, ut in gratiam hominum veritatem in injuſtitia detineam, neque DEI dona, quæ gratuita ſua bonitate manifeſta Dominum, in me, licet immerentem, contuliſſe ſentio, indignè contemnam. Quin potius veritatem DEI divinitus patefactam pro virili propagare conabor. Hoc ut per gratiam DEI aliquando fiat, *Captivitatem* hanc *Babylonicam* fugiendam mihi imprimis eſſe ſentio, atque in eum locum emigrandum, in quo ſynceram pietatem & verè chriſtianam religionem cum honeſtarum diſciplinarum ſtudiis colere ſit integrum. *Wittembergam* itaque adire conſtitui, quod ea urbs tum ſtudiorum exercitio, tum doctiſſimorum Profeſſorum copia, in omni diſciplinarum genere, bonorum omnium ſuffragiis ſit florentiſſima. Deinde PHILIPPI MELANCHTHONIS doctrinam, judicium, docendi dexteritatem tanti facio, ut vel hujus unius gratiâ cuperem vel ad extremum orbem advolare, quo tanti viri colloquio & diſciplinâ domi foriſque uti poſſem. Quare te vehementer oro per chriſtianam charitatem, ne graveris tuo conſilio, favore, atque autoritate meum juvare conſilium. Id fiet, ſi (qua polles apud omnes doctos viros autoritate) tuis literis apud LUTHERUM, PHILIPPUM, & alios eruditos mihi favorem conciliaveris, & quaſi aditum paraveris. Ego verò ſedulò curabo ne hoc beneficium in hominem ingratum contuliſſe videare. Tu interim, quicquid officii fratri dederis, communi charitatis jure deberi exiſtimabis. Viciſſim in nominibus tuis nos quoque ſem-

per erimus, non deſuturi officio, ſi quando caſus aliquis feret. Quod ſi meum iſtud ſcribendi officium non omnino tibi ingratum fuiſſe ſenſero, gratiſſimum mihi poſthac erit de variis gravibusque Religionis articulis, qui me nonnunquam urgere ſolent, per literas commentari, & totum pectus coram te profundere. Cætera quæ in præſentia hîc agantur ex uxore tua cognoſces. Nactus ſum ante menſes aliquot à nobili quodam viro Hiſpano nobilem gladium, quem ab antiquitate & nobilitate materiæ magnopere commendabat. Etſi autem munuſculum ſit exiguum, tuaque Celſitudine indignum, eum tamen ad te mitto. Cupio enim extare apud te monumentum aliquod tanquam Μνημοσύνον amoris erga te mei. Splendorem muneris non ſuis anguſtiis, ſed animi mei magnitudine metiare velim. Quid mihi cum gladiis, inquies? fateor ſanè alio te armatum eſſe gladio, iſto longè præſtantiore, quovis etiam alio ancipiti penetranciore, nempe verbo Dei. At in hoc tantum mitto, ut intelligas me dignitatem utramque & corporis & animi, vel potius Dei munera in te & agnoſcere & ſuſpicere: Nempe natalium ſplendorem, clariſſima ſtemmata, atque adeo regium ſanguinem: Deinde ſynceram animi Religionem, doctrinam raram, totius denique probitatis & pietatis perfectiſſimum exemplar. Quare animi mei promptitudinem amanter amplecti, ne quæſo, dedigneris, etiamſi muneris οὐδενείαν deſpicias. Vale, Vir Clariſſ. & Francisci tui nomen in eorum catalogo, qui tibi deditiſſimi ſunt, adſcribere dignum duxeris. Lovanii x. die Maji. cIↃ IↃ XLI.

Humanitati tuæ quantuluſcunque eſt addictiſſimus

FRANCISCUS DRYANDER.

Inſcriptio erat: *Doctiſſimo juxta & Chriſtianiſſimo Viro, Domino* Joanni à Laſco, *Baroni Clariſſimo.*

No. VIII.

No. VIII.

Articuli à Facultate Sacræ Theologiæ *Pariſienſi*, determinati ſuper materiis fidei noſtræ hodie controverſis. A. 1542.

Decanus & Facultas Theologorum Pariſienſium.

Omnibus in Chriſto fidelibus, ſalutem.

QUum hodie per Concionatorum in aſſerendis dogmatibus altercationem videamus pleroſque fidelium, juxta id quod Epheſiis ſcribit Paulus, tanquam parvulos fluctuantes ad omnem ventum cujusvis doctrinæ circumferri & agitari: noſtra autem interſit, quod in nobis erit, diffidentes opinionum fluctus componere: de ſanctiſſimo Chriſtianiſſimi Regis propoſito abunde perſuaſi, quidnam circa articulos hodie a pleriſque controverſos, & Chriſtianis Doctoribus & Concionatoribus prædicandum & cæteris Chriſti fidelibus cum univerſa ſit Eccleſia credendum, paucis hoc ordine viſum eſt annotare.

AR-

No. IX.

Articuli condemnantes hæreſes à *Lovanienſi* Academia editi. ex RAINALDI Annal. Eccl. ad A. 1544. fol. 231. 232. A. 1544.

Decanus & facultas Theologorum Lovanienſium omnibus in Chriſto fidelibus ſalutem,

T

MAgnas quotidie vires in his regionibus accepit hæreticæ peſtis contagium, ac niſi occurratur, futurum proſpeximus, ut hic brevi plena ſint omnia non ſolum *Lutheranorum*, *Oecolampadianorum*, & *Anabaptiſtarum*, ſed iſtorum etiam, qui nuper adhuc obſcuris nominibus emergere cœperunt. Nec dici poteſt, quanto ſtudio teneantur multi clanculum monſtra iſta alendi. Quare pro officio, quod in Eccleſia Dei gerimus, verbis paucis complexi ſumus Articulos certos dogmatum, quos propter hæreſes dictas valde expedit à bonis & catholicis concionatoribus (nam populi cauſa operam hanc ſuſcepimus) exponi, fideliterque & diligenter explicari. Quos qui-

quidem Articulos aliquanto fuſius, pauloque altius repetitis principiis ampliare, exponereque potuiſſemus; verum hoc neceſſarium viſum non eſt; quinimo utilius fore credidimus, ſi quam ſimpliciſſime proponerentur ad captum etiam imperitiſſimorum. Porro eo libentius hæc curavimus, quia certo intelligebamus eadem Cæſareæ Majeſtati magnæ curæ eſſe, ut, quæ ipſius egregia pietas eſt, ultro etiam iſtiusmodi quippiam cogitet.

Articulus I. *De Baptismo.*

Certa & firma fide credendum eſt Baptisma omnibus etiam parvulis ad ſalutem neceſſarium eſſe: ac per ipſum dari gratiam Spiritus Sancti.

II. *De Libero arbitrio.*

Eadem fidei conſtantia eſt tenendum, homini ineſſe liberum arbitrium, quo poteſt bene vel male agere, & per quod, ſi etiam in peccato mortali fuerit, Deo adjuvante, ad gratiam reſurgere valet.

III. *De Pœnitentia.*

Nec minus certum eſt adultis & ratione utentibus, poſt peccatum mortale admiſſum, neceſſariam eſſe pœnitentiam: quæ in

Articuli.

I. Credendum eſt ſeptem eſſe Eccleſiæ Sacramenta à Chriſto inſtituta, quæ ſunt Baptismus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema Unctio, Ordo, Matrimonium, per quæ (quamvis corporalia & externa ſigna) Deus inviſibiliter ſive per bonos, ſive per malos miniſtros noſtram ſalutem operatur.

II. Baptismus ad ſalutem omnibus eſt neceſſarius, etiam infantibus, per quem peccata plene tolluntur, & fiunt filii Dei, ac hæredes vitæ æternæ: nec unquam eſt iterandum.

III. Pœnitentiæ Sacramentum, quod poſt Baptismum omnibus relapſis eſt ad ſalutem neceſſa-

Digitized by Google

in contritione & confeſſione Sacramentali vocaliter Sacerdoti facienda, ſimiliter & ſatisfactione conſiſtit.

IV. *De Juſtitia Operum.*

Adhæc peccatorem non ſola fide, ſed & bonis operibus juſtificari: quæ adeo neceſſaria ſunt, ut ſine illis nemo adultus vitam conſequatur.

V. *De tranſſubſtantiatione panis in corpus.*

Quilibet Chriſtianus tenetur credere, in conſecratione Euchariſtiæ panem & vinum converti in verum Chriſti corpus & ſanguinem, remanentibus tantum panis & vini ſpeciebus, ſub quibus realiter verum Chriſti corpus continetur, quod ex virgine natum eſt, & in crùce paſſum.

VI. *De Sacrificio Miſſæ.*

Sacrificium Miſſæ eſt ex Chriſti inſtitutione, valens pro vivis & mortuis.

VII. *De Communione ſub una Specie.*

Non eſt Laicis ad ſalutem neceſſaria communio ſub utraque ſpecie: recteque certis ac juſtis de cauſis olim ab Eccleſia ſancitum eſt, ut illis ſub una tantum panis ſpecie communicetur.

VIII.

ceſſarium, complectitur Contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem.

IV. Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſito continendi & ſatisfaciendi, non autem (ut quidam hoc ſeculo perniciose docent) terror conſcientiæ propter apprehenſum gehennæ ſupplicium peccatis debitum; præparat enim hic terror, & gehennæ metus ad veram animi contritionem.

V. Confeſſurus diligentiam legitimam adhibere debet, quod ſacerdoti judici manifeſtet omnia peccata ſua mortalia, etiam occulta cordis, ut ab iis per ipſum abſolvatur, cujus abſolutionis miniſter eſt ſolus ſacerdos, ſecundum eccleſiæ ritus conſecratus.

VI. Satisfactio eſt perſolutio pœnæ plerumque adhuc debitæ, remiſſa jam culpa: nam omnem pœnam peccato debitam ſemper condonari, culpa remiſſa, erroneum eſt, & ſcripturis ſacris adverſatur.

VII. Certa fide tenendum eſt, hominem habere liberum arbitrium, quo poteſt mala, & cum gratia Dei bona agere, & poſt mortale peccatum admiſſum Deo adjuvante pœnitere, & peccatorum remiſſionem conſequi.

VIII.

VIII. *De Poteſtate conſecrandi.*

Porro ſolis ſacerdotibus, ſecundum Eccleſiæ ritum ordinatis, data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum Chriſti corpus, & in foro pœnitentiæ à peccatis abſolvendi.

IX. *De intentione conſecrandi.*

Quos certum eſt, etiam ſi mali fuerint, & in peccato mortali, conſecrare verum Chriſti corpus; ſiquidem illud conſecrare intendant.

X. *De confirmatione & unctione.*

Cæterum confirmatio & unctio extrema duo ſunt Sacramenta à Chriſto inſtituta, per quæ datur gratia ſpiritus ſancti.

XI. *De miraculis Sanctorum.*

Nec dubitandum eſt Sanctos & in hac mortali vita & in paradiſo agentes, miracula operari.

XII. *De orandis Sanctis.*

Sanctum eſt, & Deo maxime gratum, orare beatam Dei genitricem, & ſanctos qui in cœlo ſunt, ut ſint pro nobis advocati & interceſſores apud Deum.

XIII. *De Veneratione Sanctorum.*

Itaque Sancti, beatam cum Chriſto vitam degentes, non ſo-

VIII. Ad juſtificationem ante omnia neceſſaria eſt in adultis fides, qua certo credimus Chriſtum Jeſum Dei filium nobis propitiatorem à patre propoſitum eſſe pro peccatis noſtris in ſanguine ipſius, ſine qua nullis noſtris operibus, nullaque pœnitentia juſtificatio obtineri poteſt, ſicut nec fide ſola ſine pœnitentia, & propoſito vivendi ſecundum mandata Dei.

IX. Fides qua quis firmiter credit, & certo ſtatuit propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam æternam, nullum habet Scripturæ teſtimonium, imo eidem adverſatur, etiamſi firma & certa ſpe exſpectare debemus in hac quidem vita per Sacramentum Baptiſmi & Pœnitentiæ peccatorum remiſſionem, in ſeculo autem futuro Vitam æternam.

X. Itaque quam diu inter hoſtes noſtros & adverſarias poteſtates hic vivimus, nulla nobis eſt ſecuritas, ſed cum timore & tremore (juxta ſententiam Apoſtoli) noſtram ſalutem operari debemus, & ſecundum varias animorum noſtrorum affectiones, nunc magis ſperare, nunc magis timere, ſimpliciter tamen magis & frequentius de miſericordia Domini ſperandum eſt,

Digitized by Google

ſolum ſunt imitandi: ſed & venerandi & orandi.

XIV. *De peregrinationibus.*

Ob idque religioſe faciunt, qui loca eis dicata, ex devotione viſitant.

XV. *Quod ſancti rite, priusquam Deus invocari poſſint.*

Si quis in templo aut extra templum, prius ſua oratione ad beatam Virginem, aut ſanctorum aliquem recurrat, non peccat.

XVI. *De adoratione crucis & imaginum.*

Nec ullo modo addubitandum eſt, quin, genu flectere coram imagine crucifixi, & beatæ Mariæ, & Sanctorum ad rogandum Chriſtum, & Sanctos, opus ſit pium ac bonum.

XVII. *De Purgatorio.*

Ad hæc firmiter credendum eſt, & nullatenus dubitandum Purgatorium eſſe: in quo animæ detentæ, oratione jejunio eleemoſyna aliiſque bonis operibus juvantur ut citius liberentur à pœnis.

XVIII. *De Eccleſia & ejus auctoritate.*

Tenetur & quilibet Chriſtianus firmiter credere unam eſſe in

eſt, quam formidandum de ſeveritate.

XI. Opera bona omnibus adultis ſunt ad ſalutem neceſſaria, & cum ex fidei & charitatis ſpiritu proficiſcuntur, ea grata ſunt, & eis tanquam juſtam mercedem vitam tribuet æternam.

XII. Confirmatio & extrema unctio ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta, ſed non ut duo præcedentia ad ſalutem neceſſaria, ex contemptu tamen illa omittere mortale peccatum eſt.

XIII. In Euchariſtiæ ſacramento eſt re ipſa verum corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti, illud ipſum quod de virgine natum eſt, & in cruce paſſum eſt.

XIV. In Euchariſtia non manet panis & vinum, ſed hæc in corpus, & ſanguinem Chriſti admirabili potentia verbi ipſius ſunt converſa, manentibus tamen panis viniquе ſpeciebus, Unde certa fide tenendum eſt, ſacram Euchariſtiam ſancte à nobis adorari, ſive in miſſa, ſive extra miſſam poſita fuerit, aut quoties in ſupplicationibus publicis à ſacerdote circumfertur.

XV. Non eſt Laicis neceſſaria ad ſalutem Communio ſub utraque ſpecie, juſtiſque de cauſis

in terris univerſalem Eccleſiam viſibilem, in fide & moribus errare non valentem: cui omnes fideles, in iis quæ ſunt fidei & morum, obedire adſtringuntur.

XIX. *Quod ad Eccleſiam viſibilem pertineant definitiones in doctrina.*

Quod ſi quid in ſcripturis ſacris controverſiæ aut dubii oriatur, ad præfatam Eccleſiam definire ſpectat & determinare.

XX. *De Articulis fidei per Eccleſiam traditis.*

Eſt & certum multa eſſe credenda, quæ non ſunt expreſſe ac ſpeciatim tradita in ſcripturis ſacris, quæ tamen per traditionem Eccleſiæ ſunt neceſſario recipienda.

XXI. *De jure excommunicationis.*

Eodem veritatis firmamento recipiendum, poteſtatem excommunicandi eſſe de jure divino immediate à Chriſto eccleſiæ conceſſam, & ob id magnopere timendas eſſe cenſuras Eccleſiaſticas.

XXII. *De Auctoritate Conciliorum.*

Certum eſt Concilium generale legitime congregatum, univer-

ſis ab eccleſia ſancitum eſt, ut illa ſub una tantum ſpecie panis ſumeretur, in qua carnem & ſanguinem, atque ita totum Chriſtum ſumant.

XVI. Sacrificium Miſſæ ex inſtitutione Chriſti tam vivis prodeſt quam defunctis.

XVII. Solis ſacerdotibus ſecundum eccleſiæ ritum ordinatis data eſt poteſtas à Chriſto conſecrandi verum corpus Chriſti & ſanguinem.

XVIII. Matrimonium contractum & conſummatum inter Chriſtianos eſt indiſſolubile, qualiscunque fiat alter conjugum, ſive adulter, ſive ſterilis, ſive hæreticus.

XIX. Nunquam licet Chriſtiano poſt divortium contrahere matrimonium, vivente ea, cum qua prius legitime contraxerat.

XX. Matrimonia contracta contra Canones ipſa dirimentes ſimpliciter ſunt irrita & nulla.

XXI. Firma tenendum fide, unam eſſe in terris veram & Catholicam Dei Eccleſiam, eamque viſibilem quæ ab Apoſtolis ſundata, in hanc usque ætatem noſtram perdurans retinuit & ſuſcepit, quidquid de fide & religione tradidit, tradit, traditura eſt Cathedra Petri, ſuper

verſalem repræſentans Eccleſiam, in fidei & morum determinationibus errare non poſſe.

XXIII. *De Primatu ſedis Romanæ.*

Nec minus certum, unum eſſe jure divino ſummum in Eccleſia Chriſti militante Pontificem, cui omnes Chriſtiani parere tenentur. Qui quidem poteſtatem habet & indulgentias conferendi.

XXIV. *De Conſtitutionibus humanis.*

Conſtitutiones eccleſiaſticæ, ut de jejunio, de delectu ciborum, de abſtinentia à carnibus, aliiſque multis, vere obligant in foro conſcientiæ, etiam omni ſecluſo ſcandalo.

XXV. *De votis & eorum valore.*

In eodem conſcientiæ foro vota obligant etiamſi monaſtica ſint: perpetuæ ſcilicet continentiæ, paupertatis & obedientiæ.

Nova Statuta Facultatis.

Inhibet autem Theologorum Facultas, iis qui de grege ſuo ſunt magiſtris, baccalaureis, ac cæteris gradum Theologicum nunc & in poſterum profiteri volentibus; ne quoquo pacto per quam ita à Chriſto ſuo ſponſo eſt ædificata, ut in his, quæ fidei ſunt & religionis errare non poſſit.

XXII. Extra hanc nulla ſperanda eſt ſalus, ſuntque extra eam hæretici, ſchismatici & excommunicati, unde vehementer formidanda eſt excommunicatio, nec humana, ſed Divina eſt excommunicandi poteſtas.

XXIII. Unus eſt Eccleſiæ ſummus Paſtor, cui omnes obedire tenentur, ad cujus judicium controverſiæ, quæ ſuper fide & religione exiſtunt, ſunt referendæ.

XXIV. Summam hanc Præpoſituram primus omnium geſſit ſanctus Petrus, verus Chriſti in terris Vicarius, & totius familiæ ejus Paſtor, poſt Petrum vero ex Chriſti inſtitutione omnes dein Pontifices, Petri in Cathedra ſucceſſores.

XXV. Certa fide tenenda ſunt, non ſolum quæ ſcripturis expreſſe ſunt prodita, ſed etiam quæ per traditionem Eccleſiæ Catholicæ credenda accepimus, & quæ definita ſunt ſuper fidei & morum negotiis per Cathedram Petri, vel per Concilia Generalia legitime congregata.

XXVI. Conſtitutiones Eccleſiæ de celebrandis feſtis & abſtinentia ciborum, aliiſque mul-

pacto ſupradictis propoſitionibus contraria, aut in concionibus prædicent, aut in lectionibus vel alibi doceant. Quin potius quando ſe materia & occaſio offerat, eas populo ſincere annuncient & aperte declarent. Porro etiam decrevit, ut præfatas propoſitiones ſinguli magiſtri & baccalaurei, chirographi ſui approbatione confirment. Et quum in ſuo grege lupos & immorigeros, contentioſosque alere tutum non ſit, qui huic decreto parere noluerint, & contrarias præfatis propoſitiones docuerint, aut in poſterum prædicaverint, è ſuo conſortio eximendo in perpetuum privare decrevit. Cæterum quia contradicendi ſtudio & à majorum inſtitutis diſcedendi, plerique novarum rerum & doctrinarum ſtudioſi laudabilem illam conſuetudinem, qua per interceſſionem beatiſſimæ Virginis, Spiritus Sancti gratia imploratur, negligunt, monemus, ne tantopere à ſalutatione illa Angelica, quam nobis Evangelium præſcripſit, abhorreant: neve ut plerique ſolent, quoties Domini Salvatoris noſtri mentio occurrit, ſalutiferum illud Jeſu nomen præponere dedignentur, contenti dicere, *le Chriſt*, præſertim quum, teſte Petro, non ſit multis, obligant in Conſcientia; etiam extra caſum ſcandali.

XXVII. Recte fit in Eccleſia, quod Sanctos in cœlis cum Chriſto agentes veneramur, & invocamus, ut pro nobis orent, quorum etiam meritis & interceſſione Chriſtus nobis largitur hic multa, aliàs non largiturus, per quos miracula etiam multa in terris operatur.

XXVIII. Qua propter ſancte & Religioſe faciunt, qui loca eis dicata una cum ipſis reliquiis religioſa pietate viſitant, & hoc modo ab ipſis opitulationem quærunt.

XXIX. Gratus eſt & Deo imaginum uſus, recteque coram eis procumbimus invocaturi eos, quos repræſentant.

XXX. Firmiter credendum eſt poſt hanc vitam Purgatorium eſſe animarum, in quo ſolvitur peccatum adhuc debitum, eiſdem tamen ſubvenitur ſacrificio altaris, jejunio, eleemoſyna, aliiſque bonis operibus vivorum, ſicut & indulgentiis, quo citius ab eo liberentur.

XXXI. Animæ defunctorum purgatæ mox regnant cum Chriſto in Cœlis, & animæ impiorum hinc migrantes ſempiternis inferni traduntur ſuppliciis.

XXXII. Recte Deo vota facimus tam monaſtica, quam alia, & fac-

ſit aliud nomen datum hominibus, in quo nos ſalvari oporteat. Similiter quum divorum Apoſtolorum, Evangeliſtarum, aut ſanctorum Doctorum mentio inciderit, ne, uti conſueverunt ſine ulla honoris præfatione nominent, *Paul*, *Jaques*, *Matthieu*, *Pierre*, *Hierosme*, *Auguſtin*, neque ſit eis grave addere vocabulum *ſancti*, & nominare *ſainct Pierre*, *ſainct Paul*, &c. Et poſtremo, ne defunctorum animas populi precibus commendare negligant.

Anno Domini 1542. *die* 10. *Menſis Martii.*

Facultas Theologiæ congregata per juramentum in collegio Sorbonnæ, ſuper articulis præcedentibus, probavit hos articulos, ſub forma qua ſcripti ſunt. Sic ſignatum de Mandato Domini Decani & facultatis,

Fournier cum parapho.

& facta obligant apud Deum, nec adverſantur libertati Evangelii, quæ à peccatis libertas eſt, & iis, qui ſpiritum noſtrum quodammodo impediunt, quo minus totus Deo ſerviat, aut à juramenti obligatione, ſive ab obedientia magiſtratus Eccleſiaſtici, vel ſecularis liberat.

Ergo, quod unum noſtræ Facultatis eſt, mandamus Theologiæ ſtudioſis omnibus quacunque ratione nobis ſubjectis, & in poſterum ſubjiciendis, primum ne quid uſquam doceant, aut proferant, quod dogmatibus his contrarium ſit, deinde ut eadem, cum locus & occaſio poſtulabit, tueantur & explicent ad veteris & Orthodoxæ fidei cuſtodiam & ædificationem Chriſtiani populi, ſi qui vero contraria agant, eos pro modo facultatis noſtræ omnino punire decrevimus.

Anno à nativitate Domini MDXLIV. Menſis Novembris die VI.

Facultas Theologiæ congregata per juramentum in collegio Theologorum, ſuper articulis præcedentibus approbavit hos articulos ſub forma, qua ſcripti ſunt.

De mandato D. Decani, & Facultatis *Judocus de Langhone* Notarius ſubſcripſit.

Num. X.

Num. X.

Petri BRULII (a), Martyris Epiſtola ad Uxorem data è carcere A. 1545.

Jeſus Chriſt crucifié vous ſoit pour ſalut.

MA treſchere ſœur en Jeſus Chriſt, i'ay veu voſtre eſcrit que m'avez envoyé par Marguerite, lequel m'a grándement touché le cœur, d'autant que vous & tous les freres, comme i'ay apperceu, avez ſoin & ſolicitude de moy. Et quant eſt de m'eſiouir en mes liens, vous pourrez voir ſi je ſuis triſte ou joyeux, par un eſcrit que i'ay fait ces jours paſſez à mes freres priſonniers avec moy pour la parole de Jeſus Chriſt. Vous cognoiſtrez, di-je, en ceſt eſcrit ce que i'ay ſenty en moy, auſſi ce que i'ay perſuadé aux autres, & comment je ne demande rien d'eux, que moy-meſme ne le vueille avoir en moy: c'eſt (comme Dieu ſait) que noſtre Seigneur me maintienne en ſa garde, & en la vraye confeſſion de ſa verité. Il eſt vray que mon ennemy domeſtique m'afflige beaucoup: neantmoins ſi ſera-il matté par la vertu du S. Eſprit. Car Jeſus Chriſt, en qui i'eſpere, me fera plus de bien que je ne puis concevoir. Pour ſon honneur je m'abandonneray touſiours ſoit au feu, ou à l'eau, ou à autre tourment que les adverſaires pourront forger, tel toutefois qu'ils plaira à Dieu.

¶ Au reſte vous requerez que je vous advertiſſe des interrogatoires qu'on m'a fait: des reſponſes auſſi donnces

(a) Vidi de eo, in ipſo Opere §. LV. Eſt verò hæc Epiſtola decerpta ex *Martyrologio Magno Gallico* fol. 149. b. & ſeqq.

nees par moy, tant à Meſſieurs qu'aux Docteurs. Sachez que la choſe ſeroit fort longue, ſi i'avoye à vous eſcrire de tous les interrogatoires qui m'ont eſté faits, & enſemble des reſponſes que je leur ay donnees: il me ſeroit mal poſſible le tout vous mander. Je croy que vous ne demandez point cela: mais ſeulement (ce me ſemble) les demandes & reſponſes touchant la foy & la doctrine Chreſtienne. De ceci je vous reſpon: Premierement m'interrogua le docteur *Haſard*, qui eſt de la ſecte des Cordeliers, le 26. jour de Novembre, en la preſence du gouverneur du chaſteau, du Lieutenant des Prevoſts & Jurez de ceſte cité de Tournay, & de la juſtice de l'Empereur.

Haſard, Cordelier.

Il m'a donc interroguè en premier lieu que je ſentoye du ſainct Sacrement de l'autel, & de la Meſſe. Auquel i'ay reſpondu que je croyoye le Sacrement de la ſacree Cene de Jeſus Chriſt: „que les fideles qui reçoyvent le pain „& le vin du Miniſtre, reçoyvent realement le corps & „le ſang du Seigneur Jeſus Chriſt: non point en leur „ventre ou bouche, mais en leurs ames & eſprits, leur „faiſant ce bien l'Eſprit de Jeſus, par le moyen de la foy „laquelle on a aux promeſſes qui ſont là recitees:„ dont la premiere eſt, *Ceci eſt mon corps qui eſt livré pour vous:* l'autre, *Ceci eſt mon ſang du Nouveau Teſtament, qui eſt eſpandu pour la remiſſion des pechez.* Il m'a interrogué ſi je n'admettoye point la tranſſubſtantiation. I'ay reſpondu que non: mais que le pain demeuroit pain, & le vin demeuroit vin. Et qu'ainſi le nommoit le S. Eſprit en l'Eſcriture: aſſavoir pain & vin, meſme apres l'action de la Cene: & ainſi, que je n'avoye point peur d'errer, quand je parloye comme l'Eſcriture ſaincte. Il m'a puis demandé, ſi je ne croyoye point, apres les paroles ſacramentales dites d'un Preſtre, que là fuſt en l'autel le vray corps & ſang de Jeſus Chriſt. I'ay reſpondu, que je ne recevoye autre conſecration que celle qui ſe fait par le Miniſtre, quand

Mat 26. 26. 28. Luc. 22. 19. 20. 1 Cor. 11. 24. 25. Mat. 26. 29. 1 Cor. 10. 16. & 11. 26. 27. 1 Cor. 11. 1. Mat. 26. 26.

Digitized by Google

on celebre la Cene, quand le Miniſtre recite au peuple, qui là eſt preſent, en langage entendu du peuple, l'inſtitution de la Cene de Jeſus Chriſt, enſemble l'admoneſtant de la mort & paſſion du Seigneur, & que telle eſt la conſecration qui ſe fait en la Cene, & de parler au pain & au vin en ſecret, que ce n'eſt conſecration, mais une maniere de faire qui pluſtoſt appartient aux enchanteurs, ſorciers & magiciens, qu'aux Chreſtiens. Car (comme il appert) Chriſt en faiſant ſa Cene, adreſſe ſes paroles aux Apoſtres qui ſont en ſa preſence, & non pas au vin ny au pain. Il m'a lors demandé que je ſentoye de la Meſſe. I'ay reſpondu „ que la Meſſe, comme elle ſe dit aujourdhuy en l'egliſe „ Romaine, n'eſt point la Cene de Jeſus Chriſt, mais „ une corruption d'icelle, au grand outrage de Jeſus „ Chriſt, & aneantiſſement de ſa mort & paſſion. Touchant l'adoration qui s'y fait, je leur ay concedé qu'ils adoroyent le pain & la creature. Quand ils ont dit, Nous ſommes donc tous idolatres, je leur ay dit, Voyez donc en quel mal ils vous meinent, quant vous retirans de la parole de Dieu, ils vous font ſuyvre les ſonges & les doctrines des hommes. Il y a eu encores pluſieurs paroles qui ont eſté dites de la meſme matiere, mais en voila le principal.

Purgatoire. Apres i'ay eſté interrogué du Purgatoire, ſi je ne
Heb. 1. 3. croyoye point qu'il y euſt un lieu auquel les ames
& 9. 14. deſcendent de ceſte vie, pour là endurer la peine deuë
1 Pier. 1. 19. à leurs pechez. I'ay dit que je ne croyoye point d'au-
1 Jean 1. 7. tre Purgatoire, & n'en cerche autre que le ſang de
Apoc. 1. 7.
Rom. 8. 1. Jeſus Chriſt. Lors il m'a demandé ſi je croyoye que la peine & la coulpe du peché fuſt remiſe tout enſemble. I'ay reſpondu qu'ouy, & que Dieu ne fait point grace à demy: mais s'il pardonne quelque choſe, qu'il pardonne tout, & peine & coulpe. Sur quoy ay eſté interrogué qu'il me ſembloit de tant de belles Meſſes, prieres, & autres bienfaicts qui ſe

font

ſont journellement pour les treſpaſſez. I'ay dit que c' eſtoyent ſervices dreſſez en l' Egliſe ſans la parole de Dieu, à cauſe dequoy ils eſtoyent vains & inutiles : meſme d' autant qu' ils eſtoyent faits ſans foy, que c' eſtoyent pechez. Car il eſt eſcrit au quatorzieme des Rom. *Tout ce qui n' eſt de foy, eſt peché.* Quand ils m' ont dit, Tous les Sainɑs donc, qui ont eſté ci devant, & ont fait les meſmes choſes que nous faiſons pour les treſpaſſez, ont erré; je leur ay reſpondu que tout tels Sainɑs du temps paſſé, lesquels ont fait les meſmes choſes, ont tous eſté enveloppez d'ignorance & peché, dont il ne ſe faut eſbahir s' ils ont ſuivi les couſtumes receuës deſia de leur temps. En telles choſes je ne les veux excuſer de peché. Touchant la veneration des Sainɑs, ils m' ont demandé que i' en ſentoye. I' ay reſpondu que nous ne ſaurions les mieux honnorer, qu' en en ſuivant la foy qui a eſté en eux: ainſi de la charité, humilité, patience, & toutes autres vertus par leſquelles ils ont enſuivi Jeſus Chriſt. Car ils nous doivent tant ſeulement eſtre propoſez en ce qu' ils enſuivent Jeſus Chriſt, comme dit l' Apoſtre au quatrieme de la premiere aux Corinthiens, *Soyez mes imitateurs, comme je le ſuis de Chriſt.*

Touchant de faire des feſtes aux Sainɑs, de jusner les vigiles d' icelles, de leur faire des images, allumer chandelles devant icelles, cela n' eſt point honnorer les Sainɑs, mais d' iceux en faire des idoles, & grandement les deshonnorer. Qu' ainſi ſoit, eux-meſmes ont deteſté toutes telles choſes en leur vivant. Quant au poinɑ de prier & invoquer les Sainɑs, qu' ils ſoyent nos interceſſeurs envers Dieu: ils m' ont demandé qu' il m' en ſembloit. I' ay reſpondu „ que telle „ doɑrine n' eſtoit de Dieu, mais pluſtoſt un blaſpheme intolerable. Car on leur attribue ce qui appartient „ ſeulement à Dieu : aſſavoir de cognoiſtre les choſes abſentes, ce que toutefois ils donnent aux Sainɑs morts, „ quand

Pſe. 7. 10.
Aɑ. 1. 24.
Mat. 6. 32.
1 Jean 1.
Rom. 8. 34.

N 2

„quand ils croyent qu'iceux les oyent quand ils les re-
„quierent, comme s'ils cognoiſſoyent leurs neceſſitez.
„Et auſſi ceſte doctrine tend au deshonneur de Jeſus
„Chriſt, d'autant que luy ſeul nous eſt eſtabli de Dieu
„ſont Pere, Mediateur & Advocat, voire auſſi Inter-
„ceſſeur, ſi nous parlons des morts.„ Je di ceci, d'au-
tant que nous pouvons prier les uns pour les autres du-
rant ceſte vie mortelle.

Franc arbitre. La queſtion du franc arbitre n'a eſté oubliee: & ay eſté interrogué bien diligemment que i'en ſentoye. I'ay reſpondu, que pour parler dignement du franc arbitre, il faloit conſiderer l'homme diverſement & ſelon divers eſtats. Premierement, je croy que le premier homme eſtant creé à la ſemblance & à l'image de Dieu, a eu liberté de volonté tant à bien comme à mal: & luy ſeul a ſeu proprement que c'eſtoit du franc arbitre en ſon entier. Mais le mal-heureux n'a gueres gardé ce don de Dieu: ains en a eſté privé par ſon peché: & non ſeulement luy, mais tous ceux qui deſcendent de luy naturellement: en telle ſorte qu'ils n'ont aucun pouvoir à faire choſe bonne devant Dieu de leur nature, ainçois trouvent en eux toutes choſes mauvaiſes. Maintenant, pour dire la verité, il n'y a nul des fils d'Adam qui ait en ſoy une eſtincelle de bien: pource nul ne peut avoir franc arbitre. Tous les hommes courent naturellement apres le mal: & pource dit l'Apoſtre, L'homme ſenſuel n'entend les choſes qui ſont de Dieu: meſ-
1Cor. 2. 14. me elles luy ſont follie. Oſee dit, O Iſraël, ta per-
Oſee 13. 9. dition eſt de toy. L'Apoſtre en un autre lieu, La
Rom. 8. 7. prudence de la chair eſt ennemie de Dieu. Voila des authoritez qui demonſtrent bien qu'il n'y a point maintenant de franc arbitre en l'homme de choſes bonnes devant Dieu. Je di notamment devant Dieu: car l'homme pourra faire beaucoup de belles œuvres, & en apparence bonnes devant les hommes, obeir aux loix exte-

terieurement: mais devant le jugement de Dieu, toutes telles œuvres ne valent rien: meſme ce ſont pechez. Entendez tout ce que i'ay dit ci deſſus, de celuy qui n'eſt point regeneré par le ſainct Eſprit. Venons maintenant à l'homme Chreſtien, baptizé au ſang de Jeſus Chriſt, lequel chemine en nouveauté de vie. En un tel homme Jeſus Chriſt reſtitue le franc arbitre, & reforme ſa volonté à toutes bonnes œuvures: non point toutefois en perfection: car d'executer pleinement la bonne œvure, ne ſe trouve en luy: mais a beſoin de nouveau ſecours de Dieu. De ceci l'Apoſtre dit au ſeptieme des Romains, I'ay le vouloir, mais en moy je ne trouve le parfaire. Par ainſi noſtre franc arbitre n'eſt plus en nous, comme il eſtoit au premier homme: car il pouvoit executer le bien qu'il vouloit & ce defaut procede de la corruption de noſtre nature, & non du coſté du Reſtaurateur noſtre Seigneur Jeſus Chriſt. Voila du franc arbitre ce qu'il m'en ſemble, & ce que i'en croy. Rom.7.18.

En apres ils m'ont interrogué des bonnes œuvres, me diſant, Puis que l'homme n'a en ſa puiſſance d'executer le bien qu'il veut, il ne peut donc faire nulles bonnes œvures. Auſquels i'ay dit, que l'homme de ſoy vrayement ne peut: mais aidé par l'eſprit de Dieu, peut faire bonnes œvures & plaiſantes à Dieu, & ce qu'elles ſont bonnes, ou qu'elles ſont receuës de Dieu, ne procede de luy, ni du coſté de l'homme, mais de Jeſus Chriſt, qui habite & fait ſes œvures en un tel homme. Je leur ay dit que c'eſt de l'homme comme de l'arbre, lequel faut premierement eſtre bon, devant que porter bon fruict: auſſi que l'homme beſongne, & eſt cooperateur de telles œuvres, auſquelles meſme la vie eternelle eſt promiſe en l'Eſcriture. Bonnes œuvres. Jean 15. 5. Mat. 7. 16.

Ils m'ont demandé de la juſtification. Auſquels i'ay reſpondu que je croyoye que nous ſommes juſtifiez par foy, comme il eſt dit aux Romains troiſieme chapitre. Juſtification. Rom.3.28.

Lors ils ont dit, Comment? par la foy ſeulement? Ne ſommesnous point auſſi juſtifiez par bonnes œuvres & par charité? Et je leur di, que nulles telles œuvres ni charité auſſi ne ſe trouvent en l'homme lequel n'eſt point juſtifié. Ils ont demandé, Comment? ne pourra l'homme eſtant en peché mortel donner l'aumoſne à un poure pour l'honneur de Dieu, lequel il aime ſur toutes choſes? I'ay dit que non. Il eſt vray qu'un pecheur donnera bien de ſon bien à un poure: mais ce ne ſera pour l'honneur de Dieu, lequel il aime ſur toutes choſes: mais bien par affection humaine. Car s'il aimoit Dieu ſur tout, ſon peché ne luy plairoit, & en demanderoit à Dieu pardon. Et leur ay dit des bonnes œvures comme ci deſſus.

Foy juſtifiante.

Ils m'ont demandé que i'appeloye donc foy, qui eſt ſi puiſſante, qu'elle ſeule juſtifie l'homme pecheur. I'ay reſpondu que foy eſt une certaine aſſeurance qui nous eſt donnee par le ſainct Esprit, de la miſericorde de Dieu, & de ſa bonne volonté enuers nous, contenue aux promeſſes de l'Evangile, leſquelles ſont accomplies en ſon Fils Jeſus Chriſt. Par ceſte foy nous apprehendons que Dieu nous veut pardonner nos pechez à cauſe de ſon Fils, auquel nous

Heb. 11. 1.

croyons. Lors ils m'ont dit que telle n'eſtoit la definition que donne ſainct Paul aux Hebrieux, chapitre unzieme. Et ſur cela i'ay dit, que je la trou voye bien en ſainct Paul.

Traditions humaines.

Des traditions des hommes, ils m'ont demandé ſi i'en tenoye quelque choſe, ou ſi je les rejettoye. I'ay dit que je tenoye comme bonnes, celles qui eſtoyent faites à une fin politique & civile: mais non les autres, comme ſont les defenſes de mariage aux Preſtres & Moines, & la defenſe de manger chair en certains jours, & les autres fatras & ceremonies ſemblables, par leſquelles ils veulent obliger les ames ſur peine de peché mortel.

Puis

Digitized by Google

Puis i'ay eſté interrogué des images, s'il eſtoit licite Images.
aux fideles d'en avoir, I'ay dit que pour ma part je n'en vouloye nulles, & qu'aux temples des Chreſtiens ne s'en devoyent nulles tolerer. Car par icelles les temples ſont profanez, leſquels doivent eſtre dediez à ouyr la parole de Dieu, pour adminiſtrer les Sacremens, & faire les prieres publiques: qui ſont choſes trop plus ſainctes que d'ymettre des images. Et alleguoye que telles images ou peintures retirent ſouvent les gens de la parole de Dieu. Au reſte, di-je, on les admet aux maiſons comme choſes indifferentes, moyennant que nulle idolatrie ne s'y face: car lors auſſi des maiſons les faut oſter. Toutefois pour ma part, voyant la parole de Dieu qui les defend tant eſtroitement, je ne ſuis d'advis qu'elles ſoyent admiſes aucunement, ne que leur uſage puiſſe eſtre bon. Car certes l'imager eſt Et Pſeau.
maudit de Dieu & l'image auſſi, comme il appert au 115. 8.
livre de Sapience, troizieme, douzieme, treizieme, & quinzieme chapitres.

Du Bapteſme auſſi ils m'ont interrogué. Et croy Bapteſme.
qu'ils penſoyent que je fuſſe quelque Anabaptiſte. „ I'ay „ reſpondu, que le Bapteſme eſtoit le ſigne de l'alliance que Dieu a faite aux Chreſtiens: aſſavoir qu'il „ veut eſtre noſtre Dieu, & le Dieu de noſtre ſemence: auquel auſſi il nous teſmoigne qu'il nous pardon-
„ ne nos pechez. Et de ceſte promeſſe de Dieu, le Bap- Geneſ.
„ teſme de l'eau nous en aſſeure. „ Car comme l'eau 17. 7.
lave les corps de leurs ordures, auſſi nos ames ſont net- Rom. 6. 3.
toyees de leurs pechez au Bapteſme, & ceci par la vertu du ſang de Jeſus Chriſt, qui lors nous eſt communiqué par l'operation du ſainct Eſprit. Le Bapteſme Rom. 6. 4.
auſſi eſt ſigne de continuelle mortification qui doit eſtre en nous, car comme l'eau nous eſt miſe ſur la teſte, toutefois en telle ſorte que cela ſe fait ſeulement pour une minute de temps, non pas pour nous noyer du tout: ainſi elle eſt ſigne de mort à la vie precedente,

pour

pour vivre d'une vie nouvelle. Et ſe doit le Bapteſme communiquer à tous ceux qui veulent eſtre de la bande de Jeſus Chriſt, tant grans comme petis. I'enten des grans, qui en jeuneſſe n'ont eſté baptizez, lors venans à la foy, doivent eſtre baptizez: & ayans l'opportunité de le recevoir, s'ils ne le vouloyent point, comme contempteurs des ſainctes ordonnances de Dieu, n'entreront au royaume des cieux. Les petis enfans des fideles doivent auſſi eſtre baptizez, car combien qu'ils n'ont foy actuelle de ce qu'on doit croire à cauſe de l'aage, toutefois ſi doivent-ils eſtre preſentez au Bapteſme en la foy des parens, ils appartiennent auſſi à Dieu par la vertu de ſa promeſſe, & divine prede-
Mat.19.14. ſtination. Quant eſt des enfans qui meurent ſans avoir
1Cor.7.14. receu le Bapteſme, je croy, pourveu qu'ils ſoyent de peres & de meres fideles, ou ſeulement l'un des deux eſtant fidele, qu'ils appartiennent auſſi à Dieu, & qu'ils ne ſont point aux Limbes, comme on fait accroire, mais ſont en Paradis, car Dieu n'a pas en telle ſorte lié ſa grace au Sacrement, que ſans le Sacrement (ſuppoſé que l'enfant l'ait peu recevoir) ils ne ſoyent ſiens.

Quant eſt des vœux, ay eſté interrogué ſi l'homme Chreſtien pouvoit vouër, & s'obliger à jamais par vœux. I'ay reſpondu que l'homme Chreſtien peut faire vœu à Dieu des choſes qu'il ſait par ſa parole luy eſtre plaiſantes, & qui ſont en la puiſſance de l'homme, & non autrement. Or pource que i'entendoye bien qu'ils demandoyent de leurs vœux monaſtiques, je leur ay dit, que l'homme ne peut faire vœu ou de poureté perpetuelle, ou d'obedience, & encores moins de chaſteté. Et pourtant ceux qui auroyent fait tels vœux, doivent demander à Dieu pardon d'avoir ainſi voué: & eſtans appelez à eſtats contraires à ceux deſquels on auroit voué, ils y peuvent entrer ſans aucun ſcrupule de conſcience à cauſe de leur vœu. Il eſt bien

bien vray que pour un temps on peut vouer ces choſes ou ſemblables: mais que ce ne ſoit point à jamais.

De la confeſſion, i'ay reſpondu que i'eſtoye tenu de me recognoiſtre devant mon Dieu par chacun jour & en tout lieu, & auſſi devant les hommes, un poure miſerable pecheur, qui a deſervi & merité tous les jours d'eſtre damné, ſi ce n'eſtoit la grace que Dieu nous fait par Jeſus Chriſt. Ainſi je me doy confeſſer à Dieu de mes fautes & pechez, & luy en demander pardon. De telle confeſſion l'Eſcriture eſt pleine: & ainſi ſe ſont confeſſez les Prophetes, les Apoſtres, & tous vrais ſerviteurs de Dieu. Quant aux hommes, ſi i'ay offenſé mon prochain en faict ou en parole, je me doy confeſſer à luy de mon offenſe, ou de pluſieurs, ſi je les ay commiſes contre luy, à cette fin que je ſoye reconcilié à luy, & qu'il ſoit appaiſé envers moy, & de ſa part il me doit pardonner de bon cœur. Ceſte confeſſion eſt auſſi de l'Eſcriture. Il y a une autre maniere de confeſſion, laquelle eſt proprement pour demander conſeil ſur les troubles qui peuvent ſurvenir à la conſcience ſcrupuleuſe: comme s'il y a quelque perſonne qui ait doute de quelque choſe, dont ſa conſcience en eſt troublee, combien qu'elle cognoiſſe la miſericorde de Dieu contenue aux premeſſes: ſi elle eſt encores en doute, d'autant qu'elle s'arreſte ſeulement aux promeſſes generales & non auſſi aux particulieres, c'eſt treſbien & treſſagement fait à un tel perſonnage de cercher quelcun ſavant, à quil il puiſſe declarer ſon cœur. Et lors celuy auquel on demande conſeil, doit mettre en avant les ſentences particulieres qui ſont en l'Eſcriture, de la miſericorde de Dieu, pour conſoler celuy qui vient à luy, & le delivrer de ſcrupule. Une telle confeſſion eſt grandement louable, &.eſt de Dieu Et de ceſte maniere de faire a eſté introduite la confeſſion auriculaire: car cela ſe faiſoit en ſecret, & entre deux: comme ils veulent auſſi eſtre fait en leur con-

Confesſion.

Pſe. 31. 5. & 51. 1.

Mat. 5. 24.

Jaq. 5. 16.

O fesſion

feſſion auriculaire, laquelle n'eſt de Dieu, ne teſmoignee par l'Eſcriture ſaincte. Car le Seigneur ne requiert de l'homme un tel denombrement ſuperſtitieux de ſes pechez, auſſi c'eſt une choſe impoſſible de faire aux
Pſe. 19. 13. hommes, comme aſſez monſtre le prophete David,
& 38. 5. quand il dit, Seigneur, qui eſt-ce qui cognoit toutes ſes fautes? Et tantoſt apres, Nettoye-moy de mes pechez occultes. Toutefois le Pape le commande ſur peine de peché mortel, pour le moins une fois l'an. Je rejette la dite confeſſion auriculaire, comme une choſe qui n'eſt de Dieu: mais qui eſt une vraye gehenne des conſciences, une abyſme & gouffre à la perdition & ruine des poures ames.

Ils m'ont auſſi demandé que je ſentoye de la virginité de la vierge Marie, & ſi je croyoye qu'elle euſt enfanté ſon Fils, vierge, & que depuis elle fuſt demeuree vierge. I'ay reſpondu l'article du Credo, Je croy qu'il a eſté conceu du ſainct Eſprit, nay de la vierge Marie: & croy qu'elle a perſeveré touſiours vierge. Et lors le docteur Hazard (comme une groſſe beſte) me vint à dire, Qui vous eſmeut à croire la virginité de la Vierge, veu que ce n'eſt un poinct de l'Eſcriture ſaincte? Auquel je reſpondi, que je luy avoye trouvé aſſez clairement & manifeſtement,
Mat. 1. 25. car il eſt dit que Joſeph ne l'avoit point cognue, quand elle enfanta ſon Fils premier nay, & lors il ſe teut & ne ſonna plus mot. Ils m'ont demandé aſſez d'autres choſes: mais je vous ay eſcrit de celleſci comme des principales. Parquoy vous-vous contenterez de ces choſes. Je fu Vendredi aſſailli des Docteurs de la grande egliſe, maiſtre *Fiable* & maiſtre *Avertin:* je l'ay eſté aujourdhuy de *Hazard*. Ils taſchent tous à me faire heretique tant ſeulement en la partie de la Meſſe. Et me ſemble qu'ils voudroyent bien qu'elle leur peuſt demeurer: & non ſans cauſe, car elle fait la bonne cuiſine, & fait venir l'eau au molin. Mais, Dieu merci,

Digitized by Google

ci, Meſſieurs ont bien apperceu que je n'avoye pas perdu la parole, car je ne leur ay cedé d'un ſeul poinct: mais leur ay dit la verité, laquelle par aventure ils ne penſoyent ouir. Quand ils ſont venus, i'ay aſſez rudement parlé: en quoy s'il y a eu excés en paroles, & n'ay gardé modeſtie Chreſtienne, je prie que noſtre Seigneur me vueille pardonner, ç'a eſté le zele de ſon honneur & de ſa Parole, qui m'a ainſi pouſſé, & tout en la preſence de Meſſieurs: dont (comme il m'a ſemblé) les uns eſtoyent joyeux, & les autres bien triſtes. Et ſe ſont departis en me diſant injures: mais cela ne me trouble point, car je ne ſuis meilleur que mon maiſtre & chef Jeſus Chriſt.

Ma ſœur, vous & tous les freres, priez noſtre bon Pere par ſon Fils Jeſus Chriſt, qu'il me maintienne par ſon ſainct Eſprit en la verite de ſa Parole, me donnant accroiſſement en foy & en tous biens celeſtes. De ma part, je le prieray pour toute ſon Egliſe, & ſpecialement pour vous & pour Marguerite ma bonne ſœur. Dieu vueille avoir memoire des plaiſirs & ſervices qu' elle m'a fait, & me fait juſqu' à preſent. La grace de noſtre Seigneur ſoit avec vous.

Num. XI.

Godofredi de Hamelle (a), Martyris, Tornaci d. 23. Julii 1552. exuſti Epiſtola ad piam quandam mulierem ex carcere ſcripta.

 Gra-

(a) Ea legitur in PANTALEONIS additam. ad FOXI Commentarios rerum in Eccleſia geſtarum Lib. VIII. fol. 219. & ſeqq.

Digitized by Google

Gratia & miſericordia optimi Patris noſtri per Jeſum Chriſtum Filium ejus ſalutem tibi impertiatur.

EGo, chariſſima atque amantiſſima ſoror, toto animi ſtudio tibi gratias ago pro ea memoria & cura, quam tum corporis tum ſpiritus mei ſuſcepiſti. Certè hujuſmodi amorem veſtrum ita mei memorem, quaſi quendam Dei nuntium atque etiam ſuaviſſimum odorem accipio; ſum etiam magnoperè in ſpiritu recreatus veſtris precibus atque orationibus, quas ad Deum cum aſſidua mei memoria adhibetis, quas ſcio, quemadmodum vos dicitis, non inanes & fructu vacuas à conſpectu Altiſſimi abituras. Quare te toto corde rogo, ne in hoc pietatis officio fatiſcas atque orare deſinas, ut hoc excellens certamen, ad quod me Dominus deduxit, ad ipſius gloriam & eccleſiæ ædificationem obire poſſim, id quod ejus gratiâ ſpero & confido, nam is quidem optimè ſcit, quantoperè ego deſiderem ut nomen ipſius per me exiguum ejus inſtrumentum glorificetur, ſi eo quidem tum ad vitam, tum ad mortem uti vult. Ego enim nihil aliud cupio atque appeto, niſi ut ſanctiſſima ejus voluntas de me perficiatur, non ſolùm ut in infimum obſcurumque aliquem carceris locum demittar: verum etiam ut pro ipſius nomine moriar, ſi illud mea morte poteſt ullo modo illuſtrari, perſuaſus ejus verbo, Chriſtum mihi eſſe lucrum, tum ad vitam tum ad mortem.

Confeſſio fidei Gofridi.

Ego verò, chariſſima ſoror, nondum planè conſtitueram hanc confeſſionem meam ad te mittere, quoad ſcirem an iſti ex me aliquid amplius vellent quærere: ſed quoniam hic tabellarius mihi ſignificavit, ſe ad biduum aut triduum domo profecturum aliquò, eam ob rem mittere coactus ſum. Neque verò hanc confeſſionem ad te mitto, ut tu ea quaſi excellenti quadam perfectaque ſapientia erudiaris atque inſtruaris: ſed ut con-

confeſſione ſervi Dei minimi, qui noluerim defodere talentum quod à Domino mihi commiſſum acceperam, ut tu tantummodò intelligas me in ſimplicitate mea Dominum Jeſum Chriſtum coram hominibus non abnegaſſe, ſed pro menſura fidei mihi ab eo tributæ confeſſum eſſe. Qua in re confido Dominum hoc meo ſtudio atque officio contentum eſſe, quum vitæ non parcam meæ ut eam conſervem, ſed eam negligam & perdam, quoniam Dominus eam dignam exiſtimat quæ coram hominibus amittatur.

Sic habeto, mea ſoror, cor meum, ſimulatque à ſatellitibus magno cum impetu & vi comprehenſus fui, exclamaſſe, „ O Domine, ego paratus ſum non „ modo in carcerem conjici, ſed etiam mortem pro „ nomine tuo perpeti, ſi id in gloriam poteſt tuam „ redundare. „ Atque hæc quidem erat voluntas mea, quæ in confeſſione quoque mea fuit, & erit usque ad ultimam guttam mei ſanguinis, poſtremumque os membrorum meorum, quæ igne combuſta in cinerem ſunt redigenda. Equidem ipſius ſum & ad vitam & ad mortem, faciat de me quod ſtatuerit, ego enim ſive vivendum ſit, ſive moriendum, mihi planè perſuaſi me ipſius ſemper fore, propterea quòd filii ejus ſum Jeſu Chriſti, à quo permagno pretio redemptus ſum, ita ut jam hæres Dei, & cohæres Jeſu Chriſti ſim. Itaque nunc quidem perſuaſum planè habeo mea eſſe omnia, ſive vitam ſive mortem, ſive præſentia ſive futura: omnia, inquam, mea eſſe: me autem Chriſti, Chriſtum verò Dei eſſe: atque ita perſuaſus, ipſum Chriſtum cùm ad vivendum tum etiam ad moriendum lucrum eſſe. Neque verò me pudet coram hominibus confiteri, eum ſolum fuiſſe & nunc eſſe in quo omnem ſpem ſalutis meæ vitæque beatæ repoſuerim: quocum me perpetuò victurum eſſe ſpero. Itaque quoniam nulla alia in re ſpes fiduciaque ſalutis poſita mihi eſt, quàm in eo ſacrificio Jeſu Chriſti, in

Chriſtus ſpes unica ſalutis.

quo ſemel crucifixus corpus ſuum Deo Patri pro meis peccatis obtulit: idcirco adduci nullo modo poſſum, ut iis aſſentiar quæ ex me quæſiverunt, approbarique voluerunt, cùm præſertim Spiritus Dei certiſſimus ſit teſtis & comprobator hujus animi mei atque judicii, quòd ea quæ ſentio & credo vera ſunt, & quæ ab adverſariis mihi proponuntur, falſa, atque ab omni verbi Dei veritate abhorrentia. Illud etiam certo ſciens, in meque experiens, corde credi ad juſtitiam, ore verò confeſſionem fieri ad ſalutem. Itaque Dominus hoc exiguo volens uti inſtrumento, me dignum judicavit ut vocarer ad hoc genus excellentis confeſſionis, & coram hominibus producerer, ut ex abundantia cordis ore ter interrogatus ipſum confiterer. Prima confeſſio à me edita fuit *VIII.* die Martii anni *M. D. LI.* circiter tertiam horam pomeridianam, cùm Decanus Officialisque adeſſent, & præterea Inquiſitores duo cum notario qui ſcribebat. Priusquam in præcipuam & legitimam confeſſionis meæ rationem ingrederer, multa ſunt ex me quæſita & agitata, quæ longa nimium eſſent ad ſcribendum. Neque verò ego omnia verba his literis committere, ſed breviter ac ſummatim tantùm præcipua capita ſcribere conſtitui earum rerum quæ ad fidem ac religionem pertinent.

Hamellæus novum teſtamentum poſtulat.

Ac primum ut ad rem ipſam veniamus, quæſiverunt ex me, quandiu jam non confeſſus fuiſſem. Ego ab illis primùm poſtulavi, ut mihi Novum darent Teſtamentum, in quo reſponſa mea & fidem fundare conſtituereque planè poſſem. Id cùm illi recuſaſſent, atque inſtarent ut reſponderem ad id quod rogaverant, ego eis dixi, ut illud quidem mihi concederent. Quæſiverunt, an non crederem ſacerdotem ab eccleſia Romana inſtitutum, cùm peccatorum confeſſio ad aures ejus fieret, poſſe ignoſcere peccata, atque abſolvere per pœnitentiam, reſpondi me nullam peccatorum veniam nec abſolutionem expectare, niſi à ſola Dei miſeri-

ſericordia, per gratiam Filii ejus Jeſu Chriſti. Quæſiverunt, an non crederem in eccleſiam Romanam, cujus Papa eſſet caput & ſucceſſor Petri, cui Chriſtus claves dediſſet: multaque alia quæ ad illum impium dominatum confirmandum nefariè uſurpata omni vi tueri ſolent. Quibus ego deliberato animo reſpondi, me Eccleſiam ſanctam credere per Spiritum ſanctum inſtitutam & fundatam, quæ unum Chriſtum caput haberet atque agnoſceret: deinde Succeſſores eos, qui doctrinam Apoſtolorum ac Prophetarum ſequerentur. Eccleſiam verò Romanam me non habere pro vera eccleſia, quæ potius eſſet ſynagoga quædam Antichriſti, in qua tantum abeſt ut oves Jeſu Chriſti foveantur & ſaluberrimo verbi Dei paſtu nutriantur, ut potius ab immaniſſimis voraciſſimiſque lupis devorentur: aut erroribus doctrinarum humanarum pernicioſiſſimis paſcantur. Siccine ais? inquit Decanus: ſcriptis hæc mandentur.

Deinde quæſierunt ex me, quid de ipſa Miſſa ſentirem, ego verò eos monui, ut de iis rebus, quæ in ſcriptura ſancta continentur loqueremur, nam me illud nomen Miſſæ nusquam nec in Novo nec in Veteri Teſtamento reperire, quantum quidem legere aut meminiſſe poteram. Ita ſanè, inquiunt Decanus & cęteri murmurantes: ac jubebant id notarium ſcribere, quòd Miſſam nusquam in Scriptura invenirem. Tum ilico ex me quæſivit, an Tranſſubſtantiationem panis in corpus Chriſti crederem: Cui ego reſpondi, me Miſſam eorum credere merum eſſe hominum inventum & commentum cum maxima contumelia Jeſu Chriſti ac dedecore conjunctum: propterea quòd ipſum populum in eum impium pernicioſumque errorem induxerunt, ut Chriſtum credat in fruſto panis incluſum, panemque ipſum adoret, non quærat Chriſtum, veneretur, colatque in cœlis ad dexteram Dei Patris ſupra omnes creaturas elevatum & collocatum. Quòd verò

De Miſſa.

Impius error, credere Chriſtum fruſto panis incluſum.

vero ad Tranſſubſtantiationem ipſorum attineret, dixi liberè, mihi quidem eam videri impoſturam quandam & ludificationem hujusmodi, quæ ad magos atque incantatores pertineret.

Rogarunt me, crederémne ſeptem eſſe Sacramenta? reſpondi, me duo tantummodo tenere. Quæ? inquiunt illi: Baptismum, inquam, & Cœnam, quæ vos Sacramenta appellatis. Tum quæſiverunt ex me, quid ſentirem de ipſa Cœna, cùm eam Sacramentum appellarem. Ad id autem ſimpliciter ego reſpondi, ſicut à Domino acceperam, ipſam Cœnam, cùm ita adminiſtratur, ut eſt inſtituta à Domino, convivium eſſe ſpirituale fideli animæ propoſitum ſub ſpecie panis & vini, ita ut qui fide eum panem vinumque ſumit, is corpus quoque Chriſti ſanguinemque ejus. ſumat: non quòd in eo pane corpus Chriſti ſit, aut ſanguis in vino aut cum vino: ſed quòd credam id omne me ſpiritualiter accipere ad ſalutarem refectionem animæ meæ & conſolationem: ita ut edens eum panem vinumque bibens eo quo dixi modo, corporis Chriſti ejusque ſanguinis verè ſim particeps: neque oculos meos defigo ſolùm in ea caduca elementa quæ corruptioni ſunt obnoxia, ſed longius oculos fidei meæ rejicio in Jeſum Chriſtum ſemel pro peccatis meis crucifixum & oblatum: vulnus contemplor lateris, ex quo puriſſimus ſanguis emanavit, ut ab omnibus vitiorum peccatorumque meorum maculis purgarer, ac eo liberarer debito quo me judicium Dei obſtrictum obligatumque tenebat. Quæſiverunt ex me, an panis ita ſuam naturam retineret, ut maneret panis ſine aliqua immutatione, eodemque modo vinum! reſpondi, nihil planè in his elementis immutari: ſed quemadmodum ea corpus alerent ac ſuſtentarent, ita fide, quæ carnem & ſanguinem Chriſti ſumeret, animam ali, vegetari, confirmari: neque verò opus eſſe aut neceſſe dixi, ut Chriſtus Dominus à dextera Patris ob-

Verus uſus Cœnæ Dominicæ.

in hæc inferiora deſcendat elementa, quò ſe nobis communicet atque impertiat: ſed potius ut mentes ipſi noſtras & cordis cogitationes, ab hujusmodi rebus quæ ſunt aſpectabiles atque ad tempus propoſitæ, ad alia æterna & ſpiritualia quæ non cadunt ſub ſenſum & aſpectum, traducamus, animosquæ noſtros revocemus & erigamus ad dexteram Dei Patris: unde nullum ejus corporalem adventum expectamus ante illud tempus quo ad judicandum vivos & mortuos venturus eſt: Tum ſanè Chriſtus Dominus veniet non occultus & obſcurus, ſed illuſtris & gloria ſua ornatus. Cùm hæc ita utrinque tractarentur ac dicerentur, ſeptima hora jam appropinquare videbatur. Itaque eam disquiſitionem atque interrogationem, tum quidem progredi longius noluerunt, me verò in alium carcerem obſcurum incluſerunt: ubi ego ſum adhuc, quoad optimo Deo meo placuerit. Ab eo igitur die Martii, quem ſuprà ſcripſi, ab illis in eo loco fui relictis usque ad *XV.* diem ejusdem menſis: eo quidem die tanta moleſtia affectus, quantam verbis non poſſem ſatis explicare, non propter obſcuritatem carceris, aut quòd vererer in eorum conſpectum venire: ſed potius quòd me amplius rationem fidei meæ declarantem audire nollent, ego enim multò vehementius cupiebam fidem meam coram illis teſtificari ac planè confiteri, quàm ipſi me audire. Itaque Dominum orabam, ut mihi eam daret facultatem, qua ſimplicis ac puræ confeſſionis meæ munere officioque perfungi poſſem, qua in re ipſe pro ſingulari ſua benignitate, ſtudio animi mei ac deſiderio cumulatè ſatisfecit. Die igitur xv. Martii, hora octava audivi vocem janitoris mihi nuntiantis dominos jam adveniſſe, & ut me præpararem admonentis. Illud nuntium, ut fuerat mihi optatum, ita periucundum accidit, tum dixi, „ Perfice, Domine, quod in „ me jam cœpiſti, & quod promiſiſti mihi conſerva ac „ præſta, nam hæc quidem tua cauſa eſt, in qua opor-

Triſtatur Godefridus quòd ampliorem fidei confeſſionem non edat.

 „ tet

tet Spiritum tuum mihi eſſe adjutorem. „ Cùm in ea ſecunda interrogatione coram eis productus fuiſſem, quęſiverunt ex me, an eſſem baptizatus? dixi quamobrem id à me quærerent: an verò me Anabaptiſtam eſſe exiſtimarent. Sed cùm illi inſtarent, reſpondi, me jam inde prima ab infantia, non alio tempore aut aliter baptizatum fuiſſe. Ac cùm quæſiviſſent, an ego eum Baptiſmum approbarem atque amplecterer? dixi me eo quidem contentum eſſe. Poſtea quæſiverunt, an ego Baptiſmum in Scriptura reperirem, hoc autem rogabant eo conſilio, ut nomine Sacramenti à me expreſſo, cavillatorié atque inſidioſe ad Sacramenta reliqua, & commenta ab ipſis introducta, comprobanda abuterentur, ego verò eis ſimpliciter reſpondeo, Circumciſionem patri noſtro Abraham datam fuiſſe, ut ipſe ac ſemen ejus octavo die circumcideretur: ei poſteà Baptiſmum ſucceſſiſſe, quo Chriſtiani in eccleſia utuntur, baptizantes in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Deinde quæſiverunt ex me, an ulla præterea ejus approbatio eſſet in Scriptura, ego eos remiſi ad x. cap. I. epiſtol. ad Cor. ubi ab Apoſtolo dicitur, Patres in mari rubro ſub ipſa nube baptizatos fuiſſe, ea autem debere eis ſatisfacere. Tum verò cupidiſſimè arripuerunt, quod ego (nullas eorum inſidias ſuſpicans) de Sacramentis dixeram atque ita nominaveram: moxque quæſierunt, ubi illud nomen Sacramenti invenirem? Ego tum ita circumventus, confiteri coactus ſum quod verum erat, me illud Sacramenti nomen propterea uſurpaſſe, quod inter ipſos ad majorem intelligentiam magis eſſet uſitatum: nolle autem poſthac eo appellare nomine, ſed Baptiſmum & Cœnam ut Scriptura nominaret, nam ſi illud nomen eis conceſſiſſem aut recepiſſem, magnoperè eos armaſſet contra me ut peraccommodatum ad Miſſam, Purgatorium & alia hujuſmodi multa comprobanda, quæ ab ipſis introducta, nuſquam in Scriptura nominantur, itaque dixi me

Sacramenti nomen quare in uſu.

me in his nominandis nullo alio nomine uſurum, quàm eo, quo Scriptura uteretur. Tum dixerunt, exiſtimantes me cavillis ſuis implicare aut protelare, Tu quidem tam ſæpe dicis te nihil planè velle credere aut reſpondere niſi id quod in Scriptura continetur: quid ais de conjugio? habésne pro Sacramento? Ego, inquam, ſic ſtatuo, conjugium ſanctum Dei inſtitutum, cubileque immaculatum, eamque conjunctionem ac ſocietatem vitæ tantam eſſe, ut homo patrem ac matrem ſuam derelinquat, adhæreſcatque uxori ſuæ ut ſint duo in carnem unam. Itaque hoc genus vitæ atque inſtitutum tam neceſſarium & honeſtum maximi facio: quod ipſe Chriſtus tantoperè approbavit, cùm in Cana Galilææ nuptias & præſentia & miraculo ibi primùm edito honorare voluit. Tum quidam, qui ſatis verſatus in Scriptura videbatur, Credisne, inquit, verbis ipſius Apoſtoli? Abſit, inquam, ut ei ullo modo contradicam. Tu, inquit, duo recipis ſolùm ſacramenta: Apoſtolus tamen ap Epheſios conjugium ſacramentum appellat, dicens, Sacramentum hoc magnum eſt. Quid tu ais? inquit. Cui ego reſpondi, me nullo in verbo velle diſſentire ab Apoſtolo, ſiquidem ille conjugium nominaſſet Sacramentum. Sanè in omnibus quæ mihi propoſita quæſitaque fuerunt, nihil me magis conturbavit, nec majore moleſtia affecit, quàm hoc unum, in quo nihil dicere contra poteram nec audebam. Sed Dominus me in hac difficultate ac obturbatione non diu hærere voluit: mox enim Spiritus ejus me commonuit, rem non ita ſe habere quemadmodum ab illis allegabatur. Itaque memoria mea ejus loci ita divinitus renovata, eis dixi, non ita legendum eſſe in ea Pauli epiſt. ſicut ab ipſis citaretur: ſed pro ſacramento Secretum eſſe legendum, juxta poſtremam tranſlationem, qua novum Teſtamentum ex Græco in linguam Gallicam converſum eſt. Tum verò ira atque indignatione vehementer in me commoti fuerunt, cùm

Laus conjugii.

propoſitum locum in libro novi Teſtamenti Lugduni impreſſo inſpexiſſent, atque ut dicebam reperiſſent, multa tum dixerunt, quæ longum eſſet ſcribere. Ac quoniam duodecima jam hora appropinquabat, hæc omnis ea collocutio fuit intermiſſa. Poſtero autem die, qui dies fuit XVI. Martii, ab illis ſum revocatus horam circiter octavam, & interrogatus an Sacramentum confirmationis crederem, quòd epiſcopus hominibus in legitima eorum ætate adminiſtrare ſolet? Ego verò reſpondi, hujusmodi ceremoniis fidem meam non confirmari: ſed tantummodo ea ratione virtuteque Spiritus, quæ aut in Baptismo me regeneraret ac novam creaturam efficeret, aut me in Cœna communione corporis Chriſti in fide aleret & confirmaret. Cùm autem illi ex octavo capite Actuum protuliſſent exemplum Apoſtolorum, qui baptizatis hominibus manus imponebant: dixi me id quidem quod à Petro atque Apoſtolis factum fuiſſet, approbare ejusque impoſitionis authorem ac moderatorem fuiſſe Spiritum: ſed eam ceremoniam poſtea finem habuiſſe. Rogarunt, an Sacramentum extremæ unctionis crederem? reſpondi me credere verbum Dei eſſe verum & ſanctum oleum quod homini periculoſe ægrotanti adhibendum eſſet, quodque omni credenti ſalutem afferre poſſet. Illud verò oleum, quod ægrotis hominibus applicare ſolent, inutile planè eſſe, ut obnoxium corruptioni. Tum illi, ut eam unctionem probarent, propoſuerunt tritum illud ex epiſtola, quam divus Jacobus ſcripſit. Quibus ego, Vos quidem, inquam, videtis quid ea de re ſentiam & credam. Poſtea de feſtis diebus interrogatus, reſpondi, Dominum ſex dierum laborem populo ſuo præcepiſſe, nec ullum alium diem hebdomadis quàm ſeptimum à negotiis vacuum ac liberum inſtituiſſe. Eodem modo de Quadrageſima & quatuor ipſorum temporibus aliisque hominum commentis interrogatus, reſpondi, ea mandata hominum ad populum

De feſtis diebus.

lum onerandum inventa, nuſquam in Scriptura inveniri: ſed aliam eſſe rationem & diſciplinam mortificandæ carnis noſtræ, totumque hominis vitæ curſum perpetuum quoddam eſſe jejunium: non ut comedamus ſemel in die, ſed ut in tota noſtra vita ſummam ſobrietatem ſine ulla intemperantia conſervemus. Item de abſtinentia à carnibus & ovis in illo quadragenario tempore rogatus, dixi me quidem ex quo Dominus è tenebris ad veram lucem & cognitionem veritatis tranſtuliſſet, nullum diſcrimen dierum ac temporum facere, atque ſine ullo conſcientiæ ſcrupulo poſſe bibere ac comedere, quicquid à Domino creatum ad neceſſarium hominis victum tribuitur. Fides tantum adſit, qua his Dei beneficiis cum omni gratiarum actione purè ac piè perfruamur: ſicut Apoſtolus in 1. ſua ad Timotheum epiſtola præcipit. Tum illi, Ergo, inquiunt, tam facilè carnes comederes die magno Veneris qui Paſcha præcedit, quàm ipſo die Paſcatis. Ego verò, inquam, hic quidem nullum diſcrimen dierum planè facio, ac ſive Quadrageſima eſſet ſive aliud tempus, nihil aſpernarer eorum quæ ad eſum mihi eſſent appoſita: ſed liberè his veſcerer in fide & cum gratiarum actione absque ullo animi ſcrupulo. Quòd ſi quis infirmus, cùm videret me veſcentem, offenderetur, tum nollem mea libertate uti, ne hoc modo non tam ad ædificationem, quàm ad offenſionem proximi mei ambularem, non enim regnum Dei in cibo eſt conſtitutum, neque ego ſive comedam, ſive non comedam, melior & ſanctior ſum, piè tamen amplector eam libertatem, quæ per verbum Dei benigniſſimè offertur, ut omnibus ejus beneficiis cum gratiarum actione uti poſſim.

De ciborum delectu.

Vitandum ſcandalum proximi in victus ratione.

Deinde quæſiverunt, an preces ad virginem Mariam adhibendæ eſſent, ut ea pro nobis advocata apud Filium intercederet? Ego autem ad id reſpondi, me quidem credere eam apud Deum plenam gratiæ repertam

De virgine Maria quid ſentiendum.

fuiſſe, ac benedictam inter omnes mulieres: Dominumque ita humilitatem ancillæ ſuæ reſpexiſſe, ut Filius Altiſſimi ſalvator mundi in ejus utero reſederit, ut humanitatem noſtram ſuſciperet: quem poſtea ſine ulla corruptione eſt enixa, eandem etiam verbis Angeli à Deo miſſi fidem habuiſſe: & propterea beatam judicatam fuiſſe, verùm ut honorem Filio Dei debitum in eam transferamus, abſit à me, & ab iis omnibus qui Chriſti nomen verè profitentur. Nam ne ipſa quidem me docuit dare ei ullum titulum honoremque adorationis, aut invocare & orare ut mihi apud Filium patrona ſit & advocata: ſed potius me monuit loquens de Filio ſuo in nuptiis in Cana Galilææ, ut quæ ille præciperet ac juberet facerem. Iidem quoque quæſiverunt de Sanctis, qui hac vita ſunt defuncti, invocandis & orandis, ut in curia cœleſti ſuo nos patrocinio atque hoc advocationis officio proſequantur, reſpondi, me nullum alium advocatum agnoſcere aut habere, quàm Jeſum Chriſtum ipſum juſtum, qui merito mortis ſuæ ut ſolus purus atque innocens, hoc officium honoremque adeptus eſt, in quo uno Pater ſibi bene complacuit, in cujus ore nullus unquam dolus eſt inventus. Itaque me eum ſolum Mediatorem, Advocatum, Interceſſoremque agnoſcere: quemadmodum 1 Joh. 11. cap. ſcriptum eſt.

De Sanctorum invocatione.

Quæſitum etiam eſt de Imaginibus, num liceret effigiem habere crucifixum repræſentantem, reſpondi, quomodo id ex me quærerent, cùm legerent Scripturam tum veteris tum novi Teſtamenti, in qua hujusmodi ſimulacra tam diſertis verbis prohiberentur. Tu igitur, inquiunt, nullas vis imagines? Non, inquam: nam ex ejus verbo didici eum in ſpiritu ac veritate adorare: & qui volunt à Deo exaudiri, oportet eos oculis fidei Patrem cœleſtem in cœlo quærere.

De purgatorio.

Poſtremò interrogatus ab iis, num crederem certum eſſe locum, in quem animæ ex hac vita decedentes con-

concederent, ut ibi purgarentur: reſpondi tanto animi ſtudio ac gaudio, quanto eſuriens cibum unquam ſumpſi, ita ut interiora viſcera mea quadam voluptate perfundi viderentur, cùm ita commodè de honore, gratia & ſalute Domini mei Jeſu Chriſti loquerer, reſpondi igitur, „ me nullum aliud purgatorium agnoſcere, „ quàm ſanguinem Jeſu Chriſti ſalvatoris mei: à quo „ credebam æternum ſacrificium factum eſſe, facta om- „ nium meorum peccatorum purgatione, cùm præſer- „ tim eo perfunctus ſacrificio, nunc ad dexteram Dei „ Patris vivat in perpetuum, atque pro nobis intercedat. „ Neque verò dubito quin Deus pro ſua miſericordia ho- „ mini peccatori planè ignoſcat, tum cùm ille relicta „ priſtinæ vitæ ratione ad ejus gratiam ita confugit, ut „ cum pœnitentia melioris vitæ propoſitum ſuſcipiat. „ Neque enim Dominus aliqua ex parte peccata igno- „ ſcit: ſed omnia plenè perfecteque remittit. „ Atque hæc quidem ſunt, quæ in hac poſtrema interrogatione ex me quæſiverunt: aliàne præterea ſint quæſituri, planè ignoro. Unum penè oblitus ſum, quòd ut me fraudulenter circunvenirent Purgatoriumque ſuum approbarent, ex me ſcire voluerunt, quoſnam libros ſacræ Scripturæ ego reciperem atque approbarem, quibus ego reſpondi, vetus ac novum Teſtamentum. Tum illi, Omniáne, inquiunt, credis eſſe bona ſanctaque? Maximè, inquam, exceptis iis libris, qui Apocryphi appellantur, quibus fundamentum fidei meæ niti nollem, neque eorum authoritatem pro capitibus fidei aut firmamentis allegare: cùm ceteros, qui fidei meæ ſatisfaciunt, approbem. Cur, inquiunt, hos potius quàm alios hoc judicio fidei amplecteris? Quoniam, inquam, hi habent tam inſignem authoritatis notam, ut Spiritum eorum authorem eſſe dubitare nullo modo poſſim: de cæteris verò, quorum certus non eſt author, idem affirmare non poſſum. Quanquam illos quidem propter multa bona exempla & præcepta quæ in iis conti-

Quibus Scripturæ libris fides inniti debet.

nen-

nentur, non omnino rejicerem, ſed meam in iis fidem fundare nollem. Itaque hac mea reſponſione impediti, Purgatorium ſuum comprobare non poterant. Interea ipſi inter ſe Latinè loquebantur, in quo quidem ut nihil à me metuerent, ex me quæſiverunt, an ego Latinè ſcirem, id cùm negaſſem, juſſerunt à notario ſcribi. Hæc, ſoror chariſſima, ſunt & ab illis interrogata & reſponſa à me. Ex eo tempore neminem eorum vidi, niſi canonicum quendam, *Quintinum Charlardum* nominatum: quem ad me jam aliquoties miſerunt, ut me in ipſorum fidem induceret. Maxima fuit mihi cum eo diſputatio quatuor horas habita. Itaque maximoperè doleo in eo genere vitæ atque errore eum adhuc verſari, neque deduci ad hanc lucem admirabilem, quam aliquo modo aſpicit, ſtudium enim quoddam Dei habet, ſed non ſecundum ſcientiam: cùm illorum cauſam tueatur, nihil magis cupiens, quàm ut ego cum ipſo conſentiam, imprimiſque in ea doctrina, qua ille in Sacramento corpus Chriſti in pane incluſum eſſe ſtatuit. Affert ille quidem neſcio quas rationes de deſcenſu Domini ad nos: quas ego nullo modo approbare poſſum, propterea quòd & à natura veri corporis, quod Chriſtus in cœlum extulit, & à veritate verbi & fidei ratione confeſſioneque abhorrent. Itaque ei usque ad hunc diem acerrimè reſtiti, ſperoque Dei gratia me reſtiturum adjuvantibus veſtris precibus. Te autem, chariſſima ſoror, rogo, & eos omnes qui ſummo ſtudio verbum Dei amplectuntur, ut ſimul pro me Dominum oretis, ut ipſe me purum atque integrum in fide Filii ſui conſervet, atque in ea conſtantia & perſeverantia confeſſionis quam ego hactenus edidi, mihi impertiens eam victoriam, quam adverſus omnes inimicos tum carnis tum verbi ſui promiſit. Quòd ſi hoc corpuſculo vult uti, ut ad obſignandam Evangelii veritatem ſanguis meus effundatur, atque in cinerem oſſa mea redigantur: is me confirmet vir-

virtute Spiritus ſui usque in finem, ut fidei meæ teſtimonium ſine ullo pudore, fidele illuſtreque ad ipſius gloriam atque electorum ſalutem extare poſſit. Si verò vult me adhuc retinere in iſta vita, & ad gloriam ſuam, atque Eccleſiæ utilitatem reſervare, ipſe furorem tyrannorum mitiget, ac me ex ore leonum eripiat. Equidem ad utrumque ſum paratus, ut me in ſacrificium Domino in omnibus offeram. Mea ſoror, ac cæteri Evangelii amatores, gaudete mecum, nemo verò offendatur & perturbetur iis perſecutionibus, quæ hiſce diebus acciderunt: quemadmodum illi qui ſemen miſſum inter ſaxa receperunt, ſed potius hujusmodi perſecutiones ad confirmandam fidem veſtram cum ſumma animi æquitate à nobis ſuſcipiantur, & cum patientia perferantur, cùm in hoc quidem ad imaginem ejus conformentur, qui dixit, *Si me perſecuti ſunt, vos quoque perſequentur.* Hæc enim eſt conditio propoſita iis omnibus, qui Chriſtum veré profiteri volunt, in eoque piè vivere. Neque verò hoc donum Dei eſt vulgare cum multisque commune: ſed iis tantùm tributum ac datum, quos Deus vocavit non ſolùm ut in Chriſtum credant, ſed etiam ut pro ejus nomine patiantur & moriantur. Orate pro me, nec pro me ſolùm, ſed etiam pro iis qui vos perſequuntur: ut ſi errore atque ignoratione eò ſunt delapſi, miſericordiam Dei conſequantur, atque ad hanc viam ſalutis adducantur. Itaque benedicamus eis, & non maledicamus. Salutate eos qui me amant. Gratia Domini noſtri vobis adſit.

Tum mors tum vita piorum ſervit Dei gloria.

Frater veſter
Godefr.

Digitized by Google

Num. XII.

Inquiſitionis Hiſpanicæ FORMULA.

Inſtituta & edita in inferiori Germania. Anno 1550.

INfandum illud atque Chriſtiano Nomini erubeſcendum *Inquiſitionis* tribunal, uti non parum innocui profudit ſanguinis, ita ſanè mirum non eſt, quod inde ab omni tempore ab eo abhorruerint Belgæ noſtri libertatis ſuæ cupidiſſimi atque ab omni conſcientiæ inferendo rigore alieniſſimi, quippe quibus acrior non eſt datus ſtimulus ad Hiſpanorum jugum excutiendum, quam cum ii Inquiſitionem introducere ſatagerent: Et, quod non una tamen vice id tentatum fuerit à Pontificiis, ipſo Carolo V. id vel annuente vel connivente, jam in *Annalibus* hiſce commemoravimus. Conf. inprimis §. LXIII. LXIV. pag. 211. ſq. & 215. ſed incaſſum ſemper recidente conſilio: Interea autem cum hæc FORMULA juxta quam teterrimum hoc judicium in Belgio inſtitui deberet, nobis ſit conſervata in *Joh.* WOLFII Lectionibus Memorabilibus Tom. II. fol. 618. ſq. eandem, propter rei memoriam, & quod ea faciat ad illuſtrandam Hiſtoriam Reformationis Belgicæ, quæ per hunc Phalaridis bovem non parum promota fuiſſe dici debet, abinde depromere atque his Documentis inſerere voluimus: Ea verò ita ſe habet

CUm ſacra Cæſarea Majeſtas pro ea devotione, quam erga Deum, ſanctam Eccleſiam, Religionem Chriſtianam, univerſos Chriſti fideles ex debito Imperialis officii gerit, multis modis conata ſit, omnes hæreſes & errores, qui hodie in diverſis mundi partibus pullulant, extirpare & præcipue præcavere, ne boni & ſimplices Chriſtiani à Pſeudoprophetis, qui ſub veſte ovili, tamquam lupi rapaces, diſcurrunt, ad ſeducendos juſtos & pios, ſua

ſua perverſa dogmata ſub ſpecie pietatis illis inculcantes, ſeducerentur: ad id diverſas fecit Conſtitutiones, Ordinationes, & Edicta, præcipue in ditionibus inferioris Germaniæ, ſuæ Majeſtati ex ſucceſſione ſuorum prædeceſſorum ſubjectis, ac aliis ſuæ Majeſtati poſtea incorporatis, & acquiſitis, quæ ſtrictè obſervari, & debitæ executioni mandari voluit, & adhuc vult.

Et cum per experientiam, rerum magiſtram, compertum ſit, non ſufficienter negocio tam arduo eſſe ſatisfactum, præcipue propter nonnullos malos ſacerdotes, & viros Eccleſiaſticos, qui (non obſtantibus hujuſmodi ordinationibus & edictis) ſimplices populares & Laicos perverſa ſua doctrina inficere, & à via veritatis, & unionis S. Matris Eccleſiæ ſeducere non formidant: ideo ſua Majeſtas huic malo mederi volens, in provinciis inferioris Germaniæ (ſuæ Majeſtati, ratione ſui patrimonii, ſubjectis) certos *Inquiſitores hæreticæ pravitatis*, viros doctos & probatos, inculpatæ vitæ & famæ, ordinari & deſignari curavit, quibus data eſt ampla poteſtas, contra omnes hæreticos & hæreſis ſuſpectos, & eorum fautores & receptores inquirendi, procedendi, corrigendi, & puniendi in curia ſeculari juxta *formam*, & tenorem *literarum Apoſtolicarum* deſuper confectarum.

Et ut hæc tam ſancta, & neceſſaria Inquiſitio melius & commodius fieri poſſet, ſua Majeſtas (tanquam dominus ſupremus inferioris Germaniæ) ordinavit, & ſtatuit ea, quæ ſequuntur. Inprimis, ut prædicti Inquiſitores & Commiſſarii, ſeu alter eorum, aſſumto ſecum Notario, viro integro & experto, ad exercitium actus Notariatus in his partibus admiſſo, debeant expenſis ſuæ Majeſtatis viſitare provinciam ſibi commiſſam & diligenter, tam apud officiatos ſuæ Majeſtatis, quam alios viros pios & integros, ſi qui ſunt hæreſi infecti, aut de ea vehementer, aut vel ex probabilibus conjecturis ſuſpecti: Similiter ſi aliqui ſub ſe habeant aut legant libros prohibitos & damnatos, aut teneant conventicula, in quibus de S. Scriptura, aut Religione Chriſtiana diſputent, aut communicent, deque illorum fautoribus & receptatoribus.

Suamque informationem per Notarium in ſcriptis autentice redigi curabunt, & diligenter cuſtodiri, ut ad eandem, quoties ne-

neceſſe fuerit, recurſus ac relatio habeatur, debentque dicti Inquiſitores & Commiſſarii examinare teſtes, per eos audiendos, in forma Juris, præſtito ſolenniter juramento de dicenda veritate, omni odio & favore excluſis, & illos, ne aliquem accuſent ac deferant per invidiam, aut aliquam aliam occaſionem, admonere, & diligenter interrogare de cauſa ſcientiæ ſuorum dictorum, & illam in informatione inſerere, ne viri boni injuſte ſcandalizentur.

Et ſi aliqui apud Inquiſitores compareant, volentes alium deferre ſuper hæreſi, ea tamen conditione, quod nomen delatoris celabitur, & informationi non inſeretur ut ſæpius contingit, illos tanquam teſtes non recipient, neque ejus delationem informationi inſerent, neque ex hujusmodi delatione contra aliquem procedent, ſervabuntque ſecretè ea, quæ eis deferentur, nec publicabunt delatores, aut depoſitiones teſtium, niſi quatenus ad procedendum contra reos de jure fuerit neceſſarium: tenebuntur tamen omnes audire, & ſi per alios delatio vera probari poterit, ex depoſitione eorum, ſi ſufficiens ſit, contra delatum procedatur, nullo habito reſpectu, ad delationem hujusmodi, quæ pro nulla reputabatur.

Et ſi prædicti Inquiſitores & Commiſſarii comperiant aliquos, qui per invidiam aut occaſione alios injuſtè detulerint, hoc indicabunt Magiſtratui ejus loci, aut Concilio provinciali, & ipſi contra tales calumniatores procedi curent.

Item dicti Inquiſitores & Commiſſarii poterunt vocare coram ſe quoscunque ſubditos Cæſareæ Majeſtatis, cujuscunque autoritatis, qualitatis aut conditionis fuerint, aut quacunque auctoritate aut poteſtate utantur, etiamſi ſint Præſides, conſiliarii provinciæ, aut alii officiales provinciæ, ſive Burgemagiſtri, Scabini, aut de magiſtratu loci, ad præſtandum ſolenne juramentum, de dicenda veritate ſuper interrogandis, & deponendo ea, quæ verè ſciunt & finaliter, ſi ſciant aliquos hæreſi infectos, aut de ea vehementer ſuſpectos.

Et ſi aliquos offendant, qui in teſtimonio reddendo ſint difficiles, aut deponere omnino recuſent, illos admonebunt, quod ſi eorum monitis non obediunt, notabuntur tamquam fautores

hæ-

hæreticorum, procedentque contra illos tanquam fautores hæreticorum in forma Juris: aut poterunt illis mandare, ſub certis pœnis pecuniariis pro eorum arbitrio moderandis, ut deponant, & niſi obedierint, vult ſua Majeſtas, hujusmodi pœnas irremiſſibiliter exigi.

Et ſi aliqui pertinaciter, non formidantes pœnam pecuniariam, in ſua recuſatione perſiſtant, nolentes coram Inquiſitoribus deponere, ſi Laici fuerint, ut fautores hæreticorum punientur pœna in edictis Cæſariis contenta: ſi verò Eccleſiaſtici, procedent contra eos dicti Inquiſitores, prout ipſis juſtum, & æquum videbitur.

Vult Cæſarea Majeſtas, & mandat omnibus & ſingulis Præſidibus, Conſiliariis, & judicibus baillivis, majoribus Scultetis, ac generaliter omnibus ſuis Officialibus, omnibus Magiſtratibus & ſubditis ſuis, ut in tam ſancta & pia Inquiſitione, præfatis Inquiſitoribus, Notario, aliisque ſuis officiariis & familiaribus aſſiſtant, omnemque favorem & auxilium præſtent, quoties requiſiti fuerint, omnemque diligentiam adhibeant, ne dicti inquiſitores, Notarii aliique ſui officiati, & familiares aliqua injuria reali aut verbali afficiantur. Et ſi aliquos contra illos murmurantes invenerint, eos apprehendant, & ſeverè puniant, in exemplum aliorum, ſub pœna indicta contra Fautores Hæreticorum, quam incurrent, ſi notabiliter negligentes in hoc deprehendantur.

Si dictis Commiſſariis ſeu Inquiſitoribus, vel alteri eorum per informationem ſufficienter conſtiterit, & plenè probatum fuerit per duos teſtes, aut alios legitimè, aliquem eſſe hæreticum, & contraveniſſe conſtitutionibus, ordinationibus ſeu edictis per Cæſarem ad extirpandas hæreſes promulgatis: eo caſu ipſi Inquiſitores, vel alter eorum reos apprehendi jubebit, ac ſub fida cuſtodia detineri, vel per judicem loci, vel per alios eorum arbitrio aſſumendos, quibus ſua Majeſtas vult per judices loci, tam ſuos, quam ſuorum vaſallorum omnem dari aſſiſtentiam. Et ſi in hoc negligentes, aut difficiles ſe reddant, punientur pœna, contra fautores hæreticorum indicta.

Ad hunc effectum Cæſ. Majeſt. præfatis Inquiſitoribus tradet

 li-

Digitized by Google

literas patentes, quarum vigore dicti Judices præmiſſa omnia facere, & adimplere tenebuntur.

Ac mandavit Conſiliis ſuis ſupremis, ac provincialibus, ut exemplariter puniant omnes & ſingulos, qui in præmiſſis culpabiles aut negligentes invenientur, ſicque provideant, ut ſua Majeſtas intelligat, negocium hoc Inquiſitionis per eos non impediri, ſed promoveri, alioquin & in illos animadverti jubebit.

Poſtquam autem rei apprehenſi fuerint, ſi Eccleſiaſtici ſint, illos ducant ſub fida cuſtodia ad carceres Concilii provincialis vel ordinarii, ac diœceſis loci, prout commodius eis viſum fuerit. In quo loco dicti Inquiſitores contra ejusmodi reos procedant juxta tenorem eorum commiſſionis ſummatim, & planè ſine figura, ac ſtrepitu Judicii, & proceſſu. Et inſtructi aſſument ſecum aliquem, vel aliquos de Conſilio Cæſaris, per eos eligendos, ad definiendum proceſſum, & condemnandum, vel abſolvendum reum. Sic electi tenebuntur, ad requiſitionem Inquiſitoris, proceſſum viſitare, & ſuffragia ſua conferre ad condemnationem vel abſolutionem rei. Quemadmodum & Concilium ipſum Provinciale ſuper ejusmodi proceſſum deliberare, & ſententiam dicere tenebitur, ſi ad hoc ab Inquiſitore rogetur, & requiratur.

Si verò aliqui in præmiſſis ſe præbeant difficiles, aut onus ſubire recuſent, reſcribent Inquiſitores Reginæ, ſeu Concilio privato, qui taliter providebunt, quod negotium Inquiſitionis per ejusmodi ſubterfugia non proteletur, neque differatur.

Quando præfati Inquiſirores, ſeu alter eorum cum conſilio aliorum, ex Provinciali aut alio quopiam conſilio aſſumendus declaraverint, aliquem eſſe degradandum, & curiæ ſeculari tradendum: degradatione juxta tenorem Commiſſionis Apoſtolicæ facta, Conſilium Provinciale, vel idem præordinatus Judex loci tenebitur ſtatim, & absque aliqua dilatione, ejusmodi ſententiam executioni demandare, prout de jure.

Si verò dicti Inquiſitores, ſeu eorum aliquis per ſuas informationes invenerit, aliquos Laicos contraveniſſe ordinationibus Cæſ. Majeſt. illos communicabit alicui ex conſilio Cæſaris, in ſingulis provinciis, per illos ad hoc aſſumendo, ex cujus relatione, Con-

Digitized by Google

Conſilium Provinciale jubebit ejusmodi Laicos apprehendi, & juxta formam edictorum puniri. Ac ut hoc citra aliquod irregularitatis periculum facere libere queant, ſedis Apoſtolicæ permiſſio ſuper hac re expectatur. Interim verò, ubi opus videbitur, ejus loci Inquiſitores, ad informationes ejusmodi proceſſuri, Conſilium Provinciale, pro aliquo ſibi adjungendo interpellare poterunt, cujus quidem adjuncti id erit officium, diligenter animadvertere, ne quid contra Cæſar. Majeſt. edicta ac ordinationes commiſſum comperiatur, aut ſi quid tale apparuerit, Judici loci, ſeu Conſilio Provinciali, ac Procuratori generali eas informationes communicent, qui juxta edictorum tenorem contra transgreſſores debitè procedere tenebuntur.

Videbunt ex informationibus communicatis Inquiſitores, ut dictum eſt, ſi conſtiterit, aliquos Laicos ſuſpectos de hæreſi, & apertè non probetur, illos edictis Cæſ. Majeſt. contraveniſſe, tunc inquiſitor contra eos procedat juxta formam Juris, usque ad ſententiam diffinitivam, in qua ferenda utetur conſilio alicujus Conſiliarii Cæſ. Majeſt. vel alterius periti, vel experti viri, per Conſilium Provinciale ad hoc deputandi.

Similiter ubi Judices ſeculares per proceſſum coram eis factum contra accuſatos de contraventione edictorum Cæſareæ Majeſt. invenerint, accuſatos non ſufficienter convictos ad ſubeundam pœnam, in edictis contentam, alios tamen ſuſpectos, aut hæreſi vehementer diffamatos, vel aliqua pœna, à Jure communi ſtatuta puniendos, tunc proceſſum communicabunt Inquiſitori, ut conſideret, ſi contra illos ulterius erit procedendum, & eo caſu abſolvendo ab inſtantia Judicii ſecularis, remittent ad Inquiſitorem.

Vetat etiam Cæſ. Majeſt. ac inhibet omnibus conſiliis Provincialibus, ſub pœna ſuæ indignationis, ne ſuis mandatis, aut literis proceſſus vel informationis inquiſitoris, aut Juris memorati aliquo modo reſiſtatur.

Sed ſi quæ difficultas inter Conſilium Provinciale & Inquiſitores ſeu Inquiſitorem oriatur, Reginæ reſcribatur, quæ pro qualitate negocii providebit.

Similiter non vult ſua Majeſtas, ut Inquiſitores aliquo modo in

in exercitio commiſſionum ſuarum per ordinarios loci, ſeu eorum officiales impediantur, contra quos niſi omnes obediant, ſecundum cenſuras Eccleſiaſticas juxta tenorem literarum Apoſtolicarum procedere poterunt, & ſi neceſſe fuerit, Regina illis omnem præſtabit operam, favorem & auxilium, ne negocium tam pium ſub hoc prætextu differatur. Viciſſim & Inquiſitores non debent aliquo modo impedire ordinarios, ſeu eorum officiales, in proceſſibus per eos inchoatis, aut inchoandis.

Si Inquiſitores unius Provinciæ, ſeu alter eorum per ſuas informationes invenerit, aliquos deferri hæreticos alterius Provinciæ, ſtatim hoc ſignificabit Inquiſitoribus, ſeu Inquiſitori provinciæ, in qua habitat taliter delatus, & transmittet copiam hujusmodi informationis manu Notarii ſignatam, ut dictus inquiſitor contra delatum procedat modo & forma præſcriptis.

Item præfati Inquiſitores & Commiſſarii, in viſitatione Provinciæ diligenter inquirent de Curatis, ſi boni, & ſinceri, & Catholici fuerint, & ſi invenerint aliquos mercenarios, ſeu vicecuratos, qui aliquando religioſi fuerint, & eorum habitu curas adminiſtrant, illos amoveri, & alios in illorum locum ſubrogari, à Judice Eccleſiaſtico obtinebunt.

Si verò inveniant aliquos Curatos, concubinarios notatos, aut ſcandaloſè viventes, aut planè indoctos & inidoneos, illos deferent Epiſcopo, & ſuis officialibus, illos admonendo ſuis literis, & curis. De idoneis, doctis, & probis curatis provideant, reſervata nihilominus cuique ſua collatione & præſentatione, deſtituendo notatos concubinarios, aut ſcandaloſè viventes, ſeu alios planè indoctos. Et niſi Epiſcopi, & ſui officiales eorum monitis obediant, Reginæ ſignificabunt.

Præfati inquiſitores & inquirent de libris, qui venduntur per Bibliopolas, aut imprimuntur in locis provinciæ eis deſtinatæ, ſi aliquos habeant damnatos, aut ſuſpectos, & ſimiliter de tota converſatione, & fama impreſſorum, & Bibliopolarum. Et ſi quid in his corrigendum invenerint, conſilio Magiſtratus loci, aut Conſilii Provincialis corrigant, & ſi aliquod illis fiat obſtaculum, Reginæ indicabunt.

Item hoc præcipuè laborabunt dicti Inquiſitores, ne hoc nego-

gotium tam pium, quam eſt difficile, reddant impoſſibile, neque nimis conniveant. Primò remedium adhibeant in his, quæ ſine periculo religionis, & incommodo Reipub. tolerari non poſſunt, tantamque adhibeant diligentiam, ut omnibus perſuadeant, ſe non, quæ ſua, ſed quæ Chriſti ſunt, quærere, hoc ſolum conantes, ut hæ ditiones inferioris Germaniæ ab omni errore purgentur, omnesque ab hæreſi ſerventur.

Ut autem negotium hoc Inquiſitionis melius procedat, vult ſua Cæſ. Majeſt. ut dictis Inquiſitoribus, & ſuis officialibus de competenti ſalario ſuis impenſis provideatur. Quantum verò attinet ad expenſas apprehenſionis, & captivorum, illæ ſolventur per Judices loci, qui reos apprehendant, qui illis reſtituentur in rationibus ſuis, quas ſingulis annis reddere tenentur, & in hoc per literas rationalium illis providebitur ſic.

Signatum *Charles*, & ſubſcriptum, ſic ordinatum per ſuam Majeſtatem, Bruxellis, ultima die Maji, Anno 1550. & ſignatum *Vorrecken.*

Quæſtiones, de quibus Inquiſitores in Inferiori Germania Chriſtianos examinant.

1. AN credat, jure divino licitum eſſe, præſtare juramentum?

2. An credat; jure divino ſe obligari per juramentum, dicere veritatem ſuper proponendis?

3. An credat; hanc ſolam eſſe Eccleſiam Catholicam, in qua eſt unanimis & communis profeſſio doctrinæ Evangelicæ & Apoſtolicæ, ſecundum intellectum & expoſitionem S. Patrum, & dijudicationem & determinationem generalium Conciliorum ab Eccleſia receptorum, & in qua eſt adminiſtratio Sacramentorum, ſecundum Catholicam traditionem, in Eccleſia occidentali hactenus piè, & laudabiliter obſervata, quæ non in angulo aliquo orbis terrarum concluſa, ſed in unitate doctrinæ, & Sacramentorum communione in vinculo pacis diffuſa eſt, & propagata per totum terrarum orbem?

R 4. An

Digitized by Google

4. An credat, in hac Eccleſia Catholica nos, omnesque alios eſſe, qui in hac concordia, communione, & pace, ſub obedientia unius ſummi Pontificis, ſanctæque ſedis Apoſtolicæ, vivimus?

5. Num putet, diverſam Eccleſiam eſſe Lutheranos, ſeu Bucerianos, vel horum ſimiles ſectarios, qui Eccleſiam, quam nos ut Apoſtolicam & Catholicam agnoſcimus, execrantur, atque adeo non Chriſti, ſed Antichriſti regnum vocare non verentur?

6. Num ſentiat, Juſtificationem hominis conſtare ea ſola fide, qua quis credit, ſibi non imputari peccata propter Chriſtum: An potius nobiſcum credat, Juſtificationem eſſe Communicationem Juſtitiæ Chriſti, nec ſolum ejus imputationem, ſed actualem regenerationem, & renovationem mentis per ſpiritum charitatis, quo demum per fidem accepto, ex injuſtis juſti efficimur, & quæ juſta & ſancta ſunt operamur, peccatis ex Chriſti merito condonatis?

7. An credat; quod peccatum Originale per Juſtificationem quæ fit in Baptiſmo virtute Sacramenti, non tantum tegatur, ſed & tegendo auferatur, & diſſolvatur, ut verum ſit dicere: Omni peccato caret jam Baptizatus, eſt mundus totus? Vel è diverſo exiſtimet, peccatum hoc realiter adhuc in Baptizato ſupereſſe, hoc eſt, concupiſcentiam, quæ manet in renatis poſt Baptiſmum, non tantum fomitem eſſe peccati, ſed revera peccatum, tale, tantumque, quod ſua natura omnes pariter, tam infantes Baptizatos, quam adultos damnaret (etiamſi nullus poſtea accedat aſſenſus) niſi non imputaretur, pro qua etiam non imputatione à Baptizato continuè orandum ſit?

8. An credat; Liberum Arbitrium peccato primi hominis oppreſſum, per renovationem, quæ in Chriſto eſt, in Baptiſmo verè liberari ita, ut ſic præventum à Deo per gratiam, quæ eſt in Chriſto Jeſu, exinde tam in ipſa Juſtificatione, quam in bonis operibus, tamquam partiale agens concurrat, & cooperetur Deo, & ea ratione, cum gratia Dei, cauſa meritorum fiat?

9. An credat, Baptiſatum, aſſiſtente & adjuvante gratia, poſſe facere vel implere mandata Dei, ſecundum eam rationem impletionis, quam exigit à nobis Deus, quam diu ſumus in hoc mortali corporis tabernaculo?

10. An

10. An credat, hominem renatum, & adultum per obſervationem mandatorum, ſeu bonis operibus, ex fide & dilectione Dei factis, promereri regnum cœlorum?

11. An credat, hominem propter opera mala condemnandum eſſe ad ignem æternum, etiamſi habeat tantam fidem, qua & prophetare, & Dæmones ejicere, & montes transferre poſſit, nedum eam, qua credunt ſibi remiſſa peccata propter Chriſtum?

12. An credat, hominem tantiſper manere in morte, quam diu fides ejus non vivificatur, vel accenditur per charitatem?

13. An credat, Septem eſſe Sacramenta Eccleſiæ, videlicet Sacramentum *Baptismi*, Sacramentum *Confirmationis*. Sacramentum *Eucharistiæ*, Sacramentum *Pœnitentiæ*, Sacramentum *Ordinis*, Sacramentum *Matrimonii*, & Sacramentum extremæ *Unctionis* infirmorum: & quod hæc Sacramenta conferant gratiam ſuſcipienti, non ponenti obicem?

14. Vel an è diverſo credat tantum duo eſſe Sacramenta: Baptiſmum, & Euchariſtiam?

15. An credat, differre Baptiſmum Chriſti à Baptiſmo Johannis, & quomodo?

16. An credat, in Adminiſtratione Baptiſmi adhibendas eſſe ſolennes orationes & ceremonias Eccleſiaſticas, quales ſunt Exorciſatio, & Exſufflatio Diaboli, crebra crucis impreſſio, manus impoſitio, datio conſecrati ſalis, apertio aurium & narium cum ſaliva, unctio tam ante, quam poſt Baptiſmum, conſecratio Baptiſmi more ſolenni, abrenuntiatio, & profeſſio fidei per ſuſceptores, non ſuo, ſed infantis nomine, & impoſitio albæ veſtis. Et quod has Ceremonias extra tempus neceſſitatis contemtim omittens, Schismaticus cenſendus ſit?

17. An credat, uſum Chriſmatis eſſe de neceſſitate Sacramenti Confirmationis, illudque ſuccesſiſſe in locum corporalis deſcenſionis S. Sancti, poſt tempora Apoſtolorum ex Apoſtolica traditione?

18. An credat, adminiſtrationem hujus Sacramenti ſolis Epiſcopis eſſe reſervatam?

19. An credat, virtute hujus Sacramenti infantibus, vel aliis confirmatis conferri virtutem conſtantiæ profeſſionis fidei, patien-

tientiæ in tribulationibus & robur vincendi aſtus Diadoli, & perſeverandi in bonis operibus?

20. An credat, in Euchariſtiæ Sacramento ſub qualibet ſpecie, eſſe verum corpus, & verum ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti: Subſtantiam panis, & vini aqua mixti, in corpus & ſanguinem Chriſti, virtute verborum conſecrationis tranſubſtantiari?

21. An credat, veritatem corporis, & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia eſſe permanentem, & non in ſolo uſu, ſicut Baptiſmi Sacramentum, conſiſtere. Et propterea poſſe nos, & debere hoc Sacramentum pro infirmis reſervare, & in eo Chriſtum præſentialiter ſe illic exhibentem, adorare?

22 An credat, hoc Sacramentum ſine gravi ſcelere alibi poſſe confici, quam in locis conſecratis, & ad hoc rite adornatis, ſeu ab aliis, quam à Sacerdotibus jejunis, idemque Sacramentum poſt factam conſecrationem ſumentibus?

23. An credat, Laicis ad ſalutem ſufficere communionem ſub una tantum ſpecie, ut ſub qua revera continetur totus Chriſtus?

24. An credat, Miſſam eſſe ſacrificium novæ legis, in qua non ſolum conficiatur, ſed & Deo Patri repræſentativè offeratur, non cruento quidem, ſed incruento, & commemorativo ſacrificio, corpus, & ſanguis filii ſui, tam pro vivis, quam pro defunctis?

25. An credat, Lutheranos, ac Buceranos hoc Sacramentum extra communionem Eccleſiæ Catholicæ, omiſſo Sacro Miſſæ canone, in quo forma conſecrationis Eccleſiæ continetur, poſſe conficere?

26. An credat, in canone Miſſæ, pro Romanæ Eccleſiæ Catholicæ ſummo Pontifice orandum eſſe?

27. An credat, in eodem habendam eſſe memoriam ſanctorum, qui cum Chriſto vivunt, & in eorum communione vota noſtra reddenda eſſe Deo?

28. An credat, Sanctos cum Chriſto regnantes, non ſolum in hac vita imitatione, ſed laudis quoque & honoris exhibitione, & meritorum, & interceſſionis pro nobis apud Deum attributione, & ut Deum pro nobis orent, imploratione invocandos eſſe?

29. An

29. An credat, hoc Altaris ſacrificium, adhæc orationes & eleemoſynas fidelium prodeſſe defunctis, qui fideles deceſſerunt, ad purgationem macularum, in hac vita contractarum, & ante obitum nondum ſatis expiatarum, & pro abſolutione pœnarum temporalium?

30. An credat, poſt hanc mortem, talem aliquem eſſe ignem, in quo ejusmodi fideles animæ purgentur?

31. An credat, tres eſſe integrales partes pœnitentiæ relapſorum in crimina poſt Baptiſmum: videlicet, Contritionem, Confeſſionem ſacramentalem, & Satisfactionem, ad remiſſionem pœnæ & culpæ neceſſarias?

32. An credat, enumerationem criminum ſaltem lethalium, & eorum, quæ angunt conſcientiam, neceſſariam eſſe in Confeſſione Sacramentali, quæ fit, & fieri debet Sacerdoti, modo haberi poſſit ejus copia?

33. An credat, Satisfactione Eccleſiaſtica mederi reliquis peccatis, mitigari, ſeu tolli pœnas temporales, & Eccleſiæ legi ſatisfieri, & propterea eam neceſſariam eſſe lapſo poſt Baptismum?

34. An credat, Ordinem in Eccleſia eſſe Sacramentum, ita, quod ille, qui non eſt ordinatus ſecundum ritum Eccleſiæ Catholicæ per ſuum proprium, vel alium Catholicum Epiſcopum, de proprii Epiſcopi conſenſu, non poſſit efficacitet in Eccleſia Sacramenta Eccleſiaſtica miniſtrare, nec alia miniſteria Eccleſiæ ſalubriter obire?

35. An credat, S. Petrum fuiſſe principem Apoſtolorum, & Chriſti vicarium, & Romanæ Catholicæ Eccleſiæ ſummum Pontificem, & tales quoque cenſendos eſſe, qui ei canonicè in cathedra ſua ſucceſſerunt, & ſuccedunt, quamvis ſint longè inferiores merito?

36. An credat, à tali Pontificis obedientia (excepta cauſa hæreſis ſive ſchismatis) poſſe recedi?

38. An credat, Matrimonium eſſe Sacramentum Eccleſiæ, & indiſſolubile vinculum unius viri, & unius uxoris, & eum, qui priori uxori, antequam ea morte decedat, aliam ſuperinduxerit, adulterum eſſe, etiamſi ex cauſa fornicationis dimiſſa ſit?

38. An credat, Matrimonium clandeſtinè contractum, accedente contrahentis aſſenſu, coram Deo verum Matrimonium eſſe, ita quod tali matrimonio fraudem faciens, adulter cenſendus ſit? Imp. Carolo 5. Papa Julio 3.

Num. XIII.

Petri DELOENI Ad Johannem à Laſco. Epiſtola. A. 1554. ex MSS.

QUando infeliciter admodum poſt Eduardi VI. Angliæ Regis mortem, Eccleſia peregrinorum Londino-Flandrica diſpergebatur, atque ut à Mariæ Reginæ Tyrannide Pontificia præſervaretur, loca tuta quærere debebat A. 1553. & 1554. factum eſt equidem, ut quidam ſed ii pauciores atque latenter admodum illic ſubſiſterent, quibus inprimis *Petrus Delœnus*, Gualtheri Delœni filius intererat, quippe qui non ſine manifeſto vitæ periculo etiam munus Evangelii in hoc cœtu clandeſtino adminiſtravit; At verò, quibus ea tum laboraverit incommodis, & quantam ad anguſtiam redacta fuerit, vix ſatis exprimi verbis poteſt: Hæc Epiſtola, quæ in Archivo Eccleſiæ Belgico-Londinenſis etiamnum adſervatur. Lit. L. fol. 113. ſcripta ad *Johannem à Laſco*, tum poſt triſtiſſimam peregrinationem apud Emdanos verſantem, ejus nobis exprimit ſtatum, & quanquam ea ſcriptoris nomen diſerte quidem adſcriptum non habeat, quia id ſatis tutum non fuiſſet tamen quin ea *Petrum Delœnum* habeat auctorem, ex primis literis P. D. aliisque argumentis dubitari nequit; Dignam verò eam judicabamus, quæ inter hæc Documenta, ad illuſtrandam Hiſtoriam quæ §. LXVIII. pag. 235. ſq. traditur, referretur: Ea ita ſe habet

P. D. D. Joanni à Laſco, Senioribus & Diaconis, cum reliquis fratribus
Gratiam precatur & pacem, à Deo Patre noſtro
Et Domino noſtro Jeſu Chriſto, in charitate & veritate.

Lau-

LAudandus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, Deus omnis conſolationis & pater miſericordiæ, qui pro ſua ineffabili erga genus humanum charitate, nos juſtè propter peccata noſtra afflictos, conſolari non deſiniit, vel hic ſub gravi crucis jugo, & vitæ periculo, vel vos iſthic publico verbi miniſterio, atque quiete, poſt non exiguas tamen carnis veſtræ moleſtias ex tam longinqua diuturnaque in Daniam trajectione. Hæc profectò Sacroſancta Dei Opt. Max. eſt ſecundum juſtitiam voluntas, qui ſuos etiam caſtigat, ne cum mundo pereant, Judicium enim Domini, à domo Dei. Det dominus ſervis ſuis, veram voluntatis ſuæ agnitionem, & ſub cruce patientiam, & in veritatis profeſſione perſeverantiam & conſtantiam; Nam qui ad finem usque perſeveraverit, hic ſalvus erit.

Porrò, quod ad noſtrum ſtatum attinet, ſignificari melius per fratres, quam ſcribi poteſt, πολυκινδυνευώδαλα γαρ τα παντα. Quippe quum ægrê ſatis vitam hactenus trahamus, in ſummis iſtis fluctibus, navem apoſtolicam jactantibus.

Manemus dum in Capernaum ad cœlum usque quondam elevato, nunc autem ad inferos usque depreſſo, ſed manemus non ſine ſingulari Dei erga nos cura, benevolentia & cuſtodia longè miraculoſiſſima; Ecce pilum unum non amiſimus, & tamen tot fermè hoſtes quot capilli, tot ubique Judæ Iſcariotes, falſi fratres pſeudevangelici, tot diaboli ad nos capiendos aſtutiæ, tantus antichriſtianorum numerus, & tamen tuti hactenus. O miraculoſam Dei erga nos tutelam! Quin & oſtium verbi magnum mirabiliter nobis aperuit (licet cum vitæ periculo) invito diabolo, & omnibus ejus ſanguinariis miniſtris, invito Antichriſto, omnibusque membris ejus. Verè Dominus Jeſus Davidis clavem habet, claudit & nemo aperit, rurſum aperit & nemo claudit. Gaudemus in extremis vitæ noſtræ periculis per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Summa nobis in verbo domini libertas citra ullum perſonarum reſpectum.

Loquimur ex Succoth Mahanajim, quoniam angelorum tentoria fixit circà nos Dominus Deus noſter. Pacifica magis mens noſtra, quam abhinc anno, clauſo miniſterii oſtio nobis, qui invito animo cum ſummis cordis doloribus, ſuſpiriis & gemiti-

bus

bus acquieſcebamus. Væ miniſtro non Evangelizanti, quocunque modo & ratione, modò verè & in gloriam Dei & Eccleſiæ ædificationem.

Utinam non modo veritas annuncietur, ſed in omnibus etiam veritatis ſinceritas ἀπροσωπολήπτως afferatur. Odit enim Dominus religionis hybridas. Utinam, quam poteſt puriſſimè reſtituatur Eccleſia, Utinam ſolus Chriſtus Jeſus ſummus ille, æternus & unicus Eccleſiæ ſuæ Doctor & Propheta audiatur ſemper ubique & ab omnibus. Utinam ex ejus ore tantum loquantur omnes miniſtri, ejus ſolius gloriam quærentes; Hic enim eſt ſolus fidei religionis Eccleſiæque Magiſter;

Veſtram chariſſimi fratres, conditionem, Eccleſiæque diſperſæ ſtatum libenter cognoſceremus, ex literis veſtris per fidum aliquem tabellarium mittendis. Hinc ſciremus quid nobis deinceps faciendum eſſet; Manendumne an trajiciendum, ex cognito Eccleſiæ noſtræ ſtatu, veſtroque conſilio. Utrum magis utile & neceſſarium in gloriam Dei & piorum utilitatem? Quanquam manere adhuc magis videtur utile & neceſſarium, apud fratres Anglos, cum in tam copioſa populi meſſe, tanta ſit operariorum paucitas, & raritas, & mira audiendi verbi aviditas in populo, cui animam impendere dulce eſt. Veſtra igitur pace humaniſſimi fratres, permittar adeſſe moeſtis fratribus Anglis aliquandiu, cum vitæ meæ periculo, ut etiam hic hærere per vos permiſſus ſum. Hæc mea apud vos ſit Apologia, quo minus videar Eccleſiæ deſertor, cujus in tam varias diſperſæ partes, non queo eſſe collector; Imò, ubinam ſit Eccleſia noſtra, vix ſatis teneo. Valete in Domino. Salutant vos quotquot hic ſunt pii. Salutate fratres in Domino, & inter omnes optimum eruditiſſimumque virum Gulielmum Gnapheum

A virgineo partu ἔτει α. φ. ν. δ.
mense Februario .
Ex ingrata Hieruſalem, aut
ſi placet, Capernaum quondam.

Inſcriptio erat.

Aen den Eerwaerden en vromen Poloniſchen Heere, mynen byzonder goeden vriende en meeſter, nu ter tyd ſynde, te Embden in Ooſtfrieslandt.

Num.

Num. XIV.

Ger. MORTAIGNE & Arnoldi PISCATORIS Epiſtolarum triga ad *Joh. Utenhovium.*

Anno 1557. 1558.
ex MSS.

QUas hic ex autographo Virorum præſtantiſſimorum *Ger. Mortaigne* & *Arn. Piſcatoris* ad *Joh. Utenhovium* exhibemus Epiſtolas, eas ex Archivo ſæpius laudato Eccleſiæ Belgico-Londinenſis depromſimus, ubi prior illa, *Ger. Mortaignii*, ipſo Palmarum die anni 1557. data, reperitur ſub litera L. fol. 85. & 86. Illa verò, *Arnoldi Piſcatoris* ad eund. J. Utenhovium d. 2. Junii 1558. itidem lit. L. fol. 51. & Poſterior, Ger. *Mortaignii* d. 8. Junii 1558. itid. Lit. L. fol. 55. Tu verò, benevole Lector, has lege, æquique & boni conſule.

A.

Ger. Mortaigne Ep. ad Joh. Utenhovium.

S. P. Literas veſtras mihi longè gratiſſimas (mi Utenhovi) à Paulo *Wingio* pridie Nonarum Aprilis accepi. Quæ in iis de Tuo erga me animo ſcribis, vera eſſe, non Tuæ ad me literæ, ſed quæ longa experientia didici, mihi primum perſuaſerunt.

Neque enim ſum immemor ejus beneficii, quod in me maximum contuliſti, cum Tuam mihi neptem, ſumma cum dote, matrimonio conjunxiſti, meque Tuorum bonorum hæredem ex aſſe inſtituiſti. Cur enim non ita loquar, & affectum cum Juris conſultis pro effectu interpretabor? Poſſem & alia commemo-

S rare,

rare, quorum nomine ſumma Tibi à me gratia debetur, ac maxima etiam, donec vivam, habebitur. Quanquam neque relata ſit ullo modo, neque etiam à me Tibi unquam referri poſſit. Quod autem Tuæ erga me benevolentiæ tali, nihil prorſus deceſſiſſe, miſſis jam literis confirmaſti, mirum certè, quantæ mihi voluptati ſit. Video equidem in corruptiſſima hac noſtris vitiis natura, non minimam virtutis partem eſſe, ſi quis vel benè de ſe meritis ſtudeat gratificari. Unde facile intelligo, quantum Tibi debeam, qui in me planè immeritum, tali ſis animo præditus.

Quàmvis autem tanta Tua in me beneficia agnoſcam; neque etiam ignorem, quantum quoque præſtantiſſimi Viri, atque de me præclariſſimè meriti D. J. à Laſco humanitati debeam: neutri tamen in præſentia aliud gratitudinis ſymbolum poſſum exhibere, quam ut utrique veſtrum congratuler de proſpero in omnibus ſucceſſu; Utque Deum Opt. Max. ſupplex obteſter, quo veſtra omnia ſecundet ac dirigat ad nominis ſui gloriam, ſuæque Eccleſiæ ædificationem. Amen, Amen.

Novorum nihil habeo, quod ſcribam, præterquam quod totam ferè hyemem graviter laborarim, quod meis Græcanicis ſtudiis non levi detrimento fuiſſe facile intelligis. Sed (gratia Domino) priſtinæ incolumitati ſum reſtitutus. Sed alia mihi jam ferenda crux eſt.

Scripſeram patri meo literas de Vocatione D. à *Laſco* in *Poloniam*, in quibus cum ipſi, tum Poloniæ gratulabar. Has pater *Mechliniæ* (quo commigrarat dependentium illic litium ergo) recepit, earumque exemplar M. *Stephano Mierbek* Gandavum transmiſit. Quod in menſa forte relictum à Decano *Rhotornacenſi* inventum eſt, cum nuperrime Magiſter ille *Stephanus* ob religionem Gandavi captus eſt. Quo lecto, è veſtigio *Mechliniam* profectus eſt, atque ibidem patrem meum captivum juſſit abduci in domum cujusdam apparitoris, ubi jam menſes octo plus minus, vir canus, atque alioquin ſatis afflictus, detentus fuit, capitisque ac bonorum poſtulatus eſt. Sed res judicio agi cœpta eſt. Quem eventum Dominus daturus ſit, interim expecto. In hoc autem nunc illos eſſe audio, ut & mea fiſco addicant, quod literas ejusmodi tranſſcripſerim. Sed non cadit paſſer in terram ſine vo-

voluntate Patris. Quicquid autem huic complacitum eſt, rectum eſſe nobisque ſalutare non dubito. Fiat itaque Domini voluntas.

Et hactenus quidem de iis, quæ me concernunt. Jam de aliis, prout in mentem queunt incidere. *Carolus* noſter *Kunynk* (a) Brugis captus eſt, atque (ut hic nunc fertur) exuſtus. *Gandavi* ex *Mennonianis* capti ſunt plus minus 70. Sed creſcunt illi (nec mirum) perſecutione. *Menno* reſpondit libello *Micronii* de humanitate Chriſti: de quo atque aliis conſimilis generis, non dubito Micronium ipſum vobis latius eſſe ſcripturum. Magna ſpes eſt uxorem *Unconis Manninga* noſtram fore. Obiit hic *Nicolaus* noſter typographus quondam. Teſtamenta noſtra non divendi ex animi ſententia, intelligo Jacobum Michaelis Tibi ſignificaſſe.

Quod tempus me illis legendis dare vis, faciam lubens. Doctorem *Hieronymum* (b) metuimus brevi civitate Groningenſi expellendum eſſe, quod nolit infantem ſuum Papiſticis ritibus baptiſari. Magiſter *Stephanus Mierbeke*, cujus ſupra memini, liber dimiſſus eſt, agitque ſacrificulum more ſolito. Dominus *Carolus Utenhovius*, & Prætor in *Auwerburch* capto Magiſtro Stephano, cœperunt neſcio ubi gentium deliteſcere, ut cederent ingruenti perſecutionum tempeſtati. Plura non occurrunt. Vale itaque mi obſervandiſſime Domine, & perofficioſiſſimè me commenda Domino meo ſemper obſervando D. *Johanni à Laſco*. Salutat vos uxor mea chariſſima, ſororque veſtra in Domino. Æmbdæ ipſo Palmarum 1557.

T. H. devinctiſſimus Gerardus Mortaigne.

B.

Arnoldi Piſcatoris Epiſtola ad Jo. Utenhovium, Cracoviæ tum verſantem.

GRatiam & pacem per Jeſum Chriſtum. Quòd nobis per *Jodocum Roſam* verbis Tuis ſalutem dicere juſſeris, pergratum

S 2

(a) Is eſt *Carolus Regius*, de quo in Opere §. LX. p. 202. & LXXIV. p. 255.

(b) Is eſt *Hieronymus Friderici* de quo in ipſo opere egimus §. LX. p. 202.

tum eſt, mi humaniſſime Domine, multò tamen gratius futurum erat, ſi per occupationes licuiſſet duo ad nos quoque verba ſcribere. Interea tamen non potui non aliquid ad Te ſcribere, præſertim quo matrimonium veſtrum nobis gratum eſſe ſignificarem. Quod ut ad nominis divini gloriam ſit, vobisque ſalutare, oro Deum Patrem, per Jeſum Chriſtum ejus filium, utque vos in unitate Spiritus, ac vera dilectione vos ita conjungat, ne in æternum ſeparemini, ſed unum ſitis & permaneatis cum Chriſto, cum quo regnetis perpetuo; Amen. Quod idem precor & aliis, nimirum *Barbaræ à Laſco* cum ſuo ſponſo, ac *Ludovicæ* cum ſuo.

Quod ad Statum noſtrum attinet, valemus hic ſic ſatis, ſit gratia Domino. Uxor mea cum liberis non malè habent, ſimiliter & frater meus cum uxore, liberis, ac familia tota. Audio dominum *Marchemium* cum M. *Joanne Ottone* rurſus citatos *Gandavum* à Decano Rotnacenſi. Quis futurus ſit finis, neſcio.

Hoc video, & hic & alibi ita adverſus Eccleſiam ejusque membra ſingula ita furere Satanam, ut nunquam antea.

Qui hactenus à partibus Eccleſiæ ſtare viſi ſunt, illos Satan adverſus Eccleſiam excitare poteſt. *Levinus Pontanus* Erasmi filius adhuc *Gandavi* à Decano captus in carcere detinetur, liberandus tamen, ut dicitur, per Lantgravii literas.

Fratres noſtri *Antverpiani* adhuc ſunt in vinculis, nec eſt ſpes ulla liberationis, ſed cotidie expectant mortem. Sunt numero 12. atque ejus Eccleſiæ membra ibidem. Mea *Stephana* queritur de uxore Tua, quod non ſcripſerit, noſtrique ita ſit oblita. *Levinæ* van den *Herweghe* placet ſuum quoque matrimonium cum ſuo *Joanne Boelen*. Hæc ita tumultuariè ſine ordine ſcripta boni conſule, oro. Uxor ex animo precatur vobis multam ſalutem. Salutes iſthic amicos omnes & notos. Obiter. 2. Junii 1558. ex Lopperſum.

Verè atque ex animo Tuus
Arnoldus Piſcator.

C.

C.

Ger. Mortaigne Ep. ad eundem.

S. P. Non potuiſſet mihi tempus contigiſſe minus opportunum, quam nunc datur. Alioquin ſcriberem inprimis D. *J. à Laſco*, Domino meo obſervandiſſimo, ac optimè de me merito, præterea etiam *Barbaræ* ejus filiæ, mihi multis de cauſis cumprimis charæ. Verum quia nullo modo id mihi jam licet, precor ut me habeant excuſatum. Qui has defert, teſtabitur id ipſum, quod ſcripſi, qui lingua, ſupplebit ea, quæ tempus me nunc non patitur ſcribere.

Ut autem ad Tuas literas, quæ mihi ſemper gratiſſimæ ſunt, aliquid reſpondeam: ſcias, Patrem meum *tertio* die Maji anni elapſi in vinculis obiiſſe, antequam ſententia de ipſo aliqua eſſet lata. Ego ſtatim fui citatus, ut me purgarem de hæreſi, meaque omnia (quia non comparui) ſunt addicta fiſco.

De ſtatu Eccleſiæ noſtræ non dubito fratres noſtros ad te ſcripſiſſe. Ego itaque de hoc nihil. Doctor *Hieronymus* (apud quem me hic noſter Abraham invenit) vos plurimum ſalutat. *Thomas* Domini *à Laſco* filius, qui apud D. *Hieronymum* eſt filii loco, rectè valet, & loquitur ex uſu Latinè. Scripſiſſet ad vos D. *Hieronymus* ſi quoquomodo licuiſſet. Sed voluit noſtrum hunc Abrahamum vobis vice Epiſtolæ eſſe. *Gerardus ten Camp* cum uxore rectè valet. Dolebit haud mediocriter, quod Abrahamum non convenerit. Non dubium, quin vos omnibus modis ſalutatos velit. Si unum adhuc diem manſiſſet Æmdæ, ne ego quidem eum conveniſſem. Perendie enim ſum hinc (Deo volente) Æmdam reverſurus. Valete omnes in Domino Jeſu. Groningæ, nimia cum feſtinatione 12*ma* noctis hora 8*vo* Junii A. 1558. Salutat vos omnes uxor mea.

Totus Tuus Gerardus Mortaigne.

Inſcriptio erat

Genere ac pietate claro Viro
Dno. Johanni Utenhovio Dno.
ac fratri ſuo cariſſimo.

Ubi erit.

Num. XV.

Caſpari HEIDANI Epiſtola Belgica ad Emdenſes ſcripta. 1555.

DE hujus Epiſtolæ Belgico ſermone ſcriptæ auctore *Caſp.* HEIDANO, egimus in ipſo Annalium hoc opere §. LXIV. p. 217. Eam ex Eccleſiæ Emdenſis ſcrinio Eccleſiaſtico dignam judicavit Vir Rev. *Edu. Meiners* V. D. M. Emdanus, quam insereret Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Friſiæ Orientalis Tomo I. pag. 365. unde eam hic de verbo ad verbum depromſimus.

Genade en Vrede van Godt onzen Vader en zynen Zone Jeſum Chriſtum zy met u al te ſamen Amen.

„ ALderlieffſte Broederen in onſen Heere Jeſus Chriſtus. „ Myne gebiedeniſſe van ganſch mynder herten is tot U „ al to ſamen in de broederlyke eenigheit des geloofs en Geeſts, „ door welke ick U niet onthouden kan te ſchryven, myne ge- „ legentheit en onſer Broederen, namentlyk, dat wy Chriſto „ den Heeren door den H. Geeſt beginnen te verſamelen een „ kleine tedere Bruydt of Gemeente, gelyk ik U. L. door an- „ dere brieven, aan den Broederen geſchreven, hebbe laten „ weten. En onſe Ordinantien heb ick insgelyks geſchreven; „ hoe dat te weten wy alle Sondagen des avonts t'zamen ko- „ men; voort, dat ſulx eenen iederen des zelven daegs eerſt de „ plaatze der verzamelinge, door die daer laſt af hebben, ge- „ ſeit en kondt gedaan wordt, op dat alle dingen geduerig en „ ſtichtelyk toegingen, gelyk Chriſtus ons ook beveelt Serpen- „ tiſche voorzichtigheit te gebruyken in ons doen.

„ En overmits dat de onverſtandt in menigen menſche noch zeer „ regneert, en daar tegen de Secten en Ketteryen menigfuldig ſyn, „ ſo heb ik voor goet en nut aangeſien, te vorderen van eenen ie- „ gelyken ſyns geloofs belydinge, op dat daar door de conſcientie

„ ver-

„ verſterket, alle valſche lere geweert, en uitgeſloten, en de „ Schrift onderzocht werde, 't welk zy ook alle te ſamen voor „ goet aangezien hebben, en dat daarom ook gevolgt. *Eerſt* „ van den wille Godts na den gezette, van de kracht des zelven „ en onze onvolkomentheit daarin. *Ten anderen* van de genade „ en barmhertigheit Godts in den Evangelio van Jeſu Chriſto „ onzen Heere, en onze vryheit door het gelove in hem. *Dan* „ doet een iegelyk een corte en bequame bekenteniſſe des iege- „ lyken gebodts in 't byzonder, en der Artykelen des geloofs, „ en der Bedinge, daarbeneven van de Sacramenten, Gelyk ik „ hope, dat U. L. nu wel verſtaet. En als dat gedaan zyn zal, „ (want wy hebben langen ſpatie, mits datter op iegelyk ge- „ bot, en Artikel des geloofs zo veel te ſpreken valt, door der „ Secten aanvechtinge, daar een iegelyk ſchier mede beladen is,) „ *dan* zullen wy den Catechismum en 't werk der Apoſtelen be- „ ginnen door Godts genade. Die ons altyt beſpoedige met de „ kracht zyns Geeſts, om wiens verkryginge wy de gemein- „ ſchap uwer gebeden begeeren, verhopen ook met uwen goe- „ den raat t'onzer vorderinge: want het hoopke neemt dage- „ lyks toe, en ſolde noch wel meer, waart dat wy noch ge- „ ſelſchapten metten genen, die de roomſche grouwelen en ſu- „ perſtitien zomtyden noch genieten, 't zy in Kinderdopen, „ trouwen, begraven &c.

Ook zult gy weten, myne Broeders, hoe dat myn here Jan à „ Laſco my door brieven en andere boden ontboden heeft, om by „ hem te komen, niet wetende, dat ik te Antwerpen was. Nu heb „ ik dit by my zelven overlegt, en den Broederen te kennen gege- „ ven, dewelke my de vertreckinge niet wel en conſenteren, aan- „ gezien dat zy weer ſorgen voor hare verſtrooyinge. En daar ſyn- „ der vele hier vlytich, en zommige uten wederdopers bekeert „ tot den rechten geloven. Dies ben ick van beide zyden beno- „ dicht, niet geerne ſcheidende van dit hoopken, en niet geerne „ my begevende van de Gemeynte. So ik by haarlieden blyve, zo „ valt my den laſt te machtig neven myn werck; want zy ma- „ ken my dagelyks veel te doen, zo dat ik ten leſten my zelven „ niet zoude konnen geneeren, 't welk my ook veroorzaken

„ ſou-

„ ſoude weg te trecken. Ten anderen ik zoude by mynen here „ veel leeren, daar alle myne begeerte na ſtaet, ten waere, dat „ myn here my begeerde tot zynen huisknecht, waerinne het „ profyt en vorderinge myns ambachts ook weynich gelegen „ waere, indien hy my begeerde, om wat anders te doen, als „ lezen, ſchryven, &c. Daartoe en hebbe ick de gave der la- „ tynſche tonge niet; zo wete niet, hoe het hiermede maken „ zal.

„ Wilt my uwen broederlyken raat hier innen mededeelen. „ Ook onze broederen en connen, als ick weggae, niet zyn „ zonder eenen Voorſtander, daerom begere ick ook uwe hul- „ pe tot haarlieden, op datze niet weder en verſtrooyjen. Ook „ hebben zy my voorgehouden en gevraegt, of ik my niet en „ ſoude willen aannemen den laſt des dienſts, en dat ick gehe- „ lyk daar myn werk af make, en zy my onderholden. Twelk „ my zwaar valt hen toe te zeggen, en ook zwaar is aan te ne- „ men: want U. L. is kennelyk den groten laſt der wederſpre- „ kers van alle natien. Zo heb ik hen geandtwoordt, datze aan „ U. L. en Jan à Laſco ſchryven zouden om eenen nutteren, „ dan ick ben, daartoe te verkieſen t' haren beſten. Aangezien, „ dat U lieden meer gegeven is, de verborgentheden des geloofs „ te kennen, dan hen. Ook al waart ſchoon datze geenen an- „ deren dan my en begeerden, gelykze zeggen, zo wil ik zulx „ niet van my zelven noch door haar verkiezinge, maar door „ de uwe aanveerden, op dat wy niet den valſchen Propheten „ en gelycken, die van zich zelven lopen, eerze te rechte ge- „ zonden zyn.

„ Hierin alderheiligſte broeders in Chriſtus Jeſus wilt toch „ neerſtichlyk en getrouwelyk met malkanderen ter bouwinge „ der Gemeynte na Godes woort raden, en ook zulx van Godt „ den Heere door 't gebedt in den name Chriſti begeren, en die „ zal zonder twyfel ons ſynen Heiligen Geeſt niet ontholden, „ die ons in alle waarheit leide, en ſchryft terſtont hier op „ andtwoordt van alle dingen.

„ Voorts bidde ik dy myn Broeder Gerard thom Campen, „ *dat* gy my de Somma en begrip wilt toezenden van de almoeſ-

„ ſen,

„ ſen, daer af onze Broeder Hermannus begonnen hadde te pre-
„ diken, doe ick noch by U lieden was, namentlyk van wat
„ goederen menze geven zal, in wat manieren, en tot wien &c.
„ *Ten anderen* de Copie van de argumenten aangaande de tegen-
„ werpingen der Wederdopers, waaromme men de Kinderen
„ niet en ſolde dopen in de Chriſtelyke Gemeynte, dewelke my
„ docht, dat gy Hermannum onzen broeder voorlaeſt in't la-
„ tyn, eer wy wegtrocken. Niet dat ick in der ſaeken be-
„ zwaart ben; maar ick begere uwe hulpe tegen onze weder-
„ partyen, zo ick noch van meer dingen ſolde, waert dat ick
„ te Antwerpen by onſe broederen bleve. *Ten derden* ſchryft my
„ ook onderſcheet van de rechte hant Gods, tot den welken
„ Chriſtus is zittende; want *de Luterſche* daar van duden Godes
„ Almachtigheit, waaromme Chriſtus ſolde machtig zyn, met-
„ ten lichaem over al, gelyk des Vaders rechterhant, dat is,
„ zyne Almachtigheit, over al is, zeggende: waer dat hy wil-
„ de, zo mochte hy hem nu wel openbaren op eerden, en ver-
„ laten niet daarom den hemel. Actor. 18. als hy hem openbaar-
„ de in den 40. dagen, en was gelyke wel by den Vader, daar
„ hy henen ginck door zynen doodt Joh. 13. want die ſchrift,
„ zeggen zy, noemt niet veel zyn hemelvaart, maar zyne ver-
„ klaringe na den doot Joh. 13. 17. Pſ. 22. want doen Chriſtus
„ den doodt ontbonden hadde, zo was hy alrede in zyne eeu-
„ wige eere Pſ. 8. Matth. 28. Eph. 1. Gelyk hy ſelve zegt in
„ den paſcha morgen: Ik vare op Joh. 20. So niet, ſo ſegget
„ my, waar dat hy die 40. dagen zyne woninge hadde, of waar
„ hy hem verſtack. Niet, myn beminde broeder, dat my dit
„ alzo van hen voorgeholden is, en veel min bewegen kan van
„ de eenigheit des lichaams Chriſti, onſen ſonder ſonde gelyk,
„ 't welk volgens alle Schriften maar op een plaetze weſen kan &c.
„ Dan op deze vragen kan ick geen klare andtwoorde geven
„ ſonder u, als zy het my vragen mochten. Weet, dat die man,
„ die t' Emden omtrent 6 weken geweeſt is, en daar kenniſſe
„ Gods gekregen heeft, by my gekomen is, en was zeer ver-
„ blydt. Ik hebbe by zyn huisvrouwe geweeſt, ik hope, de
„ Heere zalze ook t'zynen tyde verlichten, op dat wy hem al

„ te ſamen mogen dienen in heiligheit en gerechtigheit alle de
„ dagen onſes levens Amen. Zegt mynen beminden broeder *Jacob Michiels*, dat ick hem noch niet en ſende de rekeninge
„ zynder boeken, die hy my bevolen heeft te verkopen, en
„ weet nochtans wel, dat ick 'er meer verkocht hebbe, dan
„ het gene dat hy van my ontſangen heeft: want ick verkope
„ noch tuſſchen tyden een of twe, en hebbe 't gelt al uitgegeven onder anderen; maar ick hope hem corts rekeninge te
„ doen. Ick verkope ook zomtyts *een pſalmboek van myn Heer Utenboven*, en ſolde ook wel meer verkopen, waart datze zo
„ diere niet en waren: want daar zynder zomtyts, die wel een
„ doſyn teſſens nemen zouden, mochten zy ze om 3. dalers hebben, om ook wat an te winnen. Zommige broeders willen
„ maar 2 ſtuiv. voor 't ſtuk geven, en rekenen metten bladeren,
„ datze te diere vercocht wort, daarom en wordenze niet getrocken.

„ Ick gebiede my hertgrondelyk aen U, en aen alle onze
„ lieſte broeders, inzonderheit aen den Dienaren des woordts,
„ als *Gellius*, *Hermannus* en *Arnoldus*, en aen *Jacob Michels*,
„ *Joos de Roze*, *Anthonius Aſch*, *Hermannus Spormaker*, *Gerardus Mortaigne*, en alle, die onzen Heere Jeſum Chriſtum van
„ herten ſoeken. „

Geſchreven uit Antwerpen deſen 17. *December* 1555. *by my*

GASPER VAN DER HEYDEN
U aller Broeder in onſen Heere.

Segt Marten Mikron, *dat ick zynen brief, die hy van Frankfort geſchreven hadde, nae Loven gezonden hebbe.*

Num.

Num. XVI.
Adr. HAEMSTEDII Ep. ad Jac. Acontium,
ex MSS.

QUum in hoc Opere §. LXXVIII. de *Adr.* HAEMSTEDIO & ejus fatis pluribus actum ſit, ea jam repetere neceſſe non eſt. Hæc Epiſtola in Scrinio Eccleſiæ Londino-Belgicæ reperitur lit. L. fol. 155. Sed is, ad quem ea data eſt, *Jacobus* ACONTIUS Tridentinus, laudari ſolet ab his, culpari ab illis: Sunt enim, quibus audit *homo ambiguæ fidei, & Socinianorum vel prodromus vel commilito*, cum, aliis è contra dicatur *rariſſimus Theologus, Jureconſultus & Philoſophus*, qui olim propter veritatis Evangelicæ profeſſionem in Anglia exſul, ibi aureum ſcripſerit & Eliſabethæ Angliæ Reginæ dedicaverit opuſculum, cujus titulus: *Stratagemata Satanæ.*

Id ſaltem certum eſt, in eo libello perexiguos intra limites dogmatum fidei neceſſariorum ambitum, omnemque fidem contrahi, ipſumque adeo Acontium, quanta etiam fuerit ejus moderationis laus, magis tamen ad Latitudinarios, quam par erat, acceſſiſſe, eaque propter à Noſtris ordinario culpari, laudari verò à Remonſtrantibus. Conf. quæ leguntur in Th. CRENII Animadverſ. Philol. & Hiſtor. P. II. pag. 30. ſq.

* * *
* *
*

Ornatiſſimo Doctiſſimoque Viro D. *Jacobo* ACONTIO amico integerrimo Londini.

S. Plur. Quantopere gaviſus ſim, mi J. Aconti, quum te mei adhuc meminiſſe viderem ex tuis literis, non crederes; verum quidem eſt, me magnis calamitatibus fuiſſe obrutum, ſed profecto nequaquam tantæ fuerunt, ut me in Angliam redire compellerent. Ego ſemel è carcere illo liberatus ſum, nec eo revocari ſpero, nec cupio. Hic ſumma fruor pace, ſorte contentus mea.

Hoc unum me malè habet, quod me non exerceam. Studia mea languent, quum eorum nullum præ oculis fructum videam. Adde, quod omnis pænè librorum copia mihi ſublata ſit. Hinc eſt, quod agricolam ago. Hortos colo, ac interdum deambulando tempus tero. Hoc tamen otium licet infructuoſum laudo magis, quam illud invidiæ plenum negotium apud vos. Non eſt mihi animus redeundi.

Quantum ad jam paſſa infortunia attinet, non eſt, quod te illa excrucient, ſed potius quod mecum læteris. Agimus enim Gratias Deo & Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui nos idoneos reddidit, ut conformes fiamus imaginis filii ſui. Hoc illud plus nobis animi & conſolationis addidit, quàm omnis adverſariorum invidia, quam tot hac hyeme perpeſſæ calamitates frangere nos potuerunt. Quid enim nobis accidere mali potuit? quid obeſſe? quum Deus ſeſe à parte noſtra adjunxerat? Illi me tanquam hæreticum ſua excommunicatione è cœlo excluſerant, ſed Chriſtus me ſub victorioſo crucis ſuæ vexillo ſuſcepit, ut per multas tribulationes ad regiam ſuam deduceret. Illi me in exilium ejecerunt, alii me omnibus meis bonis privarunt, alii fratrum communioni interdixerunt: Nonne hæc eadem paſſus eſt ante-

anteſignanus & Dux noſter Chriſtus, qui non habebat, quo caput reclinaret, cujus veſtimenta militibus prædæ fuerunt, & qui ipſum confitebantur, è ſynagoga ejecti ſunt? Non eſt igitur triſte, cum Chriſto pati, ſed potius ſummum gaudium. Non enim ſunt condignæ iſtæ paſſiones ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

Præterea, quantulum quæſo detrimenti eſt, quo me affecerunt? Ex Anglia ejectus ſum, Hollandia advenam me paſſa non eſt, Emda peregrinum ejecit. Sed ego apud Anglos ſedem figere nunquam volui, nec Eccleſiæ omnibus votis exoptanti, me obligare. Non erat etiam animus mihi, apud Hollandos diu hærere. Illi me ultrò abeuntem & fugientem perſequebantur. Gravis ſarcina ſuſceptum iter impediebat, illi me hac moleſtia levarunt. Emdani, quum omnia in ipſorum civitate cara eſſent, ita ut cogerer præ penuria alias ſedes mihi familiæque meæ quærere, expulerunt. Scio etiam, neque ad habitandum neque ad manendum in his locis me quidquam juris habere: nec plures divitias ad me pertinere, quam moriens Chriſtus in cruce ſuis teſtamento dedit. Nihil igitur meum mihi abſtulerunt illi. In Chriſto autem omnium rerum abundantiam habeo, quam mihi nemo inimicorum eripere potuit, hac ego quoque contentus vivo, nec movent animum meum divitiæ illæ mundanæ, quarum etiam copia mihi tanta eſt, quanta ad liberaliter vivendum ſufficit.

Quod plerique ſunt, qui meam ſententiam dicant ſe non poſſe non explodere, neque etiam mihi favere poſſe, niſi retractavero, ſeque nullum non officium in me collaturos, id ſi fecero &c. Ego illorum benevolum erga me animum amplector. Sed tantum abeſt, ut ob ipſorum favorem aut officium retractarem, ut potius omni amicitiæ valedicerem, quam contra teſtimonium Dei in conſcientia mea quicquam loqui. Sunt illi fortè mihi amici, ſed amica magis Dei veritas. Non conſtabit mihi tanti ipſorum favor. Sequar potius Chriſti doctrinam, *ſi oculus tuus ſcandalizet te, erue eum, ac abs te projice.* Quod ſcribis, ut reditus mihi in Angliam pateat, non teneor, mi Aconti, Angliæ deſiderio. Neceſſum eſſet, ut noſtri ſumma quapiam neceſſitate laborarent, ac tum omnibus votis reditum meum exoptarent, an-

tequam eò redire vellem. Nam nihil apud Anglos reperio, quod me tantopere delectet. Nec ſanè ventris curam ago. Deſideo jam, & expecto, quo tandem me Deus vocabit. Ambiverunt plerique hic meum miniſterium, ſed quum viderem parum utilitatis ad regnum Chriſti ex meis laboribus proventurum eſſe, ſtatui potius abſtinere, donec majore ædificatione & fructu facere potero.

Quod me Arrianismi inſimulant, novum non eſt. Nam quum Senioribus aliquando reſponderemus, ſcripſimus ſeptimo articulo: *Inter Anabaptiſtas atque etiam inter Papiſtas, & alias alioqui peſtiferas ſectas infirma Chriſti membra reperiri.* Ex his more ſuo collectiones & conſequentias faciebant, ac me tum cum Ario quippiam commune habere dicebant. Sed non eſt illis inſuetum, meam famam mendaciis denigrare. Ego certè errores Arii necdum novi, niſi ex aliorum relatu. Ac ſi is Chriſti Domini divinitatem negaverit, longè certè abeſt ab opinione mea. Sed mentiantur, quantum libet, Deus aliquando innocentiæ meæ vindex futurus eſt.

Quod videaris vereri, ut inimicorum odio incitatus diverſam à veritate ſententiam amplecterer; nihil eſt, mi Aconti, quod vereare. Ego quum mihi crux ferenda erit, malim eam veritatis ergo & ob conſcientiæ meæ teſtimonium ferre. Non cupio adverſarios meos maledictis, jurgiis, aut iniquis diſputationibus vincere, aut ſaltem in furorem redigere, aut irritare. Nam ego didici à magiſtro meo non malum malo rependere, ſed patiendo vincere, & alteram maxillam percutienti dare. Et quæ tandem mihi conſolatio eſſet in omnibus meis calamitatibus, ſi tam iniquâ & injuſtâ conſcientiâ cauſam meam propugnarem? Hoc abſit nefas. Oro Deum meum, ne eò dementiæ me labi permittat.

His vale, mi J. Acontî, & me, ut ſoles, ama. Olderſſemi 14. Junii; Anno 1561.

Tuus totus, & ex animo *Adr. Hambſtedius.*

Num.

Digitized by Google

Num. XVII.

Caroli UTENHOVII Epiſtola ad *Joh. Utenhovium* in cauſa Adr. Haemſtedii

ex Archivo Eccleſ. Belgico-Londinenſis ſub Lit. L. fol. 137.

SAl. Cum hebdomadas ſex hæſiſſem in Brabantia, & is, qui has fert, quondam famulus meus, ſe Angliam cogitare diceret, eſſe non potui, quin ad te, mi cognate, literarum aliquid darem, hoc incitatus magis, quod intellexiſſem *Hadrianum Hamſtedium* à vobis iſtic proſcriptum, vel certe è veſtro cœtu, hoc eſt eccleſia ejectum, idque ob cauſas parum idoneas, ne dicam frivolas, ut quidam hic judicant.

Mirum id omnino nobis viſum eſt, cum is videatur nobiscum prorſus ſentire, aut, ſi quid diſſentit, id adeo exiguum eſt, ut nihil eſſe videri poſſit, ſi vos placidi magis & indulgentes eſſe malletis, quam rigiduli; parum deliquit profecto, vos torquete rem ut vultis, imo rectius ac ſanius judicare videtur, (venia id ſit dictum veſtra) quam tota adverſariorum illius phalanx;

Sic enim hic judicant, qui ſanioris judicii ſunt, omnes vos parum perpendiſſe videmini, qualem perſonam hic ſuſtinuerit iſte. Quid putas dicturam promiſcuam turbam auditorum illius, in qua infirmi plurimi, cum audient ejectum illum, qui Antwerpiæ duo millia hominum eduxit, & tanto cum applauſu ibi ad annos aliquot Eccleſiaſtem egit. Rurſum, quid nunc hoſtes? certè habent, quod rideant, & jactent, vos certe volentes aufferre offendiculum, ſummum omnino præbuiſtis. Crede amico & conſanguineo, qui tametſi neque prudentia nec eruditione fortaſſis, certe ætate te ſuperat;

Factum omnino male eſt, & quod tam temere accuſatus ſit, & tanta illico ſeveritate ejectus, clamant omnes; indignum eſſe facinus. Quid? licetne homini, inquiunt, libere quæ ſentit proloqui, dummodo nullum erroneum ſuſtineat dogma,

an

an quis cogitur ſuo damnare calculo, quem conſcientia non condemnat? præſertim cum errori non adſentiatur, & Dominus dicat, *nolite condemnare* & Paulus, *ne ante tempus quicquam judicetis, donec venerit Dominus, qui illuſtraturus eſt occulta tenebrarum.* Perpendite iſta diligenter quæſo, & judicate rectum judicium cum miſericordia, *nam*, inquit Jacobus, *judicium absque miſericordia erit illi, qui non præſtiterit miſericordiam, & gloriatur miſericordia adverſus judicium*, inquit.

Vos ſcio, (quibus nunquam deſunt argumenta,) habetis, quæ pro vobis adferatis non pauca, ego cum veſtris ingeniis conflictari nolo, *Nos*, inquit Paulus, *bujuſcemodi conſuetudinem non habemus, neque eccleſiæ Dei.* Ea quæ à me dicta ſunt ab animo libero, candido, ac ſincero ac amico proficiſcuntur, quare ut ea in partem ſuſcipias bonam precamur. Niſi ita de tuo candore fuiſſem perſuaſus, ut tantum mihi apud te licere putarem, tanta libertate haud quaquam fuiſſem uſus, novi enim, quam ſit hodie præruptum in altercationes, lites, jurgia, bella, odia incidere, ſed apud te putavi nihil non mihi licere, ſperabam enim, certoque confidebam, te, ut ſoles, noſtram in ſcribendo parrheſiam boni conſulturum, quæ ne me ſpes fallat, da operam quæſo.

Reliquum eſt, ut tibi commendem eum, qui has fert, qui mihi jam pridem inſervivit liberaliter. Alias ſcribam ad te latius ſi Deus dederit. Saluta diligenter meis verbis Dominum *Acontium* & Petrum *Delenum* & vale, in eo qui dilexit nos Chriſto Domino. Filii mei *Nicolaus* & *Jacobus* qui apud me hic erant, te officioſe ſalutant, & ſe tuæ dignitati commendant, idem optat filia mea & gener, qui hinc modo profecti in Cliviam ſunt. Salutat te Bruningi familia. Rurſus vale.

Antwerpiæ, tumultuanter, ut vides, nam ſæpius hic interpellor. Poſtridie idus Majas.
Anno MDLXI.

Tuus agnatus amore ac
religione frater C. U.

Num. XVIII.

Acta Colloquii UPSALIENSIS
habiti A. 1526.
inter D. *Petrum Galle* & M. *Olaum Petri.*

QUod perinſigne hoc ad *Reformationem* SUECICAM ſpectans Documentum, atque adeò, hujus *Diſputationis* A. 1526. inter M. OLAUM PETRI, Concionatorem Evangelicum & D. PETRUM GALLE Doctorem & Profeſſorem in Academia Upſalienſi Pontificium, in ipſa *Civitate Upſalienſi* celebratæ *Acta*; Tibi, benevole Lector, communico, id acceptum ferre debes, Viro Ampliſſimo, quique inter Bremenſes meos ſingulari cum eruditionis tum humanitatis laude fulget, *Herm.* POSTIO, Juris Conſultiſſimo, & Reip. Brem. Archivario, πολλων ἀνταξιω ἀλλων. Is enim, pro ea qua in literas & omnem eruditionem eximia fertur benevolentia, ex locuplete & præſtantiſſima, quam poſſidet, penu litteraria, rariſſimum mihi ſuppeditavit librum *Johannis* BAAZII, cui titulus, *Inventarium Eccleſiæ Sueo-Gothorum*, continens integram hiſtoriam Eccleſiæ Suecicæ Libris VIII. deſcriptam, usque ad annum 1642. Lincopiæ editum A. 1642. 4. Quo ſine libro ſi fuiſſem, nec eam, quam confeci *Hiſtoriæ Reformationis Suecicæ* telam pertexere, nec inter hæc *Documenta* ea referre potuiſſem omnia, quæ jam ex eodem illo Inventario, fideliter exſcripta, usque ad Numerum XXIII. magno tuo, ut opinor, cum emolumento exhibentur.

Vir Illuſtris, V. L. SECKENDORFIUS in *Hiſtoria Luth.* Lib. I. §. CXLIX. Addit. II. p. 266. ſq. rariſſimi hujus Operis, quodque in Germania paucis innotuiſſe teſtabatur, ſibi á *Jobo* LUDOLFO ſubmiſſi mentionem fecerat, ſimul verò etiam quædam inde excerpſerat, ſuæque Hiſtoriæ ad eam exornandam inſeruerat; Ea res, uti cupiditatem injiciebat, ipſum Opus, ſicubi forte reperiundum eſſet, propius cognoſcendi, ita tantò in illud ferebar ardentius, quod, eodem tradente *Secken-*

V *dor-*

Digitized by Google

dorſio, in illo ſuo exemplari Ill. *Ludolfus* annotaverat, quam Illuſtriſſimus Regni Succiæ Senator, *Steno* BIELKE, ſibi retuliſſet, *ſe ſcripta Baazii cum Actis publicis contuliſſe*, *& fideliſſimè cuncta ſine odio & ſtudio tradita reperiiſſe*:

Quidquid ſit, in eo ſingulares meas laudo fortunas, quod ſimulac Ampliſſimo POSTIO id innotuiſſet, is confeſtim huic meæ cupiditati occurrere, ipſumque librum ſine ulla mora benevolè transmittere voluerit; Hæc autem Acta à BAAZIO exhibentur Lib. II. Cap. 5. à pag. 166. usque ad p. 202.

De reliquo non poſſum non hic in meos tranſcribere uſus, quod l. c. p. 267. obſervat SECKENDORFIUS: „ Hæc ex Auc- „ tore (*Baazio* ſcil.) publica auctorum fide probata, cavillis ſcrip- „ torum exterorum præponderare debent, multis modis digna „ quæ commemorentur, inprimis ut appareat efficacia Veritatis „ Evangelicæ, in ultimos Septentrionis Provincias, duorum ſal- „ tem qui Lutherum audierant, mediocris conditionis hominum „ (OLAI ſcil. & LAURENTII Petri, *Nericiorum*) miniſte- „ rio delatæ, nulloque ſanguine aut aliis, quas in contrarium „ exerceri cernimus violentiis, ſed piè & feliciter propagatæ. „

* * *

* *

*

Prop. I. AN Religio recepta uſuque longo ſervata, ſit abroganda, ut etiam tollantur Ritus ab Eccleſia inſtituti?

Reſp. D. GALLE. Propoſitio continet duas partes. Prima eſt de dogmate, Chriſtiana Religio defendit S. Scripturam, quam ritè exponunt antiqui Patres. Nam cum S. Scriptura ſit intellectu difficilis, etiam tractet obſcuriora, teſte Apoſtolo Petro, cujus teſtimonium de Scriptura S. Pauli extat 2 Pet. 3. Intelligere autem obſcuriora ſine interprete nemo præſumit, quod exemplo *Æthiopis Eunuchi* Act. 8. liquet. Suntque vetuſti interpretes ſanctiſſimi viri, dicente Apoſtolo 1 Pet. 1. quibus ſingularia dona ſunt collata, referente Paulo 1 Cor. 12. Ergo, qui dogma illorum

à Spi-

Digitized by Google

à Spiritu S. ingeſtum negat, is Spiritui S. reſiſtere deprehenditur, nec veram Religionem tenere poteſt. Secunda pars propoſitionis eſt de Ritibus Eccl. Qui ritus vel conſtitutiones non ſunt contrariæ verbo ſcripto, omnino ſerventur: Siquidem ſunt Apoſtolicæ. Novimus autem multa eſſe ab Apoſtolis conſtituta, quæ ſcripta non ſunt, teſte Apoſtolo 1 Cor. 6. *dum venio conſtituam.* Et Johannes dicit 3 Epiſt. *Nolo ſcribere calamo, ſed tradere per ſermonem.* Item Act. 16. & 17. *Paulus & Silas juſſerunt fideles ſervare conſtitutiones Apoſtolorum.* Ergo ſerventur Traditiones & Ritus ab Apoſtolis & Eccleſia primitiva conſtituti. Unde Auguſt. dicit ad Caſil. quæ ſententia etiam legitur in Decret. Diſt. II. Conſtitutiones Eccleſ. quæ in Bibliis ſcriptæ non ſunt, loco legis habentur à plebe, dantque rudioribus bonam informationem.

Exceptio M. OLAI. Concedo Interpretationem S. Patrum eſſe recipiendam, ubi non diſcedit à ſcripto Verbo: Nam ibi non valet authoritas Patrum; Sed ipſius Verbi Dei veritas infallibilis. In aliis conſtitutionibus Patrum à S. Scriptura diſſentientibus, etiam nos diſcedimus ab illis. Hoc ſi non fieret, nulla eſſet differentia inter Verbum Dei & Decreta patrum. Conſtat etiam antiquos Patres tanquam homines erraſſe, ſi illorum dogmata indifferenter valeant, ſimul retinebuntur errores illorum, quod Verbum Dei prohibet: Jubemur enim *probare Spiritus* 1 Joh. 4. *omniaque probare, quod bonum eſt retinere* 1 Theſſ. 5. *& à falſis Prophetis diligenter nobis cavere* Mat. 7. Si dogmata patrum falſa non eſſent damnanda, fruſtraneæ eſſent omnes hæ admonitiones, quod impium eſt dicere.

Eſt etiam uſitatum in Eccleſia, damnare dogmata heterodoxorum, qui contraria S. Scripturæ docent, quod Auguſtinus in multis ſcriptis dicit, idque in decretis Pontificum allegatur, & ſæpe factum legimus. Ideo non opus eſt pluribus probare, veritatem Religionis non pendere ab Interpretatione patrum. Examinemus itaque rationes *D. Galle*, easque ſcopum non collimare probabimus. Quæſtio eſt, an Patres & Antiqui Doctores Eccl. ſine S. Scriptura definientes tradant dogmata ſalutaria, aut, an traditio & Religio illorum ſit abroganda? Hic reſpondet *D. Galle*, non

V 2 con-

contemnenda eſſe dogmata antiquorum Patrum, juxta S. Scripturam per Spiritum Dei loquentium, quod nemo pius negat. Probat *D. Galle* inutiliter, quædam obſcura contineri in S. Scriptura, quæ non intelligit homo carnalis: Sed quæſtio loquitur, de articulis fidei ac fundamento Religionis, num S. Scriptura in his tractandis ſit obſcura? quod non poteſt probari. Prohibemur Deut. 4. *aliquid addere aut detrahere verbo ſcripto*, dicitque Apoſtolus Gal. 1. *Anathema ei*, *qui aliud Evangelium prædicaverit.* Idcirco dicit Chriſtus ſe non *ſuum*, ſed *patris verbum* prædicaſſe. „ Cum jam Chriſtus & Apoſtoli non haberent poteſtatem prædicandi aliud quam ipſius Dei Verbum, quomodo alii interpretes dicant verum, dum ſua placita Religionem informantia docent, & non expreſſum Dei Verbum? „ Quod verbum Dei ſit in cauſa ſalutis ac Religionis lucidum & clarum, teſtatur Pſaltes in multis locis. Obſcuritas dependet à contemptoribus verbi, qui illud negligunt, nec diſcere cupiunt. Sic verbum eſt obſcurum, imo ſtultum, omnibus carnalibus, præſertim non renatis, qualis fuit ratio *Æthiopis* Act. 8. nondum renati. Tales cæcutiunt lectione & auditione S. Scripturæ, licet hæc ſit lucida & clariſſima: Nam ſicut ſol non videtur ſplendere in ſumma meridie cœco homini, non quia Sol non ſplendeat, ſed quia cæcus ſplendorem non videat: Ita lucidum eſt Verbum in ſalutis ac Religionis cauſa, licet homo carnalis in Spiritualibus cæcutiens, lucem verbi non percipiat, nec veram eſſe Religionem in Verbo ſcriptam credat. Neque legimus Apoſtolum Petrum conqueri de S. Pauli Scriptura; Sed de perverſis Interpretibus, verba S. Pauli corrumpentibus. Hi namque non exponunt Scripturam mutua ipſius collatione, ad fidei ſalvificæ confirmationem, quod jubet fieri Apoſtolus 2 Pet. 1. dicens: *Scripturam non eſſe propriæ expoſitionis*, *quia ſunt à Spiritu Dei illuminati*, *qui verbum ſalutis ſunt locuti*; vultque Apoſtolus Rom. 12. omnem *Prophetiam* ſeu Scripturæ interpretationem eſſe formandam *juxta analogiam fidei.*

Dum ait *D. Galle*, antiquos Patres ſcil. *Ambroſium*, *Auguſtinum*, *Hieronymum* habuiſſe Spiritum S. ideo dogmata illorum omnino eſſe recipienda. Non negamus illos habuiſſe donum Spiri-

ritus S. Sed inde non concluditur, omnia illorum dogmata eſſe analogiam fidei, quia etiam illi videntur eſſe alicubi, ſicut alii homines, ſcriptione erraſſe, dum partim ſibi ipſis, partim S. Scripturæ contradicunt. Monent itaque iidem Patres cum judicio legenda eſſe ſua ſcripta.

Ad ſecundam partem Reſponſionis GALLE, de Ritibus Eccl. antiquitus inſtitutis, replico, poſſe facile concedi, quædam fuiſſe inſtituta ab Apoſtolis & Eccleſia primitiva, quæ ſcripta non ſunt; Sed quis dicat Gallo, quinam ſint illi ritus, dum in ipſa Scriptura non habentur, aut, quomodo probet hos ritus, de quibus controvertitur, eſſe eosdem Apoſtolicos? Nec videmus neceſſarium eſſe, ut ſciamus quæ fuerunt illa, quæ coram tractarunt Apoſtoli, Paulus cum Corinthiis, Johannes cum Gajo, dum non extant ſcripta. Si illa fuiſſent Eccleſiæ ſcitu neceſſaria, certe legeremus ſcripta. Scimus aliqua remanſiſſe, quæ ab Eccleſia primitiva erant conſtituta, videlicet, Celebrare diem Dominicum loco Sabbathi Judaici, Item Paſcha & Pentecoſten. Aliqua ſunt mutata, ut jam videantur ex uſu licita, quæ tunc erant prohibita; ſcil. Eſus ſanguinis & ſuffocati. Adhuc, erant tunc plures Epiſcopi unius Civitatis, nec erat tunc differentia Epiſcopi & Presbyteri, quæ nunc aliter obſervatur. Poſſunt quidem tales Ritus data occaſione recte mutari, cum ratio noſtræ ſalutis in hiſce non conſiſtat. Exempla mutationis ſunt nota. Sacerdos in publico facinore deprehenſus, olim privatus eſt officio, ut amplius non diceretur Sacerdos. Nunc privatur quidem talis, ſed nominatur Sacerdos, & quandoque reſtituitur. Itemque, Epiſcopi & Sacerdotes, qui implicabant ſe negotiis ſeculi, olim privabantur ſacro officio, hodie non. Et qui per Simoniam fiebat Epiſcopus vel Sacerdos, olim amiſit uterque officium, ſcil. dans & accipiens pecuniam: Nunc fit nemo Epiſcopus, niſi numeret Papæ Rom. Summam impoſitam. Etiam teſtantur hiſtoriæ, Papam Rom. Marcellum conſtituiſſe Viginti quinque Cardinales Romæ, qui baptizarent converſos de Gentiliſmo ad Chriſtianiſmum, & mortuos ſepelirent: Sed hodierni Cardinales ſunt Principum ac Regum ſocii: Aliaque multa ſunt mutata. Imò, non ſervamus hodie, quæ ante mille annos erant in

 uſu

uſu Eccleſiæ. Habentque ſingulæ Eccleſiæ aliqua ſingularia, quæ alibi non ſervantur. Igitur rationes D. *Galle* ſunt frivolæ, quibus præſumit probare Ritus antiquitus obſervatos hodie non eſſe mutatos. Allegat Auguſtinum dicentem: Ritus eſſe Regulam plebis; Sed de ritibus neceſſariis ac utilibus id eſſe intelligendum, vel ipſa veritas oſtendit. Demiror D. *Gallum* velle ſuam Theſin à Paulo & Sila probare, quaſi hi prædicaſſent obſervationem Rituum non ſcriptorum, cum Textus dicat, illos prædicaſſe ea, quæ erant Hieroſolymis conſtituta Act. 15. Tantum abeſt, ut hinc probentur Traditiones non ſcriptæ.

Prop. II. An Chriſtus dederit Papæ, Epiſcopis, ullisve Clericis ullum Dominatum, vel aliam, quam poteſtatem prædicandi verbum Dei, & adminiſtrandi Sacramenta? Et num alii ſint vocandi Sacerdotes in miniſterio Eccl. conſtituti, quam qui hoc faciant?

Reſp. D. GALLE. Propoſitio continet duas partes. Chriſtus dicit Matth. 18. *Si te non audierit, dic Eccleſiæ Præſidibus.* Hinc intelligimus, datam eſſe poteſtatem Papæ & Prælatis Eccleſiæ, judicandi caſus Eccleſiaſticos, ordinandi neceſſaria, & puniendi inobedientes, qui admonitiones contemnunt, ſicut Paulus excommunicat inceſtuoſum 1 Cor. 5. Partem alteram Propoſitionis explicant hi Textus 1 Cor. 7. Rom. 7. Eph. 4. ubi recenſentur plura officia Eccl. unde probatur, alios eſſe Sacerdotes, quam qui verbum Dei prædicant. Sunt enim Eccleſiæ utiles varii operarii, Apoſtoli, Prophetæ, Doctores, aliique, qui ibidem recitantur. Sunt etiam in Eccleſia Sancti, qui continuis precibus pro commodo Eccleſiæ Deum adorant; ſicut legitur Joël 2. *Sacerdotes lachrymantur & orant:* Quod hic fiebat juxta morem V. T. in figura, fit hodie ipſo opere. Chriſtus jubet ſuos *indeſinenter orare* Luc. 18. Et Pſaltes ait: *Septies in die Deum adoro.* Apoſtolus 1 Cor. 4. Vocat miniſtros Eccleſiæ *diſpenſatores myſteriorum Dei*; Et Jacobi 5. Jubentur Sacerdotes *adeſſe ægroto, ut ungant eum oleo.* Præſtantiſſimum autem officium Sacerdotis eſt conſecrare corpus & ſanguinem Chriſti, & offerre illud pro remiſſione peccatorum hominibus conferenda, quod monet Apoſtolus Heb. 5. Ergo plures ſunt Sacerdotes Eccleſiæ utiles, quam qui prædicant verbum. Ex-

Exceptio M. OLAI. Datam eſſe à Chriſto Apoſtolis & Clericis poteſtatem legimus, non quidem ad ſubigenda Regna mundi, ſed ad convertendos peccatores, & ad nunciandam pœnitentibus Remiſſionem peccatorum.

Dicit enim Chriſtus Joh. 18. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Magiſtratui politico Chriſtus fuit ſubjectus, dando eidem tributum, jubetque *dandum eſſe Cæſari, quæ ſunt Cæſaris.* Adhuc vult miniſtros Eccl. ſe ſubjicere Magiſtratui, non dominari, quod repetunt Apoſtoli Petrus & Paulus 1 Pet. 2. Rom. 13. Neque voluit Chriſtus fieri Rex terrenus Joh. 6. Itaque decet eo magis ſervos Chriſti, Prædicatores in Eccleſia ejus, a dominio ſeculari alieniſſimos eſſe, teſte Apoſtolo 1 Pet. 5. *Paſcite gregem, non ut Domini.* Ergo prædicatio Verbi Dei eſt proprium officium miniſtrorum Eccleſiæ.

Ad partem alteram Reſponſionis dico, Non inveniri Sacerdotes Dei, qui voluntate ejus ſunt conſtituti, niſi ſolos Prædicatores verbi Dei: Sicut enim nullus dicitur faber, qui non tractat fabrilia: Ita nullus Sacerdos miniſterio Eccl. addictus, qui Regulam Eccleſiæ (verbum Dei) non prædicat. Abutitur D. *Galle* Scriptura Matt. 18. dicens, datam eſſe Prælatis poteſtatem diſpenſandi libere in Eccleſia, iis Chriſti verbis, *Dic Eccleſiæ:* Non enim dicit Chriſtus, dic Præſulibus Eccleſiæ; Ipſi equidem non ſunt tota Eccleſia. Etiam mentitur D. *Galle*, dicta eſſe hæc verba ſoli Petro, cum ſint ipſis Apoſtolis nomine totius Eccleſiæ dicta; quare allegat impertinenter textum. Quæritur an Papæ & Clericis ſit datum à Chriſto Dominium ſeculare? *Galle* reſpondet de poteſtate Spirituali, quæ conſiſtit in prædicatione Verbi Dei, ut fiant adhortationes & correptiones ex Verbo ad converſionem errantis. Hac poteſtate uſi ſunt Apoſtoli, nec tamen erant Domini ſeculares, ut imperarent fidei, teſte Apoſtolo 2 Cor. 1. Jam auſit dicere nemo datam eſſe Epiſcopis & Prælatis poteſtatem majorem quam ipſis Apoſtolis. Neque perſiſtit uſus officii Spiritualis cum adminiſtratione politici Regiminis. Dum probare nititur D. *Galle* ex Apoſtolo Rom. 12. 1 Cor. 12. Eph. 4. alios eſſe Sacerdotes, quam qui prædicant verbum, demiror audaciam, qua colliguntur diverſi ordines ex

iis

Digitized by Google

iis locis, qui dona officii diſtingunt. Ex Joële infertur Sacerdotis officium eſſe ſingulariter precari pro populo, quaſi hoc pietatis exercitium conſtituat peculiarem gradum miniſterii Eccl. Deploro hominis ruditatem, quando dicit lachrymas & orationes Sacerdotum in V. T. fuiſſe actionem typicam, cum certum ſit ad omnes Chriſtianos pertinere exercitium orandi, idque frequentiſſimum, juxta teſtimonia Mat. 7. Marc. 11. Joh. 16. etiam indeſinenter Luc. 18. Rom. 12. 1 Theſſ. 5. 1 Tim. 2. pro omnibus neceſſitatibus Jac. 5. ut non ſit Chriſtianus, qui invocationem Dei negligit. Battologiam murmurantium horas Canonicas, non approbat Chriſtus, nec clamorem precum ſine ſenſu; Sed in Spiritu & Veritate orandum eſſe docet Joh. 4. Id ipſum indicat Oratio Dominica. Dum infert D. *Galle* ex Beda, eſſe mandatum Chriſti & Apoſtolorum, ut Sancti orent horas Canonicas, violenter exponit Bedam; Nam is non alligat aſſiduitatem orandi ad horas aliquas, nedum dictas Canonicas; Sed ad eum qui orare non deſinit, & qui omnia (ait) quæ juſtus ſecundum Dei voluntatem agit ac dicit, ad orationem vult referenda. Velim libenter informari, qua authoritate obſerventur horæ Canonicæ? Exemplo Davidis Pſalmo 118. ſepties de die canentis nihil probat, quia non præſcribitur aliis tanquam mandatum: Nec jubemur imitari in omnibus Davidem, niſi cum illo ſacrificante eligamus officia V. T. facere. Adhuc orabat Daniel Cap. 6. quotidie ter, cur non ille ſepties, exemplo Davidis? Quod Pſaltes intellexerit numero ſeptenario continuam invocationem Dei, patet aliis phraſibus Pſ. 33. *Benedicam Domino omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo* Pſ. 43. *Laudabimus Dominum tota die.* Et *juſtus* dicitur Prov. 24. *cadere ſepties*, quia ſufficienter. Ergo, ſeptem horæ Canonicæ cæperunt ſola humana authoritate, meritoque referuntur ad illa, de quibus Chriſtus Mat. 15. *Fruſtra colunt me mandatis hominum.*

Tractare Sacramenta, præſertim, conficere corpus Chriſti, in Euchariſtia, dicit *D. Galle*, eſſe præcipuum Sacerdotis officium. Jam conſtat tractationem Sacramentorum fieri cum prædicatione Verbi Dei, ſine qua ignorat vulgus uſum Sacramentorum. Ergo prædicatio Verbi Dei, quam Chriſtus commendavit Apoſtolis, erit

erit præcipuum Sacerdotis officium, per cujus ſalutare exercitium converſio & ſalus hominis promoventur: Itaque ait Apoſtolus 1 Cor. 9. Væ mihi ſi non prædicem. Honorifici Tituli Doctorum Paſtorum &c. competunt etiam Clericis ab uſu prædicationis.

Nusquam legitur Chriſtum juſſiſſe Apoſtolos conficere corpus ſuum: Sed nos Chriſtiani jubemur uti inſtituta S. Cœna in Chriſti commemorationem. Vult D. GALLE probare ex Textu Heb. 5. Oblationem corporis Chriſti futuram in S. Cœna pro remiſſione peccatorum hominibus conferenda: Sed abutitur verbis Apoſtoli; Is enim loquitur de ſummo ſacerdote V. Teſtamenti, qui erat typus Sacerdotii Chriſti, non vero typus hodiernorum miniſtrorum Eccl. Cumque inſtituta ſit S. Cœna non ad ſacrificandum, ſed ad manducandum ac bibendum id ipſum objectum quod Chriſtus inſtituit, inde patet D. GALLEN abuti tum inſtitutione Chriſti, tum verbis Apoſtoli: Sufficit enim unica oblatio Chriſti in ara crucis juxta Dei ordinationem oblati, ut redimeret ſuo ſacrificio propitiatorio totum genus humanum. Concluditur igitur firmiſſime, prædicationem puri verbi eſſe præcipuum officium miniſterii Eccl.

Prop. III. An decreta hominum obligent in conſcientia, ut illorum prævaricator ſit reus notorii peccati?

Reſp. D. GALLE. Decreta Prælatorum Eccl. licet ſint humana, qua ab hominibus ſint conſtituta: Tamen dum ipſi ſunt ſancti, qui propter ſalutem hominum talia ordinarunt, ſunt illorum præcepta Dei mandata, ut dicitur Prov. 8. Per me judicant judices terræ. Habent idcirco talia mandata originem ab ipſo Deo, Chriſto atteſtante Joh. 8. Pater meus operatur & ego operor. Conſervat quippe Chriſtus Eccleſiam à ſe primo inſtitutam, non inſtituit novam. Illius Eccleſiæ Prælatos illuminat ſingulari gratia, ut ſciant decernere ac conſtituere, quæ videntur quotidie neceſſaria ad Eccleſiæ conſervationem, cum non potuerit Eccleſia ſimul & ſemel inſtitui & amplificari. Sunt igitur mandata Prælatorum, ad Eccleſiæ conſervationem neceſſaria, merito obſervanda, juxta Chriſti mandatum Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Item Mat. 23. In cathedra Moſis ſedent Pha-

riſæi, quod præcipiunt facietis. Heb. 13. Obedite Præpoſitis veſtris. Hinc concludo decreta Patrum eſſe conſtituta per Spiritum S. ut nullus Chriſtianus his repugnare debeat. Dicit enim Chriſtus, ubi duo aut tres conveniunt in nomine meo, ſum in medio illorum; Adeſt igitur Chriſtus Prælatis Eccleſiæ, qui in nomine ejus congregati, decernunt utilia Eccl. quæ transgredi ſine læſione conſcientiæ Chriſtiani non poſſunt.

Exceptio M. OLAI. Quoniam id ſolum eſt peccatum, quod fit contra Dei Mandatum, ideo nullus homo ſive Papa, ſive alius peccator poteſt conſtituere Decretum, cujus transgreſſio convincat prævaricatorem peccati per ſe reum eſſe, alias nulla eſſet differentia inter mandatum Dei & hominum; cujus contrarium ſupra probatur Prop. I. In reſponſione hujus quæſtionis diſtinguit D. *Galle* recte quidem inter decreta hominum piorum & aliorum: Decreta illorum judicat ſervanda, quippe conformia Verbo Dei, alias non eſſent ſalutaria. Per hanc diſtinctionem Decretorum videtur D. *Galle* detrahere aliorum hominum decretis authoritatem: Sed de his ipſis Decretis, præter & contra Dei Verbum ſancitis, quæſtio eſt. His adimit Chriſtus authoritatem Mat. 15. & Apoſtolus diſſuadet ſervitutem humanarum Traditionum 1 Cor. 7. Coll. 2. Allata Verba Salomonis loquuntur de Regibus & Principibus, non de Prælatis Eccleſiæ; & loquuntur de judiciis rectis juſtisque, quibus Deus vult intereſſe. Similitudo ad quam alludit D. *Galle*, de arbore plantata, quæ incrementum ſumit cura Agricolæ ac fidelis operarii: Inde concludit debere Eccleſiam ita creſcere cura fidelium Prælatorum, per quos dicit Chriſtum adhuc operari, juxta Textum Joh. 5. Hæc ſimilitudo nihil concludit, quia Eccleſia eſt catholica, non in uno loco plantata; quæ nec indiget novis hominum Decretis ad ſui conſervationem: Sed Eccleſia ſuſtentatur Directione Chriſti, mediante prædicatione Verbi ejus uſuque Sacramentorum continuata: Sic manet Eccleſia juxta promiſſionem Chriſti Mat. 16. non juxta directionem prælatorum ſuſtentata. Quod ſi novis Decretis ſubinde repetitis conſervaretur Eccleſia, fruſtraneus eſſet uſus Verbi ac inſtitutorum à Chriſto Sacramentorum, neque poſſent dici hæc media ad fidem faciendam ac confirmandam, Eccle-

cleſiamque conſervandam efficacia, quod nemo niſi ἄθεος dixerit. Inde ſequeretur etiam Eccleſiam Chriſti nunc eſſe perfectiorem, mandatisque humanis clariorem, quam fuit primitiva ab Apoſtolis plantata: Unde impius facile ſubſumeret Doctrinam primitivæ Eccleſiæ fuiſſe imperfectam, non integram, quam Decreta Prælatorum tandem complerent. Adhuc ſequeretur Chriſtum & Apoſtolos prædixiſſe vana de Pſeudoprophetis & apoſtaſia multorum tempore Antichriſti futura. Quod ſi Eccleſia alligetur ad obſervationem Decretorum Papalium, quid faciendum Chriſtiano homini, dum hæc decreta invicem diſſentiunt? Hoc ſæpe fieri teſtantur libri Decretalium. Jam conſtat diſſentientes non habere Spiritum S. qui concordiam amat, unamque viam ſalutis in Verbo tradit. Ergo vana docet D. *Galle*, dicens Prælatos Eccleſiæ regi Spiritu S. qui Verbo Dei contraria decernunt. Infert Decreta Prælatorum eſſe confirmata Luc. 10. Heb 13. hoc nihil eſt, quia illi Textus loquuntur de Doctoribus Eccleſ. qui ipſum Dei Verbum, non ſuas Traditiones proponunt auditoribus; Talibus orthodoxis obediendum eſſe monet Scriptura. Et quidem ſi finem Decretorum Papalium obſervemus, inveniuntur ipſa conſtituta ad confirmandam authoritatem Papæ Rom. ejusque ſociorum, quos vocant Prælatos Eccleſiæ, non vero concernunt illa conſervationem ſalutis credentium. Quare videmur in ea tempora incidiſſe, quæ Apoſtolus prædixit futura Act. 20. dicens. Poſt meum diſſeſſum ingredientur lupi rapaces. His reſiſtendum eſſe, eosque gladio Spiritus S. ceu ſcripto Dei verbo confodiendos S Scriptura monet.

Prop. IV. An ſit Prælatis liberum excommunicare quemcunque volunt?

Reſp. D. GALLE. Eadem authoritas Prælatorum Eccleſ. valet hoc loco, quæ ſupra eſt probata, præſertim ex Textu Mat. 18.

Exceptio M. OLAI. Notetur primo Eccleſiam eſſe corpus myſticum, capiti Chriſto annexum. Qui enim reguntur Spiritu Dei hi ſunt filii Dei veraque membra corporis Eccleſiæ.

Qui vero non ſunt membra hujus corporis, illi homines ſunt extra Eccleſiam, de illius bonis minime participantes, teſte Apo-

ſtolo Rom. 8. Jam quæritur; Num Prælati poſſint excommunicare ſeu ſeparare ab Eccleſia ejus viva membra, h. e. ſegregare fidelem a Chriſto, qui in corde ejus habitat, dicente Apoſtolo Eph. 3. At qui fidelis eſt Templum Spiritus Sancti? Hoc ſimpliciter nego, quia eſt ſolius Dei καρδιογνώστης conſervare fidelem, & damnare infidelem, ut ait Textus Deut. 32. Caſtigo & ſalvo, nec eſt qui juvat. Sunt enim vita & mors in manu Dei. Sicut Epiſcopi & Prælati non poſſunt abſolute dare Spiritum S. ita neque poſſunt illum auferre, nedum ex filiis Dei facere per ſeſe filios Gehennæ. Poteſtas S. miniſterio data Mat. 18. concernit annunciationem Evangelii ad ſolatium fidelium & correptionem infidelium, ut impœnitentes reſipiſcant, & pœnitentes abſolvantur à peccatis. Qui vero permanſerit impœnitens, non excommunicat illum homo; Sed Verbum Dei oſtendit illum ligatum eſſe in ſuo peccato, donec reſipiſcat. Hæc poteſtas ligandi & ſolvendi peccata eſt data ipſi Eccleſiæ, non ſingularibus hominibus; Cum vero miniſtri Eccl. per ſuum officium bona Eccleſiæ ejus nomine adminiſtrent, certe ſine obſervatione datæ inſtructionis & approbatione ipſius Eccleſiæ, non poſſint hac poteſtate ligandi & ſolvendi peccata uti. Nec reſpicit uſus excommunicationis aliquod Dominium ſeculare, aut poteſtatem inſtituendi nova dogmata fidei: Sed intendit piam Diſciplinam Eccl. & ordinariam peccatorum correctionem, ne publica ſcandala creſcant, & notorii peccatores in Eccleſia viventes Bono Eccleſiæ nemini noceant, quin potius ut in timore Dei omnes Chriſtiani vivere pergant, & à peccatis abſoluti ſe in gratia Dei eſſe receptos certo credant. Hac poteſtate gubernandi Eccleſiam dum utuntur ordinarii Judices Eccl. præſertim corrigendo errantes & excludendo impœnitentes ab Eccleſiæ communione, implent hoc modo inſtructionem à Chriſto datam Mat. 18. & imitantur Apoſtoli exemplum 1 Cor. 5. qui tradidit notorium peccatorem Sathanæ ad corporis afflictionem, ut anima ſervaretur. Talem peccatorem ligat in ſuis peccatis ipſe Deus, non homo: Sit itaque juſta excommunicatio opus Dei, quia juxta mandatum & inſtructionem ejus peragetur; non erit actio nudi hominis, juxta cujusque arbitrium adminiſtranda. Sic fallit D. *Galle* tri-

buen-

buendo hominibus, præſertim Prælatis Eccl. poteſtatem faciendi Chriſtianos, Satanæ filios, ut ligatio ſeu excommunicatio Chriſtiani hominis juxta arbitrium Prælatorum Eccl. facta, valeat in cœlo, & obliget conſcientiam hominis, licet injuſte excommunicati. Si obſervaſſet D. *Galle* dogma ſui præceptoris, Magiſtri ſententiarum, aliter judicaſſet.

Prop. V. Utrum dominatus Papæ, ejusque ſociorum placeat Deo, nec ne?

Reſp. D. GALLE. In verbis Chriſti Luc. 23. Si quis ſit primus, vel major inter vos, non prohibetur principatus, ſed ſuperbia. Neque denegatur Apoſtolis gubernatio Eccleſiæ, neque eorum ſucceſſoribus principatus Eccleſiæ; Sed tyrannica dominatio prohibetur, quæ Gentium Regibus frequens erat. Ex hiſtoriis & conciliis probatur Papam Rom. habuiſſe ſupremam in Eccleſia poteſtatem, eumque eſſe Principem Eccleſiæ ab omnibus fidelibus declaratum, idque voluntate Imperatorum ac Regum, ante annos 1200. à tempore Papæ Sylveſtri fuiſſe approbatum. Papa tamen ſemper complexus eſt ſumma charitate Chriſtianos Reges ac Principes, nominans illos ſuos dilectos filios. Itaque dum Papa Rom. cum Principibus tanto amoris vinculo conjunctus vivit, quomodo dicatur Chriſto charitatem præcipienti repugnare, aut dominatus ejus Chriſto diſplicere?

Exceptio M. OLAI. Superius probatum eſt, poteſtatem à Chriſto datam Apoſtolis & Eccleſiæ miniſtris eſſe ſpiritualem ad prædicandum Evangelium, hominesque convertendos & Chriſto reconciliandos accommodatam: jam legimus prædictum, ut Apoſtoli paterentur in hoc officio perſecutiones mundi, multasque calamitates. Inde conſtat eum adverſari Chriſto, & inſtructionem officii reprobare, qui dominatum eligit, dum in officio verbum Dei prædicare debet, quo perſecutiones mundique contradictionem vitet. Rationes D. *Galle*, quibus vult contrariam opinionem obtinere, ſcopum non collimant. Verba Chriſti Luc. 22. explicantur ita Mat. 21. ut omnem plane dominationem Apoſtolis adimant, perpetuumque miniſterium Eccl. eis imponant, exemplo Chriſti, qui venit in mundum, ut aliis ſerviret, non dominaretur. Id ipſum repetit S. Petrus 1 Epiſt. 5. prohibens, ne mi-

miniſtri Eccl. vocentur Domini gregis; & S. Paulus 1 Tim. 3. nominat officium Epiſcopi opus, non dominium; Ideo erit Epiſcopatus nomen plus oneris quam honoris. Infert D. *Galle* exemplum Gregorii Papæ & aliorum ejus ſucceſſorum, qui bene ſciverunt & dominari & ſanctitatem retinere. Sed argumentatio ab Exemplis hic non valet, alias liceat Electis Dei cum aliis peccantibus etiam peccare. Ad verbum Dei omnia examinabuntur hominum facta, non vero ex his judicabitur veritas acceptabilis. Dominatus Papæ Romani eſt recentior tempore S. Gregorii: Hic enim ejusmodi dominatui vehementer reſtitit. Falſum igitur eſt, hunc dominatum Præſulum Rom. viguiſſe An. 1200. Non equidem refert, quamdiu duravit hic dominatus: non quæritur, rei uſus aut antiquitas, ſed bonitas. Eſt enim Sathan antiquiſſimus ſeductor hominis, non propterea bonus. Pii Imp. ac Reges aluerunt ſuis Bonis proprium hoſtem, & dominium Papæ plus juſto amplificarunt ignorantes. Sic data occaſione, auctaque poteſtate ſeculari ita noverat uti Papa Rom. ut totum Regimen in terris adminiſtrandum ſibi appropriaret. Sic factum eſt abſolutum Papæ Rom. dominium, dum Imp. Romani, quibus orbis Chriſtianus erat ſubjectus, abdicantes ſe officio divinitus impoſito nutriendi Eccleſiam Dei, confirmarunt Papam Rom. eſſe œcumenicum Epiſcopum Eccleſiæ catholicæ. Cumque ſit certiſſimum, tum Imp. feciſſe hoc abſque Verbo Dei, tum Papam Rom. hoc ambiviſſe contra inſtructionem officii Eccl. ideo veriſſimum eſt, dominatum Papæ Rom. eſſe Chriſto contrarium. Juſſus eſt S. Petrus paſcere oves Chriſti Joh. 21. Papa multis ſeculis non pavit oves; Sed lac & lanam, imo ſuccum & ſanguinem illis extraxit. Deus miſereatur ſuæ Eccleſiæ.

Prop. VI. An ſolus ſit verus Dei cultus, ſervare mandata Dei, aut ſimul ſervare mandata hominum?

Reſp. D. GALLE. Summa mandatorum Dei continetur decem præceptis, quæ ſervare debemus teſte Chriſto, ſi vis ingredi vitam, ſerva mandata. Primo præcepto continentur, quæ fidem Chriſtianam concernunt, & dilectionem Dei ſuper omnia promovent. Cultus autem Dei externus, qui fit vocali oratione, debitis horis, Pſalmodia, juxta Eccleſiæ inſtitutionem, obſervan-

da

da, item jubemur celebrare Sabbathum, purgari aqua luſtrali, audire Miſſam, Conciones, flectere genua, percutere pectus, incendere candelas, & alia ſacra peragere: Totus hic cultus præcipitur 3 Præcepto, ſicut explicat egregius Doctor Joh. Gerſon in opere Trip. Ergo verus cultus Dei eſt ſervare præcepta 1 Tabulæ.

Exceptio M. OLAI. Veriſſimum quidem eſt, cultum Dei conſiſtere in obſervatione mandatorum Dei: Sed habet Eccleſia duplicia mandata, quæ dicuntur conjunctim ſpectare cultum Dei. Unum genus mandatorum eſt à Deo præceptum, idque verum cultum reſpicit, & conſiſtit in dilectione Dei & proximi. Cum enim Deus ſit Spiritus, qui externo culto proprie non indiget; Igitur loco hujus externi, præcepit Deus dilectionem proximi, ut per hanc declararet pius externe veram Dei dilectionem, verumque Dei cultum. Alterum genus præceptorum, quod cultum Dei concernit, eſt ab hominibus inſtitutum, ſcil. canere laudes Dei horis Canonicis, jejunare certis temporibus, peregrinari ad loca ſancta. Hæc opera Deus nunquam mandavit, quin potius improbavit, qua iis affingitur opinio cultus, dicente Chriſto Mat. 18. Jubet etiam Apoſtolus cavendum eſſe à doctrinis hominum 1 Cor. 7. Colloſ. 2. Ergo verum Dei cultum non continent hæc mandata hominum. Nec poſſunt comprehendi ſub tertio præcepto Decalogi illa præcepta humana, quæ D. *Galle* in ſua reſponſione inducit, quaſi Deus præcepiſſet audire miſſam, cantare horas Canonicas &c. quod nunquam probatur.

Prop. VII. Utrum homo ſalvatur meritis ſuis, an ſola gratia Dei?

Reſp. D. GALLE. Diſpoſitio hominis pii, ut bona opera faciat, venit à Deo, qui donat homini renato gratiam bene operandi, mediante libero ſuo arbitrio, ut mereatur mercedem promiſſam. Sic verum eſt Apoſtoli dictum, Gratia ſalvamur, & donum Dei eſt vita æterna. Nam qualitas bene operandi, vitamque poſſidendi æternam, non contingunt piis hominibus, niſi ex gratia Dei, juxta quam diſtribuit mercedem Deus: Ideo juſſit Apoſtolus 2 Pet. 1. ut per bona opera (a) firmam faciamus Elec-

(a) Errat Latina verſio addens Textui hæc verba (per bona opera.) Sic enim ſonat Græcus Apoſtoli Petri Textus: ἀδελφοὶ, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι.

lectionem noſtram. Probatur itaque hominem ſalvari primo ac præcipue ex gratia Dei, ſecundario ex ſuis operibus bonis, quæ habent ſuam diſpoſitionem agendi & promiſſam mercedem ex eadem Dei gratia.

Exceptio M. OLAI. Notandum eſt vitam æternam eſſe infinitum bonum, juxta Apoſtoli teſtimonium Rom. 8. præſentis vitæ miſeria non eſt comparanda cum æterno gaudio. Item Rom. 5. Dei donum eſt vita æterna. Tit. 3. Gratia ſalvati eſtis per fidem, non ex operibus, ne quis glorietur. Ex his aliisve ſcripturæ dictis conſtat, gratuitam eſſe noſtram ſalutem, nequaquam autem ex operibus meritoriam. Sicut nullus renatus bene operatur absque cooperatione Spiritus S. ita nullam ex ſuo opere meretur mercedem, ſed promeritam à Chriſto obtinet ex ſola gratia Dei. Sic tribuitur merces non operantibus, ſed fidelibus; & quando Deus honorat bene operantem, non tribuit operi humano mercedem promeritam, ſed confert operi renati hominis mercedem gratis in Chriſto promiſſam, præſertim cum hoc opus bonum perfecerit ipſe Spiritus S. in hac reſolutione quæſtionis videtur mecum conſentire D. *Galle*, quare plura non addam, ſin vero conſideraret is, quid ſequitur ex hac conceſſione, non quæreret ſalutem in operibus humanis, ſcil. indulgentiis, fraternitatibus, horis Canonicis, peregrinationibus &c. Quæ opera nullam habent promiſſionem mercedis.

Prop. VIII. An vita monaſtica poſſit è S Scriptura probari?

Reſp. D. GALLE. Legitur 1 Reg. 5. Samuëlem convocaſſe pios viros, diſcipulos Prophetarum, qui vitam ſolitariam viverent, laudibus Dei unice invigilantes. De Elia & Eliſæo idem legitur. In monte Carmeli vivebant ſolitarii homines, qui neque poſſent cauſa voti deſerere hanc vitam, nam juſſu Dei ſervandum eſſe votum ſciverunt. Item ſcribitur Act. 2. multos in Jeruſalem ſub collectione Eccleſiæ N. T. fuiſſe, qui erant voto obſtricti Deo, vitæ monaſticæ ſtudentes. Cumque dixiſſet Chriſtus juveni Matth. 19. Si vis perfectus eſſe, vende quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me: factum ergo eſt ſucceſſu temporis, ut multi Chriſtiani eligerent voluntariam paupertatem, in perpetuo viventes cœlibatu: Sicut dixit Chriſtus eodem Cap.

Sunt

Digitized by Google

Sunt quidam caſtrati pro Regno cœlorum. Obedientiam etiam præcepit Chriſtus Joh. 5. Mat. 17. dicens: Si quis ſequatur me, abneget ſe ipſum, ferendo crucem ſuam & patris voluntatem implendo. In his tribus ſcil. paupertate, cœlibatu & obedientia, conſiſtit ipſa vita monaſtica. Si quis inferat ſupervacaneum eſſe votum monaſticum, cum ſufficiat votum in Baptiſmo datum, & obſervatio præceptorum Decalogi: Reſpondemus votum monaſticum juvare plurimum ad ſervanda præcepta Decalogi: ipſumque votum eſt compendium percipiendæ ſalutis. Nam recenſet Chriſtus Luc. 14. tria impedimenta ſalutis, primum eſt voluntas carnis, hanc tollit vita monaſtica; ſecundum eſt avaritia, ſeu concupiſcentia oculorum, quam aufert voluntaria paupertas; tertium eſt ſuperbia, hanc impedit humilitas & monachorum obedientia. Tantam ſcil. utilitatem confert Chriſtiano homini vita monaſtica. Si quis inferat omnia mandata Evangelica eſſe præcepta, non conſilia, quibus minus obligamur, probat aliud Apoſtolus 1 Cor. 7. dicens: Hoc præcepit Deus: De cœlibatu vero ait, Non habeo præceptum à Deo, ſed do conſilium. Mirum eſt homines hodie inveniri, qui vocant in dubium hanc doctrinam Apoſtoli. Vita monaſtica ultra mille annos fuit in uſu Eccleſiæ. Gregorius Papa inſtituit ſex monaſteria Bethlehemæ, ipſeque vixit vitam monaſticam. In Ægypto multi vixerunt ſancti monachi, ut videre eſt in vitis patrum. S. Martinus inſtituit Monaſterium Mediolani, ubi idem vixit monachus. Virgines moniales fuerunt illæ, quibus ſcripſit S. Ignatius diſcipulus Joh. Evangeliſtæ. S. Hieronymus inſtituit monaſterium virginum, ubi Paula cum filia Euſtochie vixerunt.

Exceptio M. OLAI. Vita monaſtica neque probatur V. T. neque N. quod conſtanter affirmo. Tempore Apoſtolorum nulli fuerunt Monachi, ait Chryſoſtomus hom. 16. in Epiſt. Hebr. Planeque neſcivit Eccleſia primis 200. annis vitam monaſticam, donec Eremitæ Paulus & Antonius vitam elegiſſent ſolitariam, quorum exempla multi ſunt imitati, qui vixerunt ſolitarii, tamen ſine ordine certo aut voto, donec Aliqui certas Regulas præſcripſerunt voventibus, circa An. Chr. 350. ut notant ſcripta Hieronymi & Caſſiani. Dicitur Baſilius dediſſe primus Regulas

vitæ monaſticæ, præcipiens, ut Monachi viverent propinqui Civitatibus, quo Civitatum habitatores à monachis pietatem diſcerent: non viverent tamen in Civitate, ne pietas eorum læderetur negotiationibus civilibus, dicente Greg. Nazianzeno. Tunc fuerunt monaſteria piæ Scholæ, è quibus egredi liceret eligenti vitam œconomicam, tantum aberat ut aliquis tunc includeretur Clauſtro, juxta morem Eccleſiæ Papalis. In illis monaſteriis vivebant tunc Laici, non Clerici aut Sacerdotes, illique Laici ſuſtentabant ſe opere manuum ſuarum, neminem onerantes. Poſtea rogabant Monachi in Civitates intromitti, & poſt annum Chr. 500. inſtituit Benedictus ordines & Regulas monachorum. Ad illorum ſuſtentationem dederunt Reges & divites prædia magnasque poſſeſſiones, quippe informati à monachis hoc opus eſſe Deo gratiſſimum & datoribus ſalutare. Ex his donis facta eſt vita monaſtica lautiſſima, & deſiit paupertas monachorum, qui poſtea noluerunt quærere victum laboribus manuum ſuarum. Poſt An. 1200. cœperunt ordines mendicantium fraudibus addictorum. Infert D. *Galle*, Prophetas V. T. fuiſſe monachos, quod meram hominis inſcitiam prodit. Vixerunt Prophetæ in conjugio, habentes filios, quos neque fuiſſe monachos conſtat 4. Reg. 4. Qui dicuntur religioſi Act. 2. fuerunt pii homines non monachi; Si enim omnes religioſi fuiſſent monachi, fuit certe virgo Maria monialis, & Chriſtus monachus, etiam Centurio Act. 10. Textus Mat. 19. non poteſt applicari hodiernis monachis, quia omnia ſua trahunt ſecum in monaſteria, tantum abeſt ut omnia relinquant. Caſtrati propter Regnum cœlorum non ſunt monachi, quales nulli fuerunt tempore Chriſti: Neque crux Chriſti eſt vita monaſtica, alias Apoſtoli cruce ſubjecti fuiſſent monachi. De compendio ſervandi præcepta Dei per vitam monaſticam, quod dicit D. *Galle*, impium eſt. Chriſtus non docuit compendium ingrediendi vitam, ſed ipſam viam in ſe ipſo oſtendit, qui tamen non fuit monachus. Hoc compendium refutatur priori Reſponſione D. *Galle*, qua conſenſit hominem renatum duci ad obedientiam præceptorum Dei piamque vitam per gratiam Dei cooperantem, non per vitam monaſticam. Dicit idem ſuperbiam & avaritiam auferri monachis hodiernis, num id ſit verum judicent Chri-

Chriſtiani. Eſt quidem opus Spiritus S. auferre peccata, & flectere corda Chriſtianorum ad pietatem: non vero hoc facit ordo monachorum, nec luxus monaſteriorum. Diviſio doctrinæ Evangelicæ in conſilia & præcepta eſt nulla, quod alibi probatur. Adducit exemplum D. *Galle* & uſum hominum, qui vitam monaſticam diu frequentarunt, ſed eſt fundamentum admodum frigidum, & probatio inſufficiens: Non probantur omnia quæ fecerunt Antiqui; imo monaſteria non habuerunt olim eundem, quem habent hodie uſum; neque retinent ipſa verum finem, propter quem ſunt inſtituta, & quem ſervarunt ante annos 900.

Prop. IX. Num liceat ulli homini mutare inſtitutionem Chriſti in S. Cœna?

Reſp. D. GALLE. Chriſtus quidem inſtituit omnia Sacramenta, datque ſolus virtutem & efficaciam Sacramentis; hæc eſt gratia juſtificans hominem, teſte Apoſtolo Rom. 8. Ad diſtributionem Sacramentorum neceſſarii ſunt miniſtri Eccl. quibus multa ſunt præſcripta in geſtibus ac verbis obſervanda, quæ ad Sacramentorum adminiſtrationem ſunt neceſſaria. Quanquam eſſentialia Sacramenti dependeant à Chriſto inſtitutore, tamen quæ excitant reverentiam Sacramentis debitam, tam a parte diſtribuentis, quam a parte utentis iisdem, illa habent originem vel ab Apoſtolis, vel à primitiva Eccleſia, quæ nolunt abrogata Chriſtiani, qui debitam Eccleſiæ obedientiam deferre ſciunt. Sic manet ordinatio Miſſæ, quam Eccleſia inſtituit dignis Ceremoniis, loco debito, decoriſque veſtibus &c. celebrandam.

Exceptio M. OLAI. Verbum Dei manet in æternum: Nec decet quenquam mortalium mutare quod Chriſtus juſſit ſervandum. Prohibemur etenim aliquid verbo Dei addere, aut quicquam ei detrahere: Inde ſequitur evidenter, nulli creaturæ licitum eſſe inſtitutionem Chriſti in S. Cœna mutare. Quicquid pertinet ad hujus Sacramenti veritatem, tam in eſſe, quam in uſu ſervandum, illud totum eſt à Chriſto inſtitutum. Sic enim ſonant verba Evangeliſtarum Mat. 26. Luc. 22. Chriſtus accepit panem & gratiis actis fregit & dedit diſcipulis dicens: Accipite, comedite, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in mei commemorationem. Accepto calice, gra-

 tias

tias egit, dans illiſque dixit, Bibite ex hoc omnes. Hic calix eſt N. T. in meo ſanguine, qui effunditur pro multis in remiſſionem peccatorum. Hic legimus mandatum Chriſti, ut edamus corpus ejus cum pane, & bibamus ſanguinem ejus cum vino, idque in ejus commemorationem ad confirmandam fidem noſtram, quod ſimus redempti oblatione corporis Chriſti & effuſione ſanguinis ejus. Hoc & non alio aliquo fine inſtitutum eſſe hoc Sacramentum ſcimus. D. *Galle* concedit eſſentialia S. Cœnæ non eſſe mutanda, quis ergo dedit Papæ Rom. poteſtatem ſeparandi in uſu S. Cœnæ calicem à pane? Fatebitur D. *Galle* hoc feciſſe Papam cum ſuis, tanquam ſervos Chriſti infideles, veroſque Antichriſtos. Si dicat in corpore eſſe ſanguinem, Reſpondeo, Hoc non infringit Chriſti inſtitutionem, qui ſapientior eſt cunctis Papis & Prælatis. Nec dicat Papiſta, panem eſſe hoc totum Sacramentum: Nec voluit Chriſtus S. Cœnam aliter diſpenſandam eſſe Clericis, aliter Laicis. Reſpondeant etiam Papiſtæ, qua authoritate fecerint ex hoc ſacramento ſacrificium. Non dixit Chriſtus, Accipite & ſacrificate; Sed comedite. Unicum ſacrificium Chriſti propitiatorium ſufficit, evacuans omnia ſacrificia V. T. Sacrificulus Papiſticus non poteſt offerre corpus Chriſti in S. Cœna, abque contemptu Sacrificii Chriſti in ara crucis oblati, quin potius crucifigit Chriſtum de novo, more impiorum Heb. 6. Hinc conſtat Papam Rom. mutaſſe eſſentialia S. Cœnæ, idque fine peſſimo, dum is corradit opes & oblationes plurimas ex opera ſacrificuli, offerentis Chriſtum in Miſſa pro redemptione mortui in purgatorio exiſtentis, vultque Religio Papiſtica hanc miſſam ita iterandam eſſe, ſicut augeri poterit pecunia, juxta facultates demortui, pro redemptione animæ ejus, numeranda ſacrificulo. Hæc pecunia & copioſæ oblationes minuerentur fisco Papæ Rom. ſi verus uſus S. Cœnæ in Eccleſia ejus maneret.

Prop. X. Num expectentur novæ apparitiones, præter eas, quæ in Bibliis habentur?

Reſp. D. GALLE. Revelationes quæ fiunt & factæ ſunt, dicuntur recte patefactiones ſecretorum Dei. Teſtatur enim Apoſtolus Coll. 2. in Deo eſſe profunditatem ſapientiæ, quam non poſſumus habere, niſi per apparitiones. Hinc ait S. Paulus 1 Cor. 1.

Deus

Deus revelavit nobis per Spiritum Dei donum ſanctum. Sic revelat Deus judicia per delegatos, præſertim pauperes & ſimplices, teſte Chriſto Mat. 11. Confiteor tibi pater, quod hæc revelaſti parvulis. Agit enim Deus omnia ordinate, referente Apoſtolo Rom. 13. videlicet, per ſuperiores (Angelos) regit inferiores, per cœleſtes dirigit terrenos, quo perveniat homo ad finem propter quem creatus eſt. Chorus inferior Angelorum informatur a ſupremo, & homo adhuc inferior, regitur ab Angelis. Hoc ipſum eſt quod Apoſtolus dicit, Angeli ſunt miniſtratorii Spiritus, ut ſerviant illis, qui ſalutem conſequentur. Hæc eſt regula Dei, ait Dionyſius, ut inferiores trahantur ad ſuperiores per intermedios Angelos, quod innuit etiam Apoſtolus 1 Cor. 15. mox finis &c. Tradet Chriſtus Patri Regnum, relicta poteſtate, id eſt, omittet ſervire hominibus per Angelos. Leguntur itaque multæ apparitiones factæ ad revelationem ſecretorum Dei, quæ tamen non habentur in Bibliis, ſed ſunt plurimum obſervandæ, non contemnendæ. Novimus enim malos Angelos apparuiſſe, teſte Apoſtolo 2. Cor. 11. Item 3 Reg. 25. legimus Sathanam ſteriſſe in conſpectu Dei & obtuliſſe ſuum miniſterium ad ſeducendos omnes Prophetas Achabi. Item Cap. 13. decepit falſus Propheta verum, quia hic non probaverat illius prædictionem an eſſet ex Deo, quod Apoſtolus vult probandum eſſe 1 Joh. 4. hoc donum diſcernendi veras prædicationes à falſis, datum eſſe Eccleſiæ ſanctisque hominibus legimus ſcriptum à S. Paulo. S. Martinus, Antonius, aliique Sancti Viri apparitiones veras à falſis diſtinguere noverunt. Quis ergo hoc donum Eccleſiæ collatum improbabit? Apparitiones paucis recenſere non poſſum, quia indies novæ viſuntur. Auguſtinus ſcribit Cyrillo Archiepiſcopo Jeruſol. Animam ſanctam Hieronymi ſibi apparuiſſe die quo diſceſſerat corpore. Hanc apparitionem veram & divinam fuiſſe nemo pius negabit, eſt enim authoritas Auguſtini omnibus nota. Adhuc facta eſt apparitio diſcipulo Hieronymi Euſebio, anno poſt mortem hujus tertio dum cœpit hæreſis negans purgatorium, quam hæreſin cum Cyrillus non poſſet refutare penitusque extinguere, convocabat omnes ſibi ſubjectos Epiſcopos, imponendo eis triduanum jejunium, quo tempore precibus piisque co-

cogitationibus vacarent, & rogarent ne Eccleſiam hæc hæreſis perderet. Tertia nocte apparuit viſibiliter S. Hieronymus Euſebio, qui illum conſolabatur, dicens, nominatam hæreſin nunc habituram finem, idque certo miraculo ſe probaturum recepit. Jube (dixit) Cyrilum & reliquos Epiſcopos cras convenire ad meum ſepulchrum Bethlehemæ notum, illuc debent adferre tria corpora hominum HAC NOCTE mortuorum, quæ meo indumento ornabuntur, ut reviviſcant. Hoc ita factum eſſe, & articulum purgatorii hoc modo confirmatum legimus. Tertia apparitio, quam Eccleſia ſemper ſanctam & veriſſimam tenuit, facta eſt ſub inventione corporum S. Stephani, Gemaliëlis, ejusque filii Abibæ. Hæ apparitiones quia certiſſimæ ſunt, licet non in Bibliis ſcriptæ, patet alias eſſe credendas apparitiones, quam Biblicas.

Tanta eſt authoritas Eccleſiæ, quæ has apparitiones acceptat, ut fidem Chriſtianis conciliet, dicente Aug. contr. Epiſt. Fund. Cap. 5. Evangelio non crederem, niſi me commoveret Eccleſiæ authoritas. Hoc licet videatur dixiſſe de primitiva Eccleſia, eſt tamen eadem Eccleſiæ ſemper conſervatæ authoritas: Operatur enim Chriſtus adhuc cum patre ſuo, conſervando Eccleſiam ut dicit Joh. 5. Item ait, Cum venerit Spiritus S. ducet vos in omnem veritatem. Concludo igitur apparitiones eſſe credendas, quæ non adverſantur fidei & Scripturæ, ſi probantur veræ, juxta præceptum Apoſtoli 1 Joh. 4.

Exceptio M. OLAI. Notetur homines per peccatum amiſiſſe lucem & veritatem, ut jam dicantur filii tenebrarum & mendaces Pſ. 115. Sic à nullo alio veritatem, præſertim conſervandæ ſalutis habemus, quam ab ipſo Deo, nec poſſibile eſt hominem ſalvari, niſi veritatem ſciat & credat. Eſtque Chriſtus ipſa veritas Joh. 14. quæ patefacit & illuſtrat verbum Dei repetitum quandoque per Angelos & confirmatum prædicatione filii Dei incarnati, ut jam voluntas Dei ſit ſufficientiſſima nota, ne alia vel nova expectetur apparitio. Sathan invidens hominum ſaluti, circumit die nocteque quærens quem decipiat, utendo mendacibus ſuggeſtionibus & apparitionibus, quibus homo mendax facile acquieſcit, gaudens fallacibus novitatibus, tædio Verbi Dei, ad nauſeam carnalium hominum, repetiti. Reſpondeo ita-

que

Digitized by Google

que ad propoſitam quæſtionem. Eccleſia Dei in Doctrina Prophetarum & Apoſtolorum fundata, non indiget novis apparitionibus, cum ſufficiat ad cognitionem ſalutis ipſum revelatum à Deo, & in S. Scriptura traditum verbum. Qui gaudet novis apparitionibus, eligit decipi à Sathana, cum non ſit cuique datum diſcernere veras ab apparitionibus falſis. Ergo recte mittamus paucas apparitiones, licet veri ſpeciem habentes, quam deſideremus multas, ut decipiamur. Neque peccamus ſi apparitiones plane omnes omittimus, quia obligamur unico verbo Dei in S. Scriptura revelato, ut fugiamus omnes à ſcripto verbo nos retrahere cupientes. Concludit igitur bene D. *Galle* ſolas eas accipiendas eſſe apparitiones, quæ non adverſantur verbo Dei ac fidei. Jam inveniuntur in exemplis allatis quæ verbo Dei conformia non ſunt; prohibemur in verbo Dei Deut. 19. Lev. 12. Eſ. 8 Luc. 17. quærere à mortuis veritatem, ideo negabatur Epuloni, Lazarum mortuum ad fratres ejus eſſe rediturum. Nec fuit anima S. Hieronymi, quæ dicitur apparuiſſe Auguſtino. Non enim promittit Deus animas piorum apparere viventibus in Verbi Dei contemptum, & quidem ſi purgatorium dicatur articulus fidei, debet utique probari S. Scriptura ſeu verbo Dei, non autem miraculo S. Scripturæ contrario. Fides enim innititur verbo ſcripto, non opinioni hominum aut factis dubiis. Nec fuiſſe omnibus approbatam dictam apparitionem ex ſcriptis Auguſtini ſatis conſtat.

Prop. XI. An probetur purgatorium ex S. Scriptura?

Reſp. D. GALLE. Hæc quæſtio quærit nodum in ſcirpo, cum nulla gens religioſa huic dogmati unquam contradixerit. Eccleſia definivit hunc articulum ex S. Scriptura, veris apparitionibus S. Doctoribus, uſuque primitivæ Eccleſiæ. Scriptura dicit Mat. 12. Peccatum in Spiritum S. neque dimittetur in hoc ſeculo, neque in futuro. Hinc colligitur aliqua peccata remitti in futuro ſeculo, ſicut aliqua hic remittuntur. Hoc autem non fit in cœlo; quo peccatores non perveniunt, neque id fit in inferno, unde nulla redemptio: Ergo remittuntur peccata in purgatorio, interprete Gregorio. Item 1 Mach. 12. patet ſanctum eſſe opus precari pro mortuis. Hunc librum excludunt aliqui ex canone S. Scripturæ. Sed Hieronymus in Prol. Gal. dicit ſe inveniſſe

eum

Digitized by Google

eum Hebraice ſcriptum: Et quia vera ſunt quæ illic ſcribuntur, is liber ab Eccleſia recipitur. Jam conſtat ſalvatos in vita æterna exiſtentes non indigere noſtris precibus: Neque juvantur noſtris precibus damnati: Ergo purgatorium erit, in quo conſtituti, ſentiunt ſe liberari precibus piorum. Apparitiones docent purgatorium eſſe quod lib. 4. Dialog. Greg. copioſe probatur. S. Doctores docent idem. Greg. Nyſſenus fratri Græco ſcribens ſolatur morituros de remiſſione peccatorum dubitantes, quod posſint de purgatorio liberari. Hunc doctorem vocat Eccleſia propter veram ejusque ſubtilem doctrinam, Theologum irrefragabilem, Auguſtinus lib. de Cur. pro mort. affirmat, authoritatem Eccleſiæ inde amplificari, dum ſacerdos coram altari fundit preces mortuis utiles. Eſt etiam uſus Eccleſiæ ab Apoſtolis inſtitutus precari pro mortuis, teſtibus *Joh. Damaſceno*, quem vocant Chriſoſtomum; Nam Damaſcenus eſt Chryſoſtomus: & Dionyſio Eccl. Hier. Cap. ult. hic fuit S. Pauli diſcipulus. (Hierarchiæ Eccleſiæ arguunt hunc Dionyſium non fuiſſe Areopagitam: Nam hujus temporis non erant tot Ceremoniæ, neque eædem, quas Eccleſia Papalis hodie ſervat. Aliqui ſcribunt hunc Dionyſium Hier. Eccl. authorem fuiſſe *Pauli Anachoretæ* (non Apoſtoli) diſcipulum, teſte *Mat. Galeno* de orig. monaſt.) Ambroſius & Gregorius lib. 4. Dial. probant fuiſſe in uſu Eccleſiæ celebrare memoriam mortuorum. Hinc evidenter conſtat eſſe purgatorium, ubi punientur illi (ait Auguſt. in Ench.) qui digni erant pœna ſeculari, quam non ſufferebant viventes. Igitur Eccleſia recte orat pro mortuis, recteque inſtituit Miſſas pro illorum liberatione de purgatorio. Quanquam plura ſint, quæ juvant mortuum, tamen præcipuum auxilium eſt ſacrificium Miſſæ, quod reſpiciens Deus mitigat pœnas demortui, pro cujus liberatione offertur ſacrificium. Cumque nullum impurum ingrediatur cœlum, purificantur ſalvandi in purgatorio, remiſſis peccatis venialibus pro quibus non ſatisfecerunt pœnis temporalibus ſubjecti. Sic juſtitia Dei fundavit purgatorium.

Exceptio M. OLAI. In tota Scriptura non invenitur Textus, qui probat purgatorium eſſe, quin potius expreſſis verbis hoc improbat. Dicunt purgatorii defenſores illos ſolos eo ferri mor-

mortuos, qui venialia peccata patraſſent, pro quibus non ſuſtinuiſſent in terris pœnam promeritam. Jam affirmat S. Scriptura Jer. 30. Eſ. 8. venialia peccata non eſſe punienda. Sic enim ait Deus, miſerebor iniquitatum eorum, & peccata illorum non recordabor. Quomodo igitur puniat Deus conſtitutos in gratia? Articulus purgatorii repugnat fiduciæ ſalutis in Chriſto fundatæ, qui pro omnibus peccatis omnium hominum ſatisfecit. Jam ſi pateretur ſalvandus pro ſuis peccatis, eſſet hoc Chriſto ignominioſum, qui pro illis vere ſatisfecerit. Si quis inferat, Deus minatur peccatoribus pœnam, ſoletque hic punire peccata; cur pœnam promeritam, quam peccatores hic non ſuſtinuerunt, non dicatur inferre conſtitutis in purgatorio? Reſpondeo diſſimillima eſt ratio, punire hic peccata, & poſt mortem peccatoris. Pios in hoc mundo peccantes nunquam flagellat Deus pro merito, ſed caſtigat ex paterna benevolentia, & reprehenſionem illorum miſericordia Dei relaxat ut peccare deſinant. Alia eſt ratio pœnæ mortuorum, qui pœnitentiam agere non poſſunt. Ergo infideles poſt mortem puniendi, ſunt revera damnati, & fideles per pœnitentiam Deo reconciliati, ſunt poſt mortem certo ſalvati, ab omnique pœna liberi teſte Chriſto Joh. 3. Quis ergo intentet quid contra electos Dei, quos nulla res ſeparat à dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto? Apoſtolo teſte Rom. 8. Si quis adhuc inferat, juſtitiam Dei exigere pœnam peccatis debitam, quæ ideo erit neceſſario infligenda peccatoribus? Reſpondetur, omnia peccata ſunt in Chriſto ſufficienter punita, cum fragilitas noſtra eſſet impar ferendo pœnam debitam. Ulterius ſi infertur, peccatores eſſe repurgandos, ut puri ingrediantur vitam. Obſervabitur, fidem purgare cor noſtrum à peccatis teſte Apoſtolo Act. 16. & in ipſa morte tollitur omnis concupiſcentia peccandi. Sic erit precioſa in conſpectu Dei mors ſanctorum Pſ. 115. quare nullum requiritur purgatorium, quod purgabit demortuos à ſuis peccatis, cum ſalvandorum fides in Chriſtum illos vere purgaverit. Neque docuit Chriſtus mortuos poſſe à viventibus juvari, aut mortuos ſub dilectione proximi includi: Ergo viventes non poterunt demortuis eſſe auxilio. Miratur D. *Galle* quenquam Chriſtianorum dubitare num ſit purgatorium, cum Eccle-

Digitized by Google

ſiæ conſuetudo hunc multis ſeculis confirmaverit articulum. Verum non quærimus conſuetudinem, vel Doctorum teſtimonia, ſed purum verbum Dei, quod cauſam ſalutis docet. Hac in parte licet D. *Galle* nolit deeſſe ſuo officio, tamen nihil probat. Nam verba Chriſti ex Mattheo allata, ſic exponit Marcus Cap. 3. Qui peccaverit in Spiritum S. non remittetur in æternum. Itaque hic Textus neque purgatorium ſtatuit, neque peccata quædam poſſe poſt mortem remitti innuit. Phraſis eſt loquendi, neque hic neque ibi, id eſt, nullibi. Neque in hoc ſeculo, neque in futuro, id eſt, ne in æternum. De Juda Machabæo quod adfertur, legitur quidem hiſtoriæ factum, ſed non facit articulum fidei, cum nullibi in S. Bibliis tale factum probetur. Magna dubitatio exſurgit, num ſcriptor libri recte exceperit factum Machabæi? Textus ait 2 Mach. 12. Judam obtuliſſe pro mortuis drachmas, quia pro peccatis ſuis eos cecidiſſe videret, dum occultaſſet ſub veſtibus ſuis donaria idolorum. Aut voluit Judas hæc donaria eſſe conſecranda templo, aut oblatione horum donorum abſterrendos eſſe milites, ne ejusmodi peccatis ſe polluerent. Hoc ſenſu patet ſcriptorem libri non fuiſſe aſſecutum mentem Judæ. Sin vero dicatur Judas obtuliſſe argentum pro redemptione mortuorum; ejus exemplum non facit articulum fidei. Neque nominatur ibi minima litera purgatorium. Videtur autem ſcriptor libri voluiſſe ex facto Judæ probare reſurrectionem mortuorum, non purgatorium, quia Sadducæi cœperunt eo tempore articulum reſurrectionis mortuorum vocare in dubium. De apparitionibus Gregorio factis, judicet vera Chriſti Eccleſia, num dicantur fuiſſe divinæ. Quodcunque ſine ſcriptura dicitur, eadem authoritate negatur, qua publicatur. Si purgatorium eſſet verus fidei articulus, non indigeret probatione per novas apparitiones futura, quia fides ſalvifica non nititur rebus viſibilibus, ſed expreſſo & ſpirituali Dei verbo. Videtur etiam cura ventris, non dilectio proximi hunc conſtituiſſe articulum. Nam laborat ſacrificulus, miſſas pro redemptione animæ de purgatorio celebrans, magis in colligenda pecunia ſub miſſæ officio oblata, quam in ſtudio liberandi de purgatorio animam. Sic purgatorium ex S. Scriptura non probatur.

Prop.

Digitized by Google

Prop. XII. An ſancti ſint invocandi, & num ipſi ſint noſtri defenſores, patroni, & commediatores coram Deo?

Reſp. D. GALLE. Res cauſaque ab omnibus approbata non venit in dubitationem hominum. Sancta Eccleſia pollet ea authoritate, ut ejus conſuetudo, fides & decreta, ſine diſputatione vulgo approbentur. Cumque nullum fuerit in Eccleſia dubium, ſanctos eſſe invocandos, mirum eſt inveniri homines Chriſtianos, qui hunc articulum negari auſint. Sancti ſunt membra Chriſti, itaque honorandi: Tamen minus quam illa honorentur, quæ ad ipſum Chriſtum ſpectant, ut ſunt Crux, Corona, Clavi, & plures ejus reliquiæ. Non honorantur ſancti tanquam per ſe dantes gratiam Dei, ſed tanquam illius participes, & regni cœlorum concives, ideoque ſint in conſpectu Dei, noſtri opitulatores. Abraham adoravit Angelos ſibi apparentes. Sic Cornelius S. Petrum. Docetque S. Paulus Chriſtianos, ut converſationem mutuo honore colant. Cum jam demortui ſancti ſint commediatores & interceſſores noſtri apud Chriſtum, digni ſunt qui honorentur. Non equidem fiat, quaſi Deus ſit impotens aut minime benevolus ad juvandum, niſi ſanctorum interceſſione commoveatur: Sed quia ita ordinavit, fierique hoc voluit, ut authoritas ſanctorum inde clareſceret, & Deus in illis adoraretur. Sic enim Apoſtolus Rom. 14. Omnia recte ordinavit Deus. Quod conſpicitur in ejus regimine, dum per ſuperiores & ſpirituales creaturas, ſive Angelos, regit inferiores carnales, non propter impotentiam per ſeſe regendi, ſed propter ſervandum ordinem. Sic regit inferiores homines per ſuperiores in terra, quod probatur multis exemplis tam in V. quam N. T. Promiſit Deus ſe moderaturum pœnam Judæorum per Patriarcharum Abrahami, Iſaaci & Jacobi, tunc in limbo exiſtentium, deprecationem, certeque propter merita illorum. Quod factum eſſe non dubitatur. Cum itaque reſpiciat Deus orationes Sanctorum, pro aliis inſtitutas, deberi ipſis invocationem ſequitur.

Exceptio M. OLAI. Scriptura neque affirmat neque negat ſanctos demortuos eſſe honorandos. Cultum autem ſoli Deo debitum, veramque invocationem nulli creaturæ poſſe concedi certum eſt. Jubet Scriptura laudandum eſſe Deum in omnibus crea-

turis ac operibus ſuis. Sed laudatur in ſanctis, cum ſanctitatem illorum à Deo formatam prædicamus, illamque æmulando, talem nobis à Deo dari rogamus. Itaque ſancti non in ſe, ſed in Deo honorantur, & dum illorum ſanctitatem in exemplum trahimus, ſanctos recte honorari videmus. Adverſarii noſtri colligunt ex ſanctitate piorum demortuorum, eosdem eſſe noſtros patronos ac interceſſores apud Deum; Sed contrarium docet Scriptura, quæ ſolum Chriſtum conſtituit Mediatorem 1 Tim. 2. 1 Joh. 2. Rom. 8. Igitur falſo nominantur plures Mediatores. Nam cum Deus ſerio mandavit, nihil addendum eſſe ſcripto ejus verbo, plures commediatores extra Scripturam nemo fidelium ſibi fingere præſumat. Erantque Sancti in Domino demortui, unico contenti Mediatore Chriſto, in cujus merito nos acquieſcimus. Dum Mediatoris officium detrahimus cum S. Scriptura ipſis ſanctis, non propterea negamus, ſanctos in cœlo triumphantes rogare pro ſtatu Eccleſiæ militantis. Aliud eſt Mediatorem agere inter Deum & homines. Aliud vero pro neceſſitate proximi Deo ſupplicare. Deus novit Acta Eccleſiæ Triumphantis; Talia non revelat Scriptura, neque nobis utile eſt illa ſcire, quia ſtatus illius Eccleſiæ ad nos mortales haud pertinet, dum oculus non viderit, nec auris audierit, neque cor intelligat, quæ præparavit Deus fidelibus. Quare ſummæ nobis curæ erit propriam meditari ſalutem. Adfert D. *Galle*, non eſſe dubitandum de invocatione ſanctorum, quia eam diu uſurpavit Eccleſia. Sed non dubium eſt nos diu ſatis deceptos eſſe aſtu Prælatorum Eccl. & monachorum, unde ſeducti ſunt chriſtiani à fide in unicum mediatorem; Peperit enim Monachis & ſanctulis illis magnas opes hæc præſumpta fides, in ſanctorum interceſſione fundata, quam docuerunt illi Chriſtianos ſimplices tenere, juxtaque illam comparare ſibi magno precio reliquias ſanctorum.

Quærimus autem jure, an doctrina de interceſſione ſanctorum ſit vera? Sat diu credidimus Prælatis Eccl. ſine Scriptura definientibus. Non negamus ſanctos eſſe honorandos modo definito, non tamen cenſemus, illos eſſe invocandos ut Mediatores. Primitiva Eccleſia celebravit memoriam Apoſtolorum, verorumque martyrum; Utinam hic ſubſtitiſſet Eccleſia hodierna: Sed vereor

Digitized by Google

reor multos eſſe in Canonem relatos, hodieque ab Eccleſia Rom. coli, quos invenient ipſi inſtitutores in inferno, nedum ut ſint ſancti; tantum quippe hactenus erant occœcati Prælati Eccleſiæ. D. *Galle* dicit ad Chriſti mortis ſalutarem fructum pertinere ejus crucem, coronam, clavos, forte reſtim, qua ligabatur, flagella & pelvim aceto plenam. Sic vult majori honore hæc eſſe tractanda, & ſacro cultui dicanda quam honorentur ipſi ſancti Dei. Etiam hodie præbent multi majorem reverentiam imaginibus pictis & ſculptis, quam ipſis ſanctis. Eſtne hoc contemnere ipſos ſanctos? Quod ſancti viventes rogaſſent Deum, exaudire preces ſuas, cauſa ſanctorum Abrahami, Iſaaci, Jacobi, non certe adorarunt illos; Sed commonefecerunt Deum ſuæ promiſſionis patribus factæ, juxta quam promiſſionem in oratione repetitam crediderunt, Deum citius illorum preces exauditurum. Hinc conſtat invocationem Sanctorum ex S. Scriptura non poſſe probari.

Hæc eſt ſimplex mea Reſolutio propoſitarum quæſtionum. Si major ſit ſimplicitas, quam rei veritas exigit, donandum eſt tempori. Si Prælati Eccleſiæ hac Reſponſione offendantur, ſciant omnes, palmam veritati eſſe dandam. Deus nos in veritate conſervet. Amen.

Num. XIX.

Apologia GUSTAVI I. Regis Sueciæ adverſus *Johannis Magni* Archiepiſcopi Upſalienſis calumnias

ex BAAZIO pag. 206. ſq.

NOs GUSTAVUS D. G. Suecorum & Gothorum Rex Electus &c. omnibus ſubditis noſtris gratiam & dilectionem. Intelligimus, proh dolor! nos aliquorum improborum vocibus & ſcriptis lacerari, quaſi novam fidem velimus in dilectam patriam introducere, & novatores quosdam in patriæ perniciem defendere. Quare neceſſum habemus, voluntatem & amorem

 no-

noſtrum in dilectam patriam propenſiſſimum declarare, ſimulque excuſationem debitam malevolorum calumniis opponere, ne dilecti noſtri ſubditi fidelitatem noſtram Deo & patriæ debitam, vocent in dubium. Religionis veræ curam nos habere juxta Dei verbum non diffitemur: Veriorem nullam habemus religionem, quam à Chriſto & Apoſtolis traditam, de hac non controvertitur. Sed de ritibus quibusdam ab hominibus inventis, præſertim immunitate Prælatorum Eccleſiæ. Ritus inutiles cupiunt docti abrogatos, quos etiam ipſi Prælati vident non poſſe verbo Dei defendi. Hos dum volumus abrogatos, novam vel aliam quam vere Chriſtianam Religionem introducere minime inſimulari poſſumus: Nam pietati veroque Dei cultui recte ſtudentes, de gaudio vitæ æternæ participare cum omnibus Chriſti fidelibus unice laboramus. Quare jubemus clementer dilectos noſtros ſubditos, ne calumniæ de nobis ſparſæ locum dent, quin potius religioſa pie judicantes, cogitent nos tractare illa, quæ Dei gloriam & noſtram, noſtrorumque ſubditorum æternam & temporalem felicitatem concernunt. Sumus experti haud ita pridem, qua uſus eſt fraude Papa Rom. in colligendis noſtris bonis, dum per Miſſas & indulgentias corraſit magnam vim pecuniæ, prætendens eam numerandam eſſe conductitio militi contra Turcam merenti ſtipendium, ſicut emiſſarius Papæ divulgabat factum. Hac pecunia utitur Papa Rom. ad ſtabiliendum regnum ſuum, contra imperium Cæſaris Rom. Quas Epiſcopi & Prælati Eccl. noverint alias fallacias, quibus decipiant ſimpliciores, tum gravando conſcientias miſerorum, ut lucrum reportent, ſi relaxent impoſitam ſatisfactionem, tum multiplicando hypocriſin Religionis, ut nomen ſanctitatis (ementitæ) obtineant. Hoc totum Docti Viri aliis Regionibus ad oculum demonſtrant. Dum Prælati Eccl. ſuo ventri indulgentes, obſervant doctos piosque Viros hæc mala detegere, veritati ſummo niſu reſiſtunt, accuſantes illos novæ Religionis, mutatæque Catholicæ fidei. Hic cum nullius ſit veritatis ſermo, ne huic calumniæ locum detis, ſerio hortamur. Cogitabamus convocare doctos piosque Viros, qui hanc cauſam tractantes, ſententiam ferrent religioſam: Sed aliis negotiis impediti non potuimus id hactenus exſequi. Fiet quidem prima oc-

ca-

caſione, interea volumus pios noſtros ſubditos quieſcere, nec calumniis malevolorum moveri. De veſtro enim commodo dum agitur, vos hanc cauſam recte meditari decet, Valete. Dabam Upſaliæ, poſt nat. Chr. Anno 1627.

Num. XX.

Excerptum ex Scriptis OLAI PETRI, De numero *Sacramentorum* & uſu *conjugii.*

A. 1527.

ex BAAZIO. pag. 215—220. incl.

DEfinitur Sacramentum N. T. quod Chriſtus inſtituit ad conferendam peccatoribus præſcripto modo gratiam Dei, habens promiſſionem certam, quæ fidem utentis ſacramento confirmat. Juxta hanc deſcriptionem erunt duo ſacramenta N. T. ſc. Baptismus, ſub quo pœnitentia continetur, & Cœna Domini. *In Baptismo non inſtituit Chriſtus alia materialia præter verbum & aquam.* Sed Eccleſia addidit Oleum Balſamo mixtum, quod recentiores vocant Chrisma. Hoc videtur jam nocere Baptismo, non prodeſſe propter abuſum, quia vulgus Chriſtianorum potius Chrismati humanitus invento, quam verbo & aquæ à Chriſto inſtitutis ineſſe vim conferendi gratiam Dei præſumit. Cumque Baptismus habeat uſum mortificandi carnem, ut novus homo reſurgat, interprete Apoſtolo Rom. 6. ideo recte comprehenditur ſub uſu Baptismi ipſa pœnitentia, quam Papiſtæ tripliciter fieri contendunt, ſc. contritione cordis, confeſſione oris, & ſatisfactione operis. Sic in hominis opere & arbitrio vim pœnitentiæ potius collocarunt, quam in promiſſa gratia Dei. Nam confesſionem oris fecerunt præcipuam partem pœnitentiæ, per quam peccator non tantum fatebitur ſe peccaſſe, ſed omnia in ſpecie peccata, & occaſiones peccandi, imo cogitationes ad peccandum deliberatas recenſebit. Hoc quidem faciet peccator, non libera voluntate, & cui vult confiteri: Sed ex præſcripto recitabit ſingula ſuo Confeſſario, lege Papali ordinato. Sic erit *coacta Confeſſio*,

feſſio, & quidem præſcripta peccatoribus abſolvendis certo anni tempore ſcil. Paſchatos peragenda. Liberam confeſſionem peccatoris, quam verbum Dei præcipit Deo reddendam eſſe, intermittunt Papiſtæ, licet plurima exempla piorum declarant, hanc Deo gratiſſimam eſſe. Dicunt iſti hanc clancularîam omnium peccatorum confeſſionem Confeſſario recitatam ſufficere; licet hæc clancularia ſæpe ſit cum hypocriſi conjuncta, nec à Chriſto aut Apoſtolis ullibi tradita, imo neque à primitiva Eccleſia aliquot ſeculis uſurpata. Hinc exſtat certamen Scholaſticorum, aliis volentibus hanc clanculariam à Chriſto, aliis negantibus eſſe inſtitutam, teſte Gratiano de pœnit. Diſt. 1. Confeſſionem autem publicam uſitatam & utilem eſſe ſcimus, præſertim dum Notorii peccatores datum à ſe ſcandalum deprecabuntur. *Abſolutio à peccatis eſt quidem opus ipſius Dei*, *tamen conceditur Eccleſiæ ejus poteſtas abſolvendi*, quam adminiſtrant loco & nomine ipſius Eccleſiæ miniſtri. Et pertinet poteſtas abſolvendi ad remiſſionem omnium peccatorum, pro quibus vera agitur pœnitentia. Reſervatio caſuum, quam Papa Rom. cum Epiſcopis ſibi tribuunt, licet non ſit à Chriſto inſtituta, poſſit tamen excuſari, ſi fiat nomine Eccleſiæ ad correctionem illorum, qui notoriis peccatis obnoxii ſunt. Sed videmus *perſonales caſus reſervari*, qui ſolam injuriam factam Papæ aut Prælatis Eccl. continent, per quam imminui ſuam auctoritatem, aut præbenda tolli æſtimant. Hæc peccata, cum ſint præſumpta, non verbo Dei contraria, liquet reſervationem caſuum quærere gloriam non Dei ſed hominum. Quod indulgentia Papæ ſit figmentum per ſe patet. Nam ſolius Chriſti merito liberamur à peccatis, per fidem cordis ſoli Deo notam. Ergo *hic theſaurus Eccleſiæ* (abſolutio à peccatis) *non eſt in poteſtate ipſius Papæ*, ut eum pro velle diſpenſet, vel propter alia opera (dicta ſatisfactoria) peccatorem abſolvat: Sed tantum fiat abſolutio peccatorum juxta ordinem a Chriſto præſcriptum. Electionem & ordinem miniſtrorum Eccl. vocat Papa Sacramentum, ut ſibi ſuisque reſervet vocationem Clericorum, poſtpoſita Electione ac Vocatione Eccleſiæ, quæ in verbo Dei fundata eſt. Quales Paſtores miſerit hactenus Papa Eccleſiis notum eſt, quod iidem didicerint conſulere ſuo ventri, non prodeſſe anima-

bus

bus auditorum jam tandem multi pii intelligunt. Legimus autem Apoſtolos cum conſenſu votoque totius Eccleſiæ elegiſſe Matthiam & Diaconos, idemque faciendum in omnibus Eccleſiis Scripta Apoſtolorum præcipiunt. Neque probatur à S. Scriptura, ut ſacerdotes ungantur chrismate, aut ut plures ordinentur, quam neceſſitas Eccleſiæ flagitat. Confirmationem Baptizatorum factam opera Epiſcopi ungentis Baptizatum Chrismate, nunquam probabunt Papiſtæ eſſe ſacramentum, nec eandem à Chriſto inſtitutam eſſe ullibi legimus. Extremam unctionem ſub ratione ſacramenti neceſſariam eſſe morituris, nunquam probatur. Teſtimonium Apoſt. Jac. 5. non deſcribit hanc unctionem, ſed medicinalem, *neque in poteſtate alicujus Apoſtoli eſſe credimus inſtituere ſacramentum ab Eccleſia ſervandum.*

Conjugium volunt Papiſtæ dici Sacramentum; at quomodo erit Sacramentum Eccleſiæ, quod omnibus etiam Ethnicis liberum eſt? Prohibuit Papa multos gradus ſanguinis & affinitatis, tam ſpiritualiter quam carnaliter intelligendos, quorum ne veſtigium in Verbo Dei exſtat; quare Chriſtiani minus hac prohibitione obligantur in copulandis conjugibus juxta modum humanitus præſcriptum, non juxta liberum ubique conſenſum contrahentium; etiam quod aliqui conjuges per divortium ſeparentur; Multa hic decrevit Papa Rom. quæ potius augent, quam minuunt peccata, tum contrahentium tum ſeparandorum, quod experientia probat.

S. Cœnam eſſe verum Sacramentum Eccleſiæ novimus, ſed quam multis modis corruperit Papa hunc theſaurum Eccl. piis jam innoteſcere credimus. Uſum hujus Sacramenti ad tempus Paſchatos præcipue alligavit, idque voluit à ſolis Clericis ſub utraque ſpecie celebrandum eſſe: Sed uſum calicis prohibitum eſſe Laicis tradidit. Verum Eccleſia Chriſti Verbo Dei recte informata hanc corruptelam Papæ contemnit. Circumferunt Papiſtæ conſecratam hoſtiam in proceſſu monſtratam, idque faciunt non ſolum contra inſtitutionem Chriſti, ſed cum ejuſdem & panis conſecrati contemptu; ſiquidem hic panis erit juxta inſtitutionem Chriſti manducandus ore ad fidei confirmationem, non vero monſtrandus oculis ad faciendam ſuperſtitionem.

Urgent Pontificii præbenda deberi canentibus Miſſas pro defunctis, & vigilias in memoriam ſanctorum, ſed hoc exercitium falſum eſt & ſuperſtitioſum. Jubet quidem verbum Dei alendos eſſe miniſtros Eccl. ut recte attendant officio. In quo genere *præclaram noſtri Majores contulerunt Eccleſiæ Dei operam*, *præſertim pii Reges*, *quorum liberalitas reſpondebat eorum facultatibus*, *ut darent ſingulis Paſtoribus Eccleſiarum libera domicilia & honorifica Prædia cum neceſſaria ſuſtentatione*, *quæ commoditas nomine Præbendorum venit*. *Et ſervatur bodieque*, non propter Miſſas celebrandas & vigilias ſed *propter adminiſtrationem officii Eccl. à Chriſto inſtituti*, ut Paſtores rectius officio attendant.

S. Cœnam non eſſe ſacrificium, ut Chriſtus in illa offeratur ſuo Patri, jam ex inſtitutione Chriſti didicimus. Jubemur equidem offerre *ſacrificium ſanctum* Deo; ſed addunt Apoſtoli Rom. 12. 1 Petr. 2. tale ſacrificium eſſe *realem Dei cultum* & ſpirituales hoſtias ſeu preces ſanctorum Apoc. 5. Cumque ſit ſuperius probatum non eſſe purgatorium animarum, neque ſanctos debere invocari, cadunt ſua ſponte Miſſæ angulares ac vigiliæ ſanctis inſtitutæ. Probatur etiam ex S. Scriptura, cantiones Eccl. & officium miniſtrorum Eccl. eſſe peragendum in congregatione piorum lingua nota, ut monet Apoſtolus 1 Cor. 14. Nam per peregrinum ſermonem non excolitur recte Verbum Dei, ut habitet in nobis abundanter, juxta præſcriptum Apoſtoli Col. 3.

Huic ſcripto hic ſummatim exarato addidit M. OLAUS eodem tempore aliud de *Conjugio*, probans id omnibus eſſe licitum, in ſpecie, dirigit ſtylum ad Epiſcopos & Prælatos Suec. recenſendo incommoda & peccata ab interdicto Clericis conjugio dependentia, addit commonefactionem, ut hi ipſi potius legitimum conjugium eligant, quam iræ Dei ſubjaceant, juſtam pœnam divinam per ſcortationes & adulteria ipſis uſitata attrahant, etiam totam patriam ejuſmodi peccatis maculatam interitui exponant. Hoc Scriptum abſolutum prodiit 27. Aug. An. Chr. 1527.

Num.

Num. XXI.

Liturgia, ſive Admonitio publica ab Ordinibus REGNI SUECICI evulgata,

& in *Feſto Coronationis Regiæ* GUSTAVI I. promulgata A. 1528.

ex BAAZIO. pag. 228—236.

O Pii Auditores, decet nos Chriſtianos hoc Chriſtianum feſtum noſtri pii coronandi Regis chriſtiano more celebrare. Si enim hanc cauſam mentibus inconſideratis & affectu carnali, minusque religioſo tractaverimus, bene ſuccedere nequeat. Quod enim ſine Dei invocatione ſuſcipitur, proſpero ſucceſſu carebit, & quod negotium homo omiſſa informatione verbi Dei, aggreditur, id recte adminiſtrare non poteſt. Igitur ſi hoc feſtum chriſtiano more celebremus, audiamus Verbum Dei, quod informat & Regem & Subditos, quomodo piam vitam inſtituant & ſocietatem civilem modo chriſtiano colant.

Primo audiamus initium magiſtratus à quo & quare cœpit. Verbum Dei dicit *omnem Magiſtratum inſtitutum eſſe à Deo* ad corrigendos *improbos*, puniendos *malos*, defendendos *bonos*, teſte Apoſtolo Rom. 12. Cumque homines ſint natura improbi, plurimaque populi pars licentioſam vitam eligat, ideo caſtigatio improborum, & refrænatio licentiæ humanæ erit ad conſervandam politiam neceſſaria: Sic magiſtratus officium concernit publicum commodum hominum. Quod ſi officium Magiſtratus adminiſtratur impie, infertur ſocietati hominum damnum publicum. Verum, ut Magiſtratus præſertim pius ſuo recte fungatur officio, erunt hæc obſervanda, quæ ad præſentium informationem ſufficere arbitramur.

Inſtructionem conſtituendi Regis hanc dedit Deus ſuo populo Deut. 17. præcipiens, *ut eligerent regem ex proprio populo*, *non alieno*, Item, *noluit regem coacervare divitias*, *aut plurimos alere ſervos*; Sed *præcepit illi*, *legere librum legis Dei*, *ut diſceret ſervire*

 Deo,

Deo, *ejuſque mandata ſervare.* Adhuc juſſit Deus ſerio, ut Rex deponeret ſuperbiam, quo ſtabiliret filio ſuo thronum, & juſtitiam recte adminiſtraret. Hæc equidem eſt informatio Regis Iſraël: Sed non contemnatur ab aliis piis Regibus, qui juxta voluntatem Dei imperare eligunt, & benedictione Divina frui gaudent. Igitur ex inſtructione Divina hæc notabilia eruemus, *Primo* venit notandum, quod ipſe Deus eligat Magiſtratum, denotando perſonam idoneam, cujus mentem variis donis officio convenientibus ornaverit, eumque pium ac probum informatione verbi Dei illuminat quotidie, ut gratia Spiritus recte imperet, dignaque officio faciat. *Deinde* voluit Deus Regem *de ſuo populo* eſſe eligendum, & quidem confert plurimum ad bonæ politiæ conſervationem habere Magiſtratum gnarum legum ac conſuetudinis patriæ. *Prohibetur* Rex *colligere opes & copiam ſervorum* alere, non quod his omnino careat, ſed ut hiſce non confidat. Habuerunt exercitus copioſos & opes neceſſarias pii Reges, David &c. Sed in his caducis ſpem poſuerunt nullam. Chaldæi, Perſæ, Romani, non caruerunt armis, attamen ſuperati ſunt. *Adhuc* præcipitur Regi, ut *ſemper legat legem Dei* & diſcat timere Deum. Regis officium tanta majeſtate & eminentia pollet, ut præbeat inconſiderato adminiſtratori occaſionem diſcedendi à timore Dei, ut is in loco ſuperbiat, & in officio Tyrannum agat: Sed præceptum Dei caſtigat inconſideratum, & retinet obedientem in timore Dei, ut diſcat Rex colere Deum ſuperiorem, & proximum ſuum diligere, non opprimere. Hoc mandatum ſæpe inculcatum corrigit Regem volentem pro lubitu imperare, jubetque illum adminiſtrare ſubditis juſtitiam, ut neque proſopolepſia parcat ſuperioribus in perniciem inferiorum, neque immiſericordia conculcet pauperes & egenos, ut plane ſuccumbant. *Recordetur* Rex honorem ſibi loco Dei deferri, & obedientiam ſibi deberi, propter officii vere divini adminiſtrationem, juſtamque gubernationem, non vero perſonalem ſibi cultum tribui, ut ipſa Regis perſona honoretur, & in loco definiat quodcunque placuerit. *Sic diſcit pius Rex honorem ſibi à ſubditis oblatum in Deum auctorem referre*, *memoria ſemper hoc conſervans*, *eſſe populum Dei cui imperat*, *ſe vero eſſe Dei ſervum.* Gerunt enim gladium omnes

nes ſervi Regis & officiarii politici, ut injuriam ſubditis auferant, nullam vero inferant. Timor Dei retinet Regem in humilitate, ne cupiat potenter, ſed pie dominari, modo regat illum Spiritus Dei, qui humilibus dat gratiam. Rex non adgreditur delicias, imperaturus ſubditis. Vita Regis eſt conjuncta cum moleſtia viribus humanis per ſe impari, quod conſiderans Rex non conſecrabit ſe voluptatibus & ignaviæ, ſed impetrabit gratiam Dei precibus quotidianis, exemplo Salomonis Prov. 18.

Diſpoſitio adminiſtrandi officii conſiſtit in Regis amore & ſcientia. Ille reſpicit commodum ſubditorum; Hæc juſtam adminiſtrationem officii. Si unum horum deeſt, debilitatur imperium. Scientia enim ſine amore quærit proprium non commodum ſubditorum. Et amor absque ſcientia nihil efficere poteſt. Quod cura Religionis etiam pertineat ad pium Regem, ut veritas verbi Dei maneat integra, & ordo Eccl. recte floreat, videmus id eſſe mandato Dei piis Regibus injunctum. *Qualis enim eſſet amor Regis erga ſubditos, ſi ſua culpa permitteret animam illorum perire?* Ergo ſicut Rex habet ratione externi Regiminis in politicos officiarios, ita habebit ratione Chriſtianismi ac pietatis inſpectionem in Epiſcopos & Prælatos Eccl. ut *conjunctim floreat juſtitia in politia & pietas in Eccleſia.* Quod ſi corrigat juſtus Rex negligentiam & malam adminiſtrationem officiariorum ſuorum, ſi velit pacatam habere Rempub. Annon idem pius curet profectum Eccleſiæ, ſi habere velit gratiam Dei, & promptos pieque obedientes ſubditos? Præſertim cum major ſit cura animæ quam corporis, etiam gravius illius damnum, quam hujus? Neque poterit Chriſtianus Rex absque perditione propriæ ſalutis ad perditionem animæ ſubditorum connivere. Hinc videmus pios Reges, Davidem, Joſaphatum, Ezechiam, Joſiam &c. pie foviſſe curam Eccleſiæ veræque Religionis: Idem feciſſe in noſtra patria pios recteque illuminatos Reges, *Biornonem* III. *Olaum Statkonung*, *S. Ericum*, *J. Olaum* & plures qui amore ſalutis propriæ & ſubditorum ducti erant, recte novimus. Cumque pii Regis officium ſit, avertere damnum ſubditorum etiam cum proprii capitis periculo, neque ſit majus damnum perditione animæ, decet itaque, ut hanc omnibus modis avertere nitatur. Sin vero incurrat Rex peri-

riculum corporis hoc faciendo, ut etiam per violentiam hoſtium (Turcæ vel aliorum hæreticæ pravitati addictorum) vitam temporalem amittat, ſciat pius Rex ſuum martyrium Deo placere. Chriſtianus homo non præſumat ſe poſſe tentationibus carere, vitamque agere ſecuram, quia Sathan & impii homines inſidiantur piis, & quibus poſſint modis hos de terra debellandos cogitant, ut Sathan cum ſuis juxta placitum hic vivere poſſint, & Bonis terræ à Deo creatis gaudere. Prædixit itaque Chriſtus crucem & afflictiones hic ſemper manere pios, ut probetur fides illorum. Quod ſi adverſi quid eveniat pio Regi, ſciat id contingere ſibi à Deo diſpoſitum, ut per conſtantiam confeſſionis & patientiam perſecutionis poſſideat animam ſuam. Sin vero officium Regis ſuccedat bene, ut tranquillam ducat vitam, agat gratias Deo, ſemper paratus ad ferendam aliam conditionem & fortunam adverſam.

Sereniſſimus Princeps noſter Electus clementiſſ. Rex audivit Regulam Divinam pio Regi præſcriptam, quam ſi velit imitari, ſciat, ſe manere in conſcientia ſecurum, & certiſſimum de auxilio Dei in quavis conditione ſibi paratiſſimo.

Nunc audiamus dilecti fratres, quid ſit officium piorum ſubditorum erga ſuum Magiſtratum.

Primo ſcimus eſſe mandatum Dei, ut ſubditi obediant ſuo Magiſtratui in omnibus quæ ad Dei gloriam & politiæ conſervationem pertinent, teſte Apoſtolo Rom. 13. idque non ſolum propter liberationem à pœna, ſed propter conſcientiam.

Sic dabitur recte Magiſtratui honor ad declarandam ſubjectionem ac obedientiam, etiam tributum ad ſuſtentationem Regiminis neceſſarium. *Qui ergo ſe opponit Magiſtratui, judicium Dei non effugiet*, neque tangit obedientia ſolam perſonam Regis, ſed debetur etiam iis, quos mittit Rex, ut juſtitiam in politia adminiſtrent, ſic explicante Apoſtolo 1 Petr. 2. Ad integram obedientiam pertinet itidem, ut leges & conſtitutiones Regis ad politiæ conſervationem neceſſarias rite obſervemus: Sed ſi aliquid præcipiatur à Rege, quod pietati ac verbo Dei contrarium eſt, juſtam dabunt ſubditi excuſationem, quod debeant juxta regulam Apoſt. Act. 4. Deo magis obedire quam hominibus.

Ab hac obedientia non eximuntur aliqui ſubditi, licet in ſuperiore gradu conſtituti; Sed *omnes omnino Nobiles & plebeji, Clerici & Laici eodem legis rigore magiſtratui obligantur.* Dum aliqui ſe eximunt, & excitato tumultu ſeſe objiciunt legitimo magiſtratui, notum eſt quantas attrahunt, non tantum ſibi ipſis, ſed toti Regno calamitates, idque nos Sueci ſæpius ſumus experti. Si voluiſſet Chriſtus, ut Epiſcopi reſiſterent magiſtratui, eique negarent obedientiam, non ipſe obedivıſſet magiſtratui ethnico, nedum dediſſet vectigal in Capernaum. Cum vero ſit Chriſti mandatum, dare Cæſari ſua, & Apoſtoli id recte inculcarint, excipientes neminem ab obedientia magiſtratui debita, certe exemptionem Clericorum vel aliorum hic non valere ſtatuimus. Hoc conſiderantes, pii Auditores, cogitemus quodnam feſtum hodie celebremus.

Deus omnipotens & benigniſſimus Pater, poſt magnam perſecutionem & extremam calamitatem dilectæ patriæ ab externo Rege illatam, recordatus eſt ſuæ miſericordiæ, dando nobis hodie *Regem de ſemine Suecico ſatum*, cujus fortiſſima manu, divina benedictione, & mirabili (ut verum fateamur) fortuna liberata eſt patria noſtra de ſervitute Tyranni. Excitavit Deus hunc Electum Regem, quem convenientiſſimis donis ornatum, diſpoſuit huic officio aptiſſimum. Novimus enim *hunc Principem eſſe pium, ſapientem, patriæque amantiſſimum.* Inſuper declaravit omnibus ſe eſſe humilem Deo, pacificum & Tyrannidis oſorem. Huic fortunatum hactenus Regimen conceſſit Divina bonitas. Huic ſunt amicitia conjuncti multi Reges ac vicini Principes. Hic firmavit imperium munitis arcibus ac civitatibus. Hic armavit ſe apparatu bellico ad reſiſtendum hoſti, ſi occurrat. Sumptus in Regno collectos aut expenſas ſubditorum non expendit in proprium lucrum aut honorem perſonalem; Sed in defenſionem patriæ. Præcipuum maximeque laudandum eſt in hoc Rege, quod *foveat curam veræ Religionis, ſummoque ſtudio defendat veritatem Evangelii*, cui Operi ita benedixit Deus ex alto, ut totam patriam jam ex tenebris Papiſticis liberatam in Evangelii lucem eſſe traductam orantes glorіemur. Hoc non dicimus, quaſi Regem præſentem laudantes, aut aliquid auribus dantes; Sed ut excitemus

Google

mus nos ipſos ad cognoſcendum noſtrum bonum, quod recte poſſimus triumphare in veræ Religionis ac ordinatæ politiæ conſervatione. Sic laudabitur ab omnibus nobis benigniſſimus Deus. Dona enim quibus ornavit omnipotens Deus Regem noſtrum, noſtra ſunt, noſtro quippe uſui inſervientia. Lætemur & exſultemus in Deo noſtro.

Querelam libenter omitterem, quod pauci ſint, qui recte cogitant hoc bonum, dignasque Deo gratias tribuunt. Sed cum veritas erubeſcat abſcondi, ſintque excitandi ad veritatis inquiſitionem & conſiderationem Bonitatis Dei patriotæ, Monemus pio zelo, omnes ac ſingulos, ut recolligant dicta noſtra, & facta Dei cognoſcant grati, ſi velint effugere comminationem Dei Oſ. 13. *Dedi eis Regem & auferam* &c. Si hoc malum contingat, diſcent ingrati experiri mala temporis prioris. Pietatem noſtri Regis quidam Patriotæ falſo calumniantur, quod nobis, o auditores, ignotum eſſe nequit. Cauſa eſt, quia pius Rex neque velit, neque debeat admittere ſuperſtitionem in cultu Dei olim introductam, quæ potius luxuriat bonis ſecularibus, quam pietate cordis, magis ſpectat hypocriſin quam ſinceram fidem. Nec deſiit forte clamor aliquorum accuſantium imperium Regis noſtri impietatis, quod negetur Clericis luxus inutilis, illisque præcipiatur docere vera & ſalutaria, doctrinæ Chriſti & Apoſtolorum conformia. Dolendum eſt, plurimos Clericorum potius falſa quam vera hactenus tradidiſſe populo, & dum errores & peccata corrigerent, in errores communem plebem induxerunt & peccata auxerunt. Sic licentia & luxus horum Prophetiam Judæ complet. Hos etiam contemnere dominationem ſatis exploratum eſt, vah perditum ſeculum! Quod ſi redeat hæc ingratitudo, pœnam Dei non abeſſe certum eſt. Qui novit dare pium Regem, novit eundem auferre in pœnam ſubditorum, dans in furore Tyrannum, quem talis ingratitudo meretur. Sic tandem agnoſcamus bona, dum amiſimus. *Noſtrum officium qui ſumus Prædicatores, eſt monere auditores, non regere ſubditos.* Regi cum ſuis officiariis relinquamus ſua, ſtudioſius invigilantes mandato operi. Quare pii Auditores, maneamus ſinguli in officio concredito, ut Deus noſtris laboribus benedicat, Rex imperet. Epiſcopi & Pa-

Paſtores fideliter prædicent verbum Dei, ſintque cum omnibus ſubditis Regi obedientes. Agamus omnes divinæ bonitati gratias, quod purum Dei verbum habeamus, in Chriſtiana charitate vivere diſcamus, & pace bonisque temporalibus recte gaudeamus. Oremus ut Deus cuſtodiat bonum quod dederit, & nos in æternum velit ſalvare.

Hoc ſi fecerimus, digne celebramus præſens Feſtum, ac fidele homagium præſtamus Regi, quod eo rectius ſervemus integrum, quo fidelius conſideraverimus, illum plus noſtris commodis quam ſuis inſervire, plus oneri officii, quam honori majeſtatis ſtudere. Deus confirmet & conſervet illius Regiam Majeſtatem, ut hic regnet pie in multos annos, & poſt depoſitam Regiminis molem donetur à Chriſto corona vitæ æternæ. Qui hoc mecum fideliter optant, dicant Amen.

Num. XXII.

Forma *Reformationis* Eccleſiæ SUECICÆ in Concilio *Orebrogenſi* definita

atque publicis Clericorum Sueciæ ſubſcriptionibus Confirmata & linguâ patriâ publicata

A. 1529.

ex BAAZIO. pag. 240—244. incl.

* * *

* *

*

In nomine Domini Amen.

NOs infra ſcripti *Laurentius Andreæ*, Archidiaconus Upſal. Præſes ſedis Archiepiſcopalis & Regius Nuntius. *Magnus Haraldi* Scarenſis, *Magnus Sommar* Strengnenſis, *Petrus Magni* Aroſienſis, Epiſcopi, & ex omnibus Diœceſibus Suec. Clerici. Diac. Upſal. *Laurentius Martini*, *Petrus Suenonis* Canonici. *Joban-*

hannes Kökemäſter Paſtor Holm. *Olaus Petri* Secretarius Holm. Diac. Lyncop. *Ericus Magni* Cantor, *Thorerus Magni* & *Andreas Haquini* Canonici. *Nicolaus Canuti* Paſtor Sudercop. *Georgius Johannis* Paſtor Skening. *Sueno Benedicti* Paſtor Vaſtenenſis. Diaconi Scarens. *Sueno Jacobi* Præpoſitus Cathedralis. *Magnus Amberni* Archidiaconus, *Jonas Andreæ*. *Laurentius Olai* Canonici. *Benedictus Petri* Paſtor Ludoſ. Diac. Streng. *Daniel Magni*, *Petrus Laurentius* Canonici. *Michael Chriſtierni* Canonicus & Paſtor Nyrop. *Nicolaus Benedicti* Paſtor Orebrog. *Carolus Benedicti* Canonicus & Paſtor in Kumbla. Diac. Aroſ. *Johannes Lonemus* Canonicus. *Chriſtophorus Car*. Prædicator. *Olaus Olai* Canon. & Paſtor Fellendbroo. *Everhardo Andr*. Canon. & Paſtor Lexan. *Gudmundus Car*. Paſtor Retwek. *Vincentius Nicolai* Paſtor Arbog. Diac. Wex. *Petrus Suenonis*, *Gutmundus Spiegel* Canonici. Ex ordine Prædicatorum *Henricus Joh*. vicarius. *Sueno Torberni*. *Boetius Joh*. Ex Monaſterio Waſtenenſi *Nicolaus Amundi* confeſſor. *Torſtanus Petri*. *Petrus Nicolai*. Ex ordine Minorum, *Hacquinus Nicolai* cuſtos. *Franciſcus Magni*, cum aliis Clericis, qui ſumus in Concilio Orebrogenſi congregati.

Fatemur noſtri eſſe officii, prædicare purum Dei Verbum, & ſummo ſtudio anniti, ut voluntas Dei in verbo ejus revelato pateſiat auditoribus noſtris, per inſtitutam diligenter in omnibus templis, tam urbanis quam ruralibus prædicationem. Quare promittimus nos in poſterum id ſerio facturos.

Nos Epiſcopi habebimus fidelem inſpectionem, ut Paſtores Eccleſiarum in ſingulis Diœceſibus recte doceant verbum Dei, modo velint ſuo officio præeſſe, & curabimus ut quotidie in templis Cathedralibus habeatur lectio è S. Scriptura orthodoxe explicata, cui attendant non ſolùm ſcholares ſtudiis ibidem invigilantes, ſed etiam juniores Prædicatores ruri degentes. Idem fieri in ſcholis Cathedralibus conſultum videmus, ut illuc conveniant ſimul Clerici chorales, in Verbo Dei recte inſtituendi. Hoc modo ſperamus ſenſum Verbi Dei verum, gratia Dei omnibus plane innoteſcere.

Nos etiam Epiſcopi procurabimus, ut diſcentes in ſcholis habeant rectum Textum Bibliorum, præſertim N. T. Latinum,

&

& ut præficiantur Eccleſiis civitatum docti viri, ad quorum conciones ſæpe congregabuntur ſimplices Paſtores ruri degentes, ut inde proficiant in ſenſu Verbi Dei. Ad hos rurales etiam Paſtor civitatis quandoque accedat, & in conventibus illorum Verbum Dei recte proponat. In monaſteriis civitatum fiat concio Verbi Dei horis pomeridianis, ne impediat concionem in templo civitatis antemeridianam.

Caveant Paſtores effutire in concionibus odia perſonalia cum auditorum ſcandalo conjuncta. Si quid invenerint Doctiores quod reprehendant in aliorum concionibus, id modeſte & primo privatim agant. In omnibus concionibus recitentur hæ partes, Catechismi, Pater noſter, Credo & Ave Maria in gratiam ſimpliciorum auditorum: & Decem præcepta bis ſingulis menſibus abſolvant Prædicatores. Principium concionis erit omnibus idem, ſic etiam clauſula.

Scholares non diu verſentur ruri ad colligendam ſtipem emiſſi, ſed mature redeant. Hi caveant ſedulo ne mendacia ſpargant, aut de Religione cum quodam tractent ruri, idque Paſtores Eccleſiarum obſervabunt.

Jus canonicum conſtituit aliquot gradus ſanguinis & affinitatis in quibus noluit matrimonium eſſe contrahendum, quos gradus verbum Dei non prohibet. Illi igitur, quibus data eſt poteſtas diſpenſandi in his caſibus Eccl. utantur libertate Eccleſiæ, & datis gravibus cauſis relaxent prohibitionem Papalem, cavebunt tamen ne diſpenſatio ſit conjuncta cum ſcandalo infirmorum. Pœnitentiarii præſcribant eam publicam pœnitentiam notoriis peccatoribus, quæ pœnitentes erudiat, & alios de peccati gravitate informet. Videtur neceſſum, ut homicidæ tractentur rigide, cum hebeſcat gladius, quo tollerentur ipſi de medio. Monachi ſubſint inſpectioni Epiſcopi loci, præſertim in cauſa Eccleſ. quæ prædicationem Evangelii ſpectat.

Quoniam nimis multa feſta Sanctorum celebrantur, quæ occaſionem citius peccandi, quam Deum colendi ſubminiſtrant, ipſaque neceſſarios labores impediunt, judicamus ſufficere, ut feſta Concept Nativ. Præſent. & Paſſionis Chriſti, Item Pentecoſte & Apoſtolorum feriæ cum diebus patronorum ſerventur.

 Aliæ

Aliæ feriæ cum tempore ſileant per prudentiam Epiſcoporum abrogatæ. In civitatibus, quæ templis uno pluribus ornantur, ut in illis plures conventus Eccl. ſimul fiant, parebunt omnes uni Paſtori. Item cavebunt Epiſcopi, ne levibus de cauſis ſcribant ſchedas mendicantibus ſtipem, ne populus plus juſto gravetur.

Abuſus ceremoniarum ſacrarum viguit hactenus multiplex; quare uſum vulgarium Ceremoniarum, gratia informationis hic explicabimus. *Aqua luſtralis* non abſtergit peccata, quod ſolus ſanguis Chriſti facit; ſed ea revocat in memoriam uſum Baptiſmi, quo ſumus lavati in peccatorum remiſſionem. *Imagines ſanctorum* non retinentur propter cultum; ſed propter memoriam Chriſti & ſanctorum, ut imitemur vitam & pietatem illorum. *Palmas* non *conſecrarunt* primitus religioſi, propter fiduciam auxilii inde exſpectandi: Sed ad recordationem palmarum Chriſto ſubſtratarum. *Candelis conſecratis* die purificationis Mariæ non tribuitur ſanctitas; ſed lumini vero, Chriſto, in templo Jeruſ. oblato, quem conſecrata candela deſignat. *Unctio externa* Chriſmatis ſignificat internam unctionem Spiritus S. fidelibus neceſſariam. *Uſus campanarum* tantum ad convocandam plebem adhibetur. *Ædificatio templorum* non eſt per ſe cultus Dei, ſiquidem Deus per ſe non habitat in templis manufactis; ſed neceſſitas monet Chriſtianos, habere loca ubi conveniant ad peragenda ſacra. Conſecrantur *Templa*; item *ſal*, *cibus*, aliaque uſui piorum deſtinata, non ut ſint in ſe ipſis ſancta; ſed oramus, ut his rebus ſanctè utamur, ne prophanemus nomen Dei in Templo aut circa uſum rerum ſacrarum occupati. Sic prodeſt hæc benedictio non rebus conſecratis; ſed nobis, qui illis uti debemus. Informentur ergo homines ſimplices, ut dent ſuas candelas potius pauperibus, quam ut illas coram imaginibus accedant. *Jejunium* non eſt ipſe cultus Dei, ſed ſubtrahitur hoc modo voluptas carni, ut præparetur animus pii hominis, ad ſerium Dei cultum celebrandum. *Feriæ* peraguntur, non propter ſpecialem Dei cultum feriando peragendum; ſed ut tempus detur auditui Verbi Dei opportunum, & recreentur operarii laboribus defatigati.

Adhuc informentur ſimpliciores, quod ritus uſitati diebus Paraſceve & Reſurrectionis Chriſti, nullum habeant alium uſum, quam

quam ut inculcent in memoriam facta Chriſti, qui pro nobis paſſus eſt & reſurrexit. *Peregrinationes ad loca ſancta* quanta fieri poſſit moderatione removebuntur, Erant quidem primo inſtitutæ non propter ſingularem cultum Dei, aut indulgentiam peccati in iis locis (ſiquidem Deus eſt ubique) oblatam pœnitentibus; ſed, ut homo religioſus in iis locis meliorem acciperet notitiam Dei eſſentiæ & voluntatis, per prædicationem Verbi Dei à doctis viris ibi propoſitam: acuebat etiam affectum pietatis viſio rerum religioſarum. Hoc prædicatores fideliter in culcabant patriotis. Cumque hic uſus peregrinationum deſierit, deſinant & ipſi his peregrinationibus invigilare.

Datum *Orebrogiæ* & manibus Clericorum prius nominatorum ſubſcriptum Dominica quinquageſima, Anno Chr. 1529.

Num. XXIII.

LAURENTII PETRI Archiepiſcopi Upſalienſis Admonitio pia ad preces publicas & pœnitentiam &c. &c.

ex BAAZIO pag. 272—280.

Dilectis in Chriſto fratribus, Honorabilibus Viris, D. Præpoſitis, Parochis, ac toti Clero totius Sueciæ, LAURENTIUS Epiſcopus Ubſalienſis æternam in eodem D. N. Jeſu Chriſto ſalutem &c.

Dilecti fratres, quanquam decet nos in officio Eccl. conſtitutos ſemper vigilare, reddereque noſtros auditores vigilantes per admonitionem tam intempeſtivam quam tempeſtivam, jubente S. Paulo: tamen urgente aliqua neceſſitate, hoc fidelius fieri neceſſum eſt. Tale innuit hujus temporis ratio, ita in noſtro, ſicut in aliis regnis faciundum. Non quidem cogitamus bellum recrudeſcere Muſchoviticum, quod per inducias ſopitum eſt. Sed cum Sathanam nunquam dormire ſciamus, ideo nemo Chriſtianorum ſecuritati indulgere præſumat. Videmus equidem novos mores im-

impios & luxum carnalium hominum indies augeri, ut citius iram metuamus promeritam, quam expectemus Dei gratiam ſalutarem. Viget enim hodie crapula & ebrietas, libidinoſa & invidioſa vita, fallaciæ & inſidiæ, imo hæc ætas cum ſuperbia, avaritia, multisque dolis videtur conjuncta, ut quotidie timeamus pœnam peccatis debitam, juxta comminationes Dei in Prophetis ſæpe repetitas. Habemus hoc ſeculo gratia Dei ſingulari, purum ejus Verbum & lucem Evangelii clariſſimam, quâ illuminati à tenebris Papiſticis liberamur, in fideque ſalvifica conſervamur, ſervientes Deo juxta patefactam ejus voluntatem. Sed proh dolor! multi noſtratium hoc minime conſiderantes vix audire purum Verbum Dei geſtiunt, tantum abeſt, ut vitam ſuam juxta idem verbum inſtituant. Alii ipſum Verbum odio Vatiniano proſequuntur, & quod aperte non audent, tacite effutiunt, aſſcribentes Evangelio omnium adverſitatum cauſam. Reliqui, fructum nullum prædicato Evangelio oſtendunt, licet ejus prædicatione videantur delectari: Verum, (quod magis dolendum eſt) *ſub libertate Evangelii licentiam peccandi ſtudioſius ſectantur multi*, quaſi finis prædicati Evangelii ſit, eaque libertas Chriſtiana, ut liceat homini Chriſtiano (adhuc peccatori) agere quæ lubet: Sed Chriſtus ait Luc. 12. *Servus ſciens voluntatem Domini*, *vapulabit multis ſi peccat.* Apoſtolus ait Jac. 1. Agite & non tantum audite verbum, ſeducentes vos ipſos. Si jam pluribus malis à Deo affligimur, ſciamus nos id promeruiſſe abuſu longanimitatis Dei, vocantis nos ad pœnitentiam. Non præſumamus Chriſtum debere nobis à ſe nominatis parcere: Nam gravius ſolet Deus punire delicta in ſuis, qui non tantum ipſi peccant, ſed dant etiam gentibus occaſionem blaſphemandi nomen Chriſti.

1. Quoniam ſecuritas Chriſtianorum inde creſcat, quod ipſi nolint credere, Deum iraſci peccatis: Ideo hoc fideliter eſt auditoribus inculcandum. Moſes principio ſui ſcripti dicit peccatum protoplaſtarum promeruiſſe æternam mortem: imo affirmat terram in peccato illorum eſſe maledictam, & reperitur maledictio Deut. 27. addita clauſula, maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in lege. David ait Pſ. 119. maledicti ſunt omnes, qui diſcedunt à lege. Pſ. 73. pereant qui à te de-

deficiunt. Omnes libidinoſos conteres Pſ. 5. Non eſt Deus volens iniquitatem. Horrenda ſunt, quæ leguntur de impiis Deut. 32. Ignis accenſus eſt in ira mea, ardebit ad infernum usque. Pſ. 7. Niſi pœnitentiam egerint, intendit Deus arcum, Eſ. 24. Maledictio conſumit terram, quia habitatores peccarunt. Hæc aliaque, in eam ſententiam proponentur diligenter ſecuris hominibus. Exemplis publicis poſſunt hæc probari. Lapſus Protoplaſtarum meruit excluſionem eorum è Paradiſo. Peccatores prioris mundi diluvio perierunt: Sic Sodomitæ incendio; Chananæi perpetua deletione. Item copioſa afflictio Iſraëlitarum, propter transgreſſiones illorum ſæpe repetita; Deſtructio Jeruſalem conjuncta cum totius politiæ Jud. miſerabili caſu; Oſtendunt hæc pluraque exempla, Deum graviſſime punire peccata. Exempla pœnæ divinæ in aliis Hiſtoriis paſſim obvia, huc poſſent recte accommodari, ut diſcat populus timere Deum iratum peccatis, juſtamque pœnam debita pœnitentia avertere, niſi eligant peccatores cum illis antiquis hodieque interire. Sicut Chriſtus dixit Luc. 13. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.

2. Poſtquam informatus eſt populus, iram divinam peccatis debitam eſſe graviſſimam, ipſeque territus comminatione pœnæ incipit timere Deum corde contrito, dolens ſerio ob admiſſa peccata; Tunc erigendus erit animus territus, & verbo Evangelii de remiſſione peccatorum confirmandus, ut ſciat jam pœnitens, certoque credat ſibi juxta promiſſiones omnia peccata in Chriſto remitti, pœnamque mitigari ſerio pœnitentibus. Diſcat etiam fidelis jam Deo reconciliatus, ſe ſubjicere patienter Regimini Dei, ut ferat ſine murmure vel tædio, gratia Spiritus S. ſuffultus, quidquid adverſi Deus ipſi imponere velit. Gratiam Dei deſcribit S. Scriptura copioſius, quam iram ejus. Teſtimonium conſolatione pleniſſimum eſt Ex. 34. Ubi ſic deſcribitur Deus à ſua gratia; Dominator Domine Deus, miſericors & clemens patiens & multæ miſerationis ac verus, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & ſcelera atque peccata. Item Joël 2. Benignus & miſericors eſt Deus, longanimis & multæ miſericordiæ, & talis quem pœniteat inducti mali. Promiſſionem gratiæ confirmat Deus juramento Ezech. 33. dicens, Vi-

Digitized by Google

Vivo Ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, ſed ut convertatur ipſe à via ſua & vivat. Exempla ſunt in Ninivitis, multisque aliis in gratiam aſſumptis, ne diffidat pœnitens, ſe participem gratiæ divinæ futurum.

3. Tertio, ſunt auditores ad preces ardentes ſerio admonendi; habent ipſæ & mandatum & promiſſionem exauditionis Pſ. 50. Invoca me in die tribulationis, eripiam te Joël 2. Omnis qui invocaverit nomen Dei ſalvus erit. Sunt autem hic recte informandi auditores, quo modo, quo fine, & cujus merito fiat oratio? Pſ. 79. Juva nos propter nomen tuum. Indigemus quidem temporalibus bonis, pane, veſtibus, domibus ad noſtram noſtrorumque ſuſtentationem quotidianam: Sed *multo magis neceſſaria erit ſuſtentatio animæ per prædicationem Verbi Dei puri*, *verum uſum Sacramentorum*, *precum & abſolutionis à peccatis*, *in quibus vera Religio conſiſtit*. Orandum igitur, ne his bonis privemur, quæ Deus ex mera gratia propter ſe ipſum recepit ſe ſuis daturum. Eſ. 48. Propter me, propter me faciam, & gloriam meam alteri non dabo. Jer. 14. Domine fac propter nomen tuum quoniam multæ ſunt averſiones noſtræ. Talis oratio ex vera fiducia in Chriſtum profecta non eſt inefficax: Sed cœlos ſecat, ait Syr. Cap. 35. Huc exempla accommodari poſſunt: *Jacob* timens fratrem Eſau, rogabat Deum & exauditus eſt: Sic *Moſes* orans ad mare rubrum, *Joſua* pugnans contra Cananæos, effecit orando, ut ſol ſtaret. *Samuel* rogavit tonitrua de cælo. *Elias* orans claudebat & aperiebat cœlum, dicente Apoſtolo. Item *Joſaphat*, *Ezechias*, *Manaſſes* exauditi ſunt. Horum exempla imitantes credamus nos vere exauditum iri.

Ut autem ſciat noſtra Eccleſia in ſinum Dei diffundere ſuas neceſſitates convenienti devotione, *eligantur aliquot dies publicarum precationum*, juxta receptum morem, hactenus (Deo laus) fructuoſum. Poſſent alii dies continua ſerie huic uſui ſacro deſtinari: Sed hoc anno faciamus ſolennes preces omnibus Dominicis ab hoc Dato ad Paſcha. Paſtores hortentur ſuos auditores, his precationum diebus pie invigilare jejunio, pœnitentiæ & frequentationi templorum, addendo Eleemoſynas pauperibus debitas, juxta præceptum Chriſti, ut ex charitate Chriſtiana innoteſcat

Digitized by Google

teſcat noſter Chriſtianismus. His diebus tractabunt fideliter Concionatores in Eccleſia admonitionem præſcriptam, concludendo adhortationem, uſitata Litania cum Collecta, aliisque piis precibus. In civitatibus licet plures fiant ſingulis Dominicis Conciones, tamen idem modus precandi, jejunandi & pietatem declarandi ſervabitur ibidem.

4. Quarto admonendi ſunt auditores ſedulo, ut faciant fructus dignos pœnitentia, declarando novam obedientiam diligenti auditu Verbi Dei, ſtudioque piæ vitæ, imprimis abſtineant Chriſtiani à crapula & ebrietate, ab impia aſſuefactione jurandi, maledicendi proximo, alioque abuſu nominis Dei: Nam *ſi peccata non fugiamus, fruſtra clamamus in cœlum, Pater remitte nobis debita.* Sic enim dicit Propheta Eſ. 1. Diſcedite ab iniquitatibus. Pſ. 34. Venite filii docebo vos &c. Eſt equidem veriſſimum, ſi diligimus Deum, & ab ipſo diligi optamus, abſtineamus à peccatis, quæ Deus prohibet, ſicut ait Dominus: ſancti eſtote, ſicut ego ſanctus ſum. Chriſtus dicit Luc. 6. Eſtote miſericordes, ſicut Pater veſter miſericors eſt. Hæc mutatio mentis pœnitentis, qua abjectis peccatis pius eligit religioſam vitam, cupiens mandato Dei obedire, eſt quidem initio gravis, factuque difficilis actio: ſed cooperante Spiritu S. fit per pœnitentiam facillima, ut mandata Dei non ſint gravia, teſte Apoſtolo, ſitque fidelibus jugum Chriſti leve, & onus ejus dulce, ſicut promiſit Matth. 11.

5. Ultimo, addatur ſeria admonitio, ut auditores noſtri, qui ſunt ſubditi Regis, præſtent ſuo Magiſtratui debitam obedientiam, quæ admonitio in hoc periculoſiſſimo tempore eſt admodum neceſſaria & ſalutaris. Hæc fiat commode verbis Apoſtolorum Pauli Rom. 13. & Petri 1 Pet. 2. it. Prov. 24. Mi fili time Deum, honora Regem, nec commiſce te ſeditioſis. Prov. 8. per me Reges regnant. His ſententiis excitanda eſt fidelitas ſubditorum erga Magiſtratum.

Hi ſunt articuli præcipui, auditoribus fideliter præſertim dictis rogationum diebus inculcandi. Faxit Deus noſter & Princeps pacis Chriſtus, ut in pace viventes, gloriam Dei hic celebremus, & in æternum ſalvemur. Dat. Upſal. menſe Jan. An. Chr. 1558.

Digitized by Google

Num. XXIV.
FRIDERICI I. Regis Daniæ Indultum *Joh.* TAUSSANO
Conceſſum 1526.

DE FRIDERICO I. Rege Daniæ ejusque in Evangelicam doctrinam & ejus reſtitutionem favore ſingulari, in hoc Opere actum eſt: Eum, ſimul ac coronatus eſſet, doctrinam Eccleſiæ à D. Mart. Luthero repurgatam publicè in templis proponi mandaſſe jam ad A. 1524. annotavit compendioſa *Regum Daniæ* hiſtoria; Huc ſaltem illud pertinet, quod Lingua Germanica extat Edictum A. 1526. publicatum in favorem *Joh. Tauſſani*, Viri eximii, & multis abinde meritis in Eccleſiam Danicam ejusque Reformationem conſpicui, quodque uti in *Bibliotheca Danica* Tom. I. p. 8. nobis eſt communicatum, ita ſe habet:

Wir FRIEDRICH von Gottes gnaden der Dänen Wenden und Gothen König, erwehlter König zu Norwegen, Hertzog zu Schleswig, Holſtein, Stormarn und Ditmarſchen, Graff zu Oldenburg und Delmenhorſt, gruſſen euch, Uns liebe Burgermeiſtere, Rath und Gemeine unſerer Handelſtadt Wiborg freundlich mit Gott und unſerer Gnade. Wiſſet liebe freunde, dass wir den Zeiger dieſes briefs Mag. Hans Tauſſan nunmehro unter unſere Hut, Friede, Schutz und Schirm genommen haben, ihn nach allem rechte beſonders zu vertreten und zu verthädigen.

So haben wir auch ihn in unſern dienſt zu unſerm Capellanen angenommen, jedoch haben wir ihm Erlaubniss und befehl gegeben, einige zeit bey euch in Wiborg zu bleiben, dass Heilige Evangelium fur euch zu predigen.

Darum bitten wir Euch, und befehlen einen jeden inſonderheit alles ernſtes, dass ihr benannten Mag. Hans Tauſſan unſern Dienern und Capellanen in unſerer abweſenheit in unſerer ſtadt gegen alle es ſey geiſtliche oder weltliche beſchutzet und vertheydiget, welche ihn mit macht und gewalt unſerm ſchutzbrief zuwieder uberfallen wollen. Dieſes wollen wir gegen euch alle und einen jeden inſonderheit verſchulden, darum unterlaſſet es

auf

auf keine weiſe bey unſerer gunſt und Gnade. Gegeben in unſerer handelſtadt Aalborg am tage St. Simonis Apoſtoli im Jahr MDXXVI.

Unter unſerm inſiegel.

Num. XXV.

Quatuor CIMBRIÆ Epiſcoporum Literæ ad *Johannem* ECCIUM.

A. 1527.

Vixdum Evangelica Veritas ſub FRIDERICI I. Regis DANIÆ auſpicatiſſimo Imperio per univerſam Daniam noviter exorta radios undiquaque ſpargere, ſicque etiam CIMBRIÆ ſive GOTHIÆ, quæ antiquiſſima & ampliſſima eſt Regni Daniæ provinciarum, oras illuſtrare incipiebat, quin Epiſcopi Pontificii cum ſuis, omnem navarent operam ac moverent lapidem, ad eam in ipſo ortu ſufflaminandam, quod in hoc Opere cum luculentius indicaverimus, tum præcipue colligitur ex Literis quatuor *Cimbriæ* Epiſcoporum ad *Johannem* ECCIUM Moroſophiæ Papiſticæ Promachum datis, quibus eum ex Germania ſuperiori vocant in ſubſidium, & variis blanditiis magnisque promiſſis, ut ſuæ cauſæ ſubvenire velit, allicere conantur; Eas, cum nobis conſervaverit *Petrus* TERPAGER V. D. in Libro cui titulus *Ripæ Cimbricæ* Lib. III. Sect. I. Cap. I. §. 7. pag. 553. & ſeq. tum ut easdem inde depromeremus, atque inter *Reformationis* DANICÆ Monumenta referremus, operæ videbatur pretium;

Neque verò hi ſolummodo has Literas ad J. ECCIUM quovis modo perferendas curare allaborabant, ſed & ad eas perferendas ſingulari Inſtrumento quod vocant, & literis patentibus commendatitiis inſtruxerunt Magiſtrum *Henricum Geerkens*, tanquam Procuratorem ſuum & Nuncium generalem pariter atque ſpecialem; Quod ipſum inſtrumentum, cum in eodem libro nobis exhibuerit idem ille *Terpagerus*, illud quoque exinde depromere viſum fuit: Hoc verò ita ſe habet:

A.

Inſtrumentum *Henr. Geerkens* Datum à *Cimbriæ* Epiſcopis A. 1527.

UNiverſis & ſingulis reverendiſſimis, venerabilibus, illuſtriſſimis, ſpectabilibus, magnificis Dominis utriusque ordinis, cum Eccleſiaſticis, tum ſecularibus Principibus, cæterisque omnibus cujuscunque ſtatus, conditionis, dignitatis, gradus aut preeminentiæ ſive illi capitanei caſtellani officiales univerſitatum civitatum, caſtrorum, oppidorum, terrarum & aliorum quorumcunque portuum, Trajectuum, Teloneorum & paſſuum cuſtodes fuerint, ad quos præſentes pervenerint nos *Ivarus Munck*, *Stiiggo Krompen*, *Avo Bilde* & *Georgius Friis* in inclito potentatu Jutiæ Dei gratia *Ripenſis*, *Burglavenſis*, *Arbuſienſis* & *Vibergenſis* dioceſium reſpective, præſules cum officioſiſſimis in cunctis morem gerendi deſideriis ſalutem in Domino ſempiternam.

Compertiſſimum fore cum primis V. D. percupiamus quod in præſentiarum omnibus non tantum modis quibus efficaciſſime de juris præſcripto potueramus atque debemus, verum etiam ex certa noſtra ſcientia pariter & ſpontanea voluntate facimus, conſtituimus, creamus & nominamus in noſtrum verum legitimum & fidelem procuratorem negotiorumque infra deſignatorum geſtorem ac nuntium generalem & ſpecialem, ita tamen quod ſpecialitatis titulo nomine generalitatis ne quicquam derogetur, nec è contrario, utpote dilectum nobis in Chriſto ac providæ modeſtiæ virum *M. Henricum Geerckens* harum latorem & coram hujusmodi ſollicitudinem in ſe ſponte ſuſcipientem, ſolum & in ſolidum ſpecialiter & expreſſum perinde noſtris atque noſtrorum ſucceſſorum nominibus, maxime omnium cum præcellentiſſimis Dominis Doctoribus, & eorum altero vel *Johanne Cocleo Windelſtino* vel *Johanne Ecchio Chriſopolitano* jam temporis aut in Academia Colonienſi, aut Gymnaſio Chriſopolitano agentibus, ut in in-

inclito potentatu *Jutiæ* ſive annuum ſive binum vel maxime trinum contra perfidas divinorum eloquiorum dogmatiſtas, interdum concionandi plerumque ſcribendi & diſputandi munus ſubeat conveniendum paciſcendum & concordandum illosque vel eorum alterum in effectum ejusmodi, ceu præſcribitur conducendum, ſecumque propterea de annua honeſta & legali penſione deprehendenda conferendum pertractandum & conveniendum, Terminos, conditiones, qualitates, quando ubi & qualem ei conventa penſio exolvi debeat, diffiniendum, ſtatuendum, concordandum, illique deſuper ſi opus fuerit modo & forma melioribus, quibus eidem noſtro procuratori viſum fuerit litteras obligatorias cum clauſulis neceſſariis & conſuetum dandum preſtandum & conſignandum, cæteraque faciendum, quæ in præmiſſis neceſſaria fuerint & opportuna;

Verum enim vero ſin minus eisdem ſuperius deſignatis conventum fuerit, ſubinde cum aliis vel eorum altero conſimilibus ſacræ theologiæ profeſſoribus, nimirum quin ſingulari doctrina tum ſcribendi diſputandique argutia famatiſſimis eisdem pactis, eisdem capitibus, eisdem punctis, jam ſtatim exaratis agendum ſtatuendum atque paciſcendum, Et generaliter dantes & concedentes hujusmodi noſtro procuratori conſtituto plenam & generalem authoritatem poteſtatemque, omnia alia & ſingula faciendi gerendi dicendi & concludendi, quæ à nobis, ſi coram adeſſemus, in præmiſſis fieri poſſent, etiam ſi talia forent, quæ mandatum exciperent magis ſpeciale quam præſentibus eſt expreſſum, ratum, gratum & firmum perpetuo habituri, quicquid per eundem *M. Henricum* actum, dictum, geſtum pactum & conventum fuerit in præmiſſis ſeu quolibet præmiſſorum, ipſumque ob hoc citra ullius noxæ detrimentum, immunem atque indemnem usque conſervaturi. Cum itaque idem *M. Henrichus* ad varios & eosdem florentiſſimos Germaniæ nationis potentatus ditionesque concedere ſecum omnino pro fida ejusmodi atque aliarum rerum executione conſtituerit, D. & univerſitatem V. duximus requirendis hortandis, & majorem in modum obteſtandis. Quatenus ejusdem cum rebus noſtris vel ſuis quibuscunque per civitates, caſtra, oppida, terras, villas, tellonea & trajectus proficiſcentem redeuntemque libere & expedite

abs-

abſque aliquo, vel arreſti vel alterius cujusque moleſtiæ offendiculo tranſire permittatis. Tibique de ſalvo & ſecuriori conductu ſi contiguerit & D. atque univerſitas V. ſuper hoc requiſiti fueritis, noſtrorum contemplatione benigniter dignemini providere, nullamque ei injuriam vel in perſona bonis & rebus hujusmodi inferentes, immo nec ab aliis quantum in vobis fuerit permittatis inferri. Quod utique humanius eo atque ſtudioſius eidem præſtabitis, quo nos viciſſim eximio & ſingulari noſtro ſtudio, vos nequaquam conſimili at impendio majoribus beneficiorum, quæ ad D. magnificentias & gloriam veſtram pertinere cognoverimus, longiſſime ſuperaturos, debeatis & quidem perſuaſiſſimum habere, in quorum omnium & ſingulorum præmiſſorum fidem præſentes noſtras literas fieri decrevimus, atque ſigillorum noſtrorum juſſimus & fecimus appenſione communiri. Datum in Oppido Vibergenſi XIIII. Cal. Junias. Anno reparatæ ſalutis Chriſtianæ MDXXVII.

B.

Epiſtola ad Jo. ECCIUM.

Ivarus Munck, *Stiggo Krumpen*, *Avo Bilde* & *Georgius Friis*, in inclito *Jutiæ* Potentatu: *Ripenſis*, *Burglavenſis*, *Arhuſienſis* & *Viburgenſis* Reſpective Diœceſium Præſules.

SAlutem plurimam juxta & ſummam felicitatem cum officioſa præcellentiſſimæ tuæ dignationis obſervantia, fauſtiſſime exoptant. Quoties cumprimis, clariſſime *Dne. Doctor*, non minus celebratiſſimum vel famæ vel nominis tui candorem, quoque fere divinam perinde ingenii atque ſcribendi naturam nobis cum impendio, cum non mediocri eloquentiſſimæ tuæ eruditionis Veneratione conſideraverimus. Etenim cum maxime ſæpe conſideramus, quibus in hodiernum usque (præter conſilii gravitatem & admirandam tuam præclariſſimarum rerum cum publice tum privatim geſtarum prudentiam) tete ſimulatque, florentiſſimis quarumvis gentium nationibus, & adeo univerſo fere terrarum orbi,

mo-

modo non ardentiſſimum chriſtianæ fidei aſſertorem, verum illius quoque invictiſſimum quendam tutandæque religionis Alcidem, invictiſſime præſtiteris.

Poſſumus non abunde ſatis rariſſimas admodum ejusmodi cœleſtis ſapientiæ dotes, primum inſigni tuæ præcellentiæ, dehinc univerſo ordini noſtræ Reipublicæ, poſtremum nobis ipſis, vel quam fuſiſſime gratulari. Immo vel rurſus in tantum gratulamur, quod cum exquiſitiori jam pridem ſollicitæ mentis examine, phlegetonteam illam & crudelem Lutheranæ Virulentiæ peſtem, qua infeliciusne an impie magis hac tempeſtate, propemodum in bonam Chriſtiani orbis partem, contagia ſuæ atrocitatis effudit, ob oculos ſtatuiſſemus, atque ſubinde clancularios pleroſque Lutheranæ impietatis dogmatiſtas, vel publicorum edictorum majeſtate, vel terrifici gravitate carceris perculſi, omnino nihil in hunc diem audentes, per captarum tamen occaſionum vices, exoculati ſerpentis ſeſe à latebris, ad lucis ſplendorem pertrahentis in modum, deſperatam illorum inſaniam, contentioſioribus ſtudiis, intra alioquin ſimplicem imperitæ multitudinis gregem ſparſuros, ſenſim irrepere expediremur. Inſtitutis eapropter comitiis publicis, in ſplendidiſſimo Venerabilium aliorum Præſulum, ſpectabilium & generoſorum procerum ac ſapientum conſiliariorum Senatu: (qui & pervicatiori & tumultuoſa ejusmodi tuendæ factionis diſceptatione, puram probabilemque noſtram religionem divinam pariter & humanam pacis Chriſtianæ concordiam & enervatum iri, interturbatumque multifariam perſuaſum eſt) nullo huic communiſſimæ Chriſtianorum fere omni peſte præſentiori magis alexipharmaco quam cum ſingulari eruditione, tum vita & moribus ornatiſſimis juxta & ſumma rerum experientiæ atque incarnati potentia Verbi, Chriſtianiſſimis profeſſoribus mederi poſſe candidis votorum omnium calculis fuerat & quidem rectiſſime pronunciatum. Atque eo inauſpicatius hoc ipſum tum exiſtimabatur, quo ſollicitius de generoſo diffiniti ejusmodi exequutore urgebamur.

Interea ſive ad excellentiſſimi ingenii acumen, ſive ad utriusque linguæ peritiam, ſive ad orationis elegantiam, & denique ſive ad locupletiſſimam & divinarum & humanarum artium

tium cognitionem proſpexeramus, nullum equidem huic pronuntiati inſtituto, tua magnificentia aptiorem magis neminem invenimus. Habes etenim Scripturæ Sacræ & caniciei gravisſimam authoritatem, Habes uberem & lacteo eloquentiæ fonte manantem facundiam. Habes omnium pene rerum artiumque maximarum quam ſummopere exoptamus peritiam. Multi in eisdem comitiis confidentes, adeo in maximam tui admirationem pertraxere, quod concentiſſimis eorundem ſuffragiis, vel te ſpatioſa locorum intercapedine diſſitum (prius tibi honeſtiori nec averſanda minus annua diffinita penſione) ut officioſius annuo, bino vel ad ſummum trino ſcribendi, concionandi, diſputandique munere, huic potentatui ad fores, lapſurumque alioquin religionis ſtatum ſumma integritate, fide fulcires, lapſa inſigni prudentia reconcinnares, operæ pretia diſponeres, cuncta prudentes examinares, deligebaris.

Proinde precipuam noſtri deſiderii atque negotiorum noſtrorum ſummam præſtantiſſimæ dignationis tuæ per providæ modeſtiæ virum, & quidem concreditæ fidei probatiſſimum nobis, *M. Henricum Geerkens*, coram & dilucidius explicandam, eo confidentius transmitti voluerimus, quo perſuaſiſſimum haberemus te pro ſumma tua prudentia & conſilii gravitate, nihil quantumvis minimum illorum pro voti noſtri magnitudine atque tui nominis & famæ dignitate prætermiſſurum, quæ vel ad fidei conſervandæ ſtabilitatem, vel ad tuæ dignationis gloriam fuſius propugandam, modis omnibus & conductum iri & accommodatum arbitreris.

Verum enim vero, præter delegatam ejusmodi negotii rationem detexandam, quia re ſeria opus eſt, ipſi pauciſſimis rei nos promeritis compendium præbemus. Cum itaque vel inprimis eximie *Dne. Doctor* hic clancularii Lutheranæ novitiæ admiratores, partim Juditii ſimplicitate, partim captioſæ contentionis vaframento, dum unus ſtultiſſime alterius opinionis momum agens, quas neſcimus tragedias, de perverſiſſimis divinorum oraculorum Verbis concitare concipiunt, unde primam anſam fovendarum factionum ſimultatumque ſubminiſtrare vereamur, quam unice tua ſolius, vel cujusque alterius doctiſſimi præſentia citius opinione funditus ex- ſtir-

ſtirpatam nequaquam ambigamus. Quin etiam quod ſubticere nequimus, quo aſtutius concinnatæ fraudis anfractibus impii dogmatiſtæ hujusmodi perpetuo tutiſſimi ſupereſſe poſſint eruditorum abſentia, ſolum admiſſi erroris patrocinia obtendunt, & ea ſiquidem tanta pervicacitati malitia, quo virorum hic in patria eruditorum authoritas, vel in minimis cenſeri debere exiſtimant, quo fit, ut ipſe rectiſſime dixerit: Acceptus patriæ nemo Propheta ſuæ.

Te propterea, Virum apprime in divinarum ſcripturarum eloquiis clariſſimum, in litterarum varietate excellentem, æqua tantorum comitiorum ſuffragia delegerunt, teque huc traduci peroptarunt, qui gravitate, qui fide, qui conſtantia, qui prudentia, qui infracta animi firmitate, & illiteratis temerariis illorum auſibus vel in facie obluctares, & perverſarum opinionum toxica infectos reformares. Quid enim per Deum immortalem ſplendidius, quid glorioſius, quid mortalium omnium magis ingenuo, ex rerum colluvie præſtantius arbitremur, quam pientiſſimam tutandæ fidei cauſam ſuſcipere, ſuſceptam maxima vi animi atque fortitudine defendere, nec minime ab hac ſancta fructuoſiſſima provincia, nulla contumelia, nulla vi, nullo periculo avocari prorſus & terreri? Tuam igitur ſpectatiſſimæ eruditionis præcellentiam (quoad ejus commodius fieri poteſt) huc propediem conferas, majorem in modum pariter obteſtamur. Sunt hic ardua quæque negotia, alioquin periclitaturæ fidei tractanda: Sunt opiniones adulterinæ, ſunt ſenſa Scripturæ depravata, ſunt nuper invecti & perperam inverſi cœleſtium oraculorum Syleni. Sunt alia pleraque & pertinaciter, & ſtultiſſime ab impiis, ſub dubitationis aleam revocata. Quem noſtri conſultant, tè præter habent neminem. Tuam conſilii gravitatem, tuum judicii examen, tuam ſententiam omnes expetunt, tui & prudentiæ & officii eſſe exiſtimantes, id quantum in te eſt præſtare, ne fruſtra & leviter adeo rebus ambiguis, circa fidei negotium, neutiquam ſapientiſſimo tuo judicio compoſitis & definitis, primum Danicæ nationis, deinde & reliqua viciniora, ſiquidem æque opulentiſſima atque populoſa cum Norvagiæ tum Suetiæ Regna, in aperta vixque reſtituenda Chriſtianæ fidei pericula unice tua ſolius abſen-

tia

tia miſerrime prolabantur. Quare tu, ut es, vir gravis & acutus, (cui nihil in divinis literis obſcurum, nihil reconditum nihil non præſens eſſe poteſt,) una cum terrenæ felicitatis gloria atque immarceſſibili æviterni luminis pretio, vel ſempiterno tui nominis & famæ titulo, quoque illuſtriſſimorum principum, ampliſſimorum patrum, generoſorum procerum, inclitorum Senatorum, & denique omnium utriusque ordinis ſexuum, laudem, honorem, gloriam, haud leviter & invitus abdicaveris, nec te majori gloria dignum fieri poſſe exiſtimavimus, quam haud interiturum ſalutis æternæ fructum parturiendo, quid enim tu pro candidi tui nominis decoro non ſis facturus, qui æque tantula tui copia in tantum populoſa & ea quidam decantatiſſima tria regna vel glorioſius conſervaſſe, atque duiturniori tua abſentia funditus ex fidei unitate perdidiſſe, vel breviſſimo dici merearis. Ita ex te unice pendent, ita acerrimum omnes in hac periculoſa rerum divinarum & humanarum ambiguitate, judicium tuum operiantur, quo ſi nos omnes fruſtraveris quæque tum poſtmodum vel in rebus fidei, vel in ſacris miniſteriis exoriantur (ſane niſi votis noſtris tua præſentia annuaris) myridiadarum aliquot propediem exorientur, falſæ & adulterinæ ſcripturarum interpretationes, impietates in Deum ejusque ſanctos, blaſphemia, ſimultates, factiones, ſibi unice acceptis relatum iri conveniret, adeo ſtet cadetque noſtræ victoriæ cauſa. Tui unius eſt, quem penes relinquitur tam populoſam multitudinem in fidei unitate & perpetua pacis tranquillitate retinuiſſe, te ſiquidem conſervandæ fidei & religionis noſtræ columnam ac decus quoddam immortale vulgo appellitant, in te unice totius noſtræ Reip. & trium prope regnorum ſalus enixa eſt, quam ſi inexorabilis de vera religione ſubtraxeris, quis ne bonam illius partem ſubductam, atque adeo Chriſtianæ fidei noſtris fuiſſe exiſtimant, hone unicam animarum cladem cum totius orbis præconio, veluti alter Curtius Romanus, at verius inſtar Scipionis Aphricani illius ſuperioris, qui non eſt extinctus pro Republica, ſed admirabili virtute ne Reſpublica extingueretur, prout ita quidem à patriæ noſtræ, & adeò à trium regnorum finibus, inſigni tua eloquentia, acri ingenii tui judicio divino quodam diſputandi ſcribendique genio imminen-

nentem Chriſtianæ fidei pernitiem, peſtiferam, Lutheranæ impietatis lernam propulſabis, atque conficies. Ac quo hoc ipſum majori gloria præſtabis, vel dulci amore patriæ, vel jucundiſſimis Chryſopolitanarum honeſtiſſimarum tamen voluptatuum deliciis minime præpediri vel avocari velis quod devotiſſime exoramus. Etenim ſunt & hic vulgatiſſime ab omnibus regni hujuſce virtutes ſuis delitiis commendabiles, quas (etſi in laudes proprias ſit odioſa jactatio) nequaquam eas tamen ſilentio dignabimur, quominus admirandæ baſiaricarum delitiarum jucunditati aſſuetus, noſtram hanc regionem æque incultam atque ſterilem ſine aſpectu horridam averſeris. Sunt hic abundatiſſimæ vitæ commoditates, nempe tanta rerum multarum fertilitate ſuperbit hæc Regio: qua prope cum Memphiticis agris certare poſſet, frumentorum omnes generis tanta feracitas, qua ſe vix Campaniæ Siciliæque inferiorem contendit, pecorum ingens vis, multa venatio, piſcatio dives, aquis irrigua & plena colonis, multæ Cathedralium Eccleſiarum civitates, multa utriusque ſexus Cœnobia, multa & oppida ſpecioſiſſima, hominum ordinis utriusque varietas, multi maris ſinuoſi reflexus amœniſſimam efficiunt cœli temperiem aeris clementia, receſſus campeſtres ſaltuoſique vel Muſarum choro ſacrati, Emporium nobiliſſimum, celebres annui mercatus, claſſiferi multorum & civitatum & oppidorum portus, quæ omnia mirum quam ſingulis annis terra marique omnium fere exterarum gentium atque nationum ſunt capaciſſima; Quid multis moramur? Deorum omnibus ſunt hic omnia plena muneribus, quæ percenſita vel huc te invitum perducere poſſent. Proinde, eruditiſſime *Dne. Doctor*, votis jam nunc annue noſtris, relictisque patriis arvis, tete puſillum temporis ad nos tui obſervantiſſimos confer, ibi enim cuique patria eſt, ubi bene eſt, ibi regnum, ubi gratiam habet, ibi gloria, ubi laudes, atque, cum neutiquam ignoraveris, quid in rebus humanis expetendum, vitandumque ſit, quæ commoda captanda, quæ incommoda averſari conducant. Tenes compertiſſimum, haud poſſe virum ſapientem loci terminis circumſcribi, ut puta quod vir ſapiens addictus ſolus & omnibus (ſi Theophraſto credimus) nec apud exteros Allophylus, neque ſublatis neceſſariis & familiari-

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus æquor.
Ut volucri vacuo quidquid in orbe fuit.

Proinde optime Johannes Ecci inter eruditos doctiſſime, inter doctos eruditiſſime, majorem in modum obteſtamur, te nobis propediem inſinua, neque te aſpectibus ſubtrahe noſtris, ſuppetias ſalutares huic, quin tribus adeo populoſis regnis, & fidei & religionis, maximo alioqui diſcrimine laboraturis, adferre locupletiſſimo tuo & eruditionis & doctrinæ theſauro, Eccleſiæ periclitanti ſuccurre, ſuffragare votis noſtris, amplifica, exauge dignitatem, famam, honorem & quarum rerum ſpe ampliſſima freti, tibi hunc fidiſſimum nobis *M. Henricum Geerkens* transmiſimus, harundem beneficio nos propediem reddes feliciores, hoc erit & ſumma tua & gratia & gloria. Te hic deſiderant omnes, tu expectatus gratiſſime advenies omnibus, omnes te maximi facient, omnes ad aſtra ferent, omnes certatim venerentur. Nemo eſt vel ex utriusque ordinis hominibus, ſive ex optimatibus, ſive ex communi plebe (nam de bonis loquimur) qui non, quod volueris, favebit. Omnia tibi ſecunda erunt, omnia læta, omnia ad vota ſuccedent, uberrimosque tui ſtudii & laboris fructus magnifice liberaliterque quotannis dependemus. Sic fieri rectiſſimum putamus, ut tantulo tuæ præſentiæ ſpatio hoc noſtrum cum primis, ſubindeque reliqua duo populoſiſſima regna, dioceſesque multæ civitates, terræ, oppida ab hac crudeliſſima Lutheranæ impietatis contagione illibate perſiſtent, haud incongruum fore exiſtimantes aliorum & periculis noſtris in tempore proſpiciamus. Cum hic fruſtra hactenus Martinianæ illuſionis dogmatiſtæ ſtygiarum perſuaſionum ſeminaria invulgare tentarint, quorum plerique horrore carcerum, plerique proſcriptionis metu, plerique omnium tuam præſentiam brevi adfore deterriti evanuerunt. Eo tanta tuam authoritate & varia tua doctrina, tantillaque tui præſentia noſtræ univerſæ Reipublicæ ordinis perpetua pacis tranquillitate urgebant, traditi nobis & Eccleſiaſticæ libertatis vigor, ordinisque varietas & divini numinis cultus efflorebit atque ſpecioſius propagetur præpeditisque ſimultatum & factionum materiis, quibus (ceu fama velociori prænucia didicimus) aliæ pleræque nationes crudelius affliguntur, in ſolida

 fidei

fidei unitate juxta & Chriſtiani amoris & concordiæ ſinceritate coaleſcemus. Viciſſim itaque cum primis humaniſſime *Dne. Doctor*, tibi interea maxime perſuadeas velimus, nihil omnium eſſe, quod magis futurum percupiamus, quam id præſtare, quam ut dilucidiſſime proſpicias, nos unice eſſe ſemperque eſſe futuros, de quibus ea tibi ingenue polliceri poſſis, quæ de amiciſſimis & tuæ eruditiſſimæ præcellentiæ obſervantiſſimis expectari conveniant. Valeat in Chriſto Jeſu felix egregia tua dignatio. Datum in oppido Wibergenſi XIIII. Cal. Junias. Anno reparatæ ſalutis MDXXVII. Noſtris ſubſignetis.

Spectabili perinde atque ſummæ integritatis Viro Dno & Magiſtro *Johanni* ECCIO Chriſopolitano divinarum literarum interpreti clariſſimo nobis ſinceriſſime dilecto.

Num. XXVI.

Johannis ANDERSEN Epiſcopi Othonienſis Epiſtola

ad Sen. Populumque *Aſſenſem* in Fionia A. 1527.

HÆc ipſa Othonienſis Epiſcopi Epiſtola, edocet, quanta tum fuerit Pontificiorum animi levitas, quanti paſſionum æſtus, & quam bellatoria eorum fuerit indoles, Veritati Evangelicæ quam vix tamen ſupremis labris ſalutaverant, infeſta prorſus, ac tantopere inimica, ut quoque ipſos non puderet importuna proferre, nec ipſorum mitram ſatis decentia vocabula, modo tardare curſum Evangelii aut remorari poſſent; Certè, cum in *Fionia*, celebri Daniæ inſula, lux Evangelii exſplendeſceret, atque, tam in *Othonienſi* quam in *Aſſenſi* urbe non deeſſent, qui eam ſive aliis porrigerent, ſive ab aliis porrectam alacriter promtéque reciperent, tum lacertos omnes quantum in ipſis erat movere, quotquot erant Clericorum, inſtituebant, atque inter eos Epiſcopus ille,

ille, reliquorum veluti anteſignanus, qui hanc ad *Aſſenſem* civitatem, ad Senatum inquam populumque *Aſſenſem*, ſcripſit Epiſtolam; Eam igitur, cum doctiſſimus *J. Henr.* MUHLIUS jam ex Danico in Germanicum converſam, inſeruiſſet tractatui, cui titulus eſt, *De Reformatione Religionis in Cimbria* pag. 27. & 28. quamque Vir Rev. *Ericus* PANTOPPIDANUS dignam judicaverat, quæ legeretur in brevi *Hiſtoria Reform. Danicæ* p. 165. ſq. ut inde excerperemus, atque cum Germanico tum Latino ſermone, Documentis hiſce insereremus, judicavimus opportunum.

„Wir *Jenſz Anderſen*, von „Gottes Gnaden Biſchoff zu *O*„*denſee*, gruſſen euch Burgermeiſter und Rath, und gantze „Gemeine in *Aſſens*, freundlich mit Gott. Lieben Freunde: Uber das Schreiben, ſo wir „euch ſchon zugeſchrieben haben, geben wir euch in einer „recht guten und Chriſtlichen „Meynung zu wiſſen, dass die „verlauffene Münche und die „verzweiffelte Prieſter, Luthers „Geſellſchafft, pflegen vor die „Gemeine offenbahr Lügen zu „predigen, das der heiligen „Kirchen Männer, allezeit die „heilige Schrifft hinterhalten, „und niemahls dem volck die „rechte Wahrheit, welche die „heilige Schrifft in ſich faſſet, „ſagen wollen, und das die Lutheriſche Geſelſchafft dieſe „Wahrheit nun offenbahre, ſo „die Männer der Kirchen allezeit vorhero hinterhalten, und „ver-

Nos *Johannes Andreæ* Dei Gratia Epiſcopus *Othonienſis*, Conſulibus, Senatui & toti cœtui civitatis *Aſſenſis* peramicam cum Deo ſalutem. Chari & Dilecti. Præter illas, quas vobis jam inſcripſimus literas, inſuper hanc piam noſtram & chriſtianam communicamus ſententiam, vobisque notum facimus, quam Monachi deſertores, & Sacerdotes deſperabundi, Lutheri ſodalitium, coram cœtu chriſtiano, aperta ſoleant ſpargere mendacia, quaſi ſanctæ eccleſiæ viri, ſacram ſcripturam reticeant, neque unquam populo chriſtiano ipſam quam ſcriptura continet, veritatem explicent, ſed quaſi hæc Lutherana ſodalitas veritatem illam manifeſtet, quam Viri Eccleſiaſtici usque huc obſcurare, ac ad palliendos proprios ſuos errores reticere conſueverint.

Ora-

Digitized by Google

„verſchwiegen, wegen ihres „eignen Irrthums. Demnach „bitten wir euch gerne, das ihr „eure Lutheriſche Prediger dahin halten wollet, das ſie uns „die Puncten in der heiligen „Schrifft, ſo die Wahrheit in „ſich faſſen, welche Luthers „Geſelſchafft nun offenbahret, „und die Männer der Kirchen „zuvorn fur ſich ſelbſt verſchwiegen haben, ſchrifftlich „ſenden, und daferne wir ihnen „nicht konnen ſothane gebuhrende Antwort geben, das jeder Chriſten-Menſch klarlich „verſtehen ſoll, das es Lugen „und *dem Herrn* (a) *geſchehen*, „womit ſie ſich aufhalten, ſo „wollen wir ihre Parthey nehmen, und auf die Seite, da „ſie ſein, bleiben. Doch ſagen „wir ihnen uberall, das es viel „beſſer, das wir und alle Lutheriſche Prediger an einen Galgen gehäncket waren, als das „wir oder ſie eine Meſſe niederlegen ſolten, ſintemahlen die „Meſſe nichts anders iſt, den ein „Gottlich Amt, darin nichts „anders gehandelt wird, als ein „Gottlich Gedächtniss des Todes und Leidens Chriſti, und „eben derſelbe Leib Chriſti wirt „darin

Oramus igitur vos, ut Paſtores veſtros Lutheranos urgeatis, quò illa ſcripturæ ſacræ loca, quæ veritatem nunc per Lutheranos manifeſtatam, prius verò per Eccleſiaſticos obtectam & detentam contineant, nobis indigitent, atque ſcripto conſignent; Nos enim, niſi ſufficientem ipſis dederimus reſponſionem, atque ita, ut unicuivis chriſtiano pateſiat, quod mendacia proferant, ipſorum ſuſcipiemus cauſam, atque dehinc ab ipſorum partibus erimus:

Interea tamen ipſis in univerſum declaramus, longè melius eſſe, ſi ipſi nosmet & Concionatores Lutherani omnes, unico ſuffixi eſſent patibulo, quam ut ſive nos, ſive ipſi unicam intermittamus Miſſam; ſiquidem Miſſa nihil ſit aliud quam Officium divinum, in qua nihil aliud peragitur, niſi divina Recordatio Mortis & Paſſionis Chriſti, ſicuti idem illud Corpus in ea ſacrificatur, quod Chriſtus ipſe antehac in ſancta cruce ſacrificavit pro hominum peccatis.

Nos autem eam, in vobis habemus repoſitam fidem, vos ita prudentes eſſe ac rationales, ut non permittatis ejusmodi hæreſeos

(a) Quid illud ſibi velit, ignoramus, quanquam & MUHLIUS & PANTOPPIDANUS ita legant.

„darin geopfert, ſo Chriſtus „ſelbſt zuvorn an dem heiligen „Creutz geopfert für der Men„ſchen Sünde. Und wir ſetzen „den Glauben zu euch, das ihr „ſo weiſe und vernunfftig ſeid, „das ihr nicht zugebet, das ſol„che Ketzerey in euer Stadt ge„prediget werde, es ſey dan, „das ihr und ſelbige Lutheriſche „Prediger ſolchem unſern Brief „und Begehren ein Gnügen „thut. *Ex Curia noſtra Epiſco„pali Othonienſi, prima Dominica „Adventus Domini, Anno* 1527. „*Noſtro ſub ſigillo, dorſotenus „impreſſo.*„

ſeos in veſtra urbe prædicationem, niſi & Vos & hi Paſtores Lutherani, huic noſtræ Epiſtolæ & huic petito noſtro ſatisfaciatis.

Ex curia noſtra Epiſcopali *Othonienſi* &c.

Num. XXVII.

Confeſſio HAFNIENSIS (a)

A. 1530.

Latinè verſa ex PONTANI Tomo II. Hiſtoriæ Danicæ.

I. SAcra Scriptura, quæ dicitur Canonica, lex ac norma eſt omnibus, qui adipiſci ſalutem ac gratiam apud Deum deſiderant.

II.

Germanicè verſa ex Er. PANTOPPIDANI Hiſtor. Reform. Dan. p. 211.

I. DIe heilige Schrifft, *Canonica Scriptura* genannt, iſt allein eine vollkommene Regel und Geſetz, wornach alle, die bey Gott Gnade und Seligkeit erlangen wollen, leben und ſich richten müſſen.

II. Da-

E e

(a) *Joh.* TAUSSANUM ejus præcipuum eſſe auctorem, in ipſo Opere §. CXI. p. 376. ſq. jam indicavimus.

II. Ideoque homo vere Chriſtianus haud alia eget ad ſalutem regula, quam ſola Chriſti doctrina, quæ eſt hæc ipſa S. Scriptura, nullis commentis humanis corrupta.

II. Daher bedarf ein rechter Chriſt zur Gewiſzheit und Seligkeit keiner andern Regel noch Geſetzes, als allein die Lehre Jeſu Chriſti, welche vorgedachte heilige Schrifft iſt, ohne Einmiſchung menſchlicher Gloſſen, Zuſatz und Erfindung.

III. Qui autem alia, quam hac via ad vitam æternam pervenire ſe poſſe exiſtimant, ii ſeipſos fallunt, licet mundo videantur ſanctiſſimi.

III. Ferner, wer einen andern Weg gehen, oder anderer Lehre folgen wil, als der Schrift Anweiſung, zur Gewiſzheit und Seligkeit, welche uns im Glauben Jeſu Chriſti reichlich dargereichet wird, der iſt unwiſſend, blind und aberglaubig, er ſcheine vor der Welt nog ſo weiſe und heilig.

IV. Ex eadem hac ſacra Scriptura ſcimus ac cognoſcimus, eſſe æternum, omnipotentem ac ſapientiſſimum DEUM, conſtantem tribus diverſis perſonis, PATRE, FILIO & SPIRITU S. qui cœlum, terram omnesque creaturas condidit.

IV. Aus dieſer Heiligen Schrift wiſſen und glauben wir, daſz ein ewiger, allmachtiger und allweiſer Gott ſey, und zwar in dreyen Perſonen, Vater, Sohn und Heiliger Geiſt, an ewiger Gottheit, Macht und Ehre gleich, von welchem Himmel und Erde und alle Creaturen geſchaffen ſind.

V. Credimus ſimiliter Dei Filium JESUM CHRISTUM ex ſola Dei miſericordia natum vere hominis filium, absque tamen peccato; idque ex Virgine Maria: nobisque datum ac ordinatum Salutis unicum Magiſtrum ac Doctorem, cujus & vo-

V. Glauben wir und lehren, daſz der Sohn Gottes, Jeſus Chriſtus, allein aus Barmhertzigkeit des Vaters, und ohne unſerm Verdienſt, ein wahrer Menſchen-Sohn, nach dem Zuſtand aller Menſchen, doch ohne Sünde, und von einer reinen Magd,

Digitized by Google

voc[e]m ſolius audire atque obedire tenemur.

VI. Aliorum hominum voces, doctrinam, titulos, ſive nomina nihili facimus, niſi ea hac Chriſti doctrina ſuffulta ornataque deprehendantur.

VII. Credimus item Domini noſtri opprobria, perſecutiones, pœnas, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem ad cœlos, & cætera, quæ in terris docuit ac geſſit, ea omnia ad rectam ſapientiam noſtram pertinere, eſſeque ſatisfactionem pro peccatis noſtris omnibus.

VIII. Dicimus ac credimus, quicunque aliam ſapientiam aut ſatisfactionem, quam Chriſti meritum, pœnam ac mortem, comminiſcuntur, eos eſſe hæreticos.

IX. Docemus ac credimus, Dominum JESUM CHRISTUM, ubi ad judicium erit venturus, cuique ſecundum opera retributurum; id eſt, prout in Chriſtum recte aut minus crede-

Magd, uns zugeſandt und ertheilet, ein einiger *Doctor* und Meiſter der Seligkeit, auf daſz wir allein ſeine Stimme hören, und ihr gehorchen ſollen.

VI. Anderer Menſchen Stimme, Lehre, hohe Titul und Nahmen, achten wir nicht, es ſey dann, daſz ſie die rechtſchaffene Lehre, nehmlich das Wort Jeſu Chriſti führen, ſo auch die Sünde, und was der Wahrheit zuwider iſt, Chriſtlich ſtraffen.

VII. Item wir glauben und lehren, daſz die Verſpottung, Verfolgung, Pein und Tod, Auferſtehung und Himmelfahrt, und was Er gelehret und gethan hat, gewiſzlich uns geſchehen, und gegeben ſey, zu unſer Weisheit, Ausübung unſerer Pflicht, und Genugthuung für alle unſere Sünde.

VIII. Sagen wir und gläuben, daſz alle, die eine andere Weisheit und Genugthuung lehren, als die da iſt im Glauben Chriſti, in ſeinem Tod und Pein, ſeynd Läſterer und Ketzer, wo ferne ſie hart darauf dringen.

IX. Gläuben wir, daſz Jeſus Chriſtus zum Gericht kommend, einen jeden nach ſeinen Wercken richten werde, das iſt, nach ſeinem Glauben oder Unglauben, nach ausgewieſener Hertzens-

diderit &c. non vero ſecundum titulos, aut gradus, raſuram, aliave ejusmodi humana commenta.

zens-Frucht, nach thätiger. Liebe oder Liebloſigkeit, nicht aber nach Anſehen und äuſſerlichem Nahmen, Titul, Kleidung, abgeſchornen Haaren, und andern menſchlichen Erfindungen.

X. Non interim contemnimus cæremonias omnes externas, conſuetudines antiquas, quæ & pie olim aſſumtæ ſunt ac deponi viciſſim poſſunt. Sed eas rejicimus, quæ pugnant cum verbo divino, & quæ homini ſanctitatis aliquid attribuere putantur.

X. Doch verachten wir nicht alle äuſſerliche Ceremonien, oder alte Gebräuche, die in freyer Meynung gethan ſind, und nach Gelegentheit der Zeit wieder abgeſchafft werden mögen. Denen aber ſind wir zuwider, die mit Gottes Wort ſtreiten, und den einfältigen Hertzen gefährlich ſind, indem ſie dadurch weiſe und heilig zu werden vermeynen.

XI. Credimus ac docemus, SPIRITUM S. tertiam Deitatis perſonam, eſſe Chriſtianorum omnium conſolatorem, qui mentem ac corda noſtra donis omnibus ſpiritualibus renovat ac regenerat.

XI. Wir gläuben und lehren, der Heilige Geiſt, als die dritte Perſon in der Gottheit, ſey aller Chriſten Menſchen Tröſter, der unſern Sinn und Hertz mit unterſchiedlichen Götlichen Gaben erneuert, ſo auch im Glauben und in der Lehre Chriſti, die wahre Chriſtliche Kirche ordnet und verſammelt.

XII. Credimus Eccleſiam eſſe Sanctorum communionem, eorumque omnium, qui Deo ejusque Filio vera fide inſerti ſunt. Aliam particularem Eccleſiam, quam etiam illa ſancta illuſtrisque videatur, nihili facimus.

XIII.

XII. Wir glauben eine heilige Kirche, welche aller gerechten Menſchen Gemeinde iſt, die im einigen Glauben ſeine rechte liebe Kinder geworden ſind, wo ſie auch leben. Eine andere ſonderbahre Kirche achten wir

nicht,

Digitized by Google

nicht, ſie ſcheine auswendig noch ſo ſchön und heilig.

XIII. Hæc enim Eccleſia ſæpenumero adverſa eſt veræ Eccleſiæ; damnat, quibus Deus benedicit; rejicit, quos Deus recipit; hæreticos proclamat, qui ſana docent, quique hominum lapſus & peccata coarguunt ac caſtigant.

XIII. Dieſe Kirche iſt offters der wahren heiligen Kirchen zuwider, ſie verflucht, wo Gott ſegnet, und verwirfft, den Gott aufnimmt. Sie verkatzert die, die die rechte Warheit lehren, und Sunde ſtraffen. Sie macht ſich gut in ſelbſt erfundener Heiligkheit, und gehet nach ihrem eignen Sin und Geſetze.

XIV. Credimus fictitias hominum benedictiones indulgentiasque eſſe coram Deo maledictiones.

XIV. Item, wir glauben, daſz, welchen Gott nicht verflucht oder in den Bann tuht, konne niemand verfluchen. Wer aber zorniglich verbannet, deſſen Ban und Fluch fallet auf ihn ſelbſt. Imgleichen iſt die Benedeyung, der Ablaſz und alle heilige Worte der Unglaubigen und gottloſen Heuchler, nur Bann und Maledeyung vor Gott.

XV. Credimus veram excommunicationem non eſſe æternam maledictionem.

XV. Item, rechter Bann iſt nicht, wie die unwiſſende Heuchler ſagen, der ewige Fluch, ſondern eine Abſonderung iſt es von der Chriſten Gemeinſchafft, und vom Genuſz der Sacramente, auf daſz, wer boshafftiger Weiſe wieder die Chriſtliche Kirche ſundiget, und ſie beſchimpfet, moge beſchamt werden, dann aber ſich beſinnen, und zur Beſſerung gelangen.

Digitized by Google

XVI. Ideoque nihili facimus eorum excommunicationem, qui eos excommunicant, qui veritatem docent, & homines de peccatis ſuis commonefaciunt, &c.

XVI. Soll und muſz keiner in den Ban gethan werden, er ſundige dann ſolcher Geſtalt wider Gott, daſz er auch ſeinen Nachſten argert, und zu Schande macht. Daher ſcheuen wier nicht den Ban derer, die darum, daſz man die Warheit lehrt und Sunde ſtrafft, verbannen, item, die ums Geld oder anderer irrigen Menſchen-Handlung willen, in den Bann thun.

XVII. Credimus, docemusque, veram excommunicationem non adeo temere & præter Chriſti inſtitutum eſſe adhibendam, ſed uſurpandam eo fine ac modo, ut qui peccarunt, corrigantur, culpamque emendent.

XVII. Item, glauben und lehren wir, daſz in vorgedachten Fallen, mit dem rechten Bann nicht ſo los, leichtſinnig und unchriſtlich verfahren werden muſſe, wie in langer Zeit geſchehen iſt, ſondern mit Genehmhaltung der verſammelten Chriſten-Gemeinde, ſoll der Pfarrer, oder Diener am Wort, den Ban gebrauchen, zur Beſſerung derer, die geſundiget haben, und wo ſolcher Geſtalt damit umgangen wird, iſt die Sache nicht zu verachten.

XVIII. Sanctæ Eccleſiæ Sacramenta credimus ac dicimus homini Chriſtiano eſſe neceſſaria, ea præſertim quæ in S. Scripturis ſunt expreſſa, cuiusmodi ſunt Baptismus & Cæna Domini.

XVIII. Von den Sacramenten der Heiligen Chriſtlichen Kirche, glauben und lehren wir, daſz ſie jedem Chriſten nutzlich und nothwendig ſeyn, abſonderlich die in Heiliger Schrifft feſten Grund haben, nemlich die Tauffe und die Gemeinſchafft des Leibes und Bluts Chriſti,

XIX. als

Digitized by Google

als das Andencken ſeines Leidens und Sterbens.

XIX. De hiſce duobus SS. Scriptura loquitur. Plura qui inducunt, ii præter Scripturam id faciunt.

XIX. Von dieſen haben wir Gottes Wort und Verheiſſung. Wer mehr Sacramenten ſetzen und nennen wil, der thuts nach ſeinem eignen Sinn. Wir glauben und verehren die heilige Schrift als eine Gewiſzheit, nicht aber, was Menſchen-Vernufft und fleiſchliche Weiſzheit erdenckt.

XX. Credimus præterea, ſtatuimusque, Matrimonium, quod in ipſo Paradiſo eſt inſtitutum, eſſe ſanctum & honorabile, & licitum cuique, id contrahere aut non contrahere, prout in ſe quisque continentiæ donum ſentiat.

XX. Ferner glauben und lehren wir, daſz die Ehe, als die erſte Ordnung, welche auch im Paradies Statt fand, die Gemeinſchafft des Mannes und Weibes, ſey ehrlich unter allen, und ſtehe allen frey, darin zu treten oder nicht. Denen aber iſt die Ehe geboten, welche die ſonderbahre Gnaden-Gabe der Enthaltung und jungfraulicher Kuſchheit nicht beſitzen.

XXI. In matrimonio honeſte vivere, vera coram Deo eſt caſtitas. Huiusmodi vitam vel viro vel fœminæ interdicere, ſub ſpecie caſtitatis, non Dei, ſed Diaboli dogma eſt.

XXI. In der Ehe ehrlich leben, und dieſelbe getreulich halten, iſt ein recht keuſches Leben vor Gott. Solch Leben aber, irgend einem Man oder Weib unter dem Deck-Mantel der Heiligkeit zu verbiethen, iſt des Teufels Lehre.

XXII. Credimus ſimiliter docemusque, prohibere aut diſcrimen ſtatuere in cibis aut diebus, eſſe ſimiliter Satanæ doctrinam. XXIII.

XXII. Glauben wier imgleichen und lehren, daſz Tage und Nachte unterſcheiden, des Teufels Lehre ſey, weil ſolches allen Chri-

Digitized by Google

Chriſten von Gott frey und anheim geſtellet iſt.

XXIII. Quod Monaſteria ac vitam monaſticam ſpectat, credimus ac dicimus, ex SS. Scripturis demonſtrari ea haud poſſe. Vitam vero ac merita eorum fictitia, ceremonias, otium, miſſasque pugnare cum SS. Scripturis.

XXIII. Vom Cloſter-Leben und Monchen-Gelubden, glauben und ſagen wir, daſz ſolches aus heiliger Schrifft nicht zu erharten ſtehet. Hingegen iſt ihre Lebens-Art, ſelbſt erdachte gute Dienſte, Ceremonien, Faulheit und Meſz-Weſen, Gott und der Schrifft zuwider.

XXIV. Vota item monaſtica pugnant cum hominis libertate. Et ea, etiamſi mundo videantur placentia, tamen Deo diſplicent, quia hominum adinventa ſunt. Nihil enim Deo placet, niſi quod ab ipſo eſt præceptum.

XXIV. Die Gelubde der Monche, ſtreiten mit Chriſtlicher Freyheit, und ſind lugenhafft. Waren ſie gleich vor der Welt gut, ſo misfallen ſie doch Gott, indem ſie nur nach Menſchen Gebot ſind. Kein Dienſt mag Gott gefallig ſeyn, der nicht von ihm gebothen.

XXV. Verus Dei cultus eſt, adorare Deum cæleſtem in Spiritu ac veritate, id eſt, corde credere & ore confiteri unum DEUM ac JESUM CHRISTUM Servatorem noſtrum, quem ad noſtram omnium ſalutem in mundum Deus miſit.

XXV. Rechter Gottesdienſt heiſt, den himmliſchen Vater in Geiſt und Wahrheit anruffen. Das iſt, im Hertzen glauben, ſo auch bekennen, einen Gott und Jeſum Chriſtum unſern Erlöſer, welchen er uns zum Heil ausſandte, daſz wir mit glaubigem hertzen auf ihn hoffen, und von ihm die Seligkeit gewartigen.

XXVI. Item Dicimus ac credimus, veram Chriſti Miſſam nihil eſſe aliud, quam Jeſu Chriſti pœnarum ac mortis commemorationem; in qua ejus corpus

XXVI. Item, glauben und ſagen wir, die rechte Chriſtliche Meſſe ſey nichts anders als ein feyerlich Andencken der Pein und des Todes Jeſu Chriſti, ſo auch

Digitized by Google

pus editur, ac ſanguis potatur, in certum teſtimonium, quod ejus nomine peccatorum remiſſionem obtinuerimus.

auch der Liebe des Vaters; in welchem ſein (Chriſti) Leib gegeſſen, und ſein Blut getruncken wird, zum gewiſſen Pfand, daſz wir durch ihn die Vergebung der Sünden erhalten haben.

XXVII. Dicimus item ac credimus, verum DEI cultum non conſiſtere in externis cantibus, miſſis, vigiliis, templis, raſuris, cucullis, unctionibus, aliisque talibus externis ceremoniis, cujusmodi à clero indocto hodie exercentur, vulgusque miratur.

XXVII. Item, wir gläuben und ſagen, der rechte Gottesdienſt ſtehe nicht im äuſſerlichen Singen, Leſen, Meſz-halten, Seel-Ceremonien anrichten, im Geſchmuck, Tempel, Kleidung, Haarſcheeren, Salbung, oder anderer äuſſerlicher Heiligkeit, die von der unwiſſenden Cleriſey gelehret, von einfältigen Leuten aber bewundert und geglaubet wird.

XXVIII. Ubi hæc Chriſti cœna à Chriſto inſtituta celebratur, ibi etiam hominem Chriſtianum debere utriusque partis eſſe participem; panis qui Chriſti corpus notat, ac vini, quo ſanguis ejus indicatur.

XXVIII. Wo das Abendmahl Jeſu Chriſti vor und unter Lebendigen, denen es Gott verordnet hat, gehandelt und gehalten wird, da muſz ein Chriſt beyde Theile empfahen, den Leib im Brodt, und das Blut im Wein, zum Nutzen ſein ſelbſt, als eines Lebendigen.

XXIX. Credimus præterea ac dicimus, veram Chriſti Eccleſiam unicum habere ſacrificium, nimirum JESUM CHRISTUM, in temporis plenitudine in cruce, pro mundi peccatis ſemel oblatum, nec poſſe amplius offerri, quomodo in Miſſis ridicu-

XXIX. Item gläuben wir und lehren, die rechte Chriſtliche Kirche habe ein eintzig Opffer, nehmlich Jeſum Chriſtum, für alle Sünden der Welt am Creutze einmahl vollkommen geopffert; und mag er nicht ferner geopffert werden, wie man

cule ſit, idque pro vivis ac mortuis.

man itzo mit der Meſſe für Lebende und Todte Gottes-läſterlicher Weiſe thut.

XXX. Item, Credimus ac profitemur, Sacramenta, Evangelium, Scripturam S. Pſalmosque, in Eccleſiis qui canuntur, debere ea lingua atque idiomate uſurpari, quod intelligatur ab omnibus.

XXX. Item, gläuben wir und lehren, daſz die Sacramente, das Evangelium, die Verleſung der Schrifft, und alle Geſänge kirchlicher Verſammlung, müſſen in derjenigen Sprache gehalten werden, die vom gemeinen Mann verſtanden wird, auf daſz er zum Loben und Danckſagen erweckt werde, und aus gantzem Sinn und Hertzen, mit Zuſetzung des Amens es beſtattigen könne.

XXXI. Credimus item ac docemus, DEI Sanctos, id eſt, vera Chriſti membra, debere hic alterum pro altero orare, ac charitatem ſuam demonſtrare. At de iſtis DEI Sanctis, qui demortui ſunt, nihil in SS. Scripturis occurrit, eos vel a nobis invocandos, vel nos ad eos confugere debere.

XXXI. Item, gläuben und lehren wir, daſz die wehrten Heiligen Gottes, oder wahre gläubige Chriſten-Menſchen, für einander bitten mögen und ſollen, und ihre Liebe bezeugen. Von den wehrten Heiligen und Freunden Gottes aber, die todt ſind, und im Herren ruhen, haben wir in der Schrifft nichts zum Beweiſz, daſz wir zu ihnen hinfliehen, oder ſie anruffen ſollen.

XXXII. Profitemur ac credimus, Dominum J. C. eſſe unicum noſtrum Interpretem ac Mediatorem, inter nos & DEUM Patrem, & eſſe eum (cum DEUS ſit & homo) etiam ſufficientem, nec alio opus eſſe.

XXXII. Wir gläuben und lehren, daſz Chriſtus unſer eintziger Fürſprecher, Patron, Verſöhner und Mittler zwiſchen uns und dem Vater, und daſz, in dem er beydes Gott und Menſch iſt, er uns genug ſey. Wir bedürf-

XXXIII.

Digitized by Google

dürffen keines andern, indem wir uns auf ihn verlaſſen.

XXXIII. Credimus ac dicimus, hominis prudentiam, induſtriam, ſanctitatem ac merita, indulgentias, aliaque talia, nihil apud DEUM valere, nec quicquam ad ſalutem noſtram poſſe, quod Monachi perſuaſum voluere.

XXXIII. Item, gläuben wir und ſagen, daſz Menſchen Witz, Vernunfft, Heiligkeit und ſelbſt erdachte gute Wercke, Ablaſz, Brüderſchafften, Verdienſt und andere Erfindungen, vor Gott nichts gelten, und uns nicht ſelig machen können, wie ſolches von vielen unwiſſenden und unverſchämten Prieſtern und Mönchen annoch gelehret wird.

XXXIV. Statuimus inſuper ac credimus, duas tantum eſſe vias poſt hanc vitam, quarum alteram, quæ ducit ad inferos, impii ingredientur; hanc quæ ad cœlos ducit, pii poſſidebunt. De tertia via, quæ eſt Purgatorium, nihil nos Scriptura S. docet.

XXXIV. Item, ſagen wir und gläuben, daſz nach dieſem Leben nur zwey Wege zu betreten ſind, einer zur Hölle, vor alle Ungläubigen, und einer zum Himmel, vor alle Gläubigen. Das Fegefeur, welches geitzige faule Menſchen, die davon reich werden wollen, erdacht haben, mag aus der Schrifft in Wahrheit nicht erwieſen werden.

XXXV. De celebrandis pro iis, qui in Chriſto obdormierunt, vigiliis aut miſſis, nihil habet S. Scriptura. At vigilias, quas vocamus, celebrarunt antiqui Patres, non ad defunctorum, ſed eorum, qui in vivis adhuc eſſent, ſolatium ac doctrinam, ut ſpreta nimirum temporali hac vita, ad æternam anhelarent.

XXXV. Von Vigilien, Meſſen und anderer Feyer, unſern verſtorbenen Brüdern und Schweſtern in Chriſto zu halten, finden wir in der Schrifft nichts. Allein die Vigilien, welche wir Wachen heiſſen, haben die alten Väter gehalten, nicht den Todten zur Hülffe, ſondern den Nachlebenden zum Troſt und Ermunterung, ſo auch,

daſz ſie möchten lernen, dis zeitliche Leben verachten, und aufs ewige Leben ſammt der Seligkeit zu hoffen.

XXXVI. Veri Epiſcopi ſive Sacerdotes, qui iidem omnes ſunt, nihil aliud ſunt, quam verbi divini adminiſtri, nec eorum eſt, curare ea, quæ ad mundi pompam vel politiam ſpectant, puta belligerare aut militiæ præeſſe, præſidere in judiciis, & alia ejusmodi exequi, quæ ad eos non pertinent. Alterutrum horum aut deferendum aut faciendum.

XXXVI. Rechte Chriſtliche Biſchöffe oder Prieſter, welches eins iſt, ſind nichts anders, als Prediger und Diener am reinen Wort Gottes, welches ſie bey Verluſt der Seligkeit austheilen, und dem Volck verkündigen müſſen, und ſollen ſie ſich in die Welt-Händel, Staat und Hochmuth, nicht einmiſchen, nicht ſtreiten, oder Soldaten anführen, nicht mit Gerichts-Streit-und dergleichen Händeln, die ihrem Amt nicht angehörig, ſondern dem zu wider ſind, zu ſchaffen haben. Sie müſſen entweder eins oder das andere übergeben, indem ſie Chriſtlicher Weiſe nicht beyſammen ſtehen können.

XXXVII. Credimus item ac ſtatuimus, omnes homines, ſive illi Eccleſiaſtice ſacri aut profani ſint, mundane poteſtati eſſe ſubditos debere in omnibus, quæ DEO, eiusque decretis non adverſantur, &c.

XXXVII. Item, gläuben wir und lehren, daſz alle Menſchen, es ſeyn Geiſtliche, wie wir ſie nennen, oder Weltliche, in welchem Stande ſie auch ſeyn, den Fürſten und der Obrigkeit dieſer Welt, unterthänig ſeyn müſſen, in Geſetzen, Gebräuchen, Chriſtlichen *Decre*ten und Privilegien, die Gott nicht zu wider, und dem gemeinen Weſen erſprieſzlich ſind. Die da wi-

XXXVIII.

XXXVIII. Profitemur præterea ac credimus, communem, quæ hucusque a nobis eſt uſurpata, confeſſionem conducere nobis ad ſalutem, dum nos coram DEO ejusque filio, ut peccatores ſiſtimus, veniam delictorum precantes. Quod vero auricularem confeſſionem attinet, eam ut hominum inventum rejicimus.

XXXIX. Auctores interea ſumus, ut quicunque accedere ad cœnam Domini conſtituit, ſeipſum prius probet, atque inde, re cum Paſtore Eccleſiæ communicata, ſecundum præceptum Domini ea cum cæteris frui digne poſſit.

XL.

wider ſind, halten wir unchriſtlich.

XXXVIII. Item, gläuben wir und lehren, daſz die allgemeine Bekenntniſz, welche wir bishero Beichte genannt haben, uns zur Beforderung unſers Heyls nützlich ſey, indem wir aus recht demüthigem Hertzen unſer Bekentniſz vor Gott ablegen, und um Gnade bitten; wie auch, daſz wir unſerm Herrn Jeſu Chriſto, den wir erzürnet haben, Bekenntniſz thun, welches alles nach Gottes Befehl iſt. Allein an die vorhin geweſene geheime Beichte, mit ihren Bedingungen, iſt niemand weiter, als an übrige Menſchen-Gebote und Satzungen, verbunden.

XXXIX. Item, wir rathen doch, daſz, ehe jemand hingehe, das Hochwürdige Sacrament, den Leib und das Blut Chriſti zu empfahen, er ſein Gewiſſen wohl prüfe und forſche nach dem Gebot der Schrifft. Dann gehe er zum Kirchen-Diener oder Prieſter, eröfne ihm ſeine Bitte und ſeinen Glauben, auf daſz, wann daarin etwas mangelt, oder er irgend einen Zweifel hat, er von ihm guten Rath und Unterweiſung, und die Evangeliſche Losſprechung erlange.

XL.

XL. Credimus item ac docemus, nos in Chriſto Jeſu, unico noſtro Sacerdote, eſſe omnes Sacerdotes, hoc eſt, tales, qui ſe debeant offerre DEO gratam ac viventem victimam, &c.

XL. Item, gläuben und lehren wir, daſz in Jeſu Chriſto, unſerm ewigen Prieſter, wir alle Chriſtliche Prieſter ſind, nemlich, die ſich ſelbſt Gott zum lebendigen danckbaren Opfer darſtellen, predigen und bethen ſollen. Aus dieſen Prieſtern aber ſollen, mit Genehmhaltung der Chriſtlichen Gemeinde, diejenige auserleſen werden, welche derſelben Gemeinde predigen, die Sacramenten ausſpenden, und dienen ſollen.

XLI. Credimus item ac ſtatuimus, monachos omnes otioſos, ac quicunque ii ſunt, qui ſani ac validi iis fruuntur Eleemoſynis, quæ ad orphanos & ægros pertinent, ejusmodi eſſe dignos, qui iis priuentur eiicianturque.

XLI. Item, gläuben und lehren wir, daſz alle müſſige Mönche, oder die ſonſt bey geſundem Leibe, welche die den hülfloſen Kindern zukommende Allmoſen heben, oder umher lauffen zu betteln, und die Einfalt hinters Licht zu führen, ſollen Krafft der Schrifft in den Bann gethan werden.

XLII. Credimus quoque atque exiſtimamus, ut omnis vitetur ſuperſtitio, præſtare in Eccleſiis nullas omnino eſſe Imagines, idque propter ſimplices, qui iis facile abripi in devium ſenſum poſſunt.

XLII. Item, gläuben und lehren wir auch, auf daſz den Abgöttern die Anleitung benommen werde, es ſey ſehr gut, daſz im Hauſe der Verſammlung, welche die Kirche genannt wird, kein Bild oder Gleichniſz gefunden werde. (Nach Rath und Willen des Prieſters, und der Vorſteher derer Gemeinden.) Weiſen und rechten Chriſten ſchadet es nicht, wann es da

XLIII. bleibt

Digitized by Google

bleibt, allein Unwiſſende und Einfältige miſzbrauchens zur Abgötterey, wie wir geſehen haben und noch erkennen.

XLIII. Credimus denique ac ſtatuimus, Eccleſiæ caput ac protectorem eſſe ſolum Jeſum Chriſtum, qui & ſalus ac mediator noſter eſt apud DEUM omnipotentem; neque præter eum aliam aliquam creaturam ſiue in cœlo ſive in terra. Et ab hoc capite in omnia membra, id eſt, in omnes vere Chriſtianos, vitam, ſalutem ac ſanitatem promanare.

XLIII. Item, gläuben und lehren wir, das Haupt und der Vorſteher der wahren Heiligen Chriſtlichen Kirche und Verſammlung, ſey allein Jeſus Chriſtus, unſer Heil, und keine andere Creatur im Himmel oder auf Erden; aus welchem Haupt Chriſto, alles Leben, Geſundheit, Seligkeit, Erquickung und alles Gute, auf die Glieder, nehmlich alle Chriſten-Menſchen, herab kommt.

Num. XXVIII.

Articuli *Pontificii*, in Comitiis Hafnienſibus 1530. exhibiti, unà cum Reſponſione *Evangelicorum*.

AD illam, quam modò exhibuimus, *Confeſſionem* Evangelicam, quam in Comitiis *Hafnienſibus* exhibuerunt TAUSSANUS & ejus ſodales, nihil aliud cum regeſſerint *Pontificii*, quam paucos quosdam articulos, in quibus errores, uti judicabant, Evangelicorum, denigrabant, tum ut eos hic quoque exhiberemus, ex verſione PONTANI, æquum erat, unà cum Reſponſo *Johannis* TAUSSANI & eorum, qui cum ipſo faciebant, prouti Doctiſſ. MUHLIUS hæc nobis communicavit in Tractatu de *Reformatione Religionis in Cimbria* p. 140. & 142. ſqq.

Digitized by Google

A.

Evangelicorum Errores à PONTIFICIIS in Comitiis Hafnienſibus

exhibiti. A. 1530.

I. SAnctam nimirum Eccleſiam erraſſe, iam annis circiter poſt natum Chriſtum 1300. vel 1409.

II. Eccleſiæ veteres ceremonias, conſuetudines, ſtatuta, itemque ieiunia, veſtitus, dignitates, Prælaturas, & eiusmodi, mutari & antiquari debere.

III. Omnem in ſola fide conſiſtere juſtitiam.

IV. DEUM opera nulla reſpicere, nec illa ad ſalutem conducere, quam illa etiam eximia videantur, & fiant vel DEI vel hominum mandato.

V. Hominem liberum arbitrium non habere, & ea, quæ in mundo fiunt, ita fieri, ut aliter fieri haud poſſint.

VI. Et ideo non eſſe in noſtra poteſtate, aliquid vel facere vel non facere.

VII. Eſſe impium, invocare ſanctos, nec minus impium, venerari ſanctorum oſſa ſeu reliquias.

VIII. Poſt mortem non eſſe animarum redemtionem aut ſolatia, nec remiſſionem poſt obitum ullam reſtare.

IX. Eſſe tantum duo ſacramenta, Baptismum & cœnam Domini, cætera eſſe hominum adinuenta.

X. Negare laicis calicem, pugnare cum Chriſti doctrina.

XI. Et ideo Antiſtites ac Sacerdotes, ut fures ac nebulones, privaſſe laicos altera parte hujus Sacramenti.

XII. Omnes Chriſtianos utriusque ſexus eſſe Sacerdotes.

XIII. Nullum eſſe externum Sacerdotium.

XIV. Et ideo omnibus, qui in Chriſto ſunt baptizati, fas eſſe conſecrare Chriſti corpus, & exequi ſingula, quæ ad Chriſti miniſtros ſpectant.

XV. Om-

XV. Omnes Romanos Antiſtites poſt tempora Apoſtolorum fuiſſe Antichriſtos.

XVI. Et ideo Epiſcopos ac Sacerdotes omnes, qui ab illis ſunt initiati, non eſſe veros Sacerdotes aut Epiſcopos, ſed Papiſtas.

XVII. Omnes Sacerdotes debere eſſe conjugatos, & cum defunctæ eorum conjuges ſunt, licitum ipſis, ſi placeat, aliam ſuperinducere.

XVIII. Et ideo Sacerdotum caſtitatem eſſe Satanæ inventum.

XIX. Miſſam non eſſe ſacrificium. Nec habere N. Teſtamentum peculiare aliquod ſacrificium.

XX. Et ideo qui hodie Miſſam celebrant ad morem Romanæ Eccleſiæ, abominabile facinus committere, dum indies ac de novo Chriſtum crucifigunt.

XXI. Miſſam nulli prodeſſe, eſſeque vanum commentum.

XXII. Et ideo miſſas omnes, vigilias, preces, eleemoſynas & jejunia, quæ pro defunctis fiunt, meras eſſe eluſiones ac fraudes.

XXIII. Et ideo reditus decimasque, & alia ejusmodi, quæ olim monaſteriis atque Eccleſiis ſunt donata, injuſte eſſe Principibus ablata ad alendam monaſticorum avaritiam.

XXIV. Nulla vota obligare conſcientias, eſſeque idcirco vitam monaſticam nihil aliud, quam merum fucum ac dolum, quæ nec convenit cum Chriſti doctrina, nec cum bona conſcientia.

XXV. Et ideo cœnobia & monaſteria omnia deſtrui ac vota infringi debere.

XXVI. Sibique poteſtatem ſumſiſſe Joh. Tauſſonium initiandi Paſtores, qui hodie apud ipſos ſunt.

XXVII. Et maxime Wiburgi damnatos atque excommunicatos eos omnes, qui vetera ſacra ſequuntur.

Digitized by Google

B.

EVANGELICORUM ad illas Pontificiorum calumnias Reſponſio.

AD I. Vera DEI Eccleſia, quæ Chriſto, lapide vere angulari eſt fundata, ſana fide docta atque illuſtrata, ac Spiritu Sancto donata, qui eam regit, ac omnibus in ſemitis ſuis dirigit, errare nequit, ut ipſe Chriſtus loquitur Matth. 16. At Eccleſia, cujusmodi eſt veſtra, quæ tota in externis inque carnali ſanctitate conſiſtit, perpetuo errat, Eſai. 28. 58. Jerem. 2. & 1 Cor. 2.

II. Ritus, ceremonias, veteraque ſtatuta ac conſuetudines, quas ex DEI verbo Eccleſia aſſumſit, eas nequaquam contemnimus aut rejicimus; uti nec jejunia, quæ ſecundum Dei præcepta ſunt inſtituta ac cætera ejusmodi.

III. Coram DEO juſtificamur ſola fide J. 3. R. 3. & 4. quæ tamen DEI interna juſtitia operatur in nobis fructum, quæ eſt externa atque incorrupta juſtitia, quæ in operibus vere Chriſtianis conſiſtit. De qua Chriſtus verba facit Matth. 24. & tradunt Apoſtoli Rom. 4. & Jac. 2. ita, ut vera fides eſſe nuda haud queat, ſed operibus ſe bonis continuo exerit atque oſtendit.

IV. Salus ac fides noſtra merum eſt donum DEI Rom. 4. Eph. 2. adeo, ut mereri ſalutem nullis operibus noſtris queamus, Gal. 2. quamvis ea opera non aſpernetur DEUS, quæ ex vera fide perficiuntur, cujusmodi operum exempla reperiuntur in Abelo Gen. 4. Abrahamo Gen. 22. ac Centurione Ethnico Act. 10.

V. Quid in noſtræ arbitrio libertatis ſit, experientia quotidiana ſatis evincit, quocirca ex Sacra Scriptura edocemur, quod natura cæci ſimus, nec DEUM vere, cujusmodi ſit, agnoſcamus Joh. 9.

VI. Quomodo igitur eum DEUM recte colere queamus, quem natura non agnoſcimus? Ideoque Paulus ait, DEUM in nobis, quod bonum eſt, non ſolum perficere, ſed etiam in nobis voluntatem, quæ ad bonum fert, creare; Unde & Chriſtus

ſtus ait, neminem ad ſe venire, niſi a patre trahatur, &c. Dominus DEUS nos in prima creatione ita condidit, ut agere aliquid poſſimus, nimirum edere, bibere, ſtare, ambulare, & alias ejusmodi exequi actiones naturales. At, ubi nobis ſolis fidimus ac ſtamus, ſtatim ea ipſa DEO minus placent; quia arbor mala ferre bonos fructus nequit, Matth. 7. opus itaque, ut ex nobis novam creaturam DEUS conſtituat, quæ non ſe ipſa, ſed DEO nitatur. Phil. 4.

VII. Odioſa hæc verba ſunt: at, id docuimus & docemus etiamnum, nulla nos Sacra Scriptura doceri, ut Sanctos, qui defuncti ſunt, invocemus, nec dehoneſtamus eosdem, ſi auro ac veſtimentis, quibus hodie in Eccleſia circumdatos eos videmus, viventes ac nudos ſanctos veſtiamus, &c.

VIII. Id fatemur, cum nullibi S. Scriptura Purgatorii mentionem faciat, nihil id aliud eſſe, quam Monachorum ſomnium ac inventum Sacerdotum: præſertim cum dicat Chriſtus Joh. 15. ſe ea omnia, quæ à Patre acceperit, diſcipulis ſuis aperuiſſe, at ille purgatorii nusquam meminit &c.

IX. Si in genere aut contentioſe accipere vocabulum Sacramenti libeat, poſſent omnia DEI opera appellari Sacramenta, alias, ſtricte accepta, duo tantum Sacramenta novi fœderis à Chriſto inſtituta, cœna & baptismus, ut externa duo ſigna, quibus recordari ipſius ac meminiſſe juxta ſacrum ejus verbum mandavit, &c.

X. Nihil certius, quam Dominum Jeſum Chriſtum, diſcipulis ſuis, utrumque, id eſt, & panem & calicem exhibuiſſe, cum diceret: bibite ex eo omnes Marc. 14. &c.

XI. Laicis altera hujus Sacramenti pars eſt denegata, ſine ulla ratione, idque iterum iterumque fatemur.

XII. Cum Sacra Scriptura denuo iterumque dicimus 1 Pet. 2. Apoc. 1. & 5. & cum ipſo Chriſto, qui ſe factum ait, quod nos eramus, ut ipſi redderemur, quod ipſe erat.

XIII. Verum eſt SS. Scripturam non agnoſcere aliud Sacerdotium, quam quod eſt omnium Chriſtianorum hominum. At, aliud ſunt ſacerdotia, quibus hodie miniſtratur Eccleſia.

XIV. Hic vult Paulus 1 Cor. 4. ut omnia ordine atque apte fiant, &c.

XV. Quod attinet ad Pontifices atque Epiſcopos, id dicimus, nullos vel antiſtites vel Pontifices haberi pro Antichriſtis, niſi eos, qui contraria Chriſto ejusque præceptis docent.

XVI. Ideoque antiſtites ac Sacerdotes ab ipſis inſtituti, haud verbi DEI antiſtites aut Sacerdotes ſunt, ſed Papæ ac Romani Pontificis.

XVII. Partem priorem hujus capitis non agnoſcimus eſſe noſtram, optamus etenim, ut ex DEI gratia matrimonium cuique ſit liberum, prout DEUS unumquemque continentiæ dono ornavit: Paulus 1 Cor. 7. Chriſtus Matth. 19. At alteram noſtram partem eſſe profitemur, nec enim id Scripturæ contrarium eſt, nec aliquod hic Sacra Scriptura diſcrimen agnoſcit.

XVIII. Quicunque ex Sacerdotibus continentiæ hoc dono ſunt præditi, eo cum gratiarum actione uti par eſt, qui autem eo abutuntur, aut dono ejusmodi præditi non ſunt, & tamen ex hominum decretis eo abripiuntur, eorum caſtitas Sathanica eſt caſtitas, &c.

XIX. Veriſſimum eſt, quamvis non omnibus hoc effatum placeat, miſſam non eſſe offertorium, ſed memoriam tantum ac reminiſcentiam ejus ſacrificii, quod in cruce Chriſtus ſemel perfecit. Luc. 22.

XX. Agnoſcimus hoc caput, iterumque dicimus, in miſſa, quæ hodie celebratur in Eccleſia Romana, ita offerri Chriſtum, quaſi ipſe jam ante ſe pro nobis non obtuliſſet, &c.

XXI. Hæc, quod dicimus in Cœna Domini, qui editur panis ac bibitur calix, eum edi panem ac bibi calicem in eius reminiſcentiam 1 Cor. 11.

XXII. Iterum iterumque agnoſcimus ac profitemur, vigilias omnes preces ac miſſas pro defunctis, eſſe vanas nec ullius momenti.

XXIII. Deluſos eſſe Reges ac Principes pecuniaque emunctos, quæ in loca, ut vocant, ſacra eſt depenſa, denuo aſſerimus, ac deducemus exinde clarius, ubi opus erit.

XXIV. Hunc quoque articulum rectum eſſe fatemur, modo accipiatur de iis Votis, quæ in ſacris ſcriptis mandata non ſunt, cujusmodi vota ſunt monaſtica.

XXV.

XXV. Imo idem de omnibus ejusmodi impiis ac fatuis votis aſſerere non dubitamus &c. Eccl. 5.

XXVI. Quod ad hoc caput, ita reſpondet Tauſſonius, ſe nullos initiaſſe Sacerdotes, id enim ſolius eſſe DEI, interim idoneos viros ſæpe declaraſſe ac coram univerſa Eccleſia cum manuum impoſitione pronuntiaſſe dignos, qui Evangelium deprædicarent ac Chriſti Sacramenta adminiſtrarent.

XXVII. Ultimumque caput Wiburgenſes ſpectat, a quibus concedunt, excommunicationem aliquando denunciatam in ſacrificulos quosdam pertinaces atque inquietos, qui impia ſua miſſificatione Chriſti doctrinam dehoneſtarent, &c. donec ſaniora ſectarentur.

Num. XXIX.

Pauli ELIÆ *Carmelitæ*, Epiſtola ad CHRISTOPHORUM, Comitem Oldenburgenſem 1534.

EST hæc, nomine Capituli *Roeskildenſis* à *Paulo* ELIÆ ejusdem canonicorum collegii tum temporis ſocio, conſcripta Epiſtola, multifaria lectione referta, quam V. D. *Chriſt.* OLIVARIUS ſubjunxerat tractatui de Vita & Scriptis *Pauli Eliæ* &c. Hafn. 1741. 8. unde eam depromſimus: Qua data occaſione ea fuerit ſcripta, ab Olivario lib. cit. pag. 141. 142. exponitur; conf. noſtri Operis §. CXIX.

* * *
* *
*

Gratiam, proſperitatem & pacem in Domino ac ſalutem!

NOn ſolùm ex literis Clariſſimæ Tuæ celſitudinis, Sereniſſime Princeps, verum etiam ex re ipſa abunde intelligimus, quanto ſtudio jugiter contendis, illuſtriſſimum Principem CHRISTIER-

STIERNUM, tuum conſanguineum & noſtrum Regem à gravi ac injuſta, qua nunc affligitur, captivitate liberare. Ad quam rem perficiendam cum opus eſt grandi pecuniâ, a nobis poſtulas, ut quod reliquum eſt, auri & argenti apud Eccleſiam Roeskildenſem, exceptîs paucîs calicibûs, totum e veſtigio collectum, ad Tuam Celſitudinem transmittamus. Nos verò piiſſimis votis tuis æquiſſimisque conatibus, non minus quam qui maximè favontes, offerimus nos ad ea ſemper præſtanda, quæ inoffenſo Deo præſtari poſſunt. Dignetur itaque ſcire Tua Clariſſ. Celſit. hujus Eccleſiæ theſaurum non tantum eſſe, quantus olim fuerit, & nunc ab exactionum magnarum ignaris fortè putetur. Nam bona pars auctoritate ejusdem illuſtriſſ. Regis CHRISTIERNI olim eſt ablata, nec multo poſt illius quoque ſucceſſor, Rex FRIDERICUS, magnam partem ſuſtulit, teſtibus ad hanc rem potioribus regni Magnatibus. Et jam nuper non contemnenda Summa, quâ a Tua Celſit. redempta eſt ejusdem Eccleſiæ noſtræ privilegiorum confirmatio, quæ utinam ſic nobis ſervari poſſit, jure ut debeat ſemper illibata ac inviolata. Igitur quæ jam ſuperſunt, minora ſunt & pauciora, quam pro tanti & tam celebris templi dignitate. Et tamen promptiſſima obedientia jam ſedecim calices cum aliis quibusdem argenteis reliquiis miſimus, quæ Tuæ Celſit. Fratrum noſtrorum manibus offeruntur. Habebat quidem quondam Eccleſia Roeskildenſis, ut plura altaria ita & plures calices, ſed quos Patroni, tam nobiles quam cives, ſibi nuper jure patronatus uſurpârunt, eos, ſuis ſumptibus factos, ad ſe pertinere teſtantes. Adhæc furum malitia proximîs annîs pro argenteis aheneos nobis calices ſuppoſuit, ſed inauratos. Novem enim una nocte furto ſunt ablati, unde factum eſt, ut ex Eccleſiæ theſauris nihil nunc penes nos ſit relictum, præter beatiſſimi LUCII Martyris, hujus Eccleſiæ atque adeò totius Diœceſis clorioſiſſimi Patroni, teſtam argentea ſed tenui quidem bractea, veruntamen inauratâ, circumdatam, cujus memoriam, ut habemus ſacroſanctam, ita optaremus fore nobiscum perpetuam; nec de ullo unquam hoſte, quamlibet impio, futurum ſuſpicamur, ut illius ſanctiſſimi viri memoriam nobis auferat, nedum de Te, publico noſtro defenſore. Præter hanç

etiam

etiam eſt relicta lignea divi MAGNI ſtatua, tenuiſſimô argentô bracteata, quæ palam ſuſpenſa vix absque publico offendiculo, niſi tuis Officialibus præſentibus, poteſt auferri. Et quanquam hæc pro tua voluntate tradidimus, piè præſumentes, clariſſimam Tuam Celſit. nullâ ſacrilegii libidine ad hæc exigenda commotam, ſed mera perficiendi belli ſuſcepti neceſſitate, tamen reclamante quodammodo conſcientiâ tradidimus, non ignari, eadem omnia eſſe tradita nobis, non ut traderentur, ſed ut ſervarentur, aut in pauperes potius, divi LAURENTII exemplo erogarentur, etiam certò ſcientes, fruſtra parari belli ſumtus, ſi ulla ſacrilegii ſpecie offenſus ſit Deus, e cujus nutu eſt omnis victoria. Faxit itaque divina clementia, ut nec Tibi exigenti imputetur hæc actio ad culpam, nec nobis tradentibus ad vindictam. Terrent nos horrenda ſuperiorum ſeculorum exempla, quæ ex hiſtoricis tam ſacris quàm profanis ob ſacrilegas templorum profanationes accidiſſe legimus, ut apud HERODOTUM libr. III. & JUSTINUM libr. I. de CAMBYSE Perſarum Rege, & apud VALER. MAX. libr. I. de QUINTO FULVIO, apud LIVIUM quoque libr. IX. de PYRRHO Epirotarum Rege. De Rege BALTHAZAR DAN. V. de ANTIOCHO I. MAC. I. & VI. de MENELAO II. MAC. IV. de ALCIMO I. MAC. IX. de NICANORE II. MAC. XV. de ANTIOCHO illuſtri II. MAC. I. de ANTIOCHO M. Rege Syriæ II. MAC. I. de POMPEJO MAGNO, ut ſcribit JOSEPHUS libr. I. Ex Chriſtianorum hiſtoriis abunde ſatis ſuccurrunt nobis exempla, ſi Gentilium & Judæorum exemplis parum movemur, ut de JULIANO Cæſare, de DAGOBERTO Francorum Rege, & de CLODOVEO ejusdem filio, atque item de aliis innumeris, a quorum ſuppliciis hòc tutior eris, quò fueris ab eorum ſacrilega mente & actione magis alienus. Itaque boni conſule hanc tibi traditam rerum eccleſiaſticarum Summam. Nos verò, quod ſupereſt, ſtudebimus piis votis & precibus ambire & implorare divinam opem, ſine qua nulla unquam contigit victoria, neque dubitamus, quin in eadem ſis ſententia, in qua fuit olim magnus ille CONSTANTINUS Cæſar Chriſtianiſſimus, qui pro conſequenda victoria plus ſe ſacerdo-

Digitized by Google

dotum precibus quàm militum armis fidere dicebat. CHRISTUS JESUS (fortunatis omnibus, quæ nunc pro pace publ.ca & tranquillitate moliris) ſervet te in æternum. Ex Roeskildiâ die (XXVIII. Octobris) Apoſtolorum SIMONIS & JUDÆ anno Domini MDXXXIV.

Clariſſ. Tuæ Celſitudinis

ſupplices & fideles Servuli

Capitulum Roeskildenſe.

INDEX MONUMENTORUM

TOMI TERTII.

I. DEſiderii ERASMI Epiſtolæ tres de rebus religionis in Belgio A. 1521.
A. Epiſtola ad *Gul.* FRIDERICI Paſtorem civitatis Groningenſis. - - - - - - - - - - - - - - - - p. 6 8.
B. — ad ALEXANDRUM Illuſtriſſimi Comitis à *Naſſauven* Secretarium. - - - - - - - - - - - p. 8-11.
C. — ad Nicolaum EVERARDUM Hollandiæ Præſidem. - - - - - - - - - - - - - - - - - - - p. 11. 12.
II. Henrici ZUTPHANIENSIS Propoſitiones A. 1521. in Acad. Witebergenſi ventilatæ. - - - - - - - p. 13-25.
III. Acta *Diſputationis GRONINGANÆ* A. 1523. habitæ in ædibus Prædicatorum inter *Dominicanos* atque *Sacerdotes Eccleſiæ D. Martini.* - - - - - - - - - - - - p. 25-60.
IV. Martini LUTHERI Epiſtola ad Antverpianos A. 1525. - p. 61-68.
V. Sententia *Degradationis* Eccleſiaſticæ Johannis CASTELLANI Martyris A. 1524. - - - - - - - - - p. 68-74.
VI. Joh. UTENHOVII & Hieron. ZANCHII Literæ de rebus Johannis *à Laſco* Polonicis. - - - - - - p. 74-81.

VII.

VII. Franciſci DRYANDRI (ſive Enzinas) Hiſpani, Epiſtola ad Johannem Laſco. A. 1541. - - - - - - - - p. 81-86.
VIII. Articuli Facultatis Theologicæ PARISIENSIS determinati ſuper materiis fidei controverſis A. 1542. - p. 87-95.
IX. Articuli Facultatis LOVANIENSIS, condemnantes hæreſes &c. A. 1544. - - - - - - - - - - - - p. 87-95.
X. Petri BRULII Martyris Epiſtola ad Uxorem data è carcere *Tornacenſi* A. 1545. - - - - - - - p. 96-107.
XI. Godofredi de HAMELLE Martyris Epiſtola è carcere ſcripta, quæ *Fidei Confeſſionem* continet A. 1552. - - - - - - - - - - - - - - p. 107-121.
XII. *Inquiſitionis Hiſpanicæ* Formula inſtituta & edita in inferiori Germania A. 1550. - - - - - - - - - p. 122-129.
Quæſtiones de quibus INQUISITORES in inferiori Germania Chriſtianos examinant. - - - - - p. 129-134.
XIII. Petri DELOENI Epiſtola ad Johannem à Laſco A. 1554. - - - - - - - - - - - - - - - p. 134-137.
XIV. Epiſtolarum triga ad Jo. UTENHOVIUM
A. Gerardi MORTAIGNE Ep. ad Jo. Utenhovium 1557. - - - - - - - - - - - - - - p. 137-139.
B. *Arn.* PISCATORIS Ep. ad eundem 1558. p. 139. 140.
C. Ger. MORTAIGNE Ep. ad eundem 1558. - p. 141.
XV. Caſpari HEYDANI Epiſtola Belgica ad Emdenſes ſcripta A. 1555. - - - - - - - - - p. 142-146.
XVI. Adriani HAEMSTEDII Ep. ad Jac. *Acontium* 1561. - - - - - - - - - - - - - - - p. 147-150.
XVII. Caroli UTENHOVII Epiſtola ad Joh. Utenhovium in cauſa Adr. *Hæmſtedii* 1561. - - - - - - - p. 151. 152.
XVIII. Acta Colloquii UPSALIENSIS A. 1526. inter D. *Petrum* GALLE & M. *Olaum* PETRI. - - - - p. 153-181.
XIX. GUSTAVI I. Regis Sueciæ Apologia adverſus *Johannis* MAGNI calumnias. - - - - - - - - - p. 181-183.
XX. Excerptum ex ſcriptis *Olai* PETRI de numero *ſacramentorum* & *uſu conjugii* A. 1527. - - - - - - - p. 183-186.
XXI. Admonitio publica in Feſto *Coronationis Regiæ* GUSTAVI I. promulgata. A. 1528. - - - - - - - p. 187-193.

XXII. Forma Reformationis Eccleſiæ SUECICÆ in Concilio *Orebrogienſi* definita A. 1529. - - - - - - - p. 193-197.
XXIII. LAURENTII PETRI Archiepiſcopi Upſalienſis admonitio pia ad preces publicas & pœnitentiam &c. p. 197-201.
XXIV. FRIDERICI I. Regis Daniæ indultum *Joh.* TAUSSANO conceſſum 1526. - - - - - - - - p. 202. 203.
XXV. Quatuor CIMBRIÆ Epiſcoporum Literæ ad *Joh.* ECCIUM A. 1527. - - - - - - - p. 203-214.
A. Inſtrumentum *Henr.* GEERKENS datum à Cimbriæ Epiſcopis. - - - - - - - - - p. 204. ſq.
B. Epiſtola ad *Joh.* ECCIUM. - - - - - p. 206-214.
XXVI. Johannis ANDERSEN Epiſcopi Othonienſis Epiſtola ad Senatum populumque *Aſſenſem* in Fionia A. 1527. p. 214-
XXVII. Confeſſio HAFNIENSIS A. 1530. condita, Latinè & Germanicè. - - - - - - - p. 217-231.
XXVIII. Articuli PONTIFICII in Comitiis HAFNIENSIBUS A. 1530. exhibiti, unà cum Reſponſione EVANGELICORUM ad eosdem ſub lit. A. & B. - - - p. 231-237.
XXIX. Pauli ELIÆ Epiſtola ad CHRISTOPHORUM Comitem Oldenburgenſem, nomine Capituli Roeskildenſis A. 1534. ſcripta. - - - - - - - p. 237. — fin.

F I N I S.

005648730

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

005648730

Digitized by Google